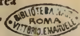

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
22 P
M14

EPISTOLAE
IACOBI PICOLOMINI
Cardinalis Papienſis elegantiſſimæ, rerũq; recon-
ditarum refertiſſimæ, necnon uarijs hiſtorijs
uberti Scatentes una cũ luculentiſſimis
Cõmẽtarijs res geſtas ſui tpris cõti-
nẽtibus, nup impſſæ. Preterea
multa alia ſcitu digniſ-
ſima, quę hactenus
in alijs primo
impreſſis
deſiderabant̃, nuperrime ſumma diligentia ab Archetypis
ipſius Authoris accepta, & ſuis locis addita, Lector
ſtudioſiſſime lubens legere poteris.

IACOBVS PICOLOMINVS CARDINALIS PAPIENSIS INCLyTO GEORGIO CARDINALI RHOTOMAGENSI.S.D.

Ollegi nuper relliquias meas Commentarios scilicet: & Epistolas: quas olim scripserā: ut tibi utrūq; opus dicatū appareat. Nec poenitebit: ut arbitror legere: Non tam ob stili spem q̄ ob temporū uarietatem: Alter tamen: sicut mihi uisus est laudē parare: ita quoq; altera peperit nomini Gallico amplitudinem Regni. Scribēdo equidem acrior interdum quibusdā uisus sum quod damnarē quæ publicis moribus officerēt: dum ipsi idulgerent sibi nimis: qui plus ualebant. Sed poterā hac molestia carere nisi eā mihi psonam aut tribuisset natura aut Fortuna cōfirmasset: quæ aberat ab omni adulationū specie. Cū tamē & tacere in communi causa & loqui sæpe iuxta delictū aut periculum foret, Ceterū nihil unquā malui q̄ quod alii pleriq; dum noluerunt: eo peruentū sit: ut pecuniæ plurimū: dignitatis uero minimū retineatur: Quare meorū scriptorum æditionē distuli: ne mortuus adhuc molestus in uiuentes existimarer: de quibus bona fide mereri bene uolebā. Sed nunc tempus idoneū nactus negligere occasionem ex re amplius non putaui. Quoniā libertate Gallica per Italiā cōstituta: fructus capitur uberrimus: Quod & res multę sint praeclarissime gestæ: & uictores uideantur esse: qui longius a periculo nō fuerunt. Sequentes enim facere cōsueuit Deus uictoriarum Gallos: qui opibus: armis: equis: uirtute: concordia abundātes prouocari nō possunt impune: & cū supiores fuerint: humanitate uincūtur: benigni: hospitales: liberales. Verū Tu in omni tam inclytę gentis decore præcipuus haberis: q; sapientissimus Rex maximas Regni curas in te iclinet: quē sit a pueritia expertus fidelissimū custodē in omni fortuna: quę fuit illi sæpe uaria: & casibus insignis: & amicū nūc itelligat inter ardua laboris minime fugientē: cū uigiliç nullæ fatigēt: nec auctoritas corrumpat animū: aut insolentē uspiā faciat. Inde in omniū ore uersatur uerissima cōfessio: post Regē i Gallia esse nihil Rhotomagēse præclarius: opportunius: melius: prudētius: firmius. Sed ne de te plura de quo infinita possunt: uidear nūc dicere: fuit ratio illa quoq; huius editiōis præcipua: q; icurrit in pōtificatū Iulii Secūdi: quē olī a patrui fœlicis memoriæ Sixti dignitate cōparare sibi cernebā oīa spei ac splēdoris plēa: ut aliquādo is esset: cuius iuicto aīo culmē Romanū refloresceret. De subsellio igitur tecū ago: ne meorū scriptoꝝ me poeniteat: q ea

cũ tua laude cõiuncta esse uelim: & dum in administratione amplissima uersaris: plane speres fore: qui tuam quoq; æternam memoriam litteris cõsecrent. Quippe unus es: qui fœlicissimum efficis Regem: in quo omnia uirtutis lumina diuinitus accensa: tanq̃ ignem uestalem custodis: & in religionem uertis: ut qui incolumitatem rerum amant: nihil magis contendant uotis a Deo: q̃ ut Rex uiuat: & tu possis quæ pores amplissima diu.

VALE.

ALEXANDER MINVTIANVS STEPHANO PONCHERIO PARISIENSI EPISCOPO VIROQVE INTEGERRIMO.S.D.

a

Monumenta Iacobi Cardinalis Papienfis olim difiecta: & nunc fūma in dustria perquifita:& ad temporum rationem in ordinem redacta ampli tudinis quoq; tuę pręsidio eo audacius communiēda duximus:ꝙ ipsius auctoris manes ad fuperos excitati in inclyti Georgii Cardinalis Rhoto magenfis finum confugerunt. Verebantur.n.ꝙ paulo liberius de tempo ribus fuis loquerētur:ne per importunum uiatorem ad feuerioris alicuius fubfellii cenfuram fifterentur Sed in primis ad hoc me impulit tui ꝓme rendi occafio:fi in noftra hac ędítione auguftiffimas Rhotomagēfis pręfulis laudes celebrarem:quem tu ipfe tanq̄ prefentiffimum numen & ue neraris & colis:cuiufq; diuinam in gerendis rebus fapientiā cotidie dum hic apud nos effes prędicabas & extollebas. Neq; aliud exiftimo Vir op time q̄obrem doctos uiros tua tanta familiaritate dignaris:nifi ut munifi ca tua humāitate prouocati Ludouici Regum maximi & Rhotomagen fis:quo poft tantā maieftatē nihil in tota Gallia excelfius eminet res glo riofiffime geftas celebrent:& in pofteros fcriptorum monumentis diffun dant atq; propagent. Sed longe fecius q̄ cogitaram euenit. Nam qui fpe rabam tibi gratificandi facultatem mihi datam:in tanti Principis eterna les Laudes ingreffus pedem refero:ac rei magnitudine deterritus confili um muto. Ita.n.magnifica fe mihi omnia optulerūt:ita fublimia fefe oftē tarunt ut tātis conatibus ingenioli mei uires impares effe fentirem. Et.n. ut omittam generis claritatem:quod diu in Gallia uelut fulgentiffimum fydus reluxit:id omnium uirtutū iubar in eo femper emicuit:ut uel excel lentiffimi ingenii aciem facile perftringat. Quis.n.aut in aduerfis cōftan tiam:aut in fecundis modeftiam digne dixerit? Quis in uerbis fidem & fynceritatem:in confiliis maturam celeritatem:in gerendis rebus diuinā fapientiam laudauerit:quibus egregiis uirtutibus effectum eft:ut Rex fa pientiffimus totius regni fui procurationem illi demandauerit: & thefau rorum omnium cuftodiam & difpenfationem crediderit. Et cum ipfius cōfiliis ita acquiefcat:ut eius nutu cuncta regi uideantur: is tamen in tā ta fua poteftate fatis abunde habet: fi probus frugiq; ab aliis cognofca tur. Et quæ tanta unq̄ fuit frugalitas:quæ tanta continētia: quæ cum hac conferri poffit? Cui cum per potentiffimi Regis indulgentiā Lautiffima facerdotia:quibus pp antiquam gentis religionem Gallia ē ornatiffima liceat poffidere:unico tantum contentus fuit: quo & cardinalatus digni

tatem cum mediocritate ſuſtineat:& præter cæteros in quibus aliquid no
bilitatis eluceat:non multum ſe extollat:adeo a tenera uſq; ætate propoſi
tum hoc conſtantiſſime tenuit:non immodicis honoribus homines Illu
ſtres fieri:ſed uirtutibus Principum nomen clareſcere:immortalitatiq; op
time commendari.Sed ut ad ea: que ad nos ipſos attinent propius diuer
tam:quis huius clementiſſimi patris immortalia erga nos beneficia com
mendabit:cum trepidante patria iminentē direptionis & militaris licen
tiæ atq; libidinis procella ſola auctoritate de ceruicibus diſcuſſit: adeo ut
quæ antea rapinis & cædibus patebant:biduo tuta & pacata reddiderit?
Et non iuſtius eum patriæ parentem nuncupabimus ipſius clementia ſer
uati:Regi q; potentiſſimo cotidie magis conmendati:q̄ Syracuſani Mar
cellum:a quo fuerant euerſi patronum nuncuparunt: & in perpetuum ha
buerunt?Sed clarius quanta nos pietate complecteretur:oſtendit:cum ab
inuictiſſimo Rege impetrauit ut quando per ſe(id quod maxime opta
bat)Mediolanēſes ſuos regere non liceret:q; totius Regni Gallici curas
in ſe inclynatas uideret::per cariſſimum ex fratre nepotem id efficeret:exi
ſtimans nos preſenti ſua turela non penitus orbatos:ſi per Carolum ſum
mę indolis & certę ſpei iuuenē regeremur. Habuit tāta erga nos pietas
optatum exitum.Nā ubi Illuſtri.hic Princeps noſtrę fluitantis nauis gu
bernaculo admotus eſt:nihil prius duxit:q̄ ut in aliquem tutū & tranquil
lum portum nos dirigeret.Proinde ea ſeueritate:quę coercendæ audaciæ
neceſſaria uiſa fuit:gladiorum licentiam quę in tanto rerum motu conua
luerat:in primis compeſcuit:ita ut qui antea uel ſola nocēdi libidine gla
dios in uulnera & cædes intentarent: etiam a quibus fuiſſent grauiſſime
offenſi uel uerbo ledere non auderent.Factiones ſi quę erāt extinxit:cum
diuinitus ab illo eſt procuratum: ut tam troes q̄ tyrii nullo diſcrimine eſ
ſe lætarentur.At boni ciues:& qui pacatum rerum ſuarum ſtatum cōcu
piuerant:ueram ſibi libertatem datam ac ſolidam bonorum ſuorum poſ
ſeſſionem reſtitutam inuicem gratulātur.Iam certatim quiſq; ſuas opes
oſtentat:precioſo apparatu ædes exornant:matronarum cultui ita indul
getur:ut qui carpentis eas per urbem geſtari uideant:totidem reginas eſ
ſe exiſtiment.Quæ quidem felicitas & ſi indulgentiſſimi Regis iuſſu no
bis contingat:cōtinentiæ tamen Caroli:quem uices ſuas hic obire uoluit
magna ex parte acceptam referimus:& ne regēdis imperio populis & pa
bis artibus tātū aptus putaretur:in proxima hac expeditiōe aduerſus Bē
tiuolos & opibus & conſiliis prepotentes:quid in militari diſciplina uale
at:q̄tuſq; in armis aſſurgat:ut uniuerſa nunc nouit Italia: ita litterarum
monumentis poſteritas nō ſilebit Hanc tam honeſtam prefecturam ne

tanto Iuueni præstitisse uideretur: quia Illustris: quia nepos: quia sibi di lectus esset: ecce Amplissimi Senatus qui sua sapientia totam Italiam re gere & administrare posset te moderatorem statuit: quem non tanta ge neris claritas: non ambitio: non diuitiarum magnitudo illi cōciliauit: sed nuda ueritas: syncera fides: singularis probitas carum effecit: ubi audien do: rēspōdēdo: & statuendo te ita exercebas: ut necessarijs usibus uix ua care posses: Cuius desyderium deuotissima tibi ciuitas prorsus non fer ret: nisi permittente Christianissimo Rege Iafredum Caroli reliquisses: qui in Sanctissimo hoc Senatorū ordine uice tua fungeretur. Is & enim ingenij promptitudine: & uitæ puritate Iustitiā quā de celo reduxeras: apd nos tuetur & seruat. De quo quidē uiro ut paucis multa cōplectar: Ita amplissimū hūc ordinē moderat̄: Vt Stephani Pōcherij uiri sanctis simi dignissimus successor uicarius habeat̄. Suscipe Igitur pater Opt. nouos hos cliētes: qui & si maximi pricipis præsidio se tutos putēt: patro cinium tamen tuum affectarunt. Cognosces eos acerrimam temporum fuisse limā: & nullam timuisse inuidiā dum summa libertate de magnis Principibus censuram agerent. Tempora uero Pii: & pauli cōmentarijs ita sunt complexi. ut præsentem Italiæ statum posteritatis oculi quodā modo subijcere uoluerint: cum interim ad externas gentes diuertēdo: ea rum mores: & instituta declarēt: Atq; obiter i Boemia quædam hereses a qbus excitatæ: quibus studijs adauctæ: quomodoq; extinctæ fuerint: ex ponit: quæ omnia cognouisse illis narrātibus haud erit ingratum. Vale Decus & præsidium bonorum omnium: atq; Alexandro tuo qui se tib. totum addixit patrociniū denegare nolis. Mediolani. M.CCCCC.VIIi Idibus Ianuarij.

Iacobus Volaterranus Secretarius & Prothonotarius Apostolicus: Lectori Salutem.

Ardinalis Papiensis: cuius non tam uitam: q̄ uitæ illius cursum describimus: Iacobi nomen Patris uoto adeptus est: Lucæ clara Ethruriȩ ciuitate: A mannatorum familia non ignobili honestis parentibus genitus. Prima litterarum rudimēta puer in oppido Pisciæ Lucen̄ dioecesis didicit. Florentiæ uero iam adolescens sub Carolo & Leonardo Arretinis Poeticæ & Rhetoricæ operam dedit. Ad finem Iubilei sedente Nicolao Quinto Pont. Maximo: Romam se contulit: & a Cardinale Firmano in Secretarium est ascitus. A Calixto deinde tertio: qui Nicolao successit: eodem Secretarii munere ornatus: apostolicorum diplomatum scriptor effectus est. Calixto defuncto: assumptus ad Apostolatum Pius Secundus: ad eandem Secretariatus dignitatem ipso die assumptionis Illū nec postulantem nec opinantem uocauit. Biennio post Ecclesiȩ Papiensi præfecit: ac paulopost ad Cardinalatum assumpsit. Dilexit enim Illum unice Pius: tam pp elegās eius ingenium & bonarum litterarū peritiam ac dexteritatem ad quæq; obeunda: q̄ propter manuum puritatem: quas toto uitȩ suæ tēpore ab omni corruptionis genere Imaculatas seruauit. Defuncto Pio: cui Paulus Secundus successit: habitauit ad Tyberis ripam modicis ædibus: sed multa hilaritatis gratia & aeris salubritate conspicuis. Secedebat aliquando æstiuo tempore in Ethruriam apud Senenses: cum quibus propter Sanctissimi Patris Pii memoriam libenter uiuebat. Vbi & prȩdia & domos sibi parauerat. Biennio ante obitum: Lucensi Ecclesiȩ præfectus fuit: ad quam uisendam profectus: hisdem honoribus receptus est quibus Pont. Max. Siquando Lucam diuerterunt recipi cōsueuere. Census Illi Sacerdotiorum fuit ad modestiam dignitatis. Quorum aceruos non quæsiuit modo: sed in aliis uehementer detestabatur. Vir certe fuit magni ingenii. Ac si ei aliter mori cōtigisset maioris consilii habitus. Manu dexter ad oīa ad quæ intendebat animo. Elegantis & magnæ doctrinæ: atq; in scriptis suis non minus sententiarum grauitatem q̄ ornatum ostēdens. Frequenter scripturȩ sanctȩ uerbis de industria utebatur: utpote quȩ sorti & dignitati suȩ conuenire plurimum existimabat. Scripsit Pont. uitas quæ uel emulorum malignitate deperditæ sunt: uel forte (quod uelit Deus) in aliud tempus seruatȩ. Scripsit Cōmentarios a Pii pfectione Anconam dum in Turcos expeditionem pararet: usq; ad obitum integerrimi Patris Cardinalis Carauialis. qui annorum fere quinq; historiam continet: omnium uidelicet quæ ubiq; memoratu digna inciderūt. Scripsit epistolas multas tam otii ad alendum ingenium: q̄ negotii causa ad Amicos: a me in hunc diem su

Bartho. Platina

pra sexcentas magno labore & cura collectas. Scripsit uersus magis argutos q̃ suaues. Eiusmodi tamen: ut facile quilibet nõ malignus interpres ingenii ipsius præstantiam possit agnoscere. Initio Pont. xysti quarti Pont. Max. Perusinam & Vmbriam prouincias secunda fama administrauit. Biennio ante obitum Tusculanæ Ecclesiæ titulo honestatus est: cum prius inter Presbyteros coaptatus: sancti Chrysogõi titulũ habuisset. Testamenti pars prima: quæ funeris rationem tantum cõtinet: inter ipsius scripta reperta: nec: ut uideri licet: emendata. Ineunte autem nono anno xysti Pontificatus in Vulsinięses tridui iter ab urbe Roma secessit: cęlitui aeris utẽdi gratia: sicuti quolibet fere anno consueuerat. Cum uero quartanæ morbo aliquantulum laboraret: ad depellendum flemina quod inhęserat stomaco: ignobilis cuiusdam Picentis Medici consilio: accepit helleborum: male: ut creditur: ab illo temperatũ. Quo hausto: altissimo somno correptus: minus diei spacio: in oppido Laurẽto tertio idus septembris mortali uita excessit: Anno ætatis suę septimo & quinquagesimo. Magnæ uirtutis patri hic uitę exitus fuit. Corpus eius Pont. & Patrum decreto in urbem relatum: prosequẽte familia: & in ęde Augustiniensium marmoreo sepulchro cõditũ. Funus de more celebratum. Suppellex eius omnis iubente Pont. argentum: prædiola: & domus uendita. Nonnulla xenodochio sancti Spiritus elargita. Aureorum octomilia tantum domi & apud Mensarios inuenta: & Pontifici numerata. Vestis sacra & uasa nõnulla argentea sacri usus apostolico sacrario dicata. Sed ut bona ipsius omnia mulus distributa. & quasi sub hasta uendita: paruo tempore cõsumentur: ita eiusdem scripta. Iam pluribus grauibus & eruditis uiris nota: indies celebriora erunt. Nec ullo unquam tempore interibunt. Vale Lector. Mcccclxxviii.

Iacobus tituli.Sancti.Chrisogoni.S.R.E.Presbyteri Cardinalis Papiensis ad se ipsum de Cardinalatu suo.

D Cardinalatum uocatus es o Papiensis: dignitatem in ecclesia celebrem: si feratur ut debet. Circumsonant nũc auribus tuis gratulantium uoces. Curritur ad blãdimenta fortunæ. Hi te magnum. Illi fortunatum prędicant. sunt qui repromittant maiora. Iucundæ gratiæ omnes: formandę menti nemo inseruit. Intenditur suis non amici bonis. At tu inter hæc fortis: si maxime his frontem aperis: claude aures & uultu excipe eorum dicta non corde. Vana loquuntur unusquisq; ad proximum suum: & linguis dolose agunt. Suntq; molliti illorum sermones super oleum: & ipsi iacula. Redi ad te ipsum semper: & audi spiritum rectum: qui innouari debet in uisceribus tuis. Non fallet ille te: sed dabit pręcepta salutis: quæ institutam ad publica dignitatem in publicis continebit officiis. Ea uero huiusmodi sunt: ut suscipias ante oĩa timorem Domini: & illum oĩbus diebus uitæ tuæ custodias. Est.n. initium sapientię. Est auriga fidus: qui excipiens cogitationes nostras: & linguam: ad exitum salutis perducat. Loquitur Ecclesiastes. Qui timẽt dominũ præparabunt corda sua: & in conspectu illius sanctificabunt animas suas. Sine illo nec salutare consilium est nec in aduersis robur. Pondere timoris tanq̃ anchora sistitur mens. Quin: & lingua præsertim nil habet si frena domini non tenent: non incitant: non circumagunt: quocunq; est opus. Non uos estis qui loquimini inquit Saluator: sed spiritus patris uestri: qui loquitur in uobis. Hic uero spiritus nisi cum timore in uobis nõ habitat. Super quem requiescam ait nisi super humilem: & quietum: & trementem uerba mea? Actionum utiq; nostrarum eadem ratio est. Inanes sunt atq; inutiles cum dono hoc carent: uelut arbos: cui succisa est radix: sic opus hominis a quo illud abest actutum arescit. Ergo accedens ad nouam hanc Dei tui seruitutem: ita iuxta uerbum scripturæ timens & tremens. Et ad eum dic cum Propheta. Confige timore tuo carnes meas quia firmamentum es timentibus te: & oculi tui super metuentes nomen tuũ. Hoc sancto initiatus decreto: sine gratia non eris in reliquis. Crede quoq; hũc: in quem uenisti gradum: nõ tam honoris nomen habere q̃ oneris: nec tam otii q̃ negotii locũ. Reprimet hæc cogitatio efferentem se animum: & leuiora faciet quæcũq; sunt grauatura. Ad sana etiam consilia animum pręparabit. Si aliud esse Cardinalatum putas: erras uehemẽter. Quicquid hic est: labor est: & dispẽsatio christi: non quies aut imperium. Auxsti ministerium dei: augenda pa

riter humilitas est ac patiētia. Sanctum ministerium hoc a te exigit. Dicēs dominus qui mihi ministrat me sequatur hoc uidelicet dicit: Sicut humilior ego & patior sic tu humiliare: & patere. Collati honores si delectant: nō cō tristent honorum opera. Nil magnum Cardinalatus ex se habet: occasionē laudis affert non laudem: Tantusq; ipse est: q̄ta illius est uirtus: qui cum sub stinet. Clarus: si tu dignus gloria: sine honore: si uita est contēptibilis. Non facit cathedra sacerdotem inquit chrisostomus: sed sacerdos cathedram. nō locus sanctificat hominem sed homo locum. Non omnis sacerdos sanctus: sed omnis sanctus sacerdos. Qui bene sederit super cathedram: honorem ac cipit Cathedrae: qui uero male iniuriam facit Cathedrae. Ideo malus sacer dos sacerdotio suo crimen acquirit non dignitatem. Contende ergo q̄ta po tes solertia ut inane non sit quo nunc gloriaris: nec supercilii pabulum ha beat sed recti officii. Pugna contra superbiam quia ex diabolo est: Et audi gentilem hominem: a quo puer es institutus: licet .n. sine christo sit sine ien su bono tamē non est. Equidem inquit ut honore dignus essem primū labo raui semper. Secūdo: ut aestimarer. Tertiū mihi fuit illud quod plerisq; pri mum est: ipse honos. Recte uir sapiens rerum nomina non ante tulit rebus idem quoq; octingentos iam dicit ciues fuisse usq; ad sua tempora: qui asse cuti Consulatum Romae essent: sed eorum uix decimam partem repertam dignam gloria: nec hoc quidē iniuria. Attenditur .n. quod extra attidet ocu lis. quod esse intra & primum pendi oportet negligitur. Tu ergo tene semi tam rectam: & honorum uocabula cū honoribus iunge: cogitans non quid sed a quo: non q̄tum: sed cuius gratia es assecutus. Instrui per singula nō est operosum: modo praestare te dignum Cardinalem uelis. Qua id fiat ratiōe habes i p̄ mptu. Velle est opus aiebat Socrates. Quibus hominibus p̄sua sum esset: ut nihil mallent se esse q̄ bonos uiros: iis reliquam facilem esse do ctrinā. Pauca & prima de multis hęc sunt: quae cōmemoro. Volūtas & stu dium porriget reliqua. Sed addam aliud: in quo eniti toto studio debes ut q̄tū uidelicet antecellis loco tantum & meritis pręstes. Laudata potestate nihil utilius: nihil quod infra positos ad reuerendū: parēdū: & ad suscipiēda bonorū operum desyderia fortius animet. Diuinitatis non humanitatis pu tant populi quod supra se uident: & magna admirantes ęquanimiter patiū tur duci quocūq; est opus. Ea res q̄tum publicis prosit nemo ignorat. Exē pla attendimus omnes magis q̄ praecepta: nec est in quo peccent grauius mali Ecclesię principes: q̄ q; in im tationem sui reliquos trahūt. Induēdus ergo nouus est homo & noui sensus formandi: qui iuxta Platonē plus a cę teris hominibus differant q̄ uiri a pueris. quę poterāt priuato forsitā indul geri non indulgebuntur publicā personam tenenti. Cum dignitate crescūt

crimía: í magna fortũa inqt Hiſtoricus. Minima licẽtia ẽ: neq; ſtudere: neq; odiſſe: ſed minime iraſci decet. quæ apud alios iracundia dicit: ea in ĩperio ſupbia atq; crudelitas appellatur. Relinquẽdæ ſunt tibi delectationes antiquæ. Omittendę euagationes quottidianę. Raro niſi cũ expedit, pducẽda in publicũ hæc dignitas eſt. oblata. n. frequenter uulgi oculis uilet. Secretũ & raritas æſtimabiliorẽ illã reddit. Inſtituẽda eſt uita ſeuerior: & uitæ adiũgenda maior religio. quod ĩ aliis eſt mediocre: id in te eẽ cumulatũ oportet: cõtinuũ: & cõſtans. Opus bonũ, ppriũ tuæ pfeſſionis appareat. Os uero: quod euangelio eſt conſecratũ: nil habeat turpe: aut uanũ: aut multũ. in eo. pſonet ſemp uerbũ dei: & ſicut turpe ſibi Iure cõſulti putant ſine lege loquĩ: ita tu ĩcõueniẽs uerbũ crede: quod caret ſcriptura. Cãtato cũ, ppheta quottidie: q̃ dulcia faucibus meis eloquia tua ſup mel ori meo. Nulla porro intẽperati animi in te ſigna appareant. non libido: non luxus domeſticus: caſtigata ſint ad unguem ſingula. Corpis tui is ſit cultus. is ueſtitus familiæ. ea frugalitas menſę. Illa mediocritas totius ornatus: ut qui hęc intueanť: ſacerdocio digna exiſtimẽt: & benedicant opibus tuis. Multũ hęc cura miniſteriũ noſtrũ cõmendat. Nih. l. n. ad laudẽ uel ad detractionem tam obuium eſt: q̃ exterior ſpecies. In qua eo diligentius eſt uigilandum: quo difficilior eius eſt moderatio. Magnum inquit Cicero: ẽ tueri perſonam Principis in re publica: quæ nõ animis ſolum: ſed etiam oculis debet ſeruire ciuium. Innocentiæ quoq;: & Integritatis: & magnitudinis animi: & beneficentiæ ſtudiũ ſuſcipe. Actiones tuæ dignũ in domo Dei famulatũ oſtendãt. Illa ẽt diligentia nõ hẽatur in ultĩmis: ut pateat omnibus domus tua: & faciles ſint acceſſus ad te. Audiendi nõ ſis impatiens: nec accelerata attentio. Bñigna dentur reſponſa. Conſolationẽ capiant q te adeunt. Nemo triſtis diſcedat. opera uero non ſegnius ĩpendenda q̃ offerenda. Tibi. n. (ut ſcriptũ eſt) derelictus eſt paup. orphão & pupillo tu eris adiutor. Labor nullus moleſtiã hẽat. Eſſe te tunc Cardinalẽ puta: cũ aut egenti pium aliqd pręſtas: aut publicũ curas. Hæc ſi pp gloriã in gẽtilitate olim ſiebant: qdni tu in chriſtiana uita pp Deũ id agas? Addi ad hæc præcepta poſſent plurima dignitati tuę cognata: ſed ea p te noſces: ſi (ut dixi) adiungere honori onus ẽt uoles. Quæ dico: magis eo ptinẽt: ut ſanũ aliqd iter multa noxia repat: q̃ ut abſoluta uitæ forma tradatur. Vigila Papień: & eſto ſobrius: & non careãt dies tui & noctes recordatione bñficii accepti. Anni prętereunt: & mors appropinquat. Pugna: ut hęc tanti oneris ſpecioſa ſarcina: ſicut corpus grauat: ita nõ opprimat aĩam. Dñs Deus ſit in corde tuo ſemper: & qñ uicariatui ſuo membrũ te addidit: ẽt pſtet: ut collaborare ad cõmunẽ ſalutẽ utilter ualeas.

2 Leodriſio Cribello Mediolanenſi.

3 Pigramma tuum libens accepi & libens perlegi: gratias tibi plurimas agens: quod & antea episcopalem: nunc Cardinalatem dignitatem musis tuis prosequeris. Sunt hęc amantis animi signa: sunt & congratulantis cordis indicia. Dilexi semper te merito: & diligam q̄diu in me sensus hominis erit. Epigramma uero ipsum omni suauitate est plenum, habet splendorem in uerbis: uim in sententiis. in ipso uero orationis contextu eam facilitatem omnium rerum: ut sępe pontifici dixerim nullam elegiam temporis nostri ęque mihi placere ac tuam. Seruabo igitur hos nouissimos uersus & cęteros: quos conquirere undiq; potui in laudem ingenii tui: & in conciliatores perpetuos beniuolentię nostrę. Lętatus mi Leodrisi hoc meo Cardinalatus honore. Vera ē lętitia tua: nec sine causa suscepta. tua est. n. quęcunq; est mea accessio: nec minus amicis q̄ mihi geretur hic pileus. utinam sic bene promerendi occasiones se dent: ut ego illas semper auide arripiam. iam musę ipsę hoc antea essent expertę: nisi quod capere eas decebat interuertisset Mars importunus. Erit aliquando dies cū quietos nos sinet: & pro tuba fistulam licebit audire. Apologia tua: cuius ad nos partem misisti: monstrata pontifici est: & ab his qui uiderunt laudata. Mihi certe satisfacit abunde: & tibi gratias ago quod non passus sis de possessione tua Poeticam pelli. Respondetur prudenter: conuincūtur uere argumenta aduersarii: & musarum ueneranda proferuntur mysteria. Perge suffragio meo & ad calcem usq; perducito. Ex primis me futurū polliceor: q codicem domi habere: & usq; uelim perlegere. Prȩsul Ancōitanus q̄tum intelligo: omnia cōprobat. Id illi mō est durū quod in dialogo introductus: homini amicissimo Coepiscopo ueronēsi cogit̄ asperius respōdere: sine causa certe hęc curans. Tua. n. sunt argumenta illa nō sua: & cōmentitia hęc disputatio offendere amicū nō potest. Tu nihilominus rei cōmuni intende: & beneficiū pręsta litteris nostris: gratū uiuentibus: utile & iucundū his q nobis succedēt. Salutare iubebis nomine meo Prȩsulē Mutinēsem: Angelū Acciaiolū: & Ciccū Simonetam bene de me semper promeritos. Vale.

Antonio Miglorino Nouemuiro Libertatis Florentinę.

54 Eo chirographo cum scribi ad te postules: cur tu quęso alieno ad me scribis? Maiores non tibi sunt occupationes q̄ mihi. Mihi quoq; non minor est ex manu tua iucunditas: q̄ tibi ex mea. Inepte inquies scribo: ineptus & ego ex apto sum factus. Olim litterę meę compositione sua ridebāt. Nunc inquinauit eas curia hęc nostra. Ingenio: quod deterius ē: idem euenit quod manui. Cum ergo tuos apices nouero: meos tu uicissim mereberis. Volo ut utriq;: uel admirandi sit: uel ridēdi parō. Grata mihi fuit epistola tua: grata humanitas. Nec certe te aliū cerno q̄

omni tempore fueris. Fuisti mihi semper amicus:& usq; in præsentem amor continuat. Si quem uere puto gratulatum esse hoc nostro honore:in primis mi Antoni te puto. Hoc si taceres per me intelligerem; si negares non crederem. Eum:qui te amat necesse est ames. Gratulanti amico tuis rebus secundis:opus habes gratulari tu suis. Cardinalaris hęc dignitas possessione: mea dicetur:usu uero tua:& eorum qui mihi sunt beniuoli. Non extulit me spiritu ullo superbiæ:non obliuiosum fecit:aut contemptorem amicicię ueteris. Diuinę pietati illam ascribo non mihi. Illi acceptum refero quicquid in me contulit Apostolica sedes. Memoria teneré te dicis dixisse me olim: ero plane Antonii. Vere recordaris Antoni:neq; ego ita futurū cō inficias. Plane inq̄ ero Antonii:semperq; tuus esse & dici: contendā. Venturum insuper te Romam adiūgis. Si remorandi causa adueneris gratus erit aduentus:& mora iucunda: si uisendi tantum Cardinalis tui gratia:ne quæso in tam longo itinere tibi incommodes. Labori parce:& tempori. Familia tua præsentem te quęrit:& certe etiam patria. Possunt scripta nostra idem præstare quod corpora: non propter memoriam solum litterarum usus est inuentus:sed ne ultro citroq; in omnem necessitatem ire & redire haberemus. Epistola tua mihi semp erit Antonius:mea uelim tibi sit Iacobus:non minus q̄ dextræ coniunctionem. Hoc pacto satisfiet necessitudini nostre. Ex subscriptione etiam tua nouemuirum libertatis te factum cognoui. Hoc prius ex quoq̄ non intellexeram. Gratulor igitur tibi: & ego uicissim tuo successu:fato nescio quo accidisse aduertens:ut uno tempore tu patrię tuę: ego ad romanæ ecclesiæ consilium summum uenerimus. Postulasti pauculos uersus. ecce plures q̄ peteres:& q̄ ego daturum me ab initio crederem. Vale,& dignissimis tuis collegis me commenda & offer.

Antonio Mariani Florentino.

Væ de schola nostra cōmemoras:& quę de ambitiū postulationibus mones:mēti tenebo. Vsq; in pręsentē nil est supplicatum, ne uero īpetretur custodes appofui. Curabo q̄tum uigilare occupati oculi possunt:ne qd huic sancto operi nostro incōmodet. Tu pie agis Antoni:nō deserens quod cœpisti & cōtinuasti cū laude:nō tam meo iudicio auditoria ad litteras:gymnasia ad robur:q̄ scholę hę iuuenū ad salutem animæ faciunt. Fauendū his censeo & impedimenta tollēda:qbus cōfundi hæc pietas possit. Adero illi usq; ad ultimū uitæ:nec acti tyrocinii īmemor ero. Si qs mihi ad bene agēdum est spiritus. Si qua in domini mandatis uolūtas:plane cōfiteor. Ducta ē ex rudimētis illis:quæ te tradēte accepimus. Bñ uale:& cura ut ī his laboribus nr̄is:tuis & cœtus tui oratōibus subleuer.

Nicolao Capranico Præsuli Firmano.

SI me non putaſſes ſuperbum:remiſiſſem munus:quod per Petrũ
miſiſti.Quid.n.in tanta coniunctione noſtra attinebat quęrere
noua tentamenta amiciciæ? Diligo tuam Paternitatem . nec
ullis muneribus augeri poteſt mea dilectio . Abſtinebis poſthac a ruſtici
tate huiuſmodi.Nunc tibi gratias ago:& in teſtimonium tuę liberalitatis
appendi auleum in auditorio meo mandabo.Petrũ audiui referentem quę
in mandatis dediſti.Referet & ipſe quæ a me uiciſſim acoepit.Bono ani
mo ſit dignatio tua . Communis tibi & mihi hic pileus erit.

Angelo Vitelleſio præſuli Cornetano.

ANte hunc diem non reſpondi litteris tuis:quas proxime accepi.
Cupiebam ipſe reſponſionem tibi dictare:nec per occupationes
licuit huc uſq; id agere.Secretarii exprimere communia poſſunt:
affectiones amicorum non poſſunt.Nactus ergo nunc hoc paululum ocii
ſatiſfaciam paternitati tuę:& mihi.Nõ dubito pater amantiſſime iucundã
tibi fuiſſe hanc meam ad cardinalatum aſſumptionem.Poſtulat hoc amici
cia noſtra & continuus amor:quo te & tuos multis iã annis ſum pſecutus.
Poſtulant eã quę in hac dignitate expectare a me potes. Animus meus te
cum continuo erit:opera etiam non deerit ubicũq; in tuis rebus neceſſaria
fuerit.Habes in hoc collegio plures qui multum te amant : & honoris tui
ſunt ſtudioſi.In hoc numero licet me computes:nec perſuaderi tibi aliter ſi
nas. Vtinam tamen:qui te ita amant prudenter amaſſent . Vtinã dum ſibi
nimium ſapientes uidentur:periculo tuo experimentum non feciſſent ſapiẽ
tiæ ſuę.eſſes tu quidem unus ex nobis:nec Pontifici noſtro impedita ratio
ad te aſſummendũ fuiſſet.ſi ad hoc examen redeundum fuerit aliquando:
non ero ex his:qui imprudenter te ament.Si quęris a me nunquid auxilio
tibi hoc tempore fuerim : reſpondebo ingenue:primam me curam rei meę
habuiſſe:proximam tuæ.Ad utrũq; uires unius ſatis non erant.Si aliter di
cerem ſcio non crederes:neq; ego tibi mentirer.in amicicia expectandũ nõ
eſt:ut alios magiſq̃ nos metipſos amemus.Admonui tamen quos putabã
tibi fauturos:conſiliũ etiam dedi eorum quę uiderentur agenda.multa prę
cauenda monſtraui:quę nõ ſunt ęſtimata.Aliter q̃ ſentirem loqui putabar.
Vbi tecum ſic agi aduerti:non ualens meam illorumq; ſarcinam ferre:meę
perferendæ incubui.Fateor meritum eſſe melius de uirtutibus tuis.ſed quid
agas:ubi Pontifex ab his derelinquitur quos in tua & cæterorum creatione
primos adiutores ſtatuerat? Omnino ordinationem hanc nouam decreue
rat facere.Actum de æſtimatione ſua & ſedis putabat:ſi uictus a collegio
bis uideretur:uincere ipſe uolebat.Maluit ergo ad eos : qui ſine te uictoriã
certam ſpondebãt : uoluntate ſua hęrere q̃ cum hiis ſentire qui cum te uelle

deberent:nec te nec quempiam uoluerunt. Sic acta res est. Dolorem tibi attulisse hanc tui praetermissionem nō dubito. Carneus.n.es:& sensum hominis habēs. Verum cum sapientissimus sis:credo modum te huic cogitatiōi iam statuisse:& uia sua reputasse humana.sunt ut tu melius nosti incerta.sunt fallacia.sūt plæna miseriis. Destituimur unde spes erat:et erigimur unde non putabamus obsessi caligine:& tenebris sęculi. Semper ancipites: semper anxii:non prius exagitari desinimus:q̄ uitæ finis adueniat. Te precor dignissimę antistes per amiciciam nostram:ut in hac tua fortuna altum animum geras:nec a sensibus te deprimi sinas. Nil accidit tibi:quod nō multis antea & nūc quoq; acciderit. Cogita quot sint olim uiri pręstantes præteriti:quot nunc prætermissi. Apud multos expectatio fuit. res apud paucissimos. Nō semper digni assummuntur. Locus est aliquādo malis & indoctis atq; inutilibus. Raræ res.p.sunt & olim fuerunt:quę ferre bonos ciues potuerint. Hic eiecti:illic oppressi sępe fuere. Magna mi Cometane ciuitas est.magna atque excellens dignitas:posse & ciuitate & dignitate carere: non tamen propterea deponendam spem puto. Sentio quid loquatur Pontifex:quid adhuc pro te meditetur. si uitæ aliquam accessionem dederit deus:molestior ei fuit q̄ tibi omissio. Tractus ē in aliam partem: non cessit. Crede mihi facturus est quod nunc amici non permiserunt. Tu interim a labore non cessa.serui ecclesię.serui principi tuo & certe etiam honori. Intuentur nunc omnes quid facturus iam sis:quorsum tuę curę se dirigāt.qui te amant eadem de te optant quæ ego.qui odio habent īmaturum & præceps aliquod consilium attente expectant:quo te ipsum & spem tuā omnem in futurum confundas. In hac expectatione nō dubito eliges quod animæ & famæ tuæ sit salutare:& quod nos qui te amamus delectet. Scripsi hæc pauca:nouit deus:corde fideli: credens tibi non futura ingrata. Rogo omnia in bonam partem accipias:& charitati des ueniam si simplicitate sua errauit. Me semper habebis:& in testimonium animi has litteras tibi seruato. Vale.

7 Mariano Sozino Senensi Iureconsulto.

Vę charitati gratias habeo:quod binis litteris de emenda uilla me admones. Si Papiensi tuo nō esses affectus:hanc certe curā non sumeres. Cupis illi gratiam populi:cupis ornamentum dignitatis & uitæ solatium. Meminisse debeo & meminero humanitatis tuę huiusce. Cur autem hoc tempore non sequar consilium tuum, Scies cum ad uos uenero.litteris nunc reddere rationem non possum. Ad Iunium p ximum si ita Pontifici nostro placuerit: me expecta: & uale. Saluta meis uerbis Bartholomeū Iureconsultū filium tuū ac totam familiam. Romę.

Heliano Spinulæ.

GRatulatio tua amantissime Heliane iocunda mihi fuit atq; accepta. Video.n.te memoriam retinere antiquæ cõsuetudinis nostrę:& charitatem quoq; non imminutam. Dignitas hęc in me collata beneficium dei est:& amor Pontificis: non præmium meorum laborũ sicut tu scribis. Cognosco debitorẽ me diuinæ pietati:& æternas gratias illi habẽdas: quæ non quid ipse dignus essem accipere: sed quid ipsa impẽderẽ soleret: spectauit. Cardinalatus hic meus: sicut tibi ẽ carus: sic uolo omnibus in rebus sit etiam cõmodus. Quãdo placere tibi & tuis in aliquo potest. scribe:& posce. Quantum in me erit: tantũ sine exceptione Heliano meo præstabit. Ricam: quam obtulerũt Bartholomeus Framura & Obertus Penellus: grato animo accepi & tibi gratias ago: lætatus munere & uoluntate: qua illam misisti. Opere & textura ęgregia est. Egoq; illam ĩ memoriam tui solemnibus diebus semper gestabo. Bene uale:& tuos oẽs uerbis meis saluta.

Prospero Camulio.

TAcitus te sæpe reprehẽdi. quod post tuum discessum usq; in hũc diẽ silueris. Non postulat hoc amicicia nostra: non ẽt charitas: qua te cognitũ sũ stati cõplexus. Delessem pẽitus nomẽ tuũ e rõnario amicorũ meorũ: nisi post quartũ mẽsem litteras a te accepissem. Scribis lętatum te esse nouo gradu: in quem bonitas dei me statuit: solida est & uera lætitia tua mi Prosper. Creuit homo tibi amicus: tibi omnia tribuens: & qui de summis uirtutibus tuis benemeritũ cupit. Volo hæc dignitas cõmunis sit tibi.& mihi: nec in se habeat aliquid: quod non tuum credere possis ut meũ. Addis te multum mihi debere: mihi quod debeas exiguũ est. Ponderibus nimium gratis beneficia expendis. Ego quod me oportebat feci. fuissem reprehendẽdus si secus fecissem. Quando in nostra castra totus migraueris: maiorem adhuc animum senties. Pontifex tibi afficitur. ego afficior. eadem erit omnium mens cum cognosci incipies. Incipiendum est autem non sero: ad multam.n. ætatem iam peruenisti.& q̃diu nos: qui te amamus: simus uicturi: certum nõ habes. Vrge hanc occasionem rei bene gerendæ oblatã uno tempore:& simul experimento probatam. Fœlicitas non parua tempoꝝ est: principem regnare in ecclesia. qui uirtute ipse excellens: uirtutem in pręcio habeat. Vale:& Illustrissimo Duci nostro cum tempus habes me commendato.

Francisco Bertino Luccñ.

INtellexi quid sagæ tibi pręd ixerint. quod etiã tuum ex hac mea & cõmunis domini assumptione gaudium fuerit. lætor plurimũ tua hac uolũtate: quæ certe mihi nũq̃ dubia fuit. Diligis homi

nem:aquo summe diligeris:& successu eius exultas:qui omnia tecũ habeat cõmunia.Propter occupationes breuibus agam quicquid honoris.& com modi hic pileus habet:tuum putato.Paucis mihi est satis: cætera parta ue lim esse amicis:interquos tua uirtute in primis tu es.Patriam non est neces se mihi cõmendes.Natura & uolũtas mea omnibus horis mihi illam com mẽdant.Vtinam tanta possem illi præstare quanta desyderium fert.Florẽ tissima esset:nec ullius externæ opis indiga.Pie tamen facis illius sedulo re miniscens.Vale:& Reuerendissimo domino meo Cardinali Rauẽnati me q̃tum potes cõmenda.

Bonnio Bononiensi.

Breuibus litteris:quas ad me scribis: laudas sapientiam Põtificis nostri:quod me ad Cardinalatũ extulerit.Amorem ęquius erat laudari.cum.n.nulla in me uirtus sit:nulla facultas:qua eẽ eccle sie utilis:& ferre tantam sarcinam utiliter possim:uideri magis potuit sui in me animi testimonium quoddam dedisse:q̃ illa spectasse:quę digna sunt pi leo.Ago tamen beniuolentiæ tue gratias:& tibi omnia spondeo quæcunq; hæc in se dignitas habet.Affirmo etiam actiones meas eas futuras:ut uolũ tate & studio proxime ad illos dicas accedere:qui bene operantur in uinea Domini. Vale. 12

Gullielmo Pererio.

Litteræ tuæ acceptæ mihi fuerunt.Gratulatio quoq; tua iucunda. 13 lætaris dignitate amici te diligentis.lætaris eo honore:cuius ĩ te pars nõ parua redundat.Mihi soli nolo hunc pileũ geri.Geri uo lo ecclesiæ.geri Põtifici:& amicis egenis atq; diuitibus.Amasti tu me sem per:amaui te ego uicissim.Nulla utilitas præbuit causam beniuolentiæ no stræ.Fundamentum fuit uirtutis opinio.Tu in me forsan aliquid inspexisti: quod placuit tibi.Ego in te multa agnoui:quę dilectione censui digna.qui sic amant continuo amant.Nec super induci ulla obliuio potest. Memini tui mi Guillelme:& q̃ diu uiuã meminero.speciẽ exteriorẽ hic honor forte mutauit.studiũ amicorũ nec mutauit nec minuit. sum idẽ erga illos q ha ctenus fui.Eo fortasse in eis colendis incensior:quo maior benemerendi ac cessit potestas.Accipio quę mihi tua humanitas offert:& tibi gratias ago. Laudo etiam quod litteris totum te dederis.Sic facito semper: & me ama to.Consolationi ac cõmodo:q̃tum in me erit:tibi omni tempore ero.Vale.

Ioanni Cirignano.

Binas tuas diuersis diebus accepi cum exemplis eorum quæ scri 14 pta nuper ex Gallia sunt.Primis statim rescripsi. ſecundis respõ deo nunc.Pontifex cuncta me recitãte:audiuit.Si uera sunt quæ

narrantur:est quod perturbationem pertimeat:sin iactantius dicũtur ut ha
ctenus dicta sunt multa:habet:quod expectet:& speret. Nosti mores illius
gentis:uerba magnifica:spiritus supra uires. Potens illud regnum est intra
terminos suos:extra idem non est. Pecunia carens sola multitudine ualet:
quæ nisi forsitan nouas sedes quęrat:teneri sine stipendio foris nõ potest. Si
primi impetus trãseant:in manibus tenetur uictoria. Agit tibi gratias Pon
tifex:& te recognoscit. Meaq; etiam cõmendatione habet in suis. De absen
te haberi ea ratio non potest:quæ de pręsente haberetur. Alias. Hæc nũc.
Vale:& me ama.

Antonio Allio Canonico Florentino.

IVcundę gratulationes amicorum fuerunt. Iucundi adeuntium
uultus. Accepta etiam munuscula quędam in hac mea Cardina
latus dignitate oblata. Ex his omnibus nil officio tuo æstimabi
lius fuit. Tu non solum lætari meo successu per litteras uoluisti:sed ut lætã
dum continuo esset:addidisti salutaria quędam pręcepta:ad beneuiuendũ:
& tenendum cum dignitate hunc locum uere apposita. Cõmunia illa supe
riora:& sæpe ab his uenientia:qui uel non amant:uel alterius prosperitate
tristantur. Tua hæc charitas rara est:& nil in se habet:quod non prodesse
& dilectionis perhibere testimonium possit. Gratias tibi ago mi Antoni:
plusq; sic gratulanti:ac muneranti debere confiteor:q̃ cæteris usum suum
tenentibus. Seruabo hanc epistolam in pignus animi tui; & quottidianã
magistram actionum mearum. est digna:est uera:& a perfecto cordis the
sauro procedit:complectens omnia:quæ reddere Prælatum utilem in eccle
sia possint. Non graueris frequenter sic agere:tuisq; uocibus dissipationes
cordis mei:ad bonum colligere. Ex his non sum:qui admoneri indigner. Iu
cunda est omnis correctio:ueritateınq; aures meæ semper accipiũt:audire
auẽtes quę pręstare meliorem me possint. Imperfectum. n. meum agnosco:
& deesse multa mihi intelligo:quæ ab amicis sint medicanda. Quanto mi
noribus meritis in hanc dignitatem ascendi:tanto me conuenit ad uirtutẽ
laboriosius laborare:ne uidear Deo & sanctę Sedi ingratus. Vnã uero hãc
consolationem habeas:& me uelim. Mihi nunq̃ deesse me patiar. Dingen
tur omnes curæ ad salutem ecclesiæ. Bene agendi locus per negligentiam
non omittetur. Laboris:non ocii gradum cœpisse me statuam. quę ipse nõ
intellexero ab aliis accipere non recusabo. Satis erit in secundo genere lau
datorum apud Hesiodum poni:& gratias hac ratione pro suis donis:& da
tis Altissimo reddere. Te uero amantissime pater tota semp mẽte comple
ctar:& ĩ meis habebo. Quęcũq; nostra dignitas poterit:tibi poterit:& his
qui nos amant. Obliuiosum non me fecit amiciciæ ueteris:non aspernauẽ

inferioris cōditionis. Eadem in colendis amicis mihi mens est ad Cardina
latum assumpto: quę olim fuerat egenti: ac pauperi. Vtinam sic cotidiana
consuetudine frui necessitudinibus possem: ut ego illarum singulis diebus
pene sum memor. Habes optimum patrem & studiosissimū tui Cardina
lem sancti Marci. Eo adiutore nihil est quod opera cuiusq̄ indigeas. Si quā
do tamen parcere suis occupationibus uoles: est tibi Papien studio & fide
paratus: cui imponere quiduis oneris possis. Propter familiare mysteriū quod
Pontifici exhibet: facultatem aliquando habet implendi quę petunt amici.
Quod nō accipies: silentii tui erit: non amiciciæ nostræ. Vale & saluta uer
bis meis Nicolaum Corbizū: & Leonardum Dathum Canonicos tuos:
cæteros etiam: quorum consortio usum me olim: & adiutum cognoscis. Di
ctaui tibi hæc pauca paululum ocii nactus: magis ut indicarem: quanti fe
cerim epistolam tuam q̄ quod satisfactum pñti officio uelim. Iterum uale.

Fr. Patricio Pręsuli Caietano.

IN scribendis litteris tuis uelim post hac ueterem & rectam con 16
suetudinem serues. Mihi salutem dicas: & unum: non plures ap
pelles. Si dignitate excello: etiam cōmodius inseruiri illi per inge
nium potest: q̄ per monstra uerborum. hoc inter nos seruemus deinceps.
Cōmendaui tibi Honofriū. nescio quæ modo cōmemoras. mens fuit bo
num cōmendare non malum. si opinioni meæ contrarius est uelim & com
mendationem esse cōtrariam. Pluris est apud me honestas: pluris Ecclesiæ:
pluris Pontifex: pluris etiam tu q̄ omne Fulginium: & quicquid habet Ita
lia. Vtere officio: & Iusticiam serua: id agens: ut agere negotium publicum
uidearis: non tuum. Meas omnes commendationes: quodcunq; uerborum
genus habeant: sic peto: semper interpreteris: Quantum per honestatem
& bonū publicum liceat. De prętore Gualdi Paternitati tuæ gratias ago.
Soluisti p me mercedem hospitii: quod ille in Picenum eunti: mi tu & redi
tui gratissime pręstitit. Vale.

Christophoro Landino

DIstuli dies aliquot respondere litteris tuis non aliam ob causam: 17
q̄ ut tibi ipse rescriberem. Possunt qui nobis ab epistolis seruiūt
partem aliquam sensus nostri inditiis suis exprimere: Ad illa ue
ro arcana penetrare non possunt: quæ in intimo cordium sunt: & tam cum
delectant qui scribit: q̄ ad quem scribuntur. Nunc uero paululum hoc ocii
habens: morem geram & tibi: & mihi. Gratularis ob dignitatem Cardina
latus in me nuper collatam. Credo Christophore tuam gratulationem ex
animo esse: cum me semper dilexeris: & coniunctio studiorum nostrorum:
absentes: & silentes in charitate tenuerit. Ago tibi debitas gratias. Implēti

munus amici: & ostendenti memorem te beniuolentię nostrę: & cōmendationum: quibus a me omnibus in locis es semper ornatus. Nō passus es in tot gratulantium uocibus tuam requiri. Innouasti p litteras fœdus coniunctionis antiquæ: quod & si inoffensum manebat: profuit tamē a senectute nimia uendicari. Seram autem gratulationem non fuit necesse tot uerbis excusares. Sera uideri forsitā aliquibus potuit: mihi certe perq̄ tempestiua. si. n. allata in primo illo salutantium concursu fuisset. Legi quiete non potuisset. erat necessarium in cumulum cōmunium litterarum obliuiōi mādari. Nunc lecta qete est: & gustata suauitas omnis orationis tuæ: atq; affectus. Sic precor continuo facias: putesq; non ideo quia honore pares nō sumus: amore pares esse non posse. Possumus certe. Speciem exteriorem dignitas hæc mihi imutauit. Iudicium interius ut erat: dimisit. Seruo amicicias ueteres. Diligo qui me dilexerunt: & oibus cum possim: cōmunem me præsto. Si frequenter non possum: est gradus: non uoluntatis. Dixi hæc pauca: ut scires operam tuam non frustra futuram. Laurentius Guidetus: quem in calce litterarum commendas: uenit ad me. Benigne susceptus est: libenter quoq; auditus. Consyderans uero ego eius ętatem: & litteras adhuc complemento egentes: consului rediret ad uos: & quæ didicerat in ocio confirmaret. Filio non aliud suasissem: q̄ sibi. Accipit curia nostra meliores: q̄ faciat. Seruitur hic uel ambitioni: uel domino. Vtrobiq; tēpus diei & noctiū totum cōsumitur. Ad studia ne momentum quidem relinquitur: quod partum affertur. id uero prodest. Retinetur ægre nisi bene sit partum. Addita menta nulla sunt expectanda. Ideo fit ut ingeniis nondum confirmatis calamitas nocentior afferri non possit. Sicut autem facturum te spondes: ita quęso extremam manum ichoato operi appone: & iuuenem perfice: ut sibi & mihi suo tempore utile ministerium habeat. Quod uero ad nos attinet: quando cōmunis tibi est animus noster: uelim: etiam Dignitatem cōmunē existimes. Partitio iniqua: ut reor: non erit: ut tua sit usu: mea possessione: q in ea acquirenda tam diu rastris grauissimis sum operatus. Vale.

Ioanni Cardinali Atrebateñ.

VEnit obuiā Dignationi tuæ is: cui tu iudicio meo supra cœteros homines post Pontificem debes. Est Ambrosius noster: est præco laudum tuarum: tātum te amans: q̄tum amari humanis affectibus potest. Vidi eum studentem operi tuo. Cum de re cōmuni ageretur: nihil non timuit: nihil non sperauit. Vno eodemq; tempore sudauit sæpe: & alsit. Ambiuit: rogauit: supplicauit: fleuit ubertim: cum pronuntiatum te uidit: per me inquies hæc cogitabam. cogitabas recte. patere tamen me: q testis omnium fui: pietati suæ testimonium dare. Amplectere hominem: &

infinu tuo conferua. Qui sic ament sunt rari. Rariores qui sic operentur. Non colit te nunc primum florentem secunda fortuna: omni tempore co luit: & adiutorem se prębuit q̃tis uiribus potuit. De me sileo: scripsi per Antonium q̃ tuo successu exultarim: quanti nunc esses in oculis nostris: quid tibi gloriæ funus pragmaticale attulisset. non repeto illa. Eris cito nobiscũ: & de omnibus uberius coram. Iter accelera. Venis gratus: uenis expecta tus: & de poste ecclesiæ triumphum reportans. Te amo. te ueneror: & adiu torem paro in his: quorum imperfectum meum ad bene regendum hoc mu nus desigitur. Breuitas papiri breuem me facit. Bene uale Reuerendissime pater & Domine.

Ludouico Francorum Regi pro Collegio.

SAnctissimus Dominus noster solitus semper cũ graue aliquid 19 accidit: ex benignitate sua id cõmunicare Collegio. Retulit his diebus: nõ sine mœsticia cordis: in certis litteris: quas Maiestas uestra ad eum scribebat: hoc inter cætera contineri: quod uidelicet quidam ex Romana Curia redeũtes narrassent uestræ Serenitati: suã Beatitudinẽ accepto nũcio de sublata pragmatica: ter aut quater dixisse: guerra: guer ra usq; ad capillos: quasi p oportunitatem maiorũ pecũiarum saltutas ma ior ad bellum esset futura. Doluimus: & nos cum sanctitate sua. admiratiq; sumus tantam in hominibus pfidiam inueniri: ut cum piculo ecclesiæ men tiri in Deum: & Vicarium suum nulla ex causa præsumpserint. Pie tamẽ fe cit Serenitas uestra: illa nõ credere: nec malignitati aures præstare. Quęrũt illi per has fallacias inire gratiam uestram: quęrũt dissidium inter sociatas uolũtates inducere. Deus puersitatem illoꝝ uel sanet: uel pdat. Serenissime Rex testamur Deũ & cõsciẽtias nostras: uera eẽ: quę celsitudini uestrę dice mus. Acceptis lr̃is sublatiõis pragmaticę: illico i Cõsistoriũ nos ouocauit. Legi eas p secretariũ fecit: lachrymãtibus oculis recẽsuit: quãtũ eẽt Maie statis uestrę beneficiũ in totam Ecclesiã: quanta pietas sua: quãta religio: quanta bonitas mentis. laudando: & benedicendo saciari nõ poterat. Agẽ bat frequẽter gratias Deo. Agebat Celsitudini uestrę: hoc crebro adiiciẽs: obligati nimium regi tam catholico sumus. ornauit nos: ornauit tempora Pontificatus nostri. Quod Eugenio: Nicolao: & Calisto euenire nõ potuit: hoc per hunc regem nobis Deus concessit. Plena humilitatis: & gratiarum fuit eius uox: atq; oratio. Rursum aduenientibus uestræ Maiestatis oratori bus: cum in publico Cõsistorio obedientiæ: & pragmaticę extinctio hono rificentissimis uerbis esset oblata: effudit eo in loco omnis gratitudinis suę affectus. Nota est responsio beatitudinis suæ: auditæ laudes ab omnibus: quas in Maiestatem uestram: & Christianissimam Frãcorum Domum cõ

gessit. Sequētibus diebus usq; in hodiernum: per quemq̄ nostrum nihil au
ditum est: quod non propensissimum animum indicet. Experimur quoti
die ingenium eius: & sensus. Bonus est: mitis est: & simplex: & uerus.
Verba illa sua non sunt: nec habent cōmune aliquid cum moribus suis. Si
milia sunt potius ingenio & leuitati eius: qui ea finxit & rettulit. Pro
Deo bonitas uestra tantam enormitatem nō credat. Suauis est in ore suo
cōmemoratio nominis uestri: nec nisi cum summo honore de Rege Ludo
uico sentit: & loquitur. Oramus & obsecramus Maiestatem uestram: ut au
res delatoribus claudat: sicut sapientissime facit. Colat hunc Pontificem a
quo colitur: & amet eum: a quo paterne amatur. societas hæc & coniūctio:
utriq; erit per utilis. Nos dolētes dissidium inter patrem & filium maligni
tate peruersorum nasci: uolentesq; perhibere testimonium ueritatis: ex debi
to nostro ultro has litteras scripsimus. Precātes: ut nostro magis q̄ leuium
hominū testimonio credat: & bonitatē suā sequatur: nō appetitus malorū.

Angelo Cardinali Reatino.

Consolatoria. 20 INtellexi ex litteris Amici nostri: quas scripsit ex Vrbe: placuisse
Altissimo uocare ad se Petrum Paulum: uestrę dominationis ne
potem: quod certe non solum eius cā: cui mali nil accidit: sed pa
tris Agapiti: & uestrę dominatiōis plurimum doluit. Erat. n. i eo pręcipua
indoles: qua expectare: & sperare digna oīa poteramus: & patri etiam eius
graue incōmodum accessisse uerisimile est. Amabat eum in primis: & nu
merosę prolis quasi alterum parentem statuerat. Vestraq; dominatio dici
poterat: Iuuenem hūc aluisse. Fuit Reate secessus causa. Romæ uero ita do
mi quottidie erat: ut in gremio uestrę dominationis creuisse: & disciplinam
sumpsisse uideretur. Colebat illum charitas patrui: & in precio habebat.
Nec potuit talis casus sine mœsticia mentis suæ accidere: quandoquidem
ego: q nulla consanguinitate illum contingo: sed solis familiaris mentis amo:
tristor: & doleo. Placeat Deo nostro acceptum eum i requiem sempiternā:
ubi terrenis anxietatibus liber rogare pro nobis possit: qui peregrinationē
agentes: secuturi mox sumus. Non audeo tantum dominum consolari litte
ris meis: neq;. n. fas est credere superari uirtutem eius a sensu. Fuit diu in se
culo. Exercitatus est in fortunæ aduersis. Deū timere didicit: & non contra
ire decretis naturæ. Repetiit superna dispensatio: quod nobis illum diligen
tibus precariū dederat. Nouum in hoc adolescente exemplum non est: ois
ætatis & sexus pueri: Iuuenes: & senes: ex hoc ergastulo euocantur. Maio
rem certe q̄ nos gratiam a domino consecuti: qui in ualle lachrymarum re
linquimur. flemus aliquando eorum: qui nobis chari sunt exitum immatu
rum: ignari quid eis euenturum fuisset in uita. Varius est & lubricus adole

scentiae cursus: malis infinitis obnoxius. Vidimus parentes quosdam: quibus adolescentia filiorum risus fuit & iocus: fleuisse amare successus aetatis. Positi in tenebris quid lugeamus & rideamus nescimus. Incerta sunt hominum uota: atq; utplurimum contraria rebus nostris expetimus. Non spondebat Petri Pauli institutio nisi uitam placentem: & dignam patruis duobus: quos romanae Ecclesiae Cardinales inspexerat neq; ego aliter puto. Verum qui scimus an caligabant oculi nostri: & secus erat ea futurum ac uideremus? Proptereaq; Deus ipse exitum futurum discernens: praeripere hunc nobis dolorem uoluerit. Casus infiniti poterant impendere: pp̄ter quos mors sua primo uitae aditu fuisset optanda. Sequamur ergo omnibus in rebus Dominum Deum nostrum Ducem non fallentem: scientem indigentias nostras: supra omnem affectum nos diligentem. Nō dabitur hoc modo doloribus & erroribus nostris locus: sed Maiestati suae per cuncta placebimus. Cogitatio etiam mortis nostrae: quae futura post paulo est: leuatrix sit alienae. Pauca haec inter multas occupationes censui Dominationi uestrae scribenda. non ut consolationem ab homine imperito acciperet: sed ut sciret nihil sibi in rebus suis perire: quod mihi non pereat. Consolationemq;: & tristiciam omnem domesticam communem esse ambobus. Vestra dominatio bene gerendae suae legationi intendat: ut hactenus fecit. seruitori suo aliquando: cum ocium est: familiare aliquid scribat. Commendationes amicorum: & de publicis rebus epistolę: communem quandam consuetudinem tenent. Amiciciae fructum non habent. Pōtifex lauationis causa Viterbii est. Curia pene tota cum eo. erimus hic integrum Iūium. Iulium & Augustum uagabimur. Septembri balnea repetemus. Desinente Octobri reditus erit in urbem. Valeat foeliciter Reuerēdissima Dominatio uestra: cui me etiam atq; etiam cōmendo: & dedo.

Antonius Allius Florentinus Ia. Cardinali Papieñ.

Diu Reuerendissime Pater responsum tuis litteris reddere distuli: non tamen aut desidia: aut tue Dominationis obliuione id fecisse me uelim existimes. Nā tuae Dominationis ita in aīo mihi imago impressa est: ut si optem: si summa ope moliar delere: non ualeam. Tuis itaq; occupationibus studiisq; peperci: ne si ei crebius litteras darem: T. P. fastidio me fore cōtingeret. Nunc autem occasio oblata mihi est scribendi: quam equidem uehementer amplector. Negotium etiam Nicolai Corbitii: de quo ipse tuam dominationem certiorem fecisse manifestum est: quoad possum & licet: semel: iterum: iterumq;: ac millies (

ita dici fas est) commendare eius amicicia adstrictus: compellor. Mihi autem fecisse te Reuerendissime Domine arbitrabor: quicquid tam bono uiro tantopere tibi dedito feceris. Tuarum Reuerendissime Pater littera rum: quae pluribus ante mensibus mihi redditae sunt: grauitas atq; dignitas ita me exterruerunt: ut respondere uix audeam. Illa tamen moderatio qua legere mea: quaeq; pluris ea facere q̃ æquum fuerat dignatus es: Iterum ad scribendum me non solum animauit: sed impulit. Quaeso igitur: ut ea: quae sentio: ob quae etiam uehementer gaudeo: eloqui me patiaris: nec iis quae dicam: prout adulatoribus consueuisti: aures obsecro obstruas. Tuas Reuerendissime pater litteras non ego solum pluries summa cum uoluptate perlegi: sed amicorum tuorum nonnullis ostendi: qui eas adeo omnes probarunt: ut ex mea: simulq; eorum sententia hęc rependere tibi statuerim. Iis plane qualis: quantusq; ipse sis manifeste deprehensum est. Magna siquidem animi tui moderatio: magna docilitas: magna optime te gerendi auiditas inde constitit: tua plane in ecclesiam charitas: tuum studium: atq; affectus: eo pręcipue inotescit: qͩ uel mea cum consilia: tum exhortationem te & audire: & amplecti non pudeat. Ita ut Salomonis uerba in intima cordis penetralia admisisse recondidisseq; uidearis: qui uel a Formicis interdum homines quid discere perhortatur: quo quidem patet: q̃ auidius auditurus sis sapientes. qͩ profecto si faciant Principes: recte sane se gerant uniuersi. Nunq̃ a uero excidant. nunq̃ a iudicio: sententiaq; labantur. Ibi salus dictum est: ubi multa consilia: & audiens sapiens sapientior erit. Illius uero salus omnino desperanda qui aures amicorum consiliis: monitisq; obstruxerit. Salomon licet sapientia omnes praecelleret: consultores habuit seniores. Alexander autem cognomine seuerus: cum esset iuuenis: immo potius adolescens: ideo sapientissime administrauit imperium: quia consultores habuit cumplures: tum bonos: tum admodum solertes. Innumera extant exempla: quae epistolae modus non capit. sed ad te unum redeo. Magna Reuerendissime Pater epistola tua spe eos qui eam legere omnes erexit: animo agitantes: q̃ gratis uel ea: quae forsan minime a me eidem scribi decuerat: ipse acceperis: q̃ modeste me ad scribendum horteris: q̃ humilia de te ipsemet sentias: q̃ alacriter occasione commodate curaturũ eẽ pollicearis: q̃ bono ẽt animo te laboresq; tuos Deo: & diuino cultui: & des: & naueris: & dicaueris uniuersos. q̃ ingẽti spiritu ad id quod tuo officio incũbit munus capessendũ: te iã dudũ accinxeris. Scio plane moderatiõem tuã: haud æquo has de te laudes aio admissurã: sed haud q̃ q̃ officio meo factũ a me satis putari: si pdicatõe: pcõiisq; dignissima ipẽ ĩ ta

cta prætcream. Vera enim uirtus ueteri prouerbio: laudata augescere consueuit. Magnæ siquidem est indolis: si quando ueris de se: ut fit: memoria audire contingat: non exultare rumusculis: sed uel famam: uel laudes: licet æquo ampliores: ut uirtute superati: ui magna contendere. Videndum tamen tibi est: ne secularium cura rerum animum ad maiora augustioraque natum: uel cęlo ipso deiiciat. exigui. n. spiritus est a paruis magnorum aut desperatione aut contemptu: se rapi permittere. Pro suo. n. unicuique modo impendenda opera est. Hęc igitur animæ: hec mentis ius sibi iugiter uindicent. Inde corporis: hinc animi: tum necessitatibus: tum commodis consulendum: ac ita optimis maxima studia simul ac tempora destinanda. Mortalium plane curis indulgendum: non seruiendum. Tam uilia. n. sunt: tam abiecta: tam exigua: ut non studio digna sint: sed contemptu. Hæc omnia facilia tibi semper obuenient: si ut scribis tibi te deesse non patiaris. Sed qd ego insciens equidē in hęc uerba lapsus sum. Statueram. n. minime te cum his agere: quapropter sermonem: licet truncum: parumque absolutum: in medio cursu abrumpo. Tu autem mihi parcas quæso: quinetiam tuo more meam hanc improbitatem: meas ineptias æquo animo tolerato. Nicolai uero nostri causam: ut tuam ipse facias iterum obsecro. Est. n. talis: prout uel supra locutus sum. Fauore atque ope bonorum dignus sit omnium. Dominus ac Redemptor noster tuam Dominationem semper: & ubique custodiat. Date Florentię. Die. xvii. Ianuarii. M. cccclxii.

Fran. Philelphus. Ia. Cardinali. Papiñ. S.

ET si putabam pater modestissime iam tibi redditas esse meas litteras ab Othone Caretto præclaro iure consulto: ac item librum: quem patri humanissimo Ioanni Atrebatensi Cardinali ad tuam amplitudinem antea dederam: tamen non uisum est alienum ab officio meo: ut eadem de re iterum tecum agerem. Itaque maiorem in modum te etiam atque etiam rogo: tantoque studio abs te peto: ut uehementiore nihil omnino queam: ita negotium meum cures apud Sanctitatē Domini Nostri: ut omnia mihi lęta beneficio tuo contigisse intelligam. Nunquam n. qd de me optime promerueris: apud animum meum intermorietur. Verum non celeritate minus. q̄ beniuolentia opus est id quod ex proximis litteris liquido cognosti. Vale Pater Reuerendissime: & me Sanctitati Domini Nostri & unice me commenda: & deuotissime. Ex Mediolano. x. calendas Apriles. M. cccclxii.

Fr. Philelphus. Ia. Cardinali Papiēn. S.

23 SI quod pręsens forem còramq; facturus. Si Romæ agerem hoc tempore: ut Amplitudinem tuam pater clementissime: obseruantiæ meę gratia: quottidie adirem: ut id in presentiarum quodam modo litteris faciam: me nonmodo hortatur officium: sed rerum mearum impellit ratio. Nosti beniuolentiam. Nosti fidem erga te meam. Nec me latet me tibi esse carissimum. quibus autem in rebus tuo mihi studio atq; diligentia opus sit: binis tibi litteris antea declaraui. Itaq; eadem repetere frustra sit. Tuæ humanitatis fuerit: ita rem meam curare apud summum Pontificem: ut intelligam meas apud te litteras plurimum æque ualuisse: atq; ipse tu apud eius sanctitatem omnia. quid. n. scribam ad Lolium? cuius aures omnino uidentur abstrusæ. Itaq; operiar: siquid eis profuerint Viterbienses balneæ: quo uel audiant melius: uel omnino de auditu desperent. Vale pater Reuerendissime: & me ut Sanctitati Domini Nostri q̃deuotissime cõmendes te etiam atq; etiam rogo. Ex Mediolano xii Calẽdas Maias. M.cccc.lxii.

Franciscus Philelphus. Ia. Cardinali Papieñ. S.

24 NEscio utrum nostrum fore existimem defatigatum citius: aut te pater humanissime respondẽdo nihil: aut me quottidie abs te litteras exigendo: quibus fiam de uoluntate summi Pontificis certior. Itaq; tuæ benignitatis fuerit: ut me aliquando liberes ab hac sollicitudine animi. quod ut facias his precibus á te peto: quibus aliud quicq̃ maioribus petere haud possim. Scripsi etiam hac de re ad. R. P. Cardinalem Nicenum: quem etiam rogaui: ut una tecum munus hoc capesseret. Nolo tamẽ ob eam rem tibi minus onus existimes oblatum: quinimo ut es mansueto animo: & magno: & liberali: curabis collegam & officii socium anteuertere: quo uel tua opera atq; diligentia res confecta iudicetur. Nam nec ipse Bessario: ut est modestia singulari: summaq; uirtute: egro animo fert studium ac munificentiam in me tuam. Vale pater Reuerendissime: & me ut Sanctitati Domini Nostri commendes q̃ deuotissime te etiam atq; etiam rogo. Ex Mediolano xii Calendas Maias Mcccclxiii.

Fr. Philelphus. Ia. Cardinali Papieñ. S.

25 DIligebam antea semper: atq; obseruabam nouum hunc Mediolanẽsem Archiepiscopum: & præcipuum mihi patrem in Christo Iesu Stephanũ Nardinũ: idq; ea potissimũ ratiõe: qđ & integerrimus mihi: & eruditissimus uideretur. Nunc uero tanta ad pristinã dilectionẽ accessio facta est: ut nõmõ mihi amãdus sit: sed & colendus: & uenerãdus omnino. nõ secus. n. de te loq̃tur apud oẽs Pr̃ Reuerẽdissime q̃ &

ipse mereris: & uiri omnes boni sapientesq; decere arbitrantur. Predicat sane te uno nihil naturam produxisse excultius: nihil elegantius: nihil omni parte perfectius. Qui dum eximias ac summas uirtutes tuas dilatat oratione: tanto in te laudando utitur amimi ardore: ut reliqua fere omnia: & sui ipsius: & Magistratus: aut Negotia: aut commoda uideatur oblitus. Quare cum tanta hunc in te obseruantia incensum animaduerterem: dignus est uisus: ut unus & cogitatus meos omnis: & consilia omnia tibi praesens coramq; referret. Quicquid igitur de me exposuerit meum est. Itaq; tuae mansuetudinis munus fuerit: & quae meo nomine tibi exposuerit: audire diligenter: & quod facto opus censueris: ita perbenigne prouidere: ut semper consuesti. Scis.n. omnē spem meam in tua mansuetudine esse collocatam. Quae ne me fallat: te pater amplissime rogo etiam at q̄. etiam. Vale. Ex Mediolano quinto idus octobres. Mcccclxiii. Neq; tamē omittas rogo pater clementissime: cōmendare me q̄humillime. Sāctitati Domini. Nostri.

Francisco Philelpho.

Fateor me non respondisse ad litteras omnes quas mihi misisti: neq;.n. id otii est mihi: quod tibi. Pridem tamen de cōsolatione ad me missa: & de Sforciados libris gratias egi: addens quae ad petitionem tuam responderat Pontifex. Rescripsi quoq; ad mendas quas deprehendi: & damnari in scriptis suę Beatitudinis ammonebas. Epistolae traditae sunt semper Othoni Oratori ad te transmittendae. Si non sunt redditae illorum est culpa: ad quorum manus uenerunt: non mea. Ego uiros doctos amo. scripta eorum lego: laudo: & ꝑfeto. Spares essent desyderio uires: rectius illi iudicarent de mente. Dubitant fortasse: quia nō possum: nec potest qui uellet. Iterum ergo habeto breuiter quae non accepisti. Consolatio tua elegātissima est: & digna scriptore: qui primas sui temporis teneat. Omnia limata. omnia culta: nihil non suaue: & ad mouendas mentes nō idoneum. Nam quod ad Sforciadem attinet: ut breuibus agam: equas dicta factis. & de rebus bellicis canis quodammodo bellicum. Pro ambobus ago tibi iterum gratias. Neutrum antea uideram: & uidisse uoluptati fuit: praecipue de mendis Pontificis. Grata fuit Beatitudini tua admonitio fuit. Fatetur se hominem esse: & inter tot occupationibus inueniri facile posse quod ociosi reprehendant. negat tamen suum esse carmen quod memoras. Nego & ego: ad quem primae suae editiones perueniunt. Credere debes cum in familia eius sint uiri docti & poeticę inutriti: cum quibus & solutam orationem & uersum communicat: fuisse illos uisuros in sillabis id: quod istic deprehensum enarras. Certum tamen habet monitore te: qui

prudentissime uides posse si hic esses sua scripta formari semper in melius. Egi de re tua: quod postulasti: & ut utilius agerem: litteras habitas recitaui ad uerbum. Vna semper responsio fuit. Amo Philelphum: & summa omnia illi tribuo. Sed quid agam ubi uoluntati necessitas obstat? quae nunc apud Ducem: eadem apud nos illi esset querela. Bellum gerit ille: belligeramus & nos. eget ille: egemus & nos. deest illi ad pascendos doctos facultas: deest & nobis. Nulla in re deterior est conditio sua q̄ nostra. ęquus sit nobis Philelphus: & laetiora tempora expectans: transire hunc importunum imbrem permittat. Non ideo non bene facimus: sibi qͩ sui simus immemores: sed qͩ unde demus non est. Hoc tibi antea scripsi: hoc in pręsentia repeto. Bellum: quod in Flaminia: quod ĩ Marsis: quod in Campania: quod in portis prope urbis est gestum & geritur: officia uendidit: salaria reuocauit: succum omnem nostrum exaussit: omnem denique liberalitatem de manu liberalissimi Patris extorsit. Ita ut nõ amici solum: sed charissimi quoque nepotes sui debita subuentione fraudentur. Ingenia multa & clara opem Beatitudinis suae expectantia praesentem necessitatem patienti animo ferunt. Idem tu facito Philelphe. Neque. n. in extremo actu uitae: eo qͩ non abundes: deficito. Transitus: quem mihi: & Niceno denuncias: parum confirmatae mentis est signum. Amare magis corpus uideris q̄ animum: & pluris pendere paucorum annorum diuitem uitam q̄ sempiternam miseriam. Credo te nobiscum familiariter agere: & magis haec scribere: ut dolorem tuum: q̄ ut animum indices. Sed si tanta te peccati caligo oppnimeret: ut facturus esses quae dicis: Sacerdos hoc tibi propheto. Deo operante: non habebis quod speras. Animam tuam damnabis. In Creatorem inuenieris ingratus: miser uiues. miserior morieris. In tanto scelere nulla erit uoluptas. Anxietas perpetua cor tuum affliget: insurget spiritus: qui surdo uerbere uigilantem & dormientem animũ sedulo cedat. Nota sempiterna inuretur generi & nomini tuo. quae scripsisti mendacia putabuntur: quando scriptorum & uitae contraria ratio apparebit. Denique inuentiones omnes Pogii tui: quas disertissime refutasti: probabis: & euangelia facies. Neque ille mendax atque maledicus sed tu peruersus: & pestifer iudicio Christianitatis putaberis. Me audi Philelphe. Fraterne consulo: uiue fortis: uiue patiens: & te ipsum conserua. Si uiues inops: inops uixit & Christus. Inopes uixere poetae multi: hystorici multi: & Philosophi multi: quorum cum ethnici fuerint: turpe est te christianum dissimilem in ferenda paupertate uideri. Fugam ad ĩfideles & christi hostes: ad euersores religionis: quam usque ad senium tenuisti spe ditioris uitę arriperre: nihil aliud est: q̄ intemperatum animum & angustum cor declarare: ac post lon

gam uitæ nauigationem: & tempestates perpessas: & declinatos scopu los:in portu:hoc est i extremo ætatis cursu turpissimum naufragiū facere.

Eidem Philelpho.

LEctis litteris tuis:quas mihi nunc:& quas Ludouico Foscarino antea scripseras: non solum delectatus sum ingenio tuo:quo qc quid uis scribendo assequeris:sed cōsolatus ꝑposito:quod a pri mo ualde diuersum agnoui.Neq;.n.de Turcis ita sentire uideris: ut ulla te ad eos necessitas possit impellere:aut quicq̄ tibi uelis cū illis cōmune.Gēs spurca est:contempta:degener:Demōum ancilla:cum qua sine scœlere cō iunctio esse nō potest.Recte.n.in eadem epistola scribis.Quis autem mē tis compos:nō emori malit:q̄ iis parere:quibus turpissimum fit dominari. Sic igitur facito.esto noster.Et inter homines uiuendum tibi potius cū ino pia statue:q̄ iter belluas cum diuitiis:si ibi eē diuitię possunt:ubi est animi anxietas continua.Non derelinquet te deus:subueniet necessitatibus tuis: & expectatum fructum tolerantiæ dabit.Scriptum est.n.Patientia paupe rum non peribit in finem.Tu quoq; ex quo mutata sunt tempora: & libe ralitatibus nostrorum Principum iam deest facultas:de consueto aliquid deme.Amputa quod superfluum est.Domi te contine.Sumptibus parce. Si serui tres pascebantur temporibus lætis:his tristibus unus pascatur nō ex animo:sed ex loculis uita ordinetur.Nosti uetus illud.magnum uecti gal est parsimonia.Vtinam non egerem & ego:ex manu pauperis Cardi nalis non solum consolationem scriptam:sed numeratam quoq; acciperes. Nunc autem ita fert pręsens conditio:ut egeamus omnes. Grata aliquan do superueniet:quæ non sperabitur hora.De epistola ad Ludouicum uel potius Venetos ægregie sentio.Elegantissima ē:& quę fabricata in eadem officina appareat. Nactus oportunitatem recitabo illam Pontifici: ut ui dens consentire te suo in Turcos studio:interius sibi commendet Philel phum. Tui ero memor: & nullam promerendi oportunitatem patiar per negligentiam abire. Dum hic finem uellem facere epistolę: ecce tuæ no uæ litterę superueniunt ad me: & Pontificem. suæ reddentur Pontifici: & quod Syracusii Syracusam: & pro occupauero mihi uendico. Mandas reposui.Fiet actutum.Sic enim satius iudico:atq;:ut uerum fatear: legens: utroq; offendebar. Pungit autem me rursus: qđ non penituisse te primi propositi ex his ultimis uideo. Dicis enim te esse in metu: ne extrema ne cessitas urgeat te ad locum Pontifici ingratum:idest:ut interpretor ego: ad Turcos. Vide ne fallaris Philelphe: & de necessirate ex trema iu dices male. Mentiens nobis: Deo non mentieris cordium inspecto ri. Locum nunc apud hunc Principem tibi non u ideo. Tempus pre

stare hoc poterit. Si ibis: & sensum impulsorem spreta ratione sequeris (pa tere hoc tibi dici ab amico) contemneris magis q̄ extimaberis: & peribit apud Christianos memoria tua cū sonitu. Vale. pridie nonas septembris. Tibure manu propria. Mcccclxii.

Franciscus Philelphus Ia. Cardinali Papiensi.

28 POsteaq̄ prȩstanti Archiep̄o Mediolanensi Stephano Nardino litteras ad te dederam pater clementissime: neq; tu mihi respon disti quicq̄: neq; ego ad amplitudinem tuam alias dedi. Nunc icciro institui aliquid obstrepere: ne me quasi militem iam emeritum æsti mares propterea calamo indixisse silentium: q̄d uererer propter senectu tem ire euocatus in fœlicem ac faustam: & fortūatam istam romanȩ eccle siæ expedtionem aduersus Turcos: quasi ipse qui annum ætatis agam sex tum & sexagesimum: sim Nestore senior: & nō longe illo si minus cōsilio: firma tamen ualitudine & robore corporis: & sensibus itegerrimis ad om nem actionem melior: & utilior. Accedit ad rem: q̄d nemo uir latinus & linguam: & mores: & locos Grȩciȩ regionis me aut melius nouit: aut ex quisitius. qppe qui annos septem apud Ioannem Paleologum Imperato rem: & sapientem: & fortem: Constantinopoli egerim: & missus non solum orator ad Amoratum istius impii Machometi patrem: sed ad romanorū quoq; Imperatorem: & ad regem Sigismundum illum non modo Græciā omnem ad Triballos usq; pagrarim: sed mare Euxinum trireme ingressus: in Asprocastri oram cum descendissem: uniuersam campestrem illam: ua stamq; Scythiæ latitudinem eques peruaserim: uisisq;: & circumquaq; co gnitis & Gothis: & Alanis: ac reliquis eius inferioris scythiæ populis: post altissimos supra Bagnam oppidum: & inaccessibilis montes maximo labo re & extremo periculo superatos: Bistrizam applicuimus: urbem pulchrā & populosam. ex altera mōtium parte ad radices: unde postridie eius diei quo eo perueneramus: ad uesperam cum iter cœpissemus magnis: cōtinua tisq; itineribus Budam tandem: regium Panoniæ ulterioris emporium at tigimus. Quo tēpore Legatus apostolicus Cardinalis placentinus Bran da Castellio agebat in Panonia ad concitandum exercitum in Boemos. Vbi re: cuius gratia missus legatus ueneram: ex sententia confecta: apud Sigismundum Regem: Cum interea temporis Vladislaus Rex Poloniȩ: quæ Sarmatia: cum eam duceret uxorem: ex qua is est Vladislaus natus: qui annis superioribus: dum audaciæ mauult q̄ prudentiæ habere rationē: apud Barnam a Turcis: iam plane fusis ac uictis: est obtruncatus. Is inq̄ Vladislaus rex admodum senex me oratorem Imperatorium: p nunciū in uitat ad nuptias. Quare pfectus Cracouiam: nō modo eis interfui nuptiis:

sed orationem:& huiusmodi nuptialem in maxima Regum:Principumq3: & uariarum gentium multitudine.Nam:& Imperator ipse Sigismundus: & Henericus Datiæ Rex:& Electores omnes Imperii:& inumerabiles se re alii Duces ac Principes:cum ex finitimis:tum ex longinquis etiam Re gnis ad eas nuptias inuitati:honoris gratia conuenerant.Inde rursus cum in Panoniam reuertissem:non multo post tempore sum a Ioanne ipso Pa leologo:qui ex Constantinopoli soluerat in Italiam:& ex Italia negotii sui gratia:uenerat ad Sigismundum in Panoniam:iussus redire Constantino polim:ad sedandos domesticos fluctus:si qui fortassis eo a patria absente: insurrexissent:ob fratrem ipsum Demetrium qui nunc degit apud impium tyrannum Machometum:qui tunc etiam tentarat ad patrē huius Ammo ratum transfugere.Qua ex re factum est:ut ueluti reconciliatis animis in ter fratres:& Demetrius perinde atq3 auxilium petiturus ad Sigismundū mitteretur:& ego clam:ut re omni exposita Sigismundo id agerem:ne lice ret Demetrio:si a ratione fortassis animum auertisset:ex Panonia transire ad Turcos:quod eius facinoris:sine magna illius Orientalis Imperii cala mitate euenire non potuisset.Iussus igitur Constantinopolim confestim repetere:ob eam:quam dixi causam:ubi Couinum uenio:ad Danubium: e regione Spendorobori:Inde traiecturus ī Triballos:per quos mihi expe ditissimum iter futurum erat:sum a latinis quibusdam:guarisq3 mercatori bus factus certior:se audisse Hadrianopoli:quę urbs quondam cōdita ab Oreste Agamemnonis filio:Orestaq3 primū nominata:deinde Hadriano polis ab Hadriano Cæsare:qd eā deletam istaurasset . Posita est ad Ebrū in Thracia:me iam mensis complusculos agere in Panonia apud Sigismū dū .Itaq3 ne ullo pacto per agrum Turcoꝝ iter facerem:si mea mihi salus cara esset:& monere:& deterrere nō desinebāt.Quas mihi adhortationes diligentius cogitanti:sanius cōsilium est uisum:ut eiusmodi omisso itinere diuerterem ad partes trāssiluanas:quas uocant:ut inde per Vallachos ma turās ad Danubii hostium:cui hoc tempore licostomum est nomē:nauim Genuensem quæ propediem esset nauigatura ad Galatam:inscenderē:quo frustra:ubi contendissem : nam ex eo loco nauis multo ante soluerat coa ctus sum rursus continuatis per Sythiam:longisq3 itineribus Asprocastrū repetere.Id.n.oppidi in Moldauia est positū ad Euxinū.Nam eo ex Thra cia:mercatoria nauigia frequentius applicant.Quare sperabam breui me compotem uoti factum:ea Constantinopoli confecturum : quæ fidei : dili gentiæq3 meæ cōmissa fuerant.Sed mea me longe fefellit spes.Nā neq3 na uigium ullum Asprocastri offendi:neq3 si offendissem:cōductum fuerat. Imperatoriæ uoluntati ea per me exponi eius parentibus:quæ mihi expo

nēda mandauerat:adeo erant eorum mentes aduersis de filio Demetrio ru moribus exasperatæ in Ioannē. Quamobrē cum illic diutius expecto na uigiorum inopia:aduenit tādem Imperator ipse ex Pannonia:ad quē acci piēdum:cum triremes duæ aduolassent ex Thracia:iis Constantinopolim reuehimur sextodecimo mense:posteaq̄ inde primum discessum esset. Hęc autē eo pluribus exposui:ut intelligeres & Turcoꝝ:& Christianoꝝ: quęq; oppida atq; loca Turcis finitima mihi esse notissima:nec ea minus quęq; iacent ultra Hellespontū:propontidaq;:& Thracię Bosphorum:q̄q̄ citra in Europa sunt sita.sed de his prolixior esse nolo.Malo.n.rerum q̄ uerboꝝ me laudatum iri.Itaq; si qua in re me usui esse posse aut conatibus : aut uo luntati summi sapientissimiq; Pontificis Pii secūdi existimabis:recipias ue lim eius sanctitati de me omnia.quæ de animo alacri & strenuo:& cōstan ti debent esse certissima.Nuuq̄.n.fallam:quācunq; receperis de me fidem. Vale Pater:& Domine mi colendissime:meq;.S.D.N.q̄d deuotissime com menda.Ex Mediolano vii.Calendas Februarii.M.cccc.lxiiii.

Papiensis Pro Pio.ii.Pontifice Maximo.

INtelleximus relatione multorum q ex Alamania ueniūt:dupli cem esse de nobis in natione querelam.Primā q̄d decimam Cle ro indiximus.Alteram q̄d legatus noster Cardinalis Nicenus litteras reseruationum passim concedat.De utraq; multum est:quod mire mur.In decima quidē:dolent anteq̄ uulnus accipiant.Imposita est:sed nō imperata.Nulli adhuc nuncii:nullæ litteræ uisæ:quibus mandetur : cleros quicq̄ conferre.Non sumus nescii uię:quā teneri cum Germanis oporteat. Viximus in natione bonam partem ætatis:& callemus cleri & populi con ditiones.Venienti ad legationem Niceno colligende decimæ dedimus lit teras:hoc tamen adiecimus:ut nummum sine consensu nationis non pete ret.Illa uolente:faceret quod esset iniunctum.Mādata seruauit.De colligē da uero tractauit:non tamen ad executionem ullam processit.Satis est nō bis implere quod est debiti nostri.Si alii desunt officio suo:Dei ē illud iudi cium.Imponendæ quoq; decimæ:solius nostri non fuit consilium.Mantua nus conuentus hoc approbauit.Ibi pro conseruatione fidelium:consentien te tota cōgregatione:decimale subsidium laudatum est & receptū.Quod ergo tot Principum & Populoꝝ:& tanti cętus fuit consensus:uni nobis nō est ascribendum.Si natio nolet:nihil exigetur.Nullis hic est opus quęrelis: ea inuita centuri quicq̄ non patiemur:q̄q̄ si institutionem nostram colligē dæ decimæ diligēter inspiciet:uidebit nihil pręter publicum bonū esse quæ situm.Quod colligendum in Germania erat:seruari in Germania:& a Ger manis debebat.Nil inde fuerat exportandum:nisi quod natio in pulbicam

salutem uel ipsa cōuerteret:uel utiliter conuerti uideret.Honorem Dei & redemptionem populi sui semper spectauimus.Priuatam utilitatem nullā sumus secuti.huius animi testem Deum & cōscientiam nostram:atq; adeo rem ipsam habemus.Si enim pecunia:a nobis fuisset quaesita:a iactura nostra non coepissemus.In tenenda quippe dieta totum pene patrimonium sedis exhausimus.Iam uero de reseruationibus datis:nosse debet.F.tua nil alienum fieri nōmodo a cōsuetudine aliorum legatorū:sed nec a Canonibus sacris.Faciūt hoc alii:& semper fecerunt:nec nisi a Iure potestas illa cōceditur.Nullas superinde litteras apostolicas habet Legatus.Detulit solū: quod sibi ius tribuit.Id uero compactata nationis non tollere:perspicuum est:quando iuri scripto est consentaneū.Credimus.F.tuam ex illis nō esse: qui talia doleant.Ponderas.n.factū nostrum:& rationē cognoscis.Propter eos qui iniuste queruntur:haec ad te scribimus.ut si quando audire illos cōtigerit:habeas quid ꝑ nobis respondeas.Hoc te:ut facias hortamur:atq; requirimus.Detractionem sedis pati non debes.Est officii tui illam defendere:a qua dignitatem habes & gradum.Tua quoq;.F.bonum animū gerat:neq; in decimis non credat aliquid nos permissuros quod sine cōsensu patriae sit.Amamus Germanos.Amamus Clerū.Cum honore apud eos sumus uersati.Consolari illos cupimus:non contristari.Quantum exhortationes nostrae precesq; poterunt:tātum ab eis quęremus.Ad nihil praeterq̄ iniuria Dei mouere nos poterit.

Campanus.Cardinali Papiensi.

Nisi eum te esse cognoscerem:qui acumulare tuis soleas nō imputare beneficia:quo nihil est in illa tua summa atq; imensa liberalitate magnificentius:nihil in omni genere largitionis & beneficentię illustrius.Equidem nequaq̄ ausus essem ita te quottidianis lacessere postulationibus:& tanq̄ agmine negotiorum meorum oppugnare:cū plura solus abs te impetrauerim:q̄ alii:uel multi petierunt.sed cum ea sit diuini & praestātissimi animi tui magnitudo:ut in tuis ornandis non defatigeris:& quos semel excitaueris:donec cōfirmes:nūq̄ conquiescas:existimaui nō uideri temerariū:tam diu petere:quoad tua in me bñficia ita eluceāt:ut neq; ego egere externa ope ad uitam sustērandā:neq; tu sollicitus eē de me possis.Bona superioris Antistitis:quę spectare ad me hereditario quodam & successionis iure uidebantur:intercepta sunt:atq; ab iis intercepta:qui nihil afferunt:nisi cōmenticia quaedam & conficta ad me euertēdum.Aiunt nescio quid fraudis cōmissum ab eo uiro in decimarum pecuniis exigēdis: idq; per Calisti tempora:eamq; obrem ad Fiscum recidere oportere.Iam si ad hunc diem neglecta res est:mirum cur nunc tandem excitētur.nisi quia

quem uiuentem accusare non erãt ausi:mortuum tutissimum oppugnare arbitrantur: siue id esse in causa putent qđ existiment debili cum aduersario rem fore. Nesciunt spes meas omnes in Papiensi:uno omnium qui uiuant:collocatas esse & constitutas. Nesciunt fortunas ad hunc diem mihi defuisse:animum nunq̃ defuisse. Cũ semper paratum te mihi intelligam defensorẽ:an uerendum cuiq̃ sit:ne hoc mihi exiguũ non pręstes? qui maxima atq; amplissima prestitisti. ne opem ei non feras: qui quantus est pepẽdit:pendetq; ex te totus:totus in te uno mortalium cõquiescit. Qui etiam alienis:& incognitis opitularis:non me acerrime defendes in causa iustissima? qui etiam ubi nullum ius suberat: defendisti. Proh Deum imortalem: quæ tibi parata arma uideo ad me defendendum: poteris inopiam afferre meam:poteris legitima actione decertare:& sanctum & æquũ uideri bona demortui Antistitis ad suffectũ deuolui oportere:non conuenire fieri mihi iniuriam hac una in re:cui cætera ultra iuris metas permissa ope tua sint. Etiam illud poteris afferre:nõ hic agi de re amplissima. exiguum esse quod petit:pauculum supellectilis:tritas iam & prope obsoletas uestes:libellos: Tapetes:atq; aulea uetustate expilata:& nescio quid argentuli:quę ut exigua sunt:ita mihi ad modũ necessaria uidentur. Vltro mihi a Pio Maximo collata beneficia. Vltro me Episcopũ declarastis: quibus per nouã dignitatem excideram:ea ultro restituistis:& confirmastis. Vltro gratis oĩa trãsigi uoluistis. In:tanta igitur multitudine beneficiorũ:in tantis ornamentis hãc mihi extremam fieri iniuriam patiemini? Adde hunc calculum ad cumulos altissimos beneficiorum ĩ me tuorum:quæ q̃q̃ eo magnitudinis eua serunt ut excrescere nullo modo possint:tamen hoc desyderant reliquum: quo absoluti atq; exaggregati omni ex parte esse uideantur. Vesti Campanum tuum:quem solus in hanc lucem dignitatis:in oculos hominũ clarissimorum:in ipsum deniq; uitæ splẽdorem eduxisti. Nec ero uerbosior in tua ope deposcenda:cum eo sis ingenio in conseruandis tuis atq; ornandis:ut admoneri cupias:rogari non feras.

Campanus Papiensi Cardinali.

VT intelligeres q̃tum inter Pium senensem intersit & Nicophorum Irradiatorem Florẽtinum:qui ẽt sanctas nobis extorquet. Scripsi ad te:idest ad uoraginẽ ĩgenii mei epistolam:ut ẽ mea crassities:pinguidulam:& est de Pii scriptis quid sentiam. Dederat. n. mihi Pius superioribus diebus percurrendos cõmentarios rerum a se gestaꝝ: elegãtissime:ac super ingenia nostri temporis scriptos:& percurri. dederat emendandos:non emendaui. quis emendet quod tantum abest ut fieri possit melius:ut eloquentissimum quenq; audacem prouocet ad imitandum:

consyderatum deterreat.Leges epistolam cum eris ociosus.Est longiuscu
la.digna ne sit quę edatur:ipse iudicabis.Eā:si uoles:poteris apud Sanctissi
mum.D.N.tanq̄ recitare.Nullum.n.adhuc iudicium cōmentariorū a me
factum audiuit.Si apud eum leges:componito uocem:interpellato:& pon
derato.Addito uestem orationi:nam quæ uestis uocis tegmento nitidior?
Nec id dico:ut sperē Pium flexu uocis falli aut capi posse:sed ut hac quoq;
ex parte uoluptatem ei afferamus facturæ manuum suarum.Nā ut te ma
gnum:ita me supra mediocrem:fecit:Idq; in primis illi debetur a nobis:ut
uoluptati ei:& glorię simus.Vale.Si poscis Epigrāmata:uide quo me fata
deduxerit:neq; orator tibi:neq; poeta satis sum:nisi fortasse quia utrunq;
male pręsto:iccirco poscis utrūq;.Sed nunq̄ tam tu imperio mecū certabis:
q̄ ego tecum obsequio.Nam qui imperat semper sibi plus nimio uidetur
imperare.contra.qui bene obsequitur etiam in re bene gesta aliquid negli
gentiæ subueretur.Accipe igitur epigrāmata.nam plura sunt:non ad te
singula:sed tamen uniuersa cōscripta sunt iocosa:& festiua.Licet hoc tēpo
ris Episcopis lasciuire:uersu præsertim nam uitæ periculum est.Rogatus
sum ut in quosdam ueteres:qui amore laborarunt:tetrastica conscriberem.
Erant ita insculpta parietibus:ut cupido alatus:& specie triumphantis im
mineret:ipsi currum:tanq̄ captiui sequerentur.Hi fuere Alexander:Pompe
ius:Perseus:& Hercules.additus & Vulcanus iacēns atq; despectus:qui:
ut uidebis:intra tetrastica non stetit. Quem neq; Persarū gentes tenuere:
nec Indi:Nec uagus Oceanus:caucasiæq; niues.Solus amor de me uicta
Babilone triumphat.Castraq; captiuæ dat mea Bersabeę. Nil Asiam &
Mēphim laudes:aut Pontica bella:Cappadocas reges:armeniosq; Duces.
Nam procul a patria phariis sum captus in undis:Iulia sic flāmis cœperat
ante domi. Desine mirari uersas in saxa figuras:& meus in cœlū q penetrarit equus.Plus Deus hic potuit:nigræ seruire puellæ E summo natū me
ioue fecit amor. Hercules amans.Monstra licet totiēs terraq; mariq; fu
garim:Senserit & uires Stix truculenta meas:Et tulerim cœlū tergo:supa
tus amore:Inuēi coelo quod grauius pmeret. Vulcanus despectus.Clau
dus erā Maia gēitus:summoq; Tonāte.Sed pepulit claro me mea forma
polo.Nam pater:ut prolem deformem:& inertia uidit Membra:negat na
tum Iupiter esse suum.Indignus cœlo:uariæq; nitentibus astris:hinc ait in
saltus effuge lemniacos.Meq; recusantem patriis excedere tectis:Præcipi
ti abreptū cogit abire manu.Forma nimis precio est.ultro sufferre ad astra
Phrix puer:ergo Iouis filius eiicior.Quomodo inquis uniuersa ad me:quę
in singulis non nominasti.Accipe non castos ueterum Papiensis amores:
Quos tuus augusto mense poeta canit.Forsitan hoc dices:nō est sine amo

re poeta. Sæpe foris uates quod canit: intus habet. Esse ita cõfiteor nec me
mea flãma reliq̄t: Sed noua quæ culpa ē: si uetus instat amor. Vide q̄ sum
factus p Augustũ licentiosus & impudens: sed res ita incidit: ut oporteret
citra dignitatem lasciuire. Vale.

Campanus. Secundino. N. Veneto.

32. VAriæ undiq; multorum ad me litteræ deferuntur: partim eorum
qui accessioni dignitatis congratulantur: partim qui dolent ho
minem paulo ante solutum ac liberum: tantis cur s & tam gra
uissimis repente imersum esse. Afferunt illi uitæ ornamentum: spes ampl s
simas: aditus ad gloriam & honorem patentissimos: honestamenta quędã
& tanq̄ præmia uirtutis. Ii salutis discrimẽ in medium adducunt: iacturã in
genii: abdicationẽ omnem uoluptatum: licentiam illam sodaliciam ereptã:
sublatos congressus amicorum & urbium: nationumq; externaꝝ lustratio
nes: iam nulla: nisi publica causa faciendas. Quibus omnibus: aut omnino
abstinendum sit homini religionem profitenti: aut certe modus quidam
adhibendus seuerior: & castigatior. His ego magis assentior. Nam qui an
tea elatus animo haberi poteram: nisi comitatem illam retinuissem: urba
num & popularem nũc nisi penitus abiiciam: nisi colligam me me: & gra
uem ac recõditum induam uirum: effluens sim: intemperans iudicandus.
Ante hũc diem: noctu an interdiu: solus an comitatus: urbe an agro spacia
rer: par existimatio honoris erat. Idem uiri graues: Idem amici sentiebant:
& cohibere uiuendi modum poteram: & laxare: quoꝝ illud modestiæ: hoc
licentiæ dabatur. Nunc uero tanq̄ in scena positũ omnes intuentur: undiq;
oculi intenduntur: qui paratus: qui incessus sit: quæ uitæ accessiones: tanq̄
ad omnium hominum spectaculum expositi esse uideamur. Nec uagis mo
do deambulationibus īterdictum est: sed abditum: & seclusum. Horas sin
gulas metiri oportet: nec solus īcedere si uelim licet: nec cœtus si libeat: co
gere fas est. Quã iucunda diuersoria illa ad amicorum domos: q̄ grata con
uiuia: & suauis familiaritas eorum quos ames: quos tibi iam ab ipsa prope
infantia deuinxeris. Hæc una hora destituenda sunt omnia: omnibus est
bellum indicendum: quærendæ familiaritates hominum grauissimorum:
quas ut repẽte quærere periculosum est: ita comparare difficile. Cenandũ
intra penetralia: ubi fores si patent indecorum censent. Si occludantur: su
perbum. Adhibendum silentium: pondus rebus omnibus adiiciendum. ob
seruandum est deniq; quicquid antea cõtemnebam. Vestes & reliqui orna
tus ad impedimentum usq; & fastidium comparandi. Toga lõga. nec a sta
tis q̄ hyemis expeditior tum quod omnium maximũ est & difficillimum:
quæ studia iam inde ab unguiculis complexus sum: In quibus alterã iam

aetatis partem consumpsi: nec solum intermittere oportet: sed penitus omit tere necesse est: ne religionis instituta uioletur. sic senex futurus sum anteq̃ senex. Sed haec dicet aliquis: incitamēta sunt uoluptatum: atq; idcirco abii cienda. uiuere ut uelis. uersari quicum libitum est. Iactari ad libidinis impe tum. Quid q̃d opes maximę proponuntur? Fateor proponi maximas. Fa teor et spem maiorem: nec egestatem ullo modo cadere in eum: qui sacris sit initiatus: modo ad Pontificatū accesserit: sed hae opes: quae sunt periculo sae nisi conferantur: porro cōferri nisi pie: sancte: liberaliter: nō possunt: quas si habeas non potes ad praesidiū tuorū adhibere. Non ad largitiones splen doremq; domesticum: & explendas uoluptates: sed ad eorū sunt opem ac comodandę: qui maxime egeant: ut difficile sit tuorū odium nō subire: nisi largiaris: aut summi Principis Dei offensionem: nisi abstineas largitione pro pinquorum. Si autem nō habeas: & premaris inopia: miserrimū est digni tatis maiestatem tueri nō posse: quando non elucescere in te religionis splē dor: sed sordescere atq; obscurari uideatur. Ita homini in tanta dignitate cō stituto: inopia dedecori est: copia periculo: ut qui plura habeat discrimini propior uideatur: nisi recte utatur. In maxima copia rerum atq; affluen tia id uitae genus est adhibendum: ut effusissime uiuamus egētibus: parcissi me nobis. Nec est opum magnitudo: quas religio peperit: referēda ad ostē tationem & iactantiā: ut in cōmuni uita fieri solet: sed ad liberalitatis modū reuocanda est: quae ita sit cū pietate coniuncta: ut existimemus omnia san ctissimae caritatis studio esse facienda. Taceo ludos: iocos: amores: aliaq; la xamenta animi: quibus & difficile est abstinere: quando ĩ his sis educatus: & nisi abstineas euertas funditus religionem: & maiorū praecepta contem nas. Nec ulla est uita coinquinatiorq̃ religiosi hominis intemperanter libi dinoseq; uiuentis. Accedit huic oneri sarcina multo grauior. Nā si inter om nia uitę officia illud maximū est: & difficillimum: hominem ipsum ita sibi uiuere: atq; ita sese exhibere: ut accusari nequeat: quanto maius est & diffici lius eorum curam suscipere: qui quales futuri sint ignores: aut si scias: tradu cere ad honestatem & cōmunis uitae instituta nequeas. Hoc si non cogitē: stultum & perniciosum est. Si cogitem: quae uita non iucundior? Et tamen id itineris ubi coeptum sit peragendum est: omni spe sublata redeūdi. Nec tamen ea de causa haec colligo: ut acceptum beneficium uelim extenuare. Equidem sic censeo nullum esse genus ingratorum detestabilius: & magis alienum ab officio: q̃ obscurare uerbis alienam uitę liberalitatem. Nam q̃ inficiātur: qui supprimunt: qui inferunt iniuriam ei a quo beneficium acce perunt: uaria causa impelli possunt: qui autem magnitudini detrahunt rerū acceptarum: nil aliud iudicantur efficere: q̃ uelle ultro ingratos esse. Video

me ex infimo loco ad fastigium euectum amplissimæ dignitatis: abiectum ad hunc diem atq; incognitũ: ita repente factum Põtificem intelligo: quod munus eo maius fuit æstimandum: quoniam & competitores erant uarii: q nonmodo summa gratia: maxima auctoritate: excellenti singulariq; doctri na niterentur: sed potentissimi Regis ac Principum multorum cõmenda tione contenderent: & mihi ultro neq; petenti collatum est neq; cogitanti: ut ipsa aliorum contentio gloriam auxisse uideatur. qm̃ summi uiri non ad missi ad dignitatẽ: nõ tam reiecti a Pio q̃ a me superati iudicantur. Accessit Pii ipsius Pontificis Maximi oratio: quæ ita meas est complexa laudes: ut media in contione se ipsum accusaret: quoniã & sero me ornasset: & minus nunc etiam contulisset: q̃ uirtutis meæ ratio exposceret. Ipse de me rettulit nouo more. Ipse me repente & tanq̃ de improuiso nominauit. Rogatio nem ipse interposuit. Cui cum gratias agerem pontificia in toga: ut fieri consueuit: multaq; eius in me beneficia commemorarem: ut Perusię legenti salarium priuato ære instituerit: ut Mantuam profecto: soli ex omni turba poetarum rescripserit: ut Senis te per me non rogatus: & nec ammonitus quidem subsignauerit: ut tandem Crotoniatibus præfecerit: decretumq; in terposuerit: ut: quibus propter nouam dignitatem excideram: ea mihi inte gra essent: restituerenturq; omnia. Illa fuit prima uox humanissimi & libe ralissimi Principis: beneficia quę cõmemorassem mîora: extitisse & uirtute mea & desyderio suo. Multa deinde de probitate: de ingenio: in medium at tulit: multa pollicitus est: ut uel ex hoc diuinum & pręstantissimum summi Principis animum deprehẽdas. quoniam in illa immensa beneficentia erga me non quid dedisset: sed quid daturus esset cogitare uideretur. Quo quid est in liberalitate magnificentius? qui splendor: quę gloria in Principe illu strior? nec ulla in re uisus est occupatior: q̃ in me amplificando: extenuãdo beneficio. Quam tu munificentiam: quam liberalitatem cum hac censeas conferendam? Tum ne quod largitionis deesset uestigium: nihil precio: grã tis omnia transigi iussa sunt. Addita dono bona indemortui Antistitis ad Fiscum manifesto iure deuoluta. Hæc omnia si unum in locũ cõgerantur: qui cumulus erit beneficiorum? quę ornamentorum exaggregatio? Tanti ne inquies Pontificatum istum tuum facis? tanq̃ nõ sis in extremam Italiæ orã: tanq̃ relegatus? Quid. n. Calabris obscurius? Quid abiectius ac remo tius? aut quæ gens? quæ natio incultior? tum qui fructus Dignitatis? qui cẽ sus rerum? Ego uero: ut taceam tot competitores: quorum gloria omnis in me translata est: quoniam sunt contentione superati uel a nõ repugnante: locum nullum existimo in Italia nomine ac uetustate clariorem. Nec dubi to diuinã Pii mentem hoc ipsum cogitasse: tanq̃ ad uetus gymnasiũ philo

sophorũ mittendũ statuerit. nam quæ gens in eo uitæ genere Crotoniati-
bus celebratior? ubi & plures philosophi & meliores? nec uideo quã urbẽ
maiora illustrauerint mõumenta uetustatis. Quod igitur Pytagorã uirum
tantũ non puduit: id me homunculũ pudebit? si ille Samo pulsus: Crotonẽ
sibi ex omni orbe terrarum delegit philosophandi locũ: illo ego missus nõ
exul sed ad imperiũ non pficiscar? nõ arripiam mihi hanc occasionẽ? cum
mihi locũ non gloriosissimum putabo? Nam Almeon qdem & Philolaus
q̃q̃ Pytagoram non ęquarũt gloria: ambo tamen in ea urbe nati multum
splendoris attulerunt: quorum alter primus disputasse de rerum natura fer
tur: retulisse alter omnia ad cęlestem armoniam: & necessitatẽ coactionẽq;
naturæ. Taceo Hippasim Metapontinũ: Tarentinum Architam: q haud
procul inde nati ad eum locum profecti sunt: philosophandi gratia. Sic Em
pedocles: sic Epicarmus: aliiq; complures philosophiam illo in ipso loco di
dicerunt. nec minus horum ingenio claruit ea Vrbs: q̃ aut Milonis lacer
tis: qui & ipse Crotonias taurum toto gestabat stadio: aut Zeusis elegan
tia: qui præstantiorem naturæ formam eo in loco inueniri posse existimauit
dum Helenem pingeret: Crotoniatium uirgiuum fretus exemplari. Vides
quam mihi urbem Pius commiserit. unde si uetustatem reuoluas: centum ui
ginti milia hominum: qui arma ferre possent processisse in acie inuenies. Si
ad nostram referas ætatem: non est urbs illa contemnenda neq; magnitu-
dine: neq; opibus: neq; gloria inter finitimas: ut quæ & marinis comporta
tionibus sit exposita: & soli fœlicitate excellat. Tũ mare sinuosum primũ:
ac recuruũ. Mox Iõium iter & Tirhenum latissime exit in pelagus utrãq;
in partem nauigabile. Cõmeãt tui Veneti orbe terrarum potentissimi. com
meãt qui infero mari commercantur: unde & ingenĩa sunt cultiora q̃ Ca la
bris: & undiq; quæ ad uitæ spectant usum importantur. tum solum fœlix
atq; amænum: amplum etiam: nec uastis montibus aut stagnis impeditũ:
sed liberum & patens: ut siue mari uelis: siue terra: q̃ latissime possis eua-
gari oculis. Prospectus tamen in pelagus latiores: qui in longissimum rece
dunt: & a læua Tarẽtinos: a dextra Brutios: a fronte Siculos: Ambrachios:
Chaonios attingunt. A tergo Salentinos: Mesappios: Appulos. Vide quæ
nomina: quæ loca: quæ spectaculorum luxuria excitatur animo. Cũ hæc
legis: quid mihi futurum cẽses: cum oculis lustrabuntur: peragrabuntur pe
dibus: cũ in littore paulo licentius lasciuiemus: remoti ab hoc fastu & stre
pitu: quo tenemur & premimur. Vix extant prisca ueterum Crotonia
tum: & uestigia fugientis iam longo interuallo uetustatis. Desunt qui
cingant urbem uiui & perspicui fontes: & horti irrigui. sed insalubri-
tas aeris: cæliq; clementia: iam inde ab ultima rerum producta in ætates:

scriptorumq; celebrata monumētis. Quippe ꝓditum est Crotoniatas nū q̄ neq; sensisse terremotus: neq; pestilētia laborasse. Idemq; euenisse Locrensibus finitimis credo eodem tractu maris ac terrae: haud diuersam fuisse uim syderum: stellarumq; despectum: solumq; suapte natura beatissimum infici nullo modo posse. Cerealium uero inaudita feracitas: ut horreum insulis: horreum continenti esse uideatur. Accedunt arua: & loca herbida pabulis equorum accōmodata. Nam equi quoq; illic eximiae pernicitatis nascūtur maiores nostratibus hęc omnia & magna sunt: & titulis maiorum illustrātur: ut non solum contemnendi non fuerint Crotoniatę a uiro Philosophulo: sed omni conatu expetendi. Quid de censu dicam. Neq; enī sunt eiusmodi dignitates censu metiendae. par splendor est omnium: atq; gloria: par auctoritas. siquid interest id totum nascitur a uita: qua qui excellat is maior habendus sit: minor q uincatur. Neq; n. Patauino: aut Veronensi: aut si quē alium opes extollunt: inferiorem me censeo. modo sanctitate uitae: obseruantia religionis: morum integritate: & officiis illis pontificiis nō fuerim superatus. Taceo tanti ordinis maiestatem ne epistolae modum non teneam. Nunc sententiam expecto tuam: quam siue tu ad hunc referas uiuendi sensum opinionemq; cōmunem: siue ad philosophorum instituta reuoces: non equidem laboro modo: qd tibi uideatur afferas: non qd mihi uideri uelis. Collige hinc otium: libertatem: sodalicia: uagationes: congressus: aliaq; oblectamenta animi inde res magnas: spes maiores: familiaritates pręstantiū uirorum: opes: honorem: gloriam. complectere rursus utrinq; tanq̄ in trutina labores: pericula: contemptum. inopiam expende. simul hęc libra. simul mihi locum reperi unde agere gratias possim cum Pio secūdo Pōtifici maximo: cum etiam Papiensi meo: quorū alter amplissimis ac pluribus ornauit beneficiis: alter non solum ut ornarer effecit: sed me primus mortalium in lucem: in dignitatem: in noticiam summorū Principum eduxit: atq; i omni fortuna accerrime constantissimeq; defendit. quid offeram? quid pollicear? num dedam me ipsum? exiguum est iis me dedere: qui nisi fuissent ipse non essem. Tum quid allaturus utilitatis: cum ope mea non egeant: & si egerent: & uendicarent ipsi suo iure: & ego sine summa perfidia deesse non possem. Concedam & permittam me ꝓpinquis? dedam? deuouecam? q̄ nimium est hoc: quod eis nescio an unq̄ sit profuturum: aut si sit: non ad animum erga illos meum: sed ad meritorum magnitudinem referri debet. Num monumenta posteritatis: & hanc meam ingenii mediocritatem? quasi sim cum illis hac ipsa in re comparandus? Quis Pio & dicendi: & scribendi arte sub limior: quis erectior: ornatior: breuior: in omni foro

in omni concione orbis terrarum quis & sæpius dixit: & disertius? ita ut nullum omnino oratorem inuenias aut Poetam meliorem: & qui post hominum memoriam eloquentia & magnitudine animi maiestatem tantæ Sedis solus implesse uideatur. Tum Papiense meo quis accuratior? & grauior utroq; in genere: & hoc soluto: & illo strictiore. quis utroq; scriptorum monumentis celebratior? aut quæ nostri temporis ingenia in hoc non desudauerunt? quibus ego nescio an illa sim ex parte comparandus. Proinde aliam mihi ostendas uiam necesse est. Nam hęrere lateri: osculari manus: lambere humi pedes: obuolui genibus: & circum girare oculos: totum est effeminati & blandientis. Nihil opus est ue lgaribus. Aperi mihi locum aliquem ex illis intimis græcorum penetralibus. Ego tantum id intelligo nullum officium esse tantum: nullos tam graues labores: nulla pericula tam dura & capitalia: quæ non sint a me quotiens res exigeret: sponte subeunda. Nam opes: & similia tam polliceri exiguum est: q̄ non præstare perfidũ & ingratũ. Leua quæso me hac molestia. nosti Epidi illud apud Sophoclem ανδρα δεφιλαιαφων εχοντι και αυταιϐ καλιστες πονος

Iacobo Volaterrano Secretario nostro.

MIrari audio te qui nuper in familiam nostram uenisti: unde ego 33
in hanc dignitatem ascenderim: nulla nobilitate doctrinæ: aut meritorum prerogatiua adiutus. Admirari desine: breuis responsio est. Deus noster hoc fecit: qui in altis habitat: & humilia respicit in cœlo & in terra: Suscitans a terra inopem: & de stercore erigens pauperem. Vt collocet eum cum principibus: cum principibus populi sui. Aliud si dicam mentitur iniquitas mihi: & credibile non erit in mentibus hominum. Deus inq̄ hoc fecit. Cuius iudicia abyssus multa: & omne opus ad aliquid ordinatum. Competebāt mecum partim: qui summo genere: & summa claritate maiorum præstabant: partim: quos Teologiæ & Pontificii iuris insignis gloria commendabat: partim quorum plurimæ legationes laboresq; pro ecclesia passim numerabantur: parti: ꝓ quibus Regum & Principum commendatio instabat. erant nonnulli: in quibus hæc omnia quadam fœlicitate in unum conueniebant. Preteriti omnes: ego assumptus: cui nil horum poterat esse adiumento. Intuens persæpe hanc meam fortunam: in cogitatione ipse deficio: & oculos ad Cœlũ tollens gratias ago Redemptori: q̄ ita uel pmisit: uel uoluit. Precorq; toto desyderio: ut hec tāta dignitas nō sit mihi ad interitũ animæ: nō sit Ecclesię suæ ad damnũ. Adiuuo meipsum ad uirtutem: q̄tum se adiuuare humanitas potest: & animum firmo ad dili

gendam Sedem Apostolicam: ad diligendam salutem gregis Domini/ci: ad tuendam: quantum per exilem hunc spiritum licet: Romani Pontificis Maiestatem. Totus hic hereo. Totus hic sum. Totum me locus hic habet. Patriam praeter hanc unam non noui. Corporis haec: & animae est patria. Princeps mihi nullus est: praeter Romanum Pontificem. a nullo honor exhibitus: a nullo uitae commoda data: praeterquam ab uno Ro/mano Pontifice. Frater mihi solus erat: ex omni fratrum turba reliquus. Hic militiam ecclesiae sequens: sanguinem pugnando dedit ecclesiae. Ego in curiam ueniens pauper & egens: renatus hic sum: altus hic sum: ditatus hic sum: & positus cum Principibus ecclesiae ad consilium uniuersalis Ecclesiae. Hic habitant oculi mei. Hic meae curae incumbunt. Fortuna uexante ecclesiam: uexor & ego. Tristante ecclesia: tristor & ego. Eadem secundis suis laetante: laetor & ego. Nullus illi affectus est: quem ego statim non sentiam. Si inutilis minister sum: fidelis sum tamen. Si deest doctrina: non deest uoluntas. Si deest ingenium: desyderium pręsto est omnibus locis. Denique si cor hominis respicit Deus: & ex illo ho/mines iudicat: iudicium certe ego cum misericordia expecto: quia domus sua mihi est cordi: quia toto sinu eam complector: quia cum Propheta dies & noctes decanto. Haec requies mea in saeculum saeculi. hic habi/tabo: quoniam elegi eam. Haec fortasse intuens Deus: qui ut dixi: cordibus pascitur: ea pręteriri est passus: quae inflant. Illa assummi permisit: quae in beneplacito suo uiuificant.

Genuen. Pro Pontifice Pio.

34 Ccepimus litteras uestras: & uidimus quae dilecto filio Fabiano oratori nostro publice respondistis. Laudamus deuotionem omnium uestrum. qui uerba salutis audire non neglexistis: & personam patris in personam nuncii honorastis. Fecistis quod Chatolicos decuit: & quod facturos uos semper credidimus. litterę ipsę bonam mentem uestram declarant. Testimonium Fabiani exploratam spem pręebet operis boni. Aliter de ea ciuitate credi non potest: quae Dei est cultrix: & ad protectionem fidei opportunitatem praecipuam habet. Erunt haec omnia ad gloriam uestram: & ad animarum perpetuam salutem. Deo sic placeat: cuius causa nunc agitur. Dicitis contentari uos: si hęc foelix sanctaque cruciata effectualiter fiat: uelle ex uobis armare octo usque in decem naues. Tempus hic nullum uel educendae uel continuandę classis praefigitis. De numero nauium & continuatione audietis Oratorem nostrum: Habet a nobis quod utile hac in re censeamus. Tempus uero educendę classis ipsi dicemus. Intellexistis in litteris:

istic publicatis ad nonas Iunias Anconam nos profecturos: ut inde naui-
gemus in expeditionem hanc sanctam. Haec publica uox omnibus satis
esse deberet: qui ad obsequium Domini deuotis animis tendunt. Sed si
terminus hic certus alicui forsan non est: Et cogitatis impedimento ali-
quo interim teneri nos posse: quo minus diem praescriptam seruemus: Pro
ptereaque conditionem hanc additis: Si haec faelix sanctaque Cruciata effe-
ctualiter fiat: significamus sufficere uobis: ut adueniente Duce Burgun
diae: qui ex Massilia per mare uestrum Hostiam ibit: eodem tempore
uos quoque soluatis. & classi suae uestram iungatis: ad nos inde postmo-
dum ad condictum locum uenturi. Hoc pacto effectualiter fieri crucia-
tam uidebitis: & latere uos dies non poterit. Sic quaesumus dilectissimi
filii agatis: & Deum adhibeatis in consiliis uestris: inspectorem uerum
cordium hominum. In iisdem litteris additis. dicimus non indignum
fore, ut quas conditiones Ciuitas haec uestra in huiusmodi bello: ac ui-
ctoria sit habitura non ignoret: tam pro iis locis nostris: nostrorumque:
quae a Turcis sunt occupata: si recuperari ea continget: quam iuribus aliis
quae ad nos: & nostros pertinere uidentur. Ad quod gratissimum esset
nobis: lucidius responderi. Respondemus ad omnia uobis: ut pater: &
Pontifex: cui commissa est salus animarum uestrarum. Primum cum
Christiani sitis: & Deo omnia debeatis: Iniuriarumque suarum testes sae-
pe fueritis. posset esse satis uobis proposita spes uitae aeternae: & merces
caelestis: ut immaculatum sacrificium uideremini Deo offerre: Hoc ta-
men esse uestrum propositum credimus: & hac mente audiuisse uos mo
nita nostra confidimus: uerum si adhuc ultra requiritis: intendimus quae
a Turcis sunt occupata: & uestrorum fuerunt: aut uestra: pro uiribus ni
ti: ut ad manus uestras reueniant. Hoc honestum nobis uidetur: & no
stris fauoribus dignum. Atque ita nos iuxta possibilitatem nostram factu
ros recipimus. Iura quoque uestra: & uestrorum in omnibus commenda
ta habebimus: Cooperantes enim nobiscum pie: & fideliter expectare a
nobis paternam retributionem debetis. Ii sumus qui retribuere pro be
nefactis semper optamus. Praecipuum quoque in perficienda classe esse asse
ritis: ut quicquid uirtute bullarum nostrarum per indulgentiam: aut ali
ter in Dominio Genuensi colligi poterit: in apparatum huiusmodi ce
dat. Compatimur angustiis uestris: quibus per hos annos estis affli-
cti: Nec supra uires uestras aliquid petimus. Adiuuare uos uolumus in eo:
quod possumus: ut in eo quod potestis adiuuemur a uobis. Habet in hac
re mandata a nobis noster orator. Ipsum audite. Recta uia euntibus ministra

bit: quod poterit: atq; ut plurimum possit nitetur assidue: Audiuisse uos credimus: que ex Peloponeso his diebus sunt nunciata: Et nescimus an animis estis commoti. Non turbetur filii cor uestrum. Nec propterea segnius ad oportuna incumbite. Vna calamitas deiicere mentes nostras non debet. Non ita sancta hec causa: nec ita nomen Italum poscit. malis cedendum non est: sed duce signo uiuificae crucis audentius contra eundum Misericors Deus uictoriae uiam aperiet. Pias defensiones aliquando uidetur deferre: non quia sit uerbi sui oblitus. In quo nobis spem praebet: sed ut temptet cōstantiam nostram: & uideant q̄ stabilia sunt fundamenta cogitationum nostrarum. Perseuerantibus praesto est misericordia eius: Victorem faciens qui putabatur antea uictus. In nobis ipsis experti aliquando haec sumus. Suscepimus ꝓ iusticia defensionem regni Neapolitani. Bellum gessimus cum Sigismundo Malatesta ꝓpter heresim: de qua erat damnatus. Deposuimus archipraesulem Maguntinum electorem Imperii propter rebellionem aduersus hanc sedem: atq; alium eius loco praefecimus: Et omnes causae iustae sunt iudicatae. In earum tamen exordiis damna accepta sunt manifesta. Apud Samium fusus est unus exercitus. In Piceno alter deletus. In Germania ab his: qui partes nostras tenebant ingens iactura accepta. Non sumus animo fracti. Ad eum oculos uertimus: qui in tribulatione sperantes in se consolatur. Duximus omnia in bonum perseuerantes constanter. Non dati tandem sumus in opprobium hostibus In regno causa Romanae sedis Superior est. Sigismundus quae habebat amisit. Abiurauit publice heresim: & pro iniquitate ueniam Supellex poposcit. Priuatus Maguntinus recognouit erratum. Cessit ecclesię: & cum gloria sedis. Vero Archipraesuli manus submisit. Dona Dei haec sunt: & piae constantiae praemium. Itidem in praesenti bello nobis Christianis eueniet: si nos non frangent initia: & si in domino spem nostram locabimus: cum Propheta dicentes. Domine factus es pes nostra: turris fortitudinis a facie inimici. Veniet disponente altissimo Burgundię dux: & exemplum eius nobiles: & barones multi sequentur. Erit inuictus exercitus. Veneti indiem magis copias: & classem instaurant: Hūgarię rex: bosnae regno recuperato. quod ęstate proxima interfecto rege erat amissum: potenter se parat ad reliqua. Et cum uenetis triennali fędere contra Turcum est iunctus. Nos quoq; operamur sine intermissione quod possumus. Conuocamus in societatem nostram catholicos principes. Ibimus ipsi: & ponemus animā ꝓ grege cōmisso. Nō apparent nūc forsan: que uidere multi desyderant: sed apparebūt: & maiora opinionibus Deus pstabit. nostrū ē opari ꝓ uiribus. Illius incremē

tum dare operibus nostris. Venite filii nobiscum: nec pp Turci metū aut dis suasiones abscondatis. faciem uestram a Christo: qui plagas intulit multas maiores habet quas possit inferre. Attendite cunte Vicario suo: & portante crucem super humerū eius: quid agant dominicæ oues. Retribuet unicuiq; secundum opera sua: pęnam: & premiū gerens in manu. Nos deuotiones uestras facturas ea confidimus: quę catholicos decet: & quæ soliti estis. Atq; ita per uiscera misericordię Dei nostri uos obtestamur. Erit ex mandato nostro uobiscum noster orator: cooperans uobiscum dies: ac noctes. Cura te: ut per eum continue consolemur de actionibus uestris. Ab eo quoq; in singulis mentem nostram semper noscetis.

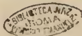
Pro Pio. ii. Hieronymo Lando Archiepiscopo Creteñ.

Accepimus litteras tuas: & intelligimus: quę de confluente multitudine scribis. Aginus Deo gratias: qui corda fidelium ad defensionem fidei tangit. Retine qui tibi retinendi uidentur: & consolare eos quantum potes: & adiuua ad uitam in aliquo: ut nō tristentur neq; desperent. Præmittimus omni celeritate Venerabilem fratrem nostrum Iohannem Cardinalem Sancti Angeli: qui eos ad locum oportunum confestim traiiciat. Tua. F. una cum priore Pisarum conducat istic ea nauigia: quæ necessaria noucrit ad presens opus passagii: & omnia q̄ meliore conditione potest componat: & transigat. Nos hodie Deo Duce urbe discessimus: & q̄celerius per ualitudinem poterimus Anconam petemus: executuri in aduentu nostro quę reliqua erunt. Tu diligens esto: & patere: Deo seruiens: & nobis: & animæ tuæ.

Bessario Cardinalis Nicenus. Papieñ. Sal.

SI ob id dūtaxat scribendi officio uteremur: q̄d aliquid exinde cōmodū: aut emolumentum expectaremus non sine ratione fieret: ut sublatis causis utilitatis: & cōmodi consuetudo etiam mutuo scribendi intermitteretur. Si uero nos hactenus ad scribendum: & amandū alter alterum: non ratio solum priuatorū negociorū impulerit. Sed potius aliqua uirtus: & uera: & solida amicicia: certe nihil est: quod nos a pristina scribendi consuetudine retrahere debeat. q; si me roget. V. R. D. cur tu nō scribis. Scripsissem nisi. V. R: D. mihi ne id agerem iussisset. Hanc habui causam: quæ me a scribendo deterruit mandatum. D. V. R. uos uero quæ tandem causa a scribendo retardauit? Sed sint ut libet quæ hactenus acta sunt. Post hac curandū ne amicitiæ officiū deseratur. en ego (ut aiunt) glaciem frango. R. D. V. sequatur: & me aliquādo solitis illis suauissimis litteris suis consoletur. Cōmendo me. D. V. Reuerendissime Venetiis Die. vii. Decembris. M. cccclxiii:

sunt in terris reguntur omnia. Huic tu assides: hunc imitaris. Huius sanctissima imperia: atque edicta: quo effici modo debeat: & possint: tu unus nobis omnibus ostendis. Nil agitur priuate: nil publice: cui tu merito quidem: pro tua dignitate: atque auctoritate: proque singulari doctrina: & eruditione nō in terfis. Equidem sic existimo: sentiant alii quid uelint: nullum esse hominum genus: studiosorum presertim: cui tutius: atque liberius regnorū: & magistratuum administrationes cōmittātur: quam his qui ea doctrina sunt imbuti: quā humanitatē appellamus. Non sunt tamen reliquarum artium professiones contēnendae: cum hae quoque aliqua ex parte ciuilem uitā adiuuent. Subministrat nobis grāmatica principia: & fundamenta ad eas artes: quas liberales appellamus. Affert dyalectica ueri a falso discernendi rationem. Ostendit Physice rerum naturalium causas. Arithmetica numeros in cōiunctis: seperatisque rebus dignoscendis maxime necessarios. Geometria mensuram orbis terrae: & climatū diuisionem. Musica sonorum: & uocum concentū: atque harmoniam. Astrologia coelorum: Planetarumque perpetuum motū: & ordinē. Harum aūt doctrinarum imitatores: & studiosi: adeo sunt a rebus gerendis alieni: ut his in uita politica quēuis etiam nostris litteris ciuilique disciplina mediocriter imbutum sine contentione pre posuerim. Reformidat forum grāmaticus puluere: & strepitu scholastico cōtentus. Gaudet gyris suis: atque meandris dialecticus. Contemplatur Physicus res a materia minime seiunctas. Delectatur Mathematicus sola cōtemplatione rerum a materia seperatarum posthabitis atque neglectis rebus his: quae ad cōmunem hominū utilitatem non ab re excogitatae sunt: atque inuente. Contra uero ii qui ex palestra humanitatis bene docti atque eruditi prodeunt: quique officii: & honesti rationem optime norunt non abhorrentes a cōmuni utilitate: & publica in medium prodeuntes proposita bonorum: ac malorum serie: ab hac nos deterrent: ad illam complectendam ratiōne: & eloquentia adhortātur: Iacerent in luctu certe: ac tenebris prudētia: Iusticia: Fortitudo: ac modestia: quae uno uirtutis nomine complectuntur: nisi extitissent: qui eas doctrina: & scriptis illustrassent: ostendissentque ab his relligionem: pietatem: gratiam: obseruantiam: magnificentiam: fidentiam: perseuerantiam: cōtinētiam: clementiā: modestiam: tanquam ex uberrimis fontibus manarē: quibus fit: ut ii qui bene ac beate uiuere uolunt facilius in officio contineantur: cum intelligant: quid fugiendum: quidque expetendum sit. Hac si quidem ratione motus Pius. S Ro. Pontifex te unum prudenter certe: ex hac celeberrima curia delegit: quē pro tua singulari uirtute: atque doctrina: proque icrēdibili celeritate in rebus agendis non laborum modo sed ēt consiliorum & secretorum comitem sibi: ac socium asciseeret: cuius opera: & uirtute tantum: ac tā

excelsum Pontificatus onus ęquiore animo ferret. Ego Itaq; benignissima natura tua fretus sanctissimi patris nostri auctoritatem:& exemplum imitatus:cum ex hoc tanto:ac tam celeberrimo prestantissimorum hominum conuentu neminem uiderem:qui tecum uel magnitudine animi:uel dignitate:uel constantia:uel humanitate:etiam gratia posset conferri:ad te:quē apud Sanctitatē suam mihi in quauis causa delegi patronū:patrē:tutorē: Principem:ac Dominum:supplex accessi:& rerū omniū inops:ut te adiuuāte:& hac :qua nunc premor inopia leuarer:& fructum aliquem studiorum meorum:nunc demum mihi capere liceret. Hoc si tua gratia impetraro efficiam profecto scriptis meis:ut omnes intelligant:abs te uno habitam eē rationem doctorum:ac bonorum hominum: Tuum igitur erit Reuerendissime pater:me ita. S.D.N. cōmendare:ut tua in omnes mansuetudo:& clęmentia:& mea in te fides:atq; obseruantia exigere uidetur. Hoc si ut spero diligēter effeceris:neq; me in eligēdo patrono errasse:neq; te a tua optima: atq; sanctissima consuetudine discessisse ostendes. Vale.

B. Cardinali Niceno.

40 ESt:ut scribit. D.V.R.. Nō utilitas:sed alterius charitas:alterius uera deuotio fecit:ut ante hac frequētius officio litterarū usi absentes simus. Absit:ut quicq̄ sordidum fuerit inter nos. Ego ante colere ingenium:litteras:& humanitatem uestram cępi:q̄ uel essem in Curia:uel ex curia cōmodum quęrerem. Ante diligere filium suum īstituit. V. D. q̄ speranda ex me esset retributio ulla. Ego uirtutem secutus sum:uestra benignitas opinionem futurę forsan uirtutis. Disperdatur:ut stipula ante faciem uenti:qcquid aliud: Nicenum mihi patrem:Papiensem illi filiū fecit. Nisi eua sero malus:ex stabili fundamēto crescet usq; in finem uitę structura nostri amoris. Quia: V.D. eadem futura est semper:quę fuit:imutabile faciet:quod iudicio semel assumpsit. Erimus semper pater: & filius:seruus: & dominus:uera dilectione coniuncti. Consuetudo:litterę:sancta societas Collegii:glutino suo nos cōtinebunt:nec sinent disiūgi. Qui aliter quęrēt: ante a seipsis discedant:q̄ nostram discessionē uideant. Quod attinet ad remissionē litterarū: Amantissime pater scripsi alias. Contusa ualitudo mea: & morbi insurgentes fecerunt: ut necessario mihi consulerem. Remisi labores: Palatio cessi: & uitam liberiorem sumpsi. Non laborum odio:sed ut quod ante hac feci. recreatus ex interuallo facere posthac possim. Non eram ille:qui munere consueto satisfacere possem operosę legationi uestrę. Atq; ideo:ut non paterentur detrimentum respublicę:suasi:& precatus sum:ut conuerterentur hę curę ad eos:qui diligentię meę successerant. Ideo etiam non scripsi:ut ꝓuocatione mea non reuocarem mihi one

ra antiqua: Amaui tamen: ueneratus sum: Et nullo in loco defuit caro patri uox filii. Testis est Princeps: Consistorium testis. Laudaui effusa oratione: priuati: & publice sanctas uestras Glorias i corde meo: quod uestrę missiois fuissem ammonitor. Et ex ea non paruus partus esset in ecclesia fructus. Ita credat pietas uestra Reuerēdissime Domine. Ita secum perpetuo: Indulgeatq; fractę ualitudini: & uitę electori: In qua perseuero. Gladiator aliqdo rude: Aliquando miles emeritis stipendiis in otium mittitus.

Ad Cardinales. Sede uacante: Post Pium.

Rima pietatis nostrę officia persoluta iam sunt patri: & Princi pi: nuper defuncto. Humatum solemni more est corpus: & funere amplissimo honestata mors: Et nouēdialis sacri religio: frequētia nostri ordinis reddita. Proxima nūc esse uidentur: ut eodem sepulchro: quo illum condidimus: memoriam quoq; includi non patiamur. Mortuis etiam nō uiuis tantum gratitudo nostra debetur: Mortuo nō minus: q̄ uiuo habendę sunt gratię. Pręclarę uirtutis Antistes fuit. Enituit in eo summa religio: summa uitę integritas: singulare ingenium. Doctrina ingens. Humanitas tanta: quantam nec experti ante hac sumus: & desyderaturi forsitan in posterum erimus. Ad maiora nunc uocat nos Deus. Dandus est Plebi catholicę pastor: instituendus in ecclesia Dux: qui regat populum suum qui sanet contricta: opus omnium maximum: omnium maxime debitum. quod in utranq; partem uel uitam: uel interitū afferat. Abiiciendi affectus Factiones: &(ut ita dicam) ultramontanitates: neq; italus Transalpinum horreat: si bonus est: neq; Italum Transalpinus indignetur. propter utrosq; cruxifixus est Dominus: super utrosq; oriri facit solem: & lunam: & pluit. Et aliquando per italum melius administratum: & per eundem magnę calamitates illatę. Non amicicię. nō spes cōmodorū propriorū: non odia sunt attendēda. Oia hęc Domino cōdonāda. Valitudo multū adicit aio. Multū infirmitas detrahit. q̄q̄ ubi uigor naturalis est: non tam est attendenda. An nescitis: iperare caput: nō pedes? Vidimus cęcos: claudos gessisse magnas res: etiam ubi corpore ē opus: multo magis ubi solo consilio. Aetas senior: certior. in iuuenibus aliquando magna operā. Alex. Pompeus. scipio. Nicolaus. iiii. Grandior tamen certior Dux.

Fr. Cardinali Senē.

Ibenter pęrstantissime Pater de Pio nostro & cogito: & loquor: cum possum. lenio semper hæc agens defuncti desyderium: & me ipm consolor: Idem quoq; euenire Dignationi tuę existimo: qui cum uiuentem pie coluisti: & mortuum grate es prosecutus. Totum itaq; id tempus: quod ab ultimo discessu eius ab urbe usq; ad obitum fuit:

hac epistola breuiter repetam: Credens quæ absens uidere non potuisti: co gnosces: non inuitus ex me: qui interfui singulis: & usq; ad supremum spi ritum: ab ore suo pependi. Cupiens igitur pius Sanctissimus profectionem suam in Turchos perficere: quæ fidelibus repromissa iam erat ad. xiiii. cha lendas Iulii in basilicam Sanctorum Apostolorum mane descendit: sicut suus erat mos semper: cum urbem relinquebat. Atq; ibi ueneratis aris: & successu rerū pie deprecato Roma egressus est Patribus: & Prælatis lecti cam eius sequentibus. Ad Pōtem Miluium dimisit a se omnes: præter eos: qui secum erant ituri. Lembum deinde ad leuandam fatigationem terrestris itineris ascendens: per aduersum amnem ad Castellum Iubileum peruenit decimo ab urbe miliario uiam p Tyberim agentibus. Delegit sibi huiusce nauigationis comites Dominicum Torcellanę: & agapitum Camerinę: & Ioannem Triphernatis ecclesiæ præsules: quorum Dominicus: & Aga pitus: de supplicationibus referre soliti erant: Ioannes sacrarii Apostolici curam gerebat. Me quoq; & Andream germanum tuum: & Gregorium Lollium adiungi his uoluit. Pransus eo die in Lembo Pius ē: & cœnauit: & quieuit nocte illa. Postridie ante ortum solis ex eo loco soluentes Phianū appulimus: primis iam intendentibus tenebris lōgam nauigationē emensi ac plenam tœdio milium passuum amplius. xl. Cœnatū quoq; est a Pon- tifice & pernoctatum in flumine: neq;. n. sine multa offensione membrorū tractari: & circumferri a lecticariis poterat: Eodem die: uenit ad eum Ni- colaus Sanctę Cęcilię Cardinalis Theanen. quem Pius adhuc senę agens ad Pisanum portum legatum pręmiserat: ut partem classis: quæ ibi parata erat: & quæ ex Genua expectabatur per Siciliæ fretum ad se Anchonam perduceret. Is ergo ad hostium Tyberis appellens: ubi abiisse iam Pium: sed non longe abesse cognouit: celeriter in urbem delatus: circiter meridiē nos est assecutus: Cupiebat. n. de legatiōe: & triremibus quæ egerat anteq̄ progrederetur referre. Ad molestiam incōmodę nauigationis: hæc quoq; Sancto seni eo die tristicia accessit: qđ Iuuenis uix annos natus. xx. ad Na uigii ministerium conductus: dum per ripam fluminis paulo incautius: sub ducendo lembo intendit: lapsus in eam partem: qua profondior aqua erat: nautis: tarde opem ferentibus: ante oculos nostros submersus est. Hunc casum grauiter ingemuit Pontifex: tacitusq;: & lachrimantibus oculis ora tionem sępe pro defuncto soluit. Die: quæ secuta est: iter nobis fuit non am plius. xxv. milium passuum. peruenimus autem ad Cœnobium Diui Bene dicti: inclinato iam sole: quod positum est ad radices montis Soractis: qua in orientem spectat. Ante meridiem Cardinalis Theanen. quem dixi: renū ciatis Pontifici: quę opus habebat: Accepta benedictione ad classem reuer

ſus eſt. Vix Pio ad ripam appulſo preſto ei fuit Ioannes Caruagial gene re Hiſpanus: & Epiſcopus Portuenſis: Cardinalis Sancti Angeli uulgo dictus: qui eodem die maturato itinere: ex urbe aduenerat. nam cum biduo ante Pontifex ab Hieronymo Archipręſule cretenſi litteras accepiſſet: in quibus ſignificabatur magnam Cruce ſignatorũ multitudinem quotidie Anchonam confluere: & lamentari: qđ Pontificem: qui eos traiiceret non inueniſſent. Veritus ne(qđ accidere in talibus ſolet) turba diuerſarum na tionum & linguarum: tumultum aliquem per otium excitaret: aut in di uerſa dilaberetur. pręmittere hunc intendebat: qui paratis confeſtim naui giis: in Peloponeſſum eos traduceret. Homine autem opus æſtimabat: cuius auctoritatem illi ſecuti: deſyderio non tenerentur ſecum: quem tar dare oportebat in claſſe eundi. Hac igitur de cauſa Cardinali ad ſe maturi us euocato rationem uocationis prima in collocutione proponit: & ut pro fectionem capiat impenſius precatur. Verecunde admodum annoſo ſeni: & attrito iam pro Eccleſia onus tã grande imponebat: ſed magnitudinem rei cõſyderans: & imminentem neceſſitatem: ac cognoſcens: q̃ pauci eſſent qui ſuſcepturi mandatum hoc uiderentur: annis eius parcendum nõ duxit. Affui ego ſolus ſermonibus his cum habebantur: una ſemper atq; eadem conſtans Ioannis uox fuit. plena humilitatis & ſpiritus. Si is ſum Beati. Ponti. quem tantis rebus idoneum iudices: ſequor ſine mora imperium tu um: & certe etiam exemplum: qui in fragili ualitudine animam pro me ponis: & pro cæteris ouibus tuis. Scriptum mihi eſt. Veni: ecce aſſum. Im peratur ut uadã: Iam iter ingredior. Pars hæc uitę ultima negãda Chriſto non eſt. Commouere hæc uerba Pontificem: & q̃to magis robur animi in ſene agnouit: hoc ei dolentius eſt compaſſus. Amabat unice pium noſtrum Ioannes: & ſuaſor continuus: ac confirmator fuerat ſancti huius propoſiti: increpans eos cõtinueq; infirmioribus animis diſſuadere illi nauigationem hanc contendebãt: id agens uidelicet amabilis Deo ſenex: ut extremus uitæ actus: reliquis operibus non eſſet abſimilis. obierat autem ante Car dinalatum legationes complures: difficiles omnes: & plenas ſemper peri culo. Cardinalis creatus: ſedente Nicolao Quinto: in Germaniam rurſus eſt miſſus. Succedente deinde Caliſto: ſtatim ab initio Pontificatus in Pan noniam: atq; in omnem oram Illirii ad bellum in Turcos iuſſus eſt ire. Sex ennalem ibi legationem inter aſperam gẽtem & cœlum inſalubre geſſit. Verſatus ſępe in caſtris eſt: ſępe etiam nunciatis irruptionibus hoſtium: in occurſum contendit cum militibus: qui crucem aſſumpſerant. Deſertus nõnunq̃ a ſuis: quos ex Hiſpania & Italia in domeſticum famulatum ſecũ adduxerat. Se ipſum tamen nunq̃ deſeruit. Patiẽter ꝑ Chriſto tulit omnia

Languit inter hos labores annum fere continuum usq; ad desperatam salutem. Propter uim etiam frigorum quibus infesta regio illa est: ita dentes ei omnes emoti sunt: ut quottidianis pelliculis aduolutis: illos: sicut uidemus: egre retineat. Innumeris porro difficultatibus uno aliquando tempore afflictus: nunq̃ tamen reditum est precatus. Expectauit semper qd Romana sedes de se statueret. Erat ergo patri sexagenario in tot anteactis erumnis legitima excusatio deprecandi prouinciam etiam iuuenibus operosam. sed nihil tale in mentem uenit: carnis contemptricem pro Deo: & pro Imperio Romani pontificis: q̃patientissime subeunda omnia iudicauit. Rara hæc uirtus est præstantissime pater. Rara in duris legationibus obedientia. Magni esse: & honorati in populis uolumus: sed pro salute cōmuni incommoda ferre non possumus: obtendentes semper impedimenta uaria negligētiæ nostræ: & immemores tot anteactorum martyrū Christi: qui suo sanguine maiestatem hanc: qua nunc gloriamur nobis pepererunt. Dignatus est ea die Pius honore mensæ suæ illum & me: nihil inter epulas preterq̃ desyderium soluendæ classis suspirans. Ipse postmodum ex consuetudine superiorum dierum pnoctauit in lembo. Nos ad Cencebium diuertimus. Ea nocte missio legati significata Anchonam est nuncio ueloci ad animos illorum: qui conuenerant retinendos. A cęnobio ad portum Ocriculi quarta statione peruentum est: ascensu nō breuiore. xx. milium passuū. Inter eundum tractatum sedulo est de ratione tota traducendorum Cruce signatorum: & de eroganda pecunia: & de litteris ad iniunctum opus scribendis. Mallianenses quoq;: quod oppidum in Sabinis est: audientes aduentum Pii: ad subiectam ripam Tyberis: qua transeundum erat: populariter descenderant: abeuntem illum uisuri. Trahebatur lembus per sinistrū amnis latus funibus ad malum ligatis: ut nauiculatorum nostrorū ē mos: sed Pius conspicata multitudine oppidanorum & apparatu epularū: quas sublatis in altum lancibus: longo ordine ostentabāt: ne impensæ factę eos peniteret: aut inconsolati dimitterentur: conuerti subito in dexteram partem nauigium iussit. Atq; ibi aliq̃diu uisendum se adorandumq; prębuit. Grata Mallianensibus ea humanitas fuit: euntemq; miserati orauerunt reditum celerem: & foelicem rerum successum. Cardinalis mandatis iam omnibus a Pio acceptis: uesperi dimissus est cum benedictione & osculo pacis. Altera die Ocriculum ultra progressi nō sumus: cōtenti ob prementem ualitudinem eius duobus tantum milibus passuum. Hic de rebus nō nullis prospere in Peloponesso gestis est nunciatum. Orator Venetorum q̃ nos sequebatur: litteras a Senatu suo habens: eū successum ordine indicauit. Gratias habuit Deo Pius pro his quæ audierat: & continuationem di

uinæ opis eſt deprecatus. Ab Ocriculo ante lucem uitandi ſolis cauſa mo
uentes: Namiam æſtu nondum intendente peruenimus. Patriam natalem
Berardi noſtri Cardinalis ſanctæ Sabinę: quem Pius propter excellentem
uirtutem quadriennio ante ab ordine Referendariorum ad Cardinalatum
aſſumpſerat. Ibi totam diem quieuimus. Poſtridie Interamnam contendi
mus uia breuiore & pridiana magis iucunda. Quippe per ſubiectam plani
ciem iter tenentes ꝑ agrorum culta: cum delectatione intuebamur caſtella
plurima: quæ in uicinis collibus non longis inter ſe ſpaciis apparent. Paulo
poſt ortum ſolis Ciuitatem ingreſſi ſumus: & natalem Ioannis Baptiſtæ
uolente Pio ibi peregimus: ſtatuerat. n. minutis itineribus periculum offen
dendæ grauius ualitudinis euitare. Adiuncti ea die comitatui noſtro ſunt
Guillielmus Cardinalis Rothomagenſis & Berardus: quem dixi: & Rode
ricus Sanctæ Romanę eccleſię Vicecancellarius ex urbe nos aſſecuti. Hic
ego totam eam diem operatus quædam ſcribendo: quæ iniuncta a Pōtifice
erant. Dum adhuc ſtudium in multam noctem produco: & propter æſtū
paulo negligentius tegor: ſubita ui frigoris ita obſeſſus ſum: ut q̄uis ad laſ
ſitudinem fotus: uix recaleſcere ultra mediam noctem poſſem. Māc diei ſe
quentis & ſi motum hunc initium febris eſſe intelligebam: tamen diuelli a
Pio non ualens: quem: & febrientem: & anxium doloribus ferri ad bellum
pro nobis uidebam: remanendum non cenſui. Itaq; admixtus cæteris ſecu
tus ſum eū ut potui. Iter ab Interamna Spoletum: & ſi non amplius mili
bus paſſuum. xii. eſſet: tamen quia inter perpetuas & ſaxoſas ualles ope
roſum nimiū uidebatur: partiendum Pius putauit. Igitur ad tabernas tres
Vallis ſtricturæ prope ſacellum: quod eo in loco ſitum eſt reſtitit: uiæ pene
medio Cardinalibus pręcedere Spoletum iuſſis: ut cōmodius ibi diuerte
rent: Me autem ſecum eſſe imperauit neſcius quid prima nocte accidiſſet.
Diem ibi reliquū & noctem ſequentē ſub tentorio fuimus: non ſine multo
incommodo. Poſtera luce febre ſupra modum inualeſcentē ęgre Spoletum
delatus ſum. ubi continuo magis adaucto langore dies. xx. non ſine uitæ
periculo iacui. Dolens eo caſu Pius: a quo ſupra merita diligebar: medicos
propere ad me miſit: qui ad curandam cum ſtudio ægritudinem hortaren
tur: & ut bono eſſem animo: atq; inde ante reaſſumptam ualitudinem non
abirem imperarent. Ipſe continuato itinere ad medium fere Iulium nō ſine
labore Anconam ꝑuenit. Quę illi in reliquo uiæ acciderint quia non affui
referre non poſſum. Valitudini uero prope iam redditus: cum ſextum iam
diem febris me non attigiſſet: iter: quanq̄ diſſuadētibus medicis ingredior:
patris ſequens ueſtigia. Via omnis benignitate Dei ſine incōmodo accidit.
Nocte autem eius diei: quo propinquans Anconæ Auximum ueni: ecce

præsagium calamitosum futuræ mortis accipio: ut non ad Patrem & ad profectionem in Turcos: sed ad funus eius iturum me putem. Consueueram superioribus diebus ne membra langore attrita: æstu amplius offenderentur: tantum itineris ante lucem conficere: ut sole nondum calescente peruenirem quo diebus singulis intendebam. Igitur uia Anconā usq. viii. tantū miliarium reliqua erat: remittendum æquo animo censui de matutina sollertia. Euigilans tamen qua hora solitus eram: & mox de industria consopitus: regredi uideor mihi ad urbem: & Pontificis palatium intrare: ubi esse secum consueueramus dies ac noctes. Tum eius cubiculum petere. Patefacta hic inuenio omnia sine custodibus hostia: & lectos sine stratis: & parietes sine ullis auleis. Nulli obuiam cubicularii erant: nulli condomestici. Admiratio & cōturbatio cordis surgebat plurima: cubiculū uero ipsum ingressus ut uiderem si saltem esset Pius: etiam nihil inuenio. Cerno pallia lectuli conuoluta in globū. Crescit impensius hoc spectaculo anxietas. recurro statim in anteriores aulas: aliquem perquisiturus: qui de Patre aliquid doceat. obuiam fit mihi & plurimum sudans Gaspar Picolomineus sororis Lollii nostri filius. Gaspar inq̄: qd sibi hæc solitudo Palatii uult? aut quonam portatus est Pius noster? Ille: ut uisum mihi tūc est: uoce paululum cōmotiore: & digito sacellum maius Palacii ostendens huc inquit intra: & inspice. Solitudinis causam: & ubi agat Pius intelliges. Desines amodo loca hæc frequentare. Et simul his dictis a conspectu se meo proripuit. In Sacellum uero ascendens: uideo Cardinalium lectulos ex ordine dispositos: & uela in circuitu obtenta: sicut in electionibus Pontificū adornari locus est solitus. Agnosco collegarum nostrorum facies: & hunc modo: nūc illum intueor. Te uero & Spoletanum non uidebar uidere. Erat autem ita præ dolore guttur obstrictum coniicienti ex hiis que uidebam obitum Pii: ut cupiens loq os aperire nō possem. unus ex hiis ad me ueniens: & tristiciā ridēs: quā deprehendebat ex uultu: qd tu inqt mœstus es & afflictus? An non uides morte Pii laqueū cōtritū eē? & nos liberatos? iter hęc flēs & mœrēs pp nimā summā doloris euigilo: sentiēs totū corpus sudore: & lacrimys uultū aspersū. Ago gratias Deo qd hæc facta ad uerum non sunt: sed per somnium uisa. Fatigatus uero his imaginibus multum: & recreari rursum quęrēs: ac somnum quęrens capere: dormire incipio. Ecce idem locus: eadem facies rerū: oculis rursum obiicitur. Iri in scrutinium uideo: & singula ad electionem parari: quæ inter nos solita sunt. Ego nec te uidens alicubi: nec Spoletanū nostrum. Tum autem nesciens an pius esset defunctus: resumpta iam propter indignationem uoce clamo: iniquum facinus esse: alienumq; a Patrū decretis: incerta morte Pōtificis de successore tractatum haberi: aut si certa

esset absentes Cardinales non expectari. Videbat haec loquens contemni: & non attendi quod dicerem. Iterum haec mentis anxietas me excitat con turbatum iam animo: & male de Pio ominantem quod bis ex interuallo consopitus: bis eundem uisum uidissem. Surgo moestus: ac tristis: & parari omnia ad discessum praecipio. Lux aperta iam erat. Iter uero ingressus re uoluere animo somnium noctis incipio. Hinc me cõfirmabat uanitas som niorum: quibus sapientes non habendam fidem affirmant. Hinc summus amor in Pium cor affligebat: cogebatq; gentilibus libris magisq; nostris me assentiri. Recordabar Augusti: qui nec suum: nec amici de se somni um unquam neglexit. Repetebam historias: In quibus memineram: quae uisa non falli dicuntur: & uersiculus ille Flacci etiam occurrebat. Post me diam noctem uisus cum somnia uera. Adiũxerat se mihi comitem: cum di scederem Auximo: Angelus Suessanus praesul: iunctim mecum adequi tans. Is loquebatur continue: & historias nescio quas sui praesidatus: quem paulo ante in Flaminia gesserat: recitabat. Ego hac una in cogi tatione fixus: & silentium agens: nil optatius expectabam: quam do mesticum quempiam Pii procedere obuiam: ex quo sciscitari: & intelli gere ueram eius ualitudinem possem. Coortus tunc erat imber uehe mens: & ego alia porta quam credebatur Anconam intrabam. Igi tur se nemo obuiam dedit: sed mox descendenti ad aedes: quae mihi paratae sub Episcopio erant: praesto est Ambrosius Spanochia: Aulicus Pii: unus omnium (ut scis) attentissimus semper ad odoranda quae fi ant. Complexus est me: facie preter solitum tristi. Peto ab eo. Et quid de Pio nostro Ambrosi? Ille statim. Papiensis mi ingrauatus quotti die magis languor eius est. Consummitur paulatim: nec mensem in tegrum superfuturum nobis existimo. Contemplaberis eum mox tu: & ita esse mecum pariter iudicabis. Mora non interposita: ascendo ad Episcopium: inspecturus oculo quod ille uerbo affirmauerat. Intranti cubiculum subito iacentis senis concidisse facies tota est uisa. Dies iam triginta non uideram: Nescio quo pacto ex interuallo eandem rem intuentes: rectius quod auctum: quod iniunctum: immutatum ue sit internoscimus. Ne illum contristarem tristicia mea: subito serenam fa ciem induo: & ante lectulum osculaturus manum procumbo. Signan dis supplicationibus tunc operam dabat. Quiescere Referendarios: & tollere de medio omnia imperat. Rorantibus pene oculis amplec ctitur me: atque osculatur. Moxq; spiritum supra uires gerens ita de

nauigatione sua & spe rerum gerendarum sermonem habet:ut ille: qui præ desyderio ad horam discessus se uenturum non crederet. Diebus sequentibus Ducem Venetorum expectans: quem dolebat Anconæ non reperisse:& iam post accessum suum supra uigesimum diem tardare comparari omnia ad nauigationem curabat.studium in hoc uno præcipuum habens. Confluxerat eo loci turba:multa ex uariis gentibus:non satis consyderate domo egressa:&.n.cum:ut tu scis:eos solos euocasset Pius proposita peccatorum remissione:qui uel annum integrum uel solum semestre suo stipendio in exercitu agerent.atq; ita decretum eius per orbem circum missum contineret. Illi nescio quo zelo inconsulto permoti:at credentes stipendium & uictum ministrante Pontifice non defuturum:ueniendum statuerant. Non inuenientes autem quæ sibi animis finxerant: neq;.n.Pius alere tantum concursum poterat:uēditis armis regrediebantur in patriam: quorū nihilominus misertus Pius ne omnino frustra uenisse se angerentur: decreti sui participes eos fecit. Erant uero inter hos:qui consyderatius uenientes attulissent secum unde semestre totum in bello continuare possent: hotum traducendorum causa naues Venetorum duas multis iam antea diebus in horas singulas expectabat. Sic.n.facturos se illi receperant.sed cū ea diutius tardarent q̄ oporteret: Cruce signati qui superfuerant:moræ impatientes cateruatim quottidie abibant. Ita ut non multo post appulsis nauibus miles iam non superesset:qui illis posset imponi. Ea res occasionē quoq; plurimam dedit accelerandæ mortis. Dolente Pio:& supra modum tristante:qͩ retineri in eam horam non potuissent. Interim uero nunciis & litteris Ragusinorum certior redditus est: Turcum cum omni exercitu nō longius.xxx.milibus passuum a Ragusia consedisse: & misisse ad Magistratum legatos:qui dicerent nisi triremes duas instructas:quas ea ciuitas datura Pontifici erat:retinerent:& nisi imperatos obsides traderent: & tributum in annos singulos penderent:ad eorum oppugnationem mox esse uenturum. Nunciabatur quoq; quosdam leuis armaturæ milites in agrum Ragusinum prædandi causa iam excurrisse. In ciuitate uero non satis frumenti ad perferendam obsidionem esse: & militibus esse opus:qui in defendēdis mœnibus usum haberent. Quibus permotus Pōtifex sagittarios pene omnes:quos ad custodiam sui corporis ante conscripserat:subito nauigare Ragusium iubet:& frumentum imponit: quod ad primā necessitatē satis esse iudicaretur. litteras quoq; addit:quibus illos consolabatur:& spē subsequentis præsidii dabat. Ipse accersiri ad se statim Cardinalem Sancti Angeli iubet: quem propositi sui inter cæteros studiosum habebat.

Hunc:presente me:cõsulit:qd si obsideatur Ragusium agẽdum existimet. Ille:ut erat semper ad bonum opus paratus:nihil cunctans ibo inquit ego actutum cum triremibus:quæ instructæ in portu sunt:& uel obsidionem Deo adiuuante dissoluam:uel territis oppidãis spem bonam:atq; animum faciam. Ecquid inquit Pontifex connauigare tecum frater me prohibet? Consilium certum est:si illuc Turcus adueniat: cum iis: quas potero tri- remibus eodem sine mora contendere. Ciuitas in littore maris est sita: na tura loci & manu multum munita. Eadem quoq; portu abluitur.ad bene agendum oportunitas erit. Inuehi in urbem sine periculo possumus. Sola præsentis Pontificis opinio Turcum Deo ita uolente:ab obsidiõe repellet. Alioquin in locis asperis commeatuum inopia laborãtem:si cõsilium com probauerit Deus:fama hec in omnem partem uulgata christianorum cor da ad nos sequendos inducet:concipientes iam ex fœlici principio uicto- riæ reliquum. Hec.n.cum probasset Ioannes:ego miser:& carnem sapiens magisq̃ spiritum:eorum ꝓpositum summopere dissuadebam: non q̃d euen tura non crederem quæ illi proponerent: sed quia in fragili corpusculo fe bre ac doloribus fatigato nauigationem illam finem uitæ futuram uere- bar. Contendebam igitur argumentis multis:sed uincere mentes nõ pote ram:in Deum solum sperantes. Igitur confirmata inter se profectione:im perat illico Pius:magno studio militem cogi ad triremes:& omnia necessa ria imponi:ut ad primum obsidionis initium soluere e portu posset. Verum quatriduo post nunciato recessu hostium diuina benignitate:parcendum consilio fuit. Interea dum Venetorum Dux a Pontifice expectatur: langor perurgens usq; adeo inualuit:ut parum uitæ superfuturum iam medici di cerent. Premebatur dies & noctes non doloribus modo:qui totum corpus apprehenderant:sed duabus etiam febribus:quarum altera concepta in uenis cessabat nunq̃:altera Ex interuallis recurrens:magno ardore:uelut flamma membra absumebat. Hæc mala ingrauabant æstus continui:qui Iulio & Augusto adeo intenderant:ut ardere omnibus horis ciuitas uidere tur. Re igitur ad extremam prope desperationem adducta:tandem Vene torum classis:quæ Ducem eorum uehebat:pridie idus Augusti uelis proce dens:duodeci numero triremes erãt rebus omnibus ad bellũ egregiæ para tę appellit. Hoc cognito pius subito suas & ipse triremes:atq; omne nauigii genus:quod ad nauigandum idoneum esset:adornari magno studio iu- bet:& obuiam Duci exire. Cardinalibus quinq; Pontificali: quadriremi impositis: qui eum aduenientem exciperent. Processum cum omni appa ratu ac pompa est:tam a Patribus ac prælatis:qui secuti curiam erant: q̃ a

Magistratibus & Ciuibus Anconitanis. cum ad tertium fere miliarium classem Venetam in conspectu haberemus: subito illi uella demittentes: quod esse signum nauigantium solet: cum reuereri digniorem classem uolunt: remis consurgunt. Ac ut q̄ bene instructas adduceerent nobis osten/tarent: iubent tanq̄ si inituri praelium essent: armatos a prora: & puppi: & lateribus collocari: omnifariamq; tormenta contendi. Mox uero ut conuē tum est: ut contingere triremes se mutuo possent: sublato clamore: & ar/mis ad speciem pugnae concussis: tormentisq; emissis: spectaculum iucun/dissimum praebuere. Pius ea die: q̄q̄ ita affectus: ut diximus: cernere & ipse hoc spectaculum cupiens ad fenestellam cubiculi: quae in mare atq; in por tum despiciebat: non sine labore deferri se imperauit: atq; ibi aliquādiu ob uias classes inspexit. Afflictari rursum incipiens: qͩ ea se non esse iam uali tudine intelligeret: ut pro desyderio connauigare illico posset: salutato Du ce a quinq; : quos diximus Cardinalibus discessum utrinq; est. Neq; enim propter pestem: quae ciuitatem supra modum premebat: aut descendere ipse dux ex quatriremi uoluit: aut quēq̄ ex suis uentitare. Necessariis omni bus ante communitis: in portu se continebant: triremibus ad ancoram deli gatis. Nocte: quae secuta est: attenuatus multum est spiritus Pii: & uox pe ne consumpta. Propterea Ducem ipsum: qui ad colloquium uenturus erat: audire ea die non potuit: sed distulit in sequētem: expectans: num suscitatio nem aliquam uirium deus concederet. Verum deterius in horas singulas sibi est factum. Profestus dies ille erat sanctae assumptionis matris domini in caelum: quo die conuenire in ecclesia ad sacrum uespertinum Romanus Pontifex: cum patribus solet. Hoc cum impleri per illum non posset: per pa tres est factum. Perfectis solemnibus: uenisse iam horam suam Pius cogno scens: qua reddendus Domino spiritus esset: Fratres omnes in cubiculum conuocari iubet: atq; his ingressis: etsi ad loquendum iam erat inualidus: tamen morientibus ut poterat: atq; interruptis uocibus nos appellans: Fra tres inquit mei dilectissimi: uidetis quo adductus sum: hora mea iam uenit: Deus hinc nos euocat. morimur in fide catholica: in qua & uiximus: nihil sentientes a Romana sede diuersum. Egimus usq; in hanc diem quod potui mus pro ouibus creditis: non pepercimus laboribus ullis: aut periculis. Bis caput nostrū obtulimus ad cōmunem salutē. Perficere quod coepimus potestas nō est ultra. Reliqua uestra sunt. curate uos hoc opus Dei: & labi non sinite per negligentiam fidei causam. ad hoc. n. uocati in ecclesiā estis: ut illi suis temporibus opem feratis. Mementote officii uestri: & Redem ptoris nostri: qui contemplator est omnium: & retribuit cuiq; secundum

opera sua.creuit ab initio: & progressa est dignitas uestra fidei ministerio. Per fidele ministerium utiq; est retinenda. Quærentes quæ uestra sunt:nõ quæ Iesu Christi: retinere illam diu nequaq̃ potestis. Habete queq; ex nunc temporalium curam: & uidete: ne quid detrimenti patrimonium cõmune accipiat. Studium hoc omne esse uestrum oportet. Dum licuit nostrum fuit. Preterea Fratres conuersati uobiscum sumus:& ante in Cardinalatu:& post in præsulatu:ad quem Nos elegistis. Conuersatio nostra sine peccato esse non potuit. Ex carne.n.sumus:offensus est a nobis Deus: offensa charitas uestra:pro his:quæ in Deum peccauimus:ipse:qui omnipotens est:misereatur nostri. Pro his uero:quæ in uos:rogamus dilectissimi:ut placatis mentibus ueniam morienti tribuatis. Eos qui ex carne nostra sunt:& qui famulati sunt nobis:si dignos se præstiterint:commendatos habete. Valete Fratres. Pax Dei: & celestis gratia uobiscum sit. His ægre:& cum lachrymis enunciatis:tantus subito Patrum:qui lectulum circumstabant coortus est fletus: ut diu prę gemitu loqui uerbum nemo posset: atq; ora singulorum lachrymantia uiderentur. Tandem Bessarion Cardinalis nicenus:primum in collegio locum tenẽs:uerba pro omnibus fecit. Indoluit casum in quem erat adductus: non sui tantum causa:quem lachrymabile erat deficere:sed magis Christiani Populi:qui tantum salutis auctorem ammitteret. Laudauit pontificem:& præclara eius in præsulatu opera:agens cum humilitate gratias:q̃d etiam suprema hora monitis suis communem rem adiuuaret. Orare se Deum dixit patrem misericordiarum ut salutem illi restitueret:sed si migrandum:propter peccata esset:habituros nos menti præceptiones patris: & daturos operam pro uiribus:ut nec publicæ Christianorum: nec priuata res Romanæ ecclesiæ: in perniciem irent. Veniam:quam poposcerat:humilitatis aliquorum dixit esse. Benigne.n.omnes semper habitos: atq; indulgenter:nec querelam aduersus eum extare. Postulare autem singulos: ut benedictionem suam:& pacem super fratres relinqueret. Ad cõmendationem uero suorum etiam pie respondit:docens q̃ carus esse omnibus deberet sanguis eius: qui tantum de Christianis:& de Romana sede meritus esset. Post hoc responsum iterum surrexit fletus: & contristatio cordium multa. Pontifex manu e palliis paulum eleuata:osculandam eam omnibus prębuit:flens ipse:& flentes alios intuens. Nos manu apprehensa & ante lectulũ p̃cũbentes:singulatĩ ueniã p̃cabamur erratorum nostrorum:& osculũ supremum patris capiebamus.quibus ille. Ignoscat uobis pius & misericors Deus:ac simul benedicens fratribus: eos a se dimisit. Biduo ante admonitus a medicis in

omnem casum uitę: uel obitus habendam suppremam rationem animae esse. Dominicũm sacramentum: quod celebribus semper diebus ualens summebat: etiam tunc magna mentis contritione accepit: tundens pectus ad singula: & flens: & peccatorem se confitens communicatione indignum tanti mysterii. Repetere illud mane sequentis diei optabat: in ampliorem salutem: & in honorem intemeratae Virginis: cuius Assumptionem sciebat instare. Ab adolescentia etenim sua in hanc: tanq̃ misericordissimam matrem semper speraverat: & hanc uitae ducem: actionumq; suarum habuerat. familiarius aliquando nobiscum loquens: recensensq; anteactum uitae cursum: diuersosq; Fortunę euentus: credere dicebat: quia tantũ huic gloriosae Virgini se deuouisset: ab epidimia semel: a letalibus languoribus saepe: nonunq̃ ex manifestis uitae periculis ereptum fuisse. Omnem deniq; successum dignitatis & rerum suarum huc referebat. Propterea templum illud Pientinum mirifici operis: a fundamentis extructum: & suis manibus illi consecratum fuisse. Consolationem ergo hanc praecipuam expectabat: ut intra cubiculum suum: quando in Ecclesia non licebat: solemnia missarũ cantaria udiret. & tanq̃ supremũ uale cum fratribus ageret. Optabat autem: sicuti mos erat: per Cardinalem hoc fieri: & me unũ delegerat: qui sacris huiusmodi operatus: confectum Domini sacramentum illi rursum porrigerem. Instituerat etiam ut patres adessent reliqui: ac caetera pro ueteri instituto obseruarentur. Comparatis igitur ad peragendum hanc diuinam rem omnibus: ecce inclinante iam sole: inclinare & ipse admodum coepit: ita ut non procul a morte uideretur abesse. Itaq; cõfestim sacramenta reliqua persoluuntur: quę morientibus debita sunt: sensu adhuc integro re: q̃ lingua. Nox ad primam usq; horam processerat: & Cardinales: cęteriq;: qui eo conuenerant: domos quiq; suas discesserant: Restiteram ego tantum: ex omni nostro collegio: uolens pietatem: quam patri debebam: etiam supprema hora persoluere. Mecum erant praesules tres ex Pontificis familia: & ex sorore filius Andreas quem dixi: & frater consobrinus Gregorius Lollius: caeteriq;: qui ad interius ministerium cubiculi seruiebãt. Circũstabamus omnes deficientẽ senem lachrymãtes & moesti: famulabamurq; morienti in eo: quod ultimum poteramus. Intuens uero ille in me: oculo innuit ut accederem propius. Accessi statim: uoce itaq; iam consumpta: quę ab admotis auribus audiri uix poterat: ora inquit pro me fili: peccator etenim sum. Et simul ad crucẽ conuersus: quae collocata añ oculos erat: hoc nõ sine suspiriis frequẽtabat. Miserere mei deus. miserere mei. & tu Virgo misericors: seruũ deficiẽtẽ ne deserę. Per misericordiã filii tui suscipe aĩam

excedentem. Paulula deinde intermissa mora: rursus in me dirigens oculos continuationem inquit sanctae expeditionis memora fratribus: & adiuua tu: quoad potes. Ve uobis: ue uobis: si opus Dei deseritis. Cum respondere tentarem multa: & prae gemitu non possem: dexteram manum: quae in cubitum eleuata erat demittens supra collum: benefac inquit fili: & Deo orationem offer pro me. Hoc illi ultimum uerbum fuit. loqui ultra non ualuit propter reuma continuum: quo pectus iam & fauces erant completę. Legebantur sine intermissione orationes ecclesiae: quibus animae decedentium commendari Deo consueuerunt. Ipse ad audiendum attentissimus erat. Ecce horam circiter tertiam inter legendum tanta quiete spiritum Domino reddidit: ut cōniuentem non morientem diceres emigrare: & sine sensu mortis excedere. Hic Reuerendissime Pater Pio nostro exitus fuit: hic labores omnes suos athleta fortis absoluit. Incertum morte ne: an uita felicior: qui ad summum pontificatum uirtute sua perueniens: & religionis atque ingenii aeternam gloriam consecutus: mortem eam sit nactus: quae: si saeculum attendas: nulla sublimior. Si in Deum respicias: nulla amplioris meriti contingere poterat. Mortuus pro ueritate est: & pro redemptione plębis captiuae: offerens seipsum hostiam Deo: & relinquens exemplum sacerdotibus: quales esse pro suis plebibus debeāt. Martyrium autem pene quottidianum passus est a die quo Philippus Burgundorū Dux missis oratoribus uenturum se ad bellū & sociū sci opis futurū promisit. Subito i oēm partē curā ipartiens fatigari amplius solito ac uehemētius coepit: nō remittens ad cōtrahenda necessaria ne opus qdem nocturnū. Diuidebat p horas sigulas cuique opus suū rerum puidendarum. perire huic causę existimās: quicqd momenti aliis esset impartitum. Cognoscebat quoque molem operosam aggressum se esse: & sub ea cadendum: nisi omnifariam studio difficultates undique ingruentes superarentur. hęc animi anxietas labefectauit supra modum aegram ualitudinem senis. Dum nec de alio cogitare: nec quietem capere: nec cibum sine astante cura sumere posset. Cōparatis denique omnibus: ut poterat: iucunda spes aduenientis Ducis: quae sola spiritum eius sustentabat: ubi in medio rerum cursu spiritus deficit mirum dictu est: quantum non animo solum: sed totis uiribus consternatus. Iudicabat: quod re uera sapientes uidebant: Illo non ueniente: maximam operis sui partem corruere: & laborem omnem sibi congeminare. Tum autem re promissos orbi fructus detrimentis maximis retardari. Accesserant pretterea duę dolorum faces: quae animam incendebant. Properandum semper ad opus inceptum. Altera: quod ab eis lente ac frigide administrari omnia sentiebat: qui uel pecuniam pendere: uel armatum

militem mittere:uel triremes ad bellum instaurare impẽsa sua ꝓmiserant.
Altera qđ Anconã ꝓficiscens cateruas regredientium Cruce signatorum
quottidie habebat obuias:inermes:ac uacuas pecũia:qui(ut antea dictũ
est)lege decreti sui nõ obseruata temere iter erant ingressi.Hi ad suos rede
untes culpaturi nimirum uidebantur Pontificem : ut tegerent inconsulti
motus sui culpã.Tot singulis pene horis infligebantur cordi uulnera:quot
cateruæ huiusmodi occurrebant.Vidi ego aliquando eis transeuntibus:fa/
ciem mœsti senis sic conturbatam:ut habendum in præcipuo negotio me
dicis dicerem.lectice uela demittere:ubi & conspectæ a longe essent.Com
plectar uno uerbo. Publicæ christianorum causæ uir sanctus non defuit:
sperans in Domino : & supra uires animum gessit.Defuerunt ei:qui deesse
nullo modo debebant.Ipse cum omni constantia ad mortem contendit:&
patienter passus est pro Christo Deo suo. Nos ergo Præstantissime Pater
memoriam tantæ uirtutis q̃ diu uiuimus contineamus in animis nostris:&
grata recordatione Patris nostri memores simus.Ipse est qui genuit nos:
& q dilexit nos usq; in finem:ad Cardinalatum ambos assummens:& de
stercore erigens pauperes:& sedere faciens cum principibus populi sui.
Componamus quoq; mentes nostras ad imitationem operum suorum :
quæ huiusmodi sunt : ut siue publica spectemus siue priuata : erudire
nos in omnibus actionibus abũde possint.Coluit Deum,coluit iusticiam:
animum gerens:ut inuictum contra malos : sic misericordem in humiles.
Ea porro laude ĩgenii & bonarum artium floruit : ut admirationi omni
bus esset:& eloquium eius sustinere gentes:& regna sæpe nõ possent.Hos
uero imperitos detractores suos:quibus aliquando propter iusticiam mole
stus fuit:ita contẽnamus:ut pertinere ad eum mendaces uoces non arbitre
mur.Odium recens iudicare illos recte non finit.Succedentia sæcula omni
affectu libera:uerius ista expendent:& gesta eius celebrabit Ecclesia.Nos
credamus illũ:quia sancte uixit:& in martyrio defunctus est:in sinu Abrae
esse:& cum beatis spiritibus gaudiis cœlestibus perfrui.Vale.

Duci Venetorum pro Sacrosancto Senatu Cardinalium.

43 SCribit ad nos Excellentia Vestra incolumem se reuenisse Vene
tias.Hoc summe lætamur:illi prospera omnia cupientes.Addit
gratissima Senatui suo fuisse:quæ de nostra in se charitate audie
rit : & propterea nobis ingentes gratias agi. Nos serenissime Princeps:
satisfacere forsan potuimus gratis animis uestris pro paruis magna haben
tibus:nobis ipsis non satisfecimus. Cognouimus maiora deberi excellen
tiæ Vestræ:quæ uires nostræ exiguæ prestare non ualuerunt. uoluntas
non defuit:potestas non fuit.Quod de pecuniis missis significat:placet ad

loca tuta esse delatas. Vnde orator a nouo Pontifice nostro mittendus: eas accipere: & iuxta condicta inter nos portare ad Serenissimum regem Vngarię possit. Idq; ut ita fiat: sicut Anchonæ tūc: ita nūc Excellentiā Vestrā hortamur. Confidimus Domino adiuuante: subuētiones: quę dari hinc poterunt Christianis non defuturas. Animi nostri inclinatissimi ad oīa sunt. Pontificem autem cum: deo cōcedente: habemus: qui nos desyderio uincat: & studia nostra sanctis suis operibus superet. Mox ut assumptus est prouētum omnem Aluminis & quicquid inde percipi potest: Deo: & cōtinuandę expeditioni q̄diu uiuet: dicauit. Quod ideo uestræ Excellētiæ significandū putauimus: ut confortetur cor suum: & ab Ecclesia Romana expectet: quę re: & uerbo impendi omni tempore poterunt. Custodiat omnipotēs Deus excellentiā uestram ad salutem fidelis gregis sui.

Francisco Duci Mediolani nomine Collegii.

Vm diebus præteritis audiuissemus Franciscum Philelphum & filium eius Mariū naturę suę obsecutos: uersus & solutam orationem scripsisse aduersus sanctę memorię Dominū Pium Pontificem nostrum nuper defunctum: admirati non mediocriter sumus: dolētes tantam erroris mentē in litterato homine inueniri: ut immemor. Christianę professionis: in cœlum ponere os: mendacia fingere: sanctum Domini lacerare: & consilia Romanæ sedis audeat condemnare: notissima quidē toti orbi: & ab eodem aliis: inscriptis suis laudata. Rursum cum intelleximus hanc insaniam Excellentiæ uestræ pariter nō placuisse: & doluisse admodū non prestari a suis eam reuerentiam Romano Pontifici: quam ipsa deuote semper exhibuit: ac ꝑpterea ambos in carcerem ductos: officio uestro multum sumus lætati: uidentes nō solum maledicos illos pœnam ferre sceleris sui: sed caram esse seculari potestati æstimatiōem Vicarii Iesu Christi. Agimus eidem Excellētiæ uestræ debitas gratias. Factum suum laudamus: & dignum ducimus catholico Principe. Fecit quod sapientiæ suæ cōsentaneū fuit: & quod facturam eam re audita credidimus. Sacrificium Deo obtulit carum: ac beneplacitum. Siquidem odibile ei est os prauum: & detrahētia labia detestatur. Ita hortamur Excellentiam uestram sedulo agat. Matrem Ecclesiam: & honorem primæ sedis & colat: & a suis detractoribus tueat̄. Nos q uiuentis Pii membra fuimus: & Pōtificibus debemus quod sumus: pro hac cōmendabili significatione sua debitores illi nos cōfitemur. Nosq; & nostra omnia beneplacitis suis offerimus: quam Deus incolumem: & florentem conseruet.

Philelpho.

Plus q̄ certissimũ habeo Heliane carissime doluisse te multũ obitu sanctissimi patris nostri Pii Pontificis:& nuncio:licet falso:casus nostri:quo dicebamur eodem tempore uita cessisse. Dilexisti.n.semper utrunq;. Alterius admirans gloriam:alterius memor amicicię. Gratias ago charitati tuę:amborum nomine. De me fuit tantum dolendũ:q̄rum priuata cōiunctio requirebat. Damni propterea nihil fecissent publicę res. Peccator.n.sum:& indomo patris minister inutilis. Illi debitus fuit lachrymarũ fons:& omnis humanitatis dolor. Quid.n.habuit Romana Sedes mater omnium:hoc patre melius? quid Ecclesia dignius? quid Christiana fides fortius? Viuo illo metuēdum erat nihil:sperandum autem quicquid praestare potest Deus causam suam tractantibus. Peccata hominum eripuerunt cum saeculo:mortuusq; est suo:non nostro tempore:animã ueritati impendens:& malens ad interitum ire:q̄ fidem Plebi catholicae datam non seruare. Facta sua non necesse habes recenseam. Patent illa in facie Ecclesiae:& operum suorum fuisti semper auditor auidus. Scis quid egerit statim in Pontificem assumptus:quae operatus sit breui sex annoȝ spacio:q̄ celebres actiones uitę:quanta molitus sit in gloriam summi Dei:& deniq; qualis ei mors obuenerit. Certe si religionem spectes:sancta & salutaris:si ęstimationem hominum:gloriosissima omnium. Ascēsurus classem:iturus cũ Duce & patribus Venetis in opus Altissimi:nō minus grāde q̄ necessarium:opifici suo spiritum reddidit. Merito igitur hic imaturus exitus deflēdus est nobis:tibiq;:ac caeteris memoria tantae uirtutis colenda perpetuo:ac retinēda. Saeculum nostrum Heliane si iudicare ad uerum uolumus:nullum maius ornamentum sui temporis habuit. In omnem terrã exiuit sonus eius:& in fines orbis terrę uerba eius. Sicut opinione obitus nostri doluisse bonitatem tuam credimus:ita nō dubitamus certior de uita factus:recreatus es:sicut scribis:ac consolatus. Indicia haec sunt & argumenta non fallentia:paterni ĩ me animi tui. Ausim hoc dicere. Iustus dolor tuus fuit:& iusta laeticia. Si periissem:periisset tibi amicus:qualē in sorte sacerdotii non habes alium. Viuens:uiuo tibi.& uiuit dignitas cũ sua q̄tulacunq; est:potestate. Testimonium:quod perhibes operibus Fabiãi nostri:mihi admodum placet. Laetor amicos meos laudari a uiris laudatis. Si sapienter:si cum diligētia:& cum ciuitatis gratia mandata Sedis impleuit:fecit rem cōsentaneam cōsuetudini suae. Hac spe missus ad uos est. Vidit prudentissimus Pontifex in re operosa:& apud uiros sensatos tali esse plurimum opus. Conditio tēporum illi laboris fructum:ciuitati tuae cōmendationem obedientiae:& bonae mentis ademit. Omnia ad nutum Dei nostri sunt referenda:qui ad salutem nostram operatur quaecũq; eueniunt. Ei non deerit patrocinium meũ

q̄diu uiuam:quia & ipse q̄diu uiuet:sibi non deerit.Cōmendatione tua am
plectar hominem magis.faciamq; ut intelligat:debitorem se esse beniuolē
tiæ tuæ.In hoc reditu suo receptus a nouo Pontifice:& toto senatu nostro:
cum laude:& gratia.Mercedem tēpora pręparabunt.Quando ex Papień.
tuo esse tibi gratum aliquid potest:scribe:& posce.Idem erga te faciā ego.
Vale.Roma.xix.Octobris.M.cccclxiiii.

Greg.Lolius Cardinali Papień.

PRoximis diebus:cum ad te:ut sæpe soleo: leuandæ animi mole
stię gratia:p tua in me beniuolētia & humanitate:accessissem:
multusq; iter nos uariis de rebus:ut fit:sermo habitus esset:mul
taq; lectitādo conuoluissemus:incidimus in epistolam Francisci Philelphi:
quam ad Paulum Pont.Max.scribit:dignam auctore suo:& ab eius cōsue
tudine minime aberrantem.Is in Pium Pont.inuectus:cum de Pauli Pon
tificatu gratuletur:eiusq; laudes cōtra sui naturā explicare conatus sit:uix
illas:quæ & præclaræ:& innumeræ sunt:attigit.Neq;.n.quempiam lauda
re.Philelphi est officium.Quo.n.pacto laudem pferre potest:qui uirtutē:
quam laus sequitur:non nouit.In maledicendo se exerceat opus est:cui ui
tia semper familiarissima sunt.Facile lingua sequitur mores dicētis.Facilis
est inuectio domesticoꝝ semperq; se cōitantiū.nec latuit hoc Philelphū:q
grauissimos:ac clarissimos quosq; nostrę ętatis uiros:maledictis:ac spurcis
simis uerbis semper est persecutus:mores suos in aliorum persona effin
gens qđ si quando: etsi raro aliquem laudauerit:licet uera sit laus:tamē si
ne spe quæstus:ad quem solum anhelat:& nisi admixta cuiuspiam boni ui
ri detractione nunq̄ effecit:sublata autem nūmi spe:ad suam maledicēdi cō
suetudinem redeat oportet:a qua nec accepti beneficii ratio: nec sui ipsius
cōtradictionis pudor reuocat.Quotiēs.n.Pium summis extulit laudibus?
nec cessauit ad ultimum usq; uitę illius spiritum.Tāta animi auiditate cor
ripitur:ut non fidei:non iusticiæ:non amiciciæ:non existimationis rationē
ullam habeat.Omnia quæstui exposita sunt.Taceo multa:quę cum ueræ:
tum etiam nota sunt:& nisi impudice referri nō possent.Nec epistola illa
quæstu caret:quam ad Paulū scribit.Ad nūmos uertitur.Illos quærit:illuc
redit:& cōuoluitur.Id omnia uerba sonāt:illuc omnis euadit oratio.Et quo
niam de Pio:quem uiuentem tātopere laudauerat:spes omnis per eius obi
tum cecidit:eum mortuum maledictis afficit:acceptoꝝ beneficiorum ime
mor:& sibi ipsi:suisq; dictis impudens aduersarius:qui oīa Pii dicta:omnia
facta & cogitata eius:ad cœlum extulit.Vnde hæc tāta & tam subita mu
tatio?Quid hæc hominis inconstantia?uerba sua eum condēnant.Ipsa eū
refellunt:suis se armis transfigit.Non uideo quid peccauerit Pius mortuus:

qui uiuens tam maxime:tam frequenter a Philelpho laudaretur:nisi in hoc deliquit:qđ mortuus est. Certe nec in hoc culpādus. Nam mors omnibus cōmunis:uel inuitis accidit. Fateor cecidit cum eo & nūmi spes. At non debebat Philelphus in Pium inuehi:sed ī mortem magis:quæ Pium cum spe ademit. Sed nō potest ille maliloquā naturā suā coercere:præsertī ubi emolumenti spes non repugnat. Cum audax ille mentitor in illa epistola plura contra Pium cōmentus sit:non puduit auarum dicere:& auri cumulatorē: & quo eloquentię:ac doctrinæ gloriam:quam in eo summam fuisse non inficiari poterat:sibi petulanti quadam mētiendi licentia arroget:auditorem suum fuisse:a quo & rhetoricam artem:& poeticam Florentię didicisse:dū ibi Eugenius Pontifex esset:affirmare non erubescit:& præceptori suo Philelpho minus q̄ par erat:gratū extitissę. Pius cultor auri:cumulator ue fuerit:an beneficus:& meritis gratus:prętereo. Id.n.cum oibus:tum maxime tibi notum. Pecuniæ non paruā uim Philelpho male merito bis dedisse memini:semel Romæ:cum primum Pont.fuit. Iterum deinde Mātuæ. Fateor tamen non fuisse usum Pium liberalitate:quæ in uiros probos sponte exhibetur. Tunc.n.nō probo uiro elargitus est:nec sponte:sed importuna illius insolentia:multisq; uerbis fere attritus. Tandem expugnatus:uictusq;:qui nec Philelphi mores ꝓbabat:nec laudem ab eo quærebat:a quo uituperari q̄ laudari præstet. Quæ.n.ab ore spurissimo laus manare potest? Recte diuinus ille Pont. Nicolaus Quintus : qui cum ei Philelphus libellum laudum suarum inepte:sine ulla grauitate conscriptaq; offerret:magnanimus uir:& omni laude dignus:cum nec scribentem:nec scribendi modum ꝓbaret:libellum illo spectante igni combussit:& ne auarus putaretur:mercedē ei dedit:ac de rebus suis deinceps tacere iussit. Nō sunt Pii laudes:quæ Philelphi egeant patrocinio:gestis:non pecunia cōparatę:per se notę sunt:suis persistunt uiribus . plurima eius monumenta : diuq; permanebunt:multos habēt pręcones:uixq; quicq̄ nostræ ętatis laude dignū exprimi potest: inquo non partē ferat Pius. Erat in eo:ut scis:summa uis dicendi. qualē ętate nostra:pace omniū dixerim:nemo attigit:nec puto quempiam ullo unq̄ tempore extitisse:cuius eloquentia tam multis:se uiuente:nō dicam hominibus:sed nationibus:patuerit. Cicero eloquentię:& latinę linguę columē: nomen suum ad exteras gentes mortuus magisq̄ uiuus extendit:qui uel ad Senatū:uel ad Quirites:uel ad Iudices uerba fecit. Nōnunq̄:ut fertur:& in Græcia orauit:priuatim ad amicos:maxīe conciues scripsit. Scripta sua fere omnia Romæ:uel ruri composuit. Idem & alii in sua quisq; ciuitate:& apud suos effecerunt. Erat pręterea tunc:licet latum:tamen recens adhuc populi Romani imperium:& latina lingua nōdum per alienas gentes dif

fusa:uixq; finitimis nota. Pium autem nulla Europæ natio frequēter cōcio nantem nō audiit. Romæ non ad senatū: non ad Populum: nō ad Iudices: sed ad uniuersas nationes sæpe orauit. Idem Senis effecit: & Mātuæ: ubi totius Europæ frequens habebatur cōuentus: ac iam Pontificatum adeptus: quo tēpore clarus apud oēs: q Christū colūt euaserat. Antea etiam Romā Neapolis: Senæ: Mediolanum: Papia: & in Germania: Basilea in generali Synodo: Vicina: Ratispona: Fancfordia: Praga: cum publice orantem uiderūt. Epistolę sparsim ad cuiusq; nationis uiros doctos scriptæ & uicissim receptæ reperiuntur. Nō comparo Pium Ciceroni. Id.n. doctissimorū uirorum sit iudicium: sed qd uiuens clarus apud plures fuerit: non dubito. Hāc tantam: & tanti nominis claritatem cū obscurare nō posset audax ille mētitor: se tanti discipuli præceptorem falso asserit: & Pium præceptori suo ingratum: quem Poeticam: & Rhetoricā Florentiæ: dum ibi esset Eugenius: docuit. Multos habet testes: & quidem prestātes uiros: nam & tempus celebre: & locum non obscurum designat. Plurimi sunt in Romana curia: q cum Eugenio Florentiæ agebant. Multi sunt Florentini clari uiri: qui tū litteris operam dabant. O q facile mēdax capitur: & se ipsam tuetur ueritas. Ego a tenerioribus: & iuuenilibus annis fortunā: mores: & studia Pii: & ubi & quanto tempore: & quando in Italia deguerit: ostendam. Intelliges profecto tum nunq Florentiæ uidisse Philelphum: nec Eugenium: qd nec Florentiam ipsam: nisi cum uiator illam pertransierit. Natus ē Aeneas: qui Pōtifex factus: nuncupatus est Pius. viii. Calendas Septembres: anno salutis sexto supra quadringentesimum: ac millesimum: in oppido Corsiniano Senensis agri: cui Pientiæ ab eo nomen est inditum: nobili ac potenti olim familia Picolominum. Sed cum dissidentes Senensium potentiores: & populum in diuersa trahentes: mutuo se formidarent: & resp. interitura uideretur: tandem ut publicę consulerent utilitati: & mutuo se metu exuerent: communi consilio: ac sponte sese a ciuitatis regimine abdicarunt. Ita deinde illa cum aliis passim potentia & opibus diminuta est. Erat patri Siluio ꝑ dignitate familiæ tenue patrimonium: quia posthumus erat: & plurima tutorum incuria: perierant. Vnde cum honestam in urbe uitam trahere nō posset: Corsiniam: ubi cum uxore & liberis fere omnia ruris munia obibat: se continebat. Prima litterarum elementa Aeneas a Petro quodam sacerdote didicit. Hūc tu senem podagrosum ad Pii Pont. pedes prouolutum paucos post dies q Pōtificatum adierat: uidisti. Didicit & nonnulla grāmaticæ initia a Siluio: qui eius rei non omnino erat expers. Tanta auiditate litterarum studia: id natura cooperante sectabatur: ut quicquid temporis subtrahi poterat: litteris impenderet. Sed quid: sine libris: sine præceptore inter ru

ſticandum adipiſci poterat litterarum. Igitur octauum ac decimum ætatis ſuæ annum agẽs: Senas petiit: ubi a Nicolao Lollio optimę indolis adoleſcens exceptus ẽ. Erat. n. Nicolao nupta Bartholomea Aeneæ amita: matre tantum cum Siluio cõmuni. Nam pater ex Tholomeorum familia fuit. Ibi Aeneas ſedulam litteris operam impendit. Primum habuit pręceptorẽ Antonium quendam Aretinum: aquo grãmaticæ artis præcepta accepit. Audiuit & Mathiam lupium claudum. In cuius ſuram inuectus eſt Antonius Panormita: his uerſibus. Dic mihi cur lupi longo ueſtiris amictu? An uitiũ ſurę uis operire togaᷤ & Ioannem quendam ſpoletanum. Ab iis & Poetas: & Oratores nõnullos audiuit: quia publica mercede cõducti adoleſcentes docebant: ſed parum ab his hauſit: præter grãmaticam. Domi erat ſtudiũ ſuũ: ubi libris ab amicis ſibi cõmodatis die noctuq; uigilans utebatur: tanta diligentia: ut uix ſomno & cibo indulgeret. Tribus hebdomadæ diebus nõ cœnabat: & ſæpe ſtudiis uehemẽter intentus: ne interrumperetur: cibo abſtinuit. Erat. n. ſui natura famis & uigiliarum tolerãtiſſimus. Accedebat auiditas diſcendi: & inopia urgebat: ne nimia incõmiditate librorum domi nos afficeret: diligentiam maiorem cumulans: ex libris plurima excerpſit. Mane multo ante lucem ſurgere conſueuit: & ne quid tẽporis ſtudio uacaret: cum cubitum iret libros ad lectum deferebat: ut quod eſt interuigiliam ſomnumq; lectitando contereret: quoad arctior ſomnus eum exciperet. Vidi eum in cubiculo ad lucernam legiſſet: & dormitanti linteum: quod capiti: ut moris eſt dormientium: conuolutum erat: ignis aprehendiſſet: illeq; incautus: & grauiore ſomno preſſus: & librũ clauderet: & lumẽ extingueret: dormiens: non ante excitatus eſt: q̃ ignis omnia paſſim abſumens: ad tempora uſq; populabundus penetrauerit. Quare læſus experrectus: reiq; ignarus: cum omnia flãma & fumo repleta conſpiceret: terrefactus exclamauit. Pleriq; ex nobis: qui nondum dormitum ieramus: accurrimus: uidimuſq; omnia luminefuluo inuolui: ac totis uulcanum ſpargere tectis: ut Maro inquit. Riſimus re cognita. Hoc & ioci cauſa: & ut uiri ſolertiam oſtendam: enarraſſe uolui. qua uſus aſſidue breui doctiſſimus uidebatur. Iam epiſtolas ſcribere: Poemata componere: hiſtorias texere incępit. Lingua etiam ethruſca Franciſcum Petrarcham æmulatus: plurimos uerſus edidit. Extãt apud me harum rerum monumenta pene innumerabilia. His in ſtudiis uſus eſt pręceptoribus mortuis: magis q̃ uiuis. Ciceronem: Maronem: Titũ Liuiũ: & alios latinę linguę principes: habuit pręceptores. Erat. n. Aeneæ ingenium ad omnes diſciplinas promptum: atq; uerſatile. Solertia: q̃tam natura capit humana quam etiam ſenex. & ægrotus: ad extremum uſq; uitæ ſpiritum te uidente: ſeruauit. Contulit ſe ad ius ciuile cuius ſtudiũ tum maxime

Senis florebat:in quo eum publice:& acerrime disputantem uidi:cū tamē nunq̄ poetas & oratores deseruerit.ita quintum ac uigesimum ætatis suæ annum exegit.Inter hæc graui inter Senenses & Florētinos bello exorto: studia litterarū cesserunt armis:& Aeneas pre inopia coactus eas deserere u debatur.Forte aduenit Dominicus Capranicus: magni animi uir:Basileam petens: ut in generali Synodo dignitatem Cardinalatus uendicaret. Hic assumptū sibi Aeneam secretarium secum duxit:& quoniam Florētia non patebat iter Plumbinum se contulerunt:unde soluētes Genuā:deinde Mediolanū:& Basileam puenerunt.Sed inops Dominicus inopem Aeneam diu sustinere non potuit. Plurimum Aeneæ opera usi sunt Nicolaus sanctæ Crucis: & Ioānes sancti Petri ad uincula Cardinales. Circuit totam fere Germaniam.Galliam adiuit. Angliam & Scotiam adnauigauit. Philippo etiam Mediolanensium duci gratus fuit:& Præposituram sancti Laurentii Mediolanensis obtinens nonunq̄ Mediolani & Papiæ uersatus est.multa & præclara in Basiliensi concilio egit: quæ ne eius historiam nectere uidear:omitto.Cum Amedei: q Fœlix quintus a Basiliensibus nū cupabatur:Secretarius esset:ad Federicum Cæsarem transiuit concedente Amedeo:data per Aeneam opera ut peteretur.Fuerat.n.a Cæsare laurea corona donatus:apud quem plurimum res sua creuit.Nam in Secretarium primo receptus:deinde in secretis consiliis ad res arduas admissus est.ubi rebus Eugenii adeo fauit:ut sua industria neutralitate Rhenēsium Germanorum sublata:omnes Eugenio parerent:ad quem ter legatus Cęsaris missus ultimo loco nationis nomine obedientiam exhibuit.Ioannes Caruaial Cardinalis Portuensis:uir doctrina:& uitę sanctimōia insignis:hoc nouit. mitto etiam Aeneę uersus contra neutralitatem Rhenensium ęditos.Tergestinam:ac deinde Senensem ecclesiam consecutus:& princeps imperii factus:primus sententiā dicere rogabatur.Imperatoris curiam non ante deseruit:q̄ ad Cardinalatum promotus fuit:quo tempore eius legatum apud Calistum Pont.agebat.Quid Cardinalis:quid ue Pontifex egerit: non minus tibi q̄ mihi notum est.q̄ manifeste ille mentitus sit ostendi: cum Pius postq̄ primum patria ꝓpria egressus est Florentiam nisi legatus Cæsaris Romam uersus missus nōq̄ uiderit:& nisi multis postannis:q̄ Philelphus Florentia exul Senam uenit:quę nec diu mores illius tolerauit:adeo limaci & cochleę similis omnia inquinat loca:quæ adit.Hæc percurri:ne tanti discipuli gloriam Philelpho tribuendam falso censeres:& simul:ut a reatu ingratitudinis Pium iuste defendam.Nam male merito homini & turpiter consumpturo elargiri n̄ decet.Benemeritos Pius & dignitate & opibus auxit: magis in dies aucturus:si uixisset.Probra:quæ ille in eū iaculatus est ;dilue

re operepretium esse non duxi:quod eius per se luce clarent sua.uale.

Apud Cardinales dimisso Consistorio contra Ioannem Cardinalem.Atrebateñ.

Vid tu ignobilitatem alteri obicis? qui ex genere nullam habes nobilitatem?Ortus es opido Luximio Bisuntinę diocesis:mercatore patre:& auo.Acceptus in obsequia Ducis nobilitatem mēdicasti tibi & patri:priuilegio illius.Ita ergo cum te nobilem iactas:nō genus tuum audas:sed Principis gratiam.Q̄d si a sacerdotibus hæc sæcularia habenda in precio sunt:potiora certe sunt mihi:q̄ tibi.Ego in libera ciuitate:tu in opidulo seruiēti es natus.Tibi Burgundiæ Dux:mihi Pius Pont. nobilitatis initium dedit.Tu hactenus præter priuilegium habuisti nihil. Ego insignibus familiæ donatus : & iam in familiam ipsam Pontificis sum adoptatus.Imputat Atrebatensis imperitiam litterarum : & grāmaticum Papiensem appellat:quasi ipse columen : & uas sit omnis doctrinæ. Fateor non esse mihi litteras:quæ tantæ Dignitati conueniant.Eas tamen nō negabit:quin honorificę quandoq; fuerint Apostolicæ sedi:& ad ministerium Ecclesiæ utiles.Quas q̄ti existimauerit Pius:uestri oculi uident.sed de suis quid dicemus?Concedamus illum multa legisse. Codices multos tractasse.Mandasse memorię multa.Quid in tam rudi aceruo digestum?quid sapiēter dispensatum unq̄ uidistis?Non habet iudicium ullum.Accomodare quæ legit locis & tēporibus nescit.Atq; ut nauis : quāuis bene instructa ad nullum est usum:si gubernaculo careat:Ita quicquid i mente huius est: q̄uis cumulatum fructum non fert:cum prudentiam moderatricem nō habeat.Quotiens contrarios sensus auctoribus dedit?Quotiens eos intorsit? Quotiens falsas sententias probatis ascripsit auctoribus?Vt in omni actione est mendax:ita in omni interpretatione malignus.Illud Isaie non reputans:Veh.qui dicitis bonum malum:& malum bonum.Qui facitis amarū dulce:& dulce amarum.Neq; ego in Sacerdote tam excellentem doctrinā desydero:ut in illo esse omnia uelim.Prefero uitam:modestiā:humanitatē: exemplū:religionem:& cætera:quæ ꝓfessionis nostræ sunt propria.Equidem si alterum sit de duobus eligendum : malim in Cardinali prudentiā cum mediocritate doctrinæ:q̄ cum summa doctrina:uanitatem atq; perfidiam.Hęc profuit nunq̄.obfuit aliquando.Illa semper & prodest : & Deo est atq; hominibus grata.Cum bene consydero:non uideo quid utilitatis aut dignitatis afferat p̄sentia huius.Cū.n.ad bene cōsulēdū fuerit in Cardinalem assumptus:quęrendum est:quale ueri sit:& quale huius Cardinalis consilium . Nempe qui recte consulere uult:induere ante omnia debet ueram erga illum charitatem : cui accedit consultor : ut quid deceat:& ex

pediat:sine malignitate timeat & doceat. Proxime huic liberã gerere & mẽ tẽ & linguã. Vt nulli alieno affectui: nulli suæ cupiditati inseruiẽs: simpliciter loquat quod sentit. Hęc uera est: ni fallor recte: cõsulentiũ uia: quã mox ut egredimur: non tam ad salutem q̃ ad pestem adiũgimur. Hic uero Reuerendissimi Patres cum uos odio gratuito oderit: & studiis sit omnibus uestris contrarius: nihil meditari & loqui potest: quod uobis futurum sit utile. Dolosæ omnes cogitationes cordis eius. dolosa consilia. qbus etiam si recta essent: habere fidem non possumus. Crescere non sperat: nisi ex nostris ruinis: & nostram omnem gloriam suam ducit confusionem. Minatus est multa frequenter Ecclesiæ romanæ: multa nobis ni faciamus ea: quæ Regi suo possint placere. Mallet ut uideo: cum euersione omnium nostrum uerus uideri: q̃ cum salute mendax & falsus. Ad hoc est tantum intentus noctes & dies: & huc tẽdit omnis ratio & summa rerum suarum: ut status omnis orbis christiani ex una Regis sui uolũtate dependeat. Bonũ quippe nullum putat: nisi quod uenit ab illo. Salutem nullam nisi quæ offertur ab illo. Cæteros Reges & Principes minimum ęstimat. Inania ducens quæ de potentatibus & rebus publicis referuntur. Adeoq; in colendo hoc deo suo est cęcus: ut nec uidere oculis quippiam sanum: nec mente possit discernere. Accedit quod mercenarius est: & lingua conducta sibi: non Ecclesię loquitur. Audistis aliquando illum fatentem duo milia aureorum annua pendi sibi a Rege in mercedem sui laboris. Audistis in hoc uerbo se gloriantem: q̄d procurator sit regius: quodq; declaratum nobis per litteras sibi uni de negotiis regiis præstari fidem debere. Quomodo ergo qui procuratorem se confitetur: dignitate loci huius est dignus? quomodo salutariter potest consulere? quomodo credi sententiis eius alieno stipendio non nostro conductis? Si perseuerandum est ei inter nos: aduocandi etiam sunt cęteri: q in curia nostra procurant: & admiscendi nobiscũ: non est irrogan da hæc iniuria tot Regibus: Ducibus: & rebus publicis: ut eorũ procuratores segregentur a nobis. Sciant & illi secreta nostra: ut hic scit. Reuelent ea suis: ut iste reuelat. Iam nihil sit quod his ostiis teneat cõclusum. Inter cubiculum: & forum nullum habeatur discrimẽ. Dicam tãdem quod sentio Reuerendissimi Domini: sine iracundia qdem: nõ tamen sine dolore. Exeat cõsilia nostra: qui nobis infestus est: non participet nobiscum: qui nihil utile: nihil honestum afferre potest: uel suadere: & qui sæcularibus seruit: & linguam pecũia uendit: & secretũ nõ tenet: quiq; mendacissimus est: & in dicto fidẽ nõ habet. Profectus orator Aplice sedis ad Regẽ suũ: reuersus ẽ hostis. Causæ: cui antea fauebat: nunc est omni cõtentione contrarius. Cũ aũt mutationis huius amice ãmoneretur solã sui Principis mutationẽ excu

sat. Cum inquit sibi placebat: placebat & mihi. Nunc displicens: displicet mihi. Indigna uox Cardinali: ut ex personis: non ex honestate causæ apostolicæ ponderentur. Cũ reprehenditur Cardinalis Atrebatẽñ: qđ primo legationem pro Ludouico Rege Francorum ad Pontificem suscepisset: dein de qđ procurationem rerum suarum in curia exerceret. Alterum exemplis. alterum ex iure est reprobatum. Guiellelmum Cardinalem Rothomagensem: Hostiensem Episcopum: ex Gallis ad Calistum redeuntem: qui in Pontificem nuper erat electus. Rogauit Carolus Rex Ludouici pater ut legatus una cum cæteris: quos ad præstandam obedientiam mittebat: ire non grauaretur: prudentissimus uir: cui notum erat officium suum: onus: q̃ q̃ a magno Rege impositum: recusauit: malens dignitati propriæ: q̃ alterius gratię inseruire. Nouerat. n. nec debere nec solitum eẽ Cardinalem: nisi pro Romano Põtifice: legationem accipere. & certe modestissimus Rex id indigne nõ tulit: sed mittens alios: quos elegerat oratores inter cætera mandata quæ dedit: hoc esse uoluit primũ: ut quicquid acturi: quicquid dicturi essent ad Cardinalem referrent: eiusq; consilio & suffragio in omnibus uterentur. Federicus quoq; Romanorum Imperator petens a Nicolao Cardinale Sancti Petri ad uincula: in Germania tunc agente: ut legatus suus cõuentui Ratisponensi interesset: ob causam fidei indicto. exauditus non est. Respondit Cardinalis id sibi nisi concederet Põtifex: nullo mõ licere. Neq; antea Imperatori assensit: q̃ scriptum est Nicolao quinto: & concessio impetrata. De procuratione autem ita est dictum. Si Cardinali. si illustri & super illustri ex iure est interdictum: ut non procuret negotium proprium: q̃to magis censendum est interdictum esse alienum? Nil uilius est procurationis officio: nihil contemptibilius: nihil etiam Cardinali indignius. qui ideo ad eam dignitatem assummitur: ut in Senatu apostolico sedens: non quid alii petant: quid supplicent: quid contendant: quid litigent anxio labore procuret: sed quid uniuersali ecclesiæ conueniens: atq; utile sit: libere consulat. Consistorii. n. locus consilii est: non contentionis locus. Nã quod de uenatione est dictum: non nego posse Sacerdotes honestius rebus aliis intendere: & aliunde corporis exercitium quærere. Verumtamen humanæ cogitationis est facere inter sacerdotes & sacerdotes discrimen. Parrochiano regenti animas sibi commissas: cum liceat horto uel agello colendo intendere: liberiusq; huc atq; illuc: uel recreandi animi: uel tuendæ ualitudinis causa deambulare: seuerius adimam uenationẽ: ne q admonẽdæ plebi est cõstitutus: reprehẽsibilis ipse in eius oculis uideat̃. Eadẽ est in sua ciuitate de Episcopo ratio. Cardinalem aũt cum dignitatis amplitudo domi cõtineat: cũ uersare glebas & saxa illi non liceat: cum reclusus uel meditetur

uel legat: cum seipsum adeuntibus praebeat: cum otio ipso ualitudinem labefactet: cum denique in faciem populi nihil nisi serium & graue: ostendere debeat. Quis non indulgeat in tanta seueritate uitae aliquando: ut procul ab omni turba in nemoribus & siluis se cum domesticis sine iniuria cuiusque oblectet? & ualitudini seruiens: ad opus officii sui nouior & fortior redeat? Plebem Cardinalis non curat. Praecepta quottidiana Parrochianis non dat. Ad nullum ministerium sacrorum se populo exhibet. Solo cōsilio apostolicę sedi adscriptus: instar quoddam sęcularis Principis habet. Sed uideamus obsecro: ne dum Cardinales domi continere uolumus: nonsolum corpori: sed animae quoque damnosissime consulamus. Carnei sunt Cardinales: ut caeteri homines. Tentantur: uruntur: & animi perturbationibus seruiunt. Colloquia uisitantium non semper sunt casta: non charitatem & proximi dilectionem continent semper. Adulatur ille. murmurat alter. Est qui inter fratres odia seminet: & in hunc uel illum cor Domini inflammet. Legi semper non potest: non semper disputari: non semper cogitari de publicis rebus. Ad haec illicita aliquando nos carnis infirmitas trahit. Ad alia quoque nonnunquam quae otium consecuntur: & me silente: per uos cognoscuntur. Praetereo somnos de die non salubres corpori: quos post prandia nostra arcere non possumus. Hinc podagra: hinc lateris dolor: hinc calculus: & praematurum senium: ac mortes acerbae adueniunt. quae ut otio celeriter contrahuntur: sic exercitio facile prohibentur. Nec sine causa Principes saeculares: quos magnitudo curarum grauat: hoc sibi genus leuaminis elegerunt: unde resummere animū: restaurare uires possint ad publica. Nunquam apud ueteres est damnata uenatio. Romanis inquit Horatius. Hoc solemne uiris opus: utile famae: uitęque: & membris. Illa est damnanda uenatio: quae totos dies consummit in agris: quae mentem auocat a rebus gerendis. Si Cardinalis sibi a Pontifice opus iniunctum: ut uenatum eat: dimittit. Si in Consistorium: in ecclesiam statutis diebus non uenit: si cogitare de Sede apostolica negligit: si egentium patrocinia deserat: reprehensibilem illi esse uenationem contendam: & coercendum eum putabo: ut se domi contineat. Idem uero si impletis: quae quottidiani officii sui sunt: reliquum quod superest temporis aliquando inter nemora & feras ad ualitudinem conferre. Inter quas & sancti Patres totam saepe uitam egerunt: non inuadam Catoniana increpatione: hanc eius retinendae sanitatis prudentiam. Sed profecto ita est: quicunque ex nobis ita seuere uenantem Cardinalem coarguit: aut senex iam est: damnans quod necessitate emissum: obire amplius non potest: Aut agrestem animum gerit: nec quid habeat nobilitatis uenatio intelligit. Aut natura seuerus est ualde. Ego

quādiu ualitudo mea incolumis mansit:& iugum laboris potuit ferre:licet ab adolescentia uenatio fuerit grata:ea tamen semper abstinui. Huc uero una cum Pontifice & nobis remittendi animi gratia cōmigrans:sentiensq; mille morbos uehementius solito insurgere:non priuato instituto:sed medicorum cōsilio:nō quaerende uoluptatis causa:sed redimendę ualitudinis: hunc exercęndi corporis laborem accepi: in quo etiam si necessariam non haberem causam:aliorum me tamen Cardinalium possent tueri exempla: quorum cum uirtus:& fides:& in publicis rebus diligentia probata sit nobis:ab hoc tamen solatii & recreationis genere non abhorrent. Et quoniā qui ante me locutus est:sectatorem me leporum & ferarum per irrisum dixit:irridens dicam & ego: satius esse leporē & feras sine offensione cuiusq; sectari:q̄ cum perturbatione Ecclesiae apostolicam sedem:& Ro.Pontificem confictis criminibus insectari.

Cardinalis Papieñ.Fr.Cardinali Senesi.

AVdio esse nonnullos: qui studio maledicendi Pio nostro inanes quasdam conquirentes calumnias: illud quoq; aprehendant:qđ ab eo inter domesticos aliquando per iocum in poetas est dictū: scilicet.Discite ꝑ nūeris nūeros sperare poetę.Mutare ē animus carmina: non emere.Aiunt propterea contempsisse illum poetas:laudationes eorum ingrate accepisse.Vnam modo auariciam in causa mali fuisse.Distico autē ipso nihil indoctius esse:& nihil ineptius.Calumniam hanc:qui rem uti gesta est:& liberalitatem gloriosi patris acceperit:in eius commendationem conuertet:putabitq; nihil aptius pronunciari potuisse:nec doctius.Interfui ego cum disticum protulit.Interfuere mecū uiri praestantes:Agapitus Romanus:& Laurentius Rouorella:alter Anconitanae:alter Feraniensi ecclesiae praesules.Identidem Gregorius Lollius:qui ab epistolis Pōtifici seruiebat.Hinc uero uersiculorum origo occasionem accepit. Languerat pene Pius Mantuae ad interitum ut nosti:cum ibi conuentum ageret Christianorum:& recreatus iam aliquantulum:oblectamētumq; aliquod quęrens ad confirmandam fortius ualitudinem:statuerat ad sacellum:quod dicitur Angelorum: secedere:tribus passuum milibus ab urbe Mantua distans:atq; ibi dies aliquot cōmorari.Vt autem iucundior haec esset profectio subduci per Mintium uoluit:ad cuius ripam cęnobium illud positum esse cognouerat.In eodem lintre:quem ipse ascenderat:etiam nos omnes uoluit: quippe quos adhibere ad solatia sua semper solitus esset. Attulerat eo nostrum q̄sq; diuersa epigrāmata Pio inscripta:quę a diuersis accepta recitari añ cū diē pp ualitudinē eius nō potuere.Credebamus id tēpus perq̄idoneū ad recitādū eē:& gratā uacuo tūc seni cā uoluptatē futurā.libēter.n.cū uacabat

a publicis uersuum:aliis legentibus audiebat. His itaq; in medium produ ctis cepere interlegendum nonnulli nostrum uersus ex tempore dicere:ubi quid iocosum interponi posset uel obiici. Excitatus his nostris salibus ad hylaritatem Pius:emittere & ipse uersum cepit:ad continuandam laetici am. In medio epigrāmate Campani poetę:cum lecti pauci uersiculi essent: In quibus:petentibus uatibus munera danda non esse: danda autem non petentibus affirmabat:& nihilominus munera ipse obliquis carminibus deposcebat. en inquit respōsum Campano munus poscenti. Munera Campane si non sunt danda petenti: Iure tuas surda currimus aure preces. Rursum quoq; omnibus recitatis:cum aduerteret ab eorum auctoribus pluri ma peti:& a nobis a quibus erant producta carmina importunius exigi: dabo inquit actutum quod referre ad uates uestros possitis: simul arridēs disticon protulit:quod in crimen isti adducunt: non allatum domo: non antea meditatum:nec ad poetarum iniuriam dictum:sed sumptū extem pore:atq; in leticiam communem collatum. Q̄d si aliunde non intelligere detractores ii possunt quod dicimus:altero saltem disticho intelligāt:quod ad declarandam ueram animi sententiam eadem hora subiecit. Nam cum ego iocos suos secutus:id disticum hoc disticho excepissem. Discite pro nu meris numeros tractare poetę: Expectata dabit munera nulla Pius. Ad nu mulariam uidelicet poetas exhortans:quando in Pio spes accipiendi non esset:meum ipse repente conuertens. Imo inquit. Discite pro numeris num mos sperare poetę: Expectata dabit munera magna Pius. Atq; ilico quęcunq; petita uersibus erant benigne concessit. Vulgati postmodum hi uer siculi sunt:& apud multos habentur descripti. & tamen qui illi sancto Pa tri insultant:proferunt quod ignaros rei potest offendere: Tacent quod ue rum eius iudicium continet. Nimirum peruersę mentis:& linguae maledicę hoc ꝓprium est. Veris deficientes criminibus:ad falsa confugiunt: quęq; sunt recta:maligno sensu deprauant. Proculdubio his uerbis per Prophe tam notati. Linguis suis dolose agebant:iudica illos Deus. Sed si nō essent hęc argumenta propensi animi sui erga bonarum artium studia: quis non acquiescendum putaret:audiens quanta quotidie in doctos cōtulerit: Enu merare superfluum est q̄ benemeritus in illa potestate sit: non dicam de uno aut altero:sed de omnibus ęque:in quibus doctrinam cum integritate uitę cognouit. Viuunt paucis exceptis:pene oēs quos uel tradita pecunia: uel collatis magistratibus:uel attributis honoribus:in maius adauxit. Per hibēt hi locuples rei huius testimoniū:beatissimaq; eius Pōtificis prędicāt tempora:chartisq; ac libris contestata tenent quotidianae suę beneficentię officia. Ipse summae uirtutis summiq; ingenii princeps: in quibus eadem

argumenta laudum esse contemplabatur: amore immenso fouebat: admittebat: alloquebatur: laudabat: totumq; se illis insinuans pro conditione attollebat. Neminem uidi toto sexennio: quo ecclesiae praefuit: uirum paulo excellentiorem spem suam sequentem: in quem beneficium collatum non possim referre Occasiones intermittebat nunq̄ horum promerendorum: cum se dabat. Cum nō aderant: pari pene cum illis desyderio expectabat. quosdam: quos uiderat nunq̄: absentes atq; ignotos: sola uirtutis commendatione auditos: ad summas in Ecclesia dignitates ꝑuexit. quosdam etiam leues & querulos: humanitate incredibili perferens ꝑpter lucem ingenii: quam in talibus sentiebat: expertes suae benignitatis esse non uoluit. Ab hiis uero solis erat tota mente auersus: atq; hos solos abominabatur: quos etsi ingeniosi doctiq; haberentur: constabat tamen turpem uitam: infamemq; agere. Ingratam Deo benificentiam asserens: quae in tales esset collata. Legerat. n. ammonentem scripturam. Da bono: & ne recipias peccatorem. Benefac humili: & ne dederis impio. Fuerunt qui ab initio sui pontificatus cum nondum plene agniti essent: propter speciem uirtutis aliquam rem ab eo & promissum acceperunt: sed iidem postea acceptorum omniū profusores maliq; inuenti: iusta dispensatione desierunt accipere. quos si propterea dolor ullus nunc tangit: uel antea tetigit: ipsi sibi detrimento sciant fuisse: non Pium. Manum eius: cum pro Deo operaretur in terris: aequū non erat in danda liberalitate errare: mercedemq; bonis debitam conuerti ad malos. Si quos ergo nunc uides praestantissime pater: qui ingratum alienae uirtuti illum existiment: & maledictis incessant: ex ea coherte scito esse: quibus ille normam honestatis tenēs dandum non censuit: mallens eorum calumnias: q̄ iustum Dei subire iudicium. Non obstitit parcitas ulla: non animi angustia. Munificētissimus quippe in reliquos erat. Sola quam dixi ratio: dextram ne erraret retinuit. q̄um ergo uolunt ii homines: sentiant de Patre nostro: & innocentiam eius maledictis conuellant. Meo iudicio: nō uincere quicq̄ non possunt. Maior est lux gloriae suę: quam ut horum tenebris ualeat obscurari. & maior gestarum rerum: uitaeq; firmitas: quam ut maligna imbecillitate possit moueri. Maledicta hęc recidunt in auctores: cupiditatemq; propiam arguunt. nos cum improbi sint: eorum detractionem: ueram Pio ascribamus laudem: & hoc habeamus certum documentum suę improbitatis: q̄d illi non placuerunt: qui semper recte expendebat quid quemq; conueniret accipere. Vale.

Cardinalis Papiensis. Fr. Cardinali Senensi. 51

INcidi in quosdā Reuerēdissime Pr: q maligne Piū nr̄m laudātes: detractionē sibi ꝑponant: & uerū aliqd dicātur fidē querāt men

dacio.erat inquiunt:uir animi magni:ſapientis cõſilii:admirabilis eloquii:
ſiue quid ageret:ſiue quid ſcriberet.Dicere perfectum poſſemus : niſi quæ
erat in eo egregia:culpa una turpaſſet.Vagabatur aiunt huc atq; illuc præ
ter dignitatem:quieſcere uno loco diu non poterat:tanq̃ ſedes ſua ſibi odio
eſſet ſic aberat ſemper.Similia his addunt quędam eo pertinentia:ut finem
incohatæ laudationis initium detractionis excipiat.Ad cætera principanti
um mala quæ patiuntur:hoc quoq; accedit:ut in obſcuro facta eorum non
ſint:nec ſileatur de eis.Vituperentur autem frequentius: q̃ commendẽtur.
Si inueſtigare maledictionis huius cãm uelimus:qd inueniemus aliud q̃ rẽ
priuatam cuiuſq; hoc operari?Non Galli:non Germani:non Hiſpani:non
nationes externæ:receſſus hos damnauerunt :quippe egentibus Pontifice
nõ defuere officia.Solertiſſimi ſenis & mens:& manus negotiabantur ſem
per.Soli Romani ciues & qui Curiam noſtram ambitionis cauſa:qua ſi us
ue ſequuntur:motibus iis ſunt contriſtati.Illi quia ex his præſentem fructũ
ex interuallis aliquando amiſere.Ii quia ſecuti Pontificem augere neceſſa
rio impenſam coacti ſunt.Ceſſare rationem hanc faciamus:laudari iam ui
debimus:quod damnabatur:& placere quod diſplicebat.Nimium indul
gens ſibi eſt noſtra infirmitas: nimiumq; ſibi auſcultat.Ex uero & bono
non penſitat.Principum geſta ex priuatis tantum rebus illa metitur.Fe
runtur in cœlum:ſi commodum habent.In profundum opprobrii cadunt:
ſi uel paululum afferant nocumenti.Ea ratio plerunq; principibus eſt : ſi
non diligunt ſubditos:ſi durius exercent in eos imperia . Videntes ſuam ſa
lutem tantiſper eſſe illis caram : dum inde utilitas prouenit.propter aliud:
nõ propter ſe coli fortunam ſuam intelligũt.Sed quid nos his popularibus
de Pio triſtemur querelis:qui ſciamus populum Dei ex miſera ſeruitute ab
ductum : paſtum mãna in deſerto atq; in delitiis habitum : os poſuiſſe in
cœlum:& recalcitraſſe in dominum liberatorem? Si murmurauit ille i De
um: quidni murmuret iſte in Vicarium eius?& ſi illius carpſit opera : quid
ni actiones huius etiam laceret?Sed uideamus obſecro quæ uagationes hę
fuerint:& q̃ reprehenſibiles.Earum rememoratio iudicium de calumniis fa
ciet.In Pontificem aſſumptus Mantuam eſt profectus.quæ oro profectio
nis cauſa?Nempe opus Dei:& chriſtianę ſalutis officium.Suo ne etiam cõ
ſilio molitus eam eſt an ad eius iudiciũ acceſſit patrum auctoritas? Nega
re nõ poſſum ex illo fuiſſe principium:ſed idem affirmo cogitationem hãc
ut pactefacta patribus eſt:iudicatam a Spiritu ſancto fuiſſe:& decreto ſuo
probatã.ſi qui poſtea mutandorum locorũ incõmodis mutarunt ſententiã:
leuitatis eorũ:non cauſæ habendum eſt crimen.Satis eſt probatam in con
ſilio ante fuiſſe.Meminerant ad incitanda chriſtianorum corda in Turcos:

nec litteras Apostolicas:nec legatos in omnem partem totiens missos:ad eandem aliquid ualuisse.Intelligebant quoq; Ecclesiæ opes tanto operi pares non esse.Oportere presidia maiora conquiri:q̄dq; omnes contingeret: omnium agi oportere cõsilio.Ad eam uero rem necessarium in primis esse principum cõuentum indici:& illic adesse Pontificem:sine quo uenturi illi non uiderentur.Qui ergo hunc Mantuanum accessum nõ probant:grauissimum senatus nostri non probant iudicium:ignari rerum:& operatę salutis ingrati.Detractionẽ ab euentu confirmant:atq; ideo propositum damnant:q^{d} successum non habuit.Iniusta nimium:& indigna sapiẽtibus hæc æstimatio.Rara esset administrandarum rerum laus:si exitum:nõ consilia spectaremus:quibus mensi exitum simus.Quota enim quæq; consilia sunt:quæ propositum teneant:ac non potius in medio cursu frangantur:& corruant:Tenebris circumsepti expedire aciẽ nostram in finem non possumus:& iudicia Dei:quę sunt abyssus multa:intercipiunt frequẽter nostros conatus.Ille laudandus est:& uidisse multũ dicendus:qui ita se comparat: ut quantum contendere humana infirmitas potest:ad quęsitum finem oĩa dirigit:laboremq; adhibet.Sciebat deuotissimus Pontifex placere Deo liberatum iri creditum gregem.Sed an liberatum uellet:certus nõ erat.Impleuit ergo quod debuit.Idemq; patienter tulit:quod ei est placitum.Hoc tamen boni assecuta est sedes:ut cum antea a sæculi potestatibus fidelium calamitates:uni imputarentur Pontifici:nunc iisdem merito imputentur:quorum & accusata sit contumacia:& falsus feruor detectus.Parauit quoq; potens flagellum:quo eos oblatrantes cedere deinceps possimus.Rem sane nõ minus necessariam:q̄ gloriosam Ecclesiæ.Et si.n.Pius æger & senex:durissimo anni tempore Mantuam ad præstitutam diem uenisset:non tamẽ Imperator:cuius in primis hoc erat.Nõ Gallorum Rex:qui se christianissimum nominat.Non Reges & Principes:quorũ potentia Dei esse debet ministra:q̄q̄ spopondissent:illuc conuenere.Accessit tantum Mediolanensium Dux:& Brandeburgensis Marchio:& Sigismundus ex principibus Austriæ.priuatam tamen hic magis acturus causam:q̄ publicam.Reliqui continuere se domi.Quodq; dolentius est:habuere eorum legati mãdata ad audienda tantum:& referenda quæ tractarentur.Nec tamen cum hæc ita se habeant:desunt:qui putent:& palam ferant:uidendæ patrię causa:recognoscendarumq; necessitudinum:quæ illi cum Germanis erant:indictũ esse conuentum:priuatoq; affectui publicum uelamen obtentum.Quos iustũ Dei iudiciũ manet:& mentiri aperte perspicuum est.Si n.ex epistolis orationibusq; suis:quas edidit scriptas a prima usq; adolescẽtia iudicia eius in causa hac repetantur:optasse illum semper uidebimus conuocationem

hãc fieri:nec aliter putasse:lapsis Christianorum rebus:consuli posse. Mecum quoq; : & cum iis:quos diligebat in Cardinalatu agens eadem sæpe disseruit. Moxq; ad Pontificatum assumptus:nõ significationibus:quibus animi patere solet iudicium:sed morte & innumeris ærumnis id declarauit. Merito itaq; indignatur Cicero:ac clamat:Miseros esse interdũ Principes optime de Re.p.meritos:q̃d in hiis homines non solum præclaras res obliuiscantur:sed nepharias etiam suspicentur. Verum transeamus ad reliqua: atq; hiis inanem opinionem suam:Pio uero solidam gloriam relinquamus. Reuersus est Senam desinente iam Februario:laboribus Mantuanis pene consumptus. Futurum breui finem uitæ medici affirmabant:si Petriolanis aquis nõ se recrearet. Contracta erant ex doloribus membra[:] neq; in toto corpore sanitas cernebatur. Restitit ergo salutis causa : usq; ad proximum Maium:quod est lauandi tẽpus idoneum : totumq; cum mensem uitæ suę indulsit. Qua in re:facta est ualitudinis tanta accessio:ut cum lectica pene exanimis delatus esset ad balnea:eques sit in ciuitatem reuersus. Perspicue ergo patuit:q̃ necesse fuerit ad expediendam ualitudinem id tempus eo loci consistere. Iterum quoq; allegantibus Medicis oportere eos qui lauant post receptas aquas a de fatigatione itinerum aliq̃diu abstinere:præsertim si uel senes sint:uel languidi. Nõ aduersandum putauit. Aderat iam Iunius mensis:quo tempore:qui Romæ sunt:propter grauitatem cœli quæritant sibi externos secessus:nõ redituri ante Octobrem. Putauit ergo sine reprehẽsione remorari Senæ menses hos posse:ubi & curialibus rerũ copia esset: & imbecillitati suæ quiescendo consuleret. Nec tamen propter publica tenere propositum potuit. Nam cum defectiones seditiosorum quorundam: qui urbem circumstant nuntiarentur : deq; Tyburtia coniuratione multa audirentur:quæ cõflata ex perdita iuuentute eo usq; processerat:ut occupatis oportunis urbis locis:Pontificẽ iam territarent. Reuersus statim est Romam:priuatam necessitatem publicis bonis posthabens. Factum uero est reditu suo:ut turbulenti homines correpti armis:ad sanitatem redierint:& coniurati:uia Tyburtina comprehensi:meritum supplicium luerint. Nullo ex loco uehementius sibi timuit Pius:q̃ ex Tybure ciuitate. Ea aduersariis propter factiõnem fauens:de iisq; recipiendis quottidie cogitans:turbatura nimirum urbem:& tractum omnem Romanum magnis detrimentis iudicabatur. Miserat eo Pius præsidium peditum. quod illi nõ admiserunt . Misit & pręsules duos diuersis temporibus:qui presentia sua Tyburtinos ĩ fide tenerent. Eos irreuerenter acceptos:armis quottidie territabant. Nouissime autem desperata iam ciuitate:iussus est ire Prosper Cardinalis ex Columnensi familia:ob factionem Gebellinam illis admodum carus . Is etsi

hostium esset oculus amicus:dignitatis tamen suæ non statuens se custo de ciuitatem deficere:ægre tumultuantes continuit.Sensit Pius quanti mo menti Tybur esset ad statum ecclesiæ:quantamq; ad permiscenda omnia opportunitatem haberet.In ꝓpinquo atq; edito loco positum:impetus & receptus in omnē partem faciles habet.Paccatis itaq; in circuitu omnibus cōmittendum non duxit:ut in secundum ueniret discrimē.Frenum cogita uit iniicere:quo tenerentur.De arce cōstituenda consilium cœpit.Cuius ex tructionem:nisi se præsente passuros Tyburtinos nō iudicabat.Igitur pro xima æstate per speciem secessus illuc proficiscens:& quasi ad custodiā cor poris inducēs præsidium:cogitatum impleuit.Arx hodie custodibus eccle siæ regitur:& præcipue est nobis saluti.Anno uero sequenti requirente itē ualitudine:quam necesse erat in tot Apostolatus laboribus semper īminui: ad Viterbienses aquas perrexit:eo consilio:ut non progrederetur ulterius. Sed non permisit necessitas.Pestilētia subita urbem & Viterbiū occupās: adductura omnia in periculum uidebatur:si non sedem mutaret.Nouerat esse oppidum locuples ad fines agri Senensis:circumuentum undiq; siluis: & ad radices montis positum:q dicitur Amiata.Cœnobiū saluatoris hoc uocant:separatum a comerciis hominum.Eo loci affatim esse : unde pasci Curia:& oblectari amœnis secessibus posset.Itaq; illuc se a Viterbio cōfe rēs:adeo & cōmodis:& uoluptatibus adeūtes affecit:ut illi postmodū gra tiæ sint ab oibus habitæ.Vrbe deinceps iam liberata:cum reditus sui tem pus appeteret:Pientiam prius uisendam duxit patriam natalem:& millia rio.xvi.abinde distantem.Diuina res officii huius præbuit causam.Templū n.locuples:quod in honorem sanctæ Matris extruxerat:consecrare suis ma nibus cupiebat:sedemq; Episcopalem:quam ante erexerat:clerumq; in si mul legibus suis instruere:& dotem statuere.Quibus itra dies paucos per fectis:Romam est statim reuersus.Iterum anno:qui secutus ē:ꝓpter æstus urbanos : qui nimium creuerant:& propter resurgentem pestilētiam:quæ omnibus erat in metu Tybur secessit:propinquitatem secutus:qua & Rō mæ esse:& in tuto agere eodem tempore uideretur.Publicis reuocantibus rediit:ineunte Septembri.Venerant.n.a Burgundorum Duce oratores:ꝓ fectionem eius in Turcos spondentes:desyderatam diu a Pio:& ante eam diem non impetratam.Oportebat Senatum iis publicū dari.ut in magno conuentu auditi:attestatum toti orbi promissum eorum relinquerent . Sū psit uero ex eo tempore grauiores solito curas Pastor deuotus:ad condictā expeditionem festinans:seq; quottidie necessariis instruens.supra autē æta tem laborans īminuit ægram alioquin ualitudinem suam.Pedum.n.& to tius corpis acres surrexerunt dolores . doloribusq; adiuncta est febris.Itaq;

magna instauratione opus Medici contendebant: ad futuræ nauigationis laborem. Ea nisi esset ante resumpta: citum prenunciabant interitum. Experti uero necunde magis q̄ ex Balneis illam resumptam: consuadere itez Petriolanas aquas cœperunt: docentes sine iis conatus suos inães futuros. Auscultauit consiliis Pius: q̄q̄ inuitus. Ac ne p hoc inceptum opus uel paululum tardaretur: anticipans tempus: extrema iam hyeme Senam: atq; in Petriolum ꝓfectus est. Moxq; expleta lauatione in urbem reuersus: Anconem ad classem contendit: paucis diebus Romæ ad componenda necessaria: datis. Hæ sunt deploratæ totiés uagationes Pii: atq; hi secessus: qui male hos habuerũt: uagatum ultra non dicent. Hactenus reliquit urbem: fatigauitq; curiam. Nam si uno in loco cõsisteus: aercũ potius q̄ tenebrosum cubiculum adamauit: & signandis supplicationibus sub uicina quercu q̄ sub tecto libentius operam dedit: non puto id eos reprehẽdere. Nam & raræ huiusmodi recreationes erãt: & necessariæ corpori iam affixo lecticæ: neminem preter paucos exercebant. Peregrinatiões uero ipsę: quas damnãt: negotiis nunq̄ uacabant. Erat omnibus ad eum facilis accessus. Dextra & leua patebant semper adeuntibus aures. Nec frustra fuit unq̄ in re honesta alloquium. Ministris uero collaborantibus secum omnis hora erat ad referendum: & transigendum parata. Legationes audiebat ubiq;. Consistoria ubiq; de rebus opportũis habebat. Nullum tempus ab officio illum abduxit. Dicant hi laudatores maligni quid habẽt in hiis reprehẽsibile? aut quo modo suas hęc laudes offuscent? Quid hic non necessariũ? quid hic non bonum publicum sapiens? Si ꝓfectiones ob remp. susceptas isti non probãt: imperiti rerum habendi sunt. Sin ob curam necessariam uitę: imisericordes ac duri. Vtrumlibet illis non placeat: iudicandi illi peruersi. Sed ut dixi: Romanis: & in his qui quęstum agunt de nobis: fuit hęc querela: atq; est. Hi enim solis domorum mercedibus: lignationibus: & laniciis & macellorum studiis intendentes: doluerunt discessu illius ea deficere. Illi ad motũ Pontificis sine impensa se non mouentes: maledixerunt Pio ob leue incommodum. Corda eorum timemur interius: aliud si est inuenire q̄ dico: reum statuo Pium impositi criminis. Requisiui aliquando ego de hiis: quam nã causam habeant detractionis tam diræ. Cum uana quedam allegẽt: in quibus negotio nullo uincuntur: iracunde tandem fatentur quæ dico: atq; addunt centum ille: ducentorum ille: & mille alter aureorum damno affectus his peregrinationibus est. Velut ergo iniustos æstimatores hos iam dimittamus. Digni nõ sunt: de quibus tam multa dicantur. Intenti uilibus generosum nil sapiunt: respicientes terram uelut pecora ad pastum proiecta. Habeamus nos gratias Sanctissimo Pio: qͩ alta semper est meditatus: qͩ uni

semper Ecclesię studiuit:qđ denicq gloria suorum operum illustrauit Apostolatus Romani ministerium. Exempla eius:exempla uirtutum omni tẽpore erunt. Gratiusq uersabuntur in ore succedentium nobis:q̃ nostro. Perseuerat.n. in nobis adhuc:uiuitq tenor quidam inuidiæ:atq odii:has calũnias operãs. Sed paulatim extinguitur:paulatim ueritas oppressa resurgit. Audis quottidie magis ac magis Pium laudari:& apud multos ẽt desyderium eius esse. Studia quoq sua:quæ ignoratione boni ante non noscebantur:nunc cum non habentur plene cognosci. Secundus annus a morte eius longe melior primo ẽ factus. Celebrior aduẽiet tertius:Quartus illustrior. Sic porro quantum ad annos accedet:tantum ad eius gloriam adiunget̃. Plenus religione:plenus ueritate:& plenus clemẽtia Pontificatus eius fuit. Ingẽio quo.p & litteris:& rebus .p Ecclesia gestis magnifice claruit:siue publica gerens:seu priuatis ĩdulgẽs:nihil indignũ maiestate sedis admisit. Loquẽti & tacenti:operanti ac quiescenti:summa omni tempore dignitas & ueneratio fuit. Vale.

Sozino Benzio Seneñ. Medico Phisico.

AMice fecisti satisfacere desyderio amici. Rogaui te in discessus mox ut in patriam esses reuersus aliquid scriberes:& de tua ualitudine nunciares:quæ essent secuta. Video nunc omnia bene cessisse: quod mihi maxime est gratum. Ais aerem Senensem primas uires tibi restituisse:prædia uero tua:& uenationes integras. Nihil alienum dicis ab opinione nostra:sciebam sic tibi esse euenturũ. Sic antea in me ipso eram expertus. Coelo senensi nihil uel iucundius animo:uel lætius oculis: uel melius uitę:aut membris. Fractus:& pene consumptus laboribus palatinis:illuc iens:mirifice semper sum recreatus. Visa ẽ manus de coelo apponi stomacho:quæ perditam famem:sitim:& somnum statim ĩstauraret. Si defuncto Pio nostro:uiuendum priuato mihi fuisset:ex omni natione & gẽte:illa mihi nunc esset sedes uitæ. Cum Propheta dicerẽ. Hæc requies mea in sæculum sęculi. Hic habitabo quoniam elegi eam. Nunc carcere dignitatis inclusus:specioso magis q̃ utili inter has nebulas crassas cogor uitam conterere:annos mihi amputans multos. De prædiis autẽ & uenationibus non est quod dicam ultra. Diligentia tua & fratris nihil illis est cultius. Sic.n. ex multis habeo exploratum. Ad ualitudinem seruandam:uel instaurandam: nihil præsentius rusticandi studio. Tu qui in te ipso hoc expertus es:memento id aliis nõ minus q̃ pharmaca:& dietas:& lectuaria suadere. Primus ortus noster Sozine carissime sub dio fuit. Ad libertatem contuẽdi coeli:& ad percurrendos agros natura nos genuit. Quæ illi cõsentanea sunt:consentanea sunt & nobis. Aduersantia illi:aduersantur & nobis. Am

circumuolutiones illæ per lectum:quæ inquietare otiosos perpetem noctẽ solent. Non cupiditates ullæ:negantes quietẽ oculis. Concludam uno uer bo:uenatio moderata uitæ nostrę ẽ salus. Perge itaq; ut facis. Fruere com muni patria : agellis quoq; quos habes pulcherrimos:& uenatui intende. Sic ageus:ultimum quod tibi annorum restat:iucunde:& absq; senectutis incõmodis perages. Beniuolentiæ in te meæ:& otii:quod nũc est signũ:hęc tibi sit epistola. Viuente Pio:non potuisses uel syllabam extorquere. Vale. Romæ. Calendis Nouembris. M.cccc.lxiiii.

Andreæ de Sancta Cruce Aduocato Consistoriali. 53.

Ccepi libellum tuum:quem de notis publica auctoritate appro batis:inscribis. Illumq; uno spiritu totũ perlegi : delectatus non solũ uarietate rerum:quas collegisti:sed tua quoq; industria:quę inter quotidianas occupationes afferre in cõmune hanc utilitatem potue rit. Nec illud ingratum fuit:q͛d hunc laborem meo nomini dicas. Habeo tibi Andrea meritas gratias:non ut amico solum:sed ut adiutori latinæ lit teraturæ. Quãtum mea fert opinio:bene sunt in eo oĩa. Tenent ordinẽ suũ explicataniq; singulorum cognitionẽ:quæq; dispersa ante fructum exiguũ ?? dab ant:nunc in corpus unum digesta:eruditionem habent paratam. Com mẽdandus es ualde:& habendus in precio a nobis:pręsertim:qui guberna culo ecclesiæ assistimus. Semp enim cogitationes tuæ:& curæ:ecclesiæ sa lutares sunt. Semper te ad iuuãdos in eo quod potes Romanos Pontifices totum componis. Nihil priuata emolumenta:nihil rationes ullę rerũ tua rum ab hac cura te ãmouent. Testis sum ego temporum Pii nuper defun cti:quæ cum negotiosa & perturbata admodum fuerint:nõ accersitus:nõ consultus:non iussus:per te tamen quod adiumenti habuisti:atq; consilii:ul tro ĩpendisti semper. Profectiones nõnunq̃ ob hoc ipsum graues suscipiẽs. Memoria tenes quotiens ad me ueneris Præsuli tunc famulantem:q̃ta mõ straueris:iudicio tuo utilia:q̃ta absens accurate admodum scripseris. Quæ cum a me semper Pio recitarentur:fidem tuam semper : cõsilia uero q̃ sępis sime cõmendauit. Hæc quoq; fuit causa:ut cum te antea nossem:iciperem etiam merito tuo diligere. Placent mihi supra modũ:qui pro matre nostra ecclesia uel pugnant:uel uigilant. Nunc autem quod a publicis superest tẽ poris:ad litteras conferens:non uis:quæ de notis & numeris:quę in epigrã matis & numismatis ueterum : uel legebantur sparsim ante:uel ĩ ruinis di uersorum locorum monstrabãtur:inutilia esse:aut tempore interire. Sepul crorum titulos & arcuum:beneficio tuo:ita externus noscet:ut Romanus. Continua igitur inchoatum opus : & quãdo neq; perfectum:nec ad purũ digestũ scribis:comple & lima. libellum ipsum remitto:rogãs:ut cum ma

uendũ ẽ multũ. Sine quęso hoc peti a me:ut hiis nõ cõmittatur salus sua:q ad cupiditatẽ uindictę:non ad diligentiã ueri studiũ suũ sunt cõuersuri. A maliuolis quęritur nodus in scirpo:& nõ inuentus:inuentus cõuincit. Nõ ignoras ei:q inter suos primatũ teneat:quanta ad cõseruandos ciues:& suã dignitatẽ expediãt:q̃ necessaria sint:& q̃ sine piculo pretermitti nõ possũt. Nõ eadẽ mediocri licent:quæ magno. Indulgebit illi plus:q ꝓ qete & tutela plebis excubat dies noctesq̃:q̃ populari artificiolo intentus:& nil ulterius cogitans:alienis oculis uigilat. Nos uero mali æstimatores rerũ:inter hominem & hominẽ:peccatũ & peccatum:discrimen non facimus:cõfundentes discretionis legem:& uno collirio in omni oculorũ morbo utentes. Si Guerrerius studio seruandi Fabriani:& ꝓhibendi a reditu eos:quorum pręsentia suspecta erat:statũ suũ pseueranter seruauit:atq; aduersariis asper:& difficilis fuit:aliqua interdum curans:quæ nõ tam uoluntas q̃ necessitas & publica utilitas uoluit:nõ debet res sua in eadem:qua plebeus:libra expendi. Nec peccatum quod ignauo capitale est:mortale quoq; eẽ strenuo duci. Verũ stultus ego:q patri sapientissimo hæc loquor:& salutẽ amici deprecor ab eo:q iã optime meritus:gratiaꝝ actiõe potius q̃ noua intercessione est ꝓsequẽdus. Laudo quæ acta scribit bõitas tua:& quæ ante suũ ex Fabriano discessum facturã se spõdet. Vnione ciuiũ nil salutarius:nec ulla rõne cõsuli ꝓuincialibus cõmodius potest:cũ præserti malo nullo grauius laborent Ecclesiæ populi q̃ intestinis discordiis. Ad hoc ergo ipsum studiũ omne intende:& isthic esto:quod es apud nos. Legatio hæc duo prestare potest:summe tibi optanda:commendationem bonitatis:ac sapientiæ si bene geratur:& familiæ tuę diuturnam clientellam ꝓuinciæ. quæ etsi non affectentur:tñ bene agentẽ uelut umbra corpus sequũtur. In rebus nostris secuta hæc sunt post tuũ discessum:Venere Oratores ueneti ad Pontificẽ apparatu insigni. Ipsi pręstantes uiri nõ ciuiũ sed Regũ prę se legationem ferebant. Datum est illis cõsistoriũ publicũ:tanta frequẽtia hominũ:ut maiorem eo in loco nõ uiderim. Sequentibus diebus:cum Pontifice & tribus Patribus expeditioni præpositis:& cum oratoribus:qui hic sunt:actum cõtinuo est de ratione belli gerendi in Turcos. Exitus tractatorum hic fuit:ut Pontifex aureorum milia centum:quæ obtulit:in hunc annum pendat:dispensanda suo:& trium patrum iudicio. Ferdinandus Rex octoginta:Veneti centum:Dux Mediolanensium septuaginta:Florentini quinquaginta:Dux Mutinæ uiginti:Marchio Mantuanus decem:Senenses quindecim:Lucenses octo:Marchio Montisferrati quinq;. A nullis tamen ne a Venetis quidem recepta est distributio:facultatem publicam se non habere causantibus. omnes scripturos se ad suos:quę consultata essent dixerunt. Quæ autem futura sit in hiis uoluntas:Dignatio tua:quæ summã pruden

tiam habet:cogitare facile potest.Placeat Deo:cordiū moderatori ad uotū Praesulis horū mentes conuertere.Hesterno uesperi uenit ad me Paduanus Episcopus:q paulo ante cū uenetis Oratoribus fuerat. Referebat ex recētibus ad eos litteris nunciari:uno Soldani edicto:mercatores Venetos:qui ubiq̧ p Syriā erant:cōprehēsos fuisse:& ad eū pductos ĩ uinculis.Causam edicti fuisse aiebat:q̄d subditos suos reddi sibi uellet: quos in nescio quibus Venetoꝝ triremibus data fide:acceptos:fratres Rhodienses tanq̄ ĩfideles: quos transuehi a christianis non liceret:in captiuitatē abduxerāt.Eam rem magni esse nocumenti dicebat:nō solū ad priuatas ciuiū opes:sed ad publicam belli quod geritur:causam . Hinc quoq̧ iacturā aliā referebat secutā. Obsidebat Sigismūdus Malatesta supremo cōatu arcē Misistratae urbis : quae quondā Despotoꝝ regia fuit:& occupata iam ciuitate:eius potiundae spem ,ppe exploratā habebat.Adiuuabatur aūt diligentia eius uicinitate Venetae classis : quę ut Rhodum ad repetēdos Syrios prexit : sublata spe propinqui subsidii:& prementibus Turcis:occasionem soluendae obsidionis necessariā dedit:pdita grandi ĩpensa:quę ĩ diuturna oppugnatione erat absumpta.Dolendū & hoc pariter est rogandusq̧ Deus:ut causam labētē misericordi manu sustentet.In publicis q̄d aliud nunciē nō habeo.Priuatā sunt ut antea erāt.Pontifex ualet.Nos ualemus.Opto itidē.D.tuā ualere: & omnia q̄ secunda illi accidere.Romę.Die.x.Septembris.M.cccc.lxiiii.

Riccardo Cardinali Constantieñ.Sedis Apostolicae Legato.

56 SI filio incusare patrē aliqñ licet:Dominus:& pater meus Cōstātieñsis filio Papieñ ,pmissum nō seruat.Promiserat aūt mox ut legationē adisset scribere aliq̄d:ut respōsum acciperet . Non fecit. Queror:& patrē incuso.Gratulationes publicae populoꝝ:honores impēsi: obuiationes ,puincialiū:excusserūt:ut uideo memoriā pauperis serui:uel ita animū extulerūt:ut nō dignetur illū litteris suis.quod non fecit Dñs faciat seruus:& ipleat quod ñ ,pmisit:qñ q ,pmisit nō iplet.Nil uero habēs quod scribā:gratulor.D.T.q̄d ualeat:quod ad ,puinciam creditā uenerit:quod excepta laetis animis fuerit.Sic.n.nūciant q instinc ad nos uel scribunt:uel ueniunt.Caetera secūdet Deus:detq̧ bonitati & uirtuti tuae fructū laboꝝ suoꝝ.Precor aūt ut suae ualitudini seruiat . salubrē locū sibi:& familiae eligat.Nō plus oneris capiat:q̄ ferre humeri ualeant.Caute cū ,puincialibus agat.Gens acuta ē:& solers:& ad odorāda bona :& mala admodū sagax. Bonitate:ĩtegritate:& iusticia utēs:frāgere mala cōsilia poterit. Scio.D.T. quo ē ingēio:breui cognitură eē naturā:moresq̧ oīum.His bñ pspectis nihil ē futuꝝ:ĩ quo decipi possit.Ad cętera aūt expimēta uitae:operūq̧ tuoꝝ gaudeo Reuerēdissime pater hoc quoq̧ accedere:ut sciens.D.Vrā de Gallis pitissime loq:de Italis ēt habeat:quod expta loquatur.Publica:& priua

ta eodē in statu Romæ sunt:quo erant ante tuū discessum.Pontifex ualet:
& nos ualemus.Idem curet tua Dignatio: cui inseruire semper desydero.
Romæ die.xiii.Decembris.M.cccc lxxxxi.

Eidem Cardinali.

Vo tpe famulabar Cardinali Firmano:Petrus de Monte Falco 57.
a quo.D.tua has accepit:dispēsator domus suæ erat.Cōuiximus
in eodem famulatu annos multos.Illius erga me:mea erga illū
plurima fuerūt amiciciæ opera.Animorū coniūctio præcipua semp Mors
illius integerrimi Patris ambos distraxit:nō tamen dissociauit corda.Amo
illū:ut par est:& iuuo libenter:cum possum.Si Pius Pontifex tam cito sub
tractus mihi nō esset:grate:ut reor:fuissem de eo meritus.Accesserat.n.ad
pristinā beniuolentiā nostrā sua fidelis sedulitas:quā iacēti mihi nuper Spo
leti ex febre:dies:& noctes impendit.Leuia uina:quorū raritas multa eo in
loco erat:præcipuo studio undiq; conquirebat.Noctu etiā sępe ueniebat a
Monte falco Spoletū:uinū in flasculo deferens: ne p æstum languesceret.
Pruna quoq; pręcoqua ad acuendū gustū cōcessa a Medicis:ex lōginquo
parabat.Deniq; ita studiosus ad meā salutē erat:ut infirmari ille uideretur:
nō ego.Satisfacere diligentiæ suæ ex desyderio huc usq; nō ualui:re magis
q̄ uoluntate ipeditus.D.T.R.potest debitū hoc p me illi psoluere:& am
bos una opera cōsolari.Sunt officia plura in legatiōe uestra. sunt & curæ
diuersæ:quas diuersis demādari oportet. Petrus hic p quo intercedo indu
strius homo est & solers:fidē afferens:& diligentiā in negociis iperatis.De
precor.D.Vrām:p mea in eā ppetua deuotione hūc hominē digneť com
plecti:nō tam ueste:q̄ bona mēte ornatū:& ita desyderio suo pie cōsulere:
ut quam mercedē fidelis obsequii capere non potuit a me:a dño meo mea
deprecatione accipiat.Hoc mihi gratissimū erit:ad rationariūq; ascribeť
alioꝝ uestrorū erga me meritoꝝ Opto.D.T.bñ ualere:Iocūdā uitā ageř:
& oīa q̄ secūdissima illi euenire.Romę.Die.xviiii.Decēbris:M.cccc.lxiiii.

Fabiano Monteplicianensi.

I nimius uideor tibi in cōmēdādis reliq̄s Pii Pōtificis:Id queso 58
iportunitati ne impures.Ingratus eē nō possum:nec scio.Nosti
q̄ debeā senensium nomini:& quanta esse mea debeat erga eos
uolūtas.Donarūt me ciuitate.In nobilissimā familiam allegerūt.Honore:
& charitate supra merita sunt prosecuti.Pius ad Pontificatum assumptus
non postulantem:nec opinantem ad secretariatū uocauit.Præsulatui Pa
pieñ præfecit.Ad Cardinalatum assumpsit:conferens quod donare sum
mum Pontificatus eius potuit.Habuit mihi rerum omnium uerborumq;
fidem.Gratia aūt ualere tantū apud se uoluit:q̄tum mei ordinis fratribus

aliqñ displicuit. Moriens Ancõa suprema hora spiritus sui anxiis uocibus cõmendauit mihi nepotes: cõmẽdauit mihi familiam: & q uiuenti fuerant famulati. Aiens cũ me Cardinalẽ creauit sperasse hiis omnibus patrociniũ meũ non defuturũ. Pręstare hoc mi Fabiane in praesentiarum non ualeo. Studiis meis tempora contraria sunt. Viuo ꝑpterea in multa mentis tristicia: & uiuam: donec hic imber uexationis pertranseat. Specie quadã boni: malũ graue inductũ est. Nomen qdem sindicatus est: res ꝑsecutiõis. Nõ damno Põtificẽ: q & iustissimus est: & supra modũ misericors. Nõnullorũ ministroꝝ tota est culpa: q bonã mentẽ falsis opinionibus implent. Si de suo iudicio cogitarent: non tam de alieno essent solliciti. Principẽ piũ impium faciunt: & ꝑsecutorem dici: q Pontificũ reliqas misericorditer semp ꝓtexit. Sed o nos Fabiane discretiõis ignaros: & christianae charitatis expertes: tanq̃ si iusti essemus: & mundi a crimine: ita saeuiciam exercemus in ꝓximũ: imemores qd in nos exerceri cõueniat: & obliti uerbi Domini: Qui sine peccato est uestrũ: primus in eam lapidẽ mittat. Si de nobis haberentur hi sindicatus: q̃ ueriora crimina: & maioribus digna poenis retegerentꝰ. Nugae apparerent: quae tanq̃ capitalia nunc ꝑquiruntur. Illud ꝑfecto est: nomen Pii exosum est multis: quia & multos correxit: & multorũ restitit ambitioni: & regere uoluit ipse: non regi. Senenses quoq;: qa emolumenta multa complexi sunt: quae danda aliis alioquin erant: multorũ in se ꝓuocarunt inuidiã. Quo fit ut ad saturãda odia haec i diuersis locis sint cõstituta iudicia: & quae antea curata nõ sunt: nunc indagẽtur. quę in aliis digna ęstimata sunt uenia: digna morte nunc habeantur. A Pontifice: ut dixi: nullo modo haec sunt. Illi omnis crudelitas displicet: & lenitatẽ mandanti ꝑlęque non obeditur. Ministrorũ impietatẽ accuso: quos suo tempore iustum Dei suppliciũ manet. Ad te Fabiane conuertor. Honoratus a Pio Pontifice es. Habita tibi fides in rebus magnis: & grauibus. Domestici sui te dilexerũt: in eius quoq; famulatu uixisti: quẽ scis ab illo factũ esse Cardinalẽ. Tanti Patris memoria ualere apud te debet. Est animi grati: nõ uiuẽti solum sed mortuo quoq; gratias agerꝰ. Nõ dubito: qn his miseris q̃rũ tibi ꝑ hõestatẽ liceat: faueas: & cõpatiaris: & nõ sinas tradi i manus inimicoꝝ suoꝝ. Quia tñ salus eorũ me cruciat: & i me unũ respiciũt: tanq̃ in cũ: quẽ plus ceteris Pio debere agnoscunt: cogor in hiis: quę benefacis te hortari. Hortor itaq; atq; oro: ut humanũ calãitosis te ꝓbeas: benigne eos audias: iustificatiões suas intelligas: non patiaris cõtumeliis accusantiũ cõfundi. Delicta: si qua sunt: nõ ad euãgelii normã: sed ad uitę cõmunis regulã aestimes. Multa excusat cõsuetudo: que damnare incõsueta seueritas potest. Quod toleratum est in prioribus administratiõibus: cur in praesentibus nõ tolereturꝰ: et quod

illi sine reprehensione egerūt: cur sine culpa nostri nō egerint? ne sit quaeso presens examen antiquo seuerius: nec statuamus legem: quā scimus serua tum nō iri. Concludam paucis. Discretio: quam Ioānes cassianus matrem uirtutū appellat: in his iudicādis tibi ante oculos sit. Memēto Pii: & nostri: q te ut germanū diligimus. Nō usqueadeo fortunae nostrę afflictae sunt: ut non remunerari gratam uoluntatem tuam aliqñ possimus. Est Seneñ. est Theaneñ. ē Papieñ. sunt alii nōnulli sanctę Ro. Ecclesię Cardinales: opera manuum Pii: qui quod boni egeris laudare: & menti mandare: & retribue re nunc: atq; in posterum uelint: ac possint. Vale. Romae.

Ricardo Cardinali Constantieñ Legato Apostolico.

Ic Ioānes Baptista: q ad. D. V. cum praesentibus ueniet: amicus 59
est mihi: & quod amiciciam auget: hospes quoq; antiquus: quo tiens Interamne iter egi: in itu: & reditu. me domi accepit: & lau te ac liberaliter habuit. Domestica sua oīa: aeque: ac sibi: patuerūt mihi & meis. Ipse uir integer ē: & prudens: & bene cordatus: apud suos uero aesti mationis non paruae. Opto. D. Vestram si qñ illuc ibit: ad eum diuertat. In ueniet non meo tantū patrocinio dignū eū esse: sed sua insup gratia. Praetu ram Triuiensem quā gerit: a Pontifice ipetraui: ut partem hospicii soluerē. Alterā: si p me soluet. D. Vestra: plene satisfactū operi erit. Optat ad Fulgi natē nūc eligi: quā sine litteris uestris se cōsecuturū nō sperat. Non noscēs D. Vestrā: neq; aditū deprecādi habens: ad me cōfugit: ut ostiū uestrę cha ritatis aperiam. Praecor itaq;. D. Vestram Reuerendissime Pr ut meo bene ficio hūc hominem audiat: & si potest: cōcedat: quod petit. Singulis seme stribus eligūt Fulginates homines externos tres ad praeturā eorū: quos ad Pontificē mittūt: ut ex tribus pbet quē malit: pbatū admittūt. Si Ioānes Baptista unus erit ex tribus: gratia Pontificis fortasse illi non deerit. electio ne tantū est opus: quam non dubito secuturā: si. D. Vestra ad Fulginates scribens hoc se cupere inditio litterarum ostendet. Bene ualeat. D. V. Re uerēdissima: cui me deuote cōmēdo. Romę xxiii Decembris. M. cccc lxiiii

Fr. Patricio Episcopo Caietano.

Onsentanea honestati sunt: quae scribis. Placēt mōstrati iudices 60
& locus uicinus. Nō eripe ecclesię caietanę quaero: ut Coenobio addatur. Abstinere quemq; a non suis postulo. Tu me amas. Ego te. Facessat inter nos dissensio: quam tollat iudicium non hoc diu turnum: quod in mille annos producunt Causidici: sed quod expetunt bo ni. Vnū curato: ut nō suspecti sint iudices: neq; indocti: ueritati seruiētes nō gratiae. Scribo sororibus: ut cōditionem accipiant: & de iudicibus: & pdu cendis iuribus uideant. Tua interim dignatio sicut spondet: eas non uexet.

Scribe aliquãdo de rebus tuis: & uitæ tuæ institutione. Quid agas.quid scribas.quid ocians moliaris. Ad respondendum uocabis Amicum: qui Pio ãmisso in solis Pierinis se consolatur. Gregorius noster Senas se cõtulit ad uisendos suos & sua. Bene Vale.

Latino Cardinali Vrsino.

61 Binis litteris.D.T.intelligo liberatum esse Guerreriũ: & hoc amplius conciliatum cum aduersariis suis. Debet æternum nomini uestro. Debeo & ego: qui pro salute sua intercessi. Pro ambobus retribuat Dominus. A me.D.uestra semper coletur: & in honore præcipuo erit. Diligit.n.diligentes se: & in promerendis amicis exceptionem nõ habet. Qui differunt uerentur: pensiculate omnia uolunt: conuenire me cum nõ possunt. Illi placẽt: qui: sicut aiebat patruus uester: pro amico: si necesse sit: pugnis conscientiam pulsant. Hic nec domesticum nec externũ ẽ aliquid: quod scribi dignũ sit: preter obitũ Cardinalis de Fuso: qui certissime est nũciatus. Vereor satis ne amico nostro decreta nup legatio obstãte Rege adimatur. Semina quædam iam sparsa intueor. Bene Vale.

Helianus Spinula.

62 Vera sunt omnia Prestantissime Pater: & dñe mi colẽdissime: quę de Pii quõdam Pontificis romani uita & exitu tuis litteris prædicas. Talis inter homines egit. Talis classem in Turcos molitus ẽ. talis supremã uitæ horam uelut defessus in requiem suã iturus cõditori suo dicauit. Sed ille iam laborũ suorũ mercede uberrima securus fruitur: nobis nequaq̃ lugendus sed inuocandus potius: ut assiduus fidẽ christianã: pro qua spiritũ reddidit: patronus adiuuet. Mihi uero pater humanissime adeo popportuno tẽpore redditę sunt litterę tuę qbus me ad poscẽdũ inuitas: ut uix putem casu factũ: qđ eo tpis illas recepi. est.n.mihi filius Dominicus: quintũ & uigessimũ agens annũ: quam ætatẽ creditur in assidua uirginitate duxisse. Is quorundã fratrũ prędicatorũ blandimentis allectus: illi se dicauit ordini: siue ita statuente Deo: siue: quod magis arbitror: inexptus rerũ: & ad promissa fratrũ nimis credulus. Ego si ea erit uoluntas Dei: nec uelim: nec ausim obsistere. Sed quoniã huic filio meo insunt præclarę quędã uirtutes: quę si regulę prędicatoriæ is se addicat: segnes: & inutiles fiant. si uero in sacerdotalem: aut mõachalem uitam trãseat: magnos potest fructus afferre in ecclesiam Dei: Statui hanc curam in humeros dominationis tuæ reiicere: orans quo maiore possum studio: dignetur cũ Pontifice Maximo ea de re sermonẽ cõferre: & orare ut dignetur hũc filiũ meũ ad se litteris euocare: & tum in sanctitatis suæ conspectu fuerit: de uita sua id statuet: quod Deo gratius: & Ecclesię utilius putauerit. Huic patris affli

cti sollicitudini:ut succurat bonitas tua eo affectu precor:ut maiore pro sa lute ac uita nequeam : in cuius manu mea omnia posita sunt. Genua Die xxvi Nouembris.M.cccclxiiii.

Heliano Spinulæ.

LEctis litteris tuis : particeps factus sum tristiciæ tuæ : non.tam propter filium:q̄ propter te.Ille enim :si recto spiritu religionem est ingressus:gratiam a Domino cōsecutus:melius habet q̄ nos. Mortuus sæculo :uiuet in æterna sęcula cum sanctis & electis Dei.Tu uero solus relictus mœstam senectutem nunc agis : nepotum & domesticæ consolationis spe destitutus.Atq; unde cadentis ætatis sustentaculum:ex pectabas:onus doloris accipis. Dura profecto res.sed quid agas Heliane: ubi Deus pūgere nos his aculeis uult:& tentare aduersis patientiā nostrā: ut faciat cū tentatione prouentū.Numquid repugnare illi nos possumus? aut afflictione cordis sanare plagas eius?non est sapientia inquit Salomō: non est prudentia:non est consilium cōtra Dominum.Accipere omnia ad salutem nos conuenit:& cum propheta cantare. Virga tua domine:& baculus tuus:ipsa me consolata sunt.Futurorum ignari:nescimus qd lætemur & quid doleamus.Tristicia nostra sæpe in gaudiū:gaudium sępius in tristiciam uertitur.Moderator ille omnium:& omnia intelligēs:secundū cuiusq; indigentiā inferiora hęc operatur.Itaq; si qescere animo & adiuuare te uis: quemcunq; exitum sors filii est habitura:in melius puta.Ego uero:ut dolori tuo obsequerer:Pontificem adii.Rem totam ordine exposui.Molire cōatus sum:quantum in me fuit:cor patris animarum nostrarum.Ipse:ut natura misericors est:compassus ætati tuæ:& casui:mandata dedit quę uolebamus:ad Priorē Cenobii unum:ad filium alterū:illis uteris ex arbitrio tuo. Cum uero huc uenerit filius:erit cū Pontifice:& mecum.Tentabimus ambo sensus eius:& cordis secretū rimabimur.Si ex Deo erit hic motus:in cōtraria cogēdus nō erit:ne deterius nobis cōtingat:& ante tribunal sūmi Iudicis rei ꝓ eo citemur.Sin leue consiliū fuerit:& iuuenile:ut dicis:& a falsis suasionibus fratrū:spero statuetur aliquid:quod in necessitate hac te cōsolari possit.Sūma hęc est īpetrationis nostræ ꝓ filio.Sed audi quæ interloquēdū secuta sunt. Laudare te Pontifex cœpit. Helianū hunc īquit agnosco. Vir ē īsignis:& nobilis.Ducit̃ aūt ea uoluptate:qua nos.eruditos oculos habēs ad cernenda:quæ præclari sunt operis.Multa conquisiuit undiq; ex Græcia & Asia:& aliis gentibus.Satisfacere solus sine suo dāno nobis posset si uellet:& ī hoc uno rem oīum gratissimā facere. Donari nobis nō ꝑtimus aliqd:neq;.n.dona accipimus:nisi quę eum potū ue habeant.Emere mos noster est:& fuit semp:quę nobis desyderio sunt:ac ꝑ re placita libera

liter pendere.optamus:operante te:hanc uoluptatem nobis animi prestet: ut precium capiens det ipse quae habet. Videns ego quanta charitate de filio tuo responderat: & q̄ impense peteret hec:curam impositam suscepi ut debui. Rogans uero que:qualia ue essent:que esse apud te sciret:& mitti ad se uellet:unum aliquid non designauit. Generatim autem recensuit hec: Imagines Sanctorum operis antiqui ex Graecia allatas: quas illi Iconas uocant. Aulea item:texura:acu ue picta:indidem aduecta. Si quid insuper uetustae picturae: sculpturae ue apud te esset. Vascula quoq; cuiusq; modi: cari lapidis. Insignia porro:Toreumata:& numismata ex auro & argēto: ac reliqua huiusmodi:quae uos uetustatis amatores melius inter uos esse in precio scitis. Non ignoro Heliane carissime amanti haec durum esse haec dare. Suspicor quoq; miraturum te esse hanc in tantis occupatiōibus Pontificis curam:sed primum obsequia ea:ut scis:cara haberi solent:quae praestantis habent incōmodum. Cariora autem:quo maius. Deinde ut mirari desinas:quicquid tale religiosa mens patris huius conquirere omni tempore ualuit: totum semper ad diuinam rem contulit:Id uidelicet studens: ut quae admiramur in prophanis quottidie: in sacris quoq; spectemus in honorem Dei:& Sāctorum eius. Collegit ab adolescentia sua usq; in hanc diem multa. Parauit uariis ex locis multa. Omnia uel ad ornamenta crucum:uel ad apparatum altarium:uel ad ministerium rei diuine:uel ad puluinarium sacrorum decus collocata intuemur. Ita ut studium:quod in sacerdote ab ignaris posset aestimari inane:piis mētibus cōmēdabile sit:& acceptum. Dices fortasse mihi:quid suades ut faciam? preciosa habeo cōplura. Pontifici petenti rubor est uendere. Damnosum donare. Censeo Heliane: tibi & illi una opera cōsulas. Elige ex his quae habes elegans aliquid quod illi des dono. Neq;.n.aliter sine suspicione rusticitatis potes. Reliqua ad cōmercatores tuos tibi fidos huc mitte. Omnia presententur Pontifici:& qui offert addat. Hoc tibi Helianus Spinula dono dat. De reliquis permittit libere ut statuas quod uis. Exploratum mihi ē nihil illum dono acceptur ū. Precia cuiusq; rei requiret:& ex his eligens quae fuerint placita:pecuniā pēdet:perinde gratias agens:ac si dono data essent omnia. Ab experimento sunt que loquor:non a prudentia. Tu qui sapientissimus es:de iis:que actu rus sis sanius iudica. Ego tibi obsequium filii in desyderiis tuis semper praestabo. Breuia:quae accipies cū p̄sentibus:gratis cōcessa sunt nobis. bn̄ uale.

Heliano Spinulae.

Ontifex Paulus: a quo filium iam recepisti:mūere ad te mittit hunc agnum Dei circunclusum auro & unionibus tredecim. Sacratus est manibus suis:& ex illo numero sumptus: ex quo

munerari Reges ẽ solitus. Donũ precio nõ magnũ: uirtute & gratia maximũ. Id agit uidelicet sancta eius Dignatio: ut memor sis eius: ut pignus in sacrario teneas sui inte animi: & custodem deniq; continuum habeas uitæ & rerũ tuarum. Accipiendus osculo est. Cum deuotione seruãdus. Virtuti eius credẽdum: & in comitatu habendus: si quando terra peregrinaris: uel mari. Linitus est sacramentali liquore. Benedictus uoce & manu Vicarii Iesu Christi. mysterioq; magno uerborũ sacer identidem factus. Si credes: in omnem casum fidum præsidium tenes. Age Pontifici gratias ꝓ reddito filio: & pro hoc dono. In utroq; illi es debitor: quia in utroq; te existimauit. Non cuiuis ambo hęc obtigissent. Quid aliud scribam nõ habeo. Gratulor tantum redditum tibi sustentaculum senii. Veniet q̃primum filius: & tecum erit: coniugiũ repetens: quod tam dure ante dimiserat. Multi operis fuit auersio hæc: siue a natura: siue ab indignatione id fuerit. pertinacius multo in ꝓposito hęsit: q̃ conuenit iuueni. Deus ex reditu suo consoletur te & illum: & uirginem spõsam. Non rescripsi ante ad litteras ultimo habitas quia exitum causæ inspicere prius uolebam. Vale: & me ama.

Carolo Salando Cremonensi.

CLauem accepi: & quæ scripsisti omnia intellexi. Bene facta sunt 65
singula. In mittẽdis salmis: uide quid agas. Curato ut sociate asferantur. Gens exigua & male animis pacata uias nũc implet: parata magis ad prędam q̃ pugnam. Curandum est: ne alieni mali pœnas pendamus. Vale & cura rem cõmunem. Adi aliquando. D. Stephanum nostrum: & Protonotarium etiam Bononiẽsem. Vtriq; memorato rem Nicolai nostri. Si qua in re fuerit adhibendus: accerse eum q̃primum ex Luca ubi ẽ. De Fenestella imple quę speraui: & litteras alligatas mitte: & redde.

G. Lollio.

SI affui causæ tuæ apud Pont. feci quod erat sacerdotis officium. 66.
Nõ passus sum iustum calumniis opprimi. Scriptum est. n. aperi os tuum causis filiorum: qui trãseunt. Rationem etiam habui meritorum: & patris: quæ in me & meos eiusmodi sunt: ut nõ facere: sed referre gratiam sit quod uestro beneficio conor. Scripsi Lollio nostro non superesse Pontifici scrupulum suspitionis. Idẽ scribo & tibi. Excussa sunt o'a. Probata est fides. Isq; apud eum iam es: qui antea. Non te angant plus iusto hæc crimina. Cõmunia omnibus sunt. Filii hominum: inquit Propheta: dentes eorum arma & sagittæ: & lingua eorum gladius acutus. Fœlices: qui euadere pestem hãc potuerũt. A Saluatore in diem hunc usq;: declinatam a nullo: ne sancto quidem inuenies. Vt in mari naues a fluctibus: sic in rep. agitari boni ciues ab improbis solent. Quosdam impellit cupiditas. Non

nullos inuidia:pene omnes ambitio. Nostrum ẽ semper ad casus huiusmodi culpa uacare & Domino fidere:uqi protegit innocentem:& cõsilia impiorum facit perire. Suadeo:& pro christiani hominis officio cõtendo a te: ut nil cuiq̃ imputes: neminem notes: In hunc uel illum animo incendaris. Errare primum iudicio potes:insontem pro sonte cõdemnans. Tum nosti dictum nobis per Apostolum esse. Supportãtes inuicem:& donãtes uobis ipsis:si quis aduersus aliquem habet querelam. Hoc si nõ ad animum faceret: ad rationem certe ciuilis uitę in primis perutile est. Nosco facilitatẽ tuã atq; modestiam. Puto non tam criminatoribus eris infestus:q̃ Deo gratias ages:quod nocere nõ potuerunt. Ego te amo:& tuos omnes. Idem a uobis omnibus exigo. Vale.

Archiepiscopo Colocẽñ.

Distuli usq; in hanc diem respondere litteris tuis Reuerendissime pater:expectans exitum continuæ diligentię:quam in exequendis mandatis Regiis Præsul Tinniensis adhibuit: ut ipseq tuarum fuerat dator:mearum quoq; eẽt redditor litterarum. Volebam uno tẽpore non ex epistola solũ:sed magis ex sua narratione nostrum erga te animum indicari. Temporum conditio tardiora omnia reddidit:fecitq; ut nec tuo:nec nostro desyderio factum sit satis. Aduentus Tinniensis in Curiam incidit in extrema tempora Pii Pontificis: cuius post primam auditionem langor magis ac magis inualuit:& post paucos dies secuta est mors. Reuentum statim ab Ancona est in urbem a Collegio Patrum. Data sequentibus diebus funeri opera. atq; ide Antistitis noui electioni. Mos noster hic est:quem cõmunem ubiq; existimo:ut nouus Apostolatus nouum semper negotium:& multorum mensium confusionem apportet:ut raro dari opera:nisi necessariis possit. Succedit rudis rector expto: ministri ignari usum tenentibus. In nouitate Principatus semper bono proposito cõiuncta timiditas est:dum error formidatur:& tutius recta mens iudicat differre:q̃ agere quod satis non tenet. Quo factum est:ut tot mẽses Orator Regis apud nos fuerit. Nullum tamen locum prætermisit hortandi:rogandi:instandi: huc atq; illuc excurrendi:quo mãdata eius impleret:atq; omnibus faceret satis:qui negotium illi imposuerant. Deniq; meo testimonio:qui spectator omnium fui:fidelis & prudẽtis oratoris munus absoluit:ita ut a regia Maiestate:& uobis:gratię debeant̃ suæ sedulitati. Quod ad me attinet:habitis Regiis litteris:& tuis:& Varadieñ. nostri:ac Quinqueeclesieñ:audito etiã ipso Tinnieñ:operam sine intermissione dedi ad complenda quæ petebantur. Tantumq; mea erga uos charitas ualuit:ut duarum horarum collocutione:singula a Pio impetrauerim:quæ uel scripta fuerãt:uel tradita in mã

datis.Res tua in primis Reuerēdissime pater grata utriusq; auditione tra
ctata:Idq; propositum:ut exaudiretur Mathias Rex:& tu tuę uirtutis prę
mium ferres.Non uidebatur tamē sapientissimo Patri in limine ascenden
dæ classis:& tanta patrum dissipatione:qui pauci apud eum erant : tēpus
ad eam rem idoneum esse.Nec rursum in longa tempora differendū . Pau
lula mora te:neq; cōsolatura certissime erat.Quinto ab hac cōmunicatio
ne die urgente morbo a Domino uocatus est:meamq; omnē diligentiam
breuis hora eripuit.Quod profecto supra modum indolui:non solum tua
causa:cui sanctissimus ille pater perierat:sed mea quoq;:qui tanto Pręsidio
importūo tempore destitutū me uidi.Si nec Regi:nec tibi:nec pręsul bus:
quos memoraui complacitum est.Papiensi nil imputes.Diligētius esse stu
dium suum non potuit:uoluntas etiam maior.Grauiter affecto Pontificis
corpore:nec ad signandum manus:nec ad audiendum aures:nec ad loquē
dum os:neq; ad cogitandum sensus:supremis illis diebus sufficit.Muta-
to quoq; Antistite:mutata est status mei conditio . & q̄q̄ Pauli pietas ma
ior erga me esse non possit:quippe quem habuerit in omni uita obsequen
tem:& Pontificatus sui studiosum:tamē quædam mihi cum Pio cōmunia
erant:quæ esse cum nullo homine possunt.Voluntate igitur mea tua Di
gnatio contenta.quod nec hactenus factum est:nec nunc ex tuo desyderio
fit:tempori:non amico ascribe.Bene tamen tuæ Dignationi de Paulo spe
randū puto.Mens sua a desyderio tuo non est aliena.Intercessor tibi est ma
gnus.Tu quoq; cum in Ecclesia & in regno tuo locum tenes:ut summus
quisq; honor tibi sit debitus.Filium quoq; habes hūc Papień.qui:etsi mo
menti exigui sit:tamen cum de re ipsa agetur:tantum fidei & charitatis ad
te augendum afferet:ut in eo colendo nō male positam fuisse operam iudi
ces.Quod annuente Domino experimento maiore aliquando cognosces.
Pro munere tuo tibi gratias in numeras habeo.Pulcherrimum fuit:& locu
ples:& dignū:quod a tanto Patre filio mitteretur.Erit id poculum abaci
nostri ornamentum mensæ uoluptas:& pignus continuū tui in me animi.
Diceturq; sæpe:cum plænum mero attollet : propheticum illud.En calix
meus inebrians:q̄ præclarus est.Celationes:& inaurationes:& artificia hu
iusmodi:eo æstimatiora apud nos sunt:quo & rariora . Cupio p Dignatio
nem tuam Varadień:& Quinqueeclesiensi:q̄ deditissimum me fieri:quoru
consolationi & cōmodis mens:& lingua semper deseruient.Vale.Romę.
die quinta Ianuarii.M.cccc.lxv.

Episcopo Quinqueeclesień.

EO breuior tecum ero doctissime Pręsul:quo & Colocēsi nostro 68
pluribus scribo:& redeūte ad uos Antistite Tinnień.intelligere

ex eo poteris cuncta quæ uoles. Mors Pii Pōtificis occasionem mihi maximā abstulit declarandę meæ erga te uoluntatis. Si uixisset satisfactū esset me ministro multis desyderiis tuis: & nūc opa mitterentur non uerba. Ipse Tinnieñ. testis est diligētiæ meæ: testis & animi quo ad cuncta fui. mutatis temporibus augentur multa: minuuntur multa. pater mihi erat Pius: & assumptum me de plebe curiæ ad summam in ecclesia dignitatem uocauerat. Fecerat beneficentia hæc: & indulgentia: & pietas: ut ille me totum suū credens: totum quoq; mihi se crederet: & quo plura contulerat: plura cuperet in diem conferre. Diligor nunc: & carus sum pſenti Pontifici: commoditas tamen maior in promerendis amicis erat cum Pio. Seruiebam. n. seni sanctissimo nō ut Cardinalis tantum: sed ut minister domesticus: ostēdens specie quidem dignitatem cardinalatus: quottidiano aūt famulatu officiū filii. Paulatim tamen colligam me: idq; in diem agere satagam: ut si nō impetrare pro meis caris possim quæ uolo: impetrem tamen quod intercessio Cardinalis accepti possit. Omni autem studio charitatem tuā mihi seruabo: tuam etiā dignationem colam: eroq; in te: qualem tua in me humanitas postulat. Munera tua iucunda mihi fuerunt: quippe quæ ad comertium non auariciæ: sed ad tui in me animi indiciū sint missa. Erunt mecum continue: oculisq; obiecta: mōumentū perēne dabunt mei Quinqueecclesieñ. præsulis. Gratias tibi pro his habeo nunc. Referam certe cum potero. De re tua quid tentatum sæpius sit: quid agi potuerit: Tinnieñ omnia referet. Crede mi pater inuadi nō potuisse magis a me in arcem diligētiæ: intercessionisq; meæ. Dura res duros animos reperit. utinam uolūtati par esset potestas. Minus tibi rogandum instandumq; esset. cōmendo tibi ipsum Præsulem Tinnieñ. Egit quod potuit. Labori nō pepercit. Durissimo tēpore anni: & urgēte peste: uitę & ualitudinis imemor: nullum unq̄ implēdæ legationis tempus omisit. Bene uale Reuerēdissime pater: & tuo Papiesi scribe aliquando. Romæ die quinta Ianuarii. M. cccc. lxv.

Ioanni Episcopo Varadieñ.

69 SErius ad te Reuerēdissime pater meum refertur responsum: quia serius quoq; is redit ad uos: a quo referri illud debebat. Si tēpora passa illum essent prius redire: prius implessem quod debui. Māsit apud nos mēses complures non negligētia ulla sua: sed temporū culpa. Ipse sedulus ad mandata fuit: circuiuit: quæsiuit: pulsauit: expectauit: nō pepcit sibi: ut q̄ mature absolueretur a Curia. Mors Pii Pontificis: assumptio Pauli: ingruēs in nouitate Dominatus moles: tardiora omnia reddidit. Ipso nūc redeūte intelliget tua dignatio quid Pio uiuente: quid Paulo sedēte sit actum. Quid quoq; sim operatus: cum posse plus iudicabar. Reticebo hęc

ut parcam tibi ſimul & mihi. Perſtringam tantum quod tu in litteris tuis
de neſcio qua intercel liuncula noſtra: & tuis oblationibus agis: exiguũ fuit
q̃d nobis deprecantibus Pius conceſſit. Cum magnus ſis magna te opor
tebat accipere. Quodcunq; tamen fuit: animo beniuolentiſſimo factũ eſt.
Licet autem pro amico calamitoſo: & in patrocinium meũ dedito: tu atq;
ego aliquando ſenſiſſemus diuerſa: tamẽ tua ſumma nobilitas: ſumma uir
tus: ſumma in eccleſia fides: præſtans animus: & ſapientiæ ac conſilii ſingu
laris opinio: in magno apud me precio erant. Audieram ſæpe Pium ipſum
de te prædicantem: ſæpe etiam tuas ad eum litteras uideram. Sæpius
de iis quæ apud Cęſarem: & in regno ad conſtituendas pacis conditiones:
pacemq; inducendam fueras operatus. Narrabat quoq; nõnunq̃ Cardina
lis noſter ſancti Angeli quid fructus auctoritas integritaſq; tua ipſo lega-
tionem agente ad publicam Eccleſiæ & Fidei cauſam attuliſſet: quanta de
berentur tibi a nobis: quã in pręcipuo negotio eſſe Sedi romanę deberet:
continua benignitate te obligare. Ex illo tempore: quem non uidi cœpi di
ligere. Si pferre Domino placuiſſet uitam Pii in aliquot annos: apud quẽ:
quod ſine arrogantia dictum ſit: in rebus honeſtis plurimum poteram: in
dicium frequens habuiſſes noſtræ de te uoluntatis. Amo nunc quoq; ut an
tea tuam Paternitatem: & colo: ut antea. Non poſſum tamẽ ut antea. Poſ
ſum tamen q̃tum auctoritas Cardinalis apud Pontificẽ debet. Quæcunq;
mihi conditio eſt: & quæcunq; eſt futura: tua eſt tota: atq; erit. inſeruiet ſem
per deſyderiis tuis: & ſuo Varadieñ præſtabit omne ueri filii officiũ. Atq;
ita precor bonitatem tuã perſuaſiſſimũ habeat. Quę uero mihi de te offers
grate accipio. Magna illa ſunt: quia tu magnus es: qui offers. Meis & ami
corum temporibus opera tua ac rebus familiariſſime utar: putãs nil graue
futurum tibi quod pro Papienſi & pro ſuis ſis ſuſcepturus. Habeo digna
tioni tuę innumeras gratias: ſtatuoq; mihi beniuolẽtiã tuam uitæ: & ſta
tus noſtri ornamentum pręcipuum. Faciat Dominus ut hæc naſcens inter
nos coniunctio mutuis officiis & charitate continua in dies magis coale-
ſcat. Non grauet te pater Reuereñ cõmendare me sereniſſimo Regi uero
Chriſti pugili: & aliquando ad me aliquid ſcribere. Vale. Romę die .v.
Ianuarii. Mcccc.Lxv.

Alberico Malletæ Ducali Oratori ad Regem Francorum.

Iſi diligentia tua mihi ſubueniat uereor ne uexer: & tandem iniu 70
ſte patiar. Confugio propterea ad te patrocinium petens in re
amiciſſimi tui. Dilexit me ſemper bonitas tua. Dilexi & ego te:
habuiq; in honore iam inde a legatione Neapolitana: quam in conficiẽda
pace a Duce noſtro gerebas. Famulabar tunc Cardinali firmano cauſam

illic pacis pro sede agenti. Eram una tecum, frequens saepe ad te ueniebā: collaborabamque tecum: quod inops industria poterat. Recenseo haec non quia oblitum te credam temporis illius: sed ut eius meminisse me uideas: & animi mutui scias inter nos causas extare. iterum dico. nisi studium tuū mihi subueniat laborabo: & patiar. Iterum precor in necessitate amicū nō deseras: qui & menti charitatem tuam mandare & retribuere cum tempus erit sit cum fide paratus. Rem quaeso attēde. Pius Pontifex noster Ancho nę agens: multis ante obitum suum diebus cōmēdauit mihi Coenobiū san cti Andreę: ordinis sancti Benedicti: cuius uacatiōem Otho ex Carreto i li guribus agens ueloci ad me nuncio misit. Positum id Monasterium est ad radicem Pontis Auinionēsi in Regia ditione: q̄q̄ bona pars fructuū in co mitatu sit Venusino. Sūma totius annui census quadringentos apportat. Misi statim qui possessionem apprehenderet: sed paucis obstantibus ꝓhi bitus est ꝓcurator Coenobium ingredi. In foribus apprehendit: ut potuit. Quidam. n. ex monachis: nō uocatis iis quos oportebat: solēnitate consue ta non obseruata: electionē paucorum praetendens: extra tempus legitimū factam: totam mihi hanc molestiam praestat. Quattuor tantū: ut audio ho mines elegerunt: septem qui restant mecum: senserunt: & sentiunt: uerumque cōmendatarium publico cōfessi sunt documēto. Hic noster pseudo electus excurrit statim ad regem: mēritusque electionē Monachorum unanimem: ad Pontificem Paulum: & me litteras impetrat. Quibus rogor: ut cedā ele cto. Rogatur Pōtifex: ut electionem admittens: Coenobio illum praeficiat. Presentatę illę nouissimę sunt. Hoc ipso tempore nomine illorum septem: quos memoraui: unus in curiam uenit: ꝓcurationem plenissimam habens impugnandae electionis huiusce. audita re aduersarius a presentādo ex mo re electionis decreto abstinuit: ueritus ne illo inspecto uanitas tota pateret. Res mea ī statu hoc est. Causa iam cōmissa: & citato electo: sollicitus de iure meo non sum. Scio quid ille: quid nos habeamus armorum ad pugnā. Sola Regis uolūtas me terret: omnisque hic nodus est nostrae molestiae. Si nutu uno significet improbari a se uexationē iniustam: silebūt illico aduer sarii mei. Quippe qui nō tam causa: q̄ Regio nomine niti se dicunt. Sin ex clusionem meam habeat cordi: aspera: & dura cuncta redduntur. Re ille: uerbis ego frustra contendam. Vides iam: q̄ medicamento tuo sit opus: & q̄ tollere breui intercessione contentionem hanc possis. Inopem Cardina lem me Pius reliquit: & q̄q̄ summe diligeret: parum ꝓuidit. Gratissimum mihi ē Coenobiū hoc: si tenere illud permittor: partim qd ꝓpinquum Ita lię est: & fere intra possessionem Ecclesię: partim qd Romana curia casu ali quo Auinionem translata: receptaculum gratissimum: & cōmodissimum

dabit. Maxime uero: quod panem quottidianum quęrenti: subuentionem
oportunam potest prestare. Contēdo igitur a te Alberice carissime: ut quo
ingenio conficere maxima soles: hoc tenue opus mihi absoluas: & cōcerta
tione me liberes. Rationem deprecādi nō monstro. Nosti Regios sensus:
quottidianumq; experimētum erudire satis iam potuit. Ego tamē tempo
ribus Pii sæpe Regis petitionibus faui. Multas suorum lapsas causas susti
nui. Cum summo eius honore in cōsiliis nostris sum locutus: & scripsi. Te
stes locupletissimos habeo eos: qui Romæ sua: & regni negotia curāt. Ne
mo hoc diffitebitur. Vnus fortasse Atrebatensis contra sentiet: qui quia bo
nis omnibus: & fidelibus Regis: ut solus Regis esset: bellum indixit: necesse habuit mecum quoq; in contentionem descendere. Non ingratū esse suę
celsitudini debet Italum Cardinalem: si non opibus magnū: gratia tamē
& studio: & lingua aliquid apud Sedē ualentē: pauxillo pane gallico pasci:
& occasionem de manu eius accipere latrandi pro eo ualidius in omnibus:
quæ tractantur apud nos. Opera sæpe pusilli hominis: & uox: grande mo
mētum præstat in magnis. Principis Sapientis est: beneficiolo paruo fidē
lem sibi animam emere: ac cōseruare. Quod si in causa regni Neapolitani:
in qua: fateor: faui apostolicæ Sedi: ab aduersariis criminarer: idem crimen
(si crimen habendum est) cōmune fuit Duci nostro: & mihi. Illius autem
eo maius: qđ armis: non uerbis pugnauit: & ut ego ita agerem: uoluit. Con
ciliato iam Duce: illos conciliari nunc decet: qui secuti sunt sua consilia: &
in suis habentur. Sequor ego Principis nostri affectus: & ad arbitrium suū
me totum cōformo. Habens Regia serenitas Ducem: habet & me. Suum
illum statuens: debet me quoq; suum statuere. Quod si ad impugnationē
meam: illud quoq; adderetur: me regni naturalem non esse: nec diplomata
naturalitatis tenere: proindeq; nō potuisse in ditione Regis beneficium pē
tere: primum nescio: an romanę Ecclesię Cardinalem lex illa constringat:
deinde Atrebatensis ipsius litteras teneo: suo chirographo scriptas: in qui
bus aperte affirmat: se & secretario Regis precāribus: priuilegium natura
litatis ad summam duorum milium aureorum esse impetratum: meq; horta 15
tur: ut hoc beneficia in Galiis suffragio quęram. Porro si causaret Rex mo
nasterium esse grandis momenti: & ad fines regni pro custodia positū: ha
bere itē nescio quo alio in loco arcem munitam: cōmittendumq; ꝓpterea
homini noto: & fido. Fidem meam probare illi tu potes: & de me oīa spon
dere: quæ uoles. Timenda non est illi fides Cardinalis Romani: cuius per
fidiam Romanus Pontifex: & Dux: posset ulcisci. Quod si hac una in re in
stantium multum cognosces: spondeas meo nomine uelim: fic. n. prestabo: ar
cis custodiam me tradíturum perpetuo: cui ipse monstrauerit. Monasteriū

inter patrem & filium:quæ Pontifice decernente multa ostendetur. Cum fide scribo:atq; idem quod scribo Theanẽ & enẽsis Spurant tenendum. Erunt cum hiis litteræ ad matrem. Quæso eas tu reddas:& consoleris illã præsentia tua. Tu Vale mi Frater.

Donato Acciaiolo.

PОntificatus Pii nostri anxiũ me semper occupatumq; habuit: nec fuit non solum ad litteras: sed ne ad curandam ualitudinẽ ociũ. Illo defuncto uita liberior est:& iam cũ ueteribus amicis: idest cũ libris redire in gratiam cœptum. Lego quottidie:& euoluo multa. Sola ecclesiastica ideo placent:qđ ætas iam refrigescens Oratorũ & Poetarum flammis non capitur. In primis aũt quod sacra sacerdoti magis conueniunt:tenendaq; illi doctrina ea est:quę non fallat:& securum reddat lectorem. Eloqa Domini:inqt Propheta:eloqa casta:argentũ igne examinatũ: ꝓbatum terræ:purgatum septuplum:qđ:inquies:sibi uult sermo hic nouus mi Donate? Verbũ Dei:& scientiam eius:nõ ut sciat tantũ:quę diligentia sine fructu est: non ut sciatur ipse:in quo uanitas est multa:nõ ut uendicet scientiam:in quo quæstus turpissimus:sed ut ędificet ad uitam. Legensq; diuina:errata sua agnoscat:& corrigat. In primisq; obtemperet Prophetæ dicenti. Recedant uetera de ore uestro: quia Deus scientiarum Dominus est:& ipsi præparantur cogitationes. In præcipuo mihi ergo desyderio est addere bibliothecæ meæ commentarios Thomæ Aquinatis:hos uidelicet quos summa appellant: non quęsitos commodo: sed emptos ꝓcio. atq; illoꝝ doctrina formari quottidie in melius. Est.n. lectio tota frugifera:tota ꝓficiens:& quæ scripturarũ pelagus diuersum: atq; immensum:in unũ colligat corpus. Precor te igit᷑ maiorẽ inmodũ: ut officinas librariorũ omnes:conuentus omnes:arculas Monachoꝝ:& fratꝝ cũ diligẽtia scrutans: hoc meum desyderiũ impleas. Si inueniri tota summa nõ poterit:inueniat᷑ pars una:& altera:nec antea finis q̃ cõmẽtarii omnes reperti sint:& coempti. Hac in re duorum tantum te admonitum uelim. Primum ut emendati sint codices:& scriptura non barbara. Deinde ut inopi Cardinali q̃tum poteris parcas. Simul aũt ut eos inueneris:uolũina:& preciũ dicito. Pręsentẽ pecuniã a mensariis:quos scripsero capies. Pręceptũ hoc Magistri:& petitionẽ amici Cardinalis ñ negliges. Vale Romę Die xxviii Iañ. M.cccc lxv

Guillelmo Augustinensium Generali.

IN nullo errasti:& ĩ nullo petẽda ẽ uẽia. Si Placido Frĩ tuo gradũ negasti:negasti hoĩ nõ satis tũc docto duritasq; illa ex cõsciẽtia:nõ ex ĩtercedẽtis odio fuit. qđ uero ego ita existimẽ:hoc uel ĩ primis argumẽto sit tibi:qđ cũ tu illi tuo chirographo pmissiõẽ dedisses magisterii sumẽdi

cum mihi placeret:placere prius nõ potuit q̃ melius esset instructus:& doctrinę suæ a doctis testimonium acciperem. Nolui malo exemplo religionem tuam offendere:& pro amico animam ponere:de quo benemereri in aliis poteram. Siquid mihi olim displicuit cum negasti:non recusatio quæ ab honesto erat:sed duritas recusationis non placuit. Tua illa acrimonia: qua refellere disputantes soles:etiam tecũ amici petitionem damnasti. Molestum fuit:fateor:quod molestum esse non debuit:sed mollis: & carneus: repetens animo quanta temporibus Pii:cui famulabar: pro religione tua egissem:quantumq; electioni tuæ ad generalatum tunc fluctuissem:uultũ & uocem negantis magis attẽdi:q̃ animum. Virtuti tñ tuę tribui multũ. In honore te habui:& amaui ut patrem:obseruauiq; ut magistrũ:q̄obrem bono animo esto. Antiqua charitas immutata nõ est:sed eadem pseuerat. Sacerdos sum:& figuram Apostoli in eclesia teneo:cui scio p Saluatorem dictum. Mandatum do uobis:ut diligatis inuicem:sicut dilexi uos. In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis:si dilectionem habueritis inuicem. Tu quoq; pater in memoria habe scripturam alio loco dicentem: Si amicus aperuerit os triste tecum in loquendo:nõ timeas. Est.n. recordatio amicicię pristinæ. Cum itaq; tibi cum tuo ordini:cũ tuis fratribus usui esse possum:paratum sine exceptione me habes. Scribis q̃d senex:& inualidus: & morbis oppressus peginaris in terra aliena. Misereor corporis:sed animę gratulor:quę errans p grege credito ubertim habet uñ in infirmitate possit pficere uirtutẽ. Tribulationẽ sequitur cõsolatio. Trãsiuimus:inqt Propheta: p ignem & aquam:& induxisti nos in refrigeriũ. Si minus in hoc sęculo:at in altero hoc ipsum expecta. Vale. Romæ Die xxviii Ianuarii. M.cccc lxv

Antonio Petrucio Regio Secretario.

74 MVlta mecum de te sæpe locutus est Franciscus lucensis: multa testatus de integritate:& litteris:& in amicos tuos officio. Sed neq; errauit iudicio:ut putas:laudauit:quæ laudari quottidie audio.uidit quod oẽs uidemus. Locus quem apud Regẽ sapientissimũ tenes: satis tuam industriã pbat. Principibus (inquit Flaccus) placuisse uiris nõ ultima laus est. Parari hi gradus sine uirtute nõ solent:nec diu retineri possunt sine uirtute. Ideo apud istũ Principẽ gratia uales:q̃d intelligis:& scis: & te illi utilẽ præstas. Caderet omnis acceptio:si ista abessent. Salomõ ministros bonos & malos expertus:ita pnunciat. Acceptus est regi minister intelligens. Iracũdiã eius inutilis sustinet. Ego iã dudũ hæc audiens amare te cepi:& uideri optaui:eamq; occasionẽ dari:qua iterius nosceri alter alterq; posset. Tu eã nũc occasionẽ porrigis primus. Impetras Oliueroto amicissimo meo consulatũ Ancõitanũ:diplomata honorifica cõficis: mercede nõ

quos oẽs phibent Senenses fuisse. Enumerant Radicophanũ eis confirmatum. Fighinũ: Gauoranũ: & Castelliõem Piscarię restitutũ. Duo oppida in ciuitates cũ Cathedralibus erecta. Dioceses uicinis ecclesiis ademptas: ut hæ formarentur: duas item plenarias indulgentias: quarũ singulæ summis potentatibus uix conceduntur: intra unius diei iter eis cõcessas. Senę unam: Pientiæ alteram. Addunt romanam. Curiam: quę uix Senensem antea nouerat: prælatis: & officialibus plenã nũc esse. Cancellariã: Penetentiariã: Collegiũ Aduocatorũ & Secretariorũ: cameram Apostolicã ministris Senensibus nõ uacare. Inter. vii. ex toto orbe Subdiaconos: Romãi Põtificis duos Senenses esse. Sex porro externis atq; insignibus ecclesiis: quarũ duæ Archipręsulatũ habent: conciues totidem in pastores datos Ragusinæ: & Beneuentanę: & Syracusanę: & Cornetanę: & Fulginati: ac Caietanæ. Demum: ut magni defensores non deessent: tres quoq; ex ciuibus ad Cardinalatũ assumptos. Pro hiis omnibus diuinis mũeribus beatissimũ illũ patrẽ: unũ solum petiisse a suis: unũ requisiuisse: nõ sua: cuius iam nihil intererat: sed illorũ cã: quorũ libertatẽ muniri nouis ciuibus necessariũ iudicabat: ut uidelicet nobilitatẽ: quæ sponte sua olim regimen pręsentibus Rectoribus cesserat: in societatẽ regẽdi nũc aduocarent. Aegre: & ĩfinitis pene deprecatiõibus atq; diminute ẽt hoc ĩpetratũ: sed cõtumelias interim q̃plurimas: atq; easdẽ grauissimas irrogatas. Narrãt fontẽ difiectũ: atq; cõfussum: quẽ ad leuamen laborũ in horto extrui fecerat. Turpissimã quoq; exclusionẽ a muris: cũ ille in ędẽ Diui Francisci: tãq̃ in liberiorẽ locũ secedens: & petens pp nocturnos casus: atq; ut a curialibus posset: portę eius custodiam: exauditus non est: q̃q̃ & ciuis cui credi oportebat: & Pontifex: quẽ reuereri fas erat: & meritus optime: ĩ quẽ grati eẽ debebant: tanq̃ suspectus: atq; odio habitus: ita ab ingressu & egressu ,phibitus est. Memoria quoq; tenent calũnias: detractiões: & blasfemias publicas: quas passim in eũ: ac pp eũ ĩ curiales coniiciebant. Recẽsent deniq; decreta illa ingrata: quæ eo Petrioli agẽte: & iterũ Senẽsi agro a Viterbio ,ppinquante in faciẽ suã contumeliose sunt facta: cumq; hiis nouas singulis ferme horis: & inanes uel confictas magis suspitiones: qbus modo cũ exulibus: modo cũ rebellibus: modo cũ ægra parte ciuitatis ad cõmiscenda omnia putabatur sentire. Publica fuerũt hæc: & in admiratione habita: ppterea q; memoriæ cõmendata. & nũc quoq; memoriter narrãtur: atq; scribũtur. Cũ uero ad postremũ hoc uenit quod illo defuncto ẽ factũ: hic hic & querelæ: & irrisionis: & cõfusionis tragœdias excitãt. Gratitudo inquiunt Senensiũ q̃ta sit: patet: q̃ diuturna: apparet. Vna cũ Pio Põtifice sepulta apud eos ẽ bñfactorũ memoria: Mãsit illa q̃diu mãsit: q benefacere potuit. Sublata accipiendi spe nõ mõ reiecerũt re

cordationem omnem patris eoꝝ:sed reuocarunt quæ illi ꝑpetuaturos se re promiserant. Vna demũ mi Gregori est in ore omniũ ꝓphetę illa uox:tam eoꝝ q Pium odere:q̃ q Senenses nunc odiunt:q̃ qui fuerunt utrisq; affecti: q̃ qui ẽt:ad quos nil de his ptinet una:inq̃ est uox: Incrassatus est dilectus meus & recalcitrauit: Incrassatus:impinguatus:dilatatus:dereliquit Dominum factorẽ suũ:& recessit a Domino salutari suo. Pontifex quoq;:quod nõ sine gemitu refero:auditis:quæ gesta erant:miratus:& ridens:atq; ad Cardinalẽ Senensem cõuersus & me:prænũcio inquit uobis euentura eẽ utriq; uestrũ:quæ euenisse nũc Pio uidetis. Id uidelicet significans:uiuẽtibus ambobus Picolomineã familiã regimen retẽturã:ãmissurã defunctis. Hæc & lõge plura apud nos de Senensibus referũtur:hæc ẽt quoquouersus p orbẽ scribunt̃. Sunt.n.ex omni natione:ut scis:q colant curiã nostrã:& quæ ueniant bona uel mala suis Principibus & potentatibus faciant nota. Hæc aũt omnia seueri hi syndicatus a Paulo instituti magis ẽ ingrauant. Angor animo mirũinmodũ hæc uidens:& audiens. Vellem patriam:quam elegi ad moꝝ ꝑpetuũ domiciliũ ubiq; in precio esse:& apud omnes æstimabilẽ iudicari. Si abrogatio hæc legis in aliquot ad huc annos eẽt dilata:poterat excusatiõi esse aliquis locus. Criminantibus sic poterat respõderi. Reuersi nobiles uiuentem Pontificem in officio se continuerunt:cõuixerũt ciuibus suis tranquille:Bene agentes dileximus:complexiq; sumus. Mox uero:ut uita est functus: quasi magistro liberi: insolescere cœperunt:ac superbire. Monuimus eos & ꝓteruiam tulimus:emendationem sperantes. Verũ ubi iam crescere in dies magis cœpit insania:& publicæ res pturbari:uidentes bonũ publicũ quæsitũ a Pio parũ succedere:sed ad pniciem potius tẽdere: fecimus tandẽ:quod illũ maturius facturũ non dubitamus si beneficio suo abuti nobiles sensisset. Expectatio hæc temporis ẽt in mala cã lõgę patientiæ:& inuolũtarię reuocatiõis argumẽtũ dedisset. Nũc uero uix Pio sepulto anticipata res qd monstrat aliud q̃ quod dixi in ore omniũ esse apud nos? Respiciat Deus hãc ciuitatẽ. Sana illi semp cõsilia tribuat:& suę misericordię memor:in iudiciũ cũ ea nõ intret. Hactẽus mi Lolli de publicis. Ad priuata quæ scribis sic breuiter habe. Nõ est necesse grãs mihi agas:si qd tua cã cũ pręceptore Sancti Spiritus egi: res fuit exigua:ac laboris breuis. In magnis tibi sum debitor:siqdẽ tua opera magna oĩa sum cõsecutus. In iis quæ tẽto ꝓ te nõ facio gratiã:sed refero. Cũ eodẽ hoc uẽditionẽ quã petis omni diligentia quęrã:facilem meo iudicio non usq;quaq; futuram. De re Albarensi & cum Pontifice egi:cum Cardinalibus nostris:& cum Tirasonensi Præsule tui admodũ studioso:cui signatura tota ẽ a Põtifice credita. Impetratum hucusq; non uideo aliquid:sed ne tentatum quidem:& ne im

petretur(si in promissis fides est) satis ꝓuidi. Theanensis noster scriptum sibi a te dixit eadem de re. Senensis quoq; oia repromittens addidit quod me admodum perturbauit: Lollium fratrem: pro quo haec intercedis: q̃tum sibi nunciatum esset ex patria: desperata ualitudine agere in extremis. Id si ita sit: certiorem me illico facies: ut suspensioẽ hac liberer. Ex charitate tua sunt: quę de Christophoro fratris filio admonens: grandiusculum iam esse significas: & in ea ętate non negligendũ. Iudicio tuo tribui multũ semper: & tribuo. Precor ꝓinde rescribas quid ad rectam eius institutionẽ agendũ putes. Num apud auiam erudiendum: an apud me. Si uideris extra muliebrem educationem posse illum agere: & censeas aduocandum: consilium sequar: si minus etiam tenebo: quod dices. Quę de filio tuo Pio statueres: si eo in statu esset: eadem de Pio consule: quem cæteris filiis tuis adiunxi. Si ciues tui cũ beniuolentia: ut scribis: te acceperunt: laudanda ẽ gratitudo eoꜝ. Ea.n. semper fuit tua in patriam: atq; in ipsos uoluntas: ut non tam: q̃d ita egerint: sint commendandi: q̃ essent si egissent aliter condemnandi. Præsuli Syracusano: quem mihi commendas: mensium sex dilationem ad se conse crandũ ĩpetraui: nec certe ĩpetrari mora longior potuit. pręsenti gr̃a ages: desinẽte illa nouã: si opus erit: accipiet. In re Ildebrandẽsi Comitis: de qua inter scribendum quaternę litteræ aduenerunt: causam ciuitatis ꝓ uiribus agam: & postulatis non deero. Sed indigna profecto res est: ac stomaco plæna: Montanum latrunculũ sine uirtute ac fide oppidulum possidentẽ in saxo ueluti nidolum affixũ: uectigalẽ sibi remp. facer̃: Põtificis Romani: & tot patrũ altricem. Verũ pugnat cũ necessitate indignatio: & cũ ratione necessitas. Obsequens itaq; tempori consiliũ laudo: nõ tã pp illum: q omni beneficio indignus est: q̃ pp eum: qui hoc infame uectigal mediat. Cõmunicaui cum Oratore: q mecum hodie fuit permulta: eumq; hiis rationibus ad tractatum instruxi: quas charitas mihi mõstrauit. Cras quoq; cũ Theanẽ & Senẽ conueniam: & q̃d agendum sit: inter nos statuemus. Opera mea quãtulacunq; erit: gloriosæ Pii nostri memoriæ: & ciuibus suis: & charis suis semp obseruiet. De uicina domo: quã memoras: placet cũ possessore aliquid agi: non meo tamen: sed cuius uis alterius nomine. Nostrorũ.n. mores iam tenes. Cardinalis in uenditione appellatus precium supra iusti dimidium auget. Non dignitatis: sed diuitiarum hoc iam nomen est factũ. Monstrata & alia mihi ẽ ab Oratore domui suę ꝓpinqua Ioannis nescio cuius Simonis ante ędẽ Diui Augustini. De ambabus uidebis. Ambaꝝ dices precia: & cõsules in utrã sit inclinandũ. Vale: ac sicut cœpisti frequenter scribe. Romæ die. xviii Ianuarii M. cccc. lxv.

Gentilibus Piccolomineis.

75 SI quid uiuēte Pio egi:uel defuncto nūc ago:quod animis uestris respondeat:sint Deo gratiæ:q sensum hūc gratitudinis dedit:& q beneficii noluit esse imemorē. Scio quāta acceperim:& quāta in ppetuū debeam non iis modo:q ex nostra familia sunt:sed qbus patriæ senēsis ē nomē. Ab iis sum totus:quod sum:& ab iis esse i æternū nō diffitebor. Senēses cunctis suffragiis ciuitate me:& meos donarūt. Vos in gentē Picolomineā sponte adoprastis: adoptionēq; meā petistis a Pio:cū cæteri solo illius priuilegio essent cōtenti. Sua uero pietas:& clementia:breui tpe contulit quod dare summū Apostolatus eius potuit. Suscitauit de puluere egenū:& de stercore erexit pauperem: ut sederet cū principibus:& solium gloriæ teneret. In tam grādibus meritis:quod p suis aliqñ tento & conor: ad retributionē gratiæ nō ad gratiā est deputandū. Proinde definite post hac grās agere operi manuū uestrā,onus tantū quod uultis congētili impōite. Omnia uolet: & omnia feret:quia uobis oībus oīa est facturus:ut uestrū se pbet. Præsulē Beneuentanū:quem cōmēdatis:dilexi semp ut fratrē: adiuui ut intimū:& nullis suis tpibus uox mea defuit. Ea est sua hūanitas: ingeniū:uirtus:& litteræ:ut ēt si familiæ & patriæ merita absint:omni charitate sit cōplectendus. Cōmēdatissimus mihi antea erat:sed uestra nūc cōmendatione:siquid addi ad dilectionis cumulū pōt:larga manu addetur. Vos uero Patres:Fratres:& filii seruate diligenter memoriā Pii. Pro illo orate. Illi benedicite:& dignos uos facite gloria sua ingentibus meritis atq; externis monumētis. Familiā nostrā imortalitati cōsecrauit. exiuit in omnem terrā sonus eius:& in fines orbis terræ uerba eius. Valete in dño. xix. Iañ. M.cccc.Lxv. Romæ. G. Lollio.

76 INtelliges ex litteris Oratoris quid Theaneñ:Seneñ:atq; ego cū Pontifice Paulo egerimus de re Ildebrandini Petilianensis. summa hæc est. Inuasimus in arcē causæ ciuitatis: q̄ inuadi maxime potuit. Facilē reddidimus beatitudinē suā:ut p nobis futurā se dixerit. Oblatio oratoris:& nostra nō excessit sexcentos:quales senēsis usus habet. missura nūc est ad illū hominē certū:qui nomine suo caput asperum dolet:& acquiescere faciat sūmæ oblatæ. Si petis acquieturus ne sit:quod dicā nō habeo. meo iudicio si octingentos offerimus acquieturum puto. modo is insanus non sit:malitq; ut uicinis incōmodet se iterum in discrimen adducere. Si conuenirī modo aliquo poterit:in hoc perseuerate:ut manu pōtificis res trāsigatur. Addo hoc:quia intelligo desyderari a nōnullis ut apud uos fiat. Leue consiliū esset:atq; oī ex pte inutile. Indignaret Pontifex: q opera huiusmodi laudi sibi ducit. Nō haberet firmitatē cōuentio. Non esset pretextus honorificus ad excusandū tributum. Nō significatio aliqua charitatis

inter patrem & filium: quæ Pontifice decernente multa ostendetur. Cum fide scribo: atq; idem quod scribo Theaneñ & enēsis Sputant tenendum. Erunt cum his litteræ ad matrem. Quæso eas tu reddas: & consoleris illã præsentia tua. Tu Vale mi Frater.

Donato Acciaiolo.

POntificatus Pii nostri anxiũ me semper occupatumq; habuit: 77
nec fuit non solum ad litteras: sed ne ad curandam ualitudinẽ otiũ. Illo defuncto uita liberior est: & iam cũ ueteribus amicis: idest cũ libris redire in gratiam cęptum. Lego quottidie: & euoluo multa. Sola ecclesiastica ideo placent: qđ ętas iam refrigescens Oratorũ & Poetarum flammis non capitur. In primis aũt quod sacra sacerdoti magis conueniunt: tenendaq; illi doctrina ea est: quę non fallat: & securum reddat lectorem. Eloqa Domini: inqt Propheta: eloqa casta: argentũ igne examinatũ: ꝓbatum terræ: purgatum septuplum: qđ: inquies: sibi uult sermo hic nouus mi Donate? Verbũ Dei: & scientiam eius: nõ ut sciat tantũ: quę diligentia sine fructu est: non ut sciatur ipse: in quo uanitas est multa: nõ ut uendicet scientiam: in quo quæstus turpissimus: sed ut ędificet ad uitam. Legensq; diuina: errata sua agnoscat: & corrigat. In primisq; obtemperet Prophetæ dicenti. Recedant uetera de ore uestro: quia Deus scientiarum Dominus est: & ipsi præparantur cogitationes. In præcipuo mihi ergo desyderio est addere bibliothecæ meæ commentarios Thomæ Aquinatis: hos uidelicet quos summa appellant: non quęsitos commodo: sed emptos ꝓcio. atq; illoꝝ doctrina formari quottidie in melius. Est. n. lectio tota frugifera: tota ꝓficiens: & quæ scripturarũ pelagus diuersum: atq; immensum: in unũ colligat corpus. Precor te igit̃ maiorẽ inmodũ: ut officinas librariorũ omnes: conuentus omnes: arculas Monachoꝝ: & fratꝝ cũ diligẽtia scrutans: hoc meum desyderiũ impleas. Si inueniri tota summa nõ poterit: inueniat̃ pars una: & altera: nec antea finis q̃ cõmẽtarii omnes reperti sint: & coempti. Hac in re duorum tantum te admonitum uelim. Primum ut emendati sint codices: & scriptura non barbara. Deinde ut inopi Cardinali q̃tum poteris parcas. Simul aũt ut eos inueneris: uolũina: & preciũ dicito. Pręsentẽ pecuniã a mensariis: quos scripsero capies. Pręceptũ hoc Magistri: & petitionẽ amici Cardialis ñ negliges. Vale Romę Die xxviii Iañ. M.cccc lxv

Guillelmo Augustinensium Generali.

N nullo errasti: & ĩ nullo petẽda ẽ uẽia. Si Placido Fri tuo gradũ ne 78
gasti: negasti hoĩ nõ satis tũc docto duritasq; illa ex cõsciẽtia: nõ ex ĩtercedẽtis odio fuit. qđ uero ego ita existimẽ: hoc uel ĩ primis argumẽto sit tibi: qđ cũ tu illi tuo chirographo pmissiõẽ dedisses magisterii sumẽdi

cum mihi placeret:placere prius nõ potuit q̃ melius esset instructus:& doctrinę suæ a doctis testimonium acciperem. Nolui malo exemplo religionem tuam offendere:& pro amico animam ponere:de quo benemereri in aliis poteram. Siquid mihi olim displicuit cum negasti:non recusatio quæ ab honesto erat:sed duritas recusationis non placuit. Tua illa acrimonia: qua refellere disputantes soles:etiam tecũ amici petitionem damnasti. Molestum fuit:fateor:quod molestum esse non debuit:sed mollis: & carneus: repetens animo quanta temporibus Pii:cui famulabar: pro religione tua egissem:quantumq; electioni tuæ ad generalatum tunc fluctuissem:uultũ & uocem negantis magis attẽdi:q̃ animum. Virtuti tñ tuę tribui multũ. In honore te habui:& amaui ut patrem:obseruauiq; ut magistrũ:q̃obrem bono animo esto. Antiqua charitas immutata nõ est:sed eadem pseuerat. Sacerdos sum:& figuram Apostoli in eclesia teneo:cui scio p Saluatorem dictum. Mandatum do uobis:ut diligatis inuicem:sicut dilexi uos. In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis:si dilectionem habueritis inuicem. Tu quoq; pater in memoria habe scripturam alio loco dicentem: Si amicus aperuerit os triste tecum in loquendo:nõ timeas. Est.n recordatio amiciciæ pristinæ. Cum itaq; tibi cum tuo ordini:cũ tuis fratribus usui esse possum:paratum sine exceptione me habes. Scribis q̃d senex:& inualidus: & morbis oppressus peginaris in terra aliena. Misereor corporis:sed animę gratulor:quę errans p grege credito ubertim habet un̄ in infirmitate possit pficere uirtutẽ. Tribulationẽ sequtur cõsolatio. Trãsiuimus:inqt Propheta: p ignem & aquam:& induxisti nos in refrigeriũ. Si minus in hoc seculo:at in altero hoc ipsum expecta. Vale. Romæ Die xxviii Ianuarii. M.cccc lxv

Antonio Petrucio Regio Secretario.

79 MVlta mecum de te sæpe locutus est Franciscus lucensis: multa testatus de integritate:& litteris:& in amicos tuos officio. Sed neq; errauit iudicio:ut putas:laudauit:quæ laudari quottidie audio. uidit quod oẽs uidemus. Locus quem apud Regẽ sapientissimũ tenes: satis tuam industriã pbat. Principibus (inquit Flaccus) placuisse uiris nõ ultima laus est. Parari hi gradus sine uirtute nõ solent:nec diu retineri possunt sine uirtute. Ideo apud istũ Principẽ gratia uales:q̃d intelligis:& scis: & te illi utilẽ præstas. Caderet omnis acceptio:si ista abessent. Salomõ ministros bonos & malos expertus:ita pnunciat. Acceptus est regi minister intelligens. Iracũdiã eius inutilis sustinet. Ego iã dudũ hæc audiens amare te cępi:& uiderẽ optaui:eamq; occasionẽ dari:qua iterius nosceret alter alterũ posset. Tu eã nũc occasionẽ porrigis primus. Impetras Oliuerotto amicissimo meo consulatũ Ancõitanũ:diplomata honorifica cõficis: mercede nõ

habita ea huc mittis. Magnũ hoc duco: nõ tam rẽ pendẽs: q̃ aĩum. Gratias diligentię: & charitati tuæ innumeras habeo. Obnoxium me tibi cõfiteor: teq; amici: & fratris loco apud me statuo. Licet autem nomẽ Regium au ctoritatem paginę dederit: nec sine illo quicquã confici potuerit: tibi tamẽ uni munus acceptũ refero. Seruiui a secretis Pio Pontifici. Teneo ꝓbe quan ta hoc ministerium possit: & q̃ta sit in utranq; partem ad dãdum atq; adi mendum facultas. Sit muneris Dei: ut remetiri tibi hanc gratiam possim. Bene uale. Romę. xxviii. Ianuarii. M. cccc. lxv.

G. Lollio.

Onsueuisti me aliquando reprehendere: cum iis fauí apud Piũ: quos ideo fauore omni destitui oportere dicebas: ne amplius pa trię possent obesse: & boni non indignarentur: uidentes esse gra tiam malis. Valuit apud me semper fraterna tua admonitio: nõ ab odio cu iusq̃: sed a patriæ charitate proueniens. Negaui igitur patrocinium multis: quos tales eẽ cognoui: & solis bonis sum me impartitus. Tuam exhortatio nem: & amorem ciuitatis: & Prophetę increpationem attendens. Videbas furem: & currebas cum eo: & cũ adulteris portionem tuam ponebas. Sed uenit Romam proximis diebus Petrus Ioannes Lucius: Frãcisci filius: adi tum sibi ad Pontificem quęrẽs: & ad me attulit litteras a Guidantonio cõ gentili meo: quibus in iis: quæ usui futura essent sibi: tanq̃ affinis cõmenda batur. Petii ab eo humaniter: quid Romæ haberet negotii: & qua in re ope ram meam sibi optaret: uisum se inquit uenisse Paulum Pontificem hospi tem ueterem: & baptismi parentem. Pro opera uero gratias agens: nõ mul tum se illa usurum ostendit. Dimisi itaq; sic hominem: sed quindecim abin de dies reuersus ad me: ad Pontificem inquit admitti non possum. Iubeor quottidie ad quartam & quintam noctis horam sedere ad fores: & tãdem inauditus remittor. Quæso ut inductione tua audiar aliquando: & quotti diana hac miseria liberer. Annum alioquin integrum futurum hic me agno sco: quando ad meos redire inauditus non statuo. Intercessionem benigne pollicitus: & ad curiam equitans: sine mora ad pedes Pontificis illum indu xi. Interpresq; fui omnium: quæ dicta sunt: & responsa. Petiit unam modo gratiam precibus multis: cuius ægre quartam partem: etiam me annitẽte obtinuit: euectionem liberam nescio cuius portionis frumenti. Post modũ dies adhuc multos anteq̃ diplomata acciperet: Romæ consumpsit: & tan dem hiis habitis: cum per se anniteretur ut rursum Põtificem adiẽs: missio nem cum benedictione acciperet: nec parare p se aditum posset: uenit ad me secũdo rogans pro nostra affinitate ut alterum accessum sibi impetra rem: quo aliquando absolui his tediis posset. Annui: & factum sic est. Audi

tus est & dimissus: & ad uos reuersus: ut credo nil aliud sibi: nil patri etiam impetrans. Vereor nunc ne illo isthic per gloriam referēte: ut sunt uana aliquando nostrorum capita: quid me intercedente acceperit: tu factum hoc meum: cōtra tuum consilium: & contra cōmunem utilitatem existimes: q̄d pro illo fuerim intercessor: quem afflictis temporibus abiisse in consilia impiorum recorder. Sed attende quę me ratio ad hanc humanitatem adduxerit. Poterat Petrus Ioannes in iis peragendis: dies adhuc aliquot amplius expectare: poterat in prima petitione repulsam ferre. Sed tandem mi Lolli (crede mihi) auditus sine me: atq; exauditus fuisset: & utrunq; acceptioni patris: & suæ arrogasset: qua ratione rei: quam cauemus: sine dubio grauius nocebatur. Nunc uero. cum mihi acceptum referat quod habuit: & minus ipse Pauli nomine insolescet: & minus iudicabunt conciues tui de Pontificis erga illum æstimatione: qui per se sine adiutore non potuit: & de potestate mea melius sentient. Si (inquient) hic: qui semper cum Lollio p̄ bonis stetit: pro alienis hoc egit: quid faciet pro nobis: quos dilexit: in suosq; habuit? Erro fortasse: sed meo iudicio: imminuta est hominis cōditio: intercessione hac multū: & nostra adaucta: qui dicimur fratres: & sumus. Vnica uia declinare illi hūc scopulum possent: si intercessore tacito: se ipsos operatores gratiæ mentirentur. Sed rem tuiam noscis ad reuincendum mendacium. In ocio: quo nunc abundo scribens: ad te libenter cogitationum mearum: & dictorum: & factorum reddo rationem. Quæ si tibi probantur: cōsiliis gaudeo. Si minus tu: qui semper monitor: & monstrator meus fuisti: in melius uerte ut hactenus: ita & nunc te sequar magistrum: & Ducem. Matrem tibi cōmēdo. Tuos meis uerbis saluta: & tu uale mi lolli: & quod dies iam multos non facis: rescribe. Romæ.

G. Lollio.

91 AD litteras: quæ tibi a matre sunt redditę prudēter respondisti mi Lolli. oībus in rebus uidētissimus semper a me habitus es. Hoc unico suspirio. ss. Vtinam non tam nota essent: q̄ uera. ss: Quid dictu breuius: sensu lōgius dolore: significantius: ac tāto enigmate excogitari obscurius poterat? Ero imitator prudētię tuæ. Idemq; repetam ego sensu paulum diuerso. ss. Vtinam nō tam uera essent: q̄ nota. ss. ut saltem sine re esset nostra infamia. Sapienter quoq; & paterne de Christophoro cōsulis. Temporis: & pedagogi ratio tenebitur: quam monstras. Ad mores: & litteraturam erunt disciplinæ suæ initia. Stulticiaq; illa: quam scriptura alligatam in corde pueri dicit: his rudimētis iam discuti incipiet. Erraui in nominanda tibi domo: quę ante ædem est Augustini. Non Ioannis Simonis: sed Ioannis Francii est. de qua ēt tu: atq; ego collocuti aliquando antea fu

mus: Area placet: sed nō placet a fundamentis extructio. Consulēda est in huiusmodi non uoluntas: sed area. Vtilius milia illa quinq; quæ dicis: aliis in rebus possunt locari. Magnificæ ædes fundum non parant: nec habent quod edas. Fundi uero & quod edas habent: & unde illæ fiant quotannis aliquid tribuunt. Proinde areas missas nūc faciamus. Ad duo: quæ requisie ram: miror nil mihi a te esse responsum: ad domū uicinam: cuius precium & sciri & scribi optabam: & ad ualitudinem fratris: quam audisse me scrip seram in discrimine esse. Diligentius posthac lege litteras: & sigillatim rę sponde. Non ob id modo: qd tu otio abundas: sed qd ego uehemens in de syderiis sum. Ad utrunq; ergo q̄primū responde. De re Petilianensi secuta sunt: quæ p Oratorem nunciata isthic iam esse existimo: satis cōtendimus Theanensis & ego: ut is qui mittit̄ nō mitteretur ad Comitem: aut si illuc ire iuberetur: nō progrederetur ad uos. Affinis Ildebrandini: & ciuitati ue stræ multis ex causis suspectus minister: bonus iudicio nostro non erat. Sed suasio sua uicit nostra consilia. utinam nō ad cōmiscenda: sed ad conciliāda quæ opus sunt uenerit. Tu: ut per eum ammonui: uel propter Pōtificem illi faue: uel: si rem non probas: aut abito rus: aut ualitudinem simula. Non ex pedit tibi quantum intelligo: ut rediens ille: qui te nō amat: impugnasse cō ditiones: aut frigide adiuuisse Pontifici referat Romæ Septimo Februarii. M.cccc.Lxv.

Antonio Nozetano Pontificis Aulico.

ANtoni mi in bonam quæso partē accipias: quæ ad te scribo. Cō munis famulatus: quem Pio præstitimus: & nostra mutua cha ritas: ut ita agam me admonent. Scis quem locum apud patrē illum q̄diu uixit tenueris. Quantum ille te honorarit: quantamq; habuerit fidem dictorum omnium: & factorum suorū: Pater a quo genitus es: nō se tibi cōmuniorē fecisset: nec plus indulsisset: q̄ idulsit ille: cum quo uinculū carnis nullum habebas. Scripta sua: & interiores cogitationes quas nobis celabat: tibi propter dilectionem credebat. Mensa senis: & cubiculū: & om nis conuersatio patebat: ut caris nepotibus. Profectiones honoratissimas dedit. Ad ea tractanda industriam tuam elegit: quæ conuenire poterāt æta ti dignitatiq; maiori. Putauit pius pater hūc: in quem ita benignus fuisset: memorem futurum humanitatis acceptę: & relaturum suis gratiam: quā referre sibi non poterat. Hac spe perseuerauit in finem: & hac spe Domino spiritum reddidit. Aequum est: si non erro: horum te memorem esse: & hęc recolentem dici uelle filium benedictionis paternæ. Præstare hęc potes uel ea in primis ratione: si suos quos habuit caros: & tuo ac nostro patrocinio tuendos reliquit: tuearis & ꝓtegas. Vnum hoc exigit pater noster defun

ctus:& uultu illo:quo suam in nos spirabat pietatem: an ita agamus nunc cōtemplabitur. Si nō facimus angitur: si facimus benedicit nobis & labo ribus quos tulit pro nobis. Debemus quem uiuentē amauimus:non odisse nunc mortuum:& cum quibus in secunda fortuna uiximus:hos in afflicta non conculcare. Quid inquies tibi uis Cardinalis. num non ago:quę mon stras agenda? In quo beneficii dicor ingratus? aut quod factum meū ac cusas? Equidem Antoni factum tuum nullum accuso. Tu ipse quid agas scis optime omnium. sed quid uelim:& in te requiram attende. Guidonē Caroli Picolomineum nosti. Non te est clam primarium illum eē in fami lia sua:& gentilem Pii fuisse:& ab illo uere dilectum. Meus quoq; ut am plius scias:nō gentilis tantum:sed affinis est:ex neptis nostræ cōiugio. Di ligendus a te proculdubio uenit: non solum propter genus:cui debemus: sed magis propter cōmunem patrem:ex cuius reliquiis mansit. Nonnihil quoq; ꝓpter Papiensem tuum:a quo tibi charitatem: & laudem tributam semper es memor. Debes mihi amorem:quia te amaui ut fratrē: & operā debes:quia nunq̄ opera mea: & uox tuis temporibus defuit. Iterum quid tibi uis inquies? Accipe iterum planius quod quæro ex te. Precor p sancta genitoris nostri ossa:& per dulce contubernium nostrum: ut hunc uirum: qui certe est bonus:& qui fuit ex nostris:in patrociniū tuum suscipias:ac la cerari indigne nō patiaris: Quod genus hoc mali est? nolle negotiū sibi cū camera apostolica esse? Iter amputandū inueniendæ a Pontifice gratiæ. ac ꝓpterea quia consulere sibi utilius quærit: subiicere uoci præconis prædio lum:quod Tuscanellæ habet:& pecus comparatū industria. Ne quæso An toni seuiri sic uelis in tuos:neue toleres impietatem hanc exerceri i sangui nem patris sepulti. Memores simus humanitatis acceptæ: & recordemur præteritę uitæ. Idq; agamus:ut grati iudicemur ab omnibus: quoniam & si ingratitudo est aliquando utilis:semper tamen est contemptibilis:& sem per interno cōdemnatur iudicio. Via facilis est ad suam salutem:si ita tu ue lis. Modo uelis:posse te nouimus. Gratificaberis nōmodo tibi:cui laus erit in Pientinos fuisse benignum: sed patribus nostris tui amantibus Rauen nati: Theanensi:& Senensi:qbus res hæc nō parum est cordi. Si me etiam aliquid ęstimas:& si me amas:ut credo:libera quoq; propter me his mole stiis gentilem meū:atq; affinem:& Pii tui domesticū. tui inq̄: quia & tu ex Pio esse negare nō potes. Scio multa rescribes:& quo ingenio: atq; eloquē tia es:tueberis quæ in hanc diem sunt facta. Seruitium Pauli obiicies: Man data dura allegabis. Guidonis incredulitatem damnabis. Sanctus tu eris: ut uno uerbo complectar:& demonū princeps ille. Transiuimus per ista Antoni carissime quadrantem a lupinis: & a cancris lunam discerni

mus. Difficile est homini excocto uerbis suadere: quod ita esse nō sciat. Putato Apologeticum tuum pondus apud me non habiturum. Ego opera expecto: non uerba. Papiensi tuo da opera bona: nō uerba. Pro illis gratias agam: & sempiterne debebo. In hiis delusum me dicam. Nullum i Guidonem beneficium tuum: nullum esse incommodum detrimentumq; potest: quod sit a meo disiūctū. Facito precor ut sicut ꝓ Dominico Montutio gratias tibi egi amplissimis uerbis: ita ꝓ Guidōe plusq̄ amplissimis agā. Res hęc toto a me desyderio petitur. Vale. Romę Die. x. Februarii. M. cccc lxv.

Donato Acciaiolo.

Diligentia: quam adhibuisti: & adhibes in parandis cōmentariis beati Thomæ Aquinatis: grata est mihi multum. Facis quod & cōmunibus studiis: & charitati nostræ est consentaneum. Adiuuas desyderium salutare: & mercedem tibi comparas a Deo: cui benepla citum est qcquid ad uirtutem adiumenti impenditur. Gratias habeo tibi: & peto ut in perquirendi diligentia perseueres. Inuenias uolumina omnia: & nō tam ad unius scripturę attendas codices: q̄ ad emēdationē scripturæ: & ad explicatam scripturam. Si secūdam secundę ad me miseris: ut scribis: cupide illam inspiciam: & placitam retinebo: ac tibi pecuniam isthic reponam: quam precio dixeris. Beneuale. & tu quoq; post studia sæculi: ad studium domini te conuerte: Amō tempus est: ut desinas iuuenilibus litteris immorari. Melius est: inquit Augustinus: scire infirmitatem nostram: q̄ naturas rerum. Romæ Die xxi Februarii. M. cccc lxv. 83.

Petro & Donato Acciaiolis.

ACcepi annuum beniuolentiæ uestrę tributum. Mala ex Geminianensi odore: & specie præcipua: qualia perpetuus Pheacum autūnus habebat: & credere quę possis surrepta sororibus afris. Charitati uestrę habeo gratias fratres dilecti. Memores estis amici antiq: & fidelis consortis studiorum uestrorum: a quo si molestum nō est audire: fundamenta uestra iacta olim ab adolescentia sunt: & operis pars utilior eleuata. Sic facite semp. Amate eum: qui postq̄ uos amandos suscepit: amorem nunq̄ deposuit. Cōsolatores uos eritis annorum meorum. Malis uero ipsis: quibus ut nostis: auide fruor: nostra septuagesimalis mensa ornabit: & membra humectabuntur propter maciem: & coleram succosis semper obnoxia. Beneualete. Romę Die. xxi Februarii. M. cccc lxv. 84

G. Lollio.

PRudenter: & ex usu tuo: ac reip. tuæ fecisti: ita demereri Gentilē ut rediens ad Pōtificem tuam in se: tuum in petitionem suam referre officium habeat. Tempora ita nunc uolunt. Temporibus 85

parere ſemper ſapientis eſt habitum. Non celabitur hec tua humanitas.
Diſcet a me cum modeſtia Pontifex q̄tum iudicio ſuo tribuas. Idē mi Lol
li precor eſto in reliquis:atq; eundem te præbe inter tuos. In Senenſi:nō in
Platonis rep. uiuis. De moribus cōmunibus cōmiſcenda ſunt multa. Præte
rita anxium me habent de futuris pro te. Dabis ueniam:ſi uitæ expers ciui
lis:homini ciuiliſſimo moderationem hāc memoro. Fidei conſilium eſt:nō
ſapientiæ. Ais auctoritatem meam magnam eſſe apud uos. Vtinam:ſiqua
eſt:parta eſſet meritis noſtris. Sine uirtute ſum:& ſine prudentia. Nec tan
tum mihi deberi cognoſco. Quæcunq; eſt tamen:ſit dignitatis quā teneo:
& charitatis:qua nomen ſenenſe cordi intimo ſedet:& ſit amoris erga me
ueſtri:quē re anteq̄ uerbo p̄ſenſi:& teſtimonii quoq; tui:quod de me iſthic
quottidie perhibeſ. Ego uero tāta pietate ciuitatem Senenſem:& Senēſes
omnes complector:q̄ta maxima ulla patria:uel naturæ :uel legis coli unq̄
potuerit. Dicam:quod pauci:præter te:credent :ſi in huius conſeruationē
dandus eſſet ſanguis de uenis omnibus: ulli non parcerem. Obitu Pii no
ſtri: quod a nullo antea putabatur:auctus in īmenſum eſt omnis affectus.
Viuente illo non deerant (ut noſti) qui male de ſenſibus meis merentes:
dicerent paſſim:ſtatim:ut ille clauſiſſet oculos:conculcata eius memoria:
conceſſurum me cum meis ad Florentinos conuicinos:cum quibus antea
uixeram:& ciuilitatem male diſſimulatam ituram ī nihilum. Gratiæ Deo:
qđ obſtrictum eſt os loquētium iniqua:& qđ non fuit in ore corū ueritas:
& qđ cor eorum uanū eſt:& ſepulcrum patēs eſt guttur eoꝝ:& qđ līguis
ſuis doloſe agebant. Ego ſenēſior magis nūc ſum:q̄ antea:& gratior mul
to q̄ antea:& multo amantior q̄ antea. Quę hic egi:& ago pro noſtris in
dies:& dolores:quos pro eis ſuſcipio:gratitudinē altis hęrentem radicibus
indicant. Non parco labori:non precibus:non libertati dicendi: quæ ſen
tio. Supplicem quoq; pro iis quottidie ante īdigniſſimorum me pedes abii
cio. Ea die finis ſit uite:qua & memoriæ Pii noſtri:& Senēſium omnium.
Bene uale. Romæ die.xxii. Februarii. M.cccc.lxxx.

G. Lollio.

86 MVltas a te habeo quottidie litteras:quas ſemper cum iucundita
te animi lego:& lętor cōtinue officii tui: ſed fraterne quęſo hoc
audi:in quo tibi aliquando ſuccenſeo : doctus es admodum Lol
li:& ſcribendo plurimum uales:ubi intendere ingenium ſatagis. Laudauit
aliquando Pius noſter eloquētiam tuam : ipſe ſui temporis in eloquentia
princeps:Et uidi ego ſæpe epiſtolas apoſtolicas:quas pro eo dictabas : ita
diſertas:& graues:ut nil fieri melius poſſit. Nūc uero ad me ſcribēs:neſcio
quomodo ſemper te negligis:& tanq̄ laudem inertię quęras:diſſimilem tui

habita ea huc mittis. Magnũ hoc duco nõ tam rẽ pendẽs: q̃ aium. Gratias diligentię: & charitati tuæ innumeras habeo. Obnoxium me tibi cõfiteor: teq; amici: & fratris loco apud me statuo. Licet autem nomẽ Regium au ctoritatem paginę dederit: nec sine illo quicquã confici potuerit: tibi tamẽ uni munus acceptũ refero. Seruiui a secretis Pio Pontifici. Teneo ꝓbe quan ta hoc ministerium possit: & q̃ta sit in utranq; partem ad dãdum atq; adi mendum facultas. Sit muneris Dei: ut remetiri tibi hanc gratiam possim. Bene uale. Romę. xxviii. Ianuarii. M. cccc. lxv.

G. Lollio.

Onsueuisti me aliquando reprehendere: cum iis faui apud Piũ: quos ideo fauore omni destitui oportere dicebas: ne amplius pa triæ possent obesse: & boni non indignarentur: uidentes esse gra tiam malis. Valuit apud me semper fraterna tua admonitio: nõ ab odio cu iusq̃: sed a patriæ charitate proueniens. Negaui igitur patrocinium multis: quos tales eẽ cognoui: & solis bonis sum me impartitus. Tuam exhortatio nem: & amorem ciuitatis: & Prophetę increpationem attendens. Videbas furem: & currebas cum eo: & cũ adulteris portionem tuam ponebas. Sed uenit Romam proximis diebus Petrus Ioannes Lucius: Frãcisci filius: adi tum sibi ad Pontificem quęrẽs: & ad me attulit litteras a Guidantonio cõ gentili meo: quibus in iis: quæ usui futura essent sibi: tanq̃ affinis cõmenda batur. Petii ab eo humaniter: quid Romæ haberet negotii: & qua in re ope ram meam sibi optaret: uisum se inquit uenisse Paulum Pontificem hospi tem ueterem: & baptismi parentem. Pro opera uero gratias agens: nõ mul tum se illa usurum ostendit. Dimisi itaq; sic hominem: sed quindecim abin de dies reuersus ad me: ad Pontificem inquit admitti non possum. Iubeor quottidie ad quartam & quintam noctis horam sedere ad fores: & tãdem inauditus remittor. Quæso ut inductione tua audiar aliquando: & quotti diana hac miseria liberer. Annum alioquin itegrum futurum hic me agno sco: quando ad meos redire inauditus non statuo. Intercessionem benigne pollicitus: & ad curiam equitans: sine mora ad pedes Pontificis illum indu xi. Interpresq; fui omnium: quæ dicta sunt: & responsa. Petiit unam modo gratiam precibus multis: cuius ægre quartam partem: etiam me annitẽte obtinuit: euectionem liberam nescio cuius portionis frumenti. Post modũ dies adhuc multos anteq̃ diplomata acciperet: Romæ consumpsit: & tan dem hiis habitis: cum per se anniteretur ut rursum Põtificem adiẽs: missio nem cum benedictione acciperet: nec parare p se aditum posset: uenit ad me secũdo: rogans pro nostra affinitate ut alterum accessum sibi impetra rem: quo aliquando absolui his tediis posset. Annui: & factum sic est. Audi

cipe christiano esse indigna:sed quia operæprecium putet non solum Velo nam & loca uicina regno:quæ ab illo tenentur:diligentius explorari:si qñ inferendum a se bellum esset Turco:sed mores omnes eius:& uires:& con silia:& bellandi modum agnosci.Nõ ingratum quoq; futurum sibi:si mit tendum censeatur:quenq; potentatum Italię mittere unum cum suo: qui utilius inquirant:quę opus sunt.Et enim plus uidere multos q̃ unum.Om nino autem referre omnia hęc ad Pauli:Ad Venetorum:ad Ducis Medio lani & Florentinorum iudicium:a quibus dissensurus non esset. Recitatis litteris:iussi sunt oratores extra Consistorium paululum expectare:donec cum patribus de responso consuleretur.Pontifice ergo sententias requiren te:Bessarion Cardinalis Nicenus ita consuluit. Pontifex Beatissime quan tum ad nuptias attinet:laudandam censeo imprimis a te esse deuotionem Regis erga hanc Sedem:qui ad domesticam lęticiam adhibere nomen no strum desyderet: dandam deinde operam:ut secundo genitus:quem uen turum huc & rediturum cum sponsa dixere:honorem pro dignitate accipi at.An uero ad celebrandas nuptias daturus legatum tuum sis non habeo nunc certum consilium:sed satis illud certum est:tractandum esse Regem atq; identidem Ducem cum humanitate:& gratia. In huiusmodi rebus attendenda sunt ualde exempla. Non memini ante hunc diem Romanũ Pontificem inuitatum esse ad nuptias.Non legi etiam Cardinalem lega tum ad tale opus missum. Periculosum est consuetudinem nouam induce re:& id agere:ut in posterum requirantur pro debitis. Mittendum nihilo minus cõsulo:sed ut dixi:Cardinalem:an Pręlatum censeam mittendum: impręsentiarum non dico.Missio non instat nunc.Duos amplius menses ad deliberandum habemus.Cogitare interim maturius possumus:& uide re quid decernendum.Hoc medium spacium ministrare nobis forsitan po terit in utranq; partem certum consilium:quod pręsens tempus nõ habet. Contenti esse nunc possumus laudare Regem:habere gratias officio suo: & offerre illi præsentiam alicuius ad nuptias honorandas.Ponderis longe plus habẽt:quę de oratore ad Turcum mittendo exposita sunt.Hic quoq; commendandam dico sapientiam eius:& probandam religionem:q rem tractans Christianis periculosam:nil uoluerit tentare sine tuo decreto: & ad Sedis iudicium retulerit omnia.Sed mihi hoc loco percurrenti cogita tione multa: nil sane occurrit: propter quod probem oratorum horum ultro: citroq; comercia. Primum enim nisi excordes simus: esse hoc no bis exploratum debet: quærere has missiones Turcum:non ad nostram: quos odit: & cupit perdere:sed ad suam duntaxat utilitatem.Odio esse sen tit se uicinis Principibus suæ legis:propter iniurias irrogatas:& formidolo

sam potentiam:suos quoq;:quibus imperitat:non ignorat parum pacatos sibi ēē.Cōtineri hos:ne tumultuent:uel ea imprimis ratione credit:si ostē tet cū christianis:a quibus illi aliquando expectant auxiliū:fœdus sibi:& amiciciā esse:atq; hanc spem amputatā.Nouit pręterea Turcoꝝ nomen ubiq; apud nos nefandum haberi:ꝑptereaq; in bellis ualidius resisti sibi.

SINE FINE EST

G.Lollio ;

NOtę tuę enigmatū ad me peruenere clausę: & saluę.Vtiles eas putaui ad multa:in quibus significandis plus periculi est aliquā do:q̄ fructus.Omnibus in rebus prudēs es:atq; oculatus.Seruabo eas diligenter:& in necessariis adhibebo:sed quid tibi uenit in mentē homo insensate:ueriturū me posthac ad te litteras dare:ꝑpterea ꝙ magistratui eas ostenderis:in quibus de tributo Petilianensi agebā.An non credis intellectum a me factū hoc tuū?An non putatū ad cōciliandam mihi gratiam ciuitatis:& ad publicam utilitatem illas ꝓpositas?non sum adeo hebes:ut non intelligam hæc.Si patrē mihi occideres:quid æstimare aliud possem:nisi cum ratione & charitate id fieri?Scis q̄tum tribui semper consiliis tuis.Caueto deinceps suspicari talia de germanissimo tuo.Quęcunq; ages in meis rebus:ut displiceant aliis:mihi nunq̄ poterunt nō summe placere.Quæ de Lollio fratre dolenter communicas:nō minus olim præuisa a me sunt:q̄ impræsentiarum displiceant.Videbam Pio uiuēte:ꝙ frenum aliquod erat illum uix quieturum:defuncto autem relaxaturū habenas oēs stulticiæ.Ingratus est nimiū:& inscius sui.Quęcunq; accępit:data sunt meritis tuis : non eius ignauię.Imbecillitatis eius hoc tibi sit signum:ꝙ non ītelligit hęc:& se totum ignorat.Nescio quid tibi amplius dicam .Memor es:quanta præsens egerim secum:quanta sæpe contenderim.Nec monitioni:nec minis:nec repręhensionibus ullis peperci.Insanabile ingenium est proteruum:& immemor:non solum uerborum:sed etiam rerum.Rogandus est Deus : ut sanet hanc eius ualitudinem mentis . Ego si medicinam iis malis cognoscerem:ultro eam offerem.Sed consumptis dudum remediis:iam inops sum artis.Si uides tu curationem mihi reliquam esse:eam pete:& dabitur.Cogita si utile iudicas reddi ei has litteras quarum ad te mitto exemplum.Fingo me intellexisse antiquam eius stulticiam.Moneo ut desinat.Fratrem non uexet . Solum me relictum illi adiutorem : quem sit perditurus:si ultra insaniat.Nec.n.tuam ullam iniuriam seiunctam esse a mea.Nec dolere tibi aliquid posse:quod me quoq; non urat . Sin frustra hoc putas:cōuince iudicio duritiē hominis.Via:quā scribis est sapientis.Si ēdus ille ꝓptius furere:ut necessitate tua ītellecta:sine admiratiōe cōcēdas:

Scio opus nō ēē te consolari:callū.n.obduxisse iam debes. Vetus tormētū hoc est:& quottidiana infirmitas. Tibi gratias ago:quod expertē me esse nō uis eorū:quæ in rebus tuis secūda:uel aduersa cōtingūt. Bene i hoc agis: collętor.n.tecū semp:atq; cōtristor. Vale. Rōę die.viii.Martii.Mcccclxv.

Episcopo Caietano.

Tota cōtentione acta res tua est:nō defuere tibi facturæ manuū Pii.Certatim est pugnatū ab omnibus.Breuiter habe. Tēpora tibi nō fauent.Ad cætera mala domestica tua hoc tibi addendū: ut in iudiciū uenias uocatus ab his:q uocati a fisco pp te sunt: & necdum iudicati.Cōfide frater.Grauiora aliquando es passus.adiuuit in illis Deus. In his quoq; ñ deseret.Tu locū iudicii times pp insidias:ego magis Iudicē in partes aduersarioꝝ iam tractū.Ita de te quottidie loquit:ut cōdemnasse iam uideatur.Dicuntur ista clam:sed fidem non habent.Dici in publicum nequeunt:ppter Collegii nostri consortium.Tu quoq; meas has litteras contine: ut quod loquor Episcopo:laici nesciant.Beneuale.Romæ. 89

G.Lollio.

Ex quo litteras tuas & Thomasii nostri accepi:non desino contendere:ut fidē publicā suo aduentui ipetrē.Impetrare hucusq; nō ualeo:ita grauate illam Pontifex dare est solitus. Iussus sum porrigere scriptam supplicationem.Hanc curaui fieri:& porrexi.Expecto ut signet.quod erit:scies q̄ primū.O.pias māus Pii nostri:q̄ liberales erāt: q̄ gratæ:q̄ pmptę:& o.nos illo Principe foelices:quoꝝ erat tantū labor petere:& scribere:& ad eū portare.Nā in signandis facilitas erat.ut benigna semper:ita semp iusta.Thomasio omnia debeo.Ipso magistratum regente donatus sum ciuitate:ut nosti.Non cessabo:quoadusq; fiat quod uult.Ad eum non scribo.Hæ litteræ sint ambobus communes. Beneuale.Romæ Die xiii Martii.M.cccc.lxv. 90

Sigismundus Comitius Fulginas Cardinali Papiensi.

Quod me Regē his Saturnalibus esse oportuit:enitor omni studio:& diligentia:ut psonā mihi a forte impositā non inconcinne uideat sustinere. Cōparo itaq; me ad regnū:acturus de summa rerum crastino uespere.Et quoniā nihil Massano:Massaniq; sectatoribus siue serio:siue ioco:sine Papiensibus potest esse iocundum:Sigismundus:q & Rex ē:& ex Massanis pręcipuus tui numinis cultor:te orat Papiēsis:ut duos ex tuis ad se uēire finas.Delegi Iacobū Volaterranū:& Forteguerrā: homines scitos: & ad tuendum regnum nostrum aptissimos.Beneuale. In Palatio nostro:ante coronationem. 91

Petro Ioanni Lucio.

acquisitam molestiis. Ubi.n.per unum tātū Pontificem desitæ essent dari: futuṛ ut dari amplius non possent sine scandalo. Differendum tamē dixit menses aliquot: donec noui Pontificatus nuncii ad natiōes:& principes puenissent. quæ.n. indignitas inquit est:& rerum confusio: ante ex gratiis expectantiū in populis nunciari de nouo Pontifice:q̄ ex ipsius Pōtificis litteris? Pauci tēporis expectatio nō obest nobis:& hoc incōmodum tollit. Dixit Cardinalis Aquilegiensis Eugenium quartū distulisse aliq̄diu anteq̄ daret. Dixit Spoletanus Nicolaū:q successit Eugenio totos decem & octo m̄ēses ab iis abstinuisse. Dixerunt nonnulli Calistum: qui Nicolao:& Pium: qui Calisto successit: ab initio Pōtificatuum statim dedisse. Auditis sententiis: narrauit Paulus causam differendi Nicolao fuisse: quia diuisa esset Ecclesia ob Amedeum Sabaudiēsem pseudo Pontificem habentem assertores obedientię suæ. Gratias aūt & dilationem ꝓbari sibi: sed non admodum longam. Eam uidelicet: quæ per Cardinalem Protuensem esset monstrata. & quia prerogatiuę consequi gratias solent: de iis seruata in aliud tempus: & ad pauciora iudicia discussio est: quippe quarum intelligentia apud eos sit solos: qui usum Cancellariæ habent. Vale.

Nunciaui nudius tertius: quæ de gratiis expectatiuis decreta in Consistorio erant: nuntio nunc in tuum documentum:& meū: auream sententiam dictam a Cardinali Portuensi die: quæ secuta est coronationem Pauli: cum consistorium haberetur Laterani. Referebat Guillelmus Cardinalis Hostiensis ex consuetudine nostra de Cęnobio Gallicano: insigni opibus:& religione. Relationis summa erat: Abbatem grandeuum & effetum uiribus administrationi credere propter conscientiam: eo q̄d inutilis iam esset: Episcopum porro nescio quem: cuius Ecclesia longe ab illo esset: petere: ut commendaretur sibi. Cœnobium ut dixi insigne erat:& multi in Gallia nominis: nil habens mali: propter quod commendari haberetur opus. Apparebat non ꝓpter desyderium boni operis: sed propter auariciam peti. In dicenda ergo sententia Portuensis: qui proximus ab Hostiensi erat: Vereor inquit Beatissime Pontifex ne propediem audiamus omnia Galliarum Cœnobia commendata esse: & nullum reliquum q̄d Abbatem suum habeat: Ita quicquid ibi a nobis decernitur commendatio est. Surget nobis non expectantibus aliquando regnum illud in nos: ferre ultra non ualens inutile ministerium nostrū: & grande aliquod negotiū sedi tuæ exhibebit. Turbulenta natio est libenter tumultuans: ubi aliquam sit nacta occasionem. Approbauit iudicium Pontifex:& adiecit credere se a Pontificatu Calisti in eam diem: amplius quam quingenta monasteria esse iam commendata: atq; ideo in metu

sibi esse:ne corruptela hæc maturius opinione in scandalum graue erumperet. Digna fuit sententia pater & Domine:non solũ uiro Deum timente: & ambulante in semitis eius: sed summæ sapientiæ Cardinali attendente quid ministerium deceat sedis eius: unde in omnem partem ꝑfectũ opus debet manare. Cōmēdādoꝝ ab initio cœnobioꝝ nō ea fuit ratio Patribus nostris:ut sagini Ecclesiasticoꝝ illa darentur: sed ut fide & studio maioris alicuius ea quæ occupata a sæcularibus essent redimerentur: & neglectus diuinus cultus in pristinum reuocaretur. Deflexit res:& in abusum hunc uenit odibilem Deo:& sorti nostræ infamē. Adiuuemus igitur nos quantũ possumus sententiam sancti Senis:& pro nullis cōmendationes petamus: nisi cum necessariæ uidebuntur:atq; eas:quæ ambitiose petentur:sentētiis nostris cōdemnemus intrepide. Vale.

¶ Libenter cōmunico tecum quæ ad nostram doctrinam ubiq; uel dici:uel agi intelligo. Quod subiciam ex illis est. Consedebat hodie mecum dimisso iam Consistorio Cardinalis Portuensis:quē sæpe cōmemoro:& de ciuitate Auinionensi inuicem loquebamur. Ductus hinc sermo erat:qđ a nonnullis ad componendas contentiones de Regno Sicilię:quę inter Aragōenses & Andegauenses antea fuerant:& nũc sunt: & futurę in perpetuum iudicantur. hæc media pacis dicebantur ꝓponi:ut uidelicet Andegauenses cedentes regno:Auinionem acciperent. Aragonēses beneficium pacis cōsequuti:Aquilam Marsorũ ciuitatem redderent Ecclesiæ. Non putabat sapientissimus pater utilem esse permutationem. Damnabat eam:ut detrimentosam:& turpem:& ad me conuersus:o Papiensis inquit:curandum omni ope est:ne Romana Sedes id patrimoniũ trans alpes perdat. Est refugium pulsis Pontificibus: est & durum Italis frenum: ne ad uexandam Ecclesiam licenter currant. Vbi hic quieti esse non sinimur:comminantes ad eam nostram ciuitatem commigrationem salutem nobis operamur. Metuentes.n.ne tantum ornamentum amittat Italia:perdi Dominatum nostrum:& nos non patiuntur. Consideraui suspirium Senis:quod non aduerteram ante: & gratias egi:quod digne pro Ecclesia cogitaret. Erunt fortasse:qui sententiam hanc eius non probent: & illecebram illam dicant extare transalpinis Pontificibus: eo fine causa curiam traducēdi. Ego uero & iudiciũ ꝓbo:& reffugiũ illud in necessitate maximi æstimo. Vix ullos transalpinos Pōtifices erit repire:quos tm̃ cęlũ gallicanũ capiat:ut uelint Principatũ tēporalē sedis Romanę:atq; ipsam sedē diripiēdã predōibus relinquere. Aestimatio maior Romæ ē:libertas maior:Potestas operandi ut uolunt maior. Pontifex Auinioni cōclusus nō minus alienæ:ꝗ suæ est ditionis. Cũ hic est:orbi imperitat. Hoc imperiti eo

gnoscunt: q̄to magis agnoscet Pontifex: uel Italus: uel trãsalpinus sit: cum 97
& a seipso: & a confessoribus suis: graue est semper: & sanũ cõsilium. Vale.

NOn ignoras Paulum Pontificem: mox: ut assumptus est: animũ intendisse ad publicam Fidei catholicę causam: & delegisse tres primos ex patribus quorum hæc cura esset continua. Medita-rentur: conferrent consilia: disceptarent inuicem: quæq; inter se utilia iudi-carent. Digesta ad eum afferrent: decreto suo postmodum confirmanda. Scis quoq; accersitos huc eē ex tota Italia oratores: ut quisq; ad opus Dei pro uiribus suffragium ferret. Venerunt ergo hii expectati: licet non nulli serius q̄ oporteret. Sex totis mẽsibus agitata cum eis tota res est. Volebat Pontifex quenq; ex potentatibus certum subsidium annis singulis pende re: q̄diu bellum Turco apertum fieret. & quia nulla utilior ratio bene gerē dę rei ostendebatur: q̄ adiuuare pecunia ungarorum regem solum ad con terendos hostes idoneum: & iam malorum assiduitate ex haustum: sum-mam diffinitam petebat a quoq;. Ipse ut exemplo aliis esset: centena milia aureorum annua repromittens: & plus sibi q̄ aliis imponens. Agebatur res quottidianis exhortationibus: & precibus: & mandatis: nulliq; artificio inducendarum uolũtatum parcebatur: quisq; tamen impositam summam maiorem uiribus allegabat: atq; in hac una disceptatione totus erat tra-ctatus. Tandem cum ad Dominos suos sæpius scripsissent oratores: ac re scripsissent: postulata Pauli proponentes: & responsum postremum peten tes: ea deliberatio missa a singulis est: quæ parum animis satisfecit. Non cõ municauerat ante hunc diē Paulus fratribus suis: quæ cũ oratoribus essent tractata: expectans quottidie exitum rei foelicem: ut cum grata auditione palam faceret quid operata esset diligentia sua. Igitur uidens nil amplius: q̄ quod erat oblatum ex Italia expectandũ: & iustificarī se uolens: si maiora non apparerent: Consistorium coegit: & oratores adesse uoluit: ut conse-dentes nobiscum: quisq; pro suis oblationem publicam facerent. Pręfatus itaq; paucis labores in tractatibus habitos: & fidele studium in molliendis animis paterne adhibitum: iussit oblationem soli sibi antea factam: coram patribus fieri. Erāt a Ferdinãdo Sycilię Rege oratores Protonotarius Ro cha: & Antoĩus Carapha: equestris ordinis. A Venetis Triadāus Griptus: & Hieronymus Barbaricus. A Duce Mediolanēsiũ Augustinus Parmēsis iuris interpres: A Florẽtinis Antonius Rodulphus: & a Senẽsibus Bartho lomeus Benassaus: ipse quoq; equestris ordinis: ac iure cõsultus. Regii obtu lerũt sexaginta aureoꝝ milia: mittēda ad Vngaros: & amplius qngentos equites: totidēq; pedites: q p Epiꝗ irent in bellũ. Veneti etsi dicerent se solos cũ Vngaris aduersum Turcos iplicitos: & in annos singulos septingenta

milia in classe:& exercitibus pendere. Vt tamen Pontifici auscultarēt:mis suros quoq; se ad Vngaros annua quinquaginta milia ꝓmisere. Mediolanensis ęgregia sponsione equitum duo milia: & pedites mille obtulit:ituros p Epirum cum Regiis copiis. Florentinus optionem dedit Pontifici: utrum mallet equites mille:cum peditibus quingentis:qui adiungerentur Ducalibus: an annua.xxiiii.milia:quorum duo tātum in menses singulos soluerentur. Senensis esse in itinere dixit nouum oratorem:qui ad hęc mandata haberet: sibi nullam de his curam a sua republica datam. Veneti: Mediolanenses:& Florentini:hac conditione ꝓmissum fecerunt:si decimales ecclesiaꝝ:uigesimales Iudeoꝝ:Trigesimales ciuiū indulgerent cōtributiones: Regii si census in eam diem Romanae Ecclesię debiti:sibi condonarentur. Nam alias contributiones propter exinanitum bello regnum Regem non petere. Omnes tamen sponsiones suas:tandiu continuaturas dixerunt q̄diu sancta hęc expeditio teneretur. Hiis auditis iussit Pontifex oratores extra consistorium esse:donec acceptanda:an recusanda oblata essent:cum Cardinalibus ageret. Egressis incoepit suspirās: Videtis fratres quo reciderunt desyderia nostra & sex mensium conatus. Pecuniam popos cimus:copiae offeruntur.non respondent hęc nostrae expectationi: nec gerendis rebus conueniunt. Stipendium:quod duobus milibus equitum:& mille pedditibus erogat Dux:quinq; in Vngaria conduceret milia assueta pugnis Turcorum:& ualētiora nostris illis in locis. Idem dico de Rege. Florentini qui alioquin in mittendis mille equitibus:& quingentis peditibus:annua quinquaginta milia erogare haberent:si pecuniam loco militū pendant:dimidio minus pendere uolunt. Vnde ista consilia? Caro non spiritus rectus hęc monstrat. Vt non adiuuent utiliter Venetos: congeminare sua onera uolunt. Vtinam in deferendis Venetis non desererent fideles omnes:& se ipsos. Senenses diu admoniti: & rogati adhuc nihil respondent. de Duce Mutinae:Marchiōe Mantuano:& Lucensibus quid dicam ignoro. Scriptum omnibus est:& a nullo rescriptum. Silentia eorum recusationes sunt manifestae. Aliud interpetari non possumus. Hi uero:quos modo audistis:non de suo:sed de nostro promittunt: quasi:ut est in prouerbio:manicis nostris nasa nostra abstergant. Petierunt.n.decimas.xx.xxx.& census quoq; Ecclesię. Anceps animi sum:quid censeam agendum. si haec oblata accipimus: Vngari cariturus se uidentes pecunia:quam in dies expectant:pacifcentur cum Turco. Tolerare.n.ultra non ualent. Horū exemplum necessario sequentur Veneti: quos quottidie inuitat Turcus: & iam capita conuentionum misit ad eos:quę uidimus nos:& honorifica admodum sunt. His duobus quasi propugnatoribus cedētibus de medio,

nunquid non hosti iter liberum terra: mariq; ad Italiam patet? Porro si hanc terram ingreditur: non ne uidemus q facile in potestatem omnia redigat? Non tam arma sua illi uiam aperient: q dissensiones intestinę Italię: & subditi: odio habentes dominos suos. Ille ut uicinus hostis delectur externum domi accipiet. Hic ut tyrannum oppressorem fugiat: ad in fidelem confugiet. Magna indignationum: & inimiciciarū est uis: ut nec religionē nec communem interitum iratus aiūs uideat. Rursum si promissa hęc non acceptamus: & maiora: ac utiliora expetimus: & maiora: & utiliora nō prę stent: quodcunq; succedet mali: recusationis nostrae crimen dicetur. Subuenire: inquient: pro uiribus uolebamus: & summus repulsi. quod si maxime additum ad haec aliquid sunt: anteq petitiones nostrae perferantur ad eos: anteq deliberationes nouae incēatur: & referantur responsa: menses amplius sex elabentur: nec scimus an tandem ita addent: ut non dici possit frustra tempus insumptum. Pręcipuum autem christianorum subsidiū est: & ante alia procurandum celeritas. Si.n. anteq ex hibernis moueat Turcus: quem exploratum est ingentes copias terra mariq; contrahere: parati Veneti: & Vngari: & nos quoq; non erimus. Quod nūc minoribus uiribus bene geri est spes: maioribus post haec posse geri: non est expectandum. Dies: ut magnas saepe utilitates: si diligentia assit: sic ingentes quoq; clades: si absit: secum apportat. Quare Venerabiles fratres: uos & oratores missos nunc facio. Grandis haec res est: & momenti permagni. Consultatione longa est opus. Ad multum dici pcessimus: & fessi omnes sumus. Cum reuocauero uos uenite ad consilium. Interim quisq; curam suam huius rei accipiat: meditetur: & uerset in omnem partem: quid nobis agendum. Vt in cęteris ita in hac re sequemur consilia uestra. Hic finis fuit hodierni Cōsistorii. Scies quid in proximo fiet. Nunc Vale.

G. Lollio.

DE emunda domo expectabo quod egeris: & causas dilationum ex litteris tuis intelligo. Festinatione hic nulla est opus. Habēt mei: ubi in paucitate familiae: si non splendide: at cōmode habitent. Nouam tamē domum comparari protinus uolo: ut quandoquidē in sublime me eleuasti: etiam qui ex me erunt habitare dicantur ut Cardinalis reliquię. Itaq; hoc tu uel ocius: uel serius parabis cū uoles. De tuis: quos Romę habes: non est qd tam desperanter loquaris. nam & duo milia nō erunt frustra insumpta: & Praeceptor sancti Spiritus mollict paulatim. Cē seo mi Compater in biennium stabula illa sua conducas. ne conditionem formides: sine qua recusat locare. Primum: cum erunt conducta: adimet ea nemo a te: quae nūc queruntur quotidie. Deinde homini seni: & fracto biē

nií tempus longum est. Multa interim possunt contingere. Dies cōcin nator eorū est sepę: quę componere non potest industria. Interea otiosius: & sine periculo agere de emundis poterimus. Vbi non succedat uenditio: succedet semper conductio. Nos uiuemus: si Deo ita placebit. Intercessio nostra nullo tempore deerit. Quisquis erit pręceptor: nō usq; adeo uel æsti mabit has casulas: uel Cardinalem despiciet: ut nouam locationem non li bēter concedat precibus nostris. Vitam mihi precare mi cōpater. Papiē si uiuo: timēdum est nihil. Speranda omnia: quæ uera charitas: & tua i me merita postulant. Non turberis in hiis quę subiciam. Heri Pontifex quæ so inquit: te Cardinalis ut: quando Gregorius tuus redire nō uult: preceris eum per litteras: ut uendat mihi ædes suas: uel locet. Extinctis cæteris: quæ ubiq; in ditione Ecclesię sunt: unam modo monetariam officinam institue re Romæ propositum est. Hic locus adiunctus continuis ędibus: ubi nūc cuditur: præstaret oportunitatem: quam quęrimus. Respōdi statim. Redi re nunc parat in curiam: & traducit uxorem: & uiuere sub te reliquum uitę proponit. Non posset sine ignominia alienam domum conducere sua loca ta. Acquieuit: & non moleste uisus est ferre. Censeo itaq; huc statim recur ras: si potes: & pręsentia tua pbes: quod dixi. Interim nouis ędibus ad mo netam inuentis: redire Senam peractis pascalibus poteris: q̄q̄ si me audies Lolli: transinigratōnem facies Babylonis: & patriæ oblitus: conuerteris to tus ad nos. Nō bene isthic meo iudicio es. Suasi antea ut redires ad tuos: suadeo nunc mutato consilio eos dimittas: & nobiscum amodo uiuas. Im bres illi importuni: qui nos terruerūt: iam abiere. Redit paulatim lęta sere nitas. De Pio nostro remissior sermo. De nobis mitior mens. Ardor etiam ille Syndicatuum satis refrixit. omnia in dies meliora. Vale: & si uenturus es de itinere cogita. Romæ die. xiiii. Martii. M. cccc. lxv.

Ric. Cardinali Constantieñ. Legato.

99 Bsit a me ut de fide: & iusticia tua aliquid dubitem. Scio te Re uerendissime pater consentire nomini tuo: & in fide esse constā tem. hoc experti Francorum Reges antea sunt: hoc nos quotti dianis documentis agnouimus. Nosco pręterea esse te iusti: & ęqui amato rem: nil gratię indulgentem: aut coruptelæ. Consistoria nostra: & demāda ta tibi iudicia testimonium perhibent. Quis meo Constantiensi in dicēda sententia iustior? quis in interpretationibus iurium uerior? quis deniq; in suo cuiq; reddendo minus personarum acceptor? Memor es q̄ crebro Pius laudauit consilia tua: q̄libenter iudicandas causas tibi credebat. Mihi sæ pe hoc dixit. Vtinam Constantienses haberemus plures. Bene consultum eēt Ecclesię. Vir grauis ē. uir bonus: uir mitis. uir doctus semp in suis sen

tentiis liber. Quomodo ergo in tanto experimento: & tā graui testimonio Romani Pontificis: addo in tanta coniunctione beniuolentię nostræ: dubitare sine pfidia possem de tua fide: atq; iustitia? An non scio amasse te Piū in uita? & gratam tibi nūc scio memoriam eius? ac propter eum tuam bonitatem suis fuisse affectam? Repete memoria: quotiens uacante sede: & sedente etiam Paulo: sentētiam dixeris pro iis afflictis reliquis suis. Quotiēs uerbo tuo eas ptexeris: & quotiens propterea tibi gratias egerim. Ne quæso nunc putes alia mēte me esse: aut de tuis actionibus aliud æstimare. Es ille pater in Pium: qui semper fuisti: es ille in suos: quē te hactenus sine me tu ostendisti. Quid ergo dices: Aduocari in urbem Episcopi Caietani causam cōtendis? Dicam optime pater: & precor ut benigne intelligas: & oīa in partem pietatis accipias. Pluribus annis pręsidatū Fulginii tenuit ille: uolente ita Pio. Necesse habuit in diuturna administratione: propter iustiam multos offendere: libēter.n. homines domui alienæ illam uident: nō suę. Interuenere præterea in ea ciuitate nōnulla: quæ temporibus dubiis suspitiosa Pontifici multum fuerunt. Mandauit de illis cognosci: & Episcopi ministeriū ad pęnam delegit. Paruit Principi: detexit quæ erant oculta: & functus est regentis officio. Ad iniuriam omnia: non ad iustitiā sunt deputata. Pio ergo defuncto tumultus graues in eum sunt excitati. Sæuitum est in Palatium Præsidis. Compilata omnia: tam sua: q̄ familiæ suæ. Ministri interfecti: plęriq; uulnerati. Ipse Episcopus solo ætatis bñficio mortē cauit. Nuceriam enim uitandi ęstus causa secesserat. Si fuisset Fulginii primū caput eius fuisset petitum. Compertum illi est nunc sanguinem quoq; absentis quottidie quæri: & precium propositum esse interfectoribus suis. Videns itaq; sine periculo uitæ in prouincia uersari nō posse: confugit ad Paulum: precans ut Romę de se haberetur iudicium. Non declinare se iudicē dicens: quem integerrimum sciret: sed locum plęnum discrimine. Intercessi his de causis pro misero: & nec displicituram credidi māsuetudini tuæ intercessionem hanc piam: debitā mihi: magisq̄ aliis: quia pluris q̄ cæteri sum debitor Pio. Respondebit mihi tua Dignatio: Me præsente nil erat timendum Episcopo. Præstabat securitatem legatio. Non auderent Fulginates me iudicante tale quicq̄ pręsumere. Pater reuerendissime Italus sum: & uersatus annis quattuordecim inter Ecclesię subditos. Crede mihi: non eadem est nostris: quæ Transalpinis tuis in pręsides suos reuerentia. Quod alias ante aliorum legatorum oculos memini factum fieri posse ante tuos existimo. Preterita de futuris nos admonent. Vides ę acerbum illorum in Episcopum odium: sanguine: & mortibus iam declaratum. Credere debes fragilē esse in tanta exacerbatione animorum spem securitatis: quam offers. Ira &

spiritus excecant sæpissime homines:& ad nefaria cogunt:ut nec uereantur:nec timeant:& dūmodo cernant uindictam:exitus rerum non cogitet. Si respondendum ante te erit Episcopo:si reddenda ratio actionum suarum:si diluenda obiecta:& punitionū causæ exponendæ:necessario agenda ista erunt uehementer:notandę psonę:aperiēda delicta:& adducēda omnia in medium:per quę probetur innocentia sua. Inflamabuntur nimium cōmemoratione hac corda per se satis accensa:nec sine discrimine erit loquendi libertas. Verbum modo unum paulo contentiosius dictum:impetum prę stare potest ad apertum furorem. Sed si maxime aperta uis cesset:quis cauebit:dolo non oppressum iri Episcopum? Artes nocendi q̄ uariæ sint:tua sapientia nouit. Ab insidiis cauere uix possumus. De uita hic agitur:nō de fortunis:& de uitanda morte:nō de declināda sentētia. Vbi sinistri aliquid euenisset Episcopo:plecti quidem Fulginates possent pro scelere: suscitari ille non posset a mortuis. Hac de causa amantissime pater:cum haberi syndicatus de multis Senensibus Paulus uoluerit:in quos populorum erat cōsimilis ardor:uix urbem tutam existimans:Molem Adriani elegit:in qua rei respondere fidēter accusantibus possent. atq; ita i ea libertate loci multorum est probata itegritas:quæ alioquin in metu fuisset oppressa. Addes fortasse. Si Episcopus uenire non uult:agat procurator nomine suo: non idem quod Episcopo:Procuratori erit timendum. Pater mi:& Domine:nō est necesse ut tibi declarem q̄ dura sit conditio hęc. In omnibus.n.exercitatissimus es:& sine monstratione mea per te omnia intelligis. Sed quid miserius? addo:& periculosius? q̄ per pcuratorem rationem reddere præsidatus:& uitæ? Si corruptela obicitur:quid aget procurator:nescius uitæ Episcopi? si cōtumeliosum damnosumq; exilium:quid dicet ille ignarus secretorum? & status Ecclesiæ? Nulli procuranti in similibus esse satis ad defendendum noticiæ potest: Reo præsente est opus:ut multis uestigiis ad ueritatis caput Iudex perueniat. Si mitto quempiam ad tuendam possessionē prædii mei:scio quibus ille ad causam sit instruendus. Iura omnia colligo: dispono:& do. Aduocatum quoq; si non sim iure cōsultus adhibeo. Quicquid in una illa re dici:afferriq; potest: pcurator ad iudicium portat. Sed ad criminum defensionem portare quid potest:qui nec accusatores sciat: nec criminum genera accipere possit a reo:q̄ ille pariter secum ignoret. Dicere hic forsitan poteris. Si Fulginum tutū sibi non putat: tuta erunt alia legationis loca complura. At Episcopus qui Caietę:atq; adeo Iaribus ecclesiæ suæ sentit sibi insidias strui:nullum potest legationis tuę locum probare: cum & uicina illa Fulginio sint:& studiosos Fulginatū habeāt multos. Vbiq; ad pestem opportunitatem plurimam uidet. Precor itaq; mãsue

tudinem tuam prestantissime pater:ut patrocinium:quod illi impendi:nō repures tibi ad iniuriam : nec credas de integritate Constantiensis mei ali quid aīne dubitatum. Hę solæ rationes in perspicuo uitę discrimine:me im pulerunt declinare uidelicet nō iudicium:nec Iudicem:sed occasionē mor tis perspicuæ. Vtinam tu solus ab initio iudex datus esses tuto ī loco omni bus:qui ex Pio manserunt:& qui ubiq; sunt iudicati:Consolatus esset spiri tus meus:& illi miseri tantam duritatem passi non essent. Scio.n.qd per sonarum acceptator non es:& qd in ueritate iudicium facis : considerasq; quid Pontificum reliquiis discretionis debeatur:atq; pietatis. Verum quā do diligentia mea subuenire Caietano non potuit:& in prouincia est iudi candus:tuam benignitatem p Redemptorem nostrum precor:& oro:ut hunc:qui tibi coepiscopus est:& ex nostra sorte est : pia consyderatione re spicias : cogites:quid iniuriarum:& calamitatis sit passus:in quanta orbi tate:defuncto Pio:uersetur:& quantum sit populis indulgendum in Presi des. Nouo exemplo traditur is iudicādus. Ante hunc diem nulli unq̄ habi ti syndicatus de Gubernatoribus sunt:neq;.n.expedit regimini nostro me tu syndicatuum illos tepide agere. Multa statuum fert sæpe conditio:quæ re ipsa sunt iusta:ac necessaria:spetie autem aliter ab imperitis putātur. Di scretio uerius:& melius iudicat illa:quam libri. Hanc discretionem soli no uerunt:qui presidatus aliquando gessere. Vbi uero Gubernatores redden dam sibi rationem esse de singulis sentient:& respondendum ante iudicē singulorum querelis uidebunt:manum in operando dexteram perdēt:ac satis habentes placuisse populis credītis:de statu nostro parum erunt solli citi. Ita per leuem spetiem boni:fundamentum corruet bene regendi. Tibi sanctissimus pater Pius pileum dignitatis in Galliam misit:te ad Curiam uenientem honorifice accepit:præsentem in precio habuit : oppressum fal sis calumniis manu patris leuauit:nec ruere passus est tuam iusticiā. Lo quebatur mecum frequēter de confratribus nostris. De te semper & bene sensit : & locutus est cum honore : compatiens per singula uexationibus: quas patiebaris in Galliis. Vno uerbo complectar. Virtutem tuā amabat: Talemq; te iudicabat:quales eē reliquos collegas tuos optabat. Pium est meminisse horum afflictis temporibus : ac propter eius memoriam:eos p tegere:qui ei olim cari fuerunt. Mortuus nunc:& tamen sensum de uiuenti bus habens:pietatē hanc a Cōstantiensi suo desyderat. Itaq; illā prī ipende mortuo:quā uiuēti īpēdere pp summā eius potestatē non potuisti. Grati aī est:non uiuētium mō:sed defunctorum quoq; qui benemeriti sunt:seruire iu diciis. Hæc a te Pio nostro debentur. Sed & Papiensi filio nunquid non de betur benignitas aliqua? Dilexi quoq; ego te:& adiuui:& colui:ac predica

ui:nec ullum in te deuotionis officium:q̃tum potui:passus sum praeterire. Hic quoq; nomē meum ualere aliquid debet. Ad me itaq; in iudicādo Episcopo paululum respice:ac propter me in eum benignum animum indue. Respice & ad reliquos:quos Pius creauit:& qui tecum sedent ad consiliū uniuersalis Ecclesiae. His non minus q̃ mihi cara erit omnis tua in Caietanum humanitas. Te illi mecum pariter rogant. Nostrum tamen nemo impunitatem exposcit: nemo omissionem iudicii petit. Hoc tantum contendimus omnes:ut non credas falsis criminibus. Testes qui sint diligenter attendas:& conscientias illorum nō meliores ad testimonium credas:q̃ pau loante ad cędem:rapinamq; fuerint. Tum consyderes q̃ta propter statum Ecclesiae rectoribus liceant:& q̃ta illis sint indulgenda:quos & imperium Principis:& ipsa necessitas compellit saepe ad multa:a quibus abhorret uoluntas. Fac ut habituri tibi omnes gratias simus: & memorē te noscamus Pii nostri:& nostrum. Nobiscum es uicturus:concedente Domino:reliquū uitae. Ita sufficiemus nos referre gratiam tibi:ut Fulginates:quos aliquādo es dimissurus. Principia pręsidatuū iucūda esse prouincialibus solent:omnibus arrident omnia. Anno uertente non solum facietatem accipiunt:sed in benefactis quoq; fastidiunt. Odisse incipiunt:ac beneficiorum immemores;maledictis aperte exagitant. Sapientissimus pater Cardinalis Firmanus:qui. vii. legationibus naturas hominum erat expertus:dicere solebat amicis:cū prorogationem officii in annum uenientem petebant: Hactenus assecuti cōmendationem:& gratiam:quaeritis nunc confusionem:& odium. In longa administratione rarus apud hos est exitus bonus. Si Episcopus Caietanus praesidatum unius anni tantum gessisset (ut aliquando consului) erat in cęlo. Quia perseuerauit triennium:fortitus est fortunam:quam uides. Cicero quoq; uir ciuilis:& sapiens:in oratione pro. L. Flacco sortem totam regendi sic exclamando pronunciat. O miseras conditiones administrandarum prouinciarum:& ciuitatum:in quibus diligētia plena simultatum est: negligentia uituperationum. Vbi seueritas periculosa est:liberalitas ingrata. Sermo insidiosus:assentatio perniciosa. Frons omnium familiaris. Multorum animus iratus:iracundię inuitae: blanditię apertę. Venientes pręsides expectant:deserunt abeuntes. Ad nos uero Reuerendissime pater:semper gratus redibis:semper manēs:in honore habeberis. Eundemq; ultimis annis animum nostrum inuenies:quem primis sensisti. Bonitati:integritati: & clemētiae tuae praesulem Caietanum rursum cōmendo. Est uir humanus & doctus:& qui ate amari sit dignus. Quod autem tua Dignatio eorum: quos cōmendaui habituram se dicat in tem pore rationem:gratias ago:& ut ita habeat menti plurimum deprecor. Pro nullo intercessi:cum quo nō

sit mihi meritorũ arcta coniũctio. Abstinebo ab eorum cõmendationibus semper: quos uel non satis agnoscam: uel parum probauero. Nicolaũ tuũ: qui mihi admodum placuit: interrogaui de te diligẽter. Omnia retulit: quæ audire de legatiõe optabã. Gratulor tibi: qd homo externus: mores nostros non usquequaque expertus: ita grate in prouincia regas. Bona mens: & doci le ingeniũ: in omnibus se cum laude accõmodat. Placeat Deo: ut hęc usque in finem: tuo iudicio: & amicorum respondeant: sicut certe confido. Dixit se ad Pontificem missum: & si audiri sine difficultate non posset: uenturum ad me: ut intercessione mea audiretur. Obtuli omnibus horis: etiam noctu: cum sibi placeret: iturum me ad Pontificem: & procuraturum nõ intromis sionem solum: sed cuncta quę grata tibi agnoscerem. Non rediit ultra: nec eum amplius uidi. Itaque si nihil egi pro te: hanc scito causam fuisse: qd nesci ui in quo esset pręstandum obsequium. Tu Reuerendissime Pater tuam ua litudinem cum diligentia cura. Cum prouincialibus cautissime ambula: & Papieñ. filium ama: ut soles. Romę die. xv. Martii. M. cccclxv.

G. Lollio.

Credo sic esse: ut dicis: Penellã Ildebrandini una opera consobri 100
nam & pellicẽ: operatam ueneno interitum Ludouici: qui ut ęger rime incestum patris ferebat: sic minus illum tacebat. Hoc iudi catum est Romę: hoc gentiles sui Vrsini: cum ad uerum locuntur: hoc nõ diffitẽtur. Ex iis unus ingenue addidit: ammonitum dudum Ildebrandinũ periculi huius fuisse. Gentiles quoque: & affinis idem putat: & prædicat. Ve tus hæc industria est ad tollenda impedimenta scęlesti concubitus. Sic iniu rias suas libido muliebris ulciscitur. Legisti historias. Ex antiquitate talia multa potes repetere: & ex nostratibus audisti complura. Scitum est illud satyricum. Nemo magis gaudet uindicta: q̃ fęmina. Tẽpore scęlus impiũ detegetur. In Euangelio Dominus. Nihil occultum: quod nõ reueletur. Ser ui ut taceant: iumenta loquentur: & canis: & postes: & marmora. Interim nec omissum quicq̃ est ad purgandum obiectum Senensibus crimen: nec omittetur. Dixi de hac re multa multis ĩ locis: nec desinã dicere: q̃diu opus cognouero. Orator: qui ad excusandum uenit: nondum Pontificẽ adiit: nec me quoque. In causa fuit Federici Aragonensis aduentus: cuius honoribus sunt dati ii dies. Persoluentur omnia ueritati: & patriæ. Scripsi ultimis litte ris propter domum tuam: quæ petita a Pontifice fuerat: huc statim redires. Refrixit cupiditas: & q̃tum uideo de alia cogitat. Ideo si uenire est graue: paschalia cum uxore: & liberis ęquo aĩo agito. Vigilabo: ut debeo: pro tuis omnibus rebus. Vale. Romæ die. xxvii. Martii. M. cccc. lxv.

Archiepiscopo Sypontino.

101 Excusationem taciturnitatis tuę in eam partem accipio: quã scri bis:& uis.Neq;.n.aliter opinari de eo possum : cui idẽ sit pater: q̃ mihi:& fraternę charitatis multa in me extẽt merita.Pro Vas sanensibus tuæ Dignationi habeo gratias.In clientelã se meam dederunt: acceptam iam dudum a Pio:cum i Cardinalatu ageret.Patrono uti se aiũt solitos:qui ædes:quas teneo inhabitet.Propterea impensius eos tibi cõmẽ daui:& gratissima est tua in eos humanitas.Oro q̃tum per honorem pręsi datus licebit:eos tuearis:& in eis demerendis ad me:nõ ad illos respicias. Quæ Niceno de litteris dixi:testor beniuolentiã nostram:sine stomacho: atq; ulla offensione animi dixi:magis te pungere ad meum desyderiũ quæ rens:q̃ accusare.Nec Vassanẽses questi mecum sunt quicq̃:nescio quis hic Romæ curans eorum negotia:id retulit:& mentitus est:ut uideo.Deus lin guam illam maledicam sanet:uel perdat.Non expostulassem quicq̃ de te: ubi noceri tibi putassem.Cum cõmuni patre:& magistro dici omnia sine piculo posse credidi.De me anxius quæso ne sis.Amo te carissime Pręsul. Tribuo ingenio:& litteris tuis summa omnia.Mem or quoq; sum operum tuorum:& suffragii tui ad Cardinalatum meum etiam ex Germania usq;. Nam quod de domestico illo meo innuis:& rogas:ut non permittam tuã ab eo innocentiam lacerari:iterum testor Sypontine:hac lege ab initio do mi a me acceptum:ut nil de te:nil de patre nostro sinistrum loqueretur.Edi xi aperte doliturum id mihi intime : nec placituram suam cõmunicatiõem: ubi nõ coleret:reuereretur q; :quos ego obseruarẽ.Vsq; in pręsentem nil au dio illũ obloquutum.Tua Dignatio:si quid diuersum accepit significet mi hi.Ostendam non placere detractorem domesticum.Vt scias amplius:no lui prius illum admittere:q̃ assentiret pater:& cum grauari ab initio uide retur:bono animo dixi esset:quia uagans tunc huc atq; illuc:& fortasse la mentans:ubi mecum esset lamentari desineret.In hoc uerbo acquieuit . Si credis me pluris illũ q̃ Nicenum:& q̃ te æstimare:erras uehementer.Meo Niceno:meo Sypõtino:nil mihi carius:atq; æstimabilius.Nostri quoq; de te iudicii iudicia quędam:sedente Pio potuisti intelligere.Omnia nõ potui ut uolui.Quod potui:certe uolui.Beneuale.Romæ.

Franciscus Castilionus Sacerdos Florentinus Cardinali Papiẽñ.

100 102 Protulit:ut nosti:Reuerendissime Pr̃ diuersis ętatibus ęgregios Hispãia uiros:quorum alii studiis litterarum:multaq; facũdia: alii uehementi in nostra religione spiritu : singulariq; pietate cla ruerunt.Quid habet Ecclesia melius:q̃ Laurentii martyrium?Edidit ipsa quoq; fœlici fecunda partu his nouissimis temporibus magnum sane uirũ Vincẽtium.Cuius cum nuper ęgregię facta nullo digesta ordine perlegis

sem. Vt.n. diuersi ab Ecclesia uocati ex Hispania testes aduenerũt: sic spar sim disposita in pcessibus curiæ repperi. Decreui illa: q te dudum a me i re simili fieri postulasti: ut suum narrationis ordinẽ sortiantur: q̃ breuissima li cebit oratione pstringere. Cumq; nil habeat pręclarius historia: q̃ ueritatẽ rei gestę: quę uis eius: & quedã uelut aĩa dici põt: existimaui hanc breuẽ de hoc uiro enarrationẽ tũ ex rer gestar magnitudine: tũ uel ex ipsa certissi ma ueritatis assertione: lectori: si se ipsum qequid possit fides nr̃a metiri uo luerit: fore nõ igratã. Quid.n. certius habere possumus: q̃ qd apud ecclesiã Ro. quod apud Summũ Pont. Callistum Tertium: nostris ut plane nosti: tẽporibus multor grauissimor uiror testimonio ẽ approbatũ? Nõnihil ẽt me mouit ea pietatis ratio: quam illi religionis ordini debeo: q magnor uiror ppagatione admodũ clarus effectus: i Sanctissimo nuper Archiep̃o nr̃o Antonio illustris apparuit. Noĩa ãt locor ac puinciar: ut uulgo nr̃is tẽporibus appellant: sicut plurimũ posui: quo facile lectori i offenso pede pcurrendę narratiõis facultas prębeat. Lege igit̃ hęc nr̃a: q̃ haud nimiũ ac curate. Sed q̃ nobis ludimus cõmentaria: & qd de illis sentias: rescribe: ut in telligamus qd in poster nobis hoc scribẽdi genus psequẽdũ cẽseas. Vale.

B. Cardinali Niceno.

Biisti pater icõpellato filio. Voluissem tecũ loq̃ ante discessurũ: 103
offerre quæ poterã: hortari ad curam lauandi. Persoluere deniq; quod Dño debet seruus. Haec si momenti tibi sint parui: mihi tñ erant cõsolationi nõ paruę. quod non potui pręsens: ago absens. Nicene pater fortunet tibi Deus lauationẽ tuam: cõcedat ut ad nos redeas ualens: ut calculus: quo male torqueris i puluerem eat. sic deniq; resurgas: ut optat Papiẽsis tuus. Porro hic sum. Si qd ex me eẽ tibi gratũ potest: tuũ est totũ. Laborare non desinam p mandatis patris. Manda: & ipone quod uis. Nil graue erit onus a te cupienti. Ridebis hominẽ nihil potentẽ: offerre tanq̃ si posset. Rideo & ego: quod offero. Sed tñ si impetrãdo nõ possũ: cõmemo rando tuis intercessoribus: pręsertim Abbati: aliquid potero. quod certe ne negligas. Scis.n. q̃ta eẽ soleat de absentibus obliuio. Pro mortuis apud nos sunt Beneuale: & cũ potes manus tua me consoletur. Sypõtino nr̃o: quẽ de Vasanẽsibus pupugisti: quæso has: quæ cũ tuis erunt iubeas reddi. Romę.

Abbatẽ dice bant p iocũ Cardinalem S. Angeli. Hispanum.

Donato Acciaiolo.

Icet Falco noster reuersus nõdũ ad nos sit: tñ habens oportunita tem Chrysi ad uos redeũtis: respondendũ duxi litteris tuis: in q bus plus ope adhiberę aliquãdo uellẽ a te: ne bñ sciens scriberet: & negligentius scribens: operã tu perdas: & ego minus q̃ uellẽ: lætarer. Si imperiose loquor: ex ueteri magisterio hoc iperiũ est. Pro cõmentariis beati Thomæ egi tibi nup grãs p litteras a secretario scriptas. Ago tibi nũc p p̃ 104.

sentes dictatas a me:ut magis intelligas q̄ fuerit is labor acceptus. Pecuniā curaui p Mensarios solui:& solutā tibi iam arbitror. De reliquis eius libris non est quod amplius quęras: prętcr spem meam omnes hic sunt inuenti. De tractatibus Senecę:non dedi mandata circūscripta:quæ retulit Falco. Si.n.unum omnium uolumen haberi non poterat:non ꝓpterea diuersa uolumina non quęri uolebam. Verum quia unum tantum uideram aliquando:ammonui unum quęreret:si esset alicubi:sed hoc nō multum attendo. Ex uno.n.an ex pluribus uoluminibus eiusdē scriptoris paretur doctrina: nihil refert intendenti doctrinę:non pompæ. Cōmoditas tamen in uno uolumine maior:non ad discendum:sed ad tractandum. quomodocūq; ergo est illa inuenire:dummodo emendati codices sint:& scripturæ apertę: uide ut habeam. Precium pro uitis Plutarchi:q̄q̄ grande est:inopem Cardinalē nō terret. Terrent magis traductiones ipsæ:ne barbarę sint:& cōfusę. Eiusdem uitę diuersos aliquando uidi traductores: alium alio uel minus malū: uel meliorē. Antonius Tudertinus:quem nosti:ita inepte plures traduxit: ut nullas leger̄ præstet q̄ illas. Similes huic nominare alios possum. Ex bonis græcis (ut est apud comicū) fecerunt latinas nō bonas. Leonardi Aretini placent. Francisci Barbari etiam placent. Tuæ licet duę:summe probātur a me. Itaq; uoluminibus accitis iquibus παραλληλα. uiginti quattuor contineri significas:inspice titulos singulaꝝ:& traductores simul cū precio certo mitte ad me:ut sciam quid inde agendum. De uiris illustribus nullū a me Falco mandatum accepit. Maioribus mandatis intentus: non bene affixit cordi minora amici. Dixi de remediis utriusq; fortunæ Francisci Petrarce:non de uiris illustribus. Opus meo iudicio plenum ingenii:& frugis etiam bonæ. De hoc quoq; curam assume:& uale. Non est necesse testimonium facias diligentiæ illius in curanda re: ꝑ qua missus est ad uos. Expertus hominē annis ꝓpe.xv.sum. Nihil eo solertius:nihil dextrius: nihil ad omnia etiam difficilia ingeniosius. Lingua quātum ualeat isthic potuistis sentire. Animo quidem meo nihil habet Curia nostra:cum undiq; circuinspicio:illo iuuene lætius. Pōtifex quoq; tūm eius intelligēs:delegit idustriā suā ad opus cordi intimo hærens. quod tñ operosum ualde a se æstimatū: uos modestia uestra:ut filii lucis:ñ tenebraꝝ:leue fecistis. Retineto tibi beniuolētiam eius:ipsumq; assiduo cole. Ex iis est quem uaticinio meo in magnum uiꝝ euasurum prępunciem. Bene uale. Romę.iiii. Maii. M.cccc.lxv.

Abbatē dicebaut, Cardinalem S. Angeli p Io. cum: ut etiā
105 Ianni Cardilem Rothomagē.

Cardinali Niceno.

[E]St Reuerēdissime pr̄ quod nō tātū debeam dolere tacito tuo discessu:credebā me ex omnibus tuis neglectū eē. Ecce pater Abbas iprimis neglectus ē:quē negligi non oportebat, quod ergo

in tanto patre est prætermissum:inopi filio molestū esse non debet:in se prę
termissum uideri. Vt.n.amborꝝ est longe dispar conditio:ita q̄minimā esse
tristiciam meā conuenit. Excusaui tuū:quoad potui:sine benedictione di
scessum: ac quantum doleres adiunxi. Admonui quoqꝫ mysteriū notaret
uerbi huius scilicet:doleo uere.ss.quando ego illud interpretari nō possem.
Nihil deniqꝫ prætermisi eorꝝ:quę imperasti. Elicere responsum ullū non po
tui: ore tantū compresso:& uultu eleuato:ut solet:pręclara quædā uideba
tur concipere:quæ ad te esset scripturus. Pridie tñ eius diei :cū misissem ad
eum litteras tuas:codicellos misit ad me:quorꝝ tuę Dignationi mitto exem
plū:plus illis:q̄ uerbo de utroqꝫ nostrꝝ locutus. Videbis extare Socratē tem
poris nostri ridentem studia hominum:& exagitantem:quę ipse non ꝓbet.
Credo litteras eius accipies:codicellis non multū absimiles. Diuerso sensu
Reuerendissime Pater uerba mea es interpretatus:atqꝫ ego scripserim illa.
Cum dixi optasse me ante discessum uisere tuam Dignationem: & hortari
ad curam lauandi: non hæc sensi:uoluisse me modum lauandi tibi præscri
bere: cuius sum penitus nescius:sed ea tātum referre:quæ charitas nostra:
& collegii societas habet cōmunia. Videlicet Nicene pater:utere sapientia
tua:Medicos audi: animum gere uacuum curis:urbana negocia obliuioni
da penitus. Illa te ante tempus nō reuocent. Post lauationem qui esce Viter
bii aut ubi esse iucundius potes:& similia iis:quæ etsi notiora essent tibi:q̄
mihi:rememorare tamen in desyderio erat. Itaqꝫ cohortem Medicorum:ad
quorꝝ me cōmentarios mittis:conuerte ad Valerium nostrum. Mecum eē
non possunt:nonsolū propter ingenii inopiam:sed quia tu ante lauandi fi
nem fecisses:q̄ ego pręcepta colligēdi:quę imperas. Opinio refectionis cre
brę ex Cornelio sumpta:mihi tecum pariter placet: non eā ob causam mo
do:ne ex longo interuallo languescat stomacus:sed magis:ut frequenter re
fecti:frequēter hilares simus. Gallia tota probat hoc:item & Germania to
ta:in qua diu uersatus celebrari sine libris sententiā hanc cognouisti. Ideo
autem breues:& macilenti:& semper tristes sumus:quia tot horas in die ie
iuni locum interim continuis curis damus. Illi uero & grandes & plęni:&
bonis omnibus læti:quia de sola Celsi sentētia solliciti sunt. Ludēs præterea
ut soles: multum me posse hic scribis:& te nihil. Id ego Nicene pater q̄tū
hic possum:ut sileam cætera:Chrysogonianę ædes sint tibi iditio. In his in
staurandis Pii mei:& tuum beneficium cōseruare non potui. Incalui(ut ui
disti)sudaui:& nihil prętermisi. Oīa uero mouēs:uix tollere dimidiū expe
ctati ualui. Est dn̄e mi:qd̄ antea scripsi:admonēdo Abbati sufficio: ad cæ
tera sū minister iutilis. Vos magni uiri & celsi:q pręsidetis collegio:& primi
sniam dicitis:grām oēm tulistis:q̄ alioqn ipertiēda erat nobis plębeis:& ul

timis.Sypōtinus pręsul abūde filio satisfecit.Plus pene dietulis meis uassa
nensibus pstitit:q̃ ego expeterē.Aegi sibi noie meo gratias:ac beniuolētię
suæ debitorē me statui.Charitatem antiquam:& memoriā nostrę coniun
ctionis retinere illū intelligo.Faxit omnipotens Deus:ut remitiri sibi bene
ficiū possim.Risi inscriptionē litterarꝝ mearꝝ: a te:& Sypōtino admōitus.

Detalleuus. Cesenas hic fuit:non Volaterranus.

Tuæ illi:illius tibi:erant a tergo inscriptæ.Errore secretarii factū idest: nō
ulla industria.Euenit aliquando ut epistolis obsignatis:p incuriā eo modo
erremus.Nihil tñ uel tuę:uel illius cōtinebant:q nō cupiā abutroq; inspe
ctū.Res nostrę urbanæ eo in statu sunt:quo eas abiens dimisisti.Duo tan
tūmodo:atq; ea exigua:causam loquēdi Curiæ ociosæ hiis diebus dederūt:
Fuga Fratrum Scarāporum:qui retracti ex itinere sunt: & Iacobi Pro-
lomei infoelix conatus:q & ipse omnibus ad fugā cōparatis:indicio Ianito
ris detectus est:parū animi ad exequendū condictū habentis.Molē Adria
ni eripere custodi non uoluit:ut uulgatū est a nonnullis.Solam libertatem
suam in opinione diuturni carceris studuit operari.In hos nihil adhuc de-
cretum est durius.Tantūmodo arctius asseruari sunt iussi.Pontifex ualet.
Fratres tui etiā ualent.Cardinalis Sanctę Priscæ ad titulū sancti Laurētii
in Damaso est translatus.Aeger & uix animā trahens:duos potētes:& gra
tiosos i petitiōe hac uicit.Auditi nudius tertius sunt Oratores Hispāi:obe

Legionēsis: q postea fuit Conceñ: & Cardinalis.

dientiā pmore obtulerūt.Ea nullas cōdictiōes:petitiōes ue habuit.Horta
ti tantū Pontificē sunt:ad cōtinuandā fidei causam.Præsul Legionēsis:quē
nosti:uerba fecit.Beneuale dignissime pater:& de successu ualitudinis tuæ
dignare aliquid filio scribere.Romę.viii.Maii.M.cccc lxv.

Archiepiscopo Sypontino.

106 Nouus erat in familia Papiensi Detalleuus Cesenas postpaulo obiit.

NEgligentia secretarii: & nouitas officii huius errorem fecerunt:
quē in inscriptionibus litterarꝝ fuisse significas. Nihil affectatū
hic est: nihil de industria erratū.Fortuita omnis ea transpositio
fuit.Increpui illū uehemēter:& inscitiæ suæ epistolā tuam testem ostendi.
Erit posthac accuratior:neq; anteq̃ iscribat:signabit.quæ ego ad te scripsi
oia uero animo scripta eē existima.Os meū cū mente cōcordat.Amemus
nos inter nos:ut antea ęgimus:nec diligendi:& pmerendi oportunitatem
ullā pretermittamus.Futurꝝ spero:Deo ita uolēte:ut mutua nostra officia
ambos pariter cōsolēt.Vassanēses meos tuę Dignatiōi āplius ñ cōmēdo:
qa oi bñignitate eos psequeris.Tuis faues:cū meis faues.nullos eteni.me
os uolo:q pariter tui ñ sint.Detractorē domesticū:quē aptius indicasti:ita
corripui:ut mecū señ futurū itelligeret:si uel qd minimū fuerit posthac ob
locutus.De qbus ego sētio bñ:& honorifice prędico:male sentiri a meis:&
dici pati nō possū.Bono animo sis amantissime frater.Nihil hinc tibi post

hac est suspicandum.Beneuale:& communi patri nostro Nicceho me com
menda.Romæ Die viii Maii.M.cccc lxv.

G.Lollio.

Culeo uerboꝝ tuoꝝ excitasti hominem dormientem : & imme 107
morem quoq; charitatis accepetæ : memorem fecisti libertate
epistolę.Frigebat antea totus:& tardabat : & curam nullam ui
debatur desyderii cõmunis suscipere.Ad primam lectionẽ incaluit : multa
factuꝝ se repromittens.Iussit chyrographũ locationis ad se statim afferri:
deleturus inde:quæ tibi non placent.Ad me quoq; epistolam inspiciendã
transmisit.Coram postmodũ multa excusauit.Pręceptorẽ sancti Spiritus
suæ nimiũ sententię esse:parũ sibi : q̄q̄ amico:hac in re credere.Scire Deũ
nihil a se pretermissum:in quo facere satis posset:& quędam huiusmodi:quę
ego ad stimulos geminãdos:respõdi paꝝ credi.Pollicitus est tandẽ facturꝝ
quæ uoles:& mollituꝝ omni arte duriciẽ recusãtis.Iudicio meo ita locutus
est:ut facile credam fructum:q mitibus nõ fuit:durioribus lr̃is tuis futuꝝ.
Excusaui post hac recusationem:quã facis petitionis suæ implendę:docens
quo in loco tuæ res sint:& quãta industria tibi inter tuos uiuendũ.Lõgior
de iis sermo fuit:Ille tamen exitus:agnosci a se tuam necęssitatem:& tibi
ignoscere:si ut Romæ solebas:Senæ quoq; mãdatũ eius nõ imples.In hoc
itaq; quieto animo sis:quoniã desyderio tuo abũde est satisfactũ.Quę prę
dicari isthic a nostro Thomasio de me memoras maius :habẽt testimoniũ
sui in me animi:q̄ mei in eum beneficii.Retributionẽ gratię:gratiã putat.
Satisfacere illi forsitan potui:mihi uero sentienti onus beneficioꝝ Pii:& Se
nensiũ:nõ satisfeci.Deo tamen teste:conor in talibus semp̱ quæ possum :&
cũ nõ possum q̄tum sat est:mirifice tristor.Gratias tamen Deo agens:q, si
potestate gratiæ me priuat:gratificãdi mente:nõ priuat.Rationẽ uitæ:quã
cœpisse te scribis:laudo uehemẽter.quamdiu eam tenebis:sine mœrore ui
ues:& ãxietate.Implicari negotiis:& studio plebeię laudis:nũc clipeo:nũc
gladio armatũ stare in acie:pessundant corpus:& animã . Vita nostra mi
Lolli uapori cõsimilis est:desitura cito.Sapientis est:cũ patriæ impẽderis:
quod debes:reliquũ tibi seruare.Vide tñ ne ut incautis nautis accidere solet:
æstus aliqs te nõ sentieutẽ ex portu in altũ arripiat.Nauigandũ.n.tunc cẽt
tuito.Pro tuis i matrẽ:& Christophorũ officiis gratias habeo.Illa te alteꝝ
filiũ:Ille alteꝝ patruũ habet.Ambos fidei tuę cõmendo.Franciscæ cõiugi
salutem meo nomine dices.Deus ei præsentem lauationem:& liberos oẽs:
& totam domum una tecum fortunet.Pium quoq; filium ex:me osculo : si
potes:excipito.Beneuale.Romæ Die viii Maii.M.cccc lxv.

Donatus Acciaiolus Cardinali Papiensi.

108 Mirari nō debet Reuerēdissima Dominatio Tua: si epistolæ: quas a me nuper accepit: minus tibi ornatæ: minusq; elegantes uidentur: q̄ aliis temporibus uideri solitæ sint aliæ scriptiōes meæ. Ego n. cum ex tuis litteris percepissem te ad sacrarū litterarū studia toto animo esse conuersum: iamq; cōmentariis Beati Thomæ assiduam operam dare: facile mihi persuasi Dominationem tuam: posthabita uerborū copia: elegātiaq; neglecta: rerum solum rationem habere: eaq; cognitionem expetere: maiora intueri: minora negligere. Hac igitur opinione imbutus: negligentius familiariusq; fortasse: q̄ decuit: anteactis diebus meas litteras scripsi. Scio tamen me non omnino mei: nec eius facultatis esse oblitum: que me iam inde a pueritia sub ęgregia doctrina tua: ingeniūq; meum: quodcunq; sit: uehementer exercuit. Scio. n. summi Philosophi sententia: non uirum fortem statim esse dicendum: qui aliquod ediderit forditudinis opus: sed eum: qui magno usu multo tempore sit habitum consecutus: itaq; affectus: ut obiecta sibi materie: facile possit: cum uelit: fortis uiri munus officiumq; prę stare. Eadem ratione eum statuo esse disertum: nō qui eleganter aliquando scribit: aut dicit: sed qui potest: cum uelit: satis acute: atq; dilucide: ex cōmuni quadam opinione hominum dicere. q̄ si interdum a sua dignitate: elegātiaq; discesserit: ignoscendum errori esse uidetur: nō culpæ: quia quandoq; bonus dormitat Homerus. & noluit hodie agerē Roscius: aut crudior fuit. Illud aūt fatēdū est quod negari nō pōt: pueriſe scribere hoīes: puerise scribēdo facillime cōsequi. Quare hoc me admonerī: nō solū ęquo aīo patior: sed ēt lætor: tibiq; monēti ingētes gratias ago. De tribus uoluminibus Plutarchi ī quibus παράλληλα uiginti quatuor continentur: titulos sumpsi: ut mones: & traductores singularū notuláq; cōfeci: quā hiis litteris īclusam ad te mitto. Preciū minus. lxxx. aureis esse nō pōt. Iāq; horū librorū Dominus aīo cōstituisse uiderē: ut uel tria uolumía simul emātur: uel nullū. Ex tractatibus Senecę iā epistolas iuenimus: p qbus. xvi. aut saltē. xv. petunē aureí. Has diligētius me uiderē oportet. Alios itē: si fieri pōt: reperire tractatus: quęrereq; p̄terea de remediis utriusq; fortunæ ęgregiū Petrarcæ opus: tibiq: ut uideo uehementer acceptū. Vale. Ego me tuæ Reuerendissimæ. D. etiam atq; etiam commendo. Florentiæ. xi. Maii. M. cccc. lxv.

Donato Acciaiolo.

109 Reuersus ad te: uñ p negligētiā añ discesseras: epistolā tandē misisti: dignam īgenio tuo: & prioribus scriptis: & cōtinuo studio: quo scribēdi laudē es cōsectatus. Sciebam esse tibi lautā hāc supellectilē: & mirabar nō adhiberi: & celari cū dāno: quod pferri cū fructu facile poterat. Semitā hāc orōnis tene ɔtinuo: ut recta īcedēs maturius quo

tēdis pueniās:neq; illud attēdas:q; ego litteris sacris itētus:minus iā orna mēta uerboꝝ reqrā. Nā & ab adolescētia latie iburus:barbare audir nō pos sum:At tu:si barbarus ego essem:erroris nostri imitator esse nō debes. Ad doctoꝝ semp:non ad uulgi iudicium cōponi nos conuenit. Si cōmentarios beati Thomæ parū disertos existimas:erras uehementer. Facundi in eo ge nere sunt:& aperti:atq; in minutis disputationibus suū splendorē habētes. Inter ecclesiasticos nostri temporis scriptores:multum hic se a sordibus uē dicat. Bonos imitatur:& a ꝓbatis nunq̄ discedit. Nō sunt illi flāmę oratio nis:quæ Ciceroni. Sed nec Aristoteli uis quoq; est ea:quam in Demosthe ne legimus. Quisq; tamen in suo instituto probandus. Ideo uero minor in h:is copia:q; a strepitu forensi alieni:erudire scholā:nō calefacere contentio nean contendunt. Itaq; si Aquinati meo operā do:nō propterea eloquētes dimitto. Referuntur hic multa ex Hieronymo:& Augustino. Ex Nazāze no:& Chrysostomo:& ex cęteris:quos ꝓbauit antiquitas:ut nunq̄ a diser tis:& grauibus sentētiis lectio cesset. Intelligo quid in Plutarchi uolumini bus ęgeris. Grata est plurimū tua omnis in hiis diligētia. Legi nomina sin guloꝝ:q uitas ab illo editas traduxerunt. Pręter eum:quē scripsi:cōmendo cęteros. Nr̄ tn̄ Guarinus:& q prior laborē hūc nouit:Iacobus Angeli i suis traductiōibus duri:ac:si homini idocto ferre iudiciū licet:ēt paꝝ limati. Vi de adhuc quęso:an abesse aliqd de pcio possit:& an codices sint emēdati: & quę sit:ac q̄tū cōtinuata scriptura. Idē fieri de cęteris uolo:quos postula ui. Dabis amico uēiā:si i hiis emēdis ē anxius:ac nimiū:quod placeat:q̄rit. Tormētū ē in libros icidere:q uel corrupti sint:uel barbare scripti. Nullos (inqt Seneca) habere codices pręstat q̄ inemēdatos. De oībus ad me rur sum rescribito:& te labor non grauet. Vale. Die. xxv. Maii. M. cccc. lxv.

Laurentio de Guidetis.

EX litteris tuis auscultare te uideo monitis nostris: studiū eteni cōtinuū ꝓbāt:& assiduā exercitationē igenii. Grauiter scribis:& honoꝝ uerboꝝ habes delectū. Si pseueraueris:ut puto & cōsulo: adiumenta erunt tibi unde semper domi:& foris ascendere ad honores pos sis:& ad cōmoda uitæ. Dignitas patrię & splendor familiæ adiuuant mul tum. Magis doctrina:& uirtus:quas ideo in adolescentia cole: ut fructum feras uir:& senex. Bene operanti manus nostra nō deerit. Vale. Romæ die xxv. Maii. M. cccc. lxv. 110

Archiepiscopo Sypontino.

QVęso te p amiciciā nostrā Sypontine ut ea uoluptas:quę cessan ti a publicis:& a libris mihi est sūma:opera tua huc redeat. Cōsi ciēda de iprouiso ē res. Si. n. gregarius ille q̄ri canē psenserit:uel 111

tias multas. Debitorem me tibi confiteor: & Deum precor ut non solum retribuat ipse pro me: sed te mihi patrem conseruet. Si uisere me non potuisti: tota hæc ē culpa negligentiæ meæ. Debebā ipse prior: quod tu sæpe tentasti: & domum tuam uenire: non meæ te expectare. Non feci: & peccaui: & ueniam precor errato. Ante tu Cardinalis: q̄ ego i sacris: & ante magnus: ac celebris: q̄ ego inciperē. Maiorē oino reuereri fas erat. sed sequētibus officiis resarcire præteritā negligētiā satagā. Petis: ut benedicā tibi absēti: q̄n præsēti nō potui. Benedicer̄ filius pr̄i nō debet. Peruersio eēt ordinis: atq; obseruātię. ætatis: & sapiētiæ: & meritoꝝ est bn̄dicēdi religio: qbus tu oībus lōge es supior. Sed precor bn̄dicat tibi de coelo Deus: & crescer̄ te faciat in omni opere bono: & confirmet consilium tuum: detq; ut secunda æstimatione omnium: bene gesta legatione ad nos redeas. Flagitas quoq; ut consulam: quid tibi inter prouinciales tuos putem tenendum. Vereor ne simplicitatem superioris epistolę ridens: subdideris per iocum particulā hanc: quasi ignarus: patri expertissimo: uiuendi præcepta porrexerim. Fateor: nimiū audax fui. Sed quid agas: ubi charitas imperiosa hoc uoluit. Suggerere tanto uiro quid agat: & ad prudentiam illum instruere: nil est aliud: q̄ adiuuare facibus solem: & ligna puerbio ueteri: portare in siluam. Recognosco ineptias meas: & culpę indulgentiam peto. Fides errauit: nō arrogantia. Quia pater de me benemeritus: in ignotam prouinciam ibat: & quia legationem nouam susceperat: & mores nostrorum non ita: ut suorum callebat: & euenire illi ad desyderiū omnia cupiebam: pręsumpsi ostendere quid cauendum a nostratibus esset: non sapientiam ullam: sed pluscu lum nescio quid experimenti secutus. Verum Dignationi tuæ: quę etiam in ignotissimis docile ingenium habet: deliramentis huiusmodi opus non erat. Ideo si in hoc petitionem tuam non impleo: scito me non imperium fugere: sed occasionem de me ultra ridēdi. Habes tu multa: qbus sine ullo adiumento superare detractiones prouincialium possis. Et illud imprimis: q̄ iuste uiuis: & munde. sic autem uiuens: cōtemnere audenter linguam maledicentem potes: & cum Propheta concinere. Insurgentibus in me maliḡnātibus audiet auris mea. Iustus ut palma florebit: & sicut Cedrus libani multiplicabitur. Ego a te peto Reuerēdissime pater: ut me ames: in tuisq; habeas: quia a me toto spiritu meo amaris. Nullę sordes: nulla iquinamēta auaritiæ cōiunxerūt me tibi. Sola uirtus tuā me fecit. Es doctus: es integer: & humanus: & qui digne sedeas ad consilium Romanæ ecclesiæ. His radicibus hęret nostra in te charitas: quibus manentibus: diligere nullo tēpore desinā. Commendo. D. Tuæ. Petrum Falconensem: & Ioannem Baptistā Interamnensem; quos ab initio profectionis tuæ: in prouinciam: impense

commendaui per litteras. Testatus utriq; sum me tibi carissimũ esse. Mentitũ me dicent nisi humanitas tua aliquo beneficio hoc prestet. Cognosce eos queso: & pro Papiensi tuo utriq; begnignum te prebe. Vale. Rome.

Cardinali Ursino.

114
Rediit impresentiarum ad ecclesiam suam reuerendus pater Presul Auximatum: curator fam liae mee. Reditus sui causa sunt necessitates quedam domesticae: & pestis: urbem perurgens. Habet in ciuitate nõnullos eius cõmodis parum amicos. Cõtra hos precor suffragium Dignationis tuae subueniat: sicut in hanc diem subuenit. Mihi. n. praestabit: quod illi impendet. Contingere quoq; alia in prouincia possent: in qbus Legati auctoritas esset petenda. Cõmendo eum quoq; in hoc. Vir n. bonus est: & ingeniũ habet: & in multis utiliter mihi est obsecutus. Opera quoq; mea temporibus Pii Auximatem ecclesiam: competentibus multis: obtinuit. Diligo eũ propter antiquam eius in me charitatem: sed pter nõnulla in se dilectionis officia: quibus coniuncti adinuicem sumus. Bonitas tua: quae reliquias Pii nostri protexit: & me semper est consolata: ita dignabitur accipere hominem: ut ex hoc quoq; amplius se debitorẽ mihi intelligat. Ego uero q; alias testatus sum: ero semp cultor uerus: ac predicator nois tui. Cui me & meos oẽs cõmendo. Romae Die. xii. Iunii. M. cccc. lxv.

G. Lollio.

115
Litteras Auinionensis nostri ad te mitto. Addidi & meas: ad Generalem tantum: ne isthuc scribens in suspitiõem uenirem pter me: non propter te scribi. libens sua Dignatio eas concessit. Addidit ridens: Non tua: sed compatris causa: ei inseruio. Gratias agito sibi: eiusq; amorem tibi conserua. hominis est: nõ fortune amicus. Ex omnibus mei ordinis fratribus: quibus obsecutus sum temporibus laetis: gratum in aduersis hunc repperi. Natura est bonus. Benefaciendi consuetudo naturae beneficium auxit. Pestis hic quottidie nimium seuit. Iam totam ciuitatẽ apprehendit: nulli aetati: ac sexui parcens. Paraueram mihi Tyburtinum secessum: sed hunc quoq; locũ infecit: pter uicinum comercium. Non habẽs: quo me cum familia uertã: Pientiam peto. Cum me illic esse intelligẽs: quoso affines meos: atq; amicos ãmoneas: ne ante. xx. diem uisum me ueniant. Tu quoq; id serua. Nollem: si quid infecti mecum apporto: in caros meos id deriuari. Purgatis corporibus ad uos pficiscar: reliquumq; aestatis agã uobiscum. Curato ne qs edes Diui Martini mihi praeripiat. & tu spatia fontium: quos itra urbem uineamq; habes: purgari iam facito. Coenare his in locis nos crebro oportet. Bene uale: & matri aduẽtum meũ cõmunica. Romae Die. xviii. Iunii. M. cccc. lxv.

Cardinali Conſtantieñ.

PRoſecutus ſum ſingulari beniuolentia Cardinalem ſanctę Suſa 116
uæ:q̄diu uixit.Eadem illo defuncto.i ſuos eſt deriuata.Amo fa
miliam illam ex animo.Sunt fratres germani tres : nepotes cō
plures.Omnes teſtimonii boni:& inter oppidanos ſuos non ultimi.Maior
natu Thomas equeſtris ordinis:impetratione mea arcis Tyburtinę eſt cu
ſtos:& in illa ciuitate ſūme diligitur.Saxoferratum nunc prouincię tuę eſt
factum.Poteſt multa auctoritas tua ad illorum æſtimationem : uel augen
dam:uel conſeruandam.Cōmendo eos bonitati:& clementiæ tuę.Cū be
nefacies illis:benefacies generi Eccleſię dedito.His.n.fauctoribus deiecta
ex illo loco tyramnis : & reſtitutus uetus dominatus romano Præſuli eſt.
Adhæc reliquię ſunt confratris olim noſtri:atq; collegæ : quo magis ſub-
leuandos:& ꝓtegendos exiſtimo.Habent nōnullos inter oppidanos ſuos:
parum eis beniuolos:quos magis torquet inuidia:q̄ ulla iniuria.Cōtra hos
precor ope pręſidatus tui dignitatem ſuam retineant.Papienſi tuo indulge
bis:quidquid eorum cauſa efficies.Vt uero magis cōmendationem meam
ſciat tua Dignatio prouenire ab animo:hāc epiſtolam patri meo:& domi
no dictaui:ac ſcripſi.Cui me:& illos rurſum deuote cōmendo.Romæ Die
xix.Iunii.M.cccc.lxxx.

L.Cardinali Vrſino.

INdies magis peſtilētia Romæ augetur.Mota hic tuta nō eſt. 117
Abierunt multi.Abire & ego inſtitui . Peto Pientiam : atq; ibi
ero uſq; ad exactū Septembrem.Hęc ſcribo:ut ſciat tua Digna
tio ubi futurus ſum:& imperare:ſiquid uelit:pro arbitrio poſſit.Ego.n.ſum
atq; ero ſemper deditiſſimus tuæ Dignationi .Cui me commendo.Romæ
die.xix.Iunii.M.cccc.lxv.

Cardinali Conſtantieñ.

VOlo q̄diu uiuam cōſcius ſis omnium:quæ ago & tempto . nec 118
ignores ubi agat filius tuus.Peſtis ualida totam urbem inuaſit.
Quottidie cateruatim Curiales miſeri moriūtur.Non parcitur
ulli generi hominum.Quidam ex collegio noſtro iam abierunt:domeſtica
calamitate expulſi.Conſilium non eſt tentare fortunam : nec cum morbo
inſuperabili decertare.Vincit:non uincitur.Eo Pientiam:ubi:ut noſti:ędifi
cata eſt mihi domus:& ubi cælum ſalubre patet.Illic ſolutis aliis curis:le
gam:ſcribam:& cōtemplabor ueſtigia Pii noſtri:in quibus poſtremum in
ſtitit.Menſe Septembri reuertar ad urbem.Si quid tua Dignatio interim
ſuo Papięſi imperat:Pientiæ erit.Beneuale:& me cōmendatum habe.Ro
mæ Die.xix.Iunii.M.cccc.lxv.

Carolo Cremonensi.

119 POst discessum tuum ab urbe:nullas a te litteras habui: nõ ex ci
uitate Senensi.unde uel de matre saltem certior fieri debebam.
Ego hic manẽs tui memoriam habui.Decessit ex peste Ioannes
Cremensis:qui paucis diebus ante ad nos erat reuersus.Pręposituram eius
tibi impetraui:nec sine labore: cum Aulicus qdam Põtificis:cuius depre
catione illum in famulatum acceperam:eam cõpeteret.Signata est suppli
catio: sed nescio q̃ utiliter.Ignorabantur hic tituli beneficiorũ quæ habes.
Item annuus Præposituræ census:& an dispensatione ulla egeres:sine qui
bus nõ recte impetrari cognoscis.Aestimata ea est aureorum cẽtum singu
lis annis.uide de omnibus:& alicui da Romæ negotium:aquo cætera con
ficiantur.Scis q̃ sim ego ineptus ad talia.Iudicaui rem non futuram tibi in
gratam:quia in dioecesi tua est:& honorem dignitas habet.sit illi:& tibi col
latio salutaris.Puto cum has acceperis:te iam futurum Papiæ.Negotia in
iuncta cura ea fide:ac diligentia:qua esse me uides in tuis.Intellexisti quod
uelim:& quod natura mea:cõsuetudoq; fert.Ex hiis te ipsum rege:atq; in
stitue.Idq; imprimis annitere:ne uituperetur ministeriũ nostrum:& ne cui
offensio cum iniuria detur.Credo etiam Albricum Malletam Mediolanũ
iam peruenisse:& attulisse Regias litteras:qbus iucunda possessio sit Aui
niõensis Coenobii.Si tibi eas uoluerit tradere:satisfacito imprimis ꝓ omni
bus quæ in Cancellaria Regia expendit.tum adde liberalitatẽ:quæ studio
pręstito:& dignitati suæ conuenire uidebitur.Diligentia eius rem multi la
boris explicatam:pacatamq; tradidit nobis:Illiq; per multum debemus.
Pecuniam sumes a Terracinensi Episcopo:cui in fidem illius exoluẽdę has
litteras monstra:chirographum meum habentes in calce.Vale:& te nobis
conserua.Romæ die.xxviiii.Iunii.M.cccc.lxv.

Bauerio Physico.

120 SI tibi acceptum est filium Ludouicum in domesticum famulatũ
meum ascitum:acceptum mihi est hoc quoq; illum uoluisse.Est
ea modestia:& bonitate adolescens:ut contingere hoc merito de
beat.Paucis diebus disciplinam domus:& institutionem meam inspiciẽs:
ita dexter est factus ad omnia:ut reliquum uitæ nil ęgisse aliud uideat'.Lit
teras porro habet non contẽnendas:& percunctationibus aliquando a me
lacessitus:ita sensate semper:ac scienter respondit:ut ostẽdat paternis docu
mentis dedisse se operam bonis.Diligo eum propterea carumq; inter cęte
ros habeo.Accedit antiqua familiaritas nostra:tuaq; in me nõnulla patris
officia: quibus deuinctus:eum qui ex te est:cogor complecti.Gratulor tibi
pro filio tali:huncq; annorum tuorum leuamen:& cadentis senectutis sub

ſtentaculum deputo. Placeat Deo: qui illum conceſſit: concedere etiam: ut
uſq; ad ſupremum ſpiritum eo frui poſſis. Quod ad me attinet: q̄diu erit in
familia noſtra: cultu filii habebitur. Non deerit illi diligentia ad ualitudinẽ
conſeruandam: nec ſtudium ad augendam uitæ integritatem: quæ tamen
in eo nũc pręcipua eſt. Vices (ut uno uerbo abſoluam) tuas ſubibo: quem
admodum poſcis. Idq; agam ꝓ uiribus: ut traditum: & dedicatum noſtro
obſequio: te nõ pœniteat. Beneuale. Romæ Die. xxviiii. Iunii. M. cccc. lxv.

Bauerio Phyſico Bononieñ.

FIlium Ludouicum remitto tibi: ut petis. Eius repetendi cauſã ne 121
ceſſaria eſt. Peſtis urbem tenet. Menſes periculoſi adueniunt. Iu
lius: Auguſtus: & September alibi graues: Romæ exitioſi. Ma
ternã pietas non poteſt quieſcere: filio in diſcriminibus poſito. Tu quoq; &
ſi uir es: Patrẽ tamen te negare non potes. Vtriq; eſt conſulendũ. etſi ergo
Ludouicus erat mihi acceptus: ſuumq; obſequium diligentius eſſe non po
terat: tamen ſalus eius: & parentum charitas: pręferri debet. Diligam illũ
non minus abſentẽ: q̄ pręſentem: curaboq; inter meos ſemper aſcribi. Gra
tias ambobus pro contubernio paucorum menſium ago. Si non reportat
Ludouicus diuitias: quæ mihi non ſunt: animum tamẽ noſtrum habet: re
fertq; ſecum. Deus te illi: atq; illũ tibi (ut optatis) conſeruet. Beneuale. Ro
mæ. Die. xv. Iulii. M. cccc. lxv.

Epiſcopo Aquilano Marchię Theſaurario.

DIlexi omni tempore Paternitatem ueſtram ꝓpter uirtutem ſuã: 122
Temporibus quoq; neceſſariis iuui: ut potui. Per me non defuit
aliquando: quin ad ſummos honores aſcenderet. Condictio tem
porum: & cauſæ bellorum contrariæ: ademerũt mihi occaſionem multam
declarandi animi mei: & impedimento etiam Dignationi ueſtræ fuerunt:
quo minus uti ſuo iudicio poſſet. Ego mihi perſuaſi ſemper: & perſuadebo
q̄ diu uiuemus: a Paternitate ueſtra me diligi: quia illã obſeruo: & gratia uo
luntatis ſic officium exigit. Venit impræſentiarum in ꝓuinciã Iacobus fra
ter *conſobrinus meus: a quo reddetur hę litteræ: ex omni carne mea mihi
acceptus: ac carior omnibus: quę uiuens poſſideo. Domeſtico: ac longo ex
perimento ſenſus eius omnes tractaui. Eſt a natura ipſa: & uoluntate inte
gerrimus. Mores faciles habet: & cum bõitate certat induſtria. Rexit totã
domum meam aliquando atq; in eo officio ita ſe mecum: & cum omni fa
milia geſſit: ut utriq; acceptiſſimum eẽt miniſteriũ ſuum. Ratiocinator in
ter cætera bonus eſt: & ſenſatus: tam in ſua re: q̄ aliena. Non dubito officiũ
Reſingnę: quod illi: a Pontifice impetraui: cum cõmendatione exercebit:
quia adiumenta ex ſe habet præcipua: unde id agat: & a me quoq; adn. oni

tus omnium est:quibus esse utilis fisco potest.Precor Paternitatem uestrã
pro nostra amicicia:& pro omni retributione antiquæ beniuolentiæ meæ:
illum paterne accipiat:& dictum officium præbeat:dirigatq; in omni semi
ta bona:& uenisse ad se putet:non Iacobum consobrinum meum:sed ue po
tem suum Amicũ.Gratius accipere quicq̃ a Paternitate uestra nõ possum.
Ego illi imperaui ut a suo præscripto nunq̃ discedat:sed Paternitatem ue
stram:tanq̃ alterum me:omnibus in rebus obseruet . Volui etiam eum ab
officio paruo incipere:ut in hoc ꝓbatus:maiora deinceps accipiat.Ego &
ipse uestri sumus:nec contemnat Dignatio uestra nostros affectus:quam
bene ualere semper desydero.Romæ Die.xxv.Iulii.M.cccc.lxv.

G.Lollio Picolominco.

123 Ongratulatus Põtifici sum de ꝓfligatis fratribus Anguillariis:
& aperto ad urbem itinere : adieci quoq;:quæ de Cacho:& Her
cule apposite referebas.Grata fuit gratulatio tua:occasionemq;
multam prębuit de utilitate confecti negotii multa dicendi . Erat pręsens
Triuisinus præsul.Audiuntur cum uoluptate:quæ referuntur de rebus hu
iusmodi.Et certe diligentię Pauli ascribendus est omnis successus:ita.n.oĩa
instituit:ita ꝑ alterius rei speciem dispersas copias statim contraxit:ut ante
illatum:& confectum bellum audiretur:q̃ suspicari posset quid esset.Euge
nius:Nicolaus:Calistus.Pius etiã noster totis suis Pontificatibus hoc opta
uerunt : hoc iste intra duodecimum diem primo anno Pręsulatus absoluit.
Sublata est indignissima idignitas Romanorum Pontificum:& abomina
tio sedis:& querela totius orbis.Tu quoq; nonnihil es assecutus:qui ad eo
rum euersionem dudum intendens odium tyrannorum non mediocre con
traxeras.Ire deinceps:ac redire:& cõmorari Romæ sine metu:ac periculo
poteris.Itaq; ut tu Pontifici:ita tibi ego cõgratulor.Si tẽpora indulgebũt:
uoluntatem plurimam uideo liberandi hunc tractum Romanum metu la
tronum:& decutiẽdi iugum seruitutis antiquæ : quod annuat diuina beni
gnitas.Sed hæc soli:& i aurem:q; ad meas omnes rescripsisse litteras te di
cas:per mirũ mihi uidetur.Ampliusq̃ triginta diebus nullas accepi:pręter
has tantum:quibus impresentiarum respondeo.Aut non scribis : aut negli
genter litteras credis.Viatores:quibus illas credidisse affirmas : plæruncq;
nec noscuntur:nec noscunt : atq; ita intermoriũtur officia.Scribe ergo &
notis:ac fidelibus cõmitte epistolas.In emundis ędibus:necessarium mihi
est supersederi in aliquot menses:saltem usq; in Nouembrem.Itaq; uideto:
si absq; possessoris iactura:stare hęc dilatio potest.Nec uedi interim opto.
nec illum omittere occasionem rei suæ : si se aliunde offerret.Moderatus to
ti rei:ut honestati conueniens iudicas.Percupio autem:ut sicut animis:ita

& ędibus nos:& poſteri noſtri ſimus ſemper coniuncti.Beneuale:& de re
bus ueſtris aliquãdo aliquid indica.Romę die.xxviii.Iulii.M.cccc.lxv.

Cardinali Senenſi.

HAbeo gratias.D.Tuæ pro binis litteris:quas ad me ſcripſit.Al 124
teris hortatur ut ueniã ad uos:& particeps fiã uoluptatũ:qbus
fruimini:alteris cõmendat Clerum Senenſem:ac Pientinũ.Ve
nirem iamdudum:ut ante diſceſſum tuũ erã pollicitus:niſi cauſæ quędam
neceſſarię Pontifici notæ me tenuiſſent.Hiis nũc abſolutis:perendie Cam
pagnanum ſecedã:atq; ibi ſeptembrem totũ morabor:indulgẽs oblectatio
nibus:quas loci conditio dabit.Si deerunt cætera:aucupia certe:& uena
tiones non deerunt:inquibus ſum totus.Homini ruſticanti nihil ad ualitu
dinem melius.Delitias Senẽſes relinquo tibi hoc anno:& iis:qui ſponſam
Mediolanenſem aſſociant:ſed ſequenti non negligã.In re Cleri Senenſis:
ac Pientini:teſte Deo:nihil omiſi:quod ad adimplenda mãdata.D.tuę pti
nere potuerit.Interpoſui nomen tuum:gratiam meã:ſolum natale Pii Pon
tificis.Duriora:q̃ credidi repperi omnia.Vnum hoc uerbũ habuit Paulus
ſemper in ore:Pręferenda priuatis ſunt publica.Quod hi cleri poſtulant ſi
bi concedi:hoc requirunt aliæ eccleſię:in quibus Quęſtores Apoſtolici exi
gunt.Aut omnibus eſt danda remiſſio:aut nulli.Cum contra multa cõten
derem:hic fuit exitus cõtentionum noſtrarum:ut dixerit Paulus uelle ſe in
telligere quam ſummam perficiat hoc reliquum decimæ:quod mandatũ
eſt exigi:& a quo clericorum genere ſit exigẽdum:ut iis intellectis ſtatuere
certius poſſit:quatenus exaudienda ſit poſtulatio noſtra.Si ſumma multa
non erit:ut dixi:& debitores mendici:quorum nullus ſit ſuccus:gratiã for
taſſe inueniemus in oculis ſuis.Si minus:bibendus oĩno erit hic calix.Itaq;
in hoc uno curam adhibeat Dignatio tua:ut documentis publicis cõteſta
ta hęc mittantur ad Paulum:quæ quanto tenuiora oſtendentur:tanto illũ
ad gratiam facient liberaliorẽ.Rem Pientinam ideo impetrare nõ potui:
q; teſtimonium ſcriptum proferre non ualui uoluntatis patris noſtri defun
cti.Aſſertioni tuæ:& meę credendum nõ putat:quod ſuſpectos nos dicat.
Neq; adduci poteſt:ut exiſtimet pluris eſſe apud nos conſcientias noſtras:
q̃ rem clericorum paucorum.Allegaui nouitatẽ eccleſiæ:atq; eius inopiã.
Item taxam donatam primo Epiſcopo:nõ a ſua Beatitudine tantum:ſed a
toto quoq; collegio:ueriſimile docens eum qui ſedem illam erexerat:qui
dotauerat:qui taxam noluerat:qui extremam paupertatem clericoꝝ agno
uerat:parſum uoluiſſe decimę primę.Pariter ut teſtimonio noſtro:his argu
mentis putauit credendum.Ego ut utrobiq; aliqua interim reſpiratio eẽt:
& nouis precibus locus:& colligi quoq; omnia poſſint:quibus Pii cõceſſio

nem probare possimus:breue impetraui.Quo questori ipsi mandatur: ut mẽsem integrum exactione abstineat.Id cum præsentibus mitto:& simul eius exemplum.Si quo scripto Pius remissionem suam cõcessit:hoc mittat Dignatio tua.Sine difficultate accipiemus:quod uolumus.Si minus id fit: colligat q̃ plures poterit testes:& pariter mittat.Etsi.n.in eãdem suspicio nem uenire omnes dicẽtur:nihilominus boni aliquid meo iudicio parient. Tua quoq; Dignatio nõ grauetur Pontifici scribere: & idipsum testari:ac petere.Litterarum hic noster cupidus est:& amat rogari:& petẽti q̃ inter cedenti:mauult concedere.Suadeo quoq; pro meo in Paternitatem tuam officio:ut etiam sine causa litteras ei det aliquãdo:& de se significet aliquid: & de his rebus:quas placituras suis sẽsibus putet.Officia hæc debita a no bis Pontificibus sunt:& gratissima imprimis sunt Paulo:& persolui quotti die a reliquis uideo:qui uel longe absunt:uel prope.Id autem eo diligẽtius est a Dominatione tua agendum:q; silentium eius propter multa:quæ ac cidere:nõ negligentię sed uoluntati parum pacatę:posset ascribi.Suspicio num hæc tempora plenissima sunt:quibus serenitate frontis:& animi: ob uiam ire:semper sapientis est habitum.Si peccatum meum hic est:fidei so litæ sit:nõ arrogantiæ.Multum etenim diligo.Romæ nihil est noui:quod magnopere scribi expediat.Præsul Mediolanensis:in quem cumulata erãt Vicecamerariatus:& thesaureratus officia: iacet ex febre tertiana.est du plex:uexatura corpus:non adductura in periculum aliquod.Pestis urbem non deserit:nec remittere aliquid uidetur de solito.Acciti ad crastinũ Con sistorium sunt Cardinales:qui erant in proximo:Sancti Xysti de Lebreto Vicecancellarius:ac Mantuanus.Vocationis causa ẽ nouus hic Hispanię motus.Destituerunt Regem Henricum.Fratrem eius Alphonsum posue runt in solio.Scripsit hic nouus Rex Pontifici litteras.Narrat Regni cala mitates:quas sub illo est passum.Diuturnam patientiam omnium procerũ ac Prelatorum surrexisse:illos tãdem iustis iniuriis motos: ac Henricum adhibitis Regni cerimoniis:uno consensu priuasse: se elegisse. Maiorem porro Hispaniæ partem obedientiæ suæ adiunctam.Sperare intra dies nõ multos cuncta ditionis suæ futura.Proinde orare Pontificem:ut auctorita te quoq; sedis Romanæ fortuna hæc sua addiuuetur:nec audiatur is:q Re gno:& religioni christianæ pestifer omnium pene iudiciis sit cõdemnatus. Memorat unum in litteris:quod moleste me habet:& nulli cõmunicari pe to:præterq̃ Lollio nostro.Omnia hæc uidelicet iudicata iamdudũ Pio eẽ uentura:& suo nunc consilio facta.Prębet hęc res inter nostros occasionẽ multam de eo loquendi.Plures consuluisse ipsum existimant:aientes ad se ditionem semper:& ad bella:& ad nouandas res animũ eius spectasse.Pau

ci aliter credunt. Ego fortuna miser: animo felix: intrepide me pro patre sæ/
pe obieci. Contendi falsissima esse quę hii criminantur: illius cõsilia semper
amica pacis fuisse: pacem ubicunq; potuit inter christianos magnis suis in
commodis per Legatos curasse: Bellum nullum suscepisse nisi coactum:
nisi prouocatum sæpius: nisi pro iusticia: nisi pro dignitate sedis Romanę.
Atq; hoc argumento ea me confirmare adiunxi: q^d Deus: qui iustas causas
non deserit uictoriam semper de iniqua gerentibus tribuit: & senem offen
sum non passus est deseri. Q^d uero hic nouus Rex ex suo consilio factum
affirmet: id ad tegendam turpitudinem causæ adduci: ut quod ex ꝓposito
laudare non possunt: ex iudicio sedis extollant: Facile cuiusuis esse: & tutũ
loq; de mortuo: qui respondere nõ possit: & mendacium iniquũ conuincere.
Eo quoq; me ardor defensionis aliquando prouexit: ut dicerem nationem
mendacissimam esse: semper armatam ad falsas calumnias: semper sic ab
omnibus habitam. Nec esse illi etiam interposita religione iuramenti: cre
dendum: posse me autem proferre indicia multa amoris Pii erga Henricũ:
quibus constet: nil tale in eũm consultum: Honores impensos frequenter
Apostolicæ Sedi in publicis eius causis: Grandia pecuniaria subsidia ex illo
regno permissa: Constantiam animi in non audiendis turbulentis consiliis
Ludouici Regis Gallorum: In quibus admiscere illum contra Pium tenta
uit: equestrem dignitatẽ: & diplomata honorifica ab Hispania usq; trans
missa duobus sororis filiis: & complura huiusmodi: quæ ad mentem uene/
runt: & secundo fauore audita sunt abiis: qui Pii memoriam colunt. Procu
ratores Henrici: qbus Cardinalis sancti Angeli enixissime fauet: sibi non
desunt. Ostendunt sceleratã illoꝝ rebellionẽ: Fidẽ apertissime uiolatã. Pre
cantur nõ dari quicq̃ Alfonso cõtra dominũ suũ: quem tot annos Romana
Sedes honorauit ut regem: & dignitatis suæ habuit assertorem. Declarari
quoq; per litteras petunt: Nec consuluisse Romanum Pontificem: nec con
sensisse: ut talia fierent: religioni: & iusticiæ omni exparte cõtraria. Ad hæc
ergo disceptanda conuenturi cras in cõsistorium sumus: & ad statuendum
quid hiis: atq; illis concedi concedi conueniat. Dimissis patribus eodem ue
stigio secedam quo dixi. Hæc paulo latius significãda putaui: q, & magni
momenti sunt: & patrem nostrum Pium contingunt. Longitudini litteraꝝ
det ueniam. D. Tua: Cui me: matremq; meam: & fratris filios: deuote com
mendo. Romæ.

G. Cardinali Rothomageñ.

Escio ut ualeat Romę. D. Tua post meum discessum: ego Cãpa 125
gnani ualeo bñ. Habito cõmode. Fruor uoluptatibus: quas loci
cõdictio dat. Aer purgatissimus ẽ: gelidę aquę: Panis nõ malus:

Vina mellonibus congrua. Mellones autem omnium optimi: ex uno acer uo emi clausis oculis possunt. In nullo est falli. Hęc Domina loci humani tate assidua utens: nulla re egere me patitur. Dedit imperium oppidi: & ex pręscripto meo agi uult omnia. Non admittitur: non eiicitur: nisi quē uult Papiensis. Exeo mane ad colles uicinos. Comitatur semper aura suauis. Inuenio creberrimos fontes: loca ramis: ac fructetis opaca. Nihil non lætum: non ridens est obuium oculis. Cōsisto aliquando: & uoco Dominatio nem tuam absentem: non inuidens ędibus tuis: quarum pulchritudinem hæc agri pulchritudo longe exuperat. Colite nūc urbē ut uultis: & contem plamini nebulas matutinas: & odorate fimum ad flumen incensum: & ite ad Pontificem: & haurite puluerem a pręcedenti comitatu excitatum: & ex pectate horas continuas anteq̄ audiamini: & redite domum ad horam no ctis secundam: & audite dies totos molestas adeuntium uos petitiones: & contristamini corde cum non impetratis quod uultis: & urimini animo: cū ex consiliis uestris non se Pontifex regit: & perferte anxietates innumeras: quas urbana cura apportat. Ego hiis omnibus uacuus: mihi ipsi cum læti cia uiuo: spacians: legens: scribens: uicissimq̧ curans mentem & corpus. Rumor hic est. D. Tuam ituram Formellum: ante nō credam: q̄ uidero. Operis non exigui est extrudere urbe meum Rothomagensem. Hamis duobus scinderis in diuersa. Natura tua agrum: & libertatem cæli desyderat: Institutio Apostolicam Sedem. Vult: & non uult animus anceps: at tandem in eam partem inclinat: quam pœnitet postmodum esse susceptam: ita fit aliquando ut maior nobiscum: q̄ cum aliis pugna oriatur. Veni Formellum: ex pedi te curialibus curis. ac præcide funem cogitationū magisq̧ solue. Vicinitas amborum nostros hos secessus faciet gratiores. Aut hic erit. D. tua: aut illic ego. uenatiōis: & aucupii uoluptates iungemus. Vterq̧ ager omnifariam feris: ac uolatilibus plenus est. Nihil deerit: quod consolari nos possit. neq̧ ad extremum æstatis tempus. D. tua respiciat: & serum putet esse secessum. quod bene fit: & ad salutem: nuuq̄ est serum. Augusto & Septembri ager est necessarius. Magis ad recreandam ualitudinem pertinent menses ii: q̄ Iunius: & Iulius. Illi sine fructu: æstus habent continuos: Ii sine aestibus: qdquid terra gratissimū dat: Perdices: Ficedulas: Poma diuersa: & uuas: ac regalissimas ficus omnium fructuum. Iterum inuito. Veni & abrumpe curas inanes: quæ q̄tæ sint morte nostra docentur. Dies quisq̧ prætericus perit ualitudini tuę: quæ eo magis oblectamentis omnibus est subleuēda: quō grauius ad senectutis ruit incōmoda. Testor sanctū cōsortiū nostrū: instituisse me ab initio decē tantū lineas ad. D. tuā pscribere: sed pduxit me amor ad folii tergū. Cōmendari precor sūmo Pōtifici nostro: & a

Dignatione tua amari. Campagnani die. x. Augusti. M. cccc lxv.

Theodoro Episcopo Teruisino.

Ro exemplis litterarum ad me missis: quae dictatę sunt Pontifi cis nomine: charitati tuae gratias ago. Impleuisti promissum: & addidisti uoluptatem amico rusticanti. Sancta sunt quae scribun tur digna Ecclesia & pastore: qui praesidiet. sic uersandae mentes exercentiũ falcem in messe aliena. Ignitum eloquium est: quale conuenit frigentibus cordibus. Intrepide suscipit causam libertatis comũis. Fluit: ut ros: & quasi imber super hęrbam: & quasi stillae super gramina: quia nomen domini in uocat. Verum est illud: quod repromittitur nobis. Dominus dabit uer bum euangelizantibus uirtute multa. Verbo tuo mi Teruisine nil poten tius: nihil instructius: nihil in ueritate fundatius. Nihil ratione: Auctori tate an exemplo efficatius pugnat. Diffusa est gratia in labiis tuis. Affe queris scribendo: ut increpationes tuae: mellitae preces appareant. Pre ces autem ipsae: grauitate non careant. Sapientiam nimirum meditatur os iusti: & loquitur lingua eius iudicium. Ego his lectis: primo gratulatus sum ingenio tuo: & tacitus dixi: Beatus homo: quem tu erudieris domine: & de lege tua docueris eum. Quia docebit iniquos uias tuas: & impii ad te con uertentur: & de testimoniis tuis loquetur in conspectu Regum: & non con funderur: deinde menti bonae ad bonum opus semper spectanti. Nisi. n. in tegerrimus esses: & nisi matrem Ecclesiam coleres: ex te hęc non habere mus. Scriptum est. n. uir insipiens non cognoscet: & stultus non intelliget haec. Nunc autem quia officii tui es memor: & intus te colis: non extra facis quod uero praesule est dignum: de bono thesauro cordis: quae bona sunt: p ferens. Gratulor quoq; Pontifici nostro: in quem Deus hunc spiritum susci tat: ut uelit Ecclesiam: & ministros eius dignitatem suam tenere: & deiici iu gum seruitutis: iam antiquae. Opus nullum perfectius: nullum Deo acce ptius: nullum suo ministerio dignius. Desyderium sanctum fecundet ille cu ius causam nunc agit. Restituta ecclesia in libertatem officii sui: benedice tur amplius in sacerdotibus. Perseueret ut coepit: atq; hoc pietatis opus in finem desudet. Parata illi merces est copiosa: & Pontificatui suo cõmenda tio aeterna. Vultus potentum non timeat. Viriliter agat: & confortetur cor eius: quia faciet in Deo uirtutem: & ipse tribulantes se reducet ad nihilum. Causa optima est. Defensio iusta. salutaris cura: non ei tantum: qui prae cipit: sed eis quoq; quibus praecipitur. In tot prerogatiuis operis boni spe randus est fructus cogitationis susceptae. Te precor: ut cum simile ali quid editur: expertem me eius esse non sinas. Si quis est enim qui lau det: qui scribat: qui consoletur: qui deniq; suum in te animum propterea

augeat:tuus est Papiensis:cuius:q; dictū sine arrogantia sit:ē in huiusmodi iudiciū aliquod. Quæ de reditu Lucæ:& legatiōe Burgūdica:& ꝓfligatis hostibus Ludouici Regis cōmemoras:grata fuerūt. Victoria hęc:si nō fallor:prębitura uidet̄ causam motus maioris. Ante cōflictū integris adhuc rebus:pacificationis esse spes aliqua poterat. Fractis nūc:quisq; ad maiora se instruet. stant belli causæ:nouus cruor imbuit arma. Si aduersantes successu hoc territi:manus submittēt:& illis oppressis Rex uictor euadet:formidolosa erit multis potentia eius: nobis autem non tuta. Vale amantissime pater:& tibi hiis mensibus cum diligentia caue.

127 Theodorus Episcopus Taruisinus Cardinali Papieñ.

Litteras Reuerēdissimæ Dñationis Vestræ ꝓxim̄e mihi redditas mira uoluptate plegi:quoniā nō solū latinā puritatē:facilitatēq; sermōis:sed & copiā scripturaꝝ:& diuinoꝝ mysterioꝝ eruditionem præferebant. Ita.n. accomodantur diuinę sentētiæ:sic auctoritates ex psalmis inuicem nectuntur:ut non ex diuersis excerptæ:sed inuicē cohęrentes:atq; continuæ uideantur. Talis debet esse sermo presbyteri:scripturaꝝ lectione conditus:qualē in Colocensibus requirebat Apostolus:inquiens: Sermo uester semp in gratia sale sit conditus. Talem rursus in ordinatione Episcopi requirebat. obtine ait eum:q secundum doctrinam fidelem sermonem:ut possit exhortari in doctrina sana:& contra dicentes reuincere: de quo & in epistola dicebat. Clauiger Regni cœlestis:paratus semper ad satisfactionem omni poscēti te rationem:de ea quæ in te est spes. Vno igit̄ eodemq; tempore Reuerendissima. P. Vestra studio presbyterum:doctrina Episcopum:exhortatiōe doctorem:atq; pastorem se exibet animarum. quia non declamatorem esse: uel garrulum: sed mysteriorum peritum:& sacramentorum Dei eruditissimum se ostendit:& probat. Hoc est ipsum genus eloquii pressum:& nitidum:quod apud sacros interpretes commendatur:non solum latina puritate relucens:sed diuina quoq; redolens sacramenta:crebrum sacris testimoniis:atq; sententiis. Iacet.n. ut ait ille:oratio: in qua tantum uerba laudantur. quo fit ut comparatione uestri sermonis meam ineptiam recognoscens:laudari amplius ptimescam. quid.n. in me aut quātulum est:ut eruditissimę uocis præconium merear. Metiris inquit ille:nos uirtutibus tuis:& paruos magnus extollis. Sed ego id nec agnosco nec postulo. Scio me inter clamosa fori iurgia uersatū:& inter scabros causaꝝ codices uelut quadā fabrili officina nutritū:illius obduxisse rubiginē: & propterea horridum:& scatens esse omne quod loquor. Verum ipsa cōmendatio erit ut quędā forma doctrinę:ut ꝓ loquētis psona talis dicēdi ordo moderatioq; seruetur:ut sit in dicendo amor:sed nō emollicns:sit rigor

sed non exasperans: sit zelus: sed nõ immoderate seuiens: sit pietas: sed nõ plusq̃ expediat parcens. De epistolis Pontificis: de quibus Dñatio Vestra Reuerẽdissima scribit: eius studio: & zelo cõgaudeo: & quoniã cupit alia quæ eduntur in dies sibi transmitti: Apologiam ad primiores cuiusdam populi: q cẽsoria quadam maiestate seueritatem Pontificis arguebant: nuper scriptam: nõdũ tñ palam editam: suppresso nomine ciuitatis emitto legendam: & inter domesticos parietes secretius obseruandã. Alia post hæc missurus: quę causam Fidei: & religionis cõtingũt: si Reuerẽdissimã. D. Vrãm nugarum nostrarum lectione delectari cognouero. Det autem ueniam tarditati responsi: quoniam exemplandi libelli gratia dilatum est. Romæ in Palatio Apostolico die xxi. Augusti. M. cccc lxv.

Cardinalis. Papiẽn. ad Epistolam quę sequitur.

EPistola: quę sequeris: ito ad patrem meũ Nicenũ: rogato, ut te totam legat: lectam non laceret. si erubuerit laudari se uidens: contende laudem ueri esse: nõ falsi. Si doluerit partius dici: q̃ merita postulent: infirmitatis meę hoc eẽ accusa: neq; n. par materiæ eẽ ingeniũ. si adulatorẽ me arguet: pugna audaciter iudicii hæc eẽ: nõ falsæ gratiæ. Si causam laudatiõis requiret: hanc memorabis: Admiratũ me quodã in cõsistorio uim eius: & suauitatẽ dicẽdi: studiũ quoq; boni: & sententiã liberã mox ut sum domũ reuersus: dictasse te statim: & inscripsisse ad Cardinalẽ amicũ: q mecũ pariter admiratur illũ: & laudat. Si rogabit missa ne sis: negabis missam te esse. Si q̃obrem quęret: qa eo inconsulto tutũ non duxi. Si deniq; poscet: cur te ante nõmisi: & a Campagnano potius: q̃ ab urbe redderis ei: d cito: qa si Romæ tradita esses: timui: ne incõspectũ eius n. ox ueniens erubescerẽ nimis: & uocẽ patris non possem pferre: Campagnani nil tale euentur: quietus potius motũ omnẽ animi: donec reuertor. Respõde cito q te exceperint casus: quæ frons: q oculi: q sensus legentis. Te ẽt lecta q habitus oris: eius ne: q succenseat: an q cõtemnat: an q gratiã habeat. Suspenso animo sum: donec hæc nosco. Memento quoq; pietati suæ me commendare: & rogare: ut commender Pontifici. Vale epistola. A Nicenini digitis te Deus cõseruet. Ii q̃ potenter conscerpere inepta solent. Cãpagnani die. xx. Augusti. M. cccc. lxv. 128

Cardinali Senensi.

NVnq̃ hunc collegã nostrũ intueor: ut suspirãs nõ precer Deũ: q̃ diutissime ãnos eius pferat. Nicenũ dico Cardinalẽ Tusculanũ cõmunẽ tibi ac mihi patrẽ. Orõnis meę cã ẽ: ñ tã amor: quo eũ psequor: q̃ publica utilitas: ad quã uideo illũ semp intentũ. Collegii quoq; nostri dignitas: cuius æstimatio stat huius presentia. Misera erit dies illa & 129

lachrymabilis multum:quę nobis illum eripiet. Iacturā grandiorem facere
sors nostra non poterit. Perdemus firmū præsidium:& lumen pene omne:
quo aliquid nunc forsan lucemus. quid eo excellentius? quid ad omnes:
casus stabilius? Quantum ingenio ualet:quottidie contemplaris. Nō uide
tur:quod uidet ipse: nec sentitur bene.quod eius non ꝓbat iudicium. Pro
positis in medium rebus:de qbus est habendum consilium:primus in or
dine sententiam dicit:spatium tantisper ad cogitandū habens: dum de iis
refert:& tam subito ita exprimit quicquid in causa optimum est: ut nihil
sequentibus ad dicendum relinquāt. Vt plurimum iri uides in eius senten
tiam:probari:quod ꝓbat:& damnari:quod damnat. Audis quoq; qua fa
cundia conceptus explicet suos. Non subsistit alicubi.non hæsitat.non ob
liuiscitur. Continuatio orationis eadem est:usq; in finem aperta semper:&
facilis:& delectans. Nullæ insunt implicationes rerum:neq; obscuritates:
quas sentimus aliquando in plerisq;. Melius ego ex ipso consulente:quod
est ꝓpositum capio:q̃ ceperim ex eo:qui ante proposuit. Audirem diem to
tam sine fastidio hunc in consistorio loquentem:ita semper habet:& semp
texit quod animum iuuet. Taceo uerboꝝ ornatum: uimq;:quam dictioni
adiicit. Bonis imbuto:nil nisi lectū:& significans:& proprium ad linguam
succurrit. Si ex proposito esse malus uellet:nescio an id posset:tanta est iam
exercitatiōe loquēdi cōfirmata facultas. Pręclara hæc sunt:& inter nostros
rara. Sed illud quantū est:ꝗ semper meditatur aliquid:& ꝓponit Pōtifici
quod ad cōmunem rem:uel christianorum:uel Ecclesię faciat. Nullis capi
tur aliis studiis. Non uagatur:non ociatur:nec abire tempus per inertiam
finit. Salutaria sunt omni tempore:quæ operatur. Vides de nostris esse qui
frequenter in agris sint:consectentur crebro prata:& fontes.& indulgeāt
uenatui:& cum domi sunt:conuiuiis:& cōfabulationibus dies ducant inu
tiles. Huic patri nihil est horum:sed si quid publicum aliquando accidit
fideli alicuius curandum diligentia: adhibetur hic semper ad ꝓuidendum
primus. Quanto studio id peragat:testes nos sumus:& testis frequens ta
lium demandatio. Nisi enim iniuncta perficeret:non tam crebro iniunge
ret Pontifex. Neq; enim negligenti opus unum:libenter demandamus secū
dum. Acre iudicium eius:& mens prompta: & uoluntas ad bonum festi
nans:absoluit mature quęq; difficilia: Adde merita in. Ecclesiam sua:diuer
sis temporibus:& locis pręstita. Dissentiente olim de Spiritu sancto orien
tali Ecclesia:cū occidētali:& Imperatore cōstantinopolitāo cū doctissimis
suæ ditionis huc aduocato:ut disputatione mutua statueretur quid esset te
nendum: hic:ut ingenio superabat cæteros: ita uoluntate ad unionem to
tus spectabat:salutem animæ non sæculi gloriam quærens. Submittebat

ergo ex libris:quibus fidebant græci: argumenta ad nostros:& ãmonebat qbus uiis deberet insisti:ut ad caput quęsiti fructus posset ueniri. Nec intermittebat interim dum consilia interse haberentur: arguere suos: errorem ostendere:& ad meliora Imperatorem hortari. Factum est autem huius diligentia:ut disputatio:quæ iam conuersa in pertinaciam erat:absolueretur cito:ac Græca fides uniretur latinæ. quas ob res gratus Eugenio: & spem prębens perseuerantię: Cardinalatu dignus est habitus:nec ad nos concedens ex Gręcia:quicq̃ studii ad uirtutem:& ad publica intermisit. Edidicit primum summo desyderio litteras nostras:tantamq; in his breui tempore loquendi:& scribendi assecutus est facultatem:ut inter doctissimos haberetur latini nominis. Quin & locutionem popularem alieniorem græco diligenter apręhendit: ne adeuntium officia: per linguæ inopiam tardarent̃. Missus deinde Bononiam legatus:difficilem Pręsidatum secunda fama administrauit. Nullæ in eo sordes: nullæ rapinæ:nullæ cogitationes priuatæ rei:magisq̃ publicę:inuētę sunt. Ciuitas ad tumultum prona est (ut nosti) passa ante eius accessum crebras cum emissiōes:tum etiam cædes ciuium. Hoc regēte nil tale auditum. Continuit in officio omnes: indulgens cuiq; quod indulgendum per honestatem fuit. Prēnsatio personarum:atq; horū cura:illorum neglectus:quæ induxerunt olim in multas ciuitates nostræ ditionis seditiones graues:atq; odia:procul ab eo fuerūt. Vna in omnes ęquitate occasionem mali huius sustulit. Magno:ut paruo:patere ad se aditum uoluit:& quemq;:qui uellet lamētari:per se & petere:& priuatam rem agere. In benefactis intrepidum semper se prestitit. Xantho Bentiuolo potētia factionis suæ:quæ una Bononiæ poterat:aliquando insolescenti:sic restitit in oculis populi:ut & cæteris exemplo esset:& noscerent alii non deesse animum Prędidi ad tuendam dignitatem officii. His artibus ciuitatem annos complures incolumem seruauit. & decedens legatione:desyderia ꝓuincialium:gratiamq; secum retulit. Profectus inde ad Cæsarem in Germaniam Fidei causa:q̃q̃ aeger & grauis annis: summa tamen diligentia publicum opus impleuit: obiens omnia legationis munera:& plurima utilia diuersis in locis constituens. Illud quoq; præter opinionē omniū:necessario tpe ē assecutus:ut bellū:quod inter ipsū Cæsarē:fratremq; Sigismundū magno utriusq; damno gerebat̃:interuentu tolleret suo:& positis armis:alteq; alteri cōciliaret. Qua ex re perpetuā Cęsaris uendicans charitatē:Filiūq; ei sub idem tēpus est natus:eo deprecante sacro initiauit Baptismate. Statuente deinde annis sequētibus Pio secūdo ad bellū in Turcos ire:necessariū pluribus de causis putauit legatū ad Venetos mittere:q hos quoq; belli socios faceret. Parauerāt illi ualidā classē:Pręfectumq; delegerāt (uexillo attribu

to)q; in grauibus reipublicæ casibus solet pduci. Ad hæc omnis generis machinas:& fabros:& calcem:& ligna cõtulerant in naues. Putabatur ad inuadendum Peloponessum:atq; obstruendũ muro celebre illud examilon omnia pertinere. Nihil tamen explorati esse cuiq̃ poterat. Igitur ad exquirendam eorum mentem:incitandosq; ad indictionem belli animos: Nicenum delegit:legatumq; illuc rursum designauit. Accedebat q; cũ Sigismũdum & Dominicũ Malatestas:prælio superatos acrius oppugnaret: deiectisq; dominatu ambobus:aucturus rem Ecclesiæ uideretur: compertum habebat eam accessionem suspitiosam Venetis esse:nec eos passuros æquo animo Ariminum & Cesenam ad ditionem nostram uenire. Confidebat ergo sapientis legati opera:hanc quoq; difficultatẽ cito sublatum iri. Itaq; profectus ad eos:omnia uirtute sua breui confecit.nec omisit quicq̃: quod usui uideretur. Indictum est aperte bellum:decretis ad templa supplicationibus:& causæ Apostolice sedis multæ apud eos defensæ. Imprimisq; id p uisum:ne iustam de Malatestis ultionem impediendam sibi censerent. Triremem quoq; priuata impensa sua in eoꝝ portu instruxit:quam in subsidiũ sanctę expeditionis Anconam ad Pium perduxit. Dies me deficeret:si percurrere singula eius benefacta uellem.quæ ad uirũ excellentem pertinent: & pretermissa a me sentis:conuenire in hunc puta. Precemur Deũ ualitudinem bonam illi tribuat:dies producat:& cum ad se uocat:alterum nobis relinquat Nicenum. Beneuale. Ex Campagnano.

Cardinali Senensi.

130 RElcripsi ex urbe. D. tuæ ad rem Cleri Senensis & Pientini:nunciaui quoq;:quæ apud Sedẽ tunc agerentur. Nũc Campagnani accepi litteras tuas:ex quibus agnoui:quæ isthic suspitionem futuri motus iniiciant:& quid de me nostri Senenses expectent:quid sibi iudicari desyderent. Fides:quam haberi mihi Dignatio tua cõmemorat: profecto est uera. Non falluntur iudicio de me nostri conciues. Amo.n.hanc ciuitatem:quantũ amari a me maxime potest: nec secus sua salus mihi est curæ:q̃ mea. Creui enim bñficio huius: atq; huius charitate oĩa summa in sorte nostra sum assecutus. Luca ortu tantũ mihi est patria. Sena pietate & meritis. Illa dedit ut essem:hæc ut bñ:& honorifice essem. In hãc quoq; quia propensior est mea uoluntas: meoꝝ omnium domicilium transtuli: quod illi aeternum habebunt: & nati natoꝝ:& qui nascentur ab illis. Ad suspicionem conceptam:breue est quod. D. tuæ respondeam. Doleo tãtam fortunæ commutationem:tam subito factam:ut ex summa quiete: in inquietudinem summam uentum sit:& ubi antea nihil erat uerendum:nũc timenda sint multa:& qui prius sub uigilia oculorum alterius ociosi dor-

miebamus:nunc nostris:& alienis excubare cogamur.Sine detrimento ci uitatis hoc esse non potest.Animorum.n.suspensio a publicis cōmodis:& priuatis plęrunq; nos auocat.Ego de hiis apparatibus aliquid etiam sensi: sed quorsum tendant explorare non potui.Nouit.D.tua Pontificē nostrę. Tecti admodum:& taciti consilii esse.Opera eius ante uidentur:q̄ audiantur.Nec ante rationem suorum motuum aperit:q̄ illi sint inchoati.Sic bello in fratres de Anguillaria ad auertēdam suspitionem:assimulati sunt metus a Rege:& cum omnium oculi ad Campaniæ extrema essent intēti:subito coacti sunt ad Vetrallam:& Roncilionem respicere.Si in Senēses aliquid parat:& quemq̄ celatum esse uult cogitationum suarum:celatū imprimis me uult:quem aliquando nimii in Senenses affectus damnauit. Vno uerbo absoluam:ignarus huius rei sum penitus:nec unde aliquid sciam:satis intelligo.Mensibus tamen præteritis:cum uulgo ferretur repetiturum eum eē oppida quædam:ditionis olim ecclesiæ:& bellum illaturum ni redderentur:interrogatus a me nū hoc sibi animi esset : prorsus negauit:& benigne admodum addidit:Ego Senenses plurimum diligo:saluos cupio : & nonmodo non lacessam bello:sed ab impugnationibus alienis sum paratus tutari.Si animo nunc aliud uersat:intelligat ille:q est scrutator cordiū: & renium Deus.Difficile tamen adducor:ut credam.B.suam tale quicq̄ in eos ausurā.Argumenta huius rei colligo multa.Pacata Italia tota est.Nouarum turbationum non esset suæ dignitatis materiam dare.Noscit Senēsium res:nō usq;adeo inopes:ut Anguillariam fortunam possit in eis sperare.Scit illos conuenire in cōmune fœdus Italię:amicos habere:qui rē suam non sint deserturi:non expedire Ecclesię uicinitatem hanc sibi esse infestā: & cum periculo amittere:quod maiores sui Romani præsules conati sunt impensa opa retinere.Veneti sunt bello graui implicati.Ferdinandus Rex non oppugnaret eos :a quibus defensus est ipse:& retentus in regno.Dux Mediolani:uel quiesceret:uel offerret se medium paci.Illud certe : Senensibus non esset infestus.Cum Florentinis paratum est semper fœdus priuatum:cum uolunt.Quod illi eo inirent libentius:quo & causam cōsimilem sibi esse cum Ecclesia uident.Solum Pontificem.bellum cum Senensibus gerere:durum ē admodum.Pręsertim cum & longi temporis futurum appareat:& magni impendii:& causa Fidei catholicę:ut nūtiis certis affertur adducta sit in discrimen perspicuum : defensionem uero eius de manu sua omnes requirant.Sunt & alia:quæ ego pręsenti:q̄ absenti mallem referre. Causam Sancti Anastasii non satis habere momenti ad tantam turbationem existimo.Iudicium pendet.In neutram adhuc pronunciatum est partem.Vtrinq; conueniri antea poterat:& potest.nunc quoq; longe minori

bus damnis:q̃ belli. Spoletanum nostrum q̃q̃ immemor aliquando sit Pii: & sui:suarumq; rerum nimium amans:tamen nō usq;adeo præcipitem puto:ut uelit propter se unum duorum potentatuum arma concurrere:& mō strari digito:& dici hic est:qui Cœnobium a Pio accipiens:& ad Cardinalatum ante assumptus:hęc utraq; in pestem:& perniciem patrię suæ ingratę conuertit. Has rationes amor fortasse in cōmunem patriam.mihi demō strat. Re autem uera est aliud:sed ego ita existimo. Et quoniam quid agē dum sit consulor:dicam sacerdos quid Ecclesię:& Senēsibus una opera iudicem pro futurum. Pręsenti anno bellum nō timeo. libero uos omnes hoc metu. Si quid intemptandum erit:ineunte uere est expectandum. Sed interim suadeo diligentius exploretur:num hic apparatus cōmeatuum fiat: ut dicitur:num ita grandis:ut exercitui alendo sit satis:a quo genere hominum fiat:& quo imperante. Exquiratur ēt:quo itinere traducenda sit Neapolim sponsa Ipolita. Num uentura Aquampendentem. Si transitura est inde:Ausim affirmare propter eam tantū apparari hęc omnia. Eius honorādæ incredibile est Pontifici studium. Statuit q̃diu erit in ditione Ecclesię: Comitatum hunc omnem summa honorificentia prosequi: sumptum ipse facere: non pati obolū a quoquam expendi. Contendet superare assuētia rerum cęteros:apud quos est honorata. Ad quam rem necessaria omnino est anno hoc sterili ratio preuidendę antea copiæ. Mitti utile puto sensatū aliquem hominem:uestigatum hęc oīa:qui p alterius rei causam diebus ibi aliquot sit:& cuncta:quę fiant:prudenter odoret. Huius renunciatione:uel quiescendum erit inani reperta suspicione:uel sumendum nouum consiliū. Interim ego quoq; huic rei ero intentior:& ad cōmunem utilitatem:pro uiribus agam. qđ impręsentiarum monstrem non habeo aliud. Audio. D. tuā parentasse Pio nostro:in ecclesia sancti Francisci apparatu insigni. Id sum tua causa maxīe gratulatus. Pietas ea benemerentissimo patri debita erat: & debebitur:q̃diu uiuemus. Fortuna accidit:ut ego quoq; hic Campagnani eodem die:& in ecclesia eiusdem sancti:iddem sacrum psoluerim:astante mecum diuinis Neapoleone Vrsino:a quo nō ignoras fuisse illum Pontificem summe dilectum. Celebritas fuit:non ex meritis patris sanctissimi: sed ex loci cōditione. A summa tamen:& grata uoluntate fuit: quod fuit. Hoc agamus semper mi Pater:ut colamus patrem:& dominum nostrum: ac si quid operibus nostris uiuēti minus persoluimus:orationibus resarciamus defuncto. Commendo me. D. uestrę Reuerendissimę:& simul seruos tuos:matrem:ac defuncti fratris filios. Campagnani.

Falconi Sinibaldo.

NVnq̃ possum esse tam tristis:ut cũ lego litteras tuas:non cadat illico omnis supercilii nubes. Nuncias:iocaris:amas:seruis affe ctui:deliciis uerborũ: te mihi ante oculos statuis. Non requiro: dum sic tecum sum:Maiestatem collegii:Fratrũ colloquia:& quicquid pul chri urbs habet:uel curia. Tu mihi solus instar es omnium. Si ergo conti nuari hanc lęticiam amico tuo uis:litteras tu quoq; continua. De Tyraso nensi nostro:quod scribis ante acceperã:sua causa sum summe lætatus. Ni hil est:quod grauitati:& litteris:& sanctis moribus eius non debeatur. Per epistolam quoq; gratulatus sum secum. De Gallis nostris eadem mihi est: quæ tibi suspensio animi. Quot inde ueniunt:tot audiuntur cõtraria. In nũ cianda re gesta:seruitur affectui. Quisq; quod uellet:asseueranter affirmat. Caupones Bachani:quibus negotium datum est:ut a Gallis uiatoribus de omnibus quęrant:nocte quaq; diuersa ex diuersis auctoribus referunt. Quod gerit̃ ante hostia nostra scire uix possumus:& ex transalpinis regio nibus hoc expectamus? Etiam cum uenerit Claudus ille:quem memoras: claudam rem gestam narrabit. A rege alter:a Burgundis alter adueniet: & quisq; opus Principis sui extollet. Diiudicata iã belli fortuna:poterimus sine mẽdacio dicere:hic uicit:uel ille. Quicquid tamen isthuc animis suspe ctis perscribitur:da operam mi Falco ut sciam. Risum nõ tenui:cum legi: quę de nescio qua mea ad Teruisinum epistola memoras. Quid tu laudas? quodcũq; laudatur:uerius irridetur:q̃ cõmendetur. Inter has oblectationes mei secessus:quibus effuso studio fruor:quid potest cõmendabile fieri? Nõ facile est:& corpori:& menti simul seruire:& una opera leporem sectari:& stilum. Agros percurrere:& codices. Quicquid tibi:atq; amicis nunc scribi tur:tumultuarium:incogitatum:inelaboratum. Ante perfectum:q̃ inchoa tum. Quale & illud ad Teruisinũ antea fuit:& nunc hoc ad te est. Testimo nia uestra mi Rufe:multæ charitatis sunt:sed non sani iudicii. Desinite post hac fratrem uestrum ridere:qui ad scribendas litteras:fidem tantum:& offi cium affert. Doctrinam:& sapientiam uobis relinquit. Petrus Melinus:ad quem tuas litteras habui:quatriduo iam tecum est Romę:& hoc tu oĩum uidẽtissime nescis. Abrupit nescio quo pacto uincula amici:& tanq̃ si Hã nibal esset ad portas:ita repẽte ad tutanda domestica ante lucem aufugit. Simulauit ingeniosus homo dysenteriam:repetens crebro sine necessitate ad uelandam inurbanitatem:locum naturę. Scribit ad me in extrema epi stola:Vale. plura non possum. Sedes me uocat. Hui tam repentina necessi tas? Et quomodo uocat te sedes:qui totos duos dies ante:cõspectus sis lon gam uiam equitare per urbem? Siccine agunt quos iteratæ sedes litteras amicoꝝ cogunt abrumpere? Castiga hominem uerbis:mendacem primo:

Violatorem inde officii. Et doce quid contubernalē deceat Cardinalis sanctę Ro. Ecclesię. Verum credis mi Falco: tuas quas dico ad cū litteras potuisse pati clausas apud me esse? Ad continuandam laticiam: lectis meis: illas statim aperui: & totas percurri. O quæ in eis scribūtur. Partem aliquā Diuum uenti referatis ad aures. Ad Fellinum: Mellinum uolui dicere: nihil omnino. Nec illas: nec meas ad pęnam peccati habebit. Expiari tātum crimen ullis sacrificiis nequit. In canasciones: struffulos: & sciābellas: & fiscellam ficorum: eat oportet. Vix quoq; his oblationibus me sacerdote: impetrare ueniam poterit. Sed nimis multa de nugis. Innuis nescio quid de tuo: & Thesaurarii aduentu. Strenuus ualde es uerbis: minans præclara: nil denicq; agens. Rem non uerba uellē uidere. Sed tu centum cathenis camerę Pontificię astrictus: mouere quoq; te ipsum: nec potes: nec uis. Ille magistri uirgam formidans: pedem non audet circumscripto præsidatu efferre. Ad chalendas græcas ambos expecto. Sed si tantum utriq; animi esset ad frāgenda capistra: & huc ueniendum: consolatione omnium maxima: afficeretis amicum: qui non minus ipse utrunq;: q̄ alter uestrum alterum amet. Obitu Andree Comitis summam tristiciam animo cepi. Vir erat placidi ingenii: & mitis: & summum iter suos modestię exemplar. Colebat imprimis me multum: a quo etiam charitatis inditia: sedēte Pio: nōnulla acceperat. Nescio quo pacto hoc fiat: ut quæ pura apud nos sunt: euolent: nobis relictis: nos autem intra feces tantū linquamur. Misericordiam faciat Deus cum seruo suo: illumq; in sinu Abrahę collocet. Vide q̄ te amem mi Falco. Cum breuis esse ab initio uellem: continere calamum nullibi potui. hic tātum ī extrema pagina intelligo: q̄tum ꝓcesserim. Lassis digitis impulsum dedit amor: usq; ad tertię initium. Sed iam uale: & tantundem rescribe: & litteras: quę cum tuis erunt: redde tu ipse: tu inq̄ ipse: in manus eius: ad quē inscribūtur: & patri nostro cōmuni cōmenda me intime. Et tu iterum: atq; iterum uale. Campagnani die. xxv. Augusti. M. cccc. lxv.

Theodoro Teruisino Episcopo.

132

Bsit Teru sine mi: ut tibi succenseam propter amici preces non exauditas. Charitas nostra a questu non est: nec pēsatur temporibus cōmodis. In Deo suum glutinum habet: & altius habet radices: q̄ ut hi s auris possit conuelli. Amaui non carnem tuam: nec tuas ꝑ me apud Pontificem operas. Ingenium: litterę: mens: lingua: innocens uita deuinxerunt me tibi. Quibus manentibus: manere dilectionem est necessarium. Si aliq̄do inter amicos erratur: & erratorum expostulatio est: fragilitatis nostræ: & charitatis simul sunt opera. Loquit̄ scriptura. Corripe amicum tuum. Sæpe. n. fit cōmissio: querelę tamen huiusmodi: ad iniuriā ha-

bendæ non sunt:beniuolum quippe animum:& liberum indicant: cupien tem amiciciam non frangi:sed corrigi. Amicũ inquit Seneca:non amo:nisi offendero. Quod ate nuper est factum: a studio boni operis fuit. Iniquitas nihil est operata. Voluntas tãtum ad obsequium cupida officiũ est preter gressa. Imputo tibi nihil. Tu quoq; mihi ne ĩputes:si paulo cõmotius scrip si: dolor fuit in causa. Sum memor charitatis acceptæ. Amicos studeo reti nere:& æstimationem fidei(si qua est)non possum proiicere:quoꝝ oĩum factam iacturam uidebam inditio tuo. Sed exquo detectus ego non sum: tantum forsan designatus:abeat hoc in uitæ nostræ communia mala. Fe cit nos Deus ad se:& quieti esse non possumus. Dolere:& lętari:& sperare: & timere per uices semper habemus:donec reuertamur ad eum. Tu post hac amantissime præsul legẽ mecum hanc serua:quam tecũ ego custodiã: ut in petendo officio:cum secretũ tibi cõmitto:officium q̃ secretum potius deferas. Si dixi in Pontificem te nimis officiosum fuisse:& parum in me:ex cessum:defectumq; dixi. Inter quæ si accuratius paulo intendisses: mediũ erat in quo sine periculo patri:& filio seruiri una opera poterat. Si nõ sum nominatus:nominari utiq; Neapoleoni non uolo. Designari:& circumscri bi:minus hoc precor te cures:& preceris Pontificem habeat menti. In tot indicibus:quos recenses litteris tuis:sileri facile possum. Si maligno animo de metu illo tibi scripsissem:digna dicerem pati perfidia mea: sed cũ opti mo:amicissimo:& purissimo nunciarim:nõ possem non impatienter ferre: retributionem malam bonę menti retribui. Vale mi optime pater:& sicut toto corde te amo:ita cor tuum mihi communica. Campagnani die.xxvi. Augusti.M.cccc.lxv.

Cardinali Senensi. 133.

c Vm Dignatio tua olim laudasset mihi Nicenum pluribus uer bis:reuersus domũ dictaui tibi epistolam:& collegi:quę in eius cõmendationem sine assentatione:& mẽdatio dici posse sum ar bitratus. Non misi eam:nolens illum offendere:si non probasset:quæ amẽ dicebantur. Oportune accidit postq̃ sum Campagnani:ut in manus eius epistola uenerit. Respondet multa ad eã. Docet non designari se a me qua lis sit:sed qualis debeat eẽ. Officio amici gratias agit. Priuata admiscet nõ nulla. In calce litterarum chirographo suo hæc addit:quę ego ioci causa: ad.D. Tuam nũc mitto. De Marzapanibus tota est quæstio. Ad me intro ducta est lis. Iudicandũ inter utrunq; in reditu erit. Quæso(si fieri potest) auditione huius controuersiæ liberer. Inter duos benemerentissimos patres contentio est:in alterutrum sine offensionis periculo:pronunciare non pos sum. Hoc Marzapaniũ paucorum missio tollere nullo negotio potest. Bo

ni iudicis est: ante conflictum causę temptare cōcordiam. Epistolam refer
uo. D. Tuę: cum Romam redierit. Aequum est legi ab eo: cui est ab aucto
re suo inscripta. Vale. Campagnani. die. xxvii. Augusti. M. cccc. lxv.

Cardinali Niceno.

134 Vam uera sint: quę ad Cardinalem Senensem sunt a me scripta: probat epistola tua: quam nuper accepi. Plena igenii est: plęna uirtutis: plęna doctrinę: & qd mihi est omni thesauro maius: plęna summę in me charitatis. Ad respondendū laudatiunculæ nostræ: ad cō uincendum sine acerbitate amicum: & ad declarandam humilitatem in cō scientia benefactoꝝ: nullum argumentum summi conuenientius poterat: nec ex ullo initio aptius: qd rescribendum erat procedere. Delectatus sum multū: & in dies delector illius lectione: admirans ingeniosum inuentū: & gaudens mihi: ꝙ scopulum: quem formidabā: sine ulla offensione sum pręteruectus. Timui. n. nonnihil: ne Basiliana tua illa seueritate: qua frangere aliquādo nostras ineptias soles: hoc quoq filioli officium asperius increpares. Sed uicit te bonitas: & lucubratiūculam bonę mentis benigne accipiēdam duxisti. Gratias tuæ mansuetudini ago: tantumq amoris ad amorē pristinum addo: q̄tum rei cumulatę addi iam potest. Vultus tuus habitaculum erit oculorum meorum. Te colam: te obseruabo: nec plus mihi: q̄ tibi erit in me ipsum imperii. Extrema epistola tua Reuerendissime pater: præceptum habet paterni tui in me animi, quod ego manibus obuiis libenter excepi: & in imis sensibus condidi. Hortaris ad studium sapientiæ: asserens orationis pondus inde esse quęrendum. Rectum est uerbum tuum mi domine: & opera tua in fide. Dico cum scriptura: q̄ speciosa ueteranis sapiētia: & gloriosus intellectus: & consilium est. Aliter agendum non est ab iis: qui laudem facundię quęrūt. Oneranda est mens: & complendum pectus cognitione rerum bonarum: ex quibus redundet oratio. Scribendi recte: inquit Flaccus: sapere est principium: & fons. Qui sine doctrina strepitui tantum uerborum: & numerosę intendunt orationi: loquaces habēdi sunt: nō facundi. Dictio eorum in labiis oritur: nō ducit ex pectore: sicut de Vlixe tradit Homerus. Amplectar consilium: ac q̄q̄ ab obitu Pii intermissa olim studia: summa uoluntate resumpserim: nihilominus lucerna erit pedibus meis uerbum tuum: & lumen semitis meis. Puto autem de sacris litteris te intelligere. S. c. n. & uocationi: & ætati iā conuenit. Si est ita: scito mi pater in hac semita me plæno gradu incedere: legere quottidie ecclesiæ codices: adiumentis doctorum recōditos sensus elicere: & nihil dimittere: qd ad colendum animum spectet. In Deo igitur laudabo deinceps uerbū: & in Domino laudabo sermonem. quia declaratio sermonum suoꝝ illuminat: & in

tellectum dat paruulis. Terruit me olim coaceruantē mihi:secūdum Apo stolum:magistros prurientes auribus meis:& ad aniles fabulas cōuersum id quod in prouerbiis legitur:& a Christiano negligendum non est. Si qs erit cōsumatus inter filios hominum:& ab illo fugerit sapientia tua Domi ne:in nihilum computabitur. Habes itaq; in filio:quod uis. Ipse quoq; sti mulo praecepti tui incitatus ad sanam doctrinam contendet:& memor erit uerbi paterni. Intellexi:quę mecum de Cardinali nostro Senensi chyrogra pho tuo expostulas : querela : & iudicio digna sunt omnia. Iudicabo recte inter utrunq;:cum ille in urbem redierit. Verum antea boni iudicis imple ui officium. Scripsi ad eum:dixi de negligentia in patrem:esse apud me ip sum postulatū. Concordiam suasi:anteq̄ patris & filii causa confligat. Ad didi rem sibi eē cum duro aduersario:qui causis repulsis:suis aduocatis pa trocinari sit solitus:& cuius oratio quocunq; incumbit:frangat:& dissipet. Credo:quia amator est pacis:& auditor fidelis cōsilii:neglecto patri faciet satis:& plenitudine operis:tarditatem suam pensabit. Ego me pietati tuae cōmendo. Cōmendari etiam peto Pontifici:& integerimo patri:Cardinali sancti Angeli. In quo tanta filiorum suorum est cura:ut sancta eorum desy deria peponibus:& ficis posthabēda existimet. Mille exorationibus:mille artibus:mille argumētis:ab eo impetrare non ualui Apologiam sedis : cu ius initiū est. Scruptati sunt iniquitates:defecerunt scruptantes scruptinio. & alteram. Eiice ancillam:& filium eius. Non.n.erit hęres filius ancillę:cū filio liberae. Si impetrare hoc tua charitas posset:dicerem nostris tēporibus restituta miracula. Iterum uale in Domino Pater omni ueneratione:& cul tu dignissime. Campagnani.xxvii. Augusti. M.cccc.lxv.

Gregorius Lollius Cardinali Papiensi.

Renouauit conceptum antea animo dolorem:exemplum littera rum tuarum missum nuper mihi a Reuerendissimo patre Cardi nali Senen.cum.n.primum de morte Ludouici Reuerendissimi Cardinalis de Lebretto allatum fuerat:non aliter mente tota contristatus fui:q̄ si longa:atq; assidua consuetudine sibi deuinctus fuissem. Memineră eorum:quę scribis Reuerēdissime:pater illū esse opus Pii nostri:nostri amā tissimum:uirum sincerum:nulla aspersum macula:in quo par mētis:& san guinis certabat nobilitas:& eius morte diminutā Collegii uestri dignitatē que p Pium nostrum aucta fuerat:intuebar. Accedebat & uinculum quo si bi eram coniunctus:qui Compater meus Ippolitam filiolam meam:sacro e fonte leuauerat:sed nōminus q̄ oculis uertebatur singularis amor:& con iunctio:quae tuę Reuerendissimę Paternitati secū erat:& interitu talis ami ci:iucunda consuetudine:& multorum cōmunione officiorum te priuatum

cũ relictũ me eẽ atq; iperfectũ. O Lolli Lolli: faciem cõiũctionis nostre in spexisti aliquando: interiora nunq̃ es cõtemplatus. si uidisses quod latebat: & quod spirabant sensus nostri: mirareris magis: q᷈ in hanc diem sum reservatus. Ignosce quod scripsi. Minus fuit eo: quod meror suasit. Crede non mentior. Cohibui supra uires erumpentes doloꝝ fluctus: sed retinere sæpe non potui. Nunc quoq; retinere uix possum. Patuerunt: & patent publicis in locis: & priuatis. Die funeris sui sacris ad altare operaturus: tanta ui lachrymaꝝ sum expugnatus: ut & circũstãtes ad fletũ cõpulerim: & ego uix absoluer̃ illa potuerim. Siue infirmitatis meæ hoc fit: siue magnitudinis damni: sic est factũ: & fit. Nec patris: nec fratris: nec quod sine grandi scœlere non est: Pii nostri funus tantum me torsit: quãtum unicũ Ludouici mei desyderiũ. Loquens quoq; hęc tecum: nõ teneo lachrymas: & mihimet ipsi sum grauis. Quanto minus spei est reperire quod perdidi: tanto remetior dolentis iacturam: quam feci. Consoletur me Deus: & rationis porrigat: nõ temporis medicinã. Tu quoq; sicut cœpisti: mederi ne cessa. Vale. Romæ.

N. Sypontino Archiepiscopo.

SI uidere: & alloqui me non potuisti ante discessum: nõ minus mihi: q̃ tuę Paternitati est graue. Vicissim & ego uidere te cupiebã: complecti: & cõmunicare: quod amori nostro est cõsentaneum. 137
Vtriq; abstulit casus: quod cupiebat. Casus ergo sit culpa: nõ nostra. Quæ de epistola nescio qua mea cõmemoras: dilectionis tuæ sunt testimonia. Laudas: quod amas: & quod amas seuere non discutis. Illa nil habet laudis in se: pręter hoc unum: q̄ Niceni nostri cõtinet laudes. In cæteris digna est uico uẽdẽte thus: & odorem: & piper: & quicquid chartis amicitur ineptis. Volui indicare iudicium de illo meum: magis q̃ de scriptis cõmendationẽ perquirere. Scio q̃ rudis sim: & q̃ ignarus: & q̃ sine ornatu. olim forte placere de me aliquid potuit: cum nondum feces hę curię inquinauerant stilum: sed factus in diem deterior sum: quæ rẽs panem: abieci limam: & me in turbam con iciens: quod non didiceram sumpsi: & quod didiceram sum coactus deponere. Secretariatus Calisti & Pii: qbus: ut plurimum bene uti nõ licuit: totum me imutarunt. Conor institutionem antiquam resumere: sed cursum cõfectum iterare iam piget. Conor: & cum ornatis redire in gratiã: sed ii me in tenebras exteriores eiiciunt: q̄ uestem nuptialẽ non habeo. Tibi igitur Sypontine lautam hãc suppellectilem linquo: & totam ad udico. Venere ad manus meas tua nõnulla: in quibus nescio: quid prius admirer: ornatum orationis: an copiam rerum? An uero etiam sententiarum pondus & lucem. Illud certe: & doctissimum: & disertissimum: te esse iudicaui. Exerce igitur: atq; auge quod habes: cudens aliquãdo nobis: quod officina tua est solita. In Prętura Viterbiẽsi agam quod rogas: atq; ea porta: ad petitio

nem ingrediar:quam tu mihi demonstras. Quod erit ītelliges. A me certe nil prætermittetur officii. Beneuale. Romę.

Cardinali Senensi.

138 Mor:& delitię Collegii nostri: Ludouicus Cardinalis sancti Petri:& Marcellini: opus Pii nostri sanctissimi:& frater noster: q diligebat nos uince:nocte proxima:inter sextam:& septimā horam:spiritum domino dedit: Quanta deuotione:nō dico. Admirabilis fuit hic transitus eius. Moriturum se noscens:cogitare:& loqui:& audire alia de re:prę̄ter q̄ de salute animæ nō passus est. Fuerunt sibi lachrymę suę panes: dum recogitauit annos præteritos. Cubiculum eius assiduis questibus:& compunctionibus cordis repletum est. Sacramentum Domini nostri Iesu Christi sumpturus:e lecto in terram se iussit deponi: nec aliter Deo suo cōmunicandum putauit. Horas Canonicas nō ante dimisit:q̄ a uoce est ipse dimissus. Inter orandum si quando labente iam memoria alicuius uerbi est facta omissio:totiens iterauit:donec quod exciderat est assecutus. Cū ab iis uacabat:passio Saluatoris nostri legebat̄ assiduo. Inter audiendū nō cessabat suspiriū:& fletus. Vnū mō locutus est:quod sapere humanitatem est uisum:& tñ fragilitati nostræ sit concedendū. Audiens desperatam a medicis suam salutē:& cogitandū sibi de transitu:aliquandiu tacens:mox cōuersus ad suos:nō dolet inquit mors mihi pp me: obeunda.n.est semel. Dolet pp patris:& matris senium:q biennio ante:amisso apud Barchinonē filio uno altero anno præsenti:nunc de me audientes:me statim pp dolorem sequentur:& addidit: Illis:& mihi sit Deus pręsidio. Tota Curia cōtristata ē obitu eius. Pōtifex ubertim fleuit:cum Episcopo Hostiensi:& mecum:quos ille ad implenda legata elegit. ego Reuerendissime Pater cōsolari uix possum. Amisi dimidium animæ:& mentis meæ. Scit Dignatio tua q̄ta inter nos erat coniunctio:q̄ta rerum omnium cōmunicatio. leuator ille erat ęgritudinum mearum:ego uicissim suarum. Fideles mansimus in dilectione. Nullæ querelæ: nullæ expostulationes auditę inter nos unq̄. Studia mea erant ex suis:sua ex meis. Gratia:honore:& obsequiis inuicem præueniebamus. Mores eius cuiusmodi essent: Dignationem Tuam non latet. Respondebat uita nobilitati. Sanguis erat regius:ut scis:superans sine controuersia genus omne aliud gallicanum. A parentibus religiosis educatus:nihil nisi religiosum sapere poterat. Verbum impudicum:insolens:& asperum:nunq̄ est ex ore eius auditum. Conuersatio erat grata:consuetudo ad omnia facilis: sensus plæni misericordia:semper ad rectum intenti:odiētes malum:& adhęrētes bono. Introspexi præ cæteris hoīem totum:& scrutatus sum renes eius: ac cor. Nihil unq̄ malignum in cogitatione Patris huius inueni. Videor mi

hi nunc mancus:relictus:& imperfectus:& cū cōmunicationis nostræ ue-
nit in mentē:non cesso a lachrymis.Illi in morte nil contigit mali.Decessit
n.tempore suo non nostro:fortius uitam:quæ indeficiens est:atq; omni ca
ret molestia.Nos ad cōtinuationem miseriaꝝ sumus relicti Reuerēdissime
Pater.erat hic ex filiis Pii nostri:ut dixi:eadē uoce assumptus:qua nos:atq;
eadem manu benedictus:qua nos.Dilexit Dignationem tuam:& familiam
nostram:& omnes q ex famulatu illo Sancto fuerūt.Debemus uicissim illū
diligere.Dilectio aūt nostra:si fructuosam esse optamus:in orationibus sit:
& piis suffragiis.Hęc ego & pręstiti:& presto quantū possum.Idem quęso
faciat bonitas tua.Cōmendatur pmultum hæc pietas:dicente scriptura san
cta:& salubris est cogitatio ꝓ defunctis exorare:ut a peccatis soluant̄.Tri
cenas missas Gregorianas animę fratris:& collegę instituī.Si totidem insti
tueris tu:rem meo iudicio piam:& salutarem institues.Mēsura illa metietur
nobis:quam nos aliis mensi fuerimus:ut habeamus q nostri sint memores
cum moriemur:mortuoꝝ nos habeamus memoriā.si placet:cōmunica hæc
cū Lollio nostro q illi cōpater fuit:& ad eadē tuo:& meo nomine horta re.
Ego contra uoluntatem meam reuocatus in urbem sum : & hic cogor esse:
donec de cā quadam in Consistorio referam . Ago totis affectibus pietati
tuę innumeras gratias:qd filiū fratris ad se aduocauit:qd cōplexa est:qdq;
allocuta.Magis aūt qd humilē materculā serui sui domi uisere temptauit.
Hoc ego miratus sum:& anxie tuli. Postulo:& deprecor:ut nō fiat hoc am
plius.Ancilla ad dominum:non Dominus ad ancillā debet accedere . Con
fusio est:& perturbatio officii:quando aliter agitur . Satis illi sit:qd habeat
exploratū benignitatem tuam sibi:Christophoro:& mihi in omnem casum
esse firmū præsidium.Cōseruet Deus.D.Tuam ex desyderio meo.Romæ.

G.Lollio.

MErito laudas Leonardū nostꝝ Beniuolētē:est.n.meo iudicio ual 139
de laudandus.Amat Remp.suā:atq; in ea iuuanda adhibet stu
diū:quod in se est.Accedit ingeniū:animus bonus:indefessa in-
dustria:qbus nulla i re publicis deest.Nā de itegritate testimōiū phibes tū:
q illum annos iā multos administratiōibus ciuitatis cognoscis.locutus est
mecū priusq̄ adiret Pontificē:& de mandatis singulis cōtulit.Non inutilis
ea cōmunicatio fuit.operatus ē bonum opus in omnibus:Impleuitq; illud
scripturæ:Legatus fidelis sanitas ciuitatis.Placauit Pontificem:ꝓpitiumq;
reddidit rebus Senēsiū:de qbus:qa ad Magistratū lr̄as dedit:nō ē qd a me
id officii queras.Ego illi legi particulā lr̄aꝝ:i qua de eo honorifice loqueris:
id quærens uidelicet:ut si amor ē inter uos:hiis ēt significatiōibus crescat:si
non est oriat̄.Visus est perq̄ grate eam rē accepisse.Tibi certe grās egit.

Suadeo hominem tibi retineas:quem ego semper plurimi feci:& cuius con
iunctionem utilem esse ad multa existimo.Demetrius illum ꝑpterea sum
multis humanitatis officiis:& demerebor in dies.Gratulor coniugem Fran
ciscam eē in uado salutis:atq; in diem melius recreari.obnoxia nimium est
crebris languoribus:& duriter nimium languet.unde sit nescio:sed tu eam
quantum potes conserua.Perpaucaꝝ mulierum est mentis bonæ:& sanæ:
& castę:& amantis uirum:ac filios.Cui contingunt hæc:contingit summa
a Deo fœlicitas.Dicitur in prouerbiis.Domus & diuitię dantur a patribus:
a Domino autem uxor bona & prudens. Pro iis uero quę significas mihi
& offers de fratris filiis:tibi gratias ago.Amas amicum:nec potes amorē
semel susceptum deponere.Ea iam est multiplicatio tuorum in me merito-
rum:ut nō sciam unde tibi possim rependere.Retribuet ille cui abunde est
ad satisfactionē operis bōi.Beneuale.Romæ die.iii.Octobris.M.cccc.lxv.

Bandino Senē Barthdi Physici filio.

140 DElectarunt me litterę tuę Bandine carissime: sunt.n.plenę amo
ris:plenę ingenii:& liberalis institutionis etiam indices.Bene in
uenis:bene ornas: nec ornatui grauitas deest.Hortor sic sedulo
facias:exerceas stilum:& a lectione nō cesses:quis tu patri tuo unicus filius
& in te omnis domus inclinata recumbat.Erūt tamen particulę temporis:
quas impendere inchoatis studiis possis.Iuuentus tibi non obsit: non etiā
uxor.utriq; sic te impertire ut totum te illa non habeant.Non possideans:
sed posside.Pater relinquere tibi patrimoniū potest:& Rēipu.munera: uir
tutem non potest.Hanc tu pares necessarium est.Itaq; labora:& uigila:&
ingenium cole.Bonis litteris nihil utilius:siue ad otium:siue ad negotium
illas adhibeas.Petrum Ioannem:& Blasium humane accępi.Iocundus fuit
utriusq; aduentus.Quādiu hic erūt:patris:non domini charitatē agnoscēt.
Blasius domi meæ est atq; indulgenter habetur.Curabo ita negocietur
ut tamen non proiiciat studia.Matrem:& fratris filios:de quibus significas
lętor beneualere.eos tibi commendo.Tui.n.sunt:& tuo crescent suffragio.
Viro optio:& doctissimo patri tuo dicito meis uerbis salutē.offerto quod
possum:& Guidantoinū nostꝝ familiamq; omnē suam:& meam cōmēda.
substētator opus ē sit oīum nostꝝ.Beneuale.Romę.xi.Martii.M.cccc.lxv.

Io.Ant.Aquilano Scribæ Ducali Mediolaū.

150 AQuilane carissime bono animo esto.Nec ego unq̄ suspicatus ali
qd de tuis opibus sum:nec Carolus nr̄ opatus qcq̄ ad nos didu
cēdos.Ambo sensimus amica oīa:& sentimus de te.Fides tua ñ
defuit tpibus nr̄is.Idq; totiēs experti iā sumus:quotiēs postulauit necessitas.
uterq; te amat.uterq; te habet ī suis.Ego ipmis debeo tibi ꝯfiteor.Abiice

queso suspitionem inanem:& plus mihi in hoc crede:q̃ tibi.Proficiscar ad uos uenturo Maio:Aquilanũ meum cõplectar:& si qd amari nunc habet: uno colloquio totum abstergã.Esto iterim:quod fuisti semper.Carolo scribo te utatur:ut debet:ut põt:& ut curatores re℞ mea℞ antehac soliti sunt. Beneuale.Romæ die.xii.Martii.M.cccc lxv.

Cardinalis Papieñ.Ia.Volaterrano.

RElscribe has Iacobe:& fragmenta hæc ne peant:collige.Litteras ad Ladislaum Regẽ Hungariæ ꝓ Amplissimo prẽ Cardinalẽ Firmano eo tpe scripsimus:quo illi:ut nũc tu nobis:ab epistolis seruiebamus.Nõ erit tibi inutilis paruus hic labor:nec nobis ingratus.Forte ẽt:si ita uisum nobis erit:referri poterũt in lib℞ inepti a℞ nr̃a℞:cũ Romę erimus.Cõmentationes item nõnullas:quas hodie inter scripta nr̃a repperimus:ẽt leges:& si uidetur rescribe.Emendaturi hæc sumus:& pleraq℞ alia: quæ nobis exciderũt quodãmodo iuitis.Rememora nobis hæc Romæ ubi eiusmodi multa in arculis nr̃is reperientur.Vale.Exquire de Spanochiis si qd habẽt noua℞ re℞ ab urbe:& illico scribe.Marianũ Fabrũ lignariũ:& pictorẽ ad opus pficiendũ accellera.Lẽte uterq℞ nimiũ præ desyderio nostro. Frosinum ab iniunctis operibus nemo dimoueat.Pientiæ. 151

Exẽplũ dicta℞ lr̃a℞ Cardinalis Firmani ad Vladislaũ Regẽ Hũgariæ. 152

ETsi non dubitemus ea:quæ ad optimi Regis officiũ pertinent: partim a.M.V.p se intelligi:partim ẽt per Sapientissimos uiros cõsultores suos sibi ostendi:ut nulla in re p imprudentiam possit errari:nos tñ:q clarissimæ memoriæ genitori ur̃o Serenissimo Romano℞ Regi:plurimũ affecti fuimus:& pp suam in nos beniuolentiã:eum in omni uita coluimus:cupientes filium eius tam Regni:q̃ paternæ uirtutis heredẽ uideri:non alienũ putauimus ea quę honori:& laudi sue cõducere arbitraremur:breui epistola cõplecti. Non quo intelligamus quicq̃ a celsitudine uestra cõmitti:quod aut nostra:aut cuiusq̃ admonitione idigeat: sed ut extet signũ aliquod nostrę in eã charitatis:quod futuræ ẽt uoluntati testimoniũ prębeat.Et.n.si antea.S.V.plurimũ afficiebamur:tñ exquo tpe.M.V.hic Romæ una cũ Serenissimo Romano℞ Imperatore fuit:nos eius ingeniũ: humanitatẽ:modestiãq℞ intuẽtes:multo eandẽ magis & uero corde diligerẽ coepimus.Hoc aũt scribendi onus eo libentius suscepimus:q, eiusmodi nr̃a iã ętas ẽ:ut ex iis:quæ uidimus:legimus:expertiq℞ sumus:possimus semitã quodãmodo minus fallentẽ iter nũc primũ ingressis:ostẽdere.Est igiť:iudicio nr̃o:illud primo curãdũ a Cels.V.ut existimet curã & grauitatẽ uirilẽ ante annos sibi summendam:nec cõmittendum:ut quicq̃ puerile dictũ:aut factũ eius putet .non.n.eadẽ est conditio priuati hominis:& Regis . Ille si Federicus.iii.

quidé quicqd p ætaté delinquit:q̄a ad paucoꝝ exemplũ laborat:excuſatio
nem habet ętatis:hic qa omniũ exéplar cõſtitutũ eẽ debet:ræprehenſione
non caret:eoq; magis qđ a tenera iam ætate ſigna futurę adminiſtrationis
petuntur:in q̄bus ita elaborandũ eſt:ut cũ p̄ñtia laudent:de futuris quoq;
bona ſpes habeatur. Proxima huic cõmendatio eſt:ut.M.V.i ſuis agendis
cõſultores adhibeat: & ſana ſemp cõſilia quęrat.Ibi.n. ait Salomon:ſalus
populi eſt:ubi multa cõſilia:& q cũ ſapientibus graditur:ſapiens erit. Cũ
aũt omnis ætas alterius cõſilio indigeat:tũ uero imprimis adoleſcẽtia:quę
quia p ſe minus agnoſcit:danda eſt opera:ut quod ab annis haberi nõ põt:
habeatur ſenioꝝ conſilio.Decet.n.Principem eſſe omnibus patrem:Reip.
amatorem:aquo nihil immaturũ:nihil perperam:nihil aſperum formidãdũ
ſit.Ingens nanq; gloria Principis eſt:Remp.magis amare:q̄ filios.Verum
in iis eligendis magna eſt cura habenda: ne forte eiuſmodi ſint: ut omnia
magis ad ſuum:q̄ Regni cõmodum referant.ſapiens.n.dictum eſt Seueri
Alexãdri Romanorũ Imperatoris:Minus infœlix id regnũ:ac ꝓpe tutius
eſſe:in quo Rex ipẽ malus eſt:q̄ id in quo Regii conſultores mali.Malũ.n.
unum a bonis pluribus corrigi poſſe:plures aũt malos ab uno:q̄uis bono:
non poſſe.Sed hoc timendũ a.M.V.nõ credimus:cui paterni ſeruitores ui
ri prudentiſſimi ſunt:de q̄bus ſperandum eſt:eoſdem futuros in filium: qui
olim fuerunt in patrem.Et pręcipua quadam Hungarie Pręlati:Proceres:
atq; Barones gloria:& laude digni ſunt:& plurimũ cõmendandi:q tot an
nos in tanta rerum & tempoꝝ tempeſtate:Regnum illud.M.V.incolume
ſeruauerũt.Studia quoq; bonaꝝ artiũ a Serenitate.V.ãplectẽda putamus:
quæ certe Reges: & principes maxime ornant:& a claris uiris ſemp ſunt
culta.Vnde Demetrius Phalereus admonebat Tholomeũ Regẽ Egypti:
ut e Regno libros cõpararet:atq; legeret: nã quę admonere Reges amici
nõ audent:hęc in libris ſcripta ſunt.omitto.n.latine loqui:& reſpõdere:quę
ſunt neceſſaria.Magnæ ꝓfecto utilitatis putãdum eſt intelligere ex libris
diuina pręcepta:quibus regna conſiſtunt: officia Regũ:ueteres hiſtorias:
uitas claroꝝ hoĩum:p quas mẽtes nr̃ę ad bene:& fortiter agẽdũ:mouetur.
Certe aiebat Plato:Tũ deniq; beatas res publicas fore:cum aut docti:& ſa
piẽtes hoĩes eas regerẽt: aut ii q regerẽt:oẽ ſuum ſtudiũ in doctrina:& ſa
pientia collocaſſent.Hãc uidelicet coniũctionem poteſtatis & ſapientiæ ſa
luti cenſebat ciuitatibus eſſe poſſe.Et Pſalmiſta nos admonens:Reges:in
quit:intelligite:& erudimini:qui iudicatis terram.Et poſt paulo: Appręhẽ
dite diſciplinam: ne quando iraſcatur Dominus: & ne pereatis de uia iu
ſta.In eo autem eſt omnis ueſtra cura:ſtudiumq; ponendum: ut toto Ma
ieſtatis Veſtræ Regno ſtudiũ Iuſticiæ ſit:quæ certe ſumma eſt uirtus: & ſi

ne qua nec Imperia:nec societates hominũ possunt constare.Hanc ꝓfecto si.M.V.ut credimus seruauerit & cæteros seruare cõpulerit:nullũ maius fir mamentũ suę Dignitatis poterit cõparare. Hæc.n.charitatẽ populorũ sibi conciliat: hęc discordias contentionesq; tollit:hęc ocii est:& pacis alumna. Ab hac oĩa ꝓuehuntur in melius: dicẽte ꝓpheta:Iustus ut palma florebit: & sicut cedrus libani multiplicabitur.Hanc postremo tanti Aristoteles fa cit:ut dicere nõ dubitet hespero & lucifero eẽ mirabiliorẽ.Quæ cũ ita sint: colat ante oĩa.M.V.hoc tã ægregiũ Regni decus:& in id tota mẽte incũ bat:quod unũ ad summam laudẽ pene plus potest:q̃ cæteræ uirtutes.Sed neq; munificentia & liberalitas:quæ ꝓpria Regũ opera uidentur:sunt præ termittenda.Præcipue aũt uitanda est oĩs suspicio tenacitatis atq; auaritiæ. qua nihil est homini ad perpetuitatem Regni:magis cõtrariũ.Est.n.malo rũ omniũ radix:inimica pietati:Deo & hominibus infesta:unde necesse est bella: direptiones:cædes:fraudesq; oriantur:odiaq; nostroꝝ in nos grauissi ma cõcitentur:cuius naturæ nos admonens Salustius:Auaritia:inquit:Pe cuniæ studiũ habet:quã nemo unq̃ Sapiens cõcupiuit.Ea quasi uenenis ma lis imbuta:corpus animumq; uirilem effœminat:semper infinita:semper in satiabilis est:neq; copia:neq; inopia minuitur.De quo qdem uitio plura no bis dicẽda existimaremus:nisi.M.V.ab eo longe abesse putaremus.Illud uero est ei diligẽter curãdũ(quod ẽt ad cõmẽdationẽ optimi Principis plu rimũ ualet)ut in dictis factisq; exemplũ cõtinentię se aliis prębeat.Hoc.n. cũ ad laudem suã maxime pertinet:tum cæteros ad imitationem iuitat.Se cũtur.n.populi studia Rectorum:& tales:ut ait Plato:necesse est reliquos ciues in rep.esse:quales ipsi sint principes.Omnis aũt in.S.V.temperãtia & moderatio eo mirabilior fiet:q, in ista ætate minus repręhendi cupidita tes solent.Sint quoq; ad eã faciles aditus.allocutiones benignę:respõsa plę na mansuetudinis: & gratiæ:quibus populi mirum in modum capiuntur. Nullũ uerbũ insolens audiatur:nõ aspeꝝ:nõ cõtumeliosum:nõ mẽdax:sed qcquid ex ore.M.V.ꝓcedit:ex quodam sacrario ueritatis ꝓdire appareat. In puniendis quoq; delictis moderationẽ summã adhibeat:omnẽ iracũdiã pellẽs:quæ est inimica cõsilio.Ac si ĩ alterutrã est partẽ peccãdũ seueritati semp misericordia pręferatur.Sic.n.præceptũ nobis a Dño ẽ: ut misericor des simus:ne ue eã legem in alios feramus:quã ab eo in nos ferri nollemus Habeat insup:quod reꝝ oĩum est fundamentũ:& sine quo reliqua stare nõ possunt.M.V.ueꝫ Dei timorẽ.Initiũ sapientiæ.& in oĩ actione sua cũ sibi añ oculos ꝓponat.Ipse ẽ.n.q regna dat:& aufert:& a quo ẽ oĩs potestas: & q dixit:Per me Reges regnant & Principes iperant.Qđ si.M.V.quãtũ in se est:legẽ & pręcepta sua seruauerit:omnia ꝓspera sibi euenient.Si terre

nis obsessa: Creatoris obliuiscetur: non mirum si ipsa quoque aliquando obli- uioni mandabitur. Et quia ea nos comitari per omnem uitam solent quoque habitus ab ineunte aetate contracti sunt: ideo assuescat a paruo. Serenitas. V. de uotionibus mentem intendere: & aliqua orationum praecipua officia sibi de ligere: in quibus animum recordatione Dei cōtinuo alat. Quae si: ut nunc fa cere credimus: posthac quoque effecerit: non dubie sub protectione Dei caeli p petuo cōmorabitur. Haec pauca de multis scribēda impraesentiarum putauimus: non ignorantes innumera esse alia: quae praecipi de hoc genere possunt: sed nos quibus nō praecipere: sed animum nrm ostendere propositū fuit: scien ter ea omisimus: non dubii Maiestatē. V. illa ipsa quottidie a Seruitoribus suis: & grauius: & uberius audire. Omnia uero: quae a nobis dicta sunt: quē admodum animo amicissimo: & recto officio sunt dicta: ita Maiestatē. V. magnopere precamur: ut in bonā partē accipiat: & gratae uoluntati nostrae mutuam beniuolentiam reddat: Parati semp ad oīa obsequia praefatae Celsi tudinis Vrae: cui Dns oīa ad salutē fortunet. Romae. x. Octobr. M. cccc. l iii.

Cōmentationes: de qbus in Epistola ad. Ia. Volaterranū supradictū.

153
Odie hora. xx. domo exeuntes uisitauimus Cardinalē Nicenū: quem febre satis affectum uidimus: ita ut languorem suum: uel diuturnū putemus futurum: uel certe mortalem: cum horum al terum soleant utplurimū casus autumnales parere. Febris. n. quae prius erat tertiana subito in Flegmaticam est uersa. Deus sit ei adiutor. Inde ante aedes Cardinalis sancti Marci sub Capitolio: perque Auentinum transcuntes: ascē dimus ad Monasterium sancti Sabae: cuius celebritas ē hodie: ueneratique ibidem aris: ac reliquiis superimpositis: domum rediuimus. Fuit noster redi tus per extremum Auentinum sub cliuo Scauri: sub arcu Constantini: & per exquilias: & Thermas Diocletiani: quo in reditu ad aedem Beatae ma ioris deuotionis causa descendimus. Collocuti sumus inter uias Antonius Forliuiēn & ego: nulli rei ascribētes ualitudinem Niceni: & domesticorum eius: qui languēt uel mortui sunt: nisi uoluptatibus nimiis: quibus secessu Eugubino hac aestate indulserunt. Ex illa. n. summa laxitate uiuendi rede untes in hanc fatigationem Curiae: & aerem insalubrem: facile in morbum inciderunt. Quo loco recordati: quanta auiditate secessum illū Cardinalis cupierat: diximus nil unquam magnopere optandū esse: aut timendum: cū nos ipsi futurorum incerti nesciamus quid nociturū sit nobis aut profuturum.

154.
Idetis ne obsecro: ut praeter aetatem hic noster documēta dat sen sati uiri: cognoscentis quid secum ferat operis haec dignitas Car dinalatus ad quam assumptus est. Nullum in eo uerbum: nullū hucusque factum reprehensibile animaduersum est: quod ad nostras aures p

uenerit. Cumq; difficile sit in tanta licentia non ostendere motus aliquos ai: si nō efferētis se: at saltē sentiētis quem locū ascēderit: hic tū ueluti si descendisset: ita humilē se & mansuetū oībus pręstat: quēq; reuerēs: quēq; accipiens: & alloquēs benigne. Est ī oculo grauitas plęna gratię: in incessu simplicitas sine pompa: sermo uero: cū nihil habeat supra cōmunem usum loquēdi: ita est tamen accuratus: ut cum mansuetudine dignitatem retineat. Iactātia omnis procul abest: & dicacitas: q̄ illi aetati est satis affinis. Nemo adhuc uerbum ex eo audiuit: qd leuis animi inditium daret. Nemo factum cognouit: qd a curiosis oculis posset in se: uel suos notari. Omnia prudēter: mature: & humane sic egit: ut sensus in eo seniles: gratia autem data diuinitus aestimetur. Taceo cōtinentiam corporis: cuius nūq̄ est audita macula: & deuotionem: quę est in eo miranda. Iam qualis illud consilii fuit: post diuulgationem nouae dignitatis: non mutasse in familia quicq̄: nec in se ipso: non addidisse aliquid: quod ampliatum statū significaret: uoluisse deniq; se ultimum esse: qui in urbem remearet: ad capienda Cardinalatus īsignia. Nouerat cordatissimus Iuuenis: se creatum Cardinalem una cum Iuuenibus duobus: altero paris: altero inferioris aetatis: cōmunem autem esse querelam omnium indigne ferētium: pueros rerum imperitos: cupiditate honoris: ascitos esse in Collegiū Patrum: cui: sua temeritate: dehonestationi crederent futuros. Voluit igitur dignitatis non appetitę documentū dare: cū longo interuallo post in urbem reuersus est: Religionis autem: cum statim accepto nūtio: missos fecit Cāes: Falcones: Aucupes: Venatores: & reliqua huiusmodi: quibus aliquando: ut Regiae stirpis Iuuenis est delectatus: magis etiam pp suos q̄ pp se. Indigna haec putans illius gradu: qui sessurus eēt ad gubernacula ecclesię: una cū reliquis patribus. Nam ne uanitatis: uel nimiam preberet speciem: ī eodem cultu domestico: quo prius coeperat perseuerauit. Non auxit Familiam: nō uestem nouam pro more: dedit: non nisi mediocri apparatu exornari domum permisit: cum tamē unde hęc magnifice fierent: abunde haberet. In se ipso uero quis ad priorem uestitum additum quicq̄ uidit: pręter pileum datum a Pontifice? Eadem uestis est Cardinali nigra: & trita: & uix ad talos pertingens. Eadem etiam capa: quae ante Episcopo fuerat. Vehitur mula fusca: nullis insigniorībus falleris: ut caeteri adornata. Omnia frugalitatis: & modestiae sunt plaena: Specimenq; prębet consyderati catholici uiri. Iam uero: cum it ad Palatium: & inde redit: cis se Cardinalibus semper sociat: quorum conuersatione laudari possit. Non eligit Iuuenes: & indeuotos: sed Senes: & uitae talis: ut eorum auctoritate crescat auctoritas sua. Seditiosos. n. & turbulentos: ut rem naturę suę: & dignitati contrariam: omni arte declinat. Dictorum autem eius multa iam cum

laude ſunt diuulgata:manifeſtamq; præbent ſpetiem:qualis in eccleſia Dei ſit futurus. Hortante quodam:ut in ruinis Thermarum Alexandri:quę ad iunctæ ſunt titulo ſuo ſancti Euſtachii:palatium ædificaret:ut cuius impenſa ꝓpter parietes & teſtudines adhuc ſtantes:uix.x.mil.aureorum eſſet futura:hanc inquit:ſummam apud me nemo uidebit unq̃. Notans profecto nõ debere Sacerdotes Dei theſaurizare in terra : ſed pecunias prouenĩetes ſubducta neceſſitate uitæ:in pios uſus conuertere. Altero etiam per laudẽ referente:Cardinalem neſcio quem:continua impenſa:& magna:comparare neſcio quid:quod ad uanitatem uideretur potius q̃ neceſſitatem : ſuſpirans inquit:Et certe bona illa ſunt pauperum:ut uidelicet narratorem ipſũ uanę laudis datæ argueret:& Cardinalem impenſæ damnabilis. Plura huiuſmodi poſſem referre:quæ:breuitati cõſulens nunc prætermitto. Sũmam hanc faciens uerborum meorum:ut q̃q̃ incertum:& fallax ſępe iter iuuenũ ſit:futurę tamen Illuſtris uitæ ſigna hæc credam:ſiquidem a natura primo bonus eſt factus : & deinde a diſciplina ſedulo adiutus:ut raro animus his ſubleuatoribus nitens:non facile perueniat:quo ſe ab initio intendit.

Reuerendiſſimo domino meo.d.Cardinali Papiẽſi.

Quod te ſæpe furens exercet Scorpio:laudo
Hæc ſtudium duri tempora Martis amant.
Ipſe quoq; interdum:quem tu tam diligis:arcum
Pro Cythara ſacra tendit Apollo manu.
Hoc queror & damno:nobis tua tela ꝙ obſint:
Qui facis ut ſitiam nuper & exuriam.
Nam dum tu retines Vrſinum:dum moror ipſe:
Nulla mihi cœna eſt:ſportula nulla data.
Hunc tu uel nobis totiens abducere noli:
Me quoq; uel iubeas in tua caſtra ſequi.
Quid facies dices:infirmus:inutilis:ictus
Deſcribam certos quos Papienſis agis
Seruitor. C.Quarqualius.

Campanus Papienſi.Sal.

155 VT par pari referam:Papiẽſis ſalue. In campum expediẽda acies: accingimur enſe. Septi armis:galea obtecti. Papienſis ad arma prouocat:uenere feciales:indictum bellũ eſt. Papienſis haſtam coniecit in agrum. Animal eſt nullum tam in ualidum:quod irritatum:nõ excandeſcat:Nec quiſq̃ feritur audacius:q̃ qui non referit. Alchionem me uocas:littoribus:dumetiſq; canentem. Nunq̃ mihi ſpinę placuerunt. nauigaui nunq̃:niſi quia procellas fugo:affero ſerenitatem quocũq; proficiſcor.

Homo tempestatis plenus:non finis me quietum esse:in ultimas terras fugientem insectaris:incessisq; maledictis. Non discedis ab ingenio:qui cum mari careas:accolis Tiberim:ut esse possis in fluctibus. Addis cista cubiculari dignam philomenam. Non sum:quē cauea delectet. libertate gaudeo: nemini seruire possum:nisi tunicato. Pileatos contemno magnifice:te imprimis. Nimis me grauat imperium tuum. ioci tui uenenum sunt. Inuoluis me argutiis:& ita laudas:ut pungas. Ita pungis:ut laudare uidearis. Si auibus fueram comparandus:cur non potius appellasti meleagridem? Nam ut illam fraternus interitus:ita me barduli torticilium interpellauit. Dyomedidem dixisses uerius:quę amicos etiam imutata nō deserit. Nam ego quoq; te:nō iam Campanus : sed cinis oblecto. Quippe inter aquas arsimus:qui Romę frigebamus. Memnonidem uero:aut ardeam:si dixisses:nihil ad rē aptius. Vtraq;.n.fauillis ortę:eodem quo ego flagrarūt incēdio. Mirum est exuere uestem in balneis:retinere grauitatem:& adiicere pondus:cum abiiciatur:ubi qui sapit:desipit:& qui pudens uideri studeat:fiatq; impudētissimus. Iocus in licētia est. Nihil fieri citra dignitatem potest:quod fiat in balneis. Vt corporis neruos:ita frontis rugas aquę illę dilaxāt. Illic cinerem totum uinionides undę:In cinerem totum tusca puella dedit. Heu glicere:glicere:nunc:cum te nomino:surgunt uiscera:conuellis uiscera nunc Glicere. Da Glicere da oculos:da formosissima rerū:Qui me discrutiant:da Glicere da oculos. Et dedit:& fuimus noctu simul : hei mihi qualem Noctē habui: qualem:cum memini:emorior. In barbā tuam:& ortuli tui penduli (sicci) glareosi. Censebas mitrā:& richam:& delyramenta illa:que memoras:eripere potuisse me mihi. His fatis editus sum in lucem:ut amem:ut sine airore eē nō possim. Quā sine sole dies:undaq; aspergine pontus Esse tuus quē scis:tam sine amore potest. Tu uero:qui me appellas misteriolū:Quid Romę? Tibrim ne cies? cū transit:& undas? Quid Romę? te Sena uocat:quā Bardulon odit. Tam te Sena colit:ꝓpera magnetis ad urbem:ut ferrū correptus:ubi una est littera:quę te impedit. M. si adimas:magnetica uincula solues. Dulcis cōmemoratio:quę ueterem suffrictet cicatricem:plagam nō exulceret. Magnetica dixi. Canus amator etiam:cum hęc loquor titillaris. Veterem : & iam effetum agrum commemoraui : Tenerior seges nostra est : qui pinguiusculi sumus:& ętate integri. Tu accepta rude.e.supremis gradibus theatri me despicies in circo : atq; harena dimicantem:spectatore te:rete iacietur. I nunc:excita scrabrones:quasi posticam illi tuam nō ingrediantur:cum medio nat flumine lembus. Inuectatq; grauis prędam:nocturnaq; furta. Ense feris:qui lacessis Campanū. Vno conuitiolo prandia: & coenę:& oculi illi exciderūt. Auo fidenti paupertate nihil tutius. Tu uero

si quod procul sis offendi te non putes posse:longe falleris:ut Nessum Her-
cules:ita Papiensem Campanus:uel sagiptis assequetur:sagiptis inquam: & ut magis timeas:ueneno illitis.Impie:qui matrem ad te suspirantem non consolaris:& desertam esse pateris: nam est deserta:quae filii conspectu non recreatur.Ingrate qui Senam:ubi ad altissima euectus es despicis:& illius talibus:tantisque deliciis: tiberinas nebulas: romanasque mammas anteponis. Transfuga:qui a Campani societate:ad Barduli bellum transiuisti. Quid non addam etiam nebulonem:qui uel una aestate carere non potes iure isto brassicario adepto.Cur non etiam parricidam:& sicarium:qui lingua tanquam gladio homines tui ordinis:imprimis Bardulum iugulasti.Quid obiiciam: non ignoras:cum te recitantem audiret:statim est mortuus.guttur illi medium execuisti:nec refert quid ei acciderit:qui mori uoluit cum te audiret:puto quoniam testes afferebas.Me qui testibus non contendi:haud magnopere extimuit:obdormiuit actionem meam totam.Papiensem etiam extra forum recitantem perferre non potuit.Sed haec rerum sunt crimina:& dantur fortunae nonunquam.Pleraque facimus inuiti:quae displicent:& uellemus infecta. Ipse se impressit in gladium:nec ullum est uulnus ignominiosius:quam inuidiae. Feriente nemine ipsa se uulnerat.Quid tacebo ego caetera?non faciam.Tu uero tam patienter audi tua crimina:quam petulanter confinxisti aliena.An negabis te superbum?& inflatum esse?qui Campanum uirum talem:tantum hominem:tam familiari fronte:ac tam amicis oculis appellare audes amicum misteriolum.Proh Deum.Ego misteriolus?qui nec unum seruare possum quadrantem in crumena:qui tam sum liberalis ut nihil mihi sit reliquum: quod possim largiri: sed animum fortasse exprobras:non fortunas.Non est miseria miserum esse:sed putare:nec inopia carere opibus:sed expetere.qua in re longe me uincit Papiensis meus:Cui etiam Augustae calendae non satis sunt ad aucupandum:ut non laborare solum ea cupiditate:sed exudare uideris.Retia tua tunc tenduntur maxime:cum cessant aliena.In ocio collegarum negotiaris.Illorum te excitant somni:atque illud praecipue mirum est:quod etiam uigilias illorum anteuertis.Solem prospicis ante quam oriatur:& aliorum aurora tibi meridies est.Noctibus totis cum utaris:diei nullam horam non occupas.Vigilans dormis:modo dormiens uigilas potius.Verum est:quod de Argo loquuntur poetae:desino iam fabulam putare.Credo te autem esse Iunoniam:ac caudam habere oculatam:& illa uigilare cum capite dormias. Quid igitur mirari oportuit:si te omnia posse cum uelles:si facere:atque infi cere scribebam.Fraudaui ego te quinque:ut ais uerbis.Tu tibi unum:idque maximum ac praecipuum suppressisti.Nam cum ego conficit:inficit:officit:efficit dixissem:& tu perficit:reficit:sufficit:deficit:afficit addidisses:proficit tamen

nō adiecisti omine(ut auguror)sinistro: cum neq; scribenti mihi:neq; tibi rescribēti uerbum illud occurrerit:ut plane uerear:neq; te mecum:neq; me tecum ꝓfecturos esse quicq̄.Nugas appellas negotia mea. Fabellas:seria uocas.Bene hercle res habet.Acrem patronum nacti sumus. In portu naui gāt cōmercia nostra.Nugæ sumus apud Papiēsem.Cum postulamus ope ram:mel:& uoluptas:& recreatio spiritus:cum canimus in cistella: scilicet delicatę tibi sunt aures:cōcentus noster illas emulcet.Postulatio peruellit: augetq; fastidia:stomacum:& bilem tunc maxime concitamus:cum posci mus.Cæteris in rebus casia & cinamum sumus.Sed exciderūt memoria q̄ petebantur.Vrsinum somnias:hic Campanum non intelligis.Refrican da memoria est: repetenda postulatio.Volebam ut te cum illo una e supe riore ortuli tui limite in medium Tiberim:atq; illic ambo:quod taceo id si præstiteris:functus eris officio.Satisfeceris nobis abunde: & amiculo tuo inconstanti morem ita gesseris:ut nihil illi efficere possis optatius.Incon stantē me uocat Papiēsis:Papiēsis me uocat incōstantē: magnifice dictū: eya lupa quid cessas quin me postribulam? qui cum inicio litterarum me & philomenam cubicularem:uoluptatem:& mel:& stulticiam tuā appella ueris:in calce ut te quietum finam: nec pergam molestus esse monuisti. Media epistola interposuisti nomen tuum.mox delesti:rasura te ꝑdidit.In exitu nō apposuisti.Si oblitus es:uecordia fuit: si nolēs:inflata elatio.Vrū fuerit:incidisti rete.ægisti quod non oportuit:quod oportuit nō ægisti.To ta epistola concentus meos ita contemnis:ut petas:ita laudas:ut accuses. deniq; ita mordes:ut blandiri uideare.Pes tibi in lubrico est:lingua gladiū pręfert.Audes me dicere non eundem esse semper.Fateor non eundem esse qui fuerim.Vera loqueris.Nihil mentitus citra morem agis.E mancipe fa ctus sum hostis: e Cāpano iaculator.Caue tu Romæ: caueant Senæ:quę fenestras occupant personatę:cerusatæ:uermiculatæ.quę uultus proferunt sandaracatos:& ita splendent ad solem:ut stellæ uideantur. Auis sum diur na:radios facile ꝑfero.Arcus mihi oculi sunt:ut corda:tremuli.Sagiptæ nu tus:depereant necesse est: quęcūq; feriantur:nisi ad me tanq̄ ad Achillem Thelephus.In te non iisdem utemur iaculis:uibranda oratio est:Intenden dæ minæ:quacunq; nudus inueniere:ferieris.Nūc rorarii militis loco dimi caui: mox senties chatafractatū:si repugnaueris. Arma huc o musę:arma huc o Heliconides arma Inferite:ac leua clipeum:& dextræ iditæ strictum ensem:atq; arripite hūc medium:depellite castris.Viribus ægregiū fateor: sed fraude timēdum.Dic culpam:& labrum feri:quod irritaueris.armat in iuria etiam ignauos.quid me oportuit cordatissimum?Ais tātisper tibi me moriam mei eē:dum uideas in oculis:aut legas scripta. Credo equidem:&

ex me ipso facio coniecturam:qui tum demum tui memini:cum egeo:cum spero aliqd:hic mihi tu sępissime occurris. Cęteris in rebus India mihi es: aut illa inaccessa Mauritania:quam nemo uidit:aut nouit:audierunt pauci. Iam uides quem tu hostem comparaueris:dum miseriam exprobras. Si redire uis in gratiam:condictiones accipiendę sunt quas uictor proponat:primum:ut me beatissimum uoces:qui minus appetam:q̃ pileati. Deinde ut q̃tum calamo offendisti absentem:tantum pręsentem armes:contra Bardulum tueare:postremo:ut qui scribendi genus imutasses:mecum cōcoenādi non imutes. Sint iidem oculi qui fuerant: superciliū in prandia non uetiar. Hæc si non præstiteris:instaura bellum. Vale. Senæ.

Paulo. Secundo. Pontifici. Maximo.

154. ANconitani consueuerāt superioribus annis:prohibente nemine: nauigare per omnem oram Illirii. Veneti hoc postmodum uetuerunt: Ideo ciuitas illa paulatim ad summā inopiam deducta est. Si non restituitur libertas pristina:operante. B. V uereor:ne ipsi compulsi necessitate:hanc quęrant a Venetis:& habeant. Vellem gratiam huiusmodi recognoscerent a Sede uestra: & eam:omni ex parte respicerēt:nec obligationem a quoq̃ preterq̃ a Beatissimo Pontifice Paulo acciperent. Sūma petitionis Anconitanorum est:ut sicut antea:ita nunc nauigare in Illirium possint. Cōmendo me humiliter pedibus. S. Vestræ.

Io. Caruagial Cardinali sancti Angeli.

155 VEni Campagnanum Reuerendissime Pater: & abunde omnia repperi:quæ facere possūt gratū secessum. Deambulo:lego: scribo libero:animum curis:quarum aliquæ usq; in hunc locum comitatæ me sunt. Si. D. Tua hic esset:dicerem absolutam leticiam:haberē cum quo libere loqui de seriis:iocosisq; possem. Contenderem etiam repeti aliquando legationes tuas germanicas:defensiones quottidianas Apostolicæ sedis:& animi constantiam:qua repressa sunt sæpe:& contusa Basiliensis synagogæ consilia. Cogerem ad scribendum in otio:quod in negotio impetrare non ualui. His nunc omnibus priuor:nec patrem habeo:nec patris etiam scripta:inquibus illum possim inspicere. Rogaui sæpe:ut memoriam tantarum rerum perire non sineres: crescentesq; nos erudires tuis exēplis. Beneficium domini nondum meritus est seruus accipere. Excusasti quædā: quę humilitatem tuam magis arguunt q̃ ueritatem. Ea omnia nemo explicare uerius potest:q̃. D. Tua:quæ oībus præfuit. nemo facilius scribere:q̃ is:q gessit:& ualet eloquio. Videmus quottidianas epistolas tuas:& scripta pro Apostolica sede: quibus nec fieri aliquid grauius potest:nec ecclesia dignius. Cum cogito Christianæ charitatis officia:& præceptum domini:ar

gumentum nõ uideo:quo declinare petitionem meam hanc possis. Scriptũ est in epistola Petri:Parati semper estote ad satisfactionem oi poscenti uos. Et seniores qui in uobis sunt obsecro consenior:pascite qui in uobis est gregem Dei:prouidentes nõ coacte:sed spontanee:pabulũ uidelicet monstrãs quo ali ad opera bona animus possit. Idẽtidem & Apostolus amonet. Te ipsum prębe exemplum bonorum operum in doctrina. Legitur quoq; in prouerbiis:Noli subtrahere a puero disciplinam. Nos aũt consimiles pueris sumus:qui ad Cardinalatum sine experimento assumpti:crescere in bonum exemplis seniorum debemus. Praecipit quoq; Dominus in Euangelio: non esse abscondendum talentum:proferẽdum ad lucrum:ut mereamur audire Intra in gaudium domini tui. Quaeso igitur desyderium meum in longum ne ducas:& ne amico dicas: Vade:& reuertere:& cras dabo tibi:cum dare illico possis. Ad pompam:& inanem scientiam gesta illa non cupio. Nouit Deus:q; ad honorẽ ministerii nostri:& ad gloriam sedis: cuius nomine illa sunt gesta. Intret postulatio mea in conspectu tuo domine:& uocem filii rogantis audi:& sapientiam meditetur os tuum. Si quod anni tempus remissionem a negotiis habet:hoc habet imprimis:quod domi propter aestum nos continet. Sũme chartam:& calamum:& operẽtur digiti tui iusticiam. Careremus:& nos magnis adiumentis ad uitam:si sancti scriptores eadem tepiditate rogantium preces tardassent qua meas tu differs. Beneficio affecti a patribus nostris:ingrati ne simus ĩ filios. Caritatem colamus:& uocẽ scripturę audiamus:Gratis accepistis:gratis date. Vale.

Carolo Salando.

DOleo multum iis:quae cõmissa:& neglecta eẽ dicis p ministros: quibus in ecclesia Papiensi usi sumus. Bonos uiros eos putabam industrios:solertes:& utilitatis nostrae imprimis amantes. Aliter inuenti sunt:q̃ crederetur. Verumq; illud est:quod a sapientibus dicitur:solis experimentis homines nosci:& quod in euangelio legitur: A fructibus eorum cognoscetis eos. Facie:& uerbo persaepe decipimur:& quem uultus indicat bonum:opera aliquando malum conuincunt. Pręfecto illo stratellę nil esse humilius:& nil fidelius semper putaui. Ecce quomodo rapinae eius nunc patent. Gratię Deo de omnibus:qui detrimentis priuatis:erudit nos ad curam rez nostrarũ. Si surripuit quae ecclesiae sunt:& negligenter administrauit:parci negligentię uolo: sed furtis nec possum:nec debeo. Pone secum rationem:& ad ea reddenda compelle. Videq; imprimis:ne latitando manus tuas euadat. Iulianus multa ad me scribit: multa excusat: haberiq; de se iudicium petit:si in ullo errauit. Causam inquisitionis tuae ad litem beneficii refert. Testes cõtra se:eos tantum quaesitos affirmat:q; inimici facti

sunt sibi:propter Ecclesiam:& quos ipse aliquando punierit. Illorum dicta monstrata per te ei adiungit:& postulatum exemplum:& usq; in eam diem non impetratum. Ita demum totis litteris suis loquitur:ut innocentię uideatur plurimũ fidere. Pone quoq; cum hoc rationem:atq; ea dexteritate cuncta exequere:ut si infidelis non fuit:coactio tua famam eius nõ lędat. Si ipse quoq; surripuit:non tamẽ propter utilitatem tumultuetur nostra Diocesis. Armati sunt laici semper ad calũnias nostras:& in exactionibus etiam iustis auaros nos prædicant:impios:imisericordes:& thesaurizandi nimium cupidos. Volo tamen:quæ abstulit:reddat:sed ita:ut quæ domestica sunt: non fiant uulgaria:& nostra inter nos mala tantum sciantur. Ammonitum te hac in re unius uelim:Seruiuit annos multos Iulianus ecclesiæ Papiensi: salarium illi nullum (ut credo) est constitutum:& tamen pro iis:quæ utiliter gessit:destitui mercede sua nõ debet. Subducta igit̃ ratione eius:quod per hosce annos est meritus:& eius quod mihi interuertit:si æqua est compensatio:aut saltem nõ iniqua:ea omnia:benedicente te:habeat:& ammonitionẽ Domini audiat. Vade: & noli amplius peccare. Cũ Episcopo Terracinensi aliter agi conuenit. Reuocari illum a me certa causa non expedit. Sinendus est iudicio uti: atq; hic honor ei habendus:ut missionem petat ipse:non a nobis accipiat. Videns esse isthic q̃ cum potestate pro me operetur:& a me de omnibus litteras habeat: sibi autem ĩ nullo negotium dari:nimirũ:si honoris sui est amans. reditum flagitabit primus:atq; accipiet. Interim tu illum honora. In administrandis omnibus consule:& de me:sicut facis:omnia q̃ beniuola repromitte. Redeuntem in curiam:utilius est amicum:q̃ inimicũ redire. operam tuam:quam offers in restituendis rebus lapsis Ecclesiæ:libẽter accipio. Placet:ut quę ifirmata sunt:sanes:quæ abierunt per deuia:in uiam reducas:& ministerium nostrũ in oculis plæbis creditę:cõmẽdabile facias. Nolo tamẽ Episcopo presente isthic:spirituale qcq̃ attingas:& hãc illi curam pręripias. Extrusio hæc manifesta nimium esset. Temporalibus interim tãtum intende:& compone domestica:quæ:ut audio:legem hucusq; non habuerunt. Vide inter cætera:ut opida nobis subiecta agant quietem:& non operentur tumultum:ac cædes. Multa huiusmodi:quę acciderũt annis præteritis:criminãdi causam multis dederunt. Hac una re utiles persæpe iurisditiones:& locorum dominia perdunt Ecclesiæ: cum eaȝ Præpositi ignari bene regẽdi dicantur. Ioannem Florẽtinum:atq; Alphonsum:sine meo magno detrimento non possum mittere ad te. Alter dispẽsator est domus:& obsequium præstat fidele:ac necessarium. Alter ẽt in complurimis utilis:non libenter propter pręsentium pręrogatiuas extra curiam esset. Sed tu tibi inueni duos:quos ad curanda ea adhibeas:quæ in

litteris memoras. Fideles autem eligito:& notos:& honoris tui:magisq̃ rei suæ amãtes. Potestatem in hoc tibi liberam do:& me hac in parte fidei tuæ permitto. Litterę de syndicandis oppidorũ præfectis:cum pręsentibus erũt. Vtilis est cogitatio hæc:& necessaria ad eos continendos in officio suo. Da operam ut ita ꝓtinus fiat:& recti sint iudices:qui ad hæc deligẽtur. Et quoniam doles Episcopum per substitutos omnia exequi: Ipsum autem nullo suo munere fungi:placet:ut q̃ modestius poteris:illum officii sui ãmoneas:& æstimationis meæ doceas esse:prodire in publicum cum quid solẽne tractatur. Ad hoc.n.missum esse illuc:& mercedem accipere:ut exhibens se:cũ opus est:populo:desyderium tollat pręsentiæ meæ. Respondi hucusq; litteris tuis:q̃tum putaui expediens. Nunc cõuertor ad te:& loquor tecum Carole:quod mea charitas flagitat. Attende diligẽter:quæ dico:& imis ca sensibus manda. lex erit qua tibi uiuendum sit mecum:& cõtinuandus amor:qui inter nos dudum est initus. Releges quaq; hebdomada semel hanc partem postremam epistolę:ut uiam sæpe monstratam retinere rectius possis. Curauit primus ecclesiam Papiẽsem pro me Ioannes Baliotus:quem nosti. Ambitio sua:& superbia:& manuũ sordes:celari diu non potuerunt. Quotidianis nunciis ad me ferebantur. Satius ducens meæ conscientię:q̃ amicitiæ suæ consulere: ammonui cum officio:& cõmercium secum habendum deinceps non duxi. Contraxit ipse notam nomini suo:& quod maioris fuit iacturæ:amicũ etiam perdidit. Successit Andreas Collinia homo uentosus:& leuis:& proditor secretorum meorum:& iusticiam uendens pecunia. hic quoq; sortem consimilem tulit. Cõmendatus mihi testimonio amici defuncti:cuius oĩa cõmiseram fidei:inuentus est reprobus:diffidensq; cõscientiæ nunq̃ in conspectũ meum uenire est ausus. Pręsentium ministroꝶ:q aliq̃diu boni habiti sunt:uides diligentia tua fraudẽ detectã. Nihil ocultũ est:quod non reueletur. Deo uolente hunc exitum facinora habent. Celari ad diẽ possunt:nunq̃ uero tegi ꝑpetuo. Ea uero tanto offensoꝶ animos grauius lędũt:q̃to q cõmittunt coniunctiores sunt inuicẽ. Hoc uero mali hi oẽs sunt assecuti:ut nũq̃ a me amplius amministrationibus ullis habẽdi sint digni:& repugnãte cõscientia utilis nõ sim illis futurus. Quid ergo de me inquies:opinaris eadẽ:atq; expectas? Minime.Si.n.ita putarẽ non crederẽ tibi ministeriũ meũ: cuius ego redditurus sum rationẽ. Sed natura nostra mi Carole ẽ fragilis:ad peccatũ ꝓcliuis:& licentia ipsa deteriorẽ se reddit. Ammonitione eget cõtinua:qua quasi sustẽtaculo quodã in errores nõ cadat. Nisi ecclesia quottidianis ꝓdicatiõibus nr̃æ salutis nos ãmoneret:& iucheret i uitia: religiõis & aĩæ cẽt cura rarissima. q̃diu mihi es famulatus:& ꝓ̄sens tuũ seruitiũ fuit:diligẽtiã pręstitisti:& fidẽ. Satisfecisti desyderiis oĩbus:nec habui quod

tibi īputarē. Eadē officia ī absente regro:& nolo quæ sub oculis meis bona fuer: fiāt ,pcul ab oculis mala. Ea est cā cōmemorationis huius: quā facio. Eris Papię solus potestatē oīum habens. Inter tuos indigenas eē te noscēs. Scies tibi uni digintatis nostræ honorem præstari. Cardinalem noctu non habebis: qui te uocato exigat ratiōem dici: & extra præscriptum declinare non sinat. Fies totus arbitrii tui: & tua uolūtate te reges. Difficile est in tanta libertate se continere. Præceptoꝝ meminisse etiam: quę porrigit absens. Propterea te rogo: ut in omnibus actionibus præsentem tibi cogitatiōe me statuas: & ad iudicium meum labores. Quæcunq̧ operaberis amicum & Dominum intuens: & illi placere annitens proculdubio recte operaberis. Recordatio disciplinę nr̄ę domesticæ: cōsiliū mistrabit in oībus. sicut nauē intermisso uēto: nihilominus tenere cursum uidemus. Infinitum esset recensere singula: quæ tuum Vicariatum reddere commendabilem possunt. Regulas tu Iuris Pontificii tenens: ea me longe melius nosti. sed quædam quę prima sunt officii nostri: & in cura a me habentur præcipua: non prætermittam: cupiens tota diligentia: & fide illis semper intendi. Volo imprimis omni solertia frequentari diuina: & in Ecclesia suis horis persolui Deo quod debet. Multum nos hęc cura commendat: & opus nostrum honorabile facit. si desunt cætera: hoc solo non ferimur solum: sed habemur quoq̧ in precio. Hortandi sunt: & monendi: & si res poscat: cogendi: qui Ecclesiæ seruiunt: ut bene: & sine intermissione ministerium impleant: utq̧ & modestiam chorus: & suū ordinem teneat. Componi enim cōuenit sacerdotes ad laycorum: non iudicia tantū: sed etiam oculos: ne qd sit quod eos offendat. Ad rem hanc multū faciet præsentia tua. Videbis. n. cuncta: quę fient. Tardis & negligentibus exemplo eris: ut mature cōueniant. Infœlix hac in re annis pręteritis admodum fui. Ammonui litteris continuis Vicarios meos ut frequentes in ecclesia essent: & hunc honorē Deo haberent: ac mihi. Impetrare nunq̄ ullis obtestationibus ualui. Tanq̄ si opprobrii: & confusionis locus is eēt: ita domū Dei semp uitarūt. Curabis: ut festis paschalibus assit Episcopus aliquis: qui sedem meam tenēs: doceat cathedralem illam ecclesiam eē. operā ēt dabis: ut tēporibus debitis: quadragesimalibus maxime: prædicatores non desint: uiri excellentes: testimonii boni: & ante tempus quęsiti: quorum uirtute frequentata ecclesia nō det honorē suū conuētibus Fratꝝ. Multum hęc diligentia opus nostꝝ cōmēdat. Indignum est autem quę primæ in Ciuitate sedis sint propria: transferri ad Monachos: illos frequentari: & in precio eē: nos uero negligi. Proximū huic tibi studiū sit: clericoꝝ mores corrigere: obire Dioecesim sępe: uidere ne aliqd Parrochiis desit: Cœnobia uirginū a corruptelis seruaī. hēs ex libris tuis habūde: uñ hęc

officia colligas. Doceri te singillatim: non expedit. Caput rei tantum osten do: Charitas reliqua exequatur. In emendando cauendum est: ne maior sit poena peccato: ne ammisceatur conuitium: ne ea sit uultus: & uerborum asperitas: ut maliuolentię: non officii studium uideatur. Compatiens facies correptionem omnem tolerabiliorem patientibus reddit. Te autem ipsum contine imprimis. Malus est aliorum magister: qui emendare se ipsum non potest: & male creditur eorum praeceptis: quorum cernitur uita contraria. In bona conscientia: fiducia est ad corrigenda delicta: in mala metus conti nuus. Cum imperio docetur: inqt Gregorius: quod prius docetur: q̄ dic tur. Te ipsum quoq; ne cōmunices multis: & ne appetas clericorum: & laycorum prandia: ac coenas. Cōuersatio nimia: contemptus: & maliloquii est mater. Tu potius ad mensam tuam illos uoca: q̄ ab illis patiaris uocari. Seruanda est Vicarii auctoritas: & ius potestatis tenendum. Grauitas autem ipsa sic moderanda: ut ne in arrogantiam cadat. In temporalibus curandis non est qd te aliud moneam: nisi ut fidem serues. Difficile est tractantē aliena inno centes manus seruare. qui ante hac adhibiti ad opus hoc sunt: abierunt per deuia. Loculis nō conscientiae uo'uerunt cōsultum. tu diligens es: prudenter intelligis: & usum habes in administratiōibus rerum. Adhibita fide: nil te Carole pfectius erit: nil salutarius Papiensi ecclesiae. Hoc quaeso cogitatiōi tuę occurrat semper: siue magna tractas: siue parua. Perdēs me: pdes quod tibi multa pecunia esse charius debet. nil est: quod tua cā acturus nō sim: si inchoatus inter nos amor pmaneat: & de integritate tua bene opiner. Vide inter cętera qd praeceptorum meorum esse ultimum uolo: ne gratię potentium nimium studeas: ac dum per eorum suffragia ambis maiora: iurisditionem tuam proiicias: fauori seruiens: non ueritati. Successum non habebit cogi tatio hęc: spē tuā infringet Deus. Beatus quoq; Sirus qpatrocinat̄ Ecclesię: non patictur rem suam disperdi. Bonis operibus quęrendus est honor: non malis. Scripsi multa: quae tu in bonā partem ab amico accipies. officii mei & beniuolentiae nostrae sunt oīa. Mandato ea memoriae &: repete crebro: & cum diligentia serua. Mercedem Deo uolente laborum: & fidei uiuens acci pies. Certiorem me reddes num redditae sint proximae litterae: quas etiam dictaui pluribus uerbis: & manu mea sunt scriptae. nuntiabā nonnulla: quę uolebam perfici a te. Timeo quia non respondes: ne perditae sint. Quidam Melchion Xistus scribit ad me: quae ex litteris suis agnosces. Querelam in tellige: & audi pauperum uoces. Obtestor te per omnipotentem Deum ut non uincaris affectibus: opereris aequanimiter omnia: & offensionem des nemini. Induēs uero meā psonam: quā isthic gerere ex officio habes: exuas tuam: atq; ad solam Cardinalis dignitatem te fingas. Nescio quid in re sit.

Sibene est quod fecisti:ualeat.si minus:conuerte in melius.Emendare q̃ cõtinuare praestat errorem. In exigendis quae surrepta per Iulianum sunt & Dominicum uirum te praebe neminem timens.Nõ tam utilitatem hic quęro:q̃ aliorum exemplum: ut discant caeteri qui futuri ad hoc ministerium sunt.Beneuale.Campagnani die xviiii.Augusti.M.cccc.lxv.

Theodoro Episcopo Teruisino.

157 Io ex urbe a multis certior Pontificem illaturum arma Vrsinis. Hic quoq; trepidari non mediocriter uideo:& signa ostendi animi:non multum fidentis.quid lateat nescio.Vtraq; motum portendunt.Ego hic sum:qua suspensione: tu ipse consydera.si quid apertius fieret parata mihi cõfusio:& damnũ.Tuę caritati supra caeteros fido:& te unum in hiis tenebris consulo.Ammone quid agat Papiensis tuus:& quid sibi expediat.nec patere illum errare.si ammonere aperte non potes:innue uerbis tectis.si nec hoc tutum existimas:signo aliquo consule. Ingeniosus tu ad comminiscendum:ad intelligendum ego non hebes.si desint caetera monstro quod dici:& scribi sine periculo possit.Referenda est mihi Scotorum causa sancti Andreę.Vrgent illi ut redeam.Hortare tu quoq; propter illos:ut redeam.Satis hoc documẽti ad consilium erit.Per Deum te quęso ut in utranq; partem his me suspitionibus liberes.Soli tibi scribo:& solum te cõsulo:quia te solum ex palatinis omnibus maxime amo.Defossum puta:quod dixeris:& nunq̃ in lucem uenturum. Ita tibi per Redemptorem nostrũ:& sancta eius euuãgelia iuro.Expecto litteras tuas:uel mandatum: quod Christophoro fideli meo dederis ad me perferendum. Cela metum hunc meum:& litteras.Daq; in primis operam ne Pontifex sciat:aut quisq̃ ex fratribus.Irrisorum plęna sunt omnia.Vale mi optatissime pręsul.Campagnani die.xxi.Augusti.M.cccc.lxv.

Cardinali Seneñ.

158 NOn imprudenter egit hodie Pontifex Paulus. Rem aliquando non aestimatam sine animaduersione prętereundam non duxit. Praeficiendus erat cõuersanae Ecclesiae nouus praesul.Nomen illi erat Turcus ex Turculorũ familia.Cum caetera probarentur in eo nomen solum probatum nõ est.Dixit Pontifex cõuenire in nomine Episcopi nihil quod fideles aures offendat. Monachi eos qui a saeculo fugiunt ut renasci Deo appareant nomen uetus etiam acceptum ex sanctis cogũt deponere: nos ad episcopatum uocato nomen hostile non commutabimus? Igitur patrum comprobatione pro Turco Paulum ex suo nomine sanxit uocari. Atq; ita in noua appellatione enunciatus episcopus est.Romae.

Episcopo Aquilano Marchiae Thesaurario.

INtelligo ex litteris Iacobi consobrini mei: ipm a Paternitate tua humane acceptũ esse: & in omnibus quæ ad administrationem officii pertinent: benigne adiutũ. Hoc mihi: etsi antea exploratũ erat ita futurum: tamen audiuisse est gratum. Ago Dignationi tuę debitas gratias: atq; illi in suis: & suoꝝ rebus debitorem me fateor. De munere tuo secũda hic apud oẽs est fama. Idem audio a ꝓuincialibus: q iſt hinc ueniũt. Nimirum actionibus præteritis: præsentes respondent: & q Iuuenis integre uixit: suam cõmendationem adauget. Iacobum ipsum iteꝝ enixe cõmẽdo: Iuuenis est: egens senioris consilio. Non patiatur Dignatio tua illum errare. Admoneat: emendet: seuerĩ castiget: cum opus esse intelligit. Ego illum trado tibi: tanq̃ unum ex tuis. Romæ. 159.

Campano.

AGere tu gratias deo debes Campane: qd tantum ingenii ab eo accepens. Ego tibi: qd uideam sanctissimũ patrem Piũ funebri oratione die anniuersariæ parentationis tam digne laudatum: nulla pars uitę eius: nulla laboris contemptio: nullus fortunæ successus: nullum monumentum ingenii: nullæ deniq; priuatæ res: & nullę publicę sunt: quas tu non plene collegeris: dubiũ: maiori ne luce uerboꝝ: an pondere sententiaꝝ: an uero ẽt gratę mẽtis officio. Ago igitur tibi: quas possũ gratias: & omni tpe agam. Agere & mecũ debebunt nõ ii solũ: quos ille dilexit uiuens: & qbus benefecit: & quos natura sibi adiunxit: sed nomine uno oẽs: quibus uirtutis est studium. Visus sum iterum ea legens intueri Piũ nostꝝ: iteꝝ extremã eius horam his ulnis excipere: exultare iterum gloria dictoꝝ: & factoꝝ suoꝝ: atq; iterum in lachrymas ire: quas nonn. õ tunc fudi plurimas: sed nunc quoq; p dies singulos tenere uix possum. Viuentis: & mortui innouatus est in me sensus omnis. Ille certe factũ hoc tuũ de cęlo uidẽs: non tam lętatur qd Campanũ suũ demeritus sit: cui se totum aliquãdo credidit: q̃ qd amplioribus meritis illũ ꝓsecutus nõ est. summã factoꝝ: & scriptorum eius ita deducis: ita in intima penetras laudum suaꝝ: ut nõ minus adamasse uehementer: q̃ diligenter legisse illa appareas. Nihil omittis: dicis oĩa. sic consulis ueritati: ut non pereat qcq̃: sic aggeras gesta: ut nimiũ dici nil possit. Funus deniq; ipsum tota oratione ita ptractas: ut luctuosa lętis: Læta luctuosis non uacent: atq; omnibus auditis nescias lætandũ ne sit magis: an lachrymãdũ: gloriosior ne ducẽda uita: an mors: illa ne plus fructus: an hęc damni attulerit. Iteꝝ tibi gratias ago: iteꝝ in æternum debebo. Qui legere: & intelligere gloriam sepulti patris ex libris eius non poterit: hanc laudationem legens: satis illam agnoscet. Senæ habita in omnem terram exibit: ad Senenses perorata: ad nationes: & populos perueniet. Quid alii 160

iudicaturi sint:nescio. Cogentur credo laudare:quod ui sua se laudat. Ego certe hoc anno cum nostratia clarissimorum uirorum multa perlegerim: iucundius quicq; : limatius quicq;:copiosius quicq;:melius quicq; : ut uerbo absoluam uno:perfectius quicq; non legi. Perseuera mi Campane:ut facis. Dilige patrem:a quo es dilectus.memoriam tene eius:qui tui est nunq; oblitus. Auge deniq; Maiestatem Pontificis:qui te absentem: ad se uocatum: habitum inter suos:dignitate:& commodis auxit.quaestus est:non charitas: coluisse tantum uiuentes. Pietas uera terminū non habet amandi:abeuntibus associat se:& ad mortuos quoq; pertransit. Serui sepulto Pio tuo: ut seruiebas uiuenti. Putato illum ex beatis sedibus : ubi nunc regnat:te & caeteros contemplari:a quibus gratitudo illi est debita. Certo quoq; iudicio nunc internoscere : in quem bene:& in quem male benefacta sua sunt collocata. Statim ut orationem tuam absolui:nullo intermisso spacio a lectione ad scriptionem conuersus:hanc tibi dictaui : indicem meç in te gratitudinis. Quoadusq; maius aliud potero:ea esto contentus. Ad referenda: quae tibi debentur:ampliori occasiōe est opus: Illam nunq; sinam negligenter abire. Bene uale. Romae.

Hieronymo Ranutio Bononiēsi.

161 Ste. Nardinus hic est.q & Cardinalis Mediolanensis.

Vanquā mihi necessarius sis:in salute tamen Archipraesulis mei cessat omnis necessitas. Esto secum:& quocunq; ierit sequere uestigia eius. Mutationem coeli collaturam illi mirifice puto. Contulit:& mihi:& contulisse egrotis semper audiui. Quod superest mali:extrudito ui:si arte non potes. Vtinam mecum hic esset pauculis horis. Restitue rem cum in pristina. Animi morbus:morbus est corporis. Pellere hunc primo oportet. Non illi sit cura Palatii:nō Pontificis Pauli:non magistratuū: qui regendi sunt crediti. Seponat haec omnia ad tempus:& cum urbe excedit:appendat ad portas. Validus rediens:ea resumat. Valēdum inq; est animo:ut ualeat corpore. Famulatus ego quoq; Pontifici sum : scio mentis angustias:in qbus Palatini uersantur: Zelotipias:& metus inanes.ab experimēto hęc loquor. Forti aīo superanda sunt oīa. Propter uitā appetēdi honores. Propter hos pdenda illa nō est. Si non offensura haec cū existimas:lege sibi Palatinā hanc regulā. Bene uale. Cāpagnani.xiii. Augusti.M.cccc.lxv.

Hieronymo Ranutio

162
Aetatus sum i his:quae scripta sūt mihi p te de Archipresule Mediolanensi. Dolebam casu aduerso eius:non aliter:q; si salus germani fratris esset in discrimen adducta. Benedictus Deus in operibus suis:qui noluit utilem praelatum Ecclesiae : praeripi nobis morte immatura. Ministerio tuo salutem ei restituit : teq; usus est ad morbum:

uincendum. Perge ut cœpisti:& contrahe quicquid siue animis: siue arte uales:ad eum nobis reddendum. Caue a sponda lecti nunq̃ discedas. semp ei assideas. Semper digiti tui uenam pertemptent:& ex illa parentur: quæ sunt necessaria. Demum sic agito:ut a diligentia tua redeunti mihi gratias habeat:sicut & Reatino nostro habui ego. De dño Christophoro meo his secundis litteris nil mihi significas. Agis negligenter:& Papiensi tuo non satisfacis. Scis q̃ sim illi affectus. Opus pene est manuum mearum: amecq; olim insigne equestris dignitatis accepit. Adhibe & ad curationẽ eius quic quid studii:atq; operę potes. Idq; contende dies:ac noctes:ut de patruo:& fratris filio nuncies semper secunda. si qd noui emergit:non te calamus gra uet. Meo Teruisino fraternã meo nomine impertire salutẽ. Ad ualitudinẽ tuendam:& ad me amandum illum hortare. Domestico exemplo satis mo netur. sic Pontifici:sic officio suo inseruiat:ut uitę semper prima ei sit ratio. Propter uitam oĩa hæc quærimus. Proiicienda pp hæc uita nõ est. Petr; no str; beneualentẽ cito remitte. & tu restituto Mediolanẽ:& Christophoro: statim huc aduola. q̃q̃ sero:particeps tñ quoquomõ eris uoluptatũ nostra rum. Quę de cætasis admones:uerissima sunt. Mirum immodũ faciunt ad sanitatem mẽtis:& corporis. Ea si obtulisset medicus:quem nosti abinitio: nunq̃ uentum in discrimen hoc esset:sed nunq̃ ad bonos mores sera est uia. Tu uale:& ualere me scias. Campagnani. die xiiii. Augusti.

Vianisio Albergato Procamerario Pontificio.

Pistola tua cũ Falcone nostro cõiuncta:uoluptatẽ mirificã attu lit. Fuisset adiũctus cumulus:si tua quoq; Dignatio p occupatio nẽ officii uenire huc potuisset. Vbi ẽ Vianisius meus:ibi eẽ nõ potest tristicia. Necesse est singula rideant:exulat cura:& angor: & quicqd male habet hominũ animos. Plus tamen reliquisses hic gaudii:q̃ retulisses tecum in urbem. Nondum. n. solatia nostra aduenerunt. Arent omnia. Pu miceum factum est coelum:& guttam modo unam non potest exprimere. & canes:& retia:& quę ad rusticationem sunt præparata:operari bene non possunt. si qua facultas esset:quam non uideo:effugiendi huc post posticũ: malles fortasse hic eẽ:q̃ isthic:pręsertim si post ibres hoc fieret. Quęso itaq; tuã paternitatẽ:ut si saluis rebus exiri carcer hic tuus honoratus aliquo in genio põt:ad tuũ amicissimũ aduoles:& gustũ capias cãpagnatici cœli:& agri. Iucundã hãc utriq; diuersionẽ cõfido futurã. Falco noster hic fuit: ma gis me usus:q̃ Cãpagnano Cõtulimus multa:corrisimus multa. Plana cõ solatione fuit eius pręsentia ægi sibi gratias p officio suo. Si mihi nõ satis feci:precor Dignationẽ tuã:ut ob hoc ipm:nomine meo cumulatius agat. est dulcedo & suauitas:& alacritas mea. absterfor omnium molestiarum

quæ aliquando me angunt. Amemus eum: q̄diu uiuimus: amantes eum: nos ipsos amabimus. Pro iis: quę dignatus es Pipernatibus scribere: habeo innumeras gratias. Fecit humanitas tua rem gratam: quam etiam profuturam existimé: si noua uel monitione: uel conceptione fit opus. rogo: manus tua ne desit. Commendo item: quod commendaui iam sępius: & cōmendare usq̧ in finem nō desinam: causam Nastocii nostri: uel magis tuam: & omnium: qui sedetis ad ministerium Cameræ. Neq̧ hoc ago q̄d promissis tuis diffidam: qbus quiefactus dormiui hucusq̧: & dormio in utrunq̧ oculum: & in utranq̧ aurem securus: sed q̄d ex desyderio cordis lingua cogitur exerceri. In manu tua: & Falconis nostri est omnis expectatio nostra. Vos officiis uestris urbanis consolabimini scio rusticanté amicū. Beneuale & me toto animo tuum esse scito. Campagani die xxi. Augusti.

Vianisius Cardinali Papien̄.

164 PEdem hostio extuleram: iturus ad pientissimum Patrem: & dominū meum Auinionēsem: ut cum eo uescerer sue tenello: q̄ plus lactis habet: q̄ sanguinis. tunc mihi litterę Reuerēdissime. D. V. redduntur: gratissimæ illę qdem. Innotuit mihi Bandiniana querimonia. Respondendi cupido pedem referre suadebat: gula econtra: & potentissimi patris imperium: aquo quoniam non licet tam subito post cibum sumptum discedere: & ocius festinat: quæ pro me: quæ aduersus Melchiorem: & elegantes istos triumuiros dicenda erant. D. Vr̄æ obmittam. Accingo me ad bellum. Dii boni quas strages dabo? non discedit Melchior a sua cōsuetudine. Lacerat famam meam ubi potest: inuidiosis uerbis aduersus potētiam utitur. Ac ut sciat. D. V. q̄ ego iuste ęgerim: q̄ iniuria ipse queratur: Cum reuerterer a Camera Apostolica fastiditus: & expuere animo illam miseriam cum homine lepidissimo: & amicissimo cuperem: diuerti ad Melchiorem. Falco noster: curarum omnium abstersor apud. D. Vestram erat. Cum domum eius uenio: inuenio ianuas patētes: custos nullus: seruus nullus: incustodita omnia. quæ ubi uidi: feci meis potestatem diripiēdi. & qd̄? nonne quod censoriū uiceacmeralialis potestas habet? Volui edocere hominem: ut cautior esset: sed ego quantas pęnas pro benefacto dedi miser? Coenitauit apud me homo uoracissimus postea. hoc suaue est: hoc subacerbulum: illud melius pitissans ait. Vellem dolia omnia: non licet meis esse ociosos: dum is coenat. Satrapes: si fiat eius cōuiuator: sufferre sumptus nequeat. sed ego: ut dixi: accingo me ad pugnam. Retundam Bandinum. Repugnabo triumuiris inimicissimis. o q̄ subdoli: q̄ fallaces: q̄ imperiosi sunt: & hos. D. Vestra triumuiratus nominis dignos iudicat. Cōmendo me. D. Vestræ humiliter. Romę ultima Augusti.

Vienesio Albergato. Procamerario.

QVid tibi ego dicam Vicecamerarie mi. Credebam Campagnani tantum esse: quod me oblectaret. Ecce quotidie noua oblectaméta ex urbe. Lelius: Falco: Melchior: Melinus: Tuq; imprimis nouis me oblectamentis obuitis. Nescio unde plus uoluptatis a uobis: an ab hoc loco adueniat. Illa cótinua: hęc intermissa. hinc corpus: inde animus pascitur. Deo gratias: qui tantum mellis innostra aluearia cógerit. Conigerat illud perpetuo: Et ignauium fucos pecus a praesepibus arceat. Bandini negligentiam nosco: Digna ea animaduersione censoria fuit: Et in hoc sentio tecum. Cétum aerei uectes: aeternaq; ferri robora. Claudetur posthac ianua eius: Nec custos absistet limine Ianus. Illa. n. bene hęret menti cautio: quae damnis nostris paratur. miseror tamé eius: neq; in finem sit ultio tua. Falconiam uocationem totam cognoui. Risus sine modo: & omnium iocú ditatum sunt effusae habenę. Illi codicello cedat Rienzo gallina: & quicqd affectata germáitas pulchri apportat. Hoc anno nil me ita inuasit: cachino non sum minus cócussus: q̄ el Pienzichosio. legi ad mensam meis conuiuis. Externis nihil suauius. Romanis nil ingratius. Si fuisset hic Falco: secundú subisset discrimen: Mantuano: nó minus. Risit eorum nemo. Dixit unus ex illis abducto supercilio: Maldecta la nema di patreso. Delcia li Romani: lo caceremo di Roma. Se non sara fauio. Puoa che a uita cum quessi Fraciuo si piscia sangui. h io renegato la patria. Vadesseno ne lhora maldecta: che nó ce poza mai retornare. Beneuale: & uerbi tui sis memor: in quo mihi spé dedisti. Campagnani die. ii. Septembris.

G. Rothomagéss. & A. Auinionéss. Cardinalibus.

SEcutus consilia uestra redii in urbem. Ecce sum inter uos. Quid oro: hic ago? uel magis quid omnes hic agimus? Admittimur raro: admissi dicimus pauca: audimus multa. Longo sermone nihil absoluit. Vidistis ne anniuersariae coronationis suae die: q̄ta locutus est? Indigna Sede: nihil utilia: Pessimi autem exempli sémina. De repromissa p Planetarium: nescio qué: uita: & praenunciato iam diu Cardinalatu: & Pontificatu tota fuit oratio. De obitu quoq; Cardinalis Aquileiensis: qué suum inimicissimú dixit. Quis hęc patienter ferat? aut cui non moueatur mens? Pręstat abesse: q̄ talia audire: Nec satis est audisse semel: crebris commemorationibus eadem saepe inculcat. Si nó audimus fert moleste. Ad audiendú uocat ad se: Me: & Cardinalem sanctae Sabinae: agétes de rebus nostris extra coronam: inqua loquebatur: non est passus uaniloquii sui esse expertes. Iussit accedere: atq; intelligere. Videre erat ora grauiorum ex patribus torqueri miseria: & angi tanta iactura temporis. Tanq̄ gloria Pontificatus sui

meministis: cum haberetur in Vaticano cõclaue Calisti tertii excidisse huic inter cubicula uestra sortes complures: in quibus prænunciata de se notabã tur: eum uero anxium obisse diu omnia: tacitum quęsisse: & cum non inue niret: postulasse tandem a uestris ministris num scripta quędam ab eorum quoq̃ essent inuenta. Non dicebat: num sortes essent inuentæ. Pudebat. n. fa cti: sed num scripta essent inuenta. Eram ego tunc intus: ministrans Cardi nali Firmano: & seditatem hanc uidi. Casu aũt in eas inciderat Paulus Ana niensis Prospero Colunnensi tunc famulans: qui uidens quęritantis augu stias: ad eum accedẽs: En inquit: quod quæris. & somnia illa sua: tot horis suspirata porrexit. Dedisses ei milia centum: non acceptasset gratius: q̃ tũc accepit repertas spes suas. Nuper uero ad Pontificatũ assumptus: indumen ta: ut uideo: nõ animum mutans: Pisis usq; accersiuit ad se Antõium Plane tarium: cui cognomẽ est Camera: olim mihi ꝓpter suas stulticias notum. Ad quam rem quęso aliam: q̃ ad antiquũ errorem? Pecunia illi pontificio nomine a Medicis mensariis ad iter est persoluta. Quod ego non antea cre didi: q̃ Romę eum aspexi: & sum alloquutus: & de uocatiõe: & pecunia eo dem confitente: accepi. Quid q; nuper: timens credo: quę de obitu suo hoc septẽbri nunciabantur: accersito: nomen nunc ignoro: qui est in familia Via nesii Bononiensis procamerariatum regentis: horam natalem inspiciendã porrexit: admonens: ut de diuturnitate uitę: quæ nosset referret. Abiit ille: & reuersus: ac foro utens: longęuitatem promisit: quam etiam ob causam sacerdotia nõnulla est conseccutus. Hora uero ipsa natalis: non usq; adeo ua luit tegi: ut non fraude ministri subrepta: & uulgata pluribus fuerit. Testes rei huius habeo locupletes: quos una mecum tanti erroris pudet: ac piget. Quomodo ergo excusationem habet ętatis: qui iam Pontifex factus: codẽ reuoluit? nec a ueteri absistit contagio? Facit quinquagenarius: quod pue ro cogitare est repręhensibile. At dicit aliquando credenda ea non esse: at semper addit stupenda esse: & admirabilia esse. Atq; ipse sic admiratur: ut plane ostendat uelle illa ꝓtinus credi. Et enim si credẽda nõ putat: uelut di ctat sæpe: ex demonibus esse cõtendit. Cur diuinis: & planetariis tradit ho ram natalem? cur sine causa eos fatigat? cur etiam responsa accepta: non statim conscerpit? cur in scriniis Pontificalibus adhuc est illa inueniri? hec cine quæso signa sunt animi sentientis quod loquitur: ac nõ potius proban tis quod damnat? Nemo bonæ mẽtis se: ac proximum malis illaqueat. Ne mo quod nociturum credit: exquirit. Consulere diuinos: & consulta inspice re: admirari: atq; seruare: quid aliud est: q̃ inquinare se ipsum: & alteri peccã di occasionem proponere? Dolori maximo ista sunt mihi: & tolli errorem tam noxium cupio; sed uetustas morbi: & imperantis potestas absterret.

Vos patres:qui anteitis ætate:qui præstatis sapientia:& primi esse debetis ad monstranda quæ obsunt:mementote officii uestri. Accedite ad Patrem: quod sentitis loquimini;non increpantes iuxta Apostolũ:sed obsecrantes. obsecrate autem:ut sanctum de se præstet exemplum.non offendat Ecclesiam.missos faciat diuinos:& planetarios suos:putans nil nisi fallax;maligniumq; in eorum esse responsis:illud Domini saluatoris attendat:Non est uestrum nosse tempora:uel momẽta:quæ pater posuit in sua potestate:meminerit quoq; se esse caput Ecclęsię:speculatorem grægis Dominici: nulli minus cõuenire q̃ sibi:mortiferæ rei intendere:fidem Petri simul cum Sede possideat:Illamq; unã:& ueram Astrologiam:certamq; diuinationẽ existimet. Vehemens:& grauis sit obsecratio uestra:non trepidet cor uestrum: nec uerba inter labia: & dentes dimidiata resistant. Spiritum libertatis:& sacerdotii zelum assumite. Sic adimplebitis bonoꝝ Cardinalium munus: & operabimini in ecclesia sancta salutem. Ab illo autẽ:si sapiet:benedictio erit:& gratiarum actio. Scriptum est.n. Argue sapiẽtem:& diliget te:& uir prudens non murmurabit correptus. Id uero unum inculcate auribus eius: & crebro repetite: quod etiam:si non sit religio:auocare animum ab hac infami miseria debeat. Si prędicuntur secunda in ipsa expectatione:consumptio est spiritus:sin portenduntur aduersa:hora nulla metu est uacua. Semper anxietas:& inquietudo utrobiq; est multa: qua:ut se liberet Paulus:ille uobis concedat:qui dixit:Ego dabo uobis os:& sapientiã:cui non poterunt resistere:& contradicere omnes aduersarii uestri. Valete.

Io. Arcimboldo Protonotario Apostolico.

19 Alamitatem tuam mi Arcimbolde consoletur amici calamitas. Si te Augustinus Parenẽsis Russæ familię insitus:atq; apud nos Ducis nostri orator:oculis pariter:ac mẽte ad bona opera cęcus oppugnat apud Pontificem:me quoq; eadem iniquitate oppugnare nõ desinit. Maledictione os plenum est:& sub lingua eius labor:& dolor. Sedet in insidiis:ut interficiat innocentem. Omitto quæ ante hanc diem:alienãdi a me Ducis:& Pontificis desyderio fecit:quæ ipsa & multa sunt:& grauia. Nuperrime:ut improbitati cumulum faceret:affirmauit Pontifici:& hunc aulicum:qui tuo bnficio uenit:meis suasiõibus missum:& quod perseuerãtius de Nouariensi ecclesia:cõtra Pontificis studia flagitatur a Duce:meis utiq; consiliis flagitari. Hoc uidelicet expectato:ut per diuturnã contentionem cedẽtibus nobis:tu Nouariẽsis euadas:& Galeazii pugna pręualeat conatibus Pauli. Ignoscat homini Deus:& prauum cor sanet. Mentitus est omnia:& de malo thesauro cordis ꝓtulit mala. Tu ipse uel omnium testis optimus es:nil tale unq̃ a me nuntiis ullis:aut litteris:nutu etiã aliquo signi

ficatum isthic.Non sum adeo uocationis meę ignarus ut nō sciam quid cō
ueniat mihi:Et quid artes eiusmodi noceant animę.Sū peccator maximus
idq; nō inficias eo.Sed inter mala multa id boni pręstitit Deus ut coluerim
semper Apostolicā sedem:Et quasi satelles fuerim.Ro.Ecclesiæ:usq; adeo
summo Pontifici seruiens:ut nulla unq̄ secularium Principum patrocinia:
propositis etiam nō contemnendis præmiis sim passus suscipere.Ei addixi
uoluntatem omnem:qui me totū benificentia sua formauit.Sed uerum pro
fecto illud est:quod tritissimo uulgi uerbo habetur.Eum qui iusto supplicio
nocentem eripit a nocente ipso supplicium ferre.Si opera mea seruatus du
dum uiuente Francisco Duce Augustinus non esset:his nunc ab eo non la
borarem molestiis.Impensa pietas homini uix tunc noto impedenti nego
tium facit.Putans ego bonum uirum illum esse:& ex meo animo metiens
suum quibus potui honoribus cum sum prosecutus:gratiæ ingrati quę po
tui dans:Sed qualis euaserit ex his plane itelliges.Ideo uero tibi isestus est:
& innumeris de te criminibus occupauit:q; timeat maxīe:ne tu Episcopus
factus institutione Ducis:hāc ei adimas curialem legationem:sibi questua
riam magis:q̄ suo Principi utilem.Hoc palam pręse tulit semper:Et cū de
te sermo est:dissimulare non potest.Mihi uero:quā ob causam indixerit bel
lum:etiam operępretium est intelligere.Quam cōmemorationem eo liben
tius inscriptam mitto:q; uolo:si quando admirarentur aliqui:hunc mihi ini
micum factum:habeas unde inimicitiarum initia possis monstrare.Anno
pximo:cum Apostolica sedes administrationi meæ cōmendasset cenobiū
Papiense:quod in cælo aureo nuncupatur:insigne quidem:ac locuples:&
propter difficilem temporalium curam potentis alicuius ministerio egens:
orta apud Ducem tradēdę possessionis difficultate:cepit hic miser insinua
re se mihi:& studia sua ad rem meam cupide polliceri.Sperās ut postea pa
tuit:omnibus adimpletis mercedē operis se accepturum.Accepi ego sum
ma benignitate:quæ obtulit:& bonę uoluntati gratiās egi.Interim audiē
te Ferdinando Rege:impedimenta cenobii consequendi:quæ exhibebant
quottidie:Admiranteq; hanc gratiam meritis amici Cardinalis referri:ora
tori cuidam suo:quem ad Ducem aliis de rebus mittebat:mandata ad illū
pro me deprecandum beniuolentissima dedit.Ea cum illū Romam ueniēs:
mihi primum:inde Augustino libere:ut in talibus assolet:cōmunicasset:of
fensus animo mirum in modum est Augustinus:Putans:& mendicatam a
me Regiam intercessionem esse:& ipsi præreptam occasionem assequēdi:
quod erat propositum.Tacens hanc eius indignationem:cōuersa uolunta
te:cœpit in contrarium niti:quottidianis litteris Ducem hortari:ut in negā
da possessione spe bona sisteret.Pontificem in diem magis flecti:nec mole

ste iam ferre beneficium hoc suum tardari: dixisse uero aliquādo futurum facile: ut perseuerante illo: me autem his dilationibus fatigato: cessurus tandem molestiis cum cœnobio ipso essem. Qua improbitate ē factum: ut ille in spem desyderii ueniens: duriorem se q̄ ante prębuerit. Ignorabantur hæc a Pōtifice: ignorabātur a Rege: & me. Mirabamurq; omnes: quæ ratio pertinacius obsistendi illum teneret. In hac suspensione rerum ex Ducali aula certissimis litteris renunciatur mihi: uenena impuri hominis augendo morbo causam dedisse: Idq; ex litteris suis: quę inspectæ essent: certissimū affirmari. Eo ad Pontificem statim: & quę missa erant ostendo. scribitur ad Ducem epistola. In cuius calce hoc erat: si aliter q̄ postulatum erat: de uoluntate sua accepisset a quoq̄d malignum esse & mendax. Nec quod factum de Cœnobio fuerat: posse ullis ratiōibus reuocari. Inter hec cum dies plures nō uenisset ad me Augustinus (ueniebat. n. antea sępe) tādē priuata ne scio quæ officia curaturus accessit. Accipio hoiem qua hilaritate sum cęteros solitus. At hic uultu idignanti: & p̄ter solitū nubilo referebat quæ erāt dicēda. sine facto: Ecqd inq̄ Augustine sibi hæc uult oculorum & uultus tristicia? Nū domi salua sunt oia? p hos ēt dies nulla tui facta ē copia. Tū ille cupiditate simul: atq; ira accēdēte: cōceptā amaritudinē pfert. Voluisti inquit alieno magis: q̄ meo adiumēto Cœnobiū assecq. Regē itercessorem: & oratorē eius parasti tibi. Nisi me opaute: nullis unq̄ intercessoribus id assequeris. Consolari itellectā re: ęgrā aīam uolui: & spontaneā Ferdinādi operā: non procuratā ostēdere. Dixi multa in eam sententiam. Sed quid agas: ubi ex se ipso peruersus: alium putat. Nec persuadere fallaci animo uerū potui: nec ab impugnationibus studia eius abducer. Abiit incēsior: nequiorq; q̄ uenit. Dies nonnullos post: nunciata Ducis cōuersione: & Cœnobio tradito: uidens hic noster: contra eius ingenia: sola impetratione Regis omnia me consecutum: nec frustratum se modo premiis cōcupitis: sed testimonio quoq; litterarum Pontificis mendacem apud suos se comprobatum: nec minus Romę: q̄ Mediolani confusum: implacabiles inimicicias corde magis: q̄ uoce mihi indixit: quærens illo ex tempore ad me oppugnandum aditus omnes: & nouis quottidie hic: atq; illic criminibus notās. Alienorum hominum Duci fidem probans: meam condemnans. Itaq; unde postrema hæc eius malignitas originem ducat: plane iam nostis. quę autem inte operat: nec minora his sunt: nec honestius initium habent. Vtrobiq; labefactæ animę manifestæ sunt sordes. Sed quid nos hiis ab eo tristemur incommodis? Aut quid agant mēdacissimę uoces suę uitę: q̄ nostræ ueriores testes? Multa sunt: quæ hortari nos ad horum patientiam debēt: & quottidianam mœsticiam alleuare. sed nostra primum Arcimbolde conscientia. Scimus. n.

uera non esse quae Augustinus mētitur de nobis: diuersa ab huius crimini bus inueniri opera nostra: Fidem uel beneficiis: uel religione susceptam in uiolatam mansisse: nec cōscientiae nostrae occurrere aliquid: in quo uel Pon tificis: uel Ducis offensionem inspiciat. Ea igitur sola si nos non accusat: qd accusationem eius cum tristicia suscipiamus? Quem nō dubium est morbo animi: non iudicio accusare. Sed neq; in hominem ulla: q; sciam: est nostra iniuria. Commemorare merita in eum nostra possumus multa. Prosecuti illum honoribus sumus. Benigne semper excepimus. Idq; dumtaxat in eo demerendo obmisimus: quod illi acceptum esse: notum non fuit. Atq; haec omnia nō tam officio legationis: q̄ personae impendimus. Quę quia studio seculi conferebantur in eum: cuius uitam non probamus: iusto Dei iudicio accipimus retributionem erroris. Illa uero imprimis nostra est consolatio: & dolentis animi medicina: q᷑ Sacerdotes sumus: & q; nostri officii non cōuenit nos esse immemores. Et. n. si haec malo᷎ nos turbat iniquitas: quid infirmiores agent? ad quorum praesidemus exempla? nonne & in nosmet ipsos: & ī proximos nostros peccamus? Mali nil habēt peccatores. Calum niae nullo animas detrimēto afficiunt: nisi cum feruntur moleste. Exercitia quędam humilitatis ministrant: si accipiantur: ut cōuenit. Insolescimus ali quando & nos: & supra merita nostra erigimur: excessus electionis nō sen tientes. Lingua ergo maledici: ac detractoris: quasi acutis aculeis sepultos excitans sensus: in cognitionē: emendationemq; errorum conuertit. Ideoq; per Saluatorem nostrum ē dictum: Beati eritis: cum maledixerit uobis ho mines: & persecuti fuerint uos: & dixerint omne malum aduersum uos.

F. Cardinali Senen̄.

Ontendisti a me saepius: ut breui epistola rationes eas colligerē: 195
c quibus dissuasi olim: te audiēte: bellū quod īferre optabat Pius Euerso Anguillariae comiti: male per ea tempora de Ecclesia me rito. Volūtati itaq; tuę: quantum potero faciam satis: & q̄q̄ dictorum meo rum non satis instructa recordatio sit: enitar tamen q̄ plurimum potero: in mētem redire. Die: qua dissuasionem praecessit: uocauerat: ut nosti: ad se san ctissimus ille pater Nicolaum Cardinalem Theanensem: Neapolionē Vr sinum: & Laurētium Ferrariensem praesulem: qui ea estate exercitibus suis diuersis in locis praefuerant: Tuam quoq; dignationem: & Gregorium Lol lium: ac me: licet umbratilem: adhibere in consilium uoluit: scire nostris iu diciis cupiēs: num hieme illa: quae iā apperebat: uel tolli de medio Euersus posset: uel ita in arctum restringi: ut se in bellum contra Turcos eunte: nil nouę turbationis ab eo esset timendum. Angebant. n. mētem cordati senis: nō solum contumeliae: in dies pene singulos Romanae sedi illatae: dum mo

do iter:quod a Viterbio i urbem est:assiduis latrociniis complet:modo in subditos Ecclesię crudelitaté exercet:modo fodinis aluminis arma:& distur bationem intentat:modo aperte cum hostibus sentit : modo etiam ueneno uitam suam:submissis artificibus:petit. Sed metus ille imprimis premebat ne per absentiam suam:sicut paucis ante annis euenerat:motum grauioré alicubi suscitãs:omnia bello inuolueret:& sanctæ expeditionis opus turba ret. Re igitur his consultoribus cõmunicatã petit (ut dixi) num ante naui gationem:quę uenturo Iunio erat futura:confici negotium posset. In senté tiam imus. Theanẽsis:& Neapoleo durum admodum laborem hunc esse dixerunt:asperitatem ineuntis hiemis:& locorum Euersi difficultatem mõ strantes:quæ natura supra opinionem munita:etiam ille ex cõscientia ultio nem expectans: pximis annis sine intermissione:cõmeatu:armis:& propu gnaculis ad resistendum instruxerat:suadebant differendum bellum ad Ve ris initium : atq; eo tempore tota potestate hominem inuadendum. Futurũ n. ut milite in hibernis refecto:& pabulo iam uirescente:ualidius:& sine in terruptione omnia fierent:plusq; successus habitura esset dies tunc una : q̃ nunc decem hiemales. Ventum est ad me:& iubeor iudicium dicere. Excu so aliena eẽ hæc a studiis meis : nullam unq̃ me partem militaris disciplinę attigisse:inter attramenta:& calamos uersatum non plus de rebus bellicis posse differere:q̃ olim differuisset ineptus ille Phormio apud summũ Impe ratorem Hannibalem : credendum in his esse Neapoleõni:& Theanensi: laudatissimis ducibus:quorum uirtus proximis uictoriis esset probata. Ve rum militia omissa:unum me cernere:in decernendo bello:qd putem gran dis esse momẽti. Indicta est inq̃ profectio tua Pater sancte in Turcos:& cõ motæ sunt nationes fere omnes ad iter : creditumq; ubiq; rem agi ad uerũ: cum tamen nõ desint:qui aliter opinentur Burgundię Dux:ut audisti:ad nauigationem se pręparat:sperans beatitudinem tuam impedimẽtis omni bus liberam uacaturam tãtum Fidei causæ. Annunciatores præclari huius operis quoquouersus sunt missi:& contionantur quottidie in populis:atq; in hoc uno totam esse mẽtem tuam uociferantur. Fideles uero ipsi iam per suasi:studiose in armando milite pecuniam pendunt. Mox itaq; : ut inchoa tum bellum in ecclesiæ uisceribus:& pene in portis urbis audierint:dubitã tes:ne hac retentus necessitate:non excedas Italia:tepidius agent:quæ nũc spe transitus cum studio apparant. Nec tamen deerunt:qui desistant omni no. Maligni:& pseudo christiani:expeditionem hanc odientes:adiuuabunt suspicionem conceptam. Et diabolus ante omnia:tanq̃ Leo rugiens : & cir cuens:semper profectioni sanctæ infestus:mille artibus insinuabit se menti bus hominum:easq; a nobis auertet. Tempus ad diem nauigationis est bre

ueniut uix magno studio parati esse ad præstitutum terminum possint: nedũ in hac suspensione animorum instructum quicq̃ futurũ speremus. ubi uero ierimus: & ii nos non sequantur: intelligis quid mali sequatur. Propositusq; repromissusq; deficit fructus: & ignominia sempiterna Romanæ sedi paratur. Hæc tu animo uoluens sapientissime Pontifex cogitatiõe tua expende: utrum magis sit attendẽdum: incertum ne ab Euerso periculum: quod tñ non nisi rem temporalem attingit: certa iactura publicæ causæ cõplectens religionem nostram: & nos: & uniuersalem Ecclesiam. His dictis Dignatio tua: quæ in dicenda sententia proxima erat: consyderanda multum hęc ipsa affirmauit: & fidem fecere Ferariensis præsul: & qui argumentis pluribus iudicium approbauit Lollius noster. Motus ad hæc Pontifex: ut uidisti: & ad se reuersus: Consyderaui inquit hęc omnia: & hanc unam difficultatem præcipue attendo. Theanensis: & Neapoleo etiam multi facienda dixere. Ille tamen tollere e medio pestem hanc cupiens: & publicis nihilominus rebus prospicere: paululum ultra excogitans: quid inquit si rationẽ hanc ineamus: ut instructa omnia relinquamus ad bellum: & tamen non antea patiamur indicii: q̃ classem soluerimus: num uia hac hominũ opinionibus: ne nos retractum existiment: & futuris motibus ne ab Euerso eueniant: satis prospicitur: Cum responsum esset a primis duobus: quos dixi: satis sine dubio prospici: atq; hanc unam uiam patere ad perdendum sine scandalo hominem: non rogatis ultra sententiis sed: sufficere horum auctoritate existimans: in hoc consilio constitit. Nox multa iam erat: & Pius defessus. Discedimus omnes: cum facultas dicendi nulla nobis data tunc esset. Cogitans uero ego postmodum intra me: & continuo magis attendens damnosum consilium: ponensq; ante oculos imaginem malorum quę secutura hinc prævidebam: constitui quam benemerenti patri pietatem debebam: hanc intrepide soluere. Itaq; postridie sumpta opportunitate: ad eum ueniens: & uenia impetrata dicendi quæ intelligerem salutaria: dissuasionẽ in hunc modum sum orsus. Hesterna tua deliberatio Sanctissime Præsul eatenus mihi placet: ut eam Euersus intelligens: in augenda defensione se interim maceret: & pecuniam minuat: & suis subditis in diem grauior fiat. Si ultra progreditur: detrimentosa multum est meo iudicio: & placere non potest. Per exterminationem huius duo quæruntur a te: quies Ecclesię: & securitas fodiendi aluminis. Vereor ne: si bellum incipimus: neutrũ assequamur: & incidamus in turbationẽ omniũ rerũ. Si pręsens futurus hic eẽs: nil desperandũ putarẽ. Sedes tua ꝓ magno nobis esset exercitu. Bello ꝓximo hoc sumus experti: cũ Vrbẽ pene amissam restituit reditus tuus. Verũ cũ

aberis in longinquis agēs sentics uulgatum esse uerum ꝓuerbium: Eum q procul ab oculis sit: procul quoq; esse a corde. Multisq;: quos metus nunc tenet praesentiae tuae: animum esse audies ad conturbanda omnia: quasi suo possessore iam uacua. Hoc itaq; incōmodum primo loco pone. Difficulta tem deinde hanc adde: contemnenda non esse castella: & arces Euersi: sicut heri audisti: natura: & studio multum munita: & operosam ualde expugna tionem illorum futuram. Si ergo: ut tibi statutum est: statim post nauiga tionem tuam inferenda sunt arma: consydera quid reliquum sit ęstatis: ad cōficidenda quę postulas. Eris Anchonę ad Iunii extremū: nisi in celerādo labefactare magis ualitudinem uelis. Ibi anteq̄ triremem inscendas: Iuliū credo: totum consumes: dum classis remige: & pugnatoribus erit cōplēda: & uenetorum Dux expectandus: & alii praestolandi: qui instructas triremes ad te sunt conducturi. Menses: ut uides: ad summū quinq; ad belligerandū supererunt. Vltra miles noster contineri in castris non potest. In hiberna si non ducatur: ipse suo iperio ducitur. non satis intelligere possum: nisi Deus miraculum faciat: quo pacto tot castella: & arces: & oppida impigerrimi hostis: ac tantis munita pręsidiis: tam breui spacio in potestatem possis re digere. Consurgit hic mihi dubitatio multa: multusq; metus. si. n. una expe ditione Euersus nō perdit̄: res nostra in diem deterior. Sua per hoc melior redditur. In dilatione ille salutem positam cerniens id extreme conabitur: ut in hiemem bellum trahatur: cuius beneficio colligendi sui sit copia: & pa randi adiutores in annum uenturum. Audi patienter quid ultra consyderē. quicunq; ex crucesignatis uenturi sunt tecum: & nondum uenerint cum na uigabis: audientes bellum in locis Ecclesię geri: & exercitum tuū aduersus christianos pugnare: cogitabunt quod heri dicebamus esse cauendum. Tu tum sibi iter ad ueniendum non credent: nec putabunt totis uiribus tuis in Christi causam descendi. Cum paucis comitatus: alios domi ad digladian dum relinquas. Non omnes necessitatem hanc tuam intelligent: nec belli causam attendent. Publicam. n. opinionem sequuntur populi: & ex illa mo tus animorum utplurimum capiunt. Leue erit: quod mentes ad bene ope randum non satis firmatas possit auertere. Audiemus hos non uenire: quos acceperamus uenturos: illos ex uia redire: qui iam erant iter ingressi: ubiq; uero suspensionem plurimam esse. Grande hoc malum erit sanctissime prae sul: grandis calamitas: nostra occasione tantum praesidii amitti. Ad aliud transi: & intra te cogita: unde parari absenti tibi subuentionem: & stipen dium possis. Gallia adiumenti nihil porrigit. Vtraq; Hispania nihil: Britā nia nihil: Germania: & transalpinae nationes: praeter militem: qui crucem assumet etiam nihil. Italiae quanta habenda sit spes: tu ipse satis cogno

fcis.Mediolanensis Dux ex suffragiis:quæ p ministros tuos ad causam hāc colliguntur:armat ipse quos est missurus cum filio.Idem Florentini:Dux Mutinę:Senenses:Lucenses:Bononienses: & Mantuanus Marchio agit. quisq; uel triremes instructas:uel armatum militem mittit.Ianuensis Ciuitas alienę ditionis iam facta:pendere quicq̄ non potest.Regnum Ferdinādi bello sexennali afflictum terremotibus in auditis:pesteq; & fame prope exanime:nō habet quod tribuat.Veneti causam suam agentes:aliorum implorant subsidia.Solum patrimonium sedis tuæ hucusq; te aluit:& impensam tulit:quæ in construenda classe est facta.Expertus quottidie es:q̄ grauate ad primam contributionem accesserit: quanta coertione fuerit opus: ut quod propter Deum non facit:propter temporalem pœnam impleret. Præsente Beatitudine tua:patre & domino in oculis sic est reluctatū.Quid credis egresso Italiam esse facturum?Si qua in hoc spes eē poterat reliqua: tota erat in quiete rerum:ac pace.Nescio.n.quo pacto bellum nobis gerentibus superbiunt subditi nostri:& ad pręsulum mandata obdurescunt.Hoc proculdubio eueniet magis:audito motu in Euersum.Si indicetur secunda exactio: importabile onus clamabūt:si seuerius a quæstoribus nostris agetur:miram ubiq; contumaciam audies.Non proderunt spirituales pœnæ: ac temporales.Vis sola:quæ posset pertinaces inducere:adhiberi non poterit:copiis nostris bello implicatis.Atq; ita:si recte attendimus: subuentio omnis tibi:ac nobis eripitur.Sed uide q̄tum ubiq; incendium ex hac unius loci flamma exurgat.Ad prętcritam afflictionem:non ad præsentē opinionem respicio.Bello in hiemem producto:continuari in æstatem sequentem erit necesse.Conabitur interim hostis(ut est semper ad perniciem solers) pluribus in locis nouos metus inducere:ut ad plura distracti:minus efficaces ad suam oppugnatiōem reddamur.Habet:ut nosti:intra Ecclesię uiscera multos sceleris sui affines:p malis & ipsi pœnam timētes: cum quibus occultis fœderibus ē sociatus.Ii satis noscētes sublato Euerso:mox ad se calamitatem uenturā:quacunq; illi poterunt ratiōe subuenient.Ad hæc Vrbem Romam in factiones diuisam relinquimus:& infestam nobis propter discessum.Multoꝝ animi:q Dominatum in locis ꝓximis tenent:sunt satis offensi.Populoꝝ quoq; fere omniū mētes:uel nobis:uel cōuicinis sunt paꝝ pacatę.Vbiq; ulciscendę iniuriæ uolūtas accensa: ad quā retegēdā illa uel maxima opportūitas aderit:si exercitū Ecclesiæ uno i locouidcāt occupatū ne ad coercēdos motus se possit impēri.Videbis Gētilē salēsē actū a te in exiliū:sine mora huc reuolare:& cū cōspiratoribus:quos iā fumus expti:in repetēdis q̄ amisit turbas nobis excire.Sabellos & colūnēses moliri multa ītelliges:ut recupēt castella:q̄ adēisti.Idē de nobilibus audies Arcis canalis

Dux Bari. hic est

non erit commune:non oppidum de confinibus diffidens:quod per oppor tunitatem absentis Principis: & occupati exercitus in contentionem non ueniat. Cernimus presentes quid agant Nursini: Casiani: Spoletani: Assisi ni: Anchonitani: Exini: & plures huiusmodi. Audiemus nimirum absentes congeminari eorum proteruiam. Iam uero de Malatestis nil dico. Erramus uehementer: si in tanta opportunitate eos credimus dormituros. quod pote runt: temptabunt ipsi per se: quod nõ poterunt molientur per alios. In ocu lis nostris cum contumelia nostra adiuti sunt hactenus: procul ab oculis etiam adiuuabuntur cum damno. Periculum est ne nonmodo tam grande dominium: quod est recuperatũ Ecclesię: sed quod datum erit nepoti Anto

Senogallia. nio: una rebellione ad uomitum redeat affectu subditorum: qui esse ad Dñ̃os ueteres: ut plurimum solet: imprimis hoc operante. Addo qꝫ ꝑpter aestimationem nostram uulgari nõ uellem: & tibi dico: ut Christi Vicario. Reductę sunt nuper ad gremium tuum ciuitates nonnullae: & oppida: quę ad fines Campaniae sunt. Cum his quoqꝫ Terracina urbs e manibus Fer dinandi ante erepta. Si non putamus hanc nouam possessionem nostram Regi dolere: & illum de recuperatione iam cogitare: rudes admodum su mus. dissimulat nunc indignatiõem suam: egens opis Ecclesiae: sed portui iam ex tempestate appropinquat: ac hoste Gallo pene excluso: ditatur: atqꝫ augetur. Non scio quantum de gratitudine cogitet. Magis benigni homi nes in metu sunt: q̃ in uictoria grati. Intuens ille te longe abesse: exercitum tuum in euertendo Euerso satagere: forsitan pudore uicto: uel rem transiget ipse: uel transactores rei occulte parabit. Ministri sunt ei multi: quales e[illegible]gno scis. Cum illi postmodum succensebis: & factum exposces: aut reditum ad se uoluntarium illorum populorum causabit: aut imminentem ad Gallos defectionem: nisi praeuenisset ipse monstrabit. Atqꝫ ita summo dedecori no stro: summa quoqꝫ accedet iactura. Ad sedãda haec mala si totis copiis eũ eundum: necessario relinquendus Euersus. sin partitis: differenda in lõgius debellatio eius. sin uero ut debelletur: sinendi illi inter se concertare. omnia iam incẽdiis: & latrociniis uidebis compleri. Ex tota Italia partim ob spem praedae: partim ad merendum stipendium: perditi homines in patrimoniũ nostrum conueniunt. Ita redditus Fisci tui: qui discessu ipso labefectantur permultum: his conflictationibus ad nihilum uenient: & allumen inuentũ confici desinet. Grandis iactura hęc Pater Sanctissime. sed grandior meo iudicio quae ex his sequitur. Damnabitur ubiqꝫ Ecclesię Romanę consiliũ: quo in tantam dissipationem sit uentum. Ridebimur ut pueri: qui nõ satis habentes ꝑcul a domo: contra Turcum bellari supra modũ potentẽ: uno ẽt tpe nouos hostes quaesierimus domi: quibus ingratus est hic tuus discess

fus:grata erit turbatio hæc:atq; ut te in Italiam reuocent:maioris incen dii ministrabunt materiam. Dolebunt uehementer his motibus Veneti: quibus pax nostra:& potestas omnis nostra est sæpe promissa. Burgundię Dux omnia querelis implebit: asserens se ab Ecclesia non tantum iuuari: quantum est creditum:& tuas epistolas proferet:in quibus magnorum au xiliorum illi spem prębes. Tum magis hoc fiet:si propter turbationem hu iusmodi præcluderur commeatuum uia:quorum procuratio eti im pacatis rebus est multum difficilis. Nec dubium quin horum copia uel inopia suf cepti stet:cadatq; omnis conditio. Raro.n.quia non sint arma:discedit mi les a bello. Comparari illa ubiq; facile possunt. Semper fames uel dissoluit exercitus:uel armat in Duces. Nec tu mihi ad solitum argumentum refu gias. Sufficit exemplum meum:& profectione mea ad expeditionem hanc alios trahi. Tibi.n.probari forsitan hec ratio potest:sed aliis non item pro batur. Primum.n.non hoc tantum est repromissum:maiora multo Burgũ dię Duci: & Venetis pollicitus es. Deinde Dux ipse cũ uouit se in Turcos iturum:si magnus aliquis Princeps comitem se sibi adiungeret: non hoc cauit:ut comitatu illo honorata esset tua profectio. Satis.n.honoratum est quicquid tale pro Christo suscipitur: sed id uoluit uir præclarus: & in ma gnis uersatus:ut quando uires hostium summę haberentur:& solis suis de bellari eas diffideret:præsertim tam longe a patria:suffragium potẽtię:nõ dignitatis ornamentum sibi asciret. Hoc expectat Princeps ille a te:hoc de esse cum sentiet:frustratum se opiniõe clamabit. Magnum est nomen Ec clesię: diuitiarum opinio multa. Qui uidit apostolicam sedem bellum uno tpe in Regno:in Latio:in Vmbria:in Flaminia potenter gessisse:& ubiq; aluisse exercitus:maiora his nunc pro Fide expectat. Quæ cum non appa rebunt:uel auaritiæ:uel negligentię:uel inconsyderationi nostrę ascribet. q; si statum Ecclesię in pace relinquimus:incommodorum:quę dixi:magna pars tollitur:nec ita frequẽs erit locus querelis. q; si etiam per occasionem absentiæ tuæ exoriretur turbatio aliqua:quam Deus prohibeat: excusata esset omnibus tua necessitas:si non q̃tum exigitur: operareris pro Chri sto. Verum si culpa nostra in hęc mala uenisse putabimur:quid nos a male dictionibus proteget? Acrius in nos:q̃ in turcos odium accenderetur. Mens non improuida cogitare omnia hęc: & timere facile potest. sed mihi dicet forsan tua Dignatio: Incertum est Papiensis:an ista sint euẽtura:quæ dicis. Nimiũ credis iudicio tuo. Fateor incerta esse quę dico:sed incertum quoq; est tibi:nõ futurum quod dico. Ex pręteritis sapiens esse solet iudicium. Tũ in dubiis tutiorem partem amplecti semp prudentis est habitũ. Memoria repete bellũ:quod ꝓxime ẽ gestũ. Eius repetere initia:& ꝓgressum attẽde

Intelliges uno ex igne:quod ante dicebam:multa incendia grauiter exci/tata non solum in diuersis tui patrimonii locis:sed in medio quoq; Vrbis Romanae : atq; adeo ante fores palatii tui : cum nec dies:nec noctes praesidia publica:& tecta nostra ab iniuria nos tutarentur. Nō debemus Beatissime Pontifex:his sanctis temporibus occasionem scandali dare. Contra infideles euntes:parcere Christianis nos conuenit. Ad id meo iudicio omnis tua cura est intendenda : ut nobis extra bellantibus domi sit quies : ne sub unum tempus diuersis laboremus in locis:& tollere leuius malum quaerentes:incidamus in grauius. Grandia pro Christo suscipis sine dubio incommoda. Is ipse senex:& ęger. trahis tecum sanctum fratrum tuorum collegium. Minuis in immensum redditus tuos. Spiritualem:& temporalem potestatem Ecclesiae:mille pīculis subiicis. Omnia perfers:ut placeas Creatori. Ammisceatur hoc unum incomodum caeteris. Alioquin si non ammisceatur:maiorum incommodorum materia:ut sinamus hunc imperitum hominem impune abire:& reseruari in aliud tempus iustam de eo ultionem:Deus:qui intelligit ommissam propter se occasionem pręsentis uindictę:nouā posthac occasionem pręstabit:non minorem pręsente. Interim parcetur fortis exercitus:cuius metu contineatur audacia:quiq; ad opprimendū statim eat quicquid sinistri alicubi oritur. Seruentur:quę parta sunt hactenus magnis laboribus. Pacatis nedum turbatis rebus:ad seruandum perdura. Cōtinuetur haec nostra tranquillitas:ut sicut euntes rem omnem sedis pacatam relinquimus:sic redeuntes inueniamus pacatam:& post labores quietem:nō bellum agamus. Hęc sunt mi domine:quae patri nostro me dixisse tunc memini. uberior dissuasio fuit. sed omnium:ut dixi:recordatio non est explicata:magis ut satisfacerem tibi:q̄ ut futurum quod uelles considerem haec repetii & scripsi. ueniam dabis memoriae:quae:ut caetera:ipso tempore carpitur. Tantum autem:sicut tunc cognouisti:tribuit Deus consilio serui fidelis:ut feruor ille Pōtificis:qui tantopere in Euersum uidebatur accensus:his dictis consederit:& ad te meq; conuersus:sic quoq; & cogitasse : & futurum esse se dixerit. Ridensq; addiderat : Gratias euersus habeat Turco. Beneficio illius impunitatem fert scelerum : & ab exitio quod impendebat eripitur. Vale.

N. Electo Mutinensi.

199 NVllo loco defui rebus Paternitatis tuae. Caluerūt iam aures Pontificis:uocibus ꝓ te meis. Indignitatem rei ostedi. aestimationis suę eū admōui. Incēdi animū ad nō ferēdā cōtumeliā Sedi illatā. Sed nec ille meis exhortatiōibus cessit in īmensum stomacatus. ꝑplura:q̄ ego in eā sententiā sępe locutus est. Priusq; cessurum se ostendit ministerio

suo:q̄ proposito semel suscepto. Scripsit frequenter Duci nō leuibus uerbis: ut tua Paternitas putat: sed grauibus: rogans: admonens: increpans: & libertate plurima minans. Cum non ꝓfuerint hæc: interdicere omnino uult Mutinæ ciuitati: atq; in cū seuere agere: q̄ lenitatem suam contempsit. Agi iam putat non de rebus tuis: sed de suis. Vincere in bona causa subditum quęrit: nō uinci. Atq; hoc uno exēplo: reliquos Vicarios Ecclesiæ officii admonere. nec est: ut timeas sedis iam datæ mutationem: etiam si omnes uno tempore nunciarentur uacare: quæ in ditione sunt Ducis. flecti nullis precibus posset: ut factum mutaret. Si in uerbis est fides: ita exploratum habemi Mutinensis. Imaginem quandam rei meæ: intueri in tua nunc uideor. Mensibus sex continuis pugnans Pius pro Papiensi ecclesia cōtra Ducem Mediolani: cedere illū tandem coegit in sententiā suam. Magis de Mutinē si idem credendū: q̄ & potentia: & ęstimatione est illo inferior. Bono animo esto. Trāsibit cito hic nimbus. Si tu interim pateris: patere sapiēter. Passi & alii grauius aliquando sunt: & tandem consolati a Domino. Cogitanda hæc tibi antea erant: firmandusq; animus ad contentionem hanc expectandam: quod si fecisti: miꝝ qͩ sic lamenteris. si non fecisti: securitatis nimiæ es inculpandus. si nec a pristinis sacerdotiis tuis: quæ collata iam aliis sunt: nec ab ecclesia quam non possides: fructus ulli aduenīūt: res incommoda est: sed cocleam imitare: quæ ubi ros non cadit suo sibi succo uiuit. Partis quæ reliqua sunt: te ad diem sustenta. In hac tamen necessitate: si ex inopia mea præstari subuentio potest: amicus amicum: & Episcopus Episcopum meum non deseram. Beneuale. Romæ.

Cardinali Rauennati

Bonitate Pontificis nostri: & diligentia huius seruuli tui: factum est: ut contra omnium studia seruatus sit honor tuus: & benefactum Francisco. Hodie secundis patrum sentētiis: præfectus Andriensi ecclesiæ est. Ex cōsuetudine uirtus sua laudata. lætor illius causa: sed non minus tua Reuerendissimę Pater. Cōtra binas litteras: etiam eas: quæ ꝓprio erant scriptæ chirographo: binę Regię: & binę Ducis opponebanť: in quibus Dignatio tua aperte arguebatur mendacii: & quod hæ testabantur: illę negabant. Risus erat in nonnullis multus: & subsannatio aperta. Qui minus ad Regem inclinant: mirari se aiebant Dominationem tuam tam de eo benemeritam: legationem gerentem: domum suam honoris sui causa profectam: domi suæ ab eo confundi. Qui uero Duci fauebant: arguebant cōtraria: testimonium aientes affectus ꝓprii: tuas litteras esse non ueritatis. Nemo tamen bonoꝝ: & grauiū: nec Pōtifex quoq; putabat Dn̄ationē tuā mentitā. Deo gratias. Litteræ Ducis ad me oīa diluerūt: & adsti 100 Fr. Bertiñ. Luccñ.

pulatæ sunt scriptis prioribus.Hac ex re gratitudinis:& bonæ mētis æstima tionē auxit Dignatio tua.Dilationes:intermissionesq; cōsistoriorum impetra tæ aliquando:aliquando extortę:rem peruexerunt in portum.Agendę nūc sunt gratiæ non uulgares Pontifici:qui summa semper dexteritate:cū alios non uideretur reiicere:ad nos uultum suæ charitatis cōuertit:& ad compa randa arma sedulo spaciū prębuit.Item & Rothomagensi nostro:& sancti Angeli nr̄o:& Auinionēsi nr̄o:& Spoletāo nostro:& Vicecācellario quoq; nostro : cui eo habendæ impensius sunt:ne ab eo accepisse uideamur iniu riam.Condoluit mecum frigide apud Regem actam esse causam suam:p qua Dignationē tuam summe rogauit : uisusq; est ostendere duriorem pro pterea se in Franciscum fuisse.Si reuisura est Regem Dominatio tua : peti tioni suæ nō desit:si potest.si minus:etiam excuset:quod impetrari non ua luit:& probet illi diligentiam suam:Non tamen de querela mecum habita dicat.Tātum significet cōmendatam a me per litteras causam sibi imposi tam.Pater:& Domine mi Reuerendissime tua in me:& meos non obscura merita:ita tibi animum deuinxerunt:ut omni ex parte sim tuus:omnia cu piam:oīa uelim Dominationi tuę Reuerendissimę : honores quoq; tuos: meos existimem : tuasq; offensiones faciam meas.Non grauetur amare: ut hactenus fecit:deditissimam mentem.Cum non potero cupiam:cum po tero præstabo dignationi tuæ semper ueri filii officium.Eadem bene in Do mino ualeat.Romæ die.vii.Octobris.M.cccc.lxv.

Francisco Electo Andrieñ.

101 FRancisce mi : age gratias Deo.Non eo tātum:q; Ecclesiam An driensem es assecutus:q̄ q; tanto Pontificis:& cōmunis Domini beneficio accepisti.Ad satisfactionem te compara.Ea est:ut Deū timeas:ut merita augeas:ut dignus fias credito ministerio.Memineris sar cinam tibi impositam:in qua non tua tantum:sed animæ omnium illigen tur:quarum factus es pastor.Non tam honoris:q̄ oneris præsulatus est no men:opus bonū : si regatur:ut conuenit.Es doctus:& ingeniosus.habesq; experimentum rerum multarum.Vales etiam corpore.Peccare necessitate non potes:aut inscitia.Ex te erit quicquid in partem utranq; boni erit:uel mali.Multa de te sunt prædicata a beniuolis tuis.Ea tu nisi operibus com probes : noces tibi:& illos iniuria afficis.Pauca hæc a fideli animo accipe. Scribe Pontifici:gratias illi agens:& offer ministerium cōmendabile ad re gimen ecclesię creditæ:& fidem perpetuam pro Beatitudine sua.Nihil est quod tam benefactores nostros ad benefaciēdum inuitet:q̄ benefactorū gratitudo:& cōfessio.Age & gratias priuatis litteris:Cardinali Rothema gensi:& sancti Angeli:& Auinionensi:& Spoletano:qui propter Rauēna

tem nostrum:& me:& propter uirtutes tuas:in petitione tibi fauerunt. Idē facito Vicecācellario:q precibus meis intē mitior fuit. Omnibus scribens: ex meo testimonio ostende te scribere. Praesentes litteras:quae ad Ducē scri bunturreddi diligēter curabis. In his gratias ago pro suis ad me. Dico im pletum esse:quod petiit. Laudo factum:& te tanq̄ amicum:& conciuem: secundum carnem nostrum illi cōmendo. Francisce mi: haec tua prefectio salutaris sit animae:& corpori. Sit patrię tuę:Generi tuo:& amantibus tui honestamentum perenne. Ego certe tātum laetor:tantumq̨ hoc tuo hono re congratulor:quātū pro germanissimo meo lętandum:& gratulandum mihi fuisset. Vale:& cōmenda me cōmuni Domino:& Regi:& Antonello quoq̨ nostro. Romę die.vii. Octobris. M.cccc.lxv.

G. Lollio Picolomineo.

SCribis ferri non posse a te offendi gloriā patris nostri Pii:uel scri pto:uel dicto. Recte hoc scribis Lolli. Rectius hoc sentis:rectis sime operam das:ut cōmutentur maledicta in melius. Quis nō moueatur:uidens pulcherrimam Appellis faciem inquinari ceno: aut Mi neruam ilam Phidiae discuti saxis. Merita eius Pontificis talia in te: & me fuerunt:ut sine reprehensione non possimus tacere. Feci quod monstrasti. Celaui te indicem. Laudationem Campani poposci. Acceptā percurri uno spiritu:ac rursus relegi. Sublata inueni nōnulla:quae die illius recitate: tibi non placuerunt. Multa etiam addita in sententiam tuam. Quę uero de scri ptis amatoriis tam male acceperas:manserant:ut audieras. Verbum im mutatum nōn erat. Erant & grauiora quaedam: de quibus nō scribis:quae uel tunc non pronunciauerat ille:uel tu in decursum orationis minus sensi sti. Vrgentia uehementius gloriam gestarum:q̄ quae annotasti in epistola. Ex his duo hęc nosce:laudato cōuentu Mantuano:& iis quae in Turcos di cit statuta:addebat Pontificem deliberabūdum:utramq̨ ꝓsequeretur cau sam:Inchoatam ne Mantuae ꝑ Fide: an quam suscepturus erat ꝑ Ferdinā do contra Andegauenses:inclinasse tandē in Regiam:quo pax domi cēt: ne uidelicet quietem externis quęrens agitari interim domestica sineret, di ctum meo iudicio imprudens:& diuersum longe a sanctis eius consiliis. cō firmat:quod aliquando Pio datum est uitio:& quod sancta eius dignatio uerbo:& scripto semper negauit. Non tardarunt indictum bellum res gal licanę ut scis: quas reuersus Senam pene omisit. non etiam priuata quies: quam pro publica paratus erat proiicere. Totiens.n.cogitauit regni cau sam relinquere:quotiens spes prosequendi consilii fuit. Maiora impedimen ta in causa fuerunt:tibi eo tempore nota. Illa ergo & uerior ratio:& laus cō stantior:q̨ transalpinę nationes parum responderunt desyderio suo:& Itali

potentatus:uel declinauerunt difficile opus:uel a pmisso abierunt. Si audita uox eius fuisset:pretulisset Christianorum offensionē: ut Christi ulcisceret iniurias. Oppressus Oriēs pluris apud eum fuisset: q̄ uexata Italię portio. Desertus ab omnibus:cum publicae rei prodesse non posset:conuersus est ad priuatam:quam ab externis uacans:non putauit negligendam. Itaq; percursis omnibus:quae intra Ecclesię dominatum gesta sunt:trāsire se ad externa dicebat: & Britānica calamitas primum tenebat locū. Aiebat Pōtificis opera:Henricum regno eiectum: constitutum Edoardum. Atq; ita haec narrabat:ut potissimum eē in hoc laudem suam putaret. Si hostis Pio fuisset Campanus:uoluissetq; in detractionem consentire Philelpho: quid potuisset maledicens grauius obiicere: q̄ quod laudans falso cōmemorat? Ignoui amanti homini:& bono:sed minus gnaro rerum gestarum. Nosti q̄to dolori ea turbatio fuerit Pio: q̄ sit contristatus: q̄ detestatus temeritatē Praesulis Interannensis:quem ad constituendam pacem:non ad concitāda arma legauerat. Potestatem dederat ad salutem: & ille ad pestem cōuertit: erigens uexillum Ecclesię: & stans armatus contra Henricum:ac ut furor omni ex parte impleretur:conficta ferens diplomata:pendentia ab hasta: & per interpraetes uulgans anathema ex illis esse omnes:qui cōtra Edoardum pugnarent. Ingemuit (ut nosti) eo facto tota Gallia: affinitate contingēs Henricum. Armata quoq; sunt regna:opus luctuosum: & triste. nec tacuit tantam iniuriam Carolus Francorum Rex: grauissimis litteris conquestus Pontifici est:expostulans factum legati sui. scis q̄ta cura Pius illi se excusauerit:quot argumentis contenderit:inscio se: & inuito: & dolēte: sine litteris: sine auctoritate sua per Interannensem gesta omnia. Omnē certe doloris significationem tunc dedit:ac nō multo post: Interannensi ad se reuocato:iudicium p tanto scelere aduersus eum cōstituit: secundūq; patrum sententiis dānatum: sede: & dignitate priuauit. Ecce q̄ errabat Campanus a ueritate: & q̄ peccabat in Pium:quod summae erat impietatis. Si imperatum ab illo eēt:summae imputabat gloriae. Quod uix de infideli credi debere:contendebat a summo Christianorum sacerdote factum esse. Quod denīq; litteris negat Pius:hoc oratiōe tota ille affirmabat. Vocaui eū ad me statim:locos qui reprehensibiles essent: & a te monstrati: & a me inuēti: singillatim ostendi. Rogaui:ut quem laudatissimū cupiebat:ueris ornaret laudibus:mutaret quae bene nō essent: Britanicum factū pateretur sileri:causam tardati belli uerius explicaret:nec ab amico correptionem hanc grauate acciperet. ut. n. doctrina essem ei inferior:experimenti tamen plus in hoc aliquid ex tractatione rerum haberem. Patienter audiuit omnia:emēdatio nemq; arbitrio meo permittens:sustulit:mutauit: & addidit: quę tuo iam:

& meo iudicio faciant satis. Gratias tibi ago Lolli: q cogites de Pio nro: q mihi uni credas tua consilia: & q non taceas Papiensi quod tibi est uel triste uel dulce. Multis aliquando in rebus peccant uiri docti: sed in hac frequentius: q sibi fidentes non cõmunicant scripta sua: anteq̃ edant: quos necesse est postmodum poeniteat q̃plurimum. Ego tamen rescripsi Campano epistolam: laudans pluribus uerbis officia sua in Pium: & ipsam quoq oratione quae emẽdatis iam erroribus: digna est laude. Hoc ideo egi: ne poeniteret eum operae positę: & ut testimonium scriptum haberet nostrae in se uoluntatis. Hactenus de Campano. De Gaspare nostro factum est: quod suades. A curia se absoluet q̃primum: & apud te erit. Ego quoq post obitum Pii sic satius duxi. Ferebãt tempora illa nõnullos eius mores: quos nõ patientur praesentia. Meo animo cum qui negociaturus Romae sit: alia mẽte oportet esse: q̃ Gasparẽ uideam. Acrior est: & asperior: & sui iuris retinentior: q̃ conueniat iuueni. Nisi patrocinium Cardinalis tui his proximis diębus ei subuenisset: implicatus duris molestiis laborasset fama & re. Expostulas iisdem in litteris negligentiam meam in epistolis dandis: nuntiandisq successibus rerum: quos habeo: quereris quoq ante ab alienis: q̃ a me illos audiri. Quid tibi dicã Lolli. Iure ab amico amicus: & a fratre hoc frater expostulas. Non nego peccatum: sed tarditatis meę causam intellige. quę sunt mihi tristicię: non induco in prosperis: nec amicis libenter cõmunico. Quid. n. sine causa illos cõtristem? Tu monasteria duo quae a Pontifice his temporibus habui successum putas. Si benignam in me Pauli mentem attendis bene de successibus iudicas. Multa. etenim est. Verum: si ad coenobia respicis: quid iis infoelicius? Florentinum possideo iam: Verum ita censu inops: & administratione locuples: ut oneri sit: non leuamini. Papiensem uero consuetis me implicat difficultatibus. Possessionem Dux aperte negat: iratusq propterea Pontifici est: nec mihi placatior. Pontifex ius suum: ille propositum proiecturus non uidetur. Damno meo: utrinq obsistitur. uereor quoq ne caetera: quae possideo: propter hoc non possessum: mox patiantur. Mores Principantium tenes: & animi impotentiam: ubi quid pertinacius uolunt. Monasterium prouentus ęgregii est: paris pene cum Papiẽsi ecclesia. cõmodũ sane optabile: si cõiungere utranq foelici exitu possem. Inde autem oritur difficultas omnis: unde ortam in Papieñ. es memor. Si itaq de his non scripsi tibi: parcere amico uolui: putans satius esse dolere unum: q̃ duos. Nunc quoq non scriberem haec: nisi litterae tuae me prouocassent. Si nuncii mei: qui ultro: citroq cõmeant: ad te nõ diuerterunt: frangunt imperia. Semper impono eis te uisant nomine meo: te salutent: referantq omnia: quę habent de rebus meis: & me. Aut pestis: aut negligẽtia

illos ab officio abducit. Acriori posthac opus erit imperio. Nemo sine mādatis: & sine litteris ad te meis iter Sena habebit. Fer pręterita patienter: & mihi ignosce. Futura officiosiora erunt: ut spero. Vale.

Duci Pro Pontifice Paulo.

On sunt noua charissime fili: quę nunciamus: nouis lachrymis sunt prosequenda. Similia his annis pene singulis audiuimus: & fleuimus. Raro a doloribus cessarūt corda fidelium. Haec tamē praesentia mala eo anxius sunt audienda: quo iam ad uiscera Christianorū propinquant. Non tacuerunt ea iam dudum Romani Pontifices, Gregi Dominico prenunciauerunt uenientem procellam. Clamauerunt: & quasi tuba exaltauerunt uocem suam. Nos quoq; ab assumptione nostra usq; in hunc diem: sine intermissione clamauimus. Nulli Regum: nulli Principū: nulli potentatuum ad nos uenerunt oratores: quibus uenturas calamitates non monstrauerimus: & quos ad subueniendum non simus hortati: quasi plane diuinaremus quod factum est: sic subsecutam cladem edximus. Audiuit omnis populus Pastoris uocem: sed nō exaudiuit. Ecce nūc fili charissime Schandarbeus fortis Christi athleta: qui magnę parti Albanię impe ritās: annos supra .xx. pro fide nostra pugnauit: magnis Turcorum oppressus copiis superatus ē proelio: Dominatu omni exutus: & ad littora nostra inermis: nudusq; est impulsus. Albanenses uero ipsi: quos ille in proelio cōmilitones habere solitus est: partim cęsi gladio sunt: partim in miseram ser uitutem abducti. Oppida: quę antehac pro nobis Turcorum sustinuerunt impetus: in ditionem eorum uenerūt. Vicinae gentes: quae Adriaticum ma re attingūt: ppinquo metu exterritae tremunt. Vbiq; pauor: ubiq; luctus: ubiq; mors: & captiuitas ante oculos sunt. Audire miserum est: q̄ta olum rerum fit cōturbatio: lachrymabile inspicere nauigia fugientium: ad Italos portus appelli familias quoq; egentes: & nudas: pulsas sedibus suis: passim sedere per littora: manusq; in caelum tendentes: lamētationibus cuncta im plere. Circundant eos mala: quorum non est numerus. Ipse uero Turcorū Dux uictor: superbus: imanis: maioribus: q̄ antea munitus copiis: ad uendicanda proxima quaeque praecipitat. His si potiatur: non solum ademisse se Italis omnem pene parandarum classium facultatem itelligit: sed quod dolentius est: parasse sibi maris imperium. Si (quod Deo nō placeat) funestū hoc propositum teneat: quis nō intelligit ad peruagandas terras: & maria: & ad cōmiscenda omnia cędibus atq; incendiis: summam illi potestatem futuram? Experimentis publicis: & significationibus priuatis compertum habemus: illum eē natura immanem: imisericordem: sanguinarium: auidū superq̄ dici possit: nō solum propagandi Imperii: sed delendae passim ex ter

ra religionis Christianæ. Hæc naturę mala ætas ad huc recens inflamat: Est illi pro otio defatigatio: & ꝓ quiete animi aliena calamitas. Hoc uero amplius habendus in metu est: q̄ maiores sui: q̄ illi uictis aliquando: & se se dedentibus: nō quidem religionis: sed naturæ uinculo pepercerunt. Hic omni barbarie sæuior: nulli omnino: etiā fide pacta ignoscit. Sic Imperator Græcorum: sic Rasciani Principes: sic Rex Bosnę cum patruo suo sub eius gladio misere ceciderunt. Christianorum negligentia potestatem ei: & spiritum auxit. Fecerunt antehac sancti Pastores: qui nos prçcesserunt: quod eorum tulit facultas: sed soli ad tantam rem non suffecerunt: sperantes exemplum suum cæteros secuturos. impenderunt Deo: quod habuerunt. Nos quoq; ad Pontificatum hunc nostrum: quem non ultra q̄. xxii. mensem tenemus: egeni omniū uenientes: quod undiq; potuimus contrahere: ad hoc ipsum larga manu cōtulimus. Aureorum milia centum anno proximo ad Hūgaros misimus: præsenti quoq; multis milibus eos adiuuimus. Huic ipsi Scandarbeo: quem diximus: non defuerunt continuo suffragia nostra. Ab aliis quoq;: qui eguerunt non est Pauli manus subtracta. Sed quid sola hæc sedes: aut qd nos in hac nouitate prçsulatus: tot in locis contra potentissimum hostē potuimus: aut possumus? Maioribus prçsidiis ad eum cohibendum est opus. Veneti biennium continuum aduersus eum bellantes: exhausti iam sunt: & aliena expectant auxilia. Hungarorum non est cōditio melior: quos & arma assidue: & noui quottidie metus concutiunt. Non deficiemus nos animo: q̄diu uiuere patietur Deus. Per singulos dies impendemus: quod nostrarū uirium erit: & nostri officii sedulo erimus memores. Sed si maior uis ingruat: & si hostilis furor fidele studium nostrū euincat: quę inde succedent iudicabit Deus: cui debeant īputari. Nos interim: sicut hactenus fecit Ecclesia: exaltabimus in fortitudine uocem nostram. Euāgelizabimus uerbum salutis principibus: & populo Dei. Exaltabimus uocē: & non timebimus. Et nunc in tam lachrymabili rerū statu conuertimur ad te amabilis Deo Princeps: & tecū non nostra: sed Christi uoce alloquimur. Christianus es: & christiana imbutus religione. Hanc tenuisti a paruo: & hanc natu grandis nunc tenes. Moriendumq; in ea tibi nō dubitas. Vide quæsumus: quæ sunt Principis christiani uera officia in hoc casu: aut quid a te nunc omnipotēs Deus pro fidelibus suis requirat. Non auribus corporis: sed intra secretum conscientię tuæ: nos audi. Dedit tibi Principatum: & Principis nomen. Adiecit potentiā: & quę circa te uides. Scimus quod aliū de credis illa non esse. Omnis. n. potestas a Domino Deo. Iccirco autē hęc tibi sunt attributa: ut si quando impugnaretur fides sua: & si quādo periclitaretur populus eius: pugnares pro eo; nec sineres labefactari opus misericordiæ

cordię suæ. Sumeres autem arma: & scutum: & in occursum contenderes: atq; hoc fideli ministerio ꝓ donis suis ac datis gratias ageres. Cum uero fili charissime nō fiunt hæc: & debitum nostrum illi non soluimus: quid di uinam eius sententiam de nostris operibus sentire putamus? Ingratos pro culdubio iudicat nos: & nec immemores solum beneficiorum eius: sed indi gnos quoq;: qui teneamus: quę dedit. Innumerę aliquando nos circundant angustiæ: & malis multis affligimur. Patimur quæ nollemus: & admira mur: unde illa adueniant. Adueniunt fili: q; offendimus Deum: q; terrenis immersi: oculos non eleuamus ad cęlum: nec benedicimus nomini suo san cto: nec ad miseros Christianos: q tutelæ nostræ crediti sunt: nos ipsos cō uertimus. Vt ergo bene sit nobis: & ꝓsperentur in salutari suo dies nostri: excitemus mentes a somno: in quo diu sepulti: oues fideles dilacerandas lu pis dimisimus. Iam tandem reddamus domino sacrificium: omnium salutare: omniumq; necessarium: debitum autem tibi: qui ad custodiam in alto es positus. Ad hoc uero si minus nostrum officium: & christiana nos chari tas cogit: cogant saltem pericula nostra: & cura eorum: quæ in hoc sæcu lo sunt nobis charissima. Flāma hęc nisi ocius restinguatur: comprębēsura est latius quam opinemur. Nemo sibi securitatem promittat. Nemo inter ualla locorum: alpes: & maria defensiōi suæ proponat. Quondam hi reges: & populi: qui oppressi iam sunt: hæc sibi proponentes comprębensi sunt in cōsiliis: quibus cogitauerunt. Cum dixerunt iuxta uerbum Apostoli: pax: & securitas: tunc repentinus superuenit interitus: sicut dolor in utero habē tis. Beatus homo: inquit scriptura: qui semper est pauidus: qui uero mentis est duræ: corruet in malum. Mater autem negligentiæ securitas est. Nemo regno suo: & uiribus suis cōfidat. Non cogitet aduersus solos Turcos: quæ imbellis gens dicitur: pugnam sibi futuram. olim: priusq̄ transirent in Græ ciam: cum solis Asianis erat certamen. Europe nūc magna parte subacta: cum Asianis: & Europeis ad littora usq; sunt ꝓgressi Italiæ: & ereptis Chri stianis: his pugnantibus christianos nos urgent. Bellandum nūc Italis est: non tam cum Turcis: q̄ cum nostris militibus: quos Turcus assiduis uicto riis suos iam fecit: nec iam barbaris armis: sed nostris: tormēta quidem bel lica maiora illi sunt: & sæuiora q̄ nobis. Armaturam nostram fabricāt iam ubiq;: & induunt. Veste nō illa longa: & impedita: qua cōsueuerunt: in præ lium prodeunt. Equis quoq;: quo sint agiliores in pugnā: italica iam frena accōmodant. Nostra pene omnis militaris disciplina contra Christū nūc militat. & cui dubium est: si (quod auertat omnipotens Deus) partem ali quam Italię occupent: quin ea parte adiuti: & fortiores facti: cōprębendant mox aliam: rursusq; aliam: donec tota iugum eorum accipiat? Porro autē

Italiæ facti Domini: quis negetınon cum Asianis imbellibus:sed cum ea natione rem sibi futuram:quam cæterę olim sunt nationes expertæ? Non sunt somnia hęc:nec meticulosi pastoris phātasmata. Vera dici a nobis pu tamus. Præterita de futuris sunt argumento:exempli quottidiani:non opinionis tota hęc ē supputatio. Terret nos callidi hostis solertia:terrent opes immensæ:terret una eius uoluntas:momento se:quocunq; est opus con uertens. Terret quoq; desidia nostra:cor frigens ad opera Dei:& Christianorum tot pene inter se dissensiones:quot populi:& principes sunt. Quod uero his omnibus tremendū est magis: terret ēt Deus ipse.ipe inq̄ Deus: ne malis nostris iratus:& cor Christiāorū impœnitens noscens:auertat ab eis oculos suos:& agitari his calamitosis flagellis permittat. Proinde Fili charissime:uocāte te Vicario Dei:excita potētiā tuā:& ueni. Accurre auxiliis ad extinguendum cōmune incēdium:& ad conseruandas animas:quę renatę in Xpo sunt:& propter quas descendens ille de excelso sancto suo: incarnatus est:passus:& mortuus. Ad parandam deniq; securitatem tibi:& tuis:si gloriam sæculi quæris:nullibi esse maior potest. si meritum clari facinoris:nullibi Deo acceptius. Si redemptionem etiam ꝓ peccatis:præsentiorem aliunde non est comparare. Legem non imponimus tibi:non militem certum:non diffinitam pecuniam. Ad præscriptum cōscientiæ tuæ ista requirimus. Sapiens es:& Christianus:& quid hęc postulet necessitas prudenter intelligis. Non consultores sæculi:sed Deum:& cōscientiam adhibe in consilium tuum. His suasoribus:nihil quod inutile sit:nihil quod non cōueniat dignitati:efficies. Si missurus es copias:tutis itineribus ad locū belli peruenient:& cum honore inter nostros pugnabunt. Sin stipendium collaturus: nec nos: nec quisq̄ alius a te illud requiret. Ministri tui ex iuditio tuo:sicut necessarium uiderint:illud impendent:dummodo paretur salus:p quem paretur cura non est. Inclina fili aurem tuam in uocem patris:& uerba eius exaudi. Puta:quæ locutus est:dicta tibi a Deo esse:quando hęc fieri per te uult Deus. Quod negabis Vicario Christi:negabitur Christo:& quod illi ad opem fidelium offers:offeretur & Christo. Subita sint:atq; in tempore auxilia tua. Dilationibus nostris crescit cōtinuo hostis:& nos minuimur. Morientium gemitus:& eiectorum lachrymę:& dispersorum contritio:& sanguis:q̄ effunditur:& Dominus Deus tuus:tibi ante oculos sit.

A. Cardinali Sanctę Crucis.

Hieronymus tuus:uel dicam uerius nr̄:hodie publice disputauit. 104
Honorauerūt eum Cardinales septem:prælati q̄ plures. Turba doctorum hominum multa. Prębuit omnibus naturæ:atq; institutionis specimen singulare. Nihil eorum:quę contradicta sunt:insolutum

relinquens. Memoria stabili aliena argumenta resumpsit: sua innumeris ꝓ
bationibus confirmauit: nullibi haesitans: nullibi uel uerbi: uel rei causa in
digens admoneri. Omnia uero singulari modestia: quae cõmendare illam
ętatem solet: ita condiuit: ut pudor non sit uisus doctrinae cędere. Singulo
rum autem: qui aderãt: laudatus est uocibus: dignusq; habitus: qui sangui
ne: & famulatu tibi sit coniunctus. Benedicendus ergo Dominus: qui tri
buit illi intellectum: ut disceret iustificationes suas. Cõmendanda diligẽtia
tua: quae talentum ei a Domino creditum: uoluit ad lucrum conferri. Ipsi
quoq; sua laus est tribuenda: ꝙ nõ defuit sibi: & ꝙ monitis tuis auscultãs:
fructum fecit patre: & magistro dignum. Ambobus: atq; adeo toti familię
tuę cõgratulor: eoq; impensius gratulor: ꝙ uix ablactatum illum agnoui:
& in ulnis aliquando gestaui: & indolẽ futurae uirtutis iam inde prospiciẽs.
Det ergo Dominus iuxta uerbum scripturae: capiti suo argumẽta gratiarũ:
& corona inclyta protegat eum. A iuuentute etenim excepit doctrinam:
ut usq; ad canos sapientiam inueniret. Domum a disputatione reuersus: pu
taui his litteris perhibẽdum Hieronymo testimonium: quod tuum quoq;
spiritum consoletur: & benedici faciat quicquid operae: & laboris in eo eru
diendo est sumptum. Vale.

N. Archiepiscopo Sypontino.

105 SI tuis in me meritis addere cumulum uis: ostium & gratissimum
& acceptissimum: & intimo cordi mandandum: protege Vassa
nẽses meos ab iniuriis Ortanorum: & quidem protectione: quę
ex officio sit. Eo adducta res est: ut in utrãq; partem quod illis fit: mihi fiat.
Libera: te quaeso: hac molestia Papiensem tuum. Vale Romę. v. Decem
bris. M.cccc.lxv.

Antonio Tridento Secretario Vicecancellarii.

106 AD cęteras uoluptates huius mei secessus accessit iucunditas lit
terarum tuarum. legi eas libenter. In epigrãmate ad me pridem
misso mutaui quod mones. Non aduerteram prius. Vt tu con
decus: ita legens ego: mendam nõ senseram. Maculę huiusmodi non sunt do
ctis insolitae. Eę praesertim: quas incuria fudit: aut humana parum cauit na
tura. In altera laudatiõe beatae Virginis: quam misisti cum litteris: delecta
tus sum plurimum. Iuuit nõ solum auctor: sed res. Nihil uel scribi crebrius:
uel audiri libentius debet. Laudabũt alii claram Rhodon: aut Mitilenem:
Aut Ephesũ: bimaris ue Corinthi Moenia: uel Baccho Thebas: & Appolli
ne delphos Insignes: aut Thessala Tẽpe. Christião homini hęc meditatio
est propria: sacerdotibus necessaria. Ad Colocẽses scribens Apostolus: Ser
mo inquit uester in gratia sit conditus. Aniles fabulae: & poetarum cõmen

ta:quę ad eruditionem tolerantur in pueris:in confirmata ętate:sacrisq; ad dicta:reprehēsibilia sunt.Itaq; facito diu:quod facere incępisti:& ad Deū conuersus:dic cum Propheta:Dulcia faucibus meis eloquia tua:super mel ori meo.Eadem uirgo:cuius laudibus inseruis:sit tibi custos:adiutrixq; in omnibus operibus tuis.Commenda me Reuerendissimo Domino nostro cōmuni:& roga:ut absentis sit memor.Beneuale.

Do.Brixiensi Episcopo.

Accepi Apologeticum tuum Ecclesiastici status:& q̄d prius nō 107 acceperim:causam agnoui Voluisti inseruitum esse iudicio:magisq̄ tempori:hoc est attendi potius emendationem:q̄ ꝓmissū. Id ego quoq; libentius habui.Prestat:inquit Seneca:nullos codices q̄ inemendatos habere.Legam librum non correpturus:ut petis:sed laudaturus uigilias tuas.Sunt.n.perq̄ necessarię:& ad calumnias nostras:q̄ bene apposite.Transierunt iam quidem in affectum cordis.Cogitauerunt:& loquuti sunt nequitiam.Iniquitatem in excelso loquuti sunt.Posuerunt in coelū os suum:& lingua eorum transiuit in terra.quos tu doctissime potenter refellis.Ita moderaris tamen tuę defensioni:ut criminantes conuincas:peccatis nihilominus Sacerdotum:si qua sunt:non blandiaris.Recte igitur cōuenit inte illud Propheticum:Os iusti meditabitur sapientiam:& lingua eius loquetur iudicium.Habeo tuę Dignationi gratias innumeras.Te amo ex corde:tuis commodis cupio inseruire:quandoquidem tu publicis seruis. Hęc lectio cumulus erit rusticationum mearum.Vicissim erit:ubi mentē corpusq; recreem.Ante creditū meum librarium qui excribat parare nō potero.Facilius hic est ligonem reperire:q̄ calamum.Sed Romę diligenter:& cito transigentur omnia.Beneuale:ueneratione:& cultu dignissime prasul.Campagnani.x.Augsti.M.cccc.lxvi.

Ia.Cardinali Papień Do.Episcopus Brixień.

Quid me doctorem:& magistrum uocas? qui supremum magistrum:& cardines mundi doces? Quid dignissimas cogitatio- 108. nes tuas somnia appellas:quę somnulentos excitare possunt: etiam si in sardis dormirent iuxta Aristotelis historiam.Quid pudet offerre quod tibi honorificum:& gloriosum est.Pudeat illos:qbus hęc scripta tua ruborem iniicient.Exegi certe nō ut praeceptor:sed ut deuotissimus seruitor:auidus lectionis tuorum operum.Fit enim nescio cur:ut libentius legamus eorum scripta:quos diligimus:aut forte quia unumquenq; delectat opus proprium:& amicorum opera quasi nostra legimus:quanq̄ et si mihi hostis esses acerrimus:non possum non probare quę tua sunt:sicut quondam insignis Orator contumeliosus in emulum suum:quem

bestiam appellauit:nō laudare: & admirari non potuit orationem eius. Vidi ergo:ut optasti:epistolam tuam diligentissime:& plura in ea me delectarunt.eo tunc solo tristis fui:cū extremam uidi lineam. Redii tunc ad caput & iterum:atq; iterum perlegi. Non induam medici personam : quia in ea nihil curandum est:amantissimi profecto seruitoris iam diu indutus sum. Idcirco ex corde loquar.abeant assentatiões:adulatiões recedant ab amorē & consuetudine nostra:quae nec Dignitati tuae cōsentiunt:nec naturae meę Plaena est epistola tua dignitatis:& grauitatis:pregnans sentētiis optimis: lenis:non arrogans doctrina:stilus suauis:non turgidus:qui beniuolentiā: & gratiam tibi comparare possit:non inuidiam conflare:aut incendere odium. Nosti.n.q̄ modeste sit cum talibus loquendum: quis.n.tanget montes:& non fumigabunt. Insigne praeterea ea est mentis bene constitutae:& animi intendentis ad queq; optima:dedignantis leuia:despicientis superba : & ab omni arrogantia & insolentia abhorrentis. Cardineam prorsus prese fert maiestatem:& digna ꝓfecto:quam patres prae oculis semper habeant:in qua tam mirum in modum restituere contendis : & reintegrare deperditam quodammodo senatoriam grauitatem:& Maiestatem uestrā. Eya igitur non abiicienda in flumen:sed in consistorio uestro legenda:ac celebranda magnis laudibus:atq; in excelso aliquo loco notanda aureis litteris. Neq; tibi uerendum est:qđ arrogantię argui merito possis:quasi uolueris plus sapere:qui iunior es aetate:& dignitatis tempore multis collegis tuis.quis.n.ꝓhibere potest spiritum? Dei Potestis (inquit Apostolus) oēs per singulos ꝓphetare:ut omnes discant:& omnes exhortētur. Suscitauit Deus aliquando spiritum pueri iunioris & iudicauit senes iudices populi. Figulus est pater familias noster:idem qui uasa ędificat:& formata postea implet:quo uoluerit liquore.neq; cognoscit quisquam : nisi ei desuper reuetur ad quem tandem usum electus sit.unde est illud de iuuene Ioseph:eloquium Domini inflamauit eum:& constituit eum dominum domus suae: & principem omnis possessionis suae:ut erudiret principes eius sicut semet ipsum:& senes eius prudentiam doceret. Te autem hoc maxime rogo.hoc deprecor:ut charitas tua magis ac magis abundet:& ita nitetur facere:ut qui tua haec legerint fratres tui:in te quasi in speculo quodam ea speculentur:& probent experientia:& exemplo tui quę litteris demandasti:ut non futilis suasor:& monitor : sed efficax:& constans fuisse uidearis. Non enim dubito te aestimasse quantum negotii susceperis:non solum in pręsentia:sed in omnem uitam tuam : si haec edatur epistola. Legem posthac ante oculos habebis : non solum a naturae ratione:& diuino humanoq; iure proditam:sed etiam a te tibi praescriptam. Quis enim patrum tibi igno

scat si contraieris admonitionibus tuis: si ab his tuis consiliis declinaueris: in quo tamen mihi laudabilior uideris: quia non solum communi ratione uirtutis: officii: & dignitatis tuae: sed etiam quadam alia necessaria praeceptione a te ipso statuta: tibi sit deinceps cum Pontifice: & Patribus grauissime: sanctissimeq; agendum. Implebit aut amici: & boni Senatoris officiu is ad quem epistolam direxisti: si curauerit: ut apto aliquo modo Pontifex eam ei ponderet. Vale.

Thimotheo Canonico Regulari Archiepiscopo Ragusino.

Facile est credere intermissionem consuetudinis nostrę a quibus es semper dilectus: molestam tibi esse. Id. n. humani sensus est proprium: olimq; accidit multis: plurimis indiem continget. Verum tu: si consolari non potes carnis pręsentia: quod proximum est: consolationem ex spiritu accipe. Vel scribendo: uel litteras nostras legendo: fac ut tibi ante oculos simus: ac sic desyderium lenies. Neq; . n. minus iucunda cę solent mentis: q corporis consortia. Ego uero tui obliuisci non possum: nec est ut de Papiensi tale aliquid timeas. Humanitas tua: & fraterna dilectio: & gloria diuinę pdicationis: quā in ecclesia es assecutus: faciunt: ut excidere animo nullis interuallis uel locorum uel temporum possis. Oratorem Ragusinum antea tantu mihi notum: nunc uero pastoris sui testimonio cōmendatum benigne accepi: & me illi totum impendi. Hortatus quoq; pluribus sum: & ad conciues suos exhortationē iniunxi: ut te colant: tibiq; auscultēt nec putent minus grata nobis futura q tibi suae deuotionis obsequia. Dicā uno uerbo: In illo pmerēdo desyderio tuo satisfeci: & meo. quę uero ex oris istis Illiricis humanissime offers: omnia ea mente accipio: qua offeruntur: tibiq; gratias ago. Nil autem impręsentiaru est: quod optem isthinc. hoc tantum peto & rogo: ut ualeas semper: utq; opus Dei digne adimpleas. Et enim his in locis es positus: in quibus non solum credito: sed & circustanti gregi possis utilitatem praestare. Fidei hostis uicinus est: persecutio assidua. Hortandi ergo a te illi: & subleuandi sunt: & in confessione fidei retinendi: quorum ceruicibus hostilis gladius imminet. Cum uir nominis sis: & monita sancti pectoris plurimum ponderis habeant: non erit sine fructu cura haec sumpta. Talenta nobis a Domino credita circumscriptum locu nō habēt: conferri ubiq; ad lucrum possunt. Praesul ille dici non potest ministerium bene implesse: qui suam tantum diocesim curans: quod in uicina deserentibus aliis: geri posse utiliter uidet: p negligentiā deserit. Fero iuxta puerbiu: ligna in siluā: & monitorē gentiu moneo: sed dum te q laudatissimu: christianos uero illos q adiutissimos cupio: fideli sum imprudētia lapsus. Vale.

Francisco Sfortiae Duci Mediolani.

110 Idimus semper dilectum filium nostrum Iacobum tituli sancti
Chrisgoni presbyterum Cardinalem Papiensem nobilitati tuæ
ualde affectum:& rebus tuis studuisse:quantum fuit in se. Tem
pora imediati prædecessoris nostri inditio nobis fuerunt : nostra uero expe
rimentum dedere . Conseruandi sunt amici tales:& uicissim amandi. Nos
quoq; ꝑpter eius uirtutem:& pręcipuam in nos charitatem : sine intermis
sione illum dileximus:agentes in minoribus successus eius adiuuimus : &
ad Pontificatum assumpti:non mutauimus mentem. Audita igitur nuper
uacatione Monasterii sancti Petri in Cœloaureo papiensis:quod suę cathe
drali ecclesię pene conterminum est:cõmendandum sibi illud putauimus:
Confidentes in Domino : q̄d diligentia eius : ac studio:in spiritualibus:&
temporalibus incrementa suscipiet : fietq; in oculis populi commendabile
ministerium suum. Credidimus dispositionem hanc nostram non esse tibi
ingratam. Neq;.n.credi aliter conuenit:quia & persona ipsa grata est excel
lentie tuę : & dilectionem meretur a te:& nos ei prodesse hac in re merito
cupimus. Hortamur igitur nobilitatem tuã in Dño:& paterne rogamus:
ut pro reuerẽtia Apostolicæ sedis & nostra:& pro honore etiam tuo proui
sionem hanc benigne accipias : uoluntatem nostram adimpleas sine recu
satione:fauens Cardinali:qui statui tuo fauit semper:& fauet . Scimus sta
tim nõ defuturos qui te ad porrigendas pro eis intercessiones assidua im
portunitate fatigent : sperantes retractaturos non esse quod fecimus. q̄bus
dilecte fili excellẽtia tua aures nõ præbeat:mutaturi enim factũ nõ sumus.
Perseuerãtes uero in molestiis suis:nos:& te:& cardinalem sine fructu uexa
bunt. Verum confidimus:q̄d pro sapientia tua:& pro communi nostra di
lectione illos non audies.

Franc. Sfor. Duci Mediolani.

111 Ogas nos ꝑ litteras tuas ut monasterio sancti Petri in Cęloau
reo ꝓficeř uelimus in Abbatẽ dilectũ filiũ Antoniũ de Iudicibus
fratrẽ Abbatis defuncti. Nos dilecte fili ꝑces tuas optamus sem
per q̄tum cũ deo possumus adimplere:& has implere possemus si monaste
rio ꝓuisum nõ esset : audita.n.uacatione cõmẽdauimus illud sicut nosse iã
debes:dilecto filio Iacobo tituli sancti Chrysogoni ꝑ̄sbytero Cardinali : &
Papiẽsi Episcopo:quẽ sciebamus charũ eẽ tuę nobilitati:& opportũitatẽ ad
bonũ regimẽ nõ paruã habere. Itaq; iam satisfacere desyderio tuo nõ possu
mus:& ideo hortamur tuam Nobilitatem:ut bono animo necessitatẽ hãc
nostram accipias:& ꝓuisionem factam habeas gratam. Duobus tibi ami
cis Cardinalibus gratam rem facies:Papiensi: cui Monasterium est cõmẽ
datum:& Theanensi:qui ex huius assecutione alterum a nobis est habitu

tus quod ipsum Papiésem mandamus dimittere: nobis quoq;quibus bo nam tuam mentem es sæpe pollicitus:& factis probasti:unice cōplacebis. Antonio uero:pro quo intercedis contenti sumus prioratum concedere:& in futurum:cum uacare aliquid melius continget:honoris sui:tua contem platione rationem habere.quod certe suo tempore obliuioni nō dabimus. Si qui aliter de Monasterio te fatigarent:& propter instantias litterarum: & precum confiderent nos mutare quod fecimus:ostende confidenter illos errare.Non.n.ii sumus:qui non sciamus quid grauitati officii nostri con ueniat:& quid continuare nos deceat.Hucusq; per gratiam Dei nil nos ua riare oportuit:nec hanc dispositionem mutare intendimus. Scimus quia nos amas:& quia honorem nostrum:propter rogantium ambitionem nō negligis.Nouimus quoq; te sapientem Principem esse & rationem audire: & uinci a rebus honestis. Proinde si possessionem Cardinalis adhuc non habet:rogamus ut tuo iussu:& tua gratia assequatur q̄primū.Si habet: ut etiam negotia sua habeas commendata.Nulli ex tuis nisi tibi soli scriben dum putauimus:quia non credimus opus esse inter nos mediatoribus ullis. Vale in Domino:& sicut expectamus uotiue nobis respōde.Datū Romę.

Ia.Ant.Episcopo Legioneñ.pro Pontifice.

COmmendauimus dudū ut scire te credimus: dilecto filio nostro 112 Iacobo tituli sancti Chrisogoni presbitero Cardinali Monasteri um sancti Petri in Coeloaureo Papieñ:sed obstante claræ memo riæ Francisco Sfortia Duce Mediolani nuper defuncto:assequi possessio nem non potuit:licet litteris: & nunciis eum aliquando rogari fecerimus. Sciebamus eam renitentiam nō placere dilectæ in Christo filiæ:nobili mu lieri Blancæ Mariæ Ducissę consorti eiusdem: credidimusq; post obitum illius difficultatem nullam futuram: & anteq̄ tua Fraternitas Mediolanū uenisset: possessionem iam habitam esse: sed audimus dilationes uarias adhuc interponi:& prouisionem nostram differri.quod certe admiramur: præsertim cum sine offensione Dei hoc esse non possit.Proinde Fraternita ti tuæ harum serie iniungimus ut nostro nomine de hacipsa re alloquaris Ducissam:eamq; horteris ut pluris suam conscientiam existimet: q̄ impor tunantium preces:& magis Deum attendat:q̄ homines.Nos de sua nobi litate bonam spem semper cōcepimus:putauimusq; recte conscientię e am esse:& Deum timere.Id quoq; impręsentiarum putamus.Vidimus insuper abusus: qui in beneficialibus esse prius solebant:ab ea non probatos fuis se.quod ergo uerbo ante ostendit: expectamus nunc ut opere compleat: & id agat: quod est semper locuta. Honori enim suo: & bonæ famæ sic expedit. Mens nostra est: ut præfata prouisio ualeat: nec mutare:

Franc' Sforza

illã intẽdimus. Si qd aliud suaderet: uel scriberet: ex itẽtione nr̃a sciat illud nõ esse. Tua fraternitas hanc quoq; cõmissionẽ diligenter curet: & nos de eo quod egerit: faciat certiores. Datũ Romæ die. viii. Aprilis. M.cccc.lxvi.

Galeazio Duci Mediolani.

113 ALias iniunximus dilecto filio Augustino de Rossis tuo apud nos oratori: ut scriberet tuæ nobilitati nõ esse nostræ intẽtionis: ut a uenerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalibus seu Vicariis eoꝝ: quicq̃ ratione mutui: quod nũc a psonis ecclesiasticis capis cõtra eoꝝ uoluntatẽ exigeret. Audimus impręsentiaꝝ a tuis officialibus id nõ obseruari: & istantius q̃ ante ad dictã exactionẽ tuo mandato pcedi. Quod pfecto satis miramur: cũ nec nostro honori: nec dignitati ipsoꝝ coactiones huiusmodi cõueniãt. Proinde hortamur eãdẽ tuã nobilitatẽ i dño: & obnixe ab ea reqrimus: ut p nr̃a: & Apostolicę Sedis reuerẽtia: dare operã uelit: ut a cõtributione huiuscemodi iidẽ Cardinales cũ bonis suis seruẽtur imunes: nec amplius sup hoc molestẽtur. Nõ. n. sine pręcipua displicẽtia nr̃a fieri aliter posset. De itẽtione aũt hac nr̃a: si aliter scriptũ: uel nũciatũ eẽt tuę generositati: rogamus malis nobis q̃ aliis credere: & cum effectu curare: ut super hoc amplius non habeamus rescribere.

Galeazio Duci Mediolani.

114 INtelligẽtes mẽse elapso nõnullas exactiões noĩe mutui fieri ab officialibus tuis de beneficiis & ecclesiis: quę in dñio tuo a qbusdã ex uenerabilibus fratribus nostris sanctę Ro. ecclesię possidẽtur: admirati plurimũ sumus: ac doluimus: moleste habentes eos: q mẽbra sunt nr̃a: & q sedulo nobiscũ laborant: absq; ullo dignitatis respectu indebite ab illis uexari. Propterea accersito ad nos statim dilecto filio oratore tuo pręsente in curia: grauiter cũ eo de hac re sumus cõquesti: & eidẽ iniunximus: ut illico ad nobilitatẽ tuã scribẽs: ostẽderet q̃ ingrata nobis res eẽt: requireretq; nomine nostro ut ab eiusmodi exactione mãdares desisti. Credidimus hanc requisitionẽ momentũ isthic illico esse habiturã: nec significatione noua opus existere. Intelligimus nũc ex eorundẽ fratrum querela: acrius pseuerari in pposito. Et mandata quoq; inspeximus suis procuratoribus facta: quæ certe nimiũ inaduertẽter: ne dicamus licẽter: sunt facta. Dilecte fili: qa te inscio pręsumpta talia esse putamus: nec credimus tã modici a te æstimari Cardinales: hortãmur iterum: & requirimus eandẽ tuã nobilitatem per pręsentes: ut mandare illis protinus uelis quatenus ab exigendo desistant: nec dictos Procuratores ultra molestent: pati enim nec debemus: nec possumus: Principes Ecclesiæ: & aliũde onera grauia habentes: qui ubiq; in honore habentur: laycalibus oneribus isthic aggrauari.

Confidimus qđ re intellecta requisitioni nostræ ꝓ reuerentia eius dignita
tis:& pro tua bonitate opportune ꝓuidebis:& cito.quod ut facias:iterum
excellentiam tuam exhortamur.Libentius.n.ab illa q̄ a nobis moneri offi
ciales tuos uellemus.

Regi Franciæ

COmmendauit nobis tua sublimitas per litteras suas dilectum 115
filium Ioannem de Toloniaco : quem ad Monasterium Sancti
Andreæ Auinionensis Diocesis electum scribebas . Procurator
suus huc missus simul cum Procuratore tuo fuit nobiscum:& decretum ele
ctionis secum apportasse asseruit.Nos cupientes tuæ Serenitatis intuitu:
iusticiam illi fauorabilem facere : & nihilominus dilectum filium nostrum
Iacobum tituli sancti Chrisogoni presbyterum Cardinalem Papiensem in
suo iure audire:cui dictum Monasterium per foelicis recordationis Piũ præ
decessorem nostrum dicitur cõmendatum.Gratum habuissemus dictũ de
cretum præsentatum fuisse.Cum uero hoc factum non fuerit : & aduersarii
illo exhibito abierint:non debuimus ꝑtibus inauditis statuere aliquid:aut
Cardinalem spoliare de facto.Dubitamus autem:ne dictus Procurator Io
annis suo iuri parum cõfisus:sine discussione iuris abierit.Propterea Cardi
nalem ipsum tuę clementię facimus cõmendatum;ne uim patiatur:aut in
debitum sibi aliquid fiat.pauper ē.n.& tibi seruitor:& ad iusticiam semper
para tum se offert.Quod illi benefeceris:gratum habebimus.

Pro Pontifice Episcopo.Xantoneñ.

DElatæ ad nos sunt querelæ de te:præsentibus litteris intro clusę. 116
Adduci uix possumus:ut uera credamus:quæ referunt̃.Consciẽ
cia tua noscit oĩa melius.Si uera sunt peccas uehemẽter:& offen
dis Deũ:& sedem hanc nostrã:honori quoq; tuo consulis parũ.Hortamur
proinde Fraternitatẽ tuã in Dño : & paterne monemus:ut quæ malefacta
sunt:mutes:& uiuas deiceps aliter:nec des occasionẽ nobis:ut querelis ꝑse
uerãtibus:durius cogamur decernere.Non.n.deesse honori nr̃o:& iusticię
petẽtiũ possumus.Hãc primã admonitionẽ uoluimus eẽ a nr̃a ĩ te charita
te mãsuetam:& lenẽ.Fac Frater:ut ꝓ benefactis tuis: & ꝓ reuerẽtia in Ro
manam Ecclesiam:amare te in Domino possimus : ac bene agentem lau
dare potius:q̄ errantem corrigere.

Regi Portugallię

LIbenter uidimus dilectum filium Aluarum Gundissalui Legũ 117.
Doctorem & Secretarium tuum:quem misisti ad nos . Dilig
mus enim illum propter uirtutem suam:& propter memoriã pa
trui sui Antonii Cardinalis Protugallensis:quem uiuentẽ amauimus pluri

mum:& mortui grate recordamur.Aluarum quoq; ipsum in minoribus no
uimus:erat industrię eius tunc spes bona:cuius utiq; nunc bonum exitum
intuemur.Intendimus:Deo ita uolente:si uacare contingat aliqua ecclesia
rum regni tui:illi eum pręficere:ut doctrina:quam peperit:sit in populo uti
lis.Hortamur serenitatem tuam:quæ bona opera diligit:& quæ sedi Ro
manæ afficitur:intentiõem nostram grate accipiat:& cum prouisione:quã
faciemus concurrat.Imprimisq; occurrente uacatione memor sit huius no
stri ꝓpositi:& si supplicare pro aliquo intendit:pro Aluaro supplicet:quia
& honor tuus erit non negligere seruitorem fidelem:& nobis beneplacitũ
conuenire preces tuas cum eo:quod sumus acturi.

Paulo Secundo Pont.Max.

118 HVmile genus meum est.Patria:ut non grandis:ita Guelphorum
& Gebellinorum expers.Illorũ sequitur fidem:quibus uel eam
dedit:uel ex beneficiis debet.Amplius sibi cum nullis est. Me
gebellinum putas:q; Romam ueniens:in famulatum Dominico Caprani
censi sum datus:Cardinali sanctæ Crucis gebellino tunc credito. Ignosce
hoc uerbum:erras uehementer o Paule:nec generis est:ut dixi affectus hic:
nec patrię:nec famulatus quoq;:quem sors obtulit magis q̃ uolũtas.Quẽ
cunq; exceptorem nactus tum essem:illum essem secutus.Gebellinus ergo
non sum.Guelfus non sum.Illius sum totus:qui acceptator personarum nõ
est:& oriri solem suum facit super bonos:& malos. At tu Gebellinum me
faciens:& mutatum credens:seuocasti hesterna die dimisso iam consistorio
adhibens Cardinalem Reatinum:Dominici:quem dico fratrem germanũ
meæ culpæ:& tuę reprehensionis testem.Quę fuit oratio?hæc ad unguem
uidelicet:Miser Papiensis:Miser Papiensis.Num te pudet factiõis mutatę?
Repetita sępe hæc uox tantam significationem fecit uultus:& spiritus: ut
palam fieret factionis:quam dimissam doles:uel principem te esse:uel pro
pugnatorem acerrimum.Cum peterem cur de me ita sentires:causam dixi
sti:q; amicus factus sim familiæ Vrsinæ:Romæ principatum Guelphorũ
tenenti.Silui ad hæc:nolens commoto tibi:& breue ad audiendum tem
poris habenti respondere:quæ boni Cardinalis officii erant:& paucis expli
cari non poterant.sed audi nunc quietus:& ad cognoscendum spacium ha
bens.Affectum nullum mutaui.Eundem retineo: quem ab initio sumpsi.
Ille dicitur affectũ mutasse:q priori dimisso diuersum assummit.Nõ muta
ui illum:sed ad unũ alium addidi.Diligebam ante pp priuata in me benefi
cia Gebellinam columnensem familiam:in eadem dilectione perseuerans.
ꝓpter publica nunc quæ in Ecclesiam cõtulit Guelpha Vrsina:eam quoq;
nunc diligo.Peccatũ meum nullũ hic est.Addidi ad charitatem:nõ minui.

Vnum antea cōplectebar: complector nūc duos. A Dominico Capranicē si colūnensis factionis: multa in me fuerunt pietatis officia. Venientem in curiam hospitio accepit: egentem adiuuit: titulo secretariatus sui ornauit: ad hancq̧ curialis disciplinæ industriam rudē ignarumq̧ formauit. Taceo quæ patrocinio suo a Calisto Pontifice sum assecutus: q̄tumq̧ Romanus homo Tusco mihi: & antea ignoto: uerbo℞: rerumq̧ habuerit fidem. Obliuisci non possum collatæ pietatis. Fleui defunctum: atq̧ animæ iusta impleui. Germano etiam eius Angelo relicto sine spe: & in præsidatu Bononiensi: & in Cardinalatu: & in sacerdotiis assequēdis: q̄tum pusillę uires tulerūt: sum suffragatus: nulliq̧ suo suo℞ ue tempori defui. Mens eadē perseuerat: aucta: non iminuta. Quod fui dudum: sum nunc: & olim quæcūq̧ dabunt se tempore uires: non patiens ueterem amorem nouo excludi. Ad diligendos autem Vrsinos tempora me coegerūt: meapte natura ad omnium dilectionem procliuem. Dilexit eos unice Pius: quidni & diligam ego? Nefarium & impium iudicarem: non iisdem affectibus capi: atq̧ iisdem non credere: quibus se totum ille sæpe permisit. Es temporum illorum locuples testis. Meministi nullorum opera q̄ Vrsinorum: cum fidius: tum uero fœlicius eūdem Pōtificem usum. Nam: ut Pontificatum omittam: in quo uoce sua Cardinalis Vrsinus est suffragatus: cum cæteri pene Toparchę Romani in contentione Regni Neapolitani hostibus Andegauensibus adhęsissent: hi nonmodo alienati non sunt propositis etiam conditionibus magnis: sed Pontificem tuentes: in discrimen omnium rerum descenderunt. Pugnarunt acriter. Restiterunt uehementer. cumq̧ duo germani fratres Neapoleo: & Robertus: alter Ecclesiæ Dux: alter ex Ducibus Ferdināndi Regis strenue militarēt: Neapoleo quidem apud Senogalliam potentissimum Sigismundum: a quo anno ante: insignem plagam Pius acceperat: prœlio superauit. Roberti uero opera: qui primam pugnam cōmisit: Andegauenses circa Troyæ mœnia in Apulia ceciderunt. Vtrobiq̧ autem plænam uictoriam sunt operati. Omitto patria obsequia in Marsis: in Campāia: in toto agro Romano sępius pręstita: quibus omnium iudicio: & uicimus semper: & ius nostrum seruauimus. Sed tu quoq̧ o Pontifex dic quæso: num proxime Euersanos fratres Dęiphebum: atq̧ Frācīscū: tibi illudentes: publicūq̧ ad te iter claudentes: ducatu Neapoleonis intra duodecimum diem omni tyrannide deiecisti? capto eo℞ altero: quem & nunc in uinculis habes? An non ii tales a me sunt diligendi? An nō & hęc gratitudo pręstanda: ut a quibus patrem: & rectorem meum adiutum recorder & quorum uirtute intelligam summam pacem ex summa turbatione: summamq̧ æstimationē ex summa cōfusione inductam: eosdem charos habeam: atq̧ obseruem? Si

gua responsa. Adeuntium desyderia sic excipiebat: ut ppemodum sua facere illa uideretur. Testimonium hominis ubiq; erat laudabile: ubiq; prędicabatur. Vacans a publicis: uel lectioni: uel diuinę rei operam dabat. Ea erãt refrigeria sua: & occupatę mentis leuamina. Nec uagabatur: nec ociosus errabat. uel cella: uel Pontificis aula uicissim erant curriculum. Vtrobiq; fidelis inuentus est minister. Diligebat illum summo affectu Paulus: & uirtuti suæ omnia tribuebat. Mecum de eo aliquãdo sermonem habens: interiora quędam bonæ mentis testimonia protulit: antea mihi ignota. Est inquiens miri ardoris ad tuẽdum dignitatem Ecclesię. Consilia eius intrepida sunt: non respiciunt in potentium facies: nec propter minas languescunt. Quæ Veneti nostro imperio coacti sunt emendare: quia hic Episciscopus dictat: incitationi suæ ascribunt: & dure in eum aliquando loquuntur. Ipse tamen hæc non ignorans: nihilo ad bonum opus remissior redditur. Nouissime quoq; cum renunciatum esset ei remedia undiq; conquisita: ægritudini conceptæ non subuenire: dolens: suspiransq;: moritur. ait Pręsul insignis: Pręsul perfectus: quales esse reliquos oportet: Erat in eo nõ ingenium modo: & litteræ: & mens: & eloquium: sed prudentia: & timor domini: & cõscientia recta. Rara sane tot: tantorumq; bonorũ coniunctio. Si ergo Romanus Pontifex: qui experimẽtis quottidianis hominem totum uersauit: tãta illius uirtutibus tribuit: quid a nobis conuenit tribui: qui sola extrinseca intuentes: uno omnium iudicio illustria putabamus? Quadragesimum adhuc non attigerat annum: & tãta apparebat bonorum operum fecunditas. Vix Pontificatum inierat Paulus: & tot iam ministerii sui monimẽta extabant. Flẽdus: flendus est a nobis hic casus eius: nõ propter eum: qui hoc carcere exutus meliorem uitam sortitus est: sed propter nos: qui tantum lumen amisimus. Insigne tanlentum: quod ad lucrum conferri longo tempore poterat: cum possessore suo sublatum ẽ. Et cui ultima optanda erat canities: Nestorisq;: ac Mathusalem anni: prima: ac melior uitæ pars est intercepta. O fragilem conditionẽ uitæ humanę: quę ante desinit: q̃ inchoetur: & ante nos doloribus opprimit: q̃ gaudii initium sentiamus. Nõ parcitur ulli hominũ generi: non meritis ullis: simul diues: & pauper: insipiens: & sapiens perit. Omniũ uersaẽ urna (iquit Flaccus) serius: ocius: sors exitura: & nos i æternum exilium impositura Cymbę. Nescio autem quo pacto prędecunt semper meliora: relictis peioribus. Stupei: & plumbei: & inertes: quorum uita oneri: longissimam uiuunt uitam. qui uero nati ad salutem sunt: primo ipso laudis aditu tollũtur e medio. Gustata dona non sinuntur diu esse nobiscũ: sed in ipso gustu nos deserunt. Ego Nicene cõiunctione tãti præsulis destitutus: maximum amisi uitę meæ solamen. Diligebamus nos inuicem: q̃ di

ligi maxime poterat. Amor noster Pii temporibus inchoatus: officiis conti nuis ex illo initio creuerat. Merita in me sua: quæ non uulgaria erant: cōme morabam ego illi sæpe: ille uicissim mihi mea in se. Cōsolationem capiebat a me in laboribus: qui ei ex Pauli Pontificatu erant: ab illo ego in aduersis meis. Omnis nostra animi ęgritudo inuicem cōmunicata: alternis obsequiis statim leuior fiebat. Desyderio imenso desyderabam ut aliquando uirtutis suæ digna ratio haberetur: & nobiscum sederet ad Romanæ sedis consiliū. Debitus enim hic gradus honorq; ei erat futurus aliquando: si mors non præuenisset. Magna autem Senatui nostro fuisset facta accessio: siue actio nem quæras: siue consilium. Præteritæ præsentesq; administratiōes suæ hoc de illo nobis spōdebāt. Ad tribunal Rotæ: quod est in Ecclesia maximum: sic annos complures sedit: ut documenta futuræ laudis notissima omnibus daret: & iudicium ullum a se iudicatum: ullo prouocationis iudicio damna retur. Sententia eius ueritatis & iusticiæ lex putabatur. Consulente aliquā do beatæ memorię Pio magnis de rebus & grauibus iudices collegii sui: huic semper conficiendi: & scribendi consilii cura demandabatur. Raro ad ea quæ inuenerat additum aliquid est: uel diminutum. Vt attulerat: sic om nium iudicio probabantur: nec minus cum recitabantur Pontifici: eius sen

Rothomagensis Cardinalis.

sui cōgruebant. In Galliam ab ostiensi Episcopo ductus: qui per ea tempo ra legationem gerebat: tāta uirtute eius onera pertulit: ut quod iuste: quod integre: quod diligenter est factum: huius industriæ putaretur. Idem: quem dico Ostiēsis: mecum de homine loquēs idipsum sæpe asseruit: & addidit: qđ ex eo tempore illum semper dilexerit: illam legationem causam fuisse. Missus a Pio annis sequētibus ad Venetos orator causam: quę aduersus Si gismundum ex Principibus Austrię agebatur: magno ingenio magnisq; contentionibus tutatus est. Impietatem eius detexit: & necessitatem iudi cii protulit: quod in illum est factum. Reuerso autem habitæ a Pio gratiæ sunt: & fides eius laudata. Iterum ad Ludouicum Francorum Regem iusso proficisci: ad mandata: quę cum collega ei erant cōmunia: priuata quædam magni momenti addita seorsum sunt: quæ ante eam diem nulli fuerant cre dita. Elegit uidelicet fidem hominis Pius: ubi tantum esset uirtutis: putās publicis damnis errari non posse. Ad regem uero perueniens: duabus ora tionibus causas necessarias duas pro Pōtifice ægit: quarum altera Regni Neapolitani corona Ferdinando data defensa est: & calūniæ purgatæ: quæ Pio erant impositę. Altera in heresim Vsitarum: & in Georgium Boemię Regē illius assertorem inuectus est: anathemaq; in Sigismundum: quem dixi: & Palatinum Rheni: iustum monstrauit: quod ille deceptus mēdaciis iniquum putabat. Habuit & tertiā: qua ad contribuenda in Turcos suffra

gia cum Regem hortatus est. Factum uero his studiis uidimus: ut omnia apud Ludouicum pacatiora nobis q̃ ante: & meliora sint reddita. Transiẽs inde ad Philippum Burgundiæ Ducem argumentis exemplisq; innumeris ad reddendũ domino uotũ: quod uouerat: quarta actione incitauit. Vbiq; & animi magni & summæ sapientiæ pręsul est habitus: primusq; nõ Gallicanis auribus: sed sedis officio inseruiuit: libertatem loquendi monẽdiq; a spiritu sumens. Reuersus ad Pium cũ horas amplius duas in referẽdis quę ęgerat absumpsisset: tanta tamen suauitate: & splendore orationis est usus: ut fine facto: nobis qui circũ stabamus testatus sit Pontifex: propter elegantiam eius nec sensisse se tempus: nec studium. Idipsum contigit & nobis: cũ legationis quoq; nostræ seorsum iniunctę rationem pluribus explicasset. Hunc unum ab illo tempore ex præsulum numero dilexit Pius: & hũc unũ laudauit: gratulansq; idem Cytharam appellabat suã: q[d] uidelicet illa eẽt usurus si quando uel alliciendi: uel monendi: uel refellendi Principes essent. Plura huiusmodi de Taruisino possent referri sed & longum esset: & crescẽte oratõe crescit pariter dolor. Pręstemus Nicene defuncto quod possumus Colamus memoriam eius: & benedicamus spiritui recto: unde in nos charitatem spirabat: piis quoq; suffragiis fidelem animam adiuuemus. q̃q̃ remetiens ego anteactam uitam eius: & nunc mortem consyderans: facile adducor: ut credam liberum reditum patuisse illi in cœlũ: interq; sanctos Dei ipsum nunc agere. Vixit enim inocenter: & operatus est iusticiam: & incidens in langorem patienter tulit omnia. Domino quoq; totum se credidit: ita affectus redigens suos: ut quicunq; sequeretur casus benediceret illi: & uoluntatis suæ opus agnosceret. infirmanti & mortuo pietatis omnia sunt persoluta officia. Adiutus a suis est: & ab amicis non derelictus. Pontifex etiam Paulus: cui ad naturam misericordem accedebat amor in Taruisinũ paternus: dignatus est ad eũ accedere: pauperis Episcopi intrare cubiculũ: assistere ægroto: & piis adhortationibus urgentem uim mali leuare. Mortuum quoq; amare fleuit: & benedictiõibus est prosecutus. suus illi uitæ terminus hic fuit. manet nunc noster nos. Secuturi illum sumus post paulo: ac redituri unde processimus. Oremus Deum pater Nicene: ut in pace sit trãsitus noster: & spacium accipiamus parandæ nobis in æternum salutis.

Francisco Cardinali Seneñ.

m Vlta sæpe in hac nostra dignitate peccamus amplissime pater: 120 115
sed nulla meo iudicio grauius: q̃ cum indignum Principem plebi catholicę damus. In nos etenim ipsos & in omnem ecclesiã impietatis opus: & perfidiæ exercemus: afficiẽdi diuinis suppliciis: digniq; gradu destitui: quem ad salutem acceptũ ad detrimenta conuertimus. Pone

ante oculos totius facti nostri speciem:& una recordatione cūcta rememora. Videbis eo flagitii culpam ascendere:ut merito nostri met nobis sit poenitendum. Exit a conclaui in omnem partem iam facta electio. Annunciatur fidelibus pastor habendus. Fit illico a Regibus:a Principibus:a plebibus Dei tanti operis iudicium. Non latent eos merita nostra. Sciunt quid quisq; uirtute uel uiciis ualeat. Sed si ex iis est praesul assumptus:quem non probet publica uox in rebus huiusmodi rationi (ut plurimum) congruens: maledicitur illico nobis: ingratum inacceptumq; est ministerium nostrū: & uel nō fuisse ad publicam salutem iudicium: uel ad bene eligendum defuisse uoluntatem:uel ex omni nostro numero nō inuentum meliorem existimant. Quibus hominum opinionibus quid nostrę aestimatōni infestius? Et enī si tardi mente caeciq; ad discernendū putamur:illa statim indignatio subit:esse nos in ecclesia christiana inutiles:nō dignos:qui praesideamus in specula:non idoneos qui ministremus aliis quod ipsi nos ignoramus. Contemptui esse incipimus:ac sub nostris ornamentis ridendi. Quid.n.in ecclesia faciat:aut quid meliori honorem praeripiat:qui discernere inter lepram & lepram non potest? Qui nō uidet quid fructuosum infructuosum ue sit? Aut duobus propositis speciem boni habentibus quid horū sit optabilius. Recte illud scripturae nobis accomodant: Quomodo nix aestate & pluuia in messe:sic indecens est stulto gloria. Quod si malae uolūtatis id quod frequenter solet accidere fuisse crimen existiment: nec passos nos aliter fieri q̄ factum est:illa quoq; lamentatio surgit: ꝑditam nostris fallaciis Sedem. Pessundata iniquitate christianorum omnium cōmoda. Exitiale aūt malū huic uel illi affectui deputant. Sunt qui ambitioni:q̄d assummi nos cupientes inuideremus bonis. Sunt qui odio:q̄d eum quęsierimus potissimū: qui malo inimicos nostros afficeret. sunt etiam qui auaritiae q̄d uendiderimus mercede pacta suffragia nostra; & sapientes quę carnis non quae spiritus sunt inclinauerimus in eum:non qui omnibus:sed qui nobis: non qui ecclesiis:sed domibus nostris benignus esse atq; utilis possit. Qua turpitudinis nota nil & nomini nostro infamius:& proxime excogitari nocētius potest. Et enī quodlibet horum homines credant:illud certe persuasum animis habent:sine charitate nos esse:non amare ecclesiam:salutem publicā summa improbitate proiicere:Fidem ac religionem addictam precio habere:uenalesq; animas possidere. Videntes quoq; nos populi duces unde specimen boni reliquis esse oporteret:sic inquinari sordibus:facile in hac carnis fragilitate facti nostri fiunt imitatores. Quodq; licere nobis uident Dū tractātibus:sibi quoq; in saeculari uita prohiberi nō uolunt. ita miserandū in modum cum illorum salute nostra quoq; ruit auctoritas. Age uero si nō ipsu

dentiæ non praui consilii:sed necessitatis fuisse indignam electionem existi ment:quod nõ sit melior inter fratres inuentus:quod hoc dedecus est eius collegii:quod sacrosanctum in ecclesia dicimus:Regibus antefer endũ pu tamus?An nõ contemnimur omnes?& indigni habemur ornamẽtis:quæ contulit dignitas?Certe ut anteimus honore:sic uirtute putant nos oporte re excellere.Id uero cum negligentia nostra nõ accidit:illud continuo acci dit:ut sine fructu sit omnis auctoritas.Attende porro q̃ confertum maloꝝ agmen Ducem sequatur inutilem.Non est pontifici reuerentia sua:nõ ho nor qui tantę potestati debetur.Mandatis quoq; obedientia rara impendi tur:omnia neglectui sunt propter Principem negligẽdum.Vexantur eccle siæ.impugnantur Episcopi.Sine æstimatione clerici sunt.Surgunt cõtra se dem damnosa consilia.Recusant parere ei:quem imperandi nesciũ putãt. Quin & ab ipsis ecclesiasticis non secularibus tantum:eadem detrimenta perueniũt.Sunt antistites per orbem multi ecclesiis magnis præpositi.Do minatus amplissimos possident.a summis Principibus genus nobilissimũ ducunt.Sacerdotio pariter:& sanguine de se angusta nõ sapiunt.hii quoq; subesse principi Ecclesię dedignãtur:quem principatu dignum nõ uident. Nostras sacerdotiorum collationes reiiciunt.Valere suas in suis dioecesibus uolunt:cognoscentes causas:in quibus nulla eis est iurisditio. Cõminatio nes autem nostras tanq̃ inanes uentorum flatus pro nihilo habent. Ita fit ut officiorum omnium in Ecclesia sit perturbatio.Id aũt etsi peruerse agãt illi:apostolici præcepti immemores:quo iubentur subditi eẽ dominis suis nõ tantum bonis:sed etiam discolis: nos tamen peccati huius maximã occa sionem improbitate nostra porrigimus.Etsi.n.Pontificatus per se clarus: & magnus sit:non dubiæ tamen obtinentis conditio in utranq; partẽ ad reuerendum:& contẽnendum plurimum præstat. Non tam.n.ministeriũ ipsum humana fragilitas:q̃ ministrantem solet attẽdere. Adde quod in pa rabola a Domino Saluatore est dictum:Non posse arborem malã bonos fructus producere:nec de malo thesauro cordis bona proferri.Quis eteni dubitat:a summo ad imum singula percurramus:ex malo Pontifice assũ mi cardinales nõ bonos?ex Cardinalibus non bonis nõ bona administrari consilia.ex iis uero opera omnia detrimentosa succedere.Dantur plebibus pastores inutiles.Hi rursus malos sacerdotes parrochiis tribuũt.Eadem ra tio de religionibus est:quę rectores suos a nobis accipiũt.Ita unius pasto ris ac principis morbo in omnem ecclesiam manat cõtagium:sicut grex totus in agris unius scabie cadit & porrigine porci.Vuaq; cõspecta liuorẽ ducit ab uua.Nam quid ea cõmemorem quæ in tanta pturbatione necesse est euenire?De tollendis heresibus curam non suscipi in oculis nostris sępe

nascentibus: de propaganda fide nil cogitari. Tātum quod ante pedes est: ac uix illud ipsum attendi. Sunt in nōnullis externis regionibus adhuc san cti euangelii semina nō suffocata. Adolescere illa non esset difficile. si cole rentur laboribus nostris. Neq3.n. minor speranda esset in restituēdā fide om nipotentis Dei benignitas: q̄ ab initio in instituēda fuerit gratia. Sed cum is praeest: quem dico mercenarius magis q̄ pastor: nō ponit manum ad for tia: nō certos mittit qui descendant: & uideant. non ēt temptat quid in his spiritus possit. Vel auaritia uel hebetudine mentis: uel etiam carnalium stu dio a cultura Dominici agri auertitur. Quod autem dolendum est magis: hic inter nos: ubi stabilita est fides frequensq3 habetur xp̄i cōfessio: incēdia discordiarum sinuntur augumenta suscipere: nūc hos: nunc illos exitialibus flammis apprehendere. De extinguendis cum rarus est sermo: tū uero ope ratio rarior. Satis ad quietem animi habetur: si illa longius posita inter ca pedine sua tutos nos praestant: non uidentes miseri quicquid ubicunq3 pe rit animabus nostris perire: omnium aūt unam eē querelam: ociosis sacer dotibus filios dei calamitose cōfligere. Nam de subditis Romanae sedis nil dico: quos alterutro indigni Principis malo pati est necessarium: uel impro bitate uel negligentia. Quorū altero diripiendi aliis & uexandi traduntur. Altero diripit ipse ac uexat: utrobiq3 id parans: ut facile perturbatis tempo ribus Fidem illi nostram relinquētes: ad oppugnatores nostros irati saepe concedant. Tantoq3 uero incomodorum nos ipsi: propter indigna ad Pon tificatum suffragia causam praestamus: comparticipes omnium atq3 correi: subituri simul tremendum ueri Dei iudicium: atq3 simul luituri errati tanti miserabiles poenas: quas ēt uiui adhuc uolente Deo saepe expēdimus. Hinc enim frequenter nostrorū sacerdotiorum direptiones: hinc deniq3 illud acci dit ut ꝑ serviente messem colligentes: ab eodem illo: quem male eligimus: accipiamur deterius: & cui imperarē credidimus quottidianis angoribus ser uiamus. Aut.n. i odia incidimus: aut honestis exiliis ablegamur: aut uero etiam extremi omniū beneficio: & gratia sumus: quarum rerū exempla & uidimus multa saeculis nostris: & plura patrum memoria legimus: Prophe ticum illud taciti murmurantes: Sicut fecimus factum est nobis. Retribu tionem nostram conuertit in capita nostra. Ex his ergo plane uidentes q̄ta in nos ipsos: q̄ta in proximos nostros: q̄ta in uniuersam ecclesiā peccamus: cum in eligendo non spiritui seruimus sed carni. Si quando haec uenient tē pora: singulari diligentia caueamus ne tam dira iniquitas requiratur de ma nibus nostris. Ne seruiamus ulli cupiditati: ne huius uel illius gratiae con cedamus indigna: ne fallamur etiam dolis: qui tendi eo casu plurimi solēt: ne deniq3 frangamur metu: si cunctis nobis incutitur: praeferenda omnia

bus rebus est conscientia nostra:& pluris habendus Deus:q̃ homo. Pluris animę salus:q̃ fallax ambientium gratia. In eo quoq; conatus oēs sensusq; uertendi:ut cōclaui iam ab soluto:testari Deo hominibusq; possimus fecisse nos quod optimū duximus:nec poenitendum aliqd admisisse. Hoc mētis testimonium:p magno semp Pontificatu sit nobis. Nulla porro ambitionis nostræ inanis suasio transuersos nos agat: faciatq;:ut uel imprudenter in uetita connitamur:uel turbemur in aliis:quod assequi ipsi non possumus. Patres eos pponamus animis nostris:eleuandosq; sumamus:q laudabile testimonium ubiq; possideant:q uorum uita tanto sit aliis clarior: quanto aliis Dignitatibus est ipse Pontificatus illustrior. quibus cū summa bonitate summa doctrina:summūq; ingenium sit. quos etiam pfecta ętas:& cōtinuata rerum experimenta in ministerio sacerdotali probauerint: a quibus deniq; expectari merito possit non sæculi fastus: sed christiana humilitas non purpuratorum mollities: sed ueterani militis durata laboribus patientia. non congregandi:sed dispensandi desyderium. non otium:sed negotiū. non imperium:sed benedictio. non cōtentio:sed pax. non fastidium:sed charitas. non somnus:sed uigiliæ. non tepiditas ad opera Dei:sed feruor. nō tractatio rerum inanium:sed pondus semp habentium. non postremo domus dei neglectus:sed perpetuus zelus. quos si in nostro ordine perfectos omni ex parte non est inuenire:in alienis eos ipsos quæramus. si nec in his quoq; pręstita iam deo diligentia nostra: sumamus in hac mortalium imbecillitate quem nimis abscedere a perfecto uidemus. Hoc uero nostrum examen adiuuare plurimum illa diligentia poterit: si cuiusq; in quem inclinemus: priuatam uitam:& domesticam disciplinam spectemus:ut bene suis conuiuat:ut pacem quietemq; habeat: ut ministerium familiare: suum ordinem seruet:ut uestiat:ut conuersetur: ut religionem tota institutio sapiat. Quę porro cōuiuia:q sumptus:quæ ornamēta domestica:q diuinus cultus: quod deniq; cubiculi sui sit testimonium. Specimen quoddam publicæ administrationis est norma domestica. Qui domui suæ præesse nō scit (inquit Apostolus) quomodo Dei curam:& eius ecclesiæ habebit? Si in assumptis nobis uitia ostendūtur:non illa facit assumptio:sed detegit. Quē esse domi alio semp cupido semp irreligioso agnoscis:non speres alio nūc in pricipatū affectu futurū. Cuius ēt priuatarū reꝝ incuriā:dissolutionemq;:& cōfusa uides officia:huius iam Principis facti administrationē ne expectes dissimilē. Contra qui bene institutæ domus:qui uitæ priuatæ laudem est assecutus spem quoq; is bene administrandi sacerdotii prębet. ut uitia: sic uirtutes quocunq; ascendimus: nobiscum ascendunt. & quoniam iudicia nostra nōnunq̃ fallūtur:nec itrospicere penitus secreta hominū possunt:quoꝝ qdē

solus est Deus interpres:admiscēda sunt conatibus nostris diuina adiumē ta:humilianda est anima.Amplior in hoc articulo suscipienda religio.Placādus pœnitētia Deus:rogādusq; sacrificio assiduo ut nō secūdū merita nostra:nec secūdū peccatoris populi iniquitatē:sed secundū suā misericordiā: pastorem:& Principem dei sanctę Ecclesię.eum uidelicet qui imutata Zachariæ Prophetæ sentētia:in terra uisitet derelicta:cōquirat dispersa:sanet cōtrita:& quod constat enutriat.quiq; nec carnes pinguium comedat:nec ungulas eorum dissoluat:sed quod Apostolus admonet: seipsum præbeat exemplum bonorum operū in doctrina:integritate: grauitate:uerbo sano irreprehensibilē:ut is q ex aduerso est:uereat̄:nil habēs:malū de nobis dicere.qui demum toto ministerio suo eiusmodi fit:de quo Populus dei exultet. Nos gloriabūdi in cōspectu hominū incedamus.Nec ad malorū operum suorum querelas confundi animis:oculosq; in terram ex conscientia deiicerē habeamus.De his uero summamus exemplū:q Pium nostrū beatissimum elegerunt:tātæ uirtutis:& glorię sacerdotē:cuius nūc:ut uides:sanctissimis actionibus tāto in honore lætatur ecclesia. Cardinalatus nunc primum tyrociniū exercemus:non tantū adhuc experimēto firmati:ut ad tantā rem p nos ipsos simus idonei.Ab iis:q digne illa gesserunt:disciplinæ nostrę suscipiēda est forma.Beneficio misericordis Dei:magnæ inter nos uenerationis sunt patres:summa oīa ad summū sacerdotii decus habentes.Quorū ea est causa: eaq; in omni uirtutum genere cōmendatio: ut: si abire in diuersum nolimus:præclara sit ad bene sanctéq; eligendum facultas. Vale.

Paulo Pontifici Maximo.

Vid hoc est Paule? Tenebrę.n.mihi sunt.quid agis:aut quo hęc temptas consilio? Mutata repente sunt omnia. Nihil pristinum uideo.Pro charitate in nos tua successit duritas:pro blādimētis asperitas:pro lęto initio:tristis successus. Vouisti Cardinalis:uouisti & Pontifex seruaturum te leges:quæ in conclaui sunt editæ:ad salutem publicam utiles. Voti tui duobus in libellis chirographum extat. Dixisti cum scriberes:etiam sine uoto seruaturum te eas fuisse. Sic quoq; scripsisti cupidæ:ut uindex nō seruātium uidereris futurus. Sperabamus respiraturam Ecclesiā: Futurum Pontificatum:qualem a Petro non uidimus.quid nunc dicā? aut quid non potius dicam? Commutasti tu eas in leges inanes:mille effugiis plęnas:quibus in hanc sententiam præfari nos cogis:quia priores bonę nō erant:iprobamus quod ægimus:præsentes aūt probamus. Vocas nūc intra cubiculū singillatim omnes. Rogas unumquenq; ut membranæ tuæ subscribat:renitentes urges:perseuerantes dimittis uexatos contumeliis. si qui subscribunt: non tamen earum prius legendarum potestatem accipiunt.

Cognosci illas uotas: quin & inter scribendum ne legi possint scripturam totam manibus contegis. Me quia tibi in re ignota non annui: torques iam multos dies. Idem facis de reliqs: quos ducere in sententiam nequis. Lamẽ tatus est mecum Cardinalis Tusculanus: uir grauis: & innocens: se nuper egredientem cubiculum tuum: ut colluctationes tuas effugeret: manu re prehensum esse: & hostio clauso exire prohibitum: iussum porro sub graui anathemathe rebus non inspectis subscriberẽ. O bone Iesu quę pręcipitatio hæc est? & quæ intemperies mentis? Talem de te prębes spem Paule? atq; hoc initio Præsulatum instituis? quæ expectatio erit fidelibus bonoꝝ operꝝ: quando excutere te iugum salutis intelligent? quod exemplum modestiæ: quando ita uehementer actum cum fratribus noscent? Nobis uero quẽ esse animũ credis? uidentibus nostrę dignitati illudi: & uim simul afferri? Hoc cine erat: quod repromittebas de te? cum Pontificatum quærebas: cum te insinuabas nobis: cum dolebas Nincolaum: Calistum: & Pium: paruipen disse Collegium nostrum? ecce quod damnabas in aliis: primus tu facis. Quod illi agebant modestius: tu intemperantius agis: nemo eorum sub scribendum Cardinali dedit: quod non ante uidisset. Nemo in cubiculum clausit: nemo anathema imposuit. Non disputo nunc uoto illo tenearis: an non. Alterius loci: & temporis sit inquisitio. Tantum dico paucis exceptis: qđ sublatis legibus faciliorem sibi ad Cardinalatum uiam intelligunt: re liquos tam pontificii q̃ diuini iuris interpretes: totum quoq; collegium te neri te existimare. Hoc uero lamẽtor: hoc doleo: qđ filios tuos: de te optime meritos idigne fatigas: insignemq; leuitatis notam: sine causa eis imponis. Etenim tenearis: uel non tenearis: quid nos nostris subscriptionibus possu mus? quid annuendo operamur? Si non teneris rem superuacuam facimus si teneris utiq; inutilem. Vtrumlibet malis: nullus est fructus. Potestatẽ nõ habemus nos tollẽdorum uotorum: nec redimendi quod oblatum est Deo, cum his tibi res est: quos appellas in uoto cũ Petro: & Paulo: & cũ Christo Deo tuo. Cogens nos cõminationibus tuis illos non cogis. Factus a nobis liber: non utiq; libertatem ab illis consequeris. Audi Prophetam dicentem: Vouete: & reddite domino Deo uestro: omnes qui in circuitu affertis mu nera. Terribili & ei: qui aufert spiritum Principum: terribili apud omnes re ges terræ. Reddi uidelicet ammonet uota: non reddentibus autem pænã denunciat. Verum ista omitto. Conuertor ad preces beatissime Paule: atq; aduolutus pedibus tuis: pro omnibus hanc ueniam deprecor. Sint li bera consilia nostra. Ad opus: quod malum credimus: non cogamur inuiti. Filiorum apud te: non mancipiorum inueniamus locum. liceat præ stari Deo quod sentiunt spiritus nostri. si erramus: doceamur a te. Si docti

Nicenus.

Mediolanẽ & Taruisino fuere.

nõ emendamur pro meritis tunc corrigamur. Adhuc qđ non tenearis uoto non docuisti:qđ teneri nolis sumus experti. Ex ratione non ex tua uoluntate patere sententias dici. Attende quoq; ignominiam fratrum:& illorum consule nomine. Habuisti eos honoris tui non minus studiosos q̃ uoluntarios. Notę sunt ubiq; terrarum hæ leges:cogitatę p nos:discussę inter nos: Iuratæ ac uotæ a nobis. Opus nostrum illud esse nemo ignorat : consentiens:unanime:ex ueteri exemplo ad salutem publicam innouatum. Vix dũ ut est in prouerbio : siccata sunt atramenta cum cogimur delere quod scripsimus. quid aliud hoc est:q̃ non sanæ mentis Senatum eum arguere:quẽ tu quottidie anteferendum Regibus prædicas. Non omnes coactionem tuam intelligent. Factum nostrum intuebuntur & exitum uoluntatis:putantes quod est necessitatis. Nec eris tu quidem ab his querelis immunis: pariter nobiscum damnabere. Atq; eo damnabere grauius:q. ad mutationem propositi contemptum etiam uoti:& cupiditatem:non sanioris : sed liberioris uitæ adiunctam uidebunt. Porro qua imprudentia leges conditas dicent:eisdem te electum cõtendent. Nihil in hac abrogatione uel tibi : uel nobis est honorificum:uertuntur omnia in commune obprobrium. quare omitte quæso importunum consilium. Iracunde ne agas nobiscum. ualeãt leges has finito. Seruauit eas Pius:serua & tu. non propterea minuitur tua potestas. Ad bonum opus sunt traditæ claues. si bonæ sunt leges:cognatam rem habes clauibus tuis. si aliquado ex tempore:ex loco:ex re:ex quapiam causa fiunt inutiles:est semper dispensatio tua. non idem omni tẽpore dictat:sed idem spectat primæ sedis potestas. Hoc autem amplius operatẽ hoc uotum:ut quod aliquando uoluntate esses facturus : promisso etiam perseuerantius agas. Puto implere me officium filii:& suadere quæ sunt salutaria. Hanc ob cãm hęc scribo. si erro:nõ recuso corrigi emẽdatus. Vale.

N. Cardinali Theanẽ.

122 On precibus:non ratione:non obsecrationibus ullis adduci potuit Paulus : ut seruandas sibi putaret leges uotas atq; iuratas. Tanq̃ leo plagas:sic iste sancta uincula abrupit. Scripsit nouas a prioribus multum dissimiles : quarum uirginei sunt uultus : fœdissima uentris proluuies. Pręferunt speciem boni:intuenti interius patent postica innumera:ex quibus cum uult:effugere : potest ad libertatem quæsitam. Subscripsimus omnes : partim cupiditate assequendorum quæ uolumus: partim metu:ne quottidiana indagationis suæ substineamus flagella. Fateor:molles fuimus:delicati:ac nostri tamet nimium cupidi. Respeximus nõ quæ Dei:sed quæ carnis:& sęculi sunt. Nemo tamen probauit. Solus Ioannes Caruagial genere Hispãus:ætate grãdeuus:meritis magnus cõstãtiæ

laudem inuenit. Turpitudinem hanc est deprecatus:nec ullis temptamentis ingeniosi postulantis:proposito dimoueri est passus. Ad singulas collu ctationes sic excusauit: quod iuuenis non cōmisi:non comittam senex:ut me recti pœniteat. Tibi propter has leges molestus non ero. Tantum fini to dignitatis:& conscientiæ me rationem habere. Vir ꝓfecto dignus:non qui nobiscum sedeat: sed qui præsideat ad consilium sedis Romanæ. Dolendum aliud audi: q̄q̄ in his ipsis inanibus legibus dicat se ueturum suo chirographo:ac iuraturum. Nihil tamen uel iurauit:uel uouit. Tantū subscriptionibus nostris extortis membranam in suas arculas condidit. Nec ut consuetum est:exemplum nobis reliquit seruandum:inspiciendumq; si quando ex illis summenda essent consilia. Abiit:elapsus est: factus est totus quod uoluit.suo tamen:non nostro iudicio: uincula dirupisse se credit. Nos eum teneri putamus. Eluctata canis:Inquit Persius: nondum arripit: attamen illi cum fugit:a collo trahitur pars magna cathenæ. Iudicis nostri supremum tribunal admonebit illum erroris.si falli potuimus:& cogi:non falletur ille:neq; cogetur. Rectum est.n.iudicium eius:& potentię suę non est qui resistat. Doleo tamen tanti:ac tam expediti boni occasionem sublatam:nos derisos:notatum leuitatis Collegium. Quodq; non sine ingenti gemitu refero:uexandæ:lacerandæ:& scindendę Ecclesiæ materiam præbitam.qui uiderit legum sententiam: magnitudinem iusiurandi: ac uoti: Vim decreti:in extrema pagina positi: hæc mecum suspirabit: & gemet. Simus ergo posthac pater ad eligendum cautiores. Acrius expendamus naturam cuiusq;. Non credamus fronti:non uerbis. Fallunt sæpissime uani filii hominum:iuxta Prophetam. Mendaces filii hominū: ut decipiant ipsi de uanitate sua in idipsum. Recurramus animo ad disciplinam domesticam. Introspiciamus secreta cubiculi: ex institutione uitæ probatæ iudiciū faciamus de publica.si quis:inquit Apostolus:Domi suę preesse nescit:quomodo Ecclesiæ dei diligentiam habebit?odoremus:temptemus: excutiamus omnia. Ansæ hinc erunt semper ad probandos improbandosq; homines. Sollertia nulla in tanta re esse nimia potest.si in perquirenda uita Pauli fuissemus hac cura:non decepisset nos exterior species. Multa ad melius consulendum se obtulissent:sed & nos parum acres ad uidendum: Ipse ad celandum semper intentissimus fuit. Artificium quærendi Pontificatus ex Cardinalatu est sumptum. Nec Pontifex mutauit mores:sed tectos detexit Cardinalis Auinionensis festiui pater ingenii ridens:iocansq; cum illo:recte ait:Paule annos:uigintiquattuor adhibuisti studium ut semel nos falleres.quæ uox:etsi ridente:approbante tñ Collegio est intellecta. Iterum dico. Si erratum est semel mi Theanensis:non erretur secundo. Maioribus

detrimentis nec peccari:nec errari ullibi potest. Vale.

Ia. Cardinali Papień Campanus.

123 HOdie discessimus e balneis:& quidem siticulosi:& bibuli. Pa
raueram epistolã paulo curiosiorem:qua tibi de omni statu no
stro significabam:de Balneis multa: de Coelo q̃plurima: sed
eam hodie cum caetera suppellectile Senam imprudẽs misi: qui de impro
uiso nactus sum nuncium: de improuiso scribo. Epistolam accipies: cum
Senam peruenerimus. Non sum ego: qui in praesenti sapiam: aut musas
consulam in cursu. Venit Romam Dominus Antonius Senensis:Scriptor
Apostolicus:& domino meo Senensi q̃ gratissimus:defensurus causam suã
Senensis est: ex Pii familiaribus est. Illi uiuenti: quantum eius tulit ratio:
inseruiuit. Eo mortuo nepoti inseruit. A Pio accepit quod nunc defendit.
Vide quae uincula:quae cathenae te astringant ad eius defensionem suscipi
endam. Commendat eum tibi Sena tua:commendat Pii tui dignitas: qui
te omnium suorum propugnatorem constituit: ut eius in omnes tuearis
beneficia. Commendat etiam Dominus Senensis: qui eadem de re ad te
scribit: etiam ille superciliosus Campanus tuus:aut mauis Barduli colluso
rem dicere:tibi commendat:atq; ita commendat:ut cura Falconis mei de
fensionem sic agas:ut hic quem tibi commendamus:nihil accipiat iniuriae.
Durum est: inquies:canes de praeda contendentes conciliare quam alter
teneat:alter deposcat. Sed illud est ingenium tuum:ut etiam quae fieri non
possũt:cum uelit faciat. Quid in causa sit:aut qui nodus interueniat:nemo
uidet melius:q̃ tu:nemo cõcludit melius q̃ tu:nemo conficit:inficit:officit:
efficit:melius q̃ tu. Velis modo:omnia in portum erunt:immo sunt potius.
Deuincies tibi hunc ipsum cuius res agitur:Propinquosq; omnes:qui apud
te aliquid posse gratulabimur. Vale & illas litteras ad gentes mittas:
& sermonem meum de spiritu Sancto:cuius copiam habeo nullam: remit
tas oro:ut possim ut tu tua:sic ego mea legens intumescere. Pientiae xxv.
Iunii. M cccc. lxvi.

Campanus Cardinali Papień.

124 DIspari Fortuna par amor:& tñ nihil hac nostra diuersitate cõiũ
ctius. Iter nostrũ comitatus est Papiẽsis. Romae cũ remansisses:
nobiscũ ueniebas:si nõ tecũ:de te sermo habebatur. Discessimus
repente oẽs. Fuit iucundũ abiisse te: non modo patronũ meum acrem:sed
etiã censorem grauem:& seuerum. quę tua fuisset querela:immo calumnia
potius:si te insalutato discessissem. Iter neq; mihi:neq; hero meo laborio
sum:tanquam ad Insulas illas: quas uocant fortunatas connauiganti
bus: ubi omnia laeta:molestum nihil. Prima die uenimus ad Cremeram

Flumen:siue Bachanum:siue mauis stulticiam meam: & comitatu ueni mus Theutonico. Nam graue:& bellicum est germanicum dicere. Postri die primum Roncilione pransi sumus:deinde Viterbium contendimus. Roncilione sinistro omine accepti sumus. Qui arcem:siue palatium custo diunt:transeuntibus nobis Turcum turcum uoce altissima congeminarũt. Idq; saepe:& ingredientibus nobis:& egredientibus congeminatum. Hor ruimus:omen non accepimus. Visum est propter recentem nuncium: & Epirotarum calamitatem indignissimam: uocem illam:noméq; audire ini micissimum: & praeter Sanctissimi Domini nostri dignitatem id fieri non posse iudicauimus. Dicent fortasse unum fuisse qui clamaret:nescimus an unus fuerit certe. Multi aut hortabantur:aut assistebant. leuis est res: sed porro temporum conditione grauissima. Intelligo id praelatis omnibus transeuntibus fieri:sed in caeteros ferri fortasse: in Cardinalem non debet. Tu si quid facto opus sit:facies: etiam quae minima sunt: pondus habent: cum pendet trutina. Ego quantum in me fuit impatientissime tuli. Vi terbii per diem placuit subsistere:qđ Cardinalis ex itinere:& morbo dessessus: aliq̃tisper uisus est recreandus. Hodie Vulsinium appulimus. coelum iam prope patrium:& clemens. Nescio quid polliceri mihi uidetur de Do mini ualitudine:nõ sitis eadem ardet:quae prius. Nõ tenacitas haeret sputi: & esurit ad horam:& concoquit quae sumuntur. Haec spem faciunt: cum accedent balnea:ad pristinam ualitudinem rediturum. Scripsi hęc: ut inci piam iam nunc parere Papiensi:qui me ut singula perscriberem hortatus: etiam in itinere liberum esse non sinit. Tu quid promiseris non ignoras:pri mum litteras tuas illas ad gentes:& regna: deinde interuentum apud Vrsi num. Litteras:etsi curo:non magnopere tamen: cum sciam te imprimis di caculum esse:& orationem tuam subdolam:acutam: penetrantem:& quo impetu nequit:blandiciis & confricationibus penetrantem: ut nihil scripse ris tam grauiter:ut non putem grauiora scripsisse. qui sagiptas loqueris: saxa moues:sistis flumina.& eadem cum opus est: manus ac lingua felle: melleq; decertat. Negotium:& interuentum curo:qui iam sopitus erga me uideris:excitari aliquando debes. So mezo imbriaco:si inepte scribo:pro ximum montem:qui uiuos homines in somnum rapit:accusa. Cetera ioci gratia:de Turco plusquam seria scripsi. Dominus meus:tibi ultra q̃ ceteris mortalibus deditissimus:iussit quotiens scriberem se tibi commendarem: si quid eum uoles facere rescribito. ego ad ea quae tecum locutus sum:& pi losissimus:& paratissimus accedo. foeliciter ualeat Reuerendissima Domi natio tua Vulsinii.vi. Iullii.M.cccc lxvi. Mõs Flascõ.

Hieronymo Ranutio Bononieñ.

125 Aec tua ſcribēdi:& ſignificandi officia ſunt mihi gratiſſima.quę
ſo ut cœpiſti:ſic pergas:& labor nullus te grauet.Ego quæ cum
amplificatione gratiæ ſignificari poſſe puto:Pōtifici ſtatim ſigni
fico.Videoq; eſſe illi ſemper gratiſſima:quoniam ex litteris tuis plura q̄ ex
alienis agnoſcit.Vale.Romę.xxii.Maii.M.cccclxvii.

Hieronymo Ranutio.

126 Vantum ex litteris tuis coniicio:anteq̄ hæ tibi reddantur iam in
ter Duces erit cōflictum.Omnipotens Deus in eam partem in
clinet:quę Romanæ ecclesiæ:& Ducibus mediolanēſibus utilis
ſit.Hoc aduentu Galeazii Sfortiæ ſum ſumme lætatus.Erit initium gloriæ
ſuæ:& firmamentum rerum domeſticarum.Dominus Deus ſit illi aſſiduus
Cuſtos.Romæ die xxiiii.Maii.M.cccclxvii.

Fr.Gonzagę Cardinali Mantuano.

127 N ſummo dolore meo recreauit me epiſtola tua : & manus co
dicelli eſt conſolata:quę tangit digito locum abſconditi uulne-
ris.quid.n.aliud eſt q̄ quod tu putas?Ergo ſacerdos Dei propter
inanem iniuriæ opinionem tria euertet clariſſima ſacerdotia?& ſanctuariū
Chriſti diripi patietur?uel magis diripiendū obiiciet?O tempora:o mores.
Agi deberent gratię conſulenti recte : hic ſtatim parata ſunt odia.loquen-
tem ex dignitate augeri oporteret fortunis:uidemus illico oppreſſum ruina.
Fac eſſe iniuriam:dixiſſe quod erat conſcientiæ.Vbi præceptum Domini?
Percutienti unam maxillam præbe & alteram.ubi conſilium Pauli?Bene
dicite perſequentibus uos.Benedicite:& nolite maledicere.ac rurſum mihi
uindictam:& ego retribuam.Milites ſęculi:an ſacerdotes Dei ſumus?Inco
limus caſtra an domum eius:qui dixit Diſcite a me quia mitis ſum & humi
lis corde?Similiora hæc ſunt Marii:& Syllæ operibus:q̄ actionibus ſanctis
patrum noſtrorum.Si eram ad uindictam poſcendus:quid in hunc ſangui
nem non exercebatur impietas?ueneranda illa coenobia:quid oro mali me
rita ſunt?Sæuiri ne in Sanctos:& in eccleſiam:cuius ſumus cuſtodes:ꝑpter
me unum debebat?Cathenis:& carcere ſaciari hoc ocium poterat.quid at
tinebat ob priuatam Cardinalis iniuriam Collegium Sacroſanctum tan
ta nota afficere?In mea iniuria uos omnes deſpicere:& peſtilentiſſimum ex
emplū toto orbe inducere.Dn̄e Ieſu Chriſte:q hęc aſpicis de excelſo Sācto
tuo:ignoſce auctori tanti mali:& mentem illi tribue meliorem . Ego qui-
dem ſine rancore ullo ignoſco:undiq; me ad patientiam comparans:& col
ligens cuncta : quæ leuare dolorem hunc poſſunt . Prima medicina eſt :
quod uaco culpa . Proxima:quod diligentis Dei uulnera hęc credo.quos
amo : inquit Dominus:arguo : & caſtigo.Addo & alteram : quod facta

infecta esse non possunt. Iungo & quartam: quod reputanti hæc recta ad salutem sunt omnia. Gloriamur in tribulationibus inquit Apostolus: scientes quia tribulatio patientiam operatur: patientia probationem: probatio uero spem. Spes autem non confundit. Misereatur ergo mei Deus: & det animum fortem: perseuerantem in uia sua: ut non declinem a dextris neq; a sinistris. Spoliatus prouentu omni præteriti præsentisq; anni quiescã ãmodo: & dimissa familia uel urbe ab ero si ita Pontifex patitur: uel domi me condam fugiturus aspectus hominum: quos sine ingenti confusione iã ferre nõ possum. Memor. n. sum q̃ta pro Paulo: & q̃ta pro Ducibus meis olim sum operatus: & quæ nunc sit retributio. Miseris ac calamitosis nil iucundius secreto & solitudine. Dignationi tuæ quæ imperauit: & Ioanni Petro: qui cõsolationem disertissimã scripsit: q̃tas possum gratias ago. Hæc lege & lacera. Beneuale. Senæ Iulii. M cccclxvii.

Bessarioni Cardinali Niceno.

Quas tibi ego Reuerendissime pater pro tantis tuis in me beneficiis gratias agam? Vnde retributio patri: pro iis quæ ad salutem filii ẽ operatus? Nullæ a me dignæ uel referri possunt uel agi. Merita tua uim omnem facultatis nostræ & ingenii superãt. Retulit Carolus Cremonensis quod tuum in his aduersis meis cõsilium fuerit: quæ opera: & in Collegio patrum oratio. spectare his oculis & audire his auribus uideor uultum uocemq; dicentis: lamentantis indignitatem facti: deplorantis cõmunem sortem senatus: Inuadentis quoq; in summam arcem defensionis amici. Scio q̃tus in clipeum assurgas. Niceno meo nihil ualentius cum pugnat ex animo: & cum dolet ei quod loquitur. Dolere autem quid amplius potuit q̃ contemptus ordinis sui? q̃ filii euersio? q̃ plaga Ecclesiæ? Cui quæ medeatur manus nõ est. Retribuat Dominus operibus tuis. consolet̃ dies omnes uitæ: & quod hic perfectum nõ est: absolutum præstet inter suos electos. Sed te oro Nicene: an impendisti disertam excusationẽ Antistitis nostri: promptam ex officina præclari artificii sui? Aduenit inquit Orator ducalis: de Papiensi obloqui cœpit: difficilem illum & pertinacem est criminatus. Ego qui paulo ante cum illo contenderam: adductus facile sum: ut ei assentiens diceret uera esse quæ loqueretur. Hinc puto factum Duci animum esse ut liberius in Cardinalem seuierit: putans me non inuito eam uexationem futuram. Audi Nicene: Plæna monitionis si bene attẽdis: hęc est excusatio. nõ tam se excusat q̃ uos ãmonet. Si non eritis dicto parentes: si non assentiemini desyderiis meis: uel sola alienati animi significatione possum uos perdere. Ex uultu meo salus uestra atq; interitus pendent. Si non creditis Papiensem inspicere; uno tantum uerbo nõ nocendi animo: sed p

iracundiam dicto perditus est. Hæc sermonis sui prima est laus. Alterũ no
sce: Ma ledicta in Cardinalem probaui. Quæso te Paule cuius maledicta?
Nempe hominis layci. Quid ergo inferiores sibi agendum existiment au
dientes crimina nostra: cum summus Sacerdos inter homines pro Christo
sedens laicum probat maledicentem fratri: maledicentem sedenti ad consi
lium sedis: & membro mystici corporis sui. Honorare flãmeolis rubris: &
mitra sericea Senatores suos hoc est? An turpi cõfusione eorum capita ope
rire? legem: quam de se uult: & seuere imperat: in nobis contemnit. Nemo
inquit: uestrum extra uos de me sinistre loquatur. Non pati ar. Non substi
nebo. Si quid inter uos maledicere uultis: sit liberũ cuiq;. Tu quæso o Pau
le: charitatem: quam non pręstas fratribus tuis: pręstari tibi tanta seueritа
te edices? quid turpius: q̃ legem condere: cuius ipse seruator esse non uelis?
Si posuit nos Deus sub lege tua: non ꝓpterea uoluit exlegem te esse. Præce
pto suo impendi conuenit proximo: quod ab illo desyderas. Omnia: inquit:
quæcunq; uultis ut faciant uobis homines: hæc & uos facite illis. Sed iam
nõ agam obscure tecum Nicene. In apertum proferam omnia. Vtar sua cõ
cessione. quam dixi extra Cardinalem non erit hęc lamentatio. si pręsens
essem loquerer tibi: non scriberem. absentem quomodo alloqui: nisi p epi
stolam possum? erit tota manu mea: non secretarii. Ad te solum obsignata
mittetur. Me auctore non excidet. exemplum nullum apud me erit. si uul
gabitur: & in alienam agnitionem deueniet: transgressor tu legis eris: non
ego. Itaq; eam lectam: lacera in mille particulas. Tantum quod sentio: uel
proba: uel improba. sat mihi erit interiora mala patri non esse incognita.
quid post digitulum unum factum nostrum abscondimus? cur quod est
non plane fatemur? Paulus secundus: Paulus inq̃ secũdus: huius impietatis
non casu: sed uoluntate est auctor. si erro: tu qui ueritas es ignosce Deus. Sẽ
tire aliter ego non possum. Edixit palam: audientibus cardinalibus tribus:
id quod erat acturus: quodq; euenisse ad unguem uidemus. Nam cum hor
tator essem una cum cæteris: ut iusiurandi sui: ac uoti esset seruator: idq; pri
uatis desyderiis eius esset aduersum: doleretq; nimium sentẽtiis decerni nõ
potuisse: quod intẽdebat: conuersus ad me: Et tu inquit: imperatam a Du
ce pecuniam solues? Scribam ut exigat. Dicente me sine sacerdotiorum in
teritu extorqueri illã non posse: & si ait dissipabuntur fundi: non propterea
sacerdotia ipsa perdentur. Fecit quod dixit. Nihil mẽtitus est ueracissimus
Princeps. In hoc solo sua opinione est falsus: q̃ incolumibus sacerdotiis ue
xari fundi non potuerunt. Sacra: & prophana omnia: una calamitate sunt
inuoluta. Verum tu credis uenisse ad eum Oratorem Ducalem? Criminũ
meorum fecisse principium? & fabulam totam: quam ad uos terrẽdos: finxit

excusandum cómentus est:ac recitauit? Erras uehementer:si ita existimas. Non uenerat ad eum orator. In ardore illo animi ultro est accersitus. Nec ille calumniari me cœpit,quid.n.sine causa id ageret? Ipse est orsus. Ipse calumniam inchoauit:atq; expleuit. Eodem quoq; i spiritu lacerauit cęteros: qui ei fuerant aduersati. Intactum nullum reliquit. Pudenda filiorum alienis spectanda reliquit. Vnde Papiensis hęc habes? Quo teste ista confirmas? Cardinalis Mantuanus:cuius orator ille dies:ac noctes est domi:eo referẽte cuncta accepit:& mihi:ut prospicerem rebus meis:dolẽs narrauit? Si hic testis satis tibi non est:alium audi Iacobum Trottum Ducis Mutinensiũ oratorem:cum quo eadem ad uerbum uerecundus homo est lamentatus. Si nec adhuc fidem his putas habendam:crede Pontifici Paulo:in cuius testimonio eẽ error nõ poterit. Expostulanti etenĩ mihi:q̃ tanta in me:laycis audientibus:esset inuectus: assensit:non negauit. Plane confessus est:consedentibus mecum Rothomagẽsi atq; Vrsino. Audi etiam reliqua. Cum intelligerẽ ab initio accerrima edicta fieri Vicariis meis a Magistratibus ducis:si intra tempus non soluerent:ipsa autem edicta quę missa erant ad me illi ostenderem:ut uidens superba imperia ad resistendum incensior fieret: hactenus cõmotus est ut diceret:Forma tu breue ad Ducem:quale opus eẽ existimas. Dictaui Breue:detuli ad eum legi. Non probauit. Accersito Secretario suo:aliud ipse iniunxit. Non mouit hoc me. Quottidianum est: ut suũ uelle sit cuiq;. Rogaui tantum mature quod erat imperatum obsolueret:& n.salutem omnem in celeritate positam ostẽdebam. Quod erat secretarii q̃ primum est factum: quod fuit Pontificis duci cœpit in longum. Quid ita Paule secunde? An necessitatem non intellexeras? An non singulis pene horis rogabaris a filio? An non breue ante probaueras? Erat quæso tanti anulum detrahere digito:cęreq; iprimi mere: ut expectãdos tibi tot dies putares? Quid aliud per has moras quęrebas:quid optabas? nisi:ut quęsita calamitas esset ante accepta:q̃ prohibitio tua ad Ducem perlata? Inualescente autem calamitate:& maiore multo:q̃ expectarem:cum pulsis Vicariis:& custodibus omnibus:tria sanctuaria Dei militibus complerentur: non ius diceretur clero:non diuina soluerẽtur Altissimo:omnia prædonum uis occupasset:precibus impẽsissimis petii:ut sumptu meo unum mitteret ex familia sua:qui eius nomine:tantę ruinę occurreret: diceret saltem ius:si non posset cætera:& diuina itermissa resummeret. Tam me audiuit:q̃ tu:ad quẽ illa nõ scripsi. Charitas domus Dei nõ tetigit corde sola ultione sollicitum. Sed quid ego superfluis argumentis rem manifestam uestigo? An non audisti ab eo:qui suis oculis uidit in litteris Ducis quæ ad oratorem suum scribuntur:declarari aperte:uoluntate Pauli permissam dirreptionẽ fuisse. Quę

maiora testimonia quærimus? An non satis hoc est? An non dubitationem omnem unũ hoc tollit? Tibi tibi hæc ei dicenti: non negauit de litteris. Vidisse se quoq; asseruit. Ad auertendam tamen facti sui suspitionẽ: diuersam esse earum sententiam dixit. Quid. n. Orator Ducalis: q̃q̃ malus: sine Pauli uoluntate in diripiẽdis ecclesiis tantum licẽtiæ Principi suo dedisset? Quid amicos Cardinales quattuor mercede tã nulla parasset aduersos? Extremę iniquitatis: nẽ dicam dementiæ cõsilium erat: inexpiabile apud Deũ: apud homines aliquando luendum. Vox Pauli ruinam iniunxit. Manus oratoris scribẽdo adiuuit. Arma Ducis scelus sunt executa. Tribus his carnificibus una cathedralis ecclesia: & cęnobia quinq;: in contumeliam Dei uexata: lacerataq; crudeliter sunt. at dices tres mecum Cardinales: Bononiẽsem: Sãctorum quattuor: & Senensem: quibus iratus ille non erat: sortem eandem subisse: signi hoc esse auaritia Ducis: nõ artificio Pauli: mala hęc irrogata. Nõ est ita Nicene: non est. Astute cogitata sunt omnia. Noscis sensus eius reconditos: frontem natam ad simulanda: & dissimulanda quæ uult. In me unum fabricata est machina. Me unum petiuit propositum eius. Admiscere hos uoluit: ut Papiẽsem nemo eẽ agnosceret: quem ille uoluisset euersum. Nouerat damna eorũm collatã meis: leuissima esse: alibi eos habere: unde affluentissime uiuerent: iactura unius loci pane non carituros. Me autẽ sciebat: quicquid id erat: unde alebar possidere sub Duce: atq; uno illius impetu posse ad mendicitatem facile cogi. Per detrimenta nostra imus sępe ultũ iniurias acceptas. Quid ni per aliena contendamus facilius? Tritum sermone uulgi prouerbiũ est: amici pereant: dũmodo inimici pariter trucidentur. Quanq̃ & Senensem nũq̃ dilexit: ut scis: & Bononiensi: qui ab initio est reluctatus: chirographo suo multa est minatus. Cardinalem autem sanctorũ quattuor obolo non ęstimauit: nisi cum fuit necessitas. Neq; uero amantissime pater: plus ego illum offendi: q̃ cæteri. Vehementius: ingeniosiusq; egerunt nonnulli. Ad uindictã ideo Papiensis electus: quia & minus illi potest nocere: & ad iniuriam est opportunior. Contra folium: quod uento rapitur exercuit potentiam suam: & stipulam siccam est persecutus. Non oppressisset sua causa Cardinalem amicum grauissimus Venetorum Senatus. nõ sapientissimus Rex Ferdinandus. Alienæ duritati noluissent Carnificinam pręstare. Elegit Principem Puerum inconsultum: egentem. Cuius infami ministerio in meo exemplo uos: quos timet: admoneret stultæ constantiæ. Rothomagensem: qui uel unus plus est operatus q̃ cęteri: nõmodo malo: sed ne mali quidẽm significatione affecit. Quid ita? Sãguis est Regius. Cognatiõem potentissimam habet. Principes multi cliẽtelam eius sequuntur. Iniuriæ suæ magnis fuissent cõmunes. De nõnullis nostrum idem contẽdo:

a quorum persecutionibus non uoluntas illum:sed aut timor: aut occasio non opportuna abduxit. Vidisses diebus iisdem cōtentionum suarum:etiā si demississime essem locutus:rabiem omnem conuerti semper in me:& pē disse me usq; ad alienæ perseuerantiæ pœnas. Nullum erat alicuius paulo ef ficatius dictum:cuius molestia in Papiensem non uolueretur. Dicebant per iocum nonnulli uas me Pontificis esse: q interior omnis eius miseria in id uomeretur. Ego increpatione sua durus:ego pertinax:q a recta sentētia cū primis patrum dimoueri non ualens:animę suæ:& nostræ præcipitationē uitabam. Audiente toto Collegio:ignorātiam litterarum obiecit:tanq̄ ipse earum sit columen. Ac non aliquando publice:priuatimq; loquens audia tur cum risu. Ignobilitatem generis exprobrauit: Vicariū se eius non recor datus:apud quem non est personarum acceptio: Mariæ matris Domini im memor:quæ spōsa Fabri est dicta. Petri præcessoris sui oblitus:cui Piscato ri:& pauperi:celestis regni attributæ sunt claues. Disce disce Paule:quę sit uera nobilitas. Nō Veneta tua:& mercatoria ē:longinqs nauigationibus parta. Apud Deum:cuius locum habes in terris:sola prædicatur nobilitas: non seruire peccatis:sed meritis esse laudabilem:cuius q̄tum sis particeps: cōscientia tua tibi respondeat. Elegit Deus:inquit scriptura:ignobilia:& cō temptibilia mundi:ut potētes:ac nobiles ad humilitatem adduceret. Ergo quod elegit Deus tu improbabis? quod ad ędificandam Ecclesiam posuit: ad cōtumeliam:& ignominiam duces? O miserum me: quæ doctrina sum mi Pontificis hæc est:ad erudiendam plebem in salutis cathedra positi? La mentor hæc tecum liberius:quia emendare nō possum:atq; in hoc paulum dolor quiescit:q ei loquor:cui & nota sunt omnia:& quottidianā: ut mihi: pręstant mœsticiam. Reuertamur ad inditia nostra. Collige mecum Nice ne:& confer singula sub unum intuitum. Animus ad ultionem sua natura est pronus: offensionum non obliuiscitur. Dixit scripturum se Duci:ut im peratā extorqueat pecūiā. Plus q̄ imperatam extorsit. Rogaui ut cita inhi bitione subueniret inchoatæ ruinæ: Ruina iam facta:datum est Breue. Ro gaui impensa mea mitteret quenq̄:præteriit postulationem silētio. Iratus erat. offensum se æstimabat. Fassus est maledicta Oratoris probasse. Identi dem repete Cardinalis Mātuani:Iacobi Trotti:Ipsius quoq; de se testimo nium. Adde ad oratorem litteras Ducis:inquibus quę facta erant ante bre ue:contraria his esse affirmat:quæ de uoluntate Pontificis prioribus litteris scripserat. Pone ultimo loco opportūitatem uindictę:impotentiam humilis Cardinalis: Exemplum calamitosum:inquo totum Senatum cōmonefacere uoluit. Quam quęso probationem? quam ueritatem? quam mathemati cam necessitatem ista nō inferant? luce clariora sunt omnia. Verba dari uo

bis non finite:mihi quidem non dat. Afferre uim potest:fallere Papiensem non potest. Artificia eius noui dudum:& sum sæpe expertus. Dico cum gemitu:spargit Spargit:q ad colligendū est positus. Vale. Senæ. Iulii. 1467.

Fr. Cardinali Senen.

129 EGo mi Senēsis ante reditum meum:ni tu aliter iudices:excusandum mihi nil puto. Monitor ex urbe ita desyderat. Nostra in illū fides ita requirit. Nullo artificio assequi possemus:ut non Pontifex:qui suspitionibus plænus est:conuitia sua renunciata nobis a collega; aliquo crederet. Post reditum quoq;:nisi imputet:prius uerbum non faciā. Conscientiæ signū esse solet:excusare quod nemo accusat. Terentianus ille Nescio inquit:quid hęc purgatio afferat peccati. Si imputabit aliquid:non tam excusabo:q̄ petam ueniam:q; homo rusticanus nec hospitio primogenitum magni Regis accepi:nec ulla re sum muneratus:nec cœnaui apud eum:aut apud me ille. Turbaui potius oratione tristiore:q̄ aduentitio conueniret. Satisfactio mea hæc erit: tuam quoq; paratam habes:& facilem. Sed de te discēs:floccifacere has nugas instituo:magis autem:si menstruā stipem uoto promissam non reuocabit. Id.n.me pauperem imprimis sollicitat. Assit quod edam:bono animo pati potero. Quod nec Sarmēthus iniquas Cæsaris ad mensas:nec uilis Galba tulisset. Aliorum mala faciūt nostra leuiora. De quo non uidimus:& opinari illum sinistre:& maledicere palam:& mox puerili sētētia uelle:quod noluit, laudare quod carpsit? Morbus animi sic est:morte sua:non dolore nostro sanandus. Pręstemus ei fidē quæ Pontifici:nobis patientiam:quę Deo est debita. Ac q̄uis mille talia ingruant quottidie:non cœnemus uno crustulo minus. Vale. Pientiæ.

Carolo Salando Cremonen.

130 AGe gratias patri nostro Niceno q̄ maximas potes:operatus est opus:non quale uulgaria officia solent:sed charitati intimæ conuenit. Raros est inuenire:qui hoc animo in filios sint. Nō minoris pendo ego quod significauit per te:q̄ quod per Oratorem Mediolanensem fieri obtinuit. Hic fructus certus est:illic fides incerta. Vtraq; tamē habenda in precio:gestanda in sinu:rememoranda omnibus horis ad gratitudinis cumulum. Carole audi: tu nosti sensus meos. Tu mecum semper es cum libertate locutus. Si affectus aliquando in aduersum me raperet:& beneficii accepti:quam debeo:non tenerem memoriam:memora tu: corripe tu:& tanq̄ manu igratitudinis semitam retrahe. Hic pater notum me a primis annis dilexit. uenienti in curiam fidelia adiumenta præstitit. ad Cardinalatum est suffragatus. Causis meis omnibus sic ī nostro collegio affuit: ut uisæ sint ꝓpemodum suæ. Iterum dico; adiutor gratitudinis sis. Ex iis lit

teris:quę apud te erunt:ammonitor eris officii mei:cum tēpora accident. Si qua in re hactenus in eo colendo negligens fui:futura diligentia eam segnitiem compensabo. Sed uenio ad pręclaram Pontificis nostri contionē:quā in consistorio habitam:paucis percurram. Negat indulto suo occasionem imperatae pecuniae praestitam. Ago gratias Deo:q non litteris:non rumoribus:non longinquis significationibus id intellexi. Reprehendendus essem: si ad leuem auditionem ita scripsissem. Ipse mi Carole:ipse ignoranti mihi omnia aperuit. Detuleram ad eum litteras patrui tui:Vicarii mei:quas sibi ostenderem: Initium.n.tunc erat persecutionis iam coeptae. Cōtinebatur in eis Ducem Mediolanensium dicere:& magistratus eius palam uulgare:cōcedēte Pontifice:subsidiū id mutui quaeri a Clero. Haec ille intelligens: querelam meam uerbo suo statim accipiens:hanc sententiam dixit ad unguē; Venit ad me Orator ducalis:rogauitq; num moleste essem laturus; si concedentibus sua uoluntate clericis pecuniam mutuam:datis eius reddendę promissionibus:eam caperet Dux. Respondi rem mihi hāc aequam uideri: & nec me laturum moleste:eis conditionibus uel pendi:uel accipi. Gratias egit orator:atq; discessit. Non breue:non litteras a me ullas accipiens:haec eius excusatio fuit: Nil omnino addo:uel muto. Id interest tātum:q matere illa ab eo sunt dicta:haec a me scribuntur latine. Vide ergo quantum discrepet a sensu suo sensus epistolę meae:& q̄ iuste filium uexet. Dixi:indulsit Duci Mediolanensium sanctitas tua. Quęro an non indulgere hoc sit:laudare quod petitur:& nō molestum futurum asserere: Quid refert uerbo:an scripto id fiat:praesertim cum eo:cū quo uerbo Oratoris maxima queq; solet transigere. Sed aliud uide:in quo suam hanc non tam indulgētiam:q̄ uoluntatem agnoscas. Me hortatus est ut imperatae taxae facerem satis:& petentem Ducem contributione mea iuuarem:exemplo suo id cōfirmans. Et adiutos a se olim Venetos:nescio quot milibus referens. Taceo plurima: quae per eos dies in diuersis eius sermonibus non obscure notaui:huc pari significatione tendentia. Itaq; percunctatione nulla secretarii sui est opus. Ad dicta sua:non scripta:meam epistolam reuoco:& testimonio suo sibi respondeo. Si quando in Cōsistorio aget de his:ut acturum eum existimo:redibit in mentem:me admonente: dictorum suorum:noscetq; nobis nostrā esse memoriam:ac sibi:ob maiores curas has minores plęrunq; excidere. Nam conuitia in filium audiente collegio dicta:bono animo perfero. Pater est. Dominus est. Immunes alii ab his flagellis nec fuerunt olim:nec p dies singulos erunt. Irasci nulla ratione:uel uolo:uel debeo. eo aequanimius patiens omnia:q a noxa sum procul:& praeceptis Ecclesiae debetur haec reuerentia. Vox sancta est Petri:cuius militiae sum cōsecratus: Serui subditi esto

amici noſtri: aientis inſanam poſtulationem meam eſſe:ſed litteras in-
ſaniores ſibi uideri. Enimuero magni hoc iudicium eſt æſtimandum: ab
homine eſt enim qui ſemper ſana & petit: & ſcribit. Petitionum ſuarum
duo proximi Pontificatus ſunt teſtes:& conſiſtoria noſtra quottidiana: in
quibus de iniquis petitionibus ſuis eſt frequens querela. Scriptorum uero
teſtis eſt Pius noſter. Teſtis præſul Ferrarienſis:teſtis Anchonitanus:teſtis
& ego. Quæ quidem eo uſq; inſaniç proceſſerunt:ut poteſtatem Roma-
næ ſedis ſint conata elidere: & ipſi uincla:ac carceres propemodum ſunt
operata. Oſcinem ergo hunc coruum obolo non æſtimemus: malis enim
omnibus ſemper croccire eſt ſolitus:nec puncto temporis in una ſententia
eſſe: pluma: & foliis leuior. Addis in extremis litteris tuis putare patres
nonnullos ſecundam:quam miſi epiſtolam: a Pontifice in peſtem meam
retentam:ut uidelicet proferat eam:oſtendatq; Duci:ſi quando ulla ex cau
ſa plecti me uolet. facile hoc credo:ad mores magis:q̄ ad charitatem eius re
ſpiciens. Sed proferat:ut uult: incendat in me illum:ut ſcit: maiora pati
ab eo non poſſum q̄ quæ paſſus nunc ſum. Vt ſacerdotali animo perfero
hæc: ſic illa non muliebriter feram. Natus ſum pauper: altus pauper: ad
Pium uſq; perſeueraui in paupertate. quid me angat ad ſortem redire: un-
de exiui? ſi miniſtros uiginti non potero alere:dimidium alam. Si nec hoc
quidem: uno tantum contentus: lætius ad extremum perueniam: q̄ cum
theſauris ingentibus ille. Nulla ſua duritas:nulla afflictio mei me diſſimi-
lem reddet. Poſſum pro libertate conſilii:pro recta ſententia animam hanc
& carnem contemptibilem dare. Dicet homo gentilis Cicero: ſolum ſecu-
tus gloriam ſæculi: Vero licet:& ſemper licebit dignitatem tueri: mortem
contemnere. Poteſtas ſit ueniendi in ſenatum:dicendi periculum non recu
ſo. Ego homo chriſtianus idem non dicam? Metu ſacerdotiorum:quæ in
aliena ſunt poteſtate:conculcata conſcientia:contra iudicium loquar? per-
dens me ipſum:atq; in eandem perditionem proximum trahens? nō faciā:
non committam. Tuq; Deus meus:qui rhenium meorum es uerus ſeru-
tator: confirma hoc: quod in me es operatus. Da intellectum: ut man-
data tua nō excidant. mandaſti enim ut non timeremus eos qui occidunt
corpus: animam autem non poſſunt occidere. ſed eum potius timeremus
qui poteſt animam: & corpus perdere in gehennam. Sed uide Frater
quale hoc patris in filium: Principiſq; quale in ſenatorem ſuum offi-
cium ſit. Non dico epiſtolam fideliter ſcriptam in ultionis tempus ſer-
uare: quod gentilium: & noſtrorum uocibus condemnatur: ſed ſi qua
dolentius a Cardinali ſuo ſunt dicta: proferre in medium: & puden-

da illius palam omnibus reuelare? An non magistri sui: & Domini est recordatus: Si peccauerit in te frater tuus: corripe illum inter te: & ipsum solum? Nonne illum euangelicae legis huius seruatorem potissimum esse oportebat: qui ad eius custodiam in excelso est positus? In quem autem erat nisi in eum: peccatum meum? quem offendebat epistola illa: praeter ipsum solum? Pietatis erat paternae: si peccatum putabat: rescribere filio: admonere illum erroris: hortari: increpare: minitari quoque si ita opus agnosceret. Ad eum enim tantum erat transmissa: nec quisquam praeter ipsum: & me: quae scriberentur sciebat. Quondam proferente in consistorium Pio codicellos quosdam ab hoc ipso Niceno scriptos: qui eum male habebant: sic excusauit cordatissimus Cardinalis: & quidem approbante toto senatu: Ad te solum Pontifex illi sunt scripti: mea manu sunt scripti: signo meo obsignati: nemo eos praeter te: & me uidit. quod nunc palam fiant: uide cuius culpa sit. mea certe non est: qui charitati: & secreto impendi quod debui. Tacuit ille: ac quamuis ingeniosus: inclemens tamen factum suum agnouit. Quid argui hoc loco in me dissimile potuit? aut quid damnari quod non conueniret filio? Scripsi ad patrem. scripsi ad eum: cui de sacerdotiis: ne perfundentur: suprema est cura. Detexi uulnera: quae de sola manu sua possent medicinam accipere. accusaui eos liberius: qui tantae impietatis essent auctores. Admonui uideret posthac: quantum Principibus saeculi concedendum esset in nos: Eorum uidelicet metu? quae Duci indulsisse se dixerat: Veri autem Cardinalis sum secutus officium. Si hoc uerbum conscios sensus pupugit: quid aliud dicam: nisi uerbum illud fuisse uerbum salutis? Nulla (inquit Cicero) remedia: quae uulneribus adhibentur: tam faciunt dolorem: quam quae sunt salutaria. Non propterea contionem de me haberi oportuit plaenam criminibus: & epistolas: zelum Dei habentes: per irrisum ostendi. Quis unquam christianae charitatis uestigium tenens: litteras a filio missas interposita offensione: in medium protulit: palamque recitauit? Quid hoc aliud est quam tollere colloquia absentium? uerbum Dei in oribus sacerdotum extinguere? amputare rerum benegerendarum occasiones innumeras? quammulta loca: inquit idem orator: esse in epistolis solent: quae prolata si sint: inepta esse uideantur. quam multa seria: neque tamen ullo modo uulganda. Sed hoc alieni sit facti. Quid me agere Carole amodo conuenit? Dicet aliquis: ut dixisse tibi patrem nostrum affirmas: Ne scribe Pontifici tu. Verbo referri cura: quae uis. Scribe fidelibus tuis quae illa alioquin essent scribenda. Quid si non expedit a fidelibus illa cognosci? quid: si non dictat conscientia: ut extra Pontificem sint? Quid si fideles in-

fideles timeam aliquando futuros? Nonne hoc monstrat ratio:ut tuti/us sit patri communicata illa esse: quam alieno? aut ergo mentiendum erit in litteris:ne illum offendant: aut deinceps tacendum. Miserum sane utrunq;. Sed ut in malis:fidelibus potius credamus nostram salutem:q̃ aut mentiamur Deo: aut tacendo deseramus communia bona: sequar ego in hoc patris consilium:cuius nisi esset apud me tanta auctoritas: nonmodo non poenitendum mearum epistolarum mihi putarem:sed in hoc certe dolendum:q; non dolentius scripserim:q̃q̃ non ex me:sed ex eo ad quem mittuntur admonitionem suam esse significas. Scripsi hęc ad litteras tuas:nõ rancore ullo cordis:non impotentia animi:quam pro Deo sacerdos abieci: sed ex libertate:ad quam me istruxit Ecclesia:& ut tibi factum meum probarem:cuius ut charitatem amplector:sic magni iudicium facio. Deus nobiscum sit. consoletur nos in tribulationibus nostris:faciatq; ut eius hæc disciplina sit ad salutem. Vale. Senæ Augusti. M.cccc.lxvii.

Ia. Cardinali Papien. Campanus.

Apiensi meo salutem plurimam:plurimã salutem Papiẽsi meo. 131
Hoc si centies repeterem:nunq̃ ad uoluptatem recreationemq; animi satis repetierim. & q̃q̃ es semper in ore:nunq̃ tamẽ ita me imples:ut non crescat libido nominandi. Papiensem mihi somni:Papiẽsem uigiliç offerũt. Aeque mihi in solitudine: atq; in frequentia occurris q̃ illic de te cogito:tam hic de te loquor. Sed refero pedem:ne qui uerus uelim:& apertus uideri:uidear blandus:& fictus:pręsertim apud te: Cuius habent oculi:quod nunq̃ uiderat Argus: Nec nostri aspiciunt lumina Callimachi. O dulces lachrymas:cum te mõ nomino:cum te Cogito:nõ credis (iuro) fluunt lachrymæ. Foelix uale unicum sydus:unicum præsidium meũ: nam plura nequeo. Ego hic prædico singulis Dominicis:tanto concursu:ut nusq̃ fuerim auditus attentius. Tu ride:& tace: & me Sanctissimo Domino nostro si occasio detur commenda. Teranii die xxvi Februarii. M.cccc.lxvii.

Io. Cardinali Aatrebaten.

Ro Pater Reuerendissime filio consecrationis tuæ indulgeas:si 132.
ante hanc diem non scripsit: dolor fuit in causa. Habuerunt me anxium non priuata mea:quæ tibi sunt nota:& quorum lachrymis pauca tanguntur:sed magis publica:quæ magno impetu ferri ad interitum uideo. Humiliata est in puluere anima nostra: Cõglutinatus est in terra uenter noster: lux pilei tenebrescere incipit: & ad contemptum ordinis nostri apertum est iter. Current amodo in damna communia qui ante sedebant, uno exemplo crescent in dies noua exempla. sicut grex to/

tus in agris unius scabie cadit:& porrigine porci. Vuaq; conspecta liuo/rem ducit ab uua. Laborum meorum: Vigiliarum mearum: contentio/num quoq; mearum pro Sfortianis hic fructus est: sicut tuum est pro An/deg auensibus tuis. Vendamus nūc animam gratiæ: & displiceamus Deo: ut placeamus hominibus. M.cccc.lxvii.

B. Cardinali Niceno.

133 E dubita pater amplissime casum meum: ad cuius patientiam me sæpe hortaris bono animo ab initio excepi: & forti nunc per fero. Non est ea cordis tristicia: non mentis confusio: quę a plæ risq; forsitan creditur. Indui armaturam Iusticiæ: & clipeum ratiōis dextrę aptaui: ut his tectus: uenientia tela sine offensione exciperem. Audi tacitas cogitationes adiuuantis se filii: ut argumenta eius consyderans: de uolun/tate quoq; certius iudices. Primum nulla mea culpa (ꝙ mihi cōscius sum) pertuli: quæ iam cognouisti. Si imperatæ taxæ nō satisfeci nec coniici in ple bem sum passus: dignitatem retinui nostro ordini debitam: in eos quoq;: q malorum auctores fuerunt: nullum meum extat peccatum. Colui eos per omnem uitam. Possum quoq; sine iactantia: innumera recensere in eos meę charitatis officia: quæ & nota sunt tibi: & nullis testibus egent. Gratis igitur odio me habuerunt: ponentes aduersus fratrem mala ꝓbonis: & odi um ꝓ dilectione sua. Consolatur hoc primum me patientem facile officia mea mihi: illis uero suam esse iniuriam. Adde ꝙ imparatum ii casus non in uenerunt: nec quia improuisi acciderent: duriores sunt facti. Erat.n. nescio quomodo grauioris incommodi alicuius apud me expectatio: animo iam ita concepta ut declinari posse non crederem: cuius rei conscientiam me\am: quę deum non fallit: & notos complures habeo testes: quibus interlo\quendum: ut fit: metum hunc familiariter indicaram. Repetebam annos præteritos: quibus nostram hanc curiam eram secutus. Vidæbam q̄ breui spatio: & q̄ nullis laboribus summa omnia accumulasset diuina clementia. q̄ facile paupertatem in substantiam: obscuritatem nominis in claritatem. humilitatem uero in eam dignitatem mutasset: quæ post Romanum Pō tificatum prima est in Ecclesia. Agnoscebam quoq; hæc omnia in recenti ætate esse concessa: ualido corpore: & mente ad bonum opus idonea: atq; illud quoq; inter secunda connumerabam: qđ tempora Pii patris: cui famu latus inter domesticos fuerā: & innocentē prestiterant me: nec fecerant ut ab iniuria mea metuēdus qsquā mihi nūc esset. Magna hęc ducebā a Deo: nō ualens unū aliqd ꝓmere quod mihi ad summā qetē deesset. Cogitabā ergo sic mecū: Heu Papiēsis in tāta largitate Dei: ꝓ meritis suis gratus illi non es: nec datorē tuū agnoscis. Peccatis innumeris irā eius in te quottidie

prouocas: ac tanquam ex tua uirtute: non ex sua gratia singula sint: Ita & imutabilia: & perpetua esse consyderas. Erras uehementer. Auferre quidedit potest. suę potestati subiecta sunt omnia: nec est q a calore eius se possit abscondere. Ira inqt Apostolus: & indignatio: tribulatio: & augustia in omnem animam operantis malum. Si plaga tua differtur ad diem nec peccatum pęna consequitur: dispensationis suę hoc est: nolentis statim perdere: quod misericordi mora sanari expectat. Sed ueniet aliquando: atq; utinam non eo grauior quo dilata diutius. Non enim tardat promissis Deus: sed patienter agit propter nos nolens aliquem perire: sed ad poenitentiam omnes conuerti. Cum ergo obsistente carne spiritum sanitatis non sumerem: nec ratio superaret affectum uita autem suis initiis continuaret errorem: Immissum est expectatum supplicium: cogens admoneri factis: quem suasiones ante non mouerant. Præstolatio autem hæc diuturna diebus pene singulis in metu habita: hoc assecuta est boni: ut tolerantius nunc ferantur oia nec perinde premant: ac si improuisa accidissent. Gratiæ sint diuinæ pietati pro hac mentis agnitione: & muneri ascribatur suo quicquid hinc firmamenti accepi. Sed quantum illud esse ad patientiam putas: q, maiora merito ex pectanti: minora omnia sunt irrogata: debebatur antiquatæ iniquitati grāde flagellum: & indurato animo uirga uehementior. sed dulcis: & rectus dominus: castigans castigauit filium suum: & morti nō tradidit eum. Poterat qui prouentus Sacerdotiorum permissione sua abstulerat: Sacerdotia insuper ipsa adimere: & qui cupiditatem iuuenis Principis in me concitarat: suscitare & furorem. Grauioribus indulgenter pepercit. Non dedit exilium non persecutionem de ciuitate in ciuitatem: non uincla: & carceres: qualia multa peccatores sæpe sunt passi. Quin & corpus in quo erat sensibilior dolor: nullo incommodo attigit: & mentem suppliciorum omnium ultimum: ab errore: & dementia conseruauit. Consolatur nimirum hæc me: idipsum agentia: ut acceptorum oblitus: ea sola ponderibus iustis expendam lucroq; deputem: quæ dignus accipere: non tamen accepi. Alleuat porro animum: & quasi in gratulationem adducit: q, superne dilectionis inditia per hæc aduersa collegi: ueriusq; dignum gratia q̄ odio me iudicaui. Etenim cui nō irascitur Deus? aut cui flagella non infligit sua? Nempe ei a quo auersi sunt oculi eius: & in ꝓfundum maloꝝ est lapsus. Non irascar: inquit: amplius tibi Hierusalē: zelus. n. meus recessit a te. Ego quos amo arguo: & castigo. Vas quoq; electionis Paulus admonens simul & consolās Fili mi ait noli negligere disciplinam Domini: nec fatigeris dum ab eo corriperis. quem. n. diligit castigat. Flagellat autem omnem filium quē recipit Vnicū quoq; nostrę patientię exemplum Iob sanctus: Beatus: inquit: uir q

corripitur a domino.& cui oro non optabilior ſit erumnoſa hæc uita quam
conſequtur benedictio dei:q̄ quę irā habens per lęta ſęculi:quaſi per amœna
prata ad interitum ducit?aut quis non ſibi malit miſeras ſanctorum perſe
cutiones:q̄ perſequentium infortunatam fœlicitatem.nota eſt de diuite
purpurato cuius dies dati fœlicibus ſunt:& paupere Lazaro Saluatoris
Chriſti tremenda parabola.Malim ego illum me eſſe:qui poſt triſtem uitā
atq; inopem:ſinum Abraæ eſt conſecutus:q̄ eum:quem poſt florentem:
& diuitem:horrendæ tenebræ acceperunt:ubi nullus ordo:ſed ſempiter/
nus horror inhabitat.Ac licet in exploratum habeam pietatis:an odii fue/
rit tribulatio hæc:ego tamen:qui miſerationes Domini ſcio ſuper omnia
opera eius eſſe:in mitiorem partem libens interpretor:Propheticum illud
ſedulo habens in ore:Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt.
Vide uero digniſſime Antiſtes:q̄ copioſam meſſem ex tanta tempeteſtate
collegerim:& quanti eſſe apud me debeat factum eſſe:quod accidit.Pro/
fecto eſt tanti:ut nonmodo eam non declinandam:ſed magnis a me preci/
bus impetrandam fuiſſe exiſtimem.Didici primum monente ſuperna bo
nitate:de ſtudio colendorum Principum bono Cardinali remittendum plu
rimū eſſe damno animæ:non procuranda illorum carnalia deſyderia:me
lius eſſe confidere in Domino q̄ confidere in homine:& ſperare in eo quam
ſperare in principibus.Intellexi quoq; noſtris amiciciis uti illos ut nūmo:
non ad charitatem:quæ rara in illa fortuna eſt:ſed quaſi ad mercatorium
quęſtum:ac tamdiu haberi eas in precio:q̄diu præſentem utilitatem mini
ſtrant.Sum quoq; admonitus diſpenſanda iuſtius eſſe quæ nobis prouē/
niunt ex altari:carni:& ſanguini non ita profuſe indulgendum.In comita/
tu quoq; alendo:comparandoq; ornatu domeſtico tam multa non inſumē
da.bona hæc noſtra altaribus attributa:precia peccatorum eſſe:quibus re
dimi animas dantium pia cura oporteat:& inſtaurari domum orationis:&
egnos:uagoſq; in domos noſtras induci.quæ cum non fiant:iraſci grauiter
Deum:& ſæpe hunc exitum negligentibus dare:quem in me ipſo ſum pro
xime expertus:ut uidelicet adminiſtrata male:etiam ſuo permiſſu dilabanť
deterius.oculos igiť:quos peccatū clauſerat ne ſacerdotis uiderē officiū:ſu
perueniens pœna aperuit:ac iuxta Eſaię Prophetæ uerbum:Vexatio intel/
lectum dedit auditui.Aſſecutus inſuper boni hoc ſum certe non contemnen
dū:ut minus iam amem:minuſq; æſtimē hos noſtros ſacerdotioꝝ ꝓuentus
momentaneos qdem:& innumeris caſibus ſubditos.quid.n.placeant quę
alienæ magis ſint poteſtatis:q̄ noſtræ:& quæ p̄cario poſſideamus:unicoq;
uel ſuperbientis:uel indignantis principis edicto impune diripi poſſint:iu/
gēq; anguſtiaꝝ:& doloꝝ materiam pręſtent.Mihi iam ſatis ſit uiuere:ſi nō

eam uitam:quæ oculis intuentium placeat. At eam:quam dominus admi nistret:quietiorem certe & minus habentem molestiæ. non. n. possunt gran des familię non oneri esse:atq; animum pluribus occupare. expertus nunc cõpellente inopia qd boni ad trãquillitatem dimidiata iam familia habeat & q̃ multum confusionis:tediiq; abstulerit:non minus omnipotenti Deo gratias ago q̃ ęgerit olim Romano populo Antiochus:cũ adempta regni parte & intra I aurum montem iussus regnare:grandi ꝓcuratione se libera tum aiebat. Qd si redirent iam in integrum amissa omnia:omnisq; ẽt cõge minaretur ꝓuentus: ita ut suppeditari sumptus amplissimi possent. Muta turus præsentem institutionem non sum:nec cariturus suauitate iam degu stata. Miretur imperita plebs quod uolet in me:& uel auaritiæ:uel angustię cordis tenuitatem nostram ascribat: nihil ego eius pendam iudicia. Vnus mihi Nicenus:unus Spoletanus:q ꝓpositum laudent:instar omnium erũt. Deus quoq; q ad frugẽ bonã suo nos exemplo instituit plus insonabit auri bus meis: q̃ loquacium sermo inanis. Ad cuius auditum:qui comparat se: infinitis necesse est implicetur molestiis. Bonum ergo mihi domine quia humiliasti me:ut discerem iustificationes tuas:quas secundis elatus: ante non attendebam. His itaq; reuerendissime Pater:atq; aliis adiutus rationi bus:quas ne sim nimius:libens prætereo. Me ipsum in aduersis meis subst̃e to & mihi cõgratulor:& infirmam carnem castigo:& Deo gratias ago:& tuam quoq; dignationem de filii patiẽtia bono animo esse protinus uolo. tam. n. hæc iam dolent:uexantq; Spiritum:q̃ si ad me nõ pertinerent. Infir mitates ad mortem non datæ:fortiorem me reddiderũt. Deus noster:qui se cretorum inspector est:scit quia hęc loquens:non mentior. Tibi uero Nice ne pater:qui grauissimis litteris ante:& post etiam uerbo me es consolatus atq; huius boni partem præcipuam cõtulisti:sint a me gratiæ immortales: a Deo uero æterna merces:qualem præstantibus proximo charitatem sua misericordia repromisit. Vale.

Donato Acciaiolo.

IOsephus:de quo scribis:chariusculus meo iudicio ẽ:hoc ꝑsertim 134. anno:quo nõ multũ abundo. Hõi inopi nõ minus uentri:q̃ auri bus est cõsulendũ. Itaq; ille ualeat nũc. de remediis utriusq; fortu næ si nõ ꝓbat Vespasianus:ne ꝓbemus nos qdem. longo usu ęquat nostrã cognitionẽ. expectãda erit emẽdati libri occasio:& tu ãd id operã da. Placet absolutũ Scipiõem:atq; Hãnibalem. Emenda utrũq; diligenter anteq̃ edas. nec te grauet labor. Vidisti cũ essem Florẽtiæ media pagina uix dum lecta: deprẽhẽsa multa a me esse:quæ tu ipe pas; ꝓbasti. Hoc si libri initio accidit ubi cẽ ãplior solet cura:qd in sequẽtibus timeã? itaq; æstimatiõi tuæ accura

tiſſime cōſule:multa iā ē:& nec ꝓiciēda:ulla deſidia. Quæ a me poſcis de rebus meis:inepta illa ſunt Donate:& auribus Florentinis nō ſatis idonea. Scripta illa nobis tantum ſunt. Laudamus Romę,quicquid rem habet: nec faſtidimus non admixtum dulci utile. Huiuſmodi lectores notat Flaccus. Centuriæ Seniorum agitant expertia frugis. Itaq; ne expectes hinc quod non eſt inuenire. Quę de Pio ſcripſi:nō expeditio eſt:ut tu putas: ſed uitæ eius exitus:a diſceſſu Vrbis ideo inchoatus: qᵈ inde initium habuit. Hunc mitto ridendum magiſq̄ uidendum. ſi quid erit tamen quod lectione dignum exiſtimes:id erit fortis obitus fortis Pontificis cuius: ut uerum fatear:uix decimam partem ſum aſſecutus. De Euchariſtia nulla extat noſtra oratio. Duæ tantum Omeliæ a me ſunt peroratæ. Altera de conuerſione ad Dominū:die cinerum. Altera de Aſſumptione beatę Matris:die ipo ſolemnitatis. Ambę autem me præſule habitæ ſunt. Earum nulla eſt apud me:niſi in prothotypis tantum. Propter neſcio.n.quid lacis:poſtulatę ſunt a diuerſis:& in hunc diem retentæ. ſed uel requiram eas:uel exſcribi de prothotypis faciam. Ridebis nouum uerbi dei magiſtrum. ſed(etſi hæc nō aſpnabere)leges & alia:aliena tamen a gentilibus. Vale. Romæ die xxvi. Febrüarii. M.cccc.lxvii.

Lazero Arretino Vicario ſuo.

135 Ene uneritis. uoluntas Principis:& uirtus ueſtra:ut ita uenientem ſalutemus:hortantur. Iterum bene ueneritis. Petitis an placeat nobis ut officio uicariatus fungamini:ad quem electū uos eſſe:& uocatum per Ducem noſtrum aſſeritis: Placent omnia:quæ illi ſunt placita:& quæ cupit ille nos cupimus. Vos nō cognouimus ante: nec nūc niſi teſtimonio ſuarum litterarum cognoſcimus. laudat doctrinam ueſtrā: & mores. Ita eſſe confidimus:ſcientes acri illum in omnibus eſſe iudicio. Itaq; conſentientibus nobis:& Domino benedicente:exercete quod iubet: & Vicariatum iniunctum accipite. Scitis quæ conueniant ei officio:& quę ſint partes ueſtræ in nos:eas diligenter ſeruate. De Inſtructiōe data:quam legimus:credimus ex bono theſauro cordis cuncta eſſe prolata. Videmus tamen non ſatis iuſte apud excellentiā ſuam de ſacerdotiis noſtris nos eſſe culpatos:id.n.monſtrat inſtructio. Veſtiuimus eccleſiam Papieſem:quam nudam inuenimus. Multis in locis reparauimus multa. Temptauimus conatu magno:diſtractas templi poſſeſſiōes ad Domini altare reducere. Aliquando etiam ne diſtraheretur contendere. Iuriſditionem porro omnem a Domino creditam cuſtodire. Si in iis adiuta eſſent deſyderia noſtra:gloriari ad huc amplius in hominum conſpectu poſſemus. Sed externi hominis impotētia in crimen adducitur:& male armata uoluntas parum animata pu

tatur.Domino cõtenti nostroꝝ cordium inspectore:patimur ęquanimiter cætera.Potestatem Vicariatus quam petitis:dominus Christophorus au ctoritate nostra concedet:& quidem quanta est opus.Mandatum habet a nobis manu nostra conscriptum:quo quæ nos possumus potest.Ideo illud non mittimus nos.

Chr.Pratellæ Vicario suo.

IOannes Antonius:quem domi a puero educaui:adultus iam est primisq; disciplinę rudimentis ita imbutus:ut ad fortia uideatur idoneus.Mens est:cum memoria singulari:& ingenio sit:ad ciui lia studia:& canonica illum transferre.Hoc cum nullibi aptius q̃ isthic fieri possit:cogito propediem mittere eum ad te.Tu ergo in cœnobio beati Pe tri cubiculum prępara:id scilicet quod Prioris dicitur.Ibi.n.placet illũ esse. cura etiam:ut pręter lectulum eius:lecticula sit:in qua famulus cubet.mun da sint omnia:magis ad rem:q̃ ad pompam cõposita.cibum capiet in men sa cum cæteris.Audio ibi esse pręsbyterum quendam nouitioꝝ magistrum gnarum satis iurium horum:Is poterit adiumẽto esse initiis.Præcipe illi no mine meo ut curam adolescentis suscipiat:& primordia hęc integritate:& diligentia regat.Tu etiam de doctore uide:quem auditurus sit publice.uel lem:si fieri posset:alienigenam esse:ne imprudens in factionem ullam inci deret.Mando tibi:& cæteris:haberi eũ non ut unum ex familia mea:sed ut ex me genitum filium:honorari etiam q̃tum ætati conueniat:& indulgeri quæ ad ualitudinẽ:& studia faciant.Nosti quo cultu Romæ apud me fuit: eodem placet esse Papię.Cardinali creato dedit mihi de manu sua illũ Pius nutriendum:atq; docendum.Cum sanguis eius fuerit: cumq; ab eodem to tus sim ego:alio in adolescentẽ animo esse non debeo.In cœnobio:ut dixi: sit:& in designato cubiculo.Episcopium in quo habitatis:propter frequen tiã:& quottidianos strepitus:minus idoneũ ad studia est.Reliqua mãdata mea ipso ueniẽte:accipies.De oĩbus mox ut sunt præpata rescribe:& uale. 136

Ia.Cardinali Papieñ Campanus.

CVm ad Ratisponam peruenero:quod ad biduum spero: perscri bam:immo mittam potius:quam perscripsi ꝓfectionem nostrã omnem.Iter saxa:montes:feras:nam homines nusq̃:fortissimus duro.Nolui hunc tabellarium sine hac una.Quid dicã nescio:nam instat: & ego ordiri nisi grandia:& nisi spatio non possum.Italia: & dulces latii: Diuum omnia campi:quãdo erit illa dies:quãdo erit illa dies.Ista bestia ta bellarius instat.Mittas pro Iuliano canonico sancti Eustachii: quęras ab eo quid opus sit:& cõmendatum habeas.uolui etiã absens imperiosus esse. Vale fœliciter.Gentili meo scribam ociosior:saluta tu eum.Ex Lanxut ulti 137

mo Aprilis.M.cccc.lxvii.

Ioanni Iacobo Ricio Papień. Iureconsulto.

139 DIstuli dies aliquot respondere litteris tuis:uolens per eundem te ferri ad te meum responsum:per quem portatum fuerat tuum.& nunc quoq; breuiter agam:multis meis occupationibus impeditus. Quottidie magis ubertatem orationis tuæ admiror:delectorq;:agnoscens q̄ta facilitate sis ad scribendum:quantam gratiam:& q̄tam charitatē spiret locupletissimum pectus.Sine assentatione hoc dico:nescio quid in te prius admirer:eloquētiam:an doctrinam:an uero in amicos tuos etiam beniuolentiæ studium.omnia perfecta sunt:oīa meo Ricio digna:quo q̄tum existimo:nil habuit ætate nostra schola Papiēsis pręstantius.Quæ de Principe tuo excusas cum te audio:uera existimo : cum pono epistolam:& oculos uerto ad exempla singulorum dierum:oīs æstimatio labitur.ut taceam cætera:unum hoc edictum cognosce:quod a Ducalibus quęstoribus meis Vicarius est missum.si essem ex infima plebe ordinis mei:nec imperiosius:nec cōtemptibilius:nec minacius esse aliquid potuisset.nullus isthic est hominum delectus:nullus amicitiæ.æque habentur boni:ut mali.Sola utilitate probatur omnis coniunctio.si celato Duce hęc in me fiunt:magna suo℞ in Ro.ecclesiæ Cardinalem licentia est.Sin uolente:& conscio:est quod te cum ante sum lamentatus.non cōmittam:ut proiector dicar dignitatis acceptæ:aut patiar sub meis Sfortianis agi:quod superbissimi omnium Veneti in sua ditione non faciunt:a quibus & Cardinales:& Cardinalium sacerdotia:summo in honore habentur.nūmum ii quęstores me tradente:nō capient.Potestas est Ducibus extorquendi quodlibet.Auferant quæ uolunt:conscientia mea contentus:reliqua permittam Deo:& Sedi romanę:cuius magis agitur publica res:q̄ mea priuata.Quæso te:si uidetur:cum pręstantissima Ducissa nostra hanc indignitatē cōmunices:& dolorem meum ostēdas:& lecto illi edicto:requiras num talia Cardinalibus amicis conueniāt. Extrema conditio:ad quam induci potuit Vasinus:perscripta est a me nostris Albricis.Si ea respuitur:nihil est quod sperari amplius possit.Fixit ille pedem:nec dimoueri suo loco patitur.Inter Antonium ex iudicibus & me:rogo sine acceptione iudicium facias:& simul illud scripturæ attendas.Omni lo iudicio nō sis in mala causa:uel pauperi misericors:uel diuiti amicus. De uultu tuo iudicium prodeat:& oculi tui uideant æquitates.Turonensis tuus nouē iam intercessores apposuit : decimus tu es.q; Cardinales:q; Prælati:q; Dux ipse tuus responsum accepit:id tu tibi habeto mi Rici.Coenobium hoc in portis Auinionensibus est:cōmodum inæstimabilē habens. Si Auinioni sit Pontifex:seruare illud in omnem euentum constituo.Vtinā

Vasinus Iudex Rotę

augurer male: sed si res nostræ bene expendantur: futurum non longe pro spicio; ut illic nos compingi oporteat. Habes animum meum. Tu pro ami cicia nostra patri illi sine offensione responde. Ad ea: quę apud uos habeo: addere glebulam unã non statuo. Sat negotii pręsentia exhibent. Animus moderatus est. cura tot dignitatum peranxia: tum detractio: & inuidia sem per parata. Fauebo Theanensi nostro ut mones: sunt. n. plurima in me suæ charitatis officia: & quæ scribis: nota illi primo alloquio faciam. Beneuale. Benedictio Domini sit super te: quandoquidem rectus es: & in eius semitis ambulas. De beneficiis Hierosolymitãis rescribit tibi Stephanus Robius. taceo ego: qa loq sine nausea nequeo. Bñuale. Romæ. iii. Maii. Mcccclxvii.

Fr. Philelpho.

Vide q̃ta uis sit cõmunium studiorum nostrorum: & q̃ta tua scri 140 bẽdi suauitas. Eram tibi antea subiratus: q; de Pio nostro: & qui dem mortuo esses meritus male. Nunc litteræ tuæ: eiusdemq; di sciplinæ societas: pene omnem eam molestiam absterserunt. Te itaq; amo: ut ante amabam: fieriq; idem a te plurimum lætor. curemus ut nulla noua intercedat calamitas. Quod accidet: sinõ statim: ut in alterutro displicebit aliqd: capitale id æstimabimus. Fœlices: iquit Flaccus: ter: & amplius: quos irrupta tenet copula: nec malis diuulsus querimoniis suprema citius sol u et amor die. Conarer & Senensem tibi reddere: & cohortem omnem filio rum Pii: si tu ad me aliquid scribens Stesicori palinodiam cantares. Quæ n. sancto illi seni obiecisti: partim male psuasa tibi: partim ab aliis accepta deterius: errant long: a uero. Vere autem laudare quem falso carpseris: nec leue est uiro bono: nec turpe. & tu eo ingenio es: ut cum summa cõmenda tione utriusq; facti rationem honestare uel facile possis. Itaq; in hoc cogita: rogo autem te mittas mihi scriptum indicem cõmẽtariorum tuorum quos uel edidisti tu: uel transtulisti e græco: ut maxime placitos: opera tua: impẽ sa mea: emendate isthic curem describi. Adiunge etiam quicquid uersuum: epistolarumq; extat. Beneuale Philelphe. Pientię die. xviii. Iunii.

Ioanni Argiropilo.

Nescio quo animo filii tui obitum feras. si bono: est quod gratuler 141 tibi: cui ratio medeatur: non tempus. Philosophiæ tuę hęc debe tur constantia: cuius tota contentio mortis est cõmentario. Sin te hominem pręstas: hoc est: pręssurã doloris nõ substines: quid ego breuis oræ temptem epistola: quod Plato: qd Aristoteles: qd tota doctor cohors: tot iam annos non potest: Diuturni propositi: non subitæ consolationis: ẽ id robur oportet. cõfido tamen: qua es sapientia: tibi te nõ deesse. Sed quod in libris ante hac alios docuisti: uerioribus nunc experimenti tui argumentis

probare:quam obcausam in consolationem non scribo doctissimo praeser tim sui tēporis non necessariam.nihil.n.dici de hoc genere potest:quod tibi non sit:q̄ caeteris notius. Tenes nil mali eē in morte:in ea praesertim:quae in domino accidit.Nosti quoq; uitae nostrae conditionem uapori assimilem esse:& quottidianis casibus subditam:in eiusq; diuturnitate agenti ita do lores:& detrimenta:& luctus uicissim contingere:ut longum iter habenti puluis:& lutum:& pluuia. Anaxagorici quoq; dicti es memor:Scisse se ge nuisse mortalem. Q.etiam Fabii:Pauliq; Emilii memoriam habes:quorum alter spectatę uirtutis consularem filium extulit:alter uno ante triumphū: duobus post amissis filiis:in contione ita locutus est:ut consolari populū: non consolationem quaerere uideretur. Porro autem intelligis quid nobis christiana lex iubeat: quid gentilis etiam dictet. In altera lugeri uetantur mortui quoniam iam quieuerunt:altera lugēdi terminum pręfiniens foemi nis:uiris nullum pręstituit:quoniam & nullum honestum. Sola tantum offi cia:quae languenti:& mortuo pręstita sunt:breui significabo.non tā ut moe rorem:si quis:est per hęc tollam:q̄ ut ea cōmemoratione intelligas q̄ta hic in te:& filium inuēta sit charitas. Doluit supra modum nefario scęlere Pau lus:nec ingemuit aliter:q̄ si de filio nūcium id accepisset. Crassatores anxia uestigatione:missis qui ad uias exciperent:iussit conquiri. Requisiuit etiam horis pene singulis an aliqua uitae spes haberetur:& excedenti peccata fra gilitatis nostrae indulsit. Ipse uero pater Nicenus:q uulnera illius corde suo excepit:& consolationem non inuenit:septem adhibitis medicis:ab ore mo rientis nunq̄ discessit: nullum leuaminis:aut ministerii genus intemptatum relinquens:sed contrahens undiq; omnia:per quę tam charo apud se posito pignori seruari spiritus posset. Imprimis autem uiaticum futurę quietis:plę num perfectumq;:sensibus adhuc integris:ministrare curauit:quod ille nō minori religione accepit:q̄ pietate pater tātus impenderit. In complexu de niq;:& benedictionibus suis Creatori animam reddidit. Eum porro defun ctum fleuit omnis curia:atq; ad sepulchrum usq;:non priuati alicuius: sed Principis pompa est prosecuta:ut plane sit indicatum:q̄ti filius:& in eo pa ter apud nos haberētur. Monimento autem intra Basilicam Petri indultus est locus parte admodum celebri:quae Calistum continet eius nominis ter tium: & nec nisi magnis indulgeri est solitus. Ad summos quoq; Basilicae gradus qui extra uestibulum sunt:Vicarius templi cum omni sacerdotum collegio:funebri solemnitate cadauer excepit. Si maius aliud potuisset con ferri contulissent libenter desyderia nostra.dileximus etenim illum:& excel lenti doctrinae tuae deberi iudicauimus oīa. Videns ego Nicenum nostrum tanta affectum męsticia:ut sine lachrymis scribere horum quicq̄ nō possit

ne perirent apud te sua:& cæterorum officia:cōmemoranda tibi ea putaui: pernimium dolens:q̄ cui nulla antehac necessitas scribendi occasionem at tulerit:attulerit nunc hic acerbissimus casus. In quo quæso te mi Argyropo le ut tui sis memor:utq; xenophontei etiam facti imitationem tibi propo nas. Etenim ille:ut accepta interſacrificādum morte filii:q eadem qua Epa minondas pugna occiderat:coronam deposuit: moxq; ut honestum exitū nouit:eam resumpsit:sacrificiumq; continuans ne lachrymatus ē quidē: Ita tu ex me audiens Bartholomeū tum in fideli patris sui ministerio accepisse uulnus:& plenam religionis mortem obiisse:tum autem uiuenti:& mor tuo suprema pietatis opera cumulate indulta: si quam naturæ imperio uirtutis uim posuisti:pari constantia recipe. & homo christianus Christum tuum sancti Iob uerbis alloquere: Dedisti domine filiū & abstulisti: factū est quod placuit tibi. Sit nomen tuum benedictum in sæcula. Vale. Romę.

Cardinali Niceno.

SEcutus dignationis tuę consilium scripsi Ioanni Argyropolo de 142
obitu filii:magis id agens:ut officia in se tua ille agnosceret:q̄ ut in tanta doctrina cousolationem a me ullam acciperet. distulit dies multos responsum: Credo propter animū nondum ex mœsticia recrea tum. respondit tandem:satis ostendens q̄tum possit humanitas. Doleo uicē hominis docti ferentis mollius hunc eius casum q̄ tantæ uirtuti conueniat. Nicene mi:nescio quo peccato frequenter a nobis discedimus:& in umbra fortes puluerē:& solem ferre nō possumus. Nosti lachrymas Demosthenis ab Egina in Atticā respicientis:delirarnēta Solōis:nunciante Thalete filii occasum: Ciceronis etiam gemitus:defunctam Tulliolam:& patriam amis sam deflentis. nil illi eē languidius quicq̄ potuit. Sic se res habet. Auditores uerbi tātum sumus:non autem factores. Vapulabimus ergo plagis multis quoniam uoluntatem domini agnoscentes:illam non ad implemus. Mitto tibi exempla litterarum:ut ex meis promissum officium:ex illius uero mul tam sine robore doctrinam intelligas. Vale. Romæ.

Hieronymo Ranutio Bononieñ. Philosopho Medico.

OMnibus litteris tuis:quas ante hanc diem scripsisti:respondi ma 143
nu secretarii mei:parcens uidelicet fatigatis iam:& pene emeritis digitis. Vltimis uero rescribo aliena etiam manu:sed nostro inge nio. Cum enim postules grauia:rescribi quoq; grauius conuenit. de exerciti bus uniendis idem sentio quod tu:uniendi autem ne sint æque tecum igno ro. Inuolutus libris:& otio:quibus præter solitum sine intermissione indul geo:non uestigo quid animi habeant:qui rerum nunc potiuntur. Requiris porro quid sentiat Pontifex de operibus uestris: Placeant:an displiceant:&

missurus ne sit in castra copias suas: Hieronyme frater hæc rogo: posthac a Papiensi ne requiras. Tenebrę undiq; illi sunt: solitus quoq; est ut nosti: non temere asserere: quin & libentius audit q̄ loqtur. Hoc tamen affirmo dixisse illum priuatim: ac publice: a quo tempore pręsentes motus sunt inchoati: non ꝓbari sibi Venetorum: & Bartholomei consilia: damnasse illa contiuuo ut intempestiua & pestifera: neq; Italiæ modo: sed fidelium oīum causę aduersa. Hodie quoq; eadem nobiscum lamentatur: & gemit. Nō cōuenit de patre Christianorum aliud: q̄ quod audit: credi a me. ex iis sum: q quod non mentirer ipse: mentiri seruum seruorum Dei suspicari non debeo. Legatum pacis causa Venetiis habuit. De pace etiam Præsulem ferariensem ad Bartholomeū nunc mittit. litteris: & nunciis: & precibus non pepercit: ut quieti essemus. In tam continua uoluntatis significatione qd opiner aliud q̄ desiderium pacis non uideo. Ago tuæ diligentiæ gratias: qui nūciationibus crebris me excitas otiantem. Si non esses tu: raro: nisi quod habēt compita perferretur ad me: putarerq; in rebus notissimis hospes. Beneficio tuo sciolus uideor: & inter anseres strepo. Peto maiorem inmodū Papiensi tuo hoc obsequium pręstes: q̄diu finitima erit præsens turbatio. Varia pro affectu cuiusq; referūtur ad nos: solis litteris tuis fidem adhibeo. Verax. n. es: nec uulgaribus rumusculis caperis. Etiam rogo pro mea in te charitate: minutius q̄ facis singula notes: quæ uidelicet copiæ nostrorū: quæ hostiū: qui duces utrinq;: quæ castra: & quibus in locis: quæ oppugnationes: quæ pugnæ: quæ cuiusq; uirtus: atq; audacia. quæ ue sint apud utrosq; cōsilia. quid agatis uos: quid agant moliantur q; cæteri: uera sint omnia: nil uoluntarium: nil factiosum: nil ex eo quod uelles: sed ex eo quod est. Cum hanc legem impleueris: uno officio implebis omnia: quę conferri in me hoc tēpore possunt. Non grauet te labor. amici est: non paucorum dierum: sed longi temporis pro amico suscipere uigilias. Admone postremo tabellarios tuos ut quę scribis: in meas: priusq̄ in aliorum deueniant manus. Aliquando ab eo soluūtur redimūturq;: qui sputis minutis alloquētes fastidit. Hominem nosti: & quidem eo tempore reddit: quo iam per uicos sunt decantata. Non est operosum uenienti Bononia: & petēti ędes Reatini nostri: ante fores Papiensis transire: qua uia breuissima est: & tuas extra fasciculum reddere. Be neuale: & patri nostro cōmuni me q̄tum potes cōmenda. Ex Vrbe ultima Maii. M. cccc. lxvii.

Theodoro Protonotario Montisferrati.

144
X urbe significaui tibi uēturū me Senam: & ad uoluptates eius loci te inuitaui. Sum igitur Senę: adhuc responsum non habens. uel non accepisti litteras meas: uel nimium es occupatus: uel cō

temptui sunt quæ ante placebant. Quodcunq; sit horum: his secundis salu tem responde: & de accessu tuo insimul cogita. Eorum quę laudare Pii tem poribus solebamus nil est imutatum. eadem perseuerant omnia. Aer suaui tatem pristinam retinet. ager omnifariã oblectamentis abundat. Ciuitas imprimis gratia: & benedictiõe Domini est plęna. Quodcunq; in tãta per turbatione rerũ optare debemus: longe a belli strepitu abest. deest ad sum mam consolationem meam hoc tantum: q, nec te: nec quenq̃ aliũ habeo: quo cũ aut iocari libere: aut suspicari familiariter possim. Solus aduena sum Si aduenerit tua dignatio: cõmunicandis colloquiis nostris: & ducendis si mul diebus: ac noctibus: q̃ pulcherrimum: & quam iucundissimũ secessum agemus. Itaq; collectis sine mora sarcinulis aduola ad me: & quæcunq; te premunt: fratrum curæ dimitte. Erimus Senæ ad medium Octobrem: fruẽ tes sedulo nunc ciuitate: nunc agris. inde Romam petemus: erecturi opus tuę dignitatis: cuius iam pridẽ fundamẽta sunt posita. Bñuale. Senę dic &c.

Fr. Gonzaghæ Cardinali Mantuano.

Vanta ruina domesticarum rerum secuta sit post meum discef 145. sum: ab exemplo litterarum quod mitto licet agnoscas. fugiens ad me Vicarius meus: adhuc grauiora his rettulit. direpta sunt omnia mi Mantuane: & uexata. in forum producta: ac uendita. duriora nõ pertulisset rebellis q̃ pertulit Papiensis: paternus Ducis amicus: & Sfortia norum rebus ad factionem semper inseruiẽs. Nosti spiritum meum: q̃ uehe mens pro eis sedulo fuerit: & q̃ propterea odiosus nõnullis. Adfuisti quoq; in consistoriis nostris: & uocis nostræ testimonium habes. Nil meo iudicio esse unq̃ amarius potest. Taceo tẽpora Pii inquibus nonmodo imperator: extortorq; fui desyderiorum suorum: sed graues contentiones: grauesq; ini micicias suscepi: & pertuli. nota tibi sunt omnia. Ex me nũc discãt: qui Prin cipum secuntur obsequia. ut nũmo: sic ministeriis nostris: suo tempore: nõ nostro utuntur. Bene Propheta: nolite cõfidere in principibus: in quibus nõ est salus. Et beatus cuius est nomen domini spes eius: nec respexit in uani tates: & insanias falsas. Amisi præsentis anni prouentum: nec unde uiuam iam superest. amodo cogor uel mendicare turpiter: uel familiam sic dimit tere: ut iam mihi oneri non sim: neq; illis incõmodo. Hoc postremum am plectar. Sed o rem turpem bone Iesu: rem isamem: rem miseram: rem sacro sancto collegio nostro ignominia plęnam: Cardinalem Romanæ ęcclesię: membrum Pontificis: cuius dignitas antefertur Regibus: tanq̃ abiectę for tis rectorem: & taxari: & mandata a ministris indignis accipere: & carcere ad contribuendum urgeri. Quid. n. meo Vicario factum est: quod ipsi mihi factum non sit? Transibunt: transibunt exempla hæc post paulo ad alios:

habent .Doleo quidem: & supra q̄ dici possit etiam doleo:non mea causa: cuius iactura est facilis:sed magis sanctæ Apostolicæ sedis: cuius nimium offenditur æstimatio.Si in filios Romani præsulis: & in membra Vicarii Christi:& in eos quos Sanctitas Vestra anteferri Regibus asserit:tanta licentia est: uidendum amodo erit: quid in miseros inferiores habeat fieri? Graue exemplum hoc est:atq; omni diligētia retinendū: cuius post paulo imitatores noui non sint defuturi. Video ex litteris ad me missis rē multis in locis cognitam esse.quod certe est ad eadem mala prima aliorum inuitatio.Nō erit posthac Venetis irascendum:si eum honorem abiicient:quē hucusq; nostro ordini habuerunt: nec admiranda aliorum nouitas:quæ in cæteris Italię locis:& in transalpinis nationibus cōtra sacerdotium surgat. Dico iterum Beatissime Paule:Non me priuatæ res grauant:grauat contemptus Cardinalatus:contemptus ecclesiæ:qui:ut uidetur crescit in dies. Gloria quoq; temporum tuorum me angit:in quibus sacrosanctum Collegium pariter cum abiectę plebis hominibus in eandem taxam cōiicitur: eadem mandata accipit:atq; eisdem uexationibus ad contributionē m impellitur. Beatitudo uestra quæ summam habet potestatem omnium nostrū in magnis necessitatibus suis nonmodo nō exegit a nobis:sed ultro etiam nobis indulsit. Venerunt nūc gētes in hęreditatē tuā:& polluerūt tēplū sanctū tuū:& nos lumina sedis tuę facti iā sumus obprobriū hominū: & abiectio plebis.oēs uidētes nos deridēt nos:locūtur labiis:& mouent caput.Si qua est spes retinēdi mali huius:ne in ꝓfundū descēdat: est in sola Beatitudine uīa:quā zelus domus Dei semp comedit:& quæ supra oēs Pontifices honorū īsignibus extulit Cardinales.Ecclesia Papiēsis Syro Petri discipulo dicata est.duo quoq; magnę uenerationis cœnobia:In quorū altero corpus sancti Augustini cōditū est:& titulū habet principis apostolorū: uexata p iniuriā:Rectore.& administratore nūc caret:quā placeāt hęc Deo pspicuū est:q̄ malarū rerū exēpla præbeāt:cognoscit sapiētia uestra.mihi satis ē nūciasse quæ accidunt pr̄i meo:& dño custodiā ecclesiarū habēti.Si subuenire his calamitatibus possem:fecissem iādudū:sed nō possum.quod potui feci. Non litteris:non nunciis:nō ullis obsecrationibus:scribendo:& operando peperci.Reliqua Dei sunt:& beatitudinis uestræ:cui me etiam:ac etiam cōmendo.Senis die.xi Iulii.M.cccc.lxvii.

Baptistę Zenoni & Io.de Michaelibus.

Ui primus uerbo ad scribendum uos prouocaui: primus quoq; 147.
ad respondendū pręsenti epistola uoco.Statuerā hanc totā ęstatē Pientiæ agere:ubi ad ducēdos sine tedio dies excogitatus a natura ē locus.Pestilētia subita:quę id oppidū:& uicina quęq; inuasit:cogit

me Senā ꝓcedere.Itaq; hic ſum nō tam uoluntatē q̄ neceſſitatē ſecutus.Valeo cum familiola mea:& cæteris omnibus prærerq̄ ſolitudine: abundans. Optabam ſeceſſum extra frequentiam ut uiuerem mihi: ecce in frequentiā inuadens: ꝓpoſitum tenere nō potui. ſed uindicabo me in libertatē: q̄tum licebit.Opto uos bene ualere:& eoꝝ memores eſſe:quę abcūte me Roma cōmunicata inter nos pluribus ſunt.Studio Virtutis:& doctrinę:nil:uel ad ſacerdotium benegerendū:uel ad iuuandā Eccleſiam:in qua nouellæ plātę domino creſcitis:uel ad aſſequendos honores:utilius eſt. Ad retinendam quoq; manſuetudinis & bonæ mentis æſtimationem:nil ueſtra concordia: & mutuæ charitatis officio magis neceſſariū.Itaq; hoc agite fratres: & fructus oſtendite expectatione dignos:quæ de ambobus nunc eſt. Pontifici conſolatio multa hinc erit:& mihi ſolidum gaudium:qui ꝓpter humanitatem:& clara ingenia ueſtra:fraterne uos amo.Beneualete.Senæ.

Falconi.

148 Pientia excluſus quo me propinquante peſtis preuenit:neceſſario tractus ſum Senam.Si quęris quo hic animo ſim:uerbo uno intellige:nō ſatis quieto.Diſcedens urbe ꝓpoſueram mihi libros: & ocium:ſed ueni ad eos:q me quietum eſſe non ſinunt:& ſupfluis peccant officiis.Cogito paucis diebus ad rem domeſticam datis:liberiorem ſeceſſū deligere:ubi nec domus:Mane ſalutātum totis uomat ædibus undā: nec diei horæ operibus aſſignati:adeuntium moleſtia perturbent̃. Eſt mihi & toti familiæ in reliquis bene.Cōmendo fidei tuæ Papienſem tuum: & deſyderia ſua:quorum tu prope unus & conſcius es:& familiaris interpres.Sub uigilia Falconis dormittant oculi mei:nil repentinum:aut meditatum eo cuſtode pertimeſcentes. Cōmenda me obſecro Reuerendiſſimo Patri noſtro Cardinali Auinionēſ:cuius ſalutem ſubleuet Deus māu miſericordi. & Triumuiratum quoq; uerbis ampliſſimis ſaluta ex me.Mellitiſſimo aūt Mellino noſtro etiam dices: Mario filio q̄ optime eſſe:uigilare eum ad fores meas quottidie: ac niſi ꝙ patrem propter recentem litem Anaſtaſinā non audet profiteri:cætera libenter hic eſſe.Vale.Senæ.

Cardinali Rothomagēſ.

149 Erinde mihi ſunt Pōtificis breuia:quę ſcripta eē affirmas:ut me dicoꝝ argumēta morientī ęgroto:eget ille rebus aduitā:nō ſyllogiſmis. ſic ego pręſenti auxilio:nō inanibus uerbis.Poſt ſcripta illa cōgeminata ē oīs īpietas:& aucta calamitas.Audies Carolū Cremonēſem:& quę mihi nūciata nouiſſime ſunt:plene agnoſces.miſereberis filii:ui debiſq; ſpē nullā ī cōtētionibus uerboꝝ habēdā.Patiebat̃ olim Cardinalis ſancti Marci:& miſſus ad Venetos ē is:q Pio noſtro aū alios chariſſimus erat:Patientibus nunc quattuor:breuibus poſſumus eſſe cōtenti:Grandes

morbi leuibus medicamentis curari non solent. Miramur indies si noua in Ecclesia detrimenta accipimus: cum nos ipsi detrimentorum causam præstemus. Sacerdotes Dei simus: & speculatores non ceci: & in tempestate Gubernatores non timidi: & canes non muti. Iam uidebimus confusiones has: quibus premũtur capita nostra in honorem conuerti: & metui esse: q nunc negliguntur. ego tamen: & quæ Põtifex scripsit: & quæ tua charitas pręstitit filio charissima habui: meoq; Rothomagẽsi innũeras gratias habeo: petens ꝓ mea in te obedientia & pro nostro iucundo consortio: Papiensem tuum in suprema ruina non deseras. Beneuale. Senæ.

Donato Acciaiolo.

SEnam uenientes extulimus nobiscũ Campanus: & ego libellos tuos: q apud me erant. In quoꝝ altero uita erat Demetrii Regis in latinum conuersa: In altero Caroli magni tua opera ex diuersis collecta. Delectauit ea lectio utrunq; nostrum non mediocriter: me qđ antiquæ institutionis nostræ sum contemplatus uestigia: Illum qđ rem cognitu dignã: & tamen antea ignoratam: totam agnouit. Quam ob causam iter agentes: multa de te inuicem sumus locuti. Campanus: cuius esse acre iudicium cognoscis: ingenio tuo tribuit multa. Ornatum laudat: & genus dicendi illustre: ac purum. Memorat quoq; humanissimis litteris a te ꝓuocatum nondum respondisse: sed responsurum breui cum foenore: qñ domesticis occupatus facere id ante eam diẽ non potuit. Hortor Donate: ut quę inter uos iaciuntur beniuolentiæ sęmina: colas in dies sedulitate officiorum tuorum: Inq; eo promerendo nil prętermittas. Est summę uirtutis: laudisq; Antistes: qualem nostra ętate cõmendatione uitę: oratione: ac uersu: alteꝝ præferre non possũ. Cõiunctio talium ornamento esse tibi potest: & studia adiuuare: quæ magno conatu persequeris. In eo aũt tibi iungẽdo opera nõ erit difficilis nam & ad beniuolentiam sua natura est ꝓnus: & me referẽte tanta de te cognouit: ut putẽ obuiis manibus acceptuꝝ: eẽ quamcũq; ei obtuleris diligẽdi occasionẽ. Est futurus Senæ hãc totã æstatẽ. Si in hac loci propinquitate tuo cõmodo uisere hominẽ posses: puto ad confirmanda oĩa inter uos utilẽ rem faceres. Sed pturbata in hoc tempora cõsule: ne forte nimius libero aio nobiscũ agens q̃ uelles: nõ tantũ pręstares de te: quantũ ac cessu tuo nũc quęrimus. Si es uẽturus: affer tecũ cõmẽtarioꝝ partẽ aliquã: quos i Aristotelis Ethica edidisti. Videre illos ambo optamus. Vale. Senę.

Paulo Secundo Pontifici Max.

AVdiẽs Ducẽ Mediolani uenisse Florẽtiã illuc stati cõcẽdi: nõ deprecãdę solũ ruinæ: quæ in bñficiis meis maior quottidie fit: sed uoti ipmis soluẽdi: quod triẽnio añ: Spoleti lãguẽs Annũciatæ

uirgini uouerã. In altero religiosi plene est satisfactũ: in altero qd ĩpetrarim uix ipse intelligo. Bis iuueni sum allocutus: semel domi Petri de Medicis apud quem habitat: iterũ meæ. Primum colloquium: quod præsente Petro est habitum: nil nisi cõmunia habuit. Postulauit tantũ Dux: num creandos his temporibus Cardinales putarem: & quos crederem in animo esse Beatitudini tuæ. Item qua ratione ego humili loco natus in hanc dignitatẽ uenissem. In secũdo uero prior ipse de rebus meis agere cœpit: inuehens multa in Vicarios quos Papię habuerã: & uolens excusatione tacita in eos reiicere quęcũq; a ministris suis ĩ me essent peccata. Poposcit quoq; ut illuc mitterẽ nouos: q: ut ipse aiebat: rectius honori meo consulerent. Cum ego de illorũ innocentia dicerem multa: & narrarem q̃ta impietate a Magistratibus suis laceratæ essent Cardinalium Ecclesię: quæ in sua ditione sunt positæ: adderemq; q̃ ppterea offenderet & tua sanctitas: & collegium filiorũ tuorum: hoc tantum respondit: durũ esse non adiuuari eũ a nobis in necessitatibus suis. Repetente iterũ me nec charitatẽ Beatitudinis tuæ: nec nostra officia eo tpe defuisse sibi: in quo grauius periclitatum est de summa rerũ suarũ: & indignitatem monstrante taxandorũ: cogendorũq; Cardinaliũ: pariter cũ infima plebe clericorũ: subridens quæsiuit quãtum a ministris suis exactũ eẽt usq; in præsentem: cum negarẽ sciri hoc posse a nobis: quippe expulsis Vicariis nostris nemo ibi reliquus esset: q significare aliqd posset: sed affirmarem quæcunq; inuenta essent direpta esse: & uendita: pecuniamq; oẽm a locatariis præsenti anno: & præterito debitam: magnis coactionibus coactam: anticipatamq; esse: nullam animi sui offensionem demostrans: alio deriuauit sermonem: multa de rebus Italicis loquens. dicente autem illo: & tacẽte me: cum prope iam duæ horę essent consumptæ: & ad discedendum se præpararet: quęsiui quid de beneficiis nostris decerneret. num diripi amplius uellet: an extremum illis spiritum reseruari. scribam inquit meis: nec aliter declarare animũ uoluit. Itaq; si spes aliqua ex accessu meo esset suscepta: hunc sciat Beatitudo tua profectionis huius fructum fuisse. In multa eius oratione ingenium in Iuuene noui: & linguam ad dicẽdum paratam: & iudicium acre: & plurimarũ rerum memoriam: tum aũt ad scienda quæ ubiq; agantur indefessam solertiã. Ita multa de rebus tuis: & nostris: ẽt iis quæ sub arcano erant expeditissime retulit: ut mirer: cuius uel improbitate: uel negligẽtia ea effluxerint. In iis uero: quę de italicis cõtentionibus rettulit: magnũ pacis desyderiũ: & pericula inumera ostẽdit: quę cõtinuante bello eueńire possunt Ecclesię. Exitus fuit: ut rogaret cõmẽdare beatitudini tuę cõmunẽ pacẽ: & res suas priuatas. quod desyderiũ apud Florẽtinos: & Senenses inuenio: apud quos omnes sic egi causam laborum quos pro statu

enda pace biennio iam pertulisti:ac sic eorum animos ad bene de te expe/ ctandum firmauit:ut habitæ mihi utrobiq; sint gratiæ: nec ego immemor inuentus sum officii mei. Summa hæc est factorum:& dictorum meorum: quam ideo ferendam minutius duxi:qd semper boni Cardinalis esse puta/ ui:quæcunq; audit:uel loquitur: patri:& domino cōmunia facere. Triduo n. Florentiæ fui: quo spatio tanta amoris significatio priuatim:ac publice facta est:ut uehementer sim admiratus.quem uero exitum habitura sit de rebus meis ieiuna ducis promissio:plurimum ambigo. Spes omnis in tua beatitudine est:quæ nisi sub ueniat: grandem calamitatem hoc exemplo suscepturа Ecclesia est. Afflicti missserandum inmodum quattuor Cardina les sunt: sed hęc maior mihi q̄ cæteris est illata calamitas: qd aliunde illi habentes substentationem ad uitam:una tantum in re iacturam fecerunt: ego una direptione cuncta amisi:nec nisi in diminuenda familia refugium habeo. Mitto his inclusas litteras Cardinalis senēsis:ut eas intelligens san cta tua Dignatio:iudicare facilius possit quod in meis factum sit:quæ pro pinquiora ad prædam sunt: quando in longinquioribus tanta est crassata crudelitas. Dies mali sunt beatissime Paule:& peiores aduenient. Miserea/ tur nostri omnipotens Deus: & de excelso sancto suo respiciat nos. Senæ xxviii Iulii. M.cccc lxvii.

Carolo Salando Cremonen̄.

QVid ęgerim accessu meo ad Ducē:ab exēplo litteraȝ intelliges 152. quas scribo Pontifici. Res ita est gesta:ut narro. Additum a me nihil est:aut diminutū. Cura utrāq; epistolā in tpe reddi: sed eā quæ uetustior est:& crucē habet a tergo die una prius: alterā uero poste/ rius. De responso nō est qd magnopere sollicitus sis:aut.n. hæc curant̄:aut nō:si curātur:ēt sine tua opera fiet quod expedit. si minus:omnis diligētia superuacua ē. Mitto tibi ēt exēpla calamitatū nostraȝ quæ quottidie a Sa cerdotiis nostris afferuntur. Eiusmodi sunt:ut expectāda a Turcis grauiora nō sint. Feramus patiēter omnia:& præstolemur eū q dixit:Mihi uindictā & ego retribuā. Poteris:sicubi utile eē iudicabis:illa ostēdere. Visita nōnūq̄ Rauēnatē nostȝ:& doloȝ meoȝ facito illū participem. Vigila ad rē Pri/ uatē:& q̄tū potes attēde:ne Papiæ afflicti: ēt subditiōe ecclesiæ eundē casū feramus. Scribet patruus tuus qd agēdū in nōnullis existimet. Sequer̄ cōsiliū eius si illud tu utile putas. De re domestica:nō ē qd āmoneā te: scio frugi homo es:& mihi affectus. Similis tui esto:& errare nō poteris. Audio Christophorum nostrum ad mortem languere:si ita sit:doleo non medio criter. Quacunq; in re potes casum illius adiuua. Si Domini uolūtas supra remedia nostra est:age cū patribus meis Rothomagensi:& Auinionēsi:ut

plebs illa:quæ ducētorū aureorū est singulis annis:cōmendet̄ mihi in his rebus afflictis.Leuamen aliquod erit nuditati:in quam duritas me aliena induxit.Allegari certa familiaritas poterit.Fuit non obscure Capellanus meus:& aliquando domus magister.Vide ne nostras manus effugiat : qm̄ & rebus his nostris aliquando compositis futura est tua:sic.n.est mens.Scribo Pontifici ea de re.Reliqua tuæ diligentiæ erunt.Ieiunus es in scribendo omnia nuncia etiam minutissima quæq;:& uale.Falconem nostrum ēt atq; etiam meis uerbis saluta.Ad eius suauissimas litteras nil respondi nunc do:plurimis impeditus.Hanc dilatiūculam granditate epistole compensabo. Ambo beneualete.Senę ultimo Iulii.M.cccc lxvii.

Hortor Pont.ad mittendum unum ex famlia sua:qui nomine suo appręhēdat possessionem beneficiorum nostrorum:ut minus prompti ad iniuriam Ducales satellites sint:& addo daturum te isthic impensam ad iter usq; Papiam.Itaq; si hoc factura est sanctitas sua : tu quoq; facito sumptum.Pcū q̄ utile consilium puto si fiat.

M.Episcopo Vicentino.

Amodo non tanto metui mihi sunt Turci:q̄to antea erant.Christiani eadem operantur.Diripiunt illi uexantq; ecclesias:hi non ignauius crassantur in sancta sanctorum.Hoc si mitissime mēti tuę durum uidetur audi eum a quo præsentes reddentur : & exemplo inspice litterarum:quę idipsum significant:nosces a uero me non errare.O rem miseram dignamq; Ananię:& Zaphirę exitu.Nō me grauant domesticę res:q̄q̄ calamitosę sint.Illud premit atq; incendit:q, in totam Ecclesiā hæc protenditur strages.Paulatim sumus obprobrium hominum : & abiectio plębis.Nosti quid Clerus uenetus sit proxime passus:ad uicinos Insubres lapsa est indoles scœleris.Florentini idem nunc cogitant.Audiēte me:reclamante:& reprębendente non religiosiores se futuros:dixerunt Duce:& Venetis.Erramus uehementer:si damnaturum regem cōsilium hoc credimus: aut non transcensurum alpes putamus.Ita uno ex loco malum exoriens:totam mox apprębendet ecclesiam.Quid inquies:agendum existimas:'quid oro aliud q̄ flendum continuo:'& orandum Dominum Iesum:ut placatus peccatis sacerdotum suorum:gentem suam in lachrymabilem direptiōem non det:'Scio Pontificem nostrum supra q̄ dici possit egre hęc ferre:& temporum conditione non posse quę uult : est enim mens eius ad libertatem Ecclesię nata.si qd tñ rogando:& monendo illum posse intelligis:hoc tua impetratione damnis publicis pręsta.Seruis priuatę causę:cū curas cōmunem.& ad hoc Deus tibi gratiā dedit in oculis Pauli:ut subuenires clamātiū uocibus.Ego ut uerbo uno sortē amici tui agnoscas: puentum omnem

preteriti presentisq; anni amisi:quae calamitas caeteris:que taceo:compa rata:adhuc mihi tolerabilior est.Moestus:& dolens haec tecum sum que stus.Queso apud te omnia sint. Accipienda hoc tempore: & mussitanda iniuria est.faceret eam iterum:si fecisse credere.Beneuale.Senae penultimo Iulii.M.cccc l xvii.

Cardinali Theanen.

EXpectaui continuo Dignationem tuam:sicut inter nos erat con 154. uentum:& tamen poscentibus nostris peccatis:non uenisti huc usq;.Maluisti casum pestilentie domesticum expectare:q desy derio filii tui facere satis.Nimis uiterbiense coelum te capit:& nimis anti quae consuetudinis memoriam tenes. Sene tue oblitus:Bagnariam: sicut audio:delegisti:in qua te:& familiam oblectares.quid tam male ii ciues de te meriti sunt:ut fugiedos tibi eos existimes:an ne scis parentē reipublicae huius te esse :& directorem haberi in omni ciuitatis fortuna:Sic me amet perpetuo Deus:& secunda omnia tribuat:ut ego hic & celebrari:& in grā di ueneratione esse nomen tuum inuenio.requiritur a me horis pene omni bus uenturus ne sis:& quando id erit quod eis de te repromisi.Pater quoq; Bartholomeus:qui aliquando est mecum:& tua affinitas uno studio aduē tū hunc prestolantur.Quem quid tardet non uido. Aer saluberrimus est: Aestus longe remissiores q̄ alibi.post leue autem contagium:quod ab ini tio cum huc ueni uix est intellectum:ne scintilla quidem continuationis est uisa.assunt affatim ad uictum omnia:gelidae aquae:& purae bibuntur.Ge lidiora etiam uina ex tophineis cellariis prompta. Matutinis quoq; horis lustraui nōnunq̄ circumstantem agrum:nihil mi Theanenēsis ad aucupiā & piscatiōes tuas:meas quoq; uenationes excogitari accōmodatius potest Vicina etiam loca:& religiosorum coenobia gratam uicissitudinem praestāt. Profecto aut loci amor me fallit:aut amplitudo tua errat iudicio:angulus uel minimus suburbani Senensis toti Viterbiensi territorio est preferēdus: ubi & continua sulphura:& arboribus nuda planities quid grati habeant nescio.Quam ergo ueniendi fidem nō obseruasti amodo amplissime pater implendam tibi existima.Intuebere praesens:quae absenti non scribo: & p fecto si recognoscere propius charitatem domesticam uolumus: debentur iis qui nos genuerunt:& qui nostri sanguinis sunt:haec cōsolationis officia. Grādeuus pater:q sola tui auditiōe etatis uim superat:Itē frater:& nepotes: & domus tota:ad laborum solamen:& uitae:hanc laeticiā pmulti existimār.est nobis ignotū q̄diu habituri eos in hoc seculo simus.Esset mētis tristis acu leus:excessisse patrē e uita:q nō potuisset auctorē fortunarum:& domesticae glorie:ante obitū cernere:cū tū in ppinquitate loci id facile fuerit.Quin &

ratio nostra pater amplissime in hoc ipso habenda est tibi. Senensis: qui pro pediem futurus hic est: quiq; ad aquas Pisanas non plane est confirmatus: te presente est opus: ut uidelicet cõmunicatione omnium uoluptatum a tristicia illa sua: & superciliorum nube: quæ animam grauat: ad hilaritatem illum traducas: quæ quidem una si quãdo casu aliquo accidit: plus ægram ualitudinem recreat: q̃ mille medicorum remedia. Ego quoq; si in meis necessariis consilio tuo ullo tempore egui: imprimis certe nunc egeo. Perditis enim & afflictis: & miserandum immodum uexatis omnibus: quæ in ditione mei Ducis possedi: consolari me ipsum uix possum. Non aliter in castra hostium seuitum esset si essent deuicta: q̃ crassatum a satellitibus eius est in Papiensem ecclesiam: & in duo tantæ uenerationis cœnobia: ex quibus: ut plus scias: non Vicarii modo: & uillici: & custodes: sed monachi quoq; eiecti crudeliter sunt. Quam calamitatem ne propriam mihi esse existimes: scito & Bononiensi nostro: & Senensi esse comunem: cuius quidem Prior cõuentus innocens hõ & mitis: in prima direptiõe transfossus est gladio. Veniens itaq; ad nos eris malorum nostrorum leuator: & solamen quod in nobis inuenire non possumus: accipiemus a te. Recreabis quoq; languentes spiritus nostros: Imprimis autem iudicio quo plurimum uales: & auctoritate: qua apud Ducem: & Comitem Vrbinatem præ cæteris potes. saluti eris ambobus. Ego. n. Florentiæ bis illum proxime allocutus: quid boni retulerim nescio. Itaq; Dignationem tuam precamur ut uenias. Incides quoq; in celebritatem Beatæ Matris in cœlũ: quam & solemnem hic agi scis: & a lætis spectaculis non alienam. Ouidiano uersu epistolam claudã. Nil mihi rescribas: attamen ipse ueni. Vale. Vltimo Iuli. M. cccc lxvii.

Pontifici Paulo.

Vottidie magis: non a Vicariis meis: qui nulli iam sunt: sed a ciuibus Papiẽsibus: certior fio: res omnes cœnobiorum: atq; ecclesię crudelius lacerari. sunt. n. uacua admistratoribus omnia. nec quisq̃ in tanta acerbitate pœnarum manẽdum sibi putauit. Superfuerat iuuenis unus ad custodiam domus episcopalis relictus: Is quoq; sub mulcta aureorum mille iussus ire Mediolanum ad accipienda edicta Thomę Reatini Iulião apostata sæuioris: omnibus derelictis: amicorum beneficio latet. Mitto inclusas litteras eius ad me: in quibus propter cõtinuam querritandi diligentiam: nec nomen loci est: nec amicorum apud quos delitescit. In me autem quam in cæteros Cardinales durius hic satelles crassatur: q̃d cæterorum Sacerdotia procul Mediolano sunt: mea in oculis. Parata direptio animum illi facit ad facinus promptiorem. Confusus ergo Beatissime Paule tam tristi facie rerum: quid agam ignoro. Nihil me turbat: quod

carnem: & sanguinem sapiat. uulnera cordis mei sunt: euersio rerum: quas tanto annorum multorum labore cum gloria sacerdotali composueram. Breuis hora cūcta dissoluit. Qui prædiis occupatis iam cessarant possessio ne: in ueterem occupationē nunc rediere. Qui uenerabātur: obseruabantq; dignitatem sacerdotiorum meorum: fortunam secuti: in cōmodorum olim sunt adiutores. nemo ibi ꝓ me est: alienigena sum: nec cognatum habēs: neq; affinem: cuius cōmunis offensio consyderatiorem Ducem ad iniuriam faciat. In tam afflictis rebus una tantum salus occurrit: qua mihi nō præsti ta: finem miseriarum non uideo. Ea uero beatissime pater: si sancta dignatio tua aliquem ex sua familia mittat: qui nomine tuo possessionē omnium ap præhendat: & tamdiu temporalia: & spiritualia insimul administret donec tempestas hæc transeat: & quietem capiant mala præsentia. Credo ꝙ me nunc habent ludibrio: reuerentes nomen Pontificis continebuntur: nec ex tremum interitum quærent. Neq; uero timor impensæ ullius hanc diligen tiam tardet: Curator domus meæ Carolus Cremonensis: quem Romæ dimisi: sumptum præbebit usq; Papiā: reliqua administrator ipse sibi sum met in dies. Quæso per immortalem Deum consilium hoc serui tui non ne gligas: meum. n. solum non est. Idem suadent: qui ex locis illis clanculum scribunt: quippe præsentem rem intuentes: monstrant remedium quod po stremum esse intelligunt. nec me beatissime Paule tacita cogitatio tua accu set. Poteras Papiensis contribuere simul cum cæteris. Quondam & Cardi nales Principes sæculi in necessitatibus adiuuerūt. duorum milium summa te his calamitatibus eximebat. Malo iterū: atq; iterum malo: cum sacerdo tiis meis me perditum irī: q̄ tam iniquum exemplum patribus mei ordinis instituere. ubi. n. imperatam taxam uoluntarius nunc suscepissem: suscipien dam quottannis uidebam in omnem necessitatem quantumuis exiguam: nec habituram ullo tempore finem. Adhuc satius est semel: atq; iterum per uiolentiam diripi: q̄ indignissimum tributum subire. Illud non semper aude bunt: hoc tanq̄ regale Ducalis ærarii in æternum requirerent. Natus humi li loco sum: non tamen humilem animum gero. Sequutus eius exemplum: qui dixit: Zelus domus tuæ comedit me. Propositum teneo: non sacerdotia modo: quorum occasu non occidet fides: sed hunc sanguinem: spiritumq; sine metu ꝓiicere. Temptaui: & tempto cum Vicario Christi præsentibus malis medicinam apponere: maiorem quam implorem non habens. Si eā nascenti malo subueniet laudem domino dabo. Si minus etiam uoluntati suæ me accomodans: pro omnibus: quæ accident gratias agam. A seruo ta men suo hoc quod: dicam sapientia tua benigne accipiat. Videndum dein ceps est Paule: q̄tum sæculari potestati in sacerdotes sit concedendum. hone

stis concessionibus nostris abutuntur illi ad sua arbitria:omnencq; q̄tum uis leuem pretextum:grauissimas ad pessundandum faciunt causas. Indul sit Duci meo tua benignitas:ut si qui ex clericis suæ ditionis sponte afferre quidpiam uellent ad subsidiū belli:impune id possent. Ea tamen conditio ne:ut idipsum certis ex promissionibus redderetur in tempore. Ecce indul gentiam tuam excedēs ille:grandi instituta taxa unicuiq; summam indicit inopesq; & inuoluntarios per uiolentiam cogit. ac ne quid licentiæ desit: membrum mystici corporis tui:sanctę tuæ Romanę ecclesie Cardinales non cogit modo:sed in prędam turpissimam agit. Eadem de restituēdis pe cuniis tibi sit spes:quę de exigendis est nunc consolatio. ut promissam con ferendi libertatem non seruat:sic restituendi fidem non obseruabit. Multa est bonitas tua:ut uideo:& ex teipso metiris Principes sęculi. Sed iudicandi illi sunt ex operibus eorum:quæ uidemus quottidie:non ex mansuetudine nostra. Venetorum inultę decimæ has nunc angustias in locis ꝓximis fa ciunt:& facient post paulo in aliis. Putant quippe homines ex officio fieri quicquid fit uicino exemplo. Det ueniam dolori meo tua compassio: si fer uetius loquor. Rerum indignitas:& amor Ecclesię:& gloria temporis tui ita me cogunt. Sene. xxx. Iulii. M. cccc. lxvii.

Cardinali Rauennati.

150 MOx ut Senam accessi significaui tibi ut ualerem ego & ii:qui tui nominis cultores hic sunt. Dixi etiam quanta beniuolentia ab his ciuibus essem susceptus. Litteras ferendas dedi Abbati cuidam Burgūdo:qui uisurum se Romæ tuam dignationem dicebat. Ex illa die nil amplius scripsi:nolens quem diligo ut parentem:contristari misera signifi catione rerum nostrarum. quid. n. in tanta iactura possum: nisi dolendum: & lachrymandū scribere? uerum quia:ut a meis diuulgata iam Romę sunt omnia:ne tu aliis loquentibus:me tacentem mireris:paucis filii calamitatē intellige. Ducis mei imperio loca omnia Papiensis ecclesiæ:& cœnobiorū quæ teneo:plena militibus sunt. diripiuntur nō aliter:uel direpta iam sunt: q̄ si essent hostiū castra. quęcunq; condita erant:& ab aratoribus debebant tur uel locatariis in annum præteritum:& præsentē: magnis coactionibus exacta:anticipataq; sunt. At quo impunius:& liberius omnia fierent:eiecti curatores:& Vicarii. Monachi quoq;:q administrabant diuina. Vacua ibi sunt omnia:non rector est:non domesticus quisq̄:qui nedum subuenire:sed ne significare quidem quottidianum aliquid possit. Certior a nonnullis Pa piensibus fio non reparatum iri biennio:quod Ducis satellites paucis exter minauerunt diebus. Audiens ego illum esse Florentiæ:accessi ad eum:tem ptaturus:num retinere hunc impetum ratione aliqua possem. Bis mi Rauē

nas auditus:sic anceps remissus sum: ut quod rettulerim nesciam.hoc solũ loquente illo deprehendi:nihil se ignorante:aut nõ iubente esse admissum. Sortem consimilem Senensis pertulit:in eius Terdonensi cœnobio nõ mo do direpta sunt omnia:sed conuentus Pater sacerdos:& monachus in ipsa direptione occisus.uolũtate Ducis:an impulsu alieno facta hæc sint:scit Do minus absconditorum inspector:ego id nescio.Multa tamen:ut nosti:quæ suspicer habeo.Cuiuscunq; culpa exemplum tam noxium factum in Eccle sia sit:grandę nimirum peccatum est:relinquendum iudicio eius qui dixit: Mihi uindictã:& ego retribuã.Quãq̃ uero hęc ita se habeant amantissime pater:& una impietate biennii prouentibus spoliatus ad mendicitatem im pellar:non tamẽ mente deficio:nec impatientius fero hunc casum:q̃ digni tati meæ conueniat.Id modo me angitq; redempta magnis laboribus: q; ad diuinum cultum bene instituta:q; laus administrationis rectæ:annis iã pluribus parta:breui hora ciciderunt.Peterem ut in tantis malis mihi esses subsidio:sed post ruinam non est iam subsidio locus. Hoc tantum quæro his litteris:ut Papiensis tui misericordiam habeas:& præsentes litteras nul li cõmunices.potentiorum iniuriæ:inquit Seneca:hilari uultu:nõ patienter tantũ ferẽdæ sunt.Facient iterũ:si fecisse crediderũt.Vale.Senę.ii.Augusti.

Paulo Secũdo Pontifici Maximo.

QVantum breuia tua subuenerint domui Dei: cuius tu imprimis es custos:uide beatissime Paule ex exemplis litteraꝝ:que.xxviii. Iulii scribũt ad me.Mitto ea Carolo Cremonẽsi Accolito tuo: ut si uelis possis inspicere.Creuit in dies magis uexatio mea: nec ulla cala mitas habitura finem uidetur.Taxa Romani tui Cardinalis ad milia duo erat indicta:Pręsens direptio:quattuor iam multo excedit.absorbsit una in gluuies prouentum omnem præteriti anni:atq; pręsentis.Thomas Reati nus tuæ sanctitatis subditus:& fratrem in curia habens scriptorem aposto licum:male imperata deterius implet.Ille est:cuius impia opera calamito sius exercentur omnia:atq; in preceps agunt.Apposuit de sinu suo empto rem:qui q̃minime æstimet quę rapit:Ipse q̃ multo postmodum uendat.de me obloquitur.Te non reueretur.uina oĩa:quæ in Cœnobio sancti Victo ris condita erant:domum suam in ipsis doliis transtulit.olim quoq;:ut retu li tibi:citauit ad se ciues nonnullos meos Papienses:& carcerem eis ẽst mi nitatus:quia sententiam tui breuis seruantes:publice in Cathedrali ecclesia de portoriis a Clero exactis ueniam coram Vicario poposcerũt:iurarunt q; deinceps se non exacturos.Ipsi quoq; Vicario contumeliis multis uexato: grauiora denunciauit:si a mãdatis tuis non abstineret.Quæ maiora o Pau le adueniente Turco expectamus?An nõ est hæc imanitas omni barbarie

Florentiæ loquente Duce acceperim. Miraberis multum: & miseram códi tioné nostram pariter ingemisces. It magno impetu i præceps omnis glo ria administrationis Romanæ. Tua sapientia uideat num dexteritate: qua soles: agere quicq̃ de mittédo: quem postulaui cómode possis. Id si impetra remus: aut necessario pugnandum illi aperte esset cum Duce: aut saltem re tinéda locorum possessio. Quęso in his doloribus meis ne deseras me pater Nicene: ammonens & monstres quid agendum existimes. Ego.n. etsi im memor meæ dignitatis non sim: tamen in tanta rerum duritate consilium certum non uideo. Miseros prudentia prima reliquit: Et sensus cum re consi liumq; fugit. Beneuale.v. Augusti Senę.

Cardinali Mantuano.

Vnc primum delatę ad me sunt litteræ tuę: casu quodam: ut re fert Ambrosius Spanochia: in cubiculo suo dimissę. etenim cum soluisset fasciculum: qui afferebatur ex urbe: & modo has: modo illas festinus tractasset: dicit eas: quę mihi erant inscriptę: admixtas chartu lis suis: latuisse usq; in hác horam: & in euoluendis scripturis uenisse núc pri mum sibi ad manum. Inspexi diligenter num signa integra essent: & an qd mali esset temptatum. uidens intacta omnia: & casum fuisse in culpa: non redditorem: minus moleste hác tarditatem tuli. Itaq; ignosce pater: si a de ditissimo seruo tuo primum satisfactum non est desyderiis tuis. Negligens inte colendo nec fui unq̃: nec ero. Ad litteras uero ipsas: libertate: qua soleo sic breuiter habe: Ais epistolas meas: quæ recitatę nuper in cósistorio sunt: quibusdam in locis a nónullis esse repręhensas: idq; iniquú tibi uideri affir mas: damnans indignam cósuetudinem ordinis nostri: ad quem nil ita ela boratum perfectumq; afferri potest: ut criminatores suos non habeat. Ré narras amplissime pater antiquam: quottidianam mihi: & sine litteris tuis per me cogitatam. nó scripsi ea mente Pontifici ut recitari eas patribus uel lem: tacuissem potius: q̃ passus essem in examen censorum nostrorum ueni re. Raro quidem concors: sed semper malignum. Recordor scriptorú Pon tificis Pii: quæ et si in admiratione summa alibi essent: tamen plærunq; no bis cómunicata: non placuerunt quibusdam. his ieiuna: illis undantia: non nullis tolléda tota sunt uisa. Teruisini quoq; nostri recens memoria. nemo erat: ut scis: qui tacito iudicio ingenium eius non collaudaret: epistolasq; dú legerentur stupens audiret. attamen uel inscitia quorundam: uel liuor: ita malignis repręhensionibus eius animum fregit: ut uidens ille labores suos tam male acceptos: mérore confectus in languorem inciderit: ex quo recrea ri non potuit. Id mihi familiarissimus pater anteq̃ decederet: euenturum esse lamentatus. Litteras Cardinalis sancti Angeli: optimi: atq; integerrimi pa

tris uidimus nuper effuso cachino a plerisq; derisas. Acres sumus ad aliena carpenda: ad nostra uidenda ignaui. nemo (inquit Persius) in sese temptat descendere nemo Sed præcedenti spectatur mantica tergo. sed demus hoc cõmunibus malis: nec feramus moleste in aliorum sortem nos cõiici. Alio ingenio fuit Pius: alio Trauisinus: q̃ Papiensis: & tamẽ maligna iudicia de clinare illi non potuerunt. Quid me angat declinari a me non potuisse? ue rum nimis multa de nugis. Illud mihi est æstimandũ: Illud graue ducendũ: q fideli chirographo tuo repræhẽdis: scripsisse me Ducem Mediolani quæ dam narrasse: quæ secreta esse sciebam: atq; hũc locum ideo male acceptũ: q in crimen reuelatarum rerum uisi sunt Cardinales uocari. Mi Mantua ne doleo uel non scripsisse apertius: uel fuisse uerba mea minus cõmunia. mẽs tamẽ aliorum spectauit. Quę rettulit Dux ea sola fuerũt: quæ unicuiq; nostrum conuiciatus est Pontifex: & seorsum quæ mihi est minitatus. Itaq; minutatim totam contentionem recensuit: ut interfuisse omnibus uideret. Hęc scis fuisse secreta inter nos: & tamẽ per oratorem suum significata sunt Duci. Oratori autem Pontifex indicauit: ut tibi renũciauit orator. hoc uide licet uolebam per epistolam meam: ut tacitus ipse intelligeret reuelatorem secretorũ esse: non nos: quos aliquando tam seuere accusat. Si aliter accepta res est: iterum doleo: atq; iterum tota mente contristor. Potes: si uidetur: fa ctum meum patribus excusare: & quo animo illa sint dicta testari. nã quod scripsi indulto Pontificis: subsidium clericale in ditione Ducis Mediolanen sium exigi: id ego ipse: Ipse inq̃ ego a Pontifice ipso audiui. nõ litteris tamẽ sed uerbo tantum oratori Augustino concessum. Amplius audi: Hortatus est ille me ut satisfacerem taxæ imperatæ: & exemplum olim suum cũ suis Venetis rettulit: quos nõnullis milibus adiutos eẽ in necessitatibus: nescio qbus: asseruit. Si ergo nõ indulserat Duci: cur me ad idignã rẽ hortabat? si idulserat: cur ad excusandas excusationes i peccatis filiũ imisericorditer lace rat? Oibus modis miser ẽ seruus: cuius ueritas ui dñi uincit. sed hęc coram uberius. Addis minus ideo iprobari a te cõsiliũ tuũ: q cõstãtia mea mihi ob fuerit: tibi nõ nocuerit facilitas tua. Iocaris hoc loco Reuerẽdissime pr̃: nec qd sentias: sed qd rideas scribis. neq; .n. te ita sentire puto: ut dicis: maior ẽ. n. uirtus tua: q̃ ut sola terrena inspiciat. si qui tamen sic sentiunt: sensus illis sit suus: mihi meus non adimatur. Ego nihil utile unq̃ putaui: quod non idem esset honestum: nec utile aliquid: quod non honestati esset coniunctum. Si ualeat sententia tua: corruat necesse est tota religio nostra. quæ ideo in tan tam maiestãtem ascẽdit: quod sanguine suo testificata est honestatem: quã dico: & potiorem morte cõscientiam duxit. Interogatus tu a me illis diebus contentionum nostrarum utrum ne crederes Pontificem: & nos uoto: & iu

ieiurando illo teneri:& posse absq; horum transgressione institutis legibus contraiiri.Scis quid mihi responderis etiam testimonio Michaelis Mediola neñ quem sęcula nostra itegerrimum:& doctissimum uerbi Dei pręedicato rem merito habent.si ergo oportuit in tanta religione Sacerdotem:Episco pum:& sanctæ Ro.ecclesiæ Cardinalem:conculcata conscientia loqui:& pluris æstimare iacturam temporalium q̃ animæ: aut Pontifici adulatoris officium:non senatoris prestare: tu ipse:qui & bonus es:& zelum domini habes:& supra ætatem etiam sapis:iudicio tuo expēde.Ego illum caute ne gotiari existimo:ut uerbo utar tuo:nō qui rationes suas ad ea:quę infra:sed supra nos sunt:fidei documentis instituit.non ad stipulor hoc dictis sancto rum ullis:non tam q; desint:q̃ ne manifestā rem minima probatione uidear in dubitationem adducere.sed hęc quoq; uberius coram.Pro omnibus quę significas:& pro iis quæ Romæ & Mediolani es operatus:Dominus Deus cumulate retribuat:nō solum uiuo:sed etiam mortuo.ego Mantuano meo nil charius:nil amantius:nil preciosius habeo:quem quidem ad supremum usq; uitæ spiritū:omnibus obsequiis deuotissime colam. De Cardinalibus creatis gratulor collegio nostro:sunt uiri præstantes:& nobis amici:& Ro manæ ecclesię futuri perutiles.Sed o corda sine pietate:ubi quęso ē Medio lanēsis? An ne uidetis expiraturum illum dolore? & uos fratricidas futuros? Ago gratias Deo:q; mūdæ sunt manus meæ a sanguine iusti huius:uos āt uideritis.Beneuale:& me cōmendatissimum habe:& hęc quę ad solum Car dinalem ex lege Paulina scribo:apud te contine: ne tu transgressor legis sis:non ego.Senæ.

Cardinali Seneñ.

MIraris unde tantum iniquitatis exerceatur in sacerdotia nostra:re 160
quirisq; num in Ducem Mediolanensium peccauerimus aliquid poena tam misera dignum.Peccatum amplissime pater nullum nostrum est.In eum:& patrem eius Franciscum impleuimus omnia bono rum amicorum officia:nec inuenti ullo tempore aliter sumus.Sed tu admi rari iam desine:mirandum magis esset si in tanta licentia non fierent: quæ fiūt.Dux ipse iuuenis est:annos uiginti & quattuor natus:a patre militari moribus militaribus institutus.Raram educatio illa religionem habet. Ei putatur plus animi:& fortitudinis esse:cui maior est Dei contemptus.Blas phemiæ pro expugnationibus urbium sunt. armis arrogantur omnia.Di uini iuris:atq; humani nulla ē ratio:& miraris si sanctuarium Dei diripi im perauit? uide & aliud:quod admirationem omnem penitus tollat:ministrū uoluntatis suæ delegit Thomam Reatinum:hominem eum:quem: ut scis per uulgata scęlera orbis pene oīs abominatur.Iniuncta ei a Duce peccata

sunt. Dirus satelles portenta exequitur:id agens uidelicet ut quando uir/ tute nulla se insinuare ad gratiam potest:egentem iuuenem his sibi sceleri bus iungat. Ad Reges pene omnes christianos & Principes: Thomas se contulit querendæ fortunæ causa:nullis horum accepta opera hominis po tuerũt. Apud quosdam etiam periclitatus est de uita:& finem cœpisset ini quitas:nisi repentina fuga in articulo subuenisset. studia per omnem uitam fuerunt alea:magicæ artes:& libido in mares:quorum circa se greges sem per uidemus. nam uanitatem animi:& iactantiam:& linguam mendacem & periuria quottidiana non refero:quę illi familiora:q̃ cibus:& potus. Hũc uelut ex toto orbe profugum:in Franciscum Sfortiam fortuna impegit:pa trem Ducis huius:ducatum eo tempore armis præparantẽ. Is uero:ut erat ad sæculi prudentiam dexter:hominem nõ est aspernatus. Putauit(siquan do iniungendum iniquitatis ministerium esset)hũc uel solertissimum mini strum:uel esse posse futurum. etenim hoc habuit Sfortiana illa domus præ cipuum:ut omnifariam aulicos sibi conquireret ad omnifariam opus ido/ neos. A sceleribus autem adhęsit Thomas:& stetit. Nec aliud præterq̃ mẽ tis opinio satellitem auxit:Flagitia eius omnia:si cupis singillatim agnosce re:lege epistolas duas uiri integerrimi Pogii Florentini: in quibus illa enu merat:conatus uel ad sanitatem illum reducere uel cæteros:ne fallerentur: impurę uitæ admonitos facere. Editę sunt:& apud multos habentur:nec in ueniẽdi erit labor difficilis. A mala igitur arbore:iuxta Saluatoris uerbum: expectandi boni fructus nõ sunt:nec a thesauro iniquo cordis opus dissimi le. Si ad bene operandũ contraheretur quicquid in eo est uirium: Thomas iam id nec sciret:nec posset. Antiquata indignitas in naturã est uersa:neq; ad uirtutem reditum habet. Facit in nos:& nostra:quod inueteratę dictum malorum menti est consentaneum. Itaq; doleamus iam pro iis omnibus: non admiremur. Admirationem quidem quæ dicimus tollunt:aut per hæc temptat Deus patientiam nostram:aut erratorum nostrorum nos admonet: aut uero pietati filiorum utrunq; indulget. Quodcunq; autem sit horũ:gra tias illi patiẽter agamus:dicamusq; cum sancto Iob:dominus dedit:domi nus abstulit:sicut domino placuit factũ est. sit nomẽ eius bñdictũ i sæcula.

Ioanni de Michaelibus.

161 Ortatus sum te ad studium uirtutis:& ad seruãdam charitatem cum fratre Baptista. Ecce tam multis mecum in eam sentẽtiam agis:ut qui docere alium cupiebam:doctrinam ipse ultro accępe rim. Video nil tibi deesse:quod ad bene operandũ litteræ sacræ admoneãt. lætatus sum plurimũ ingenio tuo:& mihi congratulor:q; amer ab eo:cũq; amem:qui pleno gradu semitã laudis ingreditur. sic facito semper Ioannes

& quę itelligis serua:& quę didicisti opibus cōproba. Hac una tōne crescēt in Ecclesia:& utilē te in domo Dñi potes pręstare. Abcūn ,pmisisti quacp hebdomade datur te ad me litteras : quicp iā lapsis:uix unas accepi. Fidē serua:nec manū calamus grauet. Beneuale:& me ama. Senæ.viii. Augusti.

Baptistę Zenoni.

Litteræ tuæ plenæ hūanitatis:& gratiæ:admodū me delectarūt, 162 In hoc ēt sunt cōsolatę:qđ seruaturū te spōdēt.quę ego nō ābitio ne aliqua:sed beniuolētię studio uerbo:& scripto añ ammōuerā. Præstabis ergo quod dicis : atcp ita ppetuo mentem instítues:ut in timorē Dñi ambulare:uirtutēcp añ oīa ponere te homines noscant. Animus meus tecū sedulo ē.opa ēt nullo tpe deerit. Bōā famā tu:& Ioānes frater sic custo dite:ut quos amāt:de uobis loq itrepide possint. Fidē mihi nō seruas:qncp iā hebdomadibus unas tm̄ a te litteras habeo:singulas singulis spoponde ras scribere. Crebritate igitur erratum hoc farci:& uale. Senę.viii Augusti.

Gentili Vrbinati.

Sic malo ego quocp ut cū Iacobo tuo posthac:nō cū Papiēsi:ne 163 gotiū sit. Quid.n.& Rica:& Pyleus iucūdū familiare uc habet. Pōpulis nominū de consuetudine nr̄a sublatis:sic agamus inter nos:tanq qbus idē sit animus:ac pp animū parē in utroq: potestatem uelí mus. Vbi seruitus:ibí odiū. Vbi dominatus:nō stati libertas. Vtraq; sane charitati inimica. Eum me facito:quē aliqñ isthic fuisse audisti. Satisfecisti nūc lōga epistola. Gratias habeo. Haberē ipēsius:si tua uolūtate:nō meis aculeis excitata uenisset. Quæ de exercitibus refers:amabo ea missa facia mus: ammiscēda dulcibus amara nō sunt. Musis nulla cū Marte cōuētio. Sibi habeant Duces arma:& copias. Litterulas has nobis relinquant plus multo suauitatis habētes:q̄ tristes tubar cōcētus. Intelligo qđ cogites de tuis Libellis. Nō tm̄ petierā a te : sat mihi erat ex scribēdos tradi librariis: & emēdatos mitti ad me. Augere uidelicet bñficiū uis:& maius mihi onus íponere. Patiar fieri quod statuis:nō ut parcā ipēsę:sed ut pignus animi tuí sedulo añ oculos habeā. In sempiternū male sit aulo maledico. Quid.n.uel Papiēsē:uel Iacobū inhūanitatis ē criminatus? An qcq̄ me unq̄ fuit huma nius? q uscp adeo ad omnē comitatē descendi:ut pręter hęc idumēta:nil pri stinæ facilitatis omiserī: Increpatus nōnūq̄ a mei ordinis patribus:qđ Car dinalē nescirē me gererē. sic se res habet. i edito positi cōspicui oībus sumus atcp oīum līguis:atq; oculis icessimur. Sed nō abit ille ipūe. Bñficio Gentilis amici sementis luæ messem collegit. Sic facito semp:& ,p tuo uel Papiēsi: uel Iacobo ualentissime pugna. Militans mihi lingua & stilus : ferēt aliqñ gratitudinis nr̄æ stipendia. Expecto & de Aulo:& Hercule integrū n um. Ridēdi etenim ambo, Ille qđ nunq̄ ē bñ locutus:hic qđ raro bñ operatus.

De uerſibus Cāpani idē ſentimus:languiduli ſunt:& nimis cōmunes.obo lo ęſtimādi nō eiſſent:niſi triſticiā legentis ultimus:ut dicis:uerſus paululũ tolleret.Quid.n.nō faſtidio plænũ.ss.præuēto terq; quaterq; loco.& illud frigidulũ.ss.Ipſe tuis plænus laudibus aether erat.ss.Et aliud in re leui tu midulum.ss.Et ſonuit ſub eq paſſibus icta ſilex.Occupat hic aditus:altas petit ille feneſtras.Alter adit turres:tectaq; ſũma domus.ss.Atq; aliud ab ornatu cultiſſime urbis lōge alienũ.ss.& quę ſuffulta ſtāt mœniana trabe. I Campane cũ iis tuis ineptiis.Gentilis atq; ego epigrāma hoc tuũ delerī iu bemus:& male tornatos incudi reddere uerſus.Hæc ad litteras tuas:quas ut hanc epiſtolā clauſero:ad Campanũ illico mittā:ut quæ mihi nō credit ēt iudicio tuo agnoſcat.Quoaduſq; non miſeris quod ille anxie nimis ex pectat:dignũ Cāpano nihil legemus.Cōmuni parēti nr̄o Petro medici oīa mea & me commendato.Eadem ſchola:atq; eadem ſtudia:quibus recenti bus annis inchoata ē charitas noſtra:animoꝝ cōiunctionē debent ſeruare. Fortuna:quam pręſtitit Deus bene utať.Id fiet:ſi & ſeruabit:& beneficio.

NON EST FINIS.

Cardinali Vicentino.

164 AGo gratias omnipotēti Deo Reuerendiſſime pr̄:q᷑ tandē me ē cōſolatus:& tandē uiderũt oculi mei quod illis hoc quadriennio fuit in uoto.Aſſumptus eſt ad Cardinalatũ pr̄ meus : Dominus meus:& dilectus meus:quo mihi in toto Clero nihil ſuauius . Gratulor ec cleſiæ:quæ habitura eſt Cardinalē exēplo:& uita pręſtantē.Gratulor & mihi:q collegā ſummi amoris:& ſũmæ pietatis gratia Dei ſum cōſecutus. Benedictũ ſit nomē eius in ſæcula.Doleo in publicatiōe hac honoris tui nō affuiſſe.Excepiſſē te oſculo:& cōplexu:nō quali uulgus amicoꝝ cōmuniũ ſolet:ſed quali Papienſis facit:cũ amat ex aīo.quod nũc fieri nō potuit fiet mox me redeũte.Interī præmitto has breues infinitę lętitię meę īdices.Sal uator nr̄ Ieſus pietate ſua cōcedat:ut dignitas hæc aīę : & corpori ſit ſaluta ris.Vale.Senę. Ia.Cardinali Papieñ.L.Dathus Ep̄s Maſſanus.

165 ACcepi litteras.V.Reuerēdiſſimę.D.plænas hũanitatis:ac pru dentiæ.ſuæq; in me charitatis teſtes : quæ me qndecī:aut āplius dies febricula quadā acuta:colicoq; dolorē uexatũ:magna ex par te releuarũt.Quare ē q᷑.D.V.imortales gratias habeā.Nā q᷑ ea dicit ſe meæ nouæ dignitatis acceſſiōe lętari : credo:ēt ſi aliter diceret.Non.n.aut tam noua:aut tā obſcura.D.V.in me charitas ē:ut facile diſſimulari poſſit. Semp me ea unice dr̄exit:ſemp ꝓ ſua hũanitate charꝫ habuit:ſemp honori: & cōmodis meis ſtuduit.En Sāctiſſimi.D.N.clementia ad Epiſcopalē me gradũ euexit:& ſeruũ ſuũ ſubleuauit e ſtercore.Video q᷑ ordo tam ſacer a me poſtulet:& id Dñatione Veſtra ſuadente:in dies nō deſinam meditari:

nec despero Deo auctore:Pontifice fauente:Dñatione Vestra cooperante me consecuturũ:ne omnino in me male collocata tanta dignitas uideatur. Fœlix ualeat.D.V.& ueniam det:si tardiusculus in respõdendo fui.effęcit mala ualitudo:qua pressus:domi abditus plures iam dies extra Palatium cubo.Dedo me:& commendo eidem Dominationi Vestræ totum.Ex urbe pridie Calendas.Septembris.M.cccc.lxvii.

Ia.Cardinali Papieñ.Ia De Minutolis Luceñ.

Erruerũt me quæ aľs ad Reuerendissimã.D.V.scripsi:cum falso scripta eẽ intellexi:usq; adeo:ut ne temere scriberetur:maluerim silere.nunc uero necessitas præcipitẽ agit.Auspicio.V.Reuerendissimę.D.in ꝓuinciã ueni a Dño meo cũ collega missus:pari fere imperio prouẽtu impari:nõ ex Iurisdictiõis defectu:sed qd Papieñ mõita secutus:nil pręter Sãctũ accoepi.Huius rei insigne testimõiũ afferet Reuerẽdissimus Dñs Cardinalis Aquilãus:si rogabit̃:cui ẽ uita mea ꝑspecta.Hęc cũ Dño Gubernatori referrent̃:iussit scribi ad amicos:q ꝓ absentia mea intercederẽt in officio Penitẽtiarię:id ẽ apud Sanctissimũ.D.N.Scriptũ ẽ ad Reuerendissimã.D.V.ad Reuerendissimũ.D.Vicẽtinũ.Aqlanus operã suã pollicitus est.Hãc curã demãdaui latori pręsentiũ:q rẽ in memoriã reducet.Nõ sit Reuerẽdissimę.D.V.graue partes suas ꝓ creatura sua interponere.Erit hæc magna accessio ad meã fortunã:nec minor ad bñficioꝝ cumulũ:qbus me est ꝓsecuta eadẽ Reuerendissima D.V.Afferet hæc benignitas:ultra floreõs.c.xxv ãnuos detracta falcidia:sine allegatiõibus:& Bartholis:qbus obtũdor musis in exiliũ missis:quæ forte postliminii iure redibũt:si quod petitur exorabit̃.Sed hę his satis Cãpano sunt obligatę:unũq; illũ credito rẽ cognoscũt ad gloriã Papiẽsis nominis:& numinis.quod ego:ut debeo: uenerabor ꝑpetuo.Iacobus frater Reuerẽdissimę.V.D.heri apud nos fuit: & ęgregie ualet.Cõmendo me.V.Reuerendissimæ.D.quã Deus ad uota fœlicem faciat:& conseruet.Tolentini.xiiii.Octobris.M.cccc.lxvii.

Christophoro Landino Florentino.

Vi te posse apud me putãt nõ fallunt̃ iudicio:Potes etenĩ plurimũ.Amaui semp igeniũ tuũ:& mores.lrãs uero ita ĩ ꝑcio habui: ut ẽt legẽdas ad doctrinã putarẽ.Hoꝝ ꝑdicator fui continuus: nec tacuit lingua quod animus sensit.Petis a me ut priuilegiũ famulatus nostri dẽ fratri Mariotto ordinẽ minoꝝ ꝓfesso:& causam dicis:ut sine impedimẽto correligiosoꝝ suoꝝ extra cęnobiũ agens docere laycos Arithmeticã possit:cuius eũ scientissimũ prædicas.Si obsequor tibi Landine uide qd agimus:Tu intercessor:atq; ego cõcessor offẽdimus Deũ:& religiõis institutionẽ turbãus.Ille prelatis suis obedientiã uouit:nos christiani tollimus

eã:& trãsgressiõis cãm prębemus:quod prę latus eius illi potest cõcedere: ab eo nõ impetrans:ad diuersi ordinis auctoritatẽ cõfugit. Occasio manifesta mali odibilis Deo:& sæculo quoq; non placens. Contumax spiritus hęc operatur:ut maioris potestatis clipeo tutus:ordini insultet:& dummodo licenter erraret:q̃ bene erret non cogitet. Sed nec leuius hic peccatur exẽplo: q̃ re. Qui uident Cardinalium famulatus ad obedientiæ iugum ualere:eosdem appetunt:& uiis omnibus quęrunt. Vnus tantũ Cardinalis non est:q priuilegiũ det. Vnus item religiosus non est:q discedere a fratribus cupiat. Vbiq; tales Cardinales & fratres p multos est reperire. Qui paulo incauti in concedendis his sunt:dare non multi existimant: credẽtes opus bonũ se operari. Ita nulla patribus ordinũ reuerentia habetur: nullus est disciplinę correctionisq; metus. Confunduntur instituta religionũ: paulatimq; male ruit quod ab initio ẽ bene stabilitũ. Hac de cã Pius Põtifex nup defunctus: querelã cõmunẽ omniũ ordinũ audiens dolentiũ his priuilegiis: uno decreto sanxit quæcunq; a Pontificibus essent concessa:& a nobis in futurũ darentur ad declinandã patrũ obedientiã:impetratoribus nõ suffragari. Monuit quoq; uno Cõsistorio nos:ne eas daremus deinceps. At inquies: si nõ ualent quid grauaris unũ concedere? Si inanẽ rẽ dederis:nullus mali auctor Interponeẽ nomen Cardinalis ad rem fictam & uanam:grauitatis nõ est. Inducere credentem in fraudẽ:charitatis nõ est. Forte ẽt suus Prælatus abrogatiõis Pientinæ ignarus:pp me nõ corripiet erranteẽ religiosum. Ita in offensionem Dei incurrã:de qua paulo ante agebã: & ego me ipsum agnosco. Si fiducia litterarũ meaũ raperetẽ ille ad carcerẽ:aut durius in eũ aliquid fieret:pati certe non possem. sum.n.carneus:indignationi: & iræ obnoxius. Clamarẽ:incenderer:molirer oĩa ut eriperẽ eũ q dictus esset semel famulus meus. Ita præstat nil dare:q̃ & leuiter & inutiliter dare. Sed oro. qd quærit hic tuus in docenda Arithmetica? utilitatem ne hanc facere ciuitati? At plures alii sunt q eam præstent quottidie. Dices:nõ tam sciẽter pręstare. quid attinet instruendis pueris summum magistrum quærere? Exercitata doctrina:& mediocri illis est satis. Non ad metiendas harenas maris:aut altitudines montiũ: sed ad amministrandã mercaturã illorũ institutio a patribus quęritur. At bonum opus est cõmendabile:liberali disciplina illos instruere. At malum opus est a religione discedere: & obedientiã maiorum defugere. Plus mali hic est:q̃ illic boni. Non sunt facienda mala inquit Apostolus:ut eueniant bona. Nõ est frangendũ uotum:non turbanda religio:& exemplo malo nocendum ut pueri Arithmeticam discant: quã aliis docẽtibus possunt adiscere. quod si mercedẽ disciplinę quærit:& uitare uult paupertatem:ut credo:dic oro ubi est uotũ quod uouit Deo pau

pertatis seruandæ. Melius illi erat pauptatē nō cognoscere. ut ait Petrus: q̄ post agnitam retroire. Et Saluator: Nemo mittens manum ad aratrum & respiciens retro: est me dignus. Apparet ipsum pœnitere suscepti propositi: non ꝓbare ordinem quem ꝓfessus est: uitā sæcularem appetere. Quid oro comertii est religioso cū pueris? Tunicæ diui Francisci cū purpura ciuium? Quę porro honestas ꝓ claustro Cœnobii habitare plateas? pro choro con cinentiū Deo: audire pueros arithmeticam suā cantantes? pro obedientia li bertatē? pro paupertate diuitias? pro continentia occasionē lasciuiæ com mutare? Nemo militans Deo: inquit Apostolus: implicet se sæcularibus ne gotiis: & rursum: operam detis ut quieti sitis: & ut negotiū nostrū agatis: & alio loco: Obedite præpositis uestris. Horū nil audiens Mariotus: soli cupi ditati obsequitur: reiecta bene uiuendi regula. Si ille de salute sua curam nō accipit: de nostra nos accipiamus. Non simus causa transgrediendi uoti: operatores alienæ damnationis. Quia nos una cum illo ante tribunal iudi cis peccati huius rei citabimur. Vale.

Ia. Cardinali Papieñ. Io. Pe. Arriuabenus.

Erodis impii natalis nobis hodie Ioannem obtruncauit: crasti nus natalis Pontificis Pauli nobis illucescet: cuius muneris & tu inter reliquos nobis auctor fuisti. Decebat ꝓfecto hodiernā mœ stitiam crastino gaudio excipi: ut sicut in illo regis feritas: insontis indigna mors: Ecclesię iactura: ita in Pontificio natali senatoria pietas: bene merētis digna electio: & ecclesiæ subleuatio cōsyderaretur. magnæ uobis habendæ sunt gratiæ: unde nobis tanta fœlicitas. Plura essent a me dicēda si quam(im mortali beneficio uobis ꝓpterea astricti sumus) uellem recensē. Maius in genium: plus temporis exposcit tam locuplex materia. Illud tantūmō atin gam: q̄d cū natalis hic dies fœlicibus auibus initiatus sit: & ad nos semper fœlicior redierit: nūc uero auspicatissime: nam sicuti ortus Alexandri duaꝝ uictoriaꝝ nuncio lætior ac celebratior apud Philippū patrē habitus est: ita hoc quoq; relatū ē: hereticos Bohemos acie cecidisse: Iorsici filiū cū multis captū esse ab Hungaro: & illius regni potiūdi infra paucos dies spem esse P. inonio: Classem quoq; Venetā cępisse urbē: quam aiunt Enō: ut uulgato utar uacabulo. Ego fortasse si locoꝝ situs cōueit: Aenecū dixerim: quod opi dum primū Aeneas Ilio ꝓfectus: fundauit in Thracia. Legimus & secūdū in Creta eiusdem nominis ab eo positū. Vtrū hoꝝ aut neutꝝ sit: haud satis ausim affirmare. eo cū ex improuiso appulisset classis Veneta: incauti oppidā i & nihil tale ueriti: primo cōgressu capiūtur. Opulēta: ut aiunt urbs ē: unde mulcū auri: ac nobilis suppellex exportar potuit. captę nobiles matrōę mul ti in seruitutē abducti. Magna pars interfecta est. & q̄a retinēdę urbis: q̄d a

Turcis eo facilis sit trāsitus:facultas deerat. Tota diruta:& solo æquata ē. Eiusmodi excidiū ē ut Troyano ꝑpe cōparari possit:si uera sunt quæ referū tur. Id omen si infanti Alexandro uniuersarum terrarum uictoriam proten dere potuit:quāto maiora:& certiora de Pōtifice nostro sperare possumus: cum iam antea fœlicitatis suæ experimenta dederit:& dextera Domini pro tegente bellet. Audi & tertiū ꝓsperitatis auspiciū:qd Pontificatus sui cum diem natalē habuerit:quo Fœlicis:& Audacti memoriam colit ecclesia:ut scilicet intelligeret fœlici audaciæ omnia esse cessura:iisq; ueluti fatalibus geniis intrepidus permaneret. Ita se effūdit in hominē Dei gratia:ut omni exparte eum in tuto collocet:& sui met fiduciam indulgeat. In diem igitur crastinam:ob fœlicem cumulum tot fœlicitatū:solemni ordine in Basilicā Petri ꝓcessurum Pontificem publico edicto nunciatum est. Ignes per urbē parantur:& quæcunq; in summis gaudiis consueuere. Hæc tibi ob causam Fidei:ob salutem lætitiamq; Pontificis:gratissima fore non ambigo. Quæ etsi diffusius te ex aliis cogniturum certus:sum uolui tamen pro mea in te obseruātia rudi stilo:ac succincte pstringere. Ex Arimino nihil noui pcipio. Socii Principes siue potentatus modo Arimnum ab impugnatione de fendant:nihil ultra molituri uidentᷣ. Audio Venetū oratorem:q Neapolim missus ē:ea ꝓposuisse:ex qbus illius reipublicæ ad pacē:q̄ ad bellū aīos ma gis inclinari cōstat. Caput rei est:ut nisi bellū uelit:necesse sit Pōtificē in pa cis cōditiones trāsire. Sed quod humanis iudiciis disceptatᷣ:eludit sæpe diui na potētia:& forti brachio cōterit inimicos suos. Cōmēdo me Reuerēdissi mę. D. T. cui lōgā & affluētē fęlicitate uitā exopto. Romę xxviiii Augusti.

Ia. Cardinali Papieñ Io. Pe. Arriuabenus.

69. S Ollicitudines tuę qualescunq; sint:molestiā mihi afferūt:easq; taciturnitatis cām attulisse mihi grauius est:q̄ qd pluribus litte ris meis nō respōdisses. quorsum ceciderint haud satis scio. quod si adhuc pendes opto ut tibi quod cupis eueniat: si liberatus es: gratulor tibi. Non potui ex litteris tuis:quæ nunc mihi redditæ sunt:quē finem ha buerint cōprehēdere. Vnū id scio nō deesse Papiensi animi magnitudinē: atq; cōstantiā:nihil tam ꝓcellosum aboriri posse:quo fluctibus obruatᷣ:et si uires oēs suas fortuna exerceat:nō superaturā tñ inuictū robur mētis tuę non incautum:aut iprudētē offendet:neq; tibi opus est externo præsidio: cui sufficiunt arma domestica. Quin si & te calamitates undiq; circum starent:fortitudinis:& patientię a nemine esses admonendus. Meum itaq; est tibi in prosperis gratulari:in aduersis dolere:aut potius a te exemplum patientiæ accipere:in utroq; qualem uolueris operam præstare. Quod de Principe meo scribis:gratum fuit ex te cognoscere:etsi Seneñ ac tua in eum

charitas haud nūc primum mihi sit perspecta:explorataq;.Ego tibi ob plu
rima debeo:sed ad meam in te obseruantiam non parui:ponderis est tua in
Principes meos non simulata beniuolentia. Scio cordis esse quod amas.
Tuum ad nos reditum summo desyderio expecto:satis æstiuatum est.Iu
ges pluuiæ rusticationem molestam efficient: & tu iam incipies commo
dius urbem incolere. Cū igitur breui:ut scribis:uenturus sis:breuior & ipse
nunc tecum ero:nam & quod publice nunciem:nihil noui habeo. Com
mendo me Dignationi tuæ. Romæ pridie Calendas octobres.

Ia.Cardinali Papień Io.Pet.Arriuabenus

Nte reditum tuum ad urbem:explicandam esse tibi rationem ta 170
citurnitattis meę existimaui:ne aut dignationis tuæ memoriam
mihi excidisse:aut inertia factum putares.nam primum qfieri
posset ut tantæ humanitatis & clementiæ:qua me a principio complexus
es:recordatio aboleri posset: esset id nedum ingrati:sed immemoris animi:
quod constanter fateri ausim:a me prorsus alienum.Inertiæ suspitionem ex
cludat meæ erga te deuotionis stimulus:qui tarditatem omnem potuisset
excluderē.Et si qualis inter amicos paritas esse so'et:eadem inter nos fuisset:
accepisses pfecto creberrimas a me litteras:siue quid noticia dignum:aut
necessarium:siue quod familiariter uulgo scribi solet:mihi tātum affuisset.
sed alia ratio est Dignationis tuę:qui non tam alloquendus:q̄ uenerandus:
& in magnis tantū rebus adeundus es.Vt illud Horatii alia tamen de cā
scriptum: non inepte fortassis testari potest: Nec deus intersit nisi dignus
uindice nodus inciderit.Scio tibi:ut es miti ingenio:ac singulari humanita
te prędictus:& mei tua potius gratia:q̄ meo merito amātissimus:non ingra
tas esse:qualescūq; litteras meas.Meum tamen est:paruitatis meæ habere
rationem:& cum nihil expedit: abstinere: ne insulsa garrulitate tuas auris
delicatissimas offendam.Fateor igitur me siue modestia:siue modestię opi
nione ductū a scribendo continuisse:& licet totos dies in tui uenerantione
peregerim:maluisse tamen tacendo modeste agere:q̄ scribendo ineptum &
ambitiosum prętare.Expurgationem hanc meam omni certe fictione ua
cantem:& ingenuam rogo ęquis auribus accipias:litteras;q; meas; insipi
dā loquacitatē tuo nunc tantū dignare cōspectu.Cū æstiuādi:rusticādiq; fi
nis adesset:& iam redeundi in urbē tēpus instaret:Dn̄s meus ad xi.Calen
das octobres ex more suo Neptūnā accessit.Id castellū a dextra Antiū:a
sinistra habet Asturā:e regione Carthaginē esse incolæ memorāt.Magna
ibi supersunt adhuc antiquitatis uestigia:& pręcipue portus Antiatis:quē
in Volscis positum sumptuosissimo ornatu excoluit: celebrauit: dilexitq;
Nero Imp.quo etiā de transferēda sede:ac domicilio Imperii.C.Cęsarem

tedio urbis cogitasse legitur. Eo nunc disiecto magnę adhuc moles extant; & forma ipsius qualis fuerit optime dignosci potest. Semicircularis erat: & ut nauigandi periti asserunt: tutissimū cum fuisse cōiectat. Ab Antio Asturam usq;: quod est octo miliarium spacium: uisuntur passim in littore ruinae ędificiorum: quę ut fit: omnibus Principem comitantibus: deducta quoq; eo colonia magnis sumptibus certatim struebantur. Quin & pauimenta tessellata: & fornices ingentes intueri licet: magnae amoenitatis & iucundissimi secessus locus. Ibi aliquot dies morari institueramus: & eos piscatione: uenatione: aucupio: quoq; omnium larga facultas est: laetissimos agere. Turbauit omnia aduersa ualitudo Principis mei: qui ad nonū calendas rigore ac febre: doloreq; capitis correptus est. & quoniā illic sine medico & ab omnibus remediis semoti eramus: insequenti die abeundi consilium: donec recens aegritudo: integrae uires: & uiuax adhuc complexio erat: inuimus. Itaq; factum est. Rediuimus Marinum: ubi per horam quiescēdo immoratus: etsi febris eum non relinquebat: Romam eadem die primis (ut aiunt castris) petere instituit ductus magna spe Medici sui: quem ubi primum conspicari: & medicamenta aegro corpori adhibere posset: certissimā & eam subitam salutem sibi promittere uidebatur. Ad tertiam subinde noctem febris omnino fugata est: eruperunt postmodum: quas uulgo uariolas dicunt: per totum corpus: quarum pruritu & impetu conflictatus est. Pluris noctes insomnis ęgit: & inquietos habuit dies: nunc uero remitti coeptus est furor ille & exiccari. Iam incipit melius conquiescere: futurūq; est ut intra paucos dies liberetur. Scio te salutis eius auidum: si de infirmitate forte ex aliis ante sensisses: de incolumitate prope restituta ex me libentissime cogniturum. Quod de rebus publicis: & priuatis a me scribi oporteat aliud nil est: nisi ut scias reditum tuum: ubi id tuo commodo erit: a me summe desyderari: ut praesens numen: in quo pręsidium: & spes omnium curarū & cogitationū mearum cōquiescit: praesens & uenerari: & adorare possim. Commendo me Reuerendissimę. D. T. Romę. iiii. nonas Octobres.

La. Cardinali Papieñ Bart. Platyna.

171 SCripsi ante captiuitatem meam libellum istum de honesta uoluptate: quem ad amplitudinem tuam mitto: qui capto patrono: ut uidebis: myropolia omnia: & tabernas perreptasse uidetur: adeo est unctus: & sordidus. Si in Culina uersatus est non discessit ab ingenio: cum de obsoniis conficiendis maiore ex parte sit cōpositus. eo itaq; profectus est: quo uocari ad operam faciendam se intelligebat. Venit tandem ad me squalidus & unctuosus: ex quo dum maculas abstergo: quaedā etiam abradenda cognoui. uerum quia in rebus propriis iudicio plerunq;

utimur præposteri:librum ipsum formidolosum(certe sentit q̃ acerrimi sis ingenii)ad limam amplitudinis tuæ nolentem etiam:mittere constitui.Ex hoc ergo Reuerendissime & doctissime pater: pro arbitrio tuo quicquid uoles abradito:mutato:in uertito:Transferte.& si quid mancum:& diminutum uidebitur: quidquid uoles:& quantum uoles addito:tuo singulari iudicio indiget:tua doctrina.Proinde non secus eum emendato:ac si ex uerna tuo natus:ac si domi tuæ altus esset. Sum ego tuus uerna: tuæ amplitudinis admirator:& præco.Proinde quicquid a me fit:id tuũ iure fit:ac merito necesse est.Tua igitur emendabis: tua corriges.si plus salis:& aceti in proœmiis librorum posui q̃ ipsa obsonia requirere uidebuntur:q̃tũ uoles demito.Nolo quempiam lędere:non possum ego adesse:& uidere quid approbes:quid contra.Proinde Reuerendissimam.D.T.rogo si peto honesta:ut in margine addas:siquid censes addendum: uel demas quod non p̱bes:uel notes quod a me censeas mutandum:non ungue:sed calamo: quo certior fiam quid censeas faciundum. Defert librum ipsum frater meus ad Amplitudinem tuam:ut cognoscas duos Platynas tuæ Magnitudini dedicatos esse.De libertate mea quid scribam nescio: adeo incertus sum quorsum tandem iturus sit ille:qui potitur rerũ.Spero:timeo:crucior:angor: & mihi manum iniicere interdum cogito:ut me tãdem atq; amicos his curis liberem.Si nocens: cur non punior?si innocens:cur teneor in uinculis?O me infœlicem:qui nõ cum Pio sum mortuus: ex illa morte tot mihi mala euenere.Feram ego:feram hanc calamitatem q̃diu potero.Vbi malis fessso succumbendum erit?cum tot sint læti uiæ:occumbam generose.Quare amplius in uita esse uelim nõ uideo:cum profligatæ sint litteræ:& ad Tartara detrusæ.Aiunt in manu Reuerendisimi Domini Vicentini libertatem nostram esse:Si ita est:ei me commendato:& Reuerendissimum Dominum Mantuanum tarde incedentem impellito.Si uolunt trades obsidem:dabo utrunq; circũ scribant:multi locũ relegent.Ibo quo uolent.Reuerẽdissimã Dominatiõẽ Vestrã rogo:ut qbuscũq; modis potest:libertati meę caueat.

Ia.Cardinali Papieñ Bar.Platyna.

TAnta est opinio quam de tua Amplitudine cõcœpi ut ambigã: 172 immo desperem quidq̃ salutare inueniri in re mea posse:nisi per te saluberrimum litteratorum omnium sydus:fuero adiutus. Iactamur undis:acti uento:& fluctibus.Nil prodest tot sæuientibus procellis obiectasse humeros:& caput.Tot scopulos:tot Syrtes: tot Euripes euasisse.Grandẽ uideo procellã iam iam nos fessos:& extrema queq; timentes obruituram:ni fluctuantibus nobis:& totiens in saxa allisis: salutiferam manum:& a me tam diu expectatã:porrexeris.Inuritur hęc nota ingeniis:

inuritur litteris:inurit mufis:quarum femper pater: & patronus es habi tus.Collige nos quæfo:& ad te natantes:ac tādē his fluctibus libera.Va les auctoritate apud Pontificem:cuius ingenium a clementia: & miſericor dia non abhorret.uales apud Cardinales:& reliquos huius aulæ præfules. Ora quos decet:adhortare quos oportet:ut erga nos miferos:atq; omniū qui uiuunt infortunatiores:clemētia:& mifericordia utātur.Intelliges quo in ftatu fumus collocati:& quos:ac qua de re habituri fumus iudices.Hos rogato:ut ex bono:& ęquo iudicent:utq; uoluntatem imperantis mitigēt. Quod ut facias:per Deum te rogo:& p animam illius:a quo habuifti: uir tute tua ita fuadente:ut & uelles:& poffes calamitofis ad te cōfugientibus fubuenire.De me quicquid pollicebere & Pōtifici:& aliis:id ego perpetuo: & conftanter feruabo.Cōmendare me Reuerendiffimo.D.Vicentino non erit a re mea alienum.

Ia.Cardinali Papień.Pomponius.

173 IVuenis quidam:cui nomen eft Antonius:gente uolfcus:bonarū artium ftudiofus:Senis profiteri cupit:plerīq; amici hortantur: Id poffe affequi auxiliante Papienfe perfuadet fibi:& nō fruftra: nutu ueftro ifta uirginalis urbs pendet:obfequi ftudet.Quare deditiffimus numini ueftro Pomponius:orat:obfecratq; uoti compos fit Antonius.De doctrina:& erga auditores diligentia:ac moribus fidem ipfe facio.quę cer tiora fient præfente Iuuene.Et cum parentibus liberum hoc effe debet:Prę ceptores fcilicet eligendi:conuenit pectori ueftro: totius urbis parens ha beris:ut tanq̄ circumfpecto loquaris:tam pientiffimam curam Senenfibus gratā fore fpero obligabuntur magis paterna charitate:& nos quoad uixe rimus:habebis debitores.Scriberem diffufius:nifi fcirem caftigatiffimum ingenium dominationem ueftram paucis delectari:cui me impēfiffime co mendo.Romæ Calendis Septembris.

Cardinalis Papień.Io.Ant.Saracino.

174 PVto te:& Cātaliciū incolumes Pientiam perueniffe.Id fi ita eft placet:& lætor.Curate ambo ualitudinem ueftram, tuq; impri mis in recipiendo fomno intende, eam.n.obcaufam præmifi te: ne mora urbana ad morbū adiiceret.fequemur paucos poft dies:& reliquū æftatis uobifcū agemus.Interim non exulent litteræ:legatur aliquid:& fcri batur.pertineatq; eo ftudium:ut parta nō abeant.memoria ociofa nihil in firmius.De modeftia uitę non eft q; ammoneam te:credo es memor man datorum meorum.fac intelligam:præfenti & abfenti eūdem animum effe: nec plus te uereri oculos domini tui:q̄ honeftatē.de bono filio mittio Terē tianus ait:præfens:abfenfq; idem erit.domū curato mundari:ut nec puluis:

nec aranearum telę uenientem offendant. Nosti q̄ me turbet neglectus domesticus. Si aulcola illa nostra accomodare locis solitis posses: gratius eēt appensa inuenire: q̄ ut appenderentur mādare. sed omnia ad uoluptatem: & sine tedio fiant. Vt ualeres: nō ut procurares te misi. Prima ergo cura sit resumendi somni: proxima cōtinentię. Tertia retinendorum quæ mandasti memoriæ. Cętera ex cōmodo: atq; animi causa tantum agantur. Beneuale fili charissime: & Cantalicium nostrum saluta ex me.

Io. Ant. Saraceno.

SCripsisti ad me uerbis uulgaribus: quęro cur non potius latinis? 175
si est in causa inscitia tua: pœnitēdum uestræ impensæ: atq; laboris tot annorum. sin neglectus: repręhendendus tu: & tecum Cantalicius: qui id nō castigat. Nil posthac tale cōmittatur ate. latinæ sint litteræ: & culte: & hercle etiam recta scriptura compositæ. Sic hæ distortę sunt & confusæ: ut gallina: non manus scripsisse appareat. Intelligo saluū te eē: domi munda omnia: meq; isthic cū lęticia expectari. Grata singula: sed tua salute nil charius. cōserua eam: & auge. Q̄d inter uias præscriptū meum seruaris seruaturusq; isthic etiam sis: plurimum laudo. bonę mentis id erit indicium: meq; ad bene de te promerendum magis inducet. fac opera dictis consentiant. latere diu malefacta non possunt. eoq; lędunt fortius: quo ementita sunt contumacius. Nosti q̄ perspicacis ad ea depræhendenda sim animi. Tu uno beneagendi ꝓposito omnia uita. Precia rerum: atq; annonæ singillatim agnoui chariora cūcta isthic esse q̄ Senis uidētur. faciet id ut fortasse esse alibi malim. Strator Hispanus reduxit equum & mantichas: deq; recuperato iam somno id retulit: quod mihi imprimis placuit: & litteris perpetuis taceatur a te. Cura ualitudinē. Studia ne desere. Pudicamq; ante omnia adolescētiā age. Dico iterū: quod boni mali ue feceris: uenięti patebit. Valę.

Io. Ant. Saraceno Señ.

STulte & leuiter ęgisti: qui multos iam dies nil ad me scribis. Imperatū tibi scis: ut septimo quoq; die scriberes aliquid: prętcrita officiorū intermissio excusationem ætatis habuit. natu iam grandis es: & sapere ista ętate oportet. Erit posthac neglectus omnis tuus ingratitudinis crimen: non annorum. Homo sum: tangor charitate meorum: & cōtemptu. nec memoria Pii in malefactis te adiuuabit. Conde hoc intimis sensibus: quod ideo scribendum censui: potiusq̄ dicendum: ut sit apud te cōtinuum animi mei: & moniti etiam huius documentum. litteras has: nisi despies: & releges sæpe: & diligēter seruabis. Venire Pientiam prius nō potuimus: q̄ tenuerunt nos publica. ueniemus iam nūc: & ante octauum ab his diem scriptis: erimus tecum. cura ut parata sint quæ annotata præsentibus 176

leges paleæ:& ſpeltæ.ordei:& tritici quod triduum ſit ſatis.lignorum quod die una ſufficiat.Culinam ędibus proximam curato diligenter mundari:ut uenientem coquum nil occupet.In cęnaculo etiam familię menſas reponi. in cellis omnibus ſuos lectos ſterni.Culcitras tantum uidelicet & lodices. nam lintea me ueniente dabuntur.In equili quoq; ędium Pii cubilia ex paleis quattuor fieri:in quibus & ſtabularii:& ſtratores:& magiſter equilis in liteis tantum:& lodice quieſcant horis tribus.& coquus:& obſonator ac ceſſum noſtrum præuenient:ut preparent cuncta.reliqua erunt diligentiæ tuæ.Scriptum eſt Blaſio ut lintea aducta Ticino mittat ad te:& lodices inſuper duas.ſi afferentur ſepone omnia:ut a nouis internoſcātur uetuſta. Pluſculum eſt nobis familię nunc:q̄ anno præterito.propterea ſi opus erit etiam lecticis pluribus:actutum conficiendas locato : aut aliunde ſummito comodo.Affero mecum accubita quattuor:duo mihi:unum tibi . quartū q; in hoſpitum cubiculo deſeruiat.Itaq; ad aliorum uſum eē culcitræ poterūt. Mitto tibi breuem incluſum familię omnis:atq; æquorum:ut comparando rum omnium ſit certior norma.adhibe adiutores Pientinum præpoſitum: & Cantalicium:& Nicolaum.Erāt æſtate præterita Auſano Canonico cul citrę plures:& quidem ſuperfluæ : ſcito num ex iis unam uelit:uel uenum: uel comodo dare.Si impetrare eam potes:loca in hoſpitum cubiculo:quod dixi.nam accubitum modo unum ſine culcitra ſternere:& leue : & miſerū eſt.da in his omnibus operā:ut te nō ſemper puerū dicam . Carolū Cremo nēſem q; Beneuenti eſt:nō poſſū pmittere.Ideo tu ſingula expedi:& Vale.

Paulo Pontifici.

177 Ntellexi quę noīe.B.V.rettulit mihi Laurētius Petronus.Ago illi imprimis humiles gratias:quę in eo quod eſt ſuę poteſtatis: contriſtari ſeruum ſuum nō uoluit:deinde peto ut moleſtam nō habeat interceſſionē quam feci. uoluntas ueſtra:uoluntas mea in omnibus ſit.Hoc tamen ad ſupplicandū me impulit : pro anno elapſo creatura erat Sanctitas ueſtra Laurentium in cōſeruatorem:niſi interceſſionem alterius Cardinalis pręferendam putaſſet.accedit continua ſeruitus : quam ille præ ſtitit in minoribus beatitudini.V.& ſumma amicicia:quę mihi fuit cū illo. Item etiam ſummum deſyderium.D.Falconis ſeruitoris ueſtri fidelis:qui nō audens propter innumera beneficia ueſtra hoc ſupplicare:ēt me ſupplicato rem appoſuit:cuius ille neptem ī uxorem habet.nec uidi in ciuitatibus:ubi ex ſuffragiis ciuium conferuntur honores:reſpectus patrum filiis obſtare.at tenditur hic uirtus:non gradus in genere.Omnes ex illa domo mihi amiciſ ſimi ſunt:& in omnem partem a me ſępe uerſati.Audeo ſine mendacio dice re:modeſtia:integritate:ciuilitate:& ingenio:Laurentium longo interuallo

cæteros ante ire. uoluntas uestra: ut dixi: meo & Falconis desyderio præfera tur. hic erat primus: quem toto Pontificatu uestro meo suffragio honorari petieram. Commendo me humiliter pedibus. B. V.

Cardinali Montisferrati.

EX litteris: quæ scriptæ sunt ad nostrum Senen̄: audio domi tuæ 178
pestilentiam aliquid nocuisse: initiumq; a Medico factum. Id si ita est: tua causa plurimum doleo. neq;. n. casus huiusmodi sine multa turbatione esse possunt. eorum quos corripit: & eorum qui ne corripiantur timent: ac cauent: cōsilium in his præsentissimum est fuga: auxiliū Deus. Etenim antidota: quæ circumferuntur: raro subueniunt. Igitur dignatio tua urbe excedat: seq; & suos chariores habeat: q̄ ambitiōem hanc curię nostræ. Imprimis autem roget Deum ut malum nō serpat latius: nec sequatur quo ibitur. Senensis: quem dico: mecum hic est. Bononiensis ad balnea: quę beati Philippi dicūtur. Reatinus in Senen̄ quodam suburbano omnes incolumes: & incolumitatem uobis cupientes q Romæ mansistis. Pientię.

Thimotheo Archiepiscopo Ragusino.

ORator Ragusinus: qui proximis mēsibus detulit ad me litteras 179
tuas: ideo ad te non retulit meas: q̄ discedens nō petiuit eas: ut facturum se sæpe receperat. Scriptę autem apud me erant: & obsignatæ: ut uenienti darentur. quas mitto nunc: ut testimonium habeas officii mei. Quæ de tuo in me animo pluribus repetis: ꝓbatione illa non egēt. Scio eadem esse Ragusię: quæ fuerant Romę: & nec sinu Adriatico lethēū aliquid esse: ut transeunti obliuiscendum fuerit consuetudinis nostrę. q̄ itē; quoq; offers tua omnia: dico iterum me tibi gratias agere: & iterum postulare quæ ab exemplo dictatæ epistolæ postulata agnosces. Thimothee mi: uicissim tu hunc Papiensem: quantus cumq; est: adhibe in omnibus tuis: & tuum esse sine exceptione existima. Scribo hæc ex Pientia: quando ne sim Romæ prohibet pestilentia. Cardinalis Senen̄ & Gregorius Lollius: q me cum sunt: te salutant. Vale.

Carolo Cremonen̄.

VIdeo ex litteris tuis: quæ ad. xxv. Maii datæ sunt: quæ sit isthic 180
conditio rerum nostrarum: & quæ spes utraq;: q̄ tum intelligo extrema & misera. nam & uiuere sine contentione non licet: & cōtēdere iniquis iudiciis cogimur. Adde q̄ nemo nos respicit: nullaq; sacerdotii reuerentia. Ideoq; aut propaganda sunt mala si intueri uolumus nostra: aut magnis detrimentis alienæ parendū libidini. Erūt hęc q̄diu Dominus uolet: qui fortasse his disciplinis meliores studet nos facere. In tātis difficultatibus Carole duo prę stemus nobis aliunde non mendicanda. Alterum:

ut ficut in hunc diem usq; egimus:moderate accipiamus omnia. alterum ut de diligentia nil remittamus:non iacentes si deiicimur:nec redeuntes si pede offendimus. Facio ego hoc ipsum. facet u idē animo magno:nam si cul pa nostra diuersa non accidunt:& credita sacerdotia ignaue non deserunt: quod aliena improbitate contingit:doloribus:angoribus prosequendū nō est. Intelligo quę de Lardirago:quę de Portorio:quæ de Lazaro:quę de te etiam scribas. Gratias Deo. Iudicia iniqua si erunt feramus ea:cędentes po testati cui resistere non possumus:& pareamus iudicato:captiuorum more pecunia nos redimentes:nam improbissimā illam fœminam cōtinuare pos sessionem non placet. Si negligēter etiam Lazarus agit:& hoc toleremus ad tempus: emendaturi cum tuto licebit. nam quod ad te attinet: bonum animum habe:nec pugnas pręteritas nouis metibus deturpa. Si eiicieris Pa pia ad me uenies:apud quem tibi erit semper cum honore locus. & si nō di liget te Dux:diliget Papiēn:& diligent te ii a quibus ille diligitur. & si non patietur sacerdotia suæ ditionis te impetrare:scito multa alibi eē:& curiam nostram habere quæ deferri possunt ad te. Nil usq; in hāc horam:uoluntate eius es assecutus. curauit tibi cuncta labor:& fides. Quod ergo pauciora ob sequia ante hac sunt assecuta:nimirū plura posthac assequentur impensius. Tu pugna uiriliter:& Domino causam nostrā cōmenda:& ꝓpera ad finē: quicūq; futurus is est. Nō habeo quo te alio uel horter:uel iuuem. Crede ta men cōsyderari a me diligēter tuas angustias. Vnum illud postremo & uo lo:& spero:ut quæcūq; erit sententia:ancilla illa Demonū Lucia Lardiragū dimittat:fidesq; cōductoribus nouis seruetur. etiam si propterea prouentus anni præsentis in hoc sint profundendi. Beneuale.

Episcopo Brixieñ cōmendat Orationem habitam de Pace.

181 Vid tu mi Brixiensis es ueritus ne te negligentiæ accusarem? q; me abeuntem non sis prosecutus? An ego ita uanitatum nostra rum sum studiosus:ut leui obsequio prętermisso:succensere patri debuerim? aut tu ita diffidens nostri:ut formidare id ipsum debueris? ualde obseruans amicorum es:qui nō putes satis illis esse animum tuum:& cogita ri curas quę tibi ab inuictis muneribus innumerę sunt. Cogito ego illas:& miror magis cū tale aliquid pręstas:q̄ ut præstetur requiram. Itaq; posthac sublata sint ex nostra familiaritate officia hæc non necessaria:& contenti charitate:ambitiosa nō expectemus. Colis tu me ut filium:obseruo ego te ut patrem:monitoremq; ueritatis:& uitæ coniunctio hæc nil nisi purum: sincerumq; habeat. De omelia tua plus fecisti q̄ essem ausus:nō dicam pe tere:sed pene appetere. misisti eam scriptam: ne desyderium eius uidendæ usq; ad reditum meum me angeret. Gratias ago tuæ beniuolentiæ q̄ conti

nuas:q̄ maximas:& q̄ intimas possum.Quasi collectam longo æstu sitim
cuperem sedare:sic eam totam uno spiritu hausi:plura agnoscens:q̄ ad me
essent perlata:& plus laudis colligēs:q̄ fama tulisset.Qua Ianua ingredi de
centius ad rem potuisti die Ascēsionis:& pacis:q̄ illo initio?Paulus seruus
Iesu Christi uocatus Apostolus:omnibus qui sunt Romæ dilectis:Dei gra
tia uobis:& pax a Deo patre nostro:& Domino Iesu Christo . Mirū immo
dum ingeniosum initiū sedenti Paulo:& plebi suæ allusit:non poterat qcq̄
uel excogitari lætius:uel deuotius porrigi:uel ad pręparanda corda meo iu
dicio humanius dici.Quæ porro rerum continuatio:quę meditatio angeli
ci occursus domino ascendente:q̄ suaues inter se quęstiones : atq; responsa?
quantus comitatus beatorum spirituum circumstantium triumphatorem
omnium dominum : quanta Marię matris lętitia?qui deniq; cōsessus eius
ad dexteram patris?hoc est æqualitatem bonorum:ac potestatis?& q̄ exce
ptus cælestiū uocibus?Deriuas hinc optime dictionem oēm tuam in com
memorationem pacis : at qua semita:& ductu?omnium profecto maxime
opportūo.Captiuam duxit captiuitatem:dedit dona hominibus.Triūpho
uidelicet exposito ad dona conuerteris.Interea unum illud pręcipuum sum
mis:quod mysterio susceptæ solemnitatis non conueniens modo:sed neces
sarium erat.Donū inq̄ pacis:ita explicas.diuina illa tua explicandi facilitate
ut non plura bona in se habeat pax:q̄ cōmemorantur a te.Non plura de ea
litterę diuinæ:atq; gentiles perhibeant testimonia q̄ dies is unus collegerit.
Quā uidelicet præclarū sit donum pacis:q̄ salutare:q̄ consentaneū naturæ:
q̄ expetendum omnibus : contra q̄ innumera mala ex bello pro ueniant:q̄
intenti esse Principes ad parandam seruandamq; concordiam debeant: Po
stremo quibus artibus illa iam parta possit seruari:quo in loco:licet breui:li
cet agere aliud uidearet:contendentium quęq; admones sui erroris & fomi-
tem mostras unde incēdium proximū est suscitatum.Ad exitum orationis
descendens idēridem rogas atq; obtestaris:ut diuinum donum partim bene
ficio Pauli sibi seruent atq; custodiant.Deumq; p̄centur & orent confirmet
quod est operatus.Tuq; imprimis idipsum precaris & oras.At quibus uer
bis?Virgilianis primo.Audiat hæc genitor:qui fœdera numine sancit:Nul
la dies pacem hanc Italis nec fœdera rumpat.Inde Pauli Apostoli: ut uide
licet cuius omeliæ initium fuit:eēt & finis.Et pax Christi quæ exuperat om
nem sensum custodiat corda uestra:& intelligentias uestras in Christo Iesu
domino nostro.Exitus sane dignus principio . Non minus ille quidem ad
præcedentia mentes confirmans q̄ illud ad succedētia parans. Gratulor ite
rum tibi talento tali a Domino credito nec defosso a te:sed ad uberrimam
lucri rationem adhibito.Audies uocem Domini tui:Euge serue bone & fi-

delis quia super pauca fuisti fidelis super multa te constituam: Intra in gaudium Domini tui. Hæc ad sermonem q̄d lateris studio sacrarum litterarum quibus inuoluor: nonmodo id uerum: sed pene necessarium iudico. amas enim me: & in me animam meam. Accedit q̄d tu harum interpres pater: & princeps non potes non ad uoluptatem referre: imitatorē me cernere uestigiorum tuorum: quæ in Sanctis curriculis sunt gloriosim pressa: dicens cum Ioanne Apostolo: Maiorem gratiam nō habeo: q̄ ut audiā filios meos in ueritate ambulantes: parens ad hortationibus tuis quod facio contentius faciam: præteritamq; omnem negligentiā futuris studiis compensabo: ne nomen hoc honoris sine onere geram: & inter illos deputer de quibus ē scriptum: Fontes sine aqua: & nebulæ turbinibus agitatæ: quibus caligo tenebrarum seruatur. Vtinam tu mecum esses: ad cuius pedes ut ille Gamalielis: possem sedere. Voluntas hæc uehemens a fundamentis suis progressa: doctrinæ tuæ gubernaculo melius in uiam Domini ambularet. Sed in hac solitudine quod potero capiam: nec: si ad summum licebit euadere: desistam propterea. Prima. n. sequentem: inquit Cicero: honestū est in secundis: tertiisq; consistere. De libris tuis quod offers est mihi gratissimum. utar omnibuscum erit necesse: interim pro illis litteras da: q̄bus mirifice lætor atq; confirmor. Beneuale præsul omni ueneratione dignissime.

Cardinali Rauennati.

MI Rauennas. Meum appello: quia uere es meus. Mi inq̄ Rauennas: gratias tibi ago: quantas tua in me merita postulant. Video quid rescribas ad litteras filii tui. Intelligo quid pro Seruo Nicolao es operatus. Pie omnia: & paterne: ex antiqua tua in nos charitate. Seruet te deus: & semitas pedum tuorum custodiat. Quem tibi semel addiximus animum: perpetuo incorruptum seruabimus: nec beneficiorum inueniemur immemores. Tu fac quod facis: tantumq; ad patrocinium adde: quantum ad fidem clientelę quottidie nos adiungimus. Doleo cum uitæ discrimine isthic te nunc esse: id enim indicant litteræ tuæ. Amabo quid Romæ superuacuo agis? Anne scis publice nos præstare parum? priuatim nihil omnino? Extra iam est Theaneñ: extra Mantuāus: & Neapolitāus: atq; alii nō nulli. Quid uereris: quod uerendū non est? & ii non ueriti sunt: qui maluerunt sibi consulere: quam seruire inani affectui. Edico tibi nisi collegeris statim sarcinulas: & nisi cito abieris: ueniam ego Romam: ac si alia ratione educere te inde non potero extrudam fustibus Malo enim uerberibus dolere patrem meum q̄ febribus. Beneualę.

Præsuli Patauino

GAudeo te Vrbem exiisse nō ualitudinis tantum causa:quā tamē primam esse oportuit:Sed studiorū quoq;: ut liber iā resumere inceptum opus de Pontificibus posses:& ad finem perducere. Quid.n.uel patauino præsule dignius:ʼuel in cōmune utilius:ʼuel Papiensi tuo acceptius:ʼ itaq; quod facturū te spōdes totis uiribus præsta. Vna opera laudi tuæ amicoq; inseruies.Lætor quoq; secessum te ex tua sētētia nactū ubi habunde ad rem:& uoluptatem sint oīa. Det dñs:ut frui eo pro desiderio possis.ego etiā læto in loco sum:& salubri:nullo carens:qd ad recreandam mentem:& ualitudinē faciat.Iucundam pater in dño traducamus uitam:Id agētes:ut iuxta catonianū uerbū nō minus ocii nostri q̄ negocii extet ratio.Reddenda illa quidē dño in supremo iudicio Beneuale. 183

Præsuli Brixieñ.

REuoluens ego certā ad rem cōmentariolos quosdā doctorū tpis nostri incidi in libellū Correferēdarii tui: Præsulis Zamorēsis: cuius argumentū uniuersum est:nō licere fidelibus e locis pestilentibus fugere:& peccare oēs:qui id faciāt. Impēsius aūt clericos ,pter iuncti sacerdotii curā.Id aūt peccatū adiudiciū Dei magis refert q̄ hoīum: nec ex contētionis foro:sed conscientię colligit. Multa prīo in utrāq; partē disputat:multa sibi ꝓscribit:nōnulla cōcludit.Conclusa rōnibus qbusdā suis auctoritatibusq; cōfirmat. Quæ disputata in contrariā partē erant iisdē uiis dissoluere nitit̄.Sūma multorū uerbo℞ meo iudicio est:Ideo nō licere qd cōtra charitatē sit fuga:& qd flagellū Dei sit pestilētia uitæ nō loci mutatione uitādū.Percussit ea res me uidentē:si ita ueritas sit:nō mō nos oēs: sed plebes sæpe integras:ac populos i crīe esse.Memini præsenti mihi tuā dignationē dixisse nō ,phibitā i talibus fugā.Quęso ergo: si uacuus es breui epistola doceas qd in hoc xpianis nobis rō dictet. Cū eni mea & cæterorū sñia i diuinis scripturis prias tui tpis ptes teneas: optīe oīum alternāti aīo poteris quietē ꝓstare.Si labor grauat memineris Petri parati semp ad satisfactionē oī poscenti uos rōnem de ea:quæ est in uobis spe. Vale. 184.

Io.Cardinali sancti Angeli Caruagial.

SCripsi iā semel dignatōi tuę ex hoc loco.Scribo scdo:scribā tertio:& quarto:quoadusq; ficus adueniēt.Illis maturescētibus sylabā mō unā ne expectes a me.Scio.n.I eis edēdis ita occupatas eē inermes gingiuas tuas:ut nihil loci ad satisfaciēdū filio sit. ānis pteritis expto hoc sū.Nec ē omittēdū:ut gratis sim iportuno.Interī uexabo te lr̄is & mūū credo merebor:nisi & mellones iā placer̄ īcipiāt. Hæc ioco:extra iocū alia.opto.D. Tuā bñ ualer̄:atq; ut nūc ualeat noscer̄. Illi ēt cōmēdatum me eē:& p eā cōmēdari Pōtifici: Admōcri quoq; abūtē seruū si qd honori 185.

libellū Præsulis Zam[...]

suo expediat. Cupio insup rogari patrē meū Nicenū: ut Papiēsis sui sit me mor: & pcociniū seruet: qd antehac pstitit: Maiore sp sua charitate: q meri tis meis. Ego ut pxime significaui: in loco salubri sum: & quieto: Vos mise rans: qui Romę mansistis. Delectant hic me multa: Sed illud imprimis: qd natale solum est Pii: & impressa tenet sancta eius uestigia. Que contéplās molestiam sæpe omnē pręsentis tpis leuo. Libri quoq; in delitiis sunt: Nec ualitudinis cura: curandæ animę obest. Si me de scripturis disserentē audi res: semi Theologum diceres. Senensis noster hic est: & ualet: & est in eo dem studio. Oramus ambo: ut propter nostram in te charitatē: & propter Pium nostrum: quem amasti tantopere: paterne nos diligas. Beneuale.

Cardinali Rothomagensi.

186 Derelictus a te est filius tuus: ut uideo. nil per Rothomagēsem si gnificatur Papiensi de rebus Vrbanis. Omnium quæ aguntur apud Vos: sum prsus ignarus. Abiit Auinionēn. Abiit Albiēn. & tu mihi non scribis? Fiunt & mille alia: quorū me celas. Euenire id puto nimia potētia in quā ascendisti. Absentibus. n. iis duobus: & Cōstantiēn quoq;: regnas tu nunc in Gallicis rebus: nec ad nos humiles aspicis. An re diturum Albiensem non putas? Redibit q primum: & te quietum esse nō sinet. Fuit mecum Pientiæ: & cœnauit mecum Multa de te: sed honorifice omnia. sciebat. n. se loqui cum filio: cuius aures nō admittunt calūniam pa tris. Intelligere tn non potui: quid sibi discessus hic uelit. Vtrum ne a Pon tificis iniuria: an a rebus priuatis pueniat. Scribe tu omnia: nec patere me secreti hoius ignarū. Si calamus grauat: cōmunica meo Abbati: q Romæ domum custodit. Fidelis ē: teq; imprimis obseruat. De pestilētia quoq; ali qd nuncia: & num inualescēte illa scessurus sit Pontifex: an manente eo tu abiturus. Deniq; nil fit: nil fiat: nil cogitetur: qd perte seruus non sciat. Ego hic summa in quiete sum. Vtor q̄tum possum ocio: & loco: excludēs curas omnes: quæ angere animū possunt. Mecum est Senensis noster: qui te amat. Agimus ambo uitam iucundā: nil Vobis inuidentes: qui Romę mansistis. Beneuale pater: & Dñe: meq; cōmendatum habe.

Paulo. ii. Pontifici maximo.

187 Crebri casus: qui acciderunt domi. B. Vestrę: cogunt fideles ser uos ad salutem domini eē sollicitos. Olim decessit peste isignis Vir cognatus suus: nuper medicus: qui mane: & Vesperi uenie bat ad mēsam: nunc Ioannes Cōdalmario: cuius erat ab officio frequēs ad sanctitatē. V. accessus. Inferioris famulatus taceo cōplures: qbus idē exitus fuit. Nō timuit Sāctitas. V. nec timet. Timemo nos: quoq; uita: & qes ē bñ ficio suo. Si uox hūilis fui īter sapiētū cōsilia accipi pt: dico cōsiderādos

esse hos casus:neq; cōmittendū:ut in pestilēti ciuitate caput suū toties ob iectetur periculis. In exploratū est ei qd possit cōtingere. Animus bonus pars remedii est:sed nō planū remedium. Plerūq; qui in prœlio fortior est:suo robore cadit:& natatores intrepidi uoraginibus absorbent. Non si annus unus uos seruat:de altero securitas est. Quē sæpe casus trāsit (inqt Seneca) aliqñ inuenit. Antidota quoq; i qbus sæpe ponimus spem:nō sub ueniunt nobis. Maior est uis mali:q̄ ut nr̄is artibus ualeat uinc. i Decimus quisq; uix illis seruatur. Sed & Medicorū maximę tenebræ sunt. Languida est oīs eorū subuentio:magisq; nos sua pręsentia consolant:q̄ iuuant. Præ sentissimum ac pene solum habetur præsidium mutatio loci. Legimus in Exechielę Propheta: Qui erit in ciuitate pestilentia deuorabit: & saluabū tur ex eis q fugerint. Scio operosum esse summo Principi sedē mutare: Sed pro sua:& filiorū uita:omne subeundū est opus:nec grauare debet:qd ani mas seruat. Laudi sæpe datū Principibus est: qd non sola urbe contenti:ui derint quoq; prouincias suas:& pecoris sui uultū agnouerint. Vt Romę: sic alibi Pōtificis facies lętificat loca. Indulgeat mihi pietas uestra: si miner uam sus doceo:& si porto ligna in siluā. hoc me priuata charitas: & publi ca cogit. Nec.n. eadē affert momenta priuati hōis: & Principantis interi tus. Illius incōmoda oīa eodem quo corpus: clauduntur sepulchro. huius ruinę late opprimūt multos. Quiescit bñficio uestro Italia. Romana sedes rem:æstimatōnemq; auxit. Nos etiam: si conditionē nostrā agnoscimus: nil merito dolendū habemus. Tot prosperis confluētibus: sine detrimento nō pōt esse mutatio. obtestor ꝓpterea. B. Vestrā: quā a pria iuuētute mea dilexi:ut his malis diebus nō tam antidotis:& medico caueat sibi: q̄ loco: suāq; oēm curiā exhilaret abitu suo. nunq̄ discedere:& sæpe discedere: parē habēt querelā in populis. Pio Beatissimo datū est uitio:qd ānis pene singu lis sui magis recreādi cā:q̄ aliorū:urbē exierit. Videat nūc sapiētia uestra: si in pręsenti necessitate dolituri multi sunt:occasionē salutis non dari. Et si enim oībus abeundi potestas sit facta: multis tñ manente Principe: fit ma nendi necessitas. Et qui ad eum ex toto orbe mittuntur: ad locū: ubi est: co guntur accedere. Sed de his satis. Ago clemētiæ uestræ gratias innumeras quod me absentem pietate sua respexit: & cōsuetam iussit elimosinam por rigi. Is qui uidet qua charitate dat. S. Vestra: Qua necessitate accipio ego: ꝓ me illi sempiterne retribuat. Pro Breui quoq; i re Cœnobii Marradiēsis cōc. sso: eidē plurimū debeo. Reuerēdissimus. D. Albiēsis in Galliā ꝓfici scēs spōte sua Piētiā uenit: Vbi uiuēte Pio domū cōstruxit. Cœnauit mecū: Rogatusq; q̄ ob cām tā longū susciperet iter: hoc tm̄ respondit: Priuatā se ob cām ire:& octo solos mēses ad reditū a Beatitudine Vr̄a eē pscriptos:

Quam protegat misericors Deus:& cuius pedibus me deuote cõmendo. Pientię.xxiii.Iunii.M.cccclxviii.

Antonio de Bisana.

188 VEniam da:si nulla praecedẽte noticia fatigo te litteris meis. Virtus tua:& mea necessitas ita nunc querunt. Audio te bonum uirum esse:iudicantẽ in ueritate quod sentis:& nec accipientem in iudicio pauperis personam:aut diuitis. Immunem porro a corruptelis:quibus nunq̃ perit iusticia:ueritatemq; opprimit fraus. Laetatus eam obrẽ plurimum sum:cum cognoui te mihi iudicem datum in liteq; de Lardirago cum aduersariis est. Credidi potentium preces contra externum hominẽ in causa Dei nõ ualituras. Id ipsum nunc & laetor:& credo: q̃q̃ tardior paulo diffinitio multorum mihi incõmodorum causa fuerit: & maiorum sit futura in dies. Seponens ergo omnem itercessionem:qua tecum uti nulla est animus:omnem iustificationem:quae in actis nascetur: & Romae iam ꝑ doctos nosci est coepta. Omnem porro fiduciam munerum: quae nec consuetudini meę:nec naturae tuae conueniunt. Ex solo Deo: & ex sola anima tua solus te alloquor:obtestans per omnipotẽtem Deum:qui inspector est cordium:& retribuit cuiq; secũdum opera sua: Per salutem tuam: quae tibi habenda est charior omni hoĩum gratia: Per beatum deniq; Apostolum Petrum: De cuius domo non mea:nunc iudicas: ut de uultu tuo iudicium ꝓdeat: Et oculi tui uideant ęquitatem. Non flectaris cuiusq̃ precibus: Non terrearis cuiusq̃ minis: nec cuiusq̃ etiã gratię cedas: Sed id pronuncies q̃d dictante ratione:conscientia suadet: Memor q̃d benedictio Domini super caput iusti:& q̃d beati sunt qui custodiũt iudicium: & faciunt iusticiam in omni tempore:& q̃d generatio rectorum benedicetur: Et q̃d iustus ut palma florebit:& sicut cedrus libani multiplicabitur. Contra autẽ: q̃d qui diligit iniquitatem odit animam suam:& q̃d uultus Domini super facientes mala:ut perdat de terra memoriam eorum: Et q̃d dissipat ossa eorum: qui hominibus placent:nec respiciunt sanctum eius. Magnus non sum: Cardinalis tñ sum: Amans qui me amant: Beneficiorum non immemor:& internoscens qui bene de me:& male merentur. Montes semper in eodẽ loco cõsistunt: obuiant sibi aliquando homines: Variisq; saepe casibus ad mutua cogũtur officia. Si paratus es:ut certe credo:rectum iudicium facere:& domũ Dei. Titulũ apostoli sui Petri:& sepulchrũ doctoris nostri Augustini eripe de manu iniq:& cõtra legẽ agẽtis:eterno bñficio me deuincies. Amicum habebis paratum mercede iusti ministerii: qui pro te possit & uelit: quicquid habet industria: quicquid ualet facultas: Et quicquid continet sua dignitas: in tuis: & liberorum: Si quos habes: ac amicorum re

bus:sine exceptione effundere. Causas agi multas. nulla unq̃ tanti a me est æstimata. Cogor propterea imis sensibus condere quicquid in utranq; partem uel iuste uel iniuste mihi præstatur. Te quæso iterum memor sis animę tuæ: & famæ. nec æstimationem boni uiri in discrimen isthic atq; hic una opera adducas. Ante oculos Deum habens iudica iuste: ac cito. quem oro: ut sit in corde tuo: & in labiis tuis. tibiq; in hoc iudicio aperienti os: impleat illud ueritate: & gratia. Beneuale. die. xii. Iulii. M. cccc. lxviii.

Præsuli Brixien̄.

Atisfactū abunde est desyderio meo: atq; animus in uerbo tuo 159.
s quieuit. Quod ante rationis iudicio fieri licito arbitrabar: probationibus tuis manu nunc teneo. Bene sit tibi pater: & doctor: retribuatq; Dn̄s boni laboris mercede. Fidelis ē sermo tuus: omniq; acceptione dignus. Ego uero & libenter quæro cum dubito: & disco cum nescio: Timens illud Apostoli: si quis ignorat: ignorabit̄. Ideoq; Papiensi tuo: ęquis si te aliqñ pcūctationibus agitat: nil te inuito edet̄: Idq; pp amicū: ut mones: cuius mores ita pinxisti epistola: ut non pingi aptius facies penicillo potuerit. Miror tantam eius ad quæuis scribenda facilitatem: & magis ad emēdanda incuriā. Dū ambitiōi seruimus: efficimur iuxta eundē Apostolū sensibus pueri: nō intelligētes quæ loquamur: nec de qbus affirmēus. Det Dominus uerbo Hieronymi: ut audiat: & taceat. intelligat: & sic loquat̄. Ampliores tibi gratias præsens agā: nunc absens ago quas possum: rogās ut doctrinā tuā secutus: secessum tibi aliquē pares: in quo cū familiola uites uentur Augustū: Romæ semp noxiū: hoc anno ēt pestilentē. Si pater noster Cardinalis sancti Angeli in urbe adhuc est: precare ut filii Papiēsis sit memor: & Vale. Pientiæ die. xii. Iulii. M. cccc. lxviii.

Cardinali Senen̄.

SIc clam semper celatis omnibus abis: ut furari has tuas uoluptates uidearis non quærere. nemo de te ubi fueris: nisi in reditu pōt scire. Ignoraturus etiā nunc eram hunc sarteanensem excursum: nisi cū tuæ litteræ docuissent. Bene fecisti sic scribere. Fecisses rectius si pro scriptura Secretarii manubria illa tua lucernarū essent recognita. sic enim & contendi ego a te iam dudum: & tu promisisti. Memor posthac eris promissi. Gratulor maiorum tuorum reliquiis sic te delectari: & Sarteanenses aquas morari reditum. Fui ego olim Saterani: & contemplatus sum locum. Vmbrosissimum: quem scribis fluuium: nedum ad oppidi muros: sed ne in toto agro illo agnoui. Nudum autem sic memini: ut nisi ipse sibi sit umbra ne ab herbæ quidem cespite illam accipiat. Vide mi Theutonice ne alius te isthic fons: & alia umbra delectet. Cau

tus es:& tibi cõſulere ſine ſtrepitu ſoles.Ego tamen paratus ſum quæcũq;
uel iuſſeris:uel cupieris credere : etiam extremam partem epiſtolę tuę:qua
cõtendis pręſentiam tui Papienſis iucundiorem tibi omnibus his uolupta
tibus eſſe:ſed hactenus de Sarteano.Ambroſius Spanochia uenit Pientiã.
Fuerat pridie eius diei cum Theaneñ noſtro in ſuo Fabiano.Multa de ſoli
tis.Retinere eum uolui ad reditum tuum : contendens etiam uſq; ad penu
lam ſciſſam.Pedes nõ permiſere : qui quanto ualidior lingua eſt:tanto illi
infirmiores . Seruo tibi ad cumulum delectationum tuarum integrum eius
ſermonem:qui nec breuis fuit:nec iniucundus.Mitto tuæ.D.litteras Mon-
tiſſerati noſtri:Incuria mea:magis q̃ peccato apertas.Etenim putãs ad me
illas inſcriptas:ſuperſcriptione plæne non lecta imprudenter ſolui:& legi.
nec ante ſcelus agnoui:q̃ illius ad me alteras in faſciculo inueni . In pęnã
mali accipe & meas:& mihi ignoſce : & Vale.& cum plęnus ad ſupercili
um es ad nos redi.Dolent Pientini plus tibi placere aliena q̃ ſua.Pientiæ.

M.Cardinali Vicentino.

191 SI boues Romani mouere hunc currum ueſtri diſceſſus nequeũt
ſcribe ad me : mittam ex ora Senenſium maritima mille iuga:
quę adiuuent uos.Quid quęſo hoc eſt?Ex nona Iunii habeo ab
urbe litteras:& poſt lõgũ tumultũ uideo pedem domo nõ extuliſtis.Mori
uidelicet uultis:non ſat adhuc territi domeſticis malis noua credo expecta
tis:quæ utinã nõ de uobis alii potius doleãt:q̃ de aliis uos.Abite oro:& mi
ſeris Curialibus pie conſulite.Non ſat eſt poteſtatem diſceſſus illis feciſſe:
Cirũſtant multi neceſſario Principẽ.Fortunã quoq; ne tentate totiens:oc-
currit aliqñ dũ quęrit̃.nec añ ẽ erroris noſtri agnitio q̃ pœna.Quid inqes:
uis faciã?Dixi frequenter iſta:& nihil ꝓficio.Hoc uidelicet cruciat me mi
Vicẽtine:qd ſcio quo cũ tibi res eſt:& cupio Paulo:& tibi ſalutẽ quã mihi.
Fac ſaltem qd ualeas:& Deo te crede.antidotiſq;:& ſolitudine:q̃tum po-
tes uitã fragilem muni.Viuimus ſemel : ad ſeruandã q̃diu licet uitã:exẽplo
Saluatoris admõiti.Papienſis aũt tui nullo tempore immemor ſis.Amat
te non ambitioſe : non ficte : ut ſæpe iam dixi : ſed uera illa charitate:quæ
imperata a Domino eſt.Beneuale.Pientiæ die.xii.Iulii.

R.Cardinali Conſtantieñ.

192 I ualet meus Cõſtantieñ uoluptas ſumma eſt ſuo Papienſi.op
s tat ut ualeat ſemp:& uitam in Domino ſine moleſtia agat.Scri
pſi ab initio cum ueni Pientiam.D.Veſtrę Reuerẽdiſſimæ:&
nunciaui quam gratus : & ſalubris eſſet hic locus . Inuitaui quoq; eam ad
uoluptates has meas.Reſponſum nõ merui : credo quia perierint litteræ:
& non ſint ad eam perlatæ.Scribo iterum : & cum non ſit quod ſcribam

nūcio me bene ualere:quieto animo esse:uicissimq; quottidie recreari libros & agro. Iterum eam inuito. si hic erit:q̄ro ab urbe:tāto a periculo longius erit. Patres nonnulli ex nostris dedignati hoc anno agrum Senensem non sunt. Reatinus Senis est. Theanensis in suburbano Senis propinquo. Sanctorum quattuor in Cœnobio Montano:nobis uicino. Senensis atq; ego: Pientiæ. addita dignatio uestra cōsortiū iucūdius faciet. Si auelli a suo Sutrio nequit:significet saltem filio ualitudinem eius:& quietem: & sanitatem loci: atq; uno uerbo:omnia quæ faciunt gratū secessum: ut bis pariter: si nō corpore aio tñ:una cū patre amantissimo perfruar. Precor inter cætera ut, Papiēsis sui sit memor:eūq; amet:& cōmendatū habeat. Pientiæ. xii. Iulii.

Cardinali Sanctorum quattuor.

Lætor multum uicinitate patris:ac domini mei: quem dolebam tā pximū periculo esse. possumus nunc & litteris:& præsentia quoq; aliquando nos uisere. Det Deus:ut nouus hic secessus sit, salutaris tibi:atq; familiæ. est gratus est: locuplex:& tempori opportunus: olim Pio nr̄o summe iucūdus. Aduētu meo excipi hūc accessū suū oportebat: sed ne molestus essem: abstinui. Mitto has lr̄as quæ noie filii benemeriti pr̄is apprehēdāt manū:atq; osculent̄. solet oppidū istud abundare rerum omniū copia. si qd tñ deest:quod parari hinc possit: iperet. P. V. cupidius iplebo mādata:q̄ illa iponat. de me aūt si scire aliqd optat:ualeo cū tota familia:qetem agens:nihilq; admittens curarū:quę angere animū possunt. Idē studeat. D. ur̄a. oia i circuitu uacua pestilētia sunt: Boncōuētu excepto ubi contagium nocuit magisq̄ aer. Amantissime Domine uitā agamus in dn̄o hylarē:fruētes dū possumus dignitate nr̄a:atq; ætate. Ego deuotionē meā i. D. uestrā ichoatā Calisti tpe:auctā post bn̄ficio suo:seruo:& seruabo usq; ad extremum uitæ. Dominus Deus eā cōseruet:& cōsolet̄ semper in omnibus operibus suis. cui me deuote cōmendo. Pientiæ die. xvi. Iulii. 193

F. Cardinali Mantuano.

Mirifice recreant me semper litteræ tuæ pręstantissime Mantuane nihilq; in hac solitudine iucundius lego. Iocaris:pungis:lingis: omnia rides:cum tñ ipse ridendus non sis. non alio te hic fruor scripto:q̄ Romæ pręsentia. Tūc pœnitere secessus huius incipiet:cū quod facis:facere desines. Itaq; ut semp sim lætus semp tu scribe:& q̄ nūc p̄stiti strumrāq; paginā imple. si aulea tua peregrinantur adhuc:iam plane uideo consistoriali increpatione ad te humiliandū opus non esse. Ignominia damno admixta satis humilitatis apportat. Hoc autem lucri feres: si precium il lorum dubitetur:qd disces dehinc emere. Iuuenis es:& q tibi uendunt fallunt te. Minor est semper merces:q̄ ęstimatio. Hic autem noster ętate puectior 194

diligentius pensitat singula: nec ea licitatione emit: quæ in uẽdendo augerẽ condictionem non possit. Quod ergo dabit tibi(non dabit autem: q̃ cum dedisti tu) scito ualuisse aulea: atq; ut dixi: damno tuo. disce dehinc emere. est & alia cõsolatio qđ non superbies tanto apparatu domestico: nec ante tempus Pontificatum inuades. Quid facit in domo Cardinalis Auleum intertextum auro? Pontificum est ista supellex. Peccat: qui sibi parat non sua. Egre itaq; non sit abiisse peccatum cum re. Audi aliud: quo lenire tristitiam queas. cum pendere illa ex alienis parietibus intuebere: et si tristis recognosces olim tua: circũstantibus tamen dicere iactantius poteris: Mea illa dudum fuere. sine me hic locus ornari non poterat. Vtinam ad complendã humilitatem ostẽdisses & arculas gẽmarum tuarum: ut quicquid est apud te superflui: una censura esset ablatũ. Disce de senioribus Mantuane: & Camerarii tui recordare: qui cum accepisset in Albano Pium: subtraxit omnia ab oculis nostris: quæ potuissent placere. Non uas peregrini operis: non auratum auleum: non preciosum aliquod: propositum est. Communia erant: & pene quottidiana quæcunq; exhibuit. Regium fuit cõuiuium. Supellex plebeia. nihil ergo ab eo petitum: quia nihil egregium. Rursum tu si accipiendus hic eris: memor esto disciplinæ proprio impendio partæ: & auidos oculos cautius deuita. Rideo te nunc. sed oro nũ ridebis tu me? si interim. uel remissa sint aulea: uel precium conueniens redditum? sit quod uolet. Adhuc tu metu damni ridendus ad aulea: satis lętor scrupulum nullum ad confirmandam pacem a Duce futurum: rationemq; eam initam: qua solui Saba udiensis nodus possit: in quem isti inciderant. Nil minus in rem nostram erat: q̃ continuari bellum: & nos esse omnibus odio. Audiui hæc fere omnia a Ioanne Iacobo Ricio: ꝓpterea ad uos uenientē. cum Senensi enim nostro: & mecum Pientię nocte una fuit. Ratio repetendi secessus tui ꝓbabilis illa qdem mihi uidetur: sed non necessaria. Idem Tusculani. idem Albani præstare sine periculo posses: quod Marini nõ potes. At alia a suis incoluntur possessoribus. Non magis Tusculanum: Albãumq; intelligo: q̃ quem tuis alium locum: procul a comertiis: sed non a uia publica positum. At si quid sinistri accidet illud mutabo. Cautius esset: ne mutari oporteret ante uidere. periculo uitæ nil bene tentatur: Ignosce si in hoc nimius sum. Mantuani mei amor me cogit: & charitas imperiosa res est. significa mihi quid agat condiaconus tuus Montisferrati: & ubi nam latitet. audio enim domum suam pestilentia inquieram: primumq; fuisse Medicum: quem illa attingeret. Mala res: nec spes: ubi parũ tuti medici sunt. Quid de nobis fiet: qui illorum consiliis regimur? Dico iterum mi Mantuane: loco: non medico cauendum his temporibus est. Si es illi propinquus: aut secum es dede suæ

dignationi Papiensem suum:qui a nullo magis:uel dari:uel uendi:uel oppo ni pignori:q̃ a te potest. Senensis ad celebrandam solemnitatem corporis Christi pudius quartus Senam profectus:reuersus est hodie. Studia sua:& mea libri sunt:& lectio:& ager:& aqua. Tui sumus ambo:& tibi nos commendamus. infamis autem apud hos Pientinos es: pp dedecus inchoatæ domus:& imperfectę pendentis quicquid purgamẽti:& fœditatis hoc oppidum habet:sine delectu eodem congeritur: sic ut iam tuæ uicinitatis me pudeat. Viceecancellarius pene perfectam suam rogante senensi: Episcopo Pientino dedit. Albiensis absolutam suam Gregorio lollio. Quid tu tuam? Vnam una uix solo extantem æstimas tanti? An minoris est apud te & patrem hic Papiensis:generi tuo addictus:q̃ apud illos externi:& pegrini illi? Præsertim cum pro inchoata una:absolutas duas sis habiturus Vale.

Ia. Munitolus Luceñ Cardinali Papieñ:

Vm res Ariminēñ urgeretur:hoc est ante transitum copiarum 195 Regiarum:Principes ligæ:Rex:& Dux:scripserunt Põtifici maturaret conficere negotium. se enim facer̃ non posse quominus fidem implerent:& subsidia mitterent:ita esse inter se conuentum:ita fieri oportere. Ea res questori nuntiata est. sed plus potuit Ducum nostrum psidia:qui per dissimulationem:protraxerunt oppugnationem:quoad ex obsidentibus facti sumus obsessi. Hoc modo amisimus magnam rei benegerendę occasionem:& infœliciter postea pugnatum est. Cõmendo me Reuerendissimæ Dominationi Vestræ:quę fœliciter ualeat.

M. Palmerio Florentino.

VXorem nunq̃ duxi: nunq̃ dedi. nunq̃ cum ciciaportia familia 196 consuetudinem habui. Puellę:& dotis:atq; huiusce rerum omnium sum prorsus ignarus. in his tenebris:quid Iacobo dicam:nõ habeo. ipse iam per ætatem sibi sapit:& monitores habet pręsentes. horũ consiliis:& suo:benedicente domino agat:quod in rẽ eius eẽ intelligit. Ego omnibus bona mente acquiescam. Beneuale:& quid nunc ad communem utilitatem cudas: uel proxime cuderis:uelim mihi significes. Nam uetera tua pene omnia habeo. Pientię Calendis Iulii.

F. Castiliono Florentino Sacerdoti.

Cætera in Gregorio tuo:uel nostro iam placent. Id modo aucbam 197 scire:quæ illi ad tradendam latinitatem facultas est:instituendis adolescẽtibus summe necessaria. Audisse ius Pontificium. Philosophiam:& sacras litteras:adultis sunt opportũa. Hęc ętas:cui præceptorẽ paro:grãmaticen sine superstitione:& intelligentiam puri: ac nitidi sermonis nostri:expostulat. itaq; si ille est talis:extortum magis:q̃ impetratũ ab

suo hospite mitte ad me:& simul statue quid ei i priuatas necessitates dem salarii annui.gratias Gorbizo nostro agens ꝑ sua in hac re diligentia. Promitto tibi erit Gregorio sensatus discipulus:dictatis eius omnibus parens: non uanus:non leuis.fatigaturus illum non tam componendis moribus:q̃ litteris. ipsi autem:ut scripsi proxime:laboris merces maior aliunde q̃ a salario erit. Beneuale. Pientię Calendis Iulii.

G. Augustinensium Ministro Generali.

19 QVid tu mi Claude de re uxoria tam asseuerãter agis?& de sposa tanta repromittis? An non uita tua omnis inter libros cõsenuit? longiusq; a coniugalibus rebus:q̃ a castrensibus semper fuisti? si ea fiducia de rebus diuinis disputas:quid tibi ego iam credam? Puellam ais cui nihil deesse uideo.uñ mi Guillelme hæc propositio? an non audisti uocem Aleph? Mulierem fortem quis inueniet? Procul: & de ultimis finibus terræ? An non Ecclesiasten tuum? uirum unum de mille repperi:mulierem ex oĩbus non inueni. An nõ & innumera alia:quæ Theologo tibi ineptum est recensere? quid aliud ostendit epistola tua:nisi cupere te ad amorem:qui inter nos est:coniugii etiam necessitudinem addi? Si sacramentum ecclesiæ non essent nuptiæ:q̃ te armis tuis hic agitaré?q̃ sæcularibus negotiis te implicares?& ponens ad aratrum manum retrorsum aspiceres. Sed illo uidelicet uno os mihi obstruitur. Relinquuntur tamen nonnulla: quibus tecum in hac negotii abũdantia iocer.forma inquis perpulchra:atq; elegans. Idcirco tum spectatorem bonum te iudicabam:mulierum nesciebã:ista præsertim ætate:qua sine adiumento ocularis uitrei bñ nil uides. Addis moribus optimis ibuta. Dic q̃so.ex temetipso.hoc asseris:an ex aliis habes? si ex te ipso. qd Augustineñsi cũ puellis cõsuetudinis est:ut de eaꝝ moribus iudicet? si ex aliis:qd ꝑ explorato amico Cardinali offers? qd illi suæ rei cã potuerũt mẽtiri? An nõ mulieri d moribus mulierũ ẽ credẽdũ? Audi Plautinã Eunomiã: optima nulla eligi potest.alia alia est peior.subdis & in iis quæ ad artificia mulieꝝ attinẽt:eruditissima. Risum hoc loco nõ tenui. oro te:quę artificia acus credo:& coli. Si coli:an nescis linteis te ex religione tua non uti? si acus:quid tu de tenuiter sutis iudicium fers? in cuius sacra ueste consuto uulnere crassum atq; recens filum ostendit non una cicatrix. sed hæc ioco:reliqua serio. Patere me in hac re uti iudicio:& id cum Iacobo agere:quod cũ tribus fratribus iam obseruaui:quibus de uxore consulentibus:negato consilio:potestatem permisi ut placitam ducerẽt. Quęrendi liberi Iacobo sunt nõ mihi: Ipsiq; molestia omnis:& uoluptas oĩs futura. Expendat seipsum: & tempora:& facultates suas. subductaq; omnium ratione id agat:quod in animũ Deus.inducit scriptum est.n.domus:& diuitiæ dantur a patribus

a domino autem uxor timorata:& prudés. Nepoti meo omnium mihi charissimo:non aliud dicam cum cogitabit de nuptiis. Beneuale pater omni ueneratione dignissime. Pientiæ Calendis Iulii.

Consolator absentiæ meæ q̄ plænior fuit cõmunicatio hæc cum 199
Abbate meo:q̄ narratio priorum litterarum tuarum. Illæ nihil nisi uulgare continuerunt:hęc ex sinu domini tota est prompta. Intelligo nũc ad uerum quid Romæ agatur:quid cogitet Pontifex:qui fuerit tractatę pacis ultimus exitus:& quæ etiam causa Albieñsem meum urbe extraxerit. uerum quæ ratio fuerit ut in eodem nauigio cum Auinionensi non ueheretur:ex parte agnoui. Plæne agnoscere ex te non potui: ex Theanensi:quem e x itinere suo sum allocutus:mysterium omne est reuelatum. uehebãtur uidelicet nescio quæ merces ab Neapoli usq; petitæ:charę:precio sæ:habendæ semper in sinu:& nullis:ne quidem amicissimis credendæ. Placet non dicta hæc esse Abbati:ne ad inferiores triumphi nostri ordinis trã seant. Gratias autem benignitati tuæ pro omnibus ago:orans ut sic facias sedulo:& absentem seruum hoc genere pietatis lætifices. Si discedet Pontifex:ut uellem ego:ut ambo nõ credimus:seruabit curiam abitu suo. Si discedes tu:Papiensi filio gratam rem facies:cui supra q̄ credas tua salus est curæ. Discede ergo:ut dicis:& te respice his malis diebus. Quid addere iam rebus tuis præsentia potest? honorum tibi abunde est: Beneficiorũ abunde. Pecuniarum est tantum:ut uictus causa cõtrahi æs alienum non sit necessarium. Vita est opus:hac præsertim ætate: qua anni uoluuntur in præceps:& damna eorum acri diligẽtia sunt farciẽda. uides iam minus q̄ uidere es solitus. audies post paulo etiam minus. Mox quoq; gustabis etiã minus:& minus dormies:& minus deniq; laborem poteris ferre. Medicina tãtorum malorum est uenatus:aucupium:piscatio: libertas cæli: agrorum inspectio:& quies imprimis animi:quam Romæ inuenire nõ potes. Serua te igit̃ pater ad meliora:& me audi:& uale. Canto tibi efficaciora remedia q̄ medicorum omnium cohors. Pientiæ. viiii. Iulii.

Paulo Secundo Pont. Max.

Vno eodemq; tempore intellexi beatitudinem uestram proximis 200
diebus languisse:& nunc recreatam esse beneficio Dei. Altero doluí:altero lętatus sum:q̄tum filio de patre dolendum fuit:atq; lætandum. Hortor & quæso:ut se posthac diligentius seruet: & laboribus parcat:quos aliquando nimios suscipit. Tempus anni per se insalubre est:& curæ illud plurimum grauant. Danda est opera ut quod utiliter facimus:facere diutius ualeamus:miscentes semper inter se cum actione quietem. ago gratias Deo q̄ illam saluauit. eundem deprecor:ut in futurum etiam ab oĩ

malo custodiat.Ex iis.n.sum:qui beneficētiam suam expertus:& libertatē sine metu agens:dominū:& patrem mutare non cupio.Cuius pedibus me deuote cōmendo.Pientie.viiii.Iulii.

Paulo Secundo Pont.Max.

201 Ommēdaui Beatitudini uestræ ante discessum meum:Nicolaū Forliuiensem:necessarium.D.Antonii clerici cameræ uestræ: hominem cum bonum:tum uero numerosa familia ortum:& pulsum nuper a Tyranno ciuitatis eius ꝓpter fidem Ecclesiæ:quam sequebatur.Dixi etiam posse hunc aliquādo suo:& suoꝝ suffragio:adiumento esse beatitudini uestrę in quęrenda populi illius afflicti salute:& propterea non negligēdum.Audiuit hanc cōmendationem libenter sanctitas uestra:& notulam quarundam artium:& officiorum:quæ petebantur:iussit.d.Hentico dari cubiculario suo:quod & factum est.occupationes subsecutæ beatitudini uestrę nō permiserunt fieri quod in animo habuit.Scripsit ille nūc ad me & petiit:rem suam in mentem reduci.Hoc facio libentissime Sanctissime pater non eo solum:ꝙ nulli afflicto est neganda intercessio:sed magis ꝙ in rem Ecclesię esse agnosco.Amo sedem Petri & patrimonium eius:prędicariqꝫ omnibus in locis nostram gratitudinem cupio.qui uidet non derelictū eum qui passus est pro domino suo:ad patiendū:& ipse se comparat multum in utranqꝫ partem ualent exempla.Rursum itaqꝫ humiliter quæso:ut dignetur hunc filium suum respicere:& ex ipsa notula:quam domino Henrico iterum dabit:aut undecunqꝫ placuerit:locum unum deligere:in quo seruare se interim in omnem opportunitatē Ecclesiæ possit.De fide eius:quæ probata experimento est:etiam.d.Antonius cautionem dabit:quam uolet sanctitas.V.cuius pedibus Nicolaū:& me deuote cōmendo.Piētię.9.Iulii.

Campano Præsuli Aprutino.

202 I scirem cui credendæ essent hę litterę:ferres a me mercedem ingratę obliuionis tuę: cum ne nuncio quidem post discessum:Papiensem dignatus sis appellare.Sed hoc uidelicet continet me: ꝙ uereor ne aliquo casu nimia nostra familiaritas pateat:palamqꝫ peccatū tuum cum mea iracundia fiat.Habeto igitur impune:nescio neglectum dicam:an cōtemptum:an uero id:quod Campania dicitur genuisse.Pantasylex tuę nobili mulieri negotiū grande a genero suo facessitur:quod ex Antonio Vrbeuetano plænius nosces.Cōtentio omnis Perusię est:ipsa Senæ apud cognatos nūc abest.nemo rem filiarum in aduersa ciuitate audet aspicere.solus tu es:qui lapsam ubiqꝫ familiam suscitare es solitus: pupillarūqꝫ ac matris uiduę misereri. Misericordia hæc impensius nunc est impendenda.Optant ut Perusiam eas:& quicquid est discidii tua diligentia sarcias.

rogauerunt me: quem posse apud te putant: id ipsum contendam. Factu rum recepi. Maiore quidem in eas officio q̃ de te spe. Quæso igitur uocem deprecantium audias: & derelictis subuenias. Nemo te melius facere hoc potest: qui earum domestica tenes. Nemo amplius uelle debet: qđ egenus olim omnium: gratæ domus es liberalitate adiutus. Memor esto beneficii accepti: Tibiq; i hac necessitate dictũ existima. Campano derelictus est pauper: Orphano: & pupillo ille erit adiutor. q̃tum impetrem nescio: qui auctorem tuæ dignitatis habes pro nihilo. Nimirum & educatores præte ritos negliges. Delectaris: ut uideo: nimium te ipso: & Theramo: ac ingẽ nio nimium insolescis. Adde: qđ nundinatis sacris primi altaris diues es fa ctus. Cuiq; ante erant uix urceoli sex: nunc Cresi abaci ostentãtur. Digna res sacerdotio. Vnde habeas: quęrit nemo: sed oportet habere. Tacere uo lueram hoc: Sed indignatio extorsit. Reliqua in urbe: Vbi uel tibi repetun darum diem apud Bardulum dicam: uel quod magis puto strangulatum his manibus in proximum flumen abiiciam. Vale. Pientię. x. Iulii. Ennius.

Baptistę Zeno Apostolico Protonotario

VBi sis: & quid agas: atq; ut ualeas: nescio. Valere te cupio. De reli quis fieri aliquando certior opto. Itaq; cum potes: scribe. Cõmu nicatione rerum alitur charitas. Amo Dignationem tuam. Idq; sponte: magisq; præcedentibus meritis. erit tuæ benignitatis: qua cõmenda bilis es: operam dare ut te quamdiutissime amem. Etsi. n. noster amor pa rum addere rebus tuis potest: Amari tamen est laudi. Vbicũq; autem es ualitudinem serua: & nec litteras desere. Plus illæ ad te honestandum affe rent: q̃ Zenonia omnis nobilitas. si tecum est frater tuus Ioannes: quęso meo nomine Saluere illum iubeas. Propter humanissimos mores suos: & studia: & ingenium: præcipuamq; in me beniuolentiam: ei quoq; afficior plurimum. Ambos cũ Pontifice Paulo: & uestro Papiensi seruet misericors Deus. Beneuale. Pientię. x. Iulii. 203.

F. Cardinali. S. Petri in Vincula.

SCriberem sæpius ad. D. V. ſ̃am: ut mei officii ẽ: sed nouit Deus. quid scribam non habeo. Sum in loco procul a cõmerciis homi num. Nec hic affertur nisi quod ubiq; est notum. Vt tamen mi hi ipsi satisfaciam pauca hæc scribo: qbus & opto. D. Tuam beneualere: & me illi cõmendatum esse. Amo. n. eam ut patrem: plurimiq; summum suum ingenium: summamq; bonitatem omni tempore feci. Curet seipsam diligenter hoc pestilenti anno: & familiam suam. Cupio per. D. Vestram commendari Pontifici & nostro Niceno: quos benignitate sua protegat Deus. Pientiæ. x. Iulii. M. cccclxviii. 204.

Prope est Dominus inuocantibus eum: inuocantibus eum in ueritate. ego Beatissime pater: & si principia Salutis hæc sint: nec spondere nobis exitum certum possimus: tamen bono animo continuationem diuinæ opis expecto. Causa optima est: & iudicium rectum. Tum autem ante iudicium omnis misericordia immerenti Georgio præstita. Quid aduersi hinc timeam nescio. Excitatus est iam tanq̄ dormiens dominus: & tanq̄ potens crapulatus a uino. Vltio sanguinis seruorum eius qui effusus est: introiuit in conspectu suo. Ponentur iuxta uerbum Apostoli: inimici nostri scabellum pedum nostro℞. Quia ecce oculi nostri super regnum peccans: ut conterat illud a facie terræ. electus propterea pugnator is est: cuius auus: & pater: & fratres: pro fide semper pugnare sunt soliti. & ipse pugnando gratiam Dei sæpe est consecutus. Interim Beatissime Paule: ne nimia terrenorū fiducia auertatur pietas eius a nobis: Augenda est omnis fides: omnis deuotio: & bonorum operum zelus: Rogādusq; assiduo sacrificio Deus: ut confirmet hoc: quod in nobis est operatus: & cor Regis stabiliat ad opus inceptum. Grandis res est: In utranq; partem momentum plurimum habens: Nam & uictoria nil plebi catholicæ lætius Sedi autem uestræ gloriosius: Et aduerso casu (quod absit) nihil tristius: atq; miserius Fax funesta est: Vnde Italia nostra: & fidelis populi capita: propagari quottidianum incendium possit Quo magis propitiādus est exercituum Deus: & uocibus ecclesię religiosus Rex adiuuandus: ut uidelicet ipso pugnante Pluat super peccatores Bohemos laqueos: ignis sulphur: & spiritus procellarum sit pars calicis eorum: pro quo suum alienumq; Sanguinem fundunt. Quod ego & si peccator: indignusq;: qui eleuem manum ad sacrificium Domini: facio: & faciā quoadusq; uel perditam: uel sanatam hāc boemicam pestem agnouero: Petens humiliter a Beatitudine Vestra: ut si ulla in re scribendo nimius fui: charitati: & zelo serui sui ascribat. Amo enī Ecclesiam: & diligo decorem domus Dei: In qua supra merita mea sedeo cum pricipibus populi sui: eiusdē pedibus me deuote cōmendans. Pientiæ. xvi. Iulii.

F. Cardinali Mantuano.

NOn putabam secundis rebus te sic insolescere. Scribere ad me antea solitus eras: & nostris litteris respondere: cum & Ioannes chirurgicus: & Bartholomeus Marasca: domestici tui Principi seruiant: Atq; ex illis uidearis plus posse. tam me negligis quā si tibi notus non essem. Non ita de te ab initio iudicium fuit: cum ceptus esses diligi. Aut scribe: & multum scribe: aut mihi amicitiæ fidē remitte. Cū superbis nolo mihi negocium sit. Vale Pientiæ. xxvi. Iulii. 207.

Falconi.

208 Erum esse experior quod uulgi prouerbium habet: Procul ab animo eum esse: qui sit procul ab oculis. Post discessum meū syllabam non misisti ad me. Aut langues quod doleo: Aut contemnis quod uero ē propius. Quicqd id sit scribe posthac: De tuisq & aliorū rebus etiam minutissima nuncia & folium comple. Nō minus habeāt uerborum & risus litterę quā præsentium sermo. Hoc si nolles iniungi: utiq ab initio diligi a me nolle debebas. Antiquatus amor cogit ita ut postulem. Beneuale. Pientiæ. xxvi. Iulii.

Ioanni Albarisano chirurgico.

209 Vdio palatinum te factum. si ita est & gratulor tibi & gaudeo. Aucturus est nouus famulatus ęstimatiōem & rem. idq ut ex uoto eueniat opto. superbire iam noli. multi pontificibus seruierūt quibus nihilominus præsidio opus fuit alieno. si cuius rei egebunt mei opera tua ipsis adesto. locum quem es adeptus studio tibi conserua. id accidet si non eris tui dissimilis. bene uale. Pientiæ. xxvi. Iulii.

Io. Cardinali sancti Angeli Caruagial.

210 Nnumeræ sint gratiæ. D. tuæ: quæ ex hungaricis litteris tātum lætitiæ est impertita. maiorem animus nō sensit hoc āno. uideo nō dereliquit nos Deus: sed recordatus misericordiæ suæ de cælo in terram aspexit: ut audiret gemitus compeditorum & solueret filios interemptorum. eramus sine spe ultoris sentētiæ nostræ: nec apparebat qui tanti iudicii executionē susciperet. Excitatus a domino ē fortissimus rex: cuius quanto inopinatius præsidium est tanto timidis nobis & circumspicientibus omnia lætius. Indictione sua illa belli: quæ scriptis ostendit nihil si causam attendimus grauius: nihil si animum intuemur pręstantius. si opus ēt fidei & obedientiam romanæ sedis inspicimus nihil Christianius. merito illum laudauit dignatio tua & dignum duxit: qui decretis nostris ex omni regum numero ornaretur. præstet ei deus gratiam suam pugnantiq assit: faciatq ut obscurentur oculi inimicorum eius: fiantq uiæ illorum tenebræ & lubricum: & angelus domini persequens eos. in participationem optatissimi gaudii exēpla fieri curaui: & uicinis dominis mitti Reatino: Theanēsi: Sanctorum quattuor & nostro Senensi: qui tuæ diligētiæ mecum una gratias aget. Oremus omnipotentem deum patrem: ut lucem hāc spei nūc primum monstratam pietate sua indies aperiat & cor regis confirmet: & memor sit improperiorum: quæ ab insipiente Georgio tota die fuerunt. bene in domino uale. Pientiæ die. xxvii. Iulii.

F. Cardinali Senensi.

DEsertus mihi nunc uideor. Non tu hic es. non Massaninus. Nō mox futurus: & Lollius. Si gratū mihi esse secessum hūc optar redi actutum. Sed ita ut imperfecta nō linquas ea quorum cau sa me dimisisti. Si qua iniuria fenestrarum te tangit: obstruent illico muro crassissimo. Si ēt doles messem ademptā tota possessori suo reddet. Scribe conditiones quas cupis. Firmabunt statim meo chirographo. Dūmodo redeas nil erit uel graue uel multū. Inauditus scio qd agam. Apponā tibi ad aurē meum Spanochiā. Flagello linguæ uel currētē remittet ad me. Si inter salutationes Senēses diei uacat particula nuncia mihi qd ad rem tuā nostrā potius accessus profuerit. Cogit charitas: ut tecū pariter uel ruā uel pendeā. Vale: & rescribe. Multū lucubranti lucernæ iā desunt. Pientiæ. 211

G. Lollio Picolomineo.

QVę curata a te in emendo prædiolo sunt: ex fide: & beniuolentia nostra sunt omnia. Placēt: & facta ex usu existimo. Mattheo uē ditori pecuniam pensam benedicito nomine meo: Benediciq; ab eo uicissim agellum curato. Volo mihi usum esse communem cum eo. Documentum uenditionis da operam a notario exigi. Tuq; illi prome su am mercedem uel inuito persolue. Si quid isthic nunciatur noui fac tuis lit teris noscam. Scribe imprimis quo itinere Dux calaber ad patrem redeat. Item uera ne sint quę de Ferdinandi languore feruntur. Singula cum suis auctoribus hēant lrę tuæ. Vale: & domesticos oēs saluta ex me. Pientię. 212

Cardinali Senensi.

VEnienti Senam Ansano Canonico cōmunicaui nonnulla quæ meo nomine a dignatione tua contenderat. Si consentanea ra tioni sunt: si ate perfici possunt: si ut fiant etiam consulis: quę so pro mea in te charitate ea mihi uel magis Christophoro seruo omni dili gentia pares. Additamenta quæ audies uehementer cupio: sed non plus q dem q̄ tu cupienda existimes. Volo desideriorum meorū adiutor simul sis: & corrector. Beneuale. Pientiæ. 213

F. Philelpho.

LEgi palinodiā tuā de Pio. Legi laudes q̄s de me plurimas ffers. Inspexi cōmētarioꝝ indicē antea postulatū. Intellexi quoq; qd Senis tua cā curari desideres. Oia & reddita ꝑpostere sūt: & alla ta serius: q̄ expediret. Ad singula sic breuiter habe. Pro paliōdia gr̄as ago. Et si.n. ualidiorī manu illata: q̄ sanata sint uulnera: maiestas q; Romāi pr̄is offensa stilo calamis ius suū non teneat: Tñ acceptissima fuit: digna laude: plęna ingenii: & cōferēda priscis: quę uel apud gręcos: uel apud latinos mi ramur. Exempla eius mittā ad nostros oēs: ad Theanensem: Senensemq; 29 214

imprimis: quos ante alios factum tuum pupugerat. Non dubito si quid apud hos triste de Pii contumelia reliquũ erit id eos omne huic Pallinodię daturos. Tu interim labori inchoato finẽ non facies: Sed parenti auctoriq; fortunarũ nostrarũ praestabis: quod aliqñ iniusti direptores pacatis oppidis praestant. Vt si una diligẽtia restituere prędã totã nõ possunt sensim: ut quęq; pferunt restituãt. Sic tu q in Pii gloriã iratus iualisti: si minus uno labore redderẽ qd ademptum est potuisti: reddes paulatim: & nouis: & pluribus. Quod ut facias nonsolũ opto: sed pro amoris imperio: etiã uolo. Cõmemoratio laudum mearũ quas praedicas non tam mihi aliqd de me persuasit: q̃ suauitate orationis tuae animum mulsit. Mecum habito: & nosco q̃ sit mihi curta suppellex. Tu qui unice amas ex pietate tua Papiẽsem expẽdis: suae uirtuti id tribuens: qd alieni totum est officii. Parui homo ingenii sum: litteraturae minoris. In domo Domini seruus inutilis Indignusq;: non dico qui sedeã cum principibus populi sui: sed qui uix inter ultimos sacerdotes annumerer. Quare magis me posthac ad doctrinam: & religionem cohortationibus tuis accendes q̃ partę alicuius laudis testimonio prosequere. In illis fructus erit: In his tantum tuae uoluntatis inditiũ. Rem Senẽsem temptare adhuc nequiui cũ pluribus. Absum .n. dici unius longissimã uiã. Cum nonnullis: qui me priuati officii causa adiere diligẽter temptaui. Si quęris quae spes: exigua: q̃tum ex illorũ sermone: & ciuitatis moribus colligo o Philelphe. Petita merces magna nimis uidet. Conditio pendendae ante tempus pecuniae prorsum isolita. Tum autem litterarum nostrarum studium uel nullum ibi: uel minimum. Incunte octobri ero illic: ac planius agam omnia: teq; suspẽsione hac liberabo. Admissum iudicem editionum tuarum hoc tantum dixisse sat erit: Habendas tibi: & ab aetate tua: & a tota posteritate gratias esse. Non solum quod docendo id quod intermisisti nunquam: sed scribendo etiam quod facis assidue ad cõmunem utilitatem multa contuleris. Non passus iuxta uerbum Varronis solam fuisse Sybillam: quae uiuens: & mortua hominibus beneficio fuerit. Deligam ex iis quaedam: quae mox de tuis exemplaribus emendate mihi parentur. Nam quod Ducem nostrum multa nuper in me inuectum significas causamq; omnem confers in ministros: quibus minus gratis in procurationibus utar: Nouum Philelphe malum non est. Alias saepe sum laceratus: Illi etiam frequenter in crimine adducti. Sed eo tolerãtius a me ferunt cuncta qd bonorum iudicio meo quoq; absum a culpa. Superbum dicit. Nil me unq̃ humilius: qui dignitatis huius oblitus praeter eius insignia de pristina communitate uitae nihil mutaui. Auarum etiam criminatur: A quo uno longe plura ornamẽta i sacerdotia mea collata sunt q̃ a decẽ ãñcessoribus simul.

Sed q anno proximo pertuli uerbera: quid ni & pręsenti perferam uerba? Nunq̃ ille suis criminationibus faciet: ut obliuiscar me sacerdotē: utq; ama re sfortianā familiā: & se ēt desinam. Memini dictum mihi uoce Apostoli: xp̄s passus est pro nobis: relinquens exemplū: ut sequamini uestigia eius. Qui peccatū non fecit: nec inuentus est dolus in ore eius. Qui cū malediceretur non maledicebat. Cum pateret: non cōminabat. Tradebat aūt in iuste se iudicanti. Porro aūt apud me ualet bn̄ficentiæ paternæ memoria. Quod sum: Quod possideo: illius suffragio acceptū refero. Nō debeo uno incōmodo filii: uno aut altero de me inclemētius dicto tot merita eius post tergum reiicere. Scio ineunte ætate: & deferuescente iuuentute alios sensus suos futuros: q̃tūq; ad annos: tantū ad suam in me humanitatē accessurum quottidie. Querelę undecūq; allatę: ex eo fonte redundant: q̄d alienū a me Principē noscunt. Redeat sapientis Francisci de me honorificus sermo: oīs iam detractio in benedictionē uertetur: & qui oppugnare non cessant pro pugnare incipient. Ministri mei idē sunt: qui fuerant patre uiuente: Melio res non deteriores facti ætate. Nosco eorū fidē ac diligentiā nō externis te stimoniis: sed domesticis experimentis probatā. Si tueri aliqñ apud eū fa ctum suū possent: artificia maliuolorū multa ostēderent: & in bn̄factis pla cerent. Nūc accusati semp nunq̃ defensi: quid aliud q̃ mali apud unius par tis iudicē possint putari? Sed his quoq; successores mox mittā. Magis ut pręsenti rumori faciā satis: q̃ ut sperē eandem inuidiæ flammā posse illos ui tare. Tibi gratias ago q̄d de his oībus me celari passus non es: rogans pro beniuolentia nostra ut idē agas in reliquis. Cicho nostro: quem probas nil certe fieri bn̄ficentius pōt: Vir integer est: amātissimus nostri: amicorum suorū fidelis adiutor. Eo illos diligētius colens q̄d expertus est quāti ad pa randū augendūq; Dominatū Frācisco erectori suo cōtulerint. Verbo uno absoluā: Maria ac terras populosq; regenti non comes utilior. Si nō adfuis sent patrocinia sua cū potuit: cōsilia ubi non potuit pro naufragio uno pas sus essem iā multa. Ei tu quoq; meo noīe gratias age: & rem nostrā cōmen da: & me ama: & operā nulli tuo uel tempori uel loco defuturā confide: & has quoq; indocti hoīs ineptias bono aīo accipe. Eo aūt meliori q̄d rescri bo non scribo. Beneuale. Pientiæ. xxviii. Iulii.

Cantalicio.

DIsciplina: & uita Ioannis Antonii cōmissa sunt diligentiæ tuæ. Vtrūq; cura cum fide. Quottidie aliquid addatur studiis. Si mo res exorbitant reducant in semitā. Nosti ætas illa q̃ fragilis sit: & in licētia q̃ labamur oēs. Exigā a te ueniēs oīum rōnē: sed uitæ longe se uerius. Mane tm̄: & uespi sit uīa uagatio. diei reliquū occupēt lrę. cōsortia

illa uitētur:quę ad imitandū sani nil habent:Cicerone:Cæsare:Marone:& Comico tuo nō potest quicq̄ esse festiuius. Horum sodalicia cęterorū sunt anteponenda consuetudini. Epigramma tuum perlegi. Est saxolo Pientino colli assimile: Durum: Inequale: alienisq; magis uerbis fulctum q̄ suis consi stens. Quod scribis Cantalici statim ne profer. Versa in oēm partē:& ob/ uia ne semp admitte: Sepone ad tps: & interim quære num meliora se offe rant. Carmē inquit Flaccus reprehendite: qd̄ non multa dies: multaq; littu ra cohercuit:& non castigatum decies conspexit ad unguem. Facio tecum qd̄ cum cæteris soleo. Vt libere dicam qd̄ sentio: Recte ne an perperā sen/ tiam uiderint docti. Malo alii inscitiam dānent: q̄ me conscientia. Vale.

Ia. Minutulo.

216 IN multo meo ocio iuuat aliqñ colligere: quæ tēporibus nostris geruntur digna memoria. Ariminēsis hęc oppugnatio ex eo ge nere uidet: Nō solū quia magna est: sed qd̄ maiorū motuū præ bitura occasionē putatur. Eam ob causam rogo te p amicitiam nostrā: ut quæ facta sunt:& fient quottidie reducta in libellum mittas ad me. Notes tpa rerum:& consilia:& locorum situs:& rōnem oēm oppugnādi:& repu gnandi. Addas ēt quæ fuerit arctandæ obsidionis diligentia:& Ducū hinc inde industria. Scis quæ conueniant hystoriæ ea studio sūmo conquire: & scribe. nolo aūt latine illa sint scripta. Vulgarē narrationē eamq;: ut ad ca lamum uenit: habeant singula. Sic tu:& minori labore quę peto absolues: & significantius oīa indicabis:& mihi in declinādis tropis:& schematibus tuis erit leuior cura. Nō fient hęc sine laude Thesaurarii nostri: cuius uirtu ti ligua nr̄a militat. Opto ecclesię:& Pōtifici Paulo: uobisq; oibus accessio nem hāc ariminēsem: Quę si bñficio Dei adueniat palmā nobis de rebus Italicis datis. Tua beniuolētia mi Iacobe horum quæ peto planissimam: uerissimam:& cumulatissimam habeat rationem. Vale.

Falconi Synobaldo.

217 QVando de Gallicis tuis rebꝰ itelligeē ego nil possū: audi tu ōtra de nr̄is Italicis: quæ ī magnā expectationē uident adductæ. Pō tifex ad Ariminū castra hēt:& magnis eā ciuitatē obsidet uiri/ bus. Sūmę rei pfectus est Alexāder Sfortia. Is uicis tribus suburbanis iam occupatis hostē Robertū itra muros cōtinet:& bōbardis quatit. Sustinet ī hāc diē obsidio. Dolet ea res multū fœderatis tribꝰ: Ferdinādo Regi: Du ci Mediolanēsiū:& Florētinis: qui Roberto a Pōtificis stipēdiis ad sua tra ducto fidē illius tuēdi documētis:& iureiurādo dederūt. Hñt copias ii oēs ad fines Ecclesiæ: quos nūdū igressi sūt. Minitāt multa nō tñ īferūt. suus puto illis ē metus. Aduersus regē missus ad Truētū ē Neapoleo Vrsinus

cũ turmis equitũ circiter q̃ndeci. Ante cõtenderãt' eo nõnullæ aliæ: quæ his iunctæ iusti exercitus instar efficient. In Ducem: & Florẽtinos si quid ii mo liuntur istructi sunt. Veneti nobiscum iuncti fœdere. Vtrinq; celsi animi. Vtrinq; duces fortes: & miles egregius. Quid tandem fiet ambigimus. Iusta nobis est causa: Illis iniusta. Durum uidetur iniustę rei gratia bellum inferri: & apparatu grande. euentu dubium: & exitu calamitosum. Rursum proicere hominem in fidem suam susceptum: cum ignominiosum illi putãt tum exemplo etiam noxium. Mira res. Domus Malatestarum Andegauẽsis belli in Ferdinandum excitauit incendium. Eam pro Ferdinãdo oppressit ecclesia. Pro eius nunc reliquiis: in ecclesiam pugnat Ferdinãdus. Quis hæc digne lamentari queat? Rara est fides: & meritorum recordatio. At mutatus est Pontifex. At non mutata ecclesia. Opibus ecclesiæ: non suis Ferdinandum iuuit Pius. At inclementer multa in Regem Paulus. Quid oro: non clementissimum? Audire nunquam passus est hostium de illo consilia. Remisit census. Dedit Sacerdotia. Præsulatus contulit. Cardinalem Romanæ sedis sua uoluntate creauit. Deniq; & pacem restituit. Quid addi amplius potuit? At rem Soranam non reddidit. At non debuit. Tunc: quod te nolebat dominum: & in te pugnabat: & ad matrem suam: tuo cõsensu reductum est: & nisi reductum esset uinci non poterat: post tantã accepta beneficia repetes bello? Sed queri iam desinamus. Ad querendum satis annus non esset. Oro Deum omnipotentem sanam mentem tribuat: Contineat arma: & pacem præstet: Cuius dulce nomen est: & res salutaris. Vale.

G. Lollio.

Vod de prædio Massainorum est a te actum: gratias ago. Petitum precium longe exorbitat. Quod licitatoribus suis hic obtuli: offero isthic tibi: milia sex aureorum Senensium. Sed ita si integrum detur. Venditam nescio quam particulam dicunt: quam constat pignori quadringentorum esse compositam. Nummum his non addam: nec in me uectigal uenditionis recipiam. Præsentem pecuniam soluam: ut noris omnia: & non mireris exploratissimum habeo. Tribus item aliis milibus non restitutum iri neglecta. Nouem milibus collectis parabo propinquum Ciuitati: quod pulchrius: amœnius: utilius: etiã & tutius a bellis erit. Vale: & tuo obscuriloquio utere: ut plus semper displiceas: q̃ placeas. Pientiæ. xii. Augusti.

Vid mirum: si me ita delectat Piẽtinus secessus? Innumera sunt quæ illuc aium trahãt. Saluberrimus aer detectus: & patẽs. Cũ o aduenio: ex fornace uideor ad flumẽ aduẽisse. Recreor totus

ac nescio qua dulcedine mens:corpusq; perfunditur. Aquæ porro leues:& digestæ unde nec lapillus timendus est:nec guttorositas.e fontibus nō longinquis petuntur. Accedit panis mollis & niueus mensis Regum dignissimus:qualem ab urbe ad id loci non est inuenire. Vina prætereo cuiusmodi quidem:ut tota Ethruria meliora non ferat. Ciuitas nō magna est. Pugnatores Paulo plures quadringētis armat. Posita in colle edito ad mediū fere urciç uallis eminet. Sunt mihi in ea ædiculæ duæ:sane belle ædificatæ. Alterę in meum:paucorumq; qui mihi sunt necessarii:Alteræ in familiæ usum. Ambæ prospectus latissimos habent.suntq; ad uoluptatem ęstiui temporis pulchre excogitatę. Quod aūt referri primū decebat est & basilica operis ęgregii a Pio extructa:supellectili sacra insignis:& locuplex. Coluntur ibi diuina mirabili studio:sic ut nulli cathedrali Italicę cedat. Exiguū in ea collegium est:sed ex sacerdotibus totum uigilans ad opus Dei dies ac noctes. Additur his hominum charitas:ut non summe diuitum:imprimis quidem facilium. Amant peregrinos. Benigne illos accipiunt hospitioq; & necessariis iuuant. Non possum quicq̄ cogitare quod placeat ut non illi mea præueniant studia. Accedēs ad eos lætitia:& ludis accipior. Abiens publico pene fletu dimittor. Gratiora facit hæc omnia crebra Pii nostri recordatio. Illic natus est. Illic baptismum accœpit. Illic quoq; reliquit īpressa sanctorum pedum uestigia. Quocūq; uertuntur oculi:monumēta sui nominis assunt. In familiaribus colloquiis:quos nobiscum habebat sæpe: hunc præ cæteris laudabat locum. Optabatq; & ornari a nobis: & post suum obitū coli. Quod sane facio:ut gratitudinem quasi quādam secutus post habitis cæteris hoc solo delecter. Audi & gratiam paruæ ciuitatis. In colle ut dixi: posita circunstātes colles amœnissimos habet:naturæ beneficio sic institutos ut cū uinetis:& satis cōspicui sint:tum ascensu descensuq; adeuntes nō grauent. hos crebri præterlabūtur fluuioli:glarea:& aquulis nitidi. Pisciculorūq; supramodum feraces:qui nobilitatis causa longius sæpe portentur. Hic assus ē:& Thuoma. hic Triesa:& Formon:& maior his Vrcia:a quo uallis tota nomen accipit:Propinqui omnes:& piscatu faciles. Prominent montes in circuitu:quorum altissimus Amiata est:numero populorum:& specie. Secessu quoq; Pii imprimis famosus. Cōdiunt quæ dixi castella plurima in girum posita:æquis fere inter se spaciis distantia. Cuncta iter octauum miliare inclusa. Ab oriente Politianum:Monticulum:& Castiliunculum. A meridie Contignanum:Campilia:Roccha: Castil o. Ab occidēte Quiricum:Ilcinum: & Lucilianum.a septētrione Mutium & Petrorium. Populosa singula: & necessariis ad uictum plena. Si quando facietas Pientini loci te capiat adiri hæc licet: & uarietate tedium tollere. Si

quo etiam egeas quod non habeas peti inde id licet. si quando quod absit languens uicina se præbēte. Auinionis & Beati Philippi balnea stomacho & capiti utilia. omitto cuiusq; modi aucupia & uenatus: ut copiosos semper sic propinquos: & non laboriosos. Dicam extrema epistola id quod etsi leue possit uideri in secessu: tamē ad uoluptatem ualitudinemq; optabile est. Tectam habet extra pientinas portas ad milia passuum duo euagationē: ut neq; ab oriente matutinus sol noceat: neq; ab occidēte uespertinus: Sed continuo per umbrosa inambulanti sine immaturo sudore exercitium fiat: & prospectus amœnissimus ante oculos sit. Rationem habes iterati placē tisq; secessus pagina breui collectam: si ꝓbatur mirari me desine. si tuo hūc anteponis ueni ad nos. Domus quæ te capiant plurimæ erunt & cōmodæ. Vale. Pientiæ.

Hieronymo Ranutio.

VIdeo ex litteris tuis quæ doleas mecum de mutatis a Pōtifice cō ditionibus olim te oratore condictis. nimias esse contendis: & Ciuitati tuæ importabiles. Proinde quid de his sentiam rescribi petis ad te. Ego qd sentiam inaudito Pontifice respondere tibi nil possum: Sed si uera sunt quæ singillatim cōmemoras dura nimirū uidētur. Sin uos de fugiendo officio maiores uero difficultates prętenditis: quid aliud dicā nisi præteritam indulgentiam præsentem disciplinam asperiorem nūc red dere. Sūma illa est Hieronyme ut filioq; more si qd īperatū uehemētius est pr̄i id nūcietis. Oretis uobis eius pietatē: & pcibus magisq̄ minis īpetrarē conemini qd priuatę rei & publicæ expedit. Si eēm Romę operā meā qātū uis leuē offerrē: atq; īpenderē. Sed absum quatridui uiā. Hinc tñ si nūcio ul lo meo: aut lris uobis ē opus parata utraq; sunt oībus horis. Bononiā amo: nōmō pp uirtutē & generositatē ciuiū: quæ certe cōspicua ē: sed hercle pp uetustatē suā: & te. Doleo pestilētia adhuc uos laborarē. Malū hoc multos hoc anno exercet. Ferte & id quoq; animis æqis. nō si male nūc: & olim sic erit. Accessum ad me tuū: quē offers decedēs offō non tā expecto q̄ cupio. Bñuale qñ & nos oēs bñficio Dei: sine medico ualēus. Piētię die. xix. aug. 220

F. Gonzagæ Diacono Cardinali Mantuano.

MAgna est auctoritas cōsiliorū nostrorū amplissime Pater: ma gna religio. Sustinent cum bona sunt totam ecclesiam: sine iis quod pondus habeat nihil decernitur. Horū decreto collegę in ter uos cooptantᵗ. Præsules pręficiuntᵗ ecclesiis. Propagādæ & retinēdę fi dei rō quæritᵗ: De pace ac bello statuitᵗ: nec oīno publicū aliqd accidit: qd ad ea nō ueniat. Diuinę rōis hęc ē istō: sancta & salutaris si hēatᵗ ut expedit. Sed exquirendorū cōsiliorū uis tota in Pōtifice est: dādorū ī nobis. si ille pru 221

denter ea regit: si nos meditata: & libera: & coniuncta Deo afferimus: nihil est salutarius. Cōis operis in oēm partem manat utilitas. Optāda quidem utraq; sunt semper. An prestentur semper experimur quottidie. Colligā er go nōnulla meo iudicio ad rem facientia: non ut aliorum magister: Sed ut cōmemorator quidam eorum quę sentio. Et primo quae ad Pontificē: Inde quae ad nos ptinent: breui absoluam. Ad te uero libentius haec scribo: qd & boni semp desiderium habes: & iudicare de oibus sapiētissime soles. Bona an mala sint: trutina tua expendes. Venturus in Consistoriū Pontifex ante oīa affectus exuat: si qui cum ea in re tenent: de qua est consulendū. Hunc afferat solum ut uerum cognoscere cupiat. Cogitet etiā non suam priuatā rem agi: sed publicā omnium: cuius aliqñ Deo creatori reddenda sit ratio. Si hoc illi propositum erit uix relinquetur peccato locus. Quae aūt addu ćturus in consilium est: pure proponat. Verbum audiatur nullū: in quo su spicari possimus: quid uelit. Singula inueniēdi ueri desiderium monstrent. Sententiam suam ipse dicat post oēs: qua in re non erit aliqñ inutile quae in utrāq; partem est meditatus collatis inuicem rationibus in medium po nere. Adiuuat hoc infirmiora ingenia: cum quasi designatos uideāt locos: In quibus quaerendum consilium sit. Fortiora etiam excitat: cum minus iā: & in iis occupata ad inquirenda noua se uertant: & de propositis interno scant facilius. Obseruabat hunc morē beatae memoriae Pius secundus: hūc ego plaerūq; necessarium iudico. Re tota libere: ut dixi proposita: erigat cō sulentium animos: admoneatq; ut ex sententia consulant: Testatus se non hoc malle q̄ illud: Sed id maxime quod libertati maxime seruiat. Dici uix potest q̄ fructuosa sit hęc diligentia: qq; ad rectum nos animet. Perdemus enim utplurimum ab illius oculis: nec tam ecclesię: q̄ nostram rem intuea mur: Veriti semper ne sensui suo dictio nostra non congruat. Proxima cur ra erit ut eos qui loquuntur: tota significatione clementiae audiat: uultuq; adsit. Nil aeque dicentem confirmat: & ad prosequendum adiuuat. quāma gis enim bene sentire & bene loqui: & placere se putat: tanto & nititur di ligentius ut bene inchoata absoluat. cum uero circumspicetur obscitatur: ri detur: atq; alibi sensus audientis esse uidentur: frangitur animo qui loquit: Atq; ad ea respiciens quae inepte dixisse se credit: ad dicendum minus fit ef ficax. Erit ergo presidentis benigni in his etiam quę non probet probatio nis signa ostendere. Sed nec interrumpendus est consulentis sermo. Sinen dus semper in finem procedere. Plaerunq; enim ubi memoria tenax non est excidunt per interualla bene cogitata: nec resumi facile possunt. Fitq; ideo ut cum non meminerit ille quod dicat: uel turpiter taceat: uel per sequatur inania. Interpellare tamen aliquando est necessarium: siue

cum res plene intellecta nō est: siue cum admonendus nominum uidetur: quæ satis non tenuit. Vtraq; tamen parce impendenda. caput omnium ē: ut inter audiendum nō succenseat pontifex: nec iratus aliquid imputet: nec alibi esse: Aut hoc q̄ illud se malle significet. Auditis sententiis humanitatis etiam erit bonam consulentium mentem laudare: dicere sapiens consilium esse. Idq; agere: ut grata fuisse officia sua fratres intelligant. Est hic labor exiguus: at gratia & laude plenissimus. Preterire autem silentio quod dictū est: atq; hoc tantum: uel illud recipere Domini opus esse uidetur nō patris. Si in unum sententiæ coeant & sub sit ratio: decernendum est ex Fratrū consilio. sin uero: ut aliquando accidit: a maiori & meliori numero pauci quidā dissenserint: negligendi illi non sunt: sed clementer docendi quamobrem dicta eorum recipi nequeant. Nemo. n. nostrum est quantumuis hebes: qui suis cogitationibus plus æquo non arroget. Ea igitur dexteritate satisfaciendum est cuiq;: ut bono animo in alienam sententiam transeat. Mos est nostri collegii a numero sententiarum decernere: credo ea ratione institutus quod ueri est simile: hunc ordinem non nisi ex perfectis constare: quorum maior consensus probatioris etiam cōsilii faciat argumentum. Hoc quidē uult ratio. Sed longe est aliter aliquando. Principes sæculi: necessitas temporum: amor etiam carnis frequentius collegas nobis dant q̄ sedis electio. Ergo non semper numerus est attendendus. expendenda semper ipsa consilia. Leuium enim & stultorum ubiq; rara est pars. Maligne etiam sæpe consulitur ratione habita non tam salutis q̄ negocii: quo Pontifex grauius implicetur. Sunt & qui ad gratiam totos se forment. expendet ergo & feliget ea diligens Princeps. neq; ad linguas: sed ad mentes respiciet: Seruabit q; iuxta scripturam a cōsiliario malo animam suam. Nam quod in prouerbiis legitur. salus multa: ubi multa consilia. Id ita est attendendum: si ueritati sint consentanea. Quid enim malorum consiliorū aceruus iuuat? quorum quāto maior est cumulus: tanto pestis ualidior. Ponderāda igitur sunt non numeranda. Illudq; putandum uerius quod ecclesiasticus admonet. Consiliarius sit tibi unus de mille. Non erit autem inutile quod uno in consistorio est introductum altero decernēdum relinquere. Ad grauitatem nostri ordinis hoc pertinet: & aduersus cognoscendum præstat materiam. Dies una aut altera interposita diligentius inquirendi spacium dabit. Ac ueluti in stomacho demissus cibus sit tempore ipso coquetur cōsilium. Ante Nicolaum quintum hic mos seruabatur: sed ut cætera neglectu nostro iā obsoleuit. Non semper tamen est differendum. Repentina quædam accidunt aliquando: in quibus mora omnis est noxia: & consulendi amplius adimitur spacium. Ergo temporis tota erit hæc ratio. In decernendo autē

magna

fortem animum habeat Pontifex: non attendens quid terrenæ potestates petant: sed quid sua officia postulent. Exigunt nōnunq̄ indigna: quærētes nō quæ Iesu Christi sunt: sed quæ sua. Minantur quoq; cum postulant: & cum non impetrant irascuntur. His honor ut magnis habendus est nō ut iustis præstandus assensus. Accidit quoq; sæpe: ut illa maxime rogent quæ minimum cupiant. Francorum Rex Carolus cum contenderet ab Eugenio quarto Iuuenem ante annos legitimos Metropoli ecclesiæ pręfici: idq; assecutus factum damnaret dicēte quodam: Intercessisti o Rex. Intercessi inquit rogatus: sed non credidi cōcessum hoc iri: sc. uidelicet postulationis extortę: Eugenium nimiæ facilitatis damnauit. Quęrendum ergo semper q̄d rectum: & conscientia gratię pręferenda. Hactenus de Pontifice. De Cardinalium officio pauca nunc audi. Consulere nemo bene potest: qui idē non sapiat. Sapit nemo nisi qui a Deo sapientiam habet loquitur scriptura. Dominus dat sapientiā & ex ore eius prudentia & scientia. ex Deo igitur erūt sua consilia nec proferet lingua quod timor Domini ante non probet. Desideria quoq; si qua cum priuatim tenent post habeat publicis: nihil suum credens quod cōmune non sit. Est cuiq; nostrū patria. sunt Principes potētatusq; meriti aliquando bene de nobis. In ditionibus eorum nostra sacerdotia possidentur: unde panem quottidianum accipimus. Amari eos non ueto. In benefactis etiam adiuuari uolo. Hoc damno q̄d ab illis ita pendemus: ut non electi ad consilium sedis: sed mercede ab iis uideamur conducti. Dicimus nō quod nostri est iudicii: sed quod eorum uel nuncii: uel litteræ porrigunt. Intrantes ergo consilium huiuscemodi affectus omnes ponemus: simulq; cum turba: quæ comitata est nos relinquemus ad fores. Inducenda autem erit sola ueritas comes. Qui de rebus dubiis consultant inquit hystoricus: ab ira: odio: amicitia: uacuos esse decet. Haud facile animus uerum prouidet ubi illa officiunt: neq; quisq̄ omnium libidini simul & usui paruit. Sed nec a uultu Pontificis summenda cōsilia sunt: si uel ille charius affectum sequitur: uel nostri sensus aliud dictant. sacerdotis os cū mente semper concordet. Dicendæ autem cum libertate sententiæ sunt: sed ita ut contumaciæ absit suspicio. Dati non ad blandiendum: sed consulendum sumus. Pręstariq; id conuenit: ut sacerdotum probemus collegium. Inclinemus etiam ad misericordiam magis q̄ seueritatem: & emendare quæramus nō perdere. si cogitemus quid iure in nos decerni a summo Iudice possit & quid uelimus decerni imitari cum licebit: qui non secundum peccata nostra facit nobis neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Duritas nimia est cum leniori sententia reddere meliorem proximū possis malle tristi decreto affligere. Probabiliorem dicit Cicero: medicinam: quæ sa-

nat q̄ quæ exicat. & Apostolus Paulus. Vos ait q spirituales estis istrui te in spiritu lenitatis. Non nego agendum aliquando seuerius esse: & uim excitandam. Sed id tum adhibendum est: cum temptata lenitate medica-mentis parum salus succedit. Porro cum ea in cōsilium ueniunt quibus im pendenda est uel res nostra uel opera: laborem ocio: & largitatē parsimo niæ præferamus. nec ut uitemus incōmoda sententiis maliguemur. Quæcū q; in cōmune afferimus tanto amplius cōmendant ministerium nostrum: q̄to & difficiliora sunt & minus præstari a cæteris solent. Agendum uero ē omni studio: ut nō putemur ad desidiam facti: nec uideamur auare parcere traditis ab ecclesia bonis: quorum dispensatores non possessores uero uoca-bulo sumus. Dandum ergo suadeamus potius q̄ retinendum: & demus ipsi sine tristicia: pigriq; ad opera subeunda non simus. Hoc. n. est nostri officii. Ad pōpā & delitias ornamenta cardinalatus nō sunt: aut deponi illa opor tet: aut id non recusari: cuius causa sunt data. Bis peccat: qui boni operarii occupat locum. Mandatum ipse non seruat & ab opere alium prohibet: di gnus quidem damnatione dominica. Inutilem seruum eicite ī tenebras ex teriores: & quoniam eorū loco successimus: quibus dominus dixit: pacem meam do uobis: pacem meam relinquo uobis: nō facile ad decernenda bel la inclinemur. Sint amica concordiæ nostra consilia. Valeat in nobis chri-stianis quod in. P. gentili homine Scipione olim cum gloria ualuit: ut dica mus malle nos ex nostris unum seruare q̄ mille hostes occidere. Ad retinē dum non effundendum sanguinem: & ad tollenda non suscitanda scandala potestatem accepimus. Nil minus quam bellicum opus conuenit Sacer doti. Omitto enim quod bellari nescimus: & uel ignorantia nostra uel aliena perfidia damna sæpe suscipimus. etiam qui hæc audiunt indeco ra ministeria nostræ uocationi existimant. Igitur (iuxta uerbū Comici) tē ptabimus omnia consilio priusq̄ armis: & pacifici erimus ut filii Dei uoce mur. Indigne etiam afflictis nunquam desit in consilio patrociniū nostrū. Pro iis uelut pro nobis audacter dicamus sententias neminem credentes le dsubi pro ueritate est patrocinium. Infinita sunt quæ præcipi de hoc gene re possunt. Quot. n. offeruntur opera bona tot per dies singulos esse possūt consilia. Id unum in cōmune tenendum: ut recedentes a malo quod sanctū est & salutare persequamur. Videnda nunc ea sunt quæ erudire & meliora facere hæc nostra possint officia. Adiuuantur imprimis ciuilis iuris & pon tificii Legisq; euangelicæ disciplinis. Ex quibus deliberationes nostræ sen-p sumuntur. Heresum iudicia: Recta in fide sententia: Lepræ a lepra discre tio: Præsulum litesinstitutionum: destitutionumq; causæ: examen deniq; rerum: quas tractat ecclesia: formulam inde accipiunt. earū qui inscius erit

aut sæpe iudicio fallatur necesse est aut alienam sententiam sequatur suæ ignarus. Olim. Q. Sceuola Sulpitio forẽses causas tractãti: uitio dedit qđ ciuilem scientiam unde illarum esset patrocinium ignoraret. Quid ni idem nobis in iiorum rerum iudicibus queat de nostris litteris imputari: non ab homine ut illi: sed a summo Iudice Deo per Prophetam monente: Erudimini qui iudicatis terram. Hystoria quoq; non mediocriter in deliberationibus ualet. Et. n. magistra est uitæ exemplisq; homines facilius: q̃ ratõne ad consentiendum ducuntur. Ex præteritis etiam præsentia: & uentura pernoscimus: uidemusq; quid dimitti p̃hẽdi ue habeat. Tenẽda igitur est omnis antiquitas. Initia nascẽtis Ecclesiæ: progressus: & casus: quibus est agitata Martyrum fides. Patrum uirtus: per quos est aucta religio. Compręhendẽdum etiam uetus omne: ac recens ministerium: non Romanorum tantũ: Sed aliorum quoq; Pontificum. Dictu nõ facile est: quãta hinc lux: & fiducia suscitetur in actionibus nostris. Sed nec recentioris ætatis est ignorãda conditio: quid nationes: quid regna: quid Principes: quid liberæ ciuitates de sacerdotio in utrã ꝑ partem sint meriti: ut consulentibus promptum sit quid liceat ab iis uel illis sperari: & quid iis: uel illis tribui debeat. Confundatur necesse est premii: & pœnæ omnis ratio: Vbi hæc non subueniat diligentia. Sapientiam dixerunt quidam filiam esse usus: & memoriæ. Quãto longinquiora duo hæc sunt: tanto illa præstantior. A nulla autem re maior memoria est: q̃ ab hystoria. Pauca quædam pueri meminerunt senibus collati. Vita nostra comparata antiquitati: eadem ratione pueritia est. Nescire enim quid fuerit anteq̃ natus sis: id est (inquit Cicero) semper puerũ esse. Et quoniam ad consilium de Repub. capiendũ caput est nosse remp. perdiscenda utiq; bono Cardinali erit tota Christi ecclesia: quæ fides ubiq;: quæ dispensatio: quanta Sacerdotibus: Quanta Episcopis: quanta etiã Romano Pręsuli sit reuerẽtia. Quid ualeãt opibus Principes: quas paces: quæ cum quoq; bella exerceant. Deniq; qui mores illorum: atq; instituta. Rationem hãc sic paratam animo: instructamq; habeat: ut nulla in re cũ opus fuerit hospes uideatur: ac peregrinus. Quia uero ad nos ueniunt sæpe magnis de rebus Legati: quas in Senatu tractari oportet: etiam audiendi illi cum diligentia sunt: & petitionum suarum tota uis pernoscenda. Ingerendæ etiam difficultates: ut in iis diluendis planius illi de causa nos instruant. Quin & in litibus: quæ iudicandæ senatoriis sententiis sunt: requirẽdi aduocati erunt: & procuratores: quibus in utrãq; partem causa instruitur: seorsum a singulis probationum suarum series audienda: quam etiam si ꝓ more scriptam relinquant: proiicienda illa nõ est: aut semel tantum legenda. Repetenda frequenter: & nec aliter concipienda animo: q̃ si res nostra

ageretur. Negligimus hanc curam persæpe: & sine cognitione ad cognoscendum accedimus: si si uel referentium studio: uel sentētiis primo loco dicentium. Necessaria insuper est Curiæ nostrę & secularis totius potestatis cognitio: quid habeant quæcq; facultatis atq; officii. Cancellaria imprimis tenenda: Cuius instituta ad nostras disceptationes sępissime ueniunt. Quid porro ex quaq; Prouincia: & Ciuitate ad ęrarium ueniat: quid ipsum aerarium possit: qui nostri exercitus: qui socii: Quę subditorum fides: atq; perfidia: quę priuilegia Romanę Sedis: uel obsoleta iā uetustate: uel nunc quoq; uigentia. Qui deniq; census: & quæ loca: uel potestatis nostrę: uel iuris. Pręstat horum diligentia: ut certum semper consilium: sic aliquādo fructus non expectatos. Sunt autem in hoc genere priuata etiam quædam fidei: & moderationis officia: conuenientia semper consultoribus bonis: & a me non omittenda. Principis nostri odio: maligne consulendū non est. Malum enim consilium consultori pessimum. Nullum quoq; eius incōmodū: a nostro sciunctum putandum est. Sed nec laudi bene consulētis collegæ inuidendum. Aut ut parum ille uidisse uideatur sentiendum diuerse. Cōtra charitatem hoc est: & publicis nocet. Præstanda etiam iis: quæ decreta: & disceptata sunt taciturnitas. Nil propalandum: quod quenq̄ grauet. Laboramus hac intemperantia sæpe dum soli eorum studiosi uideri uolumus: quos adiuuandos suscipimus. Ideoq; reuersi domum seriem sæpe totam cōsilii pandimus. Crimen omne uel reiectę petitionis: uel parū adiutæ in hos uel in illos reiicientes: Qua in re & sancta societas collegii uiolatur: & grauium odiorum causę pręstantur. Minuitur etiam miruminmodum sacro sancti loci auctoritas: perfidiamq; ipsi nostram cum leuitate ostendimus. Cum autem omni hęc cauerimus diligentia: tum illud accurate seruādum nouerimus: ut non contendamus cum sentientibus diuersa. Non tollamus clamores: non contumeliose quicq̄ agamus. Tantum rationē affirmemus nostri consilii. Idq; quāto maiori possumus: uerborum & uocis honore. Impensius autem pręstāda hęc modestia est: cum necessarium erit aliquid dilui. Pauci enim ęquanimiter ferunt: non probari sententiam suam. Itaq; & uenia interim petenda: & mitissimo orationis genere promendæ causę: cur hoc illo utilius arbitremur. Identidem & laudanda fides eius contra quem agimus: ut si maxime errasse iudicio se sentiat: probari tamen officium gaudeat. Omnes cōmendat hęc diligentia: Sacerdotes uero Dei imprimis: quibus Apostolus dicit nihil per cōtemptionem: uel inanem gloriam: sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes: non quę sua sunt singuli cōsiderantes: sed quę aliorum. Sententias quoq; nostras: in quo sępe admonitos nos uidi: nō iteremus: Sed contenti loco: qui obtigit alienum nō oc

cupemus. Quod etiam dixerunt alii noua nos oratione nō peroremus. Cō
ſulenti ad rem non ad pompam ſatis eſt uerbo uno in priorem ſententiam
ire. Temporis omnino nulla eſt permittenda iactura. Dicimus enim ſentē
tias ſinguli: & decernenda ſunt multa: & occupatus ſemper eſt Pontifex.
Itaq; ridendi: & moleſti omnibus ſumus: cum tractamus ſuperflua. Illud
autem in omni actione noſtra meminerimus Pontifici noſtro conſultores
nos eſſe non magiſtros: diciq; a nobis uota non uoluntates. Ideoq; nec agē
dum uehementer nec indigne habendum ſi non accipiuntur noſtra conſi
lia. Votorum nomen indictum eſt noſtris ſentētiis: ut: uidelicet optare ui
deremur non uelle. & ſeruire non imperare. Itaq; cum placide quod eſt no
ſtri iudicii ſemel dixerimus: eo contenti feremus modice quod decernetur:
laudandumq;: & adiuuandum putabimus. Quia uero conatus omnis no
ſter ſine Deo inanis ac mancus eſt: dic ſemper cōſilii illum precabimur no
tam faciat nobis uiam: in qua ambulemus: errare non ſinat infirmitatem
hanc carnis: Noſtrumq; omne propoſitum ita moderetur uel tollat: ut ma
xime eccleſiæ ſuę neceſſarium iudicat. Sanxit Cęſar Auguſtus: ut priuſq̄
Senatores ſui conſederent ſupplicarent ad eius Dei aram: In cuius Tēplo
haberetur Senatus. Turpe quidē: & nefarium erit religionis Chriſtianæ
Principes ſacrificium ſuum non ſoluere. Hoc ſoluendum promptius: quod
certior eſt impetratio. Edicitur etiam uoce Diuina. Quęrite primo regnum
Dei: & Iuſticiam eius: & hæc omnia adiicientur uobis. Ocians in ſeceſſu
Pientino collegi hæc pauca. Tu ingenioſus proſequere reliqua. Mihi ꝓpo
ſitum fuit non tam te monere q̄ alloqui. Beneuale. Pientiæ. M.cccclxviii.

Paulo ſecundo Pontifici Maximo.

222 PONtifex Paule eſt tibi ut uideo: magna æternitatis cupido. Præ
dicare de te optas ſequentia ſæcula. Numiſmata eam ob cau
ſam tuæ imaginis non cudis modo: ſed fundamentis ædificiorū
parietibuſq; admiſces: ut illis uetuſtate ruentibus exiliant poſt mille annos
monimenta nominis Pauli. Titulos etiam operibus iubes incidi: quæ uel
publica ſunt uel uſum domeſticum habent. Emulator quoq; uanitatis an
tiquæ ſæculares ludos: & epulū Romano Populo exhibes. Similia his mo
liris multa illuc uno affectu tendentia: ut Pontificatus tuus poſt te nō ſilea
tur. Ignoſce Paule. Veram laudē iſta non habent. Sacerdotalis non putan
tur officii. Vanitas eſt his intendiſſe. Sapiens nemo numiſmata: & titulos:
& laſciua Plæbis delinimenta probauit: Peccatum & enim continent. Vi
dentes ea audienteſq; poſteri ſectatorem quendam inanis gloriæ te fuiſſe
coniicient. Ita quod minime quęris: ignominiam pro laude inuenies. Gloria
noſtra hæc eſt ait Apoſtolus: teſtimonium conſcientiæ. Quere ergo: ut con

scientia tua satisfaciat Deo:& in illum respiciat. Parabis tibi gloriam perͣ mansuram quam nunc quęrens non inuenis. Opera autem aeternitatis in Pontifice sunt: Vitam immaculatam praestare. Lapsam ecclesiae disciplinã erigere. Restituendae libertati clericorum intendere. Sic Iusticiae cultorem esse: ut tamen misericordiae sit recordatio. In bonis causis itrepidum se praestare: non uultus: nõ minas potentum timere. Potiorem uita cõscientiam ducere. In specula credita excubare. Ad publicam gregis salutẽ oculos semper intendere. Nihil suum credere quod Christi nõ sit. Meditari iugiter de miseris Christianis: qui proximi infidelibus sunt. Pręsidia his mittere. Incitare Principes ad capessenda pro fide arma. Ducatum si opus sit illis praestare. Thesauros in piam hanc causam effundere. Parcitate non impediri. Missione legatorum. Profectione etiam ꝓpria si expediat pacare Regna. Nullibi ob causam priuatam dissensiones optare. Conari: ut ministerium Sedis ubiq; sit salutare. Domi quoq; bene compositum esse. Non iracundum: non impatientem: non male de ministris: qui probati iam sunt existimare. Partiri noctem: & diem ad opus: uicissim & quietem. Naturam non inuertere. Velle: ut suo potius incõmodo omnium cõsulatur cõmodis: q̃ ut unius quies aliorũ pariatur inquietudine. Meminisse Gregoriani uerbi: qd litterae apostolicę praeferunt: Seruus seruorum Dei: Si quãdo a curis uacet lectionem sacram assumere. Identidem scribere. Colligere quae memoratu sunt digna. Laborare ad pręsentem pariter & futuram utilitatem. His titulis: & numismatibus: & ludis: & epulis paratur solida: & perẽnis gloria. Illa saecularia: ut inania sunt ita euanescunt q̃primum: nec fructum acceptabilem habent. Qui gloriatur inquit Hieremias Propheta: in Domino glorietur. Et Apostolus Paulus. Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est: & ego mundo. Hos audi Paule: & in quaerenda laude ante oculos pone. Suadebunt sanius: quam uana Gentilitas. Vale.

Fr. Bettino Lucensi Epõ Andriensi.

AB ultima Gallia requiris a me quid post tuũ discessum a nobis sit actũ in bohemicis rebus: Momenti (ut sapienter scribis) multum habentibus uel ad salutem uel ad perditionẽ eoꝝ: quos ab initio causae ne interirent seruare propositũ fuit. Non puto de exitu iudicii uelle te quicquam agnoscere cum tu uidisti praesens: & i senatu ante: & mox in basilica Petri solennem sententiam a Pontifice ferri. In qua & manifeste haeresis Georgius damnabatur: & sceptro regni subditorumq; fide: ordine priuabatur. Ea tantum postulari existimo: quae secuta ex illo tempore sũt. Quã ad rem opportune accidit reditus ad nos Ferrariẽsis Episcopi: qui an

Georg. roge branus.
Lau. Rouorella.

ac nescio qua dulcedine mens:corpusq; perfunditur. A quæ porro leues:& digestæ unde nec lapillus timendus est:nec guttorositas.e fontibus nō lon ginquis petuntur. Accedit panis mollis & niueus mensis Regum dignissi mus:qualem ab urbe ad id loci non est inuenire. Vina præterea eiusmodi quidem:ut tota Ethruria meliora non ferat. Ciuitas nō magna est. Pugna tores Paulo plures quadringētis armat. Posita in colle edito ad mediū fere urciç uallis eminet. Sunt mihi in ea ædiculæ duæ:sane belle ædificatæ. Alte rę in meum:paucorumq; qui mihi sunt necessarii; Altera in familiæ usum. Ambæ prospectus latissimos habent.suntq; ad uoluptatem ęstiui tempo/ris pulchre excogitatę. Quod aūt referri primū decebat est & basilica ope ris ęgregii a Pio extructa:supellectili sacra insignis:& locuplex. Coluntur ibi diuina mirabili studio:sic ut nulli cathedrali Italicę cedat. Exiguū in ea collegium est:sed ex sacerdotibus totum uigilans ad opus Dei dies ac no/ctes. Additur his hominum charitas:ut non summe diuitum:imprimis qui dem facilium. Amant peregrinos. Benigne illos accipiunt hospitioq; & ne cessariis iuuant. Non possum quicq̄ cogitare quod placeat ut non illi mea præueniant studia. Accedēs ad eos lætitia:& ludis accipior. Abiens publi co pene fletu dimittor. Gratiora facit hæc omnia crebra Pii nostri recorda tio. Illic natus est. Illic baptismum accepit. Illic quoq; reliquit ipressa san ctorum pedum uestigia. Quocūq; uertuntur oculi:monumēta sui nominis assunt. In familiaribus colloquiis:quos nobiscum habebat sæpe: hunc præ cæteris laudabat locum. Optabatq; & ornari a nobis: & post suum obitū coli. Quod sane facio:ut gratitudinem quasi quādam secutus post habitis cæteris hoc solo delecter. Audi & gratiam paruæ ciuitatis. In colle ut dixi: posita circunstātes colles amœnissimos habet:naturæ beneficio sic institu tos ut cū uinetis:& satis cōspicui sint:tum ascensu descensuq; adeuntes nō grauent. hos crebri præterlabūtur fluuioli:glarea:& aquulis nitidi. Piscicu lorūq; supramodum feraces:qui nobilitatis causa longius sæpe portentur. Hic assus ē:& Thuoma.hic Tricsa:& Formon:& maior his Vrcia:a quo uallis tota nomen accipit:Propinqui omnes:& piscatu faciles. Prominent montes in circuitu:quorum altissimus Amiata est:numero populorum:& specie. Secessu quoq; Pii imprimis famosus. Cōdiunt quæ dixi castella plu rima in girum posita:æquis fere inter se spaciis distantia. Cuncta iter octa uum miliare inclusa. Ab oriente Politianum:Monticulum:& Castiliuncu lum. A meridie Contignanum:Campilia:Roccha:Castil'o. Ab occidēte Quiricum:Ilcinum:& Lucilianum.a septētrione Mutium & Petroriuni. Populosa singula:& necessariis ad uictum plena. Si quando facietas Pientini loci te capiat adiri hæc licet:& uarietate tedium tollere. Si

quo etiam egeas quod non habeas peti inde id licet. si quando quod absit: langueas uicina se præbēt. Auinionis & Beati Philippi balnea stomacho & capiti utilia. omitto cuiusq; modi aucupia & uenatus: ut copiosos semp: sic propinquos: & non laboriosos. Dicam extrema epistola id quod etsi leue possit uideri in secessu: tamē ad uoluptatem ualitudinemq; optabile est. Tectam habet extra pientinas portas ad milia passuum duo euagationē: ut neq; ab oriente matutinus sol noceat: neq; ab occidēte uespertinus: Sed continuo per umbrosa inambulanti sine immaturo sudore exercitium fiat: & prospectus amœnissimus ante oculos sit. Rationem habes iterati placē tisq; secessus pagina breui collectam: si ꝓbatur mirari me desine. si tuo hūc anteponis ueni ad nos. Domus quæ te capiant pluriuæ erunt & cōmodæ. Vale. Pientiæ.

Hieronymo Ranutio.

VIdeo ex litteris tuis quæ doleas mecum de mutatis a Pōtifice cō ditionibus olim te oratore condictis. nimias esse contendis: & Ciuitati tuæ importabiles. Proinde quid de his sentiam rescribi petis ad te. Ego qd sentiam inaudito Pontifice respondere tibi nil possum: Sed si uera sunt quæ singillatim cōmemoras dura nimirū uidētur. Sin uos de fugiendo officio maiores uero difficultates pretenditis: quid aliud dicā nisi præteritam indulgentiam præsentem disciplinam asperiorem nūc red dere. Sūma illa est Hieronyme ut filiorꝫ more si qd iperatū uehemētius est pñ id nūcietis. Oretis uobis eius pietatē: & pcibus magisq̄ minis ipetrare conemini qd priuatę rei & publicæ expedit. Si cēm Romę operā meā q̄tū uis leuē offerrē: atq; ipenderē. Sed absum quattridui uiā. Hinc tñ si nūcio ul lo meo: aut lr̄is uobis ē opus parata utraq; sunt oībus horis. Bononiā amo: nōmō pp uirtutē & generositatē ciuiū: quæ certe cōspicua ē: sed hercle pp uetustatē suā: & te. Doleo pestilētia adhuc uos laborarē. Malū hoc multos hoc anno exercet. Ferte & id quoq; animis æqis. nō si male nūc: & olim sic erit. Accessum ad me tuū: quē offers decedēs offō non tā̄ expecto q̄ cupio. Bñuale qñ & nos oēs bñficio Dei: sine medico ualēus. Piētię die. xix. aug.

F. Gonzagæ Diacono Cardinali Mantuano.

MAgna est auctoritas consiliorū nostrorū amplissime Pater: ma gna religio. Sustinent cum bona sint totam ecclesiam: sine iis quod pondus habeat nihil decernitur. Horū decreto collegę in ter uos cooptant. Præsules preficiunt ecclesiis. Propagādæ & retinēdę si dei rō quærit: De pace ac bello statuit: nec oīno publicū aliqd accidit: qd ad ea nō ueniat. Diuīę rōis hęc ē istō: sancta & salutaris si hēat ut expedit. Sed exequendorū cōsiliorū uis tota in Pōtifice est: dādorū i nobis. si ille pru

cum res plene intellecta nō est: siue cum admonendus nominum uidetur: quæ satis non tenuit. Vtraq; tamen parce impendenda. caput omnium ē: ut inter audiendum nō succenseat pontifex: nec iratus aliquid imputet: nec alibi esse: Aut hoc q̄ illud se malle significet. Auditis sententiis humanitatis etiam erit bonam consulentium mentem laudare: dicere sapiens consilium esse. Idq; agere: ut grata fuisse officia sua fratres intelligant. Est hic labor exiguus: at gratia & laude plenissimus. Preterire autem silentio quod dictū est: atq; hoc tantum: uel illud recipere Domini opus esse uidetur nō patris. Si in unum sententiæ coeant & subsit ratio: decernendum est ex Fratrū consilio. Sin uero: ut aliquando acciditt a maiori & meliori numero pauci quidā dissenserint: negligendi illi non sunt: sed clementer docendi quamobrem dicta eorum recipi nequeant. Nemo. n. nostrum est quantumuis hebes: qui suis cogitationibus plus æquo non arroget. Ea igitur dexteritate satisfaciendum est cuiq;: ut bono animo in alienam sententiam transeat. Mos est nostri collegii a numero sententiarum decernere: credo ea ratione institutus quod ueri est simile: hunc ordinem non nisi ex perfectis constare: quorum maior consensus probatioris etiam cōsilii faciat argumentum. Hoc quidē uult ratio. Sed longe est aliter aliquando. Principes sæculi: necessitas temporum: amor etiam carnis frequentius collegas nobis dant q̄ sedis electio. Ergo non semper numerus est attendendus. expendenda semper ipsa consilia. Leuium enim & stultorum ubiq; rara est pars. Maligne etiam sæpe , magna consulitur ratione habita non tam salutis q̄ negocii: quo Pontifex grauius implicetur. Sunt & qui ad gratiam totos se forment. expendet ergo & seliget ea diligens Princeps. neq; ad linguas: sed ad mentes respiciet: Seruabit q; iuxta scripturam a cōsiliario malo animam suam. Nam quod in prouerbiis legitur. salus multa: ubi multa consilia. Id ita est attendendum: si ueritati sint consentanea. Quid enim malorum consiliorū aceruus iuuat? quorum quāto maior est cumulus: tanto pestis ualidior. Ponderāda igitur sunt non numeranda. Illudq; putandum uerius quod ecclesiasticus admonet. Consiliarius sit tibi unus de mille. Non erit autem inutile quod uno in consistorio est introductum altero decernēdum relinquere. Ad grauitatem nostri ordinis hoc pertinet: & aduersus cognoscendum præstat materiam. Dies una aut altera interposita diligentius inquirendi spacium dabit. Ac ueluti in stomacho demissus cibus sit tempore ipso coquetur cōsilium. Ante Nicolaum quintum hic mos seruabatur: sed ut cætera neglectu nostro iā obsoleuit. Non semper tamen est differendum. Repentina quædam accidunt aliquando: in quibus mora omnis est noxia: & consulendi amplius adimitur spacium. Ergo temporis tota erit hæc ratio. In decernendo autē

fortem animum habeat Pontifex: non attendens quid terrenæ potestates petant: sed quid sua officia postulent. Exigunt nonnunq̃ indigna: quærētes non quæ Iesu Christi sunt: sed quæ sua. Minantur quoq; cum postulant: & cum non impetrant irascuntur. His honor ut magnis habendus est nō ut iustis præstandus assensus. Accidit quoq; sæpe: ut illa maxime rogent quæ minimum cupiant. Francorum Rex Carolus cum contenderet ab Eugenio quarto Iuuenem ante annos legitimos Metropoli ecclesiæ præfici: idq; assecutus factum damnaret dicēte quodam: Intercessisti o Rex. Intercessi inquit rogatus: sed non credidi cōcessum hoc iri: se. uidelicet postulationis extorte: Eugenium nimiæ facilitatis damnauit. Quærendum ergo semper q̃d rectum: & conscientia gratię præferenda. Hactenus de Pontifice. De Cardinalium officio pauca nunc audi. Consulere nemo bene potest: qui idē non sapiat. Sapit nemo nisi qui a Deo sapientiam habet loquitur scriptura. Dominus dat sapientiā & ex ore eius prudentia & scientia. ex Deo igitur erūt sua consilia nec proferet lingua quod timor Domini ante non probet. Desideria quoq; si qua cum priuatim tenent post habeat publicis: nihil suum credens quod cōmune non sit. Est cuiq; nostrū patria. sunt Principes potē tatusq; meriti aliquando bene de nobis. In ditionibus eorum nostra sacerdotia possidentur: unde panem quottidianum accipimus. Amari eos non ueto. In benefactis etiam adiuuari uolo. Hoc damno q̃d ab illis ita pendeamus: ut non electi ad consilium sedis: sed mercede ab iis uideamur conducti. Dicimus non quod nostri est iudicii: sed quod eorum uel nuncii: uel litteræ porrigunt. Intrantes ergo consilium huiuscemodi affectus omnes ponemus: simulq; cum turba: quæ comitata est nos relinquemus ad fores. Introducenda autem erit sola ueritas comes. Qui de rebus dubiis consultant inquit hystoricus: ab ira: odio: amicitia: uacuos esse decet. Haud facile animus uerum prouidet ubi illa officiunt: neq; quisq̃ omnium libidini simul & usui paruit. Sed nec a uultu Pontificis summenda cōsilia sunt: si uel ille charius affectum sequitur: uel nostri sensus aliud dictant. sacerdotis os cū mente semper concordet. Dicendæ autem cum libertate sententiæ sunt: sed ita ut contumaciæ absit suspitio. Dati non ad blandiendum: sed consulendum sumus. Præstariq; id conuenit: ut sacerdotum probemus collegium. Inclinemus etiam ad misericordiam magis q̃ seueritatem: & emendare quæramus nō perdere. si cogitemus quid iure in nos decerni a summo Iudice possit & quid uelimus decerni imitari cum licebit: qui non secundum peccata nostra facit nobis neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Duritas nimia est cum leniori sententia reddere meliorem proximū possis malle tristi decreto affligere. Probabiliorem dicit Cicero: medicinam: quæ sa

nat q̄ quæ exicat. & Apostolus Paulus. Vos ait q spirituales estis istrui te in spiritu lenitatis. Non nego agendum aliquando seuerius esse: & uim excitandam. Sed id tum adhibendum est: cum temptata lenitate medicamentis parum salus succedit. Porro cum ea in cōsilium ueniunt quibus impendenda est uel res nostra uel opera: laborem ocio: & largitatē parsimoniæ præferamus. nec ut uitemus incōmoda sententiis malignemur. Quęcūq; in cōmune afferimus tanto amplius cōmendant ministerium nostrum: q̄to & difficiliora sunt & minus pręstari a cęteris solent. Agendum uero ē omni studio: ut nō putemur ad desidiam facti: nec uideamur auare parcere traditis ab ecclesia bonis: quorų dispensatores non possessores uero uocabulo sumus. Dandum ergo suadeamus potius q̄ retinendum: & demus ipsi sine tristicia: pigriq; ad opera subeunda non simus. Hoc.n. est nostri officii. Ad pōpā & delitias ornamenta cardinalatus nō sunt: aut deponi illa oportet: aut id non recusari: cuius causa sunt data. Bis peccat: qui boni operarii occupat locum. Mandatum ipse non seruat & ab opere alium prohibet: dignus quidem damnatione dominica. Inutilem seruum eicite ī tenebras exteriores: & quoniam eorū loco successimus: quibus dominus dixit: pacem meam do uobis: pacem meam relinquo uobis: nō facile ad decernenda bella inclinemur. Sint amica concordiæ nostra consilia. Valeat in nobis christianis quod in. P. gentili homine Scipione olim cum gloria ualuit: ut dicamus malle nos ex nostris unum seruare q̄ mille hostes occidere. Ad retinēdum non effundendum sanguinem: & ad tollenda non suscitanda scandala potestatem accepimus. Nil minus quam bellicum opus conuenit Sacerdoti. Omitto enim quod bellari nescimus: & uel ignorantia nostra uel aliena perfidia damna sæpe suscipimus. etiam qui hæc audiunt indecora ministeria nostræ uocationi existimant. Igitur (iuxta uerbū Comici) tēptabimus omnia consilio priusq̄ armis: & pacifici erimus ut filii Dei uocemur. Indigne etiam afflictis nunquam desit in consilio patrociniū nostrū. Pro iis uelut pro nobis audacter dicamus sententias neminem credentes ledi: ubi pro ueritate est patrocinium. Infinita sunt quæ præcipi de hoc genere possunt. Quot.n. offeruntur opera bona tot per dies singulos esse possūt consilia. Id unum in cōmune tenendum: ut recedentes a malo quod sanctū est & salutare persequamur. Videnda nunc ea sunt quæ erudire & meliora facere hæc nostra possint officia. Adiuuantur imprimis ciuilis iuris & pontificii Legisq; euangelicę disciplinis. Ex quibus deliberationes nostræ sen-p̄summuntur. Heresum iudicia: Recta in fide sententia: Lępræ a lepra discretio: Pręsulum lites: institutionum: dęstitutionumq; causæ: examen deniq; rerum: quas tractat ecclesia: formulam inde accipiunt. earū qui inscius erit

aut sæpe iudicio fallatur necesse est aut alienam sententiam sequatur suæ ignarus. Olim. Q. Sceuola Sulpitio forẽses causas tractãti: uitio dedit q̃d ciuilem scientiam unde illarum esset patrocinium ignoraret. Quid ni idem nobis maiorum rerum iudicibus queat de nostris litteris imputari: non ab homine ut illi: sed a summo Iudice Deo per Prophetam monente: Erudimini qui iudicatis terram. Hystoria quoq; non mediocriter in deliberationibus ualet. Et.n. magistra est uitæ: exemplisq; homines facilius: q̃ ratõne ac consentiendum ducuntur. Ex præteritis etiam præsentia: & uentura pernoscimus: uidemusq; quid dimitti p̄hẽdi ue habeat. Tenẽda igitur est omnis antiquitas. Initia nascẽtis Ecclesiæ: progressus: & casus: quibus est agitata Martyrum fides. Patrum uirtus: per quos est aucta religio. Comprẹhendẽdum etiam uetus omne: ac recens ministerium: non Romanorum tantũ: Sed aliorum quoq; Pontificum. Dictu nõ facile est: quãta hinc lux: & fiducia suscitetur in actionibus nostris. Sed nec recentioris ætatis est ignorãda conditio: quid nationes: quid regna: quid Principes: quid liberæ ciuitates de sacerdotio in utrãq; partem sint meriti: ut consulentibus promptum sit quid liceat ab iis uel illis sperari: & quid iis: uel illis tribui debeat. Confundatur necesse est prẹmii: & pœnæ omnis ratio: Vbi hæc non subueniat diligentia. Sapientiam dixerunt quidam filiam esse usus: & memoriæ. Quãto longinquiora duo hæc sunt: tanto illa præstantior. A nulla autem re maior memoria est: q̃ ab hystoria. Pauca quædam pueri meminerunt senibus collati. Vita nostra comparata antiquitati: eadem ratione pueritia est. Nescire enim quid fuerit anteq̃ natus sis: id est (inquit Cicero) semper puerũ esse. Et quoniam ad consilium de Repub. capiendũ caput est nosse remp. perdiscenda utiq; bono Cardinali erit tota Christi ecclesia: quæ fides ubiq;: quæ dispensatio: quanta Sacerdotibus: Quanta Episcopis: quanta etiã Romano Prẹsuli sit reuerẽtia. Quid ualeãt opibus Principes: quas paces: quæ cum quoq; bella exerceant. Deniq; qui mores illorum: atq; instituta. Rationem hãc sic paratam animo: instructamq; habeat: ut nulla in re cũ opus fuerit hospes uideatur: ac peregrinus. Quia uero ad nos ueniunt sæpe magnis de rebus Legati: quas in Senatu tractari oportet: etiam audiendi illi cum diligentia sunt: & petitionum suarum tota uis pernoscenda. Ingerendæ etiam difficultates: ut in iis diluendis planius illi de causa nos instruant. Quin & in litibus: quæ iudicandæ senatoriis sententiis sunt: requirẽdi aduocati erunt: & procuratores: quibus in utrãq; partem causa instruitur: seorsum a singulis probationum suarum series audienda: quam etiam si p̱ more scriptam relinquant: proiicienda illa nõ est: aut semel tantum legenda. Repetenda frequenter: & nec aliter concipienda animo: q̃ si res nostra

ageretur. Negligimus hanc curam persæpe: & sine cognitione ad cognoscendum accedimus: fisi uel referentium studio: uel sententiis primo loco dicentium. Necessaria insuper est Curiæ nostræ & sæcularis totius potestatis cognitio: quid habeant quæq; facultatis atq; officii. Cancellaria imprimis tenenda: Cuius instituta ad nostras disceptationes sępissime ueniunt. Quid porro ex quaq; Prouincia: & Ciuitate ad ęrarium ueniat: quid ipsum aerarium possit: qui nostri exercitus: qui socii: Quę subditorum fides: atq; perfidia: quę priuilegia Romanę Sedis: uel obsoleta iã uetustate: uel nunc quoq; uigentia. Qui deniq; census: & quæ loca: uel potestatis nostrę: uel iuris. Pręstat horum diligentia: ut certum semper consilium: sic aliquãdo fructus non expectatos. Sunt autem in hoc genere priuata etiam quædam fidei: & moderationis officia: conuenientia semper consultoribus bonis: & a me non omittenda. Principis nostri odio: maligne consulendũ non est. Malum enim consilium consultori pessimum. Nullum quoq; eius incõmodũ: a nostro seiunctum putandum est. Sed nec laudi bene consulẽtis collegæ inuidendum. Aut ut parum ille uidisse uideatur sentiendum diuerse. Cõtra charitatem hoc est: & publicis nocet. Præstanda etiam iis: quæ decreta: & disceptata sunt taciturnitas. Nil propalandum: quod quenq̃ grauet. Laboramus hac intemperantia sæpe dum soli eorum studiosi uideri uolumus: quos adiuuandos suscipimus. Ideoq; reuersi domum seriem sæpe totam cõsilii pandimus. Crimen omne uel reiectę petitionis: uel parũ adiutæ in hos uel in illos reiicientes: Qua in re & sancta societas collegii uiolatur: & grauium odiorum causę pręstantur. Minuitur etiam miruminmodum sacrosancti loci auctoritas: perfidiamq; ipsi nostram cum leuitate ostendimus. Cum autem omni hęc cauerimus diligentia: tum illud accurate seruãdum nouerimus: ut non contendamus cum sentientibus diuersa. Non tollamus clamores: non contumeliose quicq̃ agamus. Tantum rationẽ affirmemus nostri consilii. Idq; quãto maiori possumus: uerborum & uocis honore. Impensius autem pręstãda hęc modestia est: cum necessarium erit aliquid dilui. Pauci enim ęquanimiter ferunt: non probari sententiam suam. Itaq; & uenia interim petenda: & mitissimo orationis genere promendæ causę: cur hoc illo utilius arbitremur. Idẽtidem & laudanda fides eius contra quem agimus: ut si maxime errasse iudicio se sentiat: probari tamen officium gaudeat. Omnes cõmendat hęc diligentia: Sacerdotes uero Dei imprimis: quibus Apostolus dicit nihil per cõtemptionem: uel inanem gloriam: sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes: non quę sua sunt singuli cõsiderantes: sed quę aliorum. Sententias quoq; nostras: in quo sępe admonitos nos uidi: nõ iteremus: Sed contenti loco: qui obtigit alienum nõ oc

cupemus. Quod etiam dixerunt alii noua nos oratione nõ peroremus. Cõsulenti ad rem non ad pompam satis est uerbo uno in priorem sententiam ire. Temporis omnino nulla est permittenda iactura. Dicimus enim sentẽtias singuli: & decernenda sunt multa: & occupatus semper est Pontifex. Itaq; ridendi: & molesti omnibus sumus: cum tractamus superflua. Illud autem in omni actione nostra meminerimus Pontifici nostro consultores nos esse non magistros: diciq; a nobis uota non uoluntates. Ideoq; nec agẽdum uehementer nec indigne habendum si non accipiuntur nostra consilia. Votorum nomen indictum est nostris sentẽtiis: ut: uidelicet optare uideremur non uelle. & seruire non imperare. Itaq; cum placide quod est nostri iudicii semel dixerimus: eo contenti feremus modice quod decernetur: laudandumq;: & adiuuandum putabimus. Quia uero conatus omnis noster sine Deo inanis ac mancus est: dic semper cõsilii illum precabimur no tam faciat nobis uiam: in qua ambulemus: errare non sinat infirmitatem hanc carnis: Nostrumq; omne propositum ita moderetur uel tollat: ut maxime ecclesiæ suę necessarium iudicat. Sanxit Cęsar Augustus: ut priusq̃ Senatores sui consederent supplicarent ad eius Dei aram: In cuius Tẽplo haberetur Senatus. Turpe quidẽ: & nefarium erit religionis Christianæ Principes sacrificium suum non soluere. Hoc soluendum promptius: quod certior est impetratio. Edicitur etiam uoce Diuina. Quęrite primo regnum Dei: & Iusticiam eius: & hæc omnia adiicientur uobis. Ocians in secessu Pientino collegi hæc pauca. Tu ingeniosus prosequere reliqua. Mihi ꝓpositum fuit non tam te monere q̃ alloqui. Beneuale. Pientiæ. M. cccclxviii.

Paulo secundo Pontifici Maximo.

222 POntifex Paule est tibi ut uideo: magna æternitatis cupido. Prædicare de te optas sequentia sæcula. Numismata eam ob causam tuæ imaginis non cudis modo: sed fundamentis ædificiorũ parietibusq; admisces: ut illis uetustate ruentibus exiliant post mille annos monimenta nominis Pauli. Titulos etiam operibus iubes incidi: quæ uel publica sunt uel usum domesticum habent. Emulator quoq; uanitatis antiquæ sæculares ludos: & epulũ Romano Populo exhibes. Similia his moliris multa illuc uno affectu tendentia: ut Pontificatus tuus post te nõ sileatur. Ignosce Paule. Veram laudẽ ista non habent. Sacerdotalis non putantur officii. Vanitas est his intendisse. Sapiens nemo numismata: & titulos: & lasciua Plæbis delinimenta probauit: Peccatum & enim continent. Videntes ea audientesq; posteri sectatorem quendam inanis gloriæ te fuisse conicient. Ita quod minime queris: ignominiam pro laude inuenies. Gloria nostra hæc est ait Apostolus: testimonium conscientiæ. Quere ergo: ut con

ſcientia tua ſatiſfaciat Deo:& in illum reſpiciat.Parabis tibi gloriam per∖
manſuram quam nunc quęrens non inuenis. Opera autem æternitatis in
Pontifice ſunt: Vitam immaculatam præſtare. Lapſam eccleſiæ diſciplinã
erigere. Reſtituendæ libertati clericorum intendere. Sic Iuſticiæ cultorem
eſſe:ut tamen miſericordiæ ſit recordatio. In bonis cauſis ītrepidum ſe præ
ſtare:non uultus:nõ minas potentum timere. Potiorem uita cõſcientiam
ducere. In ſpecula credita excubare. Ad publicam gregis ſalutẽ oculos ſem
per intendere. Nihil ſuum credere quod Chriſti nõ ſit. Meditari iugiter de
miſeris Chriſtianis:qui proximi infidelibus ſunt. Pręſidia his mittere. Inci
tare Principes ad capeſſenda pro fide arma. Ducatum ſi opus ſit illis præ∖
ſtare. Theſauros in piam hanc cauſam effundere. Parcitate non impediri.
Miſſione legatorum. Profectione etiam ꝓpria ſi expediat pacare Regna.
Nullibi ob cauſam priuatam diſſenſiones optare. Conari: ut miniſterium
Sedis ubiq; ſit ſalutare. Domi quoq; bene compoſitum eſſe. Non iracun∕
dum:non impatientem:non male de miniſtris: qui probati iam ſunt eſti∖
mare. Partiri noctem:& diem ad opus:uiciſſim & quietem. Naturam non
inuertere. Velle:ut ſuo potius incõmodo omnium cõſulatur cõmodis: q̃ ut
unius quies aliorũ paretur inquietudine. Meminiſſe Gregoriani uerbi: qđ
litteræ apoſtolicę præferunt: Seruus ſeruorum Dei: Si quãdo a curis uacet
lectionem ſacram aſſumere. Identidem ſcribere. Colligere quæ memoratu
ſunt digna. Laborare ad pręſentem pariter & futuram utilitatem. His titu
lis:& numiſmatibus:& ludis:& epulis paratur ſolida:& perẽnis gloria. Illa
ſæcularia:ut inania ſunt ita euaneſcunt q̃primum: nec fructum acceptabi∕
lem habent. Qui gloriatur inquit Hieremias Propheta:in Domino glorie
tur. Et Apoſtolus Paulus. Mihi abſit gloriari niſi in Cruce Domini noſtri
Ieſu Chriſti:per quem mihi mundus crucifixus eſt:& ego mundo. Hos au
di Paule:& in quærenda laude ante oculos pone. Suadebunt ſanius:quam
uana Gentilitas. Vale.

Fr. Bertino Lucenſi Epõ Andrienſi.

AB ultima Gallia requiris a me quid poſt tuũ diſceſſum a nobis 223
ſit actũ in bohemicis rebus: Momenti (ut ſapienter ſcribis) mul
tum habentibus uel ad ſalutem uel ad perditionẽ eoꝝ: quos ab
initio cauſæ ne interirent ſeruare propoſitũ fuit. Non puto de exitu iudicii
uelle te quicquam agnoſcere cum uidiſti præſens:& ĩ ſenatu ante:& mox
in baſilica Petri ſolennem ſententiam a Pontifice ferri. In qua & manifeſte Georg. roge 393
hæreſis Georgius damnabatur: & ſceptro regni ſubditorumq; fide:ordine brarius.
priuabatur. Ea tantum poſtulari exiſtimo:quæ ſecuta ex illo tempore ſũt. Lau. Rouo
Quã ad rem opportune accidit reditus ad nos Ferrarienſis Epiſcopi:qui an rella.

te ad nurimbergensem conuentum in Germaniam missus: & de his plura intelligens refert quo in statu sint singula. Praesul (ut nosti) grauis est & fide dignissimus. Ex eius igitur multo & accurato sermone eis de rebus ita collegi: Magnam partem Georgicae ditionis audito sedis iudicio ab illius tyrannide se seiunxisse: ac iam palam detrectare imperia: Dinastarum autem quemque ac populorum ad priuatam defensionem se comparare: Metuendum uero esse: ne ii omnes Germanis non adiuuantibus & perurgente Georgio insignem aliquam calamitatem accipiant: Polonorum regem: quem creditum erat uendicaturum armis id regnum tradente praesertim Pontifice: nec libere quicquid habeat animi respondere: nec saniorem illo in fide haberi. Imperatorem quoque Federicum ad omnia praeposterum innata lentitudine nescire quid potissimum agat. Id modo unum flagitare a nobis ne aduocetur Polonus rebus suis in tanta propinquitate tremendus. Palam etiam ferre si maxime damnandi regis nostrum iudicium fuit non utique potestatem esse regni tradendi: eam totam imperatoriam esse: germanos itidem principes priuatis adductos periculis: de Polono excludendo sentire cum Caesare. Neminem autem inueniri: qui non habeat Georgium odio: & propter eius iniquitatem regno deici cupiat. Verum dum sibi inuicem omnes mutuis contentionibus dissident: parumque pacati sunt Caesari: contingere ut metu quisque aduersae factionis ne illi se Bohemus adiungat nonmodo temperet bello: sed necessario quoque blandiatur fortunae. Eaque ob causam quosdam foederibus: nonnullos coniugiis esse coniunctos. In eo autem summum periculum uerti ne undique liber hereticus carptim aduersantium quemque uel studiis continuis sibi conciliet: uel opprimat armis. Et.n. totum corpus sanae partis regni non coire in unum ad priuatam cuiusque defensionem: sed laborante uicino quietem proximos agere: atque ad sua tantum conuenienda studium adhibere. Futurum igitur his tantis incommodis ut mox ille pristinis suae tyrannidi restitutis uiribus: nonmodo contempturus haec nostra sedis iudicia sit: sed passim uel metu: uel gratia studia totius Germaniae conciliaturus. Atque ita quemque Bohemorum antea chatolice sententem in eandem secum damnationem iturum: nec ante futurum finem quam ille insigni aliquando detrimento Romanam ecclesiam ulciscendi studio afficiat. Summa Ferrariensis nostri haec est: non aliena quidem a uero si terrena tantum aspiciat. sed ego non ea solum contemplor: quae humani consilii sunt: Altius quiddam specto christianae fidei decentius. In domino deo summa mihi est spes: non sinente causam suae religionis perire. sperauerunt in eum patres nostri: sperauerunt & liberauit eos. clamauerunt ad eum & salui facti sunt. In eo sperauerunt: & non sunt confusi. Sperantes & nos consecuturi nimirum eius misericordiam sumus, neque. n.

abbreuiata est manus:semper plana:semper omnipotens. Ministerium iu stitiae operati sumus. Iustitiae admiscuimus clementiam. Nulla solennitas. Nullus ordo: Nulla expectatio est praetermissa. Rite peracta sunt omnia. In quadriennium a die citati rei productum iudicium est:non negligentia ulla nostra:sed certo semper consilio. Ter flagitante Caesare: conuersionem q; eius spondente : semel autem Principibus: quos memoraui idipsum pe tentibus:cursum damnationis suspendimus:maiori semper gratificatione: q̄ spe. Ea uero lege continuo est promissa suspensio:si interim ille fidelibus pacatis nihil noceret. Indulgentia nostra abusus contumaciter est : Non quietem agens:non iis etiam parcens:quos propter institutum erat iudici um. Per has moras sic eos nequiter habuit : sic dure afflixit : ut graues ad nos perferrentur querelae: & facilitatis nostrae aliquando nos poeniteret. Pertulimus tamen patienter omnia: Ac licet decepti:in eadem lenitate du rauimus:ne aliquando in mali Regis iudicio:aut praecipites:aut immiseri cordes existimari possemus. Cur ergo in tanta mansuetudine nostra : & tam iusta fidei causa non speremus in Domino? metumq; omnem sinistri euentus si quis nos habet:forti animo abiiciamus? An non dictum est no bis per Apostolum Iacobum. Benefacientes: & non timentes ullam per turbationem? An non per Saluatorem Christum Iesum. Maior est qui in caelo est:q̄ qui in mundo? Et mihi uindictam : & ego retribuam? Scimus iuxta uerbum scripturae itinera impiorum perire: Ultionem sanguinis ser uorum Dei:qui effunditur introire in eius conspectum. Esse eum a dextris nobis:ne cōmoueamur. In tantis sponsionibus Diuini eloquii:nisi infide les simus:bene concipiendum est nobis: & erecta mente expectanda repro missa praesidia. Presto & enim sunt omnibus inuocantibus ea. Ac licet pec cata nostra terrere merito nos debeant : ab iisq; flagella debita sint expe ctanda : quia tamen publica Christianorum res geritur: Atq; in unius ca su multorum salus exurgit:confidendum indubie est pietatem diuinam ad fidem magis ecclesiae respecturam:q̄ ad conditionis humanę fragilitatem. Exemplis innumeris confirmatur haec in me sententia. Quorum supra me moriam nostram nulla attingam. Sunt enim innumera. Tria tantum:quę uidimus ipsi satis ad confirmandas animas sint:eo quidem efficaciora:quo a nostra cognitione minus remota. Damnato nuper propter heresim Si gismundo Malatesta:opinione rei militaris: & locorum cōmunitione po tenti ratio perdendi hominis non sat humanis iudiciis cernebatur. Ab Aragonēsibus:a Florētinis:a Sforcianis : ab omni nostro Senatu dissuade bat Pio executionis susceptio: Proponebant opidda eius nōnulla natura: & māu sic cōparata:ut facile decennalē obsidionē possēt pferre. At pī ille

Deo fretus:cui holocaustum id parabatur:illato bello:& apud Senogalliā hoste deuicto intra paucissimos menses Dominatum omnē:qui maximus erat:manifesto Dei praesidio abstulit :sueq; ditioni adiecit. Illū uero cōclusum Arimini deleturus certe uidebatur:nisi mox poenitens facti in Basilica Petri Apostoli conceptam heresim publice abiurasset. Ad cōsequendāq; ueniam Venetorum quoq; deprecatione fuisset adiutus: Alter eque Sigismundus ex Pricipibus Austriae:propter Cardinalem Romanę Ecclesię in uinclis habitum pari damnatus iudicio:Principatuq; omni exutus:cum ꝓpter amplissimam cognationem:Germanorumq; foedera:ultorē facinoris habiturus non putaretur:uexatus tñ poenis continuis:atq; odio suis habitus:Longa ēt contumacia fatigatus:a nullisq; interim in sua consortia receptus:diuino tandem est humiliatus miraculo:atq; eo quidem usq; humiliatus:ut Romanorum Imperator Augustus Caesar orbis nostri alterū caput:consanguinitate illum attingens:cum summa Sedis gloria ante genua legati Apostolici procidens non ante surgendū putauerit: uel finē obsecrationibus imponendum:q̄ poenitenti:& satis pro iniuriis facienti poenarum abolitionem:restitutionemq; est cōsecutus. Diethero autem Isemburgensi quid mirabilius diebus nostris accidit? aut operi diuino similius? Praefecerat hunc idem Pius summo sacerdotio Maguntino:qua ex sede:& dominatum amplissimum:& ius eligendi Caesaris fuerat assecutus. obuertente autem mox cornua in patrem:nilq; aliud preter euersionem primę sedis superbis consiliis agitante:proindeq; quottidie nouis in nos motibus Germaniam concitante:priuatus & ipse est soléni Senatus decreto:reuerētiorq; alter in priuati locum suffectus. Cum autem ad complenda haec armis nimirum opus esse iudicaretur:tenente illo praesertim Maguntiam ciuitatem:eiusq; arces:atq; opida uniuersa bellum paratur utrinq;:& magnis res studiis geritur. Concurritur non multo post apud oppidum Egram. Superantur nostri:Ducesq; fere omnes in potestatē hostis uiui deueniunt. Actū eo tēpore de Maguntinis conatibus iudicabatur:Nemo erat qui tanta plaga accepta:medicinam mali uel uideret:uel sperandā sibi putaret. Ecce autem de improuiso Pio solo ex omnibus: spe Dei non destituto:adest de sancto suo auxilium. Fridericus Palatinus Rheni : quo Duce: & socio superbus sacerdos nos uicerat:diffidere ab illo uehementissime coepit. Sic ut de iuuādo presule:quem oppugnauerat:quottidianis conditionibus ageret:quarū rerum metu:& tedio affectus Deietherus : cōscientia simul tanti iudicii fatigatus contentioni cessit:& sedi. Inde mercedem iniquitatis dispensatione Dei accipiens : unde nos ante terruerat. Eundem nunc nobis exitum diuina gratia sperare debemus : nec omnia nostris ponderibus tru-

tinare.Dño Deo: qui ſupra nos eſt:ea quæ ſupra nos ſunt fidenter permit-
tere.Cauſa non abſimilis eſt.Minori hic neceſſitate nõ premuntur fideles
q̄ ibi.A noſtro porro ordine nulla cõſilia ſunt defutura.nulla pręſidia. Cõ
trahentur omnia:per quæ oppugnari caput peſtiferum ualeat.Interim ſpe
bona fortiſſime ſubleuati expectemus ſuſcitari ſpiritũ Danielis:qui Satha
nam conterat ſub pedibus noſtris:& molas Leonũ confringat. Quod pie
tate ſua ille nobis concedat:qui ductori populi ſui per Iſaiam prophetam
dixit.Meus es tu:cum tranſieris per aquas tecum ero:& flumina non ope
rient te. Cum ambulaueris in igne non combureris: & flãma nõ ardebit
te.Quia ego Dominus Deus tuus:ſanctus i iſrael ſaluator tuus.ac rurſum
appræhendi dexteram tuam:ſubiiciam ante faciem tuam gentes: & dorſa
regum conuertam. Vale.

Franciſco de Caſtiliono Florentino Præſbytero.

DE ſummula beati Antonini:atq; eius idice bene curata ſunt oĩa. 224.
De exhortatione quoq; ad ſtudium uerę religionis:placet quod
libello eſt additum.expectationi noſtrę reſpondent omnia.Ha
beo tuæ diligentię gratias.Precium quod te tacente:me requirente præſul 164
Feſulanus indicauit incluſum his mitto libras uiginti. Cõmẽtarium de ſta
tibus deſcribi opus non eſt.A præſule Siluenſi illud paraui: q̄ emendatiſſi
mum:& pulcherrimum.Remitto:ut petis alteram ſummulã:quam in pi-
gnus meę deſcribendę a te ante acceperam.Pro ea quoq; gratias ago.Fe
ſulanum ipſum:quẽ mihi honorificis uerbis cõmendas amo ut patrem:co
loq; ut eum:cui ad ſummam doctrinam:ſumma quoq; accedit integritas.
Nulli ſuo uel loco:uel tempori deero.Sed utinam fundamenta:quę illi iece
ram:eleuaſſet noſtro conſilio.Perfectum nunc: atq; abſolutum opus inſpi
ceres.Sed nec Platinã deſeram:cui adhuc eſt durior iudicio meo fortuna:q̄
culpa. Vale.Romæ.

Campano Epiſcopo Aprutino.

COntra q̄ petii:& q̄ recepiſti:mẽſem iã ſecũdũ nil ſcribis.Aut ni 225
mium Theramo delectaris:aut noſtri exceſſit memoria.Vtrũcũ
q; eſt ſine repręhenſione amicũ non deſeris.Vel præteritũ ſarci
eus:ſcribe quottidie:uel q^{d} malumus redi ad nos.Deſiderium tacentis:ab
ſentiſq; ferre non poſſumus.Nullis tuis de rebus: non de te etiã poſt diſceſ
ſum tuum cognoui.Audi tu contra de me:& meis: Id ſane quod ſine mole
ſtia multa non audies.Familia noſtra uexata eſt his diebus peſtilentia:
iacturamq; miſerabilem fecit. Ioannes Barchinonenſis tuus olim contu-
bernalis: nunc meorum ſtudiorum comes: repente ſublatus eſt: uir
unus: ut ſcis: commendatione uitę: & intelligentia ſacrarum litterarum

excellens. Hunc secutus est Bartholomeus Scarampus: summæ nobilita-
tis: & modestiæ iuuenis. Ambo non chari solũ: sed imprimis etiam utiles.
Hactenus quieuit malum: apprachẽdit quoq; : enecuitq; inferioris famula
tus perplures. Eam ob causam collectis sarcinulis cogito intra quatriduũ
Pientiam petere: atq; ibi largiente Domino æstatem exigere. Cardinales
nonnulli iam abiere. Sulticiam puto: conflagrante iam domo: sine causa
expectare: donec flãma me opprimat. Scis iam ubi sim futurus. erit beni-
uolentię tuæ uel præsentia: uel litteris amicissimũ cõsolari. Litteræ mi Cã
pane semper gratæ: sed lõge tu gratior. Vale. Romæ. Maii. M.cccclxviii.

Cardinali Mantuano.

126 VEni Pientiam: & sum in ędiculis meis: quæ olim in gratiam Pii ædificatæ: gratissimum nũc præbent secessum. Aer purissimus est. Circũstãtia loca plæna lęticię. Exulat undecũq; ñ pestis mõ: sed nomẽ ẽt pestis. Si quęris qd agã: breui accipe. Inuoluor libris: lego & scribo: & uagor. Cõteplor quoq; scã illa uestigia pris nři: quæ toto hoc col le sunt sæpe impressa. Peto a te maiorem in modum: Primum: ut si aer pesti lens isthic perseuerat: Romæ non sis: maioremq; uitæ tuæ: q̃ rerum geren darum curam suscipias. Deinde ut fidelem animam Papiensis tui diligas: eum protegas: consulasq; semper quid quaq; ĩ re agẽdum ei existimes. Te enim supra omnes sui ordinis amat: & prę cęteris sperat ĩ te. Locus hic ut procul ab hominum consortiis est: ita & a rebus quę possint litteris signifi cari. propterea nihil significo: & finem hic facio. Cõmenda me sanctissimo Domino nostro: & patri meo condiacono tuo Cardinali Montisferrati. Be neuale mi amantissime Mantuane. Pientiæ.

Cardinali Montisferrati.

127 OFficium est filii significare patri quicquid ei uel secundi accidat: uel aduersi. Significo igitur uenisse me Pientiam cum tota fami lia: ac q̃tum locus placuit: tantum iter quatridui displicuisse: quod nunquam effusis imbribus caruit. Viç finis illorum finẽ fecit. Sum in hoc oppidulo maxima cum quiete. Lego: & uagor. Lectioni agers & agro succedit lectio. Animus est: totam æstatem hic agere: nisi aut Pontifex aliud imperet: aut aer insalubris pellat. Precor Dominatio- nem tuam Reuerendissimam: ut Papiensis sui sit memor: eumq; adiu- uet in quottidianis necessitatibus. Imperaui meis: qui remanserunt Romæ adeant illam: cum patrocinio ullo est opus. Scio non defu- turam mihi: & illis charitatem amantissimi patris. Si Romæ non cessat pestis: quæso in aliquem locum secedat: malitq; exemplo alie- no: quam damno suo admoneri. Seruanda est uita; Idq; agendum nę

ftudio exigui boni in magna mala incidamus. Pientiæ.

Ricardo Cardinali Conftantienfi.

POft difceffum meum ab urbe: nefcio quid confilii cœperit Dominatio ueftra: manferit ne Romę an feceflerit. Rurfum fi cef ferit: qui ei locus ante alios placuit. Ego: ut præfens uerbo figni ficaui: Pientiã ueni: quod oppidum amœnitate agri: & puritate aeris: me multum oblectat. Non minus tamen confolantur libri: quibus totum id fpacii: quod a curanda ualitudine fuperat: cum delectatione impenditur. Vtcunq; de fe ftatuerit Dignatio ueftra: det operam: ut ualeat bene: utq; non peftilentiam modo: fed metum quoq; peftilentiæ uitet. hæc cura: & ppter fe fufcipienda eft: & magis propter familiam: cuius non tam domini: q̃ patres effe debemus. Contendebam quottidianis precibus a. D. ueftra: ut Montepolitiani effet: Nunc damno confilium. Eft enim is locus militibus plęnus. Dux quidam ex exercitu Ferdinandi regis Alphonfus nomine cum turmis quattuor equitum illic hibernauit: nec pace iã facta: abiturus per hanc æftatem uidetur. Non conuenirent: meo iudicio: cum Breuiarifs enfes: cum ecclefia caftra: & cũ Aragonenfibus: Galli. Itaq; fi placet: Pientiam ueniat ad filium pater: Ad feruum Dominus: & ad canonicum Archiprębyter fuus. Domus hic plurimę funt: Vina ęgregia: Frugum: & pabuli gratiffima copia. Erit & Papienfis ucfter: qui quottidianis obfequiis iucundiora omnia fibi & familię faciet. Quid aliud offerã nefcio. Dominus Deus Dominationem ueftram cuftodiat. Pientiæ.

Oliuerio Cardinali Neapolitano.

ERam antea non meus: Nunc cum Pientiæ fum mihi ipfi reddi tus uideor. Fruor quiete animi magna. Cum libris omne colloquium ago. Nulla mihi eft cura futurum ne fit cras Cõfiftoriũ: audiri perendie a Pontifice poffim. Preces adeuntium non me habent folli citum. Non torquent interceffiones reiectę. Nullis uifitationibus crucior. Bene habito. In cœlo fum puro: ac falubri. Peftilentię nonmodo res: fed ne fufpitio quidẽ ulla hic eft. Vitam (ut uerbo uno abfoluam) prope cælefte fum nactus. Vtinam perpetua hæc fint. Quid de fe ftatuerit Dominatio tua ignoro. Opto cõfilium cœperit tempori opportunum. Si mala inchoa ta Romę continuant uitam præferat omnibus. Propter eam enim quærimus cætera. Illa perfequi cum uitæ difcrimine non bene confultum uidetur. Dicam cum Euangelio. Exemplum meum dedi uobis: ut ficut ego facio: & uos faciatis. Bene ac fœliciter ualeat Dominatio tua: & Papiẽfis fui fit memor. Pientiæ.

Baptiftę Poggio Clerico Apoftolici Aerarii.

230
Egi in itinere epistolam tuam:ut tibi eram pollicitus. Pientiam
quoq; ueniēs iterum eam percurri. Primū gratias ago : quod de
gustationem hanc ingenii mihi obtuleris:quod ego: & si non de
generem ab ingenioso patre putarem:experimento tñ nullo ante agnoue
ram. Deinde delectatū me fateor copia rerum:quas ad ea refellenda addu
cis:quæ tibi: Theologia excepta in diuersis hominum studiis non satis pro
bari uidentur. Accedit quoq; uis ipsa uerborū:ac proprietas:quæ suis locis
ita adiungitur:ut non discere nunc primū:sed quæ didiceris diu monstrare
aliis iam uidearis. Nulla exempla : nullæ similitudines desunt:quæ ad cōfir
mandum propositum ualeant. Videris legisse multa : lectorum memoriā
conseruasse. Effert se fecunditas illa:quā in adolescente Cicero quærit. Non
dico quid de causa ipsa existimem. Alterius temporis erit discussio. Hoc cō
tendo præcipua cōmendatione te dignum:qđ tanto acumine:tanta proba
tionum uarietate confirmatam iam opinionem oppugnes. Non mentior
tibi:nec adulationibus amicissimum fallo. Errare possum iudicio:uoluntate
non erro. quod igitur fecisse uerbis & memini ego & tu epistola refers:iterū
scripto hoc facio. hortor quāmaxime possum ut bona hęc a natura accepta
aucta iam primis laboribus indiem conatibus absolutiora perficias: Patri
niq; exempli:& laudis huius expectationem adimpleas. Vides quanta ho
minum doctorū inopia laborent tempora hæc:q̄ in paucis cōmendatio sit:
q̄ in paucioribus spes. Fecerunt litteræ tuæ:ut te ex his confidam futurum:
qui retinendæ gloriæ huius esse auctor facile possis. Itaq; & totus ī hoc sis:
& ad hanc industriam totum te forma. Valitudo tibi ad laborē idonea est:
Ad continuationē ętas:ad discēdum:& scribendū natura pfacilis. Me aūt
qui te antea ꝓpter memoriā Pogii patris diligebam tantūmodo : nunc ēt
pp uirtutē amo hortatorē ꝓpositi:& prędicatorē ingenii:Adiutorē quoq;
si ita expedierit studiorum tuorū semp habebis. Vale. Pientiæ:

Falconi.

231
Omitantibus imbribus quarto a discessu die Pientiā ueni. Sum
hic animo quieto. Non uexant me illę molestiæ:quas anno prę
terito pertuli Senis. Hi Pientini ciues diē in agro agētes: noctu
dormiunt libentius:q̄ uisitent. Itaq; meus sum omni ex parte. Loci huius
hoc primum est beneficium. Sed succedunt alia. Purissimus aer. Circun
stantia oppida contagiis uacua. Necessariorum facultas. Nam quæ stu
diosos piscationis:aucupii: & uenationis possint delectare:etiam multa:
& proxima. Facio quod prioribus secessibus. Lego: & scribo: Am
bulo quoq; ualitudinis causa. Nam uenandi cura nescio ætate:an sa
tietate iam est remissior facta. Habes studia mea. Nunc a te Falco:

more solito multa cōtendo. Primū: ut ualeas bene: Deinde ne nimia fiducia uitæ adducas in discrimen tuā salutem. Post autem: ut patri nostro Auinionensi omnibus me horis cōmendes: cuius eo mihi est tristior abitus: quod illum ante discessum uisurus non uideor. Proxime uero: ut me falconice ames. Desideriorum meorum sis memor. Non obliuiscaris absentis: cuius præsentis animum mentemq; agnosti. Postremo uero: ut meorum: qui Romæ sunt curam pro me patris: & Domini habeas. Requiras aliquando qd fiat: uetes: Imperes: quod lōgo iam usu sensibus meis cōsentaneum putes: & quoniam his in collibus sum: ad quos auræ frequentius: q̄ homines ueniunt. fac quoq; ut diligentia tua urbanarum rerum expers non sim. Hic labor si te occupatissimum premet: cogita quod sine fructu non erit. Opera una amico tibiq; iscries. Stilum. n. exercebis: qui rubiginibus scaber nunq̄: nisi a ruina mea hoc est respondendi necessitate detergitur. Cum dies erit collegii tui: cūq; assederitis omnes: priusq̄ ulla de re iter uos referatur Patri meo Feltrensi: & Vicecamerario: & singulis suo ordīe salutationē: & cōmēdationē meo noīe dices. Oībus. n. ꝓspera: & ꝑcor: & opto. Vale. Pientiæ.

F. Episcopo Andriensi.

Mmonui te ab initio litteris meis id ageres tota tua pro me in intercessiōe: ut nec importuni uideremur nec cupidi. Nil enim minus conuenire putaui: q̄ mendicantem ex suo non dantis arbitrio uelle accipere. Quod igitur nunc facere instituis ab initio factum oportuit. Muti deinceps: nec nutu quidem significa uelle te amplius. Gratiæ ꝓ acceptis habendæ sunt: ac quiescendum. Ego enim ex proximo naufragio iam respirare incepi. Colam uero quem mones: Idq; propter excellentem uirtutem suam: non solum propter hanc exiguam animi significationem. Pius hunc mihi affectum reliquit: Hunc usq; ad mortem tenebo. Id pauxillum: quod apud te est mitte Romam Medicis mensariis. Fideliter illi soluent. Apud alios deponi non placet. Rem Nicolai nostri curabo q̄tum ex longinquo secessu licebit: sum enim Pientiæ: extrusus urbe pestis incendio: quod Domum apprehendens hunc modo: nunc illum non sine cęterorum discrimine: & meo populabatur quottidie. Vale Andriensis mi: quem amo toto corde: & totis uisceribus meis. Pientiæ. 232

Francisco Castilioneo.

Er hūc: nescio quem missum ad me a Priori Beati Apollinaris: remitto tibi summulam tuam. Placet quod de habita pecunia scribis. Rursum si expendendum nostra causa aliquid erit ne agas nobiscum rustice. Quid attinuit celare amicum debiti æris? An non sum tuæ inopiæ conscius? An non sufficit opera posita? An non 233

etiã ita mihi familiaris esset ut te eius rei non pudere debuerit. Vt animis in
ter nos sic uerbis posthac liberi sumus. De libello tuo faciã quod mones.
Ad anxietatem illum iterum legam: siáq; Aristarchus sicubi erratũ agno
uero ornatu uel re. Veni Pientiam ex urbe pestilentia pulsus: quæ appręhen
dere domum meã iam cœperat. Non ocior ignaue. Cum libris oĩs mihi res
Ioannes Antonius Saracenus. est: quibus ita indulgeo: ut soli pene totũ me habeant. Est mihi adolescens
domi: quem Pius Pontifex initio Cardinalatus mei alẽdum dederat mihi:
Filius enim ex sorore consobrina erat. Hunc eductum a paruo bonis litte
ris: & moribus curaui institui. Sine præceptore nũc est: & ruminat magis:
q̃ pascitur. Propter repentinũ discessum parare alterum Romę non potui:
Simul quod rari ibi grãmatici sunt: qui nõ gentilitatis: q̃ religionis plus ha
beant. Vide quæso si quem mittere isthinc ad me potes: non alia accipien
dum gratia: q̃ si instituendus esset ex me natus filius. Eum enim cõmenda
tione Pii: & religione sua alio cultu non habeo. Vt uero qui mittendus sit
noscas: ita accipe. Annos sexdecim natus adolescẽs: est specie admodum li
berali. Vita (quod credã) immaculata. Condiscit mecum: & cum sacerdo
te horas canonicas. Prima rudimenta: quæ isti canones nominant: pene ab
soluit. Cõmentarios Cęsaris belli Gallici didicit. Primum etiam uolumen
totum menti habet. Ingenii boni est: melioris memoriæ. Tota uero condi
tione ad discendum parendumq; facilis. Salarium: quod uenienti statues si
ne exceptione præstabitur: q̃q̃ seruienti bene melior expectãda sit merces.
Hoc mi Francisce cura æque ut cætera: & uale: & responde. Pientiæ.

B. Cardinali Rauennati.

234 EX litteris inclusis uidebit dignatio tua quid scribat ad me Nico
laus frater. Ego ab his locis adiuuare eum non possum. Quæso
tu Domine ne deseras fidelem seruum. Adiumento sis inopi: eri
piasq; eum de manu iniqui: & contra legem agentis: si non sua causa: qui
tuus est: at mea: qui me tibi totum addixi. Beneficientę tuę uides nunc re
tributionem. A superbia officii contẽnit te is: qui per te officium est assecu
tus. Cohibenda meo iudicio est ingrata malignitas. Vbicũq; sim ego me
us mihi Rauennas in animo est. Tibi oro absens Papiensis ne excidat. De
betur fidei suæ charitas tua. Vale. Pientiæ.

Petro Acciaiolo.

235 ACcepi lr̃as tuas. Accepi & antidota cõsilio medicorũ parata.
Vidi quoq; qua sollicitudĩe sis ad meã salutẽ. Quid tibi Petre ali
ud dicã: nisi amari me unice abs te: Nec stabilitã studiis: & uitę
consuetudĩe charitatẽ moueri re ulla ab aĩs posse. Gratias tibi ago: planeq;
fateor hac significatione pietatis tuæ accessisse ad meam in te uoluntatem

q̄rum accedere cumulato iam affectui potuit. Det dominus ut testificari hoc possim re magis q̄ uerbo. Ego ut tu ēt sentis i piculo fui. Quattuor mi hi ex pestilentia obiere. Inter eos duo: quorum alter orabat mecum: Alteri us iam correpti malo uenam tetigi ac frontem. Veni propterea in hunc lo cum: ubi & coelum purissimum est: & reliqua affatim omnia ad nos recreā dos. Diem iam quadragesimum sine contagio euasi: quod spaciū sine pe riculo esse nō uolunt. Quid inde erit ignoro. spero in misericordia Dei: quae me in hunc diem tutata: ēt in futurū non deseret. uita sobria: de qua mones seruatur a me. A familia item quantum in multitudine potest. Vtar antido tis tuis: q̄ tanq̄ contra uim mali huius ea persaepe nil ualēt: Magisq; a deo q̄ hominibus sint petenda leuamina. Memini ego me adolescente hūc ipm medicum: quem refers in magna olim pestilētia conatum fuisse his ipsis re mediis seruare familiam Guidettam: in qua famulabar: attñ iuuenes duos: qui impensius his utebantur intra paucos dies extinctos. Sic est in huma nis adhuc. Nihil praesentius: nil certius Virgiliano consilio. Fuge crudeles terras: fuge littus auarum. eo semper utar cū potero. Vale: & sicut coepisti scribe ad me aliquando. Pientiae.

Bartholome us Scarāpus

Paulo Secundo Pontifici Maximo.

SCripta mihi ex ordie sunt quę. b. uestra die ascensionis Domini magna patrum & populi frequentia Romę celebrauit: ad propi tiandum pro pace iam constitura datorem bonorum omnium Deum. ea ego summa iucūditate accepi. Delectatus caeteris omnibus: sed illo imprimis quo Beatitudo Vestra in decantatione uersiculi Agnus Dei ad osculum pacis nō proximos tātum sed nouo more Cardinales omnes: omnesq; oratores admisit: qui ad sacra conuenerāt. Nil meo iudicio dici & rei cogitari aptius potuit: ut uidelicet a quo pacis opo illi acceperāt ab eo dem quoq; significationem eius acciperent: & cuius manus infirmam car nem sanauerat: os tranquilitatis spiritum inspiraret. Gratulor beatitudini uestrę: Illiq; ut idignus Sacerdos gratias humiles ago. Nec. n. possunt ope ra huiusmodi sine magnis fructibus esse. Placatur Deus. Impetratur gratia actionibus nostris. Impletur ministerium Sedis. In conspectu ēt plebis mi ruminmodum acceptio crescit atq; auctoritas. Tota Italia nunc celebrat nomen Ecclesiae: & beneficiū renouatae pacis illius opus putatur. Detrimen ta multa suscepta iam erant ex bello: & maiora expectabantur in dies. Nec deerant qui maloꝝ propagationem uariis artificiis quęrerent. Diuturnus labor sanctitatis uestre: Dexteritasq; & patientia praeter spem abstulit oīa. Benedictus Deus: qui respexit in faciem Christi sui: Deditq; ut contra ma lignorum calūnias re & uerbo pateret pietas eius interior: nō ante credita

216 23464

q̃ experimento probata. Doleo non astitisse Beatitudini uestræ in tanta so lemnium celebritate: quam si sciuissem prætulissem hoc spectaculum meo: & familiæ periculo. Sum hic Pientiæ & ualeo : lego & scribo: raraq; est præ terquam a libris uoluptas. Memor quoq; beneficiorum sanctitatis uestræ oro & orari in meis sacrificiis facio pro incolumitate sua : quam misericors Deus ex uoto pręstet: eiusdem pedibus me semper cum deuotione com mendo. Pientiæ.

Domino Henrico Cubiculario Secreto Pontificis Pauli.

137 Audio me affecerunt litteræ uestræ: quibus nunciata est solenni tas ascensionis a Pontifice celebrata. Ago huic charitati pluri mas gratias: quæ non est passa lætissimam rem ab amicissimo ignorari. Video Papiensem illum cuius olim aures: & hostia assiduis uoci bus pulsabatis esse uobis menti: nec ꝓpter ullas occupationes aliquid di lectionis ĩminui. Ita precor faciatis: cumq; ametis: a quo fraterne amamini. Solẽnitas ipsa quantum intelligo bene instituta est: Bene processit: & bene est adimpleta. Omnia ex sanctis adinuentionibus religiosi pastoris fue runt. Sed illud imprimis quod de osculo pacis est factum. Placuit: decuit : absentisq; cor ipsa consideratione molliuit. Det Dominus bono principi uitam: & petitiones eius adimpleat: quandoquidem oculi sui semper ad eũ. De redditis litteris meis suæ Sãctitati rursum diligẽtię uestræ gratias ago: & rogo: ut pedibus eius me quam sæpe: & quã beniuole cõmendetis. Ego hic a libris raro discedo. Recreationi tantum datur quantum necesse est. Beneualete. Pientiæ.

Antonio Forliuiensi Clerico Cameræ.

138 Ot tibi gratias ago pro omnibus quæ nunciasti: quot syllabas continuit epistola tua. Eram hospes ignarusq; omnium: nisi tu subuenisses. Placet igitur pestilẽtiam post discessum meum nõ auctam: Pontificem solenni celebritate paci iam constitutæ extremã ma num imposuisse: Te & Gullielmum contubernalem beneualere: Me a uo bis sapientem haberi quod in tempore mihi: & familiæ cauerim. De Falco ne nostro quid opineris intelligo. Nõdum rescripsit ad litteras meas. Itaq; nec de abitu eius certum aliquid scio. Conñcio tamen uerum esse quod pu tas: Illo argumento admonitus: quod Auinionensis meus excusans per lit teras diuersionem suam ad me quam mihi spopõderat: ait ꝓ me mittam unum ad te hunc ego futurum esse Falconem interpretor: cui ob hanc cau sam iam parari cubiculũ facio. Quod de Pharẽsi Episcopo nuncias sane pupugit cor meũ. Attende quæ sequantur & scribe. Non.n. sine metu sum parari hanc fabricam in Feltrensem Epm meum: cuius omnem iacturã ho

noris:& rerum communem mihi putarem. Dominus illi sit adiumento: & de gente nõ sancta ab homine iniquo & doloso eripiat eum. Tu Antoni cõserua te:& ualitudinem cura: & ędes meas uise aliquando: & quid agatur require. Saluta etiam uerbis meis totam familiam tuam: Nicholaum: Hieronymum: Stephanum: Francalanciam quoq;: Quibus ministris & solatoribus in fuga mea apud te nuper sum usus. Vale iterũ. Pientiæ.

Cardinali Mantuano.

Incis me omnibus in rebus Aamantissime Mantuane: etiam iocis: quorum me unicum architectum esse putabã. Scripsi tuæ dignationi inspici hic totos dies sancta illa uestigia beatissimi patris nostri ad memoriã filiorum impressa. Cauillans respõdes isthic melius: & crebrius occurrere oculis: Causamq; affers eam: quã ego sine multo risu non legi. Vera prædicas pater. est plane quod sentis. A iusto iudicio non errat iudicium tuum. Non committam ergo post hac: ut maiorem ubi quam Romæ memoriam eius esse contendam. Vos estis: quibus ante oculos ille est. Sed hæc hactenus. Gratias ago pro iis: quæ de Ascensionis solennitate significas. Placent omnia: etiam si ut scribis tertium cantãdus fuerit hymnus. Illud imprimis lętor: quod tanto Pontificis hospitio tu hospes: tuęq; ędes sint illustratæ. Quis nunc Mantuano uti suo cõmodo poterit? Sũmissius iam erit agendum cum te alloquentur. Satis erat illum diuitem factum. Semi pontificem factum quis feret? Humiliari iam non poteris nisi una tantum consistoriali increpatione: qualem collegę tui sępe sũt passi. De Laurentio Pisauriensi dolet quod memoras. Vir est cum doctus: tum bonus: Tum uero etiam mihi amicus. Miror tamen quo pacto a consilio suo ipse abierit. Me.n. adiens triduo ãte discessum uehemẽter affirmauit caput illud sabaudiense non prius in fœderibus se admissurum: q̃ Dux suus id sibi litteris imperaret: Ad quem ea de re se scripsisse aiebat. Quin & Theanensem nostrum accusauit: quod propositum eius damnaret: in seq; ducis assensum reciperet. Periculosa sunt ut uides Principum ministeria: Atq; eo periculosiora quo magis ipsi præcipites. Dominus bonæ menti sit adiumento. Secessum quem paras probo: Locũ ipsum non probo. In itinere enim positus frequentes habet occasiones periculi. Hominum commertia uitanda his temporibus sunt: & in latibulis ferarum more salus quærenda. Itaq; hoc diligenter etiam atq; etiam uide. Vbicunq; autẽ sit futura. Datura tecum sit Papiensis: apud quem: immo in quo semper tu es. Vale: & de Ioanne Petro nostro aliquid aliquando cogita. Tibi enim crescit quicquid inter tuos crescit.

Antonio Tridento.

Gentili Vrbinati.

IN secessu agenti longe tu mihi gratior futurus es q̃ uersus:quã 242
casceoli:quam noua syrenula. Versus allati ab urbe multi sunt.
Casceoli inuenti his in collibus multi:syrenulæ autem:quas me
moras iam non placent. Vertuntur mox in gallos:& ex campanica id nu
per agnoui. Igr̃ ueni tu:in quo munus omne ẽ:& ois suauitas. Vale. Piẽtiæ.

O Cardinali Neapolitano.

GRatias ago benignitati uestræ pro iis quæ scripsit ac nunciauit. 243
Scripsit.n.summa significatione amoris in filium: & nunciauit
ea in quibus sum ualde lætatus. Solẽnitas publicatæ pacis cõue
niens implẽdo operi fuit: plæna religionis ac fidei:dignaq; illo:cuius in hu
iusce rebus nil ineptum:aut uile conspicitur. Donum hoc expetitum diu.
Quæsitum laboribus habitum tãdem ille perpetuet: qui misericorditer de
dit. Audio a Reuerẽdissimo domino meo Senensi:qui huc uenit:Dignatio
nem uestram ituram Neapolim. Id si ita erit benedicente & sociante Deo
eatur. Memor autem ibi sit meus Neapolitanus primum beneualere: In
de absenti seruo aliquid scribere. Tertio cõmendare Regi Papiensem suũ:
amicum paternum:sui studiosum: & duris temporibus notũ:qui ante ama
re cœpit q̃ nosci:& ante fraternum sanguinem fundere q̃ mercedem accipe
re. Hoc quoq; mẽti erit dignationi uestræ: ut primum uiderit fratrem amã
tissimum Fabritium complecti illum meo nomine:ac osculari. Illiq; etiam
iureiurãdo si opus erit testari me suum eẽ: & Caraphæ familiæ nõ minus
quam Picolomineę deditum. Accedet etiam postremũ obsequium patris:
ut Præsuli quoq; Andriensi: & Antonello secretario uerbis meis dicat salu
tem. In his si nimius sum:& si nimis onero tuã dignationem sua sit culpa.
Nimis.n.ipsa me diligit. Ego iteri fruar his libris & collibus: & meo Senẽ
si. Concedat omnipotens Deus ut futuro septembri: uel si audiatur cõsiliũ
meum octobri: bene curata ualitudie pingues & nitidi reuisamus nos Ro
mæ. Pientiæ. Die. iiii Iunii. M.cccclxviii.

L. Datho Secretario Pontificis.

INtelligo ex litteris tuis quæ cupiat Beatissimus pater de Nu 244
nismatibus inuentis. Curabo rẽ quanta diligentia potero & si
dum mittam: qui illa conquirat & ferat. Puto tamen distracta i
uarios esse. Apud me teste Deo nulla omnino sunt: Neq;.n.iis sum delecta
tus. Tantum cum essem Pientiæ: de inuentis audiui:& unum solum ispexi:
oblatum mihi a quodã Canonico qui ab inuentore acceperat. Referebat
ad trecenta esse numero. Quãtum ex superscriptione perspexi:ex nouissimis
sunt: nomen enim erat noui ac pene ignoti Imperatoris. Similia esse puto

quæ reliqua sunt:Sed ad pręceptum Pontificis me accingo. Vale.Vltima
Iunii:hora ipsa tuarum acceptarum.

Ioanni Petro Arriuabeno

245 DVo cõtendo a te pro amicicia nostra. Alterum ut commendes
Papiensem tuo Mantuano.Alterum ut ames me tu:uel amorẽ
magis continues.Addo & tertium:ut meo noie ex Mecœnate
nostro perquiras quid post discessum meum in publicis rebus acciderit: &
casurum existimet.In his collibus nil audio præter triturãtium strepitum:
& conuehentiũ messem ad horrea.Tu fac ut absensim Romæ: in Vatica
no magis atq; adeo in sinu ipso Pontificis.Miro secreto cõtinebuntur scin
per litteræ tuæ.Quæ huic Stephano:quẽ iussi adire credi fideliter possunt.
Pinge mihi curiã:& qcqd ĩtus:uel delirat̃ uel sapit̃. Vale.Pietię.vii.Augu.

Ioanni Petro Arriuabeno.

245 CAetera in litteris tuis bene. Illud non satis ad animũ: quod te a
cura nunciandorum quæ accidunt retrahis.Excusatio momentũ
nõ habet.Nam neq; certa apud me sunt:neq; a te audiuntur in
certa.Etiam nec ingrate lego:quæ feruntur in triuiis.Itaq; scribe omnia:&
sæpe scribe:& semper folium imple.Si minus delectabũt res: stillus:& ora
tio:& humanitas tua afferent uoluptatem. Nõ plęne adhuc persuades tibi
quãtum te amem.si persuaderes:ex quaq; fortuita hęrba fascem colligeres:
& pruritum amicarum aurium medicamẽto hoc tolleres. Cum scripturus
es adi tuum Principem.Dic scribo Papiensi: nunquid non & tuo nomine?
Ex eo semper tanquam ex sanctiore Pontificis ærario promes quos ad me
mittas thesauros.Itaq; hoc fac & uale. Item & familiola mea mecũ ualet.
Pientiæ die.xviii.Augusti.M.cccclxviii.

Ioanni Petro Arriuabeno.

246 Ogitabam Arriuabene mi nunciatione nouarum rerum:quam
c faceres primam in tuis litteris uoluptatem accipere.Accidit con
tra.Postremum inde accipio.Primæ locum habet charitas: quã
uideo in dies crescere:quantum uere nouo uiridis se subiicit alnus.Proxime
genus scribendi: quod omni laude dignum me sæpe in admirationem ad
ducit.Delectui uerborum:& concinnatui:& grauitati sic una opera seruis:
ut quem tibi ætate nostra anteponam non habeam:quibus te præferam in
ueniam multos. Delector plurimum hac cõmendatione ingenii: quintãq;
iam epistolam tuam ad priuatam animi oblectationem sæpe in manus re
sumens:plus illis tribuo ultima lectione quam prima. Gratias habeo huic
diligentiæ:Teq; licet occurrentem sponte meis affectibus hortor & oro ut
ad reditum usq; hac suauitate me teneas:omnium: quas isthinc expectem

optatiſſima & maxima intellexi quæ noſtratum rerum conditio ſit. Quo ab hoſtibus progreſſum. Quid metus: & ſpei. Quid itē ſenatibus duobus actum feratur. Significata omnia ad uerū exiſtimo: nec aliter accidiſſe puto q̄ referantur. In præcipiti meo iudicio ſumus: niſi ſtrenue conſiſtamus planta ad imum deuoluimur. Reſpiciat Deus in faciem paſtoris. Omne cōſilium ſuum confirmet: & reprobet cogitationes impiorum. Aſtiterūt.n. reges terræ: & principes ad uerſus Dominum: & aduerſus Chriſtum ſuū. Nil ex oībus me magis terret: q̄ nubes illa: q̄ i ꝓpiquo cōſtitiſſe affirmas. Parata.n. ad calamitatē ē: etſi mō itonuerit aliqd dabit illa ruinā Arboribꝰ ſtragemq; ſatis: ruet oīa late. Quæ ſequēt̃ expecto ex te. De Mātuano meo qđ refers nil eget teſtimonio. Quid Papienſi exploratius illius in ſe pietate? Iuuenis licet & ſana ſemper dedit conſilia: & patrocinatus eſt ſemper: & mea uel amara: uel dulcia propemodum ſua putauit. Dicam quod illi ſum ſæpe teſtatus. Arcem mearum omnium neceſſitatum: quas humani poſſent caſus afferre generoſiſſimam: officioſiſſimā: beneficentiſſimamq; Gonzagā domum mihi conſtitui: qua incolumi etiam ſi fractus illabatur orbis ferient impauidum ruinæ. Quod ad meum inte animum attinet uno hoc uerbo uoluntatem perpetuam accipe. Quod ſum tuum eſt. Quod ero tuum erit. Quod mihi optas tibi optas. Si cor ut facies inſpici poſſet: plus adhuc inueneris quā dico. Opinio præſtantis uirtutis tuæ experimentis iam confirmata adamantinis uinculis me tibi uinxerūt: quæ nec uis ulla uirum nec ipſi excidere ferro celicolæ poſſent. Beneuale. pridie chalēdas Septembris.

Alfonſo Duci Calabriæ.

Ortor autem: ut inter militares curas tuas: & uenatorias has uoluptates: litterarum quoq; ſtudia admittas: Ne quod imprimis ornamentum uitæ uiris præſtantibus eſt: poſtremum a te habitum uideatur. Ingenio ſummo es preditus. Ocium quoq; litterarū: ſi tecū Pontanus eſt ægregium habes. Animo tantum eſt opus. Ego quoq;: qui Pientiæ hortatus excellentiam tuam ſum ad uirtutem: ideo manu mea: & ueterum more hęc ſcripſi: ut te ad reſcribendum inuitans: occaſionem reuiſendorum libellorum pręberem. Memento ſu︀periorum Ducum: qui cum gloria militari coniungendam quoq; hanc laudem duxerunt. Alexander Macedo Philoſophiam: docente Ariſtotele didicit: & Illiadem Homeri: q̄ uiaticum rei militaris appellare ſolitus erat: Nocte etiam iacens una cum Pugione ſub puluino habebat. Pyrrhus Epyrotarum Rex de omni ratiōe bellica: bellans ipſe eruditiſſime ſcripſit. Cæſar cōmentarios rerum ſuarū: inter medias legiones ſumma cū cōmendatione ingenii edidit. Et. M. Brutus ſub tempus Farſalici prœlii: Polibii epithoma: quę ante cœperat: ſtrepi

tu armorum non impeditus absoluit. Præterco innumeros: quos cura hæc ad castra quoq; est comitata. Idē si facies tu Alphonse charissime: ad cōmē datiouem humanitatis: prudentiæ: & militaris disciplinæ hāc quoq; addii cies: cæteris nō inferiorem meo iudicio. quod proximum ē mitto laqueos duos: qui apud me reliqui erant nō tam te dignos: q̄ locis istis montanis: in quibus nunc agis. Vale.

Donato Acciaiolo

248 Vlla in re mentitus est Chrisus. Questus sum omnia: quæ tibi renūciata significas: nec me questum iniuste puto. Peccasse te in amicissimum dico: idq; & te ipsa contendo: & consuetudine tua: quæ mihi notissima est. Nobilis es: & doctus. Faciunt utraq; ut acrius te ipsum expendas: quā apud eum conueniat: qui nobilitatem tuam longe excessit: & fundamenta tibi iecit totius quæ supercreuit doctrinæ. Memor præteritorum non fallor de præsentibus. Laberis nimium Donate in cōmu ne nobilitatis malum: idq; frequenter. hoc & pessundedit aliquando famiʃ liam tuā: & pessundatura est posthac: nisi apud uos maior fuerit mansuetu dinis ratio q̄ generis. Ego quod ad me scripseris petierisq; dimissionem eœ nobiū non doleo. hoc doleo quod non exauditus desieris scribere: indignās uoluntatem tuam meę æstimationi prælatam non esse. Roga te ipsum: & in secretum cordis descende: Videbis cum a uero me non errare: tum tuam purgationem plus ingenii habere q̄ ueritatis. Motus autem recordatione cōsuetudinis nostræ antiquæ: & studio satisfaciendi: quod conaris magis q̄ assequeris: ne insumpti laboris pœniteat do errato tuo ueniam: quam non petis: restituoq; me eum tibi: quem ante possederas. Fac ut possessionem amici non negligas: uicturi tecum annos si Deo placuerit multos: & inuti lis nunq̄ futuri. In omnem casum tuum ac fratris cogita perfugium nullibi q̄ apud me & tutius uobis esse: & certius posse. Mitto tibi ex reliquiis præ teriti naufragii mei aureos uiginti: & quinq; papales: qui in calceandis fi liolis te adiuuent. Si colligere me ipsum fortius potero maiorē: eamq; an nuam sentietis impensæ olim charitatis mercedem. De Hannibale & Scy pione gratias ago. Delectatus sum hystoria: sed labore imprimis: & diligē tia: & certe ēt luce orationis: quæ iam summos nostri temporis æquat. No ua aggredere. Etas tua: & uigor animi: cōmunis quoq; expectatio omniū ita exposcunt. Beneuale. Romæ die. v. Nouembris. M. cccclxviii.

B. Rouarellæ Cardinali Rauennati Legato.

249 On putaui Reuerendissime pater: donec hi motus Regii quie uissent: uexādam esse dignationem tuam litteris meis. Satis. n. erat curis animi posse intendere: quæ horis omnibus mētem co

quere debuerunt. Nunc remissis: uel paululum sollicitudinibus tuis: satisfa ciendum duxi animo in te meo. Redii desinēte Octobri Pientia incolumis: & ualitudine diligenter curata. Dolui propter me Rauennatem meum hic non esse inuentum: propter publica autem abesse eum lætatus sum. Neq; enim missiones tuę sine grandibus Reip. cōmodis esse consueuerunt. Gau deo quoq; Dignationem tuam ualere: quod ex Pontifice audimus quotti die: & mētem etiam regis paccatiorem nobis reddi in diem. Facit quod uir tuti suæ: & meritis in se nostris consentaneum est. Qualia enim illa fuerint: tu omnium optime agnouisti: & ipse imprimis expertus est. Deus omnipo tens: in cuius manu cor Principis continetur: uertat illud ad nostram salu tem: & sensum gratitudinis superinducat. Nescio q̄diu futurus isthic es. Au dio pluscculum adhuc: q̄ forsitan uelles. Quęcūq; autem erit legationis ac cessio: cura ut ualitudinem serues: & omnia sine molestia perferas. Virtus tua non ambitio hos tibi labores facessit. Ego mi pater is sum: quem nosti: facultate inter tibi deditos ultimus: pietate uel obsequio uel cum primis ad numerandus: uel quod mihi persuadeo primus cēsendus. Si quid est: in quo uel tibi uel familiæ dare operam possim: non tam libenter imponetur onus a te: q̄ a me libēter feretur. Dominus Deus in auxilium tuum semper respi ciat. Romę Die. xii. Nouembris. M. cccclxviii.

Alano Cardinali Auinionensi.

Licet proximis diebus abunde scripserim Dn̄ationi uestrę Reue- 250 rendissimæ de iis: quæ scribenda tunc uidebantur: & de iis: quæ sunt consecuta: credam domesticorum suorum diligentia nun ciata: tamen officii mei esse putaui hunc nunciunm: qui ad eam mittitur non uenire uacuum litteris filii. Itaq; ei significo me beneualere beneficio Dei: & quietem agere: & non plus curarum summere: q̄ postulet præsens re rum conditio. Cæsar Federicus: qui soluendi uoti causa Romam uenit: ad beatam Mariam in Laureto iam est: & hic propediem erit. Exiere obui am: q̄ longius possunt Auditores Rotæ primum: Inde Referendariorum pars maior: prælatis nonnullis admixta. Parant & nunc exire Narni am usq; Rothomagensis noster: & Senensis. In ingressu urbis con sueta reliqua persoluentur: De quibus & mox aliquid nunciabo. In ter Pontificem: & Ferdinandū Regem pendent nunc omnia: beneficio hye mis: magis q̄ uoluntate non ulterius progressa. Tyrasonensis: & Rocha electi iudice: meo iudicio uel cōtinebunt Regē sn̄ia sua: uel dilatōne iudicii irritabunt paratum alioquin ad res pturbandas. Potens exercitibus est: &

pecunia:& quidem amicis etiam non mediocribus. Vtinam tam bené ani
matus ad gratitudinem sit:q̄ facile instructus est ad iniuriam. Dilexi eum
semper:ut scit Dignatio uestra:sed obedientē ecclesiæ:Mutatum nunc ani
mo non plus amare possum:q̄ matrem nostrā Apostolicam Sedem.Illu
minet Deus sensum eius:& cor:& nobis in adiutorium nostrum intendat.
Vrsinus noster neptem suam germanam Rynaldi subdiaconi in coniugi
um dedit Laurentio de Medicis Petri filio.Rem sane ut apud omnes nō
expectatam:sic a multis merito existimandam.& qui laudent:& qui ægre
ferant in utranq; partem sunt plurimi.Ad Ecclesiæ suę utilitatem hoc quo
q; Deus conuertat.Quid ultra scribam non habeo. Opto patrem meum
Auinionensem bene ualere:& isthinc mature absolutū redire ad nos:apud
quos nō iniucundior:q̄ apud Gallos erit præsentia sua. Parietes ędium ue
strarum ita me amet Deus:hunc reditum uidētur expetere.Cōmendo cha
ritati uestræ filium meum Ioannem Duboter:mihi propter fidele obsequiū
unice charum:ut qui uidelicet mensam esurienti: & fesso laute semper pa
rat:etiam lautius uestro bñficio præparet. Opto benefieri ei:& bene esse
in omnibus. Commendo & me ipsum: ut auctoritate patris & Domini:
panem Archidiaconatus Xanthonensis de manu sua acceptum non
extorqueat: & rapiat iniquissimus pręsul: ita quottidie ut uideo im
pietatem impietati accumulans:ut futurum breui confidam: cum ad pri
uationem male administratæ ecclesiæ suffragio meo Rumantius sum adiu
turus:Dignior quidem illo exitu est Andegauensi Episcopo.Romæ.xxii.
Decembris.M.cccclxviii.

Hieronymo Lando Episcopo Cretensi Legato Perusino.

251 St qd cum Dignatione tua de Petro filio tuo querar. Vicesimū
pene iam Romę diē agit:& nondū Papiēsem est allocutus.Ho
die uisitans ex consuetudine nostra Cardinales nouos sororum
Pontificis filios:atq; illū uidens spatiantē p aulas uocaui ad me: & rogaui:
num Cretēsis mei filius esset? Cū esse se diceret:petii rursum num me agno
sceret? Cū æque se agnoscere respondisset:addidissetq; multa mea in te pa
trem extare officia:Et qd inquā ē causæ:qd me nunq̄ adieris? Erubuit ado
lescens:uultu cōfitens:qd excusare uerbo nō potuit.Si uenerit:ut uenturum
existimo:accipiet ea charitate qua accipi pr̄ ē solitus:Noscetq; si maxie ad
bñficiū nūc deest facultas:aīum tñ nō defuisse:q tuis oibus tpibus semp af
fuit.Ad litteras:quas Thomas sacerdos attulit rescribo in hæc pauca.Sed
illud etiam addo gratulari me multum:quod in isthac difficillima Perusiæ
administratione ita prædicetur dexteritas tua: ut nihil intempestiuum:
aut improuidum agere iudiceris. Ita etiam commendetur uitæ institu

tio:ut assit semper: & sine scurrilitate comitas: & sine asperitate grauitas. Retine usque in finem laudem hanc inchoatam: atque illud cogita semper: raros fuisse et summae uirtutis uiros: quorum in tam feruida ciuitate similes initiis exitus fuerint. Ego mi Cretensis sum tuus: & tibi oia summa desidero. Vale. Romae. xxiii. Decembris. M.cccclxviii.

Nicolao Lucensi Episcopo Mutinensi Praesidi Montis Casini.

Molesta & mihi quoque est tua isthec mora: plus tibi meo iudicio afferens damni: quam ei utilitatis: a quo es ablegatus. Virtus tua digníus ministerium postulabat: in quo uim suam ostenderet: & ad ampliora gradus pateret. Sed quid agas? ubi & sine indignatione dimittere opus acceptum non potes: & retinere cum tristicia cogeris? Ferendum uidelicet est: & animus ad tolerantiam preparandus. Non si male nunc: & olim sic erit inquit Flaccus. Multi post longa exilia consecuti imperia sunt: & in laeticiam luctus suos uerterunt. Cuncta: que pateris inquit Gregorius: tanto ferre patientius debes: quanto secretorum caelestium ignarus cur hec pateris nescis. Nescis tu: & pariter ego tecum ignoro: num aliquando solitudo ista tua ad celebritatem: & loci obscuritas ad claritatem: pericula uero ad summam securitatem sint reditura. Sperandum est Beatum Benedictum: cuius coenobium: & locum poenitentiae suae regis: post opus bene impletum retributurum tibi abunde: nec passurum: ut frustra sint uigiliae tuae. Itaque ad patientiam: & obedientiam Principis te quantum potes confirma: & meliora expecta: & uitam tuam custodi. hominem illum: quem locuturum mecum significas: nec audiui: nec uidi. Vtrunque egissem libenter: si se obtulisset. Iterum dico bene spera: & iuxta uerbum scripturae: Tristiciam omnem longe expelle a te. Multos enim iam occidit tristicia: & non est utilitas in illa. Ego tuus sum: memor semper futurus cum nostrae antiquae consuetudinis: tum uero tui in me animi. Vale. Romae. xxiiii. Decembris. M.cccclxviii.

Laurentio Rouarellae Episcopo Ferrariensi Legato in Hungaria. — Fuit hic postea Cardinalis Agrien. nuncupatus.

Lectis litteris tuis: audito etiam seruo Dei Gabriele nostro: bene dixit anima mea Domino: & omnia: quae intra me sunt nomini sancto eius. Video enim iacta iam esse fundamenta nostrae salutis: & Sathanae Sinagogam in ruinam conuersam. Cessit qui cedentes persecuturum se iudicabat. Amisit multa: cui exploratum erat cuncta diripere. (Georgi. Pogebratius.) Quique etiam & re militari: & bellatoribus neminem sibi parem arbitrabatur. Vicini Regis uirtute inanem opinionem suam agnouit. Impleuit Dominus faciem eius ignominia. Obscurauit oculos suos ne uideat: & factae sunt hereticorum uiae tenebrae: & lubricum: & Angelus Domini persequens eos. Non uidebamus antea ministrum iudicii (Matthçus Rex.)

nostri. Timebãtur multa a multis. Mala perfidi hominis mens: malus animus ad fraudẽ semp intẽtus nos perterrebat. De uicinis quoq; Germanis erat uehemẽs suspitio: ne uel studio partium: uel odio causę: ratione oẽm inchoati operis frangerent. Ecce sublata sunt oĩa primo aditu belli: & manus Dñi est nobiscũ. Laudãdus aeternis ecclesiae pręconiis Mathias Rex Hungarorum: qui sancta patris monita accipiens: arma sine cõctatione intulit: hostẽq; in fugam uersum magna parte male possessi regni priuauit. Laudãdus & tu pręsul dignissime: cuius forti ministerio cõparata breui hęc sunt: nulla habita uel laboris: uel discriminum rõne. Laudanda & Gabrielis ipsius indefessa sedulitas: qui supra ualitudinis uim: supra ẽt religionis sortem: nulli uel loco: uel officio defuit. Estis ĩ quottidianis sermonibus nostris. De uobis tota urbs loquit̃. Benedicimini: amamini: & digni habemini: quos respiciat de alto Altissimus: & praesens ętas: ac postera in aĩo gestet. Recẽsere superfluũ est: quid sępe de te praedicauerit Põtifex: & quid certatim tribuerint Cardinales. Vnũ illud de oĩbus iudiciũ sit: q̃d constans nostra sñia est: neminẽ ex omni numero eorum: qui multos iã annos in negociũ ecclesiae missi sunt: aut maiora pręstitisse q̃ tu: aut plura breui tpe perfecisse: aut lętiora ẽt ad hanc Sedem misisse. Conare igit̃ dignissime Christi pugil sacrificium inchoatũ explere: & spem a Deo mõstratã q̃tis potes conatibus adurgere. Tua tota hęc prouincia est: & palma tua: Nullius praeterq̃ tuis manibus ad nos referenda. Ad quã rem cũ Pontificẽ nostrũ opportuna oĩa collaturũ existimem: Tum meae: & multorũ orationes: qui Remp. saluã cupiunt: laboranti tibi non deerunt. Reliqua ex eodẽ Gabriele accipies: qui nostra oĩa itellexit: & mecum perfamiliariter saepe locutus est. Dñs Deus: cuius causę nũc seruis fortitudo tua sit: & illuminatio tua: & salus tua: Teq; cõis uoti compotem patri: & omnibus nobis cũ gloria reddat. Beneuale. Romae quinta Februarii. M.cccclxix.

Christophoro Landino.

154 Licet Vgolinus: & Baccius hoc paucorum dierum contubernio iam satis mihi sint noti: testimonio tamen de iis tuo sum delectatus. Sunt in Vgolino quae memoras: fides in obsequio: & sedulitas: Quodq; ego optare in domesticis soleo: etiam grauitas. Si plusculum aliq̃d litterarũ attulisset ad nos: nil esse amabilius poterat. Cõfirmatior doctrina futura illi ad facilitatẽ erat: Mihi ad gratiã. Sed non negligam eum propterea honore tuo: cui cognatus est: & morum continentia: quos ꝓbo: benigne semper habebitur. Plus ocii & commodi indulsi ad studia iam quidẽ: q̃ curiae nostrae usus ferat: & indulgere aliis soleam. Protinus bona spes erit obsequii: si quae tu litteris: uerbis ego: illũ monuimus aĩo cõtinebit. Pa

tientia imprimis pernecessaria est: a qua unā superatur oīs seruiendi asperitas. Egendum sæpe est: & sudandum: & algendum: atq; his difficultatibus quasi adminiculis augēda industria. Duces ii boni haberi solent: qbus Tyrocinium laboriosum fuit: & reliqua militia exercita. Nobis: qui sine generis: uel doctrinæ præstantioris cōmendatione: quasi in mercaturā quādam honoris huc uenimus: adiutrice pseuerantia est emergendum. Quod & in multis sum sæpe contemplatus: & in me ipso semp expertus. Summā illā facio: ut perseueret Vgolinus: nec grauet̄ seruitio: Nec quia non præstetur ante mercem preciū lāgueat aīo. Ocius: serius irremuneratum neminē patitur curia. Quod ad Baccīū attinet: Si modestia par est ingenio: sibiq; nō uulgo seruiet lyra: fructū & ipse feret seruitii. Roscio aūt: quem memoras: Populus Romanus auditū sæpe in scena præbuit: nunq̄ in administranda Rep. fidē. Laudatus ī Theatro: ad comitiū admissus nō est. Sed ɔfido hūc quoq; non defuturū sibi: & qua est docilitate perspecturū magis: quid se iuuare possit: q̄ alios delectare. Te amo Landine memor antiquę consuetudinis nostræ: & certe ēt præstantis ingenii tui: cuius laudator semp inuentus sum. Ornamenta dignitatis nostræ nil mihi ademerunt de amicoꝝ memoria. Volo me & meis fidenter oibus ut tuis utaris: Papiensemq; propius recognoscas. Infœlicē crederem hanc meam fœlicitatem: si quæ dedit Deus cultoribus doctrinæ non essent mecum cōmunia. Vale.

Geraldino nepoti Angeli Episcopi Suessani.

CArmen: qd̄ de prædio Suessano misisse te dicis: redditū mihi nō est. Cum reddetur: agent̄ beniuolentiæ tuæ gratiæ: sicut & nūc pro Bucolicis agunt̄. Quę eiusmodi sunt: ut spem de te optimā præstent. Laudo industriā: quottidianamq; hanc scribēdi curā. Sed hoc te pro nostra beniuolentia rogo: ut simul cū stilo animū colas. Nosti qd ualeant uersus inopes rerū: nugæq; canoræ. Scribendi recte: inquit idē Poeta: principium sapere est: & fons. Ad emendatā latinitatem: quæ tibi iā parta est addenda nunc reliqua sunt: uidelicet Dialecticę studiū: & Phylosophiæ sacrarūq; imprimis litterarum: sine quibus inutilis est oīs nostra cōtentio. Rerū copia (inqt Cicero) uerborū copiā gignit. His uero disciplinis: & si iā nūc & tuo iudicio: & monitis optimi pr̄is Præsulis suessani iuigilare te putem: uolo tñ hoc breue testimoniū nostræ charitatis accedere. Vale.

F. Cardinali Mantuano.

SEptē his diebus: q ab ultīs lr̄is meis secuti sunt: ægre qd scribā inuenio. Scribā tñ: & si nugas scribi oporteat: uel hebdomadis cōsuetudinē seruē. Proposui. n. q̄diu abieris meminisse officii tui: qd̄ tu olim p̄s absenti īpēdisti. Proxīo Dn̄i die: quo semp ex n̄ro ordine aliqs

Hęc epistola in Pōtificatu Xisti recte poneretur.

celebrat:operatus est sacris Cardinalis Sancti Vitalis: qui ab altari ad Pō
tificem ueniens pallium Tarantasiensis ecclesiæ eadē hora accepit. Vide
ad quid scribendum cogat rerum inopia. Vide & aliud leuius. Cessit Falco
noster fratris filio basilicæ Petri canonicatum: Eundemq; me rogante inter
accolitos cooptari obtinuit. Vide & tertiū ridiculū magis. Protonotarius
ille Vasco: qui domi meæ dudū acceptus: multisq; honoribus: & benefici
is auctus: tanta quadriēnio ante calūniatus est: moriens nūc unum ex suis
instituit: qui Romam ueniret: Veniā a me precaretur: mētitumq; esse se os
bus affirmaret: quos ego monstrarem. Peperci famæ defuncti: & conscien
tia sola contentus: nil ultra expetii. Inuitus non leges: qd sequit. Sine nouis
Cardinalibus Ieiunia transiere: Pontifexq; multis cōpetentibus dixit tem
pora ꝑturbata nouæ ordinationi minus esse idonea. Antistes Ianuēn. Ible
tusq;: & noster Chauriensis in spe precipua sunt: q̄ cito aūt implenda: igno
ro. Hodie Cardinalis Aragonensis accipitur. Imus Lateranum usq; obuiā
omnes: ad Pontificemq; deducimus. Cum hęc scribo nondum patrē uidi.
Si quid noui honoris: noui ordinis erit: reuersus domū epistolæ adiiciā. Au
dio esse in comitatu suo Epōs quattuor futuros Romæ in familia. Totidē
quoq; qui honestandi itineris causa uenerunt: ad suas Ecclesias mox reditu
ri. Ex Regiis purpuratis itidem quattuor: primumq; inter hos ex Piccolo/
minibus Melfitensem. De breuiatorum collegio res inualescit. Puto Viceca
cellarium hanc restitutionē perq̄ indigne ferētem. Tandē partitōne aliqua
numeri: manus daturum. Si papyrus atramentaq; Bononiæ sunt rescribe
pauca: cupienti multa de te cognoscere. Quartæ hæ litteræ sine responso
sunt: quas post reditum scribo. Vale. Romę.

F. Cardinali Mantuano.

251 PRecor Mantuane charissime: ut si de iis quæ ad pręsens bellum
pertinent: non scribo mihi sis æquus. Facile est perturbatis tem
poribus non bene litteras reddi: & quę fideli studio significant
his: aut illis esse ingrata: & i partem aduersi animi accipi. Obseruor imme
ritus. Accipe ergo: quæ in contione recitari sine periculo possunt. Exordiar
a meis. Redii ex Vulsiniensibus incolumis: & sum Romæ incolumis: litte
ris tm̄: & domesticis uacās. Publicis aūt q̄tū p dignitatē īponit. Emi intra
urbē Vineolā: quę & ducēdo tpi: & ualitudini curādę ē opportuna. Ad eā
serena quaq; die me cōfero: una opa īterpellatores uitās: & curas. In beniuo
lētia Vicecācellarii nr̄i p̄s uero cōstāter. Ille pari studio in mea. De tua Di
gnatōe sūt crebri īter nos sermones. Desideriū uero pn̄tię pene cōtinuū: Tpi
succēsentes: cuius cā ex nobis subtractus. Sed illd aliqn̄ abibit: & tu nobis
redderis. In alieis hęc ēt habe. Mortuus ē Barchinonēsis noster: p̄cipua suo

rum:& totius curię mœsticia. Eius sacerdotia: Ecclesiam: & quæ exercebat apud auunculũ munia: ipsi auunculo permisit Põtifex: ut ad quos uelit sin gula deferant. Affuimus oẽs solamini suo. Censeo idẽ tu per litteras agas. De cœnobio Laurentiano perseuerat cõtentio adhuc: & suo loco quisq; se continet. Quãtum intelligo: in Neapolitanũ Palatinus inclinat. Nouarien sis: ut mihi affirmauit: æquius de Cardinalatu: q̃ de semel adita possessiõe patiet depelli. Doleo inter nos ista incidere: opinionẽq; sacerdotalis modestiæ apud seculares perire. Numera tu quot talia: & cuius culpa breui accidere: atq; unius tñ culpa: ut nosti. Exequias Reatini: & Tirasonẽsis hodie absoluimus: ut religiosas quidẽ: sic & frugales. Mellinas uero pestilẽti ęstate nõ placuit impletas instaurari Pontifex iubet. Nec id sine patris nepotũ q; mœrore. De cardinalibus creandis rumusculi quidam in plæbe: apud nos ne uestigium quidem. Pestilentia per hanc hyemem tectum magis semen habet q̃ proferat. Vereor ne appetente uere exire rursum & peregrinari nos cogat. Quærenti quid nunciare amplius possim nil sane se offert. Vt ieiuna est curia sic sua sunt oĩa. Ego si forsan esses oblitus: ita ille tuus sum Papiensis tibi tota mente addictus: ut q̃tum meritis: tãtum sui potestate cęteros sine controuersia superes. Vale.

Donatus Acciaiolus Ia. Cardinali Papiensi.

DElata est ad me nuper pictura quædam Gallię transalpinę: satis arbitror emẽdata. Hãc ad tuã Reuerẽdissimã .D. mittendã putaui: ut si qñ Cæsarẽ: aut alios scriptores de rebus Gallicis ĩ manus sumeres subiectas hẽres oculis illius ꝓuinciæ regiones: quarum descriptio solet legẽtibus iucũdissima esse. Quędã adhuc flumina: ut Isara: Rhodanus: Liger: Sequana: Elauer. Quędã ẽt oppida: ut Genua: Lugduniũ. Biturigũ: & Thuronũ urbes. quidã ẽt populi: ut Santhones: Auerni: Attrebates: aliaq; eiusdẽ generis ĩ ea reperiunt: quæ antiqua ꝓpe retinẽt noĩa: quædam uero nouis uocitant noĩbus: ut Delphinatus: quẽ Alobroges incolebant locũ: ut flumẽ Arar: qd nunc Sonã appellãt: ut multi in Belgis populi circa Rhenũ: ubi Germani longum tp̃s incoluere. Sed hæc melius nouit Reuerendissima. D. tua: cui me etiam: atq; etiam cõmendo. Florentię die viiii. Aprilis. M. cccclxix. 158

Christophoro Pratellæ.

VSq; in hũc diẽ litterę tuæ pecuniariæ nullæ ad me peruenerũt. 159 Alienæ hoc auersionis: non tuę negligentię esse existimo. Medices Mensarii suas habent. Cum iis meę non ꝑferunt. Vnde hoc accidat: non tam ignoro: q̃ miror. Nisi Philippus administer mensæ: fidens priuatę significationi: pecuniam a te persolutam retulisset in codicem: labo

raſſet iam dies complures familia. Secundas reſcribi cura: & mitte: & q̄bus credas tabellariis uide. Venit Ioānes Antonius: alio illum animo accipe: q̄ tua ſcripta oſtenderunt. Doctore: & libris adiuua hæc eius initia: nam pecunia: & ueſtitu adiuuabitur: unde inſtitui. In cœnobio: & deſignato cubiculo eſſe illum uolo. Socio ſtudiorum utetur nouitiorum Magiſtro: quem præcepto meo retentum a te eſſe exiſtimo. Summa eſt: ut intelligat adoleſcens mandata hæc contempta non eſſe. Cibum: ut prius ſcripſi: cum Magiſtro: & in Monachorum cœnaculo capiet. Exige: & mitte: & Vale. vi. Maii. M. cccclxix.

Stephano Epiſcopo Lucenſi.

150 SI non minus fidei habendum mihi q̄ Marco credis: crede pater: neq; imprudentiæ culpaſſe me tuos: neq; ullius rei crimen in te retuliſſe. Egiſti omnia: nō fideliter tantum: ſed ſummo ēt patris officio: monens qd antea neſciebam: & collaborans: in quibus tuam operā uolui. Etiam Ioannes Guidicio: & frater plura præſtiterunt deſiderio meo: q̄ nullis præcedentibus meritis poſtulare phas erat. Laudo oēs: & gratias quas poſſum oībus ago. Miror tn̄ retuliſſe Marcum qd nō intellexit: & in nuda narratione qualem proximis meis litteris accepiſti tuam: & tuorum contumeliā agnouiſſe. Si tyrānum me credidit: cuius etiā leuis ſermo plus ſemper habet: q̄ præferat: ſenſum illum elicere potuit. Sin Sacerdotē putauit qualem me noſti: putare utiq; debuit cōſenſiſſe os cordi & nec plus de animo impetrandum: q̄ uerba oſtēderent. De ſolo Sebaſtiano id tantū̄ modo queſtus ſum: & quidem modice: qd ex me ſæpe audiſti. Quare mœſtitiam depone: ſi quam habes: & Marcum putato more hoīum affinxiſſe: qd negatę pecuniæ conſentaneum credidit. Ego nec te culpare poſſum: ſi uellem: nec deberem: ſi poſſem. Es mihi amore infinito coniunctus: atq; oīum ut ſæpe dixi qui uiuant chariſſimus. Quod ad ſecretarios Lucēſes attinet: noſcens quo cum Principe mihi res ſit: non audeo in iis quæ poſtulant: litteris ſatiſfacere: quas ſciam aliqn̄ huc illuc nunciādarum rerum ſtudio mitti. Sed ſatiſfaciam tibi: qui ſub eiuſdem Magiſtri es uirga. Fœdus īter Pontificem tātum: & Venetos ictum eſt. Nulli alii eorum: qui uulgo feruntur adiuncti ſunt. Cōditio una de pluribus eſt imperata: ut laceſſito a ſocialibus Pōtifice: mittere Veneti in auxiliū ſuis ſtipēdiis dēant eqtū milia quattuor: & peditū duo. Ignorant́ cætera a me borū: ut noſti: minime curioſo. Ipſe in cōſiſtorio cum factam rem nunciauit hoc tm̄ aperuit. Ad prohibendam: non inferendam iniuriam id conſilium neceſſario ſumptum habes ad omnia. Vale: & me ama. Romæ calendis Iulii. M. cccclxix.

Ia. Minutolo Lucenſi.

C Vmulate implesti quod erat in uoto. Est mihi nunc seges: und 161
pascere ocium dierum aliquot possim. Deduxisti hanc ariminen
sem contentionem ab initio successibus suis: Vt certe non plura
existimem gesta: q̄ sunt a te scripta. Id etiam genus orationis adhibuisti:
Italice licet: ut luce sua plus me delectarit: q̄ latinum meum delectaturum
alios credam. Gratias ago: & me tibi debitorem confiteor. duo quoq; con
tendo a te: Alterum: ut quod modo summo meo beneficio egisti in finē us
q; continues. Alterum: ut nostrum Archiepiscopū meo nomine roges cau
tius se casibus offerat: quem illi sæpe transeunt aliquando inueniunt. Niti
uiribus: & uigilare: & præsenti animo esse: & matrem ecclesiam labore assi
duo adiuuare certe decet: & cuiq; præsulum conuenit. Sed inter hæc uitæ
etiam rationem habere nonmodo licet: sed certe est necessarium. Quod
benefacimus danda est opera ut facere possimus diutius. Ipse: ut opinor:
propter sacerdotium armaturam totam non induit: gladio nō ferit: atq; iis
tegmentis non procedit in aciem: quibus sæculi Duces. Quanto ergo mi
nus armorum est tanto esse plus diligentiæ ad custodiā debet. Noscit nos
omnes. Scit qua interdum gratitudine simus. Nō dubito si quis casus sini
ster eum arriperet futuros aliquos nonnullos: qui & risuri essent eius incō
moda: & ascripturi temeritati quod fuisset uirtutis. Itaq; malit se sibi & ec
clesiæ reseruare: q̄ ludibriis aliorum uitam offerre, reliqua tu melius: & tuo:
& tuorum consamulantium nomine. Vnum opto quod pene exciderat: ut
in his quæ scribis nostratem omnem hanc rationem aggerum: Pontium:
fossarū: uallorum: atq; aliarum rerum: quæ continendorū in tuto militum:
aut destinandorū hostium causa excitantur: minutatim adiungas. Video
in ei sce rebus frequentem fuisse Cæsarem: atq; eas plurimum delectare: cū
bene exprimuntur. Da ueniā si occupatōnibus tuis addo hęc tedia. Addes
tu meis semper cum uoles. Vale. Romæ. xx. Iulii. M. cccclxviiii.

Spalateñ. q postea Antiocenoo Patriarcha.

Chri. Pratellæ.

E Xcusatio tua de cedulis non consentit prioribus litteris. Ingenui 162.
animi est fateri patri quod est. Erat satius dicere: in magnis neces
sitatibus nostris maiorem porrexi. Vtcunq; sit laudo factū: &
bene collatum munus existimo. Doleoq; ante id tempus factum non esse.
Consulis num offerente illo pensionem quam debet: remittere pecuniā ad
ducentorum summam debeas: an alia ratiōe id exequi. Erat animi mei: ho
noris etiam atq; officii: emptis muneribus idipsum explere. Sed tu: q præ
sens es: & affectus eis depręhendis. agito quod illis gratius nosces. Fortas
se remissa pecunia gratior erit: & minus periculi: atq; ostentationis habe
bit. Itaq; totum hoc opus curæ sit tuæ. Doleo de Episcopo Bethlemitano

NOn fuerat propositi mei ea ad te scribere: quibus aut tuto mē tiendum: aut cum periculo uel saltem odio ueritas pronunciāda est: quod utiq; uerendum est: aut literarum interceptione: aut eorum negligentia: quibus cōmittūtur. Sed quod exigit a seruo Dominus non potest recusari: quedam.n.praestamus sine culpa. Imperata nō facere crimē est. Id ne mihi impingi possit: & ab eo potissimum cui omnia debeo: agam praeter institutum meum: non quod res magnas & certo exploratas persuasum habeam posse tibi a me significari: sed ut mandatorum tuorum obseruantissimus uidear scripsisse quod sentio: & id quod sine fuco audies: liberum ingenium: a quo uanitas omnis: & mentiendi studium alienū est. Nihil.n.mihi uidetur fidem hominis magis uiolare ac tollere q̄ usus delectatioq; mendacii. Cōmendabo litteras meas Stephano tuo: ut eas faciat ad te perferri q̄ diligentissime. Sed anteq̄ ulterius progrediar agendae tibi sunt a me immortales gratiae: quod me litteris tuis humanitatis & beniuolentiae plenis dignatus es: quod Io. Petrum tuum nil uideris oblitus: & in fastigio Amplitudinis tuae positus nos uiles pullos laeto etiam oculo respicis. Dixi ubi eę mihi redditae sunt: nimirum heri similes dignosci sine nomine auctoris a me facile potuissent. Ea erant opera Fidiae: ut cuius artificis manibus elaborata essent sine inscriptione iudicaretur ab omnibus. Nunc ad imperium tuum reuertar. Summa mandati tui est: ut tibi pingam curiam. non expectes a me Apellis imaginem. mallem equidem posse omnino tuae satisfacere uoluntati. Sed si dedero quod in manu mea est: putabo me officium implesse. Ad curiae picturam maxime pertinere arbitror: quae licet extra eam sint nos tamen potissimum spectant: quoniam inde salus & interitus noster pendet. Oppugnabatur Ariminum ut nosti magna ui atq; animo: suberatq; eius potiundi uelut certa spes: & quod oppidani obsidionem ferre diutius nolle uidebantur disiectis iam muris: & tormētis sine intermissione saxa in ciuitatem excutientibus: & quod Robertus Malatesta cum Alexandro Sforcia de conditionibus pacis colloquia habuisse: & eo iam peruenisse ferebatur: ut scriptae conditiones & ex utraq; parte ad missae essent. Vocatusq; ad rem non tam concludendam q̄ publicandam Camerinensium Dominus fuerat. Eo illuc accedente: non sine iussu Pontificis iuentus est Robertus a sententia recessisse: uel ut quidam dicunt: simulationem animi detexisse: eoq; atq; Alexandro & omnibus conditionibus reiectis refutatisq; tuendi se inisse consilia: continuoq; nunciatum est Hannibalem posteriorem ut sic dixerim copias suas in agrū Ariminensem eduxisse: ac per iocum Alexandro scripsisse se eum rogare: ut mallet bombardas inde asportari facere: q̄ illas; auferendas; sibi onus relinquere. Proinde

assedio d Rimini

monere eum ut sibi bene consuleret. Ubi sunt consilio hostis praefecti exercitus tormētaq; & speciosam suppellectilem:magnamq; impedimētorum partem Cesennam transmittentes:nihil tamen de magnitudine animi remiserunt: denunciantes insuper se hostem expectaturos:& pugnae copiam facturos. Interiectis paucis diebus cohortes Regiae: quod nunq̄ ueriti fueramus:ut sumus desideriorum nostrorum cupientissimi: in Agrū picenū v.& qnquagita ordinibus:siue ut alii referunt.v.& q̄dragita transierūt. Cōscripta erat in ea prouincia magna copia rusticorū ad.vii.quibus ad impediendum transitum Neapulco usurus erat. Quid inde secutum sit haud satis compertum habeo. Sunt qui dicant Regios milites Hannibali se adiūxisse. Negant alii id factum esse obstantibus & prouincialibus: & Neapuleone. Verum utcunq; res habeat nisi aliunde nobis auxilia ueniant: non ē unde tantis aduersariorum conatibus resisti possit. Quidam Iulius Pisanus tribunus Regius Sancto Germano īminet. Petiliani Principis filius altero ex latere sui terrorē facit. Eques Ursinus prope Tybur est: proximisq; diebus eius milites in agrum Monticellorū & Palumbariae excursione facta in armenta quaedam abegerant. Restituta tū postmodum sunt omnia: purgauitq; se eques suo iniussu:immo se inscio(ut est militum consuetudo)id factum esse. Ad eum cohibēdum si opus fuerit Marianus Sabellus Tybur mittitur. Itaq; si bellum efferbuerit nō uidentur nobis defuturae undiq; impugnationes. Foederati siue sociales ut tu appellare consueuisti: pricipes firmo simul uinculo cōsentiūt. operaepreciū est uidere ipsorum legatos: qui nisi iuncti ne domo quidem efferunt pedem: & Romae in nos consilia ineunt. Habemus hostilem risum ante oculos:& id patimur. spes nostra ī Venetorum auxilio est:a quibus nisi subueniatur opus erit:ut deserta Ariminensi impugnatione ad pacem:qualiscūq; ea futura sit: non tam dandā q̄ impetrandam inclinemus. Discessit hinc Franciscus Senutus patricius uenetus:eo ut aiunt animo:ac promissione:ut cumprimum Venetiis fuerit: & in eorum concione quid opus sit facto exposuerit. iiii. equitum sint a Venetis in Flaminiam profectura. Eumq; propterea gerendi belli praefectum designarunt:quoniam cum Romae fuerit norit optime omnia Pontificis consilia. Ego tamen a nonnullis intelligo Venetos non admodū paratos esse ad bellum suscipiendum:immo Pontifici eorum auxilia poscenti respondisse:non debere se ex conuentione id facere:quoniā sine eorum consensu hanc expeditionem obierit:& quod ipse prouocator belli:non lacessitus fuerit:Se aūt conuenisse:ut lacessito subuenirent:nec aduersus aliquem bellum moliri:nisi ipsis consultis deberet. Quid acturi sint omnino dubitatur. Ego tamen eius sententiae sum Venetos nil moturos: si foederati tuē

di tantum Arimini curam uidebuntur obire. si aliter Pontificem offendere pergerent fortassis futurum: ut ei subuenirent. Pontifex ubi primum resciuit copias Regias in Picenũ transisse: eo cõsistorio: quod i uigilia sancti Laurentii habitum est obtinuit a collegio: ut posset cum quacunq; dynastia et externa societaté inire: & Arimini iura cuicunq; tradere. declarauitq; postmodum se id Venetis concessurũ: quos hac spe prædæ nõ dubitaret promtiore animo in sui defensionem conuolaturos. Rumor est eum cum Duce Burgundię consilia belli habere: atq; inde uenturum esse Bastardum quẽ appellant: & simul cum Sabaudiẽsi Ducem Insubrium bello perturbaturum. Sed uana sunt: & paruifacienda externa auxilia: quæ si etiam succedunt tarda semper: & debilia sunt. Hec habui quæ de bello scriberem. Tu si certiora: & grauiora aliunde nosti: nõ tamen irrideas fatuitatem meam: quam extorsisti imperio tuo. Non te latet quam arduum sit secreta perscrutari: cum hi in celando sint maxime diligentes. Quid in urbe agatur uis scire: nihil prę ter solitum. Discurritur: ambitur: tenduntur insidiæ: & philosophi sententia comprobatur: Curiam esse locum constitutum ad decipiẽdũ: & fallendum se inuicem. Raro senatus habetur. Pontifex magno curarũ fluctuat ęstu. Dicam tibi rem certam: & paucis fortasse cognitam. Reddita fuit proximis diebus scedula quædam Pontifici sine nomine auctoris: qua ei denunciabatur: ut suis rebus prouideret: uitã eius Septembrem nõ superaturam. Risit: subdiditq; auctorem quod nomen suum non apposuisset (mercedem amisisse: iussitq; ut statim ad præsidem arcis Sancti Angeli deferretur. Quare ad illum: nõ possum argumentari. (Tu ex his quid intus uel delirẽt uel sapiatur iudicato. Non uacauit a Mãtuano tuo perquirere) quod iussisti: quoniam cum ad uesperam heri redditæ mihi fuerint litteræ tuæ: ab ea hora usq; ad quartam noctis stomaci intestinorumq; doloribus uexatus est: tunc remittente se ea molestia: admotis medicamentis: & clysteribus dormire coepit: & me nunc hæc in principio diei scribente quieuit: Curabo id postea: & quicquid cognouero ex me scies: faciamq; ut crebro subeas litterarum mearum tedia: quarum & si omnia uilia sunt: fides tamẽ speciosa esse poterit. Securitatem nostrã turbauit Sibiniensis Episcopi mors ex pestilentia: cũ ante tota urbe nil tale sentiretur. Princeps Mantuanus: ut tibi notum esse non ambigo: in balneis Petriolanis ẽ. Iturum eo dominum meum nondum ausim affirmare. ubi id exploratũ fuerit non sinãte later. Cõmẽdo me amplitudini tuæ. Romæ. xviii. Augusti. M.cccclxix.

Donato Acciaiolo.

Vnus tuum a re gratũ: a loco gratius: ab animo gratissimum accidit. Non fuerat hic labor summendus. Ignotis præstari is con 265

fueuit. Mihi epistola una tuo chirographo scripta attalicis muneribus lon ge est acceptior. Hoc praesta saepe. Illud ad conciliandas amicitias uertc. Trabalibus clauis nostra est confirmata. Reuiserem Gusonensem nostrũ ut petis: Sed uides tempora. Casus non uoluntatis esse eam profectionem oportet. Breui ero Senis. Inde inter nos reliqua agemus. Nũc uale. Pientiae. xxii. Augusti. M.cccclxviiii.

Dominico Luccñ.

266 DE prędio lucensi: cuius dimissionem uenire in sermonem nostrorum ciuium refers: exequere quod ex urbe ad te scripsi. Non is sum: qui ponam rumores ante salutem. Gratias tibi ago q̃d me cum d secessu hoc meo & ualitudine insimul gratularis. Alterum semper: Alterum hoc tempore est necessarium. Placet consortem tuam: Sororem meam Sueuam tecum ualere. Vtriq; sit custos Deus: & secũda omnia largiatur. Vale. Senis Vltima Augusti. M.cccclxviiii.

Georgio Lollio Compatri.

267 EXimo te metu Lolli: desiderium conuincendi in iudicio Regis quaeritare Paulum cogit monimenta omnia Pii. Quod nomine suo ad te scripsi ad Nicolaum Piccolomineum scripsi. Idem quoq; a me ipso saepe cõtendit. Sorana res hanc nobis molestiã exhibet. Quae nunc misisti perlatuia sunt: nec offerentur a me: ne sic parsim missa argumentum pręstent condita seruari alia: quae nolimus produci. Tantum illi ad excusatõnem officii tuas litteras legam. Bono animo esto: multa tua in ecclesiam officia me indice Paulus cognoscit: qui si pecuniam non permisit tuorum diplomatum scito maiorem pecuniarũ opinionem tibi obstitisse. At iniuria res. At ferẽdã a te aeque ut caeteris. Hactenus haec. Quod de calceo & sinistro pede ac dextro torqueris: nimis mihi Lolli diffidis. An tu putas ignorari a me: quae nonmodo asseris tu: sed expertus ego sum saepe. Dãda ad speciem plęrũq; sunt multa: & nec omni ex parte adcũtes nos aspernandi. Potui ego Bellanto tuo: potui & huic nostro nõ obsequi: penula me ad comprecandum trahenti. Vidisti exitum post. Illum praeuidens ego uẽdere ęstiuo tempore solem sine periculo potui. Sed nimis me amas: nimis & circũspicis te: q̃q̃ ad nimietatẽ nil circũspici queat. Summa illa est. Vna fides. Vnum baptisma. His comitibus degam quod reliquum est uitae. De aedibus Marrescotis quo me uertam ignoro. Pars hęc quam litteris refers: ad angustias suas charissima est. Vide reliqua: & consule. Abbas isthic meus ad interitum languet. Mitto iustum: qui consoletur: & adiuuet. Adiuua & tu quoad potes obsequio meo. Si perdo hunc hominem insignis erit calamitas prędiolis nostris: tristaborq; ego pernimium. Saluta coniugẽm tu

am ex me:totamq; Familiam. Vale. Valeo & ego.

G. Lollio compatri.

N Il quęret a te amplius Paulus ex Pontificatu Pii. Vltimæ litterę 268
a me illi lectę suspitionem oēm: cum inani spe ademerūt. Quod
de Eugenio: Nicolao: & Calisto aiebas: quorum ne una modo
epistola ad manus nostras deuenerat: fecit illico: ut ita esse agnoscēs nobis
ęquior fuerit: ac quieuerit animo. Ita tu quoq; & quiescēdū existima. Aedes
Marescotas quæso ualere iam finito: Vendere illi non tam rem: q̄ speciem
quęrūt. oblata est spes accessiōis certę ad Spanochinas nupri me emptas.
Id si fiet: ampliato pariete anteriori sat erunt omnia ad dignitatem: & com
modum. Nam de Laterna nocturna: leuis est cum iactura: tum cura. Nil
apud me prius charitate Pii: & suorum gentilium. Pungis rursum me de ue
lo ad ornamētum altaris adhibito. Inepte suspicaris: ne dicam iniuste. q̄ uel
lem a Quadrio posterlano te uendicares: & aliquando tu quoq; sanius sa
peres. In eo uelo pictus cupido non est. Imago est Saluatoris nostri e se
pulchro extantis. Quęro in cellario an in sacrario appendi illam decentius
fuit? Video quid respondeas. Hic quoq; respondeo ego. Nolite iudicare: &
non iudicabimini. Omnis ociosa ciuitas eadem & maledica: resanescere
non nisi negocio potest. Vale.

Paulo Secundo Pontifici Maximo.

N Vnciatum hic est copias Ecclesię his diebus infoeliciter pugnas 269.
se. Nescio quantum damni acceptum sit. Varie: & pro cuiusq;
affectu narrari haec solent. Vt cūq; sit doleo: & cōtristor toto cor
de meo: tota anima mea: & totis uisceribus meis. Diligo Ecclesiā: & decor
eius mihi est menti. Ingrati sunt: impii sunt: qui tantum iniquitatis sunt ope
rati. Astiterunt aduersus Dominum: & aduersus Christum eius. Patrem in
honorarunt: a quo semper beneficium: & nuper pacem tulerunt. Matrem
oppugnarunt: quę seruauit eos: & protexit derelictos. Deus ultionum Do
minus audiat haec de excelso sancto suo: & ad uindictā exurgat. Scio opus
non esse consolari. B. uestram: quę magni est animi: & cōsolari reliquos est
consueta. Ad consilium quoq; ego satis non sum. Sed si filio apud patrem:
seruo apud Dominum aliquando est locus: supplico humiliter: ne quid p
pterea uel remissius: uel timidius agat. Confidat in Domino: qui non dere
liquit sperantes in se: & per hęc detrimenta temptat patientiam nostram.
Agitatur Ecclesia: sed nō mergitur. Vincitur sæpe in prœliis: sed nunq̄ bel
lis. Causa nobis est optima. Pugnamus pro iustitia contra iniquitatem. In
tot iustificationibus nostris misericordia Domini est expectanda. Perseue
rantibus multa sępe uertuntur in melius. Offerunt tempora: quę nō praui

det ratio. In causa Maguntina magna & graui uicta ingenti prœlio Ecclesia tādem uicit. Post deletas ad internitionem copias Ecclesiæ deletus est Sigismundus Malatesta. Post profligatos apud Sarnum exercitus Regis: Ducis: & nostros profligati Andegauēses hostes sunt: & pulsi Regno. Recentia hæc sunt: & Beatitudini uestræ notiora: q̄ mihi. Et si nō sint nūc iidē adiutores: qui tunc erant est Deus: per quem uictoriæ illæ sunt habitæ. Animo tantum: & bona spe est opus. Cætera expediet diuinum auxilium. Indulgeat Sanctitas uestra: si improuide loquor. Dolor meus: & charitas in Ecclesiam ita me cogunt. Non dubito Beatitudinem uestram sapiētissime & fortissime consulturā esse sponsæ suæ fidei creditæ: Eiusdem pedibus me semper cōmēdās. Pientię die. iii. Septembris. M.cccclxix.

Barth. Platynæ.

270 GRatulor te Petrioli esse intendētem ualitudini: Mihi gaudeo noscenti ex litteris tuis: q̄ti me faciat Princeps Mantuanus. Nil de nostra in illum uoluntate testatus es: quod nō testimonium omne excesserit. Sum sine exceptione suus. Præclaram eius domum perfugiū mihi constitui temporibus meis omnibus. Cum filio Cardinali sic coniuncte uiuo: ut nihil habeat Roma cōiunctius. Ago tibi gratias pro officiis tuis: rogans ut quod fecisti facias sedulo: & in intimo affectu tam præstantis Principis Papiensem tuum penitus condas. Quod expleta lauatione reuisurus sis urbem: eodemq; itinere inspecturus monumenta beneficentissimi Pii patris nostri: & placet: & lętor. Pientiæ ē tibi parata domus. Caue alio diuertas. Indictum tibi alioquin bellum existima. Vale. Senæ Die. vi. Septembris. M.cccclxix.

Io. Cardinali Attrebatensi.

271 I Itterę tuę ea uolūtate acceptę a me sunt: & lecte: ut debeam tibi q^d inter curas multas Papiensis es memor. Cōmendas te ipsum: & tua. Vide q̄ tempori redditę sunt. Hodie habitum est consistorium. In eo cum uenisset in cōsilium Hispaniense Cœnobium tuæ fidei cōmendatum: eam sententiam dixi: ut nonmodo consecrationis tuę filium ꝓbauerim me: sed uno excepto Pontifice: aliorum nulli in te ornando concesserim. Non iactandi officii: sed probandi animi causa hæc scribo. Quę nihilominus ueniens aliorum testimonio accipies. Amo te pater. Idq; certissimum habe: plus longe ualere apud me cōiunctionem manuum tuarum: Germanitatem nostræ dignitatis eodem parente progenitam: Multa item tua in me non uulgaria merita: q̄ utrum nescio quam perturbatissimi temporis. In quo si uerum fateri uolumus: sententiis magisq̄ animis dissensimus inuicem. Iterum dico amo te pater. Magis hoc chyrographo testari mentē

non possum. Vale.

Ia. Cardinali Papiensi Ioannes Petrus Arriuabenus.

SCribentem Principi meo Mantuano offendit me Stephanus tuus. Litteras tuas pridie chalendas Septembres scriptas reddidit: monuit sibi esse nuncium crastino mane iturum ad te: cui litterę cōmitti fideliter possent: si quid essem ad te scripturus. Itaq; & si alia me distrahebant negocia: nolui tñ in tanta occasione nō scribere: maluiq; uel tumultuarias litteras: q̄ nullas dare. Facilis erit uenia apud te infantiæ meæ: q eam iam pridē utcūq; auribus tuis dignatus es. Nā certe qui tibi oīa credo de me nihil credo. Quoq; magnificētius de me loqueris: eo grauiorē intelligo ruinam meā: & magis pudet inscitiæ meæ. Illud fatebor: obseruantiam in te meā ne uerbis quidē explicari posse: eamq; dicēdi genus omne exuperare. Tu uero: qui me usquequaq; bñficiis tuis cumulas: nō desinis quoq; tā honestissimis uerbis onerare. Plus. n. tribuere q̄ me deceat: id quidem mihi est onerosissimum. Tuę charitati oīa ascribo. Superas ingenio. Vincis facūdia. Excellis & humanitate inter omēs. Quia non uacat utar paucis: & ubi gratias egero: qd me litteris tuis dignaris: & instruis: ueniā ad rem ipsam. Die Dñico ad uesperam uario quodā rumore dici cœptū est milites ecclesiasticos fusos fugatosq; esse. Hæc uerba erant in ore uulgi. Addebant aliq se uidisse litteras ex Florentia ad oratores fœderatorū scriptas: quibus ideo narrare omiserant initium pugnæ: & quomodo conflictum esset: qui capti aut mortui: quoniā tam læti nuncii festinationē noluissent immorari. heri quoq; huiusmodi cladis opinio inualuit. Erant & recentiores litteræ: q bus & captiuorū numerus: & nomina recensebantur a pricipio. haud satis fides habebatur: & quoniam nouissimi mala nostra discimus a suis Pontifex nil audiebat: aut astute dissimulabat: & usq; in hāc horam subtrisceūt pretoriani nostri: immo ut sunt ad celanda omnia artificiosissimi: ne signū quidē ullum mœroris ostendunt. Sed hoc sapientię fortassis ascripserit quispiam. Illud uero quod de reficiendo exercitu: instaurandisq; uiribus nil uidentur cogitare: quale sit tu iudicato. paruo momēto magnæ res in bello dissoluuntur. Consultissimi Imperatoris est non solum perditis rebus succurrere: sed ante prouidere unde succurratur si periclitatum fuerit: ne ubi opus est facto consultationibus tempus teratur. Tu qui alias huiusmodi casibus: & interfuisti: & præfuisti: quanta celeritate opus sit satis nosti. Nunc aut clam omnibus moliuntur: aut equum Troyanum struunt: aut quod nobis constet nil agunt: & fortasse hoc magnitudinis: & inuicti animi cōstātiæ documentū afferūt: se ēt in discrimine securos eē: & Deo freti illud Psalmistæ habent in labiis. Si consistant aduersum me ca

ſtra non timebit cor meum. Si exurgat aduerſum me prœlium in hoc ego ſperabo. Spes iuſtorũ a Dño. Illud tamen obiici poteſt: non tẽprabis domi num Deum tuum. Dicit enim Dominus. Sumę arma: & ſcutum. De clade ipſa: qđ magis mihi compertum exploratumq; eſt id exemplũ litterarum Hannibalis ad Florentinos facit: quod puto tibi ſatis: qui proximior es in notuiſſe. Paucis tñ enarrabo. Cognouerat is ab exploratoribus ſuis hoſtes e Virgiliano caſtra mouiſſe: ad Flumẽ cuius & ipſe accola erat deſceẽſurus: inſtructis ordinibus eis occurrit. Confligitur: & cum hoſtes mallent ſe pugnæ ſubtrahere: aut qđ itinere feſſi: aut qđ iniquo loco rem gererent: nõ eſt paſſus ſine clade abire. Capti ſunt trecenti: quos hoïes armorum appellãt. Nõ occurrit quo alio uerbo id tibi explicẽ: ad .iii. milia equorũ. Ingẽs numerus impedimentorũ: & bina uexilla: quæ infœlici omine non ſatis odorato thure inauditis precibus Duci data fuerant: Ductores plurimi: inter quos Imperatoris filius uti Scipionis ab Antiocho: quem publica gratia cõmutare noluit: pater integerrimus Io. Franciſcus Meletenſis cum filio. Vulneratus Alexander Sfortia. Aſportatæ ſunt & geminæ bõmbardæ: & alia id genus tormenta bellica. Affuit & illi prœlio Forliuienſis Princeps cum cohortibus Venetis ad numerum nouem: quæ cum eo mane aduentaſſent ſatis opportune: & ipſe interceptę prędę fuerunt hoſtibus. Ingens ꝑfecto dãnum: & quod haud facile reſarciri poſſit. Hęc habemus: & quieſcimus. Stupidi ſumus: an altiora corde uolutamus. Tu qui ſapis iudica. Nimia lætitiã exultantes hac ſumus aduerſitate compreſſi. Reiicitur omnis culpa in Venetos: qui in mittendis ſubſidiis lentiores fuerint ꝙ oportebat. Ad perniciẽ noſtram iam plana ſunt omnia. Nihil intercedit. Nihil obſtat. Modo uelint non deeſt hoſtibus in nos irruendi atq; opprimendi facultas. Orãdum eſt: ut aliud cogitent: & quod ſe hactenus dixerunt tantũmodo intẽdere id uni cum abſoluant. Qua mente a pricipio fuerit haud ſatis ſcio. Sed qualecũq; propoſitum induerint uereor ne occaſionem proſequantur: & ut uaſto ſunt animo non hic cõquieſcant. Ex Gerona affertur gallicos ab oppidanis eiectos: & multos trucidatos eſſe: Subtraxiſſe Regem Gallorũ ſubſidia: quæ Duci Ioanni addiderat. Hæc publicitus. Quod ad me pertinet: Illud uerbũ quo tuam erga me uoluntatem circumſcripſiſti: ꝙ uehemens eſt: ꝙ ſuauitudinis: & dulcedinis plenum. Potuiſti nihil maius. nequeo neq; uerbis neq; tuis in me beneficiis par eſſe: aut pares gratias agere. Ego quoq; poſtquam me tibi addixi quid magis poſſim non habeo. Sed tu ut magis debeam efficis tam conſtanti humanitate. Quod ſi Domini: & ſerui officia inter ſe paria ullo modo eſſe unquam poſſunt: illius amando ac benefaciendo: huius integram fidem atq; operam ſemp præſtando: nõ

diffugiam iudicium. In eo certamine nihil profecto succumbam. Audiui te Senam concessisse: eo fortasse consilio: ut locorum commutatio uoluptatis aliquid afferat. Ex solitudine cōmigrantibus gratior est frequentia. Diu cę lebriore loco detentis lætior optatiorq; est solitudo. Vbicūq; fueris opto: ut tibi bene sit: nam nos quibus te uita superstite iocunda: si contra grauis: meliorem in te uitæ partem ducimus. Satis nugatus sum inepte quidem. Lectis litteris tuis hæc raptim scripsi. Itaq; nil est: quod cohęreat. Ignosce garrulitati meæ: quæ & eo ineptior est: quo magis subitaria: & ex tempora lis. Vale. Romæ nonis Septembris. M.cccclxix.

Ia. Cardinali Papiensi Ioannes Petrus Arriuabenus.

SCio pater Amplissime ueluti quoddam emporium rerum no/ uarum domi tuę celebrari. Ita exposcit dignitas tua: ut undecūq; earum noticiam crebro accipias: & tu earum es inuestigator diligentissimus: & uera cognoscis: & cito ad te perferuntur. Non immiscuissem me tanto conuentui nisi tu imperasses: maluissemq; contumacię q̄ in/ eptię crimen effugere. Quicquid igitur scripsero memineris id fieri manda to tuo: & fidem nostrā expendito. Nonis Septembris quæ nunciata essent de Ariminensi pugna ad te scripsi. Postero mane habitus est Senatus: in quo recitatę sunt Quæstoris Pontificii litteræ. Is conflictum esse: plures ca ptos: occisos: uulneratos q̄ plurimos non ibat inficias. Signa ab hostibus intercepta: impedimenta subtracta: & quod uerbo nō exprimebat: suos omnes campo cessisse: & in municipia finitima trepidos confugisse ipso fa tis euentu declarabat. Se uulneratum in genu: Alexādrum item Sfortiam: & Neapuleonem: alterum in capite: alterum in gutture uulnus accepisse fatebatur. In eo tantum minus iniquam fortunam suam faciebat: quod & hostium plures: & digniores capti: Plures interfecti: maior equorum copia esset amissa. Affuit in Senatu Orator Venetus: ꝓduxit litteras illius potē tatus nomine ad Pōtificem: quibus dolebat huiusmodi iniuriam damnum q; fuisse ei irrogatum. Sed quod solum in ea iactura poterāt: se paratos ter restribus maritimisq; subsidiis cōsilia eius omnia iuuare: præstiturosq; affa tim omnem operam suam: ut ex initis conuentionibus tenebantur. Magni fica inq̄ uerba: & magnæ ut aiunt spei. Sociorum igitur: & domestico robo re ac præsidio firmatus Pontifex: qui nondum: ut asserunt: Chorbonam aperuerit: nihil animo motus perstat in sententia: se nisi Ariminum deda tur: neq; a bello temperaturum: neq; ad ineundam pacem inclinaturum. Nosti neruos belli esse pecunias. Inde initium reficiendorum militum sumptum est. Heri ad exercitum profectus est Lucas Nelli cum .xl. mili bus ducatis: eos distributurus: ut magis oportere intellexerit. De aliis:

mittēdis infra paucos dies ſpem addiderunt. Perquiſiti: & in domibus Cardinalium: & tota urbe equi idonei: qui eo tranſmittantur. Octo Neapolitanus: ut audio: Decem Procancellarius dedere Pontifici. Reatinus Rauēnasq; permiſere iis: quibus ea cura fuerat a Pontifice demādata: ut quot uellent e ſtabulis acciperent. Huius deſcriptionis immunes ſunt Dominus de Vrſinis: & Mātuanus: quod fratres habeāt: quibus eos opus ſit ſubmittere. Et tui in militiam uocati fuiſſent: ſi affuiſſes. Sed utinā reuerſo nō opus ſit praeſtare: quod abſente non fuit exactum. Emuntur & ubiq; quotquot inueniuntur equi: quos Anconam deductos nauigio in Flaminiam tranſmittent. nil diffidimus uiribus noſtris. maiore animo grauiore iniuria laceſſiti: pugnabimus. Sentient hoſtes Hydram Herculis. Nunciatur iam aduētaſſe magnas copias a Venetis: quibus adiuncti iterum hoſti occurremus: foeliciore fato: & quo magis putamus fortunae inuidiam hac clade ſaciaſſe: ita nunc certiore ſpe proſperam eam nobis fore pollicemur: neq; nos terret q̄d Robertus unum e noſtris municipiis expugnauerit: Alterum nunc obſederit. Friuola hęc: & infra animum noſtrum animi magnitudo: ſiue eam malis ferociam nuncupare ī feris ex prȩda dignoſcitur. Si parua appetūtur uiles: ſi fortiora robuſtiores habentur. Nō eſt nobis hȩrendum in paruis: aut Ariminenſi expugnatione: aut hoſtium internitione uictoriam noſtram metimur. Ad hęc ſunt & conſiliorum: & exercituum noſtrorum uires inſtructȩ: Adiutorem: & uindicem Deum habemus: qui cuſtodit diligentes ſe: & exterminat inimicos ſuos: quos de ſua nunc nequicia exultātes corripiet in interitum: & cōuertetur dies eorum feſtus in luctum: qui ueluti ad ipſam iam diuinitatis tendunt iniuriam. Nihil inani iſta uictoria ſibi applaudant: quibus poſtmodum de tanto rerum culmine deiectis altior erit caſus: & impulſe praeceps immane ruinȩ. Subſanabit eos Dominus cum irruerit repētina calamitas: quia deſpexerunt omne conſilium eius: & increpationes eius neglexerunt. Satis firma ſunt nobis undiq; praeſidia. Itaq; non eſt amplius ut deploratam fortunam noſtram exiſtimem. Audies tandem acceptam eſſe huius cladis non diſparis uictoriae compenſationem. Illud ſcias uelim in Quaeſtore omnem culpam reiici: nec deeſſe: qui inde occaſionem hominis impugnandi ſuſcipiant. Quod nunciare poſſim noui aliud offertur nihil. De meo in te amore ac fide: & quātum Papienſi fatear me debere: illud uetus eſt: & uulgo tritum adeo: ut iure mihi inuideat quiuis: ita te quoq; amicū pręſertim cautū dignos aſſumere. Itaq; ſi te colo: ſi te celebro: ſi maieſtas tua ſemper obuerſatur oculis meis nō ingrate facio: perpetuam atq; oīum fidiſſimā ſeruitutē a me emeritus es tua iſta humanitate: quā ſibi imitandā ꝓponerēt utinā ii: q uideꝰ cēſere honorē ad ſe oſtētādū: ita ſupbiā

& elationē appetere ficuti stratus humi palmes uiduas desiderat ulmos. Indignos eo honore falso se iudicio reddunt. Ego tuorum in me beneficiorum memor ero dum spiritus hos reget artus. Dissoluetur& prius anima: q̄ tuus a nostro corde facessat amor. Beneuale, cōmēdo me dignationi tuæ. Romæ quarto Idus Septembris. M.cccclxix.

Ioannes Petrus Arriuabenus Ia. Cardinali Papiensi.

NOuos ac recentes rumores: & eos persæpe uanos Romæ nunq̄ defuisse compertum est. Hoc facit urbis amplitudo: diuersæ nationes: diffidentia inter se uota: pro quorum nutu aut falsa confingunt: aut auditis semper nouus adicit auctor. Postq̄ illæ acies inter se tā infestis odiis: tam obstinatis animis concurrere mihi sæpius euenit: ut si qñ concesseram in frequentem turbam: cuius prope ædes nostras quottidianum cōciliabulum est: eodem ministerio aurium uaria exciperem: ita ut q dexteram aurem sonus uerberauerat pulsam sinistram penitus aduersaretur. Quosdā e sententia loqui: alios affectu mentiri: nonnullos ut ita loquerentur de industria summissos iudicabam. Qualis ea fuerit repugnantia: etiam me tacente facile ipse perpendes. De suis quisq; magnifice loquebatur. Neq; enim Romæ omnibus eadem uoluntas aut factio est: Coalescere in eadem studia nō potest tāta colluuies. Sed quod fortasse deterius est: Hostiles legati quottidie ante oculos obuersantur. Hi Pontificis cōsilia explorant: & nostris paratibus cautiores redduntur. Indignatur Plinius uir nullius doctrinę expers: temporibus suis quattuor Hannibalis statuas i ea urbe ceruisse: cui ipse tam atrociter īsultauerat. Si mortuum Hannibalem haberi execratur: cur nos uiuos patimur? Iam ut aiunt spes nulla ē pacis. Bellum hæc armenta minantur. Pacem se daturum nunq̄ ait Pontifex: nisi Ariminum dedatur. Hostes se nullomodo dedituros inquiunt. Audio tamen hos legatos dixisse expectare se ut primis litteris a Dominis sibi discessus imperetur. Id uero quale futurum sit: non affirmauerim. Rediit Baldassar Trinus e castris Pontificiis: qui cōflictui iterfuit: refert acceptam quidem cladem. Sed si omnia expendantur illatam quoq; hostibus grauiorem. Ioānem Baptistā Stabiam miris effert laudibus: & fortitudinis: & fidei in Pontificem: Cuius inter cætera refert memorabile: quod Alexandrum Sforciā uulneratum: & iam captum e cōfertissima hostium manu seruauerit: reduxerit&. Eum& qui captiuum ducebat amissis eo prælio tribus equis interfecerit: nunquam tota pugna ociosus aut suorum fuga deterritus. Quid uero de Questore prædicet incredibile dictu est: quam diligens in ducendis ordinibus: summittendis militibus! fuerit Lorica indutus: & sago: ut ne quid dignosceretur ab hostibus. Discurrebat

inquit totam aciem. Labantibus praesidia mittebat: integros fessis submi nistrabat. Alios monere: hortari: imperare pro tempore. Ipse interdum pu gnare: & ut inquit ille strenui militis: & boni Imperatoris officiũ implere. Cum tãdem inclinata esset acies: suis iam diffugientibus: postremus rema nere: Signa nõ deserere: in animum induxisse: nec ante abire: q̃ aut salua re duceret: aut illic fortiter pugnans confoderetur. Sed cum maior uis hostiũ ingrueret: consilio: & ui tribunorum suorum ęgre inde abstractum cessisse: cum iam sublata essent. Ita fortiter fecit: ita se inuicti animi praestitit: Vt ue terani milites gloriae praesbyteri iam fateãtur cessuros. Virum omni laude: & honore dignũ affirmant: qui licet ad triumphum fortunae successus non habuerit magnis tamen excidit ausis. Vincere nõnunq̃ fortunae est. Fortiter pugnare: hic uerus honos propriusq; hominis est. E castris noui aliud nil au dio: nisi quod dispersi milites colliguntur: iusta iterũ si dabitur occasio acie oppugnaturi. Hinc pecunię: & equi ad legiones transferuntur. A nobis no uem equi accepti: q͂d prius dixerant se nõ facturos: & hodie abducti sunt. Senatus his diebus nullus habitus est: quod si extra eum aut in eo clam me fit aliquid id unde prorsus cognoscas idoneos habes auctores: non dicam amore: aut fide superiores: eum in te amãdo colendo quoq; cedam nemini. Audio susurrari nescio quid de parturiendis siue pariendis nouis Senatori bus: Quid ĩ hoc futurum sit scio tibi esse exploratum. Quod si is fuerit des signatus: quem sentio: & propter quem fortasse tot spectacula: dicam illud Martialis. Vindemiarum non ubiq; prouentus cessauit Ouidi: Pluuia pro fuit grandis. Claudicãs Cocles statua dignus habitus est. Quae genu exci piuntur uulnera neruos contrahunt: & saepe corporis iacturam faciunt: sed rependi possunt haec damna honore aliquo. Deus bone: qui scrutaris renes & corda: quousq; inscitiam nostram toleras? aut sancta tua polluentur? In quo saepe erratum est ne saepius erretur: & erroris continuatio transeat in exemplum circumspice. In hoc rectum est Papiensis tui cor: qui non cen set priuata beneficia publica gratia esse cõmutanda: & in hoc affectus om nes esse exuendos. Dilapsus sum scriptione ubi non decebat paruitatem meam. Sed ut apud te omnia liceant facit humanitas tua. Tuum reditum miro desiderio expecto: quod si tantum abes: ut calores Romanos aufugi as redire iam ipse potes. Habemus salubrem aeris temperiem: & mane sub frigidum est. Si redeundo tibi non displices: id quo maturius feceris: eo ma gis nobis satisfacies. Vale. commendo me Dignationi tuae. Romae idibus. Septembris. M.cccclxix.

Ioannes Petrus Arriuabenus Ia. Cardinali Papiensi.

ITa delector meo erga te officio:ut cum etiam nihil ocurrit ſatis 275
dignũ auribus tuis:ſũmere tñ calamũ:& ſcribere aliquid iuuet.
Nam & quod pñti facere interdum cõſueuimus: ut nulla niſi ſa
lutationis cauſa adeamus:id quoq; abſenti præſtare nõ ineptum putamus:
in quo & minus importuni futuri ſumus. Si enim cũ redduntur litteræ ma
ioribus negociis detenti eſtis:minore erubeſcentia atq; iniuria earũ lectio:
q̃ adeuntium corpora differri poteſt.Et ſi : quod tuæ humanitati non meæ
modeſtiæ aſcriptum ſit:ego nunq̃ mihi uiſus fuerim tibi importunus : expe
diam tñ pauca nonnulla non tam tui admonendi cauſa:cũ nunq̃ Delphis
oracula ceſſant:q̃ ut quod tu dicere conſueuiſti: ex quacũq; herba falcẽ col
ligam:& uidear mandatorum tuorũ retinentiſſimus.Poſtremo Senatu:qui
die Veneris habitus eſt:cum inter reliqua:quorum agendorũ uulgo opinio
percrebuerat Hiſpanienſi eccleſiarũ diſtributio expectaretur:nihil qd rela
tum ſit actum eſt.Nihil deniq; alia ulla in re memorabile enunciatum eſt.
Inſequenti die:quo celebritas coronationis Pontificiæ agebat recitatę ſunt
inter Senatores litteræ a queſtore:quibus copias eccleſiaſticas iam conue
niſſe ſignificabat:& breui in agris tabernacula habituras.Aduentaſſe cum
Hercule turmas.xxiiii.poſt primas.xii.Expectari & alias.xii.a Venetis:&
ſexcentos equites ex foro Iulii:quæ omnes cum ſummam.xlviii.impleant:
additas noſtris numerum octoginta exceſſuras: magni ꝑfecto robur exer
citus:quæ non ſolum fœderatis obſiſtere : ſed eorum omnem uim diruere
poterunt.Non deeſſe animos ulciſcendæ iniuriæ.Abolendæ ignominiæ:ac
æterni nominis conſequendi.Non inficiatur Robertum Malateſtam quæ
dam Caſtella agri Ariminenſis occupaſſe:quorum amiſſio non tam nobis
per ſe moleſta eſt:q̃ quod in habendorum cõmeatuum frumentiq; impri-
mis occaſio data eſt.Nam cum ubiq; aliquid reconditi tritici repertum ſit
in quodam tñ municipio ingens copia ad.xx.milia modiorum inuenta eſt:
omniaq; in urbem Ariminenſem comportata ſunt: quæ cum antea ob fa-
mem diutius ferre non poſſe obſidionem uideretur: atq; inde deditio ſpera
retur:nunc aut ſublata:aut dilata ſpes eſt.Reliqua municipia: quæ eo loci
momenti ſunt:uti Mondauium.Verruchium :& huiuſmodi ita militibus:
omnibuſq; præſidiis communiuit:ut iam ſatis contra hoſtem firmata ſint:
& quia oppidanos uerebatur:quippe qui ingenitum habeant in Malate-
ſtam familiam amorem nondum extinctum : ſingulo in quacunq; domo
relicto omnes emiſit ne intus manentibus ab eis proditio fieret. Hacte-
nus in Flaminia : quantum audio res ſucceſſere . Euentus rei uti dubius
ſemper ita iudicio meo imperſcrutabilis . Sunt qui opinentur : aduen-
tante iam hyeme nihil memorabile acturos eſſe : ſed utrunq; exercitum

satis habiturum si sua seruauerit.hyeme ad hiberna concessurum: & quod fieri semper consueuit nouorum consiliorum hyemem matrem fore: monstruosos partus uer nobis editurum:quarum rerum uel in Cæsare magnū instar futurum asserunt:qui cum nuper internuncio Abbatis Casæ nouæ cum Veneris foedera iunxerit:ac multa milia equorum sit i expeditionem Italicam transmissurus:idemq; foederum mox cū Pontifice ius sit initurus: magnos inde tonitrus sumus exauditur. Addunt etiam Abbatem illū nouas societatis conditiones inter Cęsarem:& Ducem Ioānem conciliaturū. Pontifex i sententia perseuerat:& ut inquit Terētianus ille charinus:nihil uult nisi Ariminum. Omnis in Arimino magni stat cura parentis. Nō minis:non periculo:non clade:nō sumptus onere ab ea sententia dimoueri potest:& quod prudentissime consilium propositumq; induit id est constātissime seruaturus:etiam si ad ultimum discrimen deueniretur. Hoc facit affectus Dei iustitiæ:& talenti a Deo cōmissi:quod qui recondidit:& in eo nihil operatus est:reprobus habitus est apud Deum. Itaq; nisi in hoc cedant hostes:& Pontifici satisfaciant non est unde pacem possint expectare. Venetorum auxiliis maior fides est:q̄ antea:nam sincerius: & magis ingenue nunc agere se ostendunt. Sentio exardescere nostris spiritus:& ductos magna spe uictorię in ipsa etiam spe iam ante lętari. Sed utinam speratam lætitiam certam ac pręsentem uideamus:optatosq; diu liceat ductare triumphos. Vale serui memor:nec coeptæ humanitatis desertor. Tibiq; persuadę non minorem esse apud me obseruantiam tui nominis:q̄ tuam in me charitatem:etiam si ea tuo arbitratu ac tua lance expendatur. Commendo me amplitudini tuę. Romæ. xv. chalendas Octobres.

Ioannes Petrus Arriuabenus Ia. Cardinali Papiensi.

276 T hominum : ita rerum conceptus est. Silent omnia cum parturitur. Cum puerperium sit exaudiuntur clamores. Id nobis in rebus bellicis puto accidere: quarum consilia in sequentem annum iam magis:q̄ pręsentem uidentur respicere:& quod in hyemem tendimus:& quod tunc speretur occasio rerum melius gerendarum. Profligato bello quod audisti:summa celeritate instaurati sunt exercitus: Accersita sociorum auxilia & periculo ipso Saturnus Mercurium induit. Ita strepebat militibus tota Flaminia:ut essent qui dicerēt aurum tholosanum:aut equū seianum apud uictores esse. Eos sibimet fomitem malorum ea uictoria peperisse: Ita numerum ac robur Legionum nostrarum auctum esse:ut quod de Gręcis Homerus scripsit:decem milites uix singulum hostem essent habituri:& id quidem satis uerisimile coeuntibus tam ualidissimis potentatibus:& coniunctis uiribus sociale bellum ministrantibus. Cum autē rebus

gerendis tempora aduersa iam incumbant:neq; interim ad cõmittendũ prœlium satis:q̃rum coniici potest animati uideantur:aut superior ratio in causa est:aut Dictatorem Fabium habemus. Tu qui & igenio:& peritia satis calles iudicato. Vtra harum sit:ociosi certe sumus:& ego affirmarim noua consilia agitari.iis fides:& taciturnitas successum prębent. Si efferũtur euanescunt. Nam & admonitus hostis sibi:ubi opus est:præcauet: & expectatione frustratur aduersarium. Opus est tamen:ut quod tacite asseruatur fideliter ministretur:prudenter quoq; excogitatum sit. Si enim hoc tollas operam:& impensam perdimus. Sumus in his omnibus pari studio: ac uigilantia. Pamphilum Simonis Terẽtiani imitamur:qui diuersorum studiorum nihil ægregie præter cętera moliebatur. In tanto igitur rerum silentio: quid negocii ad te scribam non habeo. Facta enim quod publice gerantur enunciari possunt. Consilia quod intra hominis cor delitescant haud facile a uulgo:cuius ego uulgatior sum:resciri possunt. Sed neq; ingenio ualeo:ut coniectura assequar. Si igitur nihil habes:ex me causas audiuisti. Hesterno Senatu:qui interdum habẽdis comitiis proprius esse solet: nil occupati fuerunt Senatores:nam primo ingressu:ut audio:percontanti Pontifici si quid erat agendum aut referendum nil omnino responsum est. Itaq; statim dissolutus est:& quod publici nil erat:quisq; ut mos est pro priuatis circunstare Pontificem. Quosdam statim abire uolentes retardauit familiæ absentia: quæ domum e more reuerterat:& tardius prandium egerat:quod ea dies ieiunio esset dicata. Neq; igitur e Senatu:neq; a castris noua afferuntur. Id nos aliquãtulum sollicitat:quod auerso tempore pestilentia cœpit serpere: qua inter alios decessit Conradinus. Q. sanctissimi patris tui Firmani intimus. Valet tamen Dominus meus cum tota familia. Idem de te ac tuis audire cupio:& eo magis:quod de te nil omnino senserim post tuas: quas pridie chalẽdas Septembris scripsisti. Vale pater amplissime:& siue ocio frueris siue negocio nostri memor. Romæ.xxiii. Septembris. M.cccclxix.

Christophoro Pratellæ.

LIcet litteræ:quibus respõdetur tuis manu Secretarii sint scriptę: non tamen eorũ quicq̃ uidit:quæ mihi significas. Tantum in nube calamum duxit: sensus omnis uerborum suorũ ignarus. Ne dubita. Cuncta semper quo uoles continebuntur silentio. Salus tua mea est salus. Et gratia omnis:quam inuenisti isthic mea est gratia:& rebus meis inseruit. Video quo tandem euasit cõminatio Vicarii noui. Deo sint gratiæ. Et hoc reliquum Aloes degluciendum est nobis:ut alia multa. Superinducet dulcedinem Deus cum tempus accipiet. Expecto litteras Vicarii: & Ducis:quibus responsum paratum iam est ex temporum conditione nõ

ex iudicio sumptum. Nam de mandato ad unguem obseruabo quod mones. Tu mi Christophore uigila: ut facis: & nos tuere & nostra. Spes de te mihi est multa initia rerum iam inuenti. Si non potero ego praemium referre pro meritis referet Deus: & Sancti illi pro quorum ecclesiis in labori bus es. Si tempore aliquo potero sine mensura rependam: praesertim cum pro uirtutibus tuis maximis quibusq; dignum te deputem. Memor esto: ut es consuetudinis tuę propter quam placuisti: & fidei datae: & iusiurandi praestiti: & meritorum quibus Romanę ecclesię Cardinalē in dies magis obligas tibi. Imprimis autem cura ualitudinem tuam: & nil necessitatibus tuis deesse permittito. Non est boui triturantti os infrenandum. Discedo pe rendie Senis: ut recta Romam cōtendam. Valeo: & ualere te cupio. Quod utriq; continuet Dominus. Senis. vi. October. M.cccclxix.

La. Minutolus Cardinali Papiensi.

178 Idebor quodam postliminii iure ad inceptum opus redire post longum silentium meum: cuius utinam nullam possem afferre excusationem: mallem enim contumacię: & negligentiae reus fie ri: q̃ posse me legiptima exceptione purgare. Nam si quę post ultimas litteras meas ad Dignationem tuam acciderunt fando enumerare pergam: neq; dirus ulixes: neq; Myrmidonum quisq̃ tēperaturus est a lachrimis. Quis enim cladem illius diei: aut tantam coeli inclemētiam explicet? Stru cta erant parataq; ad uictoriam omnia: n. si nobis eā Deus inuidisset. Hor ret animus hęc meminisse. Paucis ideo rem absoluam: minutissime iterum exaraturus: si cognouero: ad urbem rediisse .D. uestram Reuerēdissimam. Vt fermentum habeat: unde multum conficiat panis. Cōsedebamus in eo dem Burgo: quem ui occupauimus iminentes Arimino. Cum Regiae copiae: ad turmas circiter. xlv. equitū a Tronto Flumine mouentes: p Agrum Picenum iter facientes secum Vrbini comite coniunxerunt. Alfonsus Dux Calaber illis pręerat. Hic diu cōmunicato cum eodem comite consilio: cū dimidia eiusdem exercitus parte recta qua uenerat ad patrem ī regnum re diit. Earum gentium aduentu cognito duplicatisq; copiis hostium: nostri consilium coeperunt de muris suburbanis quibus cingebantur diruendis: ut si quando nobis in animo esset illuc redeundi: liber pateret nobis reditus. Quod strenue: & impigre factum est. Iminente subinde nobis exercitū comitis ne undiq; impeteremur: idest a Ciuitate: & a comite ipso diuertimus ī uicinum collem Paulo editiorem: ex quo iterum imminebamus Ari mino: & hostili exercitui: qui non procul ab Arimino consederat milibus passuum quattuor. Nos ex transuerso inter exercitum: & Ariminum pari in teruallo: nec plus minusue miliaribus duobus. Patebat tamē uia hostibus

secundum mare eundi Ariminum absq; nostrorum metu. Castris utrinq; tum loci natura:tum uallo:& fossa munitis:asseruabat quisq; fines suos. In terrea Cerasolum oppidulum a nostris bello superatum:& præsidio nostro munitum ab hostibus obsidebatur:hac tamen obsidione: quod iuxta illud castrametati erāt. Nostro tamē milite munitum erat:peditibus circiter Sexaginta quinq;:equitibus paucis:quibus preerat Bartholomeus de Mediolano Cesennas ciuis:peditibus preerat uir antea incognitus:sed summe ignauiæ Andreas de Cassia Comestabilis:cum.xv.Sclopeteriis:Balistariisq; totidem. Hic cum oppidi expugnationem metueret:se & oppidum hosti tradit:& in castra ad Reuerendissimum Dominum meum rediit:ueniam deprecatus quod nihil ei defecisset nisi animus. Hic fateor a Domino erratū: nam si laqueo dedisset hic tantæ siue ignauiæ:siue perfidiæ pœnas:fuissent alii strenuiores. Nō licet nobis interficere quenq̄. Hinc prima mali labes. Oppido enim recepto hostes eam habuerunt belli Sedem: & nostre calamitatis seminarium. Ea prima illis uictoria:& quidem inerueta. Inde se uertere ad aliud Castellum Molazano illi nomen est:quod a Malaspina Comestabili nostro:cum peditibus centum & Septuaginta tenebatur. Ab eo sepius repulsi hostes consilium inierunt eruendi illud per tormēta:& Bombardas:quibus aduectis oppugnabatur:& quidem in castris nostris Bombardarum sonus exaudiebatur:que res in grauem nostrorū cedebat ignominiam:qui ex obsidentibus facti eramus obsessi. Id cum diutius nostri ferre non possent castra castris hostium propius admouere decreuerunt. Et erat locus arduus:quem conspicati erant nostri:in quem trāsferre castra statuerant:tutus:& dignus tali electione. Imminebat enim ceruicibus hostiū: quod a cura:& studio obsidionis eos auertisset. Hoc consilium a Thesaurario nō probabatur per omnia. Ipse enim statuerat:ut hostem arceret: ab obsidione repētinum impetum in Ariminum facere: Cuius muri per Bombardas nostras diruti non fuerant reparati. Aditus autem patebat per eiusdem suburbiū muros stratos. Vicit Ducum sentētia: & collectis sarcinis: & impedimentis structa acie itur ad designatum castrorum locum. Quo cum iam uentum esset hostes arcere nostros cœpere telis: & sagittis. Intercedebant inter hūc locum:& castra hostium passus circiter sexcenti: & fossa ingens natura facta: per quam riuulus fluebat:in quam omnis pluuia a castris hostium fluens:& a nostris decolabat. In eam nostrorum equitum aliquæ turmæ descenderunt:& intra hostium castra penetrarunt:uiam sibi ferro facientes. Iamq; cum aliquādiu pugnatum esset:erāt ex hostibus:qui impedimenta colligerent uerentes sese in fugam uertendos. Pugnatū erat horis circiter quattuor. Licet hoc consilio a nostris itum non esset. Tūc ius

ſu noſtrorum Ducum receptui tubicines cecinere:noſtriq; ſe receperunt.Id
hoſtes fugiendi conſilio a noſtris factum rati in ſequi cœperunt:noſtri qui
pugnæ gloria ſuperiores redibant nihil tale uerentes iam caſſides cum lan
ceis præmiſerant. Noua tamen:& inopinata re perculſi arma petunt.Mi/
niſtri:qui iam ad occupanda ueterum caſtrorum loca præierant nuſq̃ appa
rebant.Ita inermes ideſt ſine Caſſidibus: & Galeis multi in pugnam rede
unt tumultuaria ſummentes arma.Hanc fluctuationem hoſtium Dux cõ
ſpicatus paucis ſuos hortatus:qua uelit eos in noſtros impetum facere ma
nu monſtrat.Ipſe furibundus recentes turmas ſubminiſtrabat deducens feſ
ſas.Atrox hic inſtauratur prœlium:immo cædes utrinq;.Nam Spingardis
erant omnia caſtra munita:& nos unam habuimus : quæ Pomum plum/
beum librarum decem emittebat: quæ medium aciei unius aſſidue ſubuer
tebat.Ecõtra hoſtis funditoribus ſagittariiſq; aerem uerberabat nimbis te
lorum crebris.Nam ad eam rem parauerat propugnaculum ĩ collis nobis
oppoſiti uertice:quod ex turri lateritia fecerat : quã lignis: & terra cõtexit:
addens tabulata inſtar Baſtię ualidiſſimæ.Hoc exitiale noſtris fuit:cum &
ſuperne opprimerentur: & pro muro ſtantes : & illo ſe tuentes nudata his
præſidiis noſtrorum pectora ferirent inimici.Fuit cædes utrinq; eminus co
minuſq;.Noſtri tandem qui tumultuaria ſumpſerant arma: cum neq; ordi
nem ſeruare poſſent:neq; Imperatorum dicto audire : ut ĩ re improuiſa fit:
quæ per ſeſe ſibi terrorem incutit retro cedere:ac ſuis impedimentis timere
cœperunt.Ea res hoſtibus animum auxit: & noſtros cedentes inſequeban
tur.Noſtri ut impedimenta colligerent pugnam relinquebãt.Cuius rei au
ctor extitit Pinus Forliuii tyrannus:qui cum proxima nocte in noſtra ca/
ſtra ueniſſet primus terga uertit:primus in fugam cõuerſus eſt.Præerat hic
turmis duabus ſtructiſſimis:& cum omnibus ſuis aufugit primus. Huius
exemplo alii uertentes pedibus ſalutem querebãt.Hic neq; Ductorum im
perium:neq; auctoritas ualuit .Alexãder Sfortia unus hic pulchrum eccũ
bere ratus:ut Leena catulis amiſſis circumibat adhortans :imperans:nihil
obmittens quod ad ſtrenuiſſimi Imperatoris officium pertinebat.Inclina/
uerat eo iam res:& fortunæ:ut nõ poſſet uel uirtute uel Imperio alicuius in
ſtaurari.Inter hęc miſſus eſt qui Alexandrum confoderet miles leuis arma
turæ:qui ægregie facinus indignum ſuſcipiens in hũc uenerabilem Senem
gladium conuertit:& duplici uulnere affecit in gulam altero: ex quo illico
179 cauſata febris ſi quid ſupererat ſpei abſumpſit noſtris. Aegre tãdem a ſuis
relatus eſt.Quęſtor noſter gregarii etiam militis munia ſubiens nunc huc
nunc illuc diſcurrens ſępius in aperta ruit pericula:quem tamẽ protexit mi
litaris ueſtis etiam ſordida.Quod potuit tamen ultimus ſecutus eſt fugien

tem exercitum. Hostes simul cum peditatu nostro impedimenta diripuerunt: quæ nos omnes magna affecerunt iactura: cuius ego nō tenuem partem feci. Citatis equis omnes se Cesennam receperunt. Mox insecuta omnia: quæ a uictoribus in uictos subsequi consueuerunt: quæ in aliud tempus seruabo: quando nunc agor stimulis litterarum Reuerendissimi domini mei: quos assidue multiplicat. Instauratōne exercitus facta ideo diutius dilatum est prodire in castra: quod Veneti mature: cunctanter: pigre procedendū putant. Hæc cunctatio exitio fuit. Exiuimus tādem latebras: castraque metati sumus iuxta Sauignanum oppidum: quod pari interuallo Ariminum a Cesenna disterminat: hoc est miliaribus. x. Alium castrorū locum delegimus apud sanctum Archangelum: medium fere iter Ariminum: & hæc castra: Robertus Malatesta cognito quod i castra prodiuimus: soluta obsidione: Mundauium enim obsidebat: se cū copiis: & Comite Vrbini coniunxit: ac cepta prius magna iactura: & ignominia a nostris: qui præsidii causa Mondauio præpositi erant: qui conspicati eum abire cum exercitu insecuti sunt: & impedimentorum partem: & equorum diripuerunt. In castris apud nos sunt cohortes quiquaginta: ex quibus. xxxii. sunt ex auxiliis Venetis. xv. alias habemus præsidiis Fani: & aliorum locorum distributas: quæ medium tenent hostilem exercitum inter nos. Reliquæ copiæ: precipue peditatus distributus est per oppida alia. Hostis est non multo minoris exercitus. Ipse tamen partem distribuit per oppida recepta: quæ non sunt magni momenti: futura etiam nostra cum temptari poterunt. Ad ea cum non posset terra iri nauigauit Dominus his diebus non sine discrimine: Fanumque primum: & reliqua oppida his firmauit præsidiis: ut non sit de fide aut defectione suspicandum. Quibus in Picentibus gestis renauigauimus in Flaminiā. Nulla enim erat spes educendi exercitus nisi rediisset Dominus. Idque patuit: quod cumprimum rediit productæ sunt copiæ. Hæc sine belli neruis fieri necesse est. Ita enim tenuis pecunia subministratur: ut uix ad panē sufficiat. Quæ alias Sec cōmendat Reuerendissimæ. D. uestræ: quam dicit habuisse prophetiæ spiritum: cum ad me scripsit. Noscit nos omnes. Scit qua interdum gratitudine simus: & reliqua: quæ Cumea Sybilla uix potuisset prædicere. Ego me: ut soleo: cōmendo Reuerendissimæ pietati uestræ: quam fœlicissimam opto. Ex castris sanctæ Romanæ Ecclesiæ iuxta Sauignanum. xvii. Octobris. M. cccclxix.

Iacobus Minutolus Cardinali Papiensi.

Ercurri superioribus diebus Reuerendissimæ. D. uestræ statum rerum nostrarum: & quæ facta erāt post ultimas litteras meas. Prætermisi tamen instaurationem exercitus factam a Pontifice

279.

tā de pecūiis q̄ de eqs circiter trecētis. Quæ si celeriter ut potuit fcā fuisset pditū esset in castra longe antea: subuenturumq; rebus nostris labentibus. Sed fuit illa cunctatio nobis exitialis: Quippe hostis ob eā causam multis oppidis est potitus non tamen munitis multum. Quęcūq; sint tutantur eorum castra ab excursionibus nostrorum: & cōmeatum suggerūt ipsis alioquin mendicaturis. Nam licet ab Vrbini Comite multum farinę: & confecti panis ex eius tectis adducatur: nihilominus laboraturi erant inopia frumenti: qua liberati sunt receptione illorum oppidorum: quę dixi. Enumerabo uero illa cum intellexero Reuerendissimam. D. uestram rediisse ad scribendum. Scripsi nuper designatum esse castris nostris locum tutissimum iuxta sanctum Archāgelum Castellum in edito situm colle: & ualidissima munitū arce: cui præsidet Germanus Bracii de Perusia. Ad radices huius collis castra locanda erant: Iamq; fossa latissima ducta erat: & munitus hic locus uallo: & aliis ad hostiles incursus uitandos necessariis: ita ut a fœminis tutari posset. In hunc locum procedere Venetum auxilium distulit expectans pluuiam: & hyemem: cuius uelamento excusationem peteret: & remissionem in hyberna. Cum dietim rem protraxisset: ut par fuit maturo autumno ecce exaudiuntur. Pluuia aspersa sunt castra: cuius rei delicati immo delitiosi milites impatientissimi renuunt in castra parata cōcedere: sed ualitudinem: & centum alia causantes ad statiua properant cum hyrundine rediturі. Hic rumor increbuit: & iam puto ad hostes peruenit. Qui si uiri essent nos cum ipsis castris occuparēt. Ego ita sentio: neq; solus sum: ad hoc missas esse nobis auxiliatum has copias: ut bellum in uisceribus ecclesiæ nutriant: Erarium Pontificium exhauriant: Ariminum in hac ambiguitate seruent cessurum sibi aliquando: Quod honeste fieri nō potuisset si ad gremium rediisset ecclesiæ. Hæc omnia ex uoto cedunt. Hæc enim prouincia ab illo sociali exercitu patitur omnia hostilia: Vastationem agrorum: omnium rusticorum prędiorum: & domorum ruinam: direptionem: & excidium usq; ad solum: & aream. Si ad hostium perniciem tenderetur paribus animo: & uiribus ualidior est exercitus noster. Classis uigintiquinq; nauigiorum īstructa. Munitiones paratæ. Ducum peritia: & copia forte multa. Magna uincendi ratio modo uoluntas non abesset. Nemo est: qui ferre possit tam apertam tergiuersationem: cui non deest classis dissimulata perfidia: ex qua sæpius nauigia Ariminū clam petunt. Quid apertius? Nos inter hæc d. seruiamur: neq; est quod rebus nostris possit succurrere. Viderit Deus: & uos coeli cardines huic potentatui longe infensi: cuius potentiam formidantes insolētissimi hi eludunt: eludentesq; conterunt. Cōmendo me Reuerendissimæ pietati uestræ: quā Deus: & ecclesię suæ: & nobis colonis

seruet fœlicem. Ex castris iuxta Sauignanum Octobris. xxiiii. M. cccclxix.

Ia. Minutolo.

SI serius ago gratias officio tuo: uelim mihi ignoscas. Tempore non uoluntate differũtur litteræ. Rari ad uos cõmeant. Qui mit tuntur nõ sinuntur uel ferre alienum quicq̃: uel reddere. Ea iactu ra in meis: & tuis sæpe est facta. Credo has Ioanni Ariminensi contuberna li tuo. Fidem quam tibi præstitit pręstabit & mihi. Cõmentario ad me mis so nihil ad animũ melius. Complectitur omnia: quę nosse in desiderio erat: Video postulatum amici plurimi a te existimatum. Si quid ad beniuolen tiam meam accedere poterat hoc studio totum accessit. Addi iam nihil ad cumulum potest. Roga Deum: ut possim. Voluntate ad te promerendum nihil incensius. Ago tibi gratias. Quæstori item meo ut noīe gratias agas: & peto: & precor. Codicellus chirographi sui a discriptus: & acceptissimus fuit: & plurimum contulit. Illius imperio quæ Ioannes pręssus a me ne mu tierat quidem plane effudit. Nosco iam omnia. Futurum cõfido: ni fallunt uires: & fides eius plæna discriminibus: si minus apud quos oportuit mer cedem gratię tulit: at apud me uerę laudis inueniat. Hortare illum: ut bono sit animo: & contentus conscientia Domini benedictionem expectet. Ad honores illa expedita est uia si uulgetur uirtus ante non cognita. Magnũ de se specimen animi dedit. Pauci qui uelliceent sunt: qui misereantur: & lau dent pene omnes. Audio sermones nostros. Audio & uulgares aliorũ. Nõ mentior Iacobe: Magna est estimatio: Passimq; opinio fortunam sibi ma gis q̃ ipsum Fortunę defuisse. Vbi hæc tam secunda de homine est fama adest plęrũq; retributor: unde non expectatur. Laboriosissimi septẽnii: quo eram Cardinali Firmano famulatus mercedem rettulit Pius: quẽ pene nõ noueram. Vnde id quæso? nisi ab opimo est ministerii boni. Perseueret in fi nem. Ferat: & perferat omnia. Victrix est tandem fortunæ patientia. Vale.

Mino Tricerchio Senensi.

DE heremitorio gratias ago. In re pene nulla piget iam tot tracta tuum. Cresi regia minoris esse potuit tœdii. Nulli propterea scri bere propositum est non superbia: sed desperatione exitus. Ad caput reditur quotidie. Mihi iam remissa est omnis necessitas. Paraui sta bulum: & culinam: quorum causa optanda erat accessio. Reliqua nunc ma gis consortii uestri sunt q̃ mea. Idq; post paulo sentietis: cum resarciendæ erunt ruinæ. Si constituent iter se collegæ tui rem certam: nec persequẽtur inania: Et mihi unicum dinumerẽdæ pecunię opus relinquent: adhuc con uenta non abnuam: magis quidem ornamẽti causa q̃ usus. Verbum ex me nemo expectet amplius. Habitorum est satis ne dicam nimis. Tenes ani

mum meum:quem tamen apud te contínebis. Tibí enim fic fcribo:ut fra tri. De prædio Macellano fcribo etiam pluribus Guidantonio noftro. Con ferte ambo confilium:& facite quod in rem meam putatis. Hinc neq; ego uidere quicq̃ poffum neq; ftatuere. Res fratris tui non excidit animo. Ex Volaterrano plænius nofces omnia. Vale.

Gentili Vrbinati.

282 Ro librum de quo agis mittas ad me. Vídi illum nunq̃:nec au diui quidem fi uerum quæris. Gratus erit quod ignoraui. Gratí or quod ab interitu uiuit. Gratiffimus quod tuo iudicio eft Sue tonii. Nil illo uel fignificantius quicq̃:uel breuius. Pecuniam a menfariis il lico accipies. De re uolaterrana laudo confilium Sí & tu cõmendatus effes publice illuc noftra fuiffent relata ftudia. Cum homine eft res:in quem fa cile fufpitiones hæ tendunt. Sed bono efto animo: fortiter priuatam aucto ritatem opponemus publicæ. Non erit tamen abre poft bimeftre aliquid índidem promi:quod dignitatem tuam curæ effe ciuitati oftendat. Ad fu ftinendos aliorum conatus grati plærũq; hi Clipei Põtifice bus funt. Si quę ris quo uultu balatum ouis paftor excœperit:breui accipe. Erubuit ftatim. Tacuit diu. Id mihi fuit figni nefciffe eum prius:& contra expectatum acci diffe poftremum eius uerbum. Pluma eft leuior. Tu oui:& nutritori grati as age. Id facio:& libenter facio: quãdoquidem fic uideor poffe facere. De Archano nil eft quod uereare. Claudunt os eius centum ærei uectes:æter tiaq; ferri robora. Nec ut plus noris:cuftos abfiftit limine Ianus In balatu promendo recte Baptiftam feruafti. Vfus es clauibus fed nimis confpicuis: nimifq; ab hoftiolis tuis abftantibus. lunge poft hac: ut idem effe fera ui deatur:& clauis. An putas Nãnem noftrum intellecturum hęc fi Epiftolã foluat? Ne Philippus quidem acutioris nafi intelliget. Nullum prioribus litteris te dixi. Si uis appellem omnia ocius librum mitte:& Vale.

Greg. Lollio.

283 I ftomachi nefcio quid habuerunt proximę litteræ meæ: Id fecit odiofa breuitas tua. Sic plęrũq; fcribis:ut ieiunior uideatis fenfu q̃ uerbo. An non potuit explicari tũc quod nunc eft patefactũ? Ego diuinus non fum:nec non loquentes intelligo. Refpondi ad ea: quæ uifus fum intelligere. Ideo tibi iratior factus:quod quibus etiam effet irafcẽ dum non prodidifti. Abiice quæfo aliquando tuam hanc breuiloquentiã: Obfcuram fępe multis:mihi femper ingratam: & munere conceffo utere: uel digitorum uel linguæ. Vtroq; enim eximie uales: cum uis. Scis quotiẽs te peccati huius reprehenderim. Vide uero q̃ti fit iter priores litteras tuas: atq; ultimas has. Illis excitafti bilem non intellectus: Pro his apertioribus

nunc gratias ago Nosco iá omnia: nec Sybillinum quicq̃ me angit Non putaui usq; adeo hominem insanire: Vt etiam obuio cuiq; ostenderet: quod aliquid notæ interioris poterat maligna interpretatione afferre. Credidi uel hac saltem cõsideratiorem eum futurum: qñ non incautus in priuatis habetur. Sed quid non de uanis timendum? Vt uidelicet gloriolã colligeret: ex chirographo illo collegit demens auenam pro frugibus. Ero in cæteris cautior: nec committam illi quicq̃: quod nõ recitari in contionibus uelim. Tu si potis est exue iam tandem Apollinem: & Gregorium retine quem dedit genitor Nicolaus. Conscia ista tua nec acceptiorem te reddent nec meliorẽ. Nosti illud Virgilianum: Inconsulti abeunt: sedemq; odere Sybillæ. Raro hoc genus agendi uel cũ gratia est uel sine fastidio. Non indignor reprehẽdi a te. Indignor non reprehendi aperte: Charitatemq; amici indubium sensum uenire. Enigma illud tuum non tam alienam calũniam arguebat: q̃ tuam. A te uero qui ex uulgo non es: quomodo nõ molestum esse debuit uulgi iudicio iudicari? Iterum dico. Vel plane post hac scribe: uel nihil scribe. Tacentem melius feram q̃ uaticinantem. Emptas ædiculas ideo appellaui tenebras: quod parum probari tibi intellexi. De Laterna ẽt nocturna ideo mentionẽ feci: quod tu cũ Senis multipẽdere uidebare. Ammonuisti enim sæpe non nisi iis decerni: qui in tribu sua habitant. Ex Carruliana Christophorus est: Domus in Martiniana. Et ais de Laterna uerbũ nunq̃ feci: huiꝰ tam nulla memoria es? Senio quãtum uideo nimis tabescis.

Stephano Episcopo Lucensi.

Isi gratias tibi ęgero manu mea: nullas putabo habitas esse. Officiosus in me ualde es pater. Nunq̃ Dignationi tuæ aliquid cõmẽdaui: qn aut factũ sit statim qd̃ uolui. aut cur nõ factũ sit illi co excusatũ. Ostẽdisti beniuolentiã tuã cõceptã ante: hoc biẽnio maxĩe indicatã. Debeo tibi: Idq; plane cõfiteor. Ago igit͛ hoc meo chirographo q̃s possum. Sed uerecũde ago: qñ uerbo tm̃ ago nõ re. Nõ bñ sola epistola retribuit͛ operibus. Culpã hanc tpis puta non uoluntatis. Aio quidẽ ad te ꝓmerendum nihil cupidius. De Iacobo Christophori intelligo qd opres: & si decretũ Ciuitatis nõ obstet qd ẽt spondeas. Eodẽ: quo dixi hęc quoq; humanitas pertinet. Hannibali itidem meo plus uideo pręstitum q̃ sit pro competitum. Circũuenior undiq; beneficiẽtia assidua: habeoq; iam necesse captiuum tuum me profiteri. Si possum ꝓfessione hac: uel paululum tot meritis satisfacere: libere me captiuum tuum profiteor: nullo etiam precio prætereq̃ quod tu dixeris redimendum. Fama iustæ ac clementis administrationis tuæ adhuc perseuerat. Id gratulare: & serua: & Vale. 254

Cherubino Prædicatori ex ordine Minorum.

255 SEro nimis redditæ sunt mihi lrę tuę Cherubine Charissime:calē dis Martii eas dedisti. Hodiæ primū ad me puenerunt. Si meas quoq; serius uide neglīgētię huius quoq; sit onus. Nec tuū certe est:nec meū. Laudas officia Vicarioꝝ nostroꝝ i te. Si hoc testimoniū illoꝝ factū est nō tuę hūilitatis:plurimū lętor. Impaui fateor:nil tibi parerent̄ de esse:Prosequerēt̄ laborātē qua possent bñficētia. Obtēperatū mihi ē:utiq; ex charitate est factū. Si minus aio cōtētus meo illoꝝ neglīgētię reliq̄ Idul ge. Multa peccāt sæpe ministri arbitrio suo nō alieno. Ego tibi ob prædica tionē āni huius pmiū debeo. Impleuisti opus debitū mihi:& sponsā meā monilibus exhortationū tuaꝝ ornasti. Intellexi q̄ta in labiis tuis diffusa sit gr̄a: quā Dn̄s dederit tibi sermonē rectū:& bñsonantē in os tuū. Quanta quottidie conuentio ciuiū:q̄ta attētio:q̄tus aiaꝝ fructus. Nimiū iuxta Isaię uerbū. Pulchri sup mōtes pedes Cherubini sunt:adnūciātis: & prædicātis pacē:adnūciātis bonū:& prędicātis salutē. Nō possum satis dignę laudare ministeriū hoc:& gr̄as agere. Dn̄s Deus:Cuius in populo orator es:In pu gna inimici miles: det tibi retributionē quā ego nō possum:& quā laborā tibus in uinea sua ipse pmisit. Quod unū potero memor ero tui semp:& di ligā te semp:& narrabo nomē tuū frībus meis:& in medio ecclesiæ Roma næ collaudabo te. Nūc Vale in Dn̄o:& opus inchoatū pie ac paciēter ab solue. Fratres ēt qui tecum sunt saluta uerbis meis in Christo Iesu.

Gentili Vrbinati.

256 PAucis tecū agā:qm̄ & in pauca cōferri pñt:quę scribi sunt neces saria. Mutuā operā quā quæris:pollicet̄ hic noster cumulatā:& cū fœnore. Addit nullo officio uinci se pmissurū:qn̄ ad puincen dum arma nō desunt. Experimēto rerū pbationē suā cōstituit. Nā redeū̄ti huiusmodi quędā dixisse se ait: Nihil tn̄ de archāis nr̄is pditū eē. Sūma de siderii sui hæc est. Cupit adēpta oīa reddi:nō ptē. Ad eāq; rē & ouis:& nu tritoris opē iplorat. Nunciari qdē cōsilia gratū est ei. Sed longe gratius po stulatū hoc pfici. Dices qūo saluis pr̄nis id pōt? Dixi id ipsum & ego. Sed rn̄dit:uoluntas adiuncta sapiētiæ nihil nō inuenit:& nil non exequit̄. Vide quē in angulū cōpingamini ambo. Vel Protheos uos fieri oportet: uel qđ queritur agere. Insubris sententiam ad reddenda omnia se inclinare affir mat. Si accedat uestra parum operę in attrahenda Neapolitanā existimat: etenim secum de priuatis omnibus iam conuenisse. Habes ad singula. In ter Carybdim Scyllamq; nunc nauigate:ut neutrius uos æstus arripiat. Li bellum accepi Suetonii haud dubie est. Idq; figura:& nitor orationis ostē dunt. Gratias non pecuniam remitto ad te. Sic enim breuis scriptura est ut me qualiscūq; precii pudeat. Vale.

G.Lollio.

Litteræ tuæ:de qbus anxius esse uideris saluæ redditę sunt.Nō du 287
bito quin ad Seneñ: nostrū attuleris qd in te studii:& diligētiæ
fuit.Sed utinā eo tpę adhibitū esset:cū ille alienæ charitati nō su
is operibus ascribere potuit.A me tñ in significanda:& testificāda uolunta
te tua nihil omissum.Marretæ gratias ago duobus iam interpellationibus
motus.Egissem prius si ille cōmodo meo nō suo pficiēdā rem suscepisset.
Sum homo:& ad reddendā mercedē rationē temporū habeo.Decreta me
præsente exulū reductio gratiæ meę uidebatur esse posse.Absente nunc:&
non petente confecta:qd meū declarat.Vmbrarū Lolli cōsimillimi estis:
Fugitis insequentes:Cedentes sequimini.Habete iā uobis tanti ęstimata:
& deprecata suffragia uestra:& in beneficiis ęgerrime dandis.Languidas
gr̃as capite.Cū populo īquies negotiū erat.Et de populo meus est sermo.
Ioanni Baptistæ Arengherio præstabo qd optas.Testimoniū tuū cū pluri
mi apud Pōtificē sit:puto affixā:& lamētatā mecū aliqñ calūniā totā auel
let.Dies hi sacri:q a mane ad uesperū āniuersariis solēniis cōsumuntur: im
pedimento fuere quominus ea de re agi quicq̄ potuerit.De pestilētia hic or
ta quæ nunciata uobis sunt inania sunt.Nihil incolumius:& mūdius urbe
Roma.Tibi pro tuo in me:& Christophorū officio gratias ago.Vale.

G.Lollio.

Nactus opportūitatē uacui tpis ęgi apud Pōtificē cām Aringhe 288
rii nostri:Testimonio potissimū litteraꝝ tuarū:cui & meū adiū
gēs narraui:q apud uos agēs meminerā a quoq; uel optata uel
dicta.Querere desine conceptū crimē aio illius penitus abstuli.Fecitq; ut
pris:& filii:tua ēt ī se officia multis significatōibus agnosceret.Doluit fine
cā molestiā pbitā:& planius iā loquēs delatorē apuit.Scelesta res Lolli.Is
potissimū:quo auctore sua oīa hic īpugnanť peccati ꝓprii hoiem innocen
tem notauit.Credere nomē eius lr̃is nolo:Sed ueniēs indicabo.Simul ītel
liges ex me q̄ opportūe ille iā noscat:qđ ātea ignorauit.Apud te erūt oīa.
Ioāni Baptistæ renūciare tm̄ potes oī molestia uacet: puteq; ne scrupulū
quidem suspitionis reliquum Pontifici esse.Vale.

Cristophoro Pratellæ.

Scripsi ad te magna uolūtatis significatione Ioāni Antonio uen 289
turo isthuc cubiculum præparares: Et de Doctore iā cogitares:
Et filiū mihi illum putares non famulum.Adieci cām diligētiæ
iniunctę.Tanq̄ si de abiecto stabulario ea mādassem: ita lēto uel nullo po
tius aio rñdes.Ostendis ingratū ubi esse eius aduentum: & curā hanc nihi
lum ęstimari.Quid ita fiat ignoro.Vel onus displicet; uel tuū præfers quē

appellas nepotẽ:uel inſpectorẽ times eorũ quæ fiant. Suſpitionẽ hãc auget metus nõ neceſſarius de cubiculo iperato ꝓpoſitus. Antequã de illo ſcriberẽ quicquã ſciſcitatus ſum dilıgẽter qua parte cœnobii eſſet:& num aliquñ pateret hoſpitibus. In remota ab illis parte eſſe in uenio:qui iñ inferiores cellas ad collocãdos famulos habẽt. Dicis paratũ erit ni interim præoccupet̃ ipſo Ducis. Ego ſi præoccupatũ erit opera tua præoccupatũ putabo. Scio.n. te fabricare hæc ſcire:& in lr̃is tuis multa eius generis ſæpe inuenio: qbus magis acquieſco q̃ fallor. Scrpſi alias:& nunc itero: Placere mihi uera uirtute te poſſe magis q̃ artibus. Cura præparatũ id cubiculũ ſit:& is ueniens uacuũ inueniat. Cæterarũ rerum adminiſtrationẽ:cuñ ea te grauat:ſibi ipſi cõmittã. Triduo aut quatriduo a datis his litteris diſcedet a me. Dies æque poſt paucos Senæ apud patrẽ moratus continuabit iter Papiã. multa a te mihi ꝑueniũt grata: ſed pleraq; interdũ amara. Inſcius tui ipſius:& ſuper bis aliquñ nimium:& tui iuris es nimium:& in mandatis meis deſes es nimium. Aut abiiciẽda ſeruitus eſſet: aut ſeruiẽdũ cũ fructu. Scitũ il'ud eſt qđ fert uulgi prouerbiũ. Eum qui male ſeruit ſemp ſeruire. Qui uero bene finẽ aliquñ ſeruitio ponere. Nolui increpationẽ hanc notã cuiq̃ eſſe. Eã propterea manu mea pſcripſi:ut diſcas uolũtatẽ tuã cõmodandã Dño eſſe:& lr̃is eius tanto affectu ſcriptis beſtiolæ modo reſponderi non oportere. Vale.

Genuli Vrbinati.

290 Vm iniunxit Pontifex poſtrema mãdata nondũ reſcitũ erat de fœdere iter Regẽ:& Venetos. Tñ anſæ quædã ad tenẽdã ſuſpitionẽ dabant̃. Nũc cũ Paulo aptius patuit res: æquus eſt nobis: & præter bonã mentẽ reqrit iſthinc. Cupis ſcire num & ipſe in eadem ſit ſi nõ fal'it Senatũ. Si me quoq; nõ ludit certiſſime ab eſt. Queſtus eſt cõſedẽtibus nobis uulgari falſo in id fœdus receptũ ſe eẽt & opera ſua ipſum coiſſe. Vtrũq; indignãter & negat:& iurat. Eiuſmodiq; eſt tota eius aſſertio:ut fidẽ nos habeamus. Recipiẽdus uero ne ſit hoc Legatorũ Venetorũ aduẽtu:incertũ eſt illis mãdata ignorant̃:quorũ cõditõe in alterutrã partẽ inclinatio fiet. Non tacebo qđ extremus eius innuit ſermo. Viſus eſt non probare tantũ:ſed cupere alteram Ecõtra inter uos: in ſubrem:& ſe ſocietatẽ. Id legato Ducis aperuit planius. Sed amabo te Gẽtilis ualere ſinamus hæc maiorum faſtidia: & de ruſticationibus noſtris iam cogitemus. Seceſſus mei appetunt dies. Diſperearn ni Sacerdotia tua hoſpitem Cardinalem ſunt habitura. Ea ſic inſtrue:ut propoſiti mihi ꝑceni tendum nõ ſit. Scis q̃ pauca uenter: q̃ multa mei aueant oculi. Heliſiũ eſſe oportet tus Papienſi quod placeat. Vale.

Grecum.

Antonio Allio Epiſcopo Volaterrano.

GRatulor uenerãdẽ pr̃ nõ tibi: cui ad laborẽ est additũ: sed Vola 291
terranę Sedi: quæ meo iudicio dignũ pręsulẽ est habitura. Si nõ i
dulgebis ætati: Si Flolẽtinis delitiis nõ capiere: Si carnis quę te cir
cũstat nõ attendes cõsilia: Si sedebis in specula: Si pecoris tui uultũ agno-
sces: Si mercenario illud nõ credes uera erit gratulatio mea. Protinus uetã
adiutore Deo futurã cõfido: Sed tu ad id ipsum toto conatu te adiuua. Illđ
quoq; euitere: ut iã tãdẽ aĩo cõquiescas. Trãsisti a Ragusina ad Fesulanã:
A Fesulana ad Volaterranã cõtẽdis. Triũ uxorũ maritus es. Duo repudia-
si credis nõ uenisse in sermonẽ patrũ erras Antoni. Venerunt p hos dies fre
quentes. Admirationẽ auxit ætas tua iã grandis: quietẽ ex cõpositis nõ ex
cõponendis nouũ opus exposcẽs. Quo minus dierũ superest: eo minus uiati
ci quærendũ putarũt. Loquor in aurẽ patri: quẽ scio in bonã partẽ hæc ac-
cepturũ: & illud scripturæ reuocaturũ ad aĩum. Vir prudẽs: & disciplina-
tus nõ murmurabit admonitus. Diligeris a Pontifice. Plæriq; ex nobis tui
sũt studiosi. Si bonã æstimationẽ adiutricẽ pstiteris adiũgere oneri honorẽ
poterimꝰ. Quã ego ob cãm ĩpedita itineris huiꝰ liberiꝰ purgo. Vale ĩ dño.

F. Castilionẽ. Theologiæ professori.

REquiris qđ de tuis opusculis sentiã: Genus dicẽdi ꝓbo. Vitã Vi 292
centii cõfessoris ꝓbo: & ad fr̃es medices orationẽ ꝓbo. Quid ni
hęc ꝓbem? Stilus laudat̃ a doctis. Officia religiõe sunt plæna.
Vincẽtiũ ĩter sanctos Ecclesia rettulit. Sed alia sunt quæ a te magis Papiẽ
sis exposcit. In minutis exiguus est tũ labor: tum cõmẽdatio: tũ uero ẽt fru
ctus. Ad quandã q̃si maiorũ operũ getẽ hæ scriptiũculæ suscipi solẽt: nõ ad
satisfactionẽ expectatõis. Grãdius aliqđ adorire dignũ ætate tua: elegãtia
quoq;: & Cathedra: quã ĩ domo Dñi ꝓfessus es. Colligere ex his potes cur
aliqñ rescribere differã. Panagyricũ canere de paruis nõ possum. Corbizo
nr̃o nõ optas tu qđ nõ ego ĩter alios uelim. Nõ ẽt tribuis qđ passim nõ ꝓdi
cem. Florẽtina Sede magis q̃ Fesulana est dignus: Romana magis q̃ Florẽti
na. Sed qđ ego cõtra ciuitatis totius studiũ: eiusq; q põt cũcta iudiciũ? Lr̃is
publicis petita est Volaterrana ur̃o Augustinẽsi. Negauimus cã. Piaculũ
nr̃is moribus est si Fesulana illũ nũc prætcrire. Cupis Frãcisce ad librã oĩa:
Cupiũt & tecũ plæriq;. Sed qua oro ætate in ministerio Ecclesiæ multa a
bonis uiris desiderata non sunt? Non desinam propterea occasiones capta
re: si quæ ad cõmune desiderium alicunde se offerant. Vale.

Gentili Vrbinati.

TEnebræ mihi undiq; sunt. In nullam partẽ expedire adhuc aciẽ 293
possum. Si dixero uidisse me hoĩem: cum uidero umbrã inanem
erran ego: & cui monstrauero in errorem inducã. Fidẽ intueor

Laurentii in me. Eam fallere nec possum prudẽs: nec uolo ĩprudens. Hãc puta causam qđ non responderim tibi. Donec plus lucis affulserit tacebo: atq; amabo: Magnũ paruũ ue sit lucrũ: qđ in hoc nostro est factum: totũ certe me uindicastis. Erã ante uester. Putaretis ne uestrũ ueniebat ĩ dubiũ. Nunc & putatis uestrũ: & ego id uidens ad pristina multũ adiunxi. Suade Laurentio in hac rerũ suspensione: suas oẽs circũspiciat rationes: primãq; a se ipso fiduciã petat: Ab amicis proximã. Amicorum aũt ita delectũ habeat: ut conuenire publicis: & priuatis itelligit. Supra ætatem sapit: nec in consulti hoĩs eget consilio. Sed si a uectoribus aliquando admoneri utiliter Gubernatores in tempestatibus solent: uidere potest num in his uerbis sit aliquid frugis. Vale.

G. Lollio.

204 MItto Papiam perdiscendi iuris causa Ioannem Antonium in grãmaticis iam confirmatum. Facultas erit multa ad uirtutẽ si uolet: ad eã capessendam sum illum hortatus. Si te adit: Tu quoq; hortare. Alia ratione satisfacere de hoc adolescente Pio nostro magis nõ possum. Captus dulcedine gentilium codicum ab iis ægre auellitur. A floribus ad dumeta compelli se angit. Seueritate illa uultus tui: qua ẽt fortes soles terrere: animum timidum ad uirtutem protrude. Curaui ut Papiæ eodem sit cultu quo apud me fuit. Vale.

Iusto Geminianensi Cubiculario suo.

295 GAudeo absoluta esse oĩa: quorũ causa te misi. Scio diligentia tua hoc factum. Penderet opus adhuc si nõ affuisses. Solertiã laudo: & fidẽ: quæ mihi in memoria erit. Puto in fenestris nil reliq esse: cemẽtis purgata oĩa: necessariis istructa Equilia. Id si ita ẽ cõmẽda domũ Preposito: & bñdicẽte Dño redi ad me. Equũ unde habiturus sis nescio. Si eo reuehi posses: quo nos Prior Pisanus donauit: pergratũ mihi esset imprimis. Sine idoneo etenim sum. Si minus: conductum tibi aliquem para: & ueni. Venies expectatus. Vale.

Stephano Episcopo Lucensi.

29 DIstuli ob eã cãm rñdere lrĩs tuis: qđ ex Lucensibus nrĩs: & te ẽt noscẽs emptũ pdiũ esse nõ ante tibi: & illis: habẽdas gr̃as iudicaui: q amplius itelligerẽ sublati ne cẽsus illi ppetui ẽent: de quibus inter nos ægimus sępe. Quod cum diutius expectatum nõ potuerim in hanc usq; horam cognoscere: serius officio tuo est satisfactum. Idq; æquo animo uelim ignoscas. Num etiam habitis emptionis: & locationum documentis: In quibus de hisce rebus uerbum est nullum adhuc

pendere non desino: dubitans ne nimia nostrorum emendi celeritas dili/gentiae obstiterit. Et quod ego super omnia pensito parum illi attēderunt. Scis scriptum tibi a Ioanne fuisse conditionem hanc cum uenditoribus dictam: ut persolutis nunc aureis tantum ducentis reliquum non ante numeraretur: q̄ redemptis censibus liberum oīno prædiū fieret. Id uero cū factū non uideā: ex lr̄is quoq; eorū: & documētis: cur nō factū sit: ęque nihil intelligam: nō possum prius uel gratulari mihi uel lętas tibi grās agere: q̄ suspēsione hac liberer. Itaq; Dignationē tuam magnopere quæso requirat q̄primum a Ioanne quid de ppetuis intellectum cautumq; sit: & interim de soluenda pecunia cū fratre nil agas. Ego quoq; & Ioanni: & Sebastiano iterū scribo: q̄q̄ ut iterū fatear: Sebastiano parū admodū fido: quem ab initio rei huius cū nihil prudentē: tum uero multū cupidū intellexi: præoccupātem credo iam aio id quod: q̄ ob causam a me emptū sit plane ignorat. Sed de prędio hactenus. Curabis. n. tu reliqua amicissimi hoīs: & boni præsulis fi/de. Quod impacatā: & lacerā ꝓuinciā accoepisse te memoras: facile erat si ne lr̄is tuis agnoscere. Ita necesse ē semp: ubi priuatis rebus nō publicis cura intendit̄. Atq; ubi Prouincialiū pars una negligit̄ altera est in honore. Vt animæ sic ēt rebus nocet hæc psonarū accoeptio. Non sic tu pater Di/gnissime: & ad oīum utilitatem missum te nosces: & eos potissimū futuros apud te in precio significabis: qui Ecclesiā potissimum colent: & in officio continebunt̄ facilius. Quod cū sponte tua uno oīum testimonio facias: est q̄d tibi ex animi sententia gratuler. Mi Lucensis præsulē Lucensem te recognosce: eū uidelicet cuius uita: & actio in hunc diē est cōmendata. Aliorū tibi sit cura non tui: & uacuis loculis plenū gloria: & cōscientia ad nos pectus reporta. Pecūia: & suppellex: atq; huius gn̄is multa diligēter quæsita ab aliis non sunt ministerii tui. Gratia Dn̄i ad maiora te uocat. Si suē rides admonentē mineruā: serio quoq; illud attēde: charissimū te mihi oīum q uiuant Chominū esse: & charitatis imperio nō facile obsisti. De obstrusis itineribus q̄d mihi denuncias: ne Pientiā petens te declinem: Vide diligenter quid agas. Custodia hęc ut puto paruo non stabit. Iumento tuo: ut uetus uerbū est tibi uehes incōmodum. Nosti quātum hoīum: quāt um equorū habeat in comitatu Cardinalis Romanus. Cellaria id me abeunte cognoscent. Potero te uel uno prandio ad mendicitatem facile cogere. Itaq; iam satius esset uicini prę sidis tui Fabiani hoīs non incauti diligentiam imitari: qui præsentiēs annis singulis per prouinciolam suam me iter facturum: die uno: aut altero ante ad remotissima de uia oppida quasi curaturus aliquid fugit. Idemq; hospitii iam defunctus periculo pretermissum accusat q̄d uel horæ momento dignatus eū non sim. Disce Lucensis de Florentino

attento ad rem. His lapsus moribus nunq̃ non mendicabis Sed utinã Paulus tuam atq; illius longe diuersam curam hoc anno non adiuuet: Fratresq; omnes: claudis: caecisq; exceptis Romae secũ non habeat. Quod si factũ intelliges de uita fibi actum pronuncia. Vale. Romę pridie chalẽdas Iunii. M.cccclxix.

Ioanni Aragonensi Prothonotario Apostolico.

297 LIterae tuae pręstantissime pater multae benignitatis sunt indices. Exigua de re non mediocres gratias agunt: & q̃d non dedi ultro accoepisse fatentur. Si animum illę metitę sunt non inconueniũt gratiae. Magnus es enim tam Regium genus q̃ uirtutem: & praeclara merita spectans. Sed qui mihi de te retulerut haud dubie ueri nũciatores fuere. Locuplex autem imprimis auctor Campanus: qui litteris primo: mox etiã uerbo tanta est testificatus de te: ut quod ex summo Rege sis natus in postremis reponat. Memorat mores: ingeniũ: mansuetudinem: beneficentiã: litteras. Ante omnia religionem: quam nõ instituto accoepisse: sed cũ lacte nutricis suxisse uidens. Haec me tibi conciliarunt primo: inde ut amarem fecerũt: post etiam: ut admirarer. Sum igitur tuus Amplissime pater: & q̃diu uiuam non desinam esse tuus. Me tuum accipe: & inter tuos annumera. Non opes in Papiensi: non facultatem: & nobi itatem expendens: sed bonã mentem: & quae fideliter amat sine mendatio colit. Quod uero ad te in ecclesia augendum pertinet nil tibi rescribo: Paternos oratores meae consuetudinis satis admonui. Quae est: ut ante diem Senatus: & cõsilii: nil cuiq̃ de sententia repromittam: Ne audito Pontifice: & patribus: qui loco: & sapientia praecunt: uel aduersari fidei datae uel conscientiae cogar. Satis tuę Dignationi sit amare me multũ ac uenerari: & omnia aegregia sentire de te. Opto autem si scribere amplius ad Papiensem dignabere latine id facias: ut non q̃ bene te nutrix: sed q̃ bene magister erudierit grata uoluptate cognoscã. In domo Dei futuro dictio: & scriptio latina ualde est necessaria: atq; ad claritatem generis multum uerae lucis adiungit. Eo autem cupidius expeto a te fieri quod bene atq; eleganter a te fieri intelligo. Vale in domino aetate filii: potestate ac meritis pater.

Achilli Petrucio Senensi.

298 INterpellor iterum litteris tuis. Iterum ad iniustas querelas breuiter audi. Si ab initio cum Aprutinus: cum Abbas Alfiani quingentos septuaginta quinq; obtulit tibi non annuisti. Ne Marianus quidem eodem tempore oblatis quingentis uiginti quinq; acquieuit. Poscebat sexcẽtos: nec moueri sententia poterat. Testes tui huic quoq; rei testimonium perhibent. De quingentis autem uiginti quinq; cũ postremo

mecum esset conuentum reliquumq; libertati meæ permitteret: quinq; aureos amplius addidi. Assensit: & gratias egit. Tantidem precii cũ postremo etiam inter te: & me esset cõdictum quinquaginta amplius accepisti. Lamentaris tamẽ: & clamas. Nil mihi tecum est a Mariano dissimile. Sexcentos ante contractũ quæsiuit ille: Tu supra quingentos. lxxv. quoq; optasti. Hoc autem interest quod minus ille habens gratias egit: tu plus accipiens pati non potes. At prædioli partem esse non dices. Dices tu quidem q in re tua deciperis: Sed non ii dicent: quibus est sine affectu iudiciũ. Nimia hæc animi est intemperies. Si erat propositi tui supra quingẽtos septuaginta quinq; accipere: debebas postremo quoq; id mihi tecum cõtrahenti exprimere. Non fecisti. Tacuisti: Mecumq; de precio sæpius agens summam nullam liberalitati meę ne signum quidem dedisti. Si dedisses: maioremq; illam uoluisses q̃ accepisti: plane dixissem tuum tibi haberes prædiolum. Ego inuitus Macialam emi: ut scis: & amicis potius q̃ mihi credidi. Nõ uideo cur tua melior in petendo q̃ mea in negãdo esse conditio debeat. Puerili nimium uteris argumento: desiderio magisq̃ ratione expenso. Summa illa est: ut Marianus gratias modo egit in eo quod tulit: ita a te essent agendę si non propria tantum respiceres: Præsertim cum in re pene pari: immo & pari tanto amplius tuleris. Sed illud mirari Achilles non desino: quod procuratori meo Abbati interdixisti usu uenditæ rei: & uenditum nolle es protestatus quod tam solẽniter est stipulatum. Multum ut uideo te agit cupiditas: totaq; aberrare semita facit. Si nescis liberum contractum imperio tuo rescindi nõ posse: nescio & ego quid tibi litteræ prosint. Tenebris multis es circumseptus si id scis: & scire dissimulas quod potius reor. permimi um doleo tam nullius a te ęstimari quibus cum tibi res est: Meam porro liberalitatem tam illiberali contumelia excipi. Illud autem imprimis ad miror quod poenæ contractui additæ: recœptiq; iusiurandi immemor esse uidearis: nec sentis in quem laqueum incidas. Ne puta his interminationibus terreri me posse. Flecti hũanitate possum. Arrogantia nec possum nec debeo. Si impedimenti quicq̃ afferre perrexeris senties inutilis fuisse cõsilii quem non debes offendere. Meum prædiolum illud est: & mecum tibi negociũ erit. Romæ quæ Sacerdotes tueantur etiam sua iudicia habẽtur. Habuisti amicum atq; habes: quæso nulla de re illum auertas. Vale.

Campano.

VIlas litterarum mearum uideo ad te peruenisse. Dolco id plurimum. Binas enim ad ternas tuas rescripseram: Sed nec tuæ omnes perlatæ ad me sunt: Quas de tota profectione misisse te asseris. Vel intercœpit casus uel negligentia differt. Papiensi quidem nondum 299.

se obtulere. Vltimæ de Germanicis: & Boemicis nunciant. Bene id factū. Plus in utrisq; opto q̄ sperem: si quid tamen spero in legati diligētia est positum. Frigent animi: ut cælum. Nisi accedat sol italus sero: & ad modicum calent. De capite nostri. Multis apud eum consiliis nil omnino agitur. Fecit id iuuenis. Quid de sene cōfidam? Seræ sunt uires ad fortia. Sed missa hæc faciamus. Dicam quod tibi dentes atq; oculi doleant. Sum Senæ. Quid ergo Senę? Bibo: & uideo. Nunquid non aliud? Tace. Cereris agūtur mysteria. Piaculum grande est illa uulgare. Gentiles mecū egressus est. Quid nō secundi iter id habuit? Fuisti nobis tu comes non cena: non sermo: non uersus sine Campano. Dii poteut aquis annum integrum nationem Germanicam: quæ anno hoc nobis te abstulit. Tui nos miseret. Omniū quæ optas: immo & odis satis superq; tibi esse putamus. Nos uero qd præstare absenti hinc possumus? Scribemus sępe uolūtates nostras: & pocula augebimus: Quā uideo nasiculū tuum torqueri. Vale. Senæ.

Ia. Volaterranus Papiensi Domino suo.

300 Non ut blandiar auribus tuis: quæ blandimenta nō audiunt: sed ut Minutoli nostri de rebus tuis iudicium intelligas. Vide qd rescribat ad me lecto Cęsaris Federici. iii. in urbem aduētu: quem scripsisti: nec celasti ut cętera. Vale.

Ia. Minutolus Ia. Volaterrano Salutem.

301 Errant omnes licet: dicam quod sentio unum fuisse Papieñ. nostra ętate: a quo hystoria scribi: & potuerit: & debuerit. Vale: & mitte aliquid.

Campanus Papiensi.

302 Vbi a te discessi tum primum subiit mentem quantū esset Roma latio amicis patronis relictis: te omnium primo ad Barbaros proficisci non modo linguæ nostrę: sed humani quoq; cōmertii ignaros. Prima die inceudētibus iam tenebris Baccanum peruenimus. Inde ad Sutrium pransi obuiū habuimus Præsidem regionis Antistitem Brugnatensem: hominem ut nosti maiore Fronte q̄ re: stipatum ingenti peditatu. Per Roncilionem: & Ciminium progressis occurrit Lucensis tuus: sed hic re maiore q̄ fronte: occurrit & Pręfectus Arcis: ordinesq; ciuitatis uniuersi. Pernoctauimusq; Viturnii: ubi & diem itegrum substitimus: ut qui Romę colligendis rebus demorati post discessum nostrum fuerāt: ea nos in urbe assequerentur: atq; unum in iter coirent. Inde Faliscorum montem ac Vulsinium prętergressi ad sanctum Laurentium properauimus: illecti fama atq; opinione quam nosti. Excepti sumus eo I loco a Cornetano nostro per magnifice: & quale auari solent cum conantur: nec amplius q̄ horam com

Stephanus Lucēsis Episcopus.

morati ad Aquam pendentem multo adhuc die cõtendimus. Postridie ad Pientiam nostrã: ubi ne qd dubites: omnia bene: prospere: fœliciterq;. Versura: primum excoepti sumus sub umbella: coetu Sacerdotũ praecinente. Quid hic acciderit ex Tetrastico nostro intelliges. De negociatore tuo percontatus nihil inueni dignum delitiis nostris. Senam ingressi sumus eodem apparatu: quo Pientiae: nisi quod & frequẽtia maiore: & duobus purpureis galeris ad pompam praelatis augustiores aliquanto nos fecimus. Ad hunc usq; locum accoepti sumus ubiq; permagnifice: uisi sunt omnes qui occurrerunt magnam nescio quam spem de legatione nostra: gloriosamq; cõcipere. Plaeriq; parem nobis euentum comprecati germanicas Pii Legationes cõmemorarunt. Senẽsis ad omnia durus: tanq̃ nihil haec ad se pertinerẽt: ego ad auram magis impellor. Quicquid in eius laudẽ audio titillor: exulto: laeticia differor. Senae adhuc nihil aspexi quod possis inuidere. Paucissimi sunt ciuium: qui de tuo aduentu atq; ęstimatione nõ quęrant. Pollicitus te sum omnibus ante exitum Maii. Vt uerus sim tua in manu est. Expectaris auidissime. Beniuolentiae argumentum hoc coepi quod expectaris. Ludes hoc anno solus ad umbram in pergula: nobis uenti niuesq; proponuntur: & colluctationes cum barbaris difficillimae. Hoc biduum qd egimus Senae breuissimum est uisum. Ex Sinolpho nostro cognosces reliqua. Senae.

Papiensi Volaterrano Salutem.

REddet tibi Bernardus noster has litteras: & cartaceum inuolucrum illis alligatum: & annulo obsignatũ. Significato per eundem qui ad nos rediturus est q̃primũ: te omnia recoepisse. Placet cum tibi erit ocium a domesticis ut annotationes illas rescribas: sed ordine suo. Imprimis uero cura ne uideãtur a quoq̃: ne quidem ab illo qui tibi famulatur a manu: cuius hac in re barbariem nolim contẽnas. Sunt enim hi quãdoq; magisq̃ oporteat oculati. Datum est ideo tibi Senis & Romae cubiculum soli: ut cũcta quę uel scribis uel tractas ex nostris secretiora sint semper. Volo si possum notare nonnulla eiusmodi Senatus nostri decreta: quorum recordatione: & exemplis in plaerisq; actionibus nostris instrui: & admoneri quandoq; possimus. Adiuuat mihi crede: hęc diligẽtia multum ministerium nostrum. Consueuerant olim Romani Pontifices eam curam mandare Notariis apostolicę Sedis. Sed obsoleuit mos ille ut alii permulti tam Pontificibus utiles quam Romanae Sedi honorifici. Vale. Bernardũ si immorari uellet urge ad reditum. Blasio dicito cras ad nos ueniat. Tu si quid habes litterarum ab urbe mittito. illico iterum uale. Ex suburbano.

303

Hęc epistola scripta est temporibus Xisti.

Cristophoro Pratellae.

Væ ad te scribo quæso menti perpetuo sint. Frequenter scribere mea manu non possum atq; eadem iterare. Vrgent me multa: Officium: Dignitas: ætas: quæ iã libentius dictat: q̃ scribit. Erit ab animo quæ audies: non aliter tibi dicta: q̃ soleat domestico Dominus: Amicus charo filio pater. Venisti in obsequium mei in ãnos aliquot ante. Experimenta prima diligentiæ tuæ fuerunt Florentiæ. Curasti rem meam cum fide. Hoc fassus sum libere: & redeunti gratias egi. Missus ad Pinuerinate cœnobium idem mihi fuisti. Non habeo duabus his in procurationibus quid imputem tibi. Laboriose plæraq;: Ingeniose multa: Cum fide cuncta sunt facta. Assecutus es mecum: ut cum pene ante te non noscerem dignum iam crederem gratia: & dignum honore Ecclesiæ. Hic primus esse labor solet spem alienam sequẽtium: ut dignos se probent. Reliqua opinio ipsa uirtutis exequitur. Sed hanc opinionem pauci assecuntur. Tu ut dixi: mecum iam es assecutus: & fundamenta habes solida ad substruẽdum ædificium tuum. Danda nunc opera est ut parta conserues: & manum ad aratrum habens non respicias retro. Ambitio pessundedit multos. Cupiditas nimia multorum cursum tardauit. Plærosq; etiam persuasio operum suorũ iactantia magis q̃ ratione expẽsa euertit. Tu queso uitiorum horum captiuus ne sis. Vicisti ea antehac uince & posthac. Litteræ tuæ: quas per hos dies accepi eo me aliquãtum mouere: quod prioribus dissimiles sunt. Bene fecisti olim: & siluisti. Castigatus es uerbis atq; increpitus: & gratias castiganti egisti. Nũc & imputare tua merita incipis: & ad monitionem patris non bene ferre ostendis. Scio Cristophore annos seruitii tui: & non minus mihi q̃ tibi ante oculos sunt. Scio quoq; quæ tua sunt merita: quorũ iustus sum iudex: unice etiã inter homines conscius. Nouit omnipotens Deus: cui omne cor patet: & omnis lingua loquitur: q̃ sepe mecum de te promerẽdo excogitem: quę nuper temptauerim: ut animum meum re non uerbo agnosceres. Si usq; in præsentem nil mihi temporum culpa succedit: quid attinet patrem in eo qd æque cupit hac imputatione conterere: & dolenti sua sponte nouum dolorem adiungere? Non tu solus es in hac nostra curia: cui dilata diutius retributio sit. Non solus: qui de tuo Cardinali benemeritus sis. Nec solus: qui doctrinam uel ciuilem: uel canonicam Romam attuleris. Dilata est: sed non negata. Tardata: sed tandem cõcessa. Neminem inopẽ irremuneratum aut inhonoratum dimisit a se nisi eum cui tedio & fastidio expectatio fuit. Decem annos ego laboriosissimam seruitutem seruiens adhuc unde tonderer non possidebam. Paucis post accumulauit omnia uno impetu Deus: & longæ patiẽtiæ fructum porrexit. Beatę memoriæ Pio: ut ex eo sæpe accepi: quinq; supra uiginti anni seruiendo erãt consumpti: cũ

nondum erat census unde parari solea possent: & tamen orbem fere Christianum erumnis suis impleuerat: saepe agitatus mari: uexatus procellis: a latronibus spoliatus: & captus: carceri inclusus: ad limen prope primum mortis adductus: quorum patientia uirtuti coniuncta nonmodo Episcopatum: & Cardinalatum: sed mox quoque uno fere contextu Papatum Romanum parauit. Huiusmodi multos possem referre: sed satis puto haec duo domestica exépla tibi ac mihi: & nostri similibus: quibus nec genus illustre est: nec potentes familiae: nec saeculi potestas: nec excellens doctrina admirationi habita. Nitendum est fideli seruitio: industria continua: & patientia nõ solum diuturna: sed forti. uexandae aures praepositorum nostrorum querelis non sunt: nec praedicanda illis merita nostra. Cõmemoratio isthaec inquit Terentianus ille: exprobatio est immemoris beneficii. Bene operando nõ loquendo petendum est: sat petit qui diligenter seruit. Coram Rege suo inquit Flaccus: de paupertate tacẽtes plus poscente ferent. Non dicam exte-nuandorum laborum tuorum causa: sed ut alienos quoque agnoscas: quorũ tu uix auditor ego semper testis fui. Carolus Cremonensis in iisdem angustiis fuit uno tempore: & ius dixit: & litigauit acerrime: & rationarium tenuit: & solus exegit: & profectus quo oportuit est: & caetera non mensibus octo: sed biénio toto exercuit: quibus te grauatum affirmas. Idem etiã fatigatione continua praestitit Abbas: & quandoque in redimendo Lorentegio discrimen uitae adiuit. Horum tamen nemo cum a me castigaretur segnitiae prelaturum se heremum suis laboribus dixit: ut tu nunc molliter nimium scribis. At dices eorum exitum uides. Plane uideo. Sed mea non sua causa id accidit. Imperaui multa: quae ingrata fuerunt isthic Opinio arbitrii eorum non uoluntatis meae: & mãdati pessundedit eos: & nocuit mihi: Si (quod tandẽ facio) quod tibi indulgeo: Quod Principi non aduersor: & suis: Vicariatum illis tenentibus indulsissem: fuisset alia rerũ cõditio: uno que tenore omnia processissent. Sed odio propter me habiti in optima etiam causa ius meum tenere non potuerunt. Cras si muto cõsilium: & tecum is sum qui eram cum illis: non poteris tu artificio quocũque tuo prudẽtia ulla tua auertere calamitates consimiles. Credo: immo & certus sum fuisse tibi in extricandis rebus curas innumeras: & defatigationes cõtinuas. Sed quaeso te cum de his tam asseuerãter mecum agis cum eo te agere putes: qui & expertus est alios: & tua non ingrate nec maligne diiudicat. Tacere non possum quod nuper scripsisti de exigẽdis pecuniis. Ais breui octo mensiũ tempore plures a te quam a superioribus Vicariis exactas missasque ad me pecunias esse. Disertum negocium. Confer nunc tua illorumque tẽpora. Fuere illis plena semper tumultus: indignationis: & odii. ac tum primũ ex naufragio il

lo graui quinq; milium aureorum surgentia. Tua iam pene portum tenen tia: & ab odio in gratiam uersa. Tamen codice rationario inspecto: In quo Medici mēsarii pecuniam isthinc missam mihi deferibunt: inuenio a duodecima Nouembris. 1466. usq; ad Aprilis. xx. quod spacium est mensium quinq; missos mihi a Stephano cē aureos mille septingentos uiginti. Tu nunc rationem subduc quot ad quartumdecimū usq; Decembris: ad quā diem datæ sunt litteræ tuæ: huc ad nos miseris. Videbis comparationem hanc diligentiæ minus q̄ putes ꝓcedere. Hæc ad labores aliorum & tuos: Deo teste: imputatione tua magis q̄ uoluntate mea adductus. Sed uidi ex litteris iisdem impatientius te ferre: q̄ deceat castigationes uerborum: quas facio. Idq; alteræ ad Volaterranum scriptæ ante a me solutę: & lectæ: q̄ tradite planius indicarunt. In quibus doles molestas admodū ad te litteras mitti non tam meo iudicio q̄ aliena suasione cōceptas. Erras uehementer de me: quem putes & leuem esse & credulum: & ad te uexandum quem diligo: domesticorum artibus duci. Non plane me noscis. Ostendis ex propinquo parum famulatum te esse: & abfuisse diu Florentiæ: Priuerni: atq; Papiæ. Imperare meis soleo non eorum subire imperia: quorum quidē nemo iam est: qui ad primum hiatum oris non se intellectum existimet. Illud uero est. Hactenus neglexi multa. Rem familiarem cognoscere piguit. Delatis acquieui. Aliis studio alieno malui: q̄ meo. Mutaui iam mentem. Intelligere omnia uolo: & castigare: & urgere: & ad præscriptum meum statuere: & q̄d exactū exigēdū ue sit diligēter scrutari: Putans ni ita faciā: me domi meæ iuxta uerbum Apostoli præpositum bene non esse: ad quam rem etiam necessitates multę me adduxerunt. Itaq; cum tales a me litteras leges ex me non aliis esse illas intellige: nec quenq̄ ꝑpterea iudica. Sed ualde tener es si admoneri sine molestia nequis. Quid iā me tecū agere oportet: aut quam uitæ legem haberi: si ad præscriptum tuum erit scribēdum? Mutanda uidebitur omnis nostra conditio. Seruus ero ego: Dominus tu. Rogabo ego: tu imperabis. Non ita boni obsequii domesticis conuenit. Accipienda patienter est omnis correctio: siue iusta illa sit siue iniusta: & plus iuris semper Domino relinquendum. Possum ego sine molestia ferre tantum alieni aeris inueterari: & negligi? Possum non urgere ad exigendū ministros? Possum etiam si quid isthinc duobus aut tribus testibus de nescio qua pompula scribitur obliquis uerbis non admonere? Possum deniq; excusationem hanc non castigare: quod imbecillitatē equi tui causam non obeundi necessaria dicas? quasi aut emi alterum piaculum sit: aut sumi ab amicis insolitum iudices. Scribo hæc: nouit Deus perq̄ inuitissimus: sed necessario scribenda sunt semel: ut uel uoluntatem meam intuens: ad illam te

formes:uel si ita grauis censetur locum consilio habeas. Ego mei dissimilis nec possum esse:nec uolo. Nosti si non medullitus at:ad cutem quale me ii habent:cum quibus negocium est. Placere tibi talis si possum: est quod & mecum laeter:& tibi gratias agam. Hucusq; ex Domini imperio. Nunc reliqua ex patris officio accipe. Christophore ama dominũ tuum ex inti mo cordis. Amari uere non potes nisi & uerum tu praestes amorem. Esti matio eius tibi ante oculos sit. Huc tua referantur consilia. Pende ab illo totus:& te ipsum ne diuide. Neutrius eris si duorũ esse cõtendes. Quomo do ego meum te iudicabo si sacerdotiis obligatum isthic te esse conspiciã? Lazari Aretini:& Archidiaconi placentini mox apud me psonam subibis. Alterius uicem nõ meam agere credam Vicarium meum. Ita uult ratio. Ita humanitas suadet. Ita experimenta ostendunt. Porro autem libere ac nude in omnibus agito mecum:duplicẽ corde detestor & odi. Litterae tuae semper uerum aperiãt. Simplicitate fortius stringar q̃ artibus. Bonum esse artificem conuenit:qui circumuenire me artificiis quaerit. Odoro egregie. Natus si essem catulus sagax: emendus eram precio multo. Patere etiam quae scribuntur ad te:siue placeant: siue displiceant. Humana nõ optet: q humana pati non uult. Opera insuper tua ne plus iusto expende. Vanorũ aut mollium est ista natura Iudicium his finito:quorum spem sequeris:& gratiam paras. Familiam ex qua fuisti: & es fraterne diligito. Benemereri de omnibus stude. Neminem ludito. Scripsisti nuper Carolo nostro. Ven turus hic diceris. Expecto te. Litteras mihi cum dolore ostendit derisum se putans. Dictum non placuit:si credis eum esse uenturum sic male princi pi acceptum leuitas est:si nõ credis improbitas. Boni quicq̃ elicere ide nõ possum. Doctor est:dignus est:natu te maior: & familiae meae tot annos magister. Taceo. n. quod in affini suo est factum: in quo certe prudẽtiam tuam requiro. Milies licet scripsissem ad te optare me in singulis castellis ecclesiae nostrae singulos domesticos Cichi:in hoc tamen:& seruare bene ficium meum propter Karolum illi debebas. Vel si seruari non poterat ad probandam modestiam tuam necessitatem mihi ante ostenderẽ:nec prius statuerẽ q̃ responsa ad litteras tuas acciperes:& mihi Cichi litteras mittis: gratias de promisso agentis:ut uidelicet probare cogar quod factũ repre hendendo. Nescio tuam magis in ea re an alienam cupiditatem ostenderis. Pa rari opto potentium gratiam:sed nequaq̃ his uiis. Ignoro quoq; an tanti id faciat Cichus quãti litterae probãt: Quae:& manu eius sunt scriptae: cuius pater perficitur:& chirographum Cichi ex consuetudine sua non habent. Sed missa haec facio. Tu in caeteris cõsideratior eris posthac: Nec meam monebis ut diligenter ante expendam quae tibi iniungo. Neq;.n.sigilla

tim singula expendi a Dominis possunt in rebus longinquis: & ideo fides ministrorum deligitur: ut in cõmune mandata sapienter dispensent. Crede mihi bõitatis tuæ: & prudẽtiæ erat prçstare: quod dico. Ad monita redeo. Conscientiam cole: Deum time: & Sacerdotem te recordare: animam præferens sæculi bonis. Crede melius esse nomen bonũ q̃ diuitias multas. Illud cleuat semper: Hęc plęrũq; corpus: & animam pessundant. Memẽto iusiurandi in Altari Domini prçstiti: Quod ego tam diu rememorare contendam: quoad tu Vicariatum nostrum tenebis. Si illud uiolas ad gehennam ædificas. Fis furti: & perfidię reus: a quibus ante restitutionem nec te liberat Deus: nec ego te eximo. Porro autẽ bonam famam custodi ministerio tuo maxime necessariam. Si quid circunstat quod in sermonem hominum ueniat amputa illud: & malignantium ora conclude. Disciplinam domesticam serua. Ordinem rebus omnibus statue. Si quid est superfluum quod familiam grauet: & augeat sine fructu impensam recide. Fac cum mittam: qui accepta: & expe[n]sa ex ædibus tuis pro me recognoscant: frugalitatis te: & parsimonię non damnatæ cõmendem. Nam quæ ad diuinum pertinent cultum ideo minus tibi inculco: quod uoluntate Prĩcipis alieni sunt operis. Hunc tamen atq; omnem iuris dicendi diligẽtiam: & integritatem q̃tum potes adiuues rogo. Audi nunc contra quæ leuare animum in laboribus possint: Loquor in conspectu Dei: & fidem sacerdotii in testimonium affero: nil mentiens: nil fingens: nil ad ducendũ te uana spe afferens. Tantum ea promens quæ interioris sunt sensus. Amo te plurimum Christophore frater. Glorior mecum ministerio tuo. Dignum honoribus: q̃tumuis maximis statuo. Nosco quanta Papiensi tuo præstiteris: quãta præstare quotidie possis. Memor sum per me Sacerdotem te esse. Per me deberi tibi unde ali Sacerdotium possit. Nõ quia absis minus in animo es. Absentia omnem tui curam adauget. Vt tu mea curas isthic: ita ego quottidie quomodo curare tua ego hic possim excogito. Ardeo cupiditate assequẽdi aliquid digni: in quo nostram gratitudinem noscas. Occasionem hanc cõfido Dominus dabit. Dixi tibi abeunti futurum me credere ut pẽsio quinquaginta ex transactione quadam Archidiaconatus mei Xanthonensis in annos singulos tibi daretur. Temptata res parum successit. Defunctus est nuper titularis quidam Episcopus: cui a me ex prioratu Britãnico ducentorum pensio quadraginta in Britãnia debebatur. Liber nũc est prioratus: & totus tituli mei sine lite possessus. Hunc tibi dicaui. Oraui Falconem nostrum uideret quomodo ad utilitatem tuam posset traduci: uel italici Sacerdotii cõmutatione: uel Priuilegii ad possidẽdum impetratione: uel si horum nihil est inuenire: maioris alicuius ac firmę pensionis constitutione. Rem cõficiendã

suscepit. Quod illi dixi hoc meo chirographo tibi cōfirmo:& propositum non sum mutaturus: Significationem hanc uolūtatis bono animo accipe: & de reliquis spera. Supplicaui sæpe pro te. Oraui Pontificem memor esset tuæ uirtutis:& meritorum in me. Quæ egisses beneficio meo cui ēta edocui. Benigne est semper respōsum:& tuæ retributionis bona spes data. Habui adiutorem omnium Bononiensem nostrum:& testem. Iterum dico confide Christophore:& dissolutas manus conforta:ac genua debilia roborа: Domino imprimis tuum animum credens. Prope est enim inuocātibus se: Inuocantibus in ueritate:& operantibus bene. Iuuenis es: ego non nimiū senex. Amo te: īgenio tuo summa omnia tribuo. Curiæ nostræ uaria est:& frequens fortuna. Sum Cardinalis. Hominē habes: cui si quid gratia Creatoris aspirat tibi aspirat. Iactura tot annorum seruitii tui per impacientiam non est facienda: Nec detrimento diuturnioris temporis Dominus nocus quęrendus. Meus es:& meum te esse probabo. Assit modo uita: Futurum spero: ut alteri alterius non sit poenitendum. Scripsi hæc uno impetu mentis: charitatem secutus:& mea manu scripsi: ut inter nos tātum cognita essent:& tu me magis ex propinquo audires. Nil scripserunt digiti quod non dictauerit cor. Si quando uacui temporis aliquid erit: non erit inutile epistolam resumi:& relegi. Reliqua manu Volaterrani accipies. De Ioanne tantum Theutonico addam:& uerum fatebor. Eram cum illum uocaui familia modica: Quęrebam ministros ad mensæ ministerium aptos. Hunc me mintram cum apud me fuit dexteritatem non inconditam ea in re habuisse:& corpore nō esse abiecto: uestire illum uolebam:& ad obsequium lautius adhibere. Si tibi est utilis: ut scribis: & necessarius cōmunibus rebus: retineto isthic. Addendi non minuendi sunt: qui nobiscum laborant. Vide tamen si quid domi superfluit seruitii inutilis: Id nec apud te nec apud alium sit. Dominus Deus sit adiutor laborū tuorum:& custos uitæ. Atq; ego tibi paterno affectu benedico. Vale. Romę. xix. Ianuarii. M.cccclxx.

Antonio Mutio Cancellario Florentino.

Ater Antoni patrem appello: quod educatio tua in hanc usq; diem alimenta spiritui pręber: si non q̄ta oportet: at quāta sint satis ad cognoscendam in errore semitā rectam. pater Antoni inq̄ salue. Litterę tuę te mihi ante oculos posuere. Intueri sum uisus: quem olim ut alūnum sequebār: uenerabar ut sanctum: Audiebam ut institutorem animę meę. Memoria illa casti Tyrocinii etiam senescenti nihil iucundius. Fecisti recte sensum hunc innouare. Sæpe ut innoues peto: & precor. Biennio ante cum uenissem Florentiam dolui te non uidisse. Inter cæteras 369

necessitudines tua mihi futura erat acceptior: uel occupationes tuæ: uel mea quædam non necessaria aduersio te mihi ademerunt. Retulissem abiens plenam uoluptatem si una hæc non abfuisset. Det Dominus: in quo est glutinus noster ut complecti te aliquando meo animo possim. Interim imaginem congressus litteræ præbeant. Extulit mihi dignitas terrenā hāc speciem: Animum in sua humilitate continuit. Inopiæ ueteris: & amicorum: & consuetudinis: & locorum quoq;: In quibus ad uirtutem exercitatio fuit grate ac pie redeo in mentem. Vti Antoni Papiensi potes ut utebare antea Iacobo. Immutatum tibi nihil inuenies. Filio: quem dicare Deo cupis alterum me parentem præstabo. Debetur hæc pietas meritis tuis. Partiemur operam inter nos. Curabis tu ut dignus ecclesia fiat: Ego ut alimentum ex altari Dñi habeat. Puto in eo offerre te Deo munera iusti Abel: nō cæcum: nō claudum: non turpem ex grege filiorum tuorum ut uulgus parentum solet: Sed quem eximium tuo iudicio noueris. Idq; ut præstes libere admoneo. De sancto suo hoc illi prospiciens incrementa gratiarum accumulabit capiti eius: & fiet holocaustum acceptabile oculis suis. Chryso nostro cōmendatione opus non est. Si quis autem cumulato iam amori addere aliquid suis commendationibus potest: es tu unus: qui id nonmodo pro coniunctione nostra: sed pro imperio etiam apud me possis. Vale nostri memor. Ad. xxvi. Ianuarii. M.cccclxx.

Christophoro Pratellæ.

365 EXcusationē tuam intelligo. Missa iam faciamus præterita: Nouorum sit ratio. Induatur uel continuetur potius is homo qui secundum Deum creatus sit. Cor meū habes Christophore: Fide & diligentia illud conserua. Vigilat ad tuam salutem. Idq; si uiuet: Deo uolente intelliges. Scio tibi igenium esse: & dexteritatem: & amorem in me: & litteras: & mentem etiam rectam. Operam si adiicies his nil te esse perfectius poterit. Nunquid non operor dices? Ad officium satis. Ad animum meum uellem aliquid plusculum. Frontem ne contrahe. Vt te impatiētiæ: ita me nimii desiderii damno. Opto interdum quod magis expedit mihi quam meis sit facile. Non desino propterea eorum diligentiam ponderibus iustis expendere: in precio habere: & menti affigere. Lege quæso uel magis lectita: non rationaria modo quod te proxime admonui: sed documenta omnia locationum aliarumq; rerum: quas Vicarii ante te transegerunt: eaq; tam tibi fac nota q̄ ungues & digitos. Ad quottidiana plurimum conferunt. Sic plærumq; de iis ad me scribis ut in multis uidearis hospes: & peregrinus. Apud me autem quod uideris timere: neminem putato nocerē tibi posse præter te ipsū. Aetate iā sapio: & meoꝝ nosco igeniū.

Credulũ qui me putat id putat:qd nõ tam est q̃ apparet. Beneuale R ettæ
calendis Martiis.M.cccclxx.

Ia.Cardinali Papienſi Ia.Minutolus.

NOn est nunc cantandum. Res uera agitur. Mors imminet Dño 300
Nicolao noſtro Lucẽſi huius prouinciæ praſidi:Cuius hois ma
gnam facimus iacturam. Ego præcipue : quẽ ipſe dilexit ex cor
de.Sed de illo hactenus. Vmbræ ſomniũ homo. Venio ad inania noſtra ſtu
dia. Habet iſte plura beneficia in patria:ut exiſtimo ſeptem. Ex his ſuppli
citer aliqua petit Reuerendiſſimus.D. Theſaurarius meus a Pontifice. Af
fert eas rationes quæ mouere habeant Principis aium:Longeuam Curiali
tatem:ſeruitia:& pericula cũ Reuerendiſſima poteſtate ſua mihi cõia:dirre
ptionem rerũ ĩ caſtris. Vtrũq; doctoratũ aſſiduum ma'ũ ſcribẽdi litteras:
quo ſolus hic agens diſcrutior:& alia Reuerendiſſimæ dignationi tuæ notio
ra. Ad hæc nonnihil affinitatis qd intercedebat. Modo non deſit Reuerẽ
diſſimi numinis mei Papiẽſis graue teſtimoniũ cæteris praponendũ:qd
imprimis adfuturũ ſpero:nec mea fides falletur. Per quã obſecro ad ſit mi
hi Reuerendiſſima.D.ueſtra:& mãcipiũ peculiare ſuũ erigat fine hoc præ
ſidio labantem. Ne pigeat ea repetere:quibus alias ex torſit a Pontifice ne
ſcio quid leue. Hic opus hic labor eſt. Hæc mihi ad quietẽ uia:poſt q̃ ardo
ritas nois tui depulit me a rei uxoriæ cogitatione:quæ mihi nulla eſt. Sed ſi
concedetur hoc illico aggreſſurus ſum omni conatu ſuaue iugum Sacerdo
tii. Paucis actus uideor mihi magnis ſermonibus inſtetiſſe opportune: & ĩ
opportune. Id facit concepta ſpes de fide Reuerẽdiſſimæ.D.ueſtræ in me:
quam nunc imploro : qñ & res:& tempus:& cætera adſunt. Si res exiget:
trahendus huc eſt Reuerẽdiſſimus.D.Bononieñ.alterum patrie lumen:ad
quẽ nõ ſcribo cõtentus uetere patrocinio Reuerẽdiſſimi mei heri Papiẽſis:
quẽ Deus ſeruet incolumẽ. Ceſennæ.xxviii. Aprilis.M.cccclxx.

Iacobus Minutolus Cardinali Papienſi.

HEri albeſcente coelo:qua hora Deo placuit ex debili corpuſculo 302
fortem animam Domini Nicolai de Vighizano ad ſe reuerti:ſcri
pſi ad Reuerendiſſimã.D.ueſtrã: Simulq; curaui:ut ſupplicatio
traderet:quæ a Reuerẽdiſſima clemẽtia ueſtra porrigeret Põtifici. Quod
deuotus ſum tuo numini facit:ut credã ſperẽq; ea fieri ex mea ſnĩa:exq; fide
Papiẽſi:qua nihil apud me firmius :nil ãtiqus. Adiiciet huic curæ ſtimulos:
qd niſi mihi ſuccurrat ut ſit tuta ſenectus a Tegete:& baculo:ad Papienſe
Tinellũ ẽ mihi redeũdũ. Video has nr̃as adminiſtratões euaneſcẽ: noſq; ha
beri ꝑ abſẽtibus. Quo fit:ut niſi Spalatẽſis p̃ſtet uiaticũ mẽdicaturus ſim
hoſtiatĩ:quoad ẽcipiat me p̃ſidiũ meũ uetus:& certũ:& ĩploraturo fidẽ tuæ

Reuerēdissime.D.Cui diffidere uidebor si pgā ī hac ambiguitate:an mihi quicq̄ ex bñficiis uacātibus parauerit.Quod si pro instituto:& more curiæ cunctāter fieri oporteat:rursus obsecro nō deficiat manus tua:quæ me cœpit erigere.Has lr̄as afferet Perfrācifcus aduocatus nobilis Lucēsis : uir & hūanus:& frugi:nec minus doctus:q̄ ēt a me cōmēdādus : cōmēdabit me Reuerēdissimę.D.uestrę:& Pōtifici:ad quē intrabit cū ueniat nō uacuus: ut in cōspectū Dñi accedendū est.Visitabit ēt Reuerēdissimā.D.uestram Germanus meus:quē p̄monui isthuc ut ueniat:q̄ñ ego hinc auelli nō possū nisi magna muri cū pte.Hūc cupio itelligere me tuæ pietati esse nō ingratum.Cōducet rebus meis ēt domesticis tñ:tamq; ingens testimoniū.Hic torpemus ocio:Milites ignauia:& squalore ne addā timore.Pauci.n.ex rebus nostris exigētibus equū cōscendent:Hiq; inermes:aut inualidi macie rubigineq; cōsumpti.Mentiri cupio.Sed ut hæc nostra segnities deteriorē nō pariat fructū:q̄ malū cōsiliū superioris æstatis: Milites iuasit desperatio malorū extremū deficiētibus belli neruis.Secūdi anni mēsis Aprilis actus est:& primi anni octaui mēsis stipendiū oibus nondū est psolutum. Hæc sunt hostibus notissima.Quod si:ut fertur bella fama cōstant :imminet nobis extremum excidium.Sed id Deus auertat. Ego me Reuerēdissimę.D. uestrę humilem seruum cōmendo.Cesennæ.v.Maii.M.cccclxx.

Burgesio Doctori Senensi.

309 CHaritas uestra erga me suasit discedenti mihi nup a uobis:ut iniungerē nōnulla:quæ meis cōmodis medioctiter cedūt.Ea rogo pro beniuolētia nr̄a:& cōpaternitatis uinculo mēte nō excidāt: Sed diligētia illa curent:qua a Dño meo Burgesio curari solēt:quæ sibi sūt aīo.Repetā breui.Primū opto prædiolū de la rosa Troyole cōterminū mihi expediri loco magisq̄ pcentu optabile.Deinde tres uel saltē duas ædiculas meis oppositas uendi:quæ sunt Administratoris Seneñ.hospitalis:ut si q̄ñ illuc uelim diuertere:hēat familia ubi cōmode habitet . Hoc pene ante oīa cupio.Accedit tertiū de heremitorio mihi cōiuncto:aut saltē de hortuli pte:quā credo Portinā ostēdisse iā ur̄æ humanitati.Tēptata sępe sunt oīa: negligēter semp:aliq̄ñ iprudēter.Si nūc opa cōpatris oium solertissimi : ingeniosissimi:& amātissimi nō ipetrant:spem simul cū labore depono.Nō putās absolui posse a quoq̄ ullo tpe q̄d primo impetu ille non fecerit.Bene ualete Compater:& cōmatrem meā salutate uerbis meis.Romæ.

Achilli Petruccio Senensi.

309 100 QVereris liberalitatem meam minorem tua expectatione fuisse: & ad eundem me iudicem prouocas.Prouocationis huius breuem sententiam accipe. Si prędiolo tantū satisfaciendū erat nō

tu plus accipere q̃ Marianus debebas. Qui iuste aestimant hoc libere iudicant. Si uenditioni difficili:non tanta debebatur duritati commentitiae merces. Sin uero tuae in rebus tuis opinioni:nō ego is sum :qui opinionem cuiusq̃ emam : sed rem. Cōsuetudinem tñ meam secutus tecum liberaliter egi:& largior fui q̃ debui. Nemo preter te Senae est: qui non & meũ factũ laudet:& querelas tuas nō improbet. Rogo pro amicicia nostra ut te post hac semper ad rationem referas non ad affectũ. Fallitur illa nunq̃:hic saepe exorbitat. Cumq; bene agitur tecũ gratias agas:& sileas: nimius habendi amor nec suadet quicq̃ bñ:nec cōsulit. Vale.

Colantonius Lentulus Cardinali Papieñ.

ETsi superbum insolensq; haberi potest p̄stantissime pater:priuatae conditionis uulgarisq; doctrinę hominem cum uelle litteris prouocare:quem cum ob singularis eruditionis praestantiam uitaeq; sanctimoniam:tum maxime ob dignitatem : in qua excellentes uirtutes tuae te collocarũt omnes : & uenerantur:& admirãtur:tamen cum iam pridem te absentem ex multorũ testimonio obseruauerim:iudicaui ad meã erga te summã pietatem p̄tinere : ut quoquomodo possem in te aĩum meũ illustrarem. Id quidẽ mihi omnino statuenti uel illa ratio uisa est q̃ optima: ut quando scilicet pręsentia tua dei bñignitate oblata eẽt :nec pudori meo satis decorũ cẽserẽ:si te corã iprobe cōuenirẽ. Nō putaui mihi cōmittẽdũ: quominus per lr̃as:quę ut inq̃t Cicero nequaq̃ erubescunt: summã meam in te obseruantiã declararẽ. Amo te : & obseruo Reuerendissime pater ob multa ornamenta. quae nō tam maiorum splendor. aut opes: aut quae plerosq; torquet ambitio tibi pepererũt : q̃ uitae itegritas:quã cũ bonarũ artiũ studiis coniunxisti. Tu solus es hoc tempore pace aliorum dixerim:qui ex religionis nostrae principibus cum exactissimo cerimoniarum cultu: & uigilanti religionis studio:eloquẽtiam caeterasq; liberales disciplinas copulaueris :quę q̃to ornamento sit hominum generi nō est nunc referẽdi locus. & quando tu ipse locupletissimus sis testis:cui sola eloquentia cum probitate coniuncta ad istam dignitatẽ:in qua locatus es gradũ praebuit expeditissimũ : saepenumero ĩ familiaribus sermōibus:quos cũ multis hẽre soleo: & pręserti cũ uiro clarissimo Diomede Carapha Comite Mataloni :q̃ te summo amore:& obseruantia prosequitur : & cuius in familia nos uiuimus:ea de te me sentire affirmaui q̃d de uiro: & sanctissimo: & doctissimo sentiendum est. Vale aeternum praestantissime pater : & pro mea in te pietate nil aliud peti certo scias : q̃ ut me in numero tuorum cliẽtulorum ascriptũ esse non dedigneris. Vale iterum:& musam Martiam audire libeat.

O decus Ausoniæ quondam Grayæq; Mineruæ:
O decus Aonii diuæ Iacobe chori:
O cui uirgineæ cingebant tempora frondes:
O uates Phœbo semper amate Deo.
Quãq̃ sacra Iouis celebres nunc carmina uerí:
Et Vaticani munera sacra loci:
Tempora sint q̃uis rubra redimita tiara:
Arrideatq; tibi Pontificalis apex:
Fronte tamen musam nostram dignare benigna
Spectare:& lusus inter habere tuos.

Campanus Cardinali Papiensi.

311 SEnensium oium cũ sis:& habeare patronus acerrimus:Bonsignóri cãm accipias necesse est:ut psonã præstes quã induisti. Veteris tñ arbitrio tuo:mihi satis fuit quid te deceat sũmonuisse. Sirenulam e medio detraximus mari. Cãtat mecũ hos uersus nõnunq̃. Viuamus Papiensis:& potẽter quemque sors tulerit feramus ictum: Victuri ꝑpe pul uerẽ Sybillæ una: Milleq; sæculis daturi quod tp̃s nequeat negare nostrũ: & quę sequuntur. Sequunť aũt gesticulationes mille. Cantat & epigrãma illud:qd̃ inceptũ ad te missum postea pfeci. Campanũ ueterẽ tuũ clientẽ: Ad cœnam Papiẽsis acciisti. Ad cœnã ut ueniã parato cœnã. Nam cœnã uolo nõ crepationẽ. Caulatã dabis aut cutẽ suillã: Aut flauũ cicer: aut leuẽ fabatã. Noli Ficedulas aucsq; cortis: Tota q̃rere copiosus urbe. Parcas tur turibus meis tenellis: Et pdicibus atq; phasianis: Quos nup dederat meus poeta. Tñ caseolis licebit uti. Ventri cætera pone delicato. Nobis in tenui placet catino: Fumãs brassica: sinciputq; porri. Neruosiq; pedes leuisq; grunus: Et qd̃ Marsia nollet attulisse. Cõgressus tibi phœbe tã proterue: Hoc pacto uẽiã semel ue bisue: Atq; oĩ quotiẽs uocabis hora. Nã cœnare uolo: crepare nolo. Sed o qñ ad te fine quo uita mors est: Lux tenebrę. Fœlix uale. Cãpani memoriã ne abiice. Si qd ꝑdesse potes in æde Sãnitica: & cogita:& aggredere. Vnus sum ꝑ quo:& potes:& debes cũ gloria laborare:& Iterũ Vale. Instat hic:& nox est:& cœna oculis natat.

F. Cardinali Senensi.

312 NEscio qũo pater Amplissime:cum nihil habeamus in hoc sęculo charius tpe:nihil tñ proiicimus uilius. Indulgemus inanibus curis. Ocia mala cõplectimur:& crastinũ expectantes pollicemur nobis innumera. Nihil oĩno persoluimus. Non ita uiuẽdũ cultoribus Dei: Pugnandũ contra inertiam:tanq̃ contra hostem blandiciis nos obsidentẽ. Ad operandum quoq; minima horæ pars non est expectanda. Quęrenda

magis ab opere quies: q̄ a quiete opus petēdum. Periit quod iam preteriit: dēq ipsum quod uenit preteriti damno imbecillius redditur. Adn onet effi cii nostri nos uitæ conditio: suis angustiis misera. Breuis etenim est: assimi lis uapori ad modicum apparenti. Celeritate incredibili labitur: nil in pedi mēti habēs ad moras. Dum molimur: & nitimur: & inanes spes nectimus: occupat nos senectus: & mors. More aquæ ad exitum festinant menses: & anni: queq; antecesserunt iam non sequuntur: & quę abierunt ultra non rede unt. Occidens sol mane resurgit. Consumpta luna in orbes reuertitur. Desi nens annus ad eadem semper redit principia. At nostra omnia sine ullo na turæ præsidio minuuntur: & fugiunt. Nec tā bona sunt quæ ueniunt: q̄ quę abierunt. Adhibenda igitur omnis industria est: ut tam preciosæ rei nō fiat iactura: Sed temporum fragmenta colligantur ne pereant. Pereunt uero in anibus: ut plurimū studiis: quæ superfluo sumimus: inter quæ couiuiorum solertia imprimis est. Frequentes etenim in his plus nimio sumus non ad charitatem ut sunt instituta: sed ad ambitionem illa adhibētes. Diem sæpe integrum. Quid dico diem? Verius dies totos adimunt nobis. De uocādis conuiuis longe ante initur consilium. Quęritur ut bene conueniant: ut sint grata consortia: ut non neglīgātur ii: quorum in nos extant quottidiana of ficia. His iam uocatis accersitur dispensator domesticus. Describitur epula rum numerus atq; diuersitas. Iubentur conquiri omnia: ut q̄lautissimum: plenissimumq; conuiuium fit. Is insuper: quem uocant Aulæ magistrum: admonetur pluribus: ut ad diē horamq; parata habeat singula: Ornati sint Abaci: compositæ mensę: Ministri instructi: atq; expectantes. Edicitur por ro quo ordine: & quibus interuallis: quidq; uelit afferri. Sua itidem de uinis est norma: ut acida: ut dulcia: ut nigra: ut alba: his uel illis epulis socientur. Omnibus autem sollicite imperatis adhuc non quiescitur animo. Anxietas illa succedit: ne ex his quicq̄ uel obliuione uel negligentia corrumpatur. Ira q; requirit sæpe: Admonet sæpe. Tota domus se inquieto in eadem inquie tudine est. Inter has uero nugas quid oro loci ad sanas cogitationes relinq tur. An non hoc spacii totū uana indecoraq; occupatione conteritur? Age uero aduenientibus iam conuiuis nisi inurbani uelimus esse: excipiendi illi quidem sunt: & uerbis tenendi donec uel uocatorum numerus assit: uel ad uenerit hora: uel magistri etiam dicto mollita cibaria nuncientur. Prandet, post hæc: q̄ta mora: & interuallis non dico. Nos ipsi uanitatum nostrarum conscii sumus. Tolluntur tādem mensę: pudor est conuiuas statim emitte re. De blandiēdis ex hylarandisq; alia consequtur cura: Donec familiæ: quæ reducant domo aduenerint. Risibus interim: & confabulationibus tota ex pectatio trahitur. Inclinante iam die tandem mittuntur graues ipsi: & gra

uem hoſpitem relinquentes. Diſtentum uero corpus tam multis: & uariis in ſomnos reſoluitur. Neq; enim eſt facile uel ſaporum uel conuiuarum gratia feruente menſa non infarciri. Itaq; a mane in noctem abit tempus inutile: nil habens inter homines laudis: nil in conſpectu Dei qđ placeat. etenim iuxta uerbum Apoſtoli. Non cõmendat nos eſca Deo: nec bonum eſt relinquere uerbum eius: & miniſtrare mẽſis. Audi & aliam: neſcio animi an corporis maiorem occupationem: quæ uelut peſtis hominẽ totum apprahendit: & ſuæ poteſtatis eſſe nõ ſinit. Quęruntur clientelę Regum: Principũ: populorum: prelatorum etiam: qui in numero aliquo ſint. Appetuntur longi comitatus: qui nos in curiam deſcendentes ducant: atq; reducant. His impẽduntur operæ noſtræ: atq; horum dies ſunt uniuerſi. Neq; enim aliter retinere illos in obſequio poſſumus. Itaq; patere neceſſe eſt omnibus horis cubicula noſtra: Audiri uanitatum multarum ambages: & quæ petuntur: ſiue bona ſint: ſiue mala pficiẽda ſuſcipere. Si negamus: deſerimur ut ignaui: & tanq̃ ad obſequendum difficiles ſoli relinquimur. Itur ergo ad Pontificem ne pereat cliens: ſacculo & manibus petitionum inanium plenis. Longa negocia longiora colloquia deſiderant. Nos preponendo: Ille negãdo: Iterando nos atq; rogando: Contentius iam nos Flagitando: Indignantius ille iam reſpondendo: conſumpta die intramus in noctem: & ad quintam ſæpe continuatur inſtantia. Quiq; curatis iam corporibus quietẽ domi capere deberemus: uanis cliẽtelis extra operã damus: ambitioni nõ beneficentiæ ſeruiẽtes. Reuerſis autem: & laſſis: incertum eſſe incipit ſomno ne an cibo ſit indulgẽdum. triſte ac moleſtũ utcũq; acceperis. etenim ſi uentre uacuo cubitum imus noctem inſomnem agentes cogimur in diẽ ueniẽtem dormire. Sin uero alieno etiam tempore cibis implemur: tumultuante ſtomaco id ipſum ſubimus incõmodũ. Ita ex antecedenti die ſequentis inſtituitur iactura. Aduolant poſtridie ad nos ſectatores hi noſtri: & qđ in rebus ſuis ſit actum requirunt: Pro certo habentes gratia intercedentis implera eſſe quæcũq; deſiderent. Hic quoq; impendi nos ad noua temporum damna oportet. Neq; enim paucioribus probanda illis eſt diligentia noſtra: & fides q̃ ante Pontifici inſinuanda petitio fuerit. Itaq; & nos excuſamus: & negati rationem afferimus: & illos conſolamur: ac ut non diſcedant triſtes ſecundam ſæpe operã pollicemur. Quibus in ludis ita frequẽs ambitio eſt peneq; continua: ut diuertere animum ad curas honeſtiores ſit opoſitum. Omitto triſticiã cordis: Iracũdias tacitas: & innumera uitæ tedia: quæ inde domũ ſæpe referimus: & qbus cõfecti de quęrẽdis tm̃ oblectamẽtis ad retinẽdam ualitudinẽ ſolliciti ſumus. Tranſi porro atq; aliã tporum calamitatem attende: non inferiorem prioribus. Euagamur per ſingulos

pene dies uel ambitiõis causa uel uanitatis. Nec quicq̃ cubiculo nostro nobis infestius. Religionem obtendentes modo has modo illas basylicarum petimus stationes: Eas uero ut plurimum: ad quas conuenire populus frequentior solet: ut non tam exhibendi nos Deo: q̃ ostentandi in turbis uideamur curam sumpsisse. Aliquando uero urbem egressi circumductus longissimos agimus: & aut uenãdi: aut aucupandi studio lõgius peregramus: utrobiq; diem integram frustra consumentes: Quorum si nihil in seuerio re alicuius uita est inuenire: Altera nihilominus: atq; haud scio an grauior inspicitur occupatio. Visitantur per girum domi suæ Cardinales: nunc hi: nunc illi prout ad rationem nostram conuenire eorum gratiam existimamus Sermones de manibus sunt. Ipsi eos nos nouimus. Veniunt in mediũ querelæ de Pontificibus multæ. Opera illorum sigillatim damnantur: uelut detrimẽtosa ecclesię: & nobis etiam grauia. Proindeq; iam de obitu: & successoribus longa est indagatio. Nec desunt murmurationes innumeræ: detractiones: ac maledicta de multis. Quibus i rebus & tempora inaniter assumuntur: & illud accidit malũ: ut frequẽter uulgi oculis linguisq; oblati uiliorem pręstemus hanc uostri sacerdotii dignitatẽ. Ocurrit par alia penecq; germana mẽtis uexatio: a bonis quoq; nos operibus amouens nimietate sola damnabilis: rei familiaris anxietas. Dum.n.uel exactam nimium disciplinam perquirimus: uel impendiis domesticis parcimus: Ipsi nos omnia & scire: & instituere: & dispẽsare: & cognoscere uolumus. Nec satisfacit ulla nostrorum uel fides uel diligentia. Numeramus dispensatori pecuniã. Ephimeridẽ expensorum minutatim discutimus. In rationaria maiora nostra manu cuncta referimus: mercatorum iam nõ Cardinalium tractantes officia. Horrea quoq; & cellaria oculis nostris sæpe lustramus: singulorum rationem a custodibus exquirentes. Quin & attentio illa misera atq; infœlix occupatum animum momentis omnibus habet: ne aut dispensator mẽtitis rerum preciis ignaros nos fallat: aut Culina suis profusionibus detrimento afficiat: aut in familiari cœnaculo posita disciplina laxetur: aut uero etiam ex cella largius: q̃ sit opus alimenta promantur. Itaq; sine intermissione peruigiles: cum per nos obire omnia ꝓhibeat dignitas: uocamus ad nos singrimus: admonemus: litigamus: atq; in deliramentis huiusmodi totos dies inmergimur. Neq; uero in nobis omnibus etiam has rerum uanitates contendo. Nam & nominare possum complures uitæ institutionibus claros: qui cæteris pro nihilo habitis uni semper uirtuti animęq; inuigilent: & in eo tantum iacturam se facere arbitrentur: quod necessario curandis corporibus tribuitur. Verum de his mihi est sermo: in qbus animaduersa hæc non obscure sunt. Igitur excellentissime pater: abiectis his inanibus

studiis:quæ haud dubie altricia mortis sunt : custodiamus quantum possu
mus angusta:& labentia uitæ nostræ spatia. Operemur bonum dum tem
pus habemus:dumq; lux lucet ambulemus ut filii lucis. Neq;.n.apud infe
ros iuxta diuinum sermonem opus est nec ratio :nec scientia : nec sapiẽtia.
sed tantummodo operum merces . Memores quoq; simus q̃ multis imper
tiendi sint dies nostri: & q̃ diuersis opera debeatur.etenim si recte expendi
mus q̃d Deo creatori: quid animæ nostræ:quid proximis quid :Romanæ
sedi:quid sacerdotiis:quid creditis animabus:quid ẽt familiæ debeatur: cu
ius uera pietas non dominos: sed parentes nos facit : Intelligemus nil loci
superesse adnugas : sed dispensati temporis reddendam Deo seuerissimã ra
tionem. Abiiciamus somnos non necessarios desidiarum nostrarum comi
tes.Præstent ii lassis quietem:non corporum sepulchra continua.Præuenia
mus solem matutinis uigiliis : id agentes ut cum alii operari incipiant nos
operum nostrorum iam media habeamus.Ad explẽda tam multa dies ipsi
satis non sunt.Accedant necesse est noctium partes . Dicet de se homo gẽ
tilis Flaccus.Prius orto sole uigil calamũ:& chartas :& scrinia posco .Ho
mo christianus:& Dei seruus idem non dicet ? Plus quoq; olei pro sæcula
ri laude consumpserit Demosthenes orator q̃ uini? Doluerit etiam si quan
do antelucana opificum uictus esset industria: nos pro æterna salute:& im
marcessibili corona gloriæ non maiora uel eadem faciemus? Exuamus has
tam familiares delitias:quibus circundati sumus : & fluimus.Absit omnis
tepiditas:omnis mollities : omnis incuria:omnis negligẽtia:& tarditas:qui
bus fabris surgunt gehẽnę ædificia.Salutari occupatione mens semper ali
quid agitet:ne tanq̃ desertus ager tribulis:& sentibus occupetur. Necesse
est omnifariam cupiditatibus obsideri eum:a quo cultura hæc abest . Mul
tam etenim malitiam ut inquit scriptura : docuit ociositas.Sæminemus ma
ne sæmina nostra :& uesperi non cesset manus .Scriptum est.n.si quis nõ
uult operari non manducet.Eamus ad Formicam laboris nostri exemplũ:
& consideremus uias eius:quę cum non habeat ducem:nec præceptorem:
nec principem:parat æstate cibum sibi:& congregat in messe quod come
dat. Turpe est quod naturæ instinctu agunt illæ ratione a nobis nõ fieri .
Cætera quoq; animalia intra legem suam manẽtia nec tempori deesse nec
loco.Nos diuinæ mentis participes:bonorumq;:& malorum delectum ha
bentes neglectores omnium inueniri.Ne ergo uoce Domini Saluatoris in
crepemur quid hic statis tota die ociosi: cum iam sit hora undecima ? Si
mus iuxta uerbum Apostoli Sollicitudine non pigri:spiritu feruentes:&
Domino seruientes. Vale.

Campanus Papiensi.

 313

Erscripseram tibi de aduētu Cæsaris: & apparatu eorum: qui Cæsarem sequebantur: & quæ spes esset proposita nobis de amplissimo conuentu: & quantum nec ætas nostra uidit: nec grandissimi natu germanorum recordantur. Deinceps hæc acta sunt ad. viii. calendas Iulias: post per actam rem diuinam. In prætorium secuti Cæsarem conscendimus: quem in locum conuenire Principes cōsueuerunt de rebus Germanicis acturi. Hic Antistes Tridentinus nomine Cæsaris prodiit in medium oratione Germanica: quam eue stigio: ut externi quoq; oratores intelligerent latine est interpretatus. Primum Cæsaris moram excusauit quod ad diem non uenisset: & capita contentionum: quæ domi post indictum conuentum exortę eum detenuissent enarrauit: ęgitq; gratias: & Principibus: & Oratoribus: quod non sine iactura rei familiaris: & sumptibus grauissimis alterum ꝓpe mensem expectassent. Causam deinde aperuit: quæ ad indicendum hoc in loco: & tempore conuentum impulisset. prçteritas christianorum calamitates: & recentem Carniolæ cladem deplorauit: potētiam: crudelitatemq; immanissimi hostis: ꝗ breui tempore quātum occupauerit finium nostrorum: quātum christiani sanguinis fuderit: & in Europa: & in Asia ostendit: repetiitq; eleganter ueterum non una hystoria: clarissimas: ac prope innumerabiles Germanorum expeditiões: & pro religione christiana: & pro Imperio Germanico susceptas: cōmemorauit. hortatusq; est Principes omnes oratoresq; ciuitatum Germaniæ partam a maioribus gloriam conseruarent: occurrerent iminentibus periculis: & religionem: in qua patres eorum uixissent: & ipsi essent nati atq; instructi: tuerentur. Addidit postremo Cæsaris preces auxilium: & cōmuni libertati: & priuato suo periculo implorantis: respōsumq; postulauit. Post Tridentinū legatus graui & ipse oratione propositum Cæsaris: & Principum aduentū cōmendauit: ęgitq; gratias Pontificis nomine uniuersis: hortatus: ut quam spem Christianis ex conuentu porrexissent: eam summendis armis exhiberent: nec se carpi singulos paterentur: qui uniuersi nonmodo resistere: sed ꝓfligare hostem ꝗ facillime possent. Conuentus multos repetiit nequicq̄ in Germania factos: ubi si obtemperatum fuisset consiliis eorum: qui futura pericula præuidissent: non eo discriminis uentum fuisset: ut quem facile tūc potuissent ex omni depellere Europa: nūc in ipsa Germania perferrent: dū extrema essent neglecta: ad intima hostē penetrasse. Adiecit & preces: ac uerba: uultū animumq; Legato: & tantis necessitatibus dignum acōmodauit. Prīcipes germanico more paulum segressi atq; interse locuti: gratias Cæsari ęgerunt: quod aliquando Germanicæ libertatis: & publicæ salutis curam suscepisset: se paratos ꝑ omnia uitæ fortunarumq; discrimina illius

Imperium sequi:ituros in expeditionem si ipse aut eat:aut iubeat iri:missu ros si iubeat mitti. Lætus eo responso Cæsar laudatis Principibus conueni re sequentem in diem iussit. Postridie pari frequentia reditum in prætorium est:sed initium consultandi ab controuersia ortum omen belli futuri an im pedimenti potius fuerit suspensum me habet. Oratores Burgundi:cũ post Legatos electorum collocati:atq; ideo despecti priore consessu uiderentur: redire in subsellia recusabant. Electores absentibus collegis qui aderãt: q̃q̃ summa cum modestia:dignitatem tamen cõmunem tuebantur. Burgundi potentiam sui Principis:& in Gallia:& in Germania maximam:Electores parem nobilitatem:ac uetustum morem obiiciebant:seq; e corpore Cæsaris cum essent ne Regibus quidem:si qui adessent cedere oportere contende bant. quæ contentio cum tres prope horas consumpsisset non antea est sub lata:q̃ Burgundi alteris subselliis ad frontem Cæsaris inter oratores Regios locarētur. tum demum:& ipsi auxisse principis sui dignitatem:quod in or dine absentium regum sederent: & Electores seruasse æstimationẽ suam: qd exclusi a primis subselliis Burgundi essent uidebantur. Vbi omnes cõse dere primi Burgundi surrexerunt:quorũ unus locutus ẽ oratione ideo pa rum accomodata:qd plus in criminando Rege Gallorum:q̃ in proposito iuuandi belli uisus est occupari. Regem rupisse fœdera: uiolasse publicam fidem:Media pace oppida Burgũdi expugnasse conquestus ẽ. Pauca quæ dam adiecit ad rationem belli:& quæ tunc ibi potius excogitata: q̃ domo adducta uiderentur. Altera fuit oratio Pauli Morecini Venetorum orato ris breuis & collecta. Certasse cum Turcis Venetos annos iam ducetos: eorũq; uires atq; impetus solos & in Thracia:& Illyrio sustinuisse:Enixius tamen octo proximis annis mari cum iis ac terra gessisse bellũ:propugna toresq; nostros fuisse iam non tam defatigatos aut exhaustos:q̃ a cæteris christianis destitutos esse:Cõmuni ad eum diem periculo solos excubasse: creuisse nũc hostem:factumq; ex aliena somnolentia magnum:& quantũ iam pferre christiani utinam uigiles possint:Instare illum ab Illyrio a Pan nonia:ab sinu Adriatico:non mari: nõ terra quietos nostros sinere:genus belli quale esset ipsos perspicere:Senes occidi:strangulari infantes: cæterã multitudinem sine sexus ætatisq; discrimine in seruitutem Asiaticam trahi: conflammari templa:uiros Dei intra templa cõcremari:igni: & ferro ad ex cidium ultimum uastari omnia:Incipere iam Germanos intelligere quod fuerit Venetis tam diu bellũ gessisse cũ Turco: nec tñ desperandũ esse:mo do eo sint animo Germani quo quisq; esse debeat aduitam suam:libertatẽ q; suoꝝ defendendam. Habere se permagnum classem & presidia:per Illi rium Græciamq; disposita:stipendio eorũ militare ad hominum quinq;:&

uiginti milia iuuari:& a Ferdinando Rege maritimo bello:si iuuentur ter
resti a Germanis: breui & futuros ipsos i tuto: & cæteros extra periculum
posituros. Misisse Ferdinandum tres & uiginti triremes:quattuorq; nauis
onerarias in augmentum classis:& alias propediem esse missurum:ipsos tri
remes sexaginta:nauisq; aliquot istruxisse:& putare iam esse deductas. Cē
tum triremibus: ac duodeuiginti rostratis nauibus bellū maritimū aggres
suros:si terra quoq; distrahatur hostis:utrobiq; laboraturum. Post eum le
gatus magnificis urbis & rem Venetam:& Pontificis diligentiā:& Ferdi
nandi apparatum complexus:parem Germanorum curam:quorum nō dis
par esset periculum:postulauit. Secundum legati uerba prçsul Aistetensis
iussu Cæsaris progressus i medium hæc postulauit: primum ut decem mi
lia ad præsentem necessitatem:quarta pars equites:cæteri pedites cogeren
tur:qui per fines extremos Germaniæ dispositi hostem ab icursionibus ꝓ
hiberent: Alteram deinde manum subsidiariam:ac paratam i omnem bel
li euentū: & ad quamuis hostium impressionem compararent: Postremo
ut de summa totius belli q̄tum geri uniuersis uiribus Germaniæ posset in
annum sequentem constituerent. Ad hęc principes qd digna cōsultatione
res cēt spacium postularūt:responsurosq; in diem sequentem polliciti:præ
sentibus quoq; urbis spem Cęsari addiderunt. Magna uisa est omnibus
Cæsaris postulatio:nec minus necessaria q̄ magna. Sed meo & multorum
iudicio prępostera:nec legatus ordinem postulatorum approbauit. Lauda
re se dixit cōsilium Cęsaris de auxilio pn̄ti: de subsidio parato:de expeditio
ne futura:sed eum ordinem non placere. Primum qd cum fama potissimū
bella constent:nec minora in re bellica terrore q̄ prœlio conficiantur: irrisu
ri essent hostes tam exiguam manum: & uires Germanicas ex decem mili
bus militum ęstimaturi:ac tanq̄ omnem exprędam Germaniam in tanto
conuentu nihil plus præbere uirium quā decem milia potuisse:aut si pos
set:ęgre reliquos in castra uenturos aliquando esse:qui nunc ut darent no
mina cōpelli non potuissent. Deinde spem omnem ereptam iri ciuitatibus
nostris finitimis Turco: concassuros oīum animos cum primum de nume
ro audierint tam exiguo:& quicquid nunc præsente Cæsare astantibus om
nis Germaniæ principibus tanto habito conuentu in eorū salutem factum
non sit:fieri posse amplius desperabunt. Postremoq; ubi decem milia con
tulerint Germani Pricipes: cōtulisse se quātum opus fuit existimabūt:ut
fere semper grauius est quod additur ponderis quā quod imponitur:co ma
xime imputatur quod primum exactū est. Proinde suam esse sententiam:
ut ante omnia de summa uniuersi belli deliberetur:uires omnes Germano
rum inspiciendas:nomina militum quotquot; & ubi ubi sunt conscribēdas·

Habendum quãtum habere maximum possent: ex omni Germania delectum: Ac tum demum ex ea summa primum decem milia educenda: præsidiumq; ad impressiones ex eadem summittendum: Cæteras copias destinatas conscriptasq;: & primo quoq; tempore paratas habendas esse: ut sit ita futurum: ut hostibus terror spes nostris addiiciatur: & illi se contineant: nostri ad resistendum confirmentur: & cuiq; exploratum sit quo tempore qd facere: quorsum: aut qua manu ire iubeatur: magnã uim habere: & animi: & rerum apparatum. Laudata est magnopere Legati sententia: non tamẽ Cæsaris propositum immutatum: unde orta suspicio est nobis remissiorẽ cũ futurum ad hanc expeditionem: q̃ sperabamus: & consulere uelle præsentibus periculis: futura non cogitare: q̃q̃ Legato respondit bono esset animo: Se nisi re ad summam uniuersi belli perducta Ratispona non discessurum. Principes quod erant polliciti: sequenti die responderunt se ad omnia quæ Cæsar postulasset esse paratos: unum orare: simultates principum ciuitatumq; discordias: quod facile auctoritate sua posset: e Germania tolleret: magnam partem uirium Germanicarum occupari Principũ seditionibus: quibus sublatis uno robore cõmuni manu: copiis uniuersis inferri bellum posse. Cæsar studiosum se ait semper fuisse concordiæ principum: & nunc quæ ad pacandum Germaniam pertinerent: omnia esse facturum. Nouissime designati sunt quinq; uiri ex familia Cæsaris ac totidem ex consiliaribus Principum: qui cum Maguntino: cui est primus iter principes locus: de cogendis statim decem milibus: & præsidio supparando: & de numero copiarum Germaniæ in annum sequentem præfiniendo: & de præficiendo Imperatore: ac de omni ratione non mouendi solum belli: sed etiam continuandi inter se agant: & ubi deliberauerint ad Cæsarem: & Principes referant. Hoc in statu res sunt. Legatus nihil neq; excitandis principibus: neq; Cæsare incendendo prætermittit. Ego ea sum nunc sentẽtia: qua nuper fueram cum primum de conuentu ad te scripsi: pendere omnia ex Cæsaris uoluntate: qui nisi omnia uelit quæ ad in eundum bellum pertineant: nihil dicam aliud: q̃ fato malo perituram rem Christianam. Depopulata Carniola: & igni ferroq; uastata nisi excitetur non uideo quid sperare possimus ab eo auxilii calamitatibus nostris: qui suis nõ moueatur. Auctus conuentus est in credibili multitudine principum. Nudius tertius uenit Lancrauius Assiæ cum equitibus quadringẽtis. Heri Antistes Colinẽ. exiguo comitatu. Fratres Saxones: quorum est magna in Germanos auctoritas ad triduum expectantur: conuenisse feruntur ad paulo plus minusue: q̃ equitum decẽ milia. Pulcherrimũ spectaculũ nobilitatis: utinã æque pro futurũ. Fœliciter Vale. Ratispone. iiii. Nonas Iulias. M. cccclxxi.

Campanus Cardinali Papienſi.

POſtridie nonas Iulii:quo die opinio fuerat quinq; uiros de principum decretis relaturos: Volfangus Bauarus frequentiſſimo cõſeſſu querelã noui ſceleris intulit de Chriſtophoro fratre: qui ab Alberto:& ipſo quoq; eorum fratre in uinculis detinetur:orauitq; Cæſarem tam immani:& inaudito ante eum diem exemplo impietatis clementia ſua:& pro dignitate Imperii occurreret:ut quem naturæ charitas:ſeueritas iudicii a maleficio coherceret.Breuis accuſatio ingẽs uulnus uiſum eſt: perculitq; omnium animos fratrem aduerſus fratrem pro fratre cõtendere: nec cauſa modo ſed promiſſa barba:& mutatio ueſtis:& lachrymarum immodica effuſio certare pro duobus fratribus: altero captiuo:altero ſponte ſua exule uidebãtur:& habetur alioquin Albertus ſumma ĩter Germanos Principes gratia:dignitate corporis:& facundia : quantam capere gens põteſt:nonnihil & litteris præditus.Altera fuit contentio Spirẽſis Epiſcopi: qui primum nomine Colonienſis acceptus in conuentu inter Oratores electorum conſederat:ſed ubi Colonienſis aduenit iam Palatini loco ſe gerens:uetitus a Cæſare eſt ne ubi prius:hoc eſt electorum gradu locaretur: quod nec decreto ſuo Palatinum electorem eſſe contenderet: nec oportere duos ſimul fratres poteſtatem habere Cæſaris eligendi. Iam uides quæ ab eo pacis tam neceſſariæ fundamenta iaciantur:& quantum de concilianda Germania cogitet:qui exortas contentiones nõ comprimat:nouas exſuſcitet.Vereor Papienſis mi ne ad unguem diuinaueris.Memini quo die locutus ſum tecum de profectione Germanica:dixiſſe te nullam ſpem habere ĩ Cæſaris mente dubii:& latebroſi conſilii hominem nihil ad cõmunem ſalutem:omnia ad ſuam utilitaté reuocare. Poſt hęc lectę ſunt litteræ Carniolanorum plenæ efficaciſſimæ immanitatis:nullum relictum templum: nullam agreſtem caſam a Turcis in Carniola:iacere paſſim cadauera occiſorum ſenum:atq; ĩfantium:& iam cœlum fetore corrumpi . Abrepta præterea eſſe ad milia hominum ferme.xx.Cõmuniſſe Turcos loca quędam:unde excurrere q̃ latiſſime : ac recipere ſe incolumes cum præda facillime poſſint:implorare Cæſaris:& principum:& omnium mortalium opem.Recitatæ etiã Strigonieñ.& optimatum Hungariæ:quibus ſignificabatur diuiſum eſſe bifariam Turcorum exercitum:partem Carniolam in fines Cæſaris contendere:partem ad ripam Saui fluminis conſediſſe:eo conſilio ut exitu aliquo explorato:& cõmunito excurrerẽ: & depopulari Hungariam poſſint:Centum iam annis pugnatum ab Hungaris cum Turcis eſſe:exinanitum iam:& uiris: & uiribus regnum:niſi ope quoq; iuuetur externa non poſſe diutius tam aſſiduum:tamq; potentem hoſtem ſuſtinere.Communẽ

causam agi. Sed & si propinquiores sunt periculo: non tamē soles perituros: monere: & orare Cæsarem: ut cōuentu prope omnium Principum Germaniæ: & quātum nunq̄ antea: amplissimo remedium aliquod christianis uulneribus adhiberet: Oportere eum præcipuum esse christianorum propugnatorem qui idem christianorum sit Imperator. Idē quoq; a Principibus postulabant. Cæsar: & ad contentionē Volfanghi: & ad utrasq; has ægre gic dormi t. Respondit Maguntinus nomine principū hoc unum agi: prætercea nihil: ut & Carniolanis & Vngaris succurratur. Hoc in statu res est. Vale. Ratisponæ die. x. Iulii. M. cccclxxi.

Campanus Ia. Cardinali Papieñ.

715 QVartodecimo calendas Iunias rosam primam legi Ratisponæ: adeo serum est in Germania florere. Iam si maturari nostrū reditum putas præcox iudicium habes. Cæsarem tam nunc expectamus q̄ cum uenimus. Aquilæ ad gruem rediere. Profectionē nostrā perscripsi tibi omnem: idem faciam de moribus gentis. At quid inquies in Germania ingenio dignum nostro? Multa quidem: sed illud imprimis q̄d nec mortui uiuunt: nec putes cœli clemētia fieri: fit moribus. Ego qui miracula nostri temporis nō odi modo sed horreo: nusq̄ uersatus sum omni uita mea fastidiosius. Sed dices: perpulchrū est mortuos uiuere: perpulchrum: sed malim ego & uiuos mori: nam cum feteant qui ambulant: si feterent mortui non ambularent. Anceps fortuna mea est: Quanta calamitas naso: tanta auribus fœlicitas inest: dum omnes sentio intelligo neminem. O Epigrammata Tu lortem miserare meam: fugere repulsæ Pierides: hystrū flora uenusq; bibunt. Arce sede Bacche: cessit neglectus Apollo. Non ne est aliud uiuere q̄ bibere? Vale fœlix nec accuses breuitatem: mox resarcientur omnia: nunc comparo me in aduentum Cæsaris: habiturus orationē: Qualem Italia legat: Germania non capiat: incredibilis est hic ingeniorum barbaries: rarissimi norunt litteras: nulli elegantiam. Vale iterum. D. Antonius de Romagnano: Patricius & Montanus se. D. V. plurimū cōmēdant. Ratisponæ. xxiiii. Maii. M. cccclxxi.

Campanus Cardinali Papiensi.

716 TRes. T. Liuii decades: tot. n. supersunt: librariorum inscitia magna ex parte deprauatas iussu tuo recepi emendandas: operosam quidē rem: & plenam labori: Sed utilitatis ut arbitror non minus q̄ fuit difficultatis: habituram. Vnde tantum abest quo mihi aliq̄d uendicem gloriæ: ut pene tractum in religionem me censeam: qui tantæ rerum maiestati tantæq; magnitudini iniecerim manus. Quippe cum diuinam Liuii hystoriam tanq̄ numen aliquod attrectare nephas sit. Genus

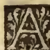
est in eo scribendi gñe proprium:& suum: & idipsum splendidũ:ac magnifi
cum: & tanq̃ ad spectaculum quoddam magnitudinis sublime:atq; eleua
tum: & per omnes circunductum amplitudinis giros: ita ut eruditorum
oculos late extendere tollereq; in altum possit:imperitis caliginem afferat.
Inde librariorum coorti errores:dum aut quod ipsi non capiant nimium es
se:aut quod non cernunt obscurum: aut quod inuersum est studio aucto-
ris deprauatum putant:& de librariis emendatores facti:ibi plus adhibent
iudicii:ubi minus intelligunt.Horum ego deprauationes:quas tanta diu-
turnitate temporis tantaq; barbarie necesse fuit esse q̃plurimas:multis fre
tus exemplaribus corrigere agressus feci quod tu iussisti:& feci q̃ potui dili
genter:ut huic nouæ miræq; industriæ impressorum ipse quoq; pro uirili
auxiliarer:Idem facturus in cæteris: quo nonmodo non careant libris uete
rum nostri homines:aut emi multo oporteat: sed & magna sit futura co-
pia:& æque pauperi atq; diuiti comparari exiguo possint. Nec iidẽ erunt
impressorum futuri errores:qui fuerunt ex scriptorum.ii uno exemplari eo
demq; perspecto: atq; emendato:quot uolent codices una opera: uneq; te
nore conficient: Illi dum singulis quisq; arbitrio abutitur suo nunq̃ inter se
ita conueniunt:ut ubi paulo sit protractior oratio: aut implicatior: non di
uerse corrumpant.Legi iam poterit a nostris Liuii hystoria: si qualem ipsi
reddidimus.talem & impressores cæteriq; alii effinxerint. Quod ad me at
tinuit nusq̃ curiosus interpres: aut diuinator:nihil meum preter laborem:
& diligentiam attuli:quæ utinam tanta fuerit:ut librariorum tollendis er-
roribus suffecerit.Certe in hoc fuit maxima: ut Liuii maiestatem affecta-
tione ingenii nusquam minuerim:locorum nomina duntaxat uetustissima
quod diuerse posita sunt a multis:fallere me fortasse:& ea per pauca potue
runt.cætera:ut spero non fefellere. Adiecta sunt ad finem operis omnium
librorum epithomata:eorum etiam qui non extant:ut priscarum rerum no
ticiam habeamus ex iis aliquam:simul:ut quantam in Liuio fecerimus ia
cturam itelligamus:utcũq; futurũ sit: mihi satis fuerit tuis iussis paruisse:
cuius & beneficiis:& auctoritati omnia debeo. Vale.

F.Episcopus Andriensis Cardinali Papiensi.

NOster Eboracẽsis:cuius uitæ aliquoties hoc anno timui saluus
ẽ:sed cũ alio℞ pnicie. Nã reuersus i rgnũ Comes Varuici fr cõ
plexus Henrici regis factionẽ:ipm Henricũ e carcere:i quo plu
res ãnos fuerat asseruatus reductũ:& uestibus Regiis ac diademate orna-
tũ deduxit ad ædes regias Vasti Monasterii:q locus est in suburbiis Lon-

domniarum. Rex Edoardus ab illis quos sibi fidos sperauerat: destitutus re
cessit. Quo aũt se recoeperit: an intra fines Regni incertũ est. Quæ scribo:
narrata fuerunt huic Principi. Regina uxor Edoardi: quæ plures menses se
in illa eadẽ Turri continuerat: timens aduentũ Varuici: in Asylũ diuæ Ca
therinæ: ut uitę cõsuleret: cũ fratribus: matre: ac paruis filiis confugit. Oẽs
uidentur sponte: aut metu uictori fauere. Ridebunt posteri crede: aut ut mi
racula mirabuntur: cũ audierint tm̃ esse huius Comitis ingeniũ: ut indomi
tam gentẽ tam facile regat: nouos Reges fecerit: His denuo pulsis ueteres
reuocarit: & ipse pulsus intra uertentẽ annũ multis intra: & extra Regnũ
aduersantibus: in iddẽ regnũ redierit: ut dici possit Sæpe renasci ẽ: quę iam
cecidere: cadentq;. Lætor Eboracẽsis salute. Edoardi calamitate certe non
lętor: quo rege oium iudicio: neminẽ terra illa meliorẽ tulit. Incredibilis in
est illi Principi humanitas: tanta clemẽtia: ut uisus sit maluisse in hęc mala
recidere: q̃ crudelis uideri. digna Rege liberalitas: & summa religio. Mitto
corporis proceritatẽ: & dignitatẽ: & magna grauitate ornatã hilaritatem.
Sed ita se res habet: ut quo abierit bonus ille Rex: non satis cõstet. Specta
bimus quorsum tanta res euadat. De Gallia nihil occurrit noui. Lętum exi
stimate Gallum: qui Vairuco fauit: non lætum Burgundũ amicũ Edoardi.
Si quid hinc expectatis auxilii: nõ hoc auxilio tp̃s eget. Si qui sunt qui Fidẽ
iuuare uellent: ii suis rebus timẽtes præstare nullã possunt opem: qd ingẽ
miscendũ est: nostra Fide i tãtis periculis cõstituta. Me Reuerẽdissimę. D.
uestrę humiliter cõmendo. Hesdini. xi. Octobris. M. cccclxx.

Bernardo Ilcinen. Philosopho: & Medico.

317 Vdi Ilcinensis charissime q̃ta obstinatiõe Turcus nos petat: q̃ta
q; ad delendũ de terra nomẽ dñi moliatur. Non satis illi est ipsa
cogitare: exequi dura: mentẽ non lenit: ut necessitate non uolun
tate tantum Dei populum insectetur. Maioribus odiis blasphemat Crea
torem: Archiidolatram se monstrans: dum nos arguit idolatras. Vouit uo
tum Deo: quem nescit: dirum: funestum: imane: coelo: terræq; execrãdum:
in quo perseuerantem rabiem: & surgentem in dies æstum furoris: licet in
spicere. Vult ut apparet: insanos satis ex se populos: non suo tantum: sed cæ
lesti quoq; noie in bella nostra præcipites agere. Quid ait: uel eructat ma
gis cõtaminatum pectus: Mahumetes ego Murati filius: Idẽ Soldanus: &
Barasinæ: ac Rachmaeli Præses a summo Deo i altũ leuatus: i solari circulo
positus: super Imperatores gloria affectus: omni ex parte fœlix: tremẽdus
mortalibus: Cęlestiũ: magniq; Mahumetis pphetę precibus: arm is potẽs

Imperatorũ Imperator:& Principum princeps:qui ab oriente in occidentẽ sint uoto:& iureiurando hoc spondeo unico Deo oĩum creatori non uisurũ me somnũ oculis:non epulaturum dulcia: non petiturum amoena:non tractaturum speciosa:non ab oriente in occidẽtem uersurũ faciem:donec deiecerim conculcauerimq; equi mei ungulis Deos gentium:ex ligno:aere: argento:auro:picturaq;:& manibus cultorum Christi factos:omnem : ẽt eorum iniquitatẽ a facie terrae:q̃tum pertinet ab oriente in occidentem ad laudem ueri Dei Sabaoth:& magni prophetae Mahumetis exterminauerim. Hanc ob causam omni genti circũcisae: Mahumetum credenti mihi subditae:ciusq; Ducibus :sociis quoq; in bello sub metu magni Dei cõditoris coeli:& terrae:Sub metu ẽt inuictę potestatis nostrae edico:ut in uenientem annum ad diem.xi.Martii armati ad me oẽs conueniant:impleturi praeceptũ Dei:& Mahumethis magni:Quorum alter numine: alter precatiõe in gerendis rebus haud dubie est adiuturus. Hoc iusiurandum Constantinopoli scribitur ad quartum nonas Augusti:Mahumeticę Tyrãnidis anno ędituum.xxv.Inde Ragusium a non leui auctore portatum:eo loci in Italicum uersum:atq; ad Venetos missum:qui rei fidem habentes:notum cum Pontifici uoluerunt.Huius ergo uoti reus. SINE FINE EST.

Christophoro Pratellę.

D Olebam differri tam diu:quod ad necessitates domesticas necessarium erat.Tarditatẽ subuẽtionis: magnitudine cõpensasti. Accepi tandẽ:& mille primo:& nunc quadringẽtos. Pro utrisq; & benedico tibi:& gratias ago. Quęso in reliquis patris tui sis memor: & hunc annum esse cum scias:in quo & undiq; plurimis premor:& aureus unus duo fiunt mihi ad gratiã.Haec mãu mea scripsi: ut noscas q̃ chara & accepta sit hęc tua solertia.Rem Florentinã uideo planã laboris esse: ac pene desperationis:Ita undiq; & premuniuit sibi uiã Soderinus:& Dñs noster studio satisfaciẽdi illi:cęteris nobisq; imprimis manus ligauit.Sine longa lite planaq; impẽdiis tẽptari quicq̃ non poterit.Fiet tñ q̃d in his angustiis pfici poterit.Tu ut saepe iã dixi:bono aĩo sis: & in Dño spem tuã colloca.Cõfido diuino eius auxilio habiturũ me aliq̃n planiorẽ:eius quã seruaueris diligẽtię:& fidei rõnem.Partes tuae tñ sint nõ negligere mãdata Dñi tui:& meminisse oĩbus horis fidelis prudẽtisq; seruitii aliq̃n finẽ esse: infidelis uero:& torpentis nullũ exitum inueniri.Cura ualitudinẽ: & domesticis parce:q̃tũ honori nr̃o sat est.Impẽsę pteritę:ut bis iã scripsi:maiores sub te uno ãno fuere:q̃ multis sub aliis.Scribo mãu mea Duci:& dño Cicho: utriq; grãs agẽs.Absolutis nũc his tractatibus Ligę:qbus hactenus ĩpedita fuit reliqua: breui(ut puto)rem Rozaschi expediebo:& mittã. Tu cura lr̃as red

di in tempore. Vale Romæ.iiii.Ianuarii.M.cccclxxi.

Campano.

319 GAudeo tibi:& tuo Mecœnati secunda euenire quæ facitis. Puto cõmunia:quæ in utranq; partem accidunt uobis. Iter legationis uestræ Senam usq; agnoui. Cura ut a prima Germania reliquam Italiam discam. Id nos:qui uos uotis prosequimur: non minus expectamus:q̃ petimus. Nostra urbana nosces ex multis. Ex pompis Mutinensibus ea sola fuere. Magni apparatus magnæq; expectationis Borsii Estensis ingressus: A Flaminia in Pontificiam medius inter Aquilegiensem: & Mantuanum traductus est. In comitatu plurima stomaci tui:non tuorum tamen hoc tempore oculorum. Primo uenienti est datus Senatus. Oratio eius nulla. Lætícia uultus multa. Receptus sessum post Diaconos Cardinales est. Inde domum dimissus. Aduentus huius nondum patuit causa. Cum patuerit scies. Palatina quoq; si quæris pauca fuit. Post discessum audití Cyprii oratores:quorum fuit deprecatio: ut Princeps eorum Iacobus Rex appelletur. Sunt & quędam a Cæsare:& Saxonum Ducibus breui ad uos peruentura: ex eorum genere:quorum causa petita est Legatio. Exercebunt nos:ut cerno Boemica. Tu perge:& forticulum te in laboribus prębe. Pro epistola: & epigrammate non tibi gratias ago:qui enim digne id possim. Vincuntur gratiæ oẽs gloria diuini ingenii tui: quod cum ętate: & beniuolẽtia crescit. Ex me tu saluta Romagnanũ nostrũ: & Patriciũ: & Mõtanũ. Vale. Romæ qnta Aprilis.M.cccclxxi.

F.Philelfus Cardinali Papiensi.

320 QVoniam meam erga tuam amplitudinem pater Reuerendissime pietatem perspectam habes:& cognitã: nihil est:ut me pluribus uti oporteat. Itaq; rogo atq; obsecro q̃bus efficacior ibus possum precibus clementiam tuam:ut memineris mei:hoc est ut mihi expeditissimum:& cõmodissimum iter pares in curiam Romanam; quo tecum q̃ sępissime agere queam:teq; frui q̃ suauissime. Quod si pro tua benignitate effectum dederis; intelliges profecto in hominem te gratissimum: beneficium cõtulisse. Sed hac de re idcirco paucis tecum ago:quoniam uir clarissimus:& optimus Nicodemus Tranchedinus Ducalis cõsiliarius reliqua meo nomine coram differet. Vale colẽdissime pater:& Dñe: & commẽdatum me habe. Ex Mediolano quinto Idus Septembris.M.cccclxxi.

F.Berthino Lucensi Episcopo Andriensi.

321 MVltis tuis imo cõtinuis in me officiis gratias ago. Nõ passus es Tabellariũ in Italiã pficisci:p quẽ de te: & statu Gallicanarũ rerũ nõ scripseris. Hoc quęso q̃diu abes nõ itermittas. Valitudo

tua:cum nunciatur grata est semper. Publica cum significantur adiuuant
ocium nostrum. Scribimus de temporibus his a Pii obitu:neq; Italica mo
do:sed & transalpina:& græca. Hanc ob causam præsentes litteras liben
tius do:& i plurimis subleuatorem te paro: nosti motum qui proxime fuit
in Regem Ludouicũ a fratre Carolo:& Toparchis pene cæteris Regni:
Contentiones item cum Burgundo patre:& filio:Pugnam acerrimam: in
qua utrinq; est accepta calamitas:Pacificationes inde nonnullas: nõ tam
animorum:q̃ rerum:Auersam porro Veruici pugnam cum Edoardo: Fu
gam eius in Galliam:Eiusdem reditum in Britãniam:Abitum Edoardi: &
quæ ab illo sequi intelliges. Leodiensi clade:& captiuitate Cardinalis An
degauensis opus non est. Vtraq; ueris auctoribus teneo. Quæ autem opto
a te:ea cuperem q̃ planissime colligi:Consilia uidelicet rerum: apparatus
copiarum: nomina Ducũ: numerum militum:Castrorum loca: & pugna
rum:ratiõem structarum acierum: q̃diu pugnatum est:& qua uirtute:quã
tus cęsorum:& captiuorum numerus:omnia deniq;: quæ ad non ieiunam
historiam scis necessaria. Audio apud Regem Ludouicum:& Burgundos
nescio quos monachos esse: qui publica institutione huic uni rei operam
dent:& quasi annales quosdam continuo scribant. Ab iis si accipere cogni
tionem hanc potes:minus operę erit ponendum. Sin hi uel proferre hæc ne
queunt:uel exiliter:ut puto:atq; ad gratiam scribunt:quæso tu laborem su
scipias:atq; in re optatissima Papiensi tuo subuenias. In tanta ocii abun
dantia nil ei est gratius:q̃ scribendo tempus extrahere. Cupio imprimis at
q; ita efficias uelim:ut uel Gallico rudi stilo mittant̃ cuncta ad me si a Gal
licis illa accipies:aut si a te conquisita patria oratione describas. Id potissi
mum quęro:ut uti stilo meo sine alieni interpellatione liberius possim. Ebo
racensem nostrum saluum lætor. Tanta innouatione rerum non lętor. Vti
nam & Galliam:& Burgundiam in eandem contentionem non trahant.
Multis ex nationibus similia feruntur ad nos. Christiani iam in uiscera sua
ferrum exercent. In christianos Turcus. Miseræ Italiæ:quę cõuenire unum
in foedus tot iam menses non potest:lachrymabile exitium iminet. Ad sa
turanda odia populus omnis contendit. Hinc mouet Euphrates: Illic Ger
mania bellũ. Vicinæ ruptis inter se legibus urbes Arma ferunt:sæuit toto
Mars impius orbe. Vt cum carceribus. Vale. Romę. M.cccclxxi.

Stephano Episcopo Lucensi.

Vi te fallere non potui ueniens: fallo nunc abiens. Ad sini 422
stram linquo Viterbiũ: ac Sutriũ peto. Non ita uigilare ad ser
uandos saltus potuisti:ut diligẽtia mea illos nõ sim p̃teruectus.

Si queris quae res faciat: ut declinem te hospitem dicam plane: Prodigalitas tua. Accipis non sacerdotali modo: sed regio luxu. Quae solent alibi dominorum esse apud te fiunt seruorum. Domus supra conditionem nostram paratur. Non placent mensae huiusmodi. Illa delectant quae communia sunt: & domestica. Si tui non eris dissimilis: ero ego semper sic similis mei. Olim te carpsit Firmanus: nunc Papiensis. audi aliquando utile disciplinam: & charitatem oleribus: non ferculis gratiam misce. Redeo Romã bene curata ualitudine meorum: & mea. ut Antheus a terra: sic nos a secessu Picentino uires nouas accipimus. Rogãti per haec loca de praesidatu tuo omnia secunda renunciantur. Missum de coelo te praedicant. Laudant multa: Illud imprimis: quod comitatu non grauas prouinciam: octo tantum equis comitibus: ad summum duodecim uisitare te aiunt. Fama haec nil hic ad gratiam: Romae esse ad meritum utilius potest. Sed fac: ut ultima conueniant primis: & continuatione uirtutis conditionem omnem regendarũ prouinciarum euincas. Vale. Ex itinere.

Campanus Cardinali Papiensi.

Vae ante nonas Iulias acta sunt in cõuẽtu: binis simul litteris iisq; longissimis: quas tabellario Mantuano deferendas ad te dederam: accuratissime scripseram. Ad decimam Iulii prĩcipes Saxones: quos propediem expectari dixeram: aduenerũt cum equitibus paulominus septingentis armatis fere omnibus: magnificentiorem ingressum eorum Caesaris occursus fecit. Postridie q̃ uenerunt uocati principes: non quidem amplius in praetorium: sed in domum Caesaris quaecunq; acta essent: ordine Saxonibus enarrarunt. Saxones contra quae in Boemia egissent: & morã excusarunt. Continuis deinde multis diebus acta est causa Palatini: Graues diuersęq; accusationes: aeque magnis defensionibus auditae. Albertus Saxonum alter: Otho Bauarus: Antistes Aisteteñ. missi a Caesare pro educendo uinculis Christophoro Bauaro: nihil profecerunt: & opinio est omnia ex Palatini cõtentione pendere: quam breui sublatum iri speramus: Designati ad eam tollendam Legatus: Hernestus Saxonum fratrum maior: Ludouicus Bauarus: cognomẽto diues: & Sigismundus Dux Austrię. Interea Caesar mutata: ut uidebatur in deterius sententia: ex decem milibus: quos ad praesentem necessitatem postulauerat: sex milia detraxit: affirmans satis nunc futura quattuor milia. Magna undiq; murmuratio exorta: & consiliares designati ad rationem cogendi exercitus nequicq̃ dies multos in praetorio consumpserant: quod grauari multi uidebantur. Heri. xviiii. Iulii a quinta hora diei ad multam noctem con-

fulcatum est de summa expeditionis: & demum consensu omnium ita decretum est: ut in sumptus belli quisquis prouentus annuos mille aureorū habeat is equitem unum conducat: peditem qui quingentos: Cęteri pro portione fortunarū ad eam summā. Cęterum ubi de ꝓuentibus haberi ea ratio nequeat de capite habeatur: ut cui mille sint aurei quinquaginta hēre in prouentibus censeatur: atq; ea cōputatione contribuat. Fieri posse hoc modo ingentem exercitū aiunt: & facil'ime sustineri ēt longissimū bellū. & sunt q affirment: si ad unguem res exigeretur ducenta prope hominum milia cogi posse. Nos erimus minus octoginta contenti. Principes miro assensu conditionem receperūt. Vale. Bohemi heretici filiū Poloni accie rūt: quē fama est cū .xxxii. milibus armatorū ingressum Bohemiā: ad diē sancti Iacobi coronā accepturū. Ratisponæ. xx. Iulii. M. cccclxxi. Cras oratores regios expectamus: scilicet Regis Ferdinādi. Hungari quoq; ꝓ pediē. Cū uix cōfecissē has lr̄as aduēit cū tuis. D. Antonius nr̄. Recreauit me mirū inmodum: sed spiculū adiecit: laborasse te calculo. Id si ē abstine as omnino a caseo ueteri. Expertus moneo. Non patiere si abstinebis: ego quotiēs uel paululū degustaui sensi dolorē: ubi abstinui ualentissimus fui.

Campanus Cardinali Papien.

O Solis: o cœli: o Deorū domiciliū Italia. Quādo: quando? Papiē sis mi hoc grauissimum est nobis carere Italia: sed illud multo grauius in maximis negociis fieri nihil. Egre: lente: segniter pro cedūt oīa. Hoc tñ nō desperandū: qa ꝓcedūt. Significaui ꝓximis lr̄is quæ xvii. Iulii acta in conuentu fuerant: de ratione cogendæ pecunię: & exerci tus comparandi. Post id tempus dormitum egregie est. Conuentus No rimbergā propter rerum copiā trāsferetur. Hic cœlum paolo grauius est. Aegrotant multi: nec omnia ad cōuentū tam magnum: tam longum sup peditāt. Cæsar clausis oculis optimo est ꝓposito: nihil tam sonorum: tam strepens qd illi excitentur. Nihil tam magnū atq; arduum: qd is se facturū nō prędicet. Si tā bene olī pugnabit q̄ nūc stertit: uicimus. De Bohemicis rebus nugæ fuerunt quæ scripseram: tam & si minātur Poloni se q̄primum uenturos ingenti manu ad regnum capescendum: & sunt qui confingant adolescentem illū ueste dissimulata in Bohemia uisum. Grauia sunt odia in nos: sed hæc lr̄is nō plane cōmittēda: & astu legati: qui omnia subodorat: facile opprimuntur. Causa Palatini ad hūc diem nequicquā diu multum q; acta interturbat omnia: & rumor est cogisse eum q̄tum nunq̄ antea: exerci tum. Is multa petit: Cæsar paucissima uidetur concessurus. Spes tamē ē in necessitate Cæsaris aliqua. Habet qui auribus instillent: & plane referta ē hæc natio malis pulmētariis. Data sūt Regalia nudius tertius Lācrauio

Asciç. Fuit operç precium aspicere Cæsarem coronatum: pulcherrima est illi thyara: sed nihil ad nostram: aut multũ fortasse. Gemmæ sunt magnæ: diuersicolores: perlucidæ & multæ: sed quãtum ego hac in re sapio Germania uincitur: nec dissimulatur omnino cõtentio. O tempora: o imperium: o lumina: o Beatos qui succedent: miseros qui gloriantur: stultos qui cõquirũt. Ante quoq; non miseret cõditionis humanæ: sed properat tabellarius. Ratisponç. xxviii. Iulii. M.cccclxxii.

G. Lollius Cardinali Papieñ.

325 SI falsarum criminationum iacula ueritatis clipeo excipiens sanguinem elicio quo sistam modo nescio. Non petitum manu balista tua scopulum meũ queror. Maledicus ille ad te scribit ab uno ex nouem uiris: quem tibi amicum putas: ardentius id agi quo existimatio tua lędatur: q̃ p amiciciæ iure cõueniat. Hinc peti suspicor: & Tuscus homo uehementi cõiectura litterarum auctorem teneo: nisi auctoritas tua aduersetur. Scribis ad. viiii. uiros: non tenere eos memoriã ueteris amiciciæ si ea uera sint: Me autem mones recenseam collegas: occurrent inquis alii ueteres amici. At certe opinione omnium occurram primus: & dignus tãto homine solus. Narro inquis quod nemo expostulat: Cœnobitarũ exilia: sed inq̃ ad diluendum crimẽ ementitum necessaria. Delatos ad ordinẽ nostrum duos atri sceleris reos: cœnobii patrẽ: ut certo tempore abesse iuberet hortati sumus: ut famç suorum: & iuuentutis nostræ moribus cõsuleremus. Hæc in publicis monumentis decreta inueniri possunt: Nec defui: iam scripsi. Noui ex his neutrum. Nulla. n. mihi in cœnobio communicatio. Si ut iusserũt patri obtemperassent: in occultores erat. Contumaces se uulgarunt. De te sermo nunq̃ Reuerendissime pater ut ualde mirer aliena te crimina tanti existimare: si alter domesticus est tuus: an id uaticinari poterã? Num famulatus tuus omnis mihi notus? Quid Senis existẽs amico occulisti? Hęc anteq̃ Pientiam cõcederẽ: Que me absente acta sint ex collegarum litteris intellexisti: & quantum mendacissimi hominis: qui ad te scripsit uerbis fidere possis. Multorum uocibus commotus plures mihi esse occultos hostes q̃ apertos amicos: & arguis: & doles. Debeo charitati tuæ plurimũ: uerum remp. nullam arbitror simulrationibus uacuam. Sed ausim dicere nunq̃ ætate mea Senẽses ciues minus odiis certasse: ut uix ullum esse putem: quod a publica sit causa. Miror quod nec iniecta crimina: nec amiciciæ tantæ insidiantes indicaueris. Ego multorum amiciciam mihi non arrogo: hæc obdecretos mihi honores: & si sponte nulla factione ciuili: nullo ambitu quæsiti decernant adeo ut Graccorum casum: qui seditionis suç pœnas penderunt non pertimescam. At dum mones ut præteritorũ in

mentem redeam patriæ calamitatem commemoras:in quo q̃uis per pu-
blicas erumnas liceat: mei quidem meminisse iuuat.&.n.bono ciui commu
nis fortuna cum rep.est: ut illa incolumi: & florente floreat: & languente
langueat. Quæcunq; de te Reuerendissime pater publice priuatimq; locu
tus sim cupio tibi nota esse:non quæ falso impudentissimi quidam mentiā
tur. Inuenies certe mihi crede:Lollium tuum cōstantissime seruasse leges
amicitiæ:& nulla uel minima in parte unq̃ fecisse iacturam:omnia semper
egisse integra mente: nullisq; adulationibus: ut qui forte illis assueuerunt
asperiorem me ad tractandum iudicent. Ego te Reuerendissime pater: &
colo:& uenerot. Senis ultima Decembris. M.cccclxxiiii.

Papiensis .Ia. Volaterano Secretario nostro.

Q Vattuor hęc capita etiam rescribito Iacobe:ne i puluere iaceāt. 326
Vetera sunt fateor:sed ex his quandoq; fructus colligitur. Cogi
tabimus postea quid agēdū de iis:& aliis:quę colligimus. nūc
satis sit curare ne tinea consumantur:aut piper illis inuoluatur. Vale.

Antonio Forliuiensi.

E T profecto graue est Antoni a deterioribus anteiri ut Seneca in 327
quit:cum natura ita comparatum sit omnibus ut animus bene
institutus: cultusq; disciplinis bonarum artium difficile subesse
uelit hebetiori:cuius munus in dignitate cōstituti implere se uirtuosius mul
to posse nosceit:q̃ ille ipse cui commissum est. Angitur quoq; uidens fructus
laborū: quos pertulit in paranda uirtute:sibi esse pręreptos:ueluti sibi non
illi:qui peior est debitos. Ad hæc accedit q̄d ii:quorum i manu dignitas ē:
cum posthabito digno minus dignum eleuant uidētur nullum uirtutis gu
stum habere:Interq; eam:& ignauiam discrimen non facere. Atq; ita stu
diosi quorum præmia a potestatibus expectātur:irritos sentientes conatus
suos merito affliguntur. Hinc illa bonorum tepiditas nascitur ad opera uir
tutis:diuersioq; ad mores cōmunes:quos ualere & successum haberē magis
q̃ rectos intuentur. Nemo est autem qui non honorem proponat sibi finē
operum suorum:eamq; mercedē expectet:qua pręrepta & deteriori data:
necessario sequitur q̄d Seneca sapienter dixit:ut graue sit a deterioribus an
teiri. Non prius autem molestia:& indignatio hęc desinet:q̃ uiri Deū tin ē
tes iusti cultores uirtutis potestatem dandorum honorum in se habebunt:
Vt pro merito suo cuiq; tribuere quod debitum est possint.

Q Vam subito res parui ęstimanda affecit te molestia? q̃ osten 328
disti hucusq; apud animum tuum parum ualuisse præcepta phi
losophiæ? Vt primum.n. Demetrius rem:quam nosti nunciauit
delectam: usus es accepisse uulnus lœtale. Quid autem oro tristiciā hāc

debuit afferre? An rabies huius nostri cerebrosi? quæ ut sine ratione est: sic merito a te contemnenda: an Emilii offensio: qui conatum suum tuo cona tu impeditum putabit? si maxime omnia pateant: quod tamen incertũ ad huc est: & tu rogeris qd ęgeris: uide q̃ nonmodo probabilis: sed iusta respõ sio tibi sit parata. Ego si iuui Seuerum: iuui amicum meum sine cuiusq̃ iniu ria. Si tu pro altero instabas: erat mihi ignota contentio tua: neq; tam stu dium pro illo tuum erat necessarium: q̃ pro hoc meum. Ille siquidem diues & patrimonio abundans est: hic præter inopiam: qua premitur: sedulo eti am per eos dies a Domino suo erat eiectus. Utris ergo patrocinium amici cis honestius impēsum est? Verum dices: cũ sub eodem Domino uiuas nõ debebas domesticum sibi charũ eripere ut alteri dares. Quid carum? aut qd ego eriperē? Qui ultro a se illũ eiecerat: num tibi hoc charitatis signũ est uisum? At non faciebat ad uerum: dissimulabat iram ut Seuerum emen daret. Qui scire poteram ego serio illa fierent an de īdustria? Quanq̃ quæ signa maiora perseuerantis in iracundia animi esse poterant: q̃ illum non alloqui: de illo male quottidie dicere: illi deniq; officium publicu abstulisse: secum magna dedecoris sui nota? At etiam longa iam cõsuetudine nosce re Domini mores debebas. Debebam si Dominus is esset: cuius certa na tura posset nunquam deprachēdi: sed quis oro est domesticorum nostrorũ qui non decimo anno nouior secum sit q̃ primo? Tu certe qui ei es proxi mus sanguine dic quæso si potes: unum aliquod quod in eo nouens perpe tuum: & qd ita solere esse possis sine mendacio dicere. Itaq; cum nescirem quorsum illa sua eiectio tenderet: timenda autē essent permulta: intercessi pro homine egeno: & mihi coniuncto: ne in extremam ruinam rerum sua rum laberetur: qui mehercle si eiectus nõ fuisset: ne uerbo quidem a me in hoc esset adiutus. Verum non hoc indignaris iudicio meo: illud te pungit & moleste habet qd Emilio tuo locum hunc quęris: quē ego quæsiui Seue ro: formidasq; ne turpe tibi sit futurum: si tantus in Curia Prælatus nõ po teris implere pro tuo: qd ego homunculus sim facturus pro meo. Hęc illi cũ respõderis nõ sane uideo quid ultra habeas pertimescere: aut subita cu ra tristari: nisi fortasse tibi nouos fingendo metus uelis eē gratis mœstitiæ.

Marcello Rustico Secretario Apostolico.

329 Bene agere inquit Salomon: & lætari: & uidere bonum de labore manuum suarũ: hoc donũ Dei est. uera profecto sententia: & il lo digna: cuius sapiētiā ut uideret: Regina de Saba usq; uenit. Quid. n. his tribus optabilius est? aut uitæ beatæ magis cõueniens? bene agendo meremur uitam æternam: Lętando annos uitæ producimus: uidē do bonum de labore manuum suarum id agimus ut sine tormento consci

entiæ partis fruamur: & quietum sit cor nostrum. Quotus autem quisq; ē cui Deus donum hoc non dederit: ut non eum miserum merito possimus dicere? Seruire auaritiæ: indulgere libidini: iniustum esse in omni actione sua extrema infœlicitas est. Nullus.n. datur locus quieti: oppressiq; malorum pondere dure affligimur: nulli rei nisi terrenæ: & caducæ inhęrentes. Hinc nascitur tumultus animi: & spiritus ille tristis: qui desicat ossa: adducitq; ante tempus senectam. Non est tantus in mari æstus flantibus iter se uentis: q̄tus est feruor animi sibi dissentiētis. Hinc illum iactat cupiditas: hinc repellit ambitio. Cætera uitia ut sunt sibi contraria ita contrario impetu eundem adigunt: nihil quietis diurnæ aut nocturnę ei relinquentes. Stimuli interim cōscientiæ: quos Deus in pręsentem peccati pœnam eē uult: undiq; ęgram mētem lacerant: Occurruntq; oculis suis faces scelerū: quibus tanq̄ furiis uigilans: & dormiens terretur. Quo quid ifœlicius esse potest? aut uitæ longeuæ magis cōtrariū? Iam uero cum idem uidet opes suas non ex labore iusto: uerum ex impietate constare: quid sibi fruendo putamus esse suauitatis? Panis mehercle atq; epulæ appositæ uindictam de cœlo expectant: sapiuntq; nihil: nisi sanguinē pauperū innocentumq;: pro lucro oppressionem. Q̄d si futuræ uitę est ei aliquis sensus: qui rarus in illa cōditione esse solet: si Dei aliqua recognitio: nō ne intelligit diuitias has tam male partas quas amat tātopere: alienas esse non suas: Earumq; faciendā restitutionem: si saluari post mortem cupit? O q̄ lamentabilis consultatio illa est: in quam descendit mens auari. Quid agam miser? si reddo quæ abstuli quid mihi fiet reliquum? Quid filiis relinquam meis: quibus oīa hæc rapui. Ex summis opibus ad summam mendicitatem me: atq; illos redigam: futurus ignominię: apud quos fui in precio. Si non reddo: nulla est animæ redemptio: nec salus. Addicor igni æterno: Illæq; ipsæ animæ quibus uiuens abstuli: uindictam in me ante Deum precabuntur debitam certe sceleri meo. utrum ergo præstat egenū uiuere: filios nudos relinquere: mundoq; insanum uideri: an pro iis ęternum supplicium uolentem suscipere? Iterum me infœlicem: Quid agam? aut quam in partem me uertam. sic undiq; me circūstant miseriæ: luctus: & pauor. Vides ergo Marcelle uere donum Dei esse quod ab initio posui: Benefacere: & lętari: & uidere bonum de labore manuum suarum: quæ nos tanto imitemur auidius: quanto salus nostra uiuentibus: & mortuis nobis est chara.

Die quinta Decembris: anno salutis nostræ. M.cccclvi. tribus fere ante lucem horis totum fere regnum Neapolitanum cōcussum est ingenti Terremotu: quo oppida plura: & ciuitates: aut tota multis in locis: aut alibi ex parte cū pernicie hominum corruere. Habito

censu oppressorum relatus est ad Regem capitũ numerus.lx.milium.Res profecto inaudita sæculis nostris: ac uix fidem faciẽs nisi iis:qui uiderunt. Fuit Romæ etiam:& in locis propinquis:sed innocuus: & mediocris:ac se mel tantum ut uix a plærisq; sentitus sit.Credo continuationem imbrium: qui sine uentis duos prope menses durarunt hoc effecisse.Memini. n.octauo ab hinc anno cum e[illegible]dem in agro Florentino post diuturnos imbres se[x]cutum esse terremotum. Rogandus est Deus:ut cum euocare nos ex hac luce uult det spacium ueræ pœnitẽtiæ:Ne subita morte oppressi abeamus cum detrimento animæ.

Cardinalis Papiensis cõtra Io.Cardinalem Atrebatẽs.seu Albiẽn.Monacũ nigri habitus.p̃ñtibus Cardinalibus nõnullis; dimisso tñ Senatu.

Vide quæ [illegible] in [illegible] epistola [illegible] 331

QVid tu ignobilitatem alteri obicis: qui ex genere nullam habes nobilitatẽ? Ortus es opido Luximio Bisuntinę diocesis:mercatore patre:& auo.Acceptus in obsequia Ducis nobilitatẽ mendicasti tibi:& patri priuilegio illius.ita ergo quum te nobilem iactas nõ genus tuum laudas sed principis gratiam.q̃d si a Sacerdotibus hęc secularia habẽda in precio sunt: potiora certe mihi sunt q̃ tibi.Ego in libera ciuitate tu in oppidulo seruiẽti es natus.Tibi Burgundiæ Dux:mihi Pius Pontifex nobilitatis initium dedit.Tu hactenus preter priuilegiũ habuisti nihil:ego insignibus familiæ donatus etiã in familiã ipsam Põtificis sum adoptatus.

Imputat Atrebatẽsis imperitiam litterarum: & grãmaticum Papiẽsem appellat:quasi ipse columen:& uas sit omnium facultatum. Fateor nõ esse mihi litteras:quæ tantæ dignitati conueniant:Eas tamẽ non negabit quæ honorificæ aliquando fuerint Apostolicę Sedi:& ad ministerium Ecclesię utiles.Quas q̃ti ęstimauerit Pius uestri oculi uident: sed de suis quid dicemus?Concedamus illum multa legisse: codices multos tractasse: mandasse memorię multa.Quid in tam rudi aceruo digestum? Quid sapienter dispensatum unq̃ uidistis?Non habet iudicium ullum: Accomodare quę legit locis & temporibus nescit: atq; ut nauis quamuis bene istructa ad nullum est usum si gubernaculo careat: Ita quicquid in mente huius est:quis cumulatum fructum non fert:cum prudentiam moderatricem nõ habeat: quotiens contrarios sensus testibus dedit? Quotiens eos intorsit? Quotiẽs falsas sententias probatis ascripsit auctoribus? Vt in omni actione ẽ mendax:ita in omni interpretatiõe malignus:Illud Isaię non reputans: uæ h[i]s qui dicitis bonum malum:& malum bonum.Qui facitis amarũ dulce:& dulce amarum. neq; ego in sacerdote ita excellentem doctrinam desidero: ut

In illa esse omnia uelim.Profero uitam: modestiã:humanitatem:exẽplum:
religionem:& cætera quæ professionis nostræ sunt propria.equidem si al/
terum de duobus sit eligendum malim in cardinali prudentiã cum medio
critate doctrinæ:q̃ cum summa doctrina uanitatem atq; perfidiam.Hæc
profuit nunq̃:obfuit aliquando:illa semper & prodest: & deo est atq; ho/
minibus grata. Cum bene considero non uideo quid utilitatis aut digni
tatis afferat præsentia huius.Cum enim ad bene consulendũ fuerit in Car
dinalem assumptus:quęrendum est quale ueri Cardinalis sit:& quale hu/
ius Cardinalis consilium. Nempe qui recte consulere uult idúere ante om
nia debet ueram erga illum charitatem cui accedit consultor:ut quid dece
at:& expediat sine malignitate rimetur:& doceat.Proxime huic liberam
gerere:& mentem & linguam: ut nullo alieno affectui: nulli suæ cupidiati
inseruiens simpliciter loquatur quod sentit.hæc uera est ni fallor: recte con
sulentium uia: Quam mox ut egredimur non tam ad salutem: quam
ad pestem adiungimur. Hic uero Reuerendissimi patres:cum uos odio
gratuito odiat: & studiis sit omnibus uestris contrarius:nihil meditari: &
loqui potest q̃d uobis futurum sit utile: dolosę omnes cogitoriones cordis
eius: dolosa consilia: quibus etiam si recta essent:habere fidem non possu
mus: crescere nõ sperat nisi ex nostris ruinis: & nostram omnem gloriam
suam ducit confusionem. Minatus ẽ multa frequẽter ecclesiæ Romanæ:
multa nobis nisi faciamus ea quæ Regi suo possint placerẽ. mallet ut uideo
cum euersione omnium nostrum uerus uideri:q̃ cum salute mendax:& fal
sus.Ad hoc est tantum intentus dies:& noctes: & huc intẽdit omnis ratio
& summa rerũ suarũ:ut status omnis orbis christiani ex una Regis sui uo
luntate dependeat. Bonum quippe nullum putat nisi quod uenit ab illo:
salutem nullam: nisi quæ offertur ab illo:cæteros Reges:& pricipes mini
mum ęstimat:inania ducens:quæ de potentatibus:& rebus publicis refe/
runtur: Adeoq; in colẽdo hoc deo suo est cæcus:ut nec uidere oculis q̃ρpiã
sanum:nec mente possit discernere: accedit q̃ mercenarius ẽ:& lingua cõ
ducta sibi:non ecclesiæ loquitur. Audistis aliquando illum fatentem duo
milia aureorum ãnua pendi sibi a Rege in mercedem sui laboris. Audistis
in hoc uerbo se gloriantem q̃ procurator sit Regius: q̃dq; declaratũ nobis
per litteras sibi uni de negociis regiis pręstari fidẽ debere. Quomodo ergo
qui procuratorem se confitetur dignitate loci huius est dignus? Quomodo
salutariter potest consulere? Quomodo credi sententiis eius alieno stipẽdio
non nostro conductis? Si perseuerandum est ei inter nos aduocandi etiam
sunt cæteri: qui in curia nostra procurant: & admiscendi nobiscum. non est
irroganda hæc iniuria tot Regibus: Ducibus: Principibus: & rebus publi/

cis:ut eorum procuratores segregentur a nobis:Sciant & illi secreta nostra ut hic scit:Reuelent ea suis ut iste reuelat:Iam nihil sit quod his hostiis teneatur conclusum:inter cubiculum:& forum nullum habeatur discrimen. Dicā tandem:quod sentio Reuerendissimi Domini sine iracundia quidem: non tamen sine dolore:exeat consilia nostra:qui nobis infestus est:non participet nobiscum qui nihil utile:nihil honestum afferre potest:uel suadere. Et qui sęcularibus seruit: & linguam pecunia uendit: & secretum non tenet:quiq; mendacissimus est:& in dicto fidem nō habet:profectus Orator Apostolicę sedis ad Regem suum reuersus est hostis causæ:cui ante fauebat. Nunc est omni contentione contrarius. Cū aūt mutationis huius amice ammonet solam sui principis mutationem excusat:Cum inquit sibi placebat:placebat & mihi: huic displicens displicet mihi. indigna uox Cardinalis:ut ex personis nō ex honestate causæ Apostolicæ ponderentur. Cū reprehenditur Cardinalis Attrebatensis q primo legationem pro Ludouico Rege Francorum ad Pontificem suscepisset:deinde q procuratorem rerum suarum in curia exerceret:alterum exemplis: alterum ex iure est reprobatum. Guillelmum Cardinalem Rothomagensem: Hostiensem Episcopum ex Gallis ad Calistum redeuntem: qui in pōtificem nuper erat electus: rogauit Carolus Rex Ludouici pater: ut legatus una cum cæteris: quos ad præstandam obedientiam mittebat:ire non grauaretur. Prudentissimus uir:cui notum erat officium suum:onus quanq̄ a Magno Rege impositum recusauit:malens dignitati propriæ q̄ alterius gratiæ inseruire. Nouerat enim nec debere: nec solitum esse Cardinalem nisi pro Ro. Pōtificē legationem accipere. Et certe modestissimus Rex id indigne non tulit: sed mittens alios: quos elegerat oratores:inter cætera mandata quæ dedit hoc esse uoluit primum:ut quicquid acturi: quicquid dicturi essent ad Cardinalem referrent: eiusq; cōsilio:& suffragio in omnibus uterentur. Fridericus quoq; Romanorum Imperator petens a Nicolao Cardinali Sancti Petri ad Vincula in Germania tūc agente:ut legatus suus cōuentui ratisponensi interesset ob causam Fidei:in dicto exauditus nō est. Respondit Cardinalis id sibi non concederet Pontifex:nullo modo licere:neq; antea Imperatori assensit: q̄ scriptum est Nicolao. v. & cōcessio impetrata: de procuratione autem ita est dictum. Si Cardinali:si Illustri: & super illustri: ex iure est interdictum ut non procuret negociū proprium:quanto magis cēsendum est interdictum esse alienum? Nil uilius ē procurationis officio:nihil contemptibilius. Nihil etiam Cardinali Indignius: qui ideo ad eam dignitatē assummitur:ut in Senatu Apostolico sedens:non quid alii petant: quid supplicent: qd cōtendant: quid litigēt anxio labore procuret: sed qd

uniuersali ecclesię conueniens atq; utile sit libere consulat: consistorii enim locus consilii est non contemptionis locus. Nam quod de uenatione est dictum: nego posse sacerdotes honestius aliis rebus intendere: & aliunde corporis exercitium quaerere: uerumtamen humanae cogitatiōis est facere inter sacerdotes: & sacerdotes discrimen: Parrochiano regenti animas sibi cōmissas cum liceat orto uel agello colendo intendere: liberiusq; huc atq; illuc uel recreādi animi uel tuendae ualitudinis causa deambulare: seuerius ad imam uenationem: ne qui admonendae plebi est cōstitutus reprehensibilis ipse in eius oculis uideatur. eadē est in sua ciuitate de Episcopo ratio. Cardinalem autem cum dignitatis amplitudo domi contineat: cum uersare glebas: & saxa illi non liceat: cum reclusus uel meditetur uel legat: cum se ipsum adeuntibus praebeat: cum ocio ipso ualitudinem labefactet: cū deniq; in faciem populi nihil nisi serium & graue ostendere habeat: quis non indulgeat in tanta seueritate uitę aliquādo: ut procul ab omni turba: in montibus: & siluis se cum domesticis sine iniuria cuiusq oblectet: & ualitudini seruiēs ad opus officii sui nouior & fortior redeat. Plebē Cardinalis nō curat: Pręcepta quottidiana parrochianis non dat: ad nullū ministerium sacrorū se populo exhibet: solo cōsilio Apostolicae Sedi adscriptus: instar quidam secularis principis habet. Sed uidamus obsecro: ne dum continere domi uolumus Cardinales: nō solum corpori: sed animae quoq; damnosissime consulamus. carnei sunt Cardinales ut caeteri homines. Tentantur: urūtur: & animi perturbationibus seruiunt. colloquia uisitantum non semper sunt casta. Non charitatem: & proximi dilectionem continēt semper. Adulatur ille: murmurat alter: est qui inter fratres odia sęminet: & in hunc uel illum cor domini inflammet. legi semper non potest: non semper disputari: non semper cogitari de publicis rebus. Ad haec illicita aliquādo nos carnis infirmitas trahit: ad alia quoq; nonnunq̄ quae ocium consequuntur: & me silente per uos cognoscuntur. praetereo somnos de die non salubres corpori: quos post prandia nostra arcere nō possumus: hinc podagra: hinc lateris dolor: hinc Calculus & praematurum senium: ac mortes acerbae adueniunt: quae ut ocio celeriter contrahuntur: sic exercicio facile prohibentur. nec sine causa pricipes sęculares: quos magnitudo curarum grauat: hoc sibi genus leuaminis elegerunt unde resumere animum: & instaurare uires possent ad publica. nunq̄ apud ueteres est damnata uenatio. Romanis inquit Oratius: hoc solēne uiris opus utile famae: uitaeq;: & membris. illa ē damnanda uenatio: quę totos dies consumit in agris: quae mentem auocat a rebus gerendis. Si Cardinalis opus sibi a Pontifice iniunctū ut uenatū eat dimittit. si in consistorium: In ecclesiam statutis dictus nō uenit: si co

gitare de sede Apostolica negligit: si egentiũ patrocinia deserat reprehensibilem illi esse uenationem contendam: & coherce͂dum eum putabo ut se domi cõtineat. Idẽ uero si impletis: quæ quottidiani officii sui sunt: reliquũ quod superest temporis aliquando inter nemora & feras ad ualitudinẽ cõfert: inter quas: & sancti Patres totam sæpe uitam egerunt: non inuadam catoniana increpatione hanc eius tenendæ sanitatis prudentiam. Sed profecto ita est: Quicunq; ex nobis ita seuere uenantem Cardinalem coarguit aut senex iam ẽ: damnãs qd necessitate obmissũ amplius abire nõ potest: aut agrestem animũ gerit: nec qd hẽat nobilitatis uenatio itelligit: aut natura seuerus ẽ ualde. ego quãdiu ualitudo mea icolumis mansit & iugũ laboris potuit ferre: licet ab adolescentia uenatio fuerit grata: ea tamen semp abstinui: huc uero una cũ Põtifice: & uobis remittẽdi animi gr̃a cõmigrãs: sentiensq; mille morbos uehemẽtius solito quottidie insurgere: nõ priuato istituto sed medicorũ cõsilio: non querendæ uoluptatis causa: sed redimendæ ualitudinis: hũc exercendi corporis laborem accœpi: In quo si etiam necessariam non haberem causam aliorũ tamen me Cardinaliũ possent tueri exempla: quorũ cũ uirtus & fides: & in publicis rebus diligentia probata sit nobis: ad hoc tamen solatii & recreationis genere non abhorrent. & quoniã qui ante me locutus est sectatorem me leporũ: & ferarum per iriisum dixit: irridens dicam & ego: satius esse leporem & feras sine offensione cuiusquam sectari: q̃ cum pturbatione ecclesiæ Apostolicam Sedem: & Romanum Pontificem confictis criminibus insectari.

Aug. Patricius Reuerendissimi Cardinalis Seneñ. Legati in Germania Secretarius Ia. Cardinali Papieñ. Sal. & cōmendationem.

CVm in Germaniā uenissem nuper cū Hero meo Frācisco Piccolomineo Cardinali Seneñ. Apostolicę Sedis Legato: uideremq; ad conuentū Ratisponensem multos: magnosq; Pricipes undiq; confluxisse: & maxima queq; ibi tractari: quod res uisę sunt relatione dignę: utq; interrogantibus in meo reditu amicis ad uerū respōdere possem: statui oīa litteris annotare. adhibui itaq; exactissimā diligentiā: ut rerū omnium quę ibi agerentur ueritatē ac seriē cognoscerem: partē per me ipsum audiens: cū latine loquerentur: interfui enim fere semp in concionibus: partim ex aliis: qui aderāt cognoscens. Quin & Legatus ipse cū epistolas ad Pontificē: atq; amicos mihi dictaret oīa aperiebat: fuit sane conuentus hic Ratisponensis frequentissimus: & oīum (ut seniores aiebant) nostra ętate maximus: in quo Cęsar cū quinq; electoribus: & pricipibus compluribus: duobus legatis apostolicis: altero Cardinale: altero Episcopo: & Regum: ac Ciuitatum Oratoribus pmultis cōsedit. Redegi igitur oīa quę in conuentu gesta sunt: sed quę ubiq; locorum per Germaniam ęgit legatus: & totius huius nr̄ę peregrinatiōis iter d̄scripsi: cū & pulcherrimę sępe urbes: & res memoratu dignę īterdū occurrerēt. Est Germāia ultra quā nr̄i hoīes credāt magnifica: & pulchra: & illi ātiquę: quā Cęsar: Strabo: & Tacitus: aliiq; d̄scribūt fortūa & moribus ualde dissimilis: ita ut multę sint īter eos urbes: quę multitudīe populi: pulchritudīe ędificioꝝ: tēploꝝ magnificētia: & ciuitatis splēdorē: nr̄is italicis haud multū cedāt: īterdū etiam superēt. At qui cū mecum cogitarē cui nam potissimū dicarem has meas lucubratiūculas quamuis tenues: tu solus occurristi: qui sine inuidia Gentilis tui Cardinalis Seneñsis res gestas perlecturus uideris & meam hanc insulsam incomptamq; narrationem pro tua innata mansuetudine: & consueta in me indulgentia ęquo animo esses laturus. Mitto igitur ad te libellum hunc ut cum per ocium licebit: illum perlegas: in eo tamen pręter nudam ac uetam rerum explicationem: nihil quod te detineat inuenies: oro ut boni consules: & mihi ignoscas: si dignationē tuā rebus maximis occupatissimam his meis scriptis uexare sum ausus Vale. Romę nonis Ianuariis Anno salutis. M.cccclxxi.

Tēpore Pauli secūdo Pōtifici maxio.

Post captā a Turcis Cōstātinopolim: & Gręcorū īperiū deletū: sępe Romāi Pōtifices: Et Frederico Cęsar: q reipublicę xp̄ianę gubernacula tenēt: conati sūt reliquos nr̄ę religiōis Pricipes: ac potētatus cōtra sęuissimos hostes ī arma cogerē: & Cęsar qdē cū externi dicto minꝰ Parēres uiderēt: iter

suos Germanos crebros celebrauit conuentus:ut quantum in se esset saluti Christianoꝝ cõsuleretur:nũc Frantfordiæ:nũc Ratisponæ nũc Nurimbergæ:nũc Viennæ:nũc aliis in locis eos cõuocans:nec prætermisit interea cęteros Reges ac Principes litteris:ac nunciis hortari: ut cõmuni consilio expeditionẽ sumerent in cõmunes hostes. Pontifices uero Romani qui p̱ hęc tpa præfuere: Nicolaus: Calistus: Pius: & Paulus nunq̃ destiterunt Christiani orbis præsides lr̃is: & assiduis Legationibus hortari: monere: rogare: obsecrare: ut relictis itestinis odiis in Religionis: ac libertatis nostræ Hostes arma cõuerterent. Nullus est habitus cõuentus ad quẽ non miserint Legatos: Oratores ad singulos Principes sæpe transmissi. laborãtes bello nostri q̃ Turcis p̱ximi sunt: consilio: milite: pecunia: Frumẽtoq; adiuti: Pulsi ab hostibus auitis Sedibus benigne suscepti: & ad uitam præbita necessaria. Classes sæpe in orientem missæ ad cõprimẽdos hostes: Hungaris qui murus Christianæ ciuitatis hactenus fuerunt magna uis auri data. Missi prædicatores ad exhortandos populos: promissa pugnantibus æterna pręmia: nihil prætermissum quod illis fieri aut excogitari posset: & ut dereliquis taceam: diuus Pius: romanæ Sedis perpetuum decus: a principio sui Pontificatus in dicto mantuano cõuentu: & modis omnibus perquisitis: cum nihil succederetur ipse p se: ut nihil in temptatum relinqueret: homo morbis: annisq; confractus in expeditionẽ statuit p̱ficisci: non ætati: non dignitati: nõ ualitudini: nõ uitæ deniq; suæ parcẽs: sed peccatis nr̃is id exigẽtibus ãte nobis subtractus est: & in cœlũ relatus: q̃ ex portu Anchonitano in hostes soluere potuisset. sic tãti conatus paruo momẽto in irritũ redacti: sic sæpe magnę exorsæ telæ uolẽte Deo succisæ. in Germania aũt q̃uis sępe bellũ in Turcos cõi snĩa decretũ sit: siue q̃d Cæsar hostili arte ipeditus cõuentibus raro iterfuerit: sine Principũ discordiis: & priuatis cõmodis Rẽpub. ipediẽtibus: nunq̃ in hostes est itum. Semel tñ cũ Turci Belgradũ oppugnarẽt excitus populus prędicatorũ uocibus tumultuarie in hostes ruit: atq; zelo potius religionis: q̃ armis pugnãs soluit obsidionẽ: ac fugauit hostẽ. Mahumetes uero Turcorũ princeps fretus nostrorũ desidia: & cõtinuis uictoriis aĩo eleuatus: dum nr̃i tp̃s longis cõsultationibus terũt: Perã p̃rio expugnat Cõstantinopoli oppositã: deinde p̱tẽsis uiribus Bulgariã: Rasciã: Seruiã: & q̃cqd a Mari põtico ad amnẽ Sauũ: & ab Aegeo pelago ad Danubiũ interiacet: armis doloq; occupat: sed neq; Danubius Valachos: neq; Sauus Hũgaros ꝯo tutatus ẽ. Nã & Valachię ptẽ rapuit: & Hũgariã sæpe populatiõibus afflixit. ex alia pte Peloponessũ: & Gręciæ olĩ arcẽ: Achaiã: Atticã: Boetiã: Achamaniã: Macedoniã: Epyrũ: Bosnã: & Illyrii magnã partẽ redegit in potestatem. Lesbum & Ciclades fere oĩs subegit: & in ponto Sy

nopem ac Trapezũtem:& demum anno superiori Euboeam (Nigropon-
tem appellant) expugnauit: magno Venetorum: quibus parabat insulã:&
cõmuni Christianorum damno. Verũ cum neq; his contentus anno ante
captam Euboeam ex Bosna i Carnos penetrasset:& regionẽ omnem cædi
bus: incẽdiis: atq; rapinis longe lateq; fedasset: Fridericus Cæsar cui ut Du
ci Austriç hereditario iure prouincia paret: quiq; prius pro reipub. salute tã
tum sollicitus erat: nunc propriis atq; auitis Prouinciis timens de subdito-
rum defensione intentius cogitare coactus est. Is cũ uiribus hostium impa
rem omnino se esse cognosceret: Germanorũ Pricipũ auxilia postulare sta
tuit. Anno igitur salutis. M.cccclxx.primo: conuentũ principũ indixit Ra
tisponæ ad.viii.calẽdas Maii. Is dies christiano more diuo Georgio martyri
solẽnis habetur: uocauitq; oĩs Germaniç pricipes ad eũ locũ suis litteris: de
Reipub. salute cũ eis cõsultaturus. Pontificẽ uero sũmis precibus orauit: ut
& ipse aliquẽ ex sacro Senatu: qui noĩe Apostolicæ Sedis in cõuentu p ra si
deret: legatũ mitteret. Has dicũt huius ratisponẽsis cõuentus fuisse causas:
cęterũ q altiora quærũt:& ecclesiastici:& sæculares: si quãdo a militia ua
cat: uoluptati atq; ocio plęrũq; incũbunt: molestas ac graues cogitationes
raro admittunt: litterarũ aũt:& sapiẽtiæ studia attingũt fere nunq oĩa. igi
tur consiliariis credunt: eorũq; iudicio cuncta gerunt. Horum nõnulli qui
doctiores sunt:& ingenio atq; astutia pollẽt pro arbitrio oia uersant. Iis glo
riosissimũ est uocari ad conuentus: rogari s̃nias: cõsuli a Principibus:& eo
rum sermones atq; responsa tanq delphica oracula haberi. gaudent rerum
mutatione:& contentionibus atq; discordiis Principum crescunt. procurãt
assiduo nouis artibus ut Principibus suis libertatem parare uideantur:& a
reuerẽtia apostolicæ Sedis: quã durum atq; asperum iugum appellant: sed
etiam Romani Imperii eos nituntur auertere. Cogitauerunt igitur hi tales
iampridem imperium Friderico Cæsari abrogare: illudq;: quando alius ani
mo:& uiribus potentior in Germania non uideretur: Georgio heretico Bo
hemiorum Regi deferre: Reuerẽtiam deinde summo Pontifici eius nomi-
ne polliceri: Imperii confirmationem:& coronam petere: quæ si modo da-
rentur: nationi interdicere ne amplius Romano Pontifici auscultaret: iam
q; inter se ac principes suos diuiserant prefecturas: ac munera hæc ut legiti
me fierent: assensum omniũ Germaniæ Principũ necessarium putabant.
Sperantes itaq; si conuenirent Principes facile quæ cogitarant perfici
posse: subtili arte Cæsari persuadent ut Ratisponæ Principum conuen
tum indicat: aiunt Cæsarem: quoniam spretis Imperii ciuitatibus in a-
uitis moretur prouinciis: omnibus neglectui esse: a nemine uenerari: ag-
tari ubiq; latrocinia: ac tota Germania iusticiæ formam esse nullam:

fore si ad superiora ascenderet:ut prisca redeat reuerentia & Fides: pariturros omnis suo imperatori:& eius timore ab iniuriis temperaturos: affuturos ei omnis Principes: & certatim obsequia exhibituros. Et quoniam imperii census ita sunt diminuti:ut inde Cæsar uiuere non possit:se iam reperisse uias: quibus facillime & uolentibus cunctis: ducenta aureorum milia quotannis conraderet. Tentauerat hoc idem Cæsar alias in quibusdam cōuentibus:quippe prouētus Imperii ita minimi sunt:ut uix legationibus suppetant. Sed illi non tam suadebant:ut Cæsari consulerent: q̄ ut occasionē nanciscerentur patrandi quę cogitarant. His ne igitur persuasionibus commotus Cæsar conuentum indixerit:an ut Reipubli. suisue prouinciis: quas a Turcis iam deuastari uidebat: saluti consuleret: illis diiudicandam relinquimus:qui altiora cognoscunt. Certe Georgii Bohemi obitus: qui medio tempore accidit: effecit ut consiliariorum cogitata efferri non potuerunt. Sunt etiam qui asserant hunc conuentum indictum esse ipsius Georgii solerti opera:qui astutia sua id effici posse sperabat:ut decreto omnium principum eius absolutio(nam iampridem ut nosti:extra ecclesiam propter heresim fuerat factus)a summo Pontifice impetraretur:etiam ipso permanente in damnata opinione. Ceterum in tractatibus ipsius conuentus Cæsar ostendit rem suam priuatam non neglexisse:Romanus autem pōtifex Paulus secundus:ut & Cæsari & suo officio satisfaceret: legatum ad Conuentū mittere statuit:sed cum diu inter patres disceptaretur quisnam uideretur aptior:Franciscus Cardinalis Senensis diui Pontificis Pii maximi nepos:communi consensu designatus est:qui prouinciam susciperet:tum ob summā hominis integritatem:& ultra eius ætatem prudentiam:atq; modestiam(nōdum enim quartum & trigesimum annum impleuerat)tum propter auunculi sui memoriam:quæ adhuc recens apud Germanos erat:apud quos priuatus diu uixerat:non sine magna uirtutis opinione: & in pontificatu illius prouinciæ hominibus facilem benignumq; se semper pręstiterat. Accedebat ad hæc quod ipse Cardinalis:ut qui apud auunculum in Germania a puero fuerat educatus:Germanorum linguam: & mores calleret: & propterea oībus fere Germanis gratus:& notus. Vndecio.igiť calēdas Martii legatus designatus ex curia Pontificis.uetusto more a patribus domum deductus est:iussusq;:ut quoniam dies dicta instaret:ad profectionem quam primum sese accingeret.breui itaq; compositis domi rebus: & paratis quæ ad tam longum iter erant necessaria:quintodecimo calendas Aprilis discessimus ex urbe post secretum consistoriū media ferme quadragesima. Sacer Senatus legatū extra portā deduxit. Cōtinuato deinde itinere p Pientiā Senas uenimus:i publicis diuersoriis apd Palcā flumē:Oratores Ducū Saxo

niꝫ offendimus:q Romā petebāt:annuēte Cæsare cōpositionē rerū Bohe
micarū Pōtifici suasuri:q diu cū legato locuti sunt.Senas igressi sumus ante
horā qua a Ciuibus expectabamur:nā Legatus astu eos decepit:ne cū pō
pa introduceretur: quātū tum per angustiam temporis licuit.Pompa & ci
uium & Cleri magnifice ducta est.Hic crucē accepit Legatus.pricipium
legationis insigne.Senis iussis ualere cognatis atqꝫ amicis:post tertiū diem
discessimus:uenimusqꝫ Florentiam summo mane insequentis diei: introdu
cti sumus magna pompa:& ingenti populi concursu. Legatus sub umbra
culo ductus est nauiter facto.excepti sumus apud Monasterium Sanctæ
Mariæ nouellę in pontificali palatio:ubi admirabilis fuit locorum appara
tus.Postridie per pontem Sieuę Apeninum transcēdentes deuenimus Flo
rentiolam in ualle Saterni fluminis sitam.Saternus in orientē uergens Fo
rum Cornelii:Imolam uocāt:prefluit:& in Padū exoneratur: huicqꝫ aquæ
omnes feruntur in Adriaticum.Sequenti die per montes ipsos Lollianum
primo:deinde Planorum peruenimus oppidum ī radicibus montium sitū:
& hic quidem est finis Apenini in latitudine:qui mons a Genua Ligurum
emporio incipiens Italiam omnem disterminat.Hinc ad alpium cōuallem
iuxta Volaruam planicies semper patet:quam Cisalpinam Galliam prisci
dixere:Togatam quidē Padum:ultra uero trāspadanam. Iacet.n. togata
sub ipsis montibus ut Ptolomeus ait:quæ a Placētia Rauennam usqꝫ por
tēditur.a Planoro summo mane Bononiam petiuimus nihil prius ciuibus
significātes.ne sacra perturbarētur: Planorū enim neqꝫ celebritati diei: neqꝫ
uictui nostro sufficiebat:eam urbem ingressi occurrerunt magistratus itra
mœnia:adiuimus templum:ibiqꝫ sacris interfuimus:erat.n.dies dominicus
qui passionis uocatur:quītusdecimus ante resurrectiōis Saluatoris nostri.
Distat Bononia a senēsi urbe milibus passuū quattuor & octuaginta. Ci
ues & iucūde & magnifice nos exceperūt publicis sumptibus. sequēti die
quæ calendis Aprilis fuit: circa meridiem urbe egressi apud oppidum San
cti Ioannis pernoctauimus:& inde pluioso cœlo iter agentes Panarū flu
men:quod ex Apenino Padū influit:apud Bonportum nauigio trāsuecti:
per aggeres Situlæ amnis uenimus Mirandulam. hic Blanca Maria
Borsii Ferrariensium Ducis soror uxorqꝫ Galeotti Mirandulæ tyrāni: ab
sente uiro magnifice nos excepit: iunxitqꝫ cum Legato spiritualem affi
nitatem: Commater.n.facta est: erat nāqꝫ pregnans & partui uicina. Da
tus est curator qui uice legati partum ex sacro fonte leuaret. Mulier ipsa
prudens & elegans sermone uisa est:clauda dextro pede aliquantulū:alio
quin honestissima.uir eius Galiotus: quē postea Mantuæ uidimus:iuue
nis pulcherrimi corporis est:& prudentiæ non contemnendæ.is tamē non

multis ante mensibus:fratrem suum minorem natu in carcerem cōiecerat tāq̄ res nouas contra eū moliretur:adhuc in uinculis est. Suppliciū de complicibus sumptum.altera die agrum mātuanum ingressi iuxta Quistellum oppidum Situlam schafa transiuimus:petiuimusq; diui Benedicti uenerandum ditissimumq; Cœnobium.hincq; digressi emensis circiter.xx. stadiis p Padum fluuiorum Italiæ maximum nauigio transpadanā Galliam igressi sumus:hic filii Mantuani principis Fridericus priogenitus: Ioānes Franciscus & Rodulfus Gonzagę obuiam Legato facti Mantuam usq; nos deduxerunt: ubi per totum insequentem diem quieuimus. Princeps summa hilaritate: & Regali rerum omnium splēdore & copia nos suscepit. Mantuam & Veronam iter isubres ponit. Ptolomeus aūt Cenomanos hos populos appellat.postridie per campestria Veronam profecti urbem intrauimus circa meridia meridiem:in sperantibus eo tempore ciuibus:qui ad ultimam uesperam nos expectabāt. Obuiam tamen citra mœnia: & magistratus q Venetiis pręsunt: & ciues cū Clero & populo dati sunt:Magnificeq; ac reuerenter nos exceperūt:& quoniā palmarum dies solemnis instabat: biduo.n.antea illuc appuleramus:coegerunt nos ibi cōmorari usq; ad eam celebritatem.Dominica uero die peractis sacris inde discedentes: transmisso per pontem Athesi i urbe Valerni:uenimus Villā milibus passuū.lxxii. Hic iam finis est.

Ia.Cardinalis Papieñ.Christophoro Pratellæ Vicario suo.

Odie in Senatu Cardinalis mihi unus rettulit id quod ẽt aliũde mihi rescire contigerat: multa isti Principi de me parũ æqua: & uera fuisse renunciata sup creatione Pontificis noui: quæ paulo ante secuta est. Non possum non uehementer dolere: præsertim qui sciã rumoris huius de me falsi falsissimam originem. Scripsi lr̃as de hoc ad Principem. Mitto eas ad te apertas: ut Cichus noster ante perlegat: nec aliter reddantur: q̃ ipse reddendas probet. Nuda illa: & mera est ueritas. Si quid confinxi: si quid cõmentus in eo sum diras mihi ultrices: immo Deum ipsum uindicem deposco. Amici Principis esse ferebantur Rothomagensis: Bononiensis: Reatinus: Mãtuanus: Vincula. Tris primos suffragio meo iuui: paratus & Mantuanum: si uoluisset. Ipse Vincula persuasione aliorum adduci nunq̃ potuit: ut honorare me suffragio suo uellet: qua re commotus uices reddidi: atq; ita offirmaui animum: ut si comitia ea decennium durassent: suffragaturus ipsi nõ fuerim. Nisi paria rettulisset: alioquin neq; Rothomagensis: neq; Mantuanus mihi unq̃ fauerũt. Vide quæso quales erga me fuerint: qui se Principis istius amicos: & studiosos esse prędicabant. Rothomagensis: Bononiẽsis: & Reatinus solum nominauerunt Nicenum: Mihi tamen luendæ sunt uni pœnæ: qui illorum exempla sum secutus. Dicet aliquis: bona illi fide uersabantur. Cur igitur solus ipse non bona? Si studebã Niceno: cui & illi studuerunt? Vincula Neapolitano suffragatus est. Suffragatus sum & ipse aliquãdiu. Nempe quia satis cõstabat fore: ut id ei minime succederet. Spoletinum quoq; iuui summa ope: quem sciebam istius principis honori propẽsissimum semper fuisse id quod Augustinus noster pro comperto habet. Suffragium meum prę ter hos quos dixi tulit nemo. Proinde haud scio quemadmodum certiorem quis eum facere potuerit me inimicorum eius omnium fautorem: & suffragatorem fuisse. Si adesse uoluissem: ubi periculum agebatur: & quibus infensum Pricipem sciebam: fortasse alio: quam Xisti nomine Pontificem haberemus. Non igitur iniuria me Deus ulciscitur: qui facere omiserim quæ facto opus esse noueram: Et dum isthuc respicio: Christianæ religionis: & status Ecclesiæ commoda neglexerim. Tu uero bonum habe animum: nam quod ad me attinet: quando nihil commisi: quod iure reprehendi possit ita sum mente composita: ut quæcunq; mihi aduersa immineant modice sum laturus. Vale.

Gentiles Vrbinas Ia.Cardinali Papiensi.

334 Vid mihi pro bono nũcio Reuerẽdissime pater? Campanus tuus nup e Germania uenit. Lege hãc eius epistolã: Quẽ articulatim soles osculari. In ea totũ ĩspicies. Amplexꝰ poteris: affectus: uerba: gratiã: uultũ deniq; : ipsũ desiderare nõ poteris. Si epistola hęc ĩ manus posteritat is deuẽiet (Deueniet aũt si laborẽ describẽdi cã noster Volaterranus ĩsũpserit (scio aliqs cũ leget primũ solutã eius orationẽ dicet hęc Cãpani erat ꝓuincia. Cũ post uersus heroicos: heroicos ꝓferet : cũ elegos: ĩde cũ lyricos: cũ alios quos in hac epistola ludit: iurabit aut multos sub nomine Campani illã edidisse: aut naturã multos in uno Campano ætati nostræ præstare uoluisse. Hęc enim multiplex fœlicitas eleganter in omni genere scribendi uni nunq̃: multis raro solet accidere. Vale.

Campanus.

335 Entili meo Salutẽ. Iã plæne uẽtũ ad stomacũ ẽ nõ ad mores modo: sed ad nomẽ quoq; Germanię subnausco. Nihil hic qd oculos: nihil qd manus: nihil qd sensum aliquẽ hũanitatis delectet. Nã cœlũ illud patẽs: & agri latissima facies iã Autũno prio in horruerũt: & tolerari p ęstatẽ potuere: ferri iã homini tã delicato nõ potuerũt. Fastidiũ auget recordatio meorũ: & absentes delicias cũ præsentibus: & quottidianis sordibus cõparo: te imprimis habeo ante oculos: Cui nõ satis ẽ iterũ uitrea lauisse tumẽtes Mane oculos prio : cũ pede surgis aqua. Nec satis appositã uario conspergere cœnã Flore: rosas inter cõtinuãte manu. Quid nobis accidat ꝓpe stomachor dicere: dicam tñ q̃ parcissime. Hic fœda: & pingui digitis hęrentia tabe: Tantaliã possent gausapa ferre famẽ. Quęris fortasse quo ferã aio: aut qbus oculis potius: equidẽ iuitis: & refugiẽtibus. Durandũ tñ est uincit q durat in armis. Oĩs in abiecto est: & sine laude fuga. Nec unã cibariorũ censeas esse molestiã: adde sitim: atq; oculos lachrymãtes inter acerba pocula: nã ad cyathũ q̃ bibo tã lachrymo. Trahor incredibili uoluptate in ueteres lusus nr̃os musas repetẽs ex interuallo tã lõgo. Nec putes habitare hic musarũ aliquã: Nec faciles hederas: nec opacas frigida lauros Terra gerit: musis credis an eẽ locũ? Ego uero ęgregie ꝯparo me ad reditũ: aut fugã potius: & si nulla re alia: q̃ adhuc habeã explora tã: spe: studio: cupiditate me ꝯparo. Vereor ne si diutius hęreã: aut eripiar a Barbaris: aut ĩmuter. Barbara me tellꝰ: ut te quoq; naso recõdet: ni Tuscos repetã dũ noua lũa meos. Vix fieri qdẽ id ꝑt: uix: sed ut possit: Flecte deos ꝓcibꝰ uotisq; ĩsiste p aras: Fac uideam saltẽ carceres añ Deos. qd. n. ĩpetrari facilius ꝑt : q̃ hoĩs salꝰ a supis? uerũ cogita ubi me sis excepturꝰ: amicꝰ amicissimũ uatẽ: tã ꝓcul: tã pegre redeũtẽ: tã plenũ desiderii tui. Phãgius expectet pleno cratere sacerdos: nec bibit e media dicat: ut añ uia. Fac uocet ĩ plænas nõ uua:

& ficubus ædes: Nec malo aut dentes excutiente nuce. Verũ ubi iam cœpit plumescere clunibus anser: Ouaq; ubi ueneri mestrua fatat auis: Strãgulet exectos: & rauco gutture gallos: Aduentu fumeent undiq; tecta meo. Per liberaliter quoq; tui alii me excœperunt: & ita passim: ut idem ostendere uel le uiderentur: quod nec ipse ignorabam: esse te Ethruriæ regulum sacrificulum. Octo flaua tuus Tabernularum nobis poma dedit negociator. Tot ruris quoq; poma Cassiani: & uini cyathos decẽ uetusti. Atq; adiecit uterq; amica uerba. Neuter diripuit togam rogato. Nusq̃ neglectius a te habitus sumq̃ Florentiæ. Nemo me salutauit tuo nomine: suo multi. Sed recte me admonui. Tuscia nostra est ne'codẽ statu: & tam pacata: q̃ solet. Quid nostri Medices Tuscũ Decus: aurea lędæ Pignora: fraterna num bene mẽte ualẽt. Tum Marsilii nostri quę ualitudo? obsecro te rediit nedum in gratiam cum peripateticis? an adhuc continet se intra Achademiam: & cum uno uersatur Platone quem transtulit? Marsilii cytharam crispus si tenet Apollo: Et dextra: & cantu uictus Apollo cadet. Et furor est cum cantat amans comitãte puella Ad flexum: ad nutum percutit ille lyram. Tũc ardent oculi: tunc planta exurgit utraq;: Et qua nõ didicit comperit arte modos. Sed de Aretinis meis ne recusa quicquid homines sentiant. Dignis qui utitur nihil idignum fecit. Aretina duas uno sub tempore musas Vrbs tulit: accedit tertia nunquid ames? Mi Gentiles de me sic habe. Sola placent quæ sunt rarissima: sęcula uatẽ Cum mea te tulerint: totq; iter milia solus Cũ libeat suaui ferias caua sydera cãtu. Te colo: tu longe potior mihi duceris omni: Rypheis seruant quod Gryphes montibus auro. Sed de te dixi. Quid de nostro numine? Multos Roma uidet diuersa frõte Galeros. Vnũ miratur Campanus: adorat & unum: Qui latium quãtum sonuit te cõsule Cæsar: Aut Cicerone forum nũc implet: & intonat illis Altior: huic: ut sum totus modo deditus uni: Non candẽtis equi faciunt fulgẽtia multo Frena auro: aut pedibus: palmis plus octo relictis. Pallia tellurem largo uerrẽtia tractu: Sed musę faciles: & nõ moritura perennis Ingenii monumenta: ruat licet inclyta Roma: Priscorumq; ferat uestigia puluis: & Eurus. Sed hæc de Italia. Quid de Græcia putas? Nonne uides quantus mihi sit Deus alter: & omni Tempore cumq; suo pariter uicturus Homero Bessario: cuius sub pectore totus Apollo est. Quem tulit ut fieret priscis celebratior ætas Nostra: nec a magno uincamur: ut ante Platone. Sed feror altius: q̃ licere in Germania putabam: & habet hæc natio grande nescio quid: & sonorũ cũ loquũtur. Quid alterius ordinis summos uiros? quo studio: qua obseruãtia prosequor? Quã mihi Piceni Sypontia musa Peroti Ethrusci colić; tã mihi musa Dathi. Adiũxit latio Picena biliguis Achiuã: Et celeri: &

Cardíalis papiensis.

Cardí. Nicenus.

L. Dathus.

penso cum libet apta pedi. Tusca autem patrios cantus: & nata sub Arno Miscuit Ausoniis:& populo apta legi est. Nec solos eos putes a me obseruari qui biberint ex Helicone: obseruo & qui cupiunt bibere: qui si nondũ canunt ipsi aliqd:nos tamen attendunt dum canimus: & quos uoce adhuc non audent adiuuant uotis. Verũ hæc prima meo debetur gloria Cosmæ: Qui gremio uatũ carmina semp habet. Cui nunc Quarqualius cãtat cantamus:& ipsi. Dignus erit cantu nec minus ille tuo. Nominis Vrsini nec te deterreat index. Pectore ne dubita: nil habet ille feri. Mitior ẽ teneris: & adhuc sine dentibus agnis: Dignus quos tanto sanguine ducit auos. Sed & hęc quoq; altiora: q̃ conuenit. Humiliora tentemus. Baccius sumpta cythara p urbẽ Nocte sopitas canit ad fenestras: ut prius Cantus Amasina Bacci laudat: ut olim. Est ne Campani memor: ut solebat? An simul Romã latioq; pulsi Cessimus: nulli sumus? & soporũ ebibit amnẽ. Sed uix arbitror: noui q̃ sit officiosus: nisi fortasse qd euenit: ex amãte factus sit amens. Sed parũ qcqd faciat laboro: Sit comes nostri modo Saluiati Fidus: & causas iuuet occupati Semp amici. Sed pono iam lyrã. Ad officia trãsco. An dum noster ab arce Saluiatus obscura exiit: ipsisq; tectis? O q̃ sæpe habuit Deos secundos: Qui nõ læsit ubiq; cum uocatur: Aures Iupiter arrigit seuera expẽdens trutina bonos malosq;. Sed de meo Saluiato diu sum misere cruciatus: quod uidebatur ex corporis morbo tam diuturno concidisse: & in animi angustias: quare pedem referens a tristibus ad lætiora reuertor. De Quarqualio meo qd subodoras? meo inq̃: nec enim fortunas admiror hominũ: amplector ingenia. Vultu Quarqualium fusco sed mẽte serena Phœbus amat: phœbi pectore nomen habet. Leta canit: dulciq; uocat Libertri des ore: Pro qbus & dentes perdidit ille duos. Nam Cyrrham nysiæ dum præfert motus Iachus: Irata cyathum fregit in ora manu. Eripere at cytharam nequiit: iuuere puellæ. Has canit in Bacchum: qua licet ille furit. Multa fiũt Romæ quorum nuncium a te expecto. Iocundissimum erit quicquid a calendis Sextilibus scripseris: aut quatriduo prius. Scire etiam cupio: quantum nũc Platyna seuit: Manibus an parcat: abstineatq; pira. Sin defessa cauo dissecerit ossa sepulchro: Sparserit in uentos: præsserit an pedibus? & Platinæ quidem quis non ignoscat: si sit iratus? Sed parcendum est mortuis: quibus qui male dicit facile ostendit non audere se certare cum repugnantibus. De grege Pierio sanctos memoremus amicos: Arceat a nobis nulla querela deas. Domitium meum non ignoras quam amem. Ingenio est uiuo: & acri. Dignissimus quem: & tu quoq; habeas inter familiarissimos. Nemini uidetur cessurus eloquentia: nemini gratia poetica. Vtranq; prestat ægregie: & est: quem possis Latinum græcum nominare

De obitu Pauli & assumptiõe Xisti.

In Italia natus uersatur cum græcis:& loquitur. Vnum habuit Vatem Ve rona Domitius illi: Cũ crescat recte dixeris eẽ duos. Nec mior hic fiet mol li mihi crede Catullo. Nunc maiore etiam cum calet igne furit. Vides fœli citatem nostri temporis. Vndiq extant:& offerũt se præclara ingenia:iam ad frontem certatura cum priscis. An te præteriit qua nunc Pomponius ar te Instituit Romam: q̃ latio apta docet? Dignus marmoreo quem cōdens longa sepulchro Appia testetur morte Quirine tuum. & ipse plane uidetur id cuperet:ut quoniam nasci Romæ non contigit: Romæ moriatur. Dolco Vallēses meos relictis nobis transfugisse ad Leguleios. Lelius hos genitor misis:phœbo dicarat: Et plana biberant ex Helicone manu. Nec tñ indi xisse bellum existimes:uersantur adhuc nobiscum nōnunq̃:& cantant cum licet. Posse uidētur adhuc Martē: Iouemq; decere: Siue feras acies: fulmina siue canant. Alter bella tonans: latio monstrauit Homerum: Et ferro excis sas Laumedōtis opes. Alter Cretei partũ Iouis: igne Gigātes Absumptos profugo sectaq; membra patri. Nec sola Roma est quæ proferat ingenia. Vna duos olim nobis dedit Vmbria uates. Vmbria ab irriguis fontibus apta lyrę. Callimacho accessit: uicitq; Proptius illũ: Tertius & nomē nũc Sigimundus habet. Sic illi tenero uersu deflentur amores: Et duro clangũt horrida bella sono. Florentinum sodalē eiusq; eundem collegā: & Vicenti num:& meũ Mantuanum: ac duos insubres aliosq; permultos nominis as peritas eripit nobis. An igitur nō putas aliquā inesse fœlicitatē & nomini? Est uero magna. Nec mihi tā Dromo gratus: q̃ Cæsar in ore est. Persepho neq; minus: q̃ Philomena placet. At Gryphus: cui nunc uento fortuna secũ do Spirat:& optatum nauigat ad Zephyrum. Mercibus ut redeat cōserta naue Sabeis: Laudis ab īgenio plus feret ille suo. In duras uenit hic acies:& mollia furta: Aonioq; pōt currere quaq; pede. Et nequid suspiceris: fuit & olim hoc meũ de Grypho iudicium. Audio Minutolũ nostrum cooptatum esse collegio tuorum. Id si est pugnacē collegam accœpistis: & qui iam pri dem didicit tueri cōem dignitatem. Nam Picena illa fuga non pugna fuit: & ipse inter primipilos dimicans: ea dieuirum se præbuit. Sed quo post pu gnam uictricia mouerit arma: Qua uictis pacē cōditione dedit? Anne Fa uentinis etiam nunc finibus instat? Aut fractis illis altera bella parat? Si sci as quo sub Duce militauerit: desinas mirari tātam esse in eo bellicam disci plinam: ardoremq; tantum pręliandi. Sed nō patiar incognitũ tibi esse Du cem: qui adeo militē admiraris. Mœnia restituit quondā Romana Camil lus: Nunc latio uictor præsidet ille foro. Causas uerus agit: cedũt subsellia ue ro: Eius pro sanctis legibus acta probant. Mirum est uerum esse cum qui poeta fuerit. Nam de Camillo non attinet dicere: fuit inter rarissimos,

Leon. Gryphus.

Ia. Minutolus.

Apud Ariminum.

Nemo alius cecinit prædura sonantius arma: Nec domine fleuit mœ-stius ante fores. Facit idē nunc quoq; sed ex interuallo: & cum se foro suffu ratur. Cæterum de Camillo dum cogito rursus uertor in Tuscos. Eos enim ille in Faliscis obtinuit. Donati uenit in mentē facundia nostri: qua nihil au ditur suauius: aut legitur. Delicias natura suas huc contulit oēs: Huicq; su as oēs Tuscia delicias. & est aliquāto maius tuscū esse: q̄ hominem. Moribus: ingeniis: cultu pulcherrima glebe. Tātum Campani Tuscia cędit agri. Ve rum de mea Campania cedendū est cum contenditur: quippe quam nemo trahere in comperationem ausit. Concedunt oēs. Hic Deus ælisios cāpos: & regna beata: Hic natura suas cōcumulauit opes. Perinde caue quid sen-tias: Campanus sum. Sed de Landino grauis est: & iusta querela. Quis ne get hūc magni criminis esse reum? Bis petii Tuscos: bis sum neglectus ab illo. Iam nunc ni rediens uidero dico diē. Iudicium peragent Musę: te Phœ be patrono: Pertinet hæc Phœbo causa: sed ira mea est. Nuncii uariis de rē bus afferuntur. Audio & illud quoq;: Numini nostro decretā esse prouin-ciam. Congratulor qbus est pręfuturus. Delicias ueteres: Tuscos: Vmbros q; uidebit. Moribus hos sanctę quos habet: ipse reget. Nihil dicā de Sena: Cypria ad Martem rediit. Sed est facilis excursitatio inter finitimos. Ego in terea consolor me non nihil cū ęqualibus meis: qui & ipsi ad Italiam suspi-rant mecum una semp. Nam de Legato superuacanea est quęrela. Germa nus est: linguam: nasum: ingenia callet: Nos miseri extremos pipere in-crocceauimus ungues. Iam me si uideas Psitacon esse putes. est quoq; illud graue uno prandio p fercula uicena decurrere: Et solem Lunę longa con-iungere mensa: Et nocti cena continuare diē. Quare magnum: atq; ardens est desideriū nostrum: ad oēm nuncium suspēdimur. Nec Montanus in hoc cedit mihi Cassia uotis Poscitur: & mecum somniat Iapiges. Vsq; adeo ex tremum malit fugere ille Tarentum: Atq; ubi flegreo ꝓxima Leuca mari est: Quā glacie: & niuibus: sumo ue perire diurno: Et thermas inter for-diciemq; mori. nec mediocris erit iactura uirum talē noticia prēditum rerū plurimarum: & quē nihil in hystoria lateat: atq; annis: & studiis in phyloso phia tritum: ac iam plane phylosophum nobiscū periisse. quid de Patricio sentis. Qua nare madētes iter Germanos uiuere posse putas? Nec est Patri cius cōtēnendus. Simiā dicas Ciceronis: adeo scribit ornatule ritus: & ceri monias tenet. Recreant me & domestici qdē mei: sed remissius efferor pp auctoritatē retinendā. Spellanū inuitat dulci syrenula cantu: Aemulus in carmē surgit uterq; meū: Cōcurrūtq; simul diuersis uocibus ambo: Tris uates una dixeris esse domo. Eos quoq; negligi piniquū est: & negligimur oēs nisi reuocemur. Hoc tuum: hoc amicorum est omnium precari reditū.

Dōatus Acciaiolus.

Campania.

Christophorus Lādinus

Papiēn. Legatio.

Cardialis Senenlis.

Montanus Cassiēn.

Augustinus Patricius.

Ia. Spellāus Presbyter.

Frācisus Lapus Camp. alumnus.

Porrige mane preces superis:& uespere clama:Nil aliud:q̄ dii reddite rem
pla sonent.Implora:& Stacoli nostri preces collipēdulas.Stacolus in men Augustinus
sa Iouis est:epulisq; Deorū:Praripit& magno pocula sape Ioui. Nihil nō Vrbinas.
impetrabit Stacolus:si uota nuncupet.Exorare data potuit si numina pro
le:In reditum poterit flectere:& illa meum. Videor mihi esse inter meos:
dum de uobis:& cogito:& scribo. Nostra uides quali procurram gaudia
lingua:Dum uidear musas:Italiamq; loqui.De Germanicis idem omnino
nō possum.Accitus q̄uis precibusq; rogatus Apollo Iuuertit nares: olfaci
ensq; fugit.Volui nunc tentare an & de Italia possem. Gaudeo nondum
isthic esse me mortuum:& ita uiuere:ut si iam fetcā in Germania:adhuc tñ
in Italia spirem.Vale.Herbipoli nonis Octobris.M.cccclxxi.

Campanus Cardinali Papiensi.

DO absens absenti manum quam postulas:do pectus:do me to- 396
tum in complexum:sed uideor ne amplecti numen meum? an
amplector:an somnio?Roma mihi non inuento te:Roma non
fuit.nihil uidi:nihil audiui:nihil gustaui pristinæ uoluptatis.Abiisse omnia
tecum una uidebantur.Sena nonnihil memoria reliquiarum tuarum me re
creauerat:sed queris q̄ fortem me inter alpes:ac niues Germanię præstite-
rim:dicam uno uerbo.Itinere toto Campanum me prębui:forti animo:&
quali Romam perferre solebam.Montes:stagna:niues:Flumina:saxa
tuli.& plane omnia uincit:qui cupit.Te uero tanta cum molestia carui:ut
iam desiderium ferre uix possim:& nisi tāta nouitas rerum nos attraxisset:
properassem ad te:quod breui facturus uideor ni reuertare. Ea enim sum
natura:ut carere cæterorum quos amem prę̨sentia ægre. tua nullo modo
queam.Expecto itaq; reditum tuum:resarturus quicquid delitiarum Ger-
mania dissuerit.Vale.

Papiensis Gentili Vrbinati.

INteriora consilia tua sapientiora longe sunt meis.Cogitasti sa- 397
nius:cū ad quietē uitę:tum ad gradū:de quo insusurraui auribus
tuis.obtuli ego q̄d obuiū habui:& q̄d uno uerbo meo effici po-
terat.de re Florētina necopinatus aliqd eram:nec te ad eā uertisse aīum no
ueram.Bene fecisti indicare oīa.Audi nunc cōtra Papiēsem.Si de Sacerdotio
Pisano cōficies quod offers:bñficio æterno me obligabis. Addes ad dome
sticam substentationē pabulum nō contēnendum:& pignus certissimū be
niuolentię dabis:ante oculos semp futurū.Idq; ut facias ꝑ nr̄a amicicia pe
to.Quanto aūt tēpestiuius procuratio impetrabit:tanto minus erit & dif
ficultatis:& operę.Lege Cancellariæ cauet ne resignata intra.xx.diem an
te obitum cedentis pro resignatis putentur:sed solo obitu uacent. Itaq;

hanc scyllam si potes declina. In desiderio autem tuo summa fide: & re-
ligione obligo tibi animum meum:& operam strenuam:quantācunq; con
cesserit Deus:nec puto operosam impetrationem futuram:partim propter
ea:quæ tu non minus uere:q̄ prudenter rememoras:partim propter inter-
cessores:quos tibi scio:& polliceor fideles futuros.Hortor tamen:ut de sum
mouendis interim competitoribus cogites: iis loquor qui timendi merito
sunt.Nullum nomino: sed tu aulā Pontificis lustra & eos considera. Non
minus isthinc:q̄ hinc præparanda est fabrica hæc.Itaq;: & hoc uigila.Bire
ta:ut erant ad Campanum misi.Adhuc iter sulphura est.Vale.

Xisto.iiii.Pontifici Maximo Ia.Cardinalis Legatus.

338
On cessaui per hos dies magna animorum diuersitate mederi
affectibus:qui satis proni ad scandala uidebantur.Audiui ad sa
tietatem horis omnibus hos perusinos.Desideria etiam: & cupi
ditates omnes agnoui.Quibus in locis pericula essent diligenter prospexi.
Hodie tandem gratia Dei omnipotentis:& fœlicitate Beatitudinis uestræ
insaculatores eorum electi inclusiq; sunt:nōmodo sine ullis tumultibus: ut
assolet fieri:sed tota Ciuitate laudante:atq; approbante.Viginti numero ii
sunt:quaterni portis singulis attributi:Ita quidē partiti inter se: ut nulli uel
præteritos:uel contemptos se iudicent.Benedictus Deus:qui seruum Bea
titudinis uestræ:& mandata sibi imposita pie aspexit.Reliquū operis nunc
est:ut iuste:aē secundum statuta ciuitatis officiorum distributio fiat. Ad
quam rem aduigilabo assidue:& moderabor affectibus:si qui intemperan
tius cuperent.Cōmendo me pedibus Beatitudinis uestræ:quam altissimus
augeat:& conseruet.Perusiæ.ii.Octobris.M.cccclxxi.

Sipontino.

339
Ipontine Pontifex salue. Lætor & ego in tanta inopia ueteris
consuetudinis nostræ præsidatum tuum in propinquo esse:ut cō
uenire:& colloqui sine incōmodo nostro sæpe possimus.Id a me
officiosissime fiet mox:ut legationis primos labores absoluero: nec leues:
ut scis:nec operis parui. Incidere in hæc nostra initia & Perusina comitia:
quę raro tumultibus uacant: & Tudertina seditio: quę occultis suffragiis
alitur.Vtrūq; sane exercitatissimo nedum nouo pręsidi graue.Comitia ipsa
ad finem perducta iam sunt non quiete modo:sed summo ciuitatis consen
su.Tudertum quo angar nunc reliquum est.Eius is morbus est: ut & sana
ri sine piculo:& negligi sine interitu nequeat.Ad cū me paro: quēcūq; exi
tū dederit Deus.Si culpa uacauero modice ferā.Veniā post hęc Fulgineū.
Inde erūt nrī cōgressus:& familiaris oīum rerū cōmentatio.Itaq; si placet:
ad id temporis desiderium nostrum seruemus.Tuo testimonio de Deme-

trio nostro apprime sum delectatus:hecq .n. iudicio falleris: Epigrammate
autẽ imprimis:cui & grauitas:& nitor:& non diffluens latinitas inest.Gra
tulor in uiri huius cognitionem uenisse:& tibi gratias ago. Ero posthac nõ
amicus tantum:sed doctrinæ suæ laudator:atq; ingenii. Vt tu mihi eũ de
disti:ita uicissim illi nos sponde.Doleo in hunc annum conduci eũ nõ pos
se.Cathedræ omnes iam sunt destinatæ:& dicta salaria.Si ãmonitus deside
rii huius non dies multos ante fuissem:erat uirtuti suæ non incommodus lo
cus.Hunc multorum suffragio tulit Lilius quidam Tiphernas ad doctri
nam q̃tum uideo dexter.Si ueniens annus me legatum:Demetrium idipsũ
optantem habebit:implebit ac cumulate quod quærimus.Nunc Siponti
ne mi uale:& beniuolentiam serua collectam studiis nostris:auctam offi
ciis:firmatam si ueri filii sumus:charitate unius:eiusdemq; parẽtis Nicenĩ:
ad quem scribens commendationem semper sui Papiẽsis adiicies. Perusiæ
ad.xiiii.diem octobris.M.cccclxxi.

R.Vicecancellario.

Ideo q̃ta charitate Dñatio uestra rem omnem sui seruitoris sus 340
cipiat:Et quid ad preces ultimarum litterarum mearum cum
Beatissimo.D.Nostro effecerit.Ago illi non quales debeo: sed
quas possum gratias.Dominus Deus .p me referet debitas.Ego quoq; nul
las referendi occasiones omittam.Indicabit dies q̃ ista animo meo insidea
ant.De profectione Senensi:& reditu ad urbem:intelligo clementiam Pon
tificis nostri:quæ multa est:& magni a me æstimatur. Conabor affectu: &
fide non semel atq; iterum:sed perpetuo illi gratias agere: Actiones meas
ita instituens:ut facile in gratũ se non bñficium cõtulisse fateaẽ.Vtar beni
gnitate cõcessa: & Senas ibo:& reuertar Perusiam:atq; inde ad pedes suę
Beatitudinis cõtẽdam.Ante tamen quæ componenda in Prouincia fue
rint diligenter componam:nihil perturbatum relinquens:aut quod perso
nam Legati desideret.De re Tudertina quod promittam nõ habeo.Maior
est ęgritudo eius ciuitatis:q̃ ut sanari inermis Legati opera possit. Nihil I
ca ęgit Constantieñ:Nihil Rauennas:Quid aget Papiensis ambobus lon
ge inferior?Pontificis manu ad sanitatem opus est.Nisi Romæ dissidentes
pacentur:& reditus imperetur eiectis:contemnentur nimium mandata om
nia:& mandata Legati: ut iam nonnullis in rebus contempta sunt accepta.
Ego tamen quæ potero officio meo sine defatigatione impendam.Quoad
usq; Pius:& Paulus causam ipsi ciuitatis non cognouerunt:& mali medi
cinam dederunt:quietem capere populus in factionem diuisus non potuit.
Idem ut faciat Beatissimus Xistus consulo:& rogo.Sua ciuitas est: & oues
pascuæ suæ: ex quibus quicq̃d perit: damno & detrimento Ecclesiæ perit.

Quod autem de Episcopo lucensi admonet nunc Sanctitas sua ualde me in admirationem adduxit. Dixi ei ante discessum meum: quæ conditio patris illius sit. Natus Lucæ est ex nobilissimo genere. Fratres eius primatū in Rep. obtinent. Me noscit ultimæ sortis hominem esse. Honoratissimas porro legationes diuersis temporibus gessit: In Angliam: In Burgundiam Ad Imperatorem: Semper quidem cum potestate Legati de latere. Præsidatum Patrimonii: qui primi post legationes Cardinalium nominis est: in nos nonnullos sua non alterius ptāte curauit. Et credimus nūc Prælatū tot honoribus functum: qui seposito pyleo superiora omnia i se esse cognoscit: uelle se locumtenentem meum institui? Vereor ne hic fallamur iudicio: & de uolūtate aliena plus opinemur q̄ sit. Retuli subinde Beatitudini suæ de

217 Episcopo Tyburtino: qui Gubernator Reatinus & Soranus fuit. Affirmauit se eum cognoscere. Laudauit eum: & quod uellem premisit ut facerem. Duxi eum propterea mecum: in omnibusq; his laboribus habui non adiutorem tantum sed Ducem. Noscitur in ciuitate & noscit: habeturq; uirtuti suæ plurima fides. Pacto iam secum salario: & uulgata fama locumtenētis multæ ignominiæ esset & suæ & meæ: alium loco illius aduocare. Dignet Sanctitas sua pro eius sapiētia hoc cogitare. Si credidissem Episcopum lucensem: quem Paulus aliquādo ad cardinalatum proposuit: hoc onus optare acquieuissem libenter: & summo honori mihi ascripsissem. Sed sciebam & scio conditionem hanc non placituram: cuius id signum. D. Vestræ sit: q̄d Viterbio transiens cum retulissem hæc de eo facta colloquia innumeras mihi gratias egit: gratissime habens preces omnem requirendæ locumtenentiæ huius occasionem: quam alioquin non fuisset sumpturus. Hoc si seruitori Papiensi non credit. D. uestra: dignetur uel suo: uel Pontificis nomine Episcopi mentem temptare: & intelliget: q̄tum merita sua ipse merito æstimet. Quæso: ut ad cæteros labores hūc etiam uestra benignitas addat. Sermones habitos Domino nostro rememoret: Bene de Tyburtini meritis speret: Iudicio Legati sui aliquid credat: qui honorem non proiicit: nec adducere illum in discrimen: uel errore: uel negligentia statuit. Perusiæ. xxi. Octobris. M.cccclxxi.

B. Cardinali Niceno.

341 SI quid ægi beneficio Pauli Pellini: id infra meritum uestræ commendationis fuit. Maiora debentur patri: & Legationis huius auctori. Satisfacere illi forsitan potui competitoribus multis: ac magnis prælato: sed mihi certe non satisfeci. Quid enim in tanta memoria beneficiorum animo grato sit satis? Pendere animam, nonmodo operam in obsequium beneficentissimi patris possum: ac debeo. Viuat Nicenus: uiuat

Papiensis. Spero incurrentia multa indicio erunt nostro affectui. Legi codicellum gratissimum inclusum litteris: qui manu nostra est scriptus. Statim eum sum osculatus. Nosco quid uir optimus Ioannes Baptista ad mādata iniuncta rescripserit: & de mente Regis quid speret. Innumeræ pietati uestræ sint gratiæ: & retribuat Dominus quod ipse non possum. Succedant uel secus desideria nostra: impleta tamen a patre meo Niceno consueta in filium officia dicam. De Rege illo sum meritus optime: & meritorum meorum sunt apud me chirographi sui testimonia multa. Pro iis nec petii unq̄ quicq̄: nec appetii. Quod appeto nunc necessitatis est non uolūtatis. Vt non mēdicem: non ut affluam: ut liberior animus sit: nō ut arca plenior: his deprecationibus poscitur. Domini fiat uolūtas. In manu.n. sua cor Regis: & quo uult illud inclinat. Ego Niceni mei sum. Eius ero dum uiuam. Desinam uiuere: cum gratitudo hæc desinere incipiet. Compositis iā Perusiæ omnibus: ciuitateq̄ ex summa suspensione animorum ad tranquilitatem deducta cogito nunc præsidatus reliquum uisere. Sicubi ero: si qua de meis actionibus secunda parum fama affertur ad uos non sileat pater. Corripiat libere filium correctionis cupidum: ac patientem. Valeat Reuerendissima Dominatio uestra: cui Dominus sit custos semper: & comes. Perusiæ. xxi. Nouembris. M.cccclxxi.

T. Cardinali de Monteferrato

Laudo diligentiam D. uestræ utilem ecclesiæ: & temporibus necessariam. Gratias quoq̄ a nobis omnibus deberi illi existimo: & quas possum ago ego imprimis. Quæcūq̄ de me spopondderit. D. uestra illa constanter præstabo. Spondeat autē quæ censeat ipsa utilia: & ab amicis censeri intelligit. Nil cōmutabo. Nil addam: aut minuā. Huius promissi seruet has litteras testes: manu mea scriptas. In magnis: ac grauibus non soleo mentem mutare. Cōmendo me Dignationi uestræ: cui sit Deus protector: ac custos. Perusiæ die. xxi. Nouembris: M.cccclxxi. 342

Gentili Vrbinati.

Doleo languore tuo: Campano gratias ago quod litteris suis lāguorē depulerit. Quod illas ad me truncas miseris: tibi succenseo. Timuisti uidelicet ne pro iis: quas Florētiam me inuito portasti: & nunq̄ restituisti: has retinerem. Pyratę ad pyratā rara in pugna merces. His tamen particulis mirifice sum recreatus. Præsens uel absens idem est in laudibus meis. Cumulus meritorum eius adeo iam in immēsum creuit: ut ad retributionem: uel imperio: uel Pontificatu sit opus. Risum excitauerunt: quę de pultibus Theutonicorum iocatur. Ad uulticulum psytaci crocei ungues antea decrant: absolutum nunc Psytacum Germania reddi 343

dit. Iam cistella opus est: in quam rediens includatur. Nulla cōmodior Pičtina cella. In ea cātare suauius discet. Iā.n. heroiū natio illa ceruisiis infusca uit. Vale: & Laurentiū ex me saluta. Perusiæ: xxv. Nouēbris. M.cccclxxi.

L. &. N. Cardinalibus Vrsino: & Theanneñ.

544 DIstuli respondere. D. Vestris quod exitum mandatorum continuo expectaui: ut non frustra illas legendo occuparem. Nunc uidens in eadem mente persisti quod actum est nuncio. Conatus sum exequi quod in rebus Tudertinis litteræ uestræ: & breue Sanctissimi D.N. iubebant. Vocaui illico ad me. d. Egidium de Turri meum in ea ciuitate locumtenentem: hominem grauem: & ad quæuis magna idoneum. Monstratis quæ mandabantur monui q̄ta diligentia posset Tudertinorū animos ad ordinationem Pontificis inclinare: ostenderetq; nil esse in ea: qđ merito uideretur timendum: & .n. suam Sanctitatē illis fauere: me propitiam esse: Quos formidare intus non iniuria possent ciuitate excludi: eos tantum reduci: qui propter tenuitatem quieturi haud dubie essent: Montechium in Legati potestate futurum: Arcem autem: unde trepidari aliquid poterat in omnem eorum casum non defuturam: Nollent in tanto beneficio D. Nostri: & .D. Vestrarū pertinaciter agere: Acquiescerent sanis consiliis: idq; omni studio agerent: ut parendi facilitate uestram ac meam ĩ eos mētem ad benemerendum augerent: Futurum si aliter fieret: ut sero eos inutilis consilii pœniteret: Et.n. non passurum. D. nostrum eam ciuitatem cum suo: & sedis dedecore lacerari diutius: Et eo usq; obedientiam negligi: donec ad extremum interitum esset perducta: Necessariam omnino mox animaduersionem aliquam: Quę cum post longam patientiam adhibetur solEat semper damnum: & dedecus secum afferre: Curarent proinde dum tēpus est illam auertere: Et parendo superiores sibi conciliare: Non prouocare obsistendo. Addidi multa: quæ longum esset describere. Reuersus Tudertum cum his mandatis nihil omisit quod ad persuadendum spectaret. Dexteritate: qua potuit imperata temptauit. Rescripsit tandem nulla ratione potuisse illos adduci ut tantum exulum numerum patiantur reduci: Esse inter reducendos quos magisq̄ Matheum timeant: & iusto odio habeant: Quibus reductis futura nihilominus sit in metu: & dissidio ciuitas: nec habitura quietem: quę quæritur. Multis tandem exhortationibus: multis consiliis huc rediisse illorum assensum: ut iis exclusis: quos ad me in inclusa cedula. D. Egidius misit: Reliquos: q̄q̄ grauate acquiescant: reduci. His ego intellectis cōmunicaui rem omnem cum Brachio Perusino: ut uiderē: si quid hinc sanitatis posset afferri. Illis enim amicus illorum tamen duriciā damnet: cernens & ipse pericula eorum: & tolerabilem conditionem: quæ

a.D.uestris fertur. Bis Cācellarium suum misit illuc: Ac quibus precibus potuit idipsum conatus est impetrare. Summa est:In eodem persistunt cō silio.Miserunt post hæc ad me oratorem: per quem necessitates multas:& pericula prętulerunt:Idq; ipsum uisi sunt asseueranter tueri. Per eūdem rur sus ad parendum sum eos hortatus non suasionibus parcēs: nō minis: aut precibus. Rescripserunt non lenius q̄ fuut per oratorem locuti. Profectus ego illuc fuissem: ut uidebamini optare:Sed inutilem profectionem meam 173. noscebam:& nosco.Ciuitas in summa licentia est. Facinorum longa im punitas coroborauit audaciam.Nullus magistratuū metus:Nulla Recto ribus reuerentia. Quod cuiq; in mentem uenit: id sine penso impletur. Incōmoda hæc & si non probantur primatibus:attamen q̄d horum satel litum adiumento se tegunt: necesse est nō perferant modo illos: sed tuean tur.Breuiarium meum & crux uestra Domine Theanensis ad hos coher cendos satis non sunt.Demoniorum hoc genus fuste non benedictione ma nus eiicitur. Cogitate qui futurus meus animus esset:& quæ consternatio expectantium Legati auxilium: Quod deniq; Legationis Apostolicæ de decus:Veniri ad me dies & noctes: Nūciari cū lachrymis huius oppugna tam esse nocte illa domum: Illius direptam:Conuitiis affectum alterum: alterum pulsatum ac uulneratum:& solis uocibus: ac misera contractione humeri consolari oppressos. Non est facies mea beneficio Dei tam assueta contemptibus:ut pati sine angore has contumelias possit. Nec rursum pu to Domino.N.& .D.uestris tam exosum me esse:ut gratis i seruitore fidei confusiones huiusmodi uelint.Constantiensem:& Rauēnatem rebus non tam laxis exiguum reueriti sunt Tudertini:Perditis nūc cogitate q̄ti me fa cient.ingenio:& dexteritate:quam laudant.V.Dominationes uti quidem possum:ubi ingenio est locus.Sed ubi pręcipitatio:& temeritas regnat ini quus est illi cōgressus:de perturbatis autem in ea ciuitate & agro rebus nō tanta his litteris refero: q̄ta re uera in dies accipio.Pręuidens ego:cū Ro mæ adhuc essem difficultates:quas dico:Audiens quoq; territorio toto pe rusino facinorosis:& crassatoribus:& damnatis plæna omnia esse:petiui de precationibus multis:ut uel solo semestri indulgeretur Barisellus:quo opi nione aliqua metus:& terrerem malos:& adiumēto officialibus essem.Idē in prouincia positus ter:ut puto poposci.Vel inopia trecentorum aureorū: uel occupatione maiorum auditus in præsentem diem non sum: quæ res damno:& admirationi prouincialibus fuit. Marchia Mareschalchum ha bet:Patrimonium habet: Ducatui: cui imprimis est opus:nullus omnino permittitur.Cornetano Episcopo:in adiumentum administrationis suę tre centi pedites sunt attributi:Totidem Rauēnati.Protonotario Sabello Ba

penso cum libet apta pedi. Tusca autem patrios cantus: & nata sub Arno Miscuit Ausoniis: & populo apta legi est. Nec solos eos putes a me obseruari qui biberint ex Helicone: obseruo & qui cupiunt bibere: qui si nondū canunt ipsi aliqd: nos tamen attendunt dum canimus: & quos uoce adhuc non audent adiuuant uotis. Verū hæc prima meo debetur gloria Cosmæ: Qui gremio uatū carmina semp habet. Cui nunc Quarqualius cātat cantamus: & ipsi. Dignus erit cantu nec minus ille tuo. Nominis Vrsini nec te deterreat index. Pectore ne dubita: nil habet ille feri. Mitior ē teneris: & adhuc sine dentibus agnis: Dignus quos tanto sanguine ducit auos. Sed & hęc quoq; altiora: q̄ conuenit. Humiliora tentemus. Baccius sumpta cythara p urbē Nocte sopitas canit ad fenestras: ut prius Cantus Amasina Bacci laudat: ut olim. Est ne Campani memor: ut solebat? An simul Roma latioq; pulsi Cessimus: nulli sumus? & soporū ebibit amnē. Sed uix arbitror: noui q̄ sit officiosus: nisi fortasse qd̄ euenit: ex amāte factus sit amens. Sed parū qcqd faciat laboro: Sit comes nostri modo Saluiati Fidus: & causas iuuet occupati Semp amici. Sed pono iam lyrā. Ad officia trāsco. An dum noster ab arce Saluiatus obscura exiit: ipsisq; tectis? O q̄ sæpe habuit Deos secundos: Qui nō læsit ubiq; cum uocatur: Aures Iupiter arrigit seuera expēdens trutina bonos malosq;. Sed de meo Saluiato diu sum misere cruciatus: quod uidebatur ex corporis morbo tam diuturno concidisse: & in animi angustias: quare pedem referens a tristibus ad lætiora reuertor. De Quarqualio meo qd subodoras? meo inq̄: nec enim fortunas admiror hominū: amplector ingenia. Vultu Quarqualium fusco sed mēte serena Phœbus amat: phœbi pectore nomen habet. Lyra canit: dulciq; uocat Libetrides ore: Pro qbus & dentes perdidit ille duos. Nam Cyrrham nyslæ dum præfert motus Iachus: Irata cyathum fregit in ora manu. Eripere at cytharam nequiit: iuuere puellæ. Has canit in Bacchum: qua licet ille furit. Multa fiūt Romæ quorum nuncium a te expecto. Iocundissimum erit quicquid a calendis Sextilibus scripseris: aut quatriduo prius. Scire etiam cupio: quantum nūc Platyna seuit: Manibus an parcat: abstineatq; pira. Sin defessa cauo discesserit ossa sepulchro: Sparserit in uentos: præfferit an pedibus? & Platinæ quidem quis non ignoscat: si sit iratus? Sed parcendum est mortuis: quibus qui male dicit facile ostendit non audere se certare cum repugnantibus. De grege Pierio sanctos memoremus amicos: Arceat a nobis nulla querela deas. Domitium meum non ignoras quam amem. Ingenio est uiuo: & acri. Dignissimus quem: & tu quoq; habeas inter familiarissimos. Nemini uidetur cessurus eloquentia: nemini gratia poetica. Vtranq; pręstat ęgregie: & est: quem possis Latinum græcum nominare

De obitu Pauli & assumptiōe Xisti.

In Italia natus uersatur cum græcis:& loquitur. Vnum habuit Vatem Verona Domitius illi:Cũ crescat recte dixeris eẽ duos. Nec mior hic fiet molli mihi crede Catullo. Nunc maiore etiam cum calet igne furit. Vides fœlicitatem nostri temporis. Vndiq̧ extant:& offerũt se præclara ingenia:iam ad frontem certatura cum priscis. An te præteriit qua nunc Pomponius arte Instituit Romam:q̃ latio apta docet? Dignus marmoreo quem cõdens longa sepulchro Appia testetur morte Quirine tuum. & ipse plane uidetur id cupere:ut quoniam nasci Romæ non contigit:Romæ moriatur. Doleo Vallẽses meos relictis nobis transfugisse ad Leguleios. Lelius hos genitor misis:phœbo dicarat:Et plæna biberant ex Helicone manu. Nec tñ indixisse bellum existimes:uersantur adhuc nobiscum nõnunq̃:& cantant cum licet. Posse uidẽtur adhuc Martẽ:Iouemq̧ decere :Siue feras acies :fulmina siue canant. Alter bella tonans:latio monstrauit Homerum: Et ferro excisas Laumedõtis opes. Alter Cretei partũ Iouis:igne Gigãtes Absumptos profugo sectaq̧ membra patri. Nec sola Roma est quæ proferat ingenia. Vna duos olim nobis dedit Vmbria uates. Vmbria ab irriguis fontibus apta lyrę. Callimacho accessit :uicitq̧ Proptius illũ : Tertius & nomẽ nũc Sigismundus habet. Sic illi tenero uersu deflentur amores:Et duro clangũt horrida bella sono. Florentinum sodalẽ eiusq̧ eundem collegã: & Vicentinum:& meũ Mantuanum:ac duos insubres aliosq̧ permultos nominis asperitas eripit nobis. An igitur nõ putas aliquã inesse fœlicitatẽ & nomini? Est uero magna. Nec mihi tã Dromo gratus:q̃ Cæsar in ore est. Persephone neq̧ minus:q̃ Philomena placet. At Gryphus:cui nunc uento fortuna secũdo Spirat:& optatum nauigat ad Zephyrum. Mercibus ut redeat cõferta naue Sabeis:Laudis ab ĩgenio plus feret ille suo. In duras uenit hic acies:& mollia furta: Aonioq̧ põt currere quaq̧ pede. Et nequid suspiceris : fuit & olim hoc meũ de Grypho iudicium. Audio Minutolũ nostrum cooptatum esse collegio tuorum. Id si est pugnacẽ collegam accepistis: & qui iam pridem didicit tueri cõem dignitatem. Nam Picena illa fuga non pugna fuit: & ipse inter primipilos dimicans:ea die uirum se præbuit. Sed quo post pugnam uictricia mouerit arma :Qua uictis pacẽ cõditione dedit? Anne Fauentinis etiam nunc finibus instat? Aut fractis illis altera bella parat? Si scias quo sub Duce militauerit: desinas mirari tãtam esse in eo bellicam disciplinam:ardoremq̧ tantum pręliandi. Sed nõ patiar incognitũ tibi esse Ducem:qui adeo militẽ admiraris. Mœnia restituit quondã Romana Camillus:Nunc latio uictor pręsidet ille foro. Causas uerus agit:cedũt subsellia uero : Eius pro sanctis legibus acta probant. Mirum est uerum esse cum qui poeta fuerit. Nam de Camillo non attinet dicere:fuit inter rarissimos,

Leon. Gryphus.

Ia. Minutolus.

Apud Ariminum.

Porrige manc preces superis:& uespere clama:Nil aliud:q̄ dii reddite tem pla sonent. Implora:& Stacoli nostri preces collipedulas. Stacolus in men sa Iouis est:epulisq; Deorū: Praripit & magno pocula sæpe Ioui. Nihil nō impetrabit Stacolus:si uota nuncupet. Exorare data potuit si numina pro le: In reditum poterit flectere:& illa meum. Videor mihi esse inter meos: dum de uobis:& cogito:& scribo. Nostra uides quali procurram gaudia lingua: Dum uidear musas: Italiamq; loqui. De Germanicis idem omnino nō possum. Accitus q̄uis precibusq; rogatus Apollo Inuertit nares: olfaci ensq; fugit. Volui nunc tentare an & de Italia possem. Gaudeo nondum isthic esse me mortuum:& ita uiuere:ut si iam fœtea in Germania:adhuc tn̄ in Italia spirem. Vale. Herbipoli nonis Octobris. M.cccclxxi.

Augustinus Vrbinas.

Campanus Cardinali Papiensi.

DO absens absenti manum quam postulas:do pectus:do me to tum in complexum:sed uideor ne amplecti numen meum? an amplector? an somnio? Roma mihi non inuento te: Roma non fuit. nihil uidi:nihil audiui:nihil gustaui pristinæ uoluptatis. Abiisse omnia tecum una uidebantur. Sena nonnihil memoria reliquiarum tuarum me re creauerat:sed quæris q̄ fortem me inter alpes:ac niues Germaniæ præstite rim: dicam uno uerbo. Itinere toto Campanum me præbui: forti anime:& quali Romam perferre solebam. Montes: stagna: niues: Flumina: saxa tuli. & plane omnia uincit:qui cupit. Te uero tanta cum molestia carui: ut iam desiderium ferre uix possim:& nisi tāta nouitas rerum nos attraxisset: properassem ad te: quod breui facturus uideor ni reuertare. Ea enim sum natura: ut carere cæterorum quos amem præsentia ægre. tua nullo modo queam. Expecto itaq; reditum tuum:resarturus quicquid deliciarum Ger mania diffluerit. Vale.

Papiensis Gentili Vrbinati.

INteriora consilia tua sapientiora longe sunt meis. Cogitasti sa nius:cū ad quieté uitæ: tum ad gradū:de quo isusurraui auribus tuis. obtuli ego qd̄ obuiū habui:& qd̄ uno uerbo meo effici po terat. de re Florētina nec opinatus aliqd̄ eram:nec te ad eā uertisse aīum no ueram. Bene fecisti indicare oia. Audi nunc cōtra Papiēsem. Si de Sacerdotio Pisano cōsicies quod offers: bñficio æterno me obligabis. Addes ad dome sticam sustentationē pabulum nō contēnendum:& pignus certissimū be niuolentiæ dabis: ante oculos semp futurū. Idq; ut facias p nr̄a amicicia pe to. Quanto aūt tēpestiuius procuratio impetrabit: tanto minus erit & dif ficultatis:& operæ. Lege Cancellariæ cauet ne resignata intra xx. diem an te obitum cedentis pro resignatis putentur: sed solo obitu uacent. Itaq;

hanc ſcyllam ſi potes declina. In deſiderio autem tuo ſumma fide: & re-
ligione obligo tibi animum meum:& operam ſtrenuam:quantācunq; con
celleric Deus:nec puto operoſam impetrationem futuram:partim propter
ea:quæ tu non minus uere:ꝗ prudenter rememoras:partim propter inter-
ceſſores:quos tibi ſcio:& polliceor fideles futuros.Hortor tamen:ut de ſum
mouendis interim competitoribus cogites: iis loquor qui timendi merito
ſunt.Nullum nomino: ſed tu aulā Pontificis luſtra & eos conſidera. Non
minus iſthinc:ꝗ hinc præparanda eſt fabrica hæc.Itaq;: & hoc uigila.Bire
ta:ut erant ad Campanum miſi.Adhuc iter ſulphura eſt.Vale.

Xiſto.iiii.Pontifici Maximo Ia.Cardinalis Legatus.

338 On ceſſaui per hos dies magna animorum diuerſitate mederi
affectibus:qui ſatis proni ad ſcandala uidebantur.Audiui ad ſa
tietatem horis omnibus hos peruſinos.Deſideria etiam: & cupi
ditates omnes agnoui.Quibus in locis pericula eſſent diligenter proſpexi.
Hodie tandem gratia Dei omnipotentis:& fœlicitate Beatitudinis ueſtræ
inſaculatores eorum electi incluſiq; ſunt:nōmodo ſine ullis tumultibus: ut
aſſolet fieri:ſed tota Ciuitate laudante:atq; approbante.Viginti numero ii
ſunt:quaterni portis ſingulis attributi:Ita quidē partiti iter ſe: ut nulli uel
præteritos:uel contemptos ſe iudicent.Benedictus Deus:qui ſeruum Bea
titudinis ueſtræ:& mandata ſibi impoſita pie aſpexit.Reliquū operis nunc
eſt:ut iuſte:ac ſecundum ſtatuta ciuitatis officiorum diſtributio fiat. Ad
quam rem aduigilabo aſſidue:& moderabor affectibus:ſi qui intemperan
tius cuperent.Cōmendo me pedibus Beatitudinis ueſtræ:quam altiſſimus
augeat:& conſeruet.Peruſiæ.ii.Octobris.M.cccclxxi.

Sipontino.

339 Ipontine Pontifex ſalue. Lætor & ego in tanta inopia ueteris
conſuetudinis noſtræ pręſidatum tuum in propinquo eſſe:ut cō
uenire:& colloqui ſine incōmodo noſtro ſæpe poſſimus.Id a me
officioſiſſime fiet mox:ut legationis primos labores abſoluero: nec leues:
ut ſcis:nec operis parui. Incidere in hæc noſtra initia & Peruſina comitia:
quę raro tumultibus uacant: & Tudertina ſeditio: quę occultis ſuffragiis
alitur.Vtrūq; ſane exercitatiſſimo nedum nouo pręſidi graue.Comitia ipſa
ad finem perducta iam ſunt non quiete modo:ſed ſummo ciuitatis conſen
ſu.Tudertum quo angar nunc reliquum eſt.Eius is morbus eſt: ut & ſana
ri ſine piculo: & negligi ſine interitu nequeat.Ad cū me paro: quęcūq; exi
tū dederit Deus.Si culpa uacauero modice ferā.Veniā poſt hęc Fulgineū.
Inde erūt nři cōgreſſus:& familiaris oium rerū cōmentatio.Itaq; ſi placet:
ad id temporis deſiderium noſtrum ſeruemus.Tuo teſtimonio de Deme-

trio noſtro apprime ſum delectatus:nec.n.iudicio falleris: Epigrammate autẽ imprimis:cui & grauitas:& nitor:& non diffluens latinitas ineſt.Gratulor in uiri huius cognitionem ueniſſe:& tibi gratias ago. Ero poſthac nõ amicus tantum:ſed doctrinæ ſuæ laudator:atq; ingenii . Vt tu mihi cũ dediſti:ita uiciſſim illi nos ſponde.Doleo in hunc annum conduci eũ nõ poſſe.Cathedræ omnes iam ſunt deſtinatæ:& dicta ſalaria.Si ãmonitus deſiderii huius non dies multos ante fuiſſem:erat uirtuti ſuæ non incommodus locus.Hunc multorum ſuffragio tulit Lilius quidam Tiphernas ad doctrinam q̃tum uideo dexter.Si ueniens annus me legatum:Demetrium idipſũ optantem habebit:implebit accumulate quod quærimus.Nunc Sipontine mi uale:& beniuolentiam ſerua collectam ſtudiis noſtris:auctam officiis:firmatam ſi ueri filii ſumus:charitate unius:eiuſdemq; parẽtis Niceni: ad quem ſcribens commendationem ſemper ſui Papiẽſis adiicies. Peruſiæ ad.xiiii.diem octobris.M.cccclxxi.

R.Vicecancellario.

Ideo q̃ta charitate Dñatio ueſtra rem omnem ſui ſeruitoris ſuſcipiat:Et quid ad preces ultimarum litterarum mearum cum Beatiſſimo.D.Noſtro effecerit.Ago illi non quales debeo: ſed quas poſſum gratias.Dominus Deus ꝓ me referet debitas.Ego quoq; nullas referendi occaſiones omittam.Indicabit dies q̃ iſta animo meo inſideant.De profectione Senenſi:& reditu ad urbem:intelligo clementiam Pontificis noſtri:quæ multa eſt:& magni a me eſtimatur. Conabor affectu: & fide non ſemel atq; iterum:ſed perpetuo illi gratias agere: Actiones meas ita inſtituens:ut facile in gratũ ſe non bñficium cõtuliſſe fateat̃. Vtar benignitate cõceſſa: & Senas ibo:& reuertar Peruſiam:atq; inde ad pedes ſuę Beatitudinis contẽdam.Ante tamen quæ componenda in Prouincia fuerint diligenter componam:nihil perturbatum relinquens:aut quod perſonam Legati deſideret.De re Tudertina quod promittam nõ habeo.Maior eſt ęgritudo eius ciuitatis:q̃ ut ſanari inermis Legati opera poſſit. Nihil ĩ ea ęgit Conſtantiẽ:Nihil Rauennas.Quid aget Papienſis ambobus longe inferior:Pontificis manu ad ſanitatem opus eſt.Niſi Romæ diſſidentes pacentur:& reditus imperetur eiectis:contemnentur nimium mandata omnia:& mandata Legati: ut iam nonnullis in rebus contemni ſunt cœpta. Ego tamen quæ potero officio meo ſine defatigatione impendam.Quoad uſq; Pius:& Paulus cauſam ipſi ciuitatis non cognouerunt:& mali medicinam dederunt:quietem capere populus in factiones diuiſus non potuit. Idem ut faciat Beatiſſimus Xiſtus conſulo:& rogo.Sua ciuitas eſt: & oues paſcuæ ſuæ: ex quibus quicq̃d perit: damno & detrimento Eccleſiæ perit.

Papienſis.Spero incurrentia multa indicio erunt noſtro affectui.Legi codicellum gratiſſimum incluſum litteris: qui manu noſtra eſt ſcriptus.Statim eum ſum oſculatus.Noſco quid uir optimus Ioannes Baptiſta ad mãdata iniuncta reſcripſerit:& de mente Regis quid ſperet.Innumeræ pietati ueſtræ ſint gratiæ:& retribuat Dominus quod ipſe non poſſum.Succedant uel ſecus deſideria noſtra:impleta tamen a patre meo Niceno conſueta in filium officia dicam.De Rege illo ſum meritus optime:& meritorum meorum ſunt apud me chirographi ſui teſtimonia multa . Pro iis nec petii unq̃ quicq̃:nec appetii.Quod appeto nunc neceſſitatis eſt non uolũtatis.Vt non mẽdicem:non ut affluam : ut liberior animus ſit : nõ ut arca plænior:his deprecationibus poſcitur.Domini fiat uolũtas.In manu.n.ſua cor Regis:& quo uult illud inclinat.Ego Niceni mei ſum.Eius ero dum uiuam.Deſinam uiuere:cum gratitudo hæc deſinere incipiet. Compoſitis iã Peruſiæ omnibus:ciuitateq; ex ſumma ſuſpenſione animorum ad tranquilitatem deducta cogito nunc præſidatus reliquum uiſere.Sicubi ero:ſi qua de meis actionibus ſecunda parum fama affertur ad uos non ſileat pater. Corripiat libere filium correctionis cupidum : ac patientem.Valeat Reuerendiſſima Dominatio ueſtra: cui Dominus ſit cuſtos ſemper : & comes. Peruſiæ.xxi.Nouembris.M.cccclxxi.

T.Cardinali de Monteferrato

LAudo diligentiam D.ueſtræ utilem eccleſiæ: & temporibus neceſſariam .Gratias quoq; a nobis omnibus deberi illi exiſtimo : & quas poſſum ago ego imprimis. Quæcũq; de me ſpoponderit.D.ueſtra illa conſtanter pręſtabo.Spondeat autẽ quæ cenſeat ipſa utilia:& ab amicis cenſeri intelligit.Nil cõmutabo. Nil addam : aut minuã. Huius promiſſi ſeruet has litteras teſtes:manu mea ſcriptas.In magnis:ac grauibus non ſoleo mentem mutare.Cõmendo me Dignationi ueſtræ: cui ſit Deus protector:ac cuſtos.Peruſiæ die.xxi.Nouembris:M.cccclxxi. 342

Gentili Vrbinati.

DOleo languore tuo:Campano gratias ago quod litteris ſuis lãguorẽ depulerit.Quod illas ad me truncas miſeris:tibi ſuccenſeo.Timuiſti uidelicet ne pro iis:quas Florẽtiam me inuito portaſti:& nunq̃ reſtituiſti:has retinerem.Pyratę ad pyratã rara in pugna merces.His tamen particulis mirifice ſum recreatus. Præſens uel abſens idem eſt in laudibus meis.Cumulus meritorum eius adeo iam in immẽſum creuit:ut ad retributionem:uel imperio:uel Pontificatu ſit opus.Riſum excitauerunt:quę de pultibus Theutonicorum iocatur.Ad uolriculum pſytaci crocei ungues antea decrant:abſolutum nunc Pſytacum Germania reddi 343

dit. Iam cistella opes est: in quam rediens includatur. Nulla cōmodior Piē tina cella. In ea cātare suauius discet. Iā. n. heroiū natio illa ceruisiis infusca uit. Vale: & Laurentiū ex me saluta. Perusiæ. xxv. Nouēbris. M. cccclxxi.

L. &. N. Cardinalibus Vrsino: & Theanneñ.

344 Distuli respondere. D. Vestris quod exitum mandatorum conti nuo expectaui: ut non frustra illas legendo occuparem. Nunc ui dens in eadem mente persisti quod actum est nuncio. Conatus sum exequi quod in rebus Tudertinis litteræ uestræ: & breue Sanctissimi D. N. iubebant. Vocaui illico ad me. d. Egidium de Turri meum in ea ci uitate locumtenentem: hominem grauem: & ad quæuis magna idoneum. Monstratis quæ mandabantur monui q̄ta diligentia posset Tudertinorū animos ad ordinationem Pontificis inclinare: ostenderetq̄ nil esse in ea: qd̄ merito uideretur timendum: &. n. suam Sanctitatē illis fauere: me propitiū esse: Quos formidare intus non iniuria possent ciuitate excludi: eos tā tum reduci: qui propter tenuitatem quieturi haud dubie essent: Montechi um in Legati potestate futurum: Arcem autem: unde trepidari aliquid po terat in omnem eorum casum non defuturam: Nollent in tanto beneficio D. Nostri: &. D. Vestrarū pertinaciter agere: Acquiescerent sanis consiliis: idq̄ omni studio agerent: ut parendi facilitate uestram ac meam ī eos mē tem ad benemerendum augerent: Futurum si aliter fieret: ut sero eos inuti lis consilii pœniteret: Et. n. non passurum. D. nostrum eam ciuitatem cum suo: & sedis dedecore lacerari diutius: Et eo usq̄ obedientiam negligi: do nec ad extremum interitum esset perducta: Necessariam omnino mox ani maduersionem aliquam: Quę cum post longam patientiam adhibetur so leat semper damnum: & dedecus secum afferre: Curarent proinde dum tē pus est illam auertere: Et parendo superiores sibi conciliare: Non prouoca re obsistendo. Addidi multa: quæ longum esset describere. Reuersus Tu dertum cum his mandatis nihil omisit quod ad persuadendum spectaret. Dexteritate: qua potuit imperata temptauit. Rescripsit tandem nulla ra tione potuisse illos adduci ut tantum exulum numerum patiantur reduci: Esse inter reducendos quos magisq̄ Matheum timeant: & iusto odio habe ant: Quibus reductis futura nihilominus sit in metu: & dissidio ciuitas: nec habitura quietem: quę quæritur. Multis tandem exhortationibus: multis consiliis huc rediisse illorum assensum: ut iis exclusis: quos ad me inclu sa cedula. D. Egidius misit: Reliquos: q̄q̄ grauate acquiescant: reduci. His ego intellectis cōmunicaui rem omnem cum Brachio Perusino: ut uiderē: si quid hinc sanitatis posset afferri. Illis enim amicus illorum tamen duriciā damnet: cernens & ipse pericula eorum: & tolerabilem conditionem: quæ

a.D.uestris fertur. Bis Cācellarium suum misit illuc: Ac quibus precibus potuit idipsum conatus est impetrare. Summa est: In eodem persistunt eō silio. Miserunt post hæc ad me oratorem: per quem necessitates multas: & pericula prętulerunt: Idq; ipsum uisi sunt asseueranter tueri. Per eūdem rursus ad parendum sum eos hortatus non suasionibus parcēs: nō minis: aut precibus. Rescripserunt non lenius q̄ sunt per oratorem locuti. Profectus ego illuc fuissem: ut uidebamini optare: Sed inutilem profectionem meam noscebam: & nosco. Ciuitas in summa licentia est. Facinorum longa impunitas coroborauit audaciam. Nullus magistratuū metus: Nulla Rectoribus reuerentia. Quod cuiq; in mentem uenit: id sine penso impletur. Incōmoda hæc & si non probantur primatibus: attamen q̄d horum satellitum adiumento se tegunt: necesse est nō perferant modo illos: sed tueantur. Breuiarium meum & crux uestra Domine Theanensis ad hos cohercendos satis non sunt. Demoniorum hoc genus fuste non benedictione manus eiicitur. Cogitate qui futurus meus animus esset: & quæ consternatio expectantium Legati auxilium: Quod deniq; Legationis Apostolicæ decus: Venire ad me dies & noctes: Nūciari cū lachrymis huius oppugnatam esse nocte illa domum: Illius direptam: Conuitiis affectum alterum: alterum pulsatum ac uulneratum: & solis uocibus: ac misera contractione humeri consolari oppressos. Non est facies mea beneficio Dei tam assueta contemptibus: ut pati sine angore has contumelias possit. Nec rursum puto Domino. N. & . D. uestris tam exosum me esse: ut gratis i seruitore fidei confusiones huiusmodi uelint. Constantiensem: & Rauēnatem rebus non tam laxis exiguum reueriti sunt Tudertini: Perditis nūc cogitate q̄ti me facient. ingenio: & dexteritate: quam laudant. V. Dominationes uti quidem possum: ubi ingenio est locus. Sed ubi pręcipitatio: & temeritas regnat iniquus est illi cōgressus: de perturbatis autem in ea ciuitate & agro rebus nō tanta his litteris refero: q̄ta re uera in dies accipio. Pręuidens ego: cū Romæ adhuc essem difficultates: quas dico: Audiens quoq; territorio toto perusino facinorosis: & crassatoribus: & damnatis plæna omnia esse: petiui deprecationibus multis: ut uel solo semestri indulgeretur Barisellus: quo opinione aliqua metus: & terrerem malos: & adiumēto officialibus essem. Idē in prouincia positus ter: ut puto poposci. Vel inopia trecentorum aureorū: uel occupatione maiorum auditus in præsentem diem non sum: quæ res damno: & admirationi prouincialibus fuit. Marchia Marescalchum habet: Patrimonium habet: Ducatui: cui imprimis est opus: nullus omnino permittitur. Cornetano Episcopo: in adiumentum administrationis suę trecenti pedites sunt attributi: Totidem Rauēnati. Protonotario Sabello Ba

rīſellus utiq; eſt datus. Mihi neſcio qua fiducia: uel uirium mearum: uel tē/porum: in poſtulatis nulla eſt gratia. Si impetrare hunc potuiſſem fuiſſent Tudertina itinera latrociniis nullis infeſta: Nec tam frequenter audita ſpolia: & uulnera iter agētium. Potuiſſem quoq; inteſtinis malis quæ dixi: bonam medicinæ partem afferre. Sed ignoſcant mihi. D. ueſtræ: dicam li/bere quod expertus olim Theanenſis ueriſſimum comprobabit. Magna aliquando Romæ de Legatis abſentibus eſt negligentia: & magno detri mento Eccleſiæ ſæpe illis non creditur. Quādiu hic ero quæ cenſebo utilia ſcribam & petam. A uobis uero non creditus commendabo Deo quos iu/uare ipſe non potero. Redeo ad rem. Prima cauſa hæc eſt cur Tudertum profectus non ſum. Alteram patiēter audite. Aut perſuaſionibus: aut ui re duci exules quæritis: ſi perſuaſionibus: iam a Locumtenente meo & me ſūt perſuaſiones omnes conſumptæ: & nullæ: quæ ad rem facerent prętermiſ/ſæ. Nolunt perſuaderi. Affirmant acriora iter ſe atq; eiectos eſſe nūc odia: q̄ antea fuerint: & ſuſpitiones machinationum maiores: Conſortium autē ambobus in eadem ciuitate pacatum nunq̄ futurum: Ad alendam quoq; diſſenſionem non referre utrum Matheus reducatur: aut quiuis ex familia ſua. Ad illum. n. mox quicunq; erit: concurſum amicorum futurum: Quos non paucos eſſe ſciant: & ſine Duce non timeant: oblato duce formident. Ratio in Zelotopia ſtatus ſane mala non eſt: & qui ſtatū habēt ex ſe ipſis id iudicent. Sin uero ad uim confugiēdum putatis: uidete rogo an uis ipſa ſit utilis: & num cōſumptę ciuitati extremam miſeriam addat. Præſidio eo dem: quo reducti exules uiolenter erunt nimirum & uidebūtur tuendi. Præ ſidio aſſiduo fatigare afflictos calamitas: liberare periculum. Vtrumlibet fiat: minime ad recreādam ciuitatem meo iudicio eſt opportunum. Exitus eſt. In perſuadendo: & rogando impleta ſunt ueſtra mandata. In cogendo nulla eſt inermi Legato poteſtas. Brachii: ad quem ſcribitis: in Piceno ſunt copiæ. Nec ex tam longinquo aduocari facile poſſunt. In armandis autem prouincialibus nec firmum præſidium eſt: nec diuturnum. Sine tumultu ēt armari non ualent. Ad pacem quoq; prouinciæ minimum expedit mutuis odiis uicinos accendi. Si conditio Tudertinorum de ſcripta in cedula pla cet. ſexaginta pedites tantum ad tutelam reducendorū: & ad cohibendos ſatellites ſunt meo iudicio ſatis. Rebus enim pacatis: & ſuſpitione amota: primates ipſi ad utrūq; erunt adiumento cōtinuo. Verum ex eo genere mi lites eſſe oportet: quos nec qui reducunt: nec qui reducuntur ſuſpectos me rito habeant. Scripſi quod in tota re eſt. Sapientia ueſtra: quę ſaluti ſunt ſta tuat. Honoris mei curā non negligat. Pro uobis Dominis pati omnia poſ ſum: Sine proficiēdi autem ſpe ad perſpicuū dedecus ꝓficiſci nec poſſum:

nec debeo. Valete. Fulginii. xiiii. Decembris. M.cccclxxi.

R. Vicecancellario. S.R.E.

Vdio Cardinales duos nouissime factos esse: Legatos uero quosque qui ad rem christianam proficiscantur: In iis. D. uestram ad Hispaniam mitti. Cardinalibus quidem pro nostra consuetudine gratulor. Legationes quoque non damno: sunt ut confido ad uerum: non ueri speciem sunt a uobis decretę. Tantorum operum initia Deus secundet. In his rebus hoc tantum ingratum: molestumque est: quod Dominatione uestra ut uideo: erit carendum: quam amo: quam mihi amicissimam sentio: & in qua collocatae iam erant spes: cogitationesque meae. Magno non solum patrocinio: sed ornamento uitae uideor spoliari. Sed quando Pontifici: & Patribus: & dignationi uestrae ita est uisum: Diuina pietas id probet. Euntem: operantem: & redeuntem non deserat: Spiritum quoque fortitudinis & consilii in omnibus praestet. Seruum uero absente si non despicit. D. uestra: iuxdicii sui est quantum fieri per commodum reipublicae possit: ut uel serus sit introitus: uel reditus celer. Dies profert saepe multa: ut homini non expectata: ita in magnis rebus ad consilium capiendum utilia. Administratio etiam tanti officii concupita a multis: Temptata a nonnullis: A duobus iam diminuta. Varia quoque nostrae curiae Fortuna: peregrinationem si necessitas sit: breuem: si uoluntas: nullam meo iudicio postulat. Fulginii. xxvi. Decembris M.cccclxxi.

Cancellaria Apostolica.

Ol. Neapolitano: &. M. Aquilegien. Cardinalibus Ia. Cardinalis Papien.

Vis fieri hoc posse crederet Reuerendissimi patres: ut uno eodemque nuncio tristaretur animus: & laeticiam caperet? Factum tamen est in me ipso. Audita enim Legatione uestra in Turcos: alterius quidem mari: alterius terra: in utrunque affectum sum simul adductus. Gaudium attulit: quod excitari tandem uidemur a Somno: quod magni defensores dantur fidelibus: quodque in negocium Christi exeunt principes Ecclesiae: duo: quorum uirtus: & fides digna sacerdotum opera possunt praestare. Rursum tristiciam fecit: quod a patribus meis tam insperate diuellor: quibus nil erat iocundius. Si Romam rediero: Si ad peregrinas nationes uos ibitis: quaeso: quibus cum erit mihi sermo tam liber? Solamen tam frequens? Tam familiare gratumque consortium? Id unum uidelicet propter quod erat in desiderio urbs: uobis abeuntibus tollitur. Abesse iam placet: nec in supremo digressu doloris hunc sensum accipiam. Sed quando sic expedit: & decreta uestra sic iubent: Ite fideles animae bonis omnibus. A porta urbis uos excipiens Dominus: inuia sit Dux: in laboribus sustentator: In discriminibus custos: In consiliis lumen: in mandatis perfector. conatibus quoque det suc

cessum:quem quęritis:& nomini gloriam : quæ pie agentibus debita est.
Neapolitano meo non noceant uenti:Non obsistant scopuli:non cœli ul-
la grauitas obsit.Pateant maria:sinus :angustiæ:& portus. Aquilegiēsem
quoq; non turbent longa itinera:non tetricæ alpes: & duræ. Non barba
rorum superba ingenia.In labiis eius cum exhortationes operum sancto-
rum aperientur fauus fit mellis:inclinent : erigant :flectant :concitent cor
da hominum quocunq; est opus.In congressum uero hostium si quando ē
ueniendum o domine Deus exurge:& exaltetur manus tua . Reminiscere
miserationum tuarum:& misericordiarum tuarum : quæ a sæculo sunt : ne
forte dicant in gentibus: Vbi ē deus eorum.Effunde iram tuam in eos :qui
te non nouerunt:& in regna terræ quæ nomen tuum non inuocant . Fiant
uiæ illorum tenebræ:& lubricum:& Angelus Domini persequens eos .Sa
cerdotes uero tui:quos dico Celsi uictoria tibi gratias agāt :Nomini sācto
benedicant: & in cruce tua gloriantes eodem quoq; te reduce ad sanctam
Apostolicam Sedem incolumes redeant.Si adiuuare Reuerendissimi pa-
tres legationem uestram tantam : ac tam operosam cōsilio : opibus:aut ul
lis meis laboribus possem:præstarem ultro cūcta pietatis:& amantissimæ
mentis officia. Sed cū his omnibus plane destituar pręstabo corde : uoto:
& precibus:quod pręstari nunc scripto inspicitis. uobiscum semper peregri
nabitur animus : & curarum uestrarum semper particeps erit. Deus:q iux-
ta uerbum Apostoli corda nostra probat: scit quia non mentior:& qd pla-
nis hæc oculis scribo. Valete in Domino. Fulginii.xxvii.M.cccclxxi.

M.Episcopo Terdonēsi.

147
Eniens his diebus Assisium uiam inspexi a sacello Angellorū ur
bem uersus tua liberalitate inchoatam:ac prope iam pulcherri-
mo latericio absolutam. Laudaui id primum:& nomini benedi
xi.Inde profectus Fulginium opera etiam sum contemplatus eadem benefi
centia passim pluribus in locis instaurata:Prætorium autem imprimis: qd
tenebrosum ante & deforme adeuntibus :nūc lætitia sua arridet .commen
daui hæc quoq;:& tibi sum gratulatus. Quod ergo in his operibus fruor:
quod tuo beneficio habito bene:& in cubiculo dormio parietibus:& lacu-
nari mirifice adornato:gratias innumeras ago.Memoriæ apud hos prouin
ciales tuæ diu hæc seruient. Vale. Fulginii.xxvii.Decembris.M.cccclxxi.

Falconi Synobaldo Clerico Cameræ Apostolicæ.

148
Alco & si salutem nullam a me meritus sis :attamen salue.Quē
n.amabas ante alios:ante alios quoq; e Gallia rediens comple-
cti debebas:Diuersio ad me multi nō erat dispēdii. Poteras una
opera:& beniuolentiæ nostræ facere satis: & te ac tuos ex longo itinere re

creare. Erratum hoc multorum officiorum poena necesse est apud iudicem acrem luatur. Id meo tempore: & commodo fiet. Nunc saluum uenisse te gaudeo: & ut foelix sit reditus opto. Scribe quae uitę tibi sit futura cōditio: Et quiescendum an negociandum existimes. Conuersa omnia inuenisse te puto: etiam Papiensem tuum: qui tantum ocii amator in tantos Perusinae agitationis fluctus sponte processerit. praesens seruitium: immo & seruitia dura uideri tibi existimo: & tot laboribus non iteranda. In quam tandem partem inclines nescio. In quam inclinaturus sis scire ex te cupio. Cōmunica omnia: nec tam consilium pete: q̄ explica. Malo more meo emendare te: q̄ instituere. Vacua si sine me redeūti uisa tibi est Roma: quid prouinciam hanc uideri mihi sine te est necessarium? Placebat ante: Reuerso Falcone displicere nunc incipit. Vide fraterni amoris quanta sit uis. Aduolare ad te cupio: Tarditina: Tudertina dicere uolui negocia retinent. Alieni praesidatus poenas nunc pendo. Corrigere cogor: quod quartum iam mensem magnorum quorundam isthic cura non corrigit. Si qua in his: ut in caeteris foelicitas erit: pacata undiq; prouincia reuertar ad uos: & mille te osculis ubicunq; inuenero dissuauiabor. Nunc uale: & noctes nostras loquendo consumptas litteris instauremus assiduis. Laurentio: & tuis omnibus salutem dices ex me. Fulginii. xxvii. Decembris. M. cccclxxi.

Lucae de Lenis Thesaurario Perusiae.

QVod isthic accidere tibi significas: mihi quoq; id accidit: ut sine te: & Tyburtino uidear solus. Vestro consortio nil erat iucundius. Habebam quibus cum: & iocarer: & cōmunicarem: & labores omnes leuarem. Nunc cum Luca tantum Vissano mihi res est homine tetrico: & cui exhilarare faciem labor: Ridere mors sit. Apud Abbatem mox si per imbres licebit: resumemus laeticiam. De Putio nostro beniuolentiae tuae gratias ago. Percommode est factum: ut iter hac ageret. Dedi ei litteras Romam ferendas: quas Tabellariorum inopia dies aliquando multos retineo. Hortare Tyburtinum ad munus suum bene implendum. Adiuua quoq; cum potes. Aestimationi meę quod datis: & uestrae datis. Communes nobis sunt animi: & res: & spes. Vale. Fulginii. xxviii. Decembris. M. cccclxxi.

Angelo Episcopo Tyburtino.

PErusini tui te mirifice laudant. Agunt & gratias: quod absente me Proprę̄sidē te eis reliquerim. Parui iudiciū hoc nō est aestimādum. Acuta ciuitas bona: & mala primo experimento agnoscit. Nec ad detrahēdū q̄ laudandū est segnior. Tuere opibus hāc apud eos partam opinionē uirtutis: quę & Romę: & in p̄uincia est profutura. Eā uero:

si cõtinuare in finẽ poteris triumphũ bñ regẽdi tibi decerno. Tifernatibus añ:& Reatinis præfuisti:quorũ leues:& contentiosæ semp sunt res. Nunc si Perusinis eodem animo præeris: Nihil iam in ditione Ecclesiæ superest: quod non inferius tuis actionibus putem. Sunt enim in factiones diuisi: ut scis:sibi ipsis semper infesti. Rectoribus semper molesti:& quod uinci nullis conatibus potest: plus adhuc manu q̃ ingenio:& lingua ueloces. Litteras eorum mittam ad Reatinũ nostrũ legendas Põtifici:ut tu uirtutis: ego iudicii:laudari ambo possimus. Vale. Fulginii. xxix. Decẽbris. M.cccclxxi.

Campano.

CAmpane Campane Campane:Cedo manum: cedo pectus:cedo genas:& oculos. Totum te mihi in complexum præbe:& oscula. Insanio lætitia reditus tui. Vt bene fuit tibi: ut bene nunc est? Vt alpes:& niues fortiter pertulisti? Vt sustinuisti tam diu desiderium nostri? Affectu nimio sum tecũ hæc scribens:tecum quoq; loquor: exulto: & iocor. Dic acturum quæ postulo; & sursum da te mihi in complexum. Quid rides? An non recœpto dulce mihi facere est amico?

Ioanni Petro Arriuabeno.

ZAchariæ nostri consilium placet. Nil eo uel ad meum:uel uexatoris mei stomacum aptius. Valeant iam arces tam illi qui abstulit:q̃ mihi inutiles. Silendum posthac est:& nil ultra temptandum. Fiunt aliquãdo poma die mitiora:q̃ studio:minusq; edentibus nocẽt. Tibi mi frater pro tam fraterno in me animo: pro cura tam sæpe de rebus meis suscepta: pro angore etiam: quem mecum pariter in his angustiis fers: sempiternas gratias ago: Non quales amicorum uulgus solet: sed quales pia:& grata mens concipit. Plane confiteor esse te unum: a quo supra cæteros amer:& quem amare ego inter alios debeam. Sed hæc in priuatis; In publicis aliquid. Vidisti ne oro: quo tandem euaserit Senatus ille tam longus:& tacitus? Quid ais nunc? Num ne diuinaui Perusiam ueniens? Putas parci præsenti apud uos potuisse? Nullo nullo ingenio declinari Hungaria poterat. Mea erat cunctorum uel ingratis suffragiis. Cupiebam ante in urbem redire. Sic inhæreo prouinciæ nunc: ut auelli; inde nec uelim: nec patiar. Quid ergo dices? Ad cõmunem salutem adeunda tibi dura non putas? Nil mi Mantuane: nec mortem quidem publici boni causa defugio. Sed insident animo cordatissimi:& sensatissimi:& optimi patris Cardinalis sancti Angeli crebris senatibus inculcata consilia. Pecuniam: non Legatum quærit Hungaria. Sat ibi Legatorum est: cum stipendium mittitur. Dic oro ubi id fit? aut parari unde gentiũ queat? Soli:& i aurẽ hæc pauca. Rescribe ergo ad me: quẽ pgressum Legatões hæ habeãt:& ad quẽ diẽ sint exituræ;

Hungarica legatio.

tum qd Meccenas tuus noui cõsilii capiat. Audio reditur ũ illũ Bononiam. Reditus causam: & tẽpus scire ex te cupio. Plæna sit epistola tua: ut cum legendo ad calcem peruenero nil supersit: qđ itelligere amplius aueam. Fulginii calendis Ianuarii. M. cccclxxii.

Falconi.

LAudo tuum propositum Falco: ea tamẽ lege: ut si qua bene gerendæ rei se alicunde offert occasio illam non negligas. Omnia quærere: nihil obuium præhendere æque in uitio sunt. Dies tibi administrator erit consilii. Tu quoq3 rei tuæ non deeris. Intelligo quid de Legatis: & Cardinalibus nũcies. Magna res: & sermonis multi i populis. Sed me uide. Idem quod tu: de tanti operis exitu puto. Raro discrepãt nostra iudicia: conciliata sic a natura: ut alternis ẽt obtutibus illico pateant. De re: & Legatis hęc pauca: de consobrino adhuc pauciora: quando consumpto patrimonio tam misere reliquiis parcimus: ne omnino nihil uideamur egisse: extorque uel surripe hos quiq3 custodes: & Thesaurario Perusino litteris indicari id cura. Ad Teruisinum: si eius patrocinio est opus: hen tibi cum iis meis epistolam. Aliquid q̃ nihil homini inopi est satius. Vale: & sæpe scribe. Fulginii calendis Ianuarii. M. cccclxxii.

B. Cardinali Niceno.

ACceptis litteris Pontificis nostri: & tuæ Dignationis Reuerendissime pater: ne horæ quidem unius iterposita mora misi Perusiam ubi agebat Onophrius: & conatus sum non illum modo: sed Magistratum quoq3 ciuitatis in sententiam nostram adducere. Non rescripsit Onophrius. Venit ad me hodie uesperi: mortuo q̃ uiuo similior. Summa omnium est: nec ipse uult: Nec tibi quantũ uideo expedit. Annũ sextum supra sexagesimum agit. Corpore est graui: Rhedæ iam aptiore q̃ equo. Egerrime audit: sic ut inclamari semper sit opus. Porro autem qđ est cæteris grauius: maior illum hernia q̃ olim Nestorem premit. Vigilare noctu non potest. Interdiu quantum licet a labore se uendicat. Cogitat quoq3 quottidie referre se in patriam: & lectionem artemq3: decursa prope uita dimittere. & factum iam esset ni Perusini quos sui amãtissimos habet: hũc etiam annum magnis ab eo precibus impetrassent. Cõplectar uerbo uno. Præter doctrinam: quæ mediocris non est: nil in eo uideo quod ad rem tuam putem: ac commodum. Hortatus sum: ut ad te saltem Romam ueniret excusaturus præsenti imbecillitate: quod alioquin litteris excusari tam bene non posset. Iurauit in his summæ hiemis incõmodis uix sine periculo se uenisse Fulginiũ. Meo iudicio quærendus est alter: qui & iter: & uigilias: & angores tuos non raros: nec breues tolerare ualentius queat. Damno au

Onophrius Medicus.

tem:quod reddente præsertim Pontifice recusaris Valerium. Inutilis hæc tua est:& parum forsan æstimata modestia. Medici multi sunt Romę. Domi ẽt alter est reliquus. Nõ tam ꝓderit Xisto dimissus Valerius: q̃ nocebit tibi in comitatu nõ habitus. De ualitudine agitur:& uita: quarũ rerum causa contrahenda sunt omnia. Hoc quod attendis leue est:& superfluum. Me audi Nicene. Valerium recipe: In quo: ut absint cætera: quæ certe sunt summa: hoc est quidem imprimis: quod recrrenutibus morbis tuis assuetus: nil habet incognitum: quod ad lenitudinem illico tollendum q̃ languorem sit necessarium. Sed de Medico hactenus: De Gallica nunc Legatione quod sequitur. Si est spes boni aliqua: ut putas: nil uereare præstantissime pater: Constanti animo perfice quod conandum cœpisti. Non te ætas: nõ ualitudo: non longitudo itineris terreat: Deus erit sublevator in omnibus. Obumbrabit tibi scapulis suis. In fide tua te periclitari non sinet: nec supra id temptari quod possis. Iter agẽs: stans: cogitans astatorem illum habebis. Cum Propheta cantabis. Exaltatur sicut unicornis cornu meum:& senectus mea in misericordia uberi. Vides in quas angustias adducta christiana res sit:& q̃ propinquet flamma nostri incẽdii: & quam multos teneat sine metu socordia. Nulla in re Patriarcha Sedis amissæ: Cardinalis Romanæ ecclesiæ: in tãto cœtu sententiæ primæ Senator: extremũ uitæ actum exercere dignius potest. Si hanc occasionem laudis porrigeret Deus: animæ certæ fideli quærenda uotis: ac precibus esset: Quid agimus Romę Nicene? Quid intra tecta nostra molimur? Quid assequimur meriti? Marcemur ocio. Conterimur annis. Nil obuiat oculis: quod non mentem contristet. In desideriis: In ambitionibus: In contentionibus tota nostra est actio. Extra quoq̃ sunt curę aliquis dicet. Esse eas confiteor: sed salutares: sed liberas: sed nostri consilii atq̃ arbitrii: In quibus decernere cum uelis:& ex aliena imbecillitate nõ semp pendere: solamen est magnũ. Vita porro nostra in dies extenuatur: ut uides. In occasum uergit lumen: quo cernimus. Ambulate inquit Saluator: dum lumẽ habetis: ut filii lucis sitis: ne uos tenebræ appræhendant. Si quærimus gloriam: ultima quidem ualitudinis non est expectanda iactura. Ad eam enim in dies conditio fit nostra infirmior. Quod superest uirium spiritu:& mente firmemus:& conferamus ad lucrum. Sin uero salutem animæ cupimus: cuius causa:& fides est:& religio:& sacerdotum omnis professio: operemur itidem: dum tempus habemus bonum ad omnes: maxime autem ad domesticos fidei. In hoc uno merces est copiosa: Iccirco non fallens: quod ab illo est repromissa: qui ueritas est:& credentes non decipit. Magna recreatio spiritus: magnum leuamen mentis: Magna curarum est quies hora illa

Valerius medicus.

supprema sanctorum operum meminisse: Ante oculos stare labores ꝑ fide exhaustos: Tum recordari ambitionis nullius causa publicam salutem desertam. Insanio: uirum fortissimum ad ea hortari: quorum ipse domestico exemplo: nedum praecepto: Magistrum se aliis praebuit. Sed nescio quem impetum sequor ab initio epistolae huius conceptum. Itaq; Nicene pater militet Deo: & Plebi suae sanctae hi ultimi dies. Proficiscere in Galliam. Excita solito amplius sensus aegregios. Effunde diuitias ingenii. Calefac spiritu oris corda frigentia. Declaratio sermonum tuorum illuminet: & itellectum det paruulis. Miretur aliquando Gallia: quod iamdudum miratur Italia. Natio ingens est: plena populo: Clara militia: assueta Christi obsequiis: Campum habens latissimum: In quo serere: & colligere messem uberrimã miserae Italiae potes. Miserae inquam Italiae: quod iam diu non credidit: Miseriori quod ad se iri non obstitit: Miserrimae: quod nunc quoq; uexata non sentit. Qui te Senem tantae auctoritatis patrem: tot morbis affectum circumferri pro Christo in sella uidebunt: & studium Romanae Sedis in tam miserabili rerum facie cernent: & moueri mentibus poterunt: & Nicenum antistitem: utcũq; res cadat: dignum sacerdotio Dei: & gloria sempiterna contendent. Mihi quidem abitus tuus: etsi ad sensum est molestissimus: quod patre carendum intelligo: quo p̄sente & incolumi uiuo: & ualeo. at tamen quod priuata post habenda sunt publicis: nõ potest non salutaris: non iucundus uideri: praesertim: quod nõ in Hungariam: quo meus Aquilegiensis: non in Helespontum: quo meus Neapolitanus: sed in uicinam Galliam mitteris: Itinere leni: hospitio: & populis non inhumanis frequenti: ubi & commode ad ualitudinem esse: & inde ad nos Legatione non diuturna redire facile possis. i pater a complexu filii: benedicente Domino: comitante Spiritu sancto: Angelis eius dextra: & laeua te sustinẽtibus. Nil obstet piis desideriis tuis: Nil sanctos conatus abrumpat. Intret iusta postulatio in conspectu Regum: & Principum. Audiat terra omnia uerba oris tui. Fluat ut ros eloquium tuum. quasi imber super herbam: & quasi stillae super gramina. Deniq; munere omni Legatõis plene ad salutem perfecto: in Italiam: in urbem: in nostros complexus glorians in Domino redeas. Tuus interim Papiensis acceptorum beneficiorum memor: ad publica mente erectus: ut ista eueniant uotis: & sacrificiis sine itermissione precabitur. Non obliuiscetur patris. Absentẽ cogitatione non deseret. Aderit omnibus locis. Peregrinabitur: & collaborabit: & singulorum siue durae siue sint laeta particeps fiet. Si uero reuocari Romam illum contingat: uoluntate: & opera anteiri se a quoq̃ pro Niceno suo non patietur. Imperator erit: Admonitor erit: propugnator quoq; fiet: si ita sit necessari

um. Deniq; nullum filii: atq; adeo amantis filii: uel negligi: uel intermitti officium finet. Tu quoq; pater amplissime abiens benedicito mihi: & sensum nostri animi fer tecum: ac refer. Vera charitas nec tempore ullo nec loco diffingitur. De Barisello præstabo quod dixi. Nec est q̃d mihi gratias agas: Mei sunt quos habes in tuis. Archangelo quoq; Raphaelis tui fratri faciam potestatem: quã quæris: & rebus eius fauebo. De me tibi gratias ago. Intelligo rursum: quid Ioannes Baptista noster de mente Regis rescripserit. Si idipsum præstabitur: nil ad rem meam: & libertatem optacius. Cogita amplius de filiis tuis ante discessum: & fundamẽta statuas: In quibus ipsi extruere reliquum operis possint. Quid ais Papiensis: duo ex multis: primum ut Regi tui: si uideatur scribas: & q̃ tuus sim: Illius etiam testimoniũ chirographi tui feras. Alterum: ut Sypontini nostri sis memor. Angustas res suas noscis. Nil præsule illo miserius. Qui audierunt in tanto quæstu: Apostolicæ munere patruum nepoti post habitum: mirantur factum: & cogitant multa. Resarci hanc scissuram honoris sui grandi aliquo sacerdotio: ne uitam pẽdulam agat: & manibus dubiis semper cibetur. Amo illũ: & domus tuæ æstimationẽ q̃ amplissimã esse opto. Da ueniã si liberius scribo. Id charitas imperat. Iterũ Vale. Fulginii calendis Ianuarii. M.cccclxxii.

Francisco Decano Tholetano.

Satis uereor Francisce pater: ne Legationes hæ uestræ plus tumultus sint habituræ: q̃ fructus. Experti olim Legatos sæpius sumus. Quid oro ab illis ægregium? Vtinam & non aliquid aliquando damnosum. Sine fide iam in populis sunt nostræ cruces: & uoces: & lachrymæ. Ad quæstum circummitti putantur. Moueri hanc ob causam se illi non sinunt. Intuens hæc olim Pius tuus: Venite inquit non ite: aut date. consumpta uidelicet cognoscebat quæ uelut noua nunc aggredimur. Quid quæso in Hispaniam tanti moliminis Legatus? Quid in Galliam: atq; Britãniam? Quid per Italiam quoq;? Si ut pecuniam eruat nulla: uel contemnenda pendetur. Si ut militem habeat: mitti ille qui poterit? Omnia si non bellis: at bellorum sunt metibus plena. Adde quod nec hic miles est utilis: consumpturus ante stipendium: q̃ ad longinquum hostem perueniat. Quid dicam de classe? Ad quem in ea usum Legatus? Vt magno uidelicet nomine inopiam nostram circumferat: & ridiculos nos Barbaris faciat. De Hungaria sperari quidem aliquid posset: si cum Legato decerneretur pecunia. Sed ea ubi est? Trecenta annua unde prouenient? Patrum Caruagial nostri memores sumus: qui totiẽs nos ridebat: quotiens de

Legato prius:q̄ pecunia inibamus consilia. Sexennali apud eas gentes Legatione didicerat:nil uacuo Legato esse inanius. Cum metu haec scribo:dānans me ipsum:quod tanti Senatus non sequor iudicium. Sed tecum mihi est sermo:& tacere tecum interiores curas non possum:quas clam futuras: pro tua in me charitate non dubito. Quid ergo expedit dices? Quid tui cōsilii est Papiensis? Breuis epistola Francisce tanta de re non capit consiliū. Adde quod facilius:quae improbem cerno:q̄ quae putem utilia. Cito ergo anticipēt nos Domine misericordiae tuae:quia pauperes facti sumus nimis. Adiuua nos:& libera nos:& propicius esto peccatis nostris propter nomē tuum. De Thesaurario autem in locum Treuisini suffecto: rem admiratus sum magis q̄ causam. Nō absimile hoc est caeteris nostris:uiuētium diu pœna ea est:ut multa frequenter gementibus oculis uideant. Vale pater: Et quod coepisti:scribe saepe ad me:& multum scribe:& minuta quaeq; etiam scribe. Fulginii calendis Ianuarii. M.cccclxxii.

Campanus Ia. Papiensi Cardinali. 316

Ebeo Perusinis omnibus multum:nam & ciuitate me donauerunt: & repugnante nemine publicis muneribus praefecerunt: & redeuntem aliquando secedentemq; per ęstatem:aut in praeputianos meos ex Tuscia transeuntem omni:prosecuti sunt munificentia: quę pręstari:& priuatim:& publice potuit:atq; ita: ut certare singuli:concurrere uniuersi in me ornando uiderentur. Sed fuit peculiaris quędam beniuolentia cum Valerianis meis:quorum primus mihi compaternitate cōiunctus est familiaritate non mediocri:postremo tot:tantisq; officiis:ut satisfacere nisi te adiutore nullo modo possim. Venit aliquando Romam ad me iacentem in lecto:pecuniae uim magnam non obtulit:sed proiecit:dimisitq; in sinu recusantis. Eunti paulo post ad balnea maiorem submisit per petua aegritudine mea:ita sollicitus:ut ex Laciniano usq; medicum magni nominis Romam ad me perduxerit:& tamen ex plurimis paucissima numeraui. Vides quo studio cupiam cōmendari tibi eum:cui tanta ex me debeātur. Veniet ad te:& ueniet ea fiducia:qua ad me solet. Quę postulabit intelliges. Praestabis Campano tuo quicqd Valerianis meis pręsertim huic iuniori praestiteris. Vale. Romę. xiiii. Ianuarii. M.cccclxxii.

Campanus Cardinali Papiensi. 317

E Caesariano quidem illi amicorum studio cesserim nec solum ualde uolo:sed omnino uolo quae uolo: modo ad amici uel dignitatem:uel utilitatem pertineant. Vetera sunt beneficia Valerianorum:sed ideo apud me recentiora quia uetera. Amicorum enim illi minime debemus:cui nouissime. Tu uero ne pręscribas mihi oro:q̄ multos

tibi Perusinorum: aut quantū cōmendē. Parietes medius fidius illius urbis uelim tibi mea gratia esse charissimos. Sunt Valeriani inter paucissimos mei: sed ita ut centum sint Perusiæ: quos paulo minus amem q̄ illos: decē quos comparem: nōnulli quos anteponam. Reuolue fasciculos litterarum mearum: quas proximis decem mensibus e Germania dedi: uidebis quā to studio: quantis precibus Pirinellos meos tibi cōmendauerim. Censes ne parua esse beniuolentiæ pignora quæ tam procul in tātis occupationibus rerum ualere: mecum potuerunt. Tum Marianum Balionum ueterem uici num: & prope squalem: meum cuius uxorem: ut olim uirginiculam mode stissimam: ita nūc probissimam fœminam his ꝓpe manibus educaui. Ma riani quoq; auunculum uirum Surianę meę putas ne posse fieri: ut non om ni tibi studio cōmendem? Philippo Pirinello præfecturam eam postulauit quam maiores sui nunq̄ habuerūt: ipsi magna fieri iniuria uideatur: si non habeat. Vir est grauis: integer: domi quietus: foris industrius: familiæ nō mi nus modestæ: q̄ magnę: & cui si cætera desint: hoc satis esse apud te poterit quod meus est. Sed quid hos nomino: Compara ad fastidium aures nisi ꝓ uincia decedas. Iam quem mortuum Perusini tibi nunciauerant: quottidia nis Perusinorum cōmendationibus itelliges uiuere. Cupio te uidere: ut om nia uideam. Ago gratias quod Perino meo tantum præstiteris: quantum potuisti. Vale.

Campano.

Litterę tuę Campane tam cupide lectæ a me sunt: tam sæpe ī ma nus assumptę: ut uel bidui tractatione cōsumptæ iam uideant. Quem enim Romę complecti: & in complexu suauiari non po tui: affectum de eo omnem in his ipsis expleui. Doles me non inuentum in urbe. Quid tu? Non dolori putas fuisse: Campanum redeuntem Papiensis ulnis excipi non licuisse? Pertesum uehementer est prouinciæ: ac tam cir cumscripti imperii. Legatiōi quidē utriq; esse uno tempore finis debebat: ut quibus uidelicet idem afferretur laboris exitus: idem quoq; consuetæ uo luptatis principium fieret. Sed breui: ut puto: tecum ero: & iacturam hanc temporis ad satietatem restituemus. Interim scribe: & te mihi conserua. Perino tuo: quem non minus laudas: q̄ commendas: quid non tua causa opto præstare? Sed rursum qa nō facultate destituor? Præfecturæ oēs ēt mi nimę præoccupatę sunt Pōtificis breuibus. Nullā quā uel dare possim: uel cōfirmare mihi est reliqua. Pauli defuncti indoles in successo rē pulchre ma nauit: eligēdarū potestas adimitur populis: & qd̄ exhortatōni nō datur ex torquetur imperio. Eum tamen admonui prouinciam totam lustraret ani mo: & si quid liberum teneret: non tam peteret: q̄ acciperet. Testimonio

eius & uoluntas nostra & necessitas abunde tibi pbabitur. Vale uitæ meæ & dignitatis unicũ decus. Fulginii .xv. Ianuarii. M.cccclxxii.

N. Cardinali Theanẽsi.

Miseram ecclesiam Theanensis: nos etiam miseriores: qui quottidie inconsutilem Domini tunicam scindimus. Quid ex te audio de legibus nostri conclauis? Quid de tanta iusiurandi: & uoti religione? Quid item de nostris Episcopis: qui ut sentẽtia & loco: sic & exemplo anteire reliquos debent. Qualis oro est ille prætextus .ss. ut leuentur Pontificatus onera: Iuuenes duo contra leges creentur? Si non ridiculũ apud sensatos hoc est: nonne ignominiosũ est nostro collegio? Quid nos alii? nunquid non Cardinales? Nunquid non membra Pontificis? Nunqd non fideles: & ad hæc leuanda onera utiles? Illo ipo prætextu quid arguitur aliud nisi deesse in nobis: & tanto patrum numero: qui subleuare Pontificẽ possint. Si sancta uincula erant frangenda: an non poterat minus turpis erpati nostri causa excogitari. Eodem eodem ut cerno: procliui labuntur omnia. Miror autem nos semper in noua fortuna: quos tam breui tempore tãta præteriti obliuio teneat. Sum memor cũ hisce de legibus in conclaui ageretur: dissuasisse me multum ne fierent: non quod non sanctas putarem: sed qd̃ uidissem Pontificibus ingratas olim fuisse. Iacebas ex febri tu tunc. Nemo uehementius illas suasit. Nemo mihi durius obstitit hoc ipso: qui nunc audientibus nobis ligari posse Pontificem negat. Si ligari nõ potest cur ut ligaretur pugnabat? Si ligari potest cur tantopere est sibi aduersus? Pontificatus ne oro: tam paucis diebus ingeniũ aliud doctrinamq; attulit? Illud uero est Theanensis: In summa potestate summam licentiã quærimus. Ac ne minus uideamur posse q̃ homines putant: nostri arbitrii esse omnia uolumus. Interim nec Dei: nec ultionis suę memores sumus. Timeo nobis: & propter nos sedi Romanæ. Quãdiu Paulus in eodem iureiurando mansit ac uoto: successum præbuit Deus. Mox ut uiolauit: uno iudicio æstimatiõis & uitę est facta iactura. Clamat Propheta: Reddite uota uestra Domino Deo uestro Terribili: & ei: qui aufert spiritum Principum: Terribili apud Reges terræ. Abstulit spiritum Pauli? Eiq; nonmodo uocem: sed ne testem quidem interitus in morte miserrima liquit. Sed lamentis sit finis: quando in iis sine fructu est nostra consumptio. Precemur Deũ aspiciat gregẽ suũ: & pastorẽ eius nõ deserat. Vale in dño. Fulginii .xiiii. Ianuarii. M.cccclxxii.

Michaeli Carcano Religioso obseruantiæ.

AVdio te prædicaturum Mediolani hoc proximo quadragesimali Ieiunio: Id mihi admodum placet: & propter salutem populi sæ ciuitatis: & propter me ipsum. Possideo: ut nosti: Papiensem

Dux Galleacius.

Ecclesiam:quam amare facilius possum:q̃ adiuuare. Eius arces duas leuis momenti abstulit mihi nuper Dux ob eam causam mihi iratus:quod præsenti Pōtifici in electione non sum suffragatus: secutus ut libere dicam: cō scientiam magisq̃ gratiam. Res illi ad statum exigua est:Mihi ad æstimationem non parua. Offensus est Syrus Petri discipulus:Papiēsium olim cō uersor:& custos semper eius ecclesiæ. Nec uideo q̃ bene incolumi conscientia retinere eas inuito Episcopo possit. Natura est acer:ut nosti:& in iracūdia uix exorabilis. Ingenio & arte uinci sæpius solet:q̃ precibus. Mētes eiusmodi solent in utranq; partem esse uehementes. Ad duritatem nimiam ac lenitatem:spiritus etiam Dei miranda in talibus operatur. Nescio q̃ tibi cū eo comertium sit:diebus: quibus dura etiam corda molliri ad pœnitētiam solent:Tui nominis serui dei tunc plurimū solent requiri. Quæso charitatē tuam in Domino Saluatore nostro: ut si quem aditum ad cor eius te nanscisci contingat:Beatissimo Syro restitutionem hanc opereris:In qua illi & mihi gratię & meriti obsequium fiet. In omnem autem occasionem ita deriuare in hanc rem sermonem tuum memento:ut ex te esse cōsilium: nō ex me artificium putet. Id.n.ad cætera est illi ingenii:ut difficillimum pręstet semper:quod optari multum intelligit. Scribo quæ audio:& quæ ad rem profutura existimo. Scribo etiam sensato:& sancto: ut nec prudentia:nec taciturnitas uenire mihi in dubium possit. De te hactenus non sum meritus ulla in re. Mereri tamē semper optaui. Virtus tua:& claritas:& animus ad pia semper paratus faciunt ut sine meritis id oneris fidenter tibi imponam. Si Deus occasionem hanc pręstat:arripe eam. Si minus:exu'cer.ida non sunt:quæ sanari non possunt. Vt cunq; res cadat tuus est Papiensis:& erit dum uiuet. Tibi Dominus sit subleuator: & comes. Beneuale indefesse Dei præco. Fulginii.xvii.Ianuarii.M.cccclxxii.

Antonio Forliuiensi Clerico Cameræ Apostolicæ.

EGi tibi gratias manu Secretarii:Agonūc mea. In causa Guidantonii bene curata sunt omnia. Pręstitū illi a nobis est:quod præstari conditione temporum potuit. Ante tamen uenturum Messiam Hebreorum puto:q̃ gemmę destinatę creditoribus permittantur. Superueniens necessitas:ut turbo illas arripiet. Pauli nanq; ad duritatem res omnis redibit. Ais Nicenum accelerare suam profectionem:ut mature in Galliam perueniat. Quid si hoc tātum studii redibit ad nihilum? An nō me dices prophetam? Non iturum illum propheto:si in me esse aliquid iudicii putas id crede:quod dico:non ibit:erit Romæ ad colendam Sedem:quam datam a Pontifice prædicas. Exitum mox cōtemplare. Qui uero mitti me ad Hungariam tam multis argumentis cōtendeeit:factum id est:aut quod

mihi tribuat multum: aut quod Aquilegiensem suum nimium amet. Maiores orationi suæ q̃ animo gratias ago. De legatione Rauenatis: & mea: q̄d diuturniores anno futuras nō credis facile assētio. Quin pœnitere illos opinor ab initio datas: & nūc etiam cupere fortasse etiam quærere: qua minus turpi uia ante annum possint eripere. Seruient quidē in hoc desiderio meo: qui compositis pene omnibus hinc cupio absolui. De studio quærendæ pecuniæ in missionem legatorum & obitu Massani nostri: & Anglicanis ecclesiis: & Lausanensi etiā: intelligo quæ scribas. Ex nostris sunt moribus oīa. Fortunet Deus quę facimus. Illud durius: & dolēdum magis: quod ad tollendas conclauis leges aduocantur consilia. Sed quorum consilia Antoni? Eorum uidelicet quibus ad consequendum Cardinalatum expedit illas sublatas. Prælatis: quos memoras: quid Romę ambitiosius per hos annos uidimus? Aut tam ridiculum fuit sermonibus hominum? Hoccine est uerū cōsilium quęrere: an consilii umbratilē speciem. offundi tenebræ oculis q̄dem insensatorum hominum argumentis inanibus possunt: sed nec sensatorum possunt nec Dei: Ad cuius tribunal cum iudicandi sistemur: ex Prophetæ dictis nō Aristotelis: res nostra stabit aut cadet. Reddite inquit uota uestra Domino Deo uestro: Terribili & ei qui aufert spiritum Principū: Terribili apud Reges terrę. Abstulit spiritum Pauli: qui uotum suum dissoluit. Abstulit Taruisini præsulis: quod ad dissoluendum impudens consilium dedit. Videant quo progrediantur & qui consulunt: & qui consilium capiunt. De rebus humanis non est disceptatio. Dei & populi sui res in iudicium ueniunt. Exempla recentia ante oculos stent: & calamitas impendens ceruicibus ammoneat nos placari Deum oportere: non irrideri. Hannibal ad portas est: non nostra: sed nostrum sanguinem sitiens: Nec utri regnēt: sed utri sint certans. Miseros nos atq; iterum miseros: quorum adhuc corda tempestas tam propinqua non moueat. Vale. Fulginii. xviii. Ianuarii. M. cccclxxii.

De legatione hūgarica

Stephanus Nardinus.

Theodorus.

Florentinis.

QVod a nobis petitis contenderunt & nuper Senenses: ut dirimēdæ liti inter Foyanenses: & Lucianenses arbitrium sumerē. Multa licet me grauent: nonnulla Dignitati parum conueniant: exitus harum rerum sint semper incerti: anteferendam tamen charitatem omnibus duximus. Amamus uos. Amamus Senenses. Apud alteros educati sumus: apud alteros creuimus. Meritis multis utraq; ciuitas nobis est patria. Suasimus semper ambabus pacem. Non præstare cum petitur: est molestum: ac graue. Proinde assentimus uobis: & benedicente Deo: permittēte Pontifice: onus accipimus. Non tamen impræsentiarum: sine graui incō

si cōtinuare in finē poteris triumphū bñ regēdi tibi decerno. Tifernatibus añ: & Reatinis præfuisti: quorū leues: & contentiosæ semp sunt res. Nunc si Perusinis eodem animo præeris: Nihil iam in ditione Ecclesiæ superest: quod non inferius tuis actionibus putem. Sunt enim in factiones diuisi: ut scis: sibi ipsis semper infesti. Rectoribus semper molesti: & quod uinci nullis conatibus potest: plus adhuc manu q̄ ingenio: & lingua ueloces. Litteras eorum mittam ad Reatinū nostrū legendas Pōtifici: ut tu uirtutis: ego iudicii: laudari ambo possimus. Vale. Fulginii. xxix. Decēbris. M. cccclxxi.

Campano.

CAmpane Campane Campane: Cedo manum: cedo pectus: cedo genas: & oculos. Totum te mihi in complexum præbe: & oscula. Insanio lætitia reditus tui. Vt bene fuit tibi: ut bene nunc est? Vt alpes: & niues fortiter pertulisti? Vt sustinuisti tam diu desiderium nostri? Affectu nimio sum tecū hæc scribens: tecum quoq; loquor: exulto: & iocor. Dic acturum quæ postulo: & sursum da te mihi in complexum. Quid rides? An non recœpto dulce mihi facere est amico?

Ioanni Petro Arriuabeno.

ZAchariæ nostri consilium placet. Nil eo uel ad meum: uel uexatoris mei stomacum aptius. Valeant iam arces tam illi qui abstulit: q̄ mihi inutiles. Silendum posthac est: & nil ultra temptandum. Fiunt aliquādo poma die mitiora: q̄ studio: minusq; edentibus nocēt. Tibi mi frater pro tam fraterno in me animo: pro cura tam sæpe de rebus meis suscepta: pro angore etiam: quem mecum pariter in his angustiis fers: sempiternas gratias ago: Non quales amicorum uulgus solet: sed quales pia: & grata mens concipit. Plane confiteor esse te unum: a quo supra cæteros amer: & quem amare ego inter alios debeam. Sed hæc in priuatis; In publicis aliquid. Vidisti ne oro: quo tandem euaserit Senatus ille tam longus: & tacitus? Quid ais nunc? Num ne diuinaui Perusiam ueniens? Putas

Hungarica legatio.

parci præsenti apud uos potuisse? Nullo nullo ingenio declinari Hungaria poterat. Mea erat cunctorum uel ingratis suffragiis. Cupiebam ante in urbem redire. Sic inhæreo prouinciæ nunc: ut auelli inde nec uelim: nec patiar. Quid ergo dices? Ad cōmunem salutem adeunda tibi dura non putas? Nil mi Mantuane: nec mortem quidem publici boni causa defugio. Sed in fident animo cordatissimi: & sensatissimi: & optimi patris Cardinalis sancti Angeli crebris senatibus inculcata consilia. Pecuniam: non Legatum quærit Hungaria. Sat ibi Legatorum est: cum stipendium mittitur. Dic oro ubi id fit? aut parari unde gentiū queat? Soli: & i aurē hæc pauca. Rescribe ergo ad me: quē pgressum Legatões hæ habeāt: & ad quē diē sint exituræ;

tum q̃d Mecœnas tuus noui cōsilii capiat. Audio reditūrū illū Bononiam. Reditus causam: & tēpus scire ex te cupio. Plæna sit epistola tua: ut cum legendo ad calcem peruenero nil supersit: q̃d itelligere amplius aueam. Fulginii calendis Ianuarii. M. cccclxxii.

Falconi.

LAudo tuum propositum Falco: ea tamē lege: ut si qua bene gerendæ rei se alicunde offert occasio illam non negligas. Omnia quærere: nihil obuium præhendere æque in uitio sunt. Dies tibi administrator erit consilii. Tu quoq; rei tuæ non deeris. Intelligo quid de Legatis: & Cardinalibus nūcies. Magna res: & sermonis multi i populis. Sed me uide. Idem quod tu: de tanti operis exitu puto. Raro discrepāt nostra iudicia: conciliata sic a natura: ut alternis ēt obtutibus illico pateant. De te: & Legatis hęc pauca: de consobrino adhuc pauciora: quando consumpto patrimonio tam misere reliquiis parcimus: ne omnino nihil uideamur egisse: extorque uel surripe hos quiq; custodes: & Thesaurario Perusino litteris indicari id cura. Ad Teruisinum: si eius patrocinio est opus: hen tibi cum iis meis epistolam. Aliquid q̃ nihil homini inopi est satius. Vale: & sæpe scribe. Fulginii calendis Ianuarii. M. cccclxxii.

B. Cardinali Niceno.

ACceptis litteris Pontificis nostri: & tuæ Dignationis Reuerendissime pater: ne horæ quidem unius iterposita mora misi Perusiam ubi agebat Onophrius: & conatus sum non illum modo: sed Magistratum quoq; ciuitatis in sententiam nostram adducere. Non rescripsit Onophrius. Venit ad me hodie uesperi: mortuo q̃ uiuo similior. Summa omnium est: nec ipse uult: Nec tibi quantū uideo expedit. Annū sextum supra sexagesimum agit. Corpore est graui: Rhedæ iam aptiore q̃ equo. Egerrime audit: sic ut inclamari semper sit opus. Porro autem q̃d est cæteris grauius: maior illum hernia q̃ olim Nestorem premit. Vigilare noctu non potest. Interdiu quantum licet a labore se uendicat. Cogitat quoq; quottidie referre se in patriam: & lectionem artemq;: decursa prope uita dimittere. & factum iam esset ni Perusini quos sui amātissimos habet: hūc etiam annum magnis ab eo precibus impetrassent. Cōplectar uerbo uno. Præter doctrinam: quæ mediocris non est: nil in eo uideo quod ad rem tuam putem: ac commodum. Hortatus sum: ut ad te saltem Romam ueniret excusaturus præsenti imbecillitate: quod alioquin litteris excusari tam bene non posset. Iurauit in his summæ hiemis incōmodis uix sine periculo se uenisse Fulginiū. Meo iudicio quærendus est alter: qui & iter: & uigilias: & angores tuos non raros; nec breues tolerare ualentius queat. Damno au- Onophrius Medicus.

tem:quod reddente prǽsertim Pontifice recusaris Valerium. Inutilis hæc tua est:& parum forsan æstimata modestia. Medici multi sunt Romę. Domi ẽt alter est reliquus. Nõ tam ꝓderit Xisto dimissus Valerius:q̃ nocebit tibi in comitatu nõ habitus. De ualitudine agitur:& uita:quarũ rerum causa contrahenda sunt omnia. Hoc quod attendis leue est:& superfluum. Me audi Nicene. Valerium recipe:In quo:ut absint cætera:quæ certe sunt summa: hoc est quidem imprimis: quod recurrentibus morbis tuis assuetus: nil habet incognitum: quod ad lenitudinem illico tollendum ꝗ languorem sit necessarium. Sed de Medico hactenus: De Gallica nunc Legatione quod sequitur. Si est spes boni aliqua:ut putas: nil uereare præstantissime pater: Constanti animo perfice quod conandum cœpisti. Non te ætas: nõ ualitudo:non longitudo itineris terreat: Deus erit sublevator in omnibus. Obumbrabit tibi scapulis suis. In fide tua te periclitari non sinet:nec supra id temptari quod possis. Iter agẽs:stans:cogitans astatorem illum habebis. Cum Propheta cantabis. Exaltatur sicut unicornis cor meum:& senectus mea in misericordia uberi. Vides in quas angustias adducta christiana res sit:& q̃ propinquet flamma nostri incẽdii: & quam multos teneat sine metu socordia. Nulla in re Patriarcha Sedis amissæ: Cardinalis Romanæ ecclesiæ:in tãto cœtu sententiæ primæ Senator: extremũ uitæ actum exercere dignius potest. Si hanc occasionem laudis porrigeret Deus:animæ certæ fideli quærenda uotis:ac precibus esset. Quid agimus Romę Nicene? Quid intra tecta nostra molimur? Quid assequimur meriti? Marcemur ocio. Conterimur annis. Nil obuiat oculis:quod non mentem contristet. In desideriis: In ambitionibus: In contentionibus tota nostra est actio. Extra quoq; sunt curę aliquis dicet. Esse eas confiteor:sed salutares:sed liberas: sed nostri consilii atq; arbitrii: In quibus decernere cum uelis:& ex aliena imbecillitate nõ semp pendere:solamen est magnũ. Vita porro nostra in dies extenuatur:ut uides. In occasum uergit lumen: quo cernimus. Ambulate inquit Saluator:dum lumẽ habetis:ut filii lucis sitis: ne uos tenebræ apprehendant. Si quærimus gloriam: ultima quidem ualitudinis non est expectanda iactura. Ad eam enim in dies conditio sit nostra infirmior. Quod superest uirium spiritu:& mente firmemus:& conferamus ad lucrum. Sin uero salutem animæ cupimus:cuius causa:& fides est:& religio:& sacerdotum omnis professio:operemur itidem: dum tempus habemus bonum ad omnes: maxime autem ad domesticos fidei. In hoc uno merces est copiosa: Iccirco non fallens: quod ab illo est repromissa: qui ueritas est: & credentes non decipit. Magna recreatio spiritus: magnum leuamen mentis: Magna curarum est quies hora illa

Valerius medicus.

suppręma sanctorum operum meminisse: Ante oculos stare labores p fide exhaustos: Tum recordari ambitionis nullius causa publicam salutem desertam. Insanio: uirum fortissimum ad ea hortari: quorum ipse domestico exemplo: nedum præcepto: Magistrum se aliis præbuit. Sed nescio quem impetum sequor ab initio epistolæ huius conceptum. Itaq; Nicene pater militét Deo: & Plæbi suæ sanctæ hi ultimi dies. Proficiscere in Galliam. Excita solito amplius sensus ægregios. Effunde diuitias ingenii. Calefac spiritu oris corda frigentia. Declaratio sermonum tuorum illuminet: & itellectum det paruulis. Miretur aliquando Gallia: quod iamdudum miratur Italia. Natio ingens est: plæna populo: Clara militia: assueta Christi obsequiis: Campum habens latissimum: In quo serere: & colligere messem uberrimā miseræ Italiæ potes. Miseræ inquam Italiæ: quod iam diu non credidit: Miseriori quod ad se iri non obstitit: Miserrimæ: quod nunc quoq; uexata non sentit. Qui te Senem tantæ auctoritatis patrem: tot morbis affectum circumferri pro Christo in sella uidebunt: & studium Romanæ Sedis in tam miserabili rerum facie cernent: & moueri mentibus poterunt: & Nicenum antistitem: utcūq; res cadat: dignum sacerdotio Dei: & gloria sempiterna contendent. Mihi quidem abitus tuus: etsi ad sensum est molestissimus: quod patre carendum intelligo: quo pręsente & incolumi uiuo: & ualeo. at tamen quod priuata post habenda sunt publicis: nō potest non salutaris: non iucundus uideri: præsertim: quod nō in Hungariam: quo meus Aquilegiensis: non in Helespontum: quo meus Neapolitanus: sed in uicinam Galliam mitteris: Itinere leni: hospitio: & populis non in humanis frequentiis: ubi & commode ad ualitudinem esse: & inde ad nos Legatione non diuturna redire facile possis. I pater a complexu filii: benedicente Domino: comitante Spiritu sancto: Angelis eius dextra: & læua te sustinētibus. Nil obstet piis desideriis tuis: Nil sanctos conatus abrumpat. Intret iusta postulatio in conspectu Regum: & Principum. Audiat terra omnia uerba oris tui. Fluat ut ros eloquium tuum. quasi imber super hærbam: & quasi stillæ super gramina. Deniq; munere omni Legatōis plæne ad salutem perfecto: in Italiam: in urbem: in nostros complexus glorians in Domino redeas. Tuus interim Papiensis acceptorum beneficiorum memor: ad publica mente erectus: ut ista eueniant uotis: & sacrificiis sine itermissione precabitur. Non obliuiscetur patris. Absentē cogitatione non deseret. Aderit omnibus locis. Peregrinabitur: & collaborabit: & singulorum siue dura: siue sint læta particeps fiet. Si uero reuocari Romam illum contingat: uoluntate: & opera anteiri se a quoq̄ pro Niceno suo non patietur. Imperator erit: Ad monitor erit: propugnator quoq; fiet: si ita sit necessari

um. Deniq; nullum filii: atq; adeo amantis filii: uel negligi: uel intermitti of
ficium finet. Tu quoq; pater amplissime abiens benedicito mihi: & sensum
nostri animi fer tecum: ac refer. Vera charitas nec tempore ullo nec loco di
stingitur. De Barisello præstabo quod dixi. Nec est q̄d mihi gratias agas:
Mei sunt quos habes in tuis. Archangelo quoq; Raphaelis tui fratri faci-
am potestatem: quā quæris: & rebus eius fauebo. De me tibi gratias ago.
Intelligo rursum: quid Ioannes Baptista noster de mente Regis rescripse-
rit. Si idipsum præstabitur: nil ad rem meam: & libertatem optacius. Cogi
ta amplius de filiis tuis ante discessum: & fundamēta statuæ: In quibus ipsi
extruere reliquum operis possint. Quid ais Papiensis: duo ex multis: pri-
mum ut Regi tu: si uideatur scribas: & q̄ tuus sim: Illius etiam testimoniū
chirographi tui feras. Alterum: ut Sypontini nostri sis memor. Angustas
res suas noscis. Nil præsule illo miserius. Qui audierunt in tanto quęsturæ
Apostolicæ munere patruum nepoti post habitum: mirantur factum: &
cogitant multa. Resarci hanc scissuram honoris sui grandi aliquo sacerdo-
tio: ne uitam pēdulam agat: & manibus dubiis semper cibetur. Amo illū:
& domus tuæ æstimationē q̄ amplissimā esse opto. Da ueniā si liberius scri
bo. Id charitas imperat. Iterū Vale. Fulginii calendis Ianuarii. M.cccclxxii.

Francisco Decano Tholetano.

SAtis uereor Francisce pater: ne Legationes hæ uestræ plus tri-
multus sint habituræ: q̄ fructus. Experti olim Legatos sępius su
mus. Quid oro ab illis ægregium? Vtinam & non aliquid ali-
quando damnosum. Sine fide iam in populis sunt nostræ cruces: & uoces:
& lachrymæ. Ad quęstum circummitti putantur. Moueri hanc ob causam
se illi non sinunt. Intuens hæc olim Pius tuus: Venite inquit non ite: aut da
te. consumpta uidelicet cognoscebat quæ uelut noua nunc aggredimur.
Quid quæso in Hispaniam tanti moliminis Legatus? Quid in Galliam:
atq; Britāniam? Quid per Italiam quoq;? Si ut pecuniam eruat nulla: uel
contemnenda pendetur. Si ut militem habeat: mitti ille qui poterit? Om-
nia si non bellis: at bellorum sunt metibus plęna. Adde quod nec hic miles
est utilis: consumpturus ante stipendium: q̄ ad longinquum hostem perue
niat. Quid dicam de classe? Ad quem in ea usum Legatus? Vt magno ui-
delicet nomine inopiam nostram circumferat: & ridiculos nos Barbaris fa
ciat. De Hungaria sperari quidem aliquid posset: si cum Legato decerne-
retur pecunia. Sed ea ubi est? Trecenta annua unde prouenient? Par-
tum Caruagial nostri memores sumus: qui toties nos ridebat: quotiens de

Legato prius:q̃ pecunia inibamus consilia. Sexennali apud eas gentes Legatione didicerat:nil uacuo Legato esse inanius. Cum metu hæc scribo:dãnans me ipsum:quod tanti Senatus non sequor iudicium. Sed tecum mihi est sermo:& tacere tecum interiores curas non possum:quas clam futuras: pro tua in me charitate non dubito. Quid ergo expedit dices? Quid tui cõsilii est Papiensis? Breuis epistola Franciscę tanta de re non capit consiliũ. Adde quod facilius:quæ improbem cerno:q̃ quæ putem utilia. Cito ergo anticipẽt nos Domine misericordiæ tuæ:quia pauperes facti sumus nimis. Adiuua nos:& libera nos:& propicius esto peccatis nostris propter nomẽ tuum. De Thesaurario autem in locum Treuisini suffecto: rem admiratus sum magisq̃ causam. Nõ absimile hoc est cæteris nostris:uiuẽtium diu pœna ea est:ut multa frequenter gementibus oculis uideant. Vale pater: Et quod cœpisti:scribe sæpe ad me:& multum scribe:& minuta quæq; etiam scribe. Fulginii calendis Ianuarii. M.cccclxxii.

Campanus Ia. Papiensi Cardinali.

Debeo Perusinis omnibus multum:nam & ciuitate me donauerunt: & repugnante nemine publicis muneribus pręfecerunt: & redeuntem aliquando secedentemq; per ęstatem:aut in prætutianos meos ex Tuscia transeuntem omni:prosecuti sunt munificentia: quę pręstari:& priuatim:& publice possit:atq; ita: ut certare singuli:concurrere uniuersi in me ornando uiderentur. Sed fuit peculiaris quędam beniuolentia cum Valerianis meis:quorum primus mihi compaternitate cõiunctus est familiaritate non mediocri:postremo tot:tantisq; officiis:ut satisfacere nisi te adiutore nullo modo possim. Venit aliquando Romam ad me iacentem in lecto:pecuniæ uim magnam non obtulit:sed proiecit:dimisitq; in sinu recusantis. Eunti paulo post ad balnea maiorem submisit per petua ægritudine mea:ita sollicitus:ut ex Laciniano usq; medicum magni nominis Romam ad me perduxerit:& tamen ex plurimis paucissima numeraui. Vides quo studio cupiam cõmendari tibi eum:cui tanta ex me debẽtur. Veniet ad te:& ueniet ea fiducia:qua ad me solet. Quę postulabit intelliges. Præstabis Campano tuo quicqd Valerianis meis pręsertim huic iuniori præstiteris. Vale. Romę. xiiii. Ianuarii. M.cccclxxii.

Campanus Cardinali Papiensi.

Ne Cæsariano quidem illi amicorum studio cesserim nec solum ualde uolo:sed omnino uolo quæ uolo: modo ad amici uel dignitatem:uel utilitatem pertineant. Vetera sunt beneficia Valerianorum:sed ideo apud me recentiora quia uetera. Amicorum enim illi minime debemus:cui nouissime. Tu uero ne pręscribas mihi oro:q̃ multos

tibi Perusinorum:aut quantū cōmendē. Parietes medius fidius illius urbis uelim tibi mea gratia esse charissimos. Sunt Valeriani inter paucissimos mei: sed ita ut centum sint Perusiæ:quos paulo minus amem q̄ illos:decē quos comparem:nōnulli quos anteponam. Reuolue fasciculos litterarum mearum: quas proximis decem mensibus e Germania dedi: uidebis quā to studio:quantis precibus Pirinellos meos tibi cōmendauerim. Censes ne parua esse beniuolentiæ pignora quæ tam procul in tātis occupationibus rerum ualere mecum potuerunt. Tum Marianum Balionum ueterem uici num: & prope squalem: meum cuius uxorem:ut olim uirginiculam mode stissimam: ita nūc probissimam fœminam his ꝑpe manibus educaui. Ma riani quoq; auunculum uirum Surianę meę putas ne posse fieri:ut non om ni tibi studio cōmendem? Philippo Pirinello præfecturam eam postulauit quam maiores sui nunq̄ habuerūt:ipsi magna fieri iniuria uideatur: si non habeat. Vir est grauis: integer: domi quietus: foris industrius: familiæ nō mi nus modestæ: q̄ magnę: & cui si cætera desint: hoc satis esse apud te poterit quod meus est. Sed quid hos nomino: Compara ad fastidium aures nisi ꝓ uincia decedas. Iam quem mortuum Perusini tibi nunciauerant: quottidia nis Perusinorum cōmendationibus itelliges uiuere. Cupio te uidere: ut om nia uideam. Ago gratias quod Perino meo tantum præstiteris: quantum potuisti. Vale.

Campano.

Litterę tuę Campane tam cupide lectæ a me sunt: tam sæpe ī ma nus assumptę: ut uel bidui tractatione cōsumptæ iam uideanť. Quem enim Romę complecti: & in complexu suauiari non po tui: affectum de eo omnem in his ipsis expleui. Doles me non inuentum in urbe. Quid tu? Non dolori putas fuisse: Campanum redeuntem Papiensis ulnis excipi non licuisse? Pertæsum uehementer est prouinciæ: ac tam cir cumscripti imperii. Legatiōi quidē utriq; esse uno tempore finis debebat: ut quibus uidelicet idem afferretur laboris exitus: idem quoq; consuetæ uo luptatis principium fieret. Sed breui: ut puto, tecum ero: & iacturam hanc temporis ad satietatem restituemus. Interim scribe: & te mihi conserua. Perino tuo: quem non minus laudas: q̄ commendas: quid non tua causa opto præstare? Sed rursum q̄a nō facultate destituor? Præfecturæ oēs ēt mi nimę preoccupatę sunt Pōtificis breuibus. Nullā quā uel dare possim: uel cōfirmare mihi est reliqua. Pauli defuncti indoles in successo rē pulchre ma nauit: eligēdarū potestas adimitur populis: & q̄d exhortatōni nō datur ex torquetur imperio. Eum tamen admonui prouinciam totam lustraret ani mo: & si quid liberum teneret: non tam peteret: q̄ acciperet. Testimonio

eius & uoluntas nostra & necessitas abunde tibi ꝓbabitur. Vale uitæ meæ & dignitatis unicū decus. Fulginii. xv. Ianuarii. M. cccclxxii.

N. Cardinali Theanē si.

O Miseram ecclesiam Theanensis: nos etiam miseriores: qui quottidie inconsutilem Domini tunicam scindimus. Quid ex te audio de legibus nostri conclauis? Quid de tanta iusiurandi: & uoti religione? Quid item de nostris Episcopis: qui ut sententia & loco: sic & exemplo anteire reliquos debent. Qualis oro est ille prætextus. ss. ut leuentur Pontificatus onera: Iuuenes duo contra leges creentur? Si non ridiculū apud sensatos hoc est: nonne ignominiosū est nostro collegio? Quid nos alii? nunquid non Cardinales? Nunquid non membra Pontificis? Nunqd non fideles: & ad hæc leuanda onera utiles? Illo ipō prætextu quid arguitur aliud nisi deesse in nobis: & tanto patrum numero: qui subleuare Pontificē possint. Si sancta uincula erant frangenda: an non poterat minus turpis errati nostri causa excogitari. Eodem eodem ut cerno: procliui labuntur omnia. Miror autem nos semper in noua fortuna: quos tam breui tempore tāta præteriti obliuio teneat. Sum memor cū hisce de legibus in conclaui ageretur: dissuasisse me multum ne fierent: non quod non sanctas putarem: sed qd uidissem Pontificibus ingratas olim fuisse. Iacebas ex febri tu tunc. Nemo uehementius illas suasit. Nemo mihi durius obstitit hoc ipso: qui nunc audientibus nobis ligari posse Pontificem negat. Si ligari nō potest cur ut ligaretur pugnabat? Si ligari potest cur tantopere est sibi aduersus? Pontificatus ne oro: tam paucis diebus ingeniū aliud doctrinamq; attulit? Illud uero est Theanensis: In summa potestate summam licentiā quęrimus. Ac ne minus uideamur posse q̄ homines putant: nostri arbitrii esse omnia uolumus. Interim nec Dei: nec ultionis suę memores sumus. Timeo nobis: & propter nos sedi Romanæ. Quādiu Paulus in eodem iureiurando mansit ac uoto: successum præbuit Deus. Mox ut uiolauit: uno iudicio æstimatōis & uitę est facta iactura. Clamat Propheta: Reddite uota uestra Domino Deo uestro Terribili: & ei: qui aufert spiritum Principum: Terribili apud Reges terræ. Abstulit spiritum Pauli? Eiq; nonmodo uocem: sed ne testem quidem interitus in morte miserrima liquit. Sed lamentis sit finis: quando in iis sine fructu est nostra consumptio. Precemur Deū aspiciat gregē suū: & pastorē eius nō deserat. Vale in dño. Fulginii. xiiii. Ianuarii. M. cccclxxii.

Michaeli Carcano Religioso obseruantiæ.

A Vdio te prædicaturum Mediolani hoc proximo quadragesimali Ieiunio: Id mihi admodum placet: & propter salutem populi sic ciuitatis: & propter me ipsum. Possideo: ut nosti: Papiensem

Ecclesiam:quam amare facilius possum:q̃ adiuuare. Eius arces duas leuis momenti abstulit mihi nuper Dux ob eam causam mihi iratus:quod praesenti Pōtifici in electione non sum suffragatus: secutus ut libere dicam: cō scientiam magisq̃ gratiam. Res illi ad statum exigua est:Mihi ad aestimationem non parua. Offensus est Syrus Petri discipulus:Papiēsium olim cō uersor:& custos semper eius ecclesiae. Nec uideo q̃ bene incolumi conscientia retinere eas inuito Episcopo possit. Natura est acer:ut nosti:& in iracūdia uix exorabilis. Ingenio & arte uinci saepius solet:q̃ precibus. Mētes eiusmodi solent in utranq; partem esse uehementes. Ad duritatem nimiam ac lenitatem:spiritus etiam Dei miranda in talibus operatur. Nescio q̃ tibi cū eo comertium sit:diebus: quibus dura etiam corda molliri ad poenitētiam solent: Tui nominis serui dei tunc plurimū solent requiri. Quaeso charitatē tuam in Domino Saluatore nostro: ut si quem aditum ad cor eius te nancisci contingat:Beatissimo Syro restitutionem hanc opereris: In qua illi & mihi gratię & meriti obsequium fiet. In omnem autem occasionem ita deriuare in hanc rem sermonem tuum memento:ut ex te esse cōsilium: nō ex me artificium putet. Id.n. ad caetera est illi ingenii:ut difficillimum prę stet semper:quod optari multum intelligit. Scribo quae audio:& quae ad rem profutura existimo. Scribo etiam seusato:& sancto: ut nec prudentia:nec taciturnitas uenire mihi in dubium possit. De te hactenus non sum meritus ulla in re. Mereri tamē semper optaui. Virtus tua:& claritas:& animus ad pia semper paratus faciunt ut sine meritis id oneris fidenter tibi imponam. Si Deus occasionem hanc pręstat: arripe eam. Si minus: exu'cer. ida non sunt:quae sanari non possunt. Vt cunq; res cadat tuus est Papiensis:& erit dum uiuet. Tibi Dominus sit subleuator: & comes. Beneuale indefesse Dei praeco. Fulginii. xvii. Ianuarii. M.cccclxxii.

Dux Galleacius.

Antonio Forliuiensi Clerico Camerae Apostolicae.

Egi tibi gratias manu Secretarii: Agonūc mea. In causa Guidantonii bene curata sunt omnia. Pręstitū illi a nobis est: quod praestari conditione temporum potuit. Ante tamen uenturum Messiam Hebreorum puto:q̃ gemmę destinatę creditoribus permittantur. Superueniens necessitas:ut turbo illas arripiet. Pauli nanq; ad duritatem res omnis redibit. A is Nicenum accelerare suam profect onem:ut mature in Galliam peruen̄iat. Quid si hoc tātum studii redibit ad nihilum? An nō me dices prophetam? Non iturum illum propheto: si in me esse aliquid iudicii putas id crede: quod dico: non ibit: erit Romae ad colendam Sedem: quam datam a Pontifice praedicas. Exitum mox cōtemplare. Qui uero mitti me ad Hungariam tam multis argumentis cōtenderit: factum id est: aut quod

mihi tribuat multum: aut quod Aquilegiensem suum nimium amet. Maio res orationi suæ q̄ animo gratias ago. De legatione Rauenatis: & mea: q̄s diuturniores anno futuras nō credis facile assētio. Quin pœnitere illos opi nor ab initio datas: & nūc etiam cupere fortasse etiam quærere: qua minus turpi uia ante annum possint eripere. Seruient quidē in hoc desiderio meo: qui compositis pene omnibus hinc cupio absolui. De studio quærendæ pe cuniæ in missionem legatorum & obitu Massani nostri: & Anglicanis ec clesiis: & Lausanensi etiā: intelligo quæ scribas. Ex nostris sunt moribus oīa. Fortunet Deus quę facimus. Illud durius: & dolēdum magis: quod ad tollendas conclauis leges aduocantur consilia. Sed quorum consilia Anto ni? Eorum uidelicet quibus ad consequendum Cardinalatum expedit illas sublatas. Prælatis: quos memoras: quid Romę ambitiosius per hos annos uidimus? Aut tam ridiculum fuit sermonibus hominum? Hoccine est uerū cōsilium quęrere: an consilii umbratilē speciem. offundi tenebræ oculis q̄ dem insensatorum hominum argumentis inanibus possunt: sed nec sensa torum possunt nec Dei: Ad cuius tribunal cum iudicandi sistemur: ex Pro phetæ dictis nō Aristotelis: res nostra stabit aut cadet. Reddite inquit uo ta uestra Domino Deo uestro: Terribili & ei qui aufert spiritum Principū: Terribili apud Reges terrę. Abstulit spiritum Pauli: qui uotum suum dis soluit. Abstulit Taruisini præsulis: quod ad dissoluendum impudens consi lium dedit. Videant quo progrediantur & qui consulunt: & qui consilium capiunt. De rebus humanis non est disceptatio. Dei & populi sui res in iu dicium ueniunt. Exempla recentia ante oculos stent: & calamitas impen dens ceruicibus ammoneat nos placari Deum oportere: non irrideri. Han nibal ad portas est: non nostra: sed nostrum sanguinem sitiens: Nec utri re gnēt: sed utri sint certans. Miseros nos atq; iterum miseros: quorum adhuc corda tempestas tam propinqua non moueat. Vale. Fulginii. xviii. Ianua rii. M.cccclxxii.

De legatione hūgarica

Stephanus Nardinus.

Theodorus.

Florentinis.

Vod a nobis petitis contenderunt & nuper Senenses: ut dirimē dæ liti inter Foyanenses: & Lucianenses arbitrium sumerē. Mul ta licet me grauent: nonnulla Dignitati parum conueniant: exi tus harum rerum sint semper incerti: anteferendam tamen charitatem om nibus duximus. Amamus uos. Amamus Senenses. Apud alteros educati sumus: apud alteros creuimus. Meritis multis utraq; ciuitas nobis est pa tria. Suasimus semper ambabus pacem. Non præstare cum petitur: est mo lestum: ac graue. Proinde assentimus uobis: & benedicente Deo: permittē te Pontifice: onus accipimus. Non tamen impræsentiarum: sine graui inco

562

modo exire prouinciam poſſumus. Tudertinæ res ſunt nobis in manibus:
ad quietem Legationis maxime oportunæ. Reducendi ſunt exules: diſſen-
ſione ciuili inde eiecti: Pacanda ciuitas: Conſtituenda multa ad continua-
tionem cõcordię maxime neceſſaria: Quibus breui abſolutis uertere ad ue
ſtra curam ſine impedimẽto poterimus. Interim ne quid noui oriatur mali:
atq; ut ad pacem prima inſtituatur uia: laudamus inter cõtendentes anni
Iducias: non de finibus modo: ſed quod uenire in difficultatem audimus de
prędiorũ etiam tota poſſeſſione: addita lege: ut ad litem direptam uſq; poſ
ſideant: qui poſſederunt: & fructus condendi interim futuri ſint eius: cui ad
iudicabitur prædium. Videat Amplitudo uĩa imprimis q̄d nobis conueni
at: & ad perficiẽda quæ quęrimus opportunum quid ſit. Poteſtas uel nõ li
bera: uel ſociata: minus ad rem noſtro iudicio faceret. Idẽ Senenſibus ſcri
pſimus. Vos ſtatuetis pro ſapientia ueſtra quod conuenire putabitis. Vale
te. Fulginii. xx. Ianuarii. M. cccclxxii.

364 Io. Petrus Arriuabenus. Cardinali Papienſi.

IAm didici periculo meo morbum corporis animum quoq; affi
cere. Inuaſit fauces proximis diebus ſynãchia: nõ qualis Demo
ſthenem ficta: & ſimulata: ſed nimis uera. occupauerat illa & de
glutiendi & reſpirãdi meatus: & ego ſentiebam ut eſt ingens doloris impe
tus: animum corpuſq; cruciari. Languebat ingenium: & omnia mea tanq̄ i
manifeſto diſcrimine erant attonita. Hoc accidit paulo poſt litterarũ: tua
rum receptionem. Inde factum eſt ut nõ citius reſpõderim. Tandem: deo
iuuante conualuimus. Excitabat me etiam ęgrotantem imperium tuũ cu-
piebamq; uel ob hoc ipſum maxime liberari: ut tibi ſatiſfacerẽ: cui prę om-
nibus malo obſequi: Amorem ſtudiumq; meum erga te ita tibi comproba
ri: & litterarum tuarum teſtimonio totiens confirmari. non ægre inq̄ fero:
immo & plurimi facio: & ingenue fateor me nulla re tam delectari: aut tan
tum extolli: q̄ Papienſis beniuolentia: & gratia: ad quam aſſequendam ue
re intelligo nulla ex me merita prodiiſſe: ſed eueniſſe: ut ſincera tantum ob
ſeruantia facile ſibi potuerit tuam humanitatem conciliare. De priuatis ni
hil dicam: quando exemplo tuo admonitus uideo prudentiam tuam For-
tunam ſibi ſubieciſſe. Verum de publicis ſermonẽ tecum habiturus uereor
ne indignitate rerum: qua neq; maiorẽ: neq; pernicioſiorem: neq; grauio
ris exempli uidiſſe: aut legiſſe me unq̄ memini: modeſtiæ limites trãſeam.
Sed in hanc partem potius peccabo: q̄ aut uera taceam: aut ſimulati apud
te aliquid dicam. Dicam certe euanuiſſe apud nos honeſtatis religioniſq;
ſtudium: Conglobatim facto agmine deſcendiſſe ad nos uitiorum omne
genus. Vno meliores ſumus quod hyprocriſim abiecimus: in malicia glo-

riamur:& in hoc robustiores facti sumus. Vtinam non in profundum ma lorum corruissemus:ut illud de nobis uere dici possit:in quos fines sęculo rum deuenerũt. Mala inique agimus:Bona uero non bene tractamus. Expedit Fidei: expedit honori & saluti ecclesiæ: ut Legati decernant ad prouincias emittantur:qui Reges:potentatus:Nationes in officio continere: qui uitę exẽplo: doctrina: puritate mentis i auxiliũ fidei excitare possint: Pium opus huic negocio intendere. Sed quid agitur. perquiruntur idonei. Hactenus placet tam accurata diligentia. Sed quorsum euadimus. In conflictum res adducitur. Nõ tam qui utiles:q̃ qui aut Catoniani aut Phociniani sunt deligantur:ne aliquando i theatrum Cato seuerus ueniat. Vide quid in his electionibus expẽdatur. Ille nimis acer castigatorq; malorum. Ille contumax nobis fuit. Non assentietur Ille pręcipitio & foueæ quã paramus. Causas agit ille bonorum. Non arridet:nõ blanditur: non minimũ gerit. Vtiles erunt reip. sed foris sint. Sub nomine Legationis relegati sint. Vnus proficiscatur ad penitus toto diuisos orbe Britannos: Alter ad glacialem Arcton. Alius deportetur in classem. Ex bona causa summatur occasio depascendi affectus nostros. Accedit quod alter ueluti in Salapiam Hannibal ad Campanas delitias: & Gaditanas choreas sibi triumphum exposcit:& sicuti iis uiolentum munus imponitur: ita huic spontaneacexoptataq; prouincia decernitur: duplex lęticia. Non possum non mecum stomachari distractionẽ ecclesiæ:quã hę cõcursationes cũ ingẽti iactura:& honoris:& cõmodi pariũt:placeret certe uiros sensatissimos:& itegerrimos emitti. Talium quippe opera etiam foris indigemus. sed quod in re militari prouideri semper solet negligemus i ecclesiastica: subsidiaria acies apud signa retinenda est. Si pelagus intumuerit: uenti inualuerint: tẽpestas igruerit: quomodo euacuata rectoribus nauis seruabitur? Quis clauum torquebit? quis eriget nutantes socios? quis ducet in portum? Veterani non Tyronis opera sunt ista. Cum his:qui designati sunt:neruus omnis senatus abibit. Te absente mi Papiensis: non dico ad gratiam colligendam: Loquor mehercule proueritate: diminuti eramus. Satis de auctoritate loci: immo magna pars eius sublata erat. Retines enim tu ueram prę omnibus senatoris dignitatem. Proficiscentibus uero his aliis uigor omnis extinguetur. Facilius isultabit ecclesię quisquis ad nutum suum trahere uult. Scio miraberis. Damnabis fortasse hanc libertatem loquendi. Iam primum puto omnia apud te licere. Tum eo rerum uenimus: ut mutum esse necesse sit: qui loq non uult. Molesta fuit eritq; mihi semper absentia tua: quod te præsente frui nequeam: sed eo minus grauis: quod bene tecum actum esse uideo: qui hoc tempore a nobis absis; apud quos neq; bene uidere: neq; bene au

dire posses:bene loqui non satis tutum. In hac rerum conditione nulla ti bi uita aut securior: aut quietior:aut ingenio tuo accõmodatior obuenire poterat. Recte prouidisti. Sagaci consilio usus es. Inuidiam fugisti:declinasti exilium:honori consuluisti. Vides ut paulatim pedetentimq; in turpitudinem dilabimur. Nemo pudorem repente abiicit:sed malefaciẽdo ita uitiis insuescimus:ut maiora aggredi in dies non desit audacia. Eiectus es tenero adhuc pudore ad loca finitima. Cõfirmato nũc uultu:& erecta fronte alii ad remotiora detruduntur. Sane tecum sentio calicem tibi fuisse bibendum si affuisses:& legitimam uideo esse causam:quam asseris declinandę:seu recusandæ illius prouinciæ. Ad summam & hoc tibi gratulor:quod non fueris apud nos in tanto discrimine. Dices Forrasse ut ad superiora redeam:Magnum præsidiũ domi excogitatum est:Suffecti noui senatores. Recte admones: nõ aduerteram. Numero tantũ decidimus: quod plures abibunt q̃ suborti sint noui. Non minus auctoritatis manebit tamen. Postulas tu ut te moneam quomodo ituri sint legati nostri. Non audio statu tam ad adhuc diem:& icertum esse profectionis tempus:& ut scribã quod sentio:non magna uideo ad itinerandum signa. Satis frigide omnia. Non feruet opus ut in re tanta. Nescio quo fato:aut cuius animo id fiat. Suspensi sunt omnium animi uulgari quadam expectatione. Quid euenturum sit ignoro. Et quia Romæ certa ueluti peccatorum uenia facilius promittitur: fortassis de industria quadragesimam apud nos agent:ut post pascha nitidiores abeant. Sentio tamen incertam esse Niceni profectionem: siue is tergiuersetur:siue ex sibyllinis libris nouum consilium erutum sit. De parãda classe iam sermo factus est:sed non satis se explicant. Promittunt sibi quod nundum habuerũt. Cras hinc abibit Pisanus Archiepiscopus:cui audio id muneris mandatum esse:ut quinq; triremes in portu Pisano ad nauigandum componat. Totidẽ audio Anconæ fore. Sex a Venetis sperãtur. Reliquum ad numerum xx. ex Mediolano:& Liguribus:aut aliũde comparabitur. Hæc fortasse uerba:sed quod de corradenda pecunia agitur:illud nõ deerit. Quid de Aquileiensi tuo dicam nescio:cum is ex rebus Hungaricis pendeat:quarum uarius rumor est. Si ille Rex Pannoniorum Turcos euocauerit:aut se eis coniunxerit:non de pacando Polono:non de uendicanda Bohemia:sed de seruanda Italia cogitandum erit. Verum utinam externũ hostem tãtummodo formidemus. Vereor ne domesticus aliquis tumultus obrepat:quod satis incommode certe cõtingeret. Cometam quem uidisti: pestis:& ingẽtis cuiusdam cladis prænuncium esse memorant:qui astrorũ periti sunt. Misereatur nostri Deus: & secundũ misericordiã suã saluos nos faciat. Mecœnas meus urgetur a Bononiensibus:ut redeat. Pollicitus est se

ad principium Quadragesimæ iturum. Causa est:quod legatum uolũt nõ substitutũ:ut maiore auctoritate omnia trãsigantur. Noui aliud nil habeo: & hæc tumultuarie scripsi. Commendo me dignationi tuæ. Romæ. xx. Ianuarii. M. cccclxxii.

Gentili Vrbinati.

O Dignum Epigramma Gẽtiles: Nescio aptius ne sit an festiuius: an uero etiam uerius. Auro nullo emi semiuersiculus ille potest: Instituit dicere sum quod eram. Vel Cãpani est: Vel tu Campano aliquando melior. Valeat Abbas. Nec cedere uult: Nec ego nulla de causa possum redire. Puer: Monachus: & mulier eodem ingenio sunt. Fulginii. xxii. Ianuarii. M. cccclxxii.

Campano.

ANteq̃ soluam litteras tuas illud Cæsarianum murmuro mecũ: Magni refert qd Campanus uelit. Quicquid enim uult ualde uult. Tantas esse tibi cum tuis Valerianis causas necessitudinũ prędicas: Tam longo exordio eorũ merita repetis: ut necessitatis futurum sit non uoluntatis: quod tua causa illis præstabo. Nemo tamen in hanc horam uenit ad me. Nemo petiit quicq̃. Aut nõ egent: Aut terrentur hyeme: Aut diuinum me putant: quod priuata eorum præuidens desideriis ultro sim occursurus. Si uenient sentient Campani numen in prouincia esse. Si quęris ut ualeo: Bene cætera: præterq̃ quod tecum non sum. Fulginii. xxiii. Ianuarii. M. cccclxxii.

Gentili Vrbinati.

REspondi tibi: q̃ diffiderem uoluntati tui Abbatis: Diffido nunc quoq;: Si tamen uere ab illo agi existimas: Ne idigneris plus credere me mihi: q̃ tibi. Conare si potes ad rem Tudertinam perfectam Romæ illum tenere. Post id enim tempus relictis reliquis non tam cursu: q̃ uolatu contendam ad uos. Ante fine nota uel leuitatis: uel cupiditatis non possum. Breui autem futurum puto: quod dico: Si tamen teneri ille non potest: mitte hominem liberum: ue diem tibi apud Spoletanum de illata ui dicat. De Niceno: & Vicecancellario mira sunt quæ nuncias: non tamen cæteris uestris Vrbanis cõtraria. Huccine oro redeunt tanti Senatus consilia: Ratione ante præuisa: & patrum Pontificisq; stabilita iudicio? De Ludicris agimus Gentiles: An christianæ rei summa salute? Qui nunc de nobis in plebibus sermo? Miserũ me: Quam ferri nos undiq; in præcipitiũ cerno. Galliam uideris suadere. Quid tu? Repudiatam ꝓuinciam honori? Leuem nationem usui? Inopem gentem subsidio futuram existimas? Aut magnum nomen te decipit: aut minus me amas: q̃ puto. Valeat cum suo

sonitu Gallia. Mille alia cōmutationem hanc prohibent. Vmbriola mea nil mihi ad quietem hoc tempore charius. Vale. Fulginii die. xxvi. Ianuarii M.cccclxxii.

B. Cardinali Spoletano.

367 MAnus Domini Reuerendissime Pater: quæ filium uestrum in administranda prouincia huc usq; adiuuit: etiam in dirimenda Panigaliū lite nō defuit. Pronunciatū est inter Oddos & Bracchium: Atq; eius siue reuerentiæ: siue moderationis iudiciū fuit: Vt ab utrisq; habitæ iam mihi gratiæ sint. Videor liberasse Perusinam ciuitatem non leui periculo: Me magna molestia: Dignationem uestram labore ac tedio. Neq; enim uoluendi: & relegendi erunt commentarii causæ: qui magnitudine sua eam terrebant. Si plantula hæc uestra alios non tulisset in legatione hac fructus: nūquid saculus sine tumultu factus: & tanta sine lamentis sublata cōtentio: paucis mensibus nouo Legato sunt satis? Non tam me laudo q̄ gratulari charitatem uestram cupio: quod Papiensem dedit Ecclesię. Si rem nunc Tudertinam compono: est q̄d illi ambabus manibus benedicat. Nactus opportunitatem trāseuntis nuncii pauca hæc scripsi: ueniam postulans si nimiū: uel leuiter: uel familiariter patri grauissimo scribo. Fulginii. xxviii. Ianuarii. M.cccclxxii.

Florentinis.

368 IDeo uobiscum erimus breuiores: quod de hisce rebus iniustissimi loquimur: Ne aut de ignotis disserere: Aut de alienis plus iusto uideamur requirere. Summa est: ut si minus conueniri inter contendentes de induciis potest: quod tamen posse saluis eorum rebus existimamus: a uobis tamen: & Senēsibus adhibeatur cura: ne quid interim incommodi accidat: Quo iudicandi conditio difficilior fiat. Valete. Vltima Ianuarii. M.cccclxxii.

B. Cardinali Niceno.

369 LItteras Amplissime pater: quas datas ad me scribis: post reditū Raphaelis scito nōdum redditas esse. Si fuissent ante: tu ad eas responsum accepisses: q̄ hę secundæ huc essent perlatę. Quod ad legationem depositam attinet: Tanti cōsiliū tuū: Tanti aīum ad publica facio: ut certus sim si in ea profectione salutem ullam inspexisses: maluisses uitam: q̄ illam deponere. Hac igitur ratione laudo quod factum est. Mihi quoq; congratulor quod tanto non patrono modo: sed patre nō priuor. Vbicunq; futura est uirtus tua: prębitura est Deo consueta obsequia. Nec minus esse Romę utilis q̄ in Gallia poterit. Scio q̄ desides omnes simus: & q̄ ad priuata nostra conuersi: Quā deniq; te auctore atq; impulsore

in minimis etiam plerunq; egeamus. Mihi quidem: ut uerum fatear: quod
apud Pontificem te necessarium scirem: In Gallia magnam esse tuam au-
ctoritatem acciperem: illud Danthis Florentini occurrebat: Si mittitur Ni
ceuis quis hic reliquus erit? Si non mittitur quis alter mittetur? Quando
igitur in mendum tuæ Dignationi est duo imprimis nõ consulo: quis enim
id tanto patri audeat? sed fideliter memoro. Primum: ut Pontificem no
strum in uia recta contineas. Alterum: ut ambitioni eorum resistas: qui dis
sipari rem Ecclesiæ uel quærũt: uel optant. Audio multa: quæ si uera sunt:
uereor satis ne mox poenitendum sit nobis negligentiæ nostræ. Plurimũ
potes: ut audio: fac ministram Dei hanc potestatem: & illud Domini ante
oculos habe. Cui multum datum ẽ: multum quæretur ab eo. Ego quidem
tempora hæc nostra considerans: si spes in te uno non est: actum de nobis
pronuucio. Vale. Fulginii. v. Februarii. M.cccclxxii.

Gentili Vrbinati.

NEmo sciat Gentiles: postulo præsenti nuncio missionem. Retine
Abbatẽ si potes. Videbimus quid animi habeat. Coenobii cau
sa non uenio. trahunt me publica. Fulginii.

Campanus Cardinali Papiensi.

LAeticia incredibili efferor: cum quicquã audio (audio autem
q̃ sæpissime) quod te in opinione hominum confirmet. Nulli p
uincialium Romam ueniunt: qui non ea de præclarissimis uirtu
tibus tuis prædicent: quorum non minor sit nunc admiratio apud cæteros:
q̃ fuerit semper expectatio mea. Permagni refert primam legationẽ q̃ præ
clare in ciuitatibus: & populosissimis: & factiosissimis geras. Domesticam
moderationem: & familiaria officia tua intelligebamus iam pridẽ omnes:
industriæ: & consilii publicis in rebus nondum periculum feceramus. Pro
uinciam accepisti tanto gloriosissimam tibi: quãto fuit iis: qui ante te gesse
rant difficillima. Quocirca eo maior apud homines est tua gloria: quo fuit
cæterorum tui ordinis in tanta expectatione multorum discessus remissior.
Ego uero nomino neminem: quippe quorum fuerit exitus nõ diuersus. De
te autem hoc eximie dixerim: te inter factiosos: & turbulentos ea fuisse
constantia: grauitate: patientia: ut omnium de te idem sit testimonium: &
ab utrisq; pari iudicio lauderis. Cõmunis mihi hęc gloria tecum: nisi quod
maiorem ego capio uoluptatem q̃ tu. Quicquid enim de te audio: & effe
ror licentius: & adulationis suspitionibus careo. Sed Forteguerra instat. tu
Vale. Romæ pridie nonas Februarii. M.cccclxxii.

N. Cardinali Theanensi.

RVmoribus magis quã nũciis audio Ducem Mediolani parare
claſſem non mediocrem. Terreſtres etiam exercitus augere : &
cogeř:a Bartholomeo Bergomenſi idẽ magno ſtudio fieri: Ho
rum autem cãm uulgari:uel ſponſionem certaminis recepti:uel occultum
conſilium:quo in alicuius peſtem ambo conſentiant. Non deſunt qui pu/
tent ducturum in Florentinos Bartholomęum Mediolanenſem in noſtros
Senenſes. Ii quidem ut uidetur:ſibi plurimum timent. Scripſerunt enim ad
Ferdinandum Regem : ſcripſerunt ad Venetos : utriſq; metum hunc pro
ponentes. Tributum quoq; aureorum quinq; milium ad muniendas tan\
tum arces:& oppida decreuerunt:miſſo raptim Pręfecto : qui maritimam
eorum oram circuens confirmet animos:& neceſſariis inſtruat. Aiunt por
ro Flaminiam omnem in ſtudium uel Regis:uel Ducis contrariis ſtipen/
diis ſciſſam eſſe:& Ferrarienſem nouas copias ſcribere : quibus aut tueatur
ſua:aut aliena oppugnet. Varia pro ut cuiuſq; affectus eſt de exitu iudican
tur. Omnes tamen in cõmunem Italiæ perniciem erupturam expectatio\
nem affirmant. Ego cum his montanis prouincialibus ſolum comertium
habens audire quidem multa huiuſmodi quotidie poſſum : nulla autẽ uel
ratione aſſequi:uel certa ſignificatione percipere. Oro igitur Dominatio/
nem ueſtram:ſi quid de his exploratum habet:quod per ſuam ęſtimationẽ
cõmunicari Papiẽſi liceat:id eius beneficio faciat. Et enim & ſepulta in cor
de erunt omnia:& dubiam mentem uel liberabunt timore inani:uel plano
dolore afficiẽt. Audio inſuper Nicenum noſtrum depoſuiſſe in Senatu pro
uinciã:Hoc quoq; an ita ſit:& cur ita ſit factũ : atq; an aliũ ſuffecturi loco
eius ſitis opto cognoſcere. Nimia fiducia ſit ĩ culpa ſi nimium peto. Valeat
D. ueſtra:Cui me cõmendo. Fulginii. vi. Februarii. M.cccclxxii.

Angelo Epiſcopo Tyburtino.

VOcat me Pontifex Romam:uocationis cauſam ignoro. Scribi\
tur tamen redeundum paulo poſt in prouinciam eſſe. Poſt bidu
um igitur iter ingrediar : & mandatum implebo . Quicquid id
eſt ꝓpter quod uocor : mox ut urbem attigero ſcies ex me. Interim pręſta
te ipſum:quem hucuſq; cum tua commendatione:ac mea experta eſt Vm
bria :fortem:& iuſtum:& integrum:nil agentem uel metus cauſa: uel gra
tiæ. Si potes uirtutis hanc opinionem in finem ſeruare lucri plurimum fa\
cies. Multa eſt enim: & profutura in poſterum non parum uidetur . Ego
quæ de te prædicaturus ſim :Romæ malo aliorum inde teſtimoniis:quam
hinc meo intelligas . Perſoluam certe quæ meritis tuis : & noſtræ beni\
uolentiæ debentur . Operæprecium puto nunc : ut lectis his litteris magi
ſtratum ad te illico uoces:& ad meã exhortationẽ:quæ cũ ꝑñtibus erit:ad

das tu aliam:qua intelligatur:q̃ri futurū apud me sit operibus noscere men tes eorum præsente:& absente Legato easdem esse.Instrui ad hæc opus nō habes.Es enim prudēs: nec minus lingua:q̃ ingenio uales.Cætera quoq; prouinciç loca tibi sint curç:ut non segnius ad longinqua:q̃ ad propinqua excubent oculi.Sentiat omnis Legatio ministerium tuum præsto indigen tibus esse.Quod eo diligentius conari debes: quod non ignoras hanc par tem:quæ suo nuper præside regebatur:perinuite administrationi Perusinæ subesse.Summa est:ut tui continuo similis sis:& quod iunior fecisti grādis natu non negligas.Ab urbe quæcūq; adiumenta requires:me impetrante accipies.Placet decretum nostrum cui per hos dies obstatum est:tandem in Archiua relatum.Dolebat id Perusinis:quod salutem medicina afferebat.Nulla enim remedia inquit Cicero:quæ uulneribus adhibentur: tam faciūt dolorem:q̃ quæ sunt salutaria.Puto uirtute tua potissimum mollitos aduersantium animos esse:& nostris obtemperatum imperiis.Quā ob causam tibi mi Tyburtine gratias ago. De casside prætori decernenda laudo consilium.In Rodulphi reditu ultima sunt temptanda suffragia.Ea si nunc quoq; negantur:temptari ulterius ueto.Beneficio Dei abunde est Sedi: un de abiens magistratu Prętor bonus honorari in aurata casside possit.Quę florem nostrum:quem in uendundis focis refrixisse affirmas:ego quoq; per nimium miror.quid tantum ardorem ad tantum languorem deduxerit nō satis agnosco.Aut rem creditam negligit:aut negocio per ambulante in tenebris retinetur.Quicquid id fit:munus suum est:totum dedecori suo: uel laudi cessurum.Nos & nostra curemus:& alienis non ante feramus opem: q̃ imploretur. A Cæsare si uera tibi narrauit:abunde mihi est satisfactum. Laudo igenium eius:quod memor beneficii sit:& ad arbitrium meum om nia referat.Cura ut noscat:q̃ bene hunc sermonem acceperim.Compone re cum fratre rem diu litigatam:si potes:hortor ut facias: Erupturam eam alioquin igladios puto.Scio quid hic petat:quid ille etiam neget. De patrimonio tota cōtentio est:Et quod miserius inter fratres est:de falso itidem testamento.Sananda plaga uidetur occultis tractatibus: nō exulceranda ap tis iudiciis.De nocturnis crassatoribus laudo diligentiā tuā.Cura ut quan do alter in manus tuas icidit:alter aufugit:Ambo scœleris sui dent pœnas. Plus adhuc suppliciis:q̃ pręmiis ciuitatum stat salus. Minas Protonotarii Perusini tanti hortor facias: quanti nonmodo tu: sed ego quoq; faciendas existimo. Ad me quoq; litteras scripsit: in quibus minus rogare uidebatur: quam uelle. Etiam Fulginium ueniens ita locutus est: ut in iuriam non beneficium recepisse se nostra opera uideatur. Feramus æquo animo uultum non tam iudicio: quam natura insolentem:& munus

Petrus de Cesis.

nostrum non deseramus. Si qua tamen ratione satisfacere homini potes lau do id fiat: una opera uitabitur lingua maledica: & quottidiana molestia. Si ad te ueniet benigne eum accipito. Si scribit respōde nō aspere: semper tñ facti tui rationem ostēde. Lege quas inter scribēdum ab eo litteras habui: Non dissimiles prioribus illas putabis. Respondi ad te Perusiam ueniat: & quod suaseris non aspernetur: Et enim nihil in hunc diem factum me scire: quod non sua potius: q̄ aliena factum sit gratia. Venientem accipe ut dixi: & hanc curā depone. Cōfirma meis uerbis Prætorē: ac Capitaneū. Ballio no etiā nostro præsentem profectionē cōmunica. Hortare si quid ab urbe cupit animū eius aperiat: nihil recusaturum me unq̄: qd̄ æstimationis suæ & cōmodi futurum intelligam. Supra omnes Perusinos uirum bonum pu to illum: & mihi amicum. Idem facito cū Paulo Pellino: Petro Sinibaldo: & Pierguiliotto ciuibus sensatis: & recti ac æqui semper amantibus. Vale. Fulginii. xv. Februarii. M.cccclxxii.

Angelo Episcopo Tyburtino.

HOdie Arignanum usq;: Cras in urbem incolumes oēs. Magna ubiq; de reditu hoc expectatio. Cuncti me in Galliā sermonibus trudunt: ego Perusiā specto. Rogati quiq; obuii: quid ab Vrbe noui: Papiensem inquiunt in Galliā. Quid queris? tanti est Papiensis: ut no men eius personent uiæ. Scribam mox ubi nam gentium Roma me ue lit. Vmbriam cogito ego: uel mordicus retinere. Vale. Arrignani. xxi. Fe bruarii. M.cccclxxii.

Angelo Episcopo Tyburtino.

RVmor Gallicanæ Legationis iam desiit. Rogare me amodo oēs incipiunt quando in prouinciā redeo: Sic popularis opinio nulla de causa ante assumpta: primo aduētu meo deposita est. In Pontifice nōmodo uolūtas: sed ne sermo quidē fuit rumori illi cōsentiēs. Habuit in hunc modū se res: Prouinciæ decretæ cū cessisset in Senatu Nice nus nil causæ præter ualitudinē afferēs: Pontifex: qui meminerat quāto stu dio fuisset ante petita: mirareturq; tam paucis diebus uolūtatē mutatā: dē consilii sententia non accipiens cessionem: monuit tantum: ut sanius cogi taret. Hac in suspensione perseueratum est in diem præsentem. Nunc uero cum ad ipsum Nicenum humanissime scripserit Frācorum Rex gratulās legatione hortansq; ad maturandam profectionem: quam sibi: & Regno futuram lætam affirmat: Visus est in desideriū primum redire. Nescio quā nūc ī partē se uertet. puto: cū fatales dies istēt de qbus tibi ē cognitū: hūc: & alios non prius in prouincias abituros: q̄ illis simus defuncti. Rem sane non tam incertam: q̄ Sacerdotali sorte indignam. Ego decretis iis: quorum

causa sum euocatus potestatem accepi uel redeundi ad uos:uel si malim: hic remanendi. Redire multis de causis propositum est. Sed illa imprimis: quod quātū uideo: utilius isthic regere:q̄ hic possum consulere. Itaq; Legatum breui expecta. De sacerdotiis Tyburtinis:& Romano etiā de quo pręsens ægeras mecum: constitui cum fratre tuo quid esset agendum. Vocaui illum ad me:& oblata impedimenta cognoui. Crede me nulli tuo:uel loco: uel tempori defuturum. Vale. Romæ. v. Martii. M.cccclxxii.

Bartholomeo Scalæ.

NVlli mea cōmendatione ad te ueniunt: ut non statim pro tuo in eos patrocinio mihi gratias agant:testētur etiam q̄ me ames:& quāta meritis nostris tribuas. Merita quidem nulla sunt: uel admodum parua. Sed animus tuus magnus est:quo illa plus iusto expendis. Quod ergo amicis meis inseruis:debeo tuæ diligētiæ plurimum. Quod uero me amas:permultū mihi congratulor. Bonorum enim & doctorum uirorum studia ante omnia expetii semper:& inter prima dignitatis ornamenta reposui. Amaris quoq; a me:q̄ fieri merito debet: sed amorem hunc nostrum multa non tam nunc primū conciliant:q̄ ex uetusto cōfirmant. Adolescentes olim eandem seruitutem seruiuimus. Vicini habitauimus. Iisdem litteris:ac prope pręceptoribus operam dedimus. Paupertatem etiam grauem pertulimus. deniq; aspirāte Deo nostræ industriæ: ambo ad honores: & uitæ cōmoda emersimus. Recordatio primæ consuetudinis huius: & fortunæ inde consimilis me usq; in amore continuit. Idem tibi euenisse cum uideam: superest modo:ut litteris atq; officiis ueterem coniunctionem seruemus atq; augeamus. Id prętabo ego. Id ipsum prętaturum te puto. Ex iis autem:qui mea gratia affectos se tuo beneficio dicant: Gentiles Perusinus est:homo plus adhuc uirtute:q̄ genere nobilis:cuius ideo ad me litteras inclusas his mitto:ut uideas:& q̄ tibi debeā ego:& q̄ debere ille tibi se putet. Vale. Romæ quinta Martii. M.cccclxxii.

Angelo Episcopo Tyburtino.

REsumpsit hodie in Senatu Nicenus legatiōem depositam. Ibit: & suspĕtione animi liberabit:quo premebat metus:ne id oneris in se uolueretur. De me cum tibi spem manendi dedissem:nunc certam rem monstro. Nunciare hæc potes ubicūq; ingratam esse prouinciæ dimissionē cognoscebas. Multi q̄ ad me isthinc uel scribūt: uel ueniūt: hortatu tuo:& scribere:& uenire affirmāt. Petunt quoq; ut plurimū:quę ignorans ego ad te cogor reiicere. Rogo nōmodo id nō fiat posthac:sed ne sine eā uexer prohibeas. Reliqui tibi plenā Legationis ptātem: Nec ad capiendum consilium deest sensus:aut usus. Molestum mihi est ualde uel de re in

certa decernere:uel uacuos remittere:qui impendia itineris faciunt. Toties offendor:quotiens tale aliquid lego:aut audio. Prospice necessariis quantũ potes:& molestias ueniẽtes auerte. Peruenisse iam isthuc puto rumoribus: quæ beneficio Ferdinãdi Regis sunt a nobis remissa. Pauca ea numero: ipso pondere magna æstimantur. Redditus est Ducatus Soranus: & condonatus Regni census: tam qui debebatur:q̃ qui uiuo illo poterat i futurum deberi. Pro iis & triremes duas ad custodiam nostri littoris continue exhibet: Et Romanã Ecclesiam suis temporibus tueri spõdet omnibus tam stipendiis:q̃ uiribus:& exercitibus Regni. Fructuosa admodum res: si dicto fides consentiat. Addita illa cautio est assentiente eodem:ac recipiente: ut liberalitate omni nostra cadat:si a promissis abierit. Despondebitur mox neptis Regia Præfecto urbis:nepoti Pontificis. Idemq; ducatus dos erit. I nunc Tyburtine:& in retinẽda Sora uende animam Paulo secũdo. Vale. Romæ.xiii.Martii.M.cccclxxii.

M. Cardinali Aquilegiensi Legato Apostolico.

479.

Vo die Reuerendissime pater urbem ego ingressus sum: eodẽ tu nescio qua mea infœlicitate diuerso itinere egressus in prouinciam es. Ad sextum miliarium obuium habens Leonardum Perusinum scholę palatinæ magistrum:intelligensq; ab eo:quod factum erat ingemui:& lachrymas tenere non potui. Affectus omnis: quo in complexum tuę Dignationis paucarum horarum ante frustratus est. Impetus pene me coegit per auia qua fors obtulisset:in uiam Sutrinam decurrere:& te alicubi assequi:sed meridies iam erat:& equi matutino itinere fatigati laturi eam accelerationẽm nõ uidebãtur. Quieui ergo mœstus multum:& Vesperi Romam intraui hoc uno tunc ingratam:quod te diem adhuc non tenuisset. Postridie Neapolitanum nostrum complexus:nullis affectibus ambo pepercimus. De te & publicis omnibus sermo continuus: Atq; iis suspiriis:& deplorationibus plęnus. Narratõe una tuã missionẽ:& pręsentẽ statum cognoui. Allatę sunt paulo post litteræ tuę:in quibus:ut manum tuã inspexi cõmotus uehementer animo sum:& Marci nomen sum osculatus. Suas mihi Neapolitanus:ego illi meas legendas porrexi. Rursum tu inter nos tertius:quem quasi præsentem alloqueremur: ac uideremus. Gaudeo quod lętus abeas:& abesse diu non reformides. Veri Sacerdotis opus hoc est:noscẽtis quid hoc tpe Deo:& plebi suę a nostri ordinis hoibus debeat. Hãc cõstantiã quo rariorẽ in ceteris uideo:hoc in te laudo magis: & mihi ad tristiciã deputo:q tantã uirtutẽ habiturus præsentẽ non sim. Deus:i cuius militiã ,pficisceris tã firmo pectori aspiret:& gressus sui sacerdotis i semitis suis ambulãtes bñdictiõe sancta cõfirmet. Cõmẽdas mihi publicã tam

pia:& religiosa est cõmendatio. Sed in his moribus quid possim nõ uideo. Transierunt omnes in affectum. Nõ est qui faciat bonum: non est usq; ad unum. Nihil tu uidisti pręsens: quod magnis incrementis dies non augeat. Magna misericordia Dei est opus: ut & salui nos simus: & alios saluos faciamus. Inuocabo nomen eius: & erratis nostris ueniam deprecabor. Hoc tã tum pręstare tuis monitis in tanta perturbatione omnium possum. Sed & de te non est necesse Papiensem admoneas. Quid tibi non cupio? aut quid tua causa non sum paratus præstare? emori possum pro Aquileiensi cum expedit. Nihil de rebus tuis ad collegium referetur: in quo ad tuendam ornandamq; Legationem non primus prosiliam: & præstem quod debeo. Nihil in priuatis amicorum: aut domesticorum notum fiet: quod non sum ma fide capessam. Det successum meis conatibus Deus: Voluntati quidem nil durum: aut multum unq̃ uidebitur. Germano Abbatis Plagiarii hospitis tui sic satisfaciam: ut plane intelligat: quanti apud filium sit patris auctoritas. Bene de illo in nonnullis sum meritus. Mereri amplius nunc tua commendatio cogit: quod mox ad animum faciam. Cura pater ualitudinem tuam. Nobis te ipsum conserua: & uide semper quibus animam credas. Plæna hostium nostrorum sunt omnia: tibiq; cum diuersis hominum generibus futurum negocium est. In meis omnibus sacrificiis adiumentum præstabo: quale peccator potest: in tuis quoq; scio immemor tui nõ eris. Assit spes Domini semper: & diligentia uiri sensati: & cauti. Quę post tuum abitum accidere perlata ad te aliorum litteris puto. Summatim hęc sunt: Liberatus est censu Regni Ferdinandus: & Ducatus Sorę illi restitutus. Præfectus Vrbi creatus nepos Põtificis: cui Regis filia nubit: Idemq; ducatus conceditur. Quarum rerum causa iam Neapoli est. Triduo ex podagra Põtifex iacuit: sic leuiter tñ: ut sacris Paschalibus nõ sit defuturus. Dominus illum respiciat. Quid aliud nunciem nescio. Mittet ad tuam Dignationem infœlix: ac dignus misericordia Episcopus Nitriensis breue Pontificis mea procuratione impetratum. Spoliatus ecclesia sua est: & cœnobiis duobus a superbissimo omnium coepiscopo: cui quod debet licet: & potestatem cõcessam ad alienam pestem semp exercet: oro illi nõ desis. Memento quod tibi derelictus est pauper: & quod hæc dicit Dominus exercituũ: misericordiam: & miserationes facite unusquisq; cum proximo suo. Eripe hominem de manu peccatoris: & contra legem agentis: nec consideres uultum potẽtis. Hoc tuam pietatem per meam in te charitatem oro: & obsecro. Annos iam multos pulsans ad fores iudicii nostri: qui subleuaret non adinuenit. Sperat in te. Nittere q̃tũ potes: ut spes sua frustra nõ sit. Dñs tibi a dextris semp sit ne cõmouearis. Beneuale. Romæ. xxvi. Martii. M. cccclxxii.

Valentino Clero Papiensis pro Vicecancellario.

DIes tandem illuxit uenerabiles in Christo fratres: quã semper op
tatam: semp quæsitam ante hac tempora non permisere. Veni
mus ad sponsam nostram Valentinam ecclesiam gloria sacer
dotii toto orbe illustrem. Recognoscimus populum nostræ custodiæ credi
tum: religione: & fide nulli christianæ urbi cedentem. Contemplamur deni
q; uenerandum hunc: & uere dignũ sorte Domini consessum uestrum: quo
uno plus lõge q̄ cæteris lætamur: extollimur: ac gloriamur. Agimus igitur
gratias omnipotenti Deo tãti huius muneris largitori. Nomini sancto eius
benedicimus: Illudq; propheticum cum sancto Sene cantemus: Nũc dimit
tis seruum tuum domine: secundum uerbum tuum in pace. Quia uiderunt
oculi mei salutare tuum: quo tandem pax: & consolatio cupienti animæ est
data. Agimus & Beatissimo Pontifici nostro Xisto: qui ad hæc regna occi
dua nostrum ministerium deligens: patriæ: & parentibus longo post tem
pore ipsos nos reddidit. olim autem cum præpositi huic tam uenerandæ Se
di essemus: nunq̄ ne iuuenilibus quidem annis nos latuit: & quid nostri mu
neris esset: & quid publicum ciuitatis desiderium ferret. Sciuimus quantũ
ad pie uiuendum conferat pastoris præsentia: quanta gregi curãte illo: pro
ueniat salus. Non ignorauimus Episcopi hoc est superintendentis nemen
propriam non alienam pro se operam poscere. Scripturam quoq; præcipiẽ
tem audiuimus: cognosce diligenter uultum pecoris tui: & tuos greges con
sidera. Sed teste Deo cui omne cor patet: his omnibus uoluntas nunq̄ im
pedimentum: semper necessitas nobis dolẽtibus attulit. Parendum fuit sum
mo omnium patri: & a maiorum decretis non abeundum. Cardinalatus
hæc dignitas maiori quodam Vinculo apostolicæ nos Sedi astringit. Ad
illius ascripti consilium nisi cum mittimur: abesse non possumus. Accedit
Romanæ Cancellariæ ingens quidẽ: & operosa administratio: cuius cum
apud Pontificem secunda sit cura ad totius Ecclesię cõmodum instituta: ca
rere pręside suo sine magno detrimento non potest. Illi quidem ante omnia
obtemperandum est semper: cui & plus imperii cõcessit Deus: & plus a no
bis deberi cognoscimus. Quod ergo adesse hactenus concessum non est:
Quod per alium munus nostrum impleuimus: non propositi: sed temporũ
fuit. Sic ecclesiarum multarum rectores: sic Reges: & principes grauiori
bus implicati Vicarios sibi operum quęrũt: Sic Romanus Põtifex uni an
te alias consecratus ecclesię uicem nihilominus potesta: is in cęteris collo
cat: Sic deniq; Christus Iesus in celis agens: Vicarios dandę salutis in gre
ge suo constituit. Præsentes autem nunc uobiscum beneficio suo cũ simus:
nõnulla sunt fres: quę prio cõuentu hoc charitas silere nõ sinit. Agimus itm

primis uobis oĩbus meritas grãs:qđ aduentũ hũc nostrũ uotis cõtinuis ex pectastis. Id enim & certissimũ nobis est:& animi ĩ nos uestri argumentũ perspicuum facit. Deinde quod memores filialis officii reueriti sedulo estis patrem absentem: Prepositorum eius dicto audientes fuistis: coluistis eccle siam:& diuinum opus aliquod desiderari in domo Dei passi non estis: po stremo quod aduenientes nos tantis honoribus:tamq; solennibus accepi stis:ut in iis nonmodo præsulatus nostri: & legationis decor:sed imprimis summa uoluntas:& uoluntati cõiuncta alacritas plane patuerit:igens hoc studium tantum ad nostrum in nos addidit:quãtum addi amori cumula to iam poterat. Retributor omniũ Deus pietate sua concedat: ut tribuere & nos piis officiis aliquando possimus. Hortamur autẽ uos omnes ĩ unũ dilectissimi nostri:licet exhortationem omnem uestra opera uincant: ut in incœpto uirtutis:& religionis persistentes dignius indies obsequium Deo creatori nostro:& matri uestræ Valentinæ sedi pręstetis. Hoc enim: & pro fessionis sacerdotalis: & præteritarum uestrarum actionum est opus. De uobis enim est scriptum: genus electum Regale Sacerdotium: gens san cta:& populus acquisitionis. Inuigilate assidue cultui altissimi: sciẽtes qđ domum suam decet Sanctitudo in longitudine dierũ:& quod per hoc pa scimur de altari:& collocati ĩ honoribus sumus. Id operemur semper: ut & ministerium nostrum in ecclesia famuletur: & iuxta Apostolum Paulum nullam occasionẽ demus maledicti gratia: sollicitudine non pigri: spiritu feruentes: Domino seruientes: uita porro uestra: quod facitis: pfessioni quã tum fieri possit cõsentiat. Eam semper modestiam seruet: quæ nec animos nec oculos aspicientium turbet. Ad aliorum consecrati exemplum cum no stri immemores sumus exemplo ipso grauius longe peccamus: q̃ re. Am bulemus honeste:& bonam famam custodiamus: dispensationi nostræ ma xime necessariam. Inter cætera autem dilectissimi fraternitatem seruare in ter uos:& cum cõsensu in domo Domini ambulare. Mãdatum inquit Sal uator do uobis:ut diligatis inuicem sicut dilexi uos. In hoc cognoscent om nes: quod mei discipuli estis: si dilectionem habueritis ad inuicem. Quãto ad gloriam Ecclesię:eiusq; incremẽta hęc unitas pertinet: tãto ad damnũ: & dedecus est procliue discidium. Vbi zelus:& contentio est inquit Apo stolus Iacobus: ibi incõstantia:& omne opus prauum. Omnis ergo offen sionis lapis: omnis petra scandali facessat a uobis. Sapite idem: pacẽ habe te:& Deus pacis:& dilectionis erit uobiscum. Quoniam uero libertas Ec clesiæ data a Domino; a nostris patribus magna cura retenta gloriam Sa cerdotii in populis auxit: etiam precamur: ut ad eam colendam tutandam q; nonmodo unanimes sitis: id quod imprimis nõ est necessarium: sed nul

Iam defatigationem: nullumq; discrimen declinandum putetis. Etenim si ad iactantiã modo sæculi uana olim gentilitas pro sua retinenda: in ferrũ: in cædes: ad interitũ manifestu certatim ruebat: quãto id magis Sacerdotibus conuenit? quibus ipse Deus est præmium: & uita mors. Qui ad custodiam ecclesiæ positi sumus: quibus etiam dicitur certate ad morté pro iustitia: & Deus expugnabit pro uobis inimicos uestros. A missa autem libertate hac quid reliqui amplius est: in quo facere iacturam damnosiorem possimus? An non sine honore: sine potestate: omnis nostra conditio redditur? Contemnimur haud dubie: & conculcamur: & opprobrium hominum sumus: & abiectio plebis. In hac conseruanda conuenite in unum singuli. Omnes autem consentite præpositis nostris: qui cooperatores uobiscum erũt: & pro nobis Duces certaminum fient. In pugna uestra: cui uires administrat Deus: libertas est: in fuga misera seruitus. Scriptum est.n. manus fortium dominabitur: quæ autem remissa est tributis seruiet. Magna é uestra nobilitas: maior omni nobilitate ecclesia. Suam libertatem totis uiribus utrisq; præstate. Idq; nobiscum agite: ut iuxta Saluatoris uerbum quæ Cæsari Cæsari: quæ Dei sunt Deo reddantur. Sed hæc atq; huiusmodi: & alias sæpe: & uberius. Nunc in publicis pauca attendite. Mittimur: ut scitis Fratres pro redemptione fidelium: In quos hostilis gladius crudeliter sæuit. Domita Asia Turcus ac magna Europæ parte: bis iam est ingressus Italiam: incendiisq; ac cædibus cuncta inuoluens. Caput Religionis nostrę sacrarium Sanctorum Apostolorum: Sanctorumq; Martyrum urbem Romam petit: ut illo oppresso reliquum Christiani nominis corpus simul intereat. Si quibus subuenire: si quibus præsto adesse cõuenit: forti quidem nostræ imprimis conuenit. Gregum ductores sumus. In specula excubamus: ut illos præstemus incolumes. De nostro exemplo æquũ est cæteri summãt exempla. Hortamur charitatem uestram in Domino: ac pie paterneq; rogamus: ut qua ope: quibus ue potestis consiliis profectionẽ hanc nostram necessariumq; opus iuuetis. Scimus zelus uester quantus in domo Dei sit: quãtaq; ad opera eius uoluntas. Causa quidem nulla est: in qua exerceri dignius nec meritis maioribus sacerdotale patrocinium possit. Verum nunc pauca hæc protulisse in commune sit satis. Cætera: in quibus collaborare: & adhiberi curam uestram expediat: cum aratrum manu prehenderimus plenius noscetis ex nobis. Nunc fratres dilectissimi: quos inuicem sors prælatus huius coniunxit: Beatissimi patris: & Pontificis nostri Xysti quarti nomine uobis omnibus ex toto corde nostro: ex tota anima nostra: & ex totis uisceribus nostris in Christo Iesu benedicimus: rogantes Deum patrem omnipotentem: ut & sanctam hanc Valentinam ecclesiam de excel

so sancto suo semper respiciat: & uos eius alūnos ad ministerium suū gratia cœlesti conseruet. AMEN.

Angelo Episcodo Tyburtino.

ITerum te hortor: iterum oro: ut nōmodo Perusinos sed prouinciales omnes contineas: ne suo cōcursu augeant Tudertinas contentiones: quibus mox tota prouincia laboratura sit. Exi si opus est: & ipse tu obi loca: quæ ꝓpter uicinitatē ꝑiculosiora sunt ad tumultum. Vereor ne in iis lāguidior sit noster Sutrinus. Tuæ curæ hoc esse tuū opus oportet: qui omnibus præsides. Tanti ego hanc diligentiam facio: ut in ea cōmendationem: & dedecus præteritorum omnium positum putem. Quoadusq; ad uos redeam prospice incōmodis iis. Redibo breui. Ante discessum horum legatorum abire hinc nequeo. Intra dies quindecim discessuros existimo. Vale. x. Aprilis. M. cccclxxii.

Angelo Episcopo Tyburtino.

EX Stephano Auximate intelliges: quæ ad mandata tua illi responderim: Litteris quid nunc addam non habeo. Tantum audio languere te frequēter ex stomacho: ac nuper icidisse in febrē. Doleo id plurimum. Incolumitate tua nil utilius mihi aut charius. Vereor ne plus laboris suscipias q̄ ferre per ualitudinem possis. Hoc si est ita parce tibi: & uitam cæteris præfer. Malo perire Legationē quāte. Tu perpetuo: Illa breui est mecum futura. Sed mittam ex meis aliquem: qui te consoletᷣ: & de multis referat: quorum expedit rationem certam iudicio tuo constitutam. Ante discessum horum Legatorum abire hinc nequeo. Quem ad diē sint abituri nescio. Extrudi non possunt. Sed extrudentur tādem: ut puto. Vale. Romæ. xiii. Aprilis. M. cccclxxii.

Domino Gentili.

DE sargia Cypria abunde satisfecit Præsul Torcellanus: cui ea de re ante tuum discessum negocium dederam. Textura: & color dato iudici perq̄ similes sunt. Quod ultra quęras non est. Respōde mercatori quod scribo. Illi: & tibi ꝓ cura suscepta gratias ago q̄ plurimas. Nec procurator nec Abbas usq; in hanc horam uenere. Odiose iam cessant. Eorum tantum causa hic sum. Alio me uocat necessitas: cui q̄tum possum obsisto ut exitum uideā. Excludi uel includi beneficio erit: dūmodo cito id fiat. De reditu huc tuo ut responderem certius: hac ianua ad temptandam mentem Pontificis hodie post missum senatum ingressus sum. Audio circumferri nescio quod Epigrāma i gemmas: & mitram: atq; illud Gentili Vrbinati ascribi Magistro olim Laurētii Medicis. Si quid tale de latum est: falsum de hoc homine est. Nil eo nonmodo grauius: & modesti

us: & religiosius:sed nec laude tua cupidius. Criminatorum plena sũt om
nia aliena sæpe gratia : & integritate dolentium. Ad hæc ille admira
tus:ac tantum contrahens os atq; humeros nil inquit accepi huiusmodi :
Nugas has flocci non facio. Expers culpæ conscientia non tangitur uersi
bus. Meo iudicio est ut respondit. Tam illis non tangitur : q̃ illis non capi
tur. Bono animo esto: & ueni:ac deinceps cautius sape. Nũc nega omnia :
ac coniecturali constitutione potius q̃ iuridiciali utere ad causam. Campa
no nostro cupienti negocium :repromittenti de se omnia :cessi sponte Tu
dertinum præsidatum :mensurnosq; aureos quinquaginta. Profectus ẽ ho
die. Vtinam & qui uersus bene :administret & bene. charitate hominis fa
ctum hoc est noumodo omnium mihi amicissimi sed laborantis etiam re
bus domesticis. Incœpta illi Deus secundet ut spero : & cupio. Vale. Ro
mæ. xvii. Aprilis. M.cccclxxii.

Domino Leonardo.

303 DElectatus sum uersibus tuis: Delectatus æpistola. Illi igenii:hæc
& amoris argumenta dedere. Te amo:tibi gratias ago. Toties
agam quotiens tuum aliquid legam. Nostræ ueteris consuetu
dinis probe sum memor. Secretariatus oblitus nõ sum : quem sub Calisto
pariter gessimus. Antiqua curricula: & cõmunes litteræ nos satis coniun
gũt. Id agamus :ut scribendo:& cõmunicãdo crescat omnis cõiũctio. Meæ
& me p̃sto scito eẽ tibi ac tuis. Vale. Romæ die. xvi. Aprilis. M.cccclxxii.

Campano.

304 HAnc tibi mecum esse legem perpetuam puta:ut nunq̃ sim tuis
litteris respõsurus:nisi cũ eas tua manu scriptas inspexero. Quid
enim mihi a secretariis gratum? si uacuos aliquando remili Ta
bellarios Tudertinos inde indignatio fuit. Summa est: si rescribi uis scribe.
Ex te ante:ex Oratoribus nuper cognoui quo in statu prouinciolę tuæ res
sint. In miserrimo quãtum uideo sunt. Eo quidem miseriore :quod leui me
dicina sanabilis morbus ad ferrum nunc atq; ignem nostra negligentia re
diit. Ita sit cum bonis præsidibus de salute prouincialium fides Romæ nõ
est. Exilio paucorum pacari omnia poterant. Nunc cędibus multis uix trã
quilitatis initium cernitur. Sed noscetur breui:non tam nostris consiliis: q̃
pietate Dei:& tua uirtute:cuius mihi summa est spes. Deploras præsentes
angustias:& in uoragines deiectum te doles. Quid tu? hoccine illud uulti
culi supercilium ẽ? quo & istis præpositis magna omnia repromittebas de
te. An ignoras prima hæc esse uirium tuarum experimenta:ex quibus in iu
dicium uenturum est quicquid id est quod sperari de te in posterum liceat.
Vates es summus, Item:& orator summus. In magistratu nunc positus ne

cesse est sis uel laudi uel dedecori tuæ sortis hominibus: Veniat in mentem Barduli. Quos oro ille iocos in uersus si male onus sustineas? Mihi qui sum ex tuis: & præsidatum hunc obtuli abeundum est urbe: ne imputationes eius cogar perferre. Itaq; intende uires. Repugna: ac pugna. Victoriæ uiam monstrabit Deus: quam perturbatus insolitis minus fortasse nunc uides. Dum hæc scriberētur uenere ad me oratores: & receptum Montechium: ac per Ioannis uxorem: & liberos uenisse in deditionem tuam nunciauere. Iidem affirmarunt esse te in castris: ac nescio quod aliud opidum obside re. Plane mi Campane uir es. In manibus prope est: & si calamitosa: necessaria tamen uictoria. Magna tui amantibus tacendi: Bardulo loquendi facultas eripitur. Perduc ad exitum cœpta: Expiranti q; ciuitati spiritum red de. Nō minor pusillo præsuli Tudertū pacatū: q̄ magno olim cōsuli oppressa cōiuratio cōmēdationi erit: & laudi. Vale. Romæ. xii. Maii. M. cccclxxii.

Campano.

Vantos etiam in re mœsta excitasti iocos mihi atq; iis quibus familiariter communicaui litteras tuas: exercuerunt oculos nostros Tabelliones tui euocatorum agrestium Duces. Continere nemo potuit risum. Vrsinus. Neapolitanus: Senensis: atq; amicorū alii cachinis nō desinunt quati. Laudatur in Campano nō igenium modo: sed animus in re aspera bonus: Desteritas q; ut multum promissa a me: uix tamen a quoq̄ uel sperata: uel credita. Hodie Tudertinus præsul mecum adequitans uim inquit scribendi laudari in Campano putabam: regendi non multum. nunc quātum accipio quid laudem potius nescio. Crede Papien si mi Deus: in ore es omniū: cōmendantur passim hæc cœpta. Bardulus tacet. Qui etiam beneficium meum ignominiam tuā uideri tibi uolebant: conantur factum probare: & male cōciliatis oculis iteriorem sensum abscō dere. Incumbe operi: ac reliquum Tudertini agri prędonibus purga: Idq; ad mortē contende: ut tuo beneficio ciuitas non postrema Ecclesiæ ab interitu uendicetur. Nulla iam erit posthac prouincia nostra: quæ non tuo præsidatu digna appareat. De mittundo equitatu ægi cū Vrsino: cū Pontifice non fuit necesse. Breui copias omnes quæ profecturæ in Florentinum sunt: i castris habebis. propulsari biduo aut triduo mali reliquum poterit. Id si fiat: absenti supplicationes: Redeunti triumphum decerno. Brachiani quoq; quos petis: in Tudertinum uenient ad statiua. Eius imperandæ rei curam tibi iniungit Vrsinus: qui iam tanti te facit: quātus quantus es esse percupiat. Vale.

Campano.

cuncta. Vide nunc artes: quibus est nobis uiuendum. Hoc spem côceptã fefellit: quod ille nondum ad nauigandum instructus serius opinione soluit e portu. Vale ergo mi pater: & has litteras uel cela: uel lacera. Romæ viii. Iunii. M.cccclxxii.

Cardinali Neapolitano.

309 INtelligo Dignationem tuam Neapolim peruenisse: & magnis eam fuisse acceptam honoribus: non a Rege modo: & filiis: quorum in Apostolicam sedem magnifica sunt semper officia: sed a populo etiam Neapolitano Antistitis sui studioso: ac cupido. Lætatus i his rebus admodum sum: uidens Neapolitanum meũ: cũ quo mihi cõmunia sunt bona & mala: cõmendationibus in dies magis augeri. Discessus ex urbe omnium: quos hactenus uiderim celeberrimus fuit. Acceptio in patriã consensum nostrum equauit. Cætera oro cursum hunc seruent: & protector noster deus in faciem Christi sui semper respiciat: ut sit illi sacerdotii dignitas in æternum. Laudo accelerandæ profectionis consilium: sic tamen ut necessarium aliquid non omittatur. Sedere diutius apud suos in suspitionem delitiarum posset ueuire: Minus autem instructum proficisci q̃ suscepto operi expediat in consulti hominis haberetur. Sic utriq; rei est consulendum: ut maturata omnia: non festinata dicantur. Pro sapientia tua: quæ eadem semper in omnibus fuit: te uidere hæc puto: sed non minus curare. Ego quicquid hic pertinere ad tuam æstimationem augendam cognouero: ita suscipiam omnibus horis: ut tu tibi satisfactũ existimes: cæteri uero intelligant nil mihi charius patre absente. Post habitas secũdas litteras uocati in Senatum non sumus. Puto quo die primum uocabimur recitatu rum suas Pontificem: si quas ad eum misisti. Ita enim de legatorum litteris semper est solitus. Quo magis te hortor ut cum eas formas: id cures genus esse uerborum: & rerum quod iudiciis nostris respondeat. Laudatæ sũt primæ: Laudatum iri cæteras: & puto: & cupio. Quod aliis meis tuam dignationẽ rogaui: etiam præsentibus rogo: ut cõmendes me Regi: commendes patruo Comiti. Tu uero imprimis memoriam deditissimi Papiensis sinu contineas. Vale fœlix pater: & Domine omni ueneratione dignissime. Romæ. xi. Iunii. M.cccclxxii.

Campanus Cardinali Papiensi.

390 RVimus: ruimus mi Papiensis. Non Deo: non nobis curę sumus. Volumus conficere Turcarum bellum: & tamdiu Tudertinas clades in oculis sustinemus. Vndecimum iam mensem uexatus ager: in censæ uillę: direpta atq; exusta oppida: interfecti oppidani: factæ in agro: factæ itra urbem cędes: nihil nos mouet. Aut dormitis isthic om

nes: aut omnem exuistis humanitatem: aut & Deum: & homines: & famam floccifacitis. Vbi maiestas illa pristina istius amplissimi collegii? Quod nonmodo exortas in Italia contentiones opprimere: sed in ultimo terrarum orbe inter potentissimos Reges: & imperia: mota bella summouere: pacemq; ubiq; ueluti manu quadam conciliatrici ferere consueuit? Si peccauerunt ciues: cur non statim plectebantur? Si non peccauerunt cur excruciantur tam diu? & si pauci fuere in culpa cur dantur omnes in prædam? qui modus: quæ ratio huius belli? Aut quæ latebræ consiliorum uestrorum? Si reducendi erant exules: & dignitas istius Sedis ita deposcebat: nullius iniuriam aut calamitatem perferret: cur non statim reduxistis? Si ex re non uidebatur futurum reduceret: quid tam diu illorum spem aluistis? quid aut non reddidistis illis ius: aut non compressistis iniuriam? quid expectatis? quem exitum tantis cladibus dari statuistis? quæ mens & sententia uestra? Vultis reduci exules? reducantur. Arma atq; arcem habetis in potestate. Vultis excludi? pellantur agro: liberam metu ciuitatem relinquite. Capita factionum Romæ cum habeatis quid restat amplius cur aut non concilientur: aut non opprimantur? Ardent hic bella subditorum uestrorum: & auctores bellorum apud uos nonmodo sine pœna aliqua: sed etiam cum spe præmii retinetis: & plus a uobis sperant qui fecerunt atrocius. Atq; eo impietatis apud uos iam uentum est: ut aut animos ad misericordiam eorum qui hæc patiuntur: aures ad clamores eorum: qui hæc scribunt: occuluisse uideamini. Tum quæ tanta est audita negligentia: ut neq; iacturam prouinciæ: neq; factionum grauissimarum per finitimas ciuitates motus periculosissimos: neq; quid homines passim & sentiant: & obloquantur attendatis: obliti offici: dignitatis uestræ: & loci: in quo positi estis. Mala eorum: qui uestræ commissi sunt curæ per caliginem inspicitis: per somnium cogitatis: aut si qua subit harum rerum cogitatio: plus uobiscum ualent priuatæ simultates: quam consilia publica. Nemini ratio habetur quid imperio conueniat uestro: quid ad maiestatem istius Sedis pertineat. Omnes priuatis studiis ad odium gratiamq; distrahimini: ut etiam de me ipso reddenda sit ratio: qui ea gessi non quæ placerent omnibus: sed quæ ad pacandam primum ciuitatem: deinde prouinciam sedandam: postremo ad retinendam dignitatem tantæ Sedis factura uidebantur. Quid enim aliud attulerunt initia aduentus mei: nisi pacata omnia: atq; tranquilla? Non inducias statim indixi? Non de reuocandis ex

ulibus primo quoq; tempore mentionem intuli? Non eorum nume-
rum redigere ad paucissimos uolui? Mox ad nullum redacturus si con
ditionem accoepisset: quam non uoluntas mea: sed temporum neces-
sitas daret. Non decretum Pontificis de restituendis oppidis exhibui?
non priusquam arma inferrem cum decreto non paruissent septies ad
monui parendum esse Pontifici? Nihil mea sententia gessi indignum of-
ficio meo: cum iussis maiorum non paruissent: nec pariturí uiderentur: in
eo quod exules erant complectẽdos humanitate: cõfouendos monitis: om
ni uia leniendos existimaui: Nec calamitatem adiiciendam: quod intellige
bam salutem eorum æque ac ciuium aliorum ad me pertinere: cum me: &
mea patientia abuterentur: cum predæ in oculis agerentur: mœnia urbis
quottidie inuaderentur: cõtemnerentur mea iussa: monita irriderentur: col
legi animum: cogitaui personam Principis gerere: & huic prouinciæ ea de
mum conditione esse præfectum: ut parere omnes meo imperio cogerem.
Itaq; inuitus conuersus ad arma: finitimarum ciuitatum auxilia non ausu
temerario: aut licentia mea: sed Pontificis & nomine: & decreto conuoca-
ui. Perusini: Meuaniates: spoletini: spelani: & Vmbri alii: Narnieẽses: ameri
ni: Vrbeuetani: quibus cũ nulla fuerat mihi consuetudo: an mihi priuata au
ctoritate paruissent? præsertim plęriq; homines partium diuersarum. Num
Bracciani equites nullo a me accepto stipendio ita properassent? Si mea
hæc fuit gratia mirum est hominem externum tantum his in locis potuisse:
quantum ne qui hic nati sunt unquam potuerunt. Si Põtificis auctoritas:
cur ipse tandem accusor? Non accusaris inquis. Equidem nondum in iudi-
cium uocor: sed mihi improbari a factiosis quæ gessi accusatio est. Quod si
liceat: percunctari calumniatores meos uelim: cum fide non seruata: cum
ruptis induciis: omnibus diebus: omnibus horis oppugnarer: cum litteræ
meæ: & nuncii ludibrio haberentur: quid facere me uoluissent? Custodem
urbi datum: præfectum prouinciæ: & quod pace ac uenia eorum dictum ue
lim: in his locis Pontificis personam sustinentem? Itaq; Matheum magno:
& delecto peditatu mœnia urbis oppugnantem: diripientem agrum: uil
las incendentẽ: oppida igni ferroq; uastantem: captiuos omni genere sup
pliciorum excruciantem: me: & litteras: nunciosq; meos mirifice contem
nentem: atq; eludentem: opera consilioq; meo: auxilio finitimorum: quos
dixi: Mõticula exui: Soprano spoliaui: Rosario fugere coegi: q̃drellis eieci.
Compescui hominis audaciam: incursiones: prædationesq; cohibui. Hæc
cur fecerim quis non uidet? modo factiones oculos illis non eripiant. Intel
ligebam & perspiciebam deberi exulibus patriam eiectis domum exclu

sis reditum. Verum neq; per ignem: neq; per ferrum: neq; per ullum genus iniuriæ deberi: & reconciliandos illos esse ciuitati ad quietem: non ciuitatē illis prodendam ad cędem. Pontificis fuit uolūtas: cur me accusant? Si nō fuit: cur sum deceptus illis breuibus? Intelligebam nisi depositis armis reconciliatum locum esse omnino nullum: & nisi prius foris arma deponerētur deponi arma intra urbem nō posse. Intelligebam exules nisi spe aliqua iniecta: non facile: ut arma deponerent posse adduci. Hanc spem quantum in me fuit quibus non pollicitationibus porrexi? An & hoc quoq; non adiecerim? Si parerent Pontifici curam illi fore necessariam: ut aut eos reducerēt: aut aliquem: in quo agere possent locū assignaret. Hæc opera: hæc cōsilia mea: quę si ex mente Pontificis fuere nullus est calumnię locus. Si illo inuito gesta sunt cur tot illius breuibus: tot collegarum tuorum litteris deceptus sum? Verum de me satis est. Vos optimo Pontifice per factiones abutimini. Caput omne discordiarum ex uobis est. Vos seditiones & sustinetis: & alitis. Vos in eos qui ciues suos uectigales uestros depulerunt non animaduertistis: Eos qui bellum patriæ per ferrum: & ignem: & omne genus cędis intulerunt non coheretis. Complectimini diuersis studiis utrāq; factionem. Me qui mederi huic morbo ꝓ dignitate mea: pro maiestate Sedis uestræ: pro quiete urbis: pro beneficio prouinciæ cuperē neq; armis: neq; consiliis adiuuatis. Mulierculanum more de gallina: & ouo dissidentium inter uos contenditis: mentimini quisq; quid libeat: nemo quid liceat cogitatis. Nec est mea hęc querela: clamant prouinciales: uociferantur: stupent finitimi: & officium uestrum curamq; requirunt. Iam audent in uitam moresq; nostros prorumpere. Nihil fit a nobis quod in hac tanta negligentia non exprobetur. Vna est omnium uox tanq̄ exprobatio. ualeat fiscus: pereant prouinciales: & iam hoc bello ne ignoretis. ita esuscitata sunt partium studia: ut nullum nec minimum quidem oppidulum non sit erectum in ueterem factionem: cunctatione uestra breuis plaga breui in profundissimū dilatabitur. Video cladem: quam uobis uaticinia minantur. Mihi satis est ad conscientiam iudicii mei testatum esse quod ruimus: aut si qua spes est: ita censeo pellenda esse ex agro Tudertino exulum capita: recipienda oppida: amouenda exulum: deponenda intra urbem arma: magistratus reformandos: adhibēdum præsidium ut improbi comprimantur. His peractis: omni studio incumbendum in reducendis exulibus. Hæc tecum liberius: ut soleo. Vale. Tuderti. iiii. Iulii. M. cccclxxii.

Campano.

NO minus multa rñderĩ possũ ad lr̃as tuas: qđ accinctus ad discessum tabellarius añ cubiculi fores expectat. Breuitatẽ nũc æquo aĩo fer: spacii aliqd ãplius nactus tuis lamentis pluribus rñdebo. De iteritu Tudertino qd cuĩ aliud dicã? De execratiõibus quoq; intuentiũ nr̃a dedecora nõ tanta tu refers q̃ta iam dudũ mente concipio. Obprobriũ hoĩum sumus: & abiectio plebis. Quid ergo nõ subuenitis ais: uos q ad Sedis cõsiliũ cõsedetis? Cãpane mi nihil hac peunctatõe facilius: nihil satisfactõe molestius. Si parsum putas cõsilio erras: Si nõ ipẽsum obsecratõibus quod potuit falleris: Si nõ denunciatum etiam quod accidit: casurumq; est: male meritus es de nobis. Præstita hæc multo ante officiis nostris sunt. Nihil omissum quod seruandæ Fidei: seruandę prouincię utile uideretur. Nos cum dico eos dico quibus est summa uolũtas nulla: omnino potestas: quibus etiam eo minus est fidei: quo minus apud Principem loci. Paucorũ sũt nostra decreta. obsidetur quicquid id est: unde in omnem dictionem nostrã manant bona: & mala. Obsessores qui sunt: & quibus studeant ipse tu noscis. Putabam nuper cum essem in prouincia: nec meo de rebus Tudertinis iudicio crederetur: uel inuidiæ: uel odii obstaculum esse. Paris enim sępe dignitatis id esse incommodum consueuit: proptereaq; ego partem illam præsidatus deposui. Sed te mox succedente interius uidi quod obsuit. Nulla tua est culpa: nullum crimen. Consilio præstitisti quod in te fuit. Vim adhibuisti iussus atq; inuitus. Altius descendunt mali radices: q̃ ut introspicere intuentium passim oculi ualeant. Laudauit te in Senatu Pontifex. Laudauit sana pars patrum. Si quos indigna factio uexat nil te eorum turbent iudicia. Pauci boni instar sint omnium. Xystus etiam consoletur: qui tribuit multum operibus tuis: & imputat nihil. Sedis utinam consumptis prope rebus salutarem medicinã inueniat. Præfectum mittit: Si ad pellendos agro prædones: reducendosq; inde exules: opportunum consilium. Si ad cogendam ui ciuitatem: extremus: ut puto interitus. Non tacui hæc. Ad componenda: & pacanda omnia mitti illum affirmat. Ita sit oro. Tu illum si poteris consilio rege: Idq; obtestare: malit omnia: q̃ arma ciuilia experiri. Quod ad priuata nostra attinet: pernimium tristor mi Campane his tuis angustiis. Non putaui ad tantum tempestatis te mitti. Credidi homini Episcopo extra inuidiam posito: & nostrarum contentionũ experti plus fautum hinc iri. Auctas procellas nunc uideo. Quid tibi dicam mi frater? Confirma animum: & dura hæc primi præsidatus rudimenta ea modestia perfer: ut uita incolumi nihil non ad cõmendationem exercendamq; uirtutem tibi accidisse existimes. Ego cum breui depositurus omnem prouinciam sim: id qđ taceri a te opto conabor si potero: præsidatũ Fulginensem tibi ipetrare: ut

& reſpirare in quietiſſima ciuitate poſſis: & ſine honore iam administratio
nis non ſis.Beneuale. Romæ quinta Iulii.M.cccclxxii.

Leonardo Montagnæ.

PEtiſti tuum dyſtichon ita Pontifici reddit ſi reddendum ego il 392
lud putarem: Metiens animum ſuum ex meo hodie reddidi miſ
ſo iam ſenatu.Legit.Delectatus eſt. Multa huiuſmodi accepiſ
ſe a te cõfirmauit.Proferenti inde mihi difficultates tuas domeſticas :affe
ctum podagra corpus :Filias nubiles:onus familiæ:Tum poſtulãti ut ſum
mula illa petita inopiam leuaret:difficiles & ipſe res ſuas adduxit:neceſſita
te aiens non uolũtate negari quod quęritur.Negauit itaq;.Excuſatio haud
ſane paucorum uerborum fuit:Moleſta ob id unum quãtum inſpexi:quod
deeſt ad pietatem facultas. Eget:ac præterq̃ poteſtate abundat : Cætera
multo eſt q̃ ante Pontificatum inopior .Doleo tibi non ſatiſfactum . Id tu
modice fer.Non deſeret Dominus quem ad uirtutem creauit. Pro tuis Epi
grãmatibus iterum tibi gratias ago:& Vale.Romæ.vi.Iulii.M.cccclxxii .

Cardinali Theanenſi.

VIdi : & legi litteras ueſtras mi Reuerendiſſime Theanenſis nõ 393
ſine multa conſolatione ſpiritus .Quotiẽs enim manum ueſtrã:
aut Spoletani noſtri :aut Senenſis intueor :ſenſum capio præte
riti temporis: Et pontificatu fruor Sanctiſſimi patris noſtri Pii : Quæ una
cogitatio ſolamen malorum eſt:quæ in diem magis undiq; ingruunt.Itaq;
ſi ipſe ſemp ſcribo: id ea ratione facio : ut manus ueſtras uiciſſim eliciam .
Poſtulata Portugallenſium puto plane reiicientur:ſi ſibi delecti patres con
ſtabunt:& apud quem poteſtas eſt fides erit ſanis conſiliis.Gallicana mu
tatio in priſtinum rurſus eſt immutata. Neſcio utram mutationem magis
dignatio ueſtra ridebit . Poſt ea quæ ſcripſi illico affuerunt litteræ a noſtro
Niceno :longiores aliquæ de rebus communibus: breuiores autem ſui chi
rographi :In quibus ſcribit prope adductam fuiſſe in extremum diſcrimen
æſtimationem legationis ſuæ:ſed benignitate Dei ſuperata artificia mali
gnorum:Conſenſiſſe Regem ut ad ſe proficiſcatur : & libere allatam po
teſtatem exerceat:Tum autem ſperare mox ut illum conuenerit : non du
bie celſitudinem ſuam cognituram odii:non rationis fuiſſe ſuſpitiones inie
ctas.Multa eſt fiducia eis in litteris:quas quidem legi ego:& ne errarem le
gendo relegi . Hodie recitatæ in collegio etiam ſunt litteræ recentes ex
Græcia :quibus ſecundæ res de Vſoncaſſam Pontifici ſignificantur. Affir
mant Trapeſſundam expugnatam eſſe:Cętera pręter arcem nõ ualidam:
i dictionem eius ueniſſe:Exercitũ eſſe ingentẽ pluſq̃ ſexcentorum milium:
Peruagaturũ mox reliquam Aſiam ſi non obſiſtat :Turcũ nõ eo animo ſe

expedire ad bellum:quo aliquando noſtros inuaſit:metuere multũ: aegra
anima eſſe:& corpore:ac plurimum pedibus laborare. A Venetis magna
iis nunciis fides habetur: præſertim quod conſtanti fama cõtinuant. Deus
ad ſalutem fidelis populi hos motus conuertat. Lætor Dignationi ueſtræ
bene nunc eſſe. Mallem optime. Quando ad perfectum nõdum detumuit
crus:ſeceſſu amoeno: quem meinorat: dies ſuaues ducat. Abunde illi eſt:
quo nos maxie egemus. Opprimimur æſtu:nec leuamur uncia frigidi. Vr
bs tota plæna eſt febribus:uixq; ad miniſterium neceſſarium integri nobis
ſuperſunt domeſtici. Præmitto iſthuc nepotem Chriſtophorum. Si Guidã
tonius Viterbii non eſt:monui illum ut ad reditum eius apud uos ſit. Con
ſecuturum me non multo poſt puto: cuius ut omne conſilium noſcat: cogi
to in primo ſenatu legationem Peruſinam deponere: Illa maxime ratione
adductus: quod ad anni pene exitum ueni: quod ieiuna legatio eſt: qd di
ſcriminibus atq; incõmodis plæna: quod deniq; ad grauiores caſus: qui
rari eſſe non ſolent: nil hinc expectari facile poteſt: quod laboranti præſidi
ſit neceſſariũ. In Tudertinis rebus id ſum ſatis expertus. Experiri idipſum
etiã in ceteris timeo. Si ſtudium uiſendæ Tolphe me nõ auertet: Viterbio
ueneratum ueniam. D. ueſtram: quam affectu uero complector. Romæ
xvii. Iulii. M. cccclxxii

Domino Epiſcopo Capacienſi.

394 AVdio te togatum licet:uerſari in caſtris. Id facit:ut in papiro bre
ui breuius etiam ſcribam. Nec enim legendi eſt ocium cum ſtat
ferri acies mucrõe corruſco ſtricta:parata neci. Inter hos tumul
tus ſerua teipſum: & ſacerdotii memoriã habe. Rogaui te olim colligeres
ſcripto:& mitteres ad me quæ in Britannis: & Gallis gererentur digna no
ticia. Ieiune factum eſt: aliquid plæne tamen: nihil impletum. Si potes ſatiſ
fac non amico tantum: ſed neceſſario tuo. Apud nos plus operor q̃ loquor
tua cauſa cum expedit. Scribo Protonotario noſtro. Illi me offero: qui mi
hi ſis: monſtro. Cõmendo etiam: licet legationis nomine ſis ſatis cõmenda
tus. Nicolao noſtro in annum uenientem præfectura eſt prorogata: Et qd
fieri optas: ẽt Cleopatra ĩ arce. Beneuale. Romæ. xxiii Iulii. M. cccclxxii.

M. Patriarchæ Aquileienſi.

395 BIs Reuerendiſſime pater manu mea ad te ſcripſi. Litteras ipſas
iam redditas puto. Non ſupereſt nunc quod icognitum tuis ex
me cognoſci oporteat. Hoc tãtũ ſignificãdũ putaui: Nõ futurã
Cardinaliũ ordiatione añ Decẽbrẽ. Hæc fides ĩ itimo ſinu eius ẽ: apd quẽ
cetera ſũt oĩa. Tu ad eã diẽ affuturꝰ an abſfuturꝰ ſis neſcio. uellẽ adeſſes. Fa

cilius enim excludi id posset:de quo Neapolitanus noster tuo me nominē uerecunde licet:ammonuit. Instat horis omnibus:mirumq́ʒ in modum ex Germanis iuuatur. Nec hic surdis auditur auribus: aut oculis inuitis uidetur. Ad conciliandam uolūtatem magna eiusdem professionis est uis. Ego omnia solus substinere non potero. Præstabo tibi quod potero. Si tam longe inter Hungarum:& Polonum sunt pactæ induciæ: si Turco a nouo hoste Cassano grande exhibetur negocium:Si uacas: si deniq; per commodum Reipublicę decedere prouincia potes:redi mi Aquilegiensis ad nos. Boni te omnes:Imprimis Papiensis expectat. Vale. Romæ.xxviii.Iulii. M.cccclxxii.

Campano.

CEssi prouinciæ inquietæ:ac planę semp discriminum. Vt tamen presidatus Fulginius deferretur ad te impetrare non potui. Qua ex re maxime doleo. In nescio quem ex cognatione sua Pōtifex spectat. Mœstus hinc abeo:familia imprimis male mulctatus. Diem obiit coquus olim tibi tam charus:reliqui sunt ita:aut temptati febribus:aut uexati:ut ad conspectum tristes ad ministerium pene sint inutiles. Eadem est tota urbe calamitas. Abiere patres. Curiales rari apparent. xenodochia ęgros non capiunt. Desertæ ciuitati sunt cuncta similia. Quo tu is:inquies Furcifer? Quo nam alio nisi Pientiam? nisi Senam ad expuendam Vrbanā miseriam? Loquerer planius:sed Campano tristibus merso quæ aliena lætitia non suam tristiciam augeant? Miserum me: qui benemerendi studio tātis te malis obieci. quando:aut quo beneficio meo scissuram hanc sarciam? Vale. Romę ultima Iulii. M.cccclxxii. 316

Pestilentia.

Cardinali Niceno.

REspondi binis litteris tuis gratioribus semper melle ac succaro. Quid nunc scribam nō habeo: nactus tamen in uia hūc nescio quem ad te uenientem scribendum putaui. A meis primum incipiam. Fatigatus ualitudine aduersa prouinciam dimisi: quā mihi dedisti. Eo id liberius feci:quod i exitu est annus. Tendo ad Aquas Lucenses:morbis meis:ut admonent medici maxime utiles. Ineunte octobri in urbem redibo:ingratam mihi:quod nihil habet quo lętari bōa mens possit. Tuę res uel nostræ potius:per hos dies nos fatigarunt: Me imprimis affecerunt dolore:quod aperte intelligo artificiis peruersorum in tua iniuria oppugnari publicam omnium causam. Nescio quo in loco nūc sint. Si bono:est quod Ecclesiæ gratuler. si malo:est quod tute tecum ad Christum uersus cum Paulo dicas: Mundæ sunt manus meæ a sanguine horum omnium. Non enim subterfugi quominus ānunciarem eis omne Euangelium tuum. Du- 317

ra consolatio rebus tam præsertim afflictis: sed tamen in tanta iniquitate patri integerrimo necessaria: puto aũt si peruenisti ad Regem probatã esse innocentiam tuam: simul dissipata impiorũ consilia. Id Deus optimus fa xit: cuius causæ nunc seruis. Cõmendo tibi totum Papiensem. Sathan Xan thonensis nõ præsul: archidiaconatu: quẽ i male illi credita Ecclesia teneo: me superbissime: atq; indignissime trudit. Capitulares: qui a me illum con duxerant: uexati quottidianis malis remiserunt contractum. Priuor nunc annuis trecentis: nisi auctoritas tua subueniat. Subueni ergo si potes: & ua le. Deus tibi ad custodiam sit: & consilium. Sutrii ante cœnam: & raptim calendis Augusti. M.cccclxxii.

Dominico Lucensi.

398 VRbanam miseriam conficientem corda: & corpora. Vix ueni Bachanum subito a renibus dolor: ab ossibus febris: a superci lio cecidit nubes. Conficio reliquũ uitæ liber: & lætus. Vale. Su trii calẽdis Augusti. M.cccclxxii.

Carolo Cremonensi.

VEnimus Aquãpendentẽ incolumes: Hoc ad cætera læti: quod urbe excessimus. Cõmendo tibi quæ curanda reliqui: Matrem ante omnia: inde domum: inde uegianam causam: inde mandata ad patrum nonnullos: ad Rothomagensem: Vrsinum Mõtisferrati: & san cti Petri ad Vincula: postremo litteras obsignatas: & a secretariis traditas: ut q̃ primum mittantur ad quos inscribũtur. Pensionem ultimam legatio nis: si a Tyburtino accipies: depone apud Spanochias: & chirographũ ser ua. Ducentorum: & septuaginta aureorum erit. Si ea forsitan tardius mitte retur scribe ad eum: ut ocius mittat. Adi sæpe Cardinalem Montisferrati: & quære numquid habeat nũciandum: Sæpius autem Rothomagensem: quo semper absens patrono sum usus. Si Robertus & Arenes sequi famili am uolunt uenièdi fac potestatem. Imprimis sit tibi semper papyrus in ma nibus: & calamus: ut etiã minuta itelligam tua significatione. Vale. Aquę pendenti. ii. Augusti. M.cccclxxii.

Dominico Lucensi.

399 ET Aquã pendentẽ quoq; incolumis: Quid dico incolumis? Herculeis uiribus: Mancinus lætitia: & alter tu esurie assidua: Cras attingam Elisium: hoc est meam Pientiam supra q̃ dici possit placentem. Tibi aquæ tuę uillanę: Nobis Pientini colles sunt cordi. Trahit sua quemq; uoluptas. Veri tamen melius ament dicat Albiensis iu

Cardinalis Atrebatẽsis

dex: qui dolium indigeni nectaris uno tantum noctis hospitio: dimidium corpore: dimidium duabus buttiliis asportauit. Scripsi ex Bachano ad te:

hinc quoq; nunc scribo : Vel unam modo syllabam extorquere a me mille tuis litteris non poteras : Do ultro nunc meas. Ita enim ultimo hoc conturbernio tota me cœpit suauitas: ut sine molestia te carere absens non possim. Scribe quottidie: & ineptiarum uestrarũ fac ignarus non sim. Matrem uise: & Sueuę charissimæ dic salutem ex me. Vale. ex Aquapendenti iii. Augusti. M.cccclxxii.

D. Falconi.

Nil peccaui hoc anno grauius: q̃ quod discedens te allocutus nõ sum. Inter uias hoc recordatus admiratus sum factum meũ: nõ tantum damnaui. Falconi ne dextram non dedi: Vale nõ dixi: Me: & meos ut soleo eius curę non cõmendaui: quis nostri amoris conscius tam necessarium officium uel obliuione: uel occupationibus neglectum existimet: sola tamen neglectum est obliuione: dum enim fugere propero ne me dimissum Gallicana postulata retineant: dum superare dolorem lateris conor febriculæ admixtum: dum deniq; ad discessum congero magis omnia q̃ compono: tu mihi elapsus es. Quam nõ mereor ueniam da: & homini obliuioso causam obliuionis ignosce. Ex itinere satisfacio ut possum: Vale mi Falco. Pientiam peto: & Senam ad diem solitam rediturus. Habe absentis memoriam: quam a præsente non accepisti. Tũ mea: & meos tuere ut soles: scribe etiam sæpe cum potes. Vt tua præsentia: sic tuis litteris nil mihi acceptius. Hæc satisfactio quanti sit nescio: Par certe non est peccato tam graui. Sed ab ingrato debitore id cape q̃d potes. Vale. Aquæpẽdenti iii Augusti. M.cccclxxii.

V. Cardinali Spoletano.

Ne ignoret Spoletanus pater ubinam agat filius Papiensis: nuncio Pientiam me peruenisse Pii nostri terram natalem: Valere etiam cum omni familia: Videri quoq; mihi ex mortis caligine in uitæ lucem transisse: abiecisse deniq; onus curarum ac tediorum: quæ Romæ nimium grauant. Nunc meus sum: cum ante nullius essem. Idem V.D. arbitror accidisse. Quod cum ita sit dies hos paucos quasi feriarum nostrarum iocunde ducamus: recreandæq; menti ac ualitudini totos nos demus: ut mox ad consueta regressi minus incommode ferre molestias urbis possimus. Non sit D. uestræ ad gloriæ inanis: nec mihi ad assentationis crimen: quod his litteris addam. Scit Dominus quod a conscientia os non dissentit. Proximo Februario cum iter Narnia agerem contemplatus sum opus cœnobii uestra cura erectum: fratrum frequẽtia: & structura ipsa insigne. Benedixi nomini uestro. Rursum nunc per uicum Montis Rosuli transiens magno meo: & aliorum exemplo: uidi sacellum: coniunctumq;

Xenodochium: quod impẽsa uestra a Fundamẽtis erigitur: opus opportunum: & pium: tum professioni nostræ conueniens. Descendi: Ingressus sũ: Lustraui omnia: inde uero egrediens tacitus dixi: Beatus uir: qui intelligit super egenum: & pauperem. In die mala liberabit eum dominus. Porro ãt fœlicem ecclesiam suspiraui: si illi multi Spoletani contingerent. Qua in re uenere in mentem patres nonnulli ordinis nostri: qui in domino dormierunt: Sanctæ crucis: Cæsarinus: Firmanus: De Cusa: ac nup sancti Angeli Hispanus: per quorum Sanctas actiones commendatum est ministerium nostrum. Comparans inde qui nunc sumus: & q̃ in paucis religio: quãq; in paucioribus expectatio religionis: uicem Ro. Sedis indolui: uosq; uel unũ: uel cum paucis putaui: ꝓ cuius ualitudine: & uita misericors rogandus sit Dominus. Iterum dico: Ab animo: nõ mentiendi studio hæ litteræ sunt. Ita precor bonitas uestra accipiat. Si meus Tudertinus uobiscum est: opto illi salutem meo nomine dici. Pientię. vii. Augusti. M. cccclxxii.

N. Episcopo Mutinensi.

Spem: quam de me tibi esse scribis: certissimam habe. Non tanta pręstiti hactenus quãta i futurum modo possim præstare: est animus. Ita uetus consuetudo nostra postulat: ut omni tempore certemus officiis. Sed si de te ego confessione tua bene sum meritus: Si auctor tibi: uel extortor magis Mutinensis Ecclesiæ: tu quomodo uicem retribuis? & acceptæ sedis primitias offers? Andreæ meo totiens rogatus anno iam integro uel unum modo sacerdotiolum non confers: & multa tamen interim uacauerunt. Heccine indicia animi memoris sũt? Aut quomodo tuis epistolis credere possum diuersa in me opera intuens? Qui te rogauit tuo testimonio audiri est dignus. Pro quo rogatus es: affirmatione mea meretur quod petii. Quid ergo causę in neglecto officio? Mutinensis mi si essem pręsens uellerem aurem: monerem q; ut soleo: memoriam ueteris amicitiæ nõ tam cito abiiceres. Sed uenia præteritis sit. Edico q̃primum sarcias scissuram hãc charitatis: curesq; a patre Fratribusq; Andreę mihi gratias agi: non de re inopi atq; abiecta: sed quæ te: & intercessore sit digna. Hoc ni si at: puta tibi a Papiensi inexpiabile bellum indictum. Quod te Episcopum geras: quod Ecclesię pręter aliorum consuetudinem seruias: quod Episcopium repares: & neglecta prędia colas: Quod deniq; ab omni ambitiõe Romanę seruitutis sis procul: Laudo: & gratulor. Sancti Pręsulis hęc sunt instituta: Tam quidem miranda in populis: q̃ in plærisq; pastoribus rara. Sed heus tu uide ne aratrum pręhendens retro aspicias: honorumq; operũ sacietate optare iam incipias: quod bene nunc despicis. Non tantum commendationis hæc sunt principia: q̃tum habituri detractionis esseut non sis

Andreas zuccolus mutinẽ.

402

miles exitus. Non hęc scribo quod constantiæ tuæ diffidam: sed quod non nullorum aliquando inconstantiam risi. Circumacto anno legationis pe rusinæ prouinciam in senatu deposui: & me in Tusciam ad recreandam ualitudinem rettuli. Hoc addidi: ut scires quo tibi dirigendę sint litterę. Bene uale præsul omni ueneratiõe dignissime. Pientię. viiii. Augusti. M.cccclxxii.

Petro Marso.

Mmonui te de Christophoro nepote pluribus uerbis: Puto om nia & mẽti habeas: & sedulo exequare. Id si fit tuã: atq; illius rẽ una opera curas. Repeto tamẽ summatim quę imperaui ut obliuionis nulla sit excusatio: Prima de moribus eius sit diligentia: ut ingenue uiuat: ut ætatis illecebris non capiatur: uenatorum & lusorum contagia uitet: Religionis sit memor. Beatę Virginis horas ante dedicerat: Committendum non est ut per neglectum illas dediscat. Esuro panem Domini: ad eius cultum iam nunc imbuẽdus est animus. Proxima cura de litteris erit: ut nullum tempus nisi quod datur ualitudini uacet. Libri sint suę delitiæ. In iis se oblectet: & ad uirtutem confirmet. Memoriam imprimis exerceat: sine qua tenuis in magno conatu est fructus. Liberorũ Gentilis phisici exẽpla sibi proponat: quorum in tam teneris annis tanta est ad orationem solutam uersumq; elegãtia. Pudeat eum suæ ętatis. Idq; agat: ut natu maiori non sit studiis minor. Summa est: urgę in utrunq; teneram mentẽ: nec horam remitte. Vdum & molle lutum est: nunc nunc properandus: & acri fingendus sine fine rota. Tibi doctrinę: illi disciplinę erit a me merces: & gr̃a. Vale. Pientię. x. Augusti. M.cccclxxii.

Cardinali Senensi

X litteris tuis: ex longa prius cõmunicatiõe fratris Andreæ rem Senogalliensem cognoui: & tuam simul in subueniendo celeritatem. Iacobum admirari non desino: quod aut tantum sit ausus: aut tam incerto sit ausus consilio. Improbitatis uideri poterat conatum implesse: Laudabatur tamen ingenium: Animi firmitas: iustus dolor recuperandę possessionis ereptę. Nunc autem cum imprudenter administrata omnia uideantur: ad improbitatem etiam leuitatis crimen accedit. Te uero satis digne laudare non possum: quod in urbem accurrens initiis ultionum obstiteris: rumorumq; de te: & Duce temeritatem argueris. Non absimile: hoc est cęteris actionibus tuis. Impunitatem quoq; ipsi Iacobo spero: quando a te illam: qui pręsens es sperari intelligo. Habendę Deo sunt gratię: q͂d benefactis tuis debẽtur omnia. Sed imprimis: quod is hoc tempore sedet: cuius & mitissimi sensus sunt: & ad ignoscenda leuia: & grauia ęq; facilitas. Sub cordatiore Pontifice plus longe operis atq; haud scio an inanis ad re

dimendam culpam adhibendum fuisset. Bene ergo ut i malis: habet se res: sed magna meo iudicio cura est prospiciedũ futuris. Quid censeas nescio. Ego tamen ex mea consuetudine dicam aperte quod sentio: & quod opta ri a tuis intelligo. Si credis hoc facto: non futurum posthac de Vicaria tu: & Senogallia metum a Iacobo continuum: si etiam illum non esse odio quem timemus: Si te quoq: & Ducem liberos suspitionibus esse: Si deniq non quaesitum iri qua ratione per aequa: & iniqua finis sit metu: erras uehe menter. Haerebunt haec sedulo animis: nec auelli ullis purgationibus pote runt: Tum intenta semper ad perniciem cura. Vide quo in loco positus sit frater: In medio Dominatu Ecclesiae: inter plaerosq populos non satis sibi pacatos: & procul ab omni fratrum praesidio. Tum noscis quibus custodi bus Marcianum seq ipsum permittat. Dalmatis ut plurimũ is locus inco litur fidei multum dubiae hominibus: inter quos uersari illum saepe ob mul ta necesse est. Tenes quoq quãta his temporibus ad corruptelas sit oppor tunitas: ut paulo plaeniore mercede proposita uix etiam a nobis tuti ẽẽ pos simus. Si maxime nunc armis nõ petitur Iacobus: sat uereor ne occultis con siliis periculo maiore petatur. Summa rationum mearum est: Timere me multum uel: loco uel uitae: uel grauiore calamitate utriq: Proinde consule re: precari: ut si recuperandi Vicariatus i Pontifice uoluntas: in Rege nõ melior q̃ toties frustrata tibi spes ẽ: de fratis salute: & fortunis diligẽtius co gites. Nõ ẽ tamdiu tẽtanda fortuna: nec eius cũ crimine expectãda conuer sio. Abũde illi ẽ domi: unde cũ dignitate uiuere possit. Cõsulat uitae. Ad ui tã: nõ ad interitũ Martianũ dedit Põtifex Pius. Pecunia uẽditione cõflata & redimi piculũ põt: & patrimoniũ iter suos cũ aestimatõe augeri. Non ut caeterarum rerum: sic & capitis consilia subleuationem habent: ubi in diuer sum ceciderunt. Mea sententia haec est: si tuae cõsentiens: grata. Si secus: ob id etiam grata: quod & tuis consentit: & meae conscientiae testimoniũ ha bet. Cardinali Rothomagensi: quod suffragatum tibi in deprecãda culpa praeter caeteros audio: gratias praesentibus litteris ago: ut intelligat benefici um suum pertinere ad plures. Id si ita est: litteras ipsas per tuorum aut meo rum aliquem reddi da operam. Quod autẽ ex Pientia scripsi repeto ex Se na: ut te curis non crucies: teumq in priuatis praestes: quem cũ summa lau de uidemus in publicis. Vale. Senae. xiiii. Augusti. M. cccclxxii.

Dominico Lucensi.

Rata sunt quae scribis: grata, quae consulis: grata quae nuncias. Quid attinet dici? Totus es gratia. proinde amico tam grato gratias ego plenis affectibus ago. Serua officium: & quotidie scribe. Litterarum posthac auarus retributor non ero. Si quaeris ut ualeo:

Quãtum m accessit uix: tantum & ualitudinis bonæ. Sum Sene. Metire tu
nunc magnitudinem illius. Sueuam iterum saluta ex me: & mihi matrẽ ad
reditum serua. Vale. Senæ. xiiii. Augusti. M.cccclxxii.

Petro Marso.

PLacet resumptam esse priorem institutionem erudiendi Chri- 406
stophori. Imbuendæ non obruendæ sunt teneræ mẽtes: Idq; agẽ
dum: ut capiant quantum possint: non q̃tum offertur. Itaq; in
stituto persiste. Vidi eius ad me scriptam epistolam. Si sua ut puto est: indi
tio est crescentis disciplinæ: & amantis animi litteras: & quidem etiam nõ
hebetis studii. Pergat ut coepit. Mihi abeo nihil optabilius esse potest: ni-
hil a me illi utilius. Guidantonium nostrum certe scio ea pietate ad regen-
dum adolescentulum esse: quam memoras. Idem in meis reliquis fuit: & fu
turum posthac quoq; confido. Retribuam si potero. Si non potero retri-
buet Deus. Obedite illi ambo: nec minus obseruate uultum eius q̃ meum.
Libentius faciet quod facit: cum bene accipi: & fructum ferre suam diligẽ
tiam noscet. Priuatis uestris si quo egetis: non patimini a quoq; præter me
prospici. Scribe tu omnia: Actutum quæ necessaria erunt habebitis. Curã
dum est: ut quibus labori sumus: etiam ne oneri simus. Vale. Senæ. xv. Au
gusti. M.cccclxxii.

Christophoro Nepoti.

GRatæ fuerunt litteræ tuæ: quas proxime accepi. Video man- 407
dati mei es memor. Studia non intermittis: & stilum iam non in
erudite exerces. Placent hæc adolescentiæ initia. Cura ut cætera
non sint his dissimilia. Tam te diligere potero: q̃ tu litteras diliges. Da etiã
operam ut de moribus: & religione tibi sit studium. Indignus est labor: q
linguam ad dicendum non etiam mentem ad bene operandum instituit.
Summa omnia ad uirtutem porrigit Deus: Præceptorem bonum: ætatem
integram non angustam rem domi. Ammonitorem imprimis fidelẽ Guid
Antonium nostrum: qui cum te cultu filii apud se habeat: non patietur si il
lum audiueris: a uia bene uiuendi errare. Illum sedulo audi: & cole: & uene
rare ut patrem. Ita est nonmodo uoluntas: sed etiam imperium meũ. No
stra hic domestica bene se habent. Valet Bartholomea: ualet Constãtina
soror. ædes: & prædia non negliguntur. Scribe sæpe: & Vale tu etiam. Senæ
xv. Augusti. M.cccclxxii.

Cardinali Senensi.

NEscio an epistola hæc: quam Pontifici scribo: partem aliquã ha 408
beat medicinæ. Rursum si habeat: uulneri ne medeatur an cica
trici. Et enim petita sero: opportuno tardius forsan affert. Vide

eam si uacat:ac si quid inest frugis arbitrio tuo uel redde uel retine. Si redendam censueris:& tuo anulo claude. Baptista Francus mecũ fuit ut narro. Retexit cũcta ut sunt. Nihil de filio patri reticuit. Propterea melius precibus q̃ argumentis agendum putaui. Ignosce si fortior non est. Plus conari imbecilla mens nequit. A Thersite nõ est poscenda Achillis lorica: Fidẽ ac quam potui diligentiam bono animo accipe. Bono enim utraq; est ad causam adhibita. Puto iam deferbuisse apud Pontificem omnia:& in uado Iacobũ eẽ. Si ita ẽ missa fac cætera: & reliquũ hoc æstatis te apud nos recrea. Sine te hic ego pene sum odio. Vale. Senæ. xx. Augusti. M. cccclxxii.

Xysto. iiii. Pontifici Maximo.

409 MAgno dolore Beatissime pater me ab initio affecere quæ de Iacobõ nepote Pii: & rebus apud Senogalliã gestis nũciata rumoribus sunt. Indigna esse putaui: & leuia:& suis omnibus:tuæ imprimis piæ menti multum molesta. Admiratus sum quoq; consilium Iuuenis: Cuius cum ante hac humani sensus fuissent quieti:& faciles: & ad gratiam hominum semper intenti: nunc sibi ipsis tam essent inuenti dissimiles. Verum post paulo litteris quorundã prouincialium: cum quibus mihi magnus est usus: certior de tota re factus recreatus sum plurimum: uidens nõ tam ad crimen perfidiæ: q̃ ad inconsultum bene agendi studium factũ suũ referri. quam sententiam protinus confirmauit uiri doctissimi:& integerrimi fides Baptistæ Franchi nobilis Genuensis: qui biduo Senæ apud me cõmoratus: rogatusq; per beniuolentiam nostram ut ad uerum: non gratiam rem gestam narraret: aperte ut uir bonus est: dixit die ipso tumultus Senogalliç se fuisse: inspexisse ante omnia:& de uita pene periclitatum: Cœptam autem cędem:& prędam ad interitum usq; ciuitatis continuaturam fuisse: nisi accurrens ex uicino Monte marciano Iacobus auctoritate sua repressisset impetum:& inter se ciues concilians quieta omnia reliquisset. Nihil autem in eo præter affectum reducendorum quorundã exulum: nisi sanum: nisi fidele: nisi dignum ecclesia cognouisse. ac q̃uis nonnullorum diuersũ sit iudicium: ita se tamen putare nec plus factiosis idigenis q̃ sibi externo credendum. Tali igitur testimonio laudati hominis:& noti tuæ Beatitudini adductus resumo animum: & deprecari audeo feruorem hunc iuuentutis. Puto autem esse aliquos: qui factum criminando augeant: & ulciscendum suadeant: Atq; illic timore trepident ubi timor non est. Ego Iacobum nõ excuso. Errasse dico: officii sui fuisse nego alienæ ditioni se immiscere: De reducẽdis exulibus cogitare: quorum: & si amicicia ad se: beneficiũ tñ prouinciæ Præsidi contingebat. Sed quid est: Si peccata hominum non essent quid attineret pietatem Domini implorare: cur Propheta dicens misericors

miferatori & iuftus: uno nos ad iufticiam: duobus ad mifericordiam nominibus hortaretur? mihi quidem Beatiffime Xyfte multa effe uidentur: quæ dignum uenia Iacobum faciant. Nec fallor affectu: Nec plus apud me poteft priuatum meritum Pii: q̃ publica Ecclefiæ res. Sed imprimis eft ætas recens multum: & necdum confirmata: cuius ratio ad pœnam erroris apd̃ bonos iudices femp eft habita. Quis enĩ neget aliter attẽdi folere quę Iuuenes: aliter quę grãdes iã natu admittũt? In illis exitus tm̃: In his ẽt rerũ cõfilia expendi? impellit iuuenes temeritas: & fanguis fuo ardore quiefcere nefcius: non ad peccatum nequitiam: fed tantummodo impetum ferens. At uirorum longa femper eft meditatio. Cogitata diu ad facinus cura: quod aufuri funt uident: quod uident licet iniquum nofcant: nocendi tamen ftudio ut pergant moliuntur: raroq; eorum conatibus quod rationem habẽt: deeft fucceffus. Quo fit ut quanto hos acrius cognitio maleficii damnat: tanto illos lenius ftulticia: & inconfideratio puniat. Eam ob rem fidenter multum pro fe deprecabatur Propheta. Delicta iuuentutis meæ: & ignorãtias meas ne memineris Domine: quafi iuftæ ueniæ effe contenderetur: quę non uoluntatis fed ætatis fuiffe cognofcerentur. Sed huic excufationi adduntur merita germani fratris Cardinalis Senenfis: quę per omnem uitam fuere eiufmodi: ut condonari fibi hæc una iuuenis imprudentia non iniuria poffit. Laudauit eum fæpe fanctitas tua uerbis ampliffimis: Nouit modeftiam eius: integritatem: & fidem. fcit quãta cõftantia fupra fortem ætatis duas iam Legatiões pro ecclefia gefferit: alteram in Piceno: quo tempore hofti Sigifmũdo nõ mediocribus periculis reftitit: & Saxoferratum opportunum oppidum tuæ Apoftolicę fedi reftituit. Aleram apud Germanos: in qua falutaria multa funt conftituta: Atq; illud imprimis mgno ingenio procuratum: ne poteftates nonnullæ ad perniciem noftram apud Cæfarem congregatæ peftiferis cõfiliis locum inuenirent. Hæc profecto tam illuftris in Cardinali uirtus fatis uideri ad ignofcendam ftulti fratris temeritatem exiftimo. Sed fi non fatis uidetur nunquid nõ fatis uidebitur recens fœlixq; Pii memoria? Recordaris quanta ille uiuens ingenio tuo tribuerit: Quãta de fumma doctrina quottidie prędicant: q̃ diferte publicas temporum illorum difputationes litteris commendarit: q̃ deniq; te dilexerit: & præfidenti tuis minoribus fauerit. Es imprimis memor qua gloria Romanum facerdotium rexerit: quibus operibus inclinantem Apoftolicam fedẽ in fuam dignitatem ftatuerit: qu bus etiam ærumnis: & uitę difcriminibus oppugnatoribus noftris obftiterit: ut nulla illi cõtẽtio: nulla dimicatio fuerit in qua manus Domini ad uictoriam non fit operata. Auxit Dominatũ Ecclefiæ. Ciuitates multę quæ tibi nunc parent; elapfæ olim manibus no

De Cõcilio innuit.

Laudes Pii.

ſtris partim nos oppugnabant:partim rediturę nunq̃ ad matris gremium uidebantur. Reductæ ſunt tamen. Neq; in his reducendis aut angoribus ullis: aut periculis inualidus ſenex pepercit. Iam uero quæ pro fide Christi ſupra omnem hominum expectationem eſt ſępe conatus uulgo ſunt nota: & tuis aliquando laudibus celebrata. Cogitauit certe digna Deo: ac caput ſuum pro auertẽdis iis malis obiecit: quę ab illo prœuiſa: ab aliis non credita: imprimis nunc Italię finibus urgent. Hic ergo talis ac tantus Pontifex anteceſſor tuus: Tibi amicus: Iacobum ſororis Germanę filium mire amabat. Ad menſam: ad libera occupatiõibus tempora pro deliitiis adhibebat: cuius etiam ad uirtutem indolem mirabatur. Profecturus in Turcos cũ fratres eius cęteros dimitteret in Italia: hunc quoq; ſalutis cauſa cogitaret dimittere: nunq̃ adoleſcens eſt paſſus. Me audiente lachrymans eſt deprecatus: ut a ſe quoq; perſolui Deo ſineret id naualis militię decus. Non paſſurum enim quantum poſſet ſancto Auunculo inter hoſtes uerſante: ſe inter ſuos ignauum ocium agere. Quod animi ſpecimen intuitus Pius: præmiſit illum Piſas ad Triremes per fretum Sycilię ad ſe ducendas: quę concedentibus Florentinis ibi erant ſua cura inſtructę: qua in nauigatione ſic perſtitit: ſic cupidus ad holocauſtum Domini ferebatur: ut pietatis: & religionis magna in eo iam tum argumenta cognoſcerentur. Pro hoc igitur cum beatiſſimus Pius beatiſſimum Xyſtum complexus: per cõmune ſacerdotium: & antiquam beniuolentiam: & per opera tam fructuoſi Pontificatus arctiſſime deprecetur: quis neget tantis meritis mediocrem noxam Iuuenis condonandam? Principes aliquando ſæculi ob illuſtrem tantum docti alicuius uiri memoriam inter media arma inimicis urbibus pepercerunt. Pontifici omnibus ſæculis memorando a tam clemẽte Pontifice id non dabitur? Adduci non poſſum ut uel hac hora ignotum iam Iacobo non putem: Vel ſi ad correctionem longior adhuc indignatio retinetur: breui ignotum iri nõ credam. Id mihi grauitas tua & pietas: & horum quæ dixi cogitatio facile perſuadent. Sed & huic ciuitati tuæ Senenſi aliquid procul dubio eſt indulgendum. Suũ quidem illa te putat: Et generis tui uetuſtatem refert ad ſe. Video quãtum uenerentur pręſentem pontificatũ hi ciues: q̃ te colant: quãta de te ſperent. Veniunt ſępe ad me. Rogant quid de Iacobo credam. Sollicitis animis euentum tui decreti expectant. Omnes autem ſeruare ſuum ciuem orant: ac cupiunt. quibus eam ſpem pręſto: quam de te mihi tua benignitas pręſtat. Eſt inter eos ut ſcis: multæ humanitatis ac modeſtiæ Pręſul Maſſanus tuæ Beatitudinis nepos. Eum obſeruãt maxime: habentq; in honore. Cerno haud dubie quãtum tu ad lenitatẽ in Iacobũ addes: tantũ illos ad ſua in illum officia ſedulo addituros, quæ cum meo teſtimonio ma

gna sint:etiam tuo beneficio sunt futura perpetua. Sed nolo hæc omnia ualere ad salutem iuuenis. Concedo inferiora esse eius peccato: solam seueritatem intuendam permitto. Quid Xyste Beatissime? tuę ne sanctę cõsuetudinis causa nõ facies? quid alia rerum causa minus faciundum existimas? Celebris ob multa es toto orbe terrarum. Laudatur in te religio: integritas: munificentia: bonorum operum studium: doctrina ingens: qualis nostra ætate maior non fuit. Sed uenia tua dixerim: nil horum tantum gratiæ a filiis hominum tibi conciliat: quantum in eorum fragilitate compassio. Mixtaq; semper emendationi facilitas. Nil in te unquam crudele: nil sęuum: nil inexorabile inuentum est: decreta tua ad clemẽtiam: & benignitatem sunt semper relata. Imitator Iesu Christi magistri tui fuisti: cuius misereri proprium est semper: & parcere. Audisti præceptum euangelii sui: Discite a me quia mitis sum & humilis corde. Illud quoq; apostoli Pauli nostræ sorti cõuenire putasti. Vos qui spirituales estis corrigite in spiritu lenitatis. Meministi deniq; nostræ infirmitatis: & quod erramus omnes: & labimur. Veniamq; quam quęrimus nobis impertiri: etiam filiis nostris debemus. diuina hæc institutio passim in ore est omnium: cumq; de te sermo habetur: prima semper ad commendationem tuam proponitur. Quam ergo in cæteris tanta gratia in hunc diem seruasti: ne patiare nunc primum in Iacobo proiici. Audi te ipsum: & tua dura consilia reiicę. Plus tua te mansuetudo: q̃ aliorum iudicia hactenus adiuuere. Noli id dici iam: quod de Pontificibus nonnullis aliquando est cognitum: quorum mitia principia: asperi exitus excœpere. Sit ab initio in finem una eademq; semper continuata benignitas: ut eadem sit semper populorum de te benedictio. Castigatus iuuenis: non morti traditus narret in æternum opera patris: nec plus Pio: q̃ xysto se debere intelligat. Ego uero beatissime pastor: cui Pius ipse moriens hos sororis filios commendauit: Cardinalem me creans de manu tradidit: semper autem: ut pater essem edixit. Procidens ante pedes tuos te oro: atq; obtestor: ut fiant aures tuæ intendentes in uocem deprecationis meæ: Indulgeas iuueni boni Cardinalis Germano: Benemeriti Pontificis sanguini: conciui tuo Senensi: conciuibus suis accepto: Neue aliud statuas: quam quod tibi pia mens dictat. Ignouisti alienis: Ignosce etiam tuis: nec minorem cogniti: quam ignoti facilitatem inueniant. Recordare quod si pro magno peccato: ut uetus uerbum est: paululum supplicii satis est: patri pro mediocri nullum esse oportet. Corripe iuxta Prophetam in misericordia uberi. Idq; age: ut non intereat peccator: sed conuertatur: & uiuat. Probatior enim semper habita est medicina quæ sanat: q̃ quæ execat. Sanationem autem eius spõdeo tibi Pontifex xyste. Etenim sensus

sui mihi sunt noti. Scio q̃ facile redire in semitam possit. Vbi abundauit ini quitas: superabūdabit & gratia. Lapsus errore nunc est. Cogitatione non tamen præuidit:q̃tum oportuit. Plus autem:q̃ oportuit circū:stantium con filiis credidit. Sed recreabit se:magnoq; hoc ueniæ deuinctus beneficio sat ciet perpetua fide quicqd scissuræ nunc imprudenti ausu est factum. Cuius rei uadem me tibi:dignitatemq; hanc Cardinalatus: & Sacerdotia:quibus substentor:præsenti chirographo offero. Magnis quidem a te affectus sum meritis. dedisti meis quæ uolui. Summi honoris Legationi me præfecisti:ua cuus nunq̃ discessi. Omnia hæc q̃q̃ grādia:& imis sensibus semp hęsura: id tñ unum euincet:si seruo tuo filio meo: Iacobo Piccolomineo peccatū Iuue nile ignoscens dextera illa benedices:qua confugientes ad te saluare semp es solitus. quod ut facias per sanctam charitatem:quæ tibi cū fratribus est: unus ego ex fratribus deprecor. Tot Cardinales a Pio creati serui tui:& uir tute non ultimi:bñficium hoc sua grã consecuti:si minus tibi ꝓpter magni tudinem tuã:at tuis aliqñ referre gratias poterūt. Mihi sit uenia:si aut in pe tendo minus:aut in scribēdo fui molestus. Vera charitas:quæ uincit oïa:ut ita facerem imperauit. Senæ. xix. Augusti. M. cccclxxii.

Cristophoro Piccolomineo Nepoti.

Vod de solis litteris cogites:quod ẽt nunc poeticam auspiceris: quod sæpe ad Auiam scribas:quod Guidantoniū audias: boni adolescentis officium duco. Hoc quod bene nunc facis: cura ut diutius facias. Illud delectauit imprimis:quod actionē Ciceronis in Cateli nam mandatam memoriæ dicas. Id si ita est nōmodo laudo plurimum:sed accessionē nō leuem factam tuis studiis puto. Recita eam quottidie:ut aïo bene insideat. Nulla re stilum erudire melius potes. Assuetudine illa tanq̃ educatione quadam appetes semper similia. Venient scribēti ad calamum nōmodo lecta uerba:& graues sententiæ:sed imprimis tonus ille orationis perceptis consentiens:qui nil languidum esse sinet:aut curtum: aut nimi/ um. Hac ratione in aliorum imitationem se tradidere:quorum nunc mita/ mur facundiam. Idem tu serua. Cicero sit ante alios nutritor īgenii. Melius nemo uel dixit unq̃:uel scripsit. Huius uel orationes totas: uel locos illu/ stres ita edisce: ut positum in eo solo credas quicquid id est: quod scri/ bendo: & loquendo assequi cupis. Versus quidem eruditionem adiu/ uat. Internoscuntur multa lege numerorum: quæ apud imperitos sunt dubia. Et ego partem operæ in ea cognitione ponendam assentio: Sed nolo commendationem omnem disciplinæ tuæ ad uersum tantum re/ ferri. In uita ciuili:cui es dedicandus: frequentior est orationis: quam carminis usus. Immo huius nullus: Illius domi:ac foris assiduus. Summa ẽ

ut poeticæ cognitionis tantum causa des operam: oratoriæ autẽ fructus: & gloriç. Præcepta hæc sunt formandæ ad bonas lr̃as menti. Vbi prima rudimenta euaseris: non deerunt monita ad uitam. Cura nunc tantum: ut inter has Gentilium litteras religionis christianæ sis memor: & Deo adiutore conanda tibi omnia putes. Tuamq; interim adolescentiam incorruptam conserues. Hæc faciens placebis ei ex cuius nutu tua omnis pendet fortuna. Vale. Senç. vii. Septembris. M.cccclxxii.

Petro Marso.

PLacet continuari a Christophoro æneidos uolumen tertiũ: Placet & numeris metricis operam dari: Salustianã etiã: & Ciceronianam lectionẽ non intermitti. Sed illud imprimis attendi: ne imbecilla adhuc mens intenta tam multis ad unum quodq; fiat infirmior. Tu qui eius uim noscis hoc diligenter considera. Cura ante omnia: ut exercendæ memoriç nulla sit quies. Mane & uesperi personet uicissim os eius solutam orationem: ac uersum: nec tam aliquando adiiciat noua: q̃ iam parta confirmet. Meo iudicio id tantum ediscitur: quod menti mandatur. Veniens ego plane ut quæq; fuerint recognoscam. Guidantonius noster diligentiam tuam laudet: & fidem. testimonio eius cum oĩa credam ego quoq; te laudo: ac gratias ago. Spem meam: & Pomponii de te cõmendationem non fallis: quod tibi futurum aliquando est usui. Valere uos omnes: & Guidantonium obseruari permultum ad animum est. Vale. Senæ. vi. Septembris. M.cccclxxii.

Falconi Sinobaldo.

DE Capitaneatu Senensi expectandus triumuiratus est: quo auctore impetrare illũ facilius Albergato nostro possimus. Namne nunc a magistratu ciuitatis id possit prohibent postulationes nonnullç Pontificis. uehemẽtes illæ: sed parum in hunc diem auditæ. Quo enim ore dent seruo: quod tã diu Domino negant. Triumuiri legendis prætoribus de more facti: quibus scriptũ nil erit: liberius nobis assentient. Eo tempore si hic ero operam unius satis esse putato. Si minus: cõtendam nihilominus ab urbe litteris meis. Interim quoq; obligabo ex amicis quosdã: in quos eam sortẽ casuram existimo. Debeo Albergatis multa: Tibi omnia. Summa quæq; Senensi meo: qui mihi hanc petitionem cõmendat. De Niceno: Rothomagensi: Auinionensi: nouis præsidibus: graui autumno: & mortibus reples epistolam: quod mihi est gratum. Sed te oro: Vbi nam exciderunt domestica? De neptis coniugio nonne scribi aliquid decuit? An tu minori curæ illam esse credis? quam tibi. Scribe quid actum sit: Et in quem locum uel adduxerit Vianesius rem: uel adduci posse confidat. De

pecunia item Albinēsi an sit persoluta significa. Ab ingrato:& perfido sem per erit nobis timendum. Tua uero Philosophia multum sum gratulatus: cui omni affectu uacare te decuit. Si uoluntaria est: iterum gratulor. Si co acta: non diuturnam confido. Incende thura: Impleri iam omnia odoribus senties. Da Falconi meo pontificem: qui uirtutem eius recte expēdat: Abii cientur illico cum doctrina doctores: & philosophia: & libri. Ad negocia non ocia mi Ruffe es natus. Quodq; sum semper hortatus hortor & nunc: ut in Ecclesia cui te dedicasti: naturam ducem sequare. Sed illud quomodo non es ueritus scribere: praesertim de publicis scribens? Nihil est intus: aut in cute quod doleat. Mihi tu hoc persuades? An fieri potest: ut in tanta po testate: in qua etiam uiris praesentem intentant omnia mortem: & in tam perspicua omnium rerum iactura: tu solus ex conuectorum tanto numero non mouearet? Aut tibi assiduitate malorum obduruit cor: aut quod a mo ribus tuis est alienum: nunc primum es mihi mentitus. Ego tam indignari praesentibus: & dolere Falconem existimo: q̄ qui omnium maxime indigna tur & dolet. Id recta ingenia: quale tuum est: necessario solet. Vale. Senae. Vbi ad diem consilii tui ero. iiii. Septembris. M. cccclxxii.

Florentinis.

4 13 SI uno codēq; arbitrii iudicio finis futurus est cōtentioni: non & de finibus: & priuatorū possessione: nil interim induciae: quas sua debā: his: aut illis dedisse: uel ademisse iuris uidet̄. Si non iudica tur genus id uerborū adhiberi in paciscēdis induciis pōt: quo neutri obsit: aut prosit possessio. Hac rōne passim quottidie praeiudiciis: quae timent̄ oc curritur. Litigati porro agri: arati: & sati sunt ut accepimus. Si p inducias habēdi hi in suspēso sunt: ut uestrae lrae postulant: Induciae aūt post messem ēt sint continuaturę: eo qd iudicari ante nequierit: qd interim erit de frugi bus. Ex induciarū pacto nequicq̄ colligi eas licebit. Ita cū aratorū damno: aut esca auibus fient: aut recidiuū semen in pabula. Satius nra esset snia: & xpianis cōuenientius rōnem iniri: qua & condi ea possent: & legitimis do minis iudicata re cōseruari. De hisce rebus ideo breues erimus. qd inuiti ad modū loquimur: ne aut de ignotis disserere: aut de alienis plus iusto uidea mur requirere. Summa est: ut si minus cōueniri inter litigantes de induciis pōt: a uobis tamen: & Senensibus adhibeat̄ cura ne qd interim incōmodi accidat: quo iudicandi oīs conditio difficilior fiat. Valete.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

4 14 QVos i turbines: quas i uoragines: quę in pręcipitia me cōiecisti? O si emergam: sed difficile ei qui nouus sit: facile ei qui iudicio tuo poeta sit. Ex dño Gilio nostro quo in statu: q̄ dubia in spe

si m itelliges. Tam exiguũ est quod spero: q̃ quod despero: modo Roma in sententia perstet. Factę sunt induciæ dierum. xv. ex urbe obsessa prope emporium fecimus. Vale foeliciter. Tuderti. xxiii. Aprilis. M. cccclxxii.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

Vtinã: sed qd homini optandũ de hoie? Vt ut es: mi Papiẽsis salue: incertus mihi sum Pontificẽ te malim an Papiẽsem. Hic multum delitiarũ: illic laborũ longe: & curarũ plurimũ. Si tu saltabis memineris q̃tũ iuraueris pileato. sin subsistes: euoca: eripe me his iuictę malis. Hic nihil est: quod ad te scribã. Tu si me amas: quod fecisti: semper quoquo sors ceciderit: Campanum infer. Vale. Sum in rebus multis longe occupatissimus: adeo ex Antistite factus sum scriba.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

Numini meo latriã non dubito futurũ qd scribis: ut labes una totam ꝓuinciã cõuoluat: malo id qdẽ meo. Quid eni paratius: fuisses tñ aliq̃to diuinior: si addidisses & tuo. Iã nũc mẽstruũ supplemẽtũ mihi a te cõstituo aureos Piẽtinos: seu mauis piiscos qnq; mẽse singulo Romę agẽti: nã extra urbẽ nihil debẽt mortuis. Viuo haec dabunt: pter coenas: & prandia: & qbus epigrãmata donabunt: quorũ libertati nec ego uolo: nec tu potes legẽ ullã pscribere. Iã itelligis calamitas hęc cuius agrũ sit decussura: nã ubi amotus ꝓuincia fuero quo cẽses fugiturũ alio: q̃ ad te? Fecit te mihi uectigalẽ Imperii diuturnitas: nec põt arbitrio suo nõ seruire: q coepit: q̃q̃ si curae uobis: ut spes est: fuero: ne attẽtabor quidẽ: aut si attẽtabor mouebor: nõ eiiciar: & locũ mutabo: non deponã dignitatẽ. Mihi uero idẽ est animus: q fuit semp: facile mihi erit fortunã in qua creui: & pferre. iniuria ois uestra est: qui tm numẽ tot patroni sustinere clientẽ unũ nequeatis I cã iustissima. ergo tuũ numen facili pacabile cera: ad uota icipiet surdius esse mea? An quicũq; pedes labent: ut oĩa desint: q me suscipiat non Papiẽsis erit? Quare ne putes in desperationem me uenturum: nonmodo sine culpa mea aliqua: sed omni etiam culpae suspitione eiectum prouincia: abdicatum magistratu. de Barduli supercilio scribam alias. scio q̃ manifesta superbia: q̃ oculte sublabimur: & lucerna tunc prope est: ut extinguatur cum ardet insolentius. Sed haec ut dixi alias. Nunc Perinum meum audies: nihil nouum a te peto: esto qui soles. foeliciter Vale. Fulginii. x. Aprilis M. cccclxxiii.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

Recepit Nicenus factũrũ se hodie uerbũ cum Dño nostro. Enarraui consultationem nostram ordine omnem: & assensum tuum in cõmunicando cõsilio: laudauit & amorem tuum in me: & in

se fidē. Altera uox fuit: nunc uerū esse intelligo: quod sæpe audierā: esse te domino Papiensi charissimum. Magnum est testimonium beniuolētię spo liare se: te induere. Ego nō hoc modo confessus sum: uerum perpetuā bene ficentiam in me tuam cōmemoraui: atq; ita admiratio ī iudicium cessit. Ex pectabo quid actum significet: nam ita conuenimus.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

418 REdii tādem in Prętutinos nostros: & cōfatigatis curialibus mo lestiis redii: nō mansurus modo cum meis: sed ēt immoraturus. Dabitur ad te scribēdi sępe & occasio: & ocium. interdū & con gtediendi: quod officiū sors tulit: ut tu possis præoccupare si uelis: uelle aūt non dubito: si modo nō impediare: quāq; ut est in prouerbio: uolentū impe dimenta non tarda. Celebraturus sum nouā missam: aut primū potius rem diuinā facturus solēni more die sanctissimæ Trinitatis. Aderunt ēt prælati alii: sed mihi si tu desis: deesse & illi ēt cum aderunt uidebunt. Tu unus or namenta oīum cōcumulabis. Inuito ego te ad Campani tui nuptias: nō ut amicus amicū uerū: uerū ut patrē filius: ut si amici amico defuerit: filius pri deesse nō possit. quare accinge te si phas est: sed cur nō fas? cū traditū sit: uel summos reges: ut uectigaliū suorū festa honestarēt itinera suscepisse lōgis sima. Ego etsi tibi uectigalis nō fui: quod ꝓximū est paratus sum esse.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

419 VIde q̄ statim qui mei sunt tui efficiant. æquasti me beniuolētia erga Antoniū meū: beneficiis longe superasti: qui cū nihil acce peris ab eo cōmodi humanitatis tm̄ exhibueris: q̄tum ipse qui ei oīa debeo nō potuissem. Iam qbus uerbis cōmēdem meos tibi nō uideo: cū parua significatiōne beniuolētię in hunc meæ oīa præstiteris. Hoc unū uelim existimes: uidēri me nūc tuis manibus salutē accepisse: quod q mihi adiutores fuere in ea seruāda: tam studiose cōplecteris. Addis quottidie ali quid cumulo tuorum in me meritorum: nam amoris addere quicq̄ non po tes: adeo omnia iam superasti. Vale.

Bartholomeo Scalæ.

420 MArtiolos Lucardenses accepi numero & suauitate munus insi gne: Dignū quidē: quod ab uxore uiro: a uiro autē homini ami co mittatur. Tam fuit acceptū: q̄ hic est: ubi sum rarū. Pro iis: & officio expediendę possessionis cœnobii Collēsis ago tibi meritas grās. Continuatione bñficiorū in diē magis me obligas: quoq; non ero imemor: si quādo ad tua cōmoda incidet casus. Amemus nos iter nos: huncq; aīum feramus usq; ad exitū. Vera charitate nil ī uita prius: aut potius. Beneuale. Senæ. x. Septembris. M. cccclxxii.

Christophoro Piccolomineo Nepoti.

MItto tibi calamos decem: Venetiis nuper allatos. Puto cretenses esse. color: & magnitudo internodiorum: & temptata temperatorio duritas ita indicāt mihi. Qui muneri misit ad uectos inde affirmat. Quanto ergo calamorum plus habes: tanto plus litterarum scribi aequum est. Quod ut facias non tam praestandi officii: q̄ exercendi ingenii causa hortor: & moneo. Placuit epistola tua ultio habita. si uera sunt: quae scribuntur: boni animi: & surgentis disciplinae fidem accipio. Hoc age semper ne semita instituta excedas. Vale. Senae. xxiiii. Septēbris. M.cccclxxii.

Cardinali Senensi.

REdire Nicenum ex Gallia propter me laetor: ꝓpter publica doleo. Interrupta uel reiecta magis eius Legatio non potest nō ad offensionem aestimatiōis Apostolicę esse. Addi uideo in dies ex haustis iam rebus nouas iacturas: q̄bus sola subuenire manus Domini potest. Nec ut subueniat nostra opera sinunt. Recordare si audisti: si non audisti audi nunc primum uerbum sanctissimi patris Cardinalis sancti Angeli: nullis se unq̄ de pace Legationibus: quae ambitae essent successum uidisse. Multas annorum quadraginta memoriter recensebat. Nonnullas ego uiginti trium remetior. Vtinam & quae in Hispaniam decreta est non eundē exitum habeat. Niceni quidem eo amplius uicem indoleo: quod eius summa uirtus haud dubie uentura est: non in maliuolorum tantum sermones: sed eorum etiam: qui ab solo exitu consilia metiuntur. Sic humana se habent. Plus fellis: q̄ mellis uita haec habet. Beneuale. Senae pridie calendas Octobris. M.cccclxxii.

Carolo Salando.

BInas tuas rursum accepi: quarū quę recētiores uidebant̃ ad diē secundā Octobris sunt datae. Respondeo necessariis tm̄. Rothomagensis nr̄i unae solū lr̄ę ad me puenere: In q̄bus cōmendationem meā quandā curae sibi futuram respondet. Praeter has nullę de quibus scribis sunt redditę. Nō redditas doleo: praesertim si q̄d cōtinebant: cui eēt opus rescribi. Si uidet̃: satisfac illi de nō reddito officio. Neq; eni ut scis: ad rescribendū sum segnis. Angor aīo plurimū queri rursum profectionē suam in Galliā: sed impēsius: quod iturum illū plane prospicio. Angoris mei sūt causę: quod amo hunc patrē: quod eo Cardinali priuatū iri collegiū uideo: cuius ad sustinēdas ruinas magna est uis semp: magnūq; momentū. deniq; ēt quod aetas sua: & uita cū cōmēdatione hactenus habita: in discrimen honoris adducit̃. Sic cogito. Aut fungēdę uicis apostolicę gr̄a in Galliā petitur: aut principum pacādorum. Si illius rei causa: uideo eam potestatem Rothomagensis.

nō diuturnū futurā. Si huius: nescio q̄ succedere cōsiliū possit. Aut enī uolū tate tm̄ Regis pficiscet̄: aut Regis: & Burgūdorū Ducis. si Regis tm̄ cū cta ad arbitriū eius erūt regēda. Id si fiet: sūma erit alioꝝ iniuria. Si nō fiet: idem paratus erit exitus qui: & Niceno. Rursum si in legationē suam Bur gundus cōsentiet pacificatoremq; eum accipiet orietur illico Regi suspitio conspirare ambos occulte. Diffidere incipiet: præteritorumq; omnium re dibit in mentem. Ad suspiciones enim ita est præceps: ut hoc uno pene ma lo sibi semper nocuerit. Quocunq; uertetur meus Rothomagensis aspera & angusta cuncta inueniet. Credat fideli iudicio. Suadeo non capiatur le gationis honoribus: Non trahatur desiderio patriæ: In alium hoc onus rei ciat: Cogitet quocū Rege futurum sibi sit negotium. Non erit cum Caro

Reges Franciæ Carolus & Lud.

lo Religioso: & iusto. Erit cum Ludouico: apud quem omnis gratia ita ca dit aut stat: ut maxime affectibus suis inseruit. Si ibit: oro Deum hæc om nia uertantur in melius. Sed quātum puto pœnitebit eum consilii. Recor dabitur Papiensis. Suspirabit sæpe pulcherrimas ædes suas: amœnitatem Castelli Iubilei: Consuetudinem Curię: Maletq; ubiuis gentiū esse q̄ ubi tūc erit. Admentem quoq; uenient sæpe Auinionēsis: & Nicenus: ad quo rum exempla tertium suum accedet. Sed dicet arbitrii mei non sum. a Pon tifice cogor: & Rege. periclitandum erit ni pareo. Respondeo esse illum eo ingenio Pontificem: facilitate ut redigere in eam conditionem totam rem possit: ex qua gratia non recusatæ: imo & appetitæ Legationis apud se sit: apud nos onus non datæ. Summa ē Carole: Si uolet: Ibit. si nolet nō ibit. Ego ut non eat: & propter me: & publica: & se ipsum opto ac precor. Illud quidem ad differendam rem opportunum existimo: ut ad reditū ingressi iā iter Legati integra de nouo subrogando consultatio relinquatur. Tum qui dem multa intelligi poterunt: ex quibus adiuuari omnis dissuasio poterit. Hæc ad gallicam Legatōnem. In rebus domesticis: placet puteum ea ratio ne institui: quam litteris mōstras. Sed cura imprimis ne quid cōiunctis pa rietibus noceatur: & ut ad aquandos equos spacium sine incommodo li bere pateat. Quod autē egeretur soli: ne uiam obstruat da operam. A Se nensi nostro suadeo deinceps nil noui requiri. Sponte si dicet: grate accipe: & statim significa. Rothomagēsis quātum uideo ex litteris tuis ad omnia est satis. Diligentia tua multum: & sæpe scribendi in dies est gratior. Auge obsequium: & Vale. Senæ. vii. Octobris. M. cccclxxii.

Falconi Sinibaldo.

R Edeūti Auinionensi patri nostro binæ meæ litteræ obuię ad ma re fuere: alteræ ad Liburni ut puto: alteræ ad Herculis portum. Ambæ non gratulatæ modo sunt reditu: sed ob subitum gaudi

tum pene desipuere. Nunc quoque quod esse illum Romae existimo gratulor rursum atque desipio: Deo gratias agens quod hunc animum dedit: Quadrigemibus benedicens: quod incolumem reduxere: Ventis omnia debens quod cursum non retardarunt. Tu nunc reliqua confice: atque ita ambi patrem & circumsta obsequiis: ut non moleste ferat Galliae praelatam Italiam. Mei quoque inter haec memoriam habe. Papiensis mentionem aliquando inducito. Esse illum doceto: qui semper coluit: qui absentis est nunquam oblitus: apud quem solum in consistoriis nostris fides beniuolentiae mansit. Denique ita glutino diligentiae tuae animum suum mihi constringito: ut charitati antiquae nihil per absentiam decessisse: per reditum accessisse multum appareat. Ego cuncta boni filii etiam extrema obsequia ad finem usque praestabo. De Niceno ac caeteris quae significas grata fuere: Molesta quae de Neptis discrimine. Dominus illi opem ferat: & medicam manum ad salutem adhibeat. Tua quoque domus ut uideo: autumni huius expers non est. Id ut caetera modice tolera: & Vale. Senae. viiii. Octobris. M.cccclxxii.

Cardinali Theanensi.

Vantum itelligo ex litteris tuis: magnis itineribus ad iteritum tendimus. Omittimus nihil quod facere ridiculum Ecclesiae ministerium possit. Etiam ne oro in tātum amentiae labimur: ut iuuenibus duobus nunc primum ex tenebris in lucem eductis: nullum pene usum habentibus: quorū alterius uita: alterius facultas est nota: gubernacula tantae administrationis dedamus? Miserum me quid audio ex te? Quid temptari Romae intelligo? Apud eam praesertim sedem: quae ad Sācta exempla est constituta? si nō attendimus: quid lamentaturi sunt homines? quid improbaturae nationes? Nunquid num attēdi est aequum quātū ea socordia obfutura sit animae: & Deo futura ingrata? Huccine euasere religiosi hominis: & celebris Theologi cōmendationes? Si sustineri tantum oneris nequit: cur oneri suscepto non cedit? Aut si id saeculi pudor nō sinit: cur iis non permittit: quorum ab aetate: & usu: & uita minus pudendae sunt uices? cur in domesticas semper notas relabitur? fideles uidelicet: & sanctis: & utiles sui. Nos indigni qui ad innocens ministerium deputemur. Usque adeo quies: & ualitudo illi sunt cordi: ut horum causa gregem creditū prodat? Pastorisque tantum retento nomine reliqua quo eant praecipiti uidenda non putet? An non Saluatoris est memor? Pastor cuius non sunt oues: uidet lupum uenientem: & fugit. Cōminationem quoque Prophetae nō timet? Pastori derelinquenti gregem gladius super brachium eius: & super oculū dextrum eius. Brachium eius ariditate siccabitur: & oculus dexter eius tenebrescens obscurabitur. Non illi uos ad ocia Pontificatum dedistis: Non

ipse ad mollitiē: & delicias sumpsisse cathedram Petri debuit cogitare. Vulnerasti cor meum hoc nuncio: Nec cogitatione tanti mali possum quiescere. Auertat turpē ignominiā Deus a facie sacerdotū suorū: nec domui suæ tantum desolationis per unius fragilitatem permittat inferri: Cōfortet iuxta uerbum Isaiæ dissolutas manus: & genua debilia roboret. Hoc solū me consolatur: quod quemadmodum sapienter scribis: Facilius hæc dicuntur q̄ fiant. Sed tamē quod dicātur tantum: referanturq; ad patres: Rursumq; quod inter nos gratię omnia cedant: facit ut quæ fieri etiam nequeunt ne fiant tamen extimeam. Maior de iis rebus dolor pene me immemorē Niceni effecit. Sed & huius quoq; ludibrio habitam legationem permimium defleo. Deflebo tristius si ad alienum arbitrium non nostrum adimere legatos: & dare hoc exemplo cogemur. Quātum ab urbe intelligo: ibit Rothomagensis. Sed quātum auguror ego: eūdem mox cum Niceno exitum feret. Ita geminata repulsa contemptum de uobis omnem augebit. Charitati tuæ gratias ago: quod dolorum nostrorū neq; ignarum: neq; expertē me uoluit. Ita quęso deinceps in reliquis facito. Erunt apud me semper quę scribentur archana. Senis. x. Octobris. M. cccclxxii.

Dominico Berthino Lucensi.

HOc postulato periclitor nunc quātum me ames. Per communē patriam quæso: & dulce contubernium nostrū: per quicquid ēt esse de Papiēsi iucundum apud te potest: ne mihi id neges: neue excusationes præferas quas accepturus nō sum. Florentini: & Senenses disceptatorem me de finibus elegerunt: meæ fidei permittentes: quod nulli utrinq; oratores conciliare hactenus potuerunt: & morribus pugnisq; pene quottidianis est decertatū. Opto te in his adiutorē: nihil desperans ubi tu assis. Dies uiginti mihi concedito: & ueni q̄primum. Eadem tibi erit mēsa quę mihi. Idem tectum: & lectus. Eadem quoq; diffinitæ litis cōmendatio. Si ad diuisos orbe Britānos te uocarem ueniendum nihilominus esset. Nunc cum in natalem Tusciam uocem: in amœna loca: & proxima: quid excusare possis pręter urbani lucelli cupiditatem non uideo: cuius tamen compensandi erit Deo uolente apud me non ingrata facultas. Scribo etiam uxori manu mea: idipsum ab ea contendens. Scio quo est in Papiensem affectu. Non permittet modo: sed ultro protrudet. Accingere & ueni. Omnino te expecto. Vale. Senæ. xii. Octobris. M. cccclxxii.

Cardinali Senensi.

TAndem Florentini Reuerēdissime pater coegerūt Foyanenses: ut arbitrium contentionum suarum liberum decernerent: Disceptatoremq; me inter se: & Lucinianenses qua auctoritate decuit

constituerunt. Subeundum est onus si assentiat Pontifex: ut modica de re: ita ad conueniendum difficilis: quid sperem nescio: quid timeam uideo. Ad iumenta quaedam sum cōmentatus: quae: & si q̄ profutura sint incertum habeam: nocitura tamen non puto. Dedi negocium Carolo Cremonensi ut de iis tecū agat. Rogo ut qua diligentia meis caeteris subuenisti: huic quoq; difficultati subuenias. Curāda sunt duo: ut breues: & diplomata impetrentur: Deinde ut absens ego uolente Pontifice: Pilei emolumentis nō frauder. Vtrunq; fidei tuae cōmendo. Reliqua ex Bernardo Ilcinensi planius. Senis. xvi. Octobris. M. cccclxxii.

Francisco Tholetano Theologo.

Scribis magnis contentionibus disceptatum apud uos esse: solui ne sacramenti legibus possint: qui matrimonium praesens inter se coniunxere: Tandem uero ob ambitas nonnullorum sententias gratiae: non conscientiae inseruitum. Nil refers a nostri saeculi moribus alienum: qui usq; eo abiere p deuia: ut mala rerum exempla a solis pene Clericis oriantur. Dum enim cupiditati: dum ambitioni licentius obsecuntur: & crescere quaerunt: non tam uirtutis: q̄ potestatis suffragio immemores sui: in alienos affectus concedunt. quos aliquando impudentius etiā monstrant q̄ adiuuent. Solutio haec ut putant boni: sine peccato non est. Addo ego: & sine sedis Romanae incommodo. Qualis Mediolanensis: & Neapolitanus in Ecclesiam fuerit tibi obscurum non est. Mala ab iis illata toti Italiae patuere. Ob hoc ipsum coniugium uehementer dissidebant nunc inter se: nec ulla erat belli suspitio. Nos ab utroq; iā coeperamus ambiri: Alterq; alterius metu Pontificem obseruabat. Piaculum est non diffiteor: alienam dissensionem optare. Sed eam non tolere cum sine Dei offensione non possit: nō est animae onus. Sublato coniugio nouum nunc ab iis foedus initur. Redeunt ambo non in pristinam modo gratiam suam: sed in antiquum odiū nostri. Venetis autem quod dolentius refero: illato metu ne per hāc conciliationem noua in se consilia meditentur. remissius iam parādarum classium studium fiet. Ita errati nostri merces haec erit: ut & offenderimus Deum: & priuatis rebus ac publicis maiora opinione intulerimus detrimenta. Haec tamen gratum fecisti significare: nec minus scribere quae apud Turcos nuper sunt gesta. Francisce mi quod ab initio cum essem Fulginii uaticinatus sum tibi: quattuor decretas Legatiōes in cassum ituras: De duabus iam uides: de reliquis etiam mox ut puto intelliges. Ad rem non pompam decerni illas oportet. Vale. Senis. xxii. Octobris. M. cccclxxii.

Cardinali Senensi.

429 Bene habet Senensis. Salua resp. est. Redimus in antiquam religionem. Impleuimus Galliam: Germaniã: ambas Hispanias: & quicquid in Oriente christianum ẽ facultatibus ambitiosis. Necessariam in Italia ad continendos ĩ pace populos noster hic negat. Liquamus uiddicet culicem: & camelũ glutimus. Vt cætera multa: sic & hoc pressis humeris feram. Tibi gratias ago quod in meis omnibus nec uoluntate dees: nec studio. Vale. Senis. xxx. Octobris. M. cccclxxii.

Campano Episcopo Aprutino.

430 Fulginensi præsidatu admodum lætor. Eo fuit acceptior: quo insperatior. Obstinatius unq̃ nihil Xystus negauit. Suum nescio quem destinatum isthuc affirmabat: cuius inopiæ uellet subuentum. Deus tibi hanc secundam occupationem fortunet prima longe faciliorem. Habes quod bene regas: quod bene habites: quod bene etiam domesticis consulas. Inter hæc bona tibi quoq; ut bene sit da operam. Cõmẽdo Fulginenses meos amãtes mei: ac studiosos. Fratrem etiam Assisnatis arcis custodem. sentiant ii nomen præsidis non animum immutatum. Sutrinum: quem comendas gesto in sinu. Summa fide uir est: non audita ab aliis: sed experimentis perspecta. ut summe de illo merear deest potestas. Voluntati quidem addi nil potest. Rogo te non sinas tantis interuallis sitire Papiensem litteras tuas. Senis. xxx. Octobris. M. cccclxxii.

Falconi Sinobaldo.

431 Erunt cum his tuis litteræ ad patrem nostrum. Redde eas cum quiescet a cæteris. Inter adeuntium ãbitiosas molestias non bene familiare quicq̃ affertur. Festino ego ad uos: & rebus uim affero: ut nõ canas arma: & uirum. Scis q̃ nõ diu pendeãt de manibus meis negocia. Hoc uero ita breui excutiam Auinionensis unius causa: ut uix in manibus fuisse appareat. Ad reditum autem Niceni: & profectionem Rothomagensis patere nil responderi. Guttula atramenti: qua scribendum id erat hoc loco de calamo cecidit nescio quid habens amari: Nolo nisi dulcia hæc ad te litteræ sapiant. Suadeo imprimis non negligi offerentem se ultro Pontificis animum. Tam multa ut uides: potest pręstare: q̃ uel quiuis cupidissimus petere. Adde quod ad casus multos unus plus magnorum momentorum sępe est causa. Me tenes. Vrge occasiones undecunq; se offerẽtes: & hanc ne labatur mordicus pręhende. Arandum særendum: occandũ q; est ut messem possis colligere. Tibi hæc inclamo Ruffe. Anseri aliis: tibi surdissime silici. Vale. Pientiæ calendis Nouembris. Mcccclxxii.

A. Cardinali Auinionensi.

 432

VT propterem in oscula: & complexum patris: precipitabo: non accelerabo causam hanc finium delatam ad me inuitum: nõ ad moram reditus cogitatam. Grauis cõtrouersia: litigata diu mor tibus hominum: non aduocatis: eo iam est acerbitatis adducta: ut exitura i bellum apparcat si paulo longius proferatur. Missi utrinq; sepius a Florentinis: & Senẽsibus oratores: qui deciderent rem: conuenire nunq̃ partiũ studio potuere. Ab eorum discessu facta est acrior. Ad me conuersi: qui amicus utriq; reip. putor: miserunt Perusiam ubi tunc eram: ut arbitrium inter eos susciperem. Recusaui: quod negocio Ecclesiæ tunc occuparer. Priuatũ nunc sunt rursum adorti: periculum imminens ostẽdentes nisi his cedo. Victus duabus rebus postulato assensi: Conscientia primum: quod de manibus meis requisitum iri eorũ sanguinem iudicarem: quos cum saluare possem i periculo mallem relinquere: Dein de harum ciuitatum gratia: quibus perpetuo me odio futurum uidebam: si eorum de fide mea iudicium contẽpsissem. Quicquid inde detrimenti fuisset acceptũ uni mihi erat haud dubie ad scribendum. Hoc dixissent non accidisset: si pium opus dedignatus Papiensis non esset. Sum ciuis Senensis: magnis meritis a Pio affectus. Genus omne meum in hanc remp. transtuli. Ego quoq; æstiuum hunc mihi secessum delegi. Negligendum non fuit quo animo hi ciues in me: & meos essent futuri. Propterea onus icommodum subii: & tardius morari q̃ uelim ego: & q̃ imperet pater. Ibo ergo ad controuersias has disceptandas. Conabor implere quod potero. Si diligentiẹ meẹ erit successus: aliquid me assecutum putabo: non propter Lucinianenses: & Foyanenses: quorum est leue momentum: sed propter Florentinos: & Senenses: quibus ne tumultuentur imprimis consulitur. Hanc rationem de procrastinatione reddendam meo iudici putaui: ne quod in litteris suis suspicari uidetur: obtẽdi inanem excusationem putet ad serius redeundum: urbe quidem: & diu concupito Auinionensi nihil mihi optatius: Nil maius quoq; ac melius. Pientiæ calendis Nouembris. M.cccclxxii.

Donato Acciaiolo:

VEni hodie Senã longam: quem ad diem uenturum promiseram. 433

Cogito cras fines litigatos inspicere. Ibi cum inuenire te cupiã: da illico operam ut Foyanẽses tui ex suorum numero aliquot deligant: quos tecũ adducas: Et a quibus scire ego quid sui iuris censeant possim. Idem die altera a Lucinianensibus exigam. Conueniẽdi hora erit. xvii. Pauci sint numero: Inermes omnes. Dignitatis meẹ nõ puto: exire illos populariter: & inter agrestium arma me circundari. Vale. Senẹ Longẹ. xxiiii. Nouembris. M.cccclxxii.

Xysto.iiii.Pontifici Maximo.

NUdius sextus ad hos populos ueni digladiantes iter se iam du dum de finibus. Reddidi utrisq; breuia Beatitudinis Tuæ. Ea magna humilitate accœpta:quod inde obsequium sint habitu ra ignoro. Magnæ utrinq; obstinationes sunt. Magnæ ultionum rabies:ut non tam res ipsa in iudicium ueniat q̃ sanguis datus:ac fusus. Video ma gni meriti opus futurũ:magnæ etiam commendationis tuę:si laboranti ad pacem seruo subuenire Deus dignabitur. Oppida quæ certant ignobilia q dem non sunt:Sed magis ut cerno:Florentinorum: & Senensium negotiũ agitur:Quorum ab iis concertationibus non sane pacati sunt animi. Ora tor Mediolanensiũ Ducis horũ quæ dico conscius:Senã ad me ueniens peri culum perturbandarum rerũ monstrauit:pluribusq; est adhortatus:ut quo possem studio imminentibus malis mederer. Oro misericordem Deum ut suffragio mihi sit. In eo enim solo desperatis cæteris: reliqua est spes. Si dif finiri hanc litem cõtingat: ne termini collocãdi alicuius improbitate:ut fa ctum aliquando est:cõfundantur:peropportunum puto metum Apostoli cæ censuræ adiungi. Si ita tua Benignitas annuat:offeretur facultatis huius perbreuis formula:hinc a me missa. Oro ut necessarium postulatum non negligas. Ex Sena longa.xxix. Nouembris. M.cccclxxii.

Campano.

VOco te Campane frater ad lamenta: & lachrymas. Mortuus Nicenus noster est:uir sine controuersia magnus: Cuius doctri na ingens erat:ingeniũ singulare:Admirabilis eloquẽtia: Stu dium autem ad publica nonmodo continuum:sed supra ætatis ac ualitu dinis sortem etiam pertinax. Nil habuit Romana Sedes quo gloriari am plius posset: Nihil quod ad suum ministerium efficacius inueniret. Vide bat prudenter. Explicate monstrabat. Sine intermissione operabatur. Alie næ etiam segnitiei reprahẽsor semper erat:ac castigator. Ad hunc referebã tur nostra consilia. Ad hunc Legationes undecũq; nos adeuntes. Sine Ni ceno nec operum initia erant:nec exitus. Tota operum moles huius unius humeris insistebat. O mitto amorem in nos: qui maior esse non poterat: Officia in exteros:quæ plura prope ab uno illo proficiscebantur q̃ a reliqs patribus. Religionem quoq;:pietatem:munificentiam:animi magnitudi nem:qui nil humile: nil quod non dignitati coniunctum esset poterat co gitare. Flendus tantæ iacturæ obitus est:flendæ uices Ecclesiæ:Flenda eti am bonorum omnium orbitas. Mihi quidem nil accidere dolẽtius potuit. Negociosum conturbat semper calamitatis tam grandis imago. Ociosum uero sic uexat: ut cum in secretũ referor temperare ab effusis gemitibus ne

mors de morte Nicen[o]

queam. Miserum me Campanæ: Miserum & te. Hic quoq; amborum cau sa ubertim lachrymæ fluunt. Miseros inq̃ nos: qui tam amantē: tam nostri studiosum patrem amisimus. Ad quem posthac referentur curæ nostrę? ad quem subleuatorem ĩ duris refugiemus? quo etiam iudice gloriabimur stu diorum nostrorum? Duram: duram Galliam: & impatientem sani consilii: auctricem quoq; tanti doloris: & obitus. Quo unq̃ merito tuo: aut quo sa crificio tanti peccati culpam poteris expiare? Sanctus senex ob falsam de fi de sua suspitionem uidens incassum iste labores susceptos: relictam in ar mis Prouinciam: perditam spem magnorum pro religione subsidiorum: su pra urgētem ualitudinem etiam animo cōsternatus: Rauennę quo a Tau rino deuectus Pado erat: spiritum Domino reddidit: Tanta quod explora tum mihi est: constantia: ut Sanctissimæ uitæ Sanctissimus quoq; inuētus sit exitus. Quibus ergo aut laudibus ꝓsequemur tā magni meriti Patrē? aut monumētis ornabimus pro rep. mortem susceptam? aut doloribus re quiremus nostri ordinis lume extinctum? Conatus quidem nostri: & decre ta: & litteræ quoq; minora sunt meritis. Vt uirtute anteiuit quicq̄d ĩ eccle sia præclarum fuit: sic ad referendas defuncto gratias impar est omne q̄d quęritur. Benedicamus tantum nomini suo. Commemorationibus quotti dianis recenseamus sanctas actiones eius: & in opera Senis tanq̃ in exem plum sacerdotale inspiciamus. Lugeamus autem ad singula: & damna in gētia deploremus. Sæculis quidem multis alterum Nicenum habituri nō sumus. Tum autē noster ordo relictus in tenebris est. Luce sua illustraban tur obscura: & multorum inscitiam unius sapientia tolerabat. Dolore ĩgē ti raptus hæc scripsi: miseriarum mearum oblitus: quibus in disceptandis horum populorum finibus undiq; premor. Impellente charitate opus de sumpsi: eo quidem molestius ac desperatius: quo cum agrestibus negociū est: non rationis modo: sed omnis prorsus humanitatis expertibus. Bene uale. Senæ Longæ.

L. Archiepiscopo Spalatensi Præsidi Perusino.

Andolphum Perusinum: quo ad leuamē animi sæpissime utor: in meis habeo. Vir est non festiui tantum ingenii: sed etiam re cta in eos quos colit fide. Amo hunc plurimum: cupioq; illi non modo quę ab amicis: sed quę ab alienis etiam possunt pręstari. Si in Proui cia perseuerassem Fancellum eum fecissem: Inopia primum ductus sua: ide beniuolētia nostra. Hanc facultatē cū decessus meus mihi abstulerit: neces se est pro Papiensi idem tu facias. Quęso igitur Dignationem tuam per be niuolentiam nostrā: ut si salua fide: salua præsidatus ęstimatione id potes: Fancellum illum primis sortitionibus edas. Benefacies digno: eiq; qui de te

prædicat:teq; admodum colit. Me etiam beneficio nō mediocri deuincies: Quid hic agam inter dumeta: ut etiam ualeam ex eodem plene cognosces. Beneuale mi Spalatensis omni ueneratione dignissime. Ex Sena longa die vii. Decembris. M.cccclxxii.

F. Cardinali Senensi.

SI queris Senēsis charissime: quæ pacificationis spes de his populis sit: sane perangusta. Nullam uerius potui dicere. Quod erat agrestium prius: nunc oratorum est factum: ut pertinacius pugnent q̄ illi. Vult Florentinus: uult Senēsis: superiore quisq; conditione ad suos redire. Debeo ambobus: apud alterum educatus: ab altero ad cardialatū adiutus. uterq; a me priuati meriti fidē de publicis exigit. Vide ī quas angustias cogor. Sellularii duo si missi ad litem fuissent: potui æstimatione maiore: minore imprimis negocio controuersiam tollere. Nunc priuata cōiunctio publicis officit. Inter has contentiones si iudico: plane reiicietur iudicium. Si rem iniudicatam relinquo uide quāta: de re nulla: cōfusio. Inter Niceni: & meam Legationem nullum discrimen: magnū tamen inter meū atq; illius animum erit. Dolore ille ignominiosi reditus obiit. Ego aduersū exitum serena fronte excipiā: nec hora ut aiunt somnum diminuam. Venere huc quinquies equestris ordinis uiri insignes: quorū circumscripto Cardinalatu nihilo est uirtus inferior. Quod illis accidit ut redirent semper rebus infectis: uni mihi semel accidisse modice feram. Bello ut uideo diffiniri litē oportet: calamitoso utriq;: periculoso Italiæ. Me breui expecta: & Vale. Ex Sena longa. vii. Decembris. M.cccclxxii.

Donato Acciaiolo.

NOctu a Cimabello domum reuersus litteras inueni Senis allatas: quibus patruelis tui Angeli Acciaioli mors nunciatur. Nescio uera ne significētur: an ex languore eius & senio sit rumor hic collectus. Si uita est functus: casu uno malis multis est liberatus: Cætera fœlix preterq̄ Patria: & liberis. Tibi nunc: & fratri est cogitandum qua specie sit accipiendus hic obitus. Præsentis status animum nosti. Vides ēt quid ad declinandas linguas expediat. Caput familiæ fuit: multis perfunctus honoribus. Caro uestra: & sanguis. Meo iudicio inter utrunq; est moderandum: ut nec dolori: nec neglectui mors exulis fuisse appareat. Nigrā uestem nō damno: sed non tam demissam nec diuturnam: q̄ cuius iactura ingens ostenditur. Sapitis ambo: noscentes per uos quid ad rem: & opinionem conueniat. Patris quidem fuit indicasse filiis, quid illi charitas monstret. Donate mi metire præterita. Cogita q̄ proxime fuit cum integra ætate Angelum uidimus. Abiit iam: mox nos eodem cogemur. Optima

queq3 dies miſis mortalibus æui pria fugit ſubeũt morbi triſtiſq3 ſenectus. Et labor:& durę rapit ĩ clemẽtia mortis. Id agamus:ut ſi breui hic uiuimus æternũ alibi nõ moriamur. Vale ex Sena lõga. vii. Nouẽbris. M.cccclxxii.

Bernardo Ilcinenſi capitaneo populi.

IN q̃tis de re nulla uerſer anguſtiis:& cogitare tu potes cui ſunt nota prætꝑita:& miror ego:q duriora opinione cuncta inueni. Apud eos mihi negociũ eſt:quorũ:nec aures orationi:nec corda ſuaſionibus aditũ habent. Petenti nõ datur. Pulſanti nõ aperitur. Quærenti ẽt nil ſe obuium offert. Plane agreſtibus cedo. Minora mea ſunt oĩa illorũ obſtinationibus fateor. Qui alia rõne:q̃ ferro:& fuſte domare ruſticos quęrunt inanem operã ſumunt nihilo plus agẽtes:q̃ ſi incuſſione capitis firmũ parietẽ temptent deiicere. Quid agã iam neſcio. Diutius hic eſſe decorum non eſt:miſerũ quoq3 abire miſerrimũ in uitæ diſcrimine hos infœlices relinquere. Si pronuncio contẽnetur iudicium. Si taceo contẽnar ego ab his qui horum ignari animi inopiã a meo abitu arguent. Nil minus autẽ q̃ concordia meo iudicio:eſt expectanda. Lamentor hæc tecum:nõ tam ut ſubſidiũ operi:q̃ menti ſolamen inueniã:cõmunicatum amico malum plærũq3 fit leuius. Eligam uero in iis aduerſis:quod ad charitatem eſt propius. Perſiſtam & durabo expectaboq3 a die medicinam:quam a ratione non cerno. Id erit tandem ad conſolationem negocii infecti:quod mecum extremæ diligentiæ:& pacientiæ conſcientiam referam. Vale. Ex Sena longa. xvi. Decembris. M.cccclxxii.

Falconi Sinobaldo.

NOn futura erat tanti opis Niceno nuꝑ defuncto pacificatio Burgundi:& Galli:q̃ta mihi fuit atq3 eſt agreſtiũ horum cõuentio. Credis ad eos molliendos ualere potuiſſe ingeniũ dexteritatem auctoritatẽ preces:aut minas? Horũ nihil plus potuit:q̃ ad inſtruendos latine aſinos conatus hoĩum ualeãt. Orphei:& Amphiõis cytharæ:quę mouiſſe ſaxa:& ſiluas ſũt dictę ſurdũ iter paludes has ceciniſſẽt. Exulat hic oĩs hũanitas:& reuerẽtia:& maiorũ ẽt metus. Ambobus qđ ĩ finibus ſũt tãta licẽtia a Florẽtinis Senẽſibuſq3 ꝑmittitur:q̃ta ipſis ad libidinem uenit. Eos cũ nuꝑ tã obſtinatę mẽtis increpitarẽ quidã ioco excipiẽs an neſcis inquit Cardinalis:in hãc uallẽ:nec Moyſem unq̃:nec Iuſtinianũ ueniſſe? Leges quidem noſtras ad arbitriũ nobis ipſis imponimus:& quidem ad arbitriũ ſeruimus. Tu hic credis Latinis:aut Tuſcis moribus uiui. Serui eſſe ciuitatum noſtrarum cum imperio uolumus cuius eſt merces belli tempore pro iis intrepide mori. Inter hos ergo tales:cum meo ſtudio conuenire nil poſſet ex arbitrio delato id pronunciaui; quod pariter eſt utriſq3 ingratum;

ac utrisq; pariter dolet. Rogatus posthæc a Florentinis: & Senensibus: ut mora adhuc paucorũ dierum concr extremam manum imponere: id eis af sensi: magis quidẽ explicandi obsequii causa: q̃ perficiundi operis spe. Quã ad rem illi quoq; publicã potestatem cogitant adhibere. Breui igitur factis aut ĩfectis rebus: causa certe iustissime iudicata: reuertar ad uos. Hãc meã necessitatem patri nostro Auinionensi imprimis excusa: cuius uidẽdi: & re uerendi tam me tenet cupiditas: q̃ ab his infernis furiis abeundi. Lucinianẽ ses hi hospites sui non iidem sunt: qui olim erant illo præsente. Mortes mul tę illatę. Plus aũt accœptæ: sic animos efferarunt: ut ex hominum facie uer si in bestias uideantur. Barbis promissis plænum est opidum. Non tam ad occisorum dolorem: q̃ ad obstinationẽ uindictæ. Tibi mi Falco gratias ago pro tot tuis in matrem officiis. Ea suis litteris ita mihi illa cõmemorat: ut q̃ tum deberi uelit plane ostendat. Remetiar hãc pietatẽ tibi ac tuis: si quan do erit potestas. De pecunia Albinensi quãdo tu de illa nil scribis: male iã auguror. Nec fides mercatorum: ut uideo: nec lex tui tribunalis nobis sub- ueniet. Ad cætera dãna æquo animo hoc quoq; accedat. Confessores tuos saluta ex me: & Vale. Ex Asina longa. xiiii. Ianuarii. M. cccclxxiii.

Carolo Salando Cremonensi.

Rem auditu paruam: fructu magnã: tractatu difficilem: suscœ- ptam a multis: a nullis perfectã: Ab officio ẽt sacerdotis non alienã: quinquaginta triũ dierum pertinaci opera tandẽ cõfeci. Patientia mea uicta est rustica duritas. Pronunciaui ut scis: inter Lucinianẽ ses: & Foyanenses. Id quidem iudicium: quod nõ doctorum hominum mo do: sed prudentium quoq; laudabatur sententia: neutris tamẽ placebat: iu dicatum. Parabant se ambo ad implendas querelis respublicas suas: & ora tores ad eas iam miserant. In causa æquissima non defui mihi. Contraxi un diq; quicquid ad trahendos animos: uel arte: uel ingenio potui. Vide muta tionem dexterę Excelsi. Quod uolũtate suscœpturi antea non uidebantur: post paulo uel necessitate iudici: uel sedulitate iudicis honorificis suscœpe runt decretis. Agro igitur diu litigato ad cognoscẽdos fines statuti sunt ter mini: & æternũ pax imperata: cuius ẽt stabiliendę causa quadrageni a quo q; oppido publice missi cõplexi se inuicem sunt: ac osculati. Regio hæc om nis tã insperato euẽtu nõmodo exultat: sed mihi gratulatũ occurrit: ac grãs agit. Florentinis quoq; ac Senẽsibus periucundũ hoc nunciũ accidit: nõ ob scure uidentibus magnę inter eos cõtentionis occasionẽ esse sublatã. Non fuit tñ diligentię nostræ: non operis tam salutaris cõuentio. Egit oĩa uirtute sua Altissimus: qui in faciẽ Christi sui respiciens: signo ẽt cęlesti ostendit: quẽ uellet finẽ piis laboribus. fiebat meo ĩstituto: quaq; die i uicina ecclesia

solēne spiritus sancti. Horis et omnibus ad quamq; actionem inuocabatur ille a me. Mira res: & a fidelibus non irridenda: Conuentu uno iter cæteros qui in agris apud desertā quādam beati Sabini ecclesiam a contendētibus me præsente est habitus: cū altercationibus multis: eo usq; processum esset discidii: ut ad desperationē ultimam res iam inclinaret: mœstis omnibus: & ad discessum paratis: lux domini subito affulsit: spem amissam reddentis. Clarissima die: nullis uentis: aut nubibus: columba candoris imensi a septētrionibus lapsa: deuolansq; supra ipsum conuentū: anteq terram attingeret in flāmam est resoluta: neq; post amplius uisa admirationi oībus fuit. Ostēti huius testis ē locuples Dominicus Lucēsis: uir grauis: & uerax: cuius ad primū initium concitatior uox quasi indicantis rem aliis est intellecta. redii domum lætus: affuturūq; operi eum spiritū ratus: qui in columbę speciem conuentui se obtulisset: Incubui acrius: nec multos post dies illo ducę: & auspice perfeci quæ dico. Gloria igit̄ patri: & filio: & spiritui sancto Sicut erat in principio: & nunc: & semper: & in sęcula seculorum Amen. Hanc epistolam ne ab incredulis rideamur: Senensi tantum nostro: & quidem Falconi meo cōmunica. Vale. Ex Asina longa. xx. Ianuarii. M. cccclxxiii.

Xysto Pontifici.

Benedictio tua clemētissime pater: quæ me uenientē i Tusciā est prosecuta: et inter hos populos nō dereliquit. Post disceptatiōnes assiduas: quæ de noscēdis finibus habitę sunt: Post tedia innumera: qbus in psuadendis: & moliēdis agrestiū animis qnquaginta diebus clāgui: Post rem et sæpius desperatā: heri tandē Dño aspirāte manus extrema est operi iposita. Cōuenerunt ad me cū publicis suorū decretis Lucinianenses ac Foyanēses: atq; iis potissimū in locis: quæ tot iā mortibus sunt decertata. Latæ snię assenserūt: & pacē non expectatā et susceperc. Ante hūc uero assensum cū præfatus essem: qta fuisset pietas tua: qui Cardinalē Romanæ ecclesiæ ad saluādas res eorū: atq; aīas pmisisses uenire: Multa insup dē malis præteritis deplorassem: Recētia identidē suorū funera añ oculos posuissem: dixissem deniq; qd Saluator nr̄ Iesus Christus in tanta odiorū acerbitate: si modo xp̄iani eēnt: & memoriā baptismatis suscepti tenerēt: ab eis die illa: atq; hora reqreret: tāta cordiū est cōsecuta mutatio: ac tā prona ad pacificationem uoluntas: ut cum temperare nemo a lachrymis posset: mē etiam flentem inspicerent: Illico in mutua oscula: & complexus sponte pro cesserint. Gratiæ Deo omnipotenti: qui p ministeriū sacerdotis sui locū illū pia diei illius lętitia expiauit: q erat ante tot funeribus cōtaminatus. Hodie quoq; precibus multis adductus: ad illorum me contuli oppida: ante non adita. Nō minori animorum significatione acceptus sum: q̄ heri auditus.

442

Nullis quod inter rusticos soleat est parsum affectibus. Oīs generis multi
tudo obuiam cū ramis Oleaginis gratulatū effusa:magnis aeclamatōibus
Xysto restitutori pacis sedulo bñdicebant. Paruū quidē est nomē facti bea
tissime pater:sed laboris fructus nō paruus:quod eni oppida haec chara su
is rebuspublicis sunt:quodq; ab eorū offensionibus animi Florentinorū:&
Senensiū exacerbabant quottidie:& in apertā cōtentionē uergebant:iudi
care tua sancta dignatio pōt non illorū tantū:sed horum quoq; una opera
paci esse consultū. Supersunt pauca Florētię cōfirmanda:& Senis: quibus
breui absolutis redibo ad pedes beatitudinis uestrae . a qbus tā diu abesse
nōmodo molestū mihi est:sed meis quoq; multū incōmodū. Poterat diebus
paucis horū populorū duritas uinci:si unius tm̄ domiatus fuissēt: sed quod
duabus ciuitatibus parent:quae inter se emulae sunt:& ad suos ꝑmerendos
certatim affectę:quodq; ēt diiudicata sine pace lis nullū usum p̄stabat:con
sulendum tpi non meo aīo fuit. Id ignoscat clemētia tua:cui Deus sit prote
ctor:& custos. Ex Luciniano die.xx.Ianuarii.M.cccclxxii.

Campano.

443. ABeo ex ualle hac Clama:ut sim dies aliquot Senis:atq; īde repe
tam Romā. Vbicūq; est Papiensis:ibi & Campanū esse existi
ma. Hoc q̄q̄ ęstimari scio a te:animi tñ causa recensendū litteris
duxi. Vici post longā pugnā id:quod sine armis uinci est difficillimū:rusti
cam duritatē:ac pertinaciā. Quinquaginta dies illorū rabies me cōtinēter
exercuit:nec in opus unq̄ durius incidi. Crede nil iam nō superari a tuo Pa
piensi posse:qñ eius sedulitati cessere Lucinianēses:ac Foyanēses:quorū est
praeter cęteros huius regionis trux natura:& insolēs:ad omne īpietatis ge
nus cędibus quottidianis exercita. Collē nō magni spacii:uno ī longū: uix
medio in latus miliari patentē:annis ꝑpe ducētis pugnis assiduis cōtende
runt:Sic in se semp accēsi:sic odiis acribus instigati:ut sup alia crudelitatis
exēpla apud alteros pugna quadā capita occisorū relata ad suos:uenū in fo
ro:quod posita sint:emptoresq; ad pascendā feritatē inuenerint. Apud alte
ros cum fundamēta portę:quę inimicū oppidū respicit casu aperirent : ī eo
rum imo solo ad memoriam sceleris pro cementis sint collocata. De colle
sententiam tuli sacerdotio dignam : Paceinq; imperaui : & terminos fixi.
Quodq; tot iam missi ad litē oratores ante nequierant:potuit laboriosulus
Papiēsis Me posthęc accedentē ad eos incredibili laeticia suscepere. Quāta
maxima animorū significatio praestari publicorū bonorū auctoribus solet:
tāta adeūti:atq; abeūti ē ꝑsoluta. Cāpanis:Bōbardis:acclamatiōibus: Cle
rooleaginis ramis :cateruis mulierū:puerorū :senum: ac iuuenum a primis
finibus in oppida usq; per uias dispositis:ac lachrymantibus gaudia despe

ratæ pacis sunt prosecuti. Gratulor illis. Tu mihi quoq; ob secundum exitum gratulare: mecumq; Deo gratias age: cuius ut uerũ fatear: nõ meũ opus hoc totum fuit. Vale. Ex Sena longa. xxi. Ianuarii. M.cccclxxiiii

Cardinali Rauennati.

Dominici tui dicerem nostri: si possessione non usu illum tenere. Sed qm̃ aliquando a cæteris adhiberi se sinit: a te semp uno uult possideri: tui necesse est dicam. Ergo tui Dominici tertium iam mensem sum opera usus. Sic placita dexteritatis: ingenii: ac diligentię: ut illa non adiutrice desperanda mihi diffidentium concordia fuerit. Molliuit: flexit: infregit: nec uim eius sustinere ulla rustica duritas potuit. Gratias ago: quod quãtum ex tuis ad eum litteris uidi: te uolente uenit ad me. Veniam posco: quod longius æquo reditus eius forsan est expectatus. Prius quidem perfici opus difficillimum nequiit. Cum feris uerius: q̃ cum hominibus nobis negocium fuit: quos arte non impetu cogi ad pacis retia sensim oportuit. Nunc expleuimus omnia: & de parui nominis re fructus ingentes retulimus. Non enim Foyanensium: ac Lucinianensium res compositæ sunt: sed Florẽtinorum imprimis: atq; Senẽsium: quorum animi ab his detrimẽtosis discidiis in apertam contentionem spectabant. Præmitto in urbẽ Dominici cum: cõsecuturus ego post paulo: ut illic ambo famulando: tuæ dignationi longioris moræ dãna assiduo studio cõpensemus. Reditu autẽ nostro Senas recreãdi animi cã ad cœnobiũ montis Oliueti diuertimus: ubi a sancto uiro Germano tuo eius ordinis pře tãta benignitatis significatione acceptisumus: q̃tam nec tu maiorẽ poteras expectare. Fouit nos sinu: & spiritu est cõsolatus. Abeuntes quoq; ad septimũ miliare est ꝓsecutus. Egi illi quas potui grãs: ago & tibi: cuius honore: quod me tuę dignationis filium sentit: bona pars lætæ hospitalitatis est persoluta. Beneuale. Senis. xxvi. Ianuarii. M.cccclxxiiii.

Ad amicum in itinere.

A grossetano totis sex passibus absta
 Cum loquitur: rixa iungit amicicias.
Blanditiæ primum: mox iurgia: uerbera posthęc:
 Collum inde inuadit: stringit: & ungue secat.
Vtiliter longos ungues ad plurima nutrit:
 Ad rabiem: ad scabiem: non minus ad loculos.

Christophoro Nepoti.

Intellexi quæ de Gaspare lamentaris: quæ ille contra queratur de te. Vtrius querela uerior sit incertum habeo. Adduci non possum: ut quod obiicitur credam. Educatio tua: &

parum egens adolescentia sanius ingenium repromittunt. Vt cũq; sit: impe
ro tibi ut ultra moderatam purgationem non progrediare dicto: aut facto.
Gasparis senium: quãquã delirans: ætati tuæ sit uenerabile. Docuit diu; in
tegre uixit. multorum doctorum hominum fuit magister. Placãdus homo
est: nõ irritandus. Ita a præceptore tuo: & te fieri præcipio. Oratões Cicero
nis: & Ouidii opera apud librarium sunt; miniata: & ligata mittẽtur ad te.
Vale. xxiiii. Martii. M. cccclxxiii.

446

Campano.

IRascentẽ tibi quod diu nil scriberes: placauerunt lr̃ę a Pallante
primum nunc redditæ. superbia præsidatus contẽni me arbitra
bar. Nec pati ęquanimiter poteram Tuderto: & Fulginio tam
cito te insolescere. Sed æquus tibi iam sum: nec de Papiensi minus habes: q̃
habueris cum omnia possedisti. Lętaris rebus inter Lucinianẽses: ac Foya
nenses compositis. Iusta est lætitia tua: non amico tantum: sed bono uiro
apte conueniens. Non enim duobus solum miserrimis oppidis prospectũ
est quottidianis cędibus prope consumptis: sed tranquillitati Italiæ: quam
Florentini: & Senenses tracturi mox in bellum ab iis contentionibus uide

Fulginiensis Legatio.

bantur. Sed lętor ego tibi tuam uicissim placere prouinciam. digna est sane
quæ placeat. Vicina urbi; & i amœnissima parte Italiæ posita. Quã tu ual
lem inuenies specie agrorum: & collium: & populorum huic pręferendam?
Fulginio ẽt quid nonmodo urbanius: sed etiam pulchrius? Negociosa (nõ
diffiteor) administratio est: gensq; ad lites paulo procliuior: sed tamẽ non
sanguinaria: nõ tumultuosa: non imperiorum despiciens. assit modo inte
gritas: & sine languore humanitas: suo se igenio facile regit. Nam quod de
factionibus quereris: ẽt nullæ sunt: si uel toto anno superciliũ leues. Sed nec
leuari illud est opus: si Papiensis qui semitam teneas: a nonnullis ante præsi
dibus uel minus probatam: uel parum prospectam. Ex iis quidam locorũ
primates extulerunt in plebem: quidam plebibus subdiderunt. Importunũ
utrunq;. Inueniens ego Terdonensis inscitia sepultos optimates ubiq;: Prõ
teruia delirare populares: rem propterea ad seditionem spectare: ita utrisq;
me prębui: ut nec hoc despici: nec illos suam dignitatem tenere sim passus.
Idem tu si facies: non erit negocii in officio quenq̃ retinere. Serua dignita
tem Campane: & cõmunem te oĩbus præbe. Duabus his rebus nulli nõ ẽ
& parendi: & amandi occasionem præstabis. Quibus ego prope solis pro
uincialium charitatẽ: quã memoras: peperi mihi: & desiderium Papiẽsis de
cedens reliqui. Reuersus Romam secũda de te inueni oĩa. Laudaris uulgo.
Probaris a pr̃ibus. Apud Põtificẽ in precio es. Vnus tñ Bardulus uel pau
lulum tibi succenset: quẽ tñ Senensis noster humanius placat. Ego liberius

in crepo. Ex Pallante tuo quid in hac re censeamus plenius nosces. Valē. Romę.xxv.Martii.M.cccclxxiii.

Bernardo Ilcinensi Medico.

DElitiæ Senenses:inter quas sedulo agis: oblitum te latinitatis fecerunt.Non potes alia lingua loqui:& scribere:q̄ qua audis:& loqueris.Memineris latine te scire:me Romæ esse:ubi lingua una est cæterarum īterpres.Iocis tuis sum delectatus.Quid enim festiuius?Sed angor animi :de iis ipsis agi coram non posse.Respondere metuo : ne aut litterę intercidant:aut quibus nō oportet legantur.Sed te fœlicē Bernarde: cui Auicenna ad ea dat aditū:quę nec potestati parent:nec opibus.Inuideo medicinę:cuius tñ inuidię solamen id est:quod non semp te atq; alios eadē opera sanas.Plerūq; etiā ex aliena curatione incidis in languorem: ex quo recreari non potes.Iuniperi prius:& Brassica exercebāt os tuum.Nunc ēt fumo lachrymare oculi incipiunt.I nunc & tua arte ab his tribus te exime. Tace mysteriū:uni tñ tibi mihiq; noscendum.Scis quid amborū dignitati cōueniat.Rancida mala hinc missa numero quinquaginta fuere.Imperaui meis ut reliqua deferant ad sororē.Ex iis tu quot uidebit̄ cape:& tuæ Brasicæ da.Addere si potes.A Papiēsi hęc sunt dicā te cū non inuidū:tum uero multum officiosum.Vale.Romę.xxv.Martii.M.cccclxxiii.

Gregorio Lollio.

VIde Gregori:ne tu is sis:qui de me tibimetipsi retuleris : & dāna domestica prętimens furem latres:quem uenientem non uides. Ego tale aliquid cōmentus non sum:neq; in iis cōmentandis unq̄ uersatus.Consilia mea de publicis uestris qualia fuerint nota sunt pluribus:& tibi nunq̄ ignota.In conscientia recta magno animo contēno maledicas linguas.Sic cum de deferendo a Florentinis arbitrio anno ante audisses scripsisti ad me iactatū īter uos ex cōdicto Laurētii Medicis:& Donati Acciaioli cū ad me Perusiam diuertissent:initā rationē illam cōcordię & pactum futurū iudiciū.Admonuisti proinde uiderē prius quo aīo ad litē accederem.Nunc ēt quasi conscio:& molitori consilii:uelut abstemens oliturā fumum hanc culinam denuncias.Quæ sit ista culina:aut quibus paretur ministris ignoro:Suspicor eam esse:quam tu Senis domi meę indicasti: cum structorem eius Frācīscum Luciū uisus es opinari.Desinite oro male de eo mereri:qui de uobis usq; in hunc diem est meritus bene.Tacete:& sine causa quietum ne fatigate.Ego gratiam ullius:ne illius quidē : cui subsum:alieno dāno unq̄ quęsiui. Ociū semp appetii:negocia fugi:calamis:& libris contentus contēpsi te teste : quę cæteri sibi gloriæ ducunt . Opto siue tu suspitionem hanc colligas : siue ab aliis habeas : de hisce rebus

Xysto.iiii.Pontifici Maximo.

NVdius sextus ad hos populos ueni digladiantes iter se iam dudum de finibus. Reddidi utrisq; breuia Beatitudinis Tuæ. Ea magna humilitate accepta: quod inde obsequium sint habitura ignoro. Magnæ utrinq; obstinationes sunt. Magnæ ultionum rabies: ut non tam res ipsa in iudicium ueniat q̄ sanguis datus: ac fusus. Video magni meriti opus futurū: magnæ etiam commendationis tuę: si laboranti ad pacem seruo subuenire Deus dignabitur. Oppida quæ certant ignobilia q dem non sunt: Sed magis ut cerno: Florentinorum: & Senensium negotiū agitur: Quorum ab iis concertationibus non sane pacati sunt animi. Orator Mediolanensiū Ducis horū quæ dico conscius: Senā ad me ueniens periculum perturbandarum rerū monstrauit: pluribusq; est adhortatus: ut quo possem studio imminentibus malis mederer. Oro misericordem Deum ut suffragio mihi sit. In eo enim solo desperatis cæteris: reliqua est spes. Si diffiniri hanc litem cōtingat: ne termini collocādi alicuius improbitate: ut factum aliquando est: cōfundantur: peropportunum puto metum Apostolicæ censuræ adiungi. Si ita tua Benignitas annuat: offeretur facultatis huius perbreuis formula: hinc a me missa. Oro ut necessarium postulatum non negligas. Ex Sena longa.xxix.Nouembris.M.cccclxxii.

Campano.

VOco te Campane frater ad lamenta: & lachrymas. Mortuus Nicenus noster est: uir sine controuersia magnus: Cuius doctrina ingens erat: ingeniū singulare: Admirabilis eloquētia: Studium autem ad publica nonmodo continuum: sed supra ætatis ac ualitudinis sortem etiam pertinax. Nil habuit Romana Sedes quo gloriari amplius posset: Nihil quod ad suum ministerium efficacius inueniret. Videbat prudenter. Explicate monstrabat. Sine intermissione operabatur. Alienæ etiam segnitiei repræhēsor semper erat: ac castigator. Ad hunc referebātur nostra consilia. Ad hunc Legationes undecūq; nos adeuntes. Sine Niceno nec operum initia erant: nec exitus. Tota operum moles huius unius humeris insistebat. O mitto amorem in nos: qui maior esse non poterat: Officia in exteros: quæ plura prope ab uno illo proficiscebantur q̄ a reliqs patribus. Religionem quoq;: pietatem: munificentiam: animi magnitudinem: qui nil humile: nil quod non dignitati coniunctum esset poterat cogitare. Flendus tantæ iacturæ obitus est: flendæ uices Ecclesiæ: Flenda etiam bonorum omnium orbitas. Mihi quidem nil accidere dolētius potuit. Negociosum conturbat semper calamitatis tam grandis imago. Ociosum uero sic uexat: ut cum in secretū referor temperare ab effusis gemitibus ne

queam. Miserum me Campanæ: Miserum & te. His quoq; amborum cau sa ubertim lachrymæ fluunt. Miseros inq̃ nos: qui tam amantẽ: tam nostri studiosum patrem amisimus. Ad quem posthac referentur curæ nostrę? ad quem sublevatorem ĩ duris refugiemus? quo etiam iudice gloriabimur stu diorum nostrorum? Duram: duram Galliam: & impatientem sani consilii: auctricem quoq; tanti doloris: & obitus. Quo unq̃ merito tuo: aut quo sa crificio tanti peccati culpam poteris expiare? Sanctus senex ob falsam de fi de sua suspitionem uidens incassum isle labores susceptos: relictam in ar mis Prouinciam: perditam spem magnorum pro religione subsidiorum: su pra urgẽtem ualitudinem etiam animo cõsternatus: Rauennę quo a Tau rino deuectus Pado erat: spiritum Domino reddidit. Tanta quod explora tum mihi est: constantia: ut Sanctissimæ uitæ Sanctissimus quoq; inuẽtus sit exitus. Quibus ergo aut laudibus ꝓsequemur tã magni meriti Patrẽ? aut monumẽtis ornabimus pro rep. mortem susceptam? aut doloribus re quiremus nostri ordinis lumẽ extinctum? Conatus quidem nostri: & decre ta: & litteræ quoq; minora sunt meritis. Vt uirtute anteiuit quicqd ĩ eccle sia præclarum fuit: sic ad referendas defuncto gratias impar est omne qđ quęritur. Benedicamus tantum nomini suo. Commemorationibus quotti dianis recenseamus sanctas actiones eius: & in opera Senis tanq̃ in exem plum sacerdotale inspiciamus. Lugeamus autem ad singula: & damna in gẽtia deploremus. Sæculis quidem multis alterum Nicenum habituri nõ sumus. Tum autẽ noster ordo relictus in tenebris est. Luce sua illustraban tur obscura: & multorum inscitiam unius sapientia tolerabat. Dolore igẽ ti raptus hæc scripsi: miseriarum mearum oblitus: quibus in disceptandis horum populorum finibus undiq; premor. Impellente charitate opus de sumpsi: eo quidem molestius ac desperatius: quo cum agrestibus negociũ est: non rationis modo: sed omnis prorsus humanitatis expertibus. Bene uale. Senæ Longæ.

L. Archiepiscopo Spalatensi Præsidi Perusino.

Andolphum Perusinum: quo ad leuamẽ animi sæpissime utor: in meis habeo. Vir est non festiui tantum ingenii: sed etiam re cta in eos quos colit fide. Amo hunc plurimum: cupioq; illi non modo quę ab amicis: sed quę ab alienis etiam possunt prębstari. Si in Prouĩ cia perseuerassem Fancellum eum fecissem: Inopia primum ductus sua: ide beniuolẽtia nostra. Hanc facultatẽ cũ decessus meus mihi abstulerit: necess se est pro Papiensi idem tu facias. Quęso igitur Dignationem tuam per be niuolentiam nostrã: ut si salua fide: salua præsidatus ęstimatione id potes: Fancellum illum primis sortitionibus edas. Benefacies digno: eiq; qui de te

43 б

queque dies miseris mortalibus aeui prima fugit subeũt morbi tristisq; senectus. Et labor:& durę rapit i clemẽtia mortis. Id agamus:ut si breui hic uiuimus aeternũ alibi nõ moriamur. Vale ex Sena lõga. vii. Nouẽbris. M.cccclxxii.

Bernardo Ilcinensi capitaneo populi.

IN q̃tis de re nulla uerser angustiis:& cogitare tu potes cui sunt nota praeterita:& miror ego:q duriora opinione cuncta inueni. Apud eos mihi negociũ est:quorũ:nec aures orationi:nec corda suasionibus aditũ habent. Petenti nõ datur. Pulsanti nõ aperitur. Quęrenti ẽt nil se obuium offert. Plane agrestibus cedo. Minora mea sunt oĩa illorũ obstinationibus fateor. Qui alia rõne:q̃ ferro:& fuste domare rusticos quęrunt inanem operã sumunt nihilo plus agẽtes:q̃ si incussione capitis firmũ parietẽ temptent deiicere. Quid agã iam nescio. Diutius hic esse decorum non est:miserũ quoq; abire miserrimũ in uitae discrimine hos infoelices relinquere. Si pronuncio contẽnetur iudicium. Si taceo contẽnar ego ab his qui horum ignari animi inopiã a meo abitu arguent. Nil minus autẽ q̃ concordia meo iudicio:est expectanda. Lamentor haec tecum:nõ tam ut subsidiũ operi:q̃ menti solamen inueniã:cõmunicatum amico malum plaerũq; fit leuius. Eligam uero in iis aduersis:quod ad charitatem est propius. Persistam & durabo expectaboq; a die medicinam:quam a ratione non cerno. Id erit tandem ad consolationem negocii infecti:quod mecum extremae diligentiae:& pacientiae conscientiam referam. Vale. Ex Sena longa. xvi. Decembris. M.cccclxxii.

Falconi Sinobaldo.

NOn futura erat tanti opis Niceno nup defuncto pacificatio Burgundi:& Galli:q̃ta mihi fuit atq; est agrestiũ horum cõuentio. Credis ad eos molliendos ualere potuisse ingeniũ dexteritatem auctoritatẽ preces:aut minas? Horũ nihil plus potuit:q̃ ad instruendos latine asinos conatus hoĩum ualeãt. Orphei:& Amphiõis cytharae:quę mouisse saxa:& siluas sũt dictę sutdũ iter paludes has cecinissẽt. Exulat hic oĩs hũanitas:& reuerẽtia:& maiorũ ẽt metus. Ambobus q̃d ĩ finibus sũt tãta licẽtia a Florẽtinis Senẽsibusq; pmittitur:q̃ta ipsis ad libidinem uenit. Eos cũ nup tã obstinatę mẽtis increpitarẽ quidã ioco excipiẽs an nescis inquit Cardinalis:in hãc uallẽ:nec Moysem unq̃:nec Iustinianũ uenisse? Leges q dem nostras ad arbitriũ nobis ipsis imponimus: & quidem ad arbitriũ seruimus. Tu hic credis Latinis:aut Tuscis moribus uiui. Serui esse ciuitatum nostrarum cum imperio uolumus cuius est merces belli tempore pro iis intrepide mori. Inter hos ergo tales: cum meo studio conuenire nil posset ex arbitrio delato id pronunciaui; quod pariter est utrisq; ingratum;

ac utrisq; pariter dolet. Rogatus posthæc a Florentinis: & Senensibus: ut mora adhuc paucorũ dierum coner extremam manum imponere: id eis assensi: magis quidẽ explicandi obsequii causa: q̃ perficiundi operis spe. Quã ad rem illi quoq; publicã potestatem cogitant adhibere. Breui igitur factis aut ĩfectis rebus: causa certe iustissime iudicata: reuertar ad uos. Hãc meã necessitatem patri nostro Auinionensi imprimis excusa: cuius uidẽdi: & reuerendi tam me tenet cupiditas: q̃ ab his infernis furiis abeundi. Lucinianẽses hi hospites sui non iidem sunt: qui olim erant illo præsente. Mortes multę illatę. Plus aũt acceptæ: sic animos efferarunt: ut ex hominum facie uersi in bestias uideantur. Barbis promissis plænum est opidum. Non tam ad occisorum dolorem: q̃ ad obstinationẽ uindictæ. Tibi mi Falco gratias ago pro tot tuis in matrem officiis. Ea suis litteris ita mihi illa cõmemorat: ut q̃tum deberi uelit plane ostendat. Remetiar hãc pietatẽ tibi ac tuis: si quando erit potestas. De pecunia Albinensi quãdo tu de illa nil scribis: male iã auguror. Nec fides mercatorum: ut uideo: nec lex tui tribunalis nobis subueniet. Ad cætera dãna æquo animo hoc quoq; accedat. Confessores tuos saluta ex me: & Vale. Ex Asina longa. xiiii. Ianuarii. M.cccclxxiii.

Carolo Salando Cremonensi.

REm auditu paruam: fructu magnã: tractatu difficilem: susceptam a multis: a nullis perfectã: Ab officio ẽt sacerdotis non alienã: quinquaginta triũ dierum pertinaci opera tandẽ cõfeci. Patientia mea uicta est rustica duritas. Pronunciaui ut scis: inter Lucinianẽses: & Foyanenses. Id quidem iudicium: quod nõ doctorum hominum modo: sed prudentium quoq; laudabatur sententia: neutris tamẽ placebat: iudicatum. Parabant se ambo ad implendas querelis respublicas suas: & oratores ad eas iam miserant. In causa æquissima non defui mihi. Contraxi undiq; quicquid ad trahendos animos: uel arte: uel ingenio potui. Vide mutationem dexterę Excelsi. Quod uolũtate suscepturi antea non uidebantur: post paulo uel necessitate iudicii: uel sedulitate iudicis honorificis suscepe runt decretis. Agro igitur diu litigato ad cognoscẽdos fines statuti sunt termini: & æternũ pax imperata: cuius ẽt stabiliendę causa quadrageni a quoq; oppido publice missi cõplexi se inuicem sunt: ac osculati. Regio hæc omnis tã insperato euẽtu nõmodo exultat: sed mihi gratulatũ occurrit: ac grãs agit. Florentinis quoq; ac Senẽsibus periucundũ hoc nunciũ accidit: nõ obscure uidentibus magnę inter eos cõtentionis occasionẽ esse sublatã. Non fuit tñ diligentię nostræ: non operis tam salutaris cõuentio. Egit oia uirtute sua Altissimus: qui in faciẽ Christi sui respiciens: signo ẽt cęlesti ostendit: quẽ uellet finẽ piis laboribus. fiebat meo istituto: quaq; die i uicina ecclesia

solēne spiritus sancti.Hotis ēt omnibus ad quamcq; actionem inuocabatur ille a me.Mira res:& a fidelibus non irridenda:Conuentu uno iter cæteros qui in agris apud desertā quādam beati Sabini ecclesiam a contendētibus me præsente est habitus:cū altercationibus multis : eo usq; processum esset discidii:ut ad desperationē ultimam res iam inclinaret:mœstis omnibus:& ad discessum paratis:lux domini subito affulsit : spem amissam reddentis. Clarissima die:nullis uentis:aut nubibus:columba candoris imensi a septē trionibus lapsa:deuolansq; supra ipsum conuentū:anteq terram attingeret in flāmam est resoluta:neq; post amplius uisa admirationi oībus fuit.Ostē ti huius testis ē locuples Dominicus Lucēsis:uir grauis:& uerax:cuius ad primū initium concitatior uox quasi indicantis rem aliis est intellecta. redii domum lætus : affuturūq; operi eum spiritū ratus:qui in columbę speciem conuentui se obtulisset:Incubui acrius:nec multos post dies illo duce:& au spice perfeci quæ dico.Gloria igiť patri:& filio:& spiritui sancto Sicut erat in principio:& nunc:& semper:& in sęcula seculorum Amen.Hanc epistolam ne ab incredulis rideamur:Senensi tantum nostro: & quidem Falconi meo cōmunica.Vale.Ex Asina longa.xx.Ianuarii.M.cccclxxiii.

Xysto Pontifici.

BEnedictio tua clemētissime pater:quæ me uenientē I Tusciā est prosecuta :ēt inter hos populos nō dereliquit.Post disceptatōnes assiduas:quæ de noscēdis finibus habitę sunt:Post tedia innume ra:qbus in psuadendis:& moliēdis agrestiū animis qnquaginta diebus cōflā gui:Post rem ēt sæpius desperatā:heri tandē Dño aspirāte manus extrema est operi iposita.Côuenerunt ad me cū publicis suorū decretis Lucinianen ses ac Foyanēses:atq; iis potissimū in locis:quæ tot iā mortibus sunt decer tata.Latæ pacis allenserūt:& pacē non expectatā ēt suscepere.Ante hūc ue ro assensum cū præfatus essem:q̄ta fuisset pietas tua:qui Cardinalē Roma næ ecclesiæ ad saluādas res eorū:atq; aīas pmisisses uenire:Multa insup de malis præteritis deplorassem: Recētia identidē suorū funera añ oculos po suissem:dixissem deniq; qd Saluator nr̄ Iesus Christus in tanta odierū acer bitate:si modo xpiani eēnt:& memoriā baptismatis suscepti tenerēt:ab eis die illa:atq; hora reqreret : tāta cordiū est cōsecuta mutatio:ac tā prona ad pacificationem uoluntas: ut cum temperare nemo a lachrymis posset:mē etiam flentem inspicerent:Illico in mutua oscula:& complexus sponte pro cesserint.Gratiæ Deo omnipotenti:qui p ministeriū sacerdotis sui locū illū pia diei illius lęticia expiauit:q erat ante tot funeribus cōtaminatus.Hodie quoq; precibus multis adductus:ad illorum me contuli oppida:ante non adita.Nō minori animorum significatione acceptus sum: q̄ heri auditus.

F ii

Nullis quod inter ruſticos ſoleat eſt parſum affectibus. Oīs generis multi
tudo obuiam cū ramis Oleaginis gratulatū effuſa:magnis acclamatōibus
Xyſto reſtitutori pacis ſedulo bn̄dicebant.Paruū quidē eſt nomē facti bea
tiſſime pater:ſed laboris fructus nō paruus:quod enī oppida hæc chara ſu
is rebuſpublicis ſunt:quodq; ab eorū offenſionibus animi Florentinorū:&
Senenſiū exacerbabant quottidie:& in apertā cōtentionē uergebant:iudi
care tua ſancta dignatio pōt non illorū tantū:ſed horum quoq; una opera
paci eſſe conſultū.Superſunt pauca Florētiç cōfirmanda:& Senis: quibus
breui abſolutis redibo ad pedes beatitudinis ueſtræ. a qbus tā diu abeſſe
nōmodo moleſtū mihi eſt:ſed meis quoq; multū incōmodū.Poterat diebus
paucis horū populorū duritas uinci:ſi unius tm̄ domiatus fuiſſēt: ſed quod
duabus ciuitatibus parent:quæ inter ſe emulæ ſunt:& ad ſuos ꝓmerendos
certatim affectę:quodq; ēt diiudicata ſine pace lis nullū uſum p̄ſtabat:con
ſulendum tpi non meo aīo fuit.Id ignoſcat clemētia tua:cui Deus ſit prote
ctor:& cuſtos.Ex Luciniano die.xx.Ianuarii.M.cccclxxii.

Campano.

443. Beo ex ualle hac Clama: ut ſim dies aliquot Senis :atq; īde repe
tam Romā.Vbicūq; eſt Papienſis:ibi & Campanū eſſe exiſti
ma.Hoc q̄q̄ ęſtimari ſcio a te:animi tn̄ cauſa recenſendū litteris
duxi.Vici poſt longā pugnā id:quod ſine armis uinci eſt difficillimū:ruſti
cam duritatē:ac pertinaciā.Quinquaginta dies illorū rabies me cōtinēter
exercuit:nec in opus unq̄ durius incidi. Crede nil iam nō ſuperari a tuo Pa
pienſi poſſe:qn̄ eius ſedulitati ceſſere Lucinianēſes:ac Foyanēſes:quorū eſt
præter ceteros huius regionis trux natura:& inſolēs:ad omne īpietatis ge
nus cędibus quottidianis exercita.Collē nō magni ſpacii:uno ī longū: uix
medio in latus miliari patentē:annis ꝓpe ducētis pugnis aſſiduis cōtende
runt:Sic in ſe ſemp accēſi:ſic odiis acribus inſtigati:ut ſup alia crudelitatis
exēpla apud alteros pugna quadā capita occiſorū relata ad ſuos:uenū in fo
ro:quod poſita ſint:emptoreſq; ad paſcendā feritatē inuenerint.Apud alte
ros cum fundamēta portę:quę inimicū oppidū reſpicit caſu aperirent : ī eo
rum imo ſolo ad memoriam ſceleris pro cementis ſint collocata. De colle
ſententiam tuli ſacerdotio dignam : Paceinq; imperaui : & terminos fixi.
Quodq; tot iam miſſi ad litē oratores ante nequierant:potuit laborioſulus
Papiēſis Me poſthęc accedentē ad eos incredibili lætitia ſuſcepere.Quāta
maxima animorū ſignificatio præſtari publicorū bonorū auctoribus ſolet:
tāta adeūti:atq; abeūti ē pſoluta.Cāpanis:Bōbardis:acclamatiōibus: Cle
ro oleaginis ramis :cateruis mulierū:puerorū :ſenum: ac iuuenum a primis
finibus in oppida uſq; per uias diſpoſitis:ac lachrymantibus gaudia deſpe

ratæ pacis sunt prosecuti. Gratulor illis. Tu mihi quoq; ob secundum exi- tum gratulare: mecũq; Deo gratias age: cuius ut uerũ fatear: nõ meũ opus hoc totum fuit. Vale. Ex Sena longa. xxi. Ianuarii. M. cccclxxiiii.

Cardinali Rauennati.

DOminici tui dicerem nostri: si possessione non usu illum tenerẽ. Sed q̃m aliquando a cæteris adhiberi se finit: a te semp uno uult possideri: tui necesse est dicam. Ergo tui Dominici tertium iam mensem sum opera usus. Sic plæna dexteritatis: ingenii: ac diligentię: ut illa non adiutrice desperanda mihi dissidentium concordia fuerit. Molliuit: flexit: infregit: nec uim eius sustinere ulla rustica duritas potuit. Gratias ago: quod quãtum ex tuis ad eum litteris uidi: te uolente uenit ad me. Veniam posco: quod longius æquo reditus eius forsan est expectatus. Prius quidem perfici opus difficillimum nequiit. Cum feris ucrius: q̃ cum hominibus nobis negocium fuit: quos arte non impetu cogi ad pacis retia sensim oportuit. Nunc expleuimus omnia: & de parui nominis re fructus ingentes retulimus. Non enim Foyanensium: ac Lucinianensium res compositæ sunt: sed Florẽtinorum imprimis: atq; Senẽsium: quorum animi ab his detrimẽtosis discidiis in apertam contentionem spectabant. Præmitto in urbẽ Dominicum: cõsecuturus ego post paulo: ut illic ambo famulando: tuæ dignationi longioris moræ dãna assiduo studio cõpensemus. Reditu autẽ nostro Senas recreãdi animi cã ad cœnobiũ montis Oliueti diuertimus: ubi a sancto uiro Germano tuo eius ordinis pr̃e tãta benignitatis significatione acceptι sumus: q̃tam nec tu maiorẽ poteras expectare. Fouit nos sinu: & spiritu est cõsolatus. Abeuntes quoq; ad septimũ miliare est pſecutus. Egi illi quas potui gr̃as: ago & tibi: cuius honore: quod me tuę dignationis filium sentit: bona pars lætæ hospitalitatis est persoluta. Bene uale. Senis. xxvi. Ianuarii. M. cccclxxiiii.

Ad amicum in itinere.

A grossetano totis sex passibus absta
Cum loquitur: rixa iungit amicicias.
Blanditiæ primum: mox iurgia: uerbera posthęc:
Collum inde inuadit: stringit: & ungue secat.
Viliter longos ungues ad plurima nutrit:
Ad rabiem: ad scabiem: non minus ad loculos.

Christophoro Nepoti.

INtellexi quæ de Gaspare lamentaris: quæ ille contra queratur de te. Vtrius querela uerior sic incertum habeo. Ad duci non possum: ut quod obiicitur credam. Educatio tua: &

parum egens adolescentia sanius ingenium repromittunt. Vt cũq; sit: impe ro tibi ut ultra moderatam purgationem non progrediare dicto: aut facto. Gasparis senium: quãquã delirans: aetati tuae sit uenerabile. Docuit diu: in tegre uixit. multorum doctorum hominum fuit magister. Placãdus homo est: nõ irritandus. Ita a praeceptore tuo: & te fieri praecipio. Oratões Cicero nis: & Ouidii opera apud librarium sunt: miniata: & ligata mittẽtur ad te. Vale. xxiiii. Martii. M.cccclxxiii.

Campano.

Irascentẽ tibi quod diu nil scriberes: placauerunt lrę a Pallante primum nunc redditae. superbia praesidatus contẽni me arbitra bar. Nec pati ęquanimiter poteram Tuderto: & Fulginio tam cito te insolescere. Sed aequus tibi iam sum: nec de Papiensi minus habes: q̃ habueris cum omnia possedisti. Lętaris rebus inter Lucinianẽses: ac Foya nenses compositis. Iusta est laeticia tua: non amico tantum: sed bono uiro apte conueniens. Non enim duobus solum miserrimis oppidis prospectũ est quottidianis cędibus prope consumptis: sed tranquilitati Italiae: quam Florentini: & Senenses tracturi mox in bellum ab iis contentionibus uide bantur. Sed lętor ego tibi tuam uicissim placere prouinciam. digna est sane quae placeat. Vicina urbi: & i amoenissima parte Italiae posita. Quã tu ual lem inuenies specie agrorum: & collium: & populorum huic pręferendam? Fulginio ẽt quid nonmodo urbanius: sed etiam pulchrius? Negociosa (nõ diffiteor) administratio est: gensq; ad lites paulo procliuior: sed tamẽ non sanguinaria: nõ tumultuosa: non imperiorum despiciens. assit modo inte gritas: & sine languore humanitas: suo se igenio facile regit. Nam quod de factionibus quereris: ẽt nullae sunt: si uel toto anno supercilium leues. Sed nec leuari illud est opus: si Papiensis tui semitam teneas: a nonnullis ante praesi dibus uel minus probatam: uel parum prospectam. Ex iis quidam locorũ primates extulerunt in plebem: quidam plebibus subdiderunt. Importunũ utrunq;. Inueniens ego Terdonensis inscitia sepultos optimates ubiq: Pro teruia delirare populares: rem propterea ad seditionem spectare: ita utrisq; me prębui: ut nec hoc despici: nec illos suam dignitatem tenere sim passus. Idem tu si facies: non erit negocii in officio quenq̃ retinere. Serua dignita tem Campanae: & cõmunem te oĩbus praebe. Duabus his rebus nulli noné & parendi: & amandi occasionem praestabis. Quibus ego prope solis pro uincialium charitatẽ: qnã memoras: pepẽri mihi: & desiderium Papiẽsis de cedens reliqui. Reuersus Romam secũda de te inueni oĩa. Laudaris uulgo. Probaris a pr̃ibus. Apud Põtificẽ in precio es. Vnus tñ Bardulus uel pau lulum tibi succenset: quẽ tñ Senensis noster humanius placat. Ego liberius

Fulginiensis Legatio.

in crepo. Ex Pallante tuo quid in hac re censeamus plenius nosces. Vale. Romę.xxv.Martii.M.cccclxxiii.

Bernardo Ilcinensi Medico.

DElitiæ Senenses: inter quas sedulo agis: oblitum te latinitatis fecerunt. Non potes alia lingua loqui: & scribere: q̄ qua audis: & loqueris. Memineris latine te scire: me Romæ esse: ubi lingua una est cæterarum iterpres. Iocis tuis sum delectatus. Quid enim fest iuius? Sed angor animi: de iis ipsis agi coram non posse. Respondere metuo: ne aut litterę intercidant: aut quibus nō oportet legantur. Sed te fœlicē Bernarde: cui Auicenna ad ea dat aditū: quę nec potestati parent: nec opibus. Inuideo medicinę: cuius tn̄ inuidię solamen id est: quod non semp te atq; alios eadē opera sanas. Plerūq; etiā ex aliena curatione incidis in languorem: ex quo recreari non potes. Iuniperi prius: & Brassica exercebāt os tuum. Nunc ēt fumo lachrymare oculi incipiunt. I nunc & tua arte ab his tribus te exime. Tace mysteriū: uni tn̄ tibi mihiq; noscendum. Scis quid ambotū dignitati cōueniat. Rancida mala hinc missa numero quinquaginta fuere. Imperaui meis ut reliqua deferant ad sororē. Ex iis tu quot uidebit̄ cape: & tuæ Brassicæ da. Addere si potes. A Papiēsi hęc sunt dicā te cū non inuidū: tum uero multum officiosum. Vale. Romę.xxv.Martii.M.cccclxxiii. 447

Gregorio Lollio.

VIde Gregori: ne tu is sis: qui de me tibimetipsi retuleris: & dāna domestica pręrimens furem latres: quem uenientem non uides. Ego tale aliquid cōmentus non sum: neq; in iis cōmentandis unq̄ uersatus. Consilia mea de publicis uestris qualia fuerint nota sunt pluribus: & tibi nunq̄ ignota. In conscientia recta magno animo contēno maledicas linguas. Sic cum de deferendo a Florentinis arbitrio anno ante auxisses: scripsisti ad me iactatū iter uos ex cōdicto Laurētii Medicis: & Donati Acciaioli cū ad me Perusiam diuertissent: initā rationē illam cōcordię & pactum futurū iudiciū. Admonuisti proinde uiderē prius quo aīo ad litē accederem. Nunc ēt quasi conscio: & molitori consilii: uelut abstemens olitorā fumum hanc culinam denuncias. Quæ sit ista culina: aut quibus pateat ministris ignoro: Suspicor eam esse: quam tu Senis domi meę indicasti: cum structorem eius Frācīscum Luciū uisus es opinari. Desinite oro male de eo mereri: qui de uobis usq; in hunc diem est meritus bene. Tacete: & sine causa quietum ne fatigate. Ego gratiam ullius: ne illius quidē: cui subsum: alieno dāno unq̄ quęsiui. Ociū semp appetii: negocia fugi: calamis: & libris contentus contempsi te teste: quę cæteri sibi gloriæ ducunt. Opto siue tu suspitionem hanc colligas: siue ab aliis habeas: de hisce rebus 448

nec rescribi mihi quicq̃ nec scribi. Veritas suis se manibus nudet: & uisendã omnibus præbeat. Tam facili animo ad contẽnendas nugas uestras sum: q̃ uos lingua ad lacerandos quos minime expedit. Vale. Romæ. die. xxvi. Martii. M.cccclxxiii.

Bernardo Ilcinensi.

449 IVre excanduit Brassica: q̃ Iuniperis est tuis posthabita. Excandeo & ego. Quid enim iudicio illo rithmico iniquius? Confer proceritatem: candorẽ: oculos: uenustatem: nobilitatem animi: incessum quoq̃. Quid cecein illa non melius? De Blasio nostro sentio tecum: nisi ad reditum meum uerbum fieri non placet. Miraculo ianuensi nil mirabilius. Eo tangatur: qui decreto tetigit Chaterinam. Rancida. xxxx. mitto ad sororem. xx. imperaui distribui tibi. Ex iis tu decem Brassicæ das Vxori sex: Hortensiæ quattuor. Tibi & Iuniperis habe: quæ superant. breuitatem epistolæ ne mirere. In Cardinalibus creãdis occupatissimi sumus: Iocosq; mihi oẽs hæc seria excutiũt. Vale. Romæ. iii. Aprilis. M.cccclxxiii.

P. Episcopo Saguntino.

450 BOno aĩo sit tua paternitas: si Cardinalatus dilatus est ad solennitatem spiritus sancti: non est propterea ademptus. Causæ non mediocres Põtificem: & nos ad id temporis compulere. Tua nobilitas notissima hic est: Virtus perspecta: & fides in apostolicam Sedem experimentis iam cognita. Tantis meritis deberi dignitatem nostram fatemur: & persoluturi ad præscriptum terminum sumus. Ego imprimis qui a famulatu Firmani: & sancti Angeli Cardinalium meam ĩ te beniuolentiã duxi: Saguntino per id tempus non deero. sicut in hunc diem non defui. Hæc scripsi ut breuem expectatiõem æquo animo toleres: & necessitatis non uoluntatis eam fuisse intelligas. Doctissimus uir magister Franciscus Tholetanus tibi toto animo deditus præstare nõ desinit cuncta charitatis: & amiciciæ officia. Qua etiam causa fidelibus suis laboribus cupidius suffragor. Romæ. viii. Aprilis. M.cccclxxiii.

Campano.

451 COnfessorem tuum remittimus ad te: nec a Bardulo male acceptum: nec a nobis parum adiutum: nec graui etiam satisfactione mulctatum. disce huius exemplo: q̃ imperiosa res sit Cardinalis: Quam aliquando suæ sortis oblita. Cum tu inter nos eris: in cæteros nõ eris dissimili imperio. Hunc animum suo ingenio tãta dignitas affert. Sed finem unius mali gradus alterius excipit. Heri frequẽti Senatu Cardinalis sancti Xysti creatus est Perusiæ tuæ Legatus. Si credis Tudertum: & Fulginium: & Tyfernum: Spoletum quoq; legatõem eius euasurum tuo dãno

id credis. Angusto limite grandis animus contineri non potest. Inter dicendas de legatione sententias primus Papiensis Campanum Pontifici commendauit: ut retinere suam prouinciolam liceret. Id si fieri minus posset: ad aliam transferret. Oratio multa: deprecationis summa haec fuit. Consecuti cõmendationẽ hanc sunt Sanctae Mariae in Porticu: Senẽsis: & Sanctae Luciae. Nescio quem exitum tuae res ferent: utinam: qui studio in te nostro: & labori quoq; respondeat. Censeo litteris tuis te cõmendes Põtifici: duobus etiam iis Cardinalibus gratias agas: qui tibi sunt suffragati. Senensi & mihi ideo nullę debentur: quod propter ingentia merita tua omnia ab ambobus debentur. Vale. Romae. viii. Aprilis. M. cccclxxiii.

Campano.

GRatia tua: & Senensis nostri: mea etiam permittitur tibi praesidatus Fulginensis in reliquum anni. Ita Cardinalis Sancti xysti futurum recepit. Ita permissi sui ad te litteras dabit. Legit tuas: quas ego manibus meis reddidi. De integritate: Ingenio: & scriptis Campani multa honorifice locutus est. Animum quoq; ad te indies liberalius promerendum satis uisus ẽ declarare. Egimus hic nos quas potuimus gratias: a te isthinc ampliores agẽdas censemus. Fac intelligat quod quottidie intelligo ego: seruire te illius non amicitiae solum: sed etiam laudi. A musis fortasse auxilium ueniet: quod a Fortuna iam diu non accipis. Plus unum aut alterũ epigrãma: cũ tua suauitate ceperit capi: tibi ĩpetrabit: q̃ nr̃ae toti usq; Senatus cõmendationes. Crede mihi: Ingenio est liberali. Delectatur litteris: neq; in amando est segnis. Tum apud eum ita est summa omnium rerum: ut promerenda sua magis: q̃ eius cui subest sit expectanda: & procuranda uoluntas. Monstro: quae adiuuent. Tu pro tua prudentia reliqua exequere. Ne uero puta Campane terreri me mẽsurnis quinq;: quos amisso praesidatu mihi denuncias. Est beneficio Dei unde id possim: Vnde quoq; id uelim. Tu ita a diuinis meritis effecisti: ut quod aliquando do putem me semper accipere. Nisi tuam ęstimationem ante omnia attendissem: curassem quidem successorem mitti tibi q̃primum: quo & Romae apud me esses: & mensurnos hos quinq; acciperes. Sed tu mihi longe pluris es q̃ desiderium meum. Caetera ex Perino. Romae. xviii. Aprilis. M. cccclxxiii.

Cardinalis sancti xysti.

Baptistae Guarino.

APud patrem tuum prima litterarum stipẽdia iuuenis merui. Dilexit me plurimum: & doctrina: librisq; adiuuit. Fassus sum semper ex fundamento illo creuisse mihi operis reliquum. Eadem in meis nunc sequor auspicia. Est mihi unicus nepos septem decim annos natus: primis iã rudimentis satis instructus: neq; ingenio malo; neq; illibera

libus moribus. Hunc ideo non libenter domi instituo: qd familia grandis ob diuersum comertium nihil ad litteras confert. Propter me etiam nimis est in honore. Animo subacto uelut agro ad excipiendos praeceptorum satus: est opus. Ambitioni: & litteris una opera non bene seruimus. Amputandae adolescentibus occasiones sunt: quibus excedere instituta semita possint. Cogito hunc propterea mittere ad te: si tu cum domi uel uis: uel potes accipere. Posse te puto: Velle te plurimũ cupio. Rescribe quid uelis aut possis: Vt quid inde consilii capiendum sit sciam. Ad monebar de nescio quo Florentino: & altero Vincentio: & Carbone nescio quo: Sed tu propter patrem ante alios places. Ne uero nepotem Cardinalis oneri futurũ tibi existimes audi quid uelim: Vt sit in domesticis eodem cultu quo caeteri. Vt non plus loci habeat: q aetati conueniat. Vt famuletur cum expedit. Vt nemo cum tota Ferrariẽsi schola meum esse cognoscat. ut denique ciuis filium non plus ad te aliud uenisse intelligas. Si quid autem propter me his amplius uoles: id opto de doctrina tãtum: & moribus uelis. Fuit etiam ei annis iam duobus ad grammaticem: & ualitudinem pedagogus integrae uitae: & litteraturae non poenitendae. Opto si p tuum commodum liceat: hunc quoque socium adolescenti adiungere: ut pariter tibi det operam: & illi in necessariis quottidianus sit administer. Pro ambobus mercedem accipies: & eã quã a ceteris soles: & quam tibi ego Romanae Ecclesiae Cardinalis hoc obsequio sum debiturus. Si annuis postulato: significa quem ad diem missurus hos sim. Ad primam uocatõnem exibunt: quam tam admaturari aueo. q apud te illos bene institui. Vale. Die. xiiii. Aprilis M.cccclxxiii.

Christophoro Pratellę.

Incõmoda domestica reuocant domũ Carolum Cremonẽsem: eis compositis Papiam meo imperio ueniet: ut tecum sit: & rationaria tuae administrationis quae misisti tecum recognoscat. Omni obsequio eum prosequere: eumque audi: atque illi perinde ut mihi sine exceptione obtempera. Mandatum fert omnium: quae curari uel Papię uolo: uel Mediolani. Valitudinem serua. Creditum ministerium imple: & in alimentum familiae pecuniam mitte. Ante omnia cultui diuino inserui. Romae. xxviiii. Aprilis. M.cccclxxiii.

Cardinali Nouariensi.

Gratulor tibi nonmodo quod Cardinalis sis factus: sed quod secundis Patrum sententiis factus. Nemo dissensit. Nemo hęsitauit. Nemo nõ dignum te honore hoc praedicauit. In salutem Ecclesiae: & tuã hęc tãta dignitas sit. Ita ante acta uita tua: & litterę: & studia: & zelus domus Dei omnibus repromittunt. Amaui te antea, Nunc et

frui liberius potero. Itaq; ueni:& tuorum desideriis ne teneare. Amplecti te cupio: & sitim uetiti usus ad sacietatem explere. Vale in Domino. x. Maii. M.cccclxxiii.

Narciso Theologo.

Vod ad rem Tuam eo animo sis: quo indicant litteræ ad Magisterium nostrum: non tam tempori q̃ rationi est cõsentaneum. Laudo constans propositum. Fortunã huius sedis indoleo: quæ raro: ad suum frequenter: ad alienum affectum componitur. Ne spera mutari institutum hoc posse. Actionibus nostris terremur: quæ ultionis metu seruire nos cogunt. Papiensis tamen tui in se amoris nunq̃ immemor erit. Nos hic post creatos ęgre Cardinales: in eandem rursus disceptationẽ adducimur. Finis angoris unius: est gradus alterius. Veniã illi det Deus: qui materiam nostræ anxietati administrat quottidie. Ad Sepulchrum Pii nos filii sæpe accedimus. Inclamamus sancto cineri: O pater q̃ exigua illis de nobis est cura: in quibus sustinendis ne caderẽt: una tecũ animas nostras subdidimus. Hęccine tua est spes? Vt subleuẽtur ignoti: noti opprimimur. Vt aliis sit lætitia: nobis tanto studio mœror paratur. Quid aliud q̃ tristari possumus? identidemq; precari ut te cito sequamur? Narcise non scribo hæc sine gemitu. Cogita utris gratitudo maior debeat: nobis: an huic: uni: an pluribus. minimũ: an maxĩe meritis. Vt cũ patre: & teste cõsciẽtię meæ hęc scribo. Cura ne mihi scãdalo sint. Vale. Romæ. iiii. Iunii. M.cccclxxiii. De Rege.

Narciso Theologo.

Nter hos impetus animorum: quibus horis omnibus confligere cogimur: binæ litteræ eodem propetempore redditæ: quietis aliquid attulerę. Alteræ Regis: in quibus Meltiẽsis Ecclesiæ pastorem te petit: Alteræ tuæ: in quibus meis respondes. Regem quidem gratitudinis laudo: quod tantæ uirtutis: & fidei habẽdam rationẽm existimet. Tibi gratias ago: q; me es consolatus. tanq̃ in opacum refrigerii: sic in tuis fidelibus monitis conquieui. Sed & in te ornando eum me præstabo semper: quem beniuolentia nostra: & tanti Principis meritum postulat. Cuius etiam manus suæ ad te litteras legens: hoc de pręstãti ingenio iudicaui: solam latinitatem ad referẽdum nostri temporis Cæsarem illi deesse. Nil breuius: Nihil cultius: aut grauius cogitari aliquid potuit. Recte est fœlix: cuius fortunę sit quoq; uirtus adiuncta. Sed utinam quo te isthic affectu habet: nos hic quoq; respiceret. Narcise mi dico iterum: Angimur: & laceramur quottidie: gladioq; ęterni doloris propter eum cõfigimur. Ex suo fonte mœrores nostri omnes redũdant. Quid illi homo sine mente: & litteris afferre plus potest q̃ nos? aut quid plus attulit unus q̃ multi? Nos omnia

Rex Ferd.

Episcopus Castellãus.

sine illo:sine nobis ille quid præstitit? Condonatio debiti census: debendi remissio:cui tantum quoq;:& oppidorum resignatio.sui ne decreti fuerunt an nostri? Tanti non esse sola eius decreti portatio debet:ut detrimento nostro crescere postuletur:& de nostris angoribus triumphare? Indigna ē cura nec nostræ fidei debita. Ad commendationem hominum plus multo ē illum non adiuuari:q̄ nos tam misere deseri. Audi & reliqua. Heri primum post reditum suum uenit ad me Anellus Orator:& Regis nomine de Cardinalatu appellauit. Vt uastus corpore est ita ad agendum animo præcipit. Minatus est mihi: minatus Ecclesiæ si actutum Cardinalem non crearemus. Mihi quidem amiciciæ Regiæ remissionem: Ecclesiæ uero obliterationem omnium in se meritorum. Si reddi amissum Regnum peteret: pro innata modestia ea non diceret: quæ in petendo tantum Cardinali hæc insulsa pecus denunciat. Tu ne oro tantum inures notæ Principi tuo: ut memoriam tantarum rerū pp dilatum modo salutis nostræ causa: Cardinalē mēdaci affirmatione perituram contendas? Quis mediocriter sanus non intellexisset una inscitia & noceri immerenti Regi: & nostras aures indigne offendi. Corripui hominem grauiter: & sacerdotalis officii memor respondi stulto secundum stulticiam suam: ut sibi sapiens non uideretur. Etiam nudius quintus collega nescio quis suus Theanensem nostrum de adimendis sacerdotiis quæ in Regno possidet terrere conatus est: cuius ut scis nō anima modo: sed corpus quoq; multorum annorū discriminibus fortunis Regiis militauit. Vide quo amici ueteres consortes malorum præteritorum propter nouum amiculum adigamur. Condole nobiscum Narcise: & si potes etiam adiuua. Præferre te illi omnes longo interuallo optamus. Lineola modo una ad Collegium de te scripta si hic esset: breui negocio fieres qd sumus. Vale. Romæ. xi. Iunii. M.cccclxxiii.

Noīe Collegii ad Ferdinandum Regem Scicilię.

IN proxima creatōne. S.R.E. Cardinalium Beatissimus. D.N. certa ratione adductus: accedente nostro etiam consilio: cū Germanicę nationi: & Gallicæ: Regno etiam tuo nullum creasset: Vt tamen honor suus cuiq; haberetur: Cæsari: & Francorum Regi: ac maiestati tuæ in uno creādo meritis: & uirtute īsigni: quē quisq; sua postulatione deposceret: locum in id tempus seruauit: qd ad deliberandum certius: & ad nouam creationem honorificum uideretur. Factum est postea: ut cū de hac re te requirente ad collegium referretur: circūspectis rationibus Apostolicæ sedis nobis una omnium deprecatione poscentibus: Sanctitas sua ipsam creationem ad proximum natalē Domini Saluatoris deferendā putauerit: quo tempore: & mens trium uestrum certius habeatur: & nos maio

ri Ecclesiæ æstimatione postulatis assentire possimus. Quia ergo tuam maiestatem magni fecimus semper: & desideria tua negligenda nunq̃ putauimus: has placuit scribere: & quanto possumus affectu exorare: ut hanc dilationem æquo animo accipias: Certaq; ratione factam existimãs: gratia nostra illi aquiescas. Et enim quod in causa eadem est Romanorum Imperator: & Francorum Rex: nihil Maiestatem tuam tantorum principum societas offendit. Quod etiam uno tempore uobis satisfaciẽdum sit tribus: magnorum hæc reseruata coniunctio eximium aliquid a cæteris uidetur afferre. Pontifici autem: & nobis hæc frequens creatio Cardinalium non potest non oneri esse. Dignitas nostra ut scis: prima a Pontificatu est in Ecclesia. Augeri raro p Põtifices solet. Numero ẽt semp fit uilior. Si post recẽtẽ aliorũ creationẽ creati nũc tua postulatiõe alii essent: necessarium mox erat eodem exemplo requirente Francorum Rege rursum creare. Post Paulo etiã ad Cæsaris litteras idem efficere. Ita continuatione quottidiana creandorũ cardinaliũ dignitas uilescebat. Nec plus erat iã ad hoĩum ęstimatõnẽ cardinalẽ creari: q̃ quemuis ex plebe Episcopum. Hoc cum Maiestas tua plane nobiscum agnoscat: certum habemus excusaturam esse necessitatem hanc nostram: eamq; moderationem habituram: quam ĩ cæteris semper summa sua laude adhibere est solita. Nos tui summus: & tuis honoribus cum tulit casus nunq̃ defuimus. Salutem etiam temporibus necessariis fuimus cũ cæteris operati. Deniq; nil prætermisimus: quod in hunc diem ad te augendum ornãdumq; decretis nostris fieri debuerit. Hoc animo cum futuri reliquis sumus: clementię tuæ: & nostræ amiciciæ conueniens arbitramur: ut ĩ hac re ad æstimationem nostram respiciat: nec plus tribuas uni q̃ multis: nec crescere quemq̃ nostrum omnium detrimento expostulet. Præsertim cum per coniunctionem quæ tibi cũ Ecclesia est: ad nullum prius q̃ ad te tueri honorem Apostolici Senatus pertineat. Locus: quem Pontifex Maiestati tuę reseruat non adimitur interim. Differtur tantum ad tempus. In quo una cum Cæsare & Francorum Rege de uiro digno impleatur. Ita serenitatem tuã: ut Domino nostro: nobisq; acquiescas: per charitatem qua illi afficimur: & honorem qui huic Sanctę sedi debetur oramus atq; obtestamur. Multa a nobis olim tu postulasti: & quottidie postulas. Nos te in cõmune rarissime fatigamus. In hac autem una re: in qua de summo honore nostri ordinis agitur: & quæ nostris cordibus maxime insidet: publicam postulationẽ porrigimus. Digneris pro tua mansuetudine in hoc uno ostẽdere quanti apud te nostra dignitas sit: & qualem in nobis promerẽdis animum habeas. Maiori argumento colligere amorem in nos tuum non possumus. Romæ. xix. Iunii. M. cccclxxiii.

4 6a

QVodecimũ iã mensem abes Reuerẽdissime pr̃. Vt uicesimum abesses suaderem: si aut tempora tuæ diligentiæ non obstarent: aut alibi q̃ Romę esse utilior posses. Nunq̃ tuorum quenq̃ ui deo: ut non horter ad te de reditu admonendum. Idem his facio. Officii huius multæ sunt causæ. Illæ imprimis: quod uidisti patriam ad tuum: & tuorum solamen: quod transgressus in Hispaniam ulteriorem tulisti hono res cęteris legationibus ampliores: quod temptasti quæ ad tuum officiũ pertinebant: & quæ tuarum uirium utrobiq; fuerunt fideliter adimplesti. Nihil est a te pretermissum: in quo aut prudentiã: aut studium: aut itegri taté tuam desideremus. Refers ad nos accurati: & circumspecti patris cõ mendationem. Mora longior quid addere non uideo: quę demere nõnihil formido. Inuidorum: & detractorum scis plæna hic esse omnia. Eos quoq; qui laudare aliquãdo sunt soliti: per occasionem nõ inuitos carpere. Tum nosti in rebus iam desperatis quãto plus adhibetur diuturnitatis: tanto fir mius de imbecilitate nostra iudicium fieri. Si inter ulteriores: & citeriores: rursum inter ulteriores ipsos humana ope conueniri non potest: quid neces se est immorare in iis conuellendis: quæ moueri nõ possunt. Cumulate ille publicis satisfecit: q quod potuit ad impleuit. Non semper Saluator noster in bonam terram sęmen iecit suæ prędicationis. Aliquando inter petrosa & plæna sentibus cecidit. Hoc si Redemptori omnium cõtigit: quid admire mur nobis tanto inferioribus plęrunq; accidere? Supra Deum esse nõ pos sumus: & contra eius occulta iudicia incassum est noster conatus. Proinde ad nos iam animum dignatio tua conuertat: & de Vrbanis cogitare inci piat. Omnibus desiderio es: & ab omnibus hic necessarius crederis. Ego i imprimis: cui nota sunt nostra iudicio huic non erranti consentio. In mani bus multa sunt: eruntq; in dies: quorum te permaximum refert participem fieri. Episcopus iam es: & inter primos nostri ordinis: nõ ad consilium mo do: sed & custodiam sedis. Conuenit ut quãto te altius collocauimus: tan to tu pro omnibus diligẽtius uigiles. Accedũt tua priuata: Domus: Cœno bium: Cancellaria: Clientium omnium studia: quæ si absentia fieri meliora existimas: in errore es nõ mediocri. Pręsentiam hæc tuam omnia postulãt. Breue etiam tempus tam magna plærunq; affert momenta: & summis re bus nostris solet afferre: Vt dilati reditus subeunda non sit pœnitentia. Re di igitur Pater: & ubi magnus semper es malis esse: q̃ ubi ad diẽ maior post paulo societate ipsa pene par cum cęteris fias. Non ab ambitione hęc sũt: aut studio gratiæ colligendę: sed ab rerum tuarum amãtissima cura: quã tu in bonam partem rogo accipias. Hærent enim animo Calisti tui de me

iacta fundamenta. Hęrent & commendationes primo. Mox gratię apud Pium nostrum de Cardinalatu meo a te habitæ. Fecerunt hæc ut coluerim te semper cũ uoluisti cum etiam neglexisti semper amauerim. Quem animum quod inconstans in diligendo non sum in finem usq; seruabo. Tu bene uale Reuerendissime Pater: & Papiensis tui ne despice iudicium nec charitatem contemne. Romæ. xxvii. Aprilis. M. cccclxxiii.

Vicecancellario.

Audisti credo Reuerendissime Pater: quæ per hos dies acta apud nos sũt. si ea probas habe his gratias: quibus tu olim intima cõsilia credidisti. Si improbas eosdem accusa. Duces patratoresq; omnium se prebuere. Ego consolationem hanc fero quod primo litteris ide etiam uerbo prænuntiaui tibi quæ in publicis: & priuatis per occasionem peregrinationis euentura tibi timebam. Paro uaticinium aliud: ut si minus eodem exemplo credendum putaueris post paulo euentum uidens amicitiæ nostræ satisfecisse: Papiensem itelligas. Si non redieris. Si Hispania pluris apud te erit q̃ Roma. Si minus de Vrbanis rebus mihi credes q̃ tibi ante nouembrem grauiora cognosces. Temptamus sine pudore. Sine metu exequimur. Fiducia consensorum ad omnia nos pręcipites agit. Suadeo ut redeas: atq; ad primam occasionẽ nauiges Romam. Non sunt tanti Hispania: in quibus sudans multum parum proficies: ut non hæc nostra magis mouere te debeant. Auctoritas tua multa hic est. Gratia quoq; apud omnes non mediocris. Potes non modo persuadendo rogando: & resistendo prestare sedi ministerium utile: Sed imprimis nonnullorum infirmitates sustinendo quibus iter semper ad nostra incõmoda aperitur. Maio præterito Cardinales octo creauimus. Hoc Iunio eramus pene totidem creaturi: nisi Benignitas Dei magisq; nostra diligentia subuenisset. Dilata tantum non sublata est res. Quo autem ex genere hominum nostrum dedecus pararetur: ex aliorum litteris plene intelliges. Vnum designabo ęque cognitum tibi ac mihi. Nosti quem totiens spurium dixisti: quem caueri admonuisti semper. De quo etiam ego in archanis commentariis Calisti nostri exempla diplomatum repperi sua manu descripta: quibus uitium ortus ad sacerdotium: & dignitates ecclesię tollebatur. Hunc ipsum nunc includere nostro ordini conabatur qui potest. Ac tanto quidem impetu ut quonam modo iacturam hanc euaserimus ipse demirer. Nil tot annorum constans fama. Nil patrum nonnullorum dissuasio. Nil etiam testificatio mea ualere apud præcipitem animum poterat: Michaelis Ferrarii fides adducebatur in medium: petebaturq; ad testimonium dicendum: uel euocari huc uel illius accipiendi curam tibi committi. Neutri est assensum. Nescio an occulte

de hoc ipso admonituri sunt Michaelem:& procuraturi litteras officiosi mẽdacii. Tota autẽ in hunc modum res pendet:quæ si est tuæ.D.ingrata (ut fuisse semp cognoui) uide an preuenire hominem possis:& utrum testimonium noscere. Aut si ille amiciciæ magisq̃ conscientiæ seruiẽdum existimet: aliunde uitii huius documenta accipere:quæ ad nos deferens nascenti malo nobiscum occuras. Promitto si talibus semel pateat hæc Ianua:finem non ante futurum:q̃ magna pars nostrum ex spuriis principum constet:cui exẽplo de Cęsaraugustano tuo mox gradus proximus erit. Quo enim ore Regio negemus filio:quod subdito concessum esse docebit? Doleo in hoc: quem noto :præsule : conditionẽ hanc ortus:uel ferri:uel esse. Etenim quod scis summa est in eo uirtus:& integritas:& summa uitæ coniuncta doctrina:Vt nihil utilius conueniri ad opus nostri ministerii possit. Sed consulendum exemplo est :præsensq; una utilitas posthabenda detrimentis multis futuris. Nisi uel de excelso dominus:uel diligẽtia tua isthic: uel nostra hinc cura:quod parum expecto:nobis subueniat: ante Nouembrem:ut dixi:ebibendus erit hic calix. Inter nos quod non sine gemitu refero : Inter nos mi Vicecancellarie sunt qui uitium tueantur:& currentem sua sponte pontificem instigationibus assiduis præcipitem agant:suę dignitatis: & casti loci nostri immemores:quam ob causam : quod obstare his potes:reditum tuũ diebus pene cunctis suspiro. De Vlisbonensi creando eram tuæ cõmendationi assensurus:si creari aliquem contingebat. Portabam in sinu litteras tuas:quas in omnem occasionem proferrem. Ante omnia cum Vrsino : q illi fauet:de ea re fide data conueneram:sed dilata in aliud tempus disceptatione mos tibi geri imprę̃sentiarum non potuit. Aut ergo tu rediens illi ualentius aderis:aut si deprecationes nostras negligendas putaueris : nos uicem tuam utcunq; erit facultas:subibimus. Prę̃teritus autem primis creandis fuit:quod de Rege suo atq; eo multa documenta neglecti honoris Apostolici sunt introducta. De uita etiam prę̃sulis non bene sentitum. Sed hæc omnia ut dixi: aut nobiscum tu : aut nos sine te superare conabimur. Nunc uale: & cura : ut te ante quam tuas litteras habeamus. Romæ.xix.Iunii. M.cccclxxiii.

Cardinali Rauennati.

HAec Reuerẽdissime pr̃ summa oĩum est:quę p hos dies acta apud nos sunt. Proxima cardinaliũ creatõe:cũ Cęsari:Frãcorũ regi: & Ferdinãdo nr̃o locus uni creãdo reseruatus eẽt quẽ quisq; sibi deposceret:a Cæsare Brixieñ Eps peteret:a Frãcorũ Rege nondũ missum eẽt allatũ:Ferdinãdus aũt quottidianis lr̃is:& nũciis Tirasonẽ:Salernitanũq; requireret:quos dolebat nup eẽ p̃teritos:cõtrariis studiis res est ĩpedita. Sal

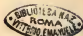
nitanũ aptissime oppugnabat Neapolitãus. Senẽsis Tifernatẽ: Sãctæ Mariæ: & Luciç Brixiẽsem. Grauior nulla cõtentio: q̃ Neapolitani: & Senẽsis. Ille ut excluderetur Salernitanus Tifernatem recipiebat: hic est contra Salernitanum: ut præteriretur Tifernas. Sanior Senatus pars Senẽsi fauebat. Neapolitano Pontifex: qui propter domesticum famulatum ĩ Tifernatem inclinans numero Cardinalium nouorum se adiuuabat. Minæ utrinq; multæ: & tumentes animi: & uerba ad sedtionem spectantia. Adiumento tandem Cardinalis Sancti Xisti: q & ipse Tifernati minus fauebat: dilata creatio est ad proximum natalem Domini Saluatoris: quo tempore cum ĩ eandem disceptationem redeundum plane perspiciam: Deum precor paci nostræ subueniat. A nobis quantum intelligo: nil sani est expectandum. Fœlicem sæpe te suspiraui: qui legationis occasione procul ab his concertationibus esses: neq; huius: q̃ illius studiosior haberere. Promitto enim nemo nõ quali in quenq; esset animo declarauit. Suadeo si potes ad diem illum non dimittas prouinciam. Ego pro mea in te charitate hęc significanda putaui. quæ cum minus nostræ æstimationis sint: quæso præter te nemo ea intelligat. Dominicus tuus mecum assiduo est: nec unq̃ sermo noster te uacat. Beneuale. Romę. xx. Iunii. M. cccclxxiii.

4 5 3

L. Episcopo Ferrariensi pro Pontifice:

SVmma celeritate significata sunt nobis: quæ in sequenti notula continentur. Turcus obnixe quærit pacem facere cum Hungarorum Rege. Intercessore utitur Nicolao Varueda de Vilach nuper Rege Bosnę appellato: cui multa pollicitus est Turcus si rem ex sententia faciat. Huius Nicolai suasu Rex misit ad Turcum duos oratores: quendam fratrem Antonium de Catharo ordinis minorum: sed nunc Abbatem monasterii unius non longe a Buda: & Ioannem Humschi origine Bosnensem: ambos uafros homines: & ingeniis Turcorum aptos. Hi oratores uisi sunt non longe a Belgrado Danubium transire die. xvi. Aprilis: & Constãtinopolim petere cum his mandatis: Regem Hungarię pacẽ cum Turco: & fœdera facturum si Turcus Regi Bosnam: & Seruiã det: aut saltem alteram harum prouinciarum. Quod si fecerit: & pecuniis etiam iuuerit: missurum se quoq; auxilia contra Vssoncassanum. Nos ea uera ne sint an falsa: rursum assimulenť ue ad ꝓcurandã pecuniã: an ad uerũ agantur plane ignoramus. Quod tñ ab dignis indicibus nunciant̃ negligẽda non ducimus. Quod magni ẽt momẽti ad xp̃ianã rem uidcant̃: timẽda: & præcauẽda putamus. Scribimus eã ob cãm Regi: & ꝑlatis Regni Hũgariæ. Scribimus & tibi. Litterarum exempla cum præsentibus erunt: ut quatenus reddẽdę sint: uel retinendę tu q ex propinquo singula certius noscens: iu

dicare facilius possis. Conare autem his acceptis: & nulla interposita mora omnibus indiciis rem uestigare atq; hanc suspitionem interius perscrutari. Si uana esse quae significantur inuenies retinere ipsas litteras potes: ne sine causa piam Regis mentem fatiges. Sin uera esse deprehẽdes: etiam redde si uidebitur: quae sunt planiores. Tuq; illis adiunge quae in tanto periculo necessaria putes. Sin inter utrunq; anceps dubia indiciorum fide: tacendum tamen nõ iudicabis. Attẽde quid cogitemus. Iam dudum a nobis pecuniam postulat Rex: Eiusq; rei causa Orator huc missus pericula Regni simul & inopiam suam quottidie deflet. Nos duorum iam annorum exhausti classibus praestare illam non possumus. Si ergo nil tale Rex cogitasset: uideret autem te referente id a nobis maxime metui: ueremur ne assimularet uerum esse: quod uerum non esset: necessarioq; a se id fieri lamentaretur: quod pecunia eum non iuuaremus. Ideoq; illa non concessa eo indignãtius recusationem omnem esset laturus: quo iudicato etiam periculo segnes nihilominus ad contribuendum essemus inuenti. Ita ergo in dubiis rebus moderare diligentię tuę: atq; ita sensus Regios tempta: ut si possumus: in difficultatem hanc non incidamus: quam eo ferremus ęgrius: quod ad praesentem pecuniam nulla est nobis facultas. Prudens es: Neq; in his dissimilem te a cęteris operibus tuis praestabis. Nescimus autem quibus in locis nunc sis: & q̃ facile mandata haec exequi possis. Rursum per te an legatum nostrum Cardinalem Aquilegiensem subueniri cõmodius possit. Ideo autem optamus per tuam. F. ea impleri: quod Regi familiarior es: & lõgo usu sua omnia plęnius tenes. Quare conare quo ad uales: ut tu ipse hęc facias in adiutorem cõsilii: & operis Venerabilẽ fratrẽ Episcopum trãsiluanum. si utile iudicas illico uoces: cõmunicatisq; mãdatis partem curę illi attribuas. Quod si nihilominus adhibendum legatum putas: uel quod propinquior sit: uel quod plus ponderis Cardinalis nomen sit habiturum: mitte ad eũ quę ad te: & Regem: & cęteros scribimus: addens litteris tuis quicquid pręterea a circumspectione sua obseruãdum existimes. Quę uero ad praelatos sunt breuia cõsulto solam credentiam habent: ne scriptis nostris offendi aliqua ratione Rex possit. Fidei tuę Venerabilis frater totã hanc curã permittimus. Non defuisti in hunc diem ecclesiae: non deeris nunc christianorum cõibus rebus. Speramus cum minora multa summa dexteritate effeceris: grande hoc ingeniosius facies: quo maioris necessitatis esse: & difficilis uides.

Regi Hungarię Mathię pro Pontifice.

PRo consuetudine nostra plane tecum loquimur: nil reticentes: quod ad filium patri conueniat. Vt non pigebit nos quae 462

nunciantur perscribere. Ita nec te grauet audire quæ dicimus. Ad salu-
tem omnia sunt: & tuam: & nostram. Christianæ quoq; Reipublicæ.
Quicquid autem est tale delectare fidelem mentem debet non augere. Si
gnificatum est nobis misisse te nuper oratores ad Christi hostem Turcum.
Eosq; ad sextam decimam Aprilis uisos sub Nandoralba transire Danubi
um. Esse autem quendam Antonium Catharensem ordinis minorum: Ab
batem certi monasterii non longe a Buda: & Ioannem Humschi Bosnēsis
originis. Mandatorum quoq;: quę a te acceperunt summam hanc dici. Pa
cem te Turco fœdusq; offerre: si ille Bosnam Seruiamq;: aut harum alterā
tibi permittat. Item & in Vsloncassanum ex regno auxilia: si pecuniā tuæ
serenitati suppeditet. Referimus singula: ut sine causa a nobis scribi non pu
tes. Nos tamen ad ea credenda animum accōmodare non possumus. Alie
na cognoscimus a consuetudine tua. Contraria scimus fidelibus operibus
tuis. Indigna quoq; tanti nominis Rege. Quomodo enim credi fas sit: cum
qui constanter in necessitate se habuit in rebus iam mitioribus mentem de
mittere: & qui armis non potuit turpibus nunc conditionibus allici. Incre
dibilia sunt: & piis mentibus aliena. Nosq; ut diximus indignæ famæ habe
re fidem non possumus. Sed tamen charissime fili quod uelocibus nunciis
significata sunt nobis: & a magnis auctoribus prodeunt mouent nos ali-
quantulum: nec tamen tam persuadent: q̄ ut nō negligamus inducunt. Pro
nostra in gregem creditum charitate circumspicere singula quæq;: & tuta
etiam timere compellimur: plus nostri officii esse putantes multis uanis ru
moribus decipi: q̄ certo uno affligi. Es tu charissime fili homo: ut cæteri. Er
rare potes: & labi: & cadere: & humanis desideriis trahi: lucis etiam specie
tenebris peccatorum inuolui. Agemus tecum non tanquam cum eo: qui
cum infideli sit paratus sentire: sed tanquam cum eo: qui si aliquando para
tus esset nostrum de ea re iudicium habeat. Mathia Rex gloriose attende
primum quæ fides esse tibi de fallaci homine potest. tu Christum sequeris.
Ille Mahometi insaniam. Tu pro euangelio contra eum in hunc diem pu-
gnasti. Illius arma contra te ad tuendam Demonum sectam intenta sem-
per fuere. Memēto pugnarum a patre Vaiuoda: & te totiens commissarum.
Cædium quoq; quæ de Turcis multæ sunt factę. Scit ille tua imprimis uir
tute per hos annos obstarum: quominus tantum imperio potuerit progre
di: quantum optauit. Vnum te odio habet: atq; unum te perditum cu-
pit: quo sublato nihil non de Christianis sperandum sibi cognoscit. Si
quid blandietur interim: aut si quid tibi permittet non alia ratione id
faciet: quam ut & consulat sibi: & in omnem occasionem te oppri-
mat. Exempla infidelitatis suæ: non sunt longe petenda. te tuumq; re-

gnum circundant. Recogita quae nostra memoria in Seruia: & Bosna ab eo sunt gesta: quibusq; fallaciis miseri Christiani nimiae poenas fiduciae ultimas dederint. Videbis si desint caetera haec satis esse ad caeterorum documentum: & tuum. Credendum illi non est. Merces amiciciae ab eo nulla querenda. De religione contenditur. Ille tuetur suam: tu tuã diuersitas haec causae conciliare animos uestros nullis pactionibus potest. Aut tibi dimittendus est Christus: aut Turcus suspectus semper habendus. Adde quod negligendum non est quo animo Principes Hungari: quo etiam populi pacificationem hanc sunt acccepturi. Fidelis Deo semper tua gens fuit. Militauit nomini altissimi cupidiusq; ad pugnam: q̃ ad nuptias caeteri est semper profecta. Quid iudicaturos de te illos existimas? Intuentes nulla urgente necessitate sola cupiditate: aut Seruiae: aut Bosnae nonmodo cum execrando hoste sentire: sed ad oppugnandos oppugnatores suos copias iungere? Non omnium intra Hungariam fortasse pacati tibi sunt animi. Est facile: ut multos tua uirtus offendat. Multos etiam gloria urat. Danda non uidetur occasio: ut qui de te sentiunt bene sentire iam male incipiant: & qui criminari opera optant: etiam exagitandi facultatem aperte accipiant. Religione & constantia: & in periculis fide: quibus regnum parasti in posterum tibi est retinendum. proximam quoq; Boemiam tot iam annos a te oppugnatam non ne dicturam agnoscis: non pro iudicio Romanae Sedis tollendisq; erroribus: Sed ad solam ampliandae potestatis curam tam diu bellatum esse? Tantamq; rerum: atq; hominum editam stragem? Quando pro seruia: & Bosna: non cum hereticis sed quod foedius est pacem procuratam cum infidelibus inspicient. Retinendum ubiq; etiam inter tuos est nomen bonum fili charissime. Idq; nõmodo ante ponendum caeteris rebus: sed morte etiam si expediat redimendum: qua in re animaduerti quoq; oportet: quantum Caesar: & circunstantes Germaniae principes probaturi factum hoc sint: quantumq; miraturi mutationem hanc subitam tantaeq; iacturae crescet haud dubie illis suspitio: in te amor non crescet. Nouorum forte etiam consiliorum causam praestabis. Quae qualia futura sint arbitrari tu melius potes: cui sunt nota propinqua. Nos de te solliciti sine metu esse non possumus: & libenter quae sentimus eloquimur. Quin & nos quoq; a quibus summe diligeris: cum te hosti nostro conciliatũ uidebimus: xp̃ianisq; uiribus illi adesse haud sane ii esse ad res tuas poterimus: q cuperemus. Respectus tam abominandae societatis necessario mentem nostram a multis auerteret. Sequi erit necesse cõsensum ecclesiae: nec blandiri illi: quem illa non probet. Etenim assistens Turco Dominicum gregem oppugnas. In Vlloncassanum mittens arma ueniẽtem defensorem debilitas.

sentit ille nobiscum sentit cum Venetis. Id querens ut malignus hostis: nec fidelibus nocere: nec infidelibus possit. Quam ob causam nos: atq; illi non modo certos in exhortationem suscepti operis nostris nominibus misimus: Sed classem quoq; una cum sapientissimo Rege Ferdinando emisimus. Qua distractus Turcus minus ad resistendum efficax fuit. Et tu nouo consilio ad impediendam consentientem Italiam turbandamq; ultionem Dei: quae de inimicis nostris cum inimicis pacem paratur facere: & praesidium mittere: & praesentem christianorum spem interuertere cogitas? Ne negligе quaesumus famam tuam Mathia Rex. Crudelis est qui illius curam non habet. Nulla re tam clarere magni Principes solent: q̄ opinione cōstantis uirtutis. In quo illam homines intuētur dignum summis honoribus ducunt. Eam quidem cōmendationem facta ingentia tibi hactenus peperere praeterita repete etiam: qua animi magnitudine regnum parasti: qua conseruasti: quibus etiam praeliis Turcorum impetus retrudisti. Quanta demum laude Bohemicam heresim iudicio Romanae Sedis damnatam armis uictricibus attriuisti. in ore haec omnium sunt. Atq; omnium uocibus & litteris feruntur in caelum. Quid aliud nunc est moliri quae de te nuntiantur q̄ de tanto gradu glorię cadere? Laborum praeteritorum fructum amittere? Athletae Christi nomen eiicere: & consensoris infidelium summere? Miseram commutationem o fili atq; omnium iudicio nostro miserrimam? Pro gloria ignominiam. Pro salute in foelicitatem Pro gratia indignationem. Pro spe retributionum Metum ultionis mutare. Et enim si hunc cum hoste consensum: & ferendum auxilium ingratum Deo non putas erras uehementer. Odibile illi erit: atq; infestum. Nec talem putabit pro tantis iteratis meritis retribui gratiam debuisse. Quo in loco etiam attendi est opus: quid inde consequi: & formidari merito possit. Scis potestatem humanam omnem a Deo esse. Per illum dari: & adimi. Maiorem esse qui in caelis regnat q̄ qui in terra. Dominus Inquit pro propheta pauperem facit: & ditat humiliat: & exaltat. Quae manus misericorditer astitit tibi laboranti pro fide ac cadere nunq̄ permisit: Eadem indignata: si remittetur: quo te in dutis rebus praesidio munies? aut quem alium subleuatorem parabis. Cantat ecclesia. Nisi Dn̄s custodierit ciuitatem frustra uigilat qui custodit eam I manu sua sunt omnes fines terre: & sine eius ope inanes sunt nostri conatus. Noli tantum fidere uiribus tuis: tantumq; in armis spei reponere: ut ualere contra indignantem Dominum aliquid credas. Sicut fluit terra a facie ignis: sic pereunt peccatores a facie Dei. Defensorem tibi illum conserua: quo etiam propugnatore: & duce dissipasti semp impiorum consilia. Idq; age ut in omnibus uiis tuis illum cogites: & illi seruias soli. Seruire au

tem soli non potes: si te cum hoste suo coniungas. Sacri enim eloquii est uerbum. Nemo potest dominis duobus seruire. Si non duobus Dominis utiq; duobus hostibus minus. Increpat Apostolus Paulus. Quae participatio iusticiae cum iniquitate? Aut quae societas luci ad tenebras? Aut quae coniunctio Christi ad Belial? Aut quae pars fideli cum infidele. Aut qui consensus templo Dei cum idolis? Summa est omnium fili charissime: ad quã haec scripta referimus. Si cogitasti quod fertur frange funestum consilium: & coniunge Deo. Nulla te impraesentiarum necessitas ad pactiones has urget. Si non cogitasti: etiam laetare tantam de te: & rebus tuis apud nos curam esse. Colloquimur tecum in charitate Christi: sicq; agimus libere: ut cum eo est Rege agendum quem semper laudauit: & dilexit ecclesia: quiq; uocem patris patienter possit audire. Nil quod nunciatum est credimus. Ad solliciti pastoris officium omnia scripsimus. Dominus sit in corde tuo: & gressus tuos dirigat in semitam rectam. Crescere te faciat omnibus diebus uitę: & Dñm inimicorum tuorum ad gloriã suam constituat.

Campano.

Recrearunt me litterae tuae: Imprimis charitas qua consolaris: spõdes: & cõsulis: meorumq; saluti intrepide ades. Quam pulchrũ est beneficium serere: ut possis gratiam metere. Heu quid mihi Campanus olim Perusia accitus: Pio cõmẽdatus: Praesul factus: Praeses adiutus: in omni uita charissimus habitus? Illo nihil nũc opportunius ad praesentem tristiciam. Ita quaeso in redimendo fratre aduigila. Adiuua consilio: & ope: Motumq; omnem querelarum: si quae excitãtur: auctoritate: & gratia comprime. Te admonente de iis ad pontificem retuli: turpitudinem facti in familiam referens. De ueneno id docens: quod re uera est factum. Addidi philtra: incantationes: & horum iudicem libellum: qui cum uenenis est ad me missus. Horrere uisus est scelus non caedẽ. Vsq; adeo in Caesum commotus: ut iusserit libellum mitti ad se: quem manibus suis cremaret. Non nihil hoc duco: sed me terret facilitas: atq; obliuio. Plus longe praesidii in legato repono: qui cum mox uenturus sit in prouinciam: de omnibus a me ad uerum edoctus operam suam est plane pollicitus: ut etiam egredienti arcem fratri futurum se comitem dixerit. Hinc ego: at tu isthinc reliqua confice: id potissimum curans: ut intercipiantur surgentes querelae: quibus subiici faces fraternae inuidiae possint. Praefecturae prorogationem ne impetrare possim plurima obstant: imprimis cõclauis iurata lex prohibens supra biennium arcẽ ullam continuari. Spes euadendi in brachio multa est: In legato magna. Si uerum quęris: in te uno maxima. Proinde tuum hoc onus opusq; existima. Si putas ante praefecturae finem non educendam

familiam permitto quod uis. Quo tamen consilio ducerer a Brunoro intel lige. Ab codē cætera audi: quæ ne te longitudine morer in litteras suas con ieci. De malis domesticis hactenus. Legatus: quem dico mihi: & Senensi amicissimus factus bis per hos dies nos conuiuio ludisq; accepit. Inter ce nandum uaria oblata sunt Epigrāmara tam quidem multa: quam mala. Rogatus quid de iis sentirem: quid inquam aliud quam mala? Et ad eum uersus. Pauca sunt pater: quæ immortalem possunt te reddere. Si uerum dicimus nulla præter Campanica: Hoc inquit ille indignor: quod epistolas ad me scribit non carmina. Pluris unum modo carmen facio: q̄ epistolas de cem. Spopondi obrutum iri posthac uersibus tuis. Itaq; ne uel mendacii: uel exiguę apud te gratiæ arguar quottidianis epigrāmatibus tuum illum fac: atq; oblecta: in iis si Papiensi esse unus semper pes potest barbatos du os codē hamo semp piscabere. Quod ex urbe nunciē hoc tm̄ est. Pontifex secedit tybur. Senas auffugit Senēsis. Eodē illū mox cōsequar. Cæteri pa trū spectant loca quo trahit sua quēq; uoluptas. In audiendis ad fastidiū prouincialibus tu istic aures excrce. Vale. Romæ. ii. Iulii. M.cccclxiiii.

Campano.

466 EN tibi ad Spoletinos litteras chirographi mei: sic feruidas: ut manu apprǽhendi. sic uehementes: ut sustineri: sic ingeniosas: ut sine summa inhumanitate reiici nequeant. Ego tamen quantum profuturę sint nescio. Superba ciuitas est factionibus quottidianis sic ad im pietatem exercita: ut neq; Pontificum imperia: nec super eminens ars ad fe rociam deponendam quandoq; ualuerint. In cōmendatione amici nuda pu ta q̄tum erit auctoritatis: uel gratiæ. Si Iordano profuero: erit qd̄ utriq; con gratuler. Si minus qd̄ læter non infumatū iri numen tuū: quod inodorasti olim tam charis odoribus. Vale. Romæ ad sextam Iulii. M.cccclxiiii.

Episcopo Capaciensi.

467 PRotonotario cluniacensi nulla est cā: cur amicos Cardinales ac cuset. Ab hisq; : ut scribis partim deceptū partim male adiutū se lamētet. Officia illoꝝ suæ dignitati nō defuere. Cōmendarūt Præcati sunt. Sententiis adiuuere. Maior ratio meo iudicio ut præteriretur effecit: notior fortasse nobis q̄ uobis. Meministi sedēte Paulo Cardinales quattuor secreto creatos fuisse. Illo defuncto aperte reiectos. Inter eos repul sus fuit sabellus: & Venetus. De sabello quidem quæ mens sit quibusdam ex patribus ipse tu scis. Veneto etiam trium Venetorum Cardinalium nu merus plurimum obstat. Horum quātum ego puto societas cluniacensem nostrum exclusit. Per eius ingressum putatum est illis quoq; posse aliquan do aditum aperiri. Sententiæ huius auctores numero plures fuere: & multi

tudine nos peruicerunt: Vt enim in caeteris: sic in nostro quoq; senatu ex maiore numero semper decernitur. Pontifici quoq; sua cura non defuit memori inse eligendo illos ipsos non affuisse. Litterę Ducis Matisconensem cōmendantes: maiorq; pars patrum abolende occultae creationi intenta facile Pontificem in hunc q̄ illum inclinarunt. Omnia planius insigni equiti Iacobo aperui: q nup ad nos pro cluniacensi est missus. Illū tu audiēs rationes consiliorum nostrorum plene intelliges. Nam qui uel ipsi Matiscōnēsi uel oratori ad Ferdinandum profecto facti culpam ascribunt in errore sunt non mediocri. Optare forsam cardinalatum hunc potuere: sed certe nō sūt operati. Perosa ut dixi societas hoc fecit quod factū audisti. De protonotario tamen non sum sine spe. Confido Pontificem Patresq; omnes augendis honoribus suis non defuturos: Quam ad rem fauet fauturusq; est ipse Matisconensis: Qui de dignatione sua sentit bene: & honorifice loquitur. Pater est mi Capaciensis ut ante nobis incognitus: Sic nunc cognitus propter humanitatem suam Ingenium: & litteras nostro ordini carus. De illo omnia expectamus: quae conuenire in Cardinalem egregium possent. Nudius tertius certe Ducis causae cum de ea relatum esset ad patres constantissime affuit. Ita ut memoria eius & fide: & sermone non inerudito sint plurimū delectati. Quantum ad annos uitae tantum meo iudicio ad meritū addet. Fecisti recte secum per litteras gratulari. Beniuolentiam eius censeo in dies magis augeas tibi ac serues cum ego illum amem atq; illi sim debitus non potes tu nec debes: qui mihi es necessarius non eandem charitatem suscipere. Duci oro me cōmendes: cuius animum: & gloriosa opera ex tuis litteris cupide legi. Te etiam hortor ut de reditu in Italiam cogites. Ad obliuionē enī ēt tuoꝝ omniū satis iā supq; abfuisti. Vale Romae. vii. Iulii. M. ccccliii.

Episcopo Melitensi.

Recitatę hodie in Senatu sunt litterę Regis ad Pontificē & nos: quibus de tua ad Melitensem Ecclesiā ordinatione gratias agit. Laudatus est omnium uoce: Deoq; habitae: quod tantę uirtutis rationem habendam putauerit. Quod rari Principes faciunt: ut pro acceptis Episcopis gratias agant. Hoc ita in eo est comendatum: ut cupidores iam ad omnia cōcedenda q̄ accipienda facti merito uideamur. Laudi huic cumulum addidit: quod ego in patrum frequentia de pecunia pro te impēdenda ab eo impetratum adieci. Visus est non uerbo tantum quod caeteri: sed re quoq; quod nulli uirtuti suorum: & beniuolentiae subuenire. Illi respōdeo. Quam recte egerit mōstro: & de te addo: quae charitas imperauit. Cura litteras in tempore reddi. Ego hinc ad prefecutis undecimam abeo. Senis ero ad medium octobrem. Si aut scribendum Papiensi est: aut illi aliquid

tua uel Regis causa iniungendum : scis ubi inuenturæ me tuæ litterę sint :
Vale mi pater. Romæ viii Iulii. M.cccclxxiii.

Cardinali Matisconensi.

469 CRas i Tusciam abeo. Si uenturus illuc es expecto te obuiis ma
nibus. Si minus: Papiensis tui memoriam habe. In hoc abitu te
ueneratum non ueni ne ambos in his æstibus fatigarem. Sum ta
men animo tecum. Cōmendo tuæ dignationi familiam domi relictam : do
mumq; & me. spe tui patrocinii libentius abero. Cum Oratore Ducis tui
sum multa locutus: hortatus quoq; ad ea scribenda quæ de tota re longo
sermone explicui: Docens non tuo: non alterius cuiusq̄ artificio: sed solis fa
ctionibus nostris cluniacensem pręteritum. Assensit omnibus. A pontifice
quoq; se ea accepisse ait. Persuasus uidetur redire: & aquam non stipulā ad
Ducem referre. Pro tua in me charitate uolui ne hæc ignorares. si quando
ad te scripsero rogo ne manum calamus grauet. Vale. Romæ Die. xi. Iulii.
M.cccclxxiii.

Episcopo Eugubino. L. Griso.

470 ACcinctus iam sum ad Tuscum secessum. Relinquo tibi animū
meum. Relinquo gratias: quas pro tot tuis ī me meritis debeo.
Cura ut ualeas: uitamq; uitæ commodis præferas. Meorum ne
gocia in fidem tuam suscipito: & quæ Pontifex dedit pugna ne adimat. Sę
rendi beneficii in hac potestate Palatina tibi est tempus. Dies totos ita sæ
re: ut uberem gratię messem tuis temporibus colligas. Dominicum Lucen
sem contubernalem meum tibi commendo. Vir est ingenii nescio maioris:
an fidei. Mihi certe ita charus ut dimidium animæ meæ secum habeat sem
per. Quod illi fit Papiensi tuo fit. Aget tecum de iis: quę patres nonnulli a
Pontifice petiere. Hoc pręsta: ut inchoatum a nobis beneficium : ab illo ꝓ
missum: perfectum tua opera uideamus. Dispeream si in quenq̄ impertiri
te rectius potest. Vale. Romæ. xi. Iulii. M.cccclxxiii.

Cardinali Neapolitano.

471 NOcte hac Senam discedo: utinam ea alacritatē: qua eram soli x
tus cum nō animi solum nostri conueniebant: sed sententiæ quo
q; diuersę causæ noua nos infœlicitate distulerunt. Sed confi
do in idem breui redibimus. Moueri aliquando loco solent amiciciæ: non
semper deiici. Vbicunq; sum: præteritorum q̄ præsentium libentius remini
scor. Commendo tuæ Dignationi meos qui Romæ erunt. Venient ad te sę
pe: cum fideli opera egebunt. Suscipe eos: & protege : & Vale. Romæ. xi.
Iulii. M.ccccliii.

Ex itinere Senas.

Vrbe recedenti magna est discordia mecum.
Laeta quidem mens est Triste supercilium.
Id tamen ut ueni Bacchanum tollitur:& post.
Sermo Iocus Risus quodq; uiae est bibitur.

De Caupona Sutrina.

Hic Mariottus olim uendebat iurgia sed nunc
Pauperiem immondam Cacianimicus.Eo hinc:

Ex itinere.

Gaudia quae quondam fuerant te sena petenti:
Non eadem nunc sunt.Id puto fit Senio.

Ex itinere.

Mox post Recursi cauponas quercula dextra est:
Inde Picntinum summe uiator iter.

De Gregorio Caupone Aquae pendentis.

Diuerte huc hospes melius diuertere non est.
Hic bene dormitur pascitur:& bibitur.

De Caupona ad Paleam Fluuium.

Ad Paleam caupona tibi dabit acida uina:
Panem atrum foeda & lintea cimicibus:

Ex Itinere de Caupona Recursi.

Turpis inops fetida:& spurca est Caupona Recursi.
Aestate ut fornax hyemibus ut glacies.
Tecta labant.Paries Tabulata insistier unq̄
Non potis est stulte Soluitur ut timeas.

Cardinali Senensi.

IMperiose nimium ad litteras nostras Ferdinādus rescripsit. Collegii decreto assentiri non uult. Conculcari uidelicet hūc ordinē quęrit:se eleuari. Anellus orator responsi huius non minus autē abitus tui fiducia:circuit iterum patres:& furit:& quibus potest minatur. Tifernatem quoq; aperte deposcit. Nos parati sumus non deesse communibus nostris. Pontificem tamen timemus: & numerum suum nostro maiorem:sed non meliorem. Rothomagensis atq; Vrsinus lamentantur misere ad me quod tam cito abisses. Expectari oportuisse dixerunt donec itel lectum esset:quo animo Rex accoepisset dilationem decretam. Ego quoq; eadem monuissem si ante discessum me appellasses. Sed fugis semper non abis. Idq; ut apparet tam in grauibus q̄ in leuibus facis. Quietos nos excitasti in suffragium tuum:& nondum contentione sedata in discrimine deseris. Plane tibi succenseo:Ac q̄q̄ Cardinali Vellerem tamen aures si ad te us

4 m

q; manus meæ pertingerent. Hodie Rothomagensis atq; ego ea ipsa de re Cardinalé Sancti Xisti adiuimus. Is: & si nobis multa pollicitus sit tamen sine cura uenientis Senatus non sumus. Præsidio nobis sit Deus: causamq; Vicariæ sedis non deserat. Ego quicquid hic studii: & gratiæ habeo pro te si ne defatigatione impendā: Sed utinā sim in tanta re satis. scribenda hæc du xi: ut tu partim nobiscum animo pendeas: Partim ut clam habita lamenta ri non possis. Diebus singulis ad omnem nuntii oportunitatem scies quod fiat. Vale calendis Iulii. M.cccclxxiii.

Regi Ferdinando. Pro Collegio.

479 Utinam de creando uel differendo Cardinali quem petis celsitu do tua: & nos conueniremus iudiciis. Eandem i hac re de nobis experireris beniuolentiam: quam sedente Pio: Paulo: & xysto in grauioribus es semper expertus. Sed diuersa sententia diuersum quoq; exi tum querit. Tu onus nostrum non putas creari nunc Cardinalem. Offen sionis autem tuæ existimas diutius illum differri. Nos contra in expectatio ne modici temporis detrimentum tuum nullum cognoscimus. In anticipa tione uero iacturam: & dedecus Beatissimi. D.n. ac nostrum. Reationes in super collegii infirmæ tibi ad probandum uidentur. Nobis tuæ ad diluen dum perfaciles. In hac diuersitate iudiciorum non disputamus utrum utri sit æquius cedere utrum utri facilius assentiri. Utri etiam ad tenendā sen tentiam maior necessitas immineat. Cum filio & enim Romanæ sedis est sermo cum quo propositum est noli nisi pacatum pium: & reuerens agi. Malumusq; tacendo: & patiendo seruare Sacerdotalem modestiam q̄ alter cando de nostro in te affectu minus probare q̄ sit. Hoc tantum consensu omnium scribimus. Dolere nos plurimum sine onere Apostolicæ Sedis si ne insigni leuitatis: & inconstantiæ nota non posse a nobis patri & Domi no nostro aliud consuli: q̄ quod nuper consultum: & impetratum per nos cognouisti. Præsertim quod ea res plurimum his temporibus ē necessaria. Scripta iam Cæsari: & Francorum Regi uulgo quoq; ab omnibus cogni ta. Non conuenit primis Christianorum principibus mendaci significatio ne illudi etiam Cardinales quidam salutis causa iam abiere: & ad abitum parati sunt plures. Insolitum est sine patrum frequentia Cardinalem crea ri. Rogamus proinde si iteratis precibus ullus est locus: ut necessitati no stræ æqua sit tua serenitas: neq; amicissimum senatum bene de te meritum ad bene promerendum paratum postulatis incōmodis agas. Cum per nos ipsos incitati satis ad omnē occasionem tuæ gloriæ simus. Dicemus in cal ce secundarum litterarum: quod certa ratione imprimis tacendum putaui mus. Id q; quanti sit tua sapientia expendat. Solita est hęc sedes cōmenda

tionibus Principum non semper. Aliquando tamen certos aliquos ad Cardinalatum assummere: Sed eorum assumendorum iudicium libere ad illos remittere ut nouo sic summi: & alieni magisq; nostri honoris exemplo nūc primum factum meminimus. In ea condictione cum serenitatem tuā una cum Cęsare: & Francorum Rege eadem sedes incluserit non est cur in nostram gratiam: & extimationem breuis temporis morā pacienti animo nō debeas ferre. Vale. v. Iulii. M.cccclxxiii.

Episcopo Lucensi.

MItto ad te Christophorum Nepotem tantum adiiciens ad beniuolentiam nostram quātum ad laborem tuū addi intelligo. Cur prius nō miserim ex litteris Fortiguerrę accipies. Ex illo cognosces: quo cultu illum haberi desiderem: & ad disciplinam suam quid utile iudicem. Sūma est: ut modeste uestiat ut famuletur cęteris. Vt nec apud tuā Dignationem: nec apud ciues Cardinalis nepotem se sentiat. Animo demisso ad litteras: & bonos mores est opus. Indulgentia nil ad utrunq; deterius. Ea contumacem adolescentiam facit: uiamq; aperit ad procliue libidinum. Supercilio melius q̄ risu ingenia nonnulla reguntur. Quale cū esse huius existimem: in seueritatem potius q̄ in blanditias inclinandum: & censeo: & suadeo. Sed tu qui ad deprehendendos sensus es perspicax: excusso adolescente statim cognosces: qua sit a te manu regendus. Ego quid tuę charitati oneris dem haud sane ignoro. Quid etiam pro tanto officio debeam plane perspicio. Sed quod huius disciplinam & uitam ante omnia cupio coactus sum tibi uni quē maxime amo: cuiusq; integritatē: & religionē admiror pignus carissimum credere. Pro mansuetudine tua ita id feres: ut nullum me reddendę gratię tempus pretermissurum unq̄ confidas. Senis xxiii. Iulii. M.cccclxxiii.

Cardinali Sancti xysti legato.

VRbe discedens egi tuę Dignationi gratias de Semestri addito ad assisinę Arcis custodiam litterasq; ipsas dedi Sacramoro nostro tibi reddendas. Nunc gratulor tibi quod Florentinam ecclesiam sis assecutus. Siue enim eam retenturus sis siue alterius gratia dimissurus accessionem tamen attulisse puto ęstimationi: & commodis tuis. Hunc Fortunę cursum perpetuet Dominus. Tuę certe uirtuti: & Magnanimitati: & in omnes: qui te colunt beneficentię summa omnia iure debentur. Audio porro incolumem te in prouinciam peruenisse: & summa populorum gratia magnis ubiq; honoribus accipi. Hoc & si pro officio: & dignitate: & nomine plane euenturum antea crederem: cumulate tamen euenisse plurimum lętor: Spero Legationem hanc te pręsente Prouincialibus

non tam expectate q̄ concupite: q̄ neceſſarie ſaluti futuram. Quod enim nemo antehac aſſequi ualuit ut tranquilla præſtaret omnia: hoc auctoritate: & imperio tuo ita adimplebitur: ut non ad auariciam: & ambitionē: ſed ad ſolam Prouinciæ ſanitatem ueniſſe merito iudiceris. Ei rei ut te totū dedas pro mea fide quoad poſſum exhortor. Nulli (quod ſim memor) tantū poteſtatis ad præſidatum ætate noſtra attulere quātum tu: & ab pietate ī te Pontificis: & ab ingenio tuo: & magnitudine animi crederis attuliſſe. Quæ tibi adiumenta cum ſint: omnino prima hæc adminiſtrādi cura a uirtutis eſt commendatione ducenda: ut nihil iam refert quod in his iuuenilibus annis non dignum tuis meritis uideatur. Sed hæc tu ipſe ex te melius. Ego ad me uenio. Es memor Reuerendiſſime pater quāto affectu Romæ commendaui tibi neceſſarium meum Arcis quam dixi præfectum. Nō mi nori cura cogor nunc commendare. Afflictæ res eius maiorem mihi indies miſericordiam excitant. Tua pietas omnia ad ſalutem ſuam: & ſuorum ſpopondit. Mittit nunc ad te: de quo ſpem certam illi promiſi. Audi obſecro neceſſitates eius: eaq; beneficentia ſubueni: qua tuis omnibus ſoles. Tui & enim nos omnes ſumus. Vna benignitatis opera libera illum: & me ſollicitudinibus: quibus nunc angimur. Hoc ita a te peto: & precor ut magis certe non poſſim. Non alienis atq; externis tuum beneficium cōfers: ſed his: qui tecū uicturi referre tibi aliquādo gratiam cū fœnore poterūt. De Senēſibus delitiis ideo minus tecum nunc iocor: quod haud ſane læto animo ſū. Triſticiam noſtram ſi uerbo uno depuleris habebis quottidie quod iucunde legas: quod abunde rideas: quod mihi quoq; perſæpe inuideas. Bene uale. Senis penultima. Iulii. M. cccclxxiii.

Cardinali Sancti Xyſti.

TVus in Arcem Aſſiſinatem aſceuſus triſtem me fraterno caſu in hylaritatem adduxit. Scripſit ille ad me quāta lenitate eū acceperis: quanta pietate ſis conſolatus: ut illico pœnam ulti doloris iuſſeris tolli: & ſpem continuandæ cuſtodię dederis. Acclamantibuſq; : qui te circumſtabant ſalutare nomē tuum: uolueris quoq; indicandi in me animi cauſa meū ittidem acclamari. Magna hæc ſunt: magni ſemper a me æſtimanda. Non poſſum gratias dignas referre: habeo tamen quas poſſū. Referet pro me: cuius in manu eſt omnis gratiæ plęnitudo. Ego ut ī tuam clientellam me dedi ita in ea perſeuerabo. Nec temporum mutatio tui Papienſis fidem mutabit. Ita tibi de me perſuade. Ita chirographum hoc meę ſponſionis conde: & ſerua: Vt ſi quando immemorem beneficii uideris: conuincere ingratitudinem ſcripto teſtimonio poſſis. Sed de his hactenus. Audio te Mediolanum iturum: inde diuerſurum Patauium uoti ſoluendi cau

sa. Ito foeliciter Pater Amplissime. Eunti: & redeunti comes sit Dominus. Visitassem tuã. D. Florentiæ: nisi & celerem tuum inde discessum: & meum importunum officium ueritus essem. Id tu uel ignosce: uel proba. Vnum te precor: nõ tam meo: q̃ nostræ reip. nomine: ut celeriter redeas. Absente te non possunt non iacturam publica facere. Tu unus homo nobis consulendo: & prouidẽdo restituis rem. Hoc quæso habeas cordi semper: & peregrinans sedulo cogites: quę occurrere ad animum sapientibus solent. Breuis hora magna sępe affert incommoda: Eo autem plærunq; maiora: quo longius a circumspiciendis nostris rationibus sumus. Vt imprudenter tecum loquar: amanter certe loqui me sentio. Charitati fidelis amici ueniam da bis. Est quod te etiam extrema epistola rogem: Veniet cum iis litteris Raphaęl Fulginas Niceni defuncti cubicularius: qui propter ueterem consuetudinem nostram meeum nunc est. Eget patrocinio tuo ad redimendã de aduersariorum manibus diuturni seruitii non magnam mercedem: audi eũ precor honore meo: & pro tua etiam pia consuetudine adiuua. Si ulla in te uiui Niceni fuit iniuria expertes iniuriæ serui pro Domino pœnã nõ luant. Mortui beneficium recordare potius q̃ contumelias. Si enim uerum expẽdere uolumus: & Papiensi tuo aliquid credis: Illius etiam absentis umbra Cardinalem fecit Pontificem nostrũ: a quo quidem Cardinalatu & Xystus est: & tu Sancti xysti. Affui in eo consistorio: & cuncta inspexi: & quid ad quemq; tunc creatum Cardinalem Paulum induxerit plane sum cõtemplatus. Iterum crede Niceni auctoritatem ad balnea Viterbiẽsia licet agẽtis initium fortunę tuæ: & omnium: qui ab xysto sunt illo die dedisse. Quo magis has inopes eius reliquias fidei: & bonitati tuę etiam atq; etiam cõmendo his litteris: ut si minus noua adipisci sinuntur: uetera tamen ab illo patre propter seruitium fidele accepta non cogantur dimittere. Beneuale. Senis. xxv. Augusti. M. cccclxxiii.

Campano.

LEgati nostri in Nicolaum benignitas tam fuit grata: q̃ necessaria. Misi Florentiam: qui meo nomine gratias ageret. Litteris addidi quod suæ beneficentiæ conueniens uidebatur. Itidem tibi pro tantis officiis debitas ago. Puto commendatione tua non minusq̃ mea indulta essequæ memoras. Is semper es in me: & meos: ut Campani nunq̃ sit pœnitendum. Quod uero sileri cum Præfecto arcis non uis: attende in rem eius ne fit. Nosco ingenium hominis usu exploratum nõ argumentis. Blandiciis nunq̃ fit melior. Agunt cum præcipitem patrocinia certa. Assiduo metu nihil ad sanitatem est pręsentius. In sacerdotem Cesum nefarius fuit: In genus suum turpis: In se ipsum quoq; temerarius. Vna flagitii dissi

mulatione mederi malis his poterat:& cum ei esset & in sinu dedecus:aperta ultione super imposuit capiti. Proinde si mihi de meis aliquid credis permitte ut ab illorum ingeniis:& loquar & sileam. Habendæ Deo sunt gratiæ quod in Pontificem mitem incidimus:in amicum Legatum:in Pręsidēte:cuius in me amor maior esse non potest. Sedente Paulo si hæc accidissēt uix Iouis quadrigis effugere suppliciū poterat. Quod uero ipsum Legatū ita tuum feceris:ut etiam a te conueniendi Leges accipiat plurimum lætor. Id es assecutus quod xysto in hunc diem nō licuit. Vide quid musæ:qd tua dexteritas possit. Omni diligentia tibi patrem hunc retine. Colit ingenia:quod ad te antea scripsi. Et tā multa potest. q̄ multa uideri uult posse. dies eius una centum annis nostris erit tibi utilior. Hortor tamen:ut quāto ille plus permittit licentiæ tanto tu tibi minus desummas. Magnorum uoluntates sunt planæ discriminum: Nec cuiuslis obsequi: & ïgenii est: illas sine offensione tractare. Attendendæ sunt mentes eorum ac studia. iisq; accommodandæ artes placendi. Hæc ideo libentius scribo: quod tuæ ingenuæ libertatis non inscius:quæ ego aliquando non æquo tantum:sed grato quoq; animo accepi:uereor ne hic noster non eodem sit accepturus: cum magnum discrimen inter meam atq; illius consuetudinem sit. Tuæ erit moderationis uidere: ut quod adultæ beniuolentiæ obesse non potuit:nascenti ne noceat. & quę humilem Papiensem delectant Potentem ne exasperent. Adiuuare facibus solem hæc admonens. Sed quid non sibi arrogat charitas? Quod me gratia Prouincialium uincas id facile audio. Vt igenio & litteris:sic uirtute me superatum semper confiteor. Perge Campane:tuiq; te similem serua:Id agens sedulo ut plus nominis q̄ nummorum prouincia decedens reportes ad nos. si ad breue te adiuuabunt: hoc per omnem uitam ad digniora uiam aperiet. Etiam quod eadem imperat charitas:inter curas tuas musas ne neglige. Subduc dierum particulā: lege: ac scribe. Inter scribendum quicquid id sit quod spectent calami: Papiensis tui memoriam habe. Vale. Vltima Augusti. M.cccclxxiii.

Francisco Philelpho.

470 Onum Sfortiados tuæ librum:quem iam diu misisse te ais scito in hunc diem itinere deuio tardatum non peruenisse ad me. Ad quos peruenerit tecum recogita. Atriuabenum culpare non audeo. Is cum in cæteros semper officiosissimus fuerit:nostri etiam obseruantissimus tarditatis huius putandus est expers. Sed quandocūq; aduenerit uel dimissus:uel uiarum peritior factus:auidis oculis legetur: Primisq; octo libris adiunctus non postremum in bibliotecha locum tenebit. Tibi gratias ago:nonmodo quod communicanda scripta tua putaueris: sed quod dē

eo ſcribendum cenſueris:cuius gloria illuſtrauit Italiam: auctoritas Tranſ
alpina continuit.Beneficētia in multos:In me unum prope ſingularis cha
ritas fuit.De rebus meis quod í extrema epiſtola petis: ſic breuiter accipe.
Valitudine bona ſume:cnſu quo ante:animo ad publica cupido: ad con
ſulendum forti: ad perferenda quę accidant magno . Lego & ſcribo cum
uacat. Si quęris quæ? Ea tantum quæ conſolari : & reddere meliorem me
poſſint . Breuius & plęnius exprimere totum Papienſem tibi non potui.
Senis.xiiii.Septembris.M.cccclxxiii.

Franciſcus Philelphus Iacobo Cardinali Papienſi.

TVas optatiſſimas litteras : quas tandem unas ad.xviii.calendas 479
Octobres ad me dederas:tanta cum uoluptate perlegi:ut nihil
mihi hoc tempore potuiſſet : aut lętius:aut magis ex ſententia
mea contingere:nam cum ſæpe antea ad te ſcripſiſſem pater clemētiſſime:
neq; ea qua per humaniter: atq; per benigne conſueueras officii uiciſſitudi
ne utereris:iure ſubuerebar ne quid etiam apud te monſtri temporum mali
gnitas peperiſſet:quod nobis quoq; incommodaret,Sed cum uideo eadem
te uel facilitate:uel bonitate exiſtere: cui nullus fortunæ liuor inſolentiaq;
obfuerit:iure tibi gratulor magnitudinem animi tui:abſolutamq; uirtutē:
quæ humanam omnem elationem infra ſe ducit:nihilq; cenſet habendum
in bonis:quod Deo careat.Opto equidem tibi & diuturnam: & tranquil
lam uitam quo poſſis omnem fortunæ ludum:& ſpectare : & ridere . Sed
hęc hactenus.Didiceram proximis diebus ex illius noſtri Ioannis Petri lit
teris nonum illum Sfortiados noſtræ librum idcirco ad te non eſſe perla
tum:quoniam Pientiam ipſe conceſſeras:quo ille tempore Romam perue
niſſet:breui tamen fore ut ad te diuerteret.cum ītellexero ubi conſtiteris ex
tua iſta peregrinatione .ibit item ad te aliquid ex lucubrationibus noſtris:
quo non minus:ut exiſtimo delectaberis.Vale pater:& domine colendiſſi
me. Mediolani quarto Idus Octobres.M.cccclxxiii.

Cardinali Senenſi.

VIcecancellarius ī hoc reditu ſuo diuertit ad me: & pnoctauit me 480
cū.Multa eius de rebus Vrbanis ſciſcitatio fuit : quędā mea de
iis cōmemoratio:quæ nihilominus in urbe ab a'iis diſcet.A Sa
lernitano eſt alienus.In Caſtellanū nō ſatis īclinat.Excludendū putat utrū
q;.Ea in re cōicare tecū cōſilia:atq; operā uelle uidet.Me rogauit: ut ad id
ipſum dignationē tuā hortarer.De te p̄dicat multa:& ī Hiſpania pręconē
ſe laudū tuarū fuiſſe teſtat.Pręſentē audies:& p tua prudētia ita offerentē
accipies:ut ſi qd eſt ad cōem rē utile:nec negligi:nec parū credi appareat.
Monitore nō eges.tum p te plurimū ſapis.Ad officiū neceſſitudinis noſtrę

sat est hec lris indicasse. Vale. Senis. xx. Octobris. M. cccclxxiii.

Francisco Decano Toletano.

Iden Francisce:ut exitus non boni sint ambitiosis legationibus? Vt etiam Deus nostrae uanitatis nos sepe admoneat? Negamus non fieri miracula:ut prius. Attendamus operum ultima non rariora esse his:q illis diebus uidebimus. Quid in Niceni:& Vicecancellarii legatione iudicio Dei expressius? Ille ut in Galliam proficisceretur ad legatioem questus:& nominis plenam:cum antea magnus semper fuisset:nullus ex eo tempore fuit. Vendidit libertatem sententie. Seruire alienae cupiditati coactus est. Pontifici non assensit modo in quibus uoluit:sed adiutor etiam fuit:ut iuramenta uiolarentur:& uota die electionis sue Deo oblata. Vt crearentur quoq; indigni Cardinales magna bonorum moesticia: & graui omnium de nobis querela. Profectus est tandem. Potestatem omnem Romane Sedis detulit secum. Conceptuum plenus in prouinciam uenit: multa de Rege:non pauciora de se promittens. Quid iter hec Deus ultionum Dominus? Quam insignite ostendit uanas esse hominum cogitationes? Mox ut regnum ingressus est:ipsi Regi coepit esse suspectus. Progredi ad eum est uetitus. Menses duos ludibrio habitus tertio tandem admittitur. Vno atq; eode ingrato colloquio finitur legatio. Rediit moestus. Ad explicandas facultates:nec locus fuit:nec tepus. Dolore inde confectus Rauenne decessit. Domus eius tam chara:ac tanta cura extructa in inuisissimi hominis potestatem deuenit. Hortator ei absens fueram prosequende legationis:Laudator quoq; accepte. Sed Romam reuersus initia eius cognoscens ne proficisceretur suasi:nil sani ex malis rationibus sperans. Deposuit eam in Senatu. In Senatu illam resumpsit. Exitus fuit: quem narro. Vicecancellarius autem Pontificem nactus artibus: & corruptelis suis creatum:concupitam diu in patriam profectionem facile impetrauit:ut honoratus iret:ut populis se uisendum praeberet: ut ex tribus regnis omnifariam messem commeteret. nullo ipsorum regnorum usu:nulla necessitate apostolice Sedis Legatum pari potestate designari se procurauit. Valentiam nauigauit. Aditum legationi pecunia redimens: in ulteriorem Hispaniam transiit:utrobiq; multa uanitatis:& luxus:& ambitionis: & auariciae documenta relinquens:nullo eorum perfecto:quod sibi ad nome legationis praetenderat. odio Principum:& populorum renauigat Romam. Ante hostium Ausrici fluminis Octobris die. x. ingenti orta tempestate:conflictatis diu quatriremibus duabus:in qbus ipse:& familia:cu oi praeda Hispanica uehebatur: altera lachrymabili dano ante oculos suos depressa est: altera quae sua erat distracta iam puppe cu haud procul exitio esset:remissis pau

Iulum uentis ęgre in portum Lyburnum lacera:ac uexata protruditur. Præter cæteram turbam quinq; & septuaginta ex familia periere. In his Episcopi tres: Pharēsis: Assisiensis: & Ortanus. Iurecōsulti amplius duodeci: equestris ordinis sex. iactura autem rerum amplius triginta milium aureorum est æstimata. Inania nunc appetamus. Concedamus omnia gratiæ: neque unusq; de erratis nostris curam Deo non esse. Francisce mi alienis exemplis erudiamur ad uitam: quorūq; perhorremus exitus facta nō imitemur. Cernis quo tandē peccata nos adigāt. Vale. Senis. xx. Octobris. M.cccclxxiii.

Campano.

Minus officiosæ aliquando amiciciæ sunt certę: q̄ nondum confirmatæ. Illas negligentia unius: uel alterius rei non credimus posse diminui: has quod labi semper manibus formidamus assidua diligentia colimus. Accidit hoc nobis proximis mensibus quattuor nimia inueterati amoris fiducia: nec tu mihi: nec tibi ego aliquid scripsi. Sarciamus indignum silentium. Voco te primus, Vt uales Campane? Vt tibi præsidatus succedit? Vt plæni sunt loculi? Vt abaci iam lucent argēto? Vt de futuris bona est spes? Sum Romę. Nū quid hic tua causa conari me uis? Senensis noster ex magno morbi naufragio paulatim emergit. Romæ pridie calendas Decembris. M.cccclxxiii.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

Numen meum longo interuallo & temporis: & loci te adoro. Cum magno in discrimine positus de me cogitarem dolebam non minus me tibi perire: q̄ mihi. & puto gratia tua factum: ne perierim. Prope tibi ereptus sum mi Papiensis morbo graui: & nomine ipso non minus: q̄ re formidando. Ter extra me fui. Ter ad me redii. qui morbus inquies? Verus merus comitialis: sed natus a stomacho: & quē Cęsar aliquando perpessus est. Sed mi Papiensis: Castigans castigauit me Dn̄s: & morti non tradidit me. Videbis Campanum tuum prelatum: quē olim poetam perspexisti. Ac plane te adhortor ad aliter uiuendum. Tu me: & ego te intus: & i cute nouimus. Ventus & somnium sumus: & spuma æstuans uanitate: atq; libidine. Iam uero ad litteras tuas hac hora per Laurentium Iustinum ad me delatas: est ita ut tu scribis. Negligentiam securitas facit: & semper studiosius attendimus quæ non habemus: sed resarciamus diligentia: quod dissutum negligentia est. Senensem meum uenisse ad portum: est quod illi tibi: mihi curię congratuler. didicit suo periculo: & nostro: q̄ stultū sit sine stulticia insanire. Offers operā: & polliceris: accipio fiducia qua soleo. Potes & me inter cōpetitores noiare: nō ut sperē quicq̄ adhuc: uerum ut intelligant omnes esse me tuum: & Papiensem non fortunas homi

nũ amplecti ſed fouere merita:& ingenia tueri.Iniunxi his oratoribus aſſiſi natibus de eorum Cancellario ad triennium prorogando. Dabis operam & mea:& Domini Fabiani noſtri:cuius alumnus eſt gratia.Beneuale.Ful-ginii.ix.Decembris.M.cccclxxiii.

Campano.

4 84

Vdieram Senis adhuc agens te mortuũ eſſe: quo nuncio ſuderã lachrymas noſtrę beniuolentiæ debitas: Et expedire iam cala-mos cœperã ornandę uitę obitus cauſa:ſed alio mox nuncio intellexi te uiuere:& leui tm̃ grauedine laboraſſe:ex qua eſſes illico recreatus. Qua ẽt ſignificatione lætus opinione mali exigui pſeueraui in hunc diem. Noſco nunc primũ ex lr̃is tuis comitiali morbo te correptũ fuiſſe:& prope mihi ademptũ.Quid audio Campane.Tantũ ne iacture me abſente:& inſcio pmittere fors inuida poterat?Ita quoq; erat nobis deus infeſtus:ut amiciciæ meæ unicũ ſolamen:cõium litterarũ illuſtre ſubſidiũ:ętatis noſtræ certiſſimũ decus eripi tam ſubito pateret?O me ipſum ſola cogitatione infœlicẽ.Diuinæ pietati ſint gratię:quę te ſeruauit:uolucriſq; fati tardauit alas. Si animæ meę pars una pręceſſiſſet qũo morari diutius altera poterã?ſpondes admonitũ te caſu tanto prælatũ futurum poſthac non poetã.Hac ſpõſione qd eſſe Deo gratius:& tuo Papienſi iucundius põt? qui te millies ad tractanda ea eſt adhortatus:quæ digna ſunt ſacerdotio.Ita facito frater:nec quod uulgo ſolet defunctus periculo liberatoris ſis immemor.Vaſa iræ ſemp ſunt plæna:& q caſtigauit ſemel:& morti non tradidit:caſtigare iterũ:& morti tradere per ingratitudinẽ poteſt.Poeſim non damno.Cecinere uerſibus Sybillę:& prophetę:& uiri in eccleſia celebres.Sed leuia multa:& laſciuia:quæ poeſim ipſam ſecuntur non probo:in quibus tu qua es ingenii feſtiuitate cum aliquando ſis crebrior quam ſorti noſtrę conueniat:optimum nunc ſpectas pœnitentię portum : mutatione conſilii. Es magnæ doctrinæ:maioris ingenii.Manus ad ſcribendum noſtro ſeculo primæ . Summe iam calamos grauiores : & militet poſthac Deo : quod antehac militauit gratiæ hominum .Os noſtrum:quod conſecratum Euangelio eſt :aperiri nugis non debet. Si redditurí de omni uerbo ocioſo rationem ſumus: quid de omni ſcripto futurum exiſtimas : quod & diutius nocet : & plus ſemper temporis occupat?Seruus ſciens uoluntatem Domini ſui:& non faciẽs uapulabit plagis multis.Bene ergo tu frater:q prælatũ poſthac pbare te cogitas tene propoſitũ:nec manũ ad aratrũ tenens reſpexeris retro.Ea iã ætate ſumus ambo:ut non minus dedecoris q̃ dãni omnis uitæ inconſtantia afferat.Monita tua condam intimo pectori . Tu uiciſſim mea ne deſpice . De aſſiſinatibus curabo quæ admones : de te præſtabo quod debeo.

non patiar in Senatu taceri. Campanum: etiam si sciam censuram Barduli subeundã. Si Tifernas. Si Agnellus. Si alii eius generis plures in stadio sũt cur tanto uiro in eodem curriculo locus non pateat? Relatum nihil ad patres his ieiuniis est. Referendum ne extra ieiunia sit plane ignoro hoc scio: hoc certissimum habe nullum me tempus tui augendi: atq; ornandi preter missurũ esse. Senensi nostro in dies melius fit. Cura tu quoq; ne rursum tibi stomachus negociũ exhibeat. Comitiali morbo nihil suspectius: ad uitæ et periculũ propius. Vale. Romę. xx. Decembris. M.cccclxxiii.

Cardinali Theanensi.

Ropinquant tempora nouorum certaminum. Febris tua iam desiit. Nostra nunc inchoat. Vt ęgrotus recurrẽtem tremorem: ita nos uocem de Cardinalibus referentem timidi expectamus. dies quæq; Senatus anxia redit. Vocari semper ad hoc ipsum ueremur. Fœlix est languor tuus: & Senensis nostri: qui nõmodo interfuturi his pugnis nõ estis: sed nec audituri quæ summo dolore cogemur sentire. Nosce dissidentem Senatum: & studia in malis contraria. Rediit Mantuanus: nullis creãdis assensurum se profitens: nisi Agnellus creat. Ad hoc uenisse se ait. Huic q; uni petitioni quos potest conciliat. In hunc eundem inclinat Pontifex inclinaturusq; est sancti Xysti: si in quempiam inclinabit. Quidam ex patribus conatum non minus timent: q̃ damnant. Vicecãcellarius aperte Salernitanum oppugnat: assensurusq; Tifernati est: si præteriri illum intelligat. Habet consensores: quos tu præsens uidisti. Metu tamen Regiæ cõmendationis: quæ urget anniti uidetur ne quid de quoq; fiat. Rothomagensis Vrsinus Auinionensis Bononiensis: id ipsum sunt obstinate agressi: æquius se passuros aientes: ex urbe pelli: q̃ de sententia Sancti Xysti eadem dicitur esse mens idem certe est sermo. Rothomagensem terret iam turba creatorũ: Vrsinum Protonotarius columna: Auinionensem Mellinus: Bononiensem ipsum creationis nomen. Quid de uobis inquies reliquis? Quo futuri animo estis? Theanensis mi sentimus idem cum iis: atq; idem optamus. Sed ab his ipsis deseri nos formidamus. Vidistiq̃ sæpe illorum adhortatione sumus in certamen adducti. In media pugna soli sumus relicti. Mea est sententia: aut futuros nouos nunc Cardinales: aut magnis contentionibus: & incommodis non futuros die Natali Domini scis quid Pontifici obtulimus. Quid Ferdinando Regi respondimus. Contra fidem datam dura erit omnis defensio: etsi publicis bonis aduersam ensem capulo nos mucrone tenebimus. Accedet consueta facilitas: ne dicam perfidia. Licet enim ad resistendum nos obfirmemus: licet fidem sententiæ mutuam demus: cũ tamen uel præteriturum Pontificem sentiemus quod odio est: uel daturum

quod est nobis in uoto cedemus illico:inq; eius sententiam cupide ibimus Non est cur nunc melius de nostra constantia sperem q̄ monstrent pręterita. Hæc summa est omnium:quæ nunc Romæ in cogitatione patrum: & metu: & sermonibus sunt: Ideo tuæ dignationi a me scripta: ut laxamenti aliquid animo dem: & patri Theanensi filii officium reddam. Ego quod ad me attinet: nec publicis rebus: nec cōscientię sum defuturus. Vel solus perstabo in pugna: & lacertorum more amputato capite nihilominus cauda enitar quod potero. Dignationem tuam languisse omnes dolemus: Non restitutum adhuc damnis nostris ascribimus: Abesse autē tam diu horis omnibus gemimus. Pręstans est fides tua: Auctoritas magna: Sentētia autem semper grauis & plurimi habita. Fortem pugnatorem non satis firma acies nostri ordinis perdit. Vale. Romæ. iii. Decembris. M.cccclxxiii.

Cardinali Theanensi.

456 HEri imperato in hodiernum Senatu: cum referri de Cardinalibus crederemus: comparatiq; animi ad certamen essent: subito ante lucem inhibitus est. Quam ob causam nescimus adhuc. Miramur longum Pōtificis feruorem tam breui spacio tepuisse. Aut sanius p̄ noctem cogitauit: aut fabrica improuisa ad nos deiiciendos paratur. Quicqd id erit scies illico. Ne pendeas animo pauca hęc scribo. Vale. Romæ. xv. Decembris. M.cccclxxiii.

Cardinali Theanensi.

457 INdulsit Pontifex: ut quæ acta hodierno Senatu sunt: Cardinalibus qui per ualitudinem domi manserant ita renunciaremus: si eadem pœna qua nobis indictum silētium est: illis quoq; indiceremus. Est autem pœna summum Anathema: cuius absolutio suæ sit potestatis. Illius ergo denunciatione quæ fecimus tibi significo. Magna contentione acta res est: annitente Pontifice ut Ferdinando tantum satisfaceret: reluctante Collegio ut omnino nil fieret. Perseueratum in altercatione est horis fere tribus. Cupiebat ille ut arbitrio suo permitteretur creare quē uellet: cum tempora uiderentur creationi idonea. Nec ab iis qui Salernitanum: nec ab iis qui Tifernatem impugnant permissa potestas est fuerentibus utrisq; ne in aduersum inclinet. Delecti quattuor ex patribus sunt: Spoletanus: Rauennas: Papiensis: & Mediolanēsis: qui uideāt qua ratione de promissis satisfacere Regi possimus. Dura admodum res: nō tam propter Regem ipsum: qui facile in tertium quendam inclinat: q̄ p̄pter pontificem qui deiici de Tifernate non patit̄. Nescio quo tandem certamen sit cursurum. Dubito ne Senensi: & nobis ebibendus calix hic sit. Plures numero sunt: qui Salernitano: quam qui Tifernati aduersantur. Cum illis quoq; est.

Pontifex: cuius quale momentum sit satis intelligis. Nondum cōuenimus ad ineundam satisfactionis uiam: sed perdifficilem eam intueor. Adiumento nobis sit Deus. Tu tibi gratulare quod ab sis: & nos miseros puta: qui celebraturi tam anxie natales hos sumus. Cura ne hæ litteræ in quenq̄ incidant: nosq; ab negligentia pœnis grauibus obligemur. Non scripsissem eas nisi affinem tuum nactus essem ad te redeuntem: qui fideliter illas perferret. Vale. Romæ. xvi. Decembris. M. cccclxxiii.

B. Cardinali Spoletano de obitu Cardinalis Theanensis.

DE ulciscendis erroribus nostris: quantū uideo: cogitat Deus. Cōminuere nos uult ut puluerem ante faciem uēti: & ut lutum platearum delere. Ad imum cōfusionis iudicio diuino detrudimur. Eripit consilia: ut in tenebris ambulemus. Tollit auctoritatem: ut contempti hominibus simus. Labenti iam ordini nostro abstulit paucis annis firma præsidia: Ioānem Cardinalem sancti Angeli: Bessarionem: Cardinalē Nicenum: nunc quoq; Nicolaum Cardinalem sanctæ Cecilię: quorum uirtute quanta sustinerentur tu ipse uidebas quottidie. Vno amplius: aut altero adempto quid reliqui est ad salutem? Impleri propheticū illud Isaiæ conspicimus: Auferet Deus ab Hyerusalē: & ab Iuda pricipes supra quinquaginta annos: & honorabilem uultū: & consiliarium sapientem: & prudentē eloquii mystici: & dabit pueros principes eorū: & effœminati dominabuntur eis. Miserandam profecto sortem: cui quod est firmum adimitur: quod infirmum relinquitur. Theanensi autem nostro quid in domo Dei utilius? Cuius uita omnis labor fuit: & ueritas: & salutare semper consilium. Meministi quæ sedente Eugenio: & Nicolao iuuenis adhuc diuersis in locis ecclesiæ præstitit. Vidisti quæ administrāte Pio magnis suis discriminibus ęgit. Erumnarum plęnus is Pontificatus fuit. Quę autem eius pars fideles curas suas non sensit? Neapolim cum missus esset ad coronam Regni Ferdinando reddendam: scis id quod tuis consiliis de recipiēdis urbibus duabus Beneuento: & Terracina Sedes decreuerat: illius assidua diligētia perfectū fuisse. Relata etiam documēta rerum nostrarum quibus uinculum Regiæ in nos fidei: nostræq; potestatis: ac beneficii ius probabatur. Ortis deinde bellis: quibus in Flamminia: in Sabinis ad fines Campanię uexati grauiter sumus. Tenes ut sua diligentia secunda omnia nobis acciderint. Grauis hostis ad flumen Lyrim ne in Romanum agrum transiret: exiguis copiis prohibitus est. Loca munita obsessa: & capta. Oppidis pene omnibus Iacobus Sabellus exutus: qui cum Andegauensibus sentiens: omnia per Latium ad portum usq; urbis latrociniis infesta habebat. Sigismundus Malatesta attritus conclususq; Arimini ad abiurandam heresim cōpulsus

est ueniamq; petendam. Classis quoq; ex portu Pisano sanctę expeditionis causa per fretum Siciliæ Anchonam perducta. Iterum sedente Paulo Euersani fratres in ecclesiam semp impii diebus duodecim altero eorum capto: altero expulso: armis sublatis: Totidemq; munitissima oppida nostræ ditioni adiuncta. Quæ omnia licet militares Duces habuerint sumus tamen experti quantum fides huius: ac labor ad exitus secundos contulerint. Erat in castris summa solertia. Vigilabat assidue. Impertiebat se singulis. Nullorū discriminum operam suam patiebatur immunem. Aeque fortem animum in acie: & in obsidione præstabat. Ad populos uero in fidem Ecclesię traducendos præcipua erat cum dexeritas: tum efficacia: ut non minus administrationem omnem belli Legatus ipse adiuuerit: q̄ a belli Ducibus adiuta fuerit eius Legatio. Inter hęc autem cum cogente ui rerum aliquando acer esset: ac uehemens: nunquam tamen est suæ sortis oblitus. Nulla in eo duritas: nulla crudelitas cognita est. Satis habuit semper erratorum suorum admoneri hostes: perdi eos nunquam est passus: in eo certam uictoriam reponens: si beneficium post arma experti: fideles ex in fidelibus: boni ex improbis redderentur. quibus rebus factum uidimus: ut populi ipsi deuicti summa illum beniuolentia: summisq; honoribus prosequerentur: ut quem habuerant in bello castigatorem perfidiæ: sic in pace seruatorem fortunarum: parentemq; colerent. quorum operum sunt testes complures epistolæ Pii ad eum suo chirographo scriptæ: in quibus illi gratias agit: & usq; eo consentire consilia eius cōsiliis suis ostendit: ut quodam earum loco scribat. ss. Tua fides: & in rebus omnibus diligentia liberat nos scribēdi onere: quia ubi tu es nos sumus. Ea facis quę ipsi nos faceremus: nec hortatōibus eges. ss. Et rursum uictoriæ suæ congratulans. ss. Digna sunt inquit omni laudē opera tua. A te perfidus hostis ecclesiæ domitus est: & amputatis alis in speluncam conclusus. ss. Iterum quoq;. ss. Nobiscum patere fili: quia & nobiscum es regnaturus. Mitto qua inopia difficultates has militares aliquando pertulerit: ut ipso priuatim egente: Pio magnis stipendiis exhausto: cum necunde ad uictum necessaria administrarentur: misertus ego laborum: priuata illum pecunia nōnunq̄ adiuuerim. Sed nec laudi externę cessit domestica. Magna ęstimatione semper apud pontifices fuit. Rara erant de summis rebus consilia: ad quæ non uocaretur. Rari delectus patrum inter quos primus non esset. Causæ autem grauiores pene iam omnes uel illi: uel tibi: uel utriq; simul tanquam fidelibus iusticiæ ministris uno ordine iudicandæ permittebantur. In quibus qua innocentia fuerit: cōstantia: & fide: cōtinuata uirtutis opinio certo est documento. Erat porro in Senatu ad consulendum liber: ad differendum rectus: Ad bene uidenda omnia perspicax. Con

scientię:non gratię seruiebant eius iudicia. Fortis uero animus publica sem per spectans nil humile sapiebat. Erant de iis tantum sermones eius:& curę:quæ aliquando cum minus secunda ęstimatione nostra haberentur dole bat pernimium : ac uelut sibi uni pertinerent querelis assiduis requirebat. Taceo uitam eius priuatam : modestiæ sacerdotalis:ac continentiæ certissi mum specimen. Non quęsierat sibi sacerdotiorum aceruos:quos in plęrisq; dolemus : non thesauros: qui nulli inuenti sunt. Censu erat sustinendæ dignitati uix suppetenti. Malebat non abundare:q̄ administrationum multi tudine animam deprimi. Habitauit modicis ędibus:ut scis: iisq; conductitiis. familia perseuerauit:ut mediocri semper:ita & frugi:& diligentia sua be ne instituta domus tota nil præciosi unq̄ apparatus proposuit. Eam nos sæ pe inspeximus. Aulea chari peregriniq; operis: abaciq; argentei in gradus extructi:castigata supellectili exulabant. Domini uirtute non externis arti bus ædes honestabantur. Ipse uero culturæ corporis sui:atq; omnis Lenoci nii negligens:quam in alios requirebat de se primus uitæ seueritatem præstabat. Mensa nihil exquisitum habuit unq̄:aut nimium. Cubiculum quoq; nil delitiosum:ac molle. Vestis erat quam uidebamus quottidiæ commu nis:& modica. Deniq; disciplinam omnem domus:& suam eo uir iustus re degerat:ut satisfacere castis animis nō delectare ambitiosos oculos possit. Innumera sunt:quę recensenda de suis meritis essent tam quidem magna: q̄ multa:Sed consulto ea prætereo:quod magnitudine sua librum requirerent:& propositum mihi est epistolam scribere leuatricem doloris : nō uitæ anteactæ cōmentarium texere. Hęc ideo raptim collegi:quod in recēti obi tu suo deesse uocem fratris non uolui:& nuper in funere minus ueris laudibus honestatū illum cognoui. Nos Spoletane mi quos superesse annis eius uoluit Deus : laboresq; uitę paululum adhuc ultra producere grati beniuo lentiæ acceptę memoriam hominis cōtineamus in animis nostris : uiuere q; inter nos q̄ diutissime illum sinamus. Vita enim mortuorum:in memoria uiuorum est posita. Imprimis autem oremus pro eo Deum : fideliq; animę pacem eius precemur:quam licet pia fide collocatā iam in sinu Abraæ credam:tamen quia incertum est homini utrum acceptione sit dignus:uel odio:& iuxta uerbum scripturæ:opera iustorum:ac sapiētum in manu sunt Dei:non desint illi fraterna suffragia. Si cum Christo regnat in cælis gratæ mentis inspector : ut & nos corregnemus orabit. Sin purgandis adhuc labibus superest aliquid:impleamus nihilominus Sacerdotum officia. Sancta enim & salubris est cogitatio pro defunctis exorare:ut a pœnis sol uantur. Etiam ut ita agamus priuata nostra iuste efflagitāt. Dilexit ille nos plurimum ut scis. Eodem patre in ecclesia genitus est. Mensam sancti

Senis participauit nobiscum. Vna fuit semper nostra: & illius consiliorum: & arcanorum communicatio. Veram societatem diremit nunq̃ uel nostra offensio: uel aliena iniquitas. Perseuerauit in finẽ conciliatus in charitate amor. Vidisti in duris nostris quo affectu erat in nos: q̃ prę sto aderat consolans: uel opem quam poterat afferens. Amantissimæ fraternitatis nullũ officium prætermitti est passus: Desideriis omnibus nostris ultro semper occurrens: ut non tam grati animi sit hęc recordari: q̃ inhumani non meminisse. Postremo mi pater quando in uesperum inclinat iam sol: idest ætas nostra in exitum uergit: ad iter uniuersæ carnis animas pręparemus. Omnibus enim dies illa est obeunda. Nec parcitur magno aut paruo: locupleti uel inopi. Mortuus Eugenius est: & Nicolaus: & Pius: & Paulus: quorum omnium gloriæ & funeris pariter spectatores fuimus. Defuncti illustres tot Cardinales: quorum assumptiones uidimus & sepulchra. Ambulemus dũ lucem habemus ne tenebræ nos appręhendant. Si promerendi sunt nostri: & carnis habenda ratio: id agamus dum integris sensibus sumus. Libra iustiore expendemus quid cuiq; debeatur: & discriminibus testamentorum liberabimus eorum inopiam. Si procuranda futuris suffragiis animæ est salus hanc quoq; ipsi nos incolumes statuamus. Male ab hæredibus instituta nostra soluuntur. Quod sui commodi est non alienæ pietatis inspiciunt: raraq; habetur in mortuos gratitudo. Nil minus autem q̃ horam illam supremam ad hæc componenda utilem iudicemus. Plæna enim terrorum ẽ: & anxietatum: & tenebrarum. Dumq; inter spem uitæ metumq; pendetur integer ad nulla est animus: Interruptis uocibus ac morientibus: diminute fiunt omnia ac perturbate: & plærũq; ad alienum magis q̃ nostrum arbitrium. Quin & illud sæpe accidit: ut præter spẽ oppressis subito sensibus: torpefacta etiam lingua: Intestati decedentes: famæ: & nostris male: deterius animæ consulamus. Pertinebit autem illuc omnis hæc diligentia: ut domesticis ante compositis: liberatiq; terrenorum cura de solis cælestibus cogitemus: tranquilliusq; in domino quiescamus. Hãc autem ipsam horã egressus in omni loco: in omni tempore uigiles expectemus: quia in quo illa nos expectet incertum habemus. Quod superueniet inquit scriptura: ĩ beneplacito Altissimi: siue decem: siue centũ anni. Saluator quoq; noster: Vigilate inquit Nescitis qua hora Dominus ueniat sero an media nocte: an Galli cãtu: an mane: ne cum uenerit inueniat uos dormientes: quia beatus seruus: quem cum ueniet inuenerit sic facientem. Amen dico uobis: Super omnia bona sua constituet eum. Vale. Romæ. ii. Ianuarii. M.cccclxxiiii.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

AD cætera tu quidẽ sanctissime: ad petitionem Theanensem nihil respondisti. Hoc quãtis optauerim uotis cui q̃ tibi est exploratius? Ad Regẽ spectat inquis. An me tam censes obscurum: ut Regi sim incognitus? Tam infidelem aut inofficiosum: ut ingratus? Petiuit pro nepotibus Cardinales. Misera mea conditio: tanto tempore secutam Cardinales: tamen sine Cardinalium præsidio esse. Non est e re communi tantam contentionem suscipere. Scio non esse e re: sed expedire utriq; nostrũ esse te inter patres gratia maxima; odio minimo. Sed iterea ætas fuga labitur: & subuolat tacita: Surripiuntq; anni uires: & igenium obgrauant. Quid me obtũdis inquis: Theanum haberi non potest: at põt Tricaricum. Regis consensum nunquid desperas? Non adeo inuitis uiuimus superis: sed fac illum difficillimum. Quis enim consensum & petat: & facilius assequatur q̃ Papiensis pro Campano suo præsertim absente. Quam ob rem assume hanc curam mi Papiensis: aut alicui ex tuis demanda. Oratorem Regium alloquere. Ad Regem una conscribite. Si Theanensis haberi possit fœlicem me fecisti: sin alteri est promissa ut Frãciscus meus scribit: Pro Tricaricensi poteris & cum Rege: & apud Pontificem instare. Gratior: & optatior Theanensis. Verum inopiæ quicquid impenditur magnum est: etiã si sit exiguum. Cum Regio Oratore quicquid uoles conficies. Debes uelle mi Papiensis non tibi sum cliens indecorus: nõ infidelis seruus: non si ita pateris: inglorius familiaris. Neruis tuis omnibus mihi opus est. Beneuale: & alterum cõfice. Dominus Siluester cupit ad. D. V. R. uenire: Verum quia diutius substitit ueretur ne parũ acceptus ueniat: poteris quid illi agendum sit ad me scribere. Vale. Fulginii. iii. Ianuarii. M. cccclxxiiii.

Campano.

FRancisco redeunti ad te mandata dedi ad binas litteras chirographi tui. Vnum adolescenti credendum non duxi: quod a me breuiter habe. Ex contentione assidua de Tifernate pro Senensi nostro alienior a me factus est Rex: Pontifex quoq;. Neuter habet Papiensem in suis: non etiam audit. Hoc tu cogita quanti sit ad præstanda quæ de Theanensi ecclesia exigis. Non desinam propterea conari quod potero. Gratia tua tibi apud utrũq; est necessaria; Silentio meo nihil utilius. Vale. xii. Ianuarii. M. cccclxxiiii.

Campano.

PIentinis tuis ne oro succense: Clam illis facta sunt omnia. Ante data diplomata tuo successori cognouimus: q̃ de successore cogitari suspicaremur. Adii ea de re Pontificem: Cardinali Sancti Petri cõmultitium feci: Bardulo sum plane iratus. Quisq; se purgat. Maiore

tamen uoluntate:q̃ ratione. Præstare nos quæ Cardinalis sunt possumus. Cogere summam potestatem nõ possumus. Mei iudicii est primo feras pacienter immutationem hanc præsidatus. Inde præsidatum ipsum abicias. Rursum si abiciendum non putas breui illum retineas. Condictionem oppressæ ciuitatis tute prudenter intelligis. Aut seruiendum turpiter erit. Aut cum discrimine ius tuum tenendum: Satis iam ad experimentum uirtutis Tuderti:& Fulginii absuisti. Mora longior addere existimationi nil potest plurimum demere. Nullibi esse meliore spe certiore quiete minus mala ualitudine potes:q̃ Romæ. Senensi ut postulabas legendas litteras tuas ilico misi. Ipse quoq; pressis humeris ingemuit fortunam communem. Propter Cardinalares contentiones proxime habitas. Magis te consolando q̃ impetrando possumus adiuuare. Intemptati tamen nihil relinquimus. Vale xx. Febrarii. M.cccclxxiiii.

Campanus. Ia. Cardinali. Papiensi.

Quod Assisiatibus meis affueris habeo gratias. Digni sunt:& tuo & collegarum tuorum patrocinio: & quos Pontifex Maximus omni humanitate prosequatur:& clementia. Discors olim ciuitas:& aliquando seditio sa calamitates pertulit multas. Nulla Ciuium culpa bis direpta est:sed malum omne a duobus Arcium præfectis uenit:qui ad omnem motum nouitatis secuti sunt studia diuersa. Fidem contempsere:Arces aut dedidere studio partium aut hostibus precio uendidere. Sic ciuitas suis incommodis edocta leges tandem amplexa est & officiosa omnibus nullis iniuria auctoritate atq; opibus creuit. Mirum est qua obseruãtia collegium: qua fide Pontificem colunt q̃ boni & æqui pertinaces. Religione sunt quanta nonmodo in umbria sed nec in cætera quidẽ italia nulli homines alunt. Relligioni addictos circiter quadringentos. Templũ habent orbe terrarum magnitudine:& structura celeberrimum. Tum alia tẽpla & in montibus:& in planitie non contemnenda. Largitas quoq; in omnes eximia est ut dici possit liberalitatem si in umbris sit in Assisinatibus esse:& amicos frustra in umbria quæri:nisi Assisii quærãtur. Est etiã soli par. gratia:clemẽs cœlum: mons collectus: & aditus expeditus undiq; ac pulcherrimus. Colles item aprici:& passim irrigui. Planitiei quoq; tanta feracitas rerum omnium:quanta uel in campania uix possit optari. Pomorum diuersa genera & maiora: & sapidiora finitimis:magna quoq; uis olearũ: & quæ fructus non solum plurimos uerũ:& optimos proferunt. Nihil meæque in umbria tota delectat. Viris dispar mansuetudo q̃ cæteris. Facies ipsa ciuitatis pacatior:& Tranquillior. Ager cultu aspectuq; pulcherrimus. Fuit hoc diuersorium meum toto fere præsidatu. Me amant, Te Patronum

uocant:ad nomen quoq; tuum memores beneficii reuerenter assurgunt.nō dissimulant si quid debent:& magnam partem referunt beneficii qui fatentur. Quamobrem gratum est mihi talibus te uiris dedisse operam: & ciuitati optime de nobis meritæ non defuisse. Nec est Assisium cōtemnendū: Vmbriæ totius quædam arx est:Perusinis imminet. Tuscos: & Picenos attingit.finitimos populos cohibet.perstitit semper in Ecclesiæ fide:nec un q̄ nisi ab Arcibus oppressa defecit. Quare & tuum: & collegarum tuorū officium est nonmodo conseruare hanc urbem: sed etiam omni largitione adaugere: nec pati: ut quod paulo ante est factum ludibrio habeatur. Iniuria enim eos maxime exacerbat:qui minime sunt iniuria digni. Vale. Ex Assisio.i.Martii.M.cccclxxiiii.

M.Cardinali Sancti Marci.

NOn habens quicq̄ quod tua dignatio non planius ex Secretario ad te redeunte: q̄ ex litteris meis possit cognoscere: id solum scribam:quod mihi a charitate imponitur. Satis iam diu abfuisti pater.satis conatus es quæ ad cōmune reip.commodum pertinebant. Boni ac fidelis legati munera ubicunq; te esse contigit impleuisti. Ita res docent. Ita constans omnium nostrum opinio fert. Nec longa peregrinatio: nec longinquitas nationum: nec magnitudo etiam rerum te fatigauit. Maior tua fuit ad perseuerandum uolūtas:q̄ nostra ad reuocandum humanitas. Amodo canendum receptui est: & de Italia cogitandum. Non eris hic minus:q̄ in Germania necessarius:ubi iam legationes nostræ magis ad probandam Ro.Sedis potestatem:q̄ ad præstandam salutem celebres sūt. Ita ubiq; charitas refriguit:& in nos reuerentia. Sunt tibi apud nos sacerdotia:In Senatu sententia. Multa decernuntur quottidie:in quibus tā opus est constantia tua: q̄ magna est multorum facilitas. Expetunt hęc omnia suo iure reditum peregrinantis iam biennio patris. Expetimus & nos tui amantes: tecumq; peculiari beniuolentia in Domino iūcti. Itaq; redi: unoq; consilio publicis prospice:& priuatis. Secunda æstimatione redibis: Principi:& patribus charus. Nec erit ex quattuor una die decretis legationibus quæ tuæ anteferri uel integritate:uel diligētia:uel cōmendatione nostri operis possit.iterum redi:& in complexum tui Neapolitani Papiensisq; celera. Breue tp̄s mille annis nobis ē longius. Romæ.xiiii.Martii. M.cccclxxiiii.

Francisco Gonzagę Cardinali Mantuano.

OMantuane alienę insaniæ ad salutem nos instruant. Gratuita est disciplina:quam damna nostra non parant. Non quæramus in altum ferri: Grauior inde semper ē casus. Tuta nobis sint certa: discamus ꝑ in mediocribus tranquillam esse mentis quietem. Magna quę

placent falsis quidem nominibus placent. Plena enim sunt insidiarum: & periculorum. Comitantur illa odium: detractio: animæ incōmodum. Rara sublimitas est: quæ magnitudine careat peccatorum. Virtus: & summa potestas non coeunt. Nocentis autem uitę ille est exitus: ut impleri uideat propheticū illud: Inimici Domini mox ut honorificati fuerint: & exaltati: deficientes tanq̄ fumus deficient. Hic uero defectus uel morte accidit immatura dum potestate licentius abutuntur: uel Principatus mutatione. Quē enim potuisse omnia apud præteritum Pontificem hunc eundem apud pręsentem despectum inspicimus. Id agendum semper: ut omni tempore honestis honoribus uita nostra non careat: atq; omni tempore æqualitas una sit gratiæ. Etiam congeries hæc sacerdotiorum ad quem usum in domibus sunt sacerdotum? Si ad necessitatem parantur: audiamus admonentē Apostolum: Habentes alimenta: & quibus tegamur his contenti simus. Si ad cupiditatem explendam: etiam eiusdem increpantis uocem intelligamus: Mortificate auariciam: quæ est idolorum seruitus: quia non potestis inquit Saluator: Deo seruire: & Mām̄onæ. Sin uero ad luxū uitæ ac pompam: idē quod Cananeæ responsum nobis sciamus. Non est bonum summere panē filiorum: & canibus mittere. Quoquo te uertas indignam ministerio sacerdotali curam inuenias labefactantem animas: atq; ad solam gehennā ædificantem. Recense uero mecum coaceruatarum administrationum q̄ta sint mala: quantisq; nos inuoluunt criminibus. Defraudamus primo loco Deum gloria iusti obsequii sui: quod enim illi persolui pluribus administrantibus oporteret per unum cogimus fieri. q̄ uero rite: q̄ diligēter pieq; fiat ipsi nos cōscii sumus. In multitudine populi iquit scriptura: dignitas Regis: & in paucitate plæbis ignominia Regis. Per Prophetam ideo Dominus comminatur: Ve qui cōiungitis domum ad domum. Rursus debilitamus corpus ecclesiæ. Quattuor: quinq;: pluriū ue præsulū sedes occupat unus. Cœnobiorum multorum patres idem unus excludit: minorumq; munerū ministros idem unus in domo Dei esse non finit. Tam multos eiicimus q̄ multa superfluo possidemus. Iterum quoq; de ouibus creditis meremur indigne: a quibus iuxta uerbum Apostoli metentes carnalia nō seminamus eis spiritualia. Qua enim ratione intendere mens una tam pluribus potest? & custodis unius oculi tam disiuncta regionibus contueri? Vicariæ uero diligentiæ nullæ ad satisfactionem sunt satis. Mercedem sequuntur illæ non fructum: & quod de ouibus ad eas non pertinet: lupis uenientibus fugiūt. Nostrum cuiq; sigillatim præcipitur: Cognosce diligenter uultum pecoris tui: tuosq; greges considera: in quibus quod debitores deo omnium sumus: quicquid perit: animabus nostris haud dubie perit: reddituris ante

tribunal iusti iudicis pie crediti: sed male administrati operis seuerissimam rationem: quam nesciat reddere in tenebras exteriores eiicientur: ubi fletus erit: & dentium stridor. Adde publicum odium merito ex tanta insania in nos comparatum. Lamentari ecclesias uides: quod his cumulis egenorum panem eripimus: dolere populos quod ueneranda Pastoribus loca plana nunc mercennariis uident: Indignari Principes quod nullis accessionibus nostra ingluuies saturatur. Clamant non esse nos memores paupertatis antiquæ: propter quam creuit ecclesia: Nõ uideri discipulos Christi: qui de crastino uetuit esse sollicitudinem: & duas uestes habentem dari alterã nõ habenti præcepit: Omnia ad priuatam pompam luxumq; referri: Quodq; multorum esse oporteret iniusta dispensatione ad unum aliquem redigi: Animæ autem tam esse curam exiguam: q̃ magna est corporis. His indignationibus pernitiosa de nobis aliquando ineuntur consilia: inq; Apostolicam sedem rationes tumultuantur. Id autem ut plurimum accidit: ut possessum nobis ire prohibitis: aut indignis precibus cogamur quod datũ est assequi: aut turpi cessione triumphare de nobis Principes doceamus.

Sine fine est & parum emendata.

Cardinali Mantuano.

De obitu. P. Cardialis. s. Xysti,

QVantis quottidie exemplis erudimur ad uitam mi Mantuane? Quanta nobis se offert ab alieno exitu disciplina? Perraro esset errori locus: si ut illa intuemur ita sensibus imis mãdaremus: regustaremusq; quottidie. Vel uno hoc exemplo Cardinalis sancti xysti q̃dnam esse potest conspectius? aut documentis nostris insignius? Remetiamur prçterita. Intueamur prçsentia. Quanti discriminis fortunam uidebimus? quãq; admonebimur infirmitatis humanæ? Vidisti hunc quinto a Xysti Pontificatu mense cũ ex minorum esset ordine: iuuenis adhuc: nulla illustri re antea cognitus: graui Pontificis contentione creatum Cardinalẽ esse: Ex illa die potuisse: quod uoluit. Quantum autem nec credi facile est: nec auditum nostra est: aut patrum maiorumq; memoria: Euntem illum in curiam: atq; redeuntem scis quanta omnis ordinis ac dignitatis multitudo comitaretur. Multitudini antecedenti ac sequenti iam uiæ satis non erãt. Manentem quoq; domi plures multo adiisse negocii causa q̃ ipsum prope Pontificem. Præsulibus: & legatis: omnifariamq; hominibus quaq; diei hora ædes latissimas inundasse. Etiam memor es conuiuii illius inauditi: quo Gallorum Oratores anno ante accepit. Solennius aliquid uetustas tota: nec gentilitas quidem audiuit unq̃. Molimen dierum plurimorum fuit. Tota Ethruscorum industria conquisita est: atq; adhibita. Vacuefacta raris preciosisq; omnia. Idq; actum ut cuincendo conatui nulli in posterum superesset facultas. Apparatuum magnitudo: & uarietas: Ministrorum or-

dines: epularum numerus: Rerum precia appositis speculatoribus adnotata sunt litteris: descripta uersibus: nec per urbem modo uulgata passim: sed per Italiam quoq; & trans alpes singulari studio missa. Nō multos ab

Lionora. eo conuiuio dies cum uirgo regia ad sponsum Ferrariensem duceretur audisti quāta admiratio solennis hospitii fuerit. ad eum enim diuertit. Excessit honor nonmodo credendi fidem: sed facultatem narrandi. Visebantur stupore ingenti ędes non lapideæ iam oculis: sed quoquo te uerteres magnis opibus locupletissime conuestitæ ad parietes: & pauimenta: serico: argento: & auro insignes. Culcitræ cubiculorum nullæ non sericeæ fuere. Lectorum puluini: chonopea: & pallia nulla non auro intertexta. Hostiorū uela omnia exquisitis operibus picta. Sellæ argenteis pedibus fulctæ. Plures textili auro contectæ: quæ etiam ad interius commodum naturæ habentur ex solido argēto factæ: culcitrulis mollibus ex serico super impositis. Abaci aularum ad admirationem uisentium lati: editi: & plani. Longissimam porticum continentis ædis ad conuiuii amplitudinem deiecto tecto constrauit: ut prandentes cœnantesq; inde cernerentur: pateretq; omnis interior apparatus. Ingentem familiam taceo uestitu Regio insignem: mensarum splendorem: in quo ut Gallicanum nuper excederet: peritorum cōuiuatorum conatus est totus consumptus. Munera demum abeunti sponsæ superadiecta: non tam illa quidem ad conditionem puellæ: q̄ ad iudicium profusoris animi comparata. Memoria quoq; nō excidit: q̄ sępe ludos populo exhibuit: q̄ frequēter per dies plures certamen hastile præmiis propositis edidit: quantas Senas extruxit: ut etiam illarum ornādarum causa Florentia usq; artifices: histriones: mimmosq; acciérit. Iam uero uestium suarum usus proprii quis nescit incredibilem fuisse numerum? eundemq; precii ingentis? Vnam mihi Gebellinæ pellis cœnanti secum explicuit: paratam ut aiebat aureis mille: qualem eius generis nullam inspexi: Et ante oculos est quāta accessio magnificis alioquin ædibus parabatur quottidie: quantisq; structoribus res ageretur: quottidie centum milibus ut apparet: expleri inceptum iuuenile non poterat: tanta erat laxitas: altitudo: circumductusq; operis. Creatum inde per Vmbriam totam legatum uidimus præsidatus sex sibi subiectos. Inde cum uoti nescio cuius soluēdi causa Asisium: Patauiumq; statuisset cōtendere: ad Italos etiam cæteros legationem accepisse: sumpsisse etiam potestatem: qualem legatis nullis datam meminimus. Diuertentem exitinere ad Florentinos: Bononienses: Ducē Ferrariæ: Ducem Mediolani: Marchionem Mantuę: & Venetos tulisse potestatis opinione inauditos honores: quantos excogitare diligens alliciendi iuuenis ambitio potuit. Postremo & admirati pernimium sumus congeriem sacerdotiorū

ad hęc explenda crescentē quottidie:nec ulli sorti:aut nationi parcentē. Nā præter illustria cœnobia magna:& multa ubiq; gentiū cōparata:præter inferiora imæq; dignitatis nō spreta:ēt ex supremæ sedes ī unū ipsum ēt aggestę:Patriarchalis:Cōstantinopolitana:Metropolis Hispalēsis:Metropolis Florentina:& Mimatēsis:Gallicana.Cōgerendę haud dubie plures nisi uitæ:& cupiditati una Dei dispēsatiōe esset modus īpositus.Biēnio toto hic tantus fortunæ successus fuit:tam ut appet festinatus:q̄ breui erat casurus. Quid ergo ex tāta gloria reliquū nūc illo mortuo inspicimus? Quid ex tāto rerū fastigio conspicuū extat? Vidimus illū iuxta uerbū scripturæ exaltatū supra cedros libani: Trāsimus nūc:& ecce nō est: Quærimus eū:& nō inuenitur locus eius.desiit iā Cardinalatus tā ꝑperatus.Euanuere comitatus īgentes.Conuiuiorum gloria periit. Apparatuum diuitiæ cessauere. Ludi in lachrymas uersi sunt. Vestium nullus illi est usus. Legationis amplę strepitus non exauditur.Domus infinitę pendent opera interrupta:minęq; murorum ingentes:æquataq; machina cœlo.Quē capere paulo ante orbis totus nō poterat premit nūc breue sepulchrū:& cui de mēsis cura erat tam sollers:ex se escā uermibus præbet.Cui deniq; ēt ad luxū uitæq; delitias cō uestita domus erat argēto:auro:& serico:hūc nūc uestiunt cemēta:& calx. Quis tāto exitu nō admoneat suę infirmitatis? Quis tāto exēplo manendum nō censeat in lege sacerdotii? Nil nimis conandū:naturę uim nō afferēdā? Mediocria sp̄ quęrēda? Percurramus breui quę aīos nr̄os ī hac dignitate fatigāt. Videamus q̄ta in nimiis dāna: in moderatis sint cōmoda. Abūdamus nūc ocio:& digna sunt quæ īter Sacerdotes:magis aūt īter ecclesię prīcipes sermonibus scriptisq; agunē.Malis bonisq; sub intuitū unū adductis leue erit īspicerē utra ad uitæ cōmēdationē qetēq; sit eligēda. Conari ex nr̄is quidā solent:ut plus cæteris apud Pōtifices possint:& grandi sacerdotiorū numero locupletentur. Demus quempiā utraq; hęc assecutū: Quæ illi prīo loco est tanti studii merces? Nempe acris inuidia: qua siculi nō inuenere tyranni maius tormentum. Hæc cogit interiora exterioraq; eius omnia non solum curiose quęri:sed sermonibus agitari. Detegi etiam uitia si qua latebant:si qua erat uirtutis species: maledictis inualescentibus obscurari. Inuidiæ mox succedat odium:dum necesse est multos in magna potestate offendi:quosdam beneficio præteriri: nemini ad priuatam cupiditatē: quod satis existimet fieri. Quæritur eius deiectio:obitus cōcupitur. Operum quę non probentur in principe uelut auctor:& fabricator est omnium. Publicis iudiciis omnium reus tenetur. In iis auersis homini non imprudenti quæ potest esse. SINE FINE EST & inemendata.

Celsus Veronensis Canonicus Regul. Augustineñ. Cardi. Papieñ. S.

49 6

EX lrīs Bñdicti Maffei nepotis mei cognoui id qđ ét fine lrīs ītel ligebā:& studiū erga me tuū:& iudiciū de me singulare. Doleo ꝓfecto neq; me parē ꝓ tuis in me meritis gratiam referre posse: neq; ea in me esse: quæ opinioni tuę iudicioq; rñdeāt. Te.n.ſp laudis digni tatisq; meæ cupidū noui. Itidē ago ego ubiq; locorū & gentiū de tua excel lenti uirtute: & gloria: cuius rei hēo locupletissimos testes sed de his alias. Quid aūt mi Reuerēdissime dñe i hac tā misera: & fallaci uita admodū cu pe dēamus nō satis ītelligo. Quid uero timēdū sit plane cognosco. Quotti die noua ob oriūť exēpla: qbus īstruimur nihil eē hac uita miserius. Nā cū nup de obitu Cardialis sancti Xysti:& multoꝝ lrīs:& nūciis accœpissem: cœpi mecū agitare uariā rerū hūanaꝝ sortē: mirabilēq; simul: ac misabilē hoīs cōditionē fuisse cognoui. Nā q paulo aū ī uita fœlicissimū oīum esse putabať: ī morte oiū mifrimus appuit: qñ ea: q̄ uiuēti gloriā: & splēdorē at tulerāt: moriēti penā: ac cruciatū īferrēt: & ea q̄ añ dū possiderēt iucūda: & dulcia eē uidebāť: eadē dū relinquerēt tristia: & amara eē putabāť. Quid enī hoc biēnio huic qđ optaret aut uiuēti defuit: aut moriēti ꝓfuit. Hei mi serā nimis hoīs cōditionē: dū ea q̄ in uita tāto labore paranť ad uoluptatē: ī morte tāto doloř relinquūť ad pœnā. Et quę prius lōgis erāt q̄sita uigiliis: ut eēnt oblectamēto: breui tpe magno sūt amissa tormēto. Nihil huic hoī adiumēti dignitas: nihil splēdor: nihil aurū: nihil argētū: nihil uasa p̄ciosa: ni hil opes: nil nitor gemaꝝ: nil fauor auræ popularis: nil turba cliētū: nil deni q; pricipatus rāto p̄sidio studioq; uallatus prorsus attulit ad salutē: sed e cō trario cū corpus ſęuis doloribus cruciatū torquereť: hęc oīa qm̄ relinquēda erāt: animū quoq; diris: ac cruētibus morsibus lacerabāt. Vt mihi profecto fortunatissimi eē uideanť: q uel nullā cū rebus tā cito pituris sortē accœpe rūt: uel accœptā uirtute ipsa cōtēptā penitus abiecerūt. Sic enī fit ut aius nr̄: & adhuc in corpe positus: nullis rerū p̄ntiū delinitus illecebris rerū æter narū cogitatōe pascať: & dū migrat a corpe nullis uinculis irretitus: aut sor dibus inqnatus: liber ac mūdus euolet ī supna: & nullo dolore relinquat qđ miro ardore cōtempsit. At me qdē iā pridē totū in hanc cogitationē erectū cū uarii rerū humanarū multiplicesq; casus: tum uiri de quo dico tā repenti ni: tāq; īspati euētus: subitaq; ꝓcellę cōfirmarūt. Quid enī? Floruit hic pau cis diebus: plusq; mea snīa assecutus est: q̄ uel ulli spare: aut ei fas eēt optař: q̄nq̄dē ex loco tā humili: tāq; abiecto: ad tā excellētis glorię culmē altitu dinēq; potētię euectus ē. & ecce mi pr̄: ac dñe dū huic ad uota succedūt oīa parū dico: imo dum uota successu rerū superanť: dum nihil optat: qđ nō spe ret: dū nihil sperat: qđ ñ quęrat: nihil quęrit: qđ nō assequať: dū ei cūcta ar ridēt: in ipso primordio iuuētæ: in medio florētis glorię cursu: subita; atq; in

ſpata morte corripit.o fluxã rerũ humanarũ labileq; naturã: o fallacẽ uitæ ſpem:o miſerã cõditionẽ:quid eſt q; aĩos nr̃os excitet:aut alliciat adhanc rerũ trãſeuntiũ:& tã cito labẽtis uitæ gloriã appetendã? cũ uel res nobis: uel nos rebus tã inopinato euẽtu:tãq; ſubito caſu ſubtrahimur?Igit̃ humaniſſime Princeps ab his rebus quæ tã cito pereũt meus auocãdus eſt aĩus: atq; illic ſpes mea cogitatioq; locãda eſt:ubi uita ꝑpetua:ubi pax ęterna:ubi immortalis beatitudo : ubi ſẽpiterna fœlicitas :ubi deus nr̃ ẽ ꝑmiũ:ac uita:& merces nr̃a magna nimis.Hæc tuę reuerẽdiſſimę.D.ſcripſi:nõ q; aut ad cõtemptũ uitæ pñtis:aut ad ſpem futurę eã accẽdendã inflamandãq; putarẽ: cũ uita tua pfecta q̃dã norma ĩtegritatis ſanctitatiſq; exiſtat : ſed ut magis hæc epiſtola eẽt monumentũ mei in te pręcipui amoris:ac ſingularis obſeruantiæ:intelligereſq; tuã reuerẽdiſſimã.D.mecũ in ſtudiis: mecũ in cogitatõibus:mecũ & domi:& publice cũ ſuauiſſima memoria uerſari:cui me unice trado:atq; cõmẽdo.Ex Bononia.xii.calẽdas Februarias. M.cccclxxiiii.

Campanus Cardinali Papienſi.

Ampanus Papiẽſi ſuo ficus digitales quadratas centum.Inſania nulla maior:q̃ eũ quo ſæpe feceris piculũ cum eo aſſidua iactura tua uelle cõtẽdere.Quod unq̃ ĩ me cõieciſti telũ:ut ſtatĩ ĩ te illd̃ nõ retorſerim?ex leui plaga:q̃ ĩfers altiſſimũ tibi ſubeundũ eſt uulnus:ſi cũ Cãpano decertes.Iã ĩgeniũ decalles meũ:leniẽdus ſum ꝑcibus: non minis exaſperãdus.Sed ſtultus ego:q tot uictoriis clarus miles cũ mirmillõe cõtẽdã?Ad pacẽ redeo : daturus cõditõẽs ñ accepturus.Ita mecũ agis?ita me ſalutas?an ñ ſatis tibi fuerat meũ a me Senẽ.auertiſſe?tu mihi tm̃ ornamẽtũ rebus meis:tu tã ꝑclarã:& ĩmortalẽ gloriã eripuiſti? & tñ ungues medios ficuſq; ĩculcas?nõ cõtẽtus una iniuria:eaq; detrimẽtoſa:& maxia iã:& taliter ĩcuties frõti:niſi me defendã.Coturnicẽ imitaris:quo ſępius uictus hoc grãdius ſonas:& cũ ſp fugias ſp redis ad pugnã.q̃re pacẽ do:ſi mõ es:q cõditionẽ poſſis accipere.Primũ caue ne me laceſſas ãplius:deinde niſi ĩ cõuiuio:Cãpanũ ne noies.poſtremo Senã:niſi me comite:adeas nũq̃. Pietiã facile cõceſſeri.Hos termios ſi trãſgrediar̃ pax nulla:bellũ ĩtegrũ eſto:ſed noui aĩum tuũ.Cõfecta pax ẽ:amici iã ſociiq; ſumus.uexilla repono : & cedo uictor caſtris:uictoſq; ſaluto.Salue mi Papiẽſi:& me ãplectere. Vt uales:ut res ſe hñt tuę?q̃tũ Senę ſanguinis fuſũ hoc ãno?Romã q̃ pridẽ rediiſti?iuẽta ne ſalua oĩa?q̃ frõte collegæ tui:quo uultu te ex ceperũt?q̃bus te oculis ſũmus Põtifex?q̃bus plauſis uicinia?ut oĩa fuerit ſecũdiſſima:tñ uix iucũda ſi Cãpanũ nõ uideo:q tibi ñ dẽtes mõ:ſed & ilia q̃tiat uider̃ ut poſſis. Aliis tibi oculis uigilãdũ ẽ:q̃ oli uigilaſti. Alia uoce iſtãdũ eſt. cũ nauigãte Vlixe res ẽ nobis:ſed cera ubi molliri ñ p̃t igni opus ẽ:ideſt ĩpetu:ardoreq; uer

borũ.Ego q̃d hic agã ex Mancino ĩtelliges. Poſt diſceſſum meũ nũc primã manũ admoui lr̃is :adeo ociũ nullũ :occupatiões multæ ſunt porro. Libelli mei Romę ſunt oẽs. Ego hic corpore:& aĩo iſthic uiuo:& tecũ ſæpe aut loquor:aut in orto deambulo:aut auri proximus obequito. Vale.

Campanus Iacobo Cardinali Papienſi.

419 INſtat monachus apud me plurimũ. Exiſtimat cãm totã tua in manu poſitã una mea epiſtola poſſe finiri. Tãti & te iſthic eſſe: & me tecũ poſſe arbitrat᷑.nec iam cardinaliũ ſuppetias agit:ipſe ſua fronte:ſuo ore molit᷑ audaciã:& quo perrupit ſemel quottidie penetrat: urget:ſtimulat:enecat. Quiſq; & monachus:idẽ & Diabolus eſt. O ĩa tem ptat:ubiq; pungit:ubiq; inſidiat᷑:deniq; ubi meiere nequit ĩcacat: & cum malus deſierit eſſe fit peſſimus. Ait rem ſibi nuprime adiudicatam.nõ ſatis habet uiciſſe iudicio niſi me teq; una exerceat. Tibi hoc leuius q̃d nõ æque obtunderis. Ego quoties euntẽ ad me hoĩem uideo utrãq; aurẽ ad tediũ faſtidiũq; cõparo. Frõtoſo poſtulatore nihil ĩpudẽtius. q̃d ſi ſit monachus cõtaminatius nihil. Pro ueſte picẽ ĩduit ñ cucullũ.ille met ſeſe ĩplicat: cõglutinat:ĩſertat᷑:nec unq̃ abit:nũq̃ dimittit niſi cũ littura. Iã ſi me libare hac moleſtia cupis:aut offã illi ĩ buccã cõiice:aut q̃tus ẽ totũ oẽm leuũ dextrũq; p̃cipita. Satius tñ arbitror futurũ ſi offa cõfeceris:nã ẽt p̃ceps datus Diabolo circũuolat:& ſtridet.aut igit᷑ reſcribe nauaturũ operã:aut deſparionẽ ẽt:& metũ incute. Mihi & ſi gratius fuerit ſi q̃d narraueris: tñ utcũq; res erit caueq; redeat ad me amplius:abige uel cruce Diabolum:ſi nequeas opera.

Campanus Iacobo Cardinali Papienſi.

421 ELxus iã clauus eſt. Peruenit claſſis ad portũ. In tuto res ẽ Seneñ. in pacato Ethruria eſt. Cũ homo tantus fixiſti anchorã: ad temonemq; deſediſti:o remp. ſed taceo. Scio enim q̃d dicas: fretũ me præceptis meis inſtitutum ad deſignandos magiſtratus acceſſiſſe: habereq; domi libellum præceptorem:errare me duce non poſſe:neminem alium potuiſſe id efficere præclarius:q̃ qui non ſuo iudicio:ſed auctorum teſtimonio: & ueluti lege quadã adductus ſit ad remp. capeſſẽdã. Accipio excuſatõem tuã: ſed eo pacto:ſi tã bñ geſſeris magiſtratũ: q̃ deſignaſti. Præcipere aliis q̃d facturi ſint pleue eſt:efficere ĩpm queãdmodũ alii p̃ceperis p̃difficile. De pluuiis nihil queror:urbe latericia uiis accliuibus:& ſtratis cœnũ nõ heret. Reſarci errorẽ:præteritã tarditatẽ magna redimi celeritate oportet:ne tardiſſimus uideare. De.B.nihil:de te multa ſcripſiſti. An ignoras nil mihi eẽ iucũdũ:q̃d nõ lętũ:aut nihil lętũ:q̃d nõ amicũ:nec amicũ niſi q̃d elegãs: nec elegans niſi quod ſupremũ. Reſarci & iſtũ quoq; errorem. Vale.

Campanus Iacobo Cardinali Papienſi.

Ommēdaueram tibi superioribus diebus Saluiatū meū. Cupio intelligat Campanū aliquid sibi apud Papiēsem profuisse: & dignus est quē complectaris: cum qm̄ mihi est deditissimus: tum quod officio: diligētia: industria: cedit nemini. Vtor illius opera in negociis meis oibus: & quod est hoc tpe in amicicia summū: utor & rebus. Debeo illi q̄tum post te in curia nemini. Iuuit me pecuniis sępe. Absentis cām sponte suscoepit: nec labores mea causa q̄uis grauissimos defugit unq̄. Iā qd a te expectē uides. Nō possū ipse illius erga me officiis: & plurimis: & maximis satisfacere. Hæ tuæ sūt ptes: cuius maxie iterest: q̄ multi mihi afficiant̄. Gratū ē cū qd agis in rē meā: multo gratius cū amicos meos tāq̄ ad te ptineāt tuearis: quoꝶ unus pcipuus est Saluiatus: nec ē i quē magis rōnē haberi uelim beniuolētię nrę. Quicqd illi hodie p te accesserit mihi accesserit. Vale.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

Quam mellitam tuam: quam prisco nomine lorā puto: non gustaui modo sed hausi. Sapit mirifice: sed quid non sapiat: & cōdita melle: & mihi a te missa: quibus nihil potest esse dulcius: nam mel dulcedinem omnem: tu mel ipsum superas. Velim modum pondusq̄ mellis ad me scribas. Quarqualius poterit ad me mitti edoctus in lora: quem & interpretem si adhibeas nodo: fortasse dissoluet. Vale.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

Egrotaui hos .x. dies totos. Tribianū tuū ualde me recreauit: & hercule nō minus molestū uisum est nō adiisse te: & pdidisse tua prādia: q̄ egrotasse. Trebianū fecit ut tecū esse in mēsa: pximeq̄ accūbere uiderer. Ad iacturā accedit ēt dies hodiernus: cōtinent me domi frigora. Verū pro prādio tā debito: tā legitimo: tā præscripto operā posco: nec posco mihi: q̄q̄ mihi posco qcqd suppeto amicis. Thomas Germāus. s. Susanę ex te totus: ex me nō nihilū pēdet. Danť ei uerba: carpiť: rodiť: cōsumiť. Periit si redeundū sibi fuerit sine pfectura. diuinæ in te uirtutes mille sunt: uerū nulla præclarior: & sanctior: q̄ qd mortuos amicos pari psequetis studio: q̄ soles uiuētes: Nec unq̄ apud te q semel tui fuerūt moriunť: nā tua facit bnignitas: ut totiēs ad te recurrať: quotiēs eis opus psidio fuerit: cū tā multa soleas præstare: q̄ possis: & operā tuā nō ex tuis laboribus: sed ex amicorū cōmodis metiare. proinde uelim istes apud Rothomageū: Vicentinūq̄: & instes uultu quo soles cū uis impetrare. Ne discede ab ingenio tuo: ne desere paruis in rebus: quos in maximis cōfouisti. Vna opa: & uetera officia: & dignitatē illius familiæ: & memoriā amici iā mortui confirmabis. Scio q̄tī ē Papiēsi bucca cū stringiť. Vno flatu uel saxa cōuellit. Vale.

Bernardo Ilcinensi.

509 DE liberata sorore gratias tibi plurimas habeo. Diligētiam in reddenda illi salute mater coenobii:& consorores testantur. Maior esse non potuit. aequauit ut uideo artem celeritas:& amorem in me tuum curatio. debeo tibi per multum officia: officiis quottidie addenti. Sorore hac nil apud me charius. sola ex tanta patris sobole superest: eo mihi miseranda magis: quod meæ olim inopię particeps: fortunæ superuenientis propter sortem religionis fieri coacta est expers. Fidei tuę illam cōmendo. Nos hic Dacarum Regem honoribus summis accoepimus. Turba omnis curialis egressa est obuiam. Patres ad portam congressi medium illum per urbem ad basilicam Petri: inde ad Pontificem perduxere: iuridicundo tunc publice pręsidentem. Religio summa in summo Rege enituit. Procubuit in genua ante illius pedes: nec ante se eleuari est passus: q̄ sermonibus suis esset responsum. Redeūti in cubiculum Xysto: exeuntiq; ad diuina horum dierum: gremia eius semper portauit. Lauanti manus pelui sustinuit. Inter duos primos Cardinales sessum recceptus non prius sedere: nō prius tegi uoluit: q̄ utrunq; ab utroq; factum esset. Me hodie alterum ex duobus illi assidentem. rogari per interpretem fecit: ut pateremur post omnes cardinales ad osculum Crucis eum ascendere. Est enim haec dies Parasceue. Cū rogarem cur ita deposceret: ut habeat̄ iquit iustus honos summo Senatui. Plura huiusmodi hoc solo triduo sunt ab eo pręstita Apostolicę sedi: In quibus trium magnorum regnorum Rex a Septentrionibus ueniens: nobis Italis quo animo esse i summum Sacerdotium debeamus exemplo suo edocuit. Reuersus a matutino:& tenebris hęc tibi dictaui. Beneuale mi Ilcinensis charissime. Romæ. iiii. Aprilis. M. cccclxxiiii.

Regi Portugalensi.

510 SI in creatione Cardinalium obtemperatum uestræ maiestati nō est de Reuerendo patre Vlisbonēn: non uoluntas nostra fuit in causa: sed metus ne erraremus. Si etiam dilata diutius res: quā eadem cuperet: temporum necessitas obstitit. Verūq; ego testor maiestati uestrę deuotus:& Portugalensi generi deditus. Orator uester omnia non uidit modo: sed manu tetigit: qui in edendis explendisq; mandatis assidua usus est diligentia:& fide. Redit in patriam nunc: etsi cardinalatu uacuus: tamen Cardinalatus spe plenus. Sine causa non scribo. Voluntas Pontificis optima est. Patrum mentes in gloriam uestri Regni inclinatæ. non longi temporis expectatio æquo animo est toleranda. Sine grauibus incommodis Romanæ Sedis anticipari non potest: ego ex iis unus sum: qui: ut ante inclinante ma'estate uestra in Colimbriensem Episcopum: inclinabar in eum: sic nunc in Vlisbonensem cōmendatione uestra inclinor.

atq; illi totis studiis fauco. Non deero amplitudini suę. Vrgebo omnem opportunitatem oblatam:& quod scribo litteris conatibus meis implebo. A maiestate uestra ego homo Italus: nil præter beniuolentiam quęro. Vt amo ita amari cupio. Mores maiestatis uestrę:& litteræ:& fortia imprimis pro Christi nomine facta me illi toto animo deuinxerunt. Opto ab illa cognosci:& in suis haberi. Non erit Papiensi alia mercede: q̄ charitatis amicus. Dominus Deus iuxta uerbum Prophetę a dextris illi semper sit: ne unq̄ cōmoueatur. Romæ. xxviii. Maii. M.cccclxxiiii.

Iacobo Volaterrano Secretario suo.

ACcepto nuncio:ut scis:desperatę salutis maternę:quantum uiæ ab Aquis pisanis in urbem fuit:plænum me sollicitudinis suspēsionisq; habuit. Sollicitudinem afferebat casus:qui mœstior esse non poterat: suspensionem meorum negligentia:qui ab initio certum mittentes:inde non nisi Tabellariis mercatorum crediderant litteras: quæ in itinere pręteruectę post multos dies remissę sunt Romam. Veni igitur anxius nullis inter currendum uotis:nullis orationibus:nullis piis operibus parcens. Cōmendaui Deo animam matris. Rogaui ut annum adhuc hunc Iminentis remissionis mihi eam permitteret:post quem siccis oculis uecationem ultimam essem laturus. Fateor imbecillitatem animi mei ad cætera fortis:ad hanc unam rem minus infirmi. Lachrymę in omnem eius recordationem fluebant. Parcere gemitibus non poteram:uel ex inuito erumpētibus. Numis erant semper plæne manus:quos diuiderem obuiis Christi pauperibus. Cupiebam ad quantulacunq; interualla illos obuios fieri: & dolebam cum non apparebant:quasi qui misericordiam Dei non apparentes eriperent. Petebam ex uiatoribus si quos forte nossem: nunquid de matre accœpissent: Nullos qui certi aliquid nunciarent offendi. Vnum modo quinto a Viterbio miliari obuium habui:qui se de domesticis meis referret audisse nonnihil illi melius factum. Ea spe cum die illo:& sequenti iter continuassem:non longe ab urbe:ad sextum ferme lapidem in publicum Tabellarium Senensium incidi:qui mihi eadem requirenti deiecto uultu respōdit: Adhuc mater uiuit. Retinet quoad potest spiritum: ut uiuam inuenias. Puto etiam die hac spirantem uidebis:sed celera. qua significatione perculsus: cum ad desiderium celerare non possem:quippe fatigatus æstu: destitutus mula:& incommodo equo iactatus:iubeo pręcurrere Iulium: qui morienti adesse me nunciet:rogetq; filium præstoletur: cui ante obitum benedicat:inq; eius complexu expiret. Cogita quo animo id reliquum uiæ accidit. Mortuo quam uiuo eram similior. Consequor Iulium festinatione qua possum. Vrbem uero ingressus ad nonam Turrim

ut ueni redit ille:ut erat ante præmonitus:& fronte quidē non tristi. Quid inquam Iuli? quo loco res matris? Non eo inquit discrimine quo mendax Tabellarius rettulit. Læτata est nūcio mater. Agnoscit & loquit̄: cibatur & retinet: Vt propemodum plus spei:q̄ desperationis concipiendum existi mem. Recreatus dicto præteritis ędibus nostris recta domum eius conten do. Quę me inspecto: o fili inquit magna est pietas tua. Vocet qua hora uelit Altissimus: nō grauabit me mors. Erit enim qui derelictam soletur:& defunctā quoq; sepeliat. Hæc dicta matris q̄ ægre sustinuerim ne fletibus effusis exciperem:sileo. Conatum certe omnem adhibui: ut mœstam ani/ mam tegerent oculi:& uultus ex bona spe lęticiam indicaret. Ea quæ secu ta est nox multo illi q̄ anteriores quietior fuit. Medici qui primum aduenië ti de maternis rebus actum nunciarant:ad patiendumq; erant hortati:ma ne reuersi temptata statim uena: non inquiunt nostra ope tanta noctis hu ius est facta conuersio. Tua Cardinalis est medicina:tuo reditu uiuet ma/ ter si uiuet. Constantior multo quā ante uena est:atq; æqualior. Ex illa die ægrę semper assedi:& alimenta meis manibus ministraui. Sed interea ua riante aliquando morbo coacti sumus in metum sæpe adduci. Creuit non nunq̄ febris: nōnunq̄ est diminuta. Eo tandem in hāc horam qua scribo de ducta res est:ut desperandum non uideatur. Timebamus coniunctionem Lunæ:& Saturni senibus inimicam: quæ ad diem decimum tertium fuit. Timebamus & Lunę angustias:quæ in sequentem acciderant. Dies infe stos duos sustineri posse ab affecta ætate: ac ualitudine non facile iudica bant. Transierunt illi beneficio Dei:nec noui incommodi aliquid intulere. Accessiunculæ nonnihil potius est factum interea. Sed ut in uado salutis dicere statutam non possum:sic nec in profundo aquæ periclitari illam con tendo. Aetas ut dixi:& mensis Iulius etiam ualentibus grauis. Debilitatæ quoq; morbo uires timendum ostēdunt. Sermo uiuax:corporis motus:ex creationes multæ:ac ualidæ:& imprimis alimentorum retentio desperan dum non suadent. In manu Domini uita eius:& mors. Ingressus nostri:& exitus ipse est arbiter. Sui iudicii sit dare matrem: atq; adimere. A me illi æterne habendæ sunt gratiæ:quod audiuit uocem fletus mei: deditq; quod a salute est proximum: ut uiuentem aspicerem: & uiuentem alloquerer: & pia quoq; manu concupitam benedictionem acciperem. Si abibit: hæc illi suprema a bono filio sint persoluta officia. Sin permanebit:etiam san ctæ matri cedat hęc merces:quod quam dedit:a grato filio uitam accepit. Vos isthinc ne abite. Curate dilig̅eter domestica:tuq; imprimis Iacobe:cu ius fidei credo:rege prudētia tua dn̄o absente familiā. Breui quocūq; res ca dant reuertar ad uos. Has litteras Soanensi nostro cōmunica & Guidanto

nio: & Ilcinēsi: & Blaxio. Suas quoq; sorori charissimæ: Neptiq; illico red de. Seorsum unicuiq; scribere secretariorum inopia prohibet. Et ante non scripsi: quod quid scribendum esset certum mihi non erat. A meridie in noctem sine febre est Mater. Surrexit e lecto: & q̄q̄ adiuta: in anteriorem aulam uenit. Dies crastina si hodiernæ cōsentiat: contra ego uicturam illam etiam medicis inuitis pronuncio. Nullum harum litterarum apud me maneat exemplum. Serua eas in reditum meum: ut in commentarium referantur mearū ineptiarū. Vale. Romæ Die. xvi. Iulii. M.cccclxxiiii.

A. Episcopo Soanensi.

Bicq; me pium filium prædica. Salus matris prælata est incommodis omnibus. Non me oblectamenta Balnei: nō ualitudinis ratio: non longitudo uiæ: non anni tempus perterruit quo minus illi suprema officia persoluerem. Vicit iter durum pietas: & animo tolerante labor corporis sine sensu præteritus est. Restituta illa iam est: ac pene ex sepulchro extracta. Exaudiuit Dominus deprecationem meam. Dominus orationem suscepit. Sit nomen eius benedictum in sæcula. Ego hic perendie abibo: & reuertar ad uos: non tam tristis aduentu: q̄ reditu lætus. Si Cardinalis meus sanctæ Mariæ Senis est uenerare illum nomine meo: & suum esse usu & possessione confirma. De cæteris: quæ ad me scribis coram erit commodius q̄ nunc per litteras agere. Vale. Romæ. xviiii. Iulii M.cccclxxiiii.

Campano.

Præpositum Camplensem cui de rebus tuis mandata ad me dedisti: audiui quotiēs: q̄tūq; uoluit. Sed q̄tū optauit adiuuare nō potui. Quod proximum fuit: eundem instruxi consiliis: & nunc redeuntem ad monui omnium: quę in minus secundis his cœptis tenenda tibi existimem. Si non placent iudicia placeat fides: qua circumspecta sunt omnia: & id pręhensum quod in malis esse minus noxium duxit. Non scribo planius: quod hodierno Senatu: & post senatum auditione assidua fatigatus: ęgre secūda noctis hora hæc scribo: & diligente Præpositi fide: hominis tum attenti: & tui amantis: tum uero minime elinguis. Alias plura otiosus. Nunc Vale.

Antonio Lauro Veneto.

Ratissimum officium persoluisti exempla litterarū mittere: quę ex classe acceperas i præsidium Scutari missa. Hoc quæso sedulo facias: & conquisita omnia: quæ undecunq; nunciantur cures illico ad Papiensem tuum deferri. Etsi enim angustiæ christianorum uulnera cordis mei sunt: nec sine gemitibus possim tale aliquid legere: non est ta

dines: epularum numerus: Rerum precia appositis speculatoribus adnotata sunt litteris: descripta uersibus: nec per urbem modo uulgata passim: sed per Italiam quoq; & trans alpes singulari studio missa. Nō multos ab eo conuiuio dies cum uirgo regia ad sponsum Ferrariensem duceretur audisti quāta admiratio solennis hospitii fuerit. ad eum enim diuertit. Excessit honor nonmodo credendi fidem: sed facultatem narrandi. Visebantur stupore ingenti ędes non lapideæ iam oculis: sed quoque te uerteres magnis opibus locupletissime conuestitæ ad parietes: & pauimenta: serico: argento: & auro insignes. Culcitræ cubiculorum nullæ non sericeæ fuere. Lectorum puluini: chonopea: & pallia nulla non auro intertexta. Hostiorū uela omnia exquisitis operibus picta. Sellæ argenteis pedibus fulctæ. Plures textili auro contectæ: quæ etiam ad interius commodum naturæ habentur ex solido argēto factæ: culcitrulis mollibus ex serico super impositis. Abaci aularum ad admirationem uisentium lati: editi: & plani. Longissimam porticum continentis ædis ad conuiuii amplitudinem deiecto tecto constrauit: ut prandentes cœnantesq; inde cernerentur: pateretq; omnis interior apparatus. Ingentem familiam taceo uestitu Regio insignem: mensarum splendorem: in quo ut Gallicanum nuper excederet: peritorum cōuiuatorum conatus est totus consumptus. Munera demum abeunti sponsæ superadiecta: non tam illa quidem ad conditionem puellæ: q̄ ad iudicium profusoris animi comparata. Memoria quoq; nō excidit: q̄ sępe ludos populo exhibuit: q̄ frequēter per dies plures certamen hastile præmiis propositis edidit: quantas Scenas extruxit: ut etiam illarum ornādarum causa Florentia usq; artifices: histriones: mimmosq; acciet. Iam uero uestium suarum usus proprii quis nescit incredibilem fuisse numerum? eundemq; precii ingentis? Vnam mihi Gebellinæ pellis cœnanti secum explicuit: paratam ut aiebat aureis mille: qualem eius generis nullam inspexi: Et ante oculos est quāta accessio magnificis alioquin ædibus parabatur quottidie: quantisq; structoribus res ageretur: quottidie centum milibus ut apparet: expleri inceptum iuuenile non poterat: tanta erat laxitas: altitudo: circumductusq; operis. Creatum inde per Vmbriam totam legatum uidimus præsidatus sex sibi subiectos. Inde cum uoti nescio cuius soluēdi causa Assisium: Patauiumq; statuisset cōtendere: ad Italos etiam cæteros legationem accepisse: sumpsisse etiam potestatem: qualem legatis nullis datam meminimus. Diuertentem exitinere ad Florentinos: Bononienses: Ducē Ferrariæ: Ducem Mediolani: Marchionem Mantuę: & Venetos tulisse potestatis opinione inauditos honores: quantos excogitare diligens alliciendi iuuenis ambitio potuit. Postremo & admirati pernimium sumus congeriem sacerdotiorū

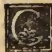
Lionora.

ad hęc explenda crescentē quottidie:nec ulli sorti:aut nationi parcentē. Nā praeter illustria coenobia magna:& multa ubiq; gentiū cōparata:praeter inferiora imaeq; dignitatis nō spreta:ēt eae supremae sedes ī unū ipsum ēt aggestę:Patriarchalis:Cōstantinopolitana:Metropolis Hispalēsis:Metropolis Florentina:& Mimatēsis:Gallicana. Cōgerendę haud dubie plures nisi uitae:& cupiditati una Dei dispēsatiōe esset modus īpositus. Biēnio toto hic tantus fortunae successus fuit:tam ut appet festinatus:q̄ breui erat casurus. Quid ergo ex tāta gloria reliquū nūc illo mortuo inspicimus? Quid ex tāto rerū fastigio conspicuū extat? Vidimus illū iuxta uerbū scripturae exaltatū supra cedros libani:Trāsimus nūc:& ecce nō est:Quaerimus eū:& nō inuenitur locus eius. desiit iā Cardinalatus tā ꝑperatus. Euanuere comitatus ī gentes. Conuiuiorum gloria periit. Apparatuum diuitiae cessauere. Ludi in lachrymas uersi sunt. Vestium nullus illi est usus. Legationis amplę strepitus non exauditur. Domus infinitę pendent opera interrupta:minęq; murorum ingentes:aequataq; machina coelo. Quē capere paulo ante orbis totus nō poterat premit nūc breue sepulchrū:& cui de mēsis cura erat tam sollers:ex se escā uermibus praebet. Cui deniq; ēt ad luxū uitaeq; delitias cōuestita domus erat argēto:auro:& serico:hūc nūc uestiunt cemēta:& calx. Quis tāto exitu nō admoneat̄ suę infirmitatis? Quis tāto exēplo manendum nō censeat in lege sacerdotii? Nil nimis conandū:naturę uim nō afferēdā? Mediocria sp̄ quęrēda? Percurramus breui quę aīos nr̄os ī hac dignitate fatigāt. Videamus q̄ta in nimiis dāna: in moderatis sint cōmoda. Abūdamus nūc ocio:& digna sunt quae īter Sacerdotes:magis aūt īter ecclesię principes sermonibus scriptisq; agunt̄. Malis bonisq; sub intuitū unū adductis leue erit īspicer̄ utra ad uitae cōmēdatiōnē q̄teq; sit eligēda. Conari ex nr̄is quidā solent:ut plus caeteris apud Pōtifices possint:& grandi sacerdotiorū numero locupletentur. Demus quempiā utraq; hęc assecutū: Quae illi prio loco est tanti studii merces? Nempe acris inuidia: qua siculi nō inuenere tyranni maius tormentum. Haec cogit interiora exterioraq; eius omnia non solum curiose quęri:sed sermonibus agitari. Detegi etiam uitia si qua latebant:si qua erat uirtutis species: maledictis inualescentibus obscurari. Inuidiae mox succedat odium:dum necesse est multos in magna potestate offendi:quosdam beneficio praeteriri: nemini ad priuatam cupiditatē: quod satis existimet fieri. Quaeritur eius deiectio:obitus cōcupitur. Opetum quę non probentur in principe uelut auctor:& fabricator est omnium. Publicis iudiciis omnium reus tenetur. In iis auersis homini non imprudenti quae potest esse. SINE FINE EST & inemendata.

Celsus Veronensis Canonicus Regul. Augustineñ. Cardi. Papieñ. S.

spata morte corripit.o fluxã rerũ humanarũ labilẽq; naturã: o fallacẽ uitæ spem:o miserã cõditionẽ:quid est q̃ aios nr̃os excitet:aut alliciat adhanc rerũ trãseuntiũ:& tã cito labẽtis uitæ gloriã appetendã: cũ uel res nobis: uel nos rebus tã inopinato euẽtu:tãq; subito casu subtrahimur. Igit̃ humanissime Princeps ab his rebus quæ tã cito pereũt meus auocãdus est aius: atq; illic spes mea cogitatioq; locãda est:ubi uita ppetua:ubi pax ęterna:ubi immortalis beatitudo : ubi sẽpiterna fœlicitas :ubi deus nr̃ ẽ pmiũ:ac uita:& merces nr̃a magna nimis. Hæc tue reuerẽdissimę.D.scripsi:nõ q̃ aut ad cõtemptũ uitæ pñtis:aut ad spem futurę eã accẽdendã inflamandãq; putarẽ: cũ uita tua pfecta q̃dã norma itegritatis sanctitatisq; existat : sed ut magis hæc epistola eẽt monumentũ mei in te pręcipui amoris:ac singularis obseruantiæ:intelligeresq; tuã reuerẽdissimã.D.mecũ in studiis: mecũ in cogitatoĩbus:mecũ & domi:& publice cũ suauissima memoria uersari:cui me unice trado:atq; cõmẽdo.Ex Bononia.xii.calẽdas Februarias. M.cccclxxiiii.

Campanus Cardinali Papiensi.

Ampanus Papiẽsi suo ficus digitales quadratas centum. Insania nulla maior:q̃ cũ quo sæpe feceris piculũ cum eo assidua iactura tua uelle cõcẽdere. Quod unq̃ ĩ me cõiecisti telũ:ut stati ĩ te illũ nõ retorserim:ex leui plaga:q̃ ĩfers altissimũ tibi subeundũ est uulnus:si cũ Cãpano decertes. Iã ĩgeniũ decalles meũ:leniẽdus sum pcibus: non minis exasperãdus. Sed stultus ego:q tot uictoriis clarus miles cũ mirmilõe cõtẽdã: Ad pacẽ redeo : daturus cõditõẽs ñ accepturus. Ita mecũ agis:ita me salutas:an ñ satis tibi fuerat meũ a me Seneñ.auertisse:tu mihi tñ ornamẽtũ rebus meis:tu tã pclarã:& ĩmortalẽ gloriã eripuisti: & tñ ungues medios ficusq; ĩculcas:nõ cõtẽtus una ĩiuria:eaq; detrimẽtosa:& maxia iã:& taliter ĩcuties frõti:nisi me defendã. Coturnicẽ imitaris:quo sępius uictus hoc grãdius sonas:& cũ sp fugias sp redis ad pugnã.q̃re pacẽ do:si mõ es:q cõditionẽ possis accipere. Primũ caue ne me lacessas ãplius:deinde nisi ĩ cõuiuio:Cãpanũ ne noĩes.postremo Senã:nisi me comite:adeas nũq̃. Pietiã facile cõcesseri. Hos termios si trãsgrediar̃ pax nulla:bellũ ĩtegrũ esto:sed noui aĩum tuũ. Cõfecta pax ẽ:amici iã sociiq; sumus.uexilla repono : & cedo uictor castris:uictosq; saluto. Salue mi Papieñ:& me ãplectere. Vt uales:ut res se hñt tuę:q̃tũ Senę sanguinis fusũ hoc ãno: Romã q̃ pridẽ rediũsti:iuẽta ne salua oĩa: q̃ frõte collegæ tui:quo uultu te ex ceperũt: q̃bus te oculis summus Põtifex: q̃bus plausis uicinia:ut oĩa fuerit secũdissima:tñ uix iucũda si Cãpanũ nõ uideo:q tibi ñ dẽtes mõ:sed & ilia q̃tiat uider̃ ut possis. Aliis tibi oculis uigilãdũ ẽ:q̃ olĩ uigilasti. Alia uoce istãdũ est. cũ nauigãte Vlixe res ẽ nobis:sed cera ubi molliri ñ pt ĩgni opus ẽ:idest ĩpetu:ardoreq; uer

borū. Ego qd hic agā ex Mancino itelliges. Post discessum meū nūc primā manū admoui lris: adeo ociū nullū: occupatiões multæ sunt porro. Libelli mei Romę sunt oēs. Ego hic corpore: & aio isthic uiuo: & tecū sæpe aut loquor: aut in orto deambulo: aut auri proximus obequito. Vale.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

490 INstat monachus apud me plurimū. Existimat cām totā tua in manu positā una mea epistola posse finiri. Tāti & te isthic esse: & me tecū posse arbitrat̄. nec iam cardinaliū suppetias agit: ipse sua fronte: suo ore molit̄ audaciā: & quo perrupit semel quottidie penetrat: urget: stimulat: enecat. Quisqs & monachus: idē & Diabolus est. Oia tempat: ubiq pungit: ubiq insidiat̄: deniq ubi meiere nequit incacat: & cum malus desierit esse fit pessimus. Ait rem sibi nuprime adiudicatam. nō satis habet uicisse iudicio nisi me teq una exerceat. Tibi hoc leuius qd nō æque obtunderis. Ego quoties euntē ad me hoīem uideo utrāq aurē ad tediū fastidiūq cōparo. Frōtoso postulatore nihil ipudētius. qd si sit monachus cōtaminatius nihil. Pro ueste picē iduit n̄ cucullū. ille met sese iplicat: cōglutinat: isertat̄: nec unq̄ abit: nūq̄ dimittit nisi cū littura. Iā si me libare hac molestia cupis: aut offā illi i buccā cōiice: aut q̄tus ē totū oēm leuū dextrūq p̄cipita. Satius tñ arbitror futurū si offa cōfeceris: nā et p̄ceps datus Diabolo circūuolat: & stridet. aut igit̄ rescribe nauaturū operā: aut desparionē et: & metū incute. Mihi & si gratius fuerit si qd narraueris: tñ utcūq res erit caueat redeat ad me amplius: abige uel cruce Diabolum: si nequeas opera.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

491 FLuxus iā clauus est. Peruenit classis ad portū. In tuto res ē Senēn. in pacato Ethruria est. Cū homo tantus fixisti anchorā: ad temonemq desedisti: o remp. sed taceo. Scio enim qd dicas: fretū me præceptis meis institutum ad designandos magistratus accessisse: habere domi libellum præceptorem: errare me duce non posse: neminem alium potuisse id efficere, præclarius: q̄ qui non suo iudicio: sed auctorum testimonio: & ueluti lege quadā adductus sit ad remp. capessēdā. Accipio excusatōem tuā: sed eo pacto: si tā bñ gesseris magistratū: q̄ designasti. Præcipere aliis qd facturi sint pleue est: efficere ipm queadmodū alii p̄ęceperis pdifficile. De pluuiis nihil queror: urbe latericia uiis accliuibus: & stratis cœnū nō habet. Resarci errorē: præteritā tarditatē magna redimi celeritate oportet: ne tardissimus uideare. De. B. nihil: de te multa scripsisti. An ignoras nil mihi eē iucūdū: qd nō lętū: aut nihil lętū: qd nō amicū: nec amicū nisi qd elegās: nec elegans nisi quod supremū. Resarci & istū quoq errorem. Vale.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

C Ommēdaueram tibi superioribus diebus Saluiatū meū. Cupio intelligat Campanū aliquid sibi apud Papiēsem profuisse: & dignus est quē complectaris: cum qm̄ mihi est deditissimus: tum quod officio: diligētia: industria: cedit nemini. Vtor illius opera in negociis meis oibus: & quod est hoc tpe in amicicia summū: utor & rebus. Debeo illi q̄tum post te in curia nemini. Iuuit me pecuniis sępe. Absentis cām sponte suscœpit: nec labores mea causa q̄uis grauissimos defugit unq̄. Iā qd a te expectē uides. Nō possū ipse illius erga me officiis: & plurimis: & maximis satisfacere. Hæ tuæ sūt ptes: cuius maxie itereſt: q̄ multi mihi afficiant̄. Gratū ē cū qd agis in rē meā: multo gratius cū amicos meos tāq̄ ad te ptineāt tuearis: quoꝝ unus p̄cipuus est Saluiatus: nec ē i quē magis rōnē haberi uelim beniuolētię nr̄ę. Quicqd illi hodie p te accesserit mihi accesserit. Vale.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

A Quam mellitam tuam: quam prisco nomine lorā puto: non gustaui modo sed hausi. Sapit mirifice: sed quid non sapiat: & cōdita melle: & mihi a te missa: quibus nihil potest esse dulcius: nam mel dulcedinem omnem: tu mel ipsum superas. Velim modum pondusq; mellis ad me scribas. Quarqualius poterit ad me mitti edoctus in lora: quem & interpretem si adhibeas nodo: fortasse dissoluet. Vale.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

A Egrotaui hos .x. dies totos. Tribianū tuū ualde me recreauit: & hercule nō minus molestū uisum est nō adiisse te: & pdidisse tuā prādia: q̄ ęgrotasse. Trebianū fecit ut tecū esse in mēsa: p̄ximeq; accūbere uiderer. Ad iactură accedit ēt dies hodiernus: cōtinent me domi frigora. Verū pro prādio tā debito: tā legitimo: tā præscripto operā posco: nec posco mihi: q̄q̄ mihi posco qcqd suppeto amicis. Thomas Germāus. s. Susanę ex te totus: ex me nō nihilū pēdet. Dant̄ ei uerba: carpit̄: rodit̄: cōsumit̄. Periit si redeundū sibi fuerit sine p̄fectura. diuinæ in te uirtutes mille sunt: uerū nulla præclarior: & sanctior: q̄ qd mortuos amicos pari p̄sequeris studio: q̄ soles uiuētes: Nec unq̄ apud te q semel tui fuerūt moriunt̄: nā tua facit bñignitas: ut totiēs ad te recurrat̄: quotiēs eis opus p̄sidio fuerit: cū tā multa soleas pręstare: q̄ possis: & operā tuā nō ex tuis laboribus: sed ex amicorū cōmodis metiare. proinde uelim istes apud Rothomageū: Vicentinūq;: & instes uultu quo soles cū uis impetrare. Ne discede ab ingenio tuo: ne desere paruis in rebus: quos in maximis cōfouisti. Vna opa: & uetera officia: & dignitatē illius familiæ: & memoriā amici iā mortui confirmabis. Scio q̄ti ē Papiēsi bucca cū stringit̄. Vno flatu uel saxa cōuellit. Vale.

Bernardo Ilcinensi.

509

DE liberata sorore gratias tibi plurimas habeo. Diligẽtiam in reddenda illi salute mater coenobii: & consorores testantur. Maior esse non potuit. aequauit ut uideo artem celeritas: & amorem in me tuum curatio. debeo tibi per multum officia: officiis quottidie addenti. Sorore hac nil apud me charius. sola ex tanta patris sobole superest: eo mihi miseranda magis: quod meae olim inopię particeps: fortunae superueniẽtis propter sortem religionis fieri coacta est expers. Fidei tuę illam cõmendo. Nos hic Dacarum Regem honoribus summis accepimus. Turba omnis curialis egressa est obuiam. Patres ad portam congressi medium illum per urbem ad basilicam Petri: inde ad Pontificem perduxere: iuridicundo tunc publice pręsidentem. Religio summa in summo Rege enituit. Procubuit in genua ante illius pedes: nec ante se eleuari est passus: q̃ sermonibus suis esset responsum. Redeũti in cubiculum Xysto: exeuntiq; ad diuina horarum dierum: gremia eius semper portauit. Lauanti manus peluĩ sustinuit. Inter duos primos Cardinales sessum receptus non prius sedere: nõ prius tegi uoluit: q̃ utrunq; ab utroq; factum esset. Me hodie alterum ex duobus illi assidentem, rogari per interpretem fecit: ut pateremur post omnes cardinales ad osculum Crucis eum ascendere. Est enim haec dies Parasceue. Cũ rogarem cur ita deposceret: ut habeat̃ iquit iustus honos summo Senatui. Plura huiusmodi hoc solo triduo sunt ab eo pręstita Apostolicę sedi: In quibus trium magnorum regnorum Rex a Septentrionibus ueniens: nobis Italis quo animo esse ĩ summum Sacerdotium debeamus exemplo suo edocuit. Reuersus a matutino: & tenebris hęc tibi dictaui. Beneuale mi Ilcinensis charissime. Romae. iiii. Aprilis. M. cccclxxiiii.

Regi Portugalensi.

507

SI in creatione Cardinalium obtemperatum uestrae maiestati nõ est de Reuerendo patre Vlisbonẽ: non uoluntas nostra fuit in causa: sed metus ne erraremus. Si etiam dilata diutius res: quã eadem cuperet: temporum necessitas obstitit. Vtrũq; ego testor maiestati uestrę deuotus: & Portugalensi generi deditus. Orator uester omnia non uidit modo: sed manu tetigit: qui in edendis explendisq; mandatis assidua usus est diligentia: & fide. Redit in patriam nunc: etsi cardinalatu uacuus: tamen Cardinalatus spe plenus. Sine causa non scribo. Voluntas Pontificis optima est. Patrum mentes in gloriam uestri Regni inclinatae. non longi temporis expectatio aequo animo est toleranda. Sine grauibus incommodis Romanae Sedis anticipari non potest: ego ex iis unus sum: qui: ut ante inclinante maiestate uestra in Colimbriensem Episcopum: inclinabar in eum: sic nunc in Vlisbonensem cõmendatione uestra inclinor.

atq; illi totis studiis fauco. Non decro amplitudini suę. Vrgebo omnem opportunitatem oblatam:& quod scribo litteris conatibus meis implebo. A maiestate uestra ego homo Italus: nil præter beniuolentiam quęro. Vt amo ita amari cupio. Mores maiestatis uestrę:& litteræ:& fortia imprimis pro Christi nomine facta me illi toto animo deuinxerunt. Opto ab illa cognosci:& in suis haberi. Non erit Papiensi alia mercede: q̄ charitatis amicus. Dominus Deus iuxta uerbum Prophetę a dextris illi semper sit: ne unq̄ cōmoueatur. Romæ. xxviii. Maii. M.cccclxxiiii.

Iacobo Volaterrano Secretario meo.

ACcepto nuncio:ut scis:desperatę salutis maternę:quantum uiæ ab Aquis pisanis in urbem fuit:plœnum me sollicitudinis suspē sionisq; habuit. Sollicitudinem afferebat casus:qui mœstior esse non poterat: suspensionem meorum negligentia:qui ab initio certum mittentes:inde non nisi Tabellariis mercatorum crediderant litteras: quæ in itinere pręteruectę post multos dies remissę sunt Romam. Veni igitur anxius nullis inter currendum uotis:nullis orationibus:nullis piis operibus parcens. Cōmendaui Deo animam matris. Rogaui ut annum adhuc hunc iminentis remissionis mihi eam permitteret:post quem siccis oculis uocationem ultimam essem laturus. Fateor imbecillitatem animi mei ad cætera fortis:ad hanc unam rem minus infirmi. Lachrymę in omnem eius recordationem fluebant. Parcere gemitibus non poteram:uel ex inuito erumpē tibus. Numis erant semper plœne manus: quos diuiderem obuiis Christi pauperibus. Cupiebam ad quantulacunq; interualla illos obuios fieri: & dolebam cum non apparebant:quasi qui misericordiam Dei non apparentes eriperent. Petebam ex uiatoribus si quos forte nossem: nunquid de matre accepissent: Nullos qui certi aliquid nunciarent offendi. Vnum modo quinto a Viterbio miliari obuium habui:qui se de domesticis meis referret audisse nonnihil illi melius factum. Ea spe cum die illo:& sequenti iter continuassem:non longe ab urbe:ad sextum ferme lapidem in publicum Tabellarium Senensium incidi:qui mihi eadem requirenti deiecto uultu respō dit: Adhuc mater uiuit. Retinet quoad potest spiritum: ut uiuam inuenias. Puto etiam die hac spirantem uidebis:sed celera. qua significatione percussus: cum ad desiderium celerare non possem:quippe fatigatus æstu: destitutus mula:& incommodo equo iactatus: iubeo pręcurrere Iulium: qui morienti adesse me nunciet: rogetq; filium præstoletur: cui ante obitum benedicat: inq; eius complexu expiret. Cogita quo animo id reliquum uiæ accidit. Mortuo quam uiuo eram similior. Consequor Iulium festinatione qua possum. Vrbem uero ingressus ad nonam Turrim

ut ueni redit ille:ut erat ante præmonitus:& fronte quidē non tristi. Quid inquam Iuli? quo loco res matris? Non eo inquit discrimine quo mendax Tabellarius rettulit. Lætata est nūcio mater. Agnoscit & loquit̄: cibatur & retinet̄: Vt propemodum plus spei:q̄ desperationis concipiendum existimem. Recreatus dicto pręteritis ędibus nostris recta domum eius contendo. Quę me inspecto: o fili inquit magna est pietas tua. Vocet qua hora uelit Altissimus: nō grauabit me mors. Erit enim qui derelictam soletur:& defunctā quoq; sepeliat. Hæc dicta matris q̄ ægre sustinuerim ne fletibus effusis exciperem:sileo. Conatum certe omnem adhibui: ut mœstam animam tegerent oculi:& uultus ex bona spe lęticiam indicaret. Ea quæ secuta est nox multo illi q̄ anteriores quietior fuit. Medici qui primum aduenienti de maternis rebus actum nunciarant:ad patiendumq; erant hortati:mane reuersi temptata statim uena: non inquiunt nostra ope tanta noctis huius est facta conuersio. Tua Cardinalis est medicina:tuo reditu uiuet mater si uiuet. Constantior multo quā ante uena est:atq; æqualior. Ex illa die ægrę semper assedi:& alimenta meis manibus ministraui. Sed interea uariante aliquando morbo coacti sumus in metum sæpe adduci. Creuit nonnunq̄ febris: nōnunq̄ est diminuta. Eo tandem in hāc horam qua scribo deducta res est:ut desperandum non uideatur. Timebamus coniunctionem Lunæ:& Saturni senibus inimicam: quæ ad diem decimum tertium fuit. Timebamus & Lunę angustias:quæ in sequentem acciderant. Dies infestos duos sustineri posse ab affecta ætate: ac ualitudine non facile iudicabant. Transierunt illi beneficio Dei:nec noui incommodi aliquid intulere. Accessiunculæ nonnihil potius est factum interea. Sed ut in uado salutis dicere statutam non possum:sic nec in profundo aquæ periclitari illam contendo. Aetas ut dixi:& mensis Iulius etiam ualentibus grauis. Debilitatæ quoq; morbo uires timendum ostēdunt. Sermo uiuax;corporis motus: excreationes multæ:ac ualidæ:& imprimis alimentorum retentio desperandum non suadent. In manu Domini uita eius:& mors. Ingressus nostri: & exitus ipse est arbiter. Sui iudicii sit dare matrem: atq; adimere. A me illi æternæ habendæ sunt gratiæ:quod audiuit uocem fletus mei: deditq; quod a salute est proximum: ut uiuentem aspicerem: & uiuentem alloquerer: & pia quoq; manu concupitam benedictionem acciperem. Si abibit: hæc illi suppręma a bono filio sint persoluta officia. Sin permanebit:etiam sanctæ matri cedat hęc merces:quod quam dedit:a grato filio uitam accepit. Vos isthinc ne abite. Curate diligēter domestica:tuq; imprimis Iacobe:cuius fidei credo:rege prudētia tua dño absente familiā. Breui quocūq; res cadant reuertar ad uos. Has litteras Soanensi nostro cōmunica & Guidanto

nio:& Ilcinēsi:& Blaxio. Suas quoq; sorori charissimæ: Neptiq; illico red de. Seorsum unicuiq; scribere secretariorum inopia prohibet. Et ante non scripsi: quod quid scribendum esset certum mihi non erat. A meridie in noctem sine febre est Mater. Surrexit e lecto:& q̄q̄ adiuta: in anteriorem aulam uenit. Dies crastina si hodiernæ cōsentiat: contra ego uicturam illam etiam medicis inuitis pronuncio. Nullum harum litterarum apud me manet exemplum. Serua eas in reditum meum: ut in commentarium referant̄ mearū ineptiarū. Vale. Romæ Die. xvi. Iulii. M.cccclxxiiii.

A. Episcopo Soanensi.

VBiq; me pium filium prædica. Salus matris prælata est incommodis omnibus. Non me oblectamenta Balnei: nō ualitudinis ratio: non longitudo uiæ: non anni tempus perterruit quo minus illi suprema officia persoluerem. Vicit iter durum pietas:& animo tolerante labor corporis sine sensu præteritus est. Restituta illa iam est: ac pene ex sepulchro extracta. Exaudiuit Dominus deprecationem meam. Dominus orationem suscepit. Sit nomen eius benedictum in sæcula. Ego hic perendie abibo:& reuertar ad uos: non tam tristis aduentu: q̄ reditu lætus. Si Cardinalis meus sanctæ Mariæ Senis est uenerare illum nomine meo: & suum esse usu & possessione confirma. De cæteris: quæ ad me scribis coram erit commodius q̄ nunc per litteras agere. Vale. Romæ. xviiii. Iulii M.cccclxxiiii.

Campano.

PRæpositum Camplensem cui de rebus tuis mandata ad me dedisti: audiui quotiēs: q̄tūq; uoluit. Sed q̄tū optauit adiuuare nō potui. Quod proximum fuit: eundem instruxi consiliis: & nunc redeuntem ad monui omnium: quę in minus secundis his cœptis tenenda tibi existimem. Si non placent iudicia placeat fides: qua circumspecta sunt omnia:& id pręhensum quod in malis esse minus noxium duxit. Non scribo planius: quod hodierno Senatu:& post senatum auditione assidua fatigatus: ęgre secūda noctis hora hæc scribo: & diligente Præpositi fide: hominis tum attenti:& tui amantis: tum uero minime elinguis. Alias plura otiosus. Nunc Vale.

Antonio Lauro Veneto.

GRatissimum officium persoluisti exempla litterarū mittere: quę ex classe acceperas ī præsidium Scutari missa. Hoc quæso sedulo facias: & conquisita omnia: quæ undecunq; nunciantur cures illico ad Papiensem tuum deferri. Etsi enim angustiæ christianorum uulnera cordis mei sunt; nec sine gemitibus possim tale aliquid legere; non est ta

men inutile illa a me nosci.prudenter scribis Antoni. Dum Cōstantinopolim sinimus expugnari: dum Bosnam:& Seruiam opprimi: dum Calcidē in potestatem saeui hostis uenire:dum non credimus longinquas clades ad nos peruēturas esse:iam ad primam Germaniam: & Italiā populationes: incendia:& terror:Scutarum circumsessum nunc:atq; oppugnatum;si in eandem itur fortunam:nil iam impedimenti hosti superest quin libere terra:& mari uagetur.Sentiet mox cōmunem Italię neglīgētiam ora tota maritima Neapolitani regni:& Agri piceni: & urbes Lōbardię populosae:ac diuites.Arcae plęne:& clausę in culpa malorum horum sunt. Dicā uerius: Zelotopię non necessarię ab omni nos bono opere distinent.Dum ab aliquo semper est metus:dum remetimur pręterita:dum formidamus uentura:cogimur in negligendis publicis salutem priuatorum reponere. Nemo prius suum periculum noscet:q̄ Annibal erit ad portas. Ergo quid sperem nescio:quid cupiam scio.Quid precer Deum hoc mi Antoni est:ut illuminet sensus:& corda nostra: ne tam propinquo hoste:& in tam certo exitio tam diu iaceamus in tenebris. Vale.Romae.xx.Iulii.M.cccclxxiiii.

Stephano Episcopo Lucensi.

MAterna pietas e balneis Romam me rapuit.Agentem in discrimine uidere ante excessum optaui:ut si qua ex praesente filio salus reliqua erat ea miserae non deesset. Veni igitur continuato diē noctemq; itinere:solis sex famulis comitatus. Reperi iam derelictam: sed mox agnito filio uisa est respirare:atq; ita sexto iam reditus mei die:& si incertis uitae indiciis:mortis tamen non certis decumbit:ętate & anni tempore multum grauata. Nescio quem exitum statuerit Deus. Quemcunq; dederit: ferri aequo animo oportebit.Optat Christophorum uidere: idq; p domesticos indicat:non ignara me illi propter impuram uitam iratum. Vt ergo uel defuturae: uel superfuturae hoc quoq; solamen non desit oro dignationem tuam:ut paratis illi aequis duobus comite uno tantum: qui cū tuis uel alienis equis redeat Lucam:iubeas ad uiam celerare.Hic tibi erit de insano & perdito adolescente ultimus labor:pro quo ac caeteris perpessis sum tuae beniuolētiae ꝑpetuo debiturus. Vale.Romae.xxiiii.Iulii.M.cccclxxiiii.

Iacobo Volaterrano Secretario meo.

QVatriduo iam sine febre est mater.Medici salutem promittunt. nos illam oculis intuemur.Dei hoc beneficium est:qui suasit filio reditum.Redeundi mora:celeritas illi erat ad mortem. Bene igitur positum est uię aestusq; incommodum.Discrimine discrimen est superatum:& pia mater pio filio reddita. Vrget nunc illa ut ad uos celerem: mihi meisq; in his aestibus timens.Monitis obsequar nulli nostrū ingratis.

Tu mihi ob seruatam matrē cœnam aduenticiam para:& Vale. Romæ.

Forteguerrę.

TVus languor rationem omnem perturbat meæ profectionis. Si ne te proficisci non statuo. Neq; enim mihi & meis esset aliquid dulce. Itaq; uale primum: Inde de reliquis statuemus. Si eundū erit: ad neminem præterq̄ ad patrem meum diuertere propositum est. Ea domus & publica est:& amantissima mei. Et accepit olim institutorē me um Firmanum: cuius uestigia ibi impressa cupio contemplari. accedit & nepos: cui essem dedecori apud ciues Lucenses: nisi idem tectum me caperet. Itaq; bono animo esto: Episcopo ipso nil apud me charius: nil æstimabilius tanta uirtute. Vtinam factis id præstare possem: quod uerbis hic ca lamus pręstat. Iterum. Vale.

Cardinalis Firmanus.

Falconi Synobaldo.

QVid ad te scribā non habeo: scribere tamen aliquid cupio. Has igitur accipe magis ut responsum quærant: q̄ ut noui aliquid afferāt. Quieui biduo Senis. Cras propero ad aquas Pisanas. Ero ibi integrum mensem. Pro consuetudine tua operam da: ut nihil urbanū me lateat. Vicecancellario imprimis Papiensem cōmenda. Commenda & Mantuano: cuius in eum humanitas supra merita est. Balnea quæ peto ꝓpe Lucā sunt. Inde euocabo nepotem: ut in famulatū Dignationis suæ pri mo tempore ueniat. Dico iterum: Imple folium respondens: & ieiunis iam multos dies auribus cibum ministra. Ex Vicecancellario & Mantuano su gere potes quæ ad me scripturus es noua. Senis. xxvi. Iulii. M.cccclxxiiii.

Io. Pe. Arriuabenus Cardinali Papiensi.

NOn licuit hactenus ob Christophori tui ęgrotatiunculam obsequium ullum: aut aliquod officii genus ꝑstare. Statim enim ut primum in urbem applicuit: tipo tertiano correptus: cōsilio me dicorum: & Falconis nostri continuit se domi: ubi diligenter curatus iam tamen plane conualuit: sicuti te domesticorum litteris admonitum nō ambigo. Illic partes suas gessit Falco noster: qui cum sit in omnes iubente ita hominis ingenio: officiosissimus: Tum imprimis Papiensem: & Papiensis omnia ardenti atq; indefesso studio curat: & nedum quo modo mādata im pleat: sed qua uia melius efficiat cogitat. Ego qui sub eius genio deficio sem per: & tanq̄ minor lucerna sub maiori lumine pereo: non ausus sum ponere falcem in messem alienam. Nondum enim erat in nostrum re ipsa ascitus. Proxima hebdomade introducetur: & qui Papiensis gratia meus semper fuit: noster communi seruitio fiet. Memor sum quid mandaueris. Legi quę litteris tuis in memoriam reduxisti: neq; omnino ignoro quid ætatem illā:

quid adoleſcentis indolem: quid eius ſtatum deceat. nec oblitus ſum quę il lum in famulatu experiri uelis. Puta Arriuabenum tuum: cuius obſeruantiã & amorem tibi ſatis perſuaſum eſſe certus ſum: nihil magis cogitaturum q̃ ut ad probitatem: ac rerum uſum creſcat nepos tuus. Totus ſit in oculis: & mente Domini: & ut omnia uno uerbo concludam ut iuxta uerbum tuum dirigať. Eum hodie inuiſi domi. Placuit indoles: ſermo: geſtus. Viſus ẽ pręſeferre mire ingenium: & ingenuos mores. De eo quid ageret: & an plæne conualuiſſet ſæpius percunctatus eſt Mantuanus tuus: uidetur eum beniuolenti animo excepturus. Nam mihi crede ſincerus: & conſtans eſt animus eius in te. Hæc de nepote. Puto te nunc publica ex me expectare: ſed puteus altus eſt: neq; cum quo hauriam habeo. Myſtica enim nũc ſunt cœli conſilia: ut non facile quo tendant dignoſci poſſit. Videntur ſupra omnẽ expectationẽ fortiora: ad expugnationem Typherni omnino procliuia. & licet pro concordia multa propoſita ſint: non uidentur tamen conditiones recipere. Mulierem fortem quis inueniet? Ecce iam habemus eccleſiã maſculo robore: bonis inq̃ auibus. Comes Vrbini in uexilliferum declaratus nudiuſtertius erat Neapoli abiturus. Si interim Tyfernates non concideri nt ibit ad eorum oppugnationem. Iturus erat Dominus Zanetinus: ſed nunc audio mutato conſilio non diſceſſurum. Qualia ſint Florentinorum: & Ducis conſilia tu in finitimis poſitus plęne noſti: nec minus quo in ſtatu aut diſcrimine ſit obſidio. Dux ipſe exacto Auguſto de profectiõe ad urbem uidetur cogitare: & iam deſcribendis quos ſecum ducturus ſit uacat. Simulet ne an ex animo dicat incertum eſt. Curia qualem liquiſti eſt: & quottidie tanq̃ in magis trito facilius incedimus. Beneualet Mantuanus tuus. Vale & tu domine: & mihi impera ſi quid eſt quod tibi ad animũ confici a me poteſt. Romę. vi. Auguſti. M.cccclxxiiii.

Io. Petro Arriuabeno.

VAleo. Aliud quod ſcribam non habeo. Ager ieiunus ieiunũ quoq; me facit. Valitudinem uero creat liber curis animus: uiciſſimq; lectio: & ſcriptio. Ligones quoq; nonnunq̃: quibus ita incumbo ut ſudem multum: culturæ nil addam. Rident uicini glebas & ſaxa mouentem. Qui Romæ etiam dimidiato pane turgebam hic tribus uix impleor. Vtinam mecum eſſes. Laborum & ſtudiorum communicatio lætiorẽ multo te redderent q̃ moræ Palatinæ: æſtus: & pulueres: & addictæ uitæ tedia quottidiana. Vale. Ex Syndulano. xi. Auguſti. M.cccclxxiiii.

Falconi Synobaldo.

BInis tuis ſub unum fere tempus acceptis: his unis meis: atq; iiſdem breuibus reſpondebo. Grata ſunt quæ de noſtris: & nepo

tis ualitudine nuncias. Melius audire nil possum. Ipsum iam nepotem da-tum Mantuano existimo: & commendatum quo affectu tibi deditissimos soles. Hoc ages assidue: præsertim si bene agentem & te audientem cognoueris. Vnde sit nescio: sed tacito augurio repromittere mihi uideor adolescentis prope perditi sanitatem: de Mantuana domo id sperans quod de mea: quod de Guidantonii: & Episcopi Lucensis non sum assecutus. Id ipsum cõfirmet Altissimus. Vicecancellario nostro gratias refer innumeras. Suspensione non mediocri me liberauit. Pendebam animo remenorãs ea: quæ de sua Dignatione Romæ audiui. In aurem utranq; quiete nunc dormio. Ipsum uero: & Rothomagensem: & Vrsinum satis digne laudare non possum quod in te fabellica uiros se præstitere. Idem mi Falco si præstarent i cæteris meliori longe loco res essent Romanæ Ecclesiæ. Ex primis nostri ordinis bona semper: & mala in cæteros manant. Scutarensem lætitiam id ex tuis litteris perturbauit: quod publice nondum nunciatam secundã nostrorum pugnam ostendunt. Si quid certius afferetur cura ut sciam. Magni ad res Christianas refert repulsos Turcos: & tantæ expectationis dissolutam obsidionem. Protonotariũ Ariminẽsem argui præsens: qd nimia anxietate ualitudinem labefactaret: Verberarem nunc absens si possem: quod quantum ex te intelligo: sui imemor ex alieno rursum pendet arbitrio: rursumq; ægre resurgentes uires quærit opprimere. Hæc omnia: quibus imergimur propter uitam quærimus. uitam propter hæc perdere quæ dementia est! Velle sæpe homini aures: & incensæ uoluntatis calcaria hebeta freno increpationum tuarum. Quod quottidie & uisas: & uideri matrem totis obsequiis imperes pietati huic tuæ æternũ debebo. Vale. Per raptim Senis. xiii. Augusti. M. cccclxxiiii.

Dominico Lucensi.

Absit Dominice pater: ut pro iis quæ ad me Christophoro scribis succenseam tibi: scio fidelis animi hunc esse affectum. Meus i te amor: & tua in me beniuolentia nil debent uisi beniuolum suadere. Ego ad correctionem mente sum facili. Emendantibus nonmodo sũ æquus: sed gratias ago: refero quoq; cum possum: Prophetici uerbi identidem memor. Corripiat me iustus in misericordia uberi. Oleum autem peccatoris non in impinguet caput meum. Sed paucis rationem noui propositi audi: referam ea: quæ cæteri nescientes: superfluo damnant consilium. Literas (ut sæpe tecum sum questus) odit Christophorus. Libros cum præceptoribus iãdudum abiecit. Monitores non patitur. Abiit flagitiosa adolescentia in præceps: nil præter male fortunatam in patre militiam spectãs: Imperiis meis cohiberi erumpentia uitia non potuere. Misi eum ad Guidã-

tonium Picolomineum necessarium meum:ut modestia : & grauitate hoīs
tepesceret feruor. Ita auctoritatem eius contempsit:ut desperari a se sanitatē
dementis adolescentis sępe ad me scripserit. Litteras quia Romæ sunt:mit
tere ad te legendas non possum : sed ad reditum meum habebis: & leges.
Misi ad Lucensem Episcopum:putans sancti Pręsulis ueriturum presentiā:
& mansurum in officio disciplinę domesticæ:quę ut scis castior esse non po
test. Quo ludibrio patrem magnę uenerationis habuerit inspice tu ex exē
plis litterarum: quas ad Forteguerram q̄ ad me liberius scripsit. Estum con
tumacis animi ita efferri significat:ut maiusculis litteris quasi non erranti
iudicio ultimum eius consilium notet. Non erat conscientiæ meæ:non insti
tuti sacerdotalis ad latrocinale stipendium mittere. Pretuli curiam castris :
& domum Cardinalis Mantuani tentoriis Ducum. Tu cum Romæ eram
suadebas ut sinerem illum abire quo insania raperet : Ego quod ad salutē
uitamq; ciuilem fuit propinquius hoc facto delegi : Esse uidelicet illum uo
lui:ubi esse diutius posset: & unde discedere propter uitam ab ingenio di-
uersam non cogeretur. Capitur equis:sine custodibus uult euagari. Absq;
ludis & sodalibus:& libertate esse non potest. Cum Rothomagensi ꝓpter
gallicam familiam non diu fuisset : cum Vicecancellario propter Hispa-
nam:Cum Reatino:Spoletano:& nostro Rauēnate : atq; his similibus ꝓ
pter disciplinam conceptibus suis contrariam. Feci quod sapientes Medici
in desperata ualitudine solent : Consumptis remediis permittunt naturæ
quod superest;& cibos offerunt : qui ad animum ueniant:nil minus putan
tes suę artis eo tempore esse:q̄ ex arte morituro mederi. Ita ego prestitis car
niq; potui:permitto Deo nunc reliqua:& non quę mei iudicii sunt: sed quæ
necessitatis illi indulgeo. Sinamus igitur eum esse ubi effuso iuuentutis i-
petu:& datis ætati quæ præsentis insaniæ sunt:aliquando possit ita ad sani
tatem redire:ut in malefactis persistere. Grandes morbi nisi periculosis cu
rationibus sanari non solent. Familia Mantuana & si festiuius uiuat q̄ uel-
les :tota tamē ex nobilibus est:nutrita apud parentes ingenue:apud Domi
num Clementem liberaliter habita. Presto ad officium conuenit:nec uolu
ptatibus ab obsequio trahitur. A religione quoq; non est aliena. Ea inq̄ re
ligione:non quam cœnobitæ seruant:sed quam in cōmuni uita laudamus:
Ipse uero Dominus quod negare non possumus generosi:est cordis: Inge-
nii ueri:pietatis in suos precipuæ:ut nihil illis patiatur deesse:& aberrare lō
gius iuuentutem non sinat:q̄ unde mox ad uirtutem sit reditus. Nō statuo
illum ad litteras edocendas magistrum : nō ad litigādum quottidie si quā
do uerbo uno aut cupiditate una erratur:sed certe insanire domesticorum
quemq̄ non patitur : ut in leuibus semper indulgens ita in grauibus nunq̄

exorabilis uindex. Quare de nouo Tyrocinio male non sentiamus nec Papiensem damnemus: necessitati non sibi parentem. Credamus ut dixi deo: quae ipsi sanare non possumus. Pater tantae auctoritatis Marchio natus. In ecclesia Cardinalis factus: magnorum Regum: & Principum Romae patronus: Consanguinitate quicquid ubiq; illustre habetur contingens: uel solis nominibus: iis praestare ad reuerendum adolescenti poterit quod nec humilior ego potui: nec Guidantonius: nec Episcopus Lucensis potuit. Nam quod in admiratione: & sermonibus patrum factum esse hoc refers: rideri quoq;: & in alienum rapi sensum affirmas: habes si uelis unde excusare id possis. Sed ego conscientia mea contentus loquentibus: & ridentibus illis silebo: ac reuerebor: nec minus utar iudicio. Papatum nullis artibus ambio: quod tu mihi es testis. Vocem cuiusq̃ nec petii unq̃: nec appetii: quod ipsi quoq; possunt testari. Minus etiam deinceps petam: atq; appetam. Erecto de stercore satis est benignitate Dei ad dignitatem & cõmodum uitae. Sed quod pignus coniurationis esse adolescentem dicant: hoc uno Domini ee sortem meam lamentor: uitae uidelicet & praeteritarum actionum sui Papiensis immemores: tantum sceleris in eo excogitant: Et quod i iuniore nũq̃ uiderunt: in sene nunc uolunt. Gratias illis utcunq; de m̃e in hoc meritis habe: & age. Sed illuminet Deus eorum corda: & sensus. Vt autem mea sola non sua etiam charitas hos stimulos afferat: scio quid cogitem: quid cogitari etiam ab illis possit. Noti mores nostri: satis me admonent. Vale: & consortẽ meam Sueuam ex me saluta. Senis. xiii. Augusti. M. cccclxxiiii.

Io. Petrus Arriuabenus Ia. Cardinali Papiensi.

HOdie Comiti tuo Vrbinati magni honores impensi sunt. Egredientis Pontificis caudam sustinuit. Ad eius tribunalis pedes cõsedit in capella maiore. In missa ante euangelium titulo ducatus ac ueste aurea talari: pileoq; quali & Dux Borsius: ac torque aureo decoratus donatusq; est: ac mox supra nouissimũ Cardinalem repositus fuit. Post missam Vexilla sacris initiata: quorum alterum ecclesiae: alterum Pontificis gerebat insigne: reuerso Pontifice in cubiculum suum: mox omnes Cardinales egressi sunt cũ Duce Vrbinati. Erat ad schalas equus serico rubeo passim tectus donatus a Pontifice: solenni pompa praecedentibus uexillis: comitante Collegio ut mos est: domum quae ei ad sanctos Apostolos parata erat deductus est. Omnia laetitiae: & iucunditatis plena: nisi ea praesagiũ quoddam perturbasset. Nam ad pontem Sancti Angeli siue in petu uentorum: siue fatali quodam influxu: fractis hastis utrisq; uexilla corruerunt. Opus fuit ut ex arce extpales quaedam surrogarentur. Haec post hesternas litteras meas. De Scutarensi ciuitate male auditur. Nam fama est: aut iam

S(7 Caudã grex mium dixit Papiẽñ.

a Turcis captam:aut paulo post capiendam esse.aiunt omnes iam sub diuo pernoctare:quod nihil tectorum amplius superest. Conuulsa enim sunt: ut lignis ad struēdos aggeres uterentur. Audio Regem suadere Vitellio:ut se bonitati Pontificis permittat: bonas ab eo conditiones accepturus. Id si se facturum receperit legatum obsidionem soluturum. Ego eum id consilii suscepturum arbitror:non quod uoluntas cuperet:sed quod necessitas coegerit.nescio quātum spei habeat in Florentinis: & Duce. Legatus omni studio contendit:ne ab impugnatione desistatur:nil enim ait se uereri quin breui urbem expugnet. Benevaleat Dignatio tua. Romæ. xxi. Augusti. M.cccclxxiiii.

Cardinali Mantuano.

DE Nepote nil amplius scribo. Est ille iam Mantuani mei:non meus.ita illi a me datus: ut uel perpetuo futurus sit suus:uel me nunq̄ patruum habiturus. Amborum iacturam necesse est faciat quęrens unius facere. Ego primum gratias Deo ago quod tecum est:Inde tibi:quod tantæ nobilitatis pater seruulum humilem nō sis aspernatus: Si minus ille prudenti: & fideli famulatu referet gratias referam ego seruitute continua:usq; eo nunc per nouum beneficium tuus: ut nullius alterius esse iam possim. De honoribus Vrbinatis:& tifernatibus rebus:& collocatione rerum uestrarum periucundū fuit ex litteris tuis cognoscere. Hoc habuerunt semper nunciata tuæ Dignationis:ut mentita sint nunq̄. Neq; ego eodem iudicio aliorum:& Mantuani litteras sermonesq; expendere soleo. Certius tu semper hauris ac nuncias. Quid autem de Ducatu:& uexillis attributis sentiam his litteris taceo. Seruo omnia ad reditum meum. De obsidione item Tiferni quid cupiam plane nunc loquar. Dissolui eam uidelicet opto:non conditionibus: quę nullæ Tyranno incolumi esse honestę Pontifici possunt. Sed domita ciuitate:In cuius exitu cæteræ urbes nostræ uel parendi:uel imperandi nobis sunt sumpturę exemplū. Non in Vitelliū sed amor in Sedem hoc mihi desiderium excitat. In contentionibus uero:si quæ de Cardinalibus: uel distrahendo patrimonio ecclesiæ futuræ in Senatu sunt:gaudeo quod Sacerdotes uos memineritis: unanimes quātum intelligo ad tuendam dignitatem ordinis nostri: & seruandam hęreditatē patrum nostrorum. Augeat Dominus quod in uobis iam est operatus tam quidem lætandum ac salutare:q̄ hactenus in patribus rarum. Ais conditionē meam hoc tibi meliorem uideri: quod absens alieno sudore uincā: uel sine nota succumbam. Mecum mi pater non sentis:Immo ego deteriorem contendo:quod in specioso certamine uel expers uestræ glorię dicar uel quod non affuerim pugnans:in uicta causa particeps ignominiæ reddar. Adesse

protinus cuperem & operam sanctę Sedi nauare:qualem olim magnis me is detrimentis impensam uidisti.Sed iam certatum esse apud uos debet:uel ad incertam contentionem leui consilio me moueri non conuenit. Quod benevaleas:& in suburranis hortis agas adhuc laudo:& lætor.Quod uero operosum tibi sit tuo chirographo respondere Id mihi etiam te tacente cer tissimum erat.Ad præbenda litterarum sigilla melius:q̄ ad sumendos cala mos magnorum manus a teneris sunt institutæ.Non sit tuę Dominationi ea res curæ.Nostra enim an aliena manu perferantur quæ uolumus :ad be niuolentiæ officium q̄ minimum interest.Mihi quidem : q̄q̄ Seni:ex ueteri disciplina tam leue est scribere : quam tibi iuueni tuo Secretario scribenda iniungere. Vale : & me commendatum habe. Senis. xxvi. Augusti. M.cccclxxiiii.

Falconi Synobaldo.

Onditiones inter Pontificem:& Tifernates accepi : & legi:& diligenter notaui.nescio ad eas accipiendas quinam animus erit Legato.Mihi uero plus uerborum:q̄ rerum continere uidentur: minusq; honorificos nostris tantis conatibus afferre. Aut inchoanda non erat de subditis nostris obsidio:aut inchoata extremis etiam discriminibus non deserenda. Hic unus exitus in utranq; partem cæteris ciuitatibus est: legem daturus parendi nobis:uel imperandi.Hoc quanti ad res nostras sit tu ipse intelligis.Persuaderi poterunt Pontifici multa : multi metus porten di.Hoc quod dico Sybillæ est folium.Protonotario Ariminensi non solum gratias habe:quod earum exemplum tibi dedit mittendum ad me : sed uer bis lætissimis gratulare : quod ultro dedente Pontifice cœnobium insigne in patria accepit.Ad salutem animæ: & commodum uitę uertat id domi nus:Mihi quidem:qui toto animo illum complector : quantum ad fortu nam eius accedit tantum adiungi ad res meas uidetur. Dignus gratia est: & summis quibusq; honoribus:Magnumq; imprimis lucrum fecit ecclesia ex sacerdotali ueste illi attributa.Vita uiuat:& noster sit semper.De Chri stophoro gratum quod nuncias est.Idem sentit noster Artiuabenus. Iudi cia uestra utinam post paulo non sint his primis diuersa.Igniculi ætatis: ut cito se offeruntt:ita cito in fumos soluuntur.Ego tamen ut scripsi male non spero : Putans mutationem Domini : & domus ad mutandos sensus ua lere etiam posse. Pic:& ex mea imprimis sententia fecisti:brixiensi Epi scopo in languore hoc suo charitatis : & beniuolentiæ nostræ offici um soluere. Plane diuinus es : & quod placiturum Papiensi est: studio

amantissimo semper anticipas. Gratius quicquam praestare mihi non poteras. Quotiens Dignationem suam uisurus es (uidere autem q̃ saepissime opto) quod nunc fecisti totiẽs precor ut facias. Magnae uirtutis praelatus est: & decus in ecclesia singulare: uotis omnium ut nobiscum sit a domino deposcendum. Vale. Senis. xxvi. Augusti. M.cccclxxiiii.

Ioanni Petro Arriuabeno.

Magis officio tuo significandi quę acta sunt Romę: q̃ rebus ipsis sum delectatus. Cur ita acciderit a me praesens intelliges: nec a me qua es animi bonitate dissenties. Nunc epistolae ne in alienum incidat: hic paucis sit modus. De Scutarensi fama pernimium tristor. Biduo ante de soluta obsidione nunciatum hic erat Senatus Veneti litteris: nunc rursum per te in moesticiam primam redimus. Respiciat fidelem populum Deus: & oppidum seruet: in cuius salute non tanta pateat in hanc prouinciam Ianua. Eo etiam refracto claustro: quid amplius non apertum ad lugendam ruinam? O miseram Italiam olim dominam orbis: cui tam impura: tam impia: & tanto: tãq; praesenti tumultu strepens barbaries nec aures excitat: nec oculos aperit. Rapimur numine manifesto ad extremũ interitum: nobisq; haud dubie iratus est Deus: qui iis potissimum consilium eripit: a quibus est propter peccata auersus: ut uidelicet uidentes non uideant: & audientes non audiant. Sed facilius lamentari: q̃ persuadere haec possumus. Quod uero ad Vitellium attinet: male illi sit in hunc: sequentẽ q; annum: si nõ Ferdinando Regi auscultat. Suasione illa salutari nil ad se seruandum: nosq; molestia liberandos: uel breuius esse: uel certius potest. Sed hunc quoq; uereor ne ad luendas pręteritorum poenas excecauerit Deus. Vtraq; pietati suae: quando consiliis nostris nequeunt: regenda linquamus. De adolescente Christophoro: quod bene sentire iam uidearis summę mihi est uoluptati: Vt sequentibus initia haec sint consentanea. Ego quoq; nescio quid in melius augurari incipio. Plaerunq; enim mutatio loci ad salutem fuit non corporum tantum: sed etiam mentium. Hoc si ex tuo: & meo desiderio acciderit: erit quod gratulemur illi: & laetemur nostris consiliis. Si minus: id in malis erit solamen: quod nullũ ei charitatis: & necessitudinis officium non praestitum ab ambobus uidebimus. Quae uero ad minuendum feruorem: & tenendam in disciplina adolescentiam pręsens monstraui: absens & probo. Vale. Senis. xxvi. Augusti. M.cccclxxiiii.

Ioannes Petrus Arriuabenus Cardinali Papiensi.

Biit hinc Vrbinas tuus decimo calēdas Septembris recta ad exercitum suum:que:ut aiunt:hodie perueniet. Studiosus est cōcordiæ inter Pontificē & Vitellium:sed nisi se ministro: auctore rege.nam q̄tum uideo Ducis gloriæ:& existimationi infensior factus est. Si e sententia componi non poterit armis dirimetur. Pontifex in hanc sententiam:q̄ ad continuandam expugnationē procliuior est sua sponte. Sed hūc affectum tollit legati spiritus uehementior:q̄ par sit. Nullas conditiones:nisi ut ciuitas:& omnia suo arbitrio permittantur uidetur admissurus. Sed in tanta nostrorum pertinacia:nisi externis armis adiutus fuerit: Vitellius concidat necesse est. Aiunt tamē Florentinos quottidie nouos milites scribere: & copias augere:iamq; ad duo milia equitum coegisse:ut Vittellio laborāti subueniant.an ut ad suspitionem: & metum rerum suarum præsidia sibi comparent:id faciant incertū est. Ioannes Pōtificis ex fratre nepos: comitatus est socerum in castra. Illic celebrabuntur spōsalia. Cardinalis ad paucos dies relicta prouincia Vexillifero in urbem redibit.regiorū desideriorū fautor:& protector tum curabit:ut Senogallicū negociū e sniā absoluatur. Iam huc missus ē Secretarius Amalphitañ Ducis:huic rei cōsensurus. Nā ut hoc faceret quędam Castella suo comitatui finitima accœpit a Rege. Video patrum uoluntatē auersam:sed:quod pace tua dixerim:solitę incōstantiæ memor non satis cōfido. Parua spe aut metu mutari facile poterunt. Iā callent hi quo pugnādi astu superentur. Susurrari audio nescio qd de nouis Cardinalibus:serio ne:an ut hoc monstro fratres tui ad cōsentiendum alienationi inducantur tu cogitato. Postremo Senatu ingressus curiā Pontifex inde exorsus est:Ociosi sumus quando ergo alia negocia nos nō premunt bonū est:ut aliquid de creandis Cardinalibus nugemur inter nos. subiecit Vrsinus. Cōtenta sit sanctitas uestra. satis enim apud efflagitātes purgare se poterit:quod uerbū fecit. Tum ut audio silentiū de ea re fuit. Post nouissimas meas:quas cuidā familiari nostro ad te dedi: litteris Venetorū nunciatum est solutā esse obsidionē Scutareñ: Turcos oēs desperatōe uictorię prouincia cessisse:qd uniuerso xp̄iano nomini gratissimū esse debet. Falsum fuit quod scripserā de loco Ducis Vrbinatis. Erraui aūt sub alieno iudicio. Post tradita insignia accœperūt eum mediū duo Dyaconi: deduxeruntq; ad suggestū dyaconorū: ubi cū paulū stetissent: illi mox ad cathedrā Pontificis rediere. Ipse uero ad suggestū pręsbyterorū deductus postremus loco cōsedit: māseruntq; dyaconorū subsellia uacua. Hęc sunt minoris oraculi dicta. Tu si maiora uis cōsule Delphos:& Ammoneñ. Christophorus tuus ualet. cōmendo me dignationi tuæ. Romę.xxvii. Augusti. M.cccclxxiiii.

Iacobus Minutolus Iacobo Cardinali Papiensi.

ARmorum strepitus: clangor: tumultus abeuntis nūc exercitus non sinunt scribere multa. Et nunc temporis angustia prohibet: quod antehac uetuit honestas: & institutum Papiensetut secretarii suo utentes nomine taceant: quod feci hactenus. Veniente tamen hoc nuncio: ut ex eo cognoui Papiensi numini dicato: non potui ulterius silere. Res castellana ita est coepta: & absoluta. Pridie q̄ agrum Castellanū attin geret exercitus missus sum ad tentandum Castellanorum animos si per de ditionem: aut honestam pacem fieri posset: ut hanc ruinam euitaret hic mi ser populus. Conditiones pacis proponebantur plurimæ: & nō spernendæ. Surda tamē aure pertransierunt omnia. Venit exercitus: obsedimus urbē: fruges defectæ. Oppidani ut uerbis prędixerant: ita strenue propugnabāt. Multis incursionibus factis: illisq; fortissime defendentibus ad Bombardas uentum est. Prima a Perusinis ad uecta prio ictu in frustra disiecta est. Duę Romanę partim Tyberi: partim terra aduectę metum inauditum incusse ruut obsessis. Altera tandem post coeptum opus ad dies octo malignitate pulueris: tum humiditate defecit in cauda. Attulerūt duas alias ex Cesena. Altera tandem eodem modo fracta est. Inter hæc actum tacite de conditio nibus pacis: & res apud Regem: Ducem: ac Florentinos tractabatur. Sup uenit Comes Vrbini Dux nouus: & iisdem conditionibus rem composuit: quæ a nobis fuerant inuentæ. Sub eius fide Nicolaus Vitellius in castra p ductus est cum maiore filio. Inde nos in urbem excepti sumus. hodie pom pa Legatorum introduximus duodecim Exititios ex primoribus: quos ta men eodem die reduximus. Nicolaus Vittellius cum nōnullis ciuibus Ro mam uenit. Conditiones hæ fuerunt scriptę: Ciuitatem liberæ dispositioni Pontificis relinqui plæniori dominio quam unquā fuerit tempore alicuius Pontificis. Nicolaus Vitellius: & eius bona omniumq; ciuium: & personæ securus sit. Ager omnis restitutus. Hæc hac die facta: qua Legatus abiit so luta obsidione cum Duce Vrbini ad fractam: loco prius designato ad arcē in urbe erigendam. Romam redimus recta: relicto tamen domino Christo phoro de Forliuio uiro strenuo: & omnium diligentiam excedente: ea febre correpto: ut non putem uisurum eum quartam diem mensis. Quod sine gemitu: & lachrymis referre nequeo. Ita mihi erat coniunctus: ut nemo in me maius iure amiciciæ imperium haberet. Aetas: & remedia plurimum pn̄t. Dubitāt medici. Ego quoq; in re ēt securissima timeo. Multa erant scri benda: quæ & dolor: & milites expectātes nō sinunt: ut ex stilo & litarū for ma cognoscet tua excellētia: cui deditissimū Nucerinū cōmēdo. ex castro℞ loco apud Tyfernum calendis Septembris inclinante sole. M.cccclxxiiii.

Ioannes Petrus Arriuabenus Iacobo Cardinali Papiensi.

VTinam multos Papienses haberet respublica christiana. Vtinam tecum alii sentirent: & facerent. Auctoritas sedis: Religionis ueritas: dominandi potentia nobis cōstarent: Sentiret Turcus dissipari consilia sua: & uires suas. Ad eius ferociam contundendam salutari exemplo Italiæ principes excitarentur. Iuuaret omnes in officio manere: & uestigia sancta subsequi. Sed ut inquis: lamentari hæc potius: q̄ persuadere possumus. Deditio Tyfernas magno gaudio a nobis excepta. Nam ubi ad uesperam nunciata est; ad molem Hadriani clangores tubarum exaudiri: ac oīa lætitię signa conspici. Victo Spartaco aut Sertorio tales fuere populi acclamationes: talis urbis facies. Rediit in sententiam: & desiderium tuū Vitellius: & meliorem mentem induit: q̄ sperabatur. Sibi & ecclesiæ quieti consuluit. Ego tamen non crediderim hanc esse uictoriam dedititiam: quā puto conditiones pristinas præcessisse: uademq; intercessisse Ducem Vrbinatem. Non torpet ingenium uafrum Ignem: & aquam scit sine alterius iniuria cōmiscere. Hi tamen deditionem nuncupant. Et quoniam Legatum: & Ducem cū Vitellio redituros aiunt: uideor intueri iudaicum triumphū: qui patri: ac filio communis fuit. Exercitum ecclesiæ aiunt in Spoletanum agrum peruenturum: ut quibus relegatio indicta erat: si parere noluerint armis cogantur. Non enim in relegationis terminos: sed quo cuiq; libitum erat secesserant. Reliqua existimo quietura. Hæc de nobis. In Germania furor ille bellicus: qui coloniam Agrippinam inuaserat surgit in dies. Pulso antistite ex urbe ad alteram ripam Rheni Burgundus insultat. Oppidum quoddam munitissimum obsidet. in altera est Lantgrauius Hassiæ canonicis fauens: suis & totius fere nationis præsidiis potens. Creuit inter illos indignatio: neq; legatus: qui eo accesserat concordiæ spem ullam habet. Ita post Moguntiacam cladem huius desolatio subsequetur. Scutarense negocium: ut accoepisti: iam bene processit. Venit cum Hungaro orator Vssoncassam: qui ingentem exercitum pollicetur: modo Hungaro ad suscipienda quoq; arma pecunię hinc dentur. Nil se uelle prçter dominium: quod uxori debetur. Quā uera sint semper quæ ex tam remotis locis nascūtur nescio. Vale. Romæ. iii. Septembris. M.cccclxxiiii.

Ioanni Petro Arriuabeno.

EXitus Tyfernatum rerum non indecorus ecclesiæ est: si modo: ut scribis: exterior species turpe aliquid non uelat interius. Aut cum Pontifice Vrbinas: aut cum Vrbinate Vitellius id pepigit forsan: quod timeo. Aut uero id est: quod non miror minus: q̄ lætor: respexisse Deum in faciem ecclesię suę: oblitumq; erratorum nostrorum correxisse consilia: quę non minus ad pestem: q̄ ad salutem uidebantur procli/

uia. Reteget dies: quod forte nunc latet. Bellis germanicis plurimũ tristor. Quid enim aliud debeo? Ardebit mox natio tota. Sedes coloniensis discer pta olim a uicinis latronibus nunc etiam ab externis extremo interitu ca det. Tum uires bellicosæ gẽtis uicinæ iam Turcis ad magna queq; idonei sic inter se collidentur: ut cum maxime necessarium fuerit: quietem potius habeant: q̃ Christi opus deposcere. Hi sunt fructus: quos ex stultis pastori bus colligit apostolica Sedes. Tres iam illustres ecclesię sub talibus cecide re: Maguntina: Leodiensis: & hæc infœlix de qua nobis est sermo. Alię nõ mutato ministerio nostro in easdem calamitates labentur. Deplorare om nibus liceat: quod nemo sanat qui potest. Nam quod ad Legatum Cassa ni attinet tam puto spem longam quam affert: q̃ is a longe est: per quẽ ista iactantur. A Trãstauranis expectabo nostram salutem Maumethũ sequẽ tibus quam christiani non parant cum uicini hostibus tum sui multum: & Dei nostri maxime negligentes? Sed querelis sit finis. Vale. Idem ego apud Senenses hos conor. Senis. vii. Septembris. M.cccclxxiiii.

Cardinali Mantuano.

SI tibi absenti non pręstiti scribendi munus: quod nunc a præsen te accipio: id uelim mihi indulgeas. Tẽpora Pauli querelis quot tidianis: & suspitionibus plæna in causa fuere. Scis nunciatum quodq; etiã leue: quanta acerbitate solitum est ab illo castigari. Rari erant Senatus: In quibus hunc: uel illum nunciatarum rerum: quasi proditę eccle się non designaret. Hoc eo magis a me: q̃ a cæteris erat cauendum: quod propter illatas imerenti iniurias alieno a se aio esse me iudicabat. Sed nunc in uita liberiore si te abesse continget alium senties Papiensem. Nullum ac cidet factum aut dictum: etiam in plebe obscurum: quod ab illo primũ non audias. Pręteritis tantum uelut a bono patre sit uenia. Ad rem Tifernatem abunde qd lamenter: & respondeam habeo. Heri ad me uenit Bacius Vgo linus Paulo ante Tiferno profectus. Retulit in deditione ciuitatis se affuis se. Nihil illa turpius potuisse fieri affirmat. Acceptas leges a nostris non datas cõmemorat. Non admissum Legatum nisi quibus custodibus Vitel lio placuit. Pedites tantum ducentos intus receptos: atq; eosdem ita p ciues dispositos: ut non præsidere ipsis: sed in alieno esse pręsidio uideantur. Veniẽ tem Vitellium in conspectum Legati contumacis adhuc animi: & uictoris potiusq̃ uicti signũ dedisse. Nõ cecidisse in genua: nõ supplici usum oratõe: Nõ facinoris pœnitentiã ostẽdisse. Leui tñ detectione capitis: & colli incli natione ad speciẽ non honorẽ indicasse ibi esse Romanæ ecclesię Cardina lem. Venire nunc Romã scriptis & obsignatis ante cõditionibus. Tulisse a Ferdinando Rege documenta Vrbinatẽ ad obligandã eius pro Vitellio

fidem obligatam esse soléniter: quod non reducentur exules nisi quos ipse uoluerit: Quod nec rebus eius: nec uitæ nocebitur: Quod remittet incolumis domus: & huiusmodi quædã ad confirmandam non tollendã de ciuitate Tyrannidem pertinentia. Hęc si uera sunt mi Mantuane uide quã mercedem hic noster pro ducatu: & uexillo rettulerit. Pluris amicum ueterẽ: q̃ nouum beneficiũ fecit: unaq; opera æstimationẽ Romanæ Sedis: & legati ad suam: & Regis gratiã est nundinatus. Miseram fortunã ecclesię: apud quam nemo iam crescere nisi per sua detrimenta: & incõmoda potest. Sed tu isthinc quæ ad uerum sunt facta scies melius: & certius nunciabis. Baccii tantũ narrata hęc sunt: cętera quę in tuis lrĩs cõtinentur: ut sapienter scripta sunt: & amanter significata: ita a me mille gratiis itellecta. Beneuale: & donec absum inchoatã charitatẽ continua. Senis. ix. Septẽbris. M.cccclxxiiii.

Sacramoro Protonotario Ariminensi.

Iam gratę fuerunt litteræ tuæ: q̃ rarę. Id uero in illis gratissimũ: quod non beniuolentiam modo sed eruditi quoq; sermonis elegantiam pręferunt. Alterum in dubium nunq̃ uenit: alterius me aliquando decepit opinio. Errasse admodum lætor: nec tam hactenus expẽdisse quid mores: q̃ quid sagulum militare meo Sacramoro potuissent afferre. sed institutio uetus nouæ nũc uesti: & noua uestis ueteri institutioni apte conueniunt. Optabilem hanc societatem ille tibi fortunet: cuius forti sapiẽti consilio te addidisti. De tyfernatibus rebus: quando ex dignitate Sedis nunciãtur compositę: nil attinet scribi. Vtinam sint ita compositę: ut nullã turpitudinẽ celent: & mox nouos motus non excitent. Principi tuo nescio q̃tum illę contulerint. Gratiam quã tanto ingenio: & tantis angoribus ante parauerat: uereor ne uel substulerit totã: uel certe languidiorem reddiderit. Scribe quo loco nunc estis: nam Neapolitanos regnare est rumor: & solos in precio esse. De Senogallica ẽt præda aliquid nuncia. Abductam eã iam puto. Ita infirmi animi patrum: & amor Pontificis in suos: & præsentis Vrbinatis melliti astus mihi promittunt. Bis ille de Senogallia: & Mondauio paucis annis uictoriam rettulit: armis primo: nunc artibus. Eadem fœlicitate mihi crede: post paulo Fanum: & Mondauium: & uicina quoq; noui generi nomine adimet. O Paule secunde ubi tua nunc est in parandis: & retinendis rebus ecclesiæ laudata attentio? Sed de his alias. Laurentius medices improuiso Senæ me uisitauit. sermo de rebus his multus. Acris castigatio mea: uel quod non siuerint Pontificem arbitrio uti: uel quod non ipsi de Vitellio reducendo gratiam præripuerint Vrbinati. Reliqua a pręsente cognosces. Nunc Vale.

Ioannes Petrus Arriuabenus Iacobo Cardinali Papiensi.

Vm mihi nunciatum esset hunc cursorem Florentinum repente abiturum statui has tumultuarias ei ad te dare. Hoc mane rediere Legatus:& Dux Vrbinas ad ædes Beatæ Mariæ de Populo: ex mandato Pontificis omnes Cardinales occurrere: sed non potuerunt ꝑuenire assuetumq; malo ligurem. Descenderat ipse iam in ecclesiam ante ortum solis ueniēs ex castro nouo. Deductus est in palatium solenni pompa. Pręibat Dux medius inter Præfectum: & Comitē Hieronymum. Hos antecedebat Vitellius inter quosdam nobiles. Ascenderunt Cardinales in cameram consistorialem: ad quos post paululum euocatus Vitellius sigillatim: & quasi nomenclatoris uicem gerente Duce omnibus deosculatus est dexteram. Hoc peracto: relictis illic legato Duce: & Vitellio abiere Cardinales non uiso Pontifice: quem aiunt febre cōtinua ęgrotare: ob quam neq; uesperis: neq; missæ Virginis interfuit. Quicquid fit magno studio celāt quod: & suspitionem auget: & multorum iudicia ad hoc tempus pręscripta nescio quid accumulant. Despondit Ferdinandus Rex filiam Regi Hungariæ. Magna etiam in spe habent affinitatem Ducis Burgundię: cuius unicam filiam sit accepturus Fredericus Ferdinādi filius a Duce adoptādus. Aiunt mox expectari Neapoli Bastardum Burgundiæ cum quattuor triremibus: ut Fredericum secum abducat. Cōmendo me. D. tuæ. Romę. viiii. Septembris. M. cccclxxiiii.

F. Cardinali Mantuano.

N senogallico negocio dabitis manus: q̄tum intelligo: uel forte iam cum hæc scribebantur dedistis. Pontificum tormenta multo sunt grauiora: q̄ ut patrum infirmi parietes ualeant sustinere. Sic Flaminia redempta nuper tot nostris laboribus: a Piceno ꝑ coniugiū nouum diuisa direptioni ueterum: & præsentium tyrānorum d̄inquetur. Miseram Romanam ecclesiam: cui tantum obest: & obfutura semp est caro. Nam quod ad peregrinationem Ducalem attinet: quid aliud dicam q̄ sero aliquando homines sapere: & plęrūq; ad dāna dedecus addere? Mediolani seruandus erat Pontificis animus: nō Romæ amissus quęrendus erat. illud prudentiæ suæ: hoc alieni cum sermonis: tum admirationis est totum futurum. Venturum autem illum nō puto. Via est longa: & autūnales imbres propinquant. Tum Florentia urbs ad medium iter obiicitur. Cum libertate scribo quod sentio. Cura pro sapientia tua ne libertas hæc obsit. Quod me hic tanq̄ Hannibalem Capuæ timeas eneruari: depone timorem hunc Mantuanæ. Primum enim nō in Asia fuisse: ut inquit Cicero reprehensibile est: sed in Asia incontinenter uixisse. Deinde attendendæ mihi sunt rationes meæ domesticæ. Annorum. xiii. Cardinalis adhuc censu infra mediocrē

detineor. Nulla annua a Pontifice penduntur suffragia: nulla absens lega tio subuenit. Ex sacerdotiis meis nondum ex ueteri procella quietis non sa tis ad sustinendum annum porrigitur. Quattuor hi menses æstiui secessus: quibus ex priuatis prædiolis alor: magno sunt ad miseriam declinãdam suf fragio. quos oro mecum benigno animo patiare. Assim ego uel absim: ne q; consiliis uestris accedit quicq̃: neq; rebus decedit. Posteritati forsan hoc paululum ocii afferre aliquid: nisi decipior: poterit. Laurentius medices his proximis diebus mihi non expectanti subito affuit: & mecum diem inte grum fuit. Aduentus eius species: uisitatio amici Papiensis est uisa. An uero aliud re ipsa spectauerit plane me latet. Acceptus autem a tota ciuitate: & summo magistratu honorifice est. Tum munere supra priuati cõditionem donatus. Lustrauit urbem: & quæ hic spectatu digna putantur cupide inui sit: Charus oibus: & charitatis in hos suæ documenta relinquens. Beneuale: & me cõmendatum habe. Senis. xxiiii. Septembris. M.cccclxxiiii.

Falconi Synobaldo.

NEcessario Protonotarii Ariminensis prorogo ad arbitrium tem pus preturæ. Adeunti locum: & bene administranti successor non dabitur. Agentem secus Protonotarius ipse domum remit tet. Mea omnia sua cum sint: iustæ curæ esse ei illa oportet æque ac mihi. ti fernates res si non decipit species: malũ exitum non habuere. Plus beniuo lentiæ pręstitit ecclesiæ noster Vrbinas q̃ credidi. Sed utinam his delinimẽ tis parata ad extorquendam Senogalliam uia: post beneficium accoep tum non retegat faciem ueri. Quod tu de facilitate patrum uereri uideris plane timeo ego. Fortes non erunt. Seruient damnosæ gratiæ omnes. Atq; ita re stituta tot discriminibus: tot stipẽdiis a Pio Flaminia: uno languentis Sena tus decreto in tyrannidem antiquam redibit. Quid enim interscissa quasi uallo quondam a continente Piceno prouincia nostri sit magis q̃ alieni ar bitrii? De uestiendo in hyemem Christophoro miror quod scribis. Quæso te per amiciciam nostram significes mihi utrum tuo: an alieno iudicio eius me rei admoneas. Verum a me omnino expedit sciri. Vale. Senis. xxiiii. Se ptembris. M.cccclxxiiii.

Io. Petro Arriuabeno.

VT Mantuani ad me litteræ tuas faciunt breuiores: Ita ad illum meæ pręsentis breuitatis sunt causa. Sentio recte. Extendit pau latim ambitiosa Neapolis in omnem Italiam brachia: non sua tantum cogitans retinere: sed aliena in eundem fascem colligere. Arbitrio autem omnium ad eam mox delato quid erit nobis aliud q̃ seruiendum? Et q̃ subdito nostro subiicienda Ecclesia? Cecos: qui hęc non intuentur. Solu

tos qui negligunt: sibi infensos qui cum possunt non prohibēt. Accepto damno de claudenda Ianua cogitabunt: feri suis & caeteris irridendi. Va le. Senis. xxiiii. Septembris. M.cccclxxiiii.

Laurentio Medici.

196 NOn mentior tibi Laurenti quem amo tanq̄ oculos meos: Ad uentus tuus in hanc ciuitatem: & familiaris illa diei unius apud me mora: & eorum libens inspectio: quae Senenses prima apud se putant: sermo quoq; de publicis habitus grauis: & uerax: & pacati ani mi index: tantum tibi gratię apud ciues hos peperit: ut in hanc diem uel so la ea res loquendi & gratulandi occasionem uulgo pręstiterit. Prędicant te amicum huic Reip: Aui imitatorem: qui surgentes dissensiones semper op pressit: & libertati Senensium fauit. Admirantur quoq; prudentiamque: su pra conditionem aetatis aeque in dictis factisq; eluceat. Addunt te hominē bonū: osorem malorum: quieta consilia tuopte īgenio semper spectantē. Documenta afferunt: quod Foyanensis: & Lucinianensis cōcordiae auctor fueris biennio ante: Et nunc uix dum reuersus Florentiam decerni ciuē ad litem Montepolicianensem curaueris. Quorsum haec Papiensis? Ut nō fru stra uenisse lęteris: Ut non facile nascentem beniuolentiam negligas: Utq; etiam oblatam occasionem continuandae gratiae colas. Inops: & tenuis res publica si non publicis uestris: at priuatis tuis amiciciae opinione non po test inutilis esse. Audi rem leuem: sed ad gratiae argumentum notatam. De cerni munera publica nisi in concilio ciuitatis lege non possunt: Quae a ma gistratu aliter decernuntur nisi probentur ī populo: priuato oneri cedunt. Raro priuatim decreta publice solent probari. Munus tuum ex iis fuit qd̄ propter diei angustias a populo decerni non potuit. Ad probationis autē rogationem cum uentum est: tanta post abitum tuum est oīum uoluntate accepta: Ut in trecentis atq; eo amplius suffragiis: uix duo sint īueta ad uersa. Perpetuas has populares uoluntates nō solere esse confiteor sicut nec nauigantibus sunt semp uenti secundi. Verum ut in tempestate periti nau tae fluctuum contumelias arte magis q̄ qui conantur euadere: Iidem tran quillo mari remis uelisq; occasionem secundae nauigationis adurgent. Ita tu mi Laurenti: q in ciuili uita es princeps: & multa quottidie cū populis cō trahis: etiā cōmotiorem aliquādo hunc populum ingenio perfer: & redeū tem amplectere: atq; omni popularitatis genere propter te tibi deuinci. Ha ctenus haec: & ex fide non falsi amici. Si quid de Urbinatis stipendio aut Venetorum foedere apud uos noui consilii est: opto quoad per commodum publicum liceat: id ex te noscere. Ego ex urbe accepi hodie litteras a patre ordinis nostri: quarum ad te mitto exemplum. Inspice si quid in his conti

nec aliud de tibi ñ significatũ:& Vale.Senis.ultia Septẽbris.M.cccclxxiiii.

Io.Petro Arriuabeno.

ERgo si Senogallia:& Mondauium Duci Amalphitano Iure de bentur:iure in nouum Dominum pheudum transferetur? Vbi cõ munis illa utilitas: sine qua recte nec plane diffinitur iusticia? An ñ tollit tota fano Fortunę inter Vrbinatis generos duos:q̃ iter bina ca stra obsesso? Cesena quoq; & Bretenoro:& tot munitis opportuñisq; oppidis intercluso Picentum præsidio hostium cupiditati relictis? Quid affert ho nesti species honesto sublato? Vtrum ad uerum an ad ueri umbram erunt Sacerdotum consilia? Iuste Amalphitano loca illa debentur. Iniuste haud dubie in alterum transferentur damnis cõmunibus ita pspicuis? Quid ita? quia non possidet Amalphitanus. Quia si possideret nil est ei cum Vrbina te cõmune. Pingite si uultis uelate:& quoduis nomen facto imponite. Erit tandem quod dico. Iusticiæ uis afferetur. Mantuanum laudo: quod supra annos:& supra subsellium diaconale tanta uirtute rebus nostris subueniat. Egregia semper ab patre illo expectaui. Decussis prę sertim iuuentutis iam prætertitæ floribus. Vir a modo est:& cum ætate surgit sensus & Zelus: & mens consentanea generi. A dextris illi sit Dominus ne in æternum cõmo ueatur. Beneuale:& cura ne scandalo mihi hę litteræ sint. Tecum ut mecũ libere omnia loquor. Senis. Vltima Septembris. M.cccclxxiiii.

Francisco Cardinali Mantuano.

MEliore aliquanto loco q̃ iudicabam res nostræ uidentur eẽ dãnis prę sertim communibus dilationem summentibus. Qui addit ad diem ad salutis spem addit. Sanantur multa tempore: quibus ratio mederi non potest. Forsan difficultatibus tam multis in re Senogalli ca obiectis exitum sortiemur quem nunc minime nostri oculi uident. Pe trus Apostolus præses Ecclesiæ:cuius patrimonium in discrimine est cau sæ sacerdotum suorum subueniat. Te autem Reuerendissime pater satis di gne laudare non possum:quod quãtum ex urbe accipio dignitati Senatus non dees. Libere de publicis sentis:& fortiter sententiam dicis. In prę senti quoq; consilio ita explicuisti rationem omnem conscientiæ tuæ:ut nec de fuisse tibi mentem:nec uerbum:nec Zelum in domo Dei:nec magnitudi nem etiam animi prædicent. Recte pietas diuina te ex manifestis periculis eripuit:ut esset:qui acceptæ gratiæ memor persolueret Vicariæ sedi: quod in tanta libertatis inopia in plęrisq; nostrum sępe reqrimus; Ita facito Man tuane:& in hanc Domini semitam plano gradu incede. Quantum ad dies tantum ad animi robur accedat. Prætenta omnia indulgeri annis merito possunt. Hęc initia confirmatę ætatis sicut instituisti dicanda sunt Deo:&

quottidie magis stabilienda præclaris operibus. Summa omnia ad summā in ecclesia gloriam habes: genus: ingenium: linguam: auctoritatem: & gratiam hominum conatibus tuis fauentem. Tam chara Christi talenta desodienda non sunt: sed ad lucrum cōmunis operis conferenda: ut uocem eius merearis audire: Serue bone & fidelis quia mihi fuisti fidelis intra in gaudium domini tui. Via etiam hæc si mercedem in sæculo quęris: ad secundam inter patres opinionem: & conciliandam beniuolentiam: & studia comparanda: & id deniq; consequendum: quod a raris nostrum non cupitur: multo est breuior: q̄ quę ad dedecus & interitum ducit. A summa mea in te charitate pauca hæc quæ uerbo tecum sępe ęgi litteris nunc repetunt̄: & simul gratiæ habētur pro iis quę in Cassani & Hungari postulatis acta in Senatu commemoras. Beneuale pater & Domine. Senis die primo Octobris. M.cccclxxiiii.

Cardinali Senensi.

PAtre tuo Nanne fœlicior quisq̄ Senis per hos annos non fuit. Vidit gloriam Pii. Coniugem suam sororem Pontificis sensit. Sobolem pręclarissimam tulit. Te Romanę ecclesiæ Cardinalem cognouit. Antonium magni generum Regis: Iacobum & Andream ordine equestri: opibus & uirtute insignes. Ad summam senectutem ualitudine integra uixit. Patriæ est functus honoribus. Idem in complexu suorū defunctus inutilis iam per annos sibi: & domui. Tam secundis rebus addere fortuna nil poterat. Multa uel casu uno miscere: Fœlicem obitum angoribus longis excipere molliciem arguit: non rationem. Pertulisti hoc anno dura complura: casum hunc quoq; ea animi comitate perfer: quam tibi dignitas tua & uirtus imponit. Patientię exempla conueniunt cæteris: Sacerdotibus autē nobis sunt debita. A zelotopia mea magisq̄ ab inopia consilii tui hæc pauca sunt: quæ bono animo accipe. In iustis autem mortuo persoluendis: & funere honestādo: matri: & fratri non deero. Sic Pio: & tibi: & patri tot illustriū filioꝝ debet̄. Vale. Senis. calēdis octobris. M.cccclxxiiii.

Laurentio Medici.

FIducia inchoatę inter uos beniuolentiæ scribunt ad te Senenses: & in te referunt spem omnē dirimendę litis de finibus iter Montepolicianenses: & Clancianenses. Audi eos te precor: & Papiensi crede. Res non magna fructus paritura est magnos. Ego nil aliud conor nisi ut tua sit ciuitas hæc: & illa uti fidenter tuis temporibus possis. Conatum hunc meum adiuua beneficētia tua. Maiorem meo iudicio occasionē obligandæ tibi publicę uoluntatis: & confirmādi amoris offerre fortuna n̄ potest. Tam opportunum ad lucrum tempus non est sinendum inutiliter

labi : quod per hos forte annos rediturum non est. Meæ huic libertati ue-
niã da:quando ab amore est tota. Vale.Senis.v.Octobris. M.cccclxxiiii.

Guillelmo de la Cruce Heremitę.

QVamuis nunq̃ te sim allocutus dilexi tamẽ ut hominem bonũ: 136
& Christum in nuditate sequentem.Romæ etiam cum de Cru-
ce:& prædicatione tua ageretur apud Pontificem:pro uiribus iu
ui.Audio Senensem agrum:& bonam Senensium mentem tibi non displi
cere.Id si ita est iudicium laudo.Habet utrunq; quod huc uenientibus me-
rito placeat. Nam & aer atq; ager ad sanitatem mentium & corporũ per
tinet:& hi ciues suapte natura ad cultum religionis sunt iclinati. Imprimis
te amant.tuæ integritati omnia tribuunt : & inocentem uitam uenerantur
ac prędicant.Si quis tibi locus ad tuam:& aliorum salutem est deligendus
meo iudicio hic nulli est posthabẽdus . Vbi Deo seruias ad arbitrium tuũ
tibi parabunt:ubi uero uerbo exemploq; proficias hæc deuota natio est:an
te alias peropportuna.Non iacietur sęmen inter petrosa: & sentes:sed ĩ ter
ram bonam multiplicatum fructum domino afferentem .Ego quoq; si qd
mea ĩ te charitas potest:ut ita facias rogo.Nec pietate ulla :nec patrocinio
tibi ĩter nos Senẽses agenti ullo tempore deero.Vocat te pia gens: & Deo
amabilis:eam me neglige.Voco & ego Sacerdos :Episcopus :& Cardina
lis indignus.Me quoq; ne despice:& uale semper in domino Iesu frater dile
cte.Senis.xxiii.Octobris.M.cccclxxiiii.

Laurentio Medici.

PErendie abire hinc cogito:ut Romę in solenni Sanctorum om- 137
nium sim.Si tuus hic habeor:ita illic non alienus inueniar. Quã
to plus operæ a Papiensi reposces:tanto illi ad diligendi necessi-
tatem adiicies.Audisti quæ acta nuper sunt in Senogallica re:& Pisana.Pa
tienti animo si nõ æquo :est ferendum utrunq; :rogandus etiã Deus ut mo
derata Principibus placeant . Magna quidem illis est ad affectus quosq;
explendos facultas.Dura res :sed ut uetus:ita temporibus nostris accipien
da tranquille.Dei iudicia hæc sunt : & in manu sua perditio & sanitas.Se-
nis.xxiii.Octobris.M.cccclxxiiii.

Nicolao Michelotio Cancellario Laurentii de Medicis. 138

ORaui te pręsentem primo ut me amares:Inde ut Marianum Sa
miniatensem meum Senis Apitium in petitione sua iuuares. Vt
me ames nõ moneo:scio magis amare non potes : Vt uero Ma
rianũ iuues id quidẽ moneo:& magnis p̃cibus posco.Occupatæ sunt horæ
omnes Laurentio nostro. Tu quoq; curarum suarum bonam fers partem.
Quãuis ametis:& officiosi sitis:& memoria ualeatis:apud uos tamen sicut

& cæteros minora semper post habentur maioribus. Quo mihi sis æquior si occupationibus uestris diffidens te ut postulati sis memor admoneo: & admoneri Laurentium peto. Peccatum Mariani publicum patriæ suæ: non priuatum suum est: & adolescentię: non cõfirmati iudicii: Pœnitentia quoq; longi temporis iam expiatum. Reddi sibi Seni patriam cupit: non ut eam incolat sed reuisat: moriensq; notam exulis ad sepulchrũ non ferat. Quanti apud me Apitiana sint ex his lr̃is uide: meo chirographo: & multo affectu sunt scriptæ. Beneuale. Senis. xxiii. Octobris. M.cccclxxiiii.

Cardinali Sancti Theodori.

139 PLurimi pendens pręstare tuæ dignationi: quod a me tam multis precibus exegisti: significare incipio quæ apud nos Romæ agantur. Federico Ferdinandi Regis Neapolitani filio nuper in Burgundiam proficiscẽte: cum Romam appropinquaret: rogati patres de eo accipiendo sententiam sunt: erant qui uel amicicia: uel affinitate Ferdinã do coniuncti exire in eius gratiam iuueni obuiam cuperent: proptereaq; honoribus amplioribus prosequendum cõsulerent. Sana pars retinendæ anti quæ dignitati intenta unum tantum ex nostro numero mittendum censebat: seruatum idem affirmans cum sexennio ante: sedente Paulo: Romam primo uenisset: Primogenitis tantum Regum exiri a Senatu solitum esse: Secundogenito id modo pręstandum quod & suæ sortis esset: & exemplo in posterum non noceret. Hęsit huic sententię Pontifex: cęterisq; exire obuiam uetitis soli Cardinali Sancti: Petri ad Vincula nepoti suo imperauit ut ad portam Appiam illum exciperet: atq; ad Vaticanum perduceret: Prælatis & patrum familiis ex consuetudine prosequentibus. Ita ad diem tertiũ nouembris ingressus urbem est. Sequenti ĩ senatum secretum admissus: ubi tamdiu procumbere genibus ad solium Põtificis permissus est: donec ultro citroq; sermo esset peractus. Inde surrexit: & ad patres conuersus sigillatim unumquenq; in subsellio suo cõplexibus: & osculo salutauit: ultimusq; omnium est in cõsessum receptus. altera die ipsos patres domi inuisit: iddẽq; officium ab omnibus in Pontificia tulit: ad quam honoris causa diuertere illum Pontifex iusserat. Solus Cardinalis Sanctę Sabinæ magnæ integritatis & auctoritatis pater: officio illo abstinuit: dignitatis nostrę nõ statuens secundogenito subditi Ecclesiæ Regis tantum præstari. Vale.

F. Episcopus Caputaqueñ. Cardinali Papiensi.

140 VT habeat Reuerendissima. D. V. quod suis temporibus demandet: collegi accurate quicquid ĩ hoc bello Germanico gessit Burgundus. Erit describenda obsidio Nussię longissima & durissima. Scietis interclusam Rheni partem: & amnem Lareph ex antiquissimo

alueo cum apud muros defluerent maxima celeritate deductum. Dicam quorundam castellorum munitiones & cruentas oppugnationes. Notaui cuniculos aggerum: & fossarum rationes: cōstructum paucis diebus supra Rhenum cum amphoris pontem. quo artificio Burgundi insulam urbi adiacentem occuparint: eruptiones quasdam Oppidanorum: multorum interitum: aducta nauigia: diuersas ędificatas machinas: maximā Burgundorum in obsidendo uirtutem: nec minorem Oppidanorum īdustriam: ac tolerantiam ī defendendo. Ab initio secutus Ducem nunq̄ discessi ex castris. Si Cæsar cum Germanorum manu ut iudicatum primo: postea uulgatum est: prœlium cū Duce cōmiserit: quod equidem futurum non existimo: his nostris cōmētariolis ad notabitur lingua ut dudū præcepistis: patria. Hic princeps constituit ab hac obsidione nisi uictor recedere: nec etiam hoc opido potitus militem ad hyberna lege militari remittet. Hyematurus ut dicit in castris: non frigore: non glacie: nō periculis deterretur. nūc audiro Imperatoris aduētu euocauit undiq̄ auxilia. Sola Flādria. x. milia mittit. Erūt hæc supplementa plusq̄. xl. milia. In annū sequentē bellum gallicum parat sociis Britannis. Sola huius principis bella explebunt annales uestræ Reuerendissimę dominationis: cui me humiliter commendo. Ex castris Burgundis ad Nussiam. xxviii. Octobris. M. cccclxxiiii.

Campanus Ia. Cardinali Papiensi.

ROmam ueneris ad fastidia nec ne: adhuc compertum non habeo: nisi quoniam rediisse te puto: mihi uisum est ad Regem proficisci. Acceptus sum fronte perliberali non ab Rege solum: uerum a filiis quoq̄ regis perq̄ familiariter: & quemadmodum par fuit Campanum tot iā annos extorrem Campania excipi. Audies & itelliges a Frācisco nostro cętera. Mitto eum ad te: cuius præsidio mecum uixit: & patrocinio uiuit. Quātum illi debeam: quantūq̄ afficiar cogita. Ea ætate ī Germaniam euntem secutus est. Proxime q̄q̄ studiis legum destinatus: & iam non alienus: ubi ad eum scripsi statim accurrit. Visus est mihi dignissimus beneficio: quod uel per te pręstari: uel p̄ me conferri possit. cum iam præsidatus mihi non assint: & spes mihi etiam sit erepta: modum aliquem suppeditandi uictus necessaria non habeam: cogitaui Archipresbyteratum Sancti Eustachii eius in fauorem resignare: modo Reuerendissimus Dominus meus assentiat. Hoc tu ut elabores: ut enitaris: quātis possum p̄cibus oro. Scribo ad. D. Falconem nostrum diffusius. Natura mea: uirtus iuuenis: & alia quædam adhortantur: sed ipsum audies. Eo res tendit: ut cōmendatissimus tibi sit quātum esse debeat Campani tui non dicam alūnum: sed charitate & meritis filium. Ex Domino Falcone totum desiderium nostrum dē

p̄hrendes. Nihil ſcribo de mea fortuna: quæ noua tranſfretatione in maria noua iactatur. Vtinam auſpiciis: quæ & tu optas: & ego non omnino deſpero. Eſt hic Regius adoleſcens dominus Ioannes de Aragonia ſtudioſiſſimus eorum: qui litteras norunt. Te obſeruat: & ueneratur. Digniſſimus eſt quem non Iunonis ut Octauianum Auguſtum: ſed Mineruę puerū appellemus. Sed ſcribam poſthac uberius. Fœlix Vale. Neapoli. viii. Nouembris. M.cccclxxiiii.

Campanus. Ia. Cardinali Papienſi.

Diuerſa ratio: diuerſa natura quo minus a Seuenſi noſtro exaudiremur effecerunt. Trahimur quiſq; ſtudio ſuo. quod ſi charitate mei factum eſt queri ego non poſſum: Franciſcus non debet. ſi conſilio meliore: permittamus hoc: & meliora & honeſtiora prouide. Fuit tuum ut ais concardinalem precari. Vis illi non fuit afferenda. Ego quoq; non ſum adeo demens ut tuam cum illo gratiam quod Franciſco non ſit ſatiſfactum: nō exiſtimē longo interuallo potiorem. Crede mihi mi Papienſis nihil ex illius iuuenis expectatione decipiamur: Longe plus habet uirtutum in receſſu q̄ oſtendat in fronte. Sed occaſio grandis & rara & fœlicitas quædam ex eo munere parata: & alia quædam ad Falconem noſtrum conſcripta: ut ita facerem: nec eum desererem ſuadebant inopiam: ſi gemit leuabitur: ſtudia interrumpere: ſi ipſe ſibi aderit non cogetur. Quis laborauit in opia maiore q̄ ego? Quantulum a domo: quātulum a parentibus fuit collatum præſidii. Vixi tamen adiutus a multis: præcipue uero adiutus a te. Magnis laboribus: magnis difficultatibus nihil aliud potui obiicere q̄ uirtutē: quæ & ſi uento non ſemper ſecundo nauigauit: ſemper tamen auſpiciis ipſa ſuis peruenit ad portum. Quod Iuuenem fueris conſolatus feciſti pie: & ſi Romæ adhuc eſt ut iterum facias idem obteſtor meo nomine. Habet uiam & occaſionem paratam ad ſtudium. Habet me non ita ſtatim ut multorū eſt ſpes moriturum: aut ſi ſim: nec ipſe parum comparatus & inſtructus ad ſortem cōmunem: nec ego parum gratus ī poſteros inueniemur. Q̄d Neapolim uenerim hoc tātum gaudeo: quod factus ſum illis uicinior qui me afflixerunt. Cætera ex te ipſe conĭecta. Regis animum necdum habeo: nec quando ſim habiturus intelligo. Mihi ipſe plane rex eſt. Attuli mecum nō illa tam multa quę expetuntur: pectus & conſilium uiuax: Induſtriā rebus gerēdis fortunatā: audaciā ī piculis adeūdis: ī ſuſtinēdis laboribus patiētiā: Non memoriam ueterum beneficiorum: non præſentium bonorum fortunam: non opes: non præſentiæ dignitatem: non animum ad patranda quæ accepta ſint regibus: ſacerdotibus indigna uideantur. Quamobrem quātum ſperem: quātumq; promittā mihi tuum iudicium eſto. Sed tamen pro

mitto aliqd in tanta copia rerũ:in tanta cõpetitorũ gratia diffido. In tã exi mia Regis moderatione nõ oĩa despero. Cũ Illustrissimo Ioãne Aragonẽse iam factũ est initiũ beniuolẽtię. Altissima uirtus adolescẽtis firmissimũ pi gnus est ad te cõplectendũ. Iuuenis frõte lętissimus:ore pergratus:eruditus uaria disciplina:gr̃a sermonis perfacũdus: in summa licẽtia modestissimus: manu liberalis:longe plus pręstat uirtutũ:q̃ promittit. Et si qd addi his pos sit ornamẽtis nullũ sibi uidetur facturus modũ: q̃diu sit quod possit adisce re. In summa licẽtia:& potestate non impari uitã agit cuiuis ordinis nostri non indignã. Trahuntur exẽplo ad praeclara facinora ẽt principes. Laudãt quos audiunt laudari. Tum quos laudari audiuntt ẽt imitant̃. Multa illi de tui animo:multa de ingenii magnitudine cũ praedicauerim:diuinãq; ostẽde rim cupit fieri tuae Dignationi cõiunctissimus. Nunc uero cũ per Regis ab sentiã liceat dispatiari:secessit Alipham. Cũ redierit fungar officio nõ negli genti. Interea fortasse & ego quoq; i precutinos meos ad dies aliquot remi grabo. Velim de Tysernatibus meis aliqd scribas. de Fulginatibus quoq; argumentũ a materia est:scio i curia nec esse:nec futurũ uideri:quod recrea re me possit:nisi cũ tu praesidebis. De nostratibus qd scribã nõ habeo. Nã gratiã urbis orbe terrarum amoenissimę:clementiam coeli:feracitatem om nium rerum afferre:nec tibi expedit:nec mihi citra suspitionẽ patrii amoris liceret. Francisco si est isthic cõsignari iubeas litteras has:sin discessit:ne ob secro pigeat Perusiam dirigere. Beneuale:& quo poenã euites decimarũ ad scribendum accingere. Neapoli.ix. Nouembris. M.cccclxxiiii.

Regi Ferdinando.

Vod tua serenitas ad bellũ in Turcos gerendũ se parat:boni:ac fidelis principis officiũ laudo:q̃d maturius solito pleniorẽ clas sem educere cogitet:rebus opportune gerendis necessariũ duco. Facis q̃d in magnis es solitus: Vt cõsilia anticipes:& praestes publicis:quae tuę laudi cõueniãt. Assit dñs piis conatibus:tecũq; iuxta uerbũ pphetę ap prehendens arma:& scutũ:exurgat in adiutoriũ tibi. Verũ q̃d de ecclesiarũ decimis in hunc etiam annum a Pontifice quaeris: & me adiutorem paras: audiendum tibi patienter est meum iudicium:& mecũq; uidendum: q̃tum in iis cõcedendis incõmodi uideã. Clerus regni tui Prestãtissime Rex(q̃d tuam serenitatem nõ latet)diues non est. Inopem si dicerem uero esset pro pior uox:Contributione autem anni pręteriti fatigatus minus certe est ad pręsentẽ idoneus. Neq; enim egẽtis:& diuitis eadẽ est ad eandẽ satisfactio nem conditio. Diuiti:cum decimã prouentus sui contribuit : abunde super est unde sibi subueniat. Pauperi q̃cqd ex cẽsu tenui demitur : ex sua summa necessitate eripitur. Tantum ad calamitatem addenti: quãtum ad crebrita

743.

tem oneris addit. Afflictus autẽ malo ĩ mœsticia est: & una iactura sibi cogitur: & creditis animabus deesse. Nõ sunt ab ecclesia: & te: cõpellendi ad miseriã Sacerdotes: nec cũ aliunde suppetant facultates: uexanda prio loco Domini sacra. Vt leuemus ea nõ ut opprimamus: has in ifideles expeditiones suscipimus. Quod igitur nõ placere Deo cognosco hoc probare ipse nõ possum: minusq; Pontifici suadere. Forsan anno preterito cũ recens ad solutionem esset Clerus: æquiore aïo decimã unã potuit sedes concedere: sed alteram nunc superinducere: cũ uix exacta sit prima: nescio qua æquitate id liceat: quam rebus ẽt fœliciter gerendis tibi expediat. Meministi quæ in Peloponesso pridem: quę nuper apud Eubœam tuis in bello sociis acciderũt. Non alienũ est credere propter uexatas decimis ecclesias diuino iudicio id accidisse parci cũ necessitas nõ est templo suo uult Deus: nec plana domi archa de altaris oblatõnibus cogitari. Adde quod exẽplo tuo si datur quod petis: rem pernitiosam cogis induci: plus nocentẽ toti ecclesiæ: q̃ te unũ leuantem. nulli etenim Pricipes: nulli potentatus posthac non eadẽ sunt petituri: ut uidelicet cõtinuatione paucorũ annorũ in onus perpetuũ decimæ transeant. Iamq; assunt: qui id ipsum a nobis quottidie exigant: non tam attendentes quid cũ his decimis agas: q̃ quid per te sine decimis possis. Cogita mecũ hæc damna: nec cũ ecclesiam adiuuandã suscœperis: uelis postulatione nõ magni cõmodi magnũ icõmodũ adducere. Quã sit onerosũ negari uni: quod alteri indulgeas: tua serenitas nouit. Quã operosius indulta semel non iterũ: nõ semp concedere: utiq; pro tua sapiẽtia uides. Patere in obsequium Dei eodẽ tuo exemplo quo cõcedendo cæteris noceret ecclesia: ut negãdo ẽt cęteris possit ꝓdesse. Erit tibi modestiæ huius digna a Domino merces: intendente semp sup egenum: & pauperẽ. Classis pars: quæ a te est instruenda: etsi contẽnenda non est: attamen tanto regi nimis non est si cogitaris ẽt quanta sit: & ex quo genere hoïum cõstet: quid ẽt adiumẽti: lege Regni tui ad eam subditi cõferant. facile intelliges: inopi sacerdotũ suffragio æquo aïo carere te posse. Maiores sæpe in armandis exercitibus pro sæculi gloria sine clero sumptus subiisti: Minores hos pro nomine Dei: & sine Clero non indignum est subeas. Quam ad rem piam mentem tuam recordatio subeat chatolici promissi Pontifici: & Romanę ecclesiæ facti: cum solennibus documentis fidem dedisti sanctum Christi nomen pro uiribus te defensurum. Vide nunc tuis ne tantum uiribus: an etiam nostris facturus id sis: si decimis: quæ primæ Sedis sunt: & in nostram necessitatem seruatæ: hanc partem classis cogitas adiuuare. Dei beneficio præclarissime Rex: tua etiam opera quiescit Italia. Tranquillum undiq; est Regnum. Prouentus amplissimos possides; Quid te sumptibus distrahat

necunde apparet. Ad causam Fidei integre es totus: si uis. rogo ꝓpterea: & per charitatem qua tuæ maiestati astringor etiam peto: ut cũ aliunde abundes parci interim mendicę ecclesię patiare: quæ cum eguisti sibi ipsi pro te non pepercit: Nec uelis tanto detrimento hoc onus nobis imponi: ut quod tibi conceditur: aliis quoq; exemplo tuo cogamur concedere. Repete memoria beneficia domini: Quam pie te per ecclesiam ne caderes sustentauit: Quot de hostibus uictorias dederit: Quantum in dies ad æstimationem gloriamq; addiderit: Deniq; q̃ clara filiorum sobole gaudium omne tuę foelicitatis expleuerit. Horum omnium memor: sacerdotes suos egentes: & miseros ab incommodis non necessariis libera: & serua ecclesię. Pro te orabunt interim: & sacrificia offerent: ut habites in adiutorio altissimi: & in protectione Dei coeli cõmoreris. Hæc eadem quæ tibi nunc officio priuato respondeo: Consenatores mei sanctę Romanę Ecclesię Cardinales: ad quos de tua petitione rettulit Põtifex: pari charitate hortãtur. Benignũ te utrisq; pro tua consuetudine præbe: & Vale. Romę. xv. Nouẽbris. M. cccclxxiiii.

Cardinali Sancti Theodori.

HOdie Cardinalis Sancti Marci: Marcus nomine: qui triginta mensibus Legatus apostolicæ Sedis abfuerat: in Senatu de rebus in prouincia gestis ex consuetudine rettulit. Longa fuit diuturnæ peregrinationis. oratio horis ferme duabus sine intermissione continuata. Dixit enim qua die ab osculo: & benedictione Pontificis Venetias peruenisset: qua mox Cæsarem conuenisset: qui cum illo habiti essent sermones: quiq; sermonum exitus: Trãsisse inde ad Regem Hungariæ: & Poloniæ: quodq; fuisset legationis caput: conatum esse utrunq; ad pacem: uel inducias diuturnas inducere: Habitos ea de re conuentus nonnullos: Tractatus ductos uarios: Nunc speratum esse: nunc desperatum: summis tandem laboribus pacem secutam. Consilia interim sua: & aliena minutatim explicuit. Addidit qua mente fuissent ad pacificationem Reges: qui ad iutores turbatoresq; rerum: deniq; qui animi in Sedem: quæue in regnis religio: Ab iis porro descendisse ad conuentum: qui Augustæ in Germanis erat abendus: Agitata in eo multa nulla pene decreta: Dacarum tantum Regem: qui paulo ante Romę fuisset ęgregia de nobis aduersus detractores nostros testatum: qui palam ambitionem: rapinas: & corruptelas Romanæ curiæ in frequenti multitudine lamentabantur. Adiecit dedisse operam quam potuit: ut Cæsarem Palatino conciliaret: contentionem præsulis Coloniensis cum capitularibus conditione: uel sententia tolleret: Ducem Burgundorum ad deponenda arma induceret: qui Præsuli adiutor uenerat: Nussiamq; oppidum Coloniensis ecclesiæ obside

bat: Horum nullum cum successisset rediisse in Italiam ad patrem: qui cum misisset. Cōmemorauit quibus ubiq; honoribus esset acceptus. Adiutores suos recensuit: eosq; pontifici cōmendauit. Postremo procumbēs in genua ueniam poposcit: quod nec publicis necessitatibus: nec imperio Pontificis: nec patrum expectationi sciret a se satisfactum. Nihil tamen omissum affirmauit: quod uel potestatis: uel diligentiæ: uel consilii sui fuisset. Laudatus a Pontifice est: simulq; ab eo: & patribus gratię uerbis honorificis habitę. Vale. xv. Nouembris. M. cccclxiiii.

Cardinali Mantuano.

DA ueniam Papiensi: si zelotopia conseruandæ beniuolentiæ cogitur in dubia suspitōe partē amplecti: quæ tutior est. Velim Mantuane per īmortalem Deū: & præsides nostræ sortis Petrum: ac Paulum: ut si quis psuadere tibi conatur alio me in tuā dignationē aīo esse: q̄ quē uultu uerboq; profiteor: malignū artificium iudices. Dolet alicui forsan nostra coniunctio non tam merito ullo meo: q̄ aliena ambitione: quę rectas etiam mentes sępe deprauat. Putat ille amorem sibi perire: quem mihi impartis: & solus esse in sinu uult tuo: quasi amare alterum sine iactura alterius nequeas. Ad nocendum innumeræ præsto sunt uiæ: sic instructæ astucia: sic ad ueri speciē sæpe compositæ: ut in perspicue falsis nil mendatio certius esse appareat. Ad benedicendū uidelicet hebetes sumus: ad cōminiscēda crimina plęni ingenio. Hæc ideo tecum lamētor: quod nudius quartus quidam nostri ordinis pater his artificiis dolens: & tu inquit Papiensis Mātuano: & mihi es accusatus: quod simulata in utrūq; sis charitate: & utrūq; clanculum noceas. Ingemui corde: & ad conuincendam nequitiam accusatorem scire cum cūperem id minime potui: nec ex christiano officio iudicare ego aliquem uolui. Illum tu scis: si amicus est ut decepit me: sic te decipi potuisse existima. In omnes enim malus est: qui in fratrem impius inuenit. Si inimicus: uide quanta inimici dicto sit fides habenda. Etiam si nec amicus est: nec inimicus: puta q̄ uerisimile sit hominē minime stultum periculosam rem incertæ fidei credidisse. Ego Mantuane te amo. Vere te colo. Tuis laudibus seruio. Nullibi dissentit a lingua mens. Merita in me tua medullis intimis adhęsere: nec auelli inde facile possunt. Pōtificatus auiditas: ne dicam insania: malignitatum harum est altrix. Ad illum per fidem an perfidiam contendatur apud plærosq; cura non est. Dum paretur modo impia quæq; plæna pietatis uidentur. Obtestor te iterum per immortalem Deū: & sanctos Apostolos Petrum: & Paulum: ut ambulanti ad ueritatem dilectionis plus habeas fidei: q̄ illi: cuius perfidiam in decipiendo fratre iam cognouisti. Ego te propter te: non propter Pontificatū quæro: & ambio. Iam

inde a iuuentute mea tuis parentibus:& Gonzaghę domui:tibiq; affectus: quem idẽ pater:atq; eadẽ dies ad cardinalatum in ecclesia genuit. Si odero odiũ ex fronte cognosces. Liberum ingeniũ affectus non continet. Quãdiu aũt hanc frontis inscriptionẽ non cernes:puta Papiẽsem diligere uerũ esse: & beneficiorũ memoriã colere. Forsan & qui mihi falsum detulit fratrẽ in deferẽdo ipse est falsus; frustraq; angor. Sed auctoritas patris magna est: integritas nota. Malui credulitatis ridẽdę: q̃ neglectę æstimationis apud te culpam subire. Tu quę dicta:& non dicta sint cõscientia tenes. Dolori meo est ignoscendum. Vale. xxix. Nouembris. M.cccclxxiiii.

Campano.

Haritas Senensis nostri minus te nunc audiendũ putauit. Id illi ignosce. Spoliari uidelicet Campanũ passus non est: ut donatis indumentis alius uestiretur. Mihi quoq; sit uenia: si conatus quæ potui:quæ uoluisti adimplere non ualui. Concardinalem licuit deprecari: eundem non licuit ad obsequiũ cogere. Francisco tuo aliunde aspirabit fortuna:præsertim si comitem adiunget uirtutẽ. Spes una nos fallens alterius tollere expectationẽ non debet. Iuuenis est:nunc primum ecclesię per ætatem idoneus. Suspirari fructum longioris itineris aditu primo uix non conuenit. Gemit inopiam:& multi inopes a tenui re glorię occasionem sumpsere. Interrumpi timet studia inchoata. Et nos Campane pertinacius a paupertate:q̃ lętis rebus causam studiorũ tenuimus. Remetire p̃terita tua: ut mea sępe remetior: Videbis uirtutẽ segetis nostræ non aliunde: q̃ a rebus duris fuisse. Mollities absit:& imaturus habendi amor: Reliqua suis tpibus expedit Deus. His ego consolatus sum iuuenẽ:his te illi patrem bono esse aio iubeo. Transitũ uero tuũ ad Regẽ cõtrariis affectibus cogor accipere. Ingratus est:quod tui carẽdũ q̃diutissime uideo: Gratus q[d] melius nostra ętate ex Principũ:q̃ Sedis cultura emergitur. Quæ fuerant olim nostri:nunc illorum facta sunt beneficii. Ad obsequendũ tantũ magnis honoribus præsidemus. Quam mercedẽ ingenii:& litterarũ tam multos annos nõ tulisti:a nobis isthinc facile est ut breui assequare. Itaq; occasionẽ hãc cole:uel potius urge: & regium tibi animum serua. Idq; imprimis da operam: ne continuatione fortunę ueteris minus boni consilii fuisse uideatur nouam temptasse. De Ioanne Aragonensi medius fidius gratulor:quod scribis. Fauere illum ingeniis:ingenii est documentum: Colere doctos doctrinæ studium arguit. Ad genus: & potestatem addere ornamenta litterarum prudenti consilio uoluit: ut uidelicet se miraremur:non sua: & instrueretur iuuenis quibus grandis natu esset utendum. Ornamentum aureum inquit ecclesiastes:prudenti doctrina: & quasi brachiale in brachio dextro. Horta

546

re illum nomine meo ad continuationem laudis huius: eo quidem maioris quo in principibus rarior: & simul hisce bonis amicissime gratulare: quibus uita sequens siue sęculum spectet: siue ecclesiam: illustrior fiet. Imprimis autem gratias habe: quod Papiensem auditum tantum non uisum: beniuolentia prosequatur. gloriæ hoc mihi ascribo: quando principibus placuisse uiris non ultima laus est. Meum uicissim animum tu illi testare sic amantē sui: sic complectentem cōmendationem hanc clarissimæ indolis: ut nec tu quidem affectu me uincas: nec uinci posthac a quoq̄ temere patiar. Quod addam his scriptis non habeo. Pœnam tantum tibi grauem edico: nisi decima quaq; die litteras chirographi tui accepero. Ingratis silentiis sæpe amiciciæ tepuere. Vale. Romæ. xxix. Nouembris. M. cccclxxiiii.

Episcopo Soanensi.

Dira scabies occupet digitos scribentes mendacia: quæ me modo tam anxium habuerunt. Soluto fasciculo litterarū Senas allato: primæ tuæ ad manum uenere. Legi. placuerunt cętera: Illud pupugit: quod citernam: & Monsindolanam domum rimas agere nūciabas. Credidi uerā rem esse parum recordatus cōsuetudinis tuæ: quodq; hisce dolis aliquando me crucias. Studio noscēdi mali solui illico meorum litteras: in qbus aiebas significari plęnius utriusq; operis uitiū: neutrius cū fieri mētionem uiderē primo iratus sum eis: Inde cogitaui auertēdę molestię causa: tacitū dānum. Post reuersus ad me: & nequitiarū tuarū in mentē rediēs fallaciam noui. Deceptū me fateor: atq; in rete me intimū cecidisse. Dolui non mediocriter: laborisq;: & impēsę una cogitatiōe pœnituit. Exulta Soanēsis: astutia tua de liberiore Papiēsis aio ægregie triumphauit. Sed nō feres culpam impune. Cumulate merces reddet: tuisq; artibus nesciēs capiere. Morellinum si inscēdas: uix cursu poteris ultionē effugere. Sed hęc ioco: Illa serio: quod Leonardo nostro non defuisti: quod pręmunisti uiā ad eludēdos hostes si uenerint: quodq; imminentē inde metū oībus sustulisti. Persuadere si possumus morbū ad ualitudinē facere: & pręsenti discrimine opis affines eximere: Videndum posthac erit: quibus nam æstimationem: & salutē nostram credamus. Egregia hęc tam longis doloribus non bene emuntur. Vale. Romæ. xxix. Nouembris. M. cccclxxiiii.

Gregorio Lollio.

Saepe in familiares tuas suspitiones recidis Lolli. sæpe sanguinē elicis dum nimium mungis. Scribis scire te quem manu balista mea scopulū petat: quasi eni innuas tuū. Erras hic multū. aliorū quoq; petit cū tuo. dixi putasse me maiorē teneri ueteris amicicię memoriā i collegio uro: q̄ indicarēt lrarū exēpla: quæ misi. Recēse sigillati collegas:

& uide num cum te solo an cum aliis quoq; uetus sit amicicia. occurrēt quidam quos longi tēporis usus mihi coniunxit: & in quos eorūq; necessarios: ac filios mea plęraq; intercesserunt officia. Peregrinus nimium: atq; homo nouus Senis haberer: si tibi tantum dicerer uetus amicus: Sed ualere probationem hāc nolo. De maternæ diligentię aliquid: qua ita te tusce edoctū contendis: ut ēt obscuræ dicta: & facta: scriptaq; fidas exoluere. Vicino tuo Loysio Petri uolo fidem adhibeas: uiro graui: & rei huius locupletissimo testi. Require ab eo: est enim tibi amicus; litteras chirographi mei eadē die: eadem lucubratione: iisdem quoq; de rebus scriptas ad se. Plane lamētationibus meis intelliges: non unius admiratū me esse amiciciam ueterem: nec unius tantum scopulum manu balista mea petitum. Te quoq; cognosces maternę disciplinę non tantū hausisse: ut errare aliquando iudicio nequeas. Narras quod nemo expostulat: exilia cœnobitarū duorū Vincentii: ac Bartholomei: quos eiectos a patre cœnobii nouēuirali monitu ais. A nouē uiris illi eiectos se prædicant. Magistratū gerenti est durū non credere: sed cœnobitę id negant testes denunciati edicti: Etiam codices publici negāt: in quos illorū sunt annotata exilia. Neq; ego factum uestrū lamentor: Id uiderit de suis sacerdotibus Deus: Meum dedecus: facti uestri causam uulgatam hoc lamentor: & doleo: cum Bartholomeū pręterq̄ semel ex occursu uiderim nunq̄: Vincentiū uero arctissima cōmendatione Cardinalis Theanēsis ab impugnatione cœnobitarū suorū prius defensum: Inde eo defuncto: & superante inuidia a me domi receptū: mox Perusiā ad patrē ordinis euocatum: post Senas uenientē: ut Pistoriū ad reuisendas necessitudines iret: & bonū uirum putauerim: & indigna passum cū mea: & domestici famulatus nota contendā. Vulgatæ infamię facta: & dicta affirmatione oīum: cū ego proxime Senis essem in uestrū relata sunt ordinē: & si uerū quęris: in te unū precipue: cuius ante alios ad erogandam explendamq; pœnam feruidius notatum est studium. Circumueniri possum Lolli ut homo: & prauis accusationibus decipi: sed difficile est tam multorum uocibus non commoueri: Eorum imprimis: quos olim per te cōmendatos: & mihi in amiciciam traditos assertores habeo horum: quæ dico. Si ueri sunt testes: doleo nimium primæ: & charissimæ omnium amicicię nullo peccato meo factam iacturam. Sin falsi: etiā tristor plures tibi esse occultos hostes: q̄ amicos apertos. quorum tamen amicorum copiam: si ex publicis in te collatis honoribus arguis: pręteritorum redi in mētem: & Græcorum oblitus ne sis: cęterorumq;: qui a populari multitudine in altum leuati: prementibus paucis in imum permissi sunt ruere. Certe credas hoc uelim: in quo non te fallit epistola; nullum tuum de rebus meis consilium publicu: mnullumq;

minus familiare priuatum colloquium non mihi statim:aut isthic renuncia tum fuisse:aut Romam pscriptum. Tanq̄ publicę omnium: & priuatæ sin gulorum fortunæ in hoc uno uertantur:Ita ad obseruandas : excipiendasq; tuas criminationes aduigilari intelligo. Quo magis Lolli esset operæ tuæ: meę post tuam:qui ad tranctandum longe sum mollior: uidere potius quo nam peccato tolli sermones hi possent:& farciri uetus beniuolentia nostra uinculo sanctissimi Pii:& multis inter nos meritis iuncta : q̄ in diem magis pati uexatam:& laceram nonmodo ad nihilum malignis plaudentibus re digi:sed in hanc quoq; acerbitatem conuerti . Homo sacerdos unum non prætereibo:ne aut inani suspitione tu erres : aut errorem tuum tacendo ego confirmem. Videris a stilo exempli litterarum auctorem ipsum litterarum retinere. Pręteriti nostri sermones:& multorm habita cōmunicatio facit:ut quem notes ipse quoq; agnoscam. Erras hic etiam semita tota. Non est quē putas. In insontem gratus accenderis:mendaciq; iudicio in proximum pec cas:& in animam tuam. Secundioris æstimationis est ciuis tibi probatus: atq; ita opinione tua tibi adiunctus : ut mirer permultum a tam perito lin guæ tuscæ homine nondum hominis Tusci intellectos sermones. Nec ti bi illum mee Collegio indico:ne pro charitate odium reddam:& dissensio nes alam quas diuina lege iubeor tollere . Etiam ex eorum est genere : in quos non æque facile:ut in Cœnobitas soletis decernere. Vale. Romę. xvii. Decembris. M.cccclxxiiii.

Campano.

REdiit Perusiam Franciscus tuus minus familiari uultu a me in di scessu acceptus. Parum enim memor monitorum meorum:qui bus ad tolerandam inopiam fueram sæpe adhortatus :etiā tunc cum mollius deploraret incōmoda:q̄ adolescēti conueniat bilem cōmouit: qualem patri non damnamus in filios. Agnouit illico culpam:ac q̄q̄ increpitum se miraretur a me: præsertim qui blandiri illi semp sum solitus : reue renter tamen castigationem accoepit:ac ita discessit:ut laturus posthac nō damnaturus sit difficultates suas. Ad eum missæ sunt litteræ quæ erant cū meis. Fortunam Aulę Regię dubiam uideri tibi plurimum tristor. Certio re spe putaui Neapolim te profectum esse:magisq; ad metendas :q̄ ad serē das fruges nouitatem consilii pertinere. Nunc quoniam de integro colen dus est ager ad rastros te compara:& tibi ne desis. Terret me solum quod nec in Rege:nec in iis qui Regem circunstant eę litterę sunt:ut tuæ esse in precio possint. Magis apud eos sentitur ut bene clangat tuba : q̄ ut bene cadat ad numerum uersus. & de equis maior q̄ de libris est cura . Raro iis studiis fauent principes:quibus ipsi non capiuntur. Diuinæ pietatis: & tuæ

diligentię sit inchoatis laboribus secundiores exitus:q̄ præteritis inuenire. Tudertum primo:inde Tysernū ita exercuere te hactenus: ut extremę desperationis iam sit ad langores quicquam adiungi. Fama est Regem uenturum Romam Iubilei causa: Idq; hesterno Senatu Pontifex affirmauit. Vide num aduentus hic,impetrare tibi aliquid possit. Implebuntur manus eius libellis petentium:Inter eos quid oberit tuum concludi? Spargenti ad multa uncos sæpe est aliquid trahere. De Tyserno quęris:& Fulginio. Verbo uno de utroq; intellige: Ad extirpandam Tyrannidem Tysernates inclinant:etiam qui primi Tyranno fauebant: sed nostram ueriti facilitatem non plane se detegunt. Arcem clam poscunt:& Vitellium perditum cupiunt. Vt nos in illo distinendo erimus diligentes:ita illi ad retinendam libertatem acres inuenientur. Aretii exulat ipse Vitellius. Fulginium uero serio triumphat:tranquillis rebus inter se:atq; extra. Saluiato quod pene exciderat:cum grandi ecclesia grandes curæ accessere. Tam sunt ab ea tradenda Florentini auersi:q̄ ipse ad accipiendā conuersus. Habes ad omnia: nunc Vale. Romæ. xx. Decembris. M.cccclxxiiii.

Nicolao Michelotio:& Angelo Politiano.

Aequo animo feretis ambo:si uacui temporis raro aliquid habens sero:atq; una tantum epistola utriq; respondeo. Legi traductionem tuam Angele diligenter satis pro ocii copia. Quęrenti quid sentiam promptius est quod respondeam:q̄ quod bene responderi posse ab indocto confidam. Vos me esse aliquid creditis: ego infra opinionem uestram sum multo. Si quid olim huc attuli lucis:infuscatum id est tenebris curiæ. Paupertas dudum: nunc dignitas diuersa a primis institutis coegerunt tractare. Intiba successit ambrosię:& gustui igluuies. Tam male nūc possum de oratoriis:& poeticis iudicare: q̄ inepte de musicis capti auribus iudicant. Ne desim tamen expectationi uestræ accipite quod beniuolentiæ potius:q̄ retentæ disciplinæ sit signum. Oratio tua quātum remetior præterita:latina est:& illustris:ut huic cōmēdationi addi nil possit. Pleni etiam uersus:& suis numeris magnifice auribus seruientes. In tam recenti ætate laudis:& admirationis hęc sunt:neq; ego susceptum laborem inutilem puto. Ad ediscendum Homerum pertinet: ad alendum grandibus spiritum: ad ea tandem suscipienda:in quibus nostro gradu non alienis uestigiis incedere habeamus. Homerū tn̄ si q̄s roget num latinū se uelit fieri:uersumq; uersui reddi:uereor ne uidens trāsmarina multa grauitaris latinæ non esse: mirabiliora multa inter gręcos:q̄ nostros sentiri: Linguæ porro cuiusq; suam excellentiam esse:quam uix in aliena est assequi: Deniq; barbam metiri: nec latinum plane arguere: nec græcum referre: inquam uereor ne respon

deat malle se colophonium quam Florentinum haberi:& pallium quam togam gręcis membris aptius conuenire. Tum eorum iudicium laudet: qui magno ingenio prędití cum diffiderent eundem reddi posse nostris qui est apud suos: maluerunt imitari q̃ uertere. Censeo tamē ut dixi: operam ichoatam non deserendam: hocq; exercendi stili studium colendum assiduo: a ueteribus quidem laudatum: & ad complēdum pectus maxime necessarium. Si non assequeris quod uis: rei non finit: magis q̃ nostræ facundiæ inopia. Coequalis tui Phætontis laudem inuenies: ut idē de suscepto a te cælesti Homero: quod ab illo de cælesti curru dicatur. Hunc si non tenuit: magnis tamen excidit ausis. Meum hoc ē ut imprudens: fidele tamen de labore tuo iudicium. Traductionem ipsam remitto: ut petis: & tibi gratias ago: te uero in meum suscipio tam alte amorem condens: q̃ alte descendit admiratio uirtutis insolitæ. Est iam tuus Papiensis: tibiq; i studio litterarum currenti uocibus secundis acclamat ut pergas: ut non fatigeris: ut calcem ipsam contentis oculis spectes: & huic palmę nil anteferendum existimes uiuenti ac mortuo profuturæ. Ad te uertor Micheloci: Attende quid agas. In bona tua uideris iniurius. Ais cœpisse te ipsum amare: mox ut a me amari es cœptus. Si nullum est iudicium meum: te autē amas ex meo iudicio: non sentis sine causa tuum de te ipso esse amorem. Atqui magnæ sunt causæ q̄bus te ipsum ęstimatione propria debes diligere: Ingeniū: litteræ: humanitas: ad obsequium dexter modus. Imprimis Laurentii nostri fides: ac gratia. quando principibus placuisse uiris non ultima laus ē. Quare caue post hac ex meo magis q̃ tuo iudicio ipsum te ames. Papiēsi etiam hactenus tribue: ut eius beniuolentiā ex dignitate non meritis: ornamento tibi esse existimes. De Balduccio gratias habeo. Quottidianis officiis tuum animū ꝓbas. Hunc ego quod solus Florentiæ ex omnibus necessariis est: cōmendo liberius: & benignius accipi cupio. Tua diligentia reliqua absolue: & me ama: Inq; amicorum rationarium: non inter postremos relatum te scito: fixū ēt cordi trabalibus clauis. Vale. Romæ calēdis Ianuarii. M.cccclxxv.

Campanus. Ia. Cardinali Papiensi.

Nimo cupienti facilia difficillima: difficillima facillima fiunt. Spem cum multa adiuuant: Papiensis unius ad omnia reddit. De Theanensi ecclesia loquor: aut si desperanda hæc fit: de Tricaricensi nunquid taceri me in hoc congressu patiere: quem præteriri in comitiis cardinalium negas te esse passurum? Contendere cum tanta potentia in curia tantis erga regem meritis prędurum est. Dices nullam ego i dimicationem te uoco: nullam propono contentionem: quam tamen si tu subires quis tibi non ignosceret pro Campano Cardinali doctissimo? pro

Episcopo non omnino indocto. Auulsisti olim episcopatum Tudertinum a reliqua tua prouincia. Fulginatẽ quãtum in te fuit: prędestinasti. priora beneficia ut & infinita: & maxima taceo: sed hęc prope dicam seruilia sunt & momentanea: nataq; ex nutu alienæ fortunæ. Solidum: & stabile est qđ quęro. Nondũ tempus est inquis: est uero tempus: si non solis: & lunæ: stellarum tamen & aurorę. breuissima est occasio quę optima. Alati pennis fugiunt uelocibus anni: Perniciq; uolat tempus ut aura pede. Cum oratore tentandum est Regio. Assume personam quam debes: etiam si non ad pręsentem occasionem: tamẽ ad spem futurorum suffecturus. sed hæc cumulatius alteris litteris: quas Antonio Meuaniati proxime dedi. D. Siluestrum Baldulum fulginatem amicissimum meum mira incesserat cupiditas tibi famulandi: Confirmaui semper consilium eius. Est eodẽ proposito nũc quoq;. Sententia Campani indignus est qui reiiciatur. Moribus: & pręsentia grauis: facundus eloquiis: mansuetudine gratus: litteratura hac nostra plus q̃ mediocri: Iuris habens plus reconditi q̃ aperti profectat. Vocationem expectat indies. Veniet non ingratus: & si desint cætera: quia a me cõmendatus. Iterum uale. Fulginii. iii. Ianuarii. M.cccclxxv.

G. Lollio.

DE tua epistola æquissimo animo prætereo cætera: Expẽdens. n. quæ scripsi: & quę rescripsisti: cerno nõ minus probari a me pose mea: q̃ tua tibi placere. Ve non damnent nos calami: mentes quidem nostræ: si aliud sentimus aliud scribimus: tacito nos damnant iudicio. Illud silendum non puto: siue uim uerbi nõ teneo ego: siue tu sensu alio loqueris. Ais cum de cœnobitis eiectis respondes: mirari te aliena crimina me tanti æstimare. Plæna succo nigræ lolliginis est hęc admiratio: non tam quod mireris: q̃ quod sentias doces. Plane dixi Lolli: planius repeto: & ea uoce ut me tandem intelligas: Aliena crimina non æstimari a me: quorum affinis non sum: sed alienas de me criminationes: quibus inique uulgandis non ueritas initium fecit: sed id quod taceo adhuc: & memor sortis meæ sanari potius q̃ exulcerari desidero. Vale. Romæ. xi. Ianuarii. M.cccclxxv.

Campanus. Ia. Cardinali Papiensi.

FVi Neapoli magna cum spe: cum fructu aliquãto minore. Vide & hic fortunam aduersari cõsiliis meis. Redii Teramum promissis magnis oneratus. Spes est aliqua in Regiis liberis: quorũ natu maximus uisus est nonnihil teneri desiderio mei. Nec minus tertius clarissimus mea sententia adolescens: & cui nihil desit pręter coactiorem fortunam. Tametsi cum præsente sic pugnat: ut nulla ex parte superari se patiatur. Scripsi de illo ad te alias uberius. Ego fortunam Neapoli; neq; spei ua-

cuam:neq; præsidii plænam reliqui. Cum scribere ad me pro humanitate: & pietate tua uoles: litteras aut Aquilam: aut tutius Asculum diriges. Bene uale mi numē unicū: & p̄sentaneū. Terami. Die. xvi. Ianuarii. M. cccclxxv.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

MEorum quisquis Romam uenit nisi ad te ueniat nequicq̄ uenit: adeo fortunarum mearum omnium portus ī te uno est. Ab hoc eodem licebit intelligere quæ spes consiliorum cogitationumq; mearum: quo sim animo in negociis: quo in casibus perferendis: q̄ nulli ad ueritati succumbā: sed (quod inquit ille) contra audentior ire nō dubitē: saluo te in tuto nauigatur. De aliis quid sperem: quidq; desperem nō uideo. sed grauis est inquis hæc fortunæ perpetua: & cōtinens lamentatio. Grauis & mihi quoq;: sed aduersa ingemiscere quædam alleuatio est malorū. Hūc Prępositum camplensem familiarissimum meum uirum nobilem: & domi clarum: quem & tu mecum una alias in mensa excœpisti: ut oculis solitis aspicias oro: & me cōmendatum habe. Terami. xxii. Ianuarii. M. cccclxxv.

Cardinali Mantuano.

VT pascalem agnum domini nonmodo pura mente: sed puris ēt linteis comedas: seruiettas duodecim mitto ad te opere & textura tenui non contemnendas. Exiguum munus est: sed nō exiguus amor. Hunc tu semper muneribus præfer: & mentem non manus attendæ. Illa sedulo est plęna: hę semper inanes. Arguit illa fidem: hę opes. Ne ueteres tuæ ad ieiunia adhibitæ piscem sapiant nouas has accipe: recordatus semper in munusculis suis totum Papiensem uenire. Vale.

Federico. iii. Ro. Imperatori Augusto pro Xysto.

ACcœpimus: & legimus ternas lr̄as manu tuæ celsitudinis scriptas: quibus promotionē uenerabilis fratris Episcopi brixiensis & dilecti filii Georgii hessler notarii nostri ad dignitatem Cardinalatus commendas: Audiuimus quoq; ea de re accuratissime intercedentem dilectum filium nostrū Franciscū Sanctę Marię nouæ Dyaconū: Cardinalem Mantuanum: tibi ac nationi ualde affectum. Id quoq; circumspectioni suę uerbo respondimus: tuæ Imperiali celsitudini his breuibus respōdemus. Nos litteras tuas benignæ semper uidemus. Postulata studiose cognoscimus: & ad satisfaciēdum desideriis prompto animo inclinamus. Personæ ipsæ: pro q̄bus scribis notæ sunt nobis: accœptę nobis: & tuo ac nostro beneficio dignæ. Nec ad eas honorandas magis tua intercessio q̄ nr̄a uoluntas inclinat: sed creandis cardinalibus tempora nūc opportuna non sunt. Multę ac graues necessitates coegerunt hactenus & impræsentiarum cogunt rem totam differri. Scimus pro tua pietate nil cupis aut uis quod

oneri sit & damno Apostolicæ sedi. Natura tua: & clemens consuetudo sp id tulit. Proinde eandem celsitudinem hortamur in Domino: ut dilationem necessariam molestam non habeat. Quia non contemnuntur preces tuæ: sed tantum detrimenta ecclesię declinantur. Cum opportunitatem obtule rit deus hæ ipsæ petitiones honorifice proponentur. Illis fauebitur: ac quan tum in nobis erit: accedentibus fratrum nostrorum consiliis: digna uotorū tuorum ratio habebitur. Interim Brixiensis apud nos sine honore non erit: & Georgium tuę sublimitati: Germanisq; Principibus gratum: nos quo q; in corde nostro geremus.

G. Lollio.

DE Fontanili domo ī matris obsequium commodata tibi gratias ago. Scripsit ad me Victorius q̄ beniuole: q̄ sine ulla cunctatōe illam permiseris. Liberalitatem accipio: ac (q̄q̄ tibi: & familiæ in cōmodam me rem facere uideo) nostra tamē beniuolentia fretus senile pa rentis desiderium paucis tuorum mensibus præferam. Nec uineto interim nocebitur: nec ædibus. Materna diligentia cuncta præstabit: alienis plus q̄ suis parcere solita. Dedi negociū Victorio reliqua expediat. Patere ab illo continuari: quę interiori usui sunt. officiis quidem tuis addi etiam curas nō cōuenit. Ad. xx. Iunii illā pręmittā. Tu uale. Romæ. iii. Maii. M. cccclxxv.

G. Lollio.

GRatulor coniugio Victoriæ nostræ: Eius etiam significandi dili gentia lætor. Patris alterum: Compatris alterum officium fuit. Quātum uestratia nota mihi sunt: bene utriq; prospectum existi mo. Ex casta: & honesti ordinis domo in familiam migrat puella gratia: & honoribus non pœnitendam. Quod ergo in talibus dici uulgo solet: hoc a me tibi amico animo scribitur. Fœliciter Lolli (. Reliqua in aduētū) nūc Vale. Romæ. xv. Maii. M. cccclxxv.

F. Episcopus Caputaquensis. Ia. Cardinali Papiensi.

COgnoscet Reuerendissima. D. V. litteris quæ Sanctissimo Pon tifici scribunt: ut se habēt res Germanicę: quarū causa Reueren dum. D. Forliuiensem legauistis: cuius prudētia: industria: & cō stantia effectum ē ut duo ualidissimi ac ferocissimi exercitus uix mille pas sibus distantes: intra paucos dies fuerint reconciliati maxima sedis Aposto licæ gloria. Veritus sum aliquando nē secus eueniret: Tot uentis agitari no stra nauigia uidi. Nouit Reuerendissima dominatio uestra q̄ aduersa om nia successerint Cardinali Niceno: & qui post illū uenere: aut uenturi erāt. Agendæ gratiæ Deo: & optandum: ut eadem fœlicitate sedari possint reli quæ Christianorum discordię. In Gallia apertum bellum est: exactis indu

ciis Galli fines Ducis infestare ceeperunt: prius in Picceardia: ubi quædam oppidula occupauerunt:deinde in Burgundia. Tum cognito transitu Britannorum se ut nunciatum est intra Normandiam recepere. Transmissa iã ex Regno Britanniæ bellatorum pars in continentem. Rex ipse ad.xxvi. Maii ad littus unde breuior est trãsmissio copias recensebat: ut paulo post Calesiam traiiceret:quo hic etiam princeps contendit: ut cum eo Rege loquatur:& bellum simul aggrediatur non iisdem castris:nec uno tantum latere: sed Britanni ad eam Galliæ partem:quæ spectat ad insulam: Dux uero per Campaniam. Quod consilium uel rei frumentariæ:& pabuli causa: uel ad euitãdos tumultus: qui facile in tanta hominum diuersi generis multitudine concitari potuissent:utriq; probatur. Imperator secum habet in castris Marchionem Brandeburgensem:Ducẽ Saxoniȩ:Lãdigrauium illum fratrem huius:qui obsidionis tempore Nussiæ præfuit:emulus Archiepiscopi. Sunt ẽt prȩlati Treuerensis:Monestenensis:& Astetensis. Maguntinus ȩgrotat Coloniæ. Credo Germanorũ esse numerum.xlv.aut.l.miliũ. Equitum habẽt ad.xvi.milia:peditum:& collectiçiȩ turbȩ satis. Quo die ad propinquum oppidum uenere accessit ad eorum castra Dux: ut illos ad pugnam educeret:quam uisi sunt detrectare. Cum ide processissent: & castra ubi nunc sunt locauissent iterum instruxit acies Princeps:tormẽta eduxit. cũ Burgundi Germanorũ castris appropinquarẽt emisere illi equitũ.ii.milia aut.iii.milia: & magnum peditatum. Cum intra horam bis conflixissent:repulsi abiis: quos Italici generis Dux prȩmiserat:se intra munitiones receperunt:occisis eorum ut accoepi:lxx:pluribus uulneratis. Burgũdi.vi. tãtum amisere. Nox prœlium diremit. Sũt qui dicant eo tempore ĩ castris Germanicis satis fuisse trepidatum:& a pluribus de fuga cogitatũ. Dei bonitate concordia facta:& Germanorum ad hæc castra Burgundorum ad illos impune conueniunt:ut eadem uideantur castra. In quo magna est Dei gloria:& laus Sanctissimi Pontificis. Me Reuerẽdissimȩ Dominationi uestrȩ commendo. Ex castris Burgundis ad Nussiam.vii. Iunii. M.cccclxxv.

Episcopo Seanensi.

5.60 TRistia tua tristẽ quoq; me faciũt. Quid enĩ amarũ tibi esse põt q^d mihi idẽ fit dulce? Lamẽta uideo ex lrĩs:sed lamẽtationũ cãs non uideo. Tantum ingrati aliquid ex uerborum ambagibus suspicor. Discriminis esse oportet quod non audes epistolæ credere. Ad me prȩsertim:quem de tuis intimis nunquam celasti. Sed te consoletur Deus: prȩsens ego quoq; idem præstabo. Imprimis autem benefactorum cõscientia leuet mœsticiam:Malisq; alios tibi: q̃ te aliis ingratũ uideri. Mercedes huiusmodi communes sunt multis:rariq; alienam gratitudinẽ laudant. Sed

de iis coram: atq; expressius. Quod Monsindolana mea tam bene tibi arriserint iucundum fuit audire. Placent impēdia laborum & spei fructus iam colligi. Laudanti ea tibi necesse est credi: quando ad me uexandum quære re nodum in scirpo soles: & recta omnia de prauare. Fingere etiam aliquā do nec audita: nec uisa. Vel sola hęc uillula me ad uos trahet: alioqn uestris omnibus ęquo iam animo cariturū. Vale. Romæ. viiii. Iunii. M. cccclxxv.

In Laudem Beati Petri. Apostolorum Principis.

Et cur grata domus tam fœlix munere Petri
Non Petrum cantu personet assiduo?
Ille rudi quondam: segniq; ad munia uitæ
Vim dedit: ac puras: & sine labe manus.
Ille inopem: nudum: mendici panis egentem:
Impleuit: texit diuite ueste Dei.
Ille humilem: ignotum: uulgari sanguine uilem
Extulit: unde mihi nomen: & unde genus.
Ille patrum titulo ascripsit: sanctiq; Senatus:
Ille dedit linguam: pectus & ille dedit.
Quodq; sui cumuli est: mens his contenta quiescit:
Non sibi plura cupit: non sibi plura rogat.
Ergo sonent Petrum nostræ cytharæq;: lyræq;:
Tota domus Petrum consonet: unda: nemus.
Vtq; magis placeant modulata in carmina nerui
Voce alacri iunctim concinat illa Puer.

F. Cardinali Mantuano.

Hodie Viterbium propinquanti Præses Prouinciæ ad secundum miliare processit obuiam. Ingressum urbem: & hortos tuos uisentem: ex uia coegit apud se esse. Prādio Magnifico accepit. Nec scio uultu an animo: an loco: an uero etiā apparatu splendidior fuerit. Quia beneficio tuo facta hæc sunt: cuius me clientulum noscit: putaui significanda ea esse: & gratias tibi agendas. Studia tua etiam per tuos absenti nō desunt. Bene uale: atq; ita bene: ut additum ad ualitudinem bonam in reditu uideam. Patrocinii de me tui oblitus ne sis. Quicquid Papiensi perit: perit & tibi. Viterbii. vi. Iulii. M. cccclxxv. Agnellus.

Sacramoro.

Rusticanis uoluptatibus ad supercilium usq; immersus hęc scribo: & quidem calamo male temperato. Litteræ tuæ tam mihi gratæ acciderunt: q̄ iucunda est Theutoni sitienti patera mulsi. Eram dubius animi quem exitum tulissent res nussienses: Varia pro sfic

ctibus referebantur. Nam in unum aliquod iudicium consistere opinio nõ poterat. Nunc illæ finem certum ante oculos posuere: qui & sine effusione christiani sanguinis fuit: & beneficium sensit Apostolicæ sedis. Benedictus in donis suis: & sanctus deus in omnibus operibus suis. Eandem fortunam si Gallicanæ res sortientur: ad quas tollendas ut scribis legatio Cæsaris est profecta erit quod nostris sęculis gloriemur: & uel speremus multa in publi

Morimũdũ. cis: uel magna timeamus in priuatis. Comensi nostro de commendato cœnobio gratulor: nonmodo quod id commodi sibi: sed quod Monasterio expiranti occasio respirandi accessit. Spes est: diligentia præsulis boni continuatam iam annos multos rerum iacturam finem Domino concedente habituram. Pietas diuina hãc accessionem sibi fortunet. Amici nostri glorias tecũ corrisi. Tam multa solus: si posset: q̃ multa sine alienis subsidiis neq̃. Qui nunc uanitatem inanem ferre non possumus: uix sine fuga efficacem stultiloquẽtiam ferre possemus. Sed de hoc coram: & sępius. Cœnas Hieronymianas: Vianesianas: Falconianas non damno: sed hercle si tenues adhuc loculos non premunt. Nam de Forliuiensi metus mihi exiguus. Minor illi q̃ formicæ est stomachus: primis tribus amplior uenter: & quidem etiã ambitiosior oculus. Voluissem quintum me tibi conuiuam affuisse: plus lõge suaue id sodalicium delectasset: q̃ hæc Senensia plena iam facieratis: & fastidii. Quæso te Ariminensis: ut inchoatum significandi officium serues: & absenti amico ne desis: Papiensi cum obsequeris: & te impertis: a quo ante alios: etiam ante Falconem tuum diligeris. Vale: & Mantuano meo: Comitiq; meo me diligẽter cõmenda: Ex Suburbano. xiiii. Iulii. M.cccclxxv.

Falconi Synobaldo.

563

Enimus Senas Falco: Ita quidem incolumes: ut præter somnũ: quem antelucanum iter ademit: addi ad incolumitatem nil possit. Nulli lætitiæ est parsum: quæ suscipi a casta familia soleat.

Iacobus. Cantatum obiter: & lectũ: & quæsiti de uia fontes: nec neglecta uina tempori idonea. Synibaldulus tuus: uel meus iam potius: ante omnes hylaris uenit: non equo: non ęstu: non quod ferre tenera ætas non solet: uigilia nocturna offensus. tanq̃ ad testaceos ludos sic ad hanc urbem cupide accessit. Vitæ eius hæc ratio est instituta: ut diebus festis puerilibus suis indulgeat: quæ ad mensam placuisse mihi es memor: aliis a præceptore: & libris nõ abeat: etiam sub cœnæ tempus ad lyram uersus ediscat. Stans cibum mecum sumit: ne in familiari cœnaculo licẽtius impleatur. & ad cubiculũ quoq; custos illi: & contubernalis est datus Cosmus Perrinus: uir omniũ optimus ut scis: atq; integerrimus. Filius si esset: chariori apud me cultu haberi non posset. Itaq; & tu bono animo esto: & eodẽ matrem esse iubeto. Ipse

iam tam capitur loco:& cœlo:ut Romanarum consuetudinũ sit pene oblitus:atq; ad ęgritudinẽ usq; desideraturus huc sit in annos singulos reditũ. Inter scribendũ redditæ sunt litterę tuæ:tam gratæ illę quidẽ:q̃ nõ tam cito expectatæ. Ago pro iis:quę significas gratias. Imprimis aũt qđ apud Mantuanum meum non immemorem mei futurum te spondes. Hunc patrem ardentissime amo:& seruare mihi omnibus officiis cupio: non quidem mi Falco spe:quod nõnulli putant:Pontificatus:quem nec quęro: nec appeto: sed magnis suis ĩ me meritis.quę qualia fuerint: cõtinuoq; sint:nec tu ignoras:nec;ego ingratis põderibus expẽdere soleo. Vale.xvi.Iulii.M.cccclxxv.

Cardinali Mantuano.

O Mitto ex lr̃is tuis amplissime pr̃: Plæna enĩ sunt officii: idẽ sem p respõsum habẽtia:ut uidelicet tibi gr̃as agã: mihi beniuolẽtia tãti pr̃is cõgratuler. De Germanicis rebus q̃ uaria afferri significas:puto iã certa isthic nũciata. Hic qdẽ oĩum exitus est ĩdicatus ab hoĩe: q oĩbus interfuit. Recensuit discessum a Nussia esse Burgundũ: in sua reduxisse exercitũ:Cęsaris copias dissolutas: Prĩcipes euocatos pene oẽs domũ rediisse:Cõuentibus nunc de Coloniensi cõtrouersia cognoscendũ. Cõditiones scriptas eẽ ꝓtulit:quarũ exẽplũ ab urbe quoq; hodie accœpi. His ergo ut puto:iã nõ ambiguis audies mox:ni fallor:tẽpestatẽ oẽm ĩ Gallos cõuersam. Britãno enĩ:& Burgundo adiunctis qđ turbarũ Regno? Quid curarũ Ludouico Regi futurũ existimas? Veterẽ nimirũ fortunã Ioãnis abaui sui: & nup Caroli pr̃is:nõ alienũ est formidare:calamitosa hæc sunt. At plæna luctus caphensis direptio. Calcydem sexẽnio ante amisimus: nunc urbem opportunã tot annos:tot christianorũ suffragiis ex Turcis:Scythisq; seruatam una infœlicitate proiecimus. Circuitur undiq; nostra religio. Infidelibus armis per girum appetimur:non ante credituri uera esse:q̃ nunciantur discrimina:q̃ Hannibalem esse ad Collinam senserimus. Scripsit ad principes Pontifex:officium sane patris: nõ pestis remedium. Quid enim audiãt ii uocem monẽtis:quorum aures armorum strepitu:corda irarum estu tantopere teneãtur? Sed & aliud quid potest pius pastor egenus oĩum:atq; exhaustus:nisi confugere ad filios? Denunciare pericula:quodq; ipse nõ põt: ut uelint illi lachrymis obtestari? Mihi hoc aĩo iamdudum insedit Mantuane charissime:nec auelli ullis suasionibus põt:nullã in christianis ponendã ultra præsidii spem:Solius Dei esse oẽm redemptionem:Eam aũt non ante futuram:q̃ ingentibus malis admoniti iniquitatum nostrarũ fuerimus. Tu in Agathensi secessu scripsisti:Ego ĩ Syndolano tibi respõdeo: simul quęso: ut Papiensis tui memoriã habeas. Vale.xxvii.Iulii.M.cccclxxv.

R. Portuẽn. Episcopo. S. R. E. Vicecancellario.

.65

Audeo quod tanti nois pater humilis Cardinalis desiderio tenearis: eiusq; lras cupias. Aliqd me esse puto cũ placeo tibi: qui in sublimi es positus. Sed queso paucis audi Papiensem loquẽdo liberum: & scribẽdo. Non illum a litteris auocant Senẽses delitiae: ut scribis: quas mediocribus etiã officiis semper posthabui: sed tua (quod cũ uenia dictum sit) negligentia. Oraui presens ut nõ immemor esses absentis: Per liberaliter facturũ id te recepisti: q̃ feceris nunc attende. Magna in Germanicis accidere post abitum meũ: magna ex Hispania nunciata: magna ex Britannia ad Pontificem scripta: clades etiã ex ciuitate caphensi ingens accepta. Quid horum oro abs te mihi impertitũ? Aut quid non silentio ingrato praeteritum? Litteras ergo queris quas nõ praestas: & officia exigis: quae ipse non pendis. Nimiae cure tibi sunt grandia: colis Reges tantum: & principes: humiles collegas praeteriri facile pateris. A nõnullis Cardinalibus: cum quibus mihi uix est centesima amoris pars: quae tecũ sedulo fuit: amãtissime hec sunt persoluta. Sed non propterea tibi irascor. Scio quod in grauibus amantes tui non deseris. Plerũq; pro iis etiam animam ponis. Teneo etiam quod tuapte natura grauate calamũ sumis. Grauate scribis. Sine molestia quoq; non iniungis scribẽda. Plus una cũ Mantuano meo cõmunicatio: una nocturna cum tuis domesticis in lucẽ usq; confabulatio animũ capit: q̃ decem a paruis clientulis expectata officia. Accipe aũt de Papiẽsi tuo que petis. Valet: raro est Senis: In suburbano freqũter. Delectãt illũ libri: & litterae. Tam est ab omni auaricia: ambitiõe: & curis supuacuis alienus: q̃ illi uita: & ualitudo est chara. Proximo Septembri Balnea Lucẽsia petet. Ad te desinente Octobri redibit: tam tibi in omnem amplitudinem tuam deditus: q̃ olim non putasti: & nunc certissimum habes. Vale ex Monsindolo. xxvii. Iulii. M.cccclxxv.

Iacobus Volaterranus Cardinali Papiensi Domino meo.

.66

Voluebam nuper epistolas oẽs: quae ad te sunt scriptae ex eo tpe quo ueni in familiã tuã: cũ sanctae expeditionis causa Anconã pgeret Pius Pontifex: ut seligerẽ illas: & in tpa digererẽ: ne si qñ tibi his opus eẽt: nimio tedio afficereris ad eas reperiẽdas: cũ presertim didicerim: tibi cuiuscũq; ministri tui diligentiã gratissimã fore. Inter euoluendũ cõperi plures uersus scriptos ad amplitudinẽ tuã. Dubitãti ãt mihi an illos in fasciculũ cõgestos epistolis aggregarẽ uisum est potius seligere: & i librũ referre: ne puluere: & tinea cõsumpti penitus deperirẽt. Dignatio uero tua aliquando relaxandi animi gratia codicẽ intuens: opinor meũ hoc officium non damnabit: Et magis amicorum fidei memor erit: qui & si oẽs non sunt elegantes: & forte minus digni disertissimis auribus tuis: tamen ob co-

rum fidem: & tui amplissimi nois obseruantiã: minime iudicio meo sunt cõtemnendi. Campanus igitur queadmodũ dignitate: & elegãtia cæteros antecellit: ita iure optimo ante alios collocabitur: allecturus elegantia sua tuã Amplitudinẽ ad legendũ cæteros: qui quanto sunt se inferiores: tãto magis ei erunt obnoxii: q̃d sua gratia sæpius a. D. tua legantur. Deinceps autẽ cũ eiusmodi uersus accipies: molestũ tibi non sit dare operã: ut illico exscribantur: ne aceruo scriptorũ tuorũ obruti pereant: & tui nois studiosi suo studio: & labore fraudentur apud eum: quẽ cultorẽ litterarũ: & doctrinę imprimis uenerantur: & colunt. Vale. Romæ. M.cccclxxv.

Sacramoro.

Fficiosior nemo te est mi Ariminensis. Sic nuncias: quę ubilibet fiunt: ut uersari uno tpe īter Hispanos: Britãnos: Gallos: Germanosq̃ uidear: a transmarinis ẽt nõ longe errare. Gratissimus omnium hic labor est: tãta uoluptate animũ tenẽs: ut Senis agẽs uobiscũ Romæ nihilominus uerser. Cardinalis sum bñficio Dei. Ab hac dignitate alienum nõ est noscere qd ubiq̃ gentiũ consilii capiatur: quãdo & summi cõsilii noster ordo est: & in specula positis turpe sit ignorare: pacẽ an tumultũ christianæ res agant. Tuæ igiť diligentię gr̃as ago: Nec minus iterũ p nostram beniuolentiã peto: ut quod fecisti hactenus: & facturus posthac es: pro Mediolanensi Duce uno factos tibi duos me absente existimes: quãq̃ principi locupleti sedulitatem scribẽdi præstas: hanc Cardinali amicissimo impertire. Ille tibi rem: ego animũ abunde remetiar. Sed bone Deus quanta nũc rerũ facies in Gallia: atq̃ in Hispania surgit? Putabã nugas: quæ de Britãni transitu ferebanť: ecce paratis copiis in Ludouicũ transmittit. Burgundo illi adiuncto: quis sustinere amborũ iracũdiã poterit? Est Duci exercitus a rebus Nussiensibus: non alacer modo: sed q̃d plurimũ ad uictoriã refert diuturno malo duratus. Ludouico aũt ab ocio anni unius sane nõ similis. Videre uideor nisi Deus subueniat: uel Ioannis abaui sui fortunã: uel nuper Karoli p̃ris. Bene igiť Pontifex: qui ad surgentẽ pestẽ: uel continuantẽ magis Mutinẽsem legat Præsul est uirtutis: atq̃ ingenii: sed utinã ad rẽ tantam idonea dignitas. Quãq̃ & inferiorũ opera aliq̃ñ plus profuit: q̃ maiorũ inanis ambitio. Quod olim Nicolaus qntus: quod tot Oratores ĩter Frãciscũ sforciã: & Venetos nõ potuere, potuit occulta diligẽtia heremita barbatus: & q̃d nup ad Nussiã ĩter Germanos Burgũdosq̃ summæ legatõis nomẽ cũ summa uirtute nõ ualuit: ex secũda Epõrũ classe Forliuieñ. Eps fecit. Deus ipsi Mutinensi opem ferat: & consiliũ omne suũ confirmet. Motibus quoq̃ Hispanicis: quid ad miserabilem calamitatẽ propinquius? Armati Reges duo: portugalẽsium uidelicet: atq̃ siculorum: idẽ Castellę Regnũ: alter ab Nic. nũc Lucc ñ. Præsul.

sorore:alter ab filia defuncti Henrici suũ uolentes infestis signis se petunt. Vtrobiq; in Hispania:& Gallia cõfligetur.ut in procliui sunt oia. Quid in tanta multitudine:tam pugnaci:& contemptrice mortis:stragis: & sanguinis futurum existimas? Nos miseros Sacramore:qui haec audientes nequimus auertere. Fortunā ẽt praesentium temporũ dolendā; quod inter se christiani pugnant: Lugendā:qđ Regna cadunt ad summa quaeq; idonea:ęternis doloribus prosequẽdā:quod crassantibus i nos quottidie hostibus Dei: Calcyde nup expugnata: Scuttaro proxime appetita: Nunc Caphensi ciuitate nostris adempta: maioribus mox affuturis: Hi qui redimere pereuntem populũ possunt: praestare Deo hoc obsequiũ debent: Arma quae totiẽs uocati:& moniti induere in Barbaros noluerunt: sponte nunc in eiusdẽ religionis sortis:& baptismi fratres tanta impietate exercent. Sed finis sit querelarum. Dei omnipotentis in tanta caecitate est oĩs redemptio. Exempla illa litterarũ:quae misisti pręter me nemo intelliget. Fidem secretorũ integerrimam a Papiensi semp intelliges: accipiesq;. Ad philippum nostrũ tamen ea ante puenere:q̃ me. Mandatorũ obliti tabellarii praeteruecti sunt Senas. Sed in hoc nulla iactura. Picturae tuae domesticę fabulam ẽt inter has molestias risi. Aquila illa supinducta nihil festiuius. Medicina fuit nascenti morbo conueniens. Videor spectare toruos ad primũ initium Falconis oculos: non bene habentis inuersam sibi esse imaginẽ ex sfortiano argumento conceptę iam spei. Sed heus Sacramore: Falconẽ noscis:ut ego. Protheus est. si uel paululum icaluerit ei sanguis:& ex cõsuetudine sua scalpserit genas: uel gripes statim aquilae superstabit: uel ipsam aquilam in passerem rediget. Vltiones suas legare testamento non solet. Ipse eas uiuens semp adimplet. Primi tñ spectaculi uoluptatẽ:ut cũq; res cadat:nec tibi uidẽti adimet: nec mihi legenti. Ei salutem meo nomine dices. Addes quoq;: si eadem sibi esset calamitq; linguae facilitas: plures me:& plęniores ab eo litteras habiturũ fuisse. Cõmenda me Reuerẽdissimo Mantuano meo: & Comiti quoq; meo. Vale. Senis. xxvii. Iulii. M. cccclxv.

F. Archiepiscopo Pisano.

QVo in loco res tuae sint: ex lr̃is Fr̃acisci Casati puto te accepisse: Quantũ ille ad me scripsit: meliore multo esse: meo iudicio possent. Perseuerat eadẽ duritas: eadẽ repetitio promissorum. Quid ultra dicā non habeo. Quid operer nõ sane succurrit. Ex pẽdenti singula diligeter alteq; ex duobus cõsiliis supest: quę tibi Romę mõstraui. In utrũ magis inclines tu uide: cui notiores sunt domesticae rõnes. Mihi iter utrũq; pẽdere: nil inutilius esse uidetur. Cõsumptis iā caeteris: aut liberalitate uincendum est: aut potestate. Beneuale. Senis. xxvii. Iulii. M. cccclxxv.

Ioanni Petro Arriuabeno.

Vod ualeas bene est: quod ex tua consuetudine nuncies: quę hic sępe ignoro: grãs ago: & ut pergas efflagito. Plura non possum. Idq; ignosce. Fatigatus ęstu: & multa diei scriptiõe: malo tibi: q̃ ambitiosis amicis breuitatem necessariam excusare. Mei memor: ut soles: Vale. Ex suburbano meo. xxix. Iulii. M.cccclxxv. 169

Campanus Cardinali Papiensi.

Ntonio Senensi: quem nunc & amor patrię: & studiorum suorum ad se rapit: mãdata quędam ad te dedi. Eum ut audias: atq; porro ut exaudias oro. Magna petet. Verum in tanta spe: atq; adeo in tanta diuersitate fortunę quicquid mensurari potest: etiam si maximum sit: exiguum est. Pii memoria praeterita beneficia tua: & officiorum continuatio: pollicitationesq; non minores officiis omnia mihi de Papiensi meo promittunt. Beneuale. Terami. xxx. Iulii. M.cccclxxv. 170

Sacramoro.

Ampinos hucusq; mi pater: ammodo uuis est opus. Eas cum proximis litteris proferre uelles: metu suadente celasti: uerbum ss. uiuimus ter repetitũ: quid sibi uult Sacramore? Hoc quaero: hoc doceri cupio. Placatum esse pontificem: benedixisse interfectoribus pyratarũ: addidisse Iubileũ: & dona: Corsicã quoq; ad officiũ uetus choactã: cõmunia sunt quottidianis nostris moribus cõsentanea: & cuiq; ẽt aestimãda facile sic euentura. Illud in uoto erat: occultũ mysterium noscere: plenum succi: & ponderis q̃tum puto ego: & q̃tum scripta tua ostendunt. Ais enim senties tandẽ quid sibi uerbũ id uelit. Non sensi adhuc: sentire expecto. Sed peream ni tu eodẽ metu retrahente adhuc es celaturus: & noua figmẽta ad pascendũ animũ inuenturus. Sed uide qd agas: Cũ Papiẽsi tibi negociũ est hoĩe acri: & naribus ad cognoscendũ sagacibus. Non tam eris in cõminiscẽdo dexter: q̃ ego adiutrice ueritate in iudicando acutus. Fides tua: & amici expectatio: non bene in una dissimulatione falletur. Vide q̃ acerbe exigam debita. Ingenio sum muliebri: nisi re intellecta non conquiesco. A pmissis: quę implere non cogitas: est tibi posthac abstinendũ. Malo cõtinuari Pampinos: q̃ uuas semel indicatas nõ promi. Haec hactenus. De Cardinalibus differendis placet susceptum consilium: Labare autem quosdam ex nobis: & memores condicti esse: nõ placet. Ad profligandum pauci plus possunt Duce Pontifice: q̃ multi ad aciem sustinendam. Vsu assiduo hoc ipsum saepe deprachendimus. Sed paucos hos explica. Ni erret opinio: Vrsinum puto esse: & Mantuanum: & tuum quoq; Sancti Petri ad uincula. Nam de glorioso nostro scis pendere illum a uultu imperantis. Merca- 171

torum litteris:qui negociantur Neapoli significatum hic est:Ferdinandum Regem quaternas stipendii pensiones erogasse nuper copiis suis: & ad septem milia equitum cogere ad Truentum.Vanam significationem esse existimo.Quae ea sit tu isthinc scribe:cui cuncta sunt notiora.Hic in frequenti Senatu contentionem oēm de finibus: quę est cum Pontifice:ad Regium iudicium retulere:proptereaq; Oratorem mittunt ad uos.Eam si sedat:publica omnis ciuitatis beniuolentia: etiam nouo hoc beneficio clauo trabali figetur.Beneuale:& quod semper peto: cōmenda me Mantuano meo: & Comiti meo.Senis.viii.Augusti.M.cccclxxv.

F.Cardinali Mantuano.

DVabus epistolis uno tempore redditis multa complecteris:omnia grata: omnia obsequium consuetę benignitatis habentia. Delectari te asseris litteris meis.Excusas quod non manu tua respondeas.Missionem Mutinensis:& interiores missionis causas mecū non taces.Addis quę gesta cum pyratis ad Tyberim sunt.In germanicis quoq; & Gallicis nondum certa omnia esse cōtendis.Illud certissimum: quod ad Cardinalatum repetitur Hesler. Ad Cardinalatum Vlisbonēn. Alter tertio iam ad Pōtificem:& te: chirographo Caesaris.Alter nouis Portugallensium Regis de Hispalensi querelis.Illud quoq; non dubium:quod missione noui oratoris Coloniensis Antistes ad priuationem deposcitur. Etiam nuncias quid in utraq; re cōsilii apud uos fuerit.Quod litterę meae delectēt gratulor indicio tuo:sed utinam ueritatis non amoris sit hoc testimonium. Qui enim mihi ipsi non placeo: unde aliis placeam sane non uideo.Quod etiam te calami grauent rem non incognitam refers. A calamis non uenit sors tua:nec creuit.Melius legendo oculos:q̄ scribendo manum exercere es solitus:& meditari utilius: q̄ atramenta tractare.Dūmodo te in tuo Secretario agnoscam: libēter remittam operam:& mentem accipiam.Mutinensem autem gratulor in Galliam proficisci.Gratulationis hae mihi sunt causę:quod homini mecum a teneris educato:cum quo paupertatem: & pedagogium pertuli:honor ęstimatae Legationis defertur.Etiam quod is pręsul legatur:qui si maxime aduersante fortuna non implebit mandata:utiq; nec urgente cupiditate manus implebit.Non referet quoq; ad nos planum decoris nomen.Et laetor quod nondum collatis a Gallo: & Burgundo castris: suspensis utrinq; adhuc animis exitu tantarum rerum incerto:partito inter ambos(ut aiunt)metu:non alienum est credere diligentia sensati: & accurati patris locum aliquem ad pacificationem futurum.Id annuat Dominus.De Pyratis ad triremes suas male acceptis id mihi nunc succurrit: quod Scipioni olim de Grachis occisis, ss. Sic pereant alii: qui talia

quærere pergunt.ss.memor uexati per hyemen nostri maris:obsessæ urbis: exercitæ in miseros negotiatores diuturnæ calamitatis: solennis etiã Anathematis:quo illi die cœnę Domini extra christianam cõmunionem de tribunali ecclesiæ fiunt:In eosq; eorumq; fortunas ius liberum comprahensoribus datur:nec dedecore nostro:si quod est : nec illorum damno possum dolere.Id Deus indulgeat.Vtrunq; uero Senatus decretum : & de differendis ad reditum patrum Cardinalibus : & ad retinendum penes Sedem de Coloniensi iudicium : plurimum laudo:plurimum quoq; in eo persisti desidero.Pręsulem q̃q̃ malum: obiici suspecto per gratiam potẽtum iudicio:& impium est:& non sani exempli. Numerus etiam nostri ordinis quantus sit uides.Tantus is est:ut Episcoporum loco iam habeamur . Ignominia hęc non solum Romę oculis aspicientium patet: sed foris etiam in audientium constricta est animis.Vbiq; ea facilitate contemnimur: qua apud Sedem creamur.Quem decorem a patribus nostris accepimus : hunc Mantuane molestum est non retineri.Creari unum sine multis non licet. Multi addi sine iniuria nostræ æstimationis non possunt.Quid ergo inquies?Fidem non seruandam censebis.Vtique seruandam censeo.sed ea non uiolatur:cum temporis tantum causa differtur.Eam quoq; minus aliquando licet seruari:præsertim cum in ea pręstanda plus nocemus nobis: q̃ illi prosumus cui est obligata.Expende utilitatem Cæsaris & damna Ecclesiæ: uidebis detrimenta nostra longe plus premere q̃ diu mendicatas:ægre tamen concessas Imperatoris commendationes.Georgium diligo studiosum semper mei : atq; amantem : sed decore domus Dei : & nostris ornamentis nil mihi antiquius.Oro te Mantuane:quod sedulo facis : ut commune incommodum quãtum sit animo repetes:In cedendisq; uinetis tuis ne properes. Magnus es a paterno Marchionatu:a Cardinalatu tamen nõ minor. Succedent in illo fratres: hic tibi ad honorem : & opes reliquus fiet. Quanto hic idem honoratior erit:quãto hominum opinione pręstantior.tanto tu in ecclesia maior:& clarior.Scribo hæc planius:quod quantum auguror absens:quantum præsens ex te ipse collegi : in suspitionem adducor:ne tu qui magna semper spectas:& ad gratiam hominum es institutus:studio retinẽdæ Germanicæ clientelæ : Comparandi etiam Cæsaris:diligentius creationem hanc urgeas:q̃ præsentia tempora postulent.Hanc suspitionem augent cuiusdam ad me ex urbe litteræ:quibus labare patrum nonnullorum animos scribit firmos ante:& consentientes cum cæteris.Sed quicunq; rerum futurus est exitus : quando ad nostrum reditum disceptatio est reseruata:de his coram agemus :libenterq; tecum aut cadam aut stabo.Nunc uale.Ex suburbanulo meo.xi.Augusti.M.cccclxxv.

Pro Xysto.iiii.Pontifice Maximo ad Regem Daciæ.

519

C Ognouimus ex litteris tuæ Serenitatis ĩ itinere te esse:ut ad sancta Apostolorum limina uenias:& successorem Petri ĩ terra hac uisites:Martyrum sanguine consecrata.Lætati eo nuncio plurimum sumus:uidentes peregrinationem tuam plænam esse propositi boni: ac fidelis:& de salute animæ non minus q̃ rebus terrenis te cogitare.Speciosa est fides tua fili charissime:Religiosa etiam ex tam longinquo profectio: tanto quidem in te Rege deuotior : quanto in magnis principibus rarior. Quæris dominum dum inueniri potest:& inuocas eum dum ꝑpe est. Viarum incōmoda prætulisti quieti domesticę:& regnum sæculi reliquisti : ut cæleste regnum parares:illud Saluatoris attēdens nullam satis dignam cōmutationem dare hominem posse pro anima sua. Si ergo fuerint iuxta uerbum Isaiæ peccata tua ut coccinum :per hæc sancta opera:quasi nix dealbabuntur.Et si fuerint rubra quasi uermiculus :uelut lana alba erunt.Omnipotens Deus:cui labor hic seruit:uenientem te:atq; abeuntem incolumem seruet:Angelisq; suis mandet de te : ut custodiant te in omnibus uiis tuis. Nos qui tuam Serenitatem: Comitatumq; tuum omnē in tempore accipiant:& in urbē usq; prosequantur : ad fines ditionis ecclesię esse iubebimus. Sine incōmodo uenies.Sine incōmodo a bibis.Discrimen nullum in domo patris tibi erit timendum.Vbiq; si nō pro meritis:at pro studio nostro præsto erit lętitia:& charitas. igressus uero urbem accipieris obuiis manibus: & paterno sinu fouebere:Nullaq; pietatis:& deuotionis officia:quæ pręstari chatolicis Regibus soleāt: a nobis :uenerabilibusq; fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus tibi benemerito deerunt'. Veni ergo in benedictione patris fili charissime: & pium propositum fœliciter imple.

Papiensi Volaterrano.

517 Scripta est hæc epistola tpe Pauli secundi.

L Egi annotationes tuas diurnas anni superioris:profectionem scilicet nostram in Ethruriam:& reditum ad urbem . Sentis quamdoq; mecum in multis:& nonnunq̃ desiderii nostri uates es : & īterpres.Ego dum famulabar Cardinali Firmano:memor sum scripsisse legationem eius omnem ad Genuenses : quam si possem reperire in scriniis meis Romæ:libenter illam recognoscerem:essetq; ea tibi nō inutilis ad imitationem.Nam minuta queq; etiam leuia:quæ uideo te non omisisse:legentem delectant:prout est obiurgatio illa nostra:cum male leporarium emisisti in excitatum ab Augustino leporem prope Aquam pēdentem:& paulo post cum subripuimus trebelliani uini uascula quedam a mulione Florentino,eiusmodi enim etiam leuium recordatio iucunditatem aliquam affert. Moneo ergo ut perseueres:nec grauet te labor. Vrbana quoq; cum erimus

Romæ etiam annotare poteris: sed publica tantum. Nos uero Senatoria nonnulla: quæ aliquando fecimus: & Pii: & nunc Pauli Pontificatu: quæ huc nobiscum detulimus: sed uulganda illa non sunt: ne uideremur nimium curiosi. tu in secessu hoc nostro ea omnia legere poteris: eaq; successiuis tēporibus male a Coloniensi notario nostro excepta manu tua exscribere. Rectius ille Iudicum Rotæ ambages. Vale. Cras mittemus ad te Henricū cubicularium cum litteris: illas rescribito: ad primam tabellarionum occasionem Romam mittendas. Iterum uale. Pientię. Venerunt etiam ad manus hodie post scriptam: & obsignatam epistolam nōnulla annotata per Piū. opinor q̄ illa esset relaturus ī cōmētarios suos. mitto ea ad te etiam ut referibantur: sed custodi ut pupillā oculi. Romę cum erimus rememora: & uale.

Cardinali Matisconensi.

HOc solo breues has scribo: ut scias absentem Papiensem non minus q̄ præsentem Matisconensis sui memorem esse: ipsumq; ualere: idemq; de te: & tuis omnibus cupere. Quem exitum Germanica tulerint in uoto est intelligere. Tam uarie hic est nunciatus: ut cui potissimū habenda sit fides ignorē. Integrā tibi: si scripseris: summāq; habebo. Fœliciter Vale. Ex suburbanulo prope Senas. xi. Augusti. M. cccclxxv. 575

Campano Decori meo.

EX mediocribus loculis mittuntur ad te aurei. xxv. quos postulasti. Quod egeas doleo: quod egens a me postularis grās habeo. Acceptius nil mihi est: q̄ subuenire Campano. Etiam cōmendabilius nihil: q̄ tantæ uirtutis pręsuli dona Dei impertiri. Sic facito semper cū dura te premunt. Erit semper unde (si non magna) grata tñ colligas mei in te animi signa. Secundam tuam ad Ferdinandum profectionem meliore oculo respiciat Deus: primæ quidem successus non fuit. Erit officii tui inde significare quæcunq; acciderit: ut læta: & tristia affectu eodem nos habeāt. Rogaui Romæ: ut epigrāmata tua diligenti cura selecta: deciesq; Oratii præcepto diligenter ad unguem castigata: iam tandem in librum colligeres: & ipse tu ederes: ad quorum perpetuitatem plurimi referre puto: Campani: non alterius ingenio emendata inueniri. Si es obsecutus: uel obsequi iam cœpisti lætor labore: si minus: scito mi Chauellane: ea ambos ætate esse: ut canendum iam receptui sit: & milites recensendi. Ab urbe Roma rus ueni: & rure Senas: ut solennia Assumptionis cum meo Senensi: & his ciuibus agerem. Redeo cras: ut liberiore loco liberior factus lectiunculis: & scriptiunculis meis me ibi oblectem. Ciuitatis quidem iam tenet facietas. Vale. xvi. Augusti. M. cccclxxv. 576

Locus ē ubi natus est

Cardinali Mantuano.

577 IIsdem litteris de morbo:& ualitudine tua cognoui. Vtra res ma
gis affectu me mouerit incertũ est mihi. Tristatus æque sum:&
lętatus. Tristicia pęlnum locum non reliquit læticiæ:nec læti-
cia ualere diu tristiciam siuit. Deo gratias ago:quod languentem adiuuit:
Tibi quod absentem ignorare domestica tua passus non es. Temperantius
posthac respiciẽdus est stomachus. Vexatus olim sæpe quietem desiderat.
ea tanto est procuranda attentius:quãto est ad familiare malũ uia procliui-
or. Miscere assa elissis: acida dulcibus: & mollia duris quem non excitent
inter tumultum? Iuueni mihi ab assiduitate studiorum eadem fuerunt sto-
maci ĩcommoda. Sic aliquando sine uiribus fuit: ut omnibus horis reiecta-
ret infusa. Temptata balnea nil profuere. Medicina tandem muliebris fuit
saluti. Ea a remissioribus studiis:& ligno aloes:& roris marini aqua proue-
nit. Lignum aloes docuit cum pane edere:aquam uero:quæ duos tres ue-
roris marini surculos in phiala per noctem tenuerit:uino mixtam ebibere.
Vix secundum continuata mensem sic liberauit:ut tolerati sine offensione
sint multorum iam annorum extremi languores: Ridebis medicum: sed
salutaria multa sæpe ridentur. Quod profuit monstro. Et medicorum ars
aliud non est:q̃ experimenta ĩ libros relata. Sed de his hactenus. Dedi hoc
triduum solennibus Assumptionis. Fui Senis. Ostendi me populo: ante
cum diem ciuitati inuisus. Ludorum suorum nullum: pręter equorum cur-
sus spectaui:atq; hunc quidem nõ tam uoluptatis: q̃ uisendæ Ambrosianæ
domus studio. Ea tantę laxitatis:& molis: & magnificentię est:ut longe su-
peret tuam:& meam. Exterior species regiam profert. Interior ornatus: &
amplitudo a Regia nil alienum. Is se tuæ dignationi cõmendat:& ad se di-
uerti cupit:si quando tibi erit hac iter. Proximis diebus Germanus frater
Synolphi scriptoris Apostolici Guido nomine: qui Florentinorum facie-
bat stipendia:& propter contentiones: quæ illi cum Senensibus sunt: se &
oppidulum suum Lotharium Pontifici commendarat:ad fines horum est ĩ-
tercœptus:huc quoq; perductus carcere nũc: & chatasta:& ferreis pedicis.
asseruatur. Contendũt ut a Synolpho:& fratribus cedatur loco:& loci pre-
cium capiant. Hoc scripsi:non tam quod te digna res sit:q̃ ne si a me eam
nõ ĩtelligeres:male respõderi in officio duceres. Redii rus:& ruri hęc scribo
ualẽs:& mihi uni nũc uiuẽs. Ex suburbano meo. xvii. Augusti. M.cccclxxv.

Io. Pe. Arriuabenus Ia. Cardinali Papiensi.

578 TIbi ne:an ligonibus istis tuis magis gratuler:nescio. Illi te opera-
tore gloriari possunt:& quicqd manu tua plantabis:& seres ube-
rius proueniet. si uera est sententia Plinii. gaudente terra uomere
Laureato:& triumphali aratore: & illud. Honestis manibus lętius omnia

prouenjunt:quoniam & curiosius fiunt. Tibi uero quanta foelicitatis accessio:quod liberum curis animum ex medio sollicitudinum æstu uendicas: si mulq corporis ualitudinem curas foelicior es inquã ista animi quiete: q̃ toto Cardinalatu. Nam quicquid iuuat: quicquid placet: id dumtaxat ĩ hac uita beatum est. De affectibus loquor. Auarus non minus iucunditatis in ipsa rerum omnium indigentia ex sola auri coaceruatione sentit: q̃ liberalis domestico splendore:atq omni sua munificentia. Scio aliam esse rationem ubi de uera foelicitate differendum est. Vtinam accedere possem ad quod me inuitas. Nil eni magis unq̃ optaui: q̃ liberum animum :liberam operã: in qua nil est difficile:nihil labriosum. Nos urbanis:& Palatinis nõ tam nutrimur:q̃ fatigamur curis. In his omnino plus est amaritudinis: Sed ferre oportet quod neccessitas temporum :non ulla ambitio mea mihi præscripsit. Fiet fortasse aliquãdo:ut te auspice hoc pelagus euadamus. Frãciscus Malleta:ut iam audisse te puto:reuocatus a Duce hic fuit. Mediolanum tediens:Orator Venetus itidem abibit. Rex etiam suos reuocauit. Signa sũt hæc hostilis animi. Sed tandem Gallicos emulabimur impetus: qui plus habent minarum:q̃ cędis. Vale numen meum terrestre. Romæ. xix. Augusti. M.cccclxxv.

Falconi Synobaldo.

GRatia tua:& Manelli mei:quem unice diligo: & cui plurimum debeo:ad Laurentium scripsi: petitionem ita cõmẽdans:ut maiore studio nec possim:nec soleam. Quid sit responsurus: aut beniuolentiæ Papiensis daturus :in dubio est. Operosa res petitur:non petita ante:nec quęsita:nec a Pontifice data:in qua plus difficultatis cõsidero ab exemplo:q̃ re. Ne nos tamen nostrimet poeniteat mouẽda sunt omnia. Pręstiti libenter litterarum officium. Alia præstanda si iudicabitis non uos plura queretis:q̃ ego impendam. Vrbana quæ nuncias ex consuetudine grata fuerunt. Illud gratissimum:quod Maffeus noster concanonicus tibi est factus. Quod olim ego absente Mantuano impetrare illi nõ potui: hoc Mantuanus agente me rursi ualentioribus lacertis extorsit. Gratulare ambobus nomine meo:& foeliciter dicito. Propter ingenium Francisci:& mores ingenuos:summamq suam in me charitatem lætor suis secundis: & accessionẽ honoribus cupio. De Cardinalibus quę scripsi magno metu scripsi mi Falco. Veritus sum ne animum tanti patris offenderem:sed fiducia amoris nostri:& Sedis Apostolicę charitas in id manum scribendo prouexit. Quod cõsideratior alter:minus tamen amans cõmunia: forsitan declinasset:quod in bonam partem acceperit omnia:ago gratias Deo: & dignationem suã summæ bonitatis cum summa benignitate cõmendo. Amicorum quidem

libertas præsertim quæ uacat superbia: nunq̃ non & patienter: & grate a bene institutis accipienda est animis. Sacramoro meo hoc tantum nunciã uerbis meis: si propter petitas ab eo uuas carendum & pampinis ẽ: pampinos ex consuetudine mittat: uuas missas faciat. Aliquid q̃ nihil accoepisse est satius. Si non pascar pampinis ego: pascentur forsan circunstantes me bestię: quæ iis facile nutriuntur. Mira res Ruffe: ex quanto inchoato scribẽdi studio: ad quãtam tepiditatem ille redierit. Vicesimum iam diem nõ silet mecum: sed mutit. Vale. Ex suburbano meo. xxiii. Augusti. M. cccclxxv.

160 F. Tholetano Electo Cauriensi.

Domino Deo ẽ omnis potestas. De manu sua accipietur regnũ Hispaniæ: quemcunq; cõtendentiũ uolet regnare. Abyssus multa sunt eius iudicia. In illorum profundum despicere oculi nostri non possunt: altitudini tantæ non pares. Si noua sponsa: filia Hernici defuncti non est: magna Aragonensi ex iusta causa est spes. Legimus enim exorietur in tenebris lumen rectis: & iusti hęreditabunt terram: & habitabunt in sęculum sæculi super eam. Sin illam eandem e solio patris aliena deiecit ambitio: Illud contra eiusdem prophetæ Portugallensi offertur. Domino derelictus est pauper. Orphano: & pupillo erit adiutor. Atq; alibi. Regnũ a gente in gentem transferetur ꝑpter iniusticias: iniurias: & contumelias: & diuersos dolos. Sententiæ Dei hæ sunt: nec fallentes: nec dubiæ. Dubiam uero nos iusti patris fidem habẽtes: ad futura etiam cæc: illuminatorem expectemus tenebrarum nostrarum. Veniet cito: & non tardabit: & in lumine suo omnes lumen uidebimus. Hæc mea de Hispanicis rebus sententia est: atq; expectatio. Multos Aragonensis causæ assertores audiui: te imprimis: & sæpius. Multos quoq; repudiatæ filiæ legitimum ortum probantes. Vtrinq; argumenta: atq; ingenia. utrinq; auctores non contemnẽdi. Magno se iudice quisq; tuetur. Iudex autem non errans scrutans hominum renes & corda: inter hos uerius iudicabit. In utrunq; uero opto: & precor inclinet misericordia sua. In eum præcipue: cui pia sunt arma. Me quidẽ nil in his angit: præter discissi regni mœsticia semper Apostolicæ Sedi fidelis: & ad magna idonei. Obitu autẽ Astensis dolendum est plurimũ. Vir erat cum doctus: tum bonus: tum uero etiam in ecclesia utilis. Abrae sinus illi sit requies. Legionensem autem si idem casus eripiet: opto tibi i ea ecclesia successionem: maxĩe si Cauriensi tua est tutior: lamentatisq; impedimẽtis te liberat. Gattus noster: quando gattus ẽ: uereor ne murem excipere cogitans in decipulam ipse inciderit: & captiui muris auiditatem nimiã damnet. Præsertim si ea conditione translatus est: quã proxime significasti. Prigentem sartaginem exilire plærunq; cupientes (ut in prouerbio est) in sub

Vasinus eps Asten.

iectas primas decidimus. Sibi ipsi uel stabit: uel cadet. De pictura illa masfea: & canonicatu nihilominus i Masseum collato: Scriptoria etiam liberaliter a Pontifice uendita: libenter cognoui. In his non discrepant nostra iudicia. Litteræ: quas scribis: ut sunt semper gratissimæ: ita te mihi gratissimum faciunt. Frequenter ergo scribe: & multum: & Vale. Ex suburbanulo meo. xxii. Augusti. M. cccclxxv.

Sacramoro.

C Onuenisti cum Autumno uuas iam proferens. Ante hac dissentire a Iulio noluisti: cuius est pampinos dare. Et postremæ litteræ tuæ: & ingenuus adolescẽs Malatesta tuus: qui mecum fuit: uuis non caruerunt. Id gratum habui: & gratias habeo. Omnium: quę prętimes: spondeo nullum futurum. Inter eanes Palilíacos negocium est: latrare magis: q̃ pugnare assuetos. Auaricia: & lasciuia magna cathena est: ad tenendos animos molli ocio deditos. Certius Prophetæ dicto hoc habe: & mihi potius crede: q̃ iis: quæ per inane uolitare nunc cernis. Si qd tamen aliter erit: non me morum imutatorum celabis. Marinus Thomacellus nouem diebus hic fuit: decima iussu Regis discessit. Me per hoc tempus bis adiit. Sermo pene omnis de finibus inter Senenses: & Xystum: Cõmunia reliqua. De interioribus neuter prompsisset. Est enim interualli nimis a Ticino Neapolim: & tu me intus nosti: & incute. Futuro Cesennate plurimum lætor. Vt sit futurus adiuua quoad potes. Vir idoneus est: & per amicus nostrum utriq;. Samensi tam puto esse rem: q̃ nomen familię. Aragonense insigne fronti inussit: & si quid ex præteritis erat stomaci ab ea familia Laurentio nostro: nauseam hoc pręsens factum complebit. Idem de Nicolinis prænuncio: quos pręstaret Brotianos rectores eẽ: q̃ Præsules neapolitanos. Ni me fallit iudicium: ꝑpe est: cum noua tritici purgatio Florẽtiæ fiet. Decennalis erat Cosmo. Non longiorem Nepoti Laurentio existimo futuram. Harum uero ecclesiarum seges: quantum purgamenti ferat: & q̃ tollendum imprimis tu scis: cui Florentina sunt nota: & Laurẽtius notus. Cottis tuis honore Nouariensis: & tuo: dabitur quod per commodum cœnobii commẽdati licebit. Profectus Papiam est Carolus Cremonensis: huius ipsius rei a me habens mandata. Quod annuente: & uolente Petro Cœli aurei potero: tantis commendationibus concedam. Ipsum tamen Petrum: quod molestum esse non conuenit: omnibus præferam. Iurata a me illi fides ita deposcit. Vale. Ex suburbano meo. xxiiii. Augusti. M. cccclxxv.

Pacii & Nicolini.

Ioanni Stephano Cottæ.

L yricis tuis: & elegis tuis: hercle etiam soluta oratione tua sum delectatus. Ad rusticanas uoluptates meas hæc Vrbana acces-

sit:bene fecisti : & benefactorum non te q̃ diu absum pœniteat. Ab amicis nullũ gratius absenti obsequium. Hæc autem epistolæ eiusdem diuersitas calatum mihi uirgilianę naidis rettulit. Vt illa pallentes uiolas:& summa papauera carpens:Narcissum:& florem iunxit bene olentis anethi: Tũ casia:atq; aliis intexens suauibus herbis Mollia luteola pinxit uaccinia calta: Ita tu a liricis orsus soluta oratione excipiens: ad elegos mox conuersus: ad eandem orationem ultimo rediens :munus uarietate gratum misisti:unde : tanq̃ ex calato suaues inisceantur odores. Gratias itaq; habeo. Sed non propterea mercede hac Lardiragũ accipies. Assensore opus est præside Cœli aurei Petro:qui nil incognitum:nil ue inutile iubet decerni. Ab Nouariensi meo:& Ariminensi meo:quibus tu cõmẽdatoribus uteris : rem plænius nosces. Vale. Ex suburbano meo.xxiii. Augusti. M.cccclxxv.

Cardinali Mantuano.

IGnosce si pluribus tecum non ago. Canes:& retia ĩ coturnices parata me uocant. Data hebdomade tota libellis: dandum nunc est aliquid agris. De uenatore clerico dura ẽ lex:de aucupe nulla. Insanientem post studia oro ne carpe. Adhortatio Flacci est: Sume stulticiam consiliis breuem. Dulce est desipere in loco. Hunc ego diem duodecim Hesler:& duodecim Cæsaribus præfero. Iterum uocor. Vale. Ex suburbano meo.xxv. Augusti. M.cccclxxv.

Anello Neapolitano Oratori Regio.

VEnit Orator Senensis Romam ad ueterem litem de finibus:nõ tam iuribus suę ciuitatis fretus:q̃ Regię beneficentiæ opera. Pro Rege tu isthic es:Senẽsium amans : & mandatorũ perq̃ studiosus. Scio eos cõmendari tibi opus non esse:Affuisti enim semper tua sponte eorum casibus:& nosti ad rem ecclesiæ:& Regiam quanti hæc contentio referat. Hic unus exitus redditurus est Xysto filios suos: & Ferdinando æternum ius ĩ eos daturus. Si aliter accidat:quid propterea sperent non habent. Consumptis iam omnibus perpetuam sibi dissensionem relinqui intelligunt. Gratia mea si quid apud te potest Anelle:tantũ diligentiæ tuæ adiiciat:quantum res perfecta additura est meo in te animo. Vale. Senis. xxv. Augusti. M.cccclxxv.

Ol. Cardinali Neapolitano.

SCis q̃ frequenter cõmendarim tuę dignationi Senensem hanc ciuitatem:studiosam Regis:& tui imprimis amãtem. Scis ẽt quæ aliquando rebus eius impenderis. Quod fecisti pater nunc etiam facito. Mittunt rursum oratorem Romam ad contentionem antiquam de finibus:Idq; Regis cõsilio. Audi cum benignitate qua soles:causamq; am

cissimę ciuitatis adiuua. Vno patrocinio multa pręstantur. Retinetur ecclę siæ deuota semper res publica. Augetur in Ferdinādum amor:& studium. In te charitas: In me fides suasionum mearum. Suasi enim semper: ut spem Regiam plæna fiducia sequerentur. Adde quod locus nouis consiliis non re linquetur. Multa aliunde sunt sæpe oblata: quæ etsi in plebe non male au diantur uincit tamen amor in Sedem:& Regem. Non est periclitanda sępi us popularis uoluntas. Victa malis deniq̧ cedit: tam procliuis ad odia: cū deesse spem uidet: q̄ ad colendum feruens: cum iustę curæ se esse intelligit. Hunc sibi esse ultimum assequendæ pacis conatum existimant. Itum est primo ad Pōtificem: nunc ad Regem. Quem præterea implorent nisi mu tata uoluntate non habent. Quo magis te precor: ut Auellam excites. Tu ipse incumbas: non ante finem diligentię faciens: q̄ publicis nostris: atq̧ ho rum expectationi satisfactum cognoueris. Beneuale mi pater: & Domine. Senis. xxv. Augusti. M. cccclxxv.

Campanus Iacobo Cardinali Papiensi.

Cum secundiores afflabunt uenti maioribus ex loculis recreabi mur. Ego animum tuum magis q̄ meam necessitatem cōsidero. Alter ad omnia suppetit: Alterę nunq̄ offerri potest tantum: ut non plusculum expetatur. Gratias tantæ beneficentiæ ne expectes a me: sed uel a te ipso: Cui accrescit hæc gloria apud posteros nobiscum uictura: uel a Pii nostri beneficiis: apud quem quantus fuerim: quantumq̧ me effi cere conateris: sit in rerum a te gestarum silentio: duris me premi uiuo te nō cogito. De profectione ad Ferdinandum ipse uiderit: mihi satis erit pręsen tia non defuisse. Ordine intelliges omnia: quæcunq̧ acciderint. Epigrāma tum quando ita est iudicium tuum: habebimus delectum: quæ uentura ad posteritatem uidebuntur auctore te colligemus: quæ minus habebunt ro boris: aut gratiæ: uel contemnentur: uel supprimentur. Decipimur plærūq̧ studio nostri: sed tamen in limā afferentur. Gratiores erunt uersus: quos ipi emendabimus: q̄ quos cæteri somniabūt. Nulli deest interpretatio sua: nec grauis erit is labor: etiam p̄ cauellis ætas admonet. Cani iam diu receptui cecinerunt. Sed tibi magis cauendum est Senis: nedum milites recēsentur: aliquid interea effluat temporis: dum securius dormitur isthic. Multa meæ quōdam tuto potuere cauellæ. Sollicitæ molles: quæ nequiere Senę. Vale. Terrami. ii. Septembris. M. cccclxxv.

P. Episcopo Tyrasonensi.

Ad litteras: quibus postulata mea impleta significas: hæc pauca i multis occupationibus tuis sint satis. Palatina negocia mi Ty rasonēsis quod ætate mea recorder: ministrum te meliorem non

inuenere. Hominum desideria patientissime audis: audita intelligis: Intellecta exequeris. Dubium: studio maiore an uoluntate. Tempora Pauli: & Xysti eundem te habuere. Illius tarditas celeritate tua adiuta ē. Huius nūc pia mens etiam augetur laboribus. Addo quod nec gratia iustitiæ nūq̄ obfuit: nec ueritati cupiditas. Innocentem operā de te usq; cognouimus: siue magno: siue paruo impendi illam oportuit. Mihi quidem omni tempore sic affuisti: ut quod te amarim Petrum: amem nunc Tyrasonensem non sit pœnitendum. Nemo unq̄ meorum rettulit nō facile ad missum se esse: non benigne auditum: Non suscepta etiā libenter quæ uel meo uel suo nomine impetranda sunt data. Referre pro iis gratias cupio: sed tua potestas referendi tulit occasionem. Per te enim omnia apud Pontificem potes. Habeo igitur q̄beniuolentissimas: & q̄maximas possum: Teq; oro: ut eundem ī me: & meos animum serues: quando in te & tuos eundem ego sim habiturus. Vt uero familiare āliquid de Papiensi intelligas: scito illum ī agris esse: Suburbanu'um colere uicinum Senis: atq; amœnum. oblectare mentē libris & & calamis. Interdum quoq; uoluere saxa: & glebas. Voluptatis huius si eē mecum particeps posses: puto gratæ uicis te non pœniteret. Vale. xiii. Septembris. M.cccclxxv.

Cardinali Mantuano.

AD diem donati Domini referuntur munuscula mea. Obtulerūt illi hodie Magi aurum: thus: & mirham: magnorum mysteriorum prænuncia. Tu quod Deus nō es: tam multorum nō eges. Quod Rex ego non sum tam multa pęstare nō possum. Seruo igitur diē. Dimitto mysteria. Muneror te argumēto artis ęgregię: ad exemplum nō amittendæ fortitudinis intexto. Non quo tibi sit opus: sed quo inspectione assidua nunq̄ sit opus. Cape id lætus: & hostio uel parieti accōmoda: non precii: sed amoris tui Papiensis gratum spectaculum. Vale. Romę die Epiphanię. M.cccclxxv.

Sanson itextus uelo hostiario.

Cardinali Vrsino.

Consuere Vrsinus nuper birreta solebat.
Incipit (ut uideo) carmina nunc suere.
Illa manum: hæc mentem delectant ludicra: risu
Vt sua tangantur pectora: nostra crepent.
Consuat utra tamen melius: si quęritur: æque
Et birreta suit: carmina & ille suit.

Ad eundem.

Sunt tibi diuiciæ: sunt mores: uita: potestas:
Religio: ingenium: gratia: Nobilitas.

His meritis decerat:ni fallor:sola poesis
Ecce uenit:mirum:q̄ bene culta uenit.
Gloria iam nostra es:laudat tua dicta Senatus:
Roma fidem:uates carmina læta:iocos.
Carmina cude pater:producunt carmina uitam.
Carminibus feruent frigida corda Senum.

Epigramma Campani ad Papiensem in fine epistole quę incipit numen meum longo &c.

Mors stetit ante fores digitos pressura minaces:
Calua comam:nigras:horrida falce:manus.
Decedens tristi linquebam sidera nocte:
Campani stygias umbra petebat aquas:
Phębus adest:musæq̧ simul:mortemq̧ repellunt:
Et clamat:nihil hic impia iuris habes:
Campanum tenuit Papiensis:nunc habet illlum
Petrus:sub Petri numine tutus agit.
Cessit:& audito petii quæ nomine:nobis
Parcere noluerat sęua:pepercit hero.
Nil ueteri Papiensis habes de iure:Poeta
Sub maiore tuus numine sacra facit.

Lamentatio Cardinalis Papiensis.

O Mantuane pater:q̄ difficile est etiam in benefactis detrahētium linguas effugere:quā durum in eas incidere: Quieti licet simus: nulli molestiam inferamus:oculos improborum longe uitemus: declinare tñ pestiferum flagellum non possumus. Vbiq̧ nos inuenit:ubiq̧ nos quatit:ī bñ q̄ male meritos plærūq̧ crudelius sęuit. Cū Dauid ꝓpheta ait:Beati immaculati in uia qui ambulant in lege Dñi. Quid aliud sensit: q̄ optandā potius:q̄ sperandā uitādę detractionis fortunā: Alio loco dicit scriptura:Beatus q tectus est a lingua neq̄ :& qui in iracūdia illius nō trāsiuit: & in uinclis eius non est colligatus. Nōne ēt idē cū propheta sentire est uisum. Iacobus quoq̧ Apostolus:cū ait oīs natura bestiarū:& serpentū:& uolucrū domatur:Linguā nullus hominum potest domare. Inquietum malū est:plænum ueneno mortifero. Nōne ēt uim mali totius planius expressit: Quid hęc pestis non meditat:conatur:& ꝑficit: Vitę innocēti est inimica. Virtutis cursum infirmat. beniuolentiā soluit. Patrem armat in filios. In fratres bella accendit. Funestat domos:& ciuitates gentesq̧ subuertit. Filii hominum dentes eorum arma & sagitæ: Lingua eorum gladius acutus. In absentes aūt:q̄ pñtes est sæpe nocētior. Nacta (ut est semp animi abiecti)

uacuum aduersario locum baccatur licentius: canit facta: atq; infecta: tam facile assensores inueniens: q̄ est ad male: q̄ bene audiendum cōsuetudo nostra procliuior. Iniquitatis huius si exemplū quęris: a Papiēsi longe ne abis recens est suum: atq; propinquum. Scis quæ absenti imerentiq; nuper acciderint. Insurrexit in eum testis iniquus: & mentita est iniquitas sibi. rem enim licet teneas libet tamen ad laxamentum mentis etiam his scriptis referre. Agebam ruri in suburbano meo Senis propinquo: oblectabant me ibi litteræ: & libri: uicissim animi causa agri non male culti diligens cura. Totus in his eram duobus. Raro nisi cum necessitas auocabat inde abibā. Secessu: quem per ęstatem indulserat Pontifex: tranquille fruebar. ecce mihi iuxta prophetę uerbū: homo pacis meæ: in quo sperabam: qui edebat panes meos: magnificauit super me supplantationem. Vel sua uoluntate: uel aliena gratia (id quod aliis magis q̄ mihi est cognitū) ea cōmentus: mentitusq; est: quę ne tātum impietatis sub ueste Domini latere homines sciant libenter reticeo: Lenonibus: nedum Cardinali Romanæ Sedis indigna: & turpia: perdite asserens publica esse Senis: passim sermonibus agitari: publico etiam ciuitatis iudicio uindicata. Hæc Romæ cū uulgata essent admiranda nōnullis uideri: plærisq; incredibilia: plurimis: quod tam præsenti audacia referrentur: non contemnenda: a quibusdam uero: quod male affectis in me animis essent: non solum pro ueris habita: sed propagandæ turpitudinis causa: ad nescios circummissa. Amicorum nōnulli: qui & ipsi primis nunciati mali diebus in cōmunem dubitationem abierant: reuersi ad se conscíiq; consuetudinis meæ: qua nō temere solerem me duris obiicere: miserati quoq; fortunam absentis ad mercatores pergunt: rogant: nūquid Senis de Papiensi noui? Negant quicq̄ præter idipsum: quod singulis tabellariis soleret afferri ualere illum: & ruri utplurimum agere. Redeunt noti quidam negocii causa dies ibi plurimos cōmorati: rogati eadem: renunciant eadem. Venit ad Xystum Senensium Orator finium causa: ex eo quod notiora sibi esse patriæ suæ publica putabantur. de his malis diligentius quæritur. Admiratur quod audit. Nil tale accidisse Senis se pręsente confirmat. Vanam omnino rem docet. Redit ab Senensi ecclesia: ubi æstatem exegerat: optimus: & grauissimus pater Franciscus Cardinalis Senensis: Circunstant eum nostri ordinis plures: de criminibus ementitis ueri fides exigit: Ille quē inter suos: & in tanto ciuium suorū cōcursu secretū nullū: nedū Romani Cardinalis uulgatum facinus potuisset latere: nonmodo id detestat: sed religioso iureiurādo negat: id ipm uel admissum a me eē: uel auditū a se: Impossibile docens scœlus tam grāde: de quo publice cognitū esset: nō primum ad se peruenisse. qd erat prudēs pr: cōtendit eā inuidiæ flammā esse nō

Protonotarius de Monēchio.

allatam Senis:sed Roma ab iis excitatam:quorum oculos lux secundę ęsti mationis meæ forsan perstringeret. Consequor ego septimum:ut puto post diem:secessu eodem reuersus. Domesticum incōmodum nescio. Nulli meo rum uulnus illatum aperiunt: partim quod extinctos iam rumores tantis his testibus noscerent: partim quod lætitiam reditus tristi nuncio nollent corrumpi. Anniuersarium pro defunctis sacrum eo die apud Pōtificem age batur:quo & patres omnes de more conuenerant. consedere casu me apud Rodericum Vicecancellarium contigit. Is ut confessorum est mos: ad ser monem inuitans sciscitatur primum:ut me Senis æstate illa habuissem: Re spondenti æque:ut proximis annis:ualitudine bona:& animo urbanis mo lestiis uacuo: quanta inquit de te interim hic sunt nunciata? quanta uitæ obiecta? Fuisti menses nōnullos omnium sermo:atq; admiratio: Suadeo ut posthac ubiuis gentium esse malis:q̄ Senis. Perculsus dicto atroci: & quę nam essent obiecta exquirens: non difficile cuncta:ut uulgata erant intelli go:puncto illo temporis sic animo affectus:ac tam non ad me pertinere il lam existimans:ut quasi non audita ad uerum: sed accepta per somnium uiderentur. Auctorem tamen facinoris:quem unum pręcipue esse monstra bat:cum diutius premerem: haud quaq̄ intelligere ualui. Ad nescio quas mercatorum litteras caput maledictorum omnium rettulit. Reuersus do/ mum:atq; hæc mecum recogitans: opportune inquam in hūc diē hic nun cius incidit:ut simul & defunctorum:& obiectorum iisdem oculis deflendi sint casus. Non quiesco animo:ad perquirendum iniquitatis architectum conuertor. Patres nonnullos appello: quos ab initio indigna collegę absen tis fortuna cōmouerat:& per cōmune sacerdotium obtestor: ut non sinant tantum hostem me ignorare: monstrent cuius sceleratæ insidiæ sint post/ hac præcauendæ. Vno omnium testimonio:ut non sunt loquelę:neq; sermo nes:quorum non audiantur uoces eorum: impietatis fabricatores:& impie tatis seminatores sunt idicati. Egi gratias Deo:quod merito nullo meo gra tis in me essent accensi: pro beneficiis etiam in hac mea mediocritate non contemnendis mercedem contumeliæ retulissent. Dixi cum propheta: Do mine uim patior: responde pro me. Neq; iniquitas mea:neq; peccatum me um. Sine iniquitate direxi:& cucurri: Tu mihi testis es in cœlo: & in terra. Locuti sunt pacem cum proximo suo: mala autem in cordibus suis gere bant. Da illis secundum opera illorum:& secundum nequitiam adinuentio num suaꝝ. Fateor pater amplissime hoc loco poterā (quę uia ad ultionē ꝓ xima erat) fidē Pontificis implorare:nostrarū iniuriarū semper participis: rem ad Senatum referre:cōmunē fortunā nostri ordinis lamentari:auctorē criminū apire: iudiciū petere:pœnas eas reposcere: quę in taliū patratores

Fuit hic Protonotarius đ Monēchio: Gallus ex Guascōia:& erat continuus cōmensalis Papiensis

ſacris legibus decernūtur:ſed ego:quem natura ad ignoſcendum facilē: ad
deponendam memoriam ueteris beniuolentiæ difficilem fecit:non ſuſtinui
animo in tantum rerum ſuarum diſcrimen illum adducere. Prætuli lenita-
tem dolori:& ſalutem amici olim hominis: utcunq; de me meriti:legitimæ
ultioni.Malui illum a me monitum uerbis:q̄ iudicio correctum abire:& ſen
tire Papienſis lamentantis:q̄ condemnantis iudicis uocem.Vertor ergo ad
te infandæ nequitiæ princeps:non in hominum: ſed Dei iudicium uocans.
Quid egiſti infœlix? quę tanta pœna peccatorum tuorum te fatigauit: ut
de Sacerdote:de bene promerito:de Romanæ eccleſiæ Cardinali confinge
res:quæ honeſtis auribus intelligi nequeunt? & de Lenone erubeſceret Le
no? Vſq; adeo abiiſti pręceps amentia:ut omnino non ſenſeris quem crimi
nandum aſſumpſeris? quanto errore ſis criminatus? quod etiam animæ
piaculum criminando admiſeris? Hęc mecum paululum recognoſce: tan
tiſper dum loquor ſanitatem mentis recipiens.Si es ſponte tua lapſus:quid
te oro ingratius:& male reputatis ſacris tuis indignius? Refer dictum aut
factum:quo a me laceſſitus iuſtæ iracundiæ cauſam inueneris.Referre ul-
lum ſi potes:ſi cogitare:do: falſo etiam inuenta iure inuēta fuiſſe.Sed quid
a me non amice:non pie:non patris pro te cura ſuſceptum? Remetire con
ſilia fidelis ſemper animi plæna: patrocinia ad anxietatem uſq; tempori-
bus tuis adhibita:communicationem amantiſſimam rerum omnium:atq;
uerborum:Interiora multa:& quottidiana:quibus æque mecum indulgen-
ter:& benigne ſemper es habitus.Si homo es: ſi tangeris gratia: ſi ſenſum
humanitatis reliquum ullum feciſti:mirum ni hac recordatione pœniten-
tia ingrati facti animum ſubeat:& magno redemptum optes.uel me nunq̄
cogn tum fuiſſe tibi:uel te nunc tam improbum non eſſe inuentum.At ſi
ineunde potentiorum gratiæ:quos mihi minus amicos ſentires tua ſeruiuit
impietas:non ne ītelligis miſer primam ueneni partem a te ebibitam eſſe?
probaſti illis ingratam perfidiam: quod es fallax in benemeritum cogni-
tus.Declaraſti quali in eoſdem eſſe aliquando animo poſſes:cum in me ip
ſum tam peſtifero fueris.Leuitatem nunc illi tuam uidentes:leuitati adiun
ctam beneficiorum obliuionem:obliuioni nequitiam ſociam: crede mihi:
nec te amant:nec probant. Imaginem diſcriminum ſuorum intuentur in
meo:& hominē putant:cuius conſuetudo contagium ferens tpis tantū cau
ſa:non fructu beniuolentię ſit adhibenda.Tua illis forſan:uel q̄d ſeſe nimiū
amāt:uel q̄d me multū nō diligūt grata improbitas fuit:ſed tu certe nō gra
tus:quē meo exēplo iā timere cogunt.ita homo amens quęſtum duorum
amicorum facere damno unius querens: peccato ita poſcente:omnium ia
cturā feciſti.Age uero in cōfingendis criminibus q̄d te cōmētore inſanius?

stupor nē hominis fuit an pecudis:de tanta dignitate id affirmare:quod ni si casuris mox mendaciis probare non posses? Voluntas ut uideo:ad nocendum affuit: consilium defuit. Quid oro minus est hominis:q̄ ea priuatim obiicere:quę publico testimonio illico reuinci possint. Excecauit Deus impiam mentem:ut sęuire diu in insontem non posset:& uenenum ante oppressit:q̄ ad interitum corpus totum appręhenderet. Si uno:aut altero teste diluenda mihi obiecta fuissent: plures autem citari ad innocentiae causam non licuisset:forsan apud male sanos argumentorum fides uenisset in dubium. Tam tibi credere homines:q̄ meis testibus potuissent: qui & instrui aliquando:& emi pecunia: & deliniri gratia ad mendacium solent. Nunc uero cum tota una republica teste: in qua hominum milia continentur:& corruptelis locus non est: inuenta necessaria refellantur. Quid dici aliud potest:nisi linguam tibi esse non mentem: scelus non animum: fallendi curam non artem. Pręuideri demens hęc ante oportuit: ac si maxime scelus erat miscendum:utiq; non tanta cęcitate miscendum. Patet nunc fraus tua. Cōmenta impia in apertum uenere. Vulgata est passim ignorata iniquitas. Odium publicum es omnium: qui Romae in numero aliquo sunt. Nemo te uidet:qui non detestetur. Nemo audit:qui non dignum supplicio iudicet. Cōuersus est dolor tuus in caput tuum: & in uerticem tuum iniquitas tua descendit:sed humanę conditionis haec est poena: quam memoro. Diuinam miser attende tremendam si sapis:& tibi mox affuturam:nisi poenitendo subueneris. Quaero ex te rursum (Id est enim necessarium) quid egisti infoelix. An nescis quāta sit animi labes detractio:& q̄ Deo ingrata? Qui occidit:& qui detrahit:est homicida. Ille corpus:hic animā ad interitum quęrit. Tanto autem est detractor homicida nocentior: quanto maiora animae:q̄ corporis sunt detrimenta. Et huius breuiora: illius diuturniora sunt uulnera:atq; huius ad paucos:illius ad multos dāna perueniunt. Quae sęminauerit homo haec & metet dicit Apostolus. Sęminasti nomini fratris tui funestum interitum:utiq; & animae tuę ęternum exitium metes. Celebre & non fallens est illud Ioannis: Omnis qui detrahit fratri suo homicida est: & homicida non habet partem in regno Christi:& Dei. Quod ergo iam talis es:& tanti peccati reus manifeste conuinceris: magnitudinem futurę ultionis tecum considera:sed audi porro: & uide quanta dirum facinus grauent. Lacerasti Sacerdotem Dei diuinae sorti ascriptum:& uerbo suo uetitū tangi. scriptū est enī diis nō detrahes. Magnae plebis Episcopū maledictis es insectatus:cuius q̄to est uitae cōmendatio ad salutē subditorū utilior:tanto tu nequior:& diuino iudicio grauius iam condemnatus. Etiam Romani Senatus Cardinalē oprobriis affecisti:in cuius dedecore patrum:& Po

tificis nota est:atq; offensio. Impius in Deum : in populum mihi creditum noxius: In totum primae Sedis ministerium turpis. at si haec grauia sunt : si aeternis suppliciis uindicanda : cum tamen in ueris saepe criminibus acci/dant: quid impudenter mentiri ? falsa cõfingere? Iniquum testimonium circumferre: quid oro esse dicemus: aut quibus piaculis a domino deprecan/dum? o perdita caecitas: & error omni tempore praedicandus. Non sentis insane: non sentis obstructam tibi uiam emerendae diuinae pietatis ? atq; ita te in impedita damnationis demissum: ut quo inde eleuamẽto eximi possis plane non uideam. Notum illud in lege christiana est: nec tibi absconditũ: ita in famam: ut in res nostras furtum hominum exerceri: eo autem grauiora in hanc: q̃ in illas admitti. Quo iuxta uerbum scripturae : melius est no/men bonum: quã diuitiae multae. Porro autem: quod iusti iudicii est : nõ prius peccatis his parci: q̃ de ademptis sit satisfactum. Tu quomodo infoelix falso a te accusato nunc satisfacies? Aut qua ratione ademptam aestimatio/nem nomenq; restitues? Fama mali ab u[illegible]o iam peruolauit ad plurimos. In auribus patrum: & uulgi tua sunt maledicta. Habet urbs tota quod isfame os uomuit. Nullo iam conatu tam longe distractam possessionem nominis mei contrahere in unum: & legitimo possessori reddere potes. Et si non reddis : peccati tãti reus ad interitum sempiternum teneris: sed nec id unquam puto conabere. Venisti i profundum malorum : reditum iam ad sanitatem non habens. Pertinacia indomitę mentis emendationi obstabit. Asserere nihilominus quęreris: quod est semel proterue ementita. Pudor etiam faten dae improbitatis os obstruet: breuem opinionem hominum saluti perpetuę praeferens. Iudicium deniq; domesticae turpitudinis mentem confundet: quod haud dubie subiturum te noscis perfidiam tuam : meam innocenti/am cõfitendo. Funibus funibus his tuis iuxta prophetae dictum: o peccator astringeris: atq; undiq; miserrimis urgeris angustiis : quae nec tenere te si/ne aeterno interitu: nec dimittere sine diuturna turpitudine possint. Quid ergo in tam duris rebus consilii capies? aut qua mercede captam in exiti/um animam redimes? Nunquid illius christiano tibi est cura : quae per bap/ptismum renata Deo: te moriente superstes ad supplicum uiuet. Perire eam tam misere patiere: flammisq; uindicibus uri? Nisi resanesces demens : nisi admissum facinus lachrymis assiduis deprecaberi: offenso mihi imprimis facies satis : qui noĩe nõ restituto nec ueniam do: nec dare ulla lege astringor. Erũt onerosa uiuẽti: & mortuo luctus: & poena. sed qd ego idigni hoĩs scelus tã multis lamentor? Nonne & patrum nonnullorum dolentius est mi/hi deploranda facilitas ? qui nonmodo sustinere auribus : sed ferre animo tantũ iniqtatis de me potuere. Primo auditu si fuisset ille abiectus : si nefan

di facti increpitus uerbum non esset progressus. Eo in loco cœpisset finem impietas: ubi initium sumpserat. Nemo enim libenter inuitum auditorem alloquitur: nemo magnis ingrata inculcat. Ventus aquilo: ut est in prouerbiis: dissipat pluuias: facies tristis linguam detrahêtem. Sed uidelicet attenti oculi: cupidus intelligêdi animus: crebra sciscitatio: clemensq; auditio nô solum fingendi audaciam præbuerunt: sed passim quoq; aliis diuulgandi. Amamus nos ipsos nimium: & nostræ spei nimium indulgemus. Soli esse uolumus: quos publica uox laudet: & dignos honore iudicet: æstimationem autem omnem fratris nostram iacturam esse putamus: nec stare illam diu incolumem patimur. Pestis huius Mantuane si requitur causa: quę nam est alia: aut quæ cogitari alia potest: q̃ dira assequendi Pontificatus cupido: nec beniuolentię interim: nec coniunctioni: nec ullis meritis parcens. In eo autê quęrendo: quod unus est: unum tãtum capit: adipisci plures nô possunt. Fit semper tanta contentio: ut ueteri sententia difficillimum sit seruare sanctam societatem. Etiam si Deo placet illud apud nos ex phenissis increbuit: turpe quidem gentilibus: christianis infame: Dei uero sacerdotibus sceleratum. Si ius uiolandũ est: uiolandum regnandi causa. Quã male hoc loco uerum attendimus: Quam contrariam affectibus cæca cupiditate uiam tenemus: Licet enim illecebrę uni alicui multæ sint ad traducendos in suffragium animos cupidorum: solę illę tamen ad explendos conatus satis non sunt. Maioribus delinimêtis est opus: quibus sæpe deficimur. Non omnes inter nos cupidi sunt. Non omnes aberrant uia. Pręferunt multi bonum nomen diuitiis: Integritatem gratiæ: & publicam salutem expectationi priuatæ. Patrum secunda opinio imprimis est necessaria: qua in factis dictisq; ueri esse putemur: non fallaces: non uani: non uarii: non circumuentores innocentium fratrum: non nostri tantum amantes: Referêtes plærunq; ad alienam salutê studia nostra: Benigni: placabiles: in publicis Romanæ Sedis: & nostræ religionis non hebetes. Hæc mentibus insita cogitatio conciliat animos: ad suffragium inclinat. Sine illa raro illecebræ successum habent: ea sine illecebris sępe sibi secũdum exitum reperit. Hoc ex genere assumptiones proximę Pontificũ trium fuere: Pii: Pauli: & Xysti: quibus imprimis fratrum gratia: & charitas: & probata uitæ opinio adiumento ad Pontificatum fuere. Sed iam lamentatis criminationibus meis: deplorato patrum nonnullorum secundiore in malis assensu: quid mihi ad leniendum dolorem nunc superest: Aut quem Deum adiutorem appellem pręter Deum nostrum uerum: & uiuum: in cuius nonmodo disciplina: sed exemplo quoq; summa est anxietatum quies: ac consolatio. Ille scit sine offensione ulla mea gratis me odio habitum: beneficiis etiam iniqui

tatem repositam:uitam quoq; a scoeleribus:quorum est isimulata : tam ab fuisse:q̄ abest a sanitate mentis scoelerū frabricator: Vulnera porro hęc non iudicii esse:sed liuors:sed ambitionis : sed male dissimulati amoris :Deniq; conspiratione non ratione factum : quod absentis:innocentisq; tam inique petitum sit caput. Ad deponendam memoriam doloris magnopere hæc p tinent. Vacans enim culpa cōscientia grande solamen est:& iudex ueri De us ferendis hominum iniquis iudiciis certe adiumento est. Illud quoq; non mediocriter leuat:quod in tam maledica ciuitate effugere nemo has insidi as potest. Apprehendunt omnes tanto quidem ad facinus securiores:quan to illorum potestas:& uita maior:in quos exercentur. Assunt etiam gentili um exempla permulta: christianorum pene innumera:quæ collata pręsen tibus medicinam certissimam afferant. Quotus enim quisq; martyrū Dei hęc flagella uiuens non sensit? Quam sæpe meritos bene ingrata iudicia cir cumuenere? Quam crebro præstantes gloria lingua inuida perdidit? Quā frequēter insontes:immaculatos:in uia Domini ambulantes:falsi testes ad supplicia rapuere. Voluminis immensi nō lamentationis huius: illorum est numerus. Libri:hystoriæ legentibus passim ista ministrant. Fuit semper ini mica ueritati iniquitas: Virtuti inuidia : tenebræ luci : sed unum hoc Do mini Saluatoris:si ab essent cætera: nonne satis superq; est:ad nostra non modo patienti:sed libenti etiam animo perferenda? Filius Dei uia:& ueri tas: Agnus immaculatus:qui peccatum non fecit:& in ore eius non est do lus inuentus. Inquam filius Dei declinare hanc pestem non ualuit. Quanti ea esset exēplo suo satis edocuit:uini:conuiuiorum uoracitatis:blasphemięq; peccatoris consortii:mendacii :Demoniorum seditionis est in simulatus nō nunq̄: Lapidibus aliquando appetitus : Falsis demum testibus accusatus: Morti addictus:atq;(ut utar Isaię uerbo)cū sceleratis etiē reputatus. Mol lis essem nimium animi: nimiumq; mihi indulgentis:si nollem id in me pa ti quod Christus est passus:& in me admirari:quod ab se ille Dominus: & magister abiudicandum non censuit. Per gloriam : & ignominiam inquit Apostolus:per infamiam:& bonam famam:ut seductores:& ueraces. Atq; alibi. Aliis odor uitę in uitam : aliis odor mortis in mortē. Feram ergo fal sum hunc testem:falsos hos fratres: quanto in hac infirmitate ualentius po tero. Putaboq; ad meam salutem inducta hæc uerbera : ut non superbiam: ut bonę æstimationis opinione non infler:ut deniq; gratum Deo me putē: qui quos diligit castigat:& arguit. non solus quoq; ætate nostra ex nostro ordine hæc fero. Tormentis eisdem pulsati sunt plures. Scis nuper:ut de cæ teris sileam :Cardinales quinq; fide:uita:& ueritate insignes proditæ maie statis Pontifici accusatos creditum aliquandiu crimen:ac perquisitum: nec

ante credendi:& perquirendi finem factũ:q̃ reuelante abscondita Domino lux orta est iusto:& rectis corde lætitia. Incidissent si illi in feruidum aliquẽ pcipitemq; Pontificem:poterant primo illo falsæ accusationis auditu:uel capitis :uel certe diuturnæ ignominiæ iniustum supplicium : inemeritumq; subire : sed pia huius nostri mens clemensq; natura medicamento temporis usa:innocentiæ filiorũ expectando subuenit. Dura res Mantuane :atq; omnium ad perferendum durissima : sed tamen ferenda quando aliter declinari non potest. Hortor autem hunc detractorem meum : ac iuxta præceptũ Apostoli in spiritu lenitatis admoneo:primum ut peccati pœnitẽs offenso faciat satis:& lingua sanet uulnus:qua intulit: Redimere alia ratione amissam salutẽ non potest: Deinde ut quiescat:satis sibi habens præsens facinus impune præteritum:nullamq; ultionem a bono sacerdote quęsitam. Nõ sæpe tamen hominis unius periclitandam patientiam putet. Irascimur iuste nonnunq̃:& respondere stulto iuxta stultitiam suam monemur. Porro autẽ ut uideat q̃ dispar gratia suis meritus habeatur: Ille i me gratis accensus ẽ: ego prouocatus nec illi irascor. Ille amici uitam falsis criminibus perculit: ego suam ne ueris quidem una littera attigi. Ille meum nomen ad calumniam palam circumtulit :ego suum tegẽdi turpis facti causa reticui. Ille ut perdere uoluit: Ego ut saluus fiat:opto:& quæro. His beneficiis uinci si poterit erit quod lætor: si minus : iniquitatem pertinacem uindicandam illi relinquo: qui dixit mihi uindictam:& ego retribuam. Nec uiuenti: nec mortuo ulli unq̃ sua defuit operum merces. Redeo ad hos: quos sæpe notaui collegas:& patres obtrectationum mearum affines. Liberior iam iterior acerbitas est retegenda: ut si quid ab initio lamentationis est a me dissimulatũ: non propterea ignoratum: si quid nunc quoq; obmissum: non propterea remissum sibi existiment. Oro per cõmunis dignitatis: & loci nostri religionem primum: ut in amorem mihi respondeant: amentq; qui amant. Si minus id possunt: ne habeant odio. Id quoq; si nequeũt: maledictis ne lacerẽt. Auctores illa suos grauius sæpe offendunt: q̃ quos indigne fatigant. Omnibus est turpis detractio: nostrę uero sorti turpissima. In suam dignitatem sęuit: qui in collegæ famam est impius. Non sunt quæ dicam inania: magnis ea testibus possum referre. In cubiculis: i cœtibus amicorum : ubi cũq; eos sors offert : ad omnem mei nominis cõmemorationem in contumelias meas sic accenduntur: ut ex iis solis stare totas eorum fortunas appareat. Non Cardinalium: non præsulum: nõ quod indignius est infimæ sortis hominũ auribus parcunt. Implent eas confratris:& consacerdotis opprobriis. Rogant identidem ut: ne ex professo exercere inimicicias uideant: non renuncient mihi: non sua nomina indicent. Plærosq; etiã iusiurandi:& cõfessionis

Contra aliquos Cardinales.

religione nituntur aſtringere. Aiunt tamē ſeſe ſcire: quæ criminentur ue-
ra eſſe: non dubitanda: diligēter quæſita: & certis auctoribus itellecta. Plæ
nos dictorum fide dimittere ſe illos exiſtimant: abeunt illi inanes. Tacitur
nos ſperant futuros: ad me illico ueniunt. Renunciant ſingula: & deteſtati
nequitiam: dolent in tanta frontium noſtrarum coniunctione tantum ani-
morū diſcidiū inueniri. Pertuli eos Mantuane hucuſq;: diſſimulaui multa:
morbis animorum multa indulſi: ambitioni nō impietati aſcripſi calum-
nias: etiam nouiſſimam hanc ſecurim. Cui grauius inflingendæ manus iun
xere: fero ut poſſum. Iraſci amicis nō temere ſoleo: nec cū merentur qdem.
tum ſacerdotem me ſcio: cui eſt dictum: Inquire pacem: & proſequere eā: &
noli uinci a malo: ſed uince in bono malum. Vereor tamen ne in dignatio
num cumulus tantopere in diem creſcens aliquando ſuo pondere ruat: & af
flicta continuatione mali patientia: cedere infirmitati cogatur. Humani ſu
mus omnes. Tangimur gratia. tāgimur odio. Ignominiæ: & laudi obnoxii
ſunt noſtri affectus. Non eſt fatiganda mens hominis toties: nec tam diu
aliena abutendum modeſtia. Nimium onuſta nauis plerunq; deprimitur:
& contempti nimium funes rumpuntur. Langoris iam non patientiæ ſunt
mea ſilentia: & quod diu contineo non ad uirtutis: ſed ad conſcientiæ ſignū
refertur. Iterum dico: Vereor ne longo uexatus tempore ſpretus ſemperma
liloquio finem non uidens: quod in aliis damno inuitus cogar ipſe ſuſcipere.
Id ſi fecero Mantuane mihi ipſi non deero. Ad loquendum: & ſcribendum
abunde ſuppetet ſeges. Scio q̄ ferax ſit ager. Illorum dicta continebuntur
mœnibus urbis: mea qualiacunq; fuerint: ſi non alpes tranſcendent: extra
tamen Latium uagabūtur. Ad paucos ſua peruenient: ad plurimos mea. Il
la breui interibunt: hęc ni fallor: ad poſteros pferentur. Diſcent ingrati ue
xatores quid fuerit lucri: amicum innocentē: quietum: & nulli moleſtum:
primo a ſe deſertum fuiſſe: poſt pditum: poſtremo oppugnatum. etiam no
ſcent q̄ inutile ridendumq; ſit in alios dicere: qui de ſe facile poſſunt audire.
Da ueniā pater Ampliſſime ſi feruidius loquor: & mitiſſimis ſenſibus tuis
lamentando non ſeruio: aliena id inclementia cogit. Sine iracundia tamen
cuncta lamentor: nihil ſine dolore. Tecum mihi eſt ſermo: qui nonmodo
me amas: ſed ſcis q̄ indigna ſim paſſus. Aſpice propius Fortunam amici: &
quātum potes: ab inſidiis inimicorum illum tuere. Mea omnia iuſtæ ſemp
tibi curæ ſunt habita. Affuiſti cōſilio: ſpe non defuiſti. Etiam memoria diei
illius atq; horæ non excidit animo: in qua ambo ad miniſterium Romanæ
ſedis ab uno eodemq; patre: una eademq; dextra benedictionis ſignum iun
ctim accepimus. Ex illo tempore tuum me exiſtimaſti: & familiæ tuæ ęter
na fide addictum. Non es paſſus proteri me: aut ullis inuidorum machi-

nis pelli. Accessiones meas tuas putasti: detrimenta mea utiq; & tua. Nu per quoq; cum tam impie lacerarer idolebas: angebaris: negabas crededa quæ dicebantur. Sine mœrore aures ferre non poterant crimina indigna: & tam turpiter ementita. huc quæso semper in me animum retine: ut certe uo luntate tua: & meis officiis retenturum te spero: Incolumiq; amante Mantuano inimicorum meorum conatus: & si aliquando dolituros: nunq̃ tamen mihi nocituros confido. Vale.

Laudiuius Vezanēsis Luneñ. Eques Hierosolimitañ. Cardinali Papieñ. 190

Væ nup apud Schytas Europę ab imanissimo Rege Turcorũ in ponto gesta sunt: etsi oĩa calamitatibus plæna uideantur: ea tibi paucis referre institui: ut sentiat tandē Romanus Pontifex: atq; uniuersus orbis Senatus hanc maximam omnium cladem cum summo Christianæ reipublicę detrimēto acceeptam. quum tantæ pręsertim uicto riæ Barbaris accessio facta sit: ut nonmodo rei huius noua perturbatio uni uersi quidem Orientis animos inuaserit: sed omnia Turcorum posse uiri bus expugnari prędicēt homines: & qui Euxinũ mare atq; Aegeum tenēt: fugam potius q̃ arma meditentur: atq; ea uis animorum quę olim maiori bus nostris fuit in exercitu Christiano fracta: nec ullam spem salutis positā in nostris intelligo nisi occidens uniuersus ad arma coniuret: atq; uno tem pore terra mariq; Turcus oppugnetur. nam tot bellorum impensis rem ꝑ trahere non uideo quid profuturum sit: post enim captam Bizantium: quę in Propontide sita est: quātas calamitates Christiani acceeperint nisi tene res omnia: referrē. Itaq; gręcis primum ludibrio habitis: mox ad Barbaros ferro penetrauit: Missiosq; & Treballos superioribus ānis uariis afflixit cla dibus. nuper uero in Tauricam chersonessum ingenti classe cōparata naui gauit: & quum legiones militum in terrā exposuisset: insperato Scythas ag gressus: atq; urbem Theodoxiam: quæ nunc a barbaris Cafa appellatur: Genuēsium coloniam magna ui cœpit oppugnare: Rex ipse uero Scytha rum tanta belli mole oppressus cum mille: & quingentis equitibus in urbē sese recepit: cæteri uero qui in aciem educti fuerant militum proditione ad Turcum desciuere. Itaq; nulla pugnandi itermissione oppidanis facta: die bus quattuor: & totidem continuis noctibus exercitu propius admoto per git obsessos expugnare. pars uero ciuium qui sese intra urbis uallũ: ac mœ nia tutabantur: quum uim hostiũ ingruentem ferre diutius nō possent: ab obsidione liberari apud magistratus suos flagitabant. reclamantibus illis seditio orta est: itaq; oppidani proditione facta sese mox hosti dediderunt. Turcus uero post urbis captæ uictoriam quum ingentem prædam militi bus suis diuisisset: mox ad omnia suppliciorum genera in captiuos animũ

conuertit. Itaq; impetu facto ex licentia ferri desęuire barbari coeperunt: Quotquot enim obuiam excepti militū gladiis trucidabantur. Nullus fuit in captiuos misericordiæ locus: nulla in Deum pietas: & religio: nullum etiam crudelitatis genus omissum. Alii quidem inexcogitato suppliciorū genere torquebantur: alii inter uarios cruciatus miserabili fato exanimati sūt: nonnullos uero ad necem usq; uerberibus cædi Rex ipse imperauit. Consulem quoq; ipsum atq; urbis Prętorem capite truncauit. Patricios uero omnes: & uniuersum quidem Senatum ferro aggressus est. Ciues enim ex senioribus trecentos ad unum interemit: mox in reliquam plebis multitudinē furore debaccatus. audires teneros infantium uagitus: & tristes parentum lachrymas: atq; urbe tota sæuos passim matrum ululatus. o q̄ triste omnibus spectaculum fuit: in tanta urbis atq; hominum strage ubiq; morientiū gemitus: & opem implorātium uota exaudire. Sed Turcus multo ferocior ad omnia stetit immobilis: nec unq̄ oculos ad misericordiam deflexit: sed contempta dei religione tam immane facinus aggressus: ut humana simul & diuina permisceuerit. Non aris ille Sanctorū pepercit non templis maiorum: non pueris deniq; nec uirginibus: quos satell tū manibus attractos in conspectu parentum iussit occidi. matronas quoq; nobiles & iam senio confectas nullo sexus discrimine habito trucidari ipcrauit. Itaq; nullus fuit crudelitati modus. postea uero præsidiis militum in urbe capta dispositis: ipse omnem Pontici maris orā classe depopulatus. hinc ad Getas qui trans Danubium incolunt arma conuertit: ut arcem eorum munitissimam expugnaret: & iam castra admouit. huic tamē ab oppidanis in dies acrius resistitur: ut incertum sit ad quos potius uictoria declinet. Habes igitur infoelicis belli exitum: quod nuper in Taurica Chersonesso gestum. Quid enim grauiora expectamus: quotidie maiora quidem Turcus in Christianos molitur: & incredibili exercitu comparato bellum renouauit: ut in Italiam classe traiiciat. atq; de insulis Aegei omnibus actum: si uera sunt quæ nobis quottidie formidolosa nunciantur. Quid facimus igitur christiani? quid in tanta belli mole dormitamus? tanq̄ nihil ad nos spectet. nemo est qui tātæ cladis meminerit quanta .xx. fere superioribus annis accœpimus. Vbi uis illa animorum est: quę olim maioribus nostris fuit? ubi nominis latini maiestas? ubi deniq; bellica Romanorū uirtus: & Imperii gloria? atq; utinā falsus sim: de christianis actum nisi maturius hosti occurratur. Iam minori dominatur Asiæ: & omnis Pontici maris ora nup illi adiecta. Signa quoq; ad Tanaim & Meotidē usq; prouexit: & Græcia omnis ī potestatē bello redacta. paucæ tamen adhuc maritimæ urbes in fide retinentur: libertate Venetorū defensæ. De incredibili uero Rodhiorum uirtute: ac militum nostrorum con-

stantia bene sperandum est:nam magnitudine quidem animi:& armorum exercitatione longe caeteris pręstare uidetur:atq; omnia ad necessarios belli usus indies comparamus:& nobis rerum commeatus abunde suppetũt: urbem uero ipsam mœnibus & ingenti uallo clausimus:atq; omnes machinas & tormentorum genera ad uim hostium arcendam murorum propugnaculis ereximus:ut si quando belli usus euenerit non tam constanter hostem excipere uideamur:q̃ fortiter ꝓpulsare. Vale fœlix:ac Laudiuii tui memor:quem scias tui profecto studiosissimum esse:ac tuum nomen in hos usq; Orientis populos extollere:ac praedicare. Vale iterum. Rhodi calendis Augusti. M.cccclxxv.

DE insularum Geographia: quam tuo nomie edidi iudicium expecto: quãuis Romae nunc pueri nasum rhynocerotis habent: & ipse doctorum aures acutas nimium reformido:sed te iudice forum non declinabo: etiam si omnes reclament:nam scio caeteris placitura quae tu nõ improbaueris. sentiant maledici quid uelint: nos quidem ea ĩ cõmuni scripsimus utilitate:non dicendi gloriam quęsiuimus. Vale. Hoc opus ꝑditum est. 591

G. Lollio Picolomineo.

QVid hoc Ianuario Senensi agro acciderit nescio: aquis ab sortus est Romanus. Creuit ex niuibus Tybris trãscendẽs muros hortorum meorum: atq; intra atria aedium quattuor prope ulnas ascendens. Cimba iri ad me exiriq; oportuit. In superiora etiam domus se recepit familia. Sexta is die mensis aluei summã aequauit:septima effluxit: octaua in eam quam dico altitudinem uenit:qui & non multum imminutus nunc quoq; continuat. Serpentum uis ingens delata in mare excauernis agrisq; excita:ac rapta. Prata quę sub Vaticano sũt:aeque ac alueus plana:& plaena. Porta Adriani fluctibus in eã delatis: inferri quicq̃ efferriq; non potuit. Quaeq; hoc remissionis anno:peregre undiq; ueniẽtes acceepit: confluentes nunc undiq; gurgites capit. Via ad Põtificem obsessa iri in senatum per Adriani molem oportuit. Cellaria pene omnia humiliori parte urbis depressa iacturam sensere. Intra Apostoli Pauli aedem ad primum summi altaris gradum aqua conscendit. Lignatorum damna non refero. magna ea fuerunt. Integras lignorum strues auferri ipse ex fenestris totas conspexi. In uinetis palorum nihil relictum est. Auulsae arbores multae. cauponulis quoq;:& mapalibus ad Tyberim positis omnifariam supellex abacta. Niues altiores: diuturniores imbres diluuium Romę maius annos ab hinc sexaginta meminit nemo. Timuimus tẽpora Noe: deleriq; iterũ quę sunt super terram credidimus. Vocatu mei Senensis confugi ad eum: ubi & sum. Domus ad sacerdotalem frugalitatem:nõ minus ad dignitatẽ Ca-

592 Diluuiũ Rome

dinalatus constructa utrunq; commode capit. Quã ab eo benigne accipiat tu Lolli cõsidera: qui scis q̃ pio ille ingenio sit: & quo affectu me amet. Ea certe est charitas: ut gratiae referendae adempta pene sit omnis nostra facultas. Sed quam a rebus non potero ab animo gratitudinem summam. Aiũt scriptores futurorum uatem esse hunc fluuium: grande aliquid inundationibus suis portendere. Hystoriae liuianae hoc docent: hoc admonet Plinius. Lyricis suis idem Flaccus testatur. Sedente Pelagio secundo: & imperãte Mauritio: cum usq; adeo se extulisset: ut transcenderet muros urbis: draconem magnitudinis mirę: reptilium uim infinitam secum conuolueret: his postmodum ad litus eiectis: soleq; corruptis: & austris ad proxima tabem ferentibus: pestilentiae tantum successit: ut ad paucitatem redactę Romae familiae sint: uacuae factę domus innumerae: Ipse autem imprimis absumptus Pelagius. Quid nobis accidet nescio. Subueniat Dominus: ac quicqd est: quod mali Tybris praenunciat: in caput blasphemãtium nomẽ suũ uertatur. Haec raptim scripsi: ut nostra non ignorares: & te respondente uestra ego cognoscerem. Saluta meis uerbis uxorem: & liberos: & Vale. Romae Ianuarii. M.cccclxxvi.

Creuit ad hoc signum: transcendens limina Tybris:
Octaua Ianii cõmemoranda dies.
Territa Roma: Noe redeunt nunc tempora dixit
Diluuio: ac rursum corruet omne genus.
Hunc annum uersu: longum est describere: uerum
Subdita de numeris te nota plane docet.

Nulla tui: ut uideo: est Papiensis cura Latine.
Obruitur Tybri: subuenis at nihilum.
Vina natant: desit panis: consumpta farina est:
Et tremit assiduis fluctibus icta domus.
Parua in me spes est: obsessus tendere palmas
Vicino impellor. da pater auxilium.
Pisces sunt fateor: sed non sunt retia: non est
Sartago: atq; oleum: non quoq; mica salis.
Cuncta improuisus secum tulit impetus. aut tu
Me iuua: uel crimen tu pereuntis habe.

Magna quidem Vrsino debetur gratia: nostri est
Et memor: & quęrit ne pereamus aquis.
Offert obessis: quae sunt gratissima: quaeq;

Oblata a magnis grande leuamen habent.
Vt genus insigne est:sic facta:& dicta latine
Hæc sunt:nã specimen nominis:ac generis
Figetur clauo pietas monstrata trabali.
Tu pater æternum:Tu mihi rector.

Ad eundem.

Nil mihi rescribis: nil scribis:mortua musa est
Tam festiua prius:tam bona:tam facilis.
Dispeream:in causa illa est:illa unica:quod te
Querentem uexat syllaba:longa:breuis.

Campanus Ia. Cardinali Papiensi.

DEus Deus meus:qui nũquam me dereliquisti quin fuerim exau ditus:quotiens opem imploraui: nunc dormio i dexterã leuãq; securus. Nihil a te postulo:nisi ut charitate erga me perstes tua. Viuo te satis est mihi fortunarum: nullius rei egeo. Neapolim ad hunc diẽ proficisci non placuit. Regio puero inseruire tam grandeuum: addo etiam tam imperiosum hominem: indecorum existimaui. quod si datum esset a superis ut in seruitio consenescerem: honestior Romæ uita transigi inter ordinis mei antistites potuisset:& fortuna expectari:apd te præsertim: a quo tantũ mihi ad hũc diem collatum extitit: q̃tum meæ necessitudines postularunt. Stat uitæ ratio qualis solet esse beatis: & magnas is habet: qui pro pe spernit opes. Possem tibi reddere rationem ingenii: sed fiet cum erimus una. Antonium Senẽsem audies:atq; exaudies. Vale. Terami. vi. Februarii M.cccclxxvi. 593

G. Episcopo Agriensi.

SI te hactenus uoluntate dilexi: necessitate quidem nũc cogor diligere. Ea enim sunt opera tua in publica Christianorum:& priuata sedis Apostolicę causa: ut Agriensis non me meminisse ingratum sit:illum non amare nephariũ. Amo te pater: amori totiens accessio fit: quotiens recitatis in Senatu litteris tuis: etiam actionum documenta simul tenentur. Ne dubita. Tuus est Papiensis: nõ tam scribendi q̃ præstãdi cupidus: nec tã ad iram q̃ ad opera promptus. Idipsum planius noscēs: cum de prẽmiis discriminum:& laborum tuorum ad nos referetur. Quod optaui priuato: & in tunica adhuc Francisci agenti: id crede publice ministranti:& ad præsulatum assumpto nonmodo opoto: sed modis oĩbus quęro. Obstant adhuc tempora: aliena ambitione magisq̃ nostra uoluntate tibi aduersa. Sed non obstabunt diu. Breui: ut puto: erit quod cupimus:& qd imprimis ad cõmune opus est utile. Pietate sua id Dominus tribuat. Rex 594

Mathias in cœlo apud nos est. Gloria inuicti Principis maior esse Romę
non potest. Prædicantur omnium linguis facta ingentia: priuatimq̃: & pu
blice pro eius salute uota suscipiuntur. Sed utinam: quæ nostra est aliorum
quoq̃ mens esset. Durissimam hyemem pro fide nunc patienti: & caput
unum obiicienti pro omnibus: non deessent subsidia: quæ uel dilata diutius:
uel parcius ministrata q̃ oporteret: uereor ne magnarum calamitatum sint
causa. Multi quæ sua sunt intuentur: non quę Iesu Christi: affectum adhibē
tes: non rationem ad capiendum consilium. Hic tamen Pontifex noster su
pra uires contendens: omnia molitur: & temptat. Oratores italos non di-
mittit a se: ut maiora decimali contributione pręstent sedulo admittitur. De
decimis clericorū: & uigesimis Iudeorū est impetratum. Sed quantula hæc
sunt ad tantum bellum sustinendum præsidia. Quid enim centena milia
inopi Regi cōtra Asiæ: & bonę partis Europæ potentissimū Dominum?
Contributionem autem sęcularem nondum impetrauit. Ei impetrandæ to
tum se exhibet. Nos patris fideliter laborātis seq̃mur quoad possumus stu
dia. Emolliat Deus corda dura: mentesq̃ cęcas illuminet: ne ambulemus in
tenebris: & in umbra mortis: ac defensore tanto deserto: sero lugeamus: nō
cognitam prius fuisse uiam nostræ salutis. In periculis his & rebus tam as-
peris serua teipsum pater: quodq̃ tuæ uirtutis: & religionis semper fuit:
Sacerdotem te recordare. Vale. Romæ. vii. Martii. M.cccclxxvii.

Cardinali Mantuano.

MAntuane protector uiue: & uale. Heri uesperi Senam ingressus
sum: dies complures ante in suburbanulo cōmoratus: quod dubi
is his temporibus ingratos esse Senensibus eos cognoueram: q
a uobis recens adueniunt. Paro ad uicinas aquas procedere: quarum pota-
tio saluti est rhenibus. Ab his in ciuitatem reuertar: & nunc hic: nunc ruri si
per pestilentiam propinquantem licebit: æstatis reliquum exigam. Inuasit
enim & dure uexat uicina agri huius oppida duo Paganicū: atq̃ Archido
xum: unde necessario sunt crebra comertia. Tu interim uale pater. Incolu-
mitatis memoriam habe: & Papiensem serua. Tuus est enim: quicquid illi
rerum & famæ accedit: atq̃ decedit: possessionis tuæ est iactura: & lucrum.
Quod apud uos: & Gallum: & Burgūdum: & Hungarum agitur ex te ue
ro semper auctore opto cognoscere. Senæ. xxiii. Iunii. M.cccclxxvi.

Iacobo Volaterrano.

Arianus faber lignarius dolauit iam asseres: & pinxit regulas.
m Accintus est ad lacunarium opus: ad quod struendi sunt pontes.
In iis firmandis puto lateritiū dissoluetur: nisi ut tu scribis: sit su
prema pars operis. Quare uide: & prouide. Ipse ut puto: cras ueniet. Finem

dicrum: quantum uideo: proponit seruare. Lignario operante poterit exhis dem pontibus pictor depingere. Hoc quoq; mente ne excidat. Satisfactionem de Frosino accipio. Cura: ut terra de piscina effossa æqua portione ad latera: & frontes feratur. Vale.

F. Cardinalis Mantuanus Iacobo Cardinali Papiensi. 196

Ihil ambigo iam ad aures Reuerendissimę. D. uestræ delatū esse nuncium obitus bo. me. Dñi Cardinalis Bononień: quē non potui non maxime deplorare ob meam in eum præcipuā obseruātiam: & seruitutē. fuitq; mihi eo acerbior: quo breuiore tpe: tanq̄ ex plana I columitate: p illius patris ætate: & ualitudine: ueluti subtractus uisus est. Scio idē uobis accidisse: & propterea mei officii est primū simul cōlugere: deinde pro consueto humanæ sortis remedio cōem hanc tristiciā lenire: qd eo paucioribus uerbis apud Reuerendissimā. D. uestrā prosequar: quo illā scio in huiusmodi patiētiæ: ac fortitudinis documētis esse uberiorē. Heri cū allatæ essent recentiores ex Auinione litterę: euocati fuimus ad consistoriū uespertinū. Ex illis cōiicitur Patriarchā Antiochenū Cardinali sancti Petri significasse de eo hic circumferri: qd cessioni Renati Regis consenserit: qd Archiepiscopo Lugdunensi ppetuā Galliarū Legationē promiserit. Respōdet Patriarchæ Cardinalis neutrū horū uerū esse: imo se nedū cōcessisse: sed neq; ad ea facienda requisitum esse. si factum esset nō cōmissurum fuisse: sed ut ea silentio pertransiret: sed ut alia significasset. Hæ ad Patriarchā litterę publice lectæ: ut tollerent rumorem inter nos satis uulgatum: & constantē. Sunt tamen: qui propterea nihil minus credant: & in opinione illa adhuc perseuerant. Eo consistorio spolia Boniensis distributa sunt. Vicecancellarius ad Portuensem trāslatus est. Neapolitanus Albeñ. creatus. Titulus sancti Laurentii: & domus dati sunt Melphirensi. Prior illius titulus sanctę Ceciliæ Mediolanēsi concessus. Monasterium saxi uiui in agro Fulginati Cardinali sancti Marci cōmendatum. Ego Bononień. ecclesiæ administrationē habui. Eps Albinganensis monasteriū de la strata nuncupatū in Bononień agro. Cardinali Rothomagensi: qd in ultimis pro dignitate reseruaui: monasteriū Cerete cōmendatū fuit. Officiū pœnitētiariæ: ut puto: absenti Cardinali nepoti designatū est. Hęc spoliorū diuisio. Hoc totū est: qd p uniuersam hebdomadā nunciare possum. Vale. Narniæ: xxvii. Iulii. M. cccclxxvi.

F. Cardinali Mantuano. 577

Vllum habendę gratiæ genus: ēt diligentius meditāti occurrit: quod uel par tuis officiis sit: uel meo animo faciat satis. Vincūt quottidiana beneficia Papiensis conatū. Tuq; qd ab inopi nō expectas: pia uolūtate sup ipēdis. Habebo tñ quas potero: isigni uirtute tua

fretus:quæ ad tribuendum semp intenta deberi sibi mauult: q̄ cuiq̄ debere. Habeo igitur maximas:& quod supra mensuram hāc est: irremuneratum nō sinat Altissimus. Lectis litteris tuis ingens subito est orta:cū uoluptas: tum admiratio:tum uero ēt ab dubiis rebus anxietas. Oblectauit quidē ua rietas. noua consilia permouerunt. ancipites exitus discriminū plæni mo/lestiam attulere. Singulis breuiter respondebo:ne longioribus neniis tedia quę non pręstas:accipias. De Cardinalatu nostri Hesler:& uestris decretis plus multo concipio:q̄ litterę pręferant. Indici nisi magnis de rebus:non so lent silentia:& ego iis indicēdis assuetus scio qd plærūq; contineant. Fortu net Deus:quod uel spōsum Cęsari est:uel certe a uobis decretū. Acceptu rus æquo animo sum:quod tibi cordi esse cognouero:cū sine te tristari:sine te lætari pater non debeā. Grande est filiā Ducis Burgundorū ipsius Cæsa ris filio denupsisse:atq; illi suorū:huic Romanoꝝ Regnū exposci. Primi cō silii iudicio meo magna facilitas: secundi difficultas nō parua. Ne amici q dem electores addo & necessarii:Federico requirēti assentient:quorū ut scis in ea re est tota potestas. Legatū peti te ad cōuentū in Germanis habendū plurimum lętor:decerni uero plurimū tristor. Glorię quidem est: expetitū a tanto principe iuuenem esse:iacturæ sine fructu abesse: & cū uitæ pericu lo circumagi. Exitus consiliorū in ea natione sunt nouorū semper consilio rum initia: magnisq; apud eas conatibus nihil unq̄ pficitur. Vtilius multo est colere te Apostolicā Sedem:cui es charus:teq; ipsum:& spem tuā sequē tes una prouidentia conseruare. Obtestor igitur Dignationem tuam ne ex eas:neue patiaris emitti:cum alterum non sit necessarium: alterū turpe pos sit uideri. Mihi quod sine assentatiōe affirmo:nec ingratius quicq̄: nec mœ stius:nec damnosius posset accidere. Scribis huic te postulationi sedulo ad uersari: Laudo quod facis:hortorq; id ipsum ad rem perfectam ne desinas facere. Omnis peregrinatio inquit Cicero:obscura:& sordida est iis quorū industria Romæ potest esse illustris. Altera iam Burgundi plaga audita tā tum hic erat:sed in hanc diē non credita. Tuę litterę dubitationē oēm pro tinus sustulere:non semp secundæ res uni. Quē aduersa sæpe pretereunt ali quando inueniunt:& cui in aperto subueniunt uires:inter angusta plærūq; nō assunt. Pugnaces semp Heluetii montanis inclusi: per oēm uitā uictor Carolus Dux prœliis campestribus assuetus:sed operosum ualde est:pcli ueq; ad perniciem alieno loco pugnare:non suo. Patrocinium sabaudiēse a Duce nostro susceptū qd illi allaturū sit nescio. Plęnū quidē uidet officio: ut illi sunt pia initia ita fœlices sint exitus precor. Nūciū cladis illatę publi ca lęticia a Ludouico rege susceptum:nec miror: nec dubito. Gallica res nō Itala fuit īgenio trāsalpino multū cognata. Olim Pōpei magni capite

ad Cæſarem hoſtē relato illachrymauit ad eius interitum:ultuſq; eſt occiſo res:ſi i manifeſti: & armati hoſtis occaſu militaris Imperator ſic ægit:quid Regem agere in iactura tantum reconciliati oportuit? Sed illi ſuū:nos noſtrum captum ſeruemus. Aliter inter cordatos excordeſq; nullū eſſet diſcrimen. Galli ici honores:quos memoras a,qua die ſunt nunciati ſuſpecti mihi fuere:non ſine mercede ingēti habitos æſtimāti:mercedē aūt ipſam: & grauem eſſe:& Romanæ Sedi imprimis calamitoſam putāti. Huic iudicio Pōtificis uultus contra naturā:ut ſcribis: conſuetudinēq; nō lętus:& diligentia celandi facile aſſentiunt: Cū tempeſtatis interne ad frontē nubes erumpere ſolent: coruq; utplurimū noſtros celemus:quorū nos auctores maxime pudet. Recipiendæ Auinionis cupiditas: delendæ notæ cura:qᵈ culpa Legati nepotis ea ciuitas diceret amiſſa: facile potuit ad detrimētoſas pactiōes illū inducere:ſed obſtructio hæc nec diuturna eſſe poterit:neq; ita obducta: ut acres mei Mantuani oculos poſſit effugere. Quicqd ergo id erit:quod in lucem aliqñ eſt peruenturum: cura oro ut ſciā: ne gemētibus uobis ego unus lachrymarū ueſtrarū ſim expers. Fuga Regii filii ſiue Cyprū ſpectet: ſiue infidelem Soldanum: uera itē ſit an affectata: non poteſt ad auertendos a Turco Venetos pertinere. Male conciliatę uoluntates:& artes Hiſpanicę: quid illis non trepidi afferant? Sed funeſtum conſilium intercipiat Dñs: impiarum cogitationū ſemper inſpector. De minore Deſpoto equidem cū adhuc Romæ eſſem:& lamentantem illū audirem:quod ad arbitriū,nō paſceretur: eius ītertia plane ſum uaticinatus quod accidit: abiturū illum ad Turcos:quo iamdudum infidelis natura:& i exhauſta cupiditas rapiebat. Si fides eſſet tenui Cardinali: ſuaderē quoq; penſione adempta maiorē emitti: ut ubiuis locorū eſſet:q̄ Romæ. Crede: qua inter ſe ambo erant cōiunctione: ſine fratris conſilio a chriſtianis fratrē non defeciſſe: rurſum futura poſt hac inter eos per nūcios ignoratos cōmercia: plus innatæ perfidiæ:q̄ cōmodorum noſtrorū habentia. Honore Cardinalibus pari: annuaq; pecunia noſtra: eaq; nō leui: apud nos retinebitur qui pro Turco: quę agantur exploret:& in eandem ſpurciciam ſe tandē conferat. Amplior multo animi ſollicitudo de Turcorū in Moldauos deſcenſu eſt ſuſpicienda. Tanta quingentorū miliū multitudo: tāq; immanis: quē iuſte nō terreat? Exercitata illa qdē ſic ad nr̄a eſt bella: ac ſic flos eius ex nr̄is trāſfugis cōſtat: ut merito non manus noſtræ modo: ſed nr̄a quoq; in nos militaris iā pugnet īduſtria. qᵈ maritimi ſunt hactenus mari: in metu nō fuit. Littora tantū: & littoribus ꝓxima claſſe uexantur. Summa rerum in diſcrimen non uenit. Tunc timēdum eſt extremum exitium: cum terreſtribus copiis petimur: uiæq; certæ: non dubio mari barbaræ uires creduntur. Galli: Afri: Gothi: Oſtroghti: Hunni:

& Vandali:atq; id omne genus externorũ examinũ terra: nõ mari ad nos irrupere:& miserã Italiã oppressere. Nunq̃ Mantuane pater moueri i Hungaros hæc arma intelligo:ut nõ totus mente cõcutiar: ante oculosq; uersẽt futura sors nostra. Diuino munere datũ id regnũ christianis reliquis est: ut pro oĩbus pugnet:petẽtesq; nos tempestates uirtute sua distineat. si semel (quod Deus sanctiq; ꝓhibeant)cedat plagãq; accipiat qualẽ iferre uictrix barbaries solet:quid impediti:quid clausi interim est:ut non illico increduli nos:atq; ad pręsidiũ seri:uel iugulũ gladio præbeamus:uel iugo miserrimæ seruitutis colla subdamus? Orandus est Deus:ut impietatũ nostrarum oblitus memor sit misericordię suæ:detq; christiáo nomini quod opera christiana minus sunt merita. Ego quidẽ & pendere animo:& angi: & formidare aute non desinã:q̃ intellexero conatus tantos: aut fractos prœlio esse: aut anni tpe dissolutos. Quã ob causam: si quid amplius de his pſciẽ ad uos: pro tua in me charitate cura ut sciã. quod ad nepotẽ Christophorũ attinet me hercle quid respondeã nescio:quid sperem ignoro:quid repromittã non habeo. Lubrica ætas licentiæ assueta figere certũ aliquid mente nõ sinit. q̃d occasionũ inopia in lasciuis nunc affectibus regitur uereor ne erumpat in copia:ac ueluti ex apertis aggeribus retentæ aquæ: impetu maiori i procliue uoluatur. Te tñ pio rectore nihil est desperandũ. Amas mea gratia iuuenem:patremq; illi præstas non dominũ. Animum bonũ:quo esse me iubes tuo imperio induo. Spero quod speras:sed bñficiũ tibi mihiq; hoc Dñs pręstet:ut sicut amãtissime scribis:uitulũ aliq̃n euangelicũ cõmedamus. Officia in illũ uel uerius in Papiensem tua:q̃ta sint nosco:q̃ me obligent uideo. Sic habe pater:si merces aliqua est pro bñficio accœpto:boni:& grati Cardinalis ppetua seruitus mea sic est meritis tuis ãddicta:ut non prius q̃ uita: sit desitura. Cuius ꝓpositi fidẽ de rebus nõ uerbis pspici cupio. Erat epistolæ tuæ breuis inclusa significatio de inclinante ad nouã Cardinaliũ ordinationẽ Pontifice:& Regio filio inter illos futuro. Vtrũq; mi pater:ut graue: sic nõ necessariũ:sed multo postremũ hoc grauius. Cur ita sic dicerẽ: ni tu (qua es ad futura ꝓuidẽda diuinitate)plęnius iteriusq; illa cognosceres. sed heus Mãtuane Põtificis huius creator:si Neapolitanus accipiẽ Mediolanẽsis excludiẽ:quid Galeacius Maria de missione Germani fratris ad urbẽ:& centũ milibus te spõsore oblatis:& tuo non reditu:sed uolatu putabit? An nõ tãdẽ itelliget citissimis iumẽtis suis inuectũ sibi dãnũ:& dedecus? Deniq; nõ cõsiliorũ suorũ esse exitus bonos? Sed hæc ad lr̃as tuas. Ad mea priuata item hæc pauca. Multos iam dies: quod pridem facturum me scripseram: Borranam aquam ebibi: purgandis rhenibus salubrem. Reuersus sum Senas: ubi si biduo maneo:quatriduo me ruri contineo. Ad saturitatem

lego:ad laſſitudinẽ ſcribo:ad planã uoluptatẽ uoluẽdis ſaxis glebiſq; inter ruſticos operor. Nil me in domeſticis anxiũ habet:prærerq̃ mutãdi loci ne ceſſitas. Peſtilẽtia huc uſq; apud uicinos fuit acri ſemp cuſtode excluſa. Nũc uero oẽm cuſtodiã fallens in urbẽ eſt lapſa. Nocte præterita ad mediũ Camilliæ uię: loco frequẽti:& celebri:cõtacta eſt mulier:ad ueſperum hodie:ut nunciatũ eſt: mortua. Territa tota eſt ciuitas defunctæ neceſſarii eiecti: & domus publicę clauſa. Paucis diebus ab iis initiis ꝓgreſſum interitũ ueniali cognoſcens conſulã ut potero mihi:& meis. Clauſis undiq; itineribus: nullis nõmodo nouis rebus:ſed ne tabellariis quidẽ ad nos uenientibus: hæc habeo in Senenſi inopia:quæ tibi ſignificẽ. Senẽſis Cardinalis ualet. Montiſſerrati Ilcini eſt. Nõdum nos ille:nec illum nos uidimus. Vale. Senis die xxviii. Iulii. M.cccclxxvii.

His ſcriptis nunciatũ hic eſt. D. Bononiẽſem uita migraſſe. Id ſi ita eſt: memoro primũ preſbyterorũ me eſſet:& nõ abũdare:& nil toto Põtificatu Xyſti ĩ meũ cõmodũ accepiſſe. Sicut cætera:ita & hoc curæ:& pietati tuę relinquo. Si tñ tibi cordi hic Epiſcopatus eſt: & mihi ex loco prærogatiuæ aliquid a conſuetudine ſit:eam tuo beneficio linquo & dedo:& ut creſcas exopto. Iterum Vale.

F. Caurienſi Epiſcopo.

Dubitare uideris mi Caurienſis ne Albana uel Portuẽſis eccleſia punctura ſit cor:q᷈ primo præſbytero patrũ cõſuetudie debita: illo præterito data ſit ꝓximo. Dubitationẽ hanc tolle. Nec pupugit:nec punctura ẽ cor. Aculeos illa nõ habet:& bene tectus ego ſũ armis. Nocere qdẽ alii poſſunt mihi:ipſi nocẽdũ nõ ſtatui. Vſus:litterę:& ætas ſatis ad quottidiana me iſtruxere. Ea ſi ut noua:& uiſa nũq̃ admirer:nõ hoſpes modo:& peregrinus apd᷈ apoſtolicam Sedẽ:ſed pene ſim puer. Iterũ dico:ne time. Tãtũ abeſt ut mereã facto: ut ẽt q᷈ ita ſit factũ ꝑter expectatũ nõ uenerit. Audi ſic receſentẽ:nõ te fallã ĩ uera ſnĩa. Erit idẽ mẽtis oriſq; iudiciũ. Abſentiũ q᷈ uidiſti:ſępe rara ẽ recordatio. Vulgato iã ꝓuerbio:hẽnẽ illi ꝓ mortuis. Oculorũ qdẽ acer ẽ ſenſus:auriũ hebes. Q᷈ tot olim pr̃ibus me teſte:& inſpectore iam contigit ęgregia uirtute præſtãtibus: ĩfra illorũ merita poſito inſolitũ eſſe nõ debet. Quodq; illi forti animo ptulere:pudor eſt hoc ętatis ſacerdoti fracto: molli ue accipere. Multum ĩ omnibus exempla nos leuãt: malumq; cõmune ſocietate ipſa ſit leuius. Noſtræ conditõis ex ſortem me nolo:minuſq; recuſo cum ſumma uirtute exemplis iis iungi ſenſato Cardinali cum urbẽ egreditur:aut uolens:aut miſſus. expectãdus hic exitus ẽ:atq; hęc cogitãda:quę dico. Hæc eadẽ cogitaui ego: atq; expectaui pręſentis anni:& præteritorũ ſeceſſibus. Pręuiſorũ autẽ incõmodorũ

597

semp est minor offensio:sed consuetudinē transi:argumentū aliud uide. Nil mihi Pontifex debet:uiribus suis non meo suffragio ad pontificatum assum ptus. Innumera ego suæ beneficētiæ debeo piæ gratisq; accepta. Est mole stum ab iis nō impendi quibus sit ante impēsum:datorūq; obliuio illos po tissimū torquet:qui dedisse se sentiunt. nō igit̃ in nullis meis obsequiis tam mihi conuenit expectare:tam de nō acceptis dolere:q̄ de iam habitis grās agere. Quæ dedit Xystus sunt grata; quæ negauit nō grauia. Adde quod rerū:& temporū ratio cogit aliqñ Pontifices esse:quod nolūt. Neapolitanū cōfer:& me: Videbis ab illo oīa:a me nulla posse præstari. Gratia ille apud uicinum regem plurimū ualet. Necessitudine quoq; iunctus iis est:a qbus Rex ipse sumit affectus. Mihi qd tale: qui nec suffragio Principū creui:nec illorū patrocinio sum gloriatus:nec nisi Romanā Sedem in hāc diē aspexi: quod solæ uires Cardinalis exigui poterant:hoc sperari licebat de me. quod Neapolitāus pōt:& sui possūt:& Rex pōt:expectari de illo merito debuit. Prouide igit̃ Pontifex:maiora minoribus in dando bñficio præferens: non improuide ego:indignandū nō censens:quod uberiori ecclesiæ fructu is mi hi collega sit solo loco prelatus:q anteferri meritis omni tpe debuit:sed aliā patris nostri necessitatē attende:nō a me modo q diligo:& debeo:sed a mi nus amantibus:minusq; debētibus merito ignoscendā. Dederat ut audio: cardinalibus duobus primæ uacaturæ domus diplomata: Neapolitāo huic nostro:& Malphetano urbis Legato:quæ uno eodemq; tpe ab utroq; pro lata anxiū illū habebāt. Repetebat ab iis defuncti Bononiēsis domū Nea politanus: ab iisdē & Malphetanus. Priorē iuuabat potestas quā dixi: & gratia. Posteriorē adita possessio iam:& uita quottidiano in discrimine posi ta:quod pestilenti anno Legationē non deserat. Satisfacere eadē res ambo bus non poterat:& de eadē tñ prestanda ambobus erat scripta:& uulgata iam fides. Mihi nec Albana:nec Portuensis ꝓmissa erat ecclesia: nulla in de data diplomata. quid agere in his angustiis patrē clementissimū decuit: aut cui iustius debuit: uel Neapolitāo cōpēsatōe eius ecclesię de domo fidē psolui:uel Papiēsi nil reposcēti ultro bñficiū fieri: Maior certe ni fallor seruā dæ fidei:q̄ augēdi meriti fuit necessitas. Collegę quoq; mei in eandē sniam si concessere:ipsa hæc illis:qd puto:& alia:qd non dubito:cogitatio affuit. Sperabat sibi tunc quisq; quod habuit: mutatione rei unius mutari posse suā putabat. Ad consiliū uentum sic est:ut assequēdi spes:& amittendi per moram timor procliuiorem ad decernendū consensum effecerit. Ita cū non mihi illorum non Pontificis defuerit charitas: alterum tantum permouerit fides: alteros sua res magis q̄ mea: quid lamenter non culpa mea me: sed aliorum iusta necessitate præteritum: Verum descēde mecum interius:atq;

ab imis:ut aiunt medullis rem totã ſcrutare. Vir es ætate noſtra doctiſſimus:quem nec uana ratio:nec tecta fallere poſſit ambitio. Quæ oro per epiſcopatum Albanenſem cõmodis meis:uel honoribus fiebat acceſſio? Titulum ut ſcis magis habet ille:q̃ rem: & ego Papiẽſis Epiſcopus fieri epiſcopi or per Albanenſem non poterã. Nouus ordo:noua ſacra nõ dantur. Primo accepta planũ perfectumq; epiſcopatus ius afferunt: ſi nec magis Epiſcopum:utiq; nec magis Cardinalẽ. Si neutrũ magis præſtabat:qd bonus homo:& prudens:inani titulo ſe poſthabitũ doleat? Ita in Senatũ admittar:ut ante. Ita erit ad conſulendũ locus:ut ante. Ita mea præſbyteri:ut prioris Epiſcopi uox numerabitur. Conſimilis geſtabitur pyleus:conſimilis ueſtis. Eadem nec obolo minus:ex pyleo emolumenta prouenient. Pręſidere aũt ſub ſellio uno:aut altero:& dextro latere non læuo incedere: apud Chriſtianos quidẽ ſi cupiatur uani eſt hoĩs:ſi quæratur elati:ſi cõtendat amentis. Nota ti in Euangelio ſunt Dñi uoce:qui dilatant philateria ſua:& magnificãt fimbrias:quiq; amant recubitus primos ĩ cœnis:& cathedras primas ĩ ſynagogis:& ſalutationes in foro. De primatu ipſo contendentes diſcipulos acriter ille increpuit. Ipſe uero expetitus quæſituſq; ad regnũ: fugit ſolus ĩ montẽ: ne ad id raperetur. Humiles ſpiritu ſaluat:& oculos ſuperborũ humiliat. honore inquit Apoſtolus:inuicẽ præuenientes:& nihil per inanẽ gloriã: ſed in humilitate ſuperiores ſibi inuicẽ arbitrantes:cuius pręcepti nos imitatores: qui Apoſtolorũ typum tenemus: uenienti ad ſuũ ſubſellium Cardinali religioſa conſuetudine noſtrũ ſemp innuimus. Quod totiẽs ego Neapolitano inferiori iam innui:& obtuli:a Pontifice datũ non patienter accipiã? mentitumq; illi me tanto tpe falſis nutibus doceã? Inſaniæ huius crimen compos mentis nunq̃ ſubibo. Exaltatũ non eſt cor meũ:neq; elati ſunt oculi mei:neq; ambulo ĩ magnis: & mirabilibus ſupra me. Immeritus aliquis:qualẽ aliq̃n noſtra ſors habet:ſi mihi eſſet prælatus plæna forſan res ſtomaci potuiſſet uideri:ſed cũ prælatus collega ſit nobilitate ĩſignis:uita egregius: doctrina præſtans:cuius menſura oĩs longe meã excedit:quid triſter redditã meritis eſſe ſuã mercedem? Præſertim cũ recuſauerit diu:locũq; inepte conſuetudini deditum diu a ſe deprecatus:amico Papienſi illum optarit. Coniuncta erunt ſubſellia noſtra:ut prius. De familiari colloquẽdi:& ſuſpicãdi:& iocãdi:& ridendi quoq; cõſuetudine nihil quoq; mutabit̃. Omnino nulla ueteri uoluptati decedẽt. Nouo lucro hoc imprimis accedet:qđ in dicendis ſñiis uno plus monſtratore erudiar:& in lumine ſapiẽtis pris perſæpe lumẽ uidebo. Grauia eteni:qđ noſti:ſũt ſua cõſilia:plęna ſemp uirtutis:atq; doctrinæ. Si affuiſſẽ Senatui illi nemo me anteiſſet ſuffragio:ut qnquẽnio añ Portuẽſem Ep̃m tũc Cardialẽ Dyaconũ: ñ ſũ ĩdignatus ab ulĩis ſubſelliis ſnia mea

mihi præferre: sic nunc præsbyterum amantissimum gratia diuturna côiun ctum: dolenter passus nō essem a proximo excitatum ultro præponere. Habeat quod datum est benedicēte me: atq; lætante: fortunetq; Dominus honoris huius ascensum. Ego decreta Pontificum: & Senatus: ut reuerenter patienterq; accepi semper: sic & præsens libenter accipio. Sublimis potestas hęc est: a Domino ordinata. Sublimiori potestati subditos nos esse iubet Apostolus: quia qui illi resistit ordinationi Dei resistit: & qui resistit: damnationem sibi acquirit. Obedio dicto: non blasphemo: non litigo: quin & factum laudo: & probo. Ipsum uero Neapolitanum curarum mearum semper interpretem: dolorum aliquando consolatorem: perpetuas uero consortii nostri delicias: meo nomine complectere gratulans. Imprimisq; solare: quod quantum ex litteris tuis: & sermone tecum habito intelligo: angi ob eam causam uidetur: quod apud me ignarosq; suæ recusationis: & extortæ per Pontificem obedientię fidem: & modestiam eius uenisse in iudicium timet. Timere desinat: apud me quidem non uenit. Multitudinis autem imperitæ nulla illi sit cura: ab ea enim nemo sapiens unquam pependit. Ego illum ueniens affectu toto complectar: uenerabor Episcopum: fraternitatē seruabo: honorum suorum ero fidus adiutor: sollicitus semper iuxta eiusdem Apostoli uerbum seruare unitatem spiritus ī uinculo pacis. Vnum corpus: & unus spiritus: sicut uocati sumus in una spe uocationis nostræ. Scribant absenti qui uolunt: pręsenti loquantur qui cupiunt: ab hac mente non excidam: illud comicum identidem repetens: ualeant qui iter nos discidiū quærunt. Quin & te oro pater: ut quando ad testandam tibi hanc animi lenitatem præsentem dictaui epistolam: & manu mea descripsi: tu quoq; ad eandem aliis probandam: hanc ipsam mei amantibus: ac non amantibus: paruis: & magnis: Pontifici quoq;: & patribus si ita uidebitur legas: tranquillitatemq; quam dico intrepido iuramento confirmes. Promitto enim nec tu periurus: nec mendax ego inueniar. Vale. Senis .iii. Augusti. M.cccclxxvi.

Nouariensi Cardinali.

Testimonio Parmensis nostri primum: inde tuo cognoui quo in me animo fueris: cum de Albana: & Portueñ. ecclesia in Senatu est actum. nec tua me fides: nec mea de te fefellit opinio. Debebā antea tibi: nunc uero etiam tanto beneficio seruitutem profiteor. Meminisse absentis: intrepide dixisse sententiam: non obsequutum esse pręsentis affectui: magnæ: & multum confirmatæ beniuolentię est signum. Non habeo unde nunc tibi retribuam. Futuram autem omnem retribuendi occasionē sic auide obseruabo: & cupide excipiā: ut fixum apud me trabali clauo hoc patrocinium iudices. Omnis gratitudo ē debita: sed defensi honoris impri

mis necessaria. Doleo in diripiendis exuuiis defuncti patris nil tibi obtigisse. Ceretis coenobium: quid homini Gallo ad uerticem plaeno: q̄ italo tibi multorum egeno conuenientius fuit? Respicimus magna: & uultus potentium inclinant ad se: Ad mare sic uastum flumina cuncta fluunt. Tu inter haec bono animo sis: non si male nunc: & olim sic erit. Aliquādo uirtuti eximiae iusta soluentur. De me si uis cognoscere: qua mente decretum id tulerim lege oro Epistolę exemplum: quam ad Cauriēsem Episcopum scribo: a Neapolitano accersitum: ille se scribit rogatum: ut necessitatem mihi suā de Albana ecclesia excuset: precetur q; in ueteri beniuolentia maneam: Restitisse diu se: atq; obluctatum ne illam acciperet: accepisse autem inuitū: & paratum: si uelim: dimittere. Multaq; id genus eo quidem spectantia: ut uim non uoluntatem sibi affuisse intelligam. Necessarium fuit rescribere: ne tacendo retinere in sinu iracundiam crederer. Eo autem pluribus rationibus tueri factum: & trāquillitatem mei animi confirmare oportuit: quo in ea re: ut uides: est difficilior fides. Sic putaui ut scripsi: & sic scripsi: ut nolim ullo tempore facti: & scripti diuersum exitum inueniri. In tenui re natus non tenuem spiritum gero. Maiori ego ad hęc contemnenda proposito sum: q̄ ad danda alii: uel accipienda uoluntate. Hoc lucri hic mihi fecisse uideor: quod tuus in me amor uerbo antea declaratus: nunc ēt facto est confirmatus. In eo seruando sit mihi Deus adiutor. Vale. Senis. v. Augusti. M. cccclxxvi.

Ioanni Petro Arriuabeno.

QVIesce animo frater. Primę tuae: & secundae: & nunc tertię litterę redditę fideliter sunt: atq; ea fidelitate apud me asseruatae: quā petis. Putabam binis primis enigmate uno satis respōsum: quādo idem ambę docentes unam a me secreti intellecti significationem ferebant: sed diligentior ero posthac: nec cōmittam: ut uel puncto temporis in rebus huiusmodi pendeas. Probatas autem tibi meas esse de Albana ecclesia non mediocriter laetor. Lucubrationis illius iam nec piget: nec poenitet: quando Arriuabeno ita est uisum: cuius ego iudicium cęteris multo antefero. Puto tamen: quod tu etiam innuis: uariam earum interpraetationem fuisse: nec inuentos multos qui mihi congruerent: sed tu unam hanc tene: hanc proba: & mille iuramentis contende. Ea aequanimitate me ad scribendum fuisse: quam prima epistolę facies pręfert: nil texi: nil dissimulaui. Nulla fuit digitorū: & sensus discordia. Quā Cauriensi praesuli conatus sum psuadere animi trāquillitatē: hāc indui primus: & cōstanter probatā cōstanter quoq; in hāc diē retineo. Fallere si caeteros quęrerē: te ipsum Arriuabene nō fallerem amantem mei: & fidum semper secretorū iterpretem. Quicqd cēt uel stomaci: uel ueneni: qd male Papiensem haberet: cuomi tutius nullo teste li

ceret:q̃ te inspectore:qui una fide mederi posses: & tegere. Sed putent alii quod libet:mea mihi in hoc satis superq; est cōscientia. Gratū est illas ipas litteras pluribus esse communicatas:ea praesertim moderatione :quam scri bis. Testor beniuolentiam nostram:inuitum me id postulasse:cum mea mi hi nō placeant: & superstitiosorum iudicum plaena sint omnia. Sed uis rei sic impulit:eo quidem:quod a longe uidebam addicta:ut nisi manibus mē meis nudarē .uisendumq; omnibus passim ostēderem: uersate interius ma gnos iracundiarum ęstus facile crederer. Habeo gratias:qđ necessario ami ci desiderio satis est factum. Cum Protheo autem colluctatum te mea cau sa intelligo: sed qua de re sis colluctatus te silente non teneo. Me tamen co gi tante uideor cernere. Artes antiquę continuant: eodemq; ariete innocē tia boni Cardinalis appetitur:tam illi ingrata:q̃ illi dissimilis. Vinculis ar ctis Deo uolente aliquando tenebitur:quae ut optato diutius tardent :illđ quidem interim male paccatae menti non deerit:quod est in nostrate pro uerbio:alienae quietis uexatores ipsos quoq; minus quiescere:& primam ue neni sui partem iniquitatem semper ebibere. Tibi omnia debeo:& in ęter nū debebo:quod constantissime amas :& amorem amici tenuis gratiae po te ntium praefers. Quanti a me oro :pręsens uultus tuus: praesensq; in tutan do Papiense oratio:quam cogitatione ipsa uideor intueri:ē aestimanda? Dis soluere tam grandis debiti nomen nullis officiis:uix etiam grata uolunta te ullo tempore potero. Colluctationem autem ipsam:& qđ sit de te ille cū ministris suis commentus ut ad reditum seruas:ita I reditu opto ego cogno scere. De corona ad Hungarorum Reginam missa:& profectione Antio ceni nostri ad excipiendum Legati Auinionensis descensum libēter cogno ui. Obitum Laurentii Sinybaldi dolens accepi. Adolescēs erat:ut summę uirtutis:atq; ingenii:sic summae inter Romanos expectationis:& spei. Pe riit tibi:& mihi ex illa familia:quod esse aliquando ambobus uoluptati: & usui poterat. Ad patruum Falconem si scribis:adde ex me in calce litterarū denunciatiunculam hanc:breuem quidem:sed mea consuetudine imperiosę charitatis plaenam: Etiam atq; etiam uideat ne eodem affectu suos gemat: quo amat. Pietatis quidem a mulieribus: nō etiam a uiris laudari constan tiae posset. Vale. Ex suburbanulo meo. viiii. Septembris. M.cccclxvi.

F. Episcopo Cauriensi.

661 Am in dies augentur tua in me merita:q̃ frequentes se offerunt benemerendi occasiones. Ad praebendam Traiectēsem tua ope ra impetratam adduntur nunc Xantonensis priuilegii diploma ta: Ideo ad me missa: ut ecclesia illa in qua Archidiaconus sedeo:de manu mea beneficium capiens:mihi amplius debeat: Ideo etiam gratis exempta:

quod nomini Papienſis:quem in petitione præferri uidiſti:id honoris habẽdum putaſti. Gratũ utriuſq; rei officium: ſed gratior animus quo iſta pręſtantur:antiqui noſtri contubernii memor:& cum dignitate anniſq; adauctus. Habeo gratias. Referendi facultatem ſi dederit Deus:uidebis me ad reddendum q̃ accipiendum ſegniorem non eſſe. Mandata Sanctæ Mariæ in porticu riſi. Ex pharetra uberi ſemper aliquid promit Papienſem ſuũ qđ pungit. Reſponde hoc tãtum: pœnitere me iã quod Albanus:aut Portuenſis non ſim: ne fortunæ eius ſim exſors:quam tot patres tot iam ſæculis ꝑtulere. homini in re tenui nato: ex ſtercore manu Dei erecto:& cũ principibus ſui populi collocato:ſatis:ſuperq; eſt Tranſtiberinus Chriſogonus. Dignationi ſuæ me quãtum potes commenda. Vnus hic ẽ ex numero noſtro: quem propter ęgregium animum:& fidem in dilectione cõſtãtem: eximie colo & diligo. Heri ueſperi Federicus Aragonenſis Senam uenit: honorifice:& in frequenti populo acceptus:qui iam per rura morbi metu diſperſus eſt. Ego illum non uidi:quod & cum paucis ſum:& metu conſimili teneor. Vale. Ex ſuburbano meo Septembris. M.cccclxxvi.

Papienſis Gentili Vrbinati.

Tenebræ mihi undiq; ſunt Gẽtilis chariſſime. In nullam partẽ expedire adhuc aciem poſſum. Si dixero uidiſſe me hominem:cum uidero umbram inanem errem ego:& cui monſtrauero in errorẽ inducam. Fidem intueor Laurentii in me:eam fallere nec poſſum prudens: nec uolo imprudens. Hanc puta cauſam quod nõ reſponderim tibi. Donec plus lucis affulſerit tacebo: atq; amabo magnum lucrum paruũ ue ſit qđ in hoc noſtro eſt factum. totum certe me uendicaſtis. Eram ante ueſter. Putaretis ne ueſtrum ueniebat in dubium:nunc & putatis ueſtrum: & ego id uidens ad priſtina multum adiunxi. Suade Laurentio in hac rerum ſuſpenſione ſuas omnes circumſpiciat rationes: primamq; a ſe ipſo fiduciam petat:ab amicis proximam. Amicorum autem ita delectum habeat: ut cõuenire publicis:& priuatis intelligit. Supra ętatem ſapit: nec inconſulti hominis eget conſilio: ſed ſi aliquando gubernatores admoneri a uectoribus utiliter i tẽpeſtatibus ſolẽt: uideat num & in his uerbis frugis aliqđ iſit. Vale. 602

Iacobo Volaterano.

Te miror Iacobe: qui tot iam annos non ignarus conſuetudinis meæ ad omnem querelam Papienſis tui tantopere commouearis. Aut ſuperbus nimium es: aut mollis. Ferre dominorum incõmoda æquius eſt q̃ indignari. Si queruntur iuſte:emẽdanda quæ diſplicẽt: ſi iniuſte:etiam non contendenda ex æquo. Patiendo non uirtus tantũ:ſed fides quoq; probatur. Non damno innocentiam excuſari: damno tanti tẽ 603

facere omnem accusationem tuam:ut dicas malle te febrem : q̄ turbationē meam:Et non probo accepto iam damno de claudenda ianua me admoneri.De Diego si ea prędixisses:quæ nunc est superfluum memorari:& tibi ut soleo:egissem gratias:& detrimentis domesticis prospexissem.Sæpe ad præstandam charitatem tuo domino es seruus . Hoc posthac emenda : & bono semper de me animo esto.Nō omnes querelas meas iustas existimo. In eos utplurimum si quid aliunde amari conceptum est euomo:quos maxime diligo: & mei amantissimos puto .Nisi tuæ diligentiæ crederem:& fidei:non esses secretorum interpres:ac domesticorum meorum magister.In omnem qui posthac accidat casum hæc tibi sint dicta:& scripta.Dixi sæpius:& repeto:ut proluuio Forteguerrę non indulgeas quæ illi ad animū ueniunt.Expende quæ honori meo: & familiæ commodis necessaria sunt atq; ea tantum illi indulge.Vociferationes eius:& lamenta ne plus habe : q̄ me uelle itelligas:nec illū plus time:q̄ sors sua exposcat . Paret tibi domus : paret obsonator . Cura ne tu : quod non institui ego:uoluntate tua pareas Forteguerræ . Tua inde esset culpa omnis non sua . Exquisiui sigillatim de Petro:& fratre Angelo:quę mihi indicasti : rettulerunt omnia :Intelligo ꝓluuium panis inde fuisse quod in propatulo linquebatur . Cœpit Petrus iā claudere:nec nisi necessario promit.Idem de uino obseruat.Cosmum cœnaculo:& culinæ pręfeci:ammonens quę identidem a te monitus sum.Credo omnia posthac magis ex tuo iudicio fient. Tu autem quod summa omniū est :ad numerum eorū qui mecum erunt necessaria mitte : quę amplius postulantur obaudi :& officio tuo serui:non alienæ laxitati . Disperdere quæ hic non erunt non poterunt . Volo ut tu quoq; aliquando recreandi animi causa cum Francisco Mutinensi mecum hic sis.Cogita quem pro te: & illo dimittere isthic commode possim.post cōfectas culcitras :& lodices uenire incipies.Promitto melius tibi hic erit:q̄ isthic.Vale .

Io.Petro Arriuabeno.

TRium epistolarum tibi sum debitor : totidem Mantuano.Reddendi serius debiti tenes causa fuere:qui dies totos tredecim partim debilitate : partim doloribus me afflixerunt.Nil minus interim q̄ uel ad scribendum manus:uel ad commentādum animus ualuit.Respiraui tandē:& satisfacere incipio.De reditu Legati:& discessu Pontificis: & consilio repetendæ urbis : & profectione Regię uirginis in Hungariam libenter cognoui :ac tibi gratias ago.Etiam de redditis litteris Vicecancellario nostro:quibus Volteranum nostrum:& Lucēsem commendabā :gratum officium fuit.Scribis.D.suam inspecto chirographo meo : mereri dixisse manum Papiensis:ut commendationi assentiretur a se.Per grata significa-

catio fuit non tam meorum beneficio: quod iam impetratum existimo: q̃ continuatione sui in me animi: quem omnibus antepono. Manus quidem mea si ab illo cum uoluptate inspicitur: iuste ita ispicitur. Honoribus enim suis semper seruiuit: nec presenti defuit: aut absentem reliquit. Miratum quoq; se dicit: quod ante has litteras omnino nil scripserim. Amantis est admiratio: & quęrentis quod optat. Sed quid miretur amplissimus pater si homo uacuus occupatissimo parcit? Paruus magnum non interpellat? & in rure angusto ad quod itineribus clausis: nedũ noua significatu digna: sed ne tabellarii quidem propinquant: mauult modeste silere q̃ importune nil scribere? Placere sibi addidit ingenium meum: facũdiam: & prudentiam: & hæc magnifacere: Patris: nõ ueri iudicis sunt hæc testimonia. Laudat quod amat: & quod amat plurimi pendit. Sed qualiacunq; ea sint: mi Atriuabe / ne ausim sine mendacio dicere: merito illi placere. Vt fidelibus enim mini/stris in desideriis suis omnibus semper illis ẽ usus: nec unq̃ imperantis onera recusarunt. Amare se Papiensem adiungit: nec dubitare quin a Papiensi ametur. Causæ quidẽ ueri intimiq; amoris in nullis unq̃ nostri ordinis meo iudicio maiores q̃ in nobis fuerunt. Eas dignationi suæ sæpe recensui. Vtq; eas tota diligentia coleremus sæpe sum obtestatus: docens quod paucorũ mihi sit opus: multorum illi: Non minus ueram hanc animorum cõiunctionem rebus suis fructuosam: q̃ meis futuram. Ego illũ amo: colo: atq; obseruo. Ita tibi non scriberem: si ut ueteri uidetur: alienassent me opera malignorum. Recenseat uitam omnem præteritam non a primis modo Cardinalatus mei diebus: sed ab illa etiam hora qua uenientem in curiam & Cardinalem factum sum ueneratus Actiones quoq; omnes undecunq; scrutetur: semper se adiutum: nunq̃ oppugnatum a Papiensi ieueniet. Plane tamẽ confiteor nec defuisse olim qui confirmatam beniuolentiam nostram conarentur discindere: nec deesse nunc quoq; qui multorum opinione discissam conentur sic in frusta concidere: ut sarciri nullo tempore possit. sed ego quinquagesimum & secundum iam annum emensus: inter bonos: & malos diu uersatus multa experimẽtis edoctus sciens ut ẽ apud Satyrum: quid distẽt æra lupinis: aures quibusdam honoris causa attribuo: animum nullis. Si qd autem atrocius aliquando incidit: in quo non fuerunt etiam malorum testimonia negligenda: ut proxime fuit Protonotarii de maneyo sceleris: id quidẽ non tacui amicis communibus primo: post dignationi suæ palam aperui. Purgauit ipse innocentiam suam credulitatem meam necessariam: etiã habuit excusatam. In cæteris quid uereatur: aut suspicetur nõ uideo. Illi nil imputo: mihi quid imputem nescio. Si meũ silentium: ut uidetur innuere: alienationem existimat: audisti iam silentii causas. Veræ illæ sunt: nec repugnat

os cordi. Sed te oro frater utri nostrum maior scribendi occasio in præteritum fuit? Mihi ne in deuiis posito: an sibi apud Pontificem agenti & cognitione omnium pleno? Rursum cui impræsentiarum uerior lamentandi est ratio? Sibi ne: qui iam meas litteras accepit: an mihi qui litteris: & postulatis in hunc usque diem responsum non habeo? Hęc eadem anno ante cum per Secretarium suum mecum expostulasset: familiari quodam litterarum conuitio ad monitus apertissime est si litteras uellet litteras daret: cum respondere facilius possim quam prouocare. Nulli patrum quod scis: ne inferiorum quoque: qui ad me ex curia scribunt: auarã calamorum: & attramẽti mei mercedem accipiunt. Pro sex lineolis. xii. reddo. Summa est ut de animo Papiẽsis non dubitet: suum ita confirmet: ut eius: stabilitate etiam ad consistendum mens uires accipiat. Quod uerbis fronteque ostendimus itelligant omnes operibus comprobar. Ita nec silentia diuturna: nec malorum artificia suspitionem imutatæ mentis præstabunt. Inprimis quãtum potes: & scies: dignatiõi suæ me cõmmendabis. Obitu Vallensis Lelii plurimum doleo. Periit suæ patriæ optimus ciuis: Apostolicæ Sedi fidelis alumnus: mihi amicus non mediocris. In sinu Abrae illi sit quies. Ego adhuc in Suburbanulo meo sum: consilium reditus ex uestro reditu suscepturus. Vale. xiiii. Octobris. M. cccclxxvi.

F. Cardinali. Mantuano.

SI non prius respondi ternis litteris tuis reuerẽter a me semper acceptis: & lectis: ęquus mihi sis rogo: non ignoscens modo: sed ultro etiam cõdolens. Tredecim dies totos (quod raro ante hũc diem) dolor me lateris sic cruciauit: ut & tui olim iacentis deficientisque quasi quandam imaginem uiderim: & ipse ad cætera prętere quam ad eiulandum inutilis fuerim. Officiis tuis æternas gratias habeo: plęna sunt semper: & continua: & curarum mearum fida leuamina. Ex ultimis nosco quo tandem reciderit annuus de Hungarica contributione tractatus. Parturierunt longo tempore montes: natus est mus Mathiæ Regi ridendus: qui nec abrodere sua uincula poterit: nec expectaiõnẽ nostri tumoris implere. Italorum affectuum ii esse exitus solent. Cæsari si Hungarorum nuptiæ dolent dic tu quid illi non doleat? cani ortulano semper assimili: qui allium ipse horrens: non minus tamen legentẽ allatrat. In pacis conditionibus fuit ne duceret Mathias uxorem. Id scio & memini. Sed quæ aliæ in pace illa non generis huius: asperæ: indignæ: stomaci plenæ: per necessitatem metumque extortæ. Si nescis: hæc sola causa dissensionum est inter utrunque: eritque dum uenient. Quod præstari Regno incolumi conditiones illæ non possunt: præstari eas nihilominus Cæsar deposcit: nullam moderationẽ æquitatemque admittẽs. Vos

recte:& ex publicis cōmodis:qui ne eorum soluantur induciæ initis cōsilia. Abitum uestrum ex Fulginio fortunet Dominus. Tibi imprimis assistat:in cuius salute mea omnis includitur. Expecto cognoscere ubi nam tandem peregrinationes uestræ consistent:ut & ipse si uidebitur in idem conueniā: dignitati tamen satisfacturus non animo. Fuga enim a curia uestra nil uitę meæ melius:nil menti quietius. Vale pater:& Dñe:Papiensis tui non immemor. Ex suburbanulo meo solito. xiiii. Octobris. M.cccclxxvi.

F. Cardinali Mantuano.

PVto Dignationem tuam ex proximis litteris meis cognouisse causam intermissę consuetudinis scribendi ad te:ab illa die unas tantum tuas accepi pondus non leue habentes. De Cardinalibus enim illarum erat sententia. Video quid sancti Petri conetur: quid noui consilii Vicecancellarius capiat. ut neutrum inexpectatum fuit: sic neutrum mirabile. Ais: parem me in proximum natalem Domini ad noua certamina. Certandi nulla est ratio:non uoluntas quoq;. In media pugna sum sæpe desertus. Semel etiam luculentam plagam accepi. quod acies nūc prima non audet:secunda promitto non sustinebit. Pontificis amor:ut plęrisq; ad rem optabilis est:sic mihi ad pacē percharus. Contendi hactenus satis: uerum intrepide dixi:potentis uultum nō horrui:quod animus temeritati: firmitas pertinaciæ:& libertas insaniæ est semper ascripta. non est pręsentis consilii sine spe redire in aciem:aut sine fructu dimicare iam senem. uel priorum patrum sequar sententiam:uel certe meam ad pręsidentē reiciam. Hoc tantum institui:si quid tu cui sum æterne addictus:aut uitare uoles: aut assequi:in idipsum meo conatu incumbere. Optas scire in extrema epistola quādo uisurus me sis. Mantuane horis omnibus uidere te cupio: sed tamē (si per ęstimationē Cardinalatus liceret) dicā aperte: abessem libenter reliquum uitæ. Idq; ipsum horis omnibus meditor:sed uiam non uideo. Recens ergo reditus uester in urbem:atq; urbs ipsa nō munda in decembrem proximum ueniam facile dabunt. Eandem tu quoq; oro Papiensi ne nega. Ad incantantē nō inuitius trahit serpēs:q̄ ego ad inanes defatigatões nr̄as accedo. Vale fœliciter. Ex suburbanulo meo. xv. Octobris. M.cccclxxvi.

Ioanni Petro Arriuabeno.

IN aurem hæc audi. Soli tibi epistola loquitur. Quid non etiam incōmodi ī parturitione:quam suades? Affui sæpius. Nulla dies: nullis horis non suspirata absentia. A principe inchoa: quid non illi molesti? Accersiris ad se. Sententia tua in suam exposcitur. si negas odio es: si tribuis:publica lædis. omnis suspēsio est illi aperta negatio. Descende ad patres. In certamen te quisq; hortatur. Omnes in prœlio deserunt. Tem

ptat alter ut fallat:Iuuat alter ut noceat.Nullius non insidiosus conatus:& sermo.Criminatões interim multæ:& delationes:& Zelotopię:& curæ:atq; ut plus noscas inexpiabiles aliquando offensiones.Generatim hæc memoro:sed bone Deus q̄ longum ab his malorum agmen consequitur? Trāsi ad candidatos.Hic uero mel:& delitiæ. Quottidie domus est plæna molestiis:Non mensa: non quies :non cubiculum stomaco uacat.Protcruc nimium petitur.Impudenter ambitur.Importune recurritur.Iracunde quoq; excipitur : quicquid id est quod modestius paulo respōderis.Si nō spondeo illico is sum qui obsisto.Si spondeo non præsto quod dico. Inimicicię principum:Ipsorumq; actutum paratæ. Opus iniquius toto Cardinalatu non tracto: minorq; mihi est de Pontifice q̄ de Cardinali creādo anxietas. His sollicitudinibus quāto dierum plus adimo: tanto animi tranquillitati adiūgo.Sed hęc quoq; audi:& tace.Non fit randem ut scis:nisi quod cupit:qui potest.Inanis est aduersa contentio.Multa est eius potestas:Ingens nostra cupiditas. Vbi huius uel illius famelici cerberi horrere uidet iam colla colubris :statim Melle soporatam:& medicatis frugibus offam Obicit : ille fame rabida sua guttura pandēs Corripit obiectam: atq; imania terga resoluit Fusus humi:totoq; ingēs extēdit antro.Ita mi frater:Occupat Aeneas aditū custode sepulto:Euaditq; uiam celer irremeabilis undæ. Præsens ego declinare:quæ damno non possum.Cordi his esse intelligo:quibus sum pugnando inferior.Offæ quoq; aperire guttur nec olim Iuuenis : nec nunc senex institui.Id boni assequar longiorem parturitionem deuirans:quod parturientis eiulatus tam diu non audiam: minusq; tanto offendā: quanto diu minus parturienti non obsequar.Propter publica tantum ignominiosa comitia dolent:propter priuata sunt risui.Vacuus enim omni Pontificatus cupiditate amici an inimici creentur :cum nocere aliter nequeant:magna animi communitate accipio.Vale ergo: nec propter litteras tuas de sententia decembris decessisse me puta.Senis.vii.Nouembris.M.cccclxxvi.

Cardinali Mantuano.

Expetere uideris reditum meum ad capiendum de nouis comitiis consilium.Fallit te amor Mantuane.Expers ego consilii sum: & tu errare per inscitiam nequis.Patre sapientissimo natus :ægregiam naturam fortitus : usu. xv.prope annorum edoctus :I magnis semper uersatus :uides iam uir quæ senes sępe non uident.Quo acies tua non peruenit mea minus aspirat.In dubiis nostris scis te rectore & moderatore me uti : nec chirographi illius imemor es:quo superioribus annis amantissime monuisti:discerem cautius negociari.Monitorem ergo meum admoneā? Atq; illi sim ductor:qui pręlucere mihi in tenebris solet? Portare in siluam

ligna id esset:& solē facibus adiuuare. Præsentes candidatos tu presens cognoscis. Illorū nemo te fallit. Tpa quoq; quid postulēt: qd tui ordinis ratio quærat: quis nostrū quisq; uitet: ac uelit: qd te ēt deceat sum mæ spei nobilitatisq; patrē non latet: nota hęc tibi tam sunt q̄ manus: q̄ digiti. Errare nisi uolens nō potes absit præsens ue sit Papiensis: nil accedit: aut decedit Mantuani iudicio. Te ipsum ergo hoc ē mētē a Dño datā attende: & qd sine me times periclitari non potes. Vnū tantū cogente beniuolentia hinc usq; nō tam monebo: q̄ repetā. Scis quæ in archanis condicta de te inter nos sunt: ac cōstituta. Ea semp spectent oculi tui: ac cōtemplentur. Idq; omni conatu attende (ut qd facis) & facturū te scribis: & iam bonis cōsilia tua pbentur. Ad opus qd quęrimus iudicio meo mali satis nō sunt. Proborū quoq; necesse est accedant suffragia. Verbū erat sapiētis Firmani semen nullū fallacius: q̄ cardinaliū inueniri. Pro frugibus sæpe meti tribulos: & lappas: & Lolliū: neq; eandē in creatis: quę in creandis benignitatē cognosci. Prudens dictū integerrimi pris ingratę mentes sæpius cōprobarunt. Quē laudatę uirtutis esse cognoueris hūc: & grate futurū cōfidito: cæteris mea snia multū ne credas: ut deceperūt decipient. Veniā quęso da libere tecū agenti. Nō Papiēsis: sed amor suus hęc loquit. Ego ineunte Decembri ero tecū: ut puto. De iis rebus alter alterū audiet. Ad ieiuniorū tēpora si res protrahet dierū ad bñ constituendū sat erit. Interim nulli fidē sententiæ obligasse. Suspēso fuisse iudicio multū: ut puto ad libertatē deliberādi integritatēq; pertinet. Bene ac fœliciter Vale. Senis. vii. Nouembris. M. cccclxxvi.

Vicecancellario.

Breue erit: qd scribā: sed necessariū iter te: ac me pōdus habebit. Lege pcor: & tace. Ad æstimationē utriusq; sic expedit. Tribuat pietate sua Dñs: ut pteritorū oīum uere obliti nouū hoīem induamus: & pstemus ambo: qd scribimus. Bonorū nōmodo cardinaliū. sed xpianorū quoq; opus id erit. Ita uero si obseruabimus pmitto: nec charitatis par ui hoīs te penitebit: nec ego nō gloriari tāti pris beniuolētia potero. sequēt utilia multa cogitāda sæpius ab utroq;: & horis oībus puidēda: sed illa imprimis ñ ueniēt quottidie i hoīum sermonē res tuæ: ac meę. Nos nō ridebūt qbus nra mala sūt uoluptati. Nō lętabunt: qbus ambo: uel inuidię sumus: uel odio. Spes suas tā effuse nō pascēt: qbus alienæ cōtētōis opinio crescēdi nūc aīum facit. Quiescēt iterim mētes nrę: nō ad ipugnādū: nō ad repugnādū icētæ. Interī quoq; officiis quottidianis nra domestica iuuabunt: & q nobis domi famulant: uel foris nos colūt i lętitia erūt: uidētes pres duos momēti nō leuis: qbus coꝝ labor iseruit olī Calisti: post Pii uinculis iūctos i antiqua charitate ad suū aliorūq; bñficiū degere. Postremo pater amplissime

quod natura magis q̄ ratio monſtrat in longa:& continuata: & mutuis ob
ſequiis probata beniuolentia nil erit:uel tam difficile:uel tam alteri placēs:
quod non alter ab altero ſperare:& expectare:& impetrare facile poſſit.Fru
ctus ii meo iudicio mirifici ſunt quęrendi ſi ſapimus:ac conſeruandi.Iterum
dico:tribuat pietate ſua Dominus:ut præter.torum omnium uere obliti no
uum hominē induamus:& præſtemus ambo:quod ſcribimus. Præſtare id
ipſum ego fideli corde inſtituo idq; his litteris ſpondeo.Facturum te idē pro
tua ſapientia:& bonitate confido:quod antiqua merita noſtra:& quaſi quę
dam natura in ambobus conciliat:non ſinamus oro cōmuni amborum dā
no:& nota diſſolui.Iungamus in Domino uiſcera:& ad mutuum ſolamen
animos copulemus.Tibi cæteris habundanti ad ſeruanda quæ habes fra/
trum gratia eſt neceſſaria.Mihi multorum egenti ad paranda quæ deſunt
patrocinio tuo imprimis eſt opus.Hanc epiſtolam ueris affectibus ſcriptā
quæſo ſecretariis tuis ſeruandam;ne des:ſed in cubiculo condas:eo quidem
loco:unde ſemel in hunc annum eam reſumere:et ſi uacat:ac placet relegere
poſſis.multa aliquando melius noſtræ:q̄ alienæ cuſtodiæ permittuntur:&
noſtra:q̄ ſecretariorum manus plus fidei ſemper:& beniuolentiæ affert.In
amicorum ego litteris nō tam ornatum:q̄ animum quęro. Vale.Senis.xv.
Nouembris.M.cccclxxvi.

Ioannes Petrus Arriuabenus,Iacobo Cardinali Papienſi.

IN negocio Vicecancellarii probatur omni ex parte cōſilium tu
um placent litteræ.Grauia & prudentiæ plæna ſunt capita carū
nihil in examinatum reliquiſti.Quacunq; mente accipiat:nihil
eſt quod de te ridere poſſit:& quod magni intereſt qualem Papienſem ha
beat iucundam illi non dubito futuram epiſtolam tuam.Ego reddenda ne
eſſet conſulendum putaui neminem.trito:& aperto calle ambulātibus mi
nime opus eſt ductare.Si quid affuiſſet:quod uel ledere ęſtimationem tuā:
uel eius mentem cōmouere poſſet:alterius iudicii monitu tuo cōſilium ten
taſſem:ſed iſthic nil tale occurrebat.Tum illud deuitandum duxi:ne unq̄
aliunde prælibatas audire poſſit.Deperiſſet omnis illarum fructus:& ad ſu
cum omnia non ad ueritatem propoſiti tui enunciandam ſcriptā eſſet ſuſpi
catus.Scis q̄ facile interdum uerba hominibus excidāt.Tum ille ad elicien
dum callidus eſt artifex:& in conſueta piſcatione ſcit optime:ubi retia ten
dat.Laudo concordiam ueſtram:communi animorum quieti utilem:ac re
bus utriuſq; pernecessariam.Si Zephyri perſtabunt:ſcui ac ſecunda aura
portum attingere iucundiſſimum fuerit.Quod ſi forte medio mari uis
tempeſtatis ingruerit:paratus in omnem fortunæ euentum Guberna/
tor:nec cœlo nimium confiſus ſereno uti opus fuerit ad euadendum pe/

riculum remos anchorasq; expediet:quod interim securæ nauigationis sor
titus fuerit in lucro deputabit procellæ impetũ non reformidans firmo na
uigio:ac nauiculariis oĩbus præmunitus.abest nũc Vicecancellarius Portuẽ
si secessu.Horum dierũ qui usq; in quartã feriam sequentis hebdomadæ se
natoriis mũeribus uacãt:occasionẽ nactus accessisse puto ẽt grauius quod
dam consiliũ.Displicuisse uidet multis ex patribus studium quod hactenus
tam aperte amplificationi Patriarchę impendit.Deducta autem nunc re ad
fastigiũ rotæ bñficio suo secedere paululũ uoluit:ut absens inuidiã fugiat:re
diens uideat quo loco res sint:& ex tpe uel receptui canat: uel prœlium cõ
tinuet.Patriarchæ promotioni:quod uunq̃ ueriti sumus:Vrsinus:& Spoleta
nus annuunt:uariis titillationibus expugnati.Rothomagẽsis in furias ignẽ
q; ruit tentatus respondit suffragio se aduersaturum.Aduersatur & ipse: ne
aliquis fiat:nouas creationes minime necessarias inquiens immo de quibus
agitur:uel detrimẽtosas:uel minus utiles.Veneti tres quibus possunt: & su
is:& amicorum uiribus in Patriarcham armantur:& ipsi sibi magna repro
mittunt.Hic uero certissimam spem souet auxiliis:quibus innititur Pontifi
cis potissimum:qui non eũ ut uenetum : sed ut suum habere in animũ indu
xit.De nouis his Senatoribus nullus adhuc consistorialiter habitus est ser
mo.Seruatur ut arbitror in cõmodius tempus:ut exploratis prius unius cu
iusq; affectibus certiore uictoria in campum descendi possit. Scio a Põtifice
septem esse nominatos:quos se promoturũ affirmauit. Lugdunensem Epi
scopum:de Fuso Vlisbonensem:& protonotariũ Hesler.In his quattuor fu
giendas quottidianas esse Principũ molestias.Tum Tirasoneñ.Vrbinatẽ:
& Patriarchã ut suos.Si rex pro filio:Dux pro fratre petierint se huius rei cu
ram ad Cardinales remittere.De nepote Racannatensi nulla prius adhuc
mentio.Orator Regius nondũ rediit.Expectatur quid aduentu suo sit alla
turus.Si ille urserit:Parmensi iniunctũ est:ut pro fratre ambiat. Quantum
Veneti patres profecturi sint in desideriis suis incertũ est.fieri posset:ut eo
rum impugnatio:uel illũ excluderet:uel eo perturbationis rem traheret:ut
nouus aliquis fungus nasceret.Ego non ad interiora penetro: neq; harũ re
rum peritus sum.Tibi fideliter scribo quę scio:quæ suspicor.Tu me nullius
auctorem nomines.Expediret ut hic esses pro Falcone nostro nuper reuer
so:ut tu:& Mœcenas iunctis consiliis rem aggrederemini.Infirma res est si
ne te.Nisi nos uerbis fallit Vrsinus fieri posset:ut una cũ Vrbinate admit
teretur.Si ei locus esset deponerẽ stomachum .Plus esset:qđ placeret: q̃ qđ
offenderet.Ad Vicecancellarium redeo:obsignatas signo:quod misisti alie
nis manibus reddi faciam litteras tuas secutus mandatum tuum.Eius ad te
scriptas : & signum seruabo in reditum tuum. Illud non omittam debere

me tibi ob multa: neq; quicq̃ tantæ obligationis penitere: sed hoc precipuũ est: quod de me uel sentis: uel loqueris supra limites ingenii mei. Totũ hoc bonitati tuę ascribo. Fides mea nihil est iferior iudicio tuo: neq; frigida: neq; fallax apud te inuenietur unq̃: sed uide nedum fidem expendis: reliqua quæ requiris minus attendas: & in eorũ trutinatione fallaris. Si enim illa nõ suc cesserint tu in culpa fueris: qui nõ aduertisti: ut pcussa maligne Respondet uiridi non cocta fidelia limo. Hæc ad tuas nouissimas hodierno mane mihi redditas. Heri alteras ad uesperã habui septima mẽsis obsignatas serius q dem: & lentius ad nos perlatas. Illis explicas te non decessisse e sententia De cembris. Recenses q̃ oino sit: & cõmodius: & quietius ẽt in parturitione nõ adesse: & uerę inq̃ sunt rõnes tuæ: sed parce quęso respõdenti. In uocatione qua uocatus es ambulare oportet: & seruire Deo: etsi uel Deo placer uis: uel hoibus absentia in fructuosa est. Ministeriũ tuũ nemini præstas ita nemini in eo gratus effieeris. Si Dei: si ecclesię zelus comedit te descende in duellũ. Munus erit t bi paratũ a Dño ẽt: si succubueris. Si p̃ñtia: & terrena conside ras: & illa te mouent: cũ illis cõsenti. Cõtumacię interdũ absentis nõ minor est offensio: q̃ p̃ñtis contradictionis. Milite si militiã in pugna dimittat de sertorẽ appellant. Si constiterit semp est euadendi spes aliqua. Si rem bene gesserit laudis: & glorię plurimũ. Si occubuerit: & gloriosus est obitus pul chrumq; mori succurrit in armis. In militia uestra qd non omni ex parte fru ctuosum? Deũ prę oculis habes. Conscientiã times. Illo remuneratore nihil certius. Hac quieta nihil uoluptuosius. Hoies uereris: abiiciendi metus uiæ multę. Obsequio illi quale ab amico uolũt cõtinent in amore. Ita in hac re ambo dexteri esse nõ possumus. Si adhuc hoibus placerẽ Christi seruus nõ essem. Melius est in altera lucrari: q̃ in utraq; perire. Nunq̃ mihi p̃batus est locus ille medius: ubi bonorũ: & malorum sensus abest. Hæc mihi succurre bant priusq̃ lr̃as tuas legissem: & nisi me moueret auctoritas tua: ego alior sum meis rõnibus traducerer: sed tanti p̃ris: ac sensatissimi Dñi oraculo faci le acquiesco. Ad Rothomagensem redeo. Cõsulit is solũ Lugduneñ. creari: postq̃ res Gallicę: promissa Legati ita exposcunt. Nihil necessitatis i Fuxo inquit. Vlisboneñ. dari regi nunc inopi: & mendico: unde Hispani potẽtis: & uictoris animus irritetur stultũ esse. In Hesler nõ defuturas legitimas ad innectendã morã excusationes. In tribus aliis: neq; paucitatẽ patrũ nouam suffectionẽ expetere: neq; alienã gratificationem accedere. Immo discrimen apertę offensionis reipublicæ Venetę suscarum postulantis adiri cõmodio ra tempora expectari posse. Hęc ex me: ex aliis forte iteriora: & maiora au dies. Matisconensis rediit. Neapolitanus nondum. Ab externis nihil omni no noui. Valemus omnes in familia nostra. ego me Reuerendissime. D. V.

cõmendo.Romæ.xxii.Nouembris. M.cccclxxvi.

Ioanni Petro Arriuabeno.

AD Mœcenatis nři uerbũ:ueni queso sedentẽ cõmouit.Appropo igit̃:gr̃as diligẽtiæ tuę habiturus uerbo:q̃s capc calamis breuis hęc papyrus ñ p̃t.Vale.Senis.die.xxiii.Nouẽbris.M.cccclxxvi. 611

Ioanni Aragonensi.Cardinali pro xysto Pontifice Papiensis.

IN diẽ magis de indole tua spem bonã concipimus.Audiuimus de te hactenus multa psuasinus nobis multa.Regiã quoq; insti tutionẽ cognouimus ad mores tuos:& religionẽ te iuniore inten tã:sed lr̃æ nũc tuæ ad nos date cumulũ grandẽ huic spei fecerũt.Videmus circũspectionẽ tuã nõmodo gr̃as p accepto Cardialatu meritas agere:sed plæno affectu ostẽdere q̃tũ nr̃is laboribus debeas:& q̃tũ sis paratus psolue re.Est prudẽtis animi inditiũ oblati honoris cognitio:& uirtus ingẽs i alie nis bñficiis gratitudo.ad te assumẽdũ pr̃na merita plurimũ ualuer:sed nec in te tua bonitas undiq; testificata minimũ iuuit.Libẽter te i hũc gradũ ex tulimus multo añ te extulissemus:nisi tpi fuisset magis q̃ nr̃o iudicio obse quendũ.Dilatũ est nõ repulsum desideriũ tuũ.Tunc tandẽ ipletũ:cũ nulli rei obesse pdesse oĩbus est iudicatũ.Gratulamur igit̃ tibi:q dicatus Deo iã es .gratulamur:& nobis:q talẽ nacti filiũ sumus.Esse te eo i ecclesiã aĩo nõ dubitamus:quẽ nobis significas:& facturũ te oĩa credimus:quæ tuę lr̃ę cõ tinent:ut ita præstes ẽt:atq; ẽt in dño exhortamur.Pręclara opa ppria sũt Regii generis:ac sanguinis:nec a te Deus in ecclesia sua idẽ q̃d a mediocri bus exigit.Illis sũt satis æra tria in Gazofilaciũ posita.Tuę sorti maiora cõ ueniunt.Ideo sic mentẽ:sic actiones cõpara fili:ut q̃to genere præstas tãto & opibus antecellas:ac q̃to es maior p patrẽ:& domũ tãto p te ipsum beni gnior:& humilior uidearis.Sic comendabit̃ in te assumpto ministerium no strum:sic tu assumptus in publica oĩum eris bñdictione.Aduentũ huc tuũ credimus desiderari a te.Eũ ipsum desideramus & nos:qñ ergo p Regiam uoluntatem:& commodum tuæ circumspectionis licebit ad ueniendum te compatabis.Veniens uero tanta nostra:& fratrum nostrorum accipieris lę ticia:quanta tuis meritis:& spei de te conceptę debetur. 612

Florentinis pro xysto Papiensis.

CVpitis sicut significatũ ẽ nobis eos p̃sules dari ciuitatibus ur̃is. quoꝝ: nõ nõ doctria:& uita apd Apostolicã sedẽ.sed apud uos quoq; fides pbet̃ putãtes ad cõseruationẽ status ur̃i eã re pluri mũ ptinere.Proptereaq; optatis:ut añ puisiões nr̃as:q̃d sit ur̃i iudicii expe ctare dies aliquot nõ dedignemur nos q p̄ter aĩarũ salutẽ & cõmoda popu lorũ aliđ nobis i dãdis epis ñ ppõimus:rẽp.ãt ur̃am sp amauimus:& saluã 613

uoluimus huic desiderio paterne annuentes significamus daturos nos dein ceps operam: quantū cum Deo poterimus: ut cū uacare cathedrales ecclesi as dominii Florentini contigerit uestris petitionibus liberaliter satisfiat. Erit tamen gratum duas: aut tres personas meritis: & uirtute idoneas: semper proponi: ut in satisfactione publica etiam nos: quod melius sit offerre Deo ex nostro officio ualeamus.

Florentinis.

614 NOn tulerunt tpa: ut antehac ornare uestrā remp. Cardinali Ro. ecclesię potuerimus: sicut certe nōmodo optauimus: sed aliqñ ēt sumus conati. necessitatis nō animi fuit oīs dilatio. Scimus amo ri in nos uestro: deuotioni in apostolicā sedē: & nobilitati amplissime reip. eā dignitatē deberi: ut ergo bono aīo sitis: & de gratia Sedis apostolicæ nō diffidatis scitote nos in prima Cardinaliū creatōe: cū aliis: qbus data spes est satisfiet: habituros: qtū cū Deo licuerit rōnē reip. uestrę: pśertim si in eā p sonā inclinabit cōmēdatio ciuitatis: quæ nobis: & Sedi sanctę pdictæ meri to possit pbari. Experti aliqñ ad tuēda publica uestra animū nostrū: & iam ad eadem ornanda Deo uolente experiemini gratiam.

Xysto. iiii. Pontifici Maximo.

615 MAgna ēst pietas. B. uestræ in humilē seruū suū Papiensi: nō rogā tem non expectantē: nec cupientē ēr assumpsit ad Tusculanā ec clesiā. Eundē absentē: & pꝑter charitatē patrie supplicantē sum ma benignitate pręfecit Lucēn: In utraq; aperte declarās: q̄ me amet: & in suis charissimis habeat. Cū cogito de agēdis gratiis nullū genus uerborū inuenio: qd̄ uolūtati faciat satis. Puer sum: & loq nescio. Magnitudo merito rum superat oēm conatū scribēdi. Quas tñ humilis īfirmitas pōt ago: & ha beo. Procūbensq; in genua dominū oīpotentē oro: ut pro me ipse retribuat detq; pietati uestræ uitā fœlicē: & diuturnā: & plenā gloria in cōspectu po puli sui. Ego uero cū nil aliud possim auctis bñficiis uestris augebo fidē: & seruitutē: & prædicationē nois beatissimi Xysti: neq; in mādatis suis segnis unq̄ inueniar: mortē precans qua hora de ingratitudine cogitabo. Ipsi uero Lucēsi ecclesię sic præero: & sic muneris mei ero memor: ut nullo tempore Beatitudini uestrę dati pastoris: aut plebi illi accepti: & petiti sit peniten dum. Cōmendo fidelem seruum eidem Beatitudini uestræ cui Dominus sit semper a dextris ne in æternum non cōmoueatur.

Stephano Cardinali Mediolanensi.

616 AGo sempiternas gr̄as pietati. D. V. in me: quę nō passa est serui torem suum confundi: quę illum fideli opera adiuuit: & ubicūq; opus cognouit re: & uerbo clementissime affuit. Video in diem

magis nonmodo continuari:sed augeri quoq; confirmatam beniuolentiam nostram:quā sic inter nos similia multa conciliant:ut impiū sit officiis omnibus illam non colere. Nunciauerunt multi ex meis feruens studiū. D. V. in petitione Lucensi adhibitū:sed imprimis testimonio amplissimo praesul Agathensis suis litteris cōfirmauit. In quibus dixisse illam significat de sua non mea causa agi putasse:& ita rem adiuuandā sumpsisse:ut non Papiensi sed Christophoro suo uideretur adesse. Magnū onus beneficii hoc est mandandum memoriae:& intimis sensibus recōdendū Deo sint gratiae: qui me dignū nō amore solū:sed suffragio ēt tanti patris:& domini fecit:praesterq; pietate sua:ut illū perpetuo mihi conseruem:quo duce ambulare fidenter:& semita charitatis errare non possim Mi pater Mediolanensis uicine in praesulatu:multorū laborū comes:grauiū dolorū sociae: a deo semp dilecte: & exaltate mecū ad dignitatē uestris praeteritis erūnis debitā amemus nos inter nos. Tradamus inuicē operas mutuas:& ita in Dño colligemus uiscera nr̄a:ut nulla calamitas possit unq̄ dissoluere. Ecce Papień.ur̄ i hoc totus ē.

Ioanni Cardinali Aragonensi.

PRo mea in amplitudinem tuā charitate duo his lr̄is contendo a te:Alterū ut in bonā partē:quae loquor accipias:Alterū ut praesentem epistolā nemo praeter te legat. Amici fides dāno illi esse non debet. Incertū quoq; est mihi an oībus sit placiturū consiliū. creatus iā dudum es Cardinalis:& tribus prope iam mensibus solēni more apud nos publicatus. Pyleus ēt contra ueterem patrum consuetudinē missus. Accumulata deniq; oīa:quę ptinere ad significationē nostri in te animi possunt. Expectabaris posthaec Romae q̄primum:ut Pontifici bñdictionis sue opus ostenderes:& praesentia Regiae prolis curia laetaret̄. Distulisti in hunc diē: ac differs:nec qñ sis uenturus ullis lr̄is nunciis ue accipit̄. Credo id sine causa nō esse: patrēq; sapientissimū bene oīa de filio cogitare. Etiā illud attēdo non satis cōsiderati hoīs esse in tanta isthic pręuidentia rerū aliter suadere. Quia tñ multa aliqñ nota sūt Romae: quę Neapoli latent. Multa sciunt̄ Neapoli quae Romę ignorant̄:uideor excusandus:si ut te ego cū causa puto differre ita tu me cū rōne credas ad maturandū hortari. Audi ergo & tace. cōferā breui:quę ī utrāq; partē cōmodo esse:uel incōmodo possint. Scis quae nup Fauentiae acciderint. Scis quę inde sint cōsecuta. Nil horū non iā palā est oībus. Haec nūc tā longa mora ī tāta loci ꝓpinquitate:& in tā diu expetito cardinalatu nō minus facile referri ad temporū conditionem:q̄ ad tuas res domesticas potest. Vt uidelicet consortio illius digni non iudicemur cuius domus se a nobis offensam existimet. Hoc primum me mouet: medicamenta non exulcerationes probantem. Liberae ut scis sunt cuiq;

cogitationes suæ:ac suspitiones: magisq; in malum semper: q̄ bonum incli nant iudicia. Adde quod cum tantus sis:quantum Deus esse te uoluit:accœ pisse iam Cardinalatum:& tamen ad locum exercendi Cardinalatus non uenire: significare forsan malignis animis potest te uidelicet dignitatem ip sam in precio habere: munera dignitatis despicere: & ornamenta eius pro bare:de ornamentorum consortibus non bene sentire. Libere tecū loquor: nil a tua mansuetudine præter cōmendationem pręsentis officii expectans. Vide nunc contra quid lucri ex præsentia colligam. Duo primum hæc ma la:quæ monstro uno aduentu defugies. Proxime autem ęstimare beneficen tiam accœptam uidebere:nec tam Regiis:q̄ nostris titulis insignem te cre dere:quod ad opinionem religiosę humilitatis plurimum pertinet. Patri de inde sanctissimo:qui te eleuauit:& unice diligit: summæ eris lætitiæ:intuēti apud se esse:qui & cōsolari senilem animum possit:& romanam rem firmis præsidiis sustentare. Tu quoq; cui a Deo gratia:& dexteritas ē: p te ipsum multa:& per amicos perficere apud eum ī publicis poteris: cum natura cle menti:ac facili sit:incedentiq; secum fideliter nil non ab eo sit expectandū. Porro autem gaudio ingenti eos afficies:qui tuam præstantiam uenerātur: teq; in suis priuatis adiutorem proponunt. Quos cum in assequendo Car dinalatu suffragatores habueris:ęquum est:ut cōsuetudinis quoq; tuæ nūc uelis esse particeps. ii uero tam diu tua causa nil se egisse putabunt:q̄ diu tu a fructu adeptæ rei abstinebis. Cōfirmabis quoq; in diem magis hos quos dico:& quos nūc habes amicos. Quos uero nō habes: etiam suauitate mo rum:assiduaq; gratificandi diligentia tibi ascisces:ut huic fructui nil antefe rendum existimem. Hoc autem:etsi nihilominus uenturo anno: aut altero te facturum confidas: referre tamē in utrāq; partem ad plurima potest ma ture ne:an sero id feceris. Addam & aliud: Sunt apud nos nostra instituta: sunt mores:sunt ritus:sunt cerimoniæ: a patribus ante tradita: & in hunc diem cura ingenti seruata. Hæc ignorare imperitiæ cuiusdam esse uidetur: Inelegantet tractare:naturę hebetis atq; ineptę. Quanto ergo maturius ue nies:tāto ocius disces perfecti Cardinalis opus implere. Etsi enim ingenio fecundo:ac facili sis: tuæq; religioni addi quicq̄ uix possit: est tamē aliquid in nostris officiis:quod Romæ melius:q̄ alibi discitur. Tuam quoq; Digna tionem non moueat:quod tempora æstiua propinquent: non satis Romā primum uenientibus tuta. Nam & Februarius nondum actus est:& ad ca lendas usq; Iulias:nil discriminis habet hic aer:mensesq; intercedunt quat tuor:consuetudine quoq; annua nostrum plæriq; eo tempore abeunt:tibiq; in tam propinquo patris regno:si tunc quoq; abeundum putabis ad leuita tem ascribi nil poterit. Nō teneat quoq; te:q^d ad ueniendū ita forsan istru

ctus nõ sis : ut Regio filio conuenit. Nam satis Regio filio conuenit: quod bono Cardinali est laudi. Familiæ grandes: uestitus illustrior : abaci argento atq; auro in excelsum extructi: aulea quoq; peregrini cariq; operis: huius modiq; omnis pompa quæsita sęculi magis q̃ nostrę sortis esse uidetur. Cõponenda ita meo iudicio domestica suntut non uulgi imperiti rumoribus: sed bonorum grauiumq; iudiciis seruiant. Sciũt omnes posse te omnia: sed facere omnia alienę fortunæ beneficiũ putãt. Nolle oia tuę tantum uirtuti esse proprium ducent. Non ęque autem potentem atq; imponentem commendat modestia. Hunc persæpe in officio necessitas continet: illum semp uoluntas. Loquitur sapientia. Erit illi gloria æterna qui potuit transgredi: & non est transgressus : facere mala: & nõ fecit. Hæc cum ita se habeant nisi maius aliud grauiusq; impediat : quod Papiensis ignoret : ueni oro ad nos Reuerendissime pater: & q̃primum ueni. Promitto enim expectatus aduenies. Summa te lætitia Põtifex : summa patres: summa omnis curia excipiet: neq; ex aduentu noui alicuius Cardinalis tantum gaudii: uel susceptum esse hactenus: uel susceptum iri in futurum intelliges. Multa publicum hoc desiderium suscitant: sed non in postremis anni ante hac septimi memoria: cum profitendæ paternę obedientiæ causa Romam uenisti. Præsentia tunc tua: & supra annos grauitas : oratio quoq; illa illustris: tã præsenti animo: & tam iucunda uoce in publico Senatu pro patre ad Pontificem habita: sic omnium cordi adhæsit : ut & iure nunc creatum Cardinalẽ te prædicent: & gratia incredibili Reuerendissimi Ioanni Aragonensis nomen circumferatur. appetunt etiam dies sancti: & dies paradę saluti ex toto anno idonei: Quibus diebus cum animę causa ab ultimis terrarum adesse homines solerant: tibi in ianuis prope edium tuarum hanc urbem habenti animæ simul: & persoluendæ gratitudinis officio: non religiosum modo est conuenire: sed pene etiam necessarium. Quare si ad ueniẽdum inclinas: ad ueniendum te firma: si adueniendum te firmas : ad ueniendum te prępara: si ad ueniẽdum te pręparas regio apparatu d' misso illũ assume: & cum eo accelera: qui non tam diuitem: q̃ moderatum: & religiosum Cardinalem ostendat. Fœliciter uale Reuerendissime pater: atq; hanc epistolam lectam sic apud te cõtines ut ne quem fidelis amici exhortatio pungat. Quod libenter: & libere facio opto per tuum silentium: ut facere sępius possim.

Iacobus Minutolus Episcopus Agateñ.

Erat hoc unum ad tuorum beneficiorum cumulum: ut postquã me & præsens: & absens tua Dignatio ornauerat: familiam etiã meam honestaret: quod nũc fecit officio Vicecomitis. Habebo perpetuas gratias nomini: numiniq; Papiensi : qui non spreuit preces meas

as. Fide & obseruantia germanum meum superabit nemo. Reliqua supplebit auctoritas tua. Mediolanensis desideriũ impletum est: per litteras quas nuper a Reuerendissima Dominatione uestra accoepit. Seruat illas: ut pupillam oculi. Respondet ac prae laeticia uix mecum continuit lachrymas. Tanti facit hoc nouum amiciciae uestrae testimonium: ut supra illud nihil uideatur desiderasse: usq; adeo ut ego quoq; qui litteras reddidi magnam mihi uidear fecisse accessionem. Scio quanti sit futurum momenti hęc duplicatio exercitus: si res aut tempus exegerit. Certa uictoria quae promitti uidetur facit: ut nos etiam bellum cupiamus: qui alias pacem: aut inducias summis optauimus uotis. Quid agamus nemo scire potest: quod enim nihil est non cadit in scientiam: nihil ociosius. Doleo sublatam mihi esse hanc excusationem cum non scribo: quod impedimento fuerint negocia. Omnia hic unius digito temperantur in demortui Lucensis locum spoletanus suffectus est in picentes haud nostris suffragiis: qui nihil ex illis praeter stipem referemus. Hoc quoq; magnum est: neq; absuit a discrimine. Tanti est esse Caesaris nepotem. sed uolenti & scienti non fit iniuria: neq; dolus. Ex Gallis nihil habemus noui. Reliqua & haec sciunt uestri: qui Romę sunt. Quis eas ignoret? Foelix sit Dignationi tuae iter: & ecclesia: & patria. Impleat Deus omnipotens cogitationes tuę Reuerendissime. D. cui me deuotissime cõmendo Romae. Octobris. x. M.cccclxxvii.

Carolus Berardus Cesennas.

694 Ratulor tibi Reuerẽdissime. D. maiorem immodum: quod breui tempore duplici auctus es dignitate duabusq; clarissimis ecclesiis: & locis pręposito es: & si enim uirtus probitas: ac doctrina: que in te summa sunt tuaq; amplissima in remp. christianam merita: uel haec: uel longe maiora sibi iure suo exposcebant: Laetandum tamen fuit in tanta temporum peruersitate omniumq; rerum confusione tantum cum in Pontifice Maximo tum in Reuerendissimis patribus in te ornando studium: ac consensum extitisse: ut se beneficium accipere existimarent sueq; amplitudini consulere uiderentur: cum te summis honoribus dignitatibusq; cumularẽt: tibi quidem ut debeo gratulor sed multo magis ipsis locis quibus praefectus es gratulandum existimo: ut enim omittam quod tuus splendor: & amplitudo plus illis dignitatis attulit: q̃ ab eis acceperis: quid congruẽtius accidere potuit: q̃ ut tu Ciceronis Tusculano pręficereris? qui cum summa doctrina eloquentia suauitate: ac lepore pręditus sit Ciceronis alũnus: & heres merito haberi: & esse debuisti. Quid porro Lucensi ecclesiae: ac ciuitati gratius aut gloriosius euenire potuit: q̃ ut ciuem suum tot uirtutibus dignitatibusq; decoratum: quem uniuersae Italiae ciuitates: & haec ipsa Roma

sibi aliquando presidere exoptent gubernacula reipublicæ tenere populiq; sui pastorem esse intuerentur. Gaude igitur tu hoc tanto tuo bono letentur illæ tanto præsule gloriosæ. Tibi precor clemens: ac benignus Deus dignitates istas fortunet. Illas uero tam diu dignetur cōseruare donec ad eum dignitatis fastigium euaseris: ut iam te non sibi duntaxat: sed uniuersæ reipublicæ christianæ presidentem totiusq; gregis Dominici pastorem ituentes gaudere nobiscum: ac lætari merito ualeant. Bene ualeat tua Dominatio Reuerendissima: cui me deditissimum seruulum humillime cōmēdo: ac deuoueo. Meminerit q; obsecro corū: quæ sunt apud Ciceronem scripta sapiēter. Vrbem colendam esse: & in hac luce uiuendum omnemq; peregrinationem obscuram: & sordidam esse iis quorum industria Romæ potest esse illustris. Iterum fœlix uale præsidium: & dulce decus meum. Romæ. Idibus Octobris. M.cccclxvii.

Xysto.iiii. Pontifici Maximo.

SVm debitor Beatitudini uestræ omnia nunciandi: quę aliquo modo pertinere ad rem ecclesiæ iudico. Hæc quę scribam ex eodem genere sunt: & ex eodem obedientiæ genere prodeunt. Supplico humiliter: ut secreta omnia sint: nec ego quomodo libet nominer: nō debet bono filio charitas in patrem suum obesse. Iterum hoc secretum totis uisceribus deprecor. Nescio q̄ putet Sanctitas uestra nouum: & priuatum fœdus Senensium meorum cum Rege referre ad statum Apostolicæ Sedis. Si uti le putat idem putandum mihi existimo: & Deo gratias ago: quod in Ianuis huiuscemodi consilia sint: sin damnosum censet uestræ curę particeps fio & tristante Domino non agit læticiam filius. Referam quæ per hos dies tractata apud hos ciues sunt. Eorum orator qui Neapoli agit priuatis quibusdam huc scripsit audisse se ex interioribus quibusdam aulicis Regiis: optari uehementer a Serenitate sua hoc fœdus: quod dico: sed ideo nō aperte petit: quod timeat ne ciuitas iudicet per subsidua data contra Comitem Carolum id ipsum quæsitum: & non tam adiutos Senenses: q̄ hanc coniunctionem sibi propositam. Hęc obliquā inuitatio diuersis animis accepta hic est: atq; eo magis mentes suspendit: quo iam bis est repetita. Sunt qui ultro offerendam Regi putauerint nullo prius a Beatitudine uestra consilio habito: nec causa nouæ missionis ad Regem oratorum in transitu indicata. Tantūmodo gratiis habitis de præbito illis præsidio: & gratulatione facta de montano recepto. Hęc pars ciuium nec exigua est: nec gratia parū hic ualens. Alii quibus cordi semper fuit antiqua i ecclesiam Romanam deuotio: & sanius meditantur diuersum longe censebant: aientes missionem illā ad Regem non indicata prius causa Beatitudini uestræ: non sumpto prius

ab ea cõsilio nõ illa deprecata:ut hoc ipm fœdus suscipiat opus igratũ eẽ de ceptionẽ præferre:ad cõmouendã iustam dignationem .V.B.ptineretq̧ collato exdimidia parte subsidio fructum honoris : & gratiæ totum deferri ad unum uideret.Magnis utrinq̧ contentionibus res ẽ agitata. Illis solum Regem his uero primum Beatitudinem uestram inde Regem spectãtibus. Nec sine Beatitudine uestra:aut suo expresso consilio fœdus ullum probã tibus. Vicit hæc sanior: & prudentior pars: nec infrequenti consilio populi decerni contra hãc sententiam quicquã permisit .Cum tamen ab hora.xx. usq̧ ad quintam noctis extracta esset contentio : Secundo uero concilio : quod heri est habitum:cum partem alteram puderet neglectæ ecclesiæ Bo ni animum firmius sumerent passim cognosceretur iactura publica ex ne glectu huiusmodi itum in hanc sententiam fere ab omnibus est ut duo ora tores primum ad Beatitudinem uestrã ueniant illi gratias agant:de mõ tono gratulentur.Regis obliquam postulationem proponant.Sciscitentur num fœdus hoc probet : & num suscipere id uelit : atq̧ ita omnia mode rentur ut Beatitudini uestræ placere itelligẽt.Oratores delecti hi sunt frater germanus Cardinalis Senẽsis Iacobus nomine:& Laurẽtius boninsegnia equestris ordinis Princeps semper & ardens tam in Senatu q̃ in concilio po puli ad tuendam æstimationem ecclesiæ:& prestandam semper gratitudi nem Beatitudini uestræ:quæ beneficio suo iure debetur . Hic uir magnæ in tegritatis est magnæ cognationis:& affinitatum multarum.Prosequendus & accipiẽdus humane a Beatitudine uestra ꝑpter oẽm casũ ecclesię.Repe to:quod ab initio dixi . Aut utilem aut inutilem iudicat Sanctitas uestra hanc nouam:& priuatam cum Rege coniunctionem.Si utilem credit ex arbitirio Sanctitatis uestræ illam suscipient:nec cunctabuntur. Si ideo inu tilem putat quod aliena incrementa sæpe nos premant : & per illam uetus deuotio populi huius ad alium sit transitura : & suspitionem multis Italiæ populis allatura in manu sua est hunc exitum declinare.Responsum breue molle commune nõ feruens semirctentum inter labia: & dentes hoc ipsum præstabit quod dico.Lucæ etiam ut inde quotridie certior fio:idem sed aper te temptat rex.Et nescio in quam partem consilii ciuitas inclinabit.Deus di rigat gressus eorum: & corda.Ago gratias isinitas pietati uestræ de Pallio dato de plænaria remissione concessa :& emolumentis capelli totum nouẽ brem permissis.Quicquid die illa solemni ex altari colligetur:non ex dimi dio ut admonet Sanctitas uestra: sed ex integro ad eam fideliter perferam: Eram paratus cras iter Lucam arripere: sed ueritus ne accessus meus eodẽ tempore in accessum ducissæ ferariensis incurrat: quæ & ipsa Lucam diuer tit biduo adhuc:aut triduo remorabor.Inde ibo;& breui rebus nouæ spon

ſe compoſitis ad piiſſimum patrem: & dominum meum xyſtum reuertar: cui Deus omnipotens ſit ſemper a dextris ne cõmoueatur. Senis. xx. Octobris. M. cccclxxvii.

Hie. Balbanus.

MVltum diuq; dubitaui utrum poſt aſſecutam Luceñ. eccleſiam ut ciuis. D. q; ueſtræ Reuerendiſſimę obſeruantiſſimus: & per literas meas cũ debita reuerentia gratularer: an id penitus omitterem tanq̃ temerarium: & impudens: nec ætati ingenio: aut condictioni meæ ſatis conueniens. Hinc boni ciuis officium: meaq; in. D. V. Reuerendiſſimã ſeruitus hortabatur. Illinc amplitudo nominis: eius dignitas: auctoritas plurimum deterrebat. Vicit tandem patriæ amor: ac ſtudium meum: quo talem ſcribendi audaciã: & ſi minus neceſſariam non tamen reprehendendam iudicaui. Itaq; ut ueteri prefatione utar: quod. D. ueſtræ Reuerendiſſimę: omnibuſq; Lucenſibus bene uertat non ſolum ipſius fœlicitati: ac fortunæ noſtræ congratulor: ſed inmortali deo gratias ago: quod ad gubernandam regendamq; Luceñ eccleſiam. V. Reuerendiſſima. D. potiſſimum delecta eſt: cuius maieſtas ſummis parta uirtutibus tantum ſplendoris: & gloriæ allatura eſt reip. noſtræ quantum uerbis exprimere aut cogitare nemo poſſet. Beatos equidem duco: quibus dei munere datum ẽ: eum antiſtitem habere: qui ſumma ꝓbitate: integritate: iuſticia: atq; prudentia prædítus ſit: ſed multo beatiores ſi tantis uirtutibus doctrina ſcientiaq; acceſſerit. Nam quem admodum e Platonis ſententia fœlices ſunt illæ ciuitates: qbus ſapiens: aut Sapientiæ ſtudioſus imperat: ſic fœlix eſt habenda illa eccleſia: quæ talem nacta rectorem ſumma cum iuſticia: & ęquitate adminiſtratur. Quod quia dubitare non poſſumus quin ecclleſiæ noſtræ bene conſultum: ac recte prouiſum fuerit. Neq; enim nunc uerendum eſt quod multis i locis euenire perſpicimus: ut Principis ignorantia eccleſia male regatur: aut nullum ſit diſcrimen futurũ inter bonos & malos: doctos & indoctos: ęquos & iniquos. Nota eſt omnibus ſingularis in omni re iuſticia ac prudentia ueſtræ Reuerendiſſime. D. quę nõ patietur hoc lucenſi eccleſiæ accidere: ſed pro meritis cuiuſq; honores ac ſacerdotia decernet ipſamq; eccleſiam ſummo cultu ac religione excolendam curabit: ut quam ſui anteceſſoris diligẽtia ſatis ornatam: & iſtructã accœpit: eam q̃ ornatiſſimam ampliſſimãq; reddat. Quo circa omnibus profecto Lucenſibus eſt gloriandum de tanto ac tam optimo præſule: qui maximo honori & utilitati reip. noſtræ ſemper eſt futurus. Ego uero pro uirili mea tantum gaudeo: & gratulor quãtũ præter alios ciues plus debeo Reuerendiſſime. D. V. pro mea ac fratris mei Timothei precipua in illam obſeruantia, itaq; ſi fui in ſcribendo audacior q̃

æquum fuerat.id feci testificādi ac declarandi offici mei causa: fretus singu lari humanitate.D.V.Reuerendissimæ quam ad extremū oro:& obsecro: me in numero eorum habēdum existimet:quos sui optimos cultores:& ob seruatores esse nouit.Quanuis enim re ipsa par illis esse non potero uolun tate tamen ac studio eos si non cero saltim æquare conabor.Bñ .ac diutissi me ualeat.D.V.Reuerendissima cui me unice commendo.Ex urbe. xxiii. Octobris.M.cccclxxvii.

F.Cardinali Mantuano.

Vod etiam Lucensis sim factus nō sine grandi patrocinio tuo ē factum.Vsq; eo toto studio incubuisti ad causam:ut cōpetitores uenientes ad te minus amice acceperis: & Iurgiis uexatos dimi seris.Id habeo gratiam:qualem & quantam Papiensis potest.Ad referen dum nec immemor ero nec segnis.Interim debitor:& persolutor sit Deus. Litteræ Regiæ importunæ sunt nimis.Ipse etiam imperiosus nimis. Facili tas nostra horum est causa.Plus æquo uicinum: & subditum expertūq; qd in utranq; partem possit ecclesia ueremur:atq; suspicimus. De fabello non satis enigma intelligo.Scribis enim.ss. si res nostræ firmæ essent affirmarē exclusionem fabelli firmam esse.ss. Aut infirmitas quam uereris in nobis est:aut Pontifice.Si non in Pontifice satis multi sumus ad eius animum con firmandum.Si nos uacillamus: & Pontifex urgeat de casu est nobis timen dum. Ad reditum absentium si res protrahetur aliquam salutis uiam forte Deus inueniet. Tu interim ex eōdicto nostro sta in acie:& pugna: & pedē ne refer.Mandatum mitto ad Carolum Cremonensem:ut mones. Da ope ram ut sine conditione assequendæ possessionis omnia fiant:& mihi ex cō suetudine nostra non negetur regressus. Reliqua ex ipso Carolo. Quod de ualitudine mea Roma non potuit:& Roncilio non est assecutus id ple ne præstitit Monsindolus meus.Sic ualeo ut melius nūq̄.Tu etiam Vale. spes & consolatio mea.Ad.ii.Octobris.M.cccclxxvii.

G.Lollio.

Bitum matris:æquo non solum sed forti animo pertuli:obeunda illi aliquando erat dies quæ uitari non potest.Eo autem tempo re est obita:quo matura omnia erant.Nihilq; acerbi deflendum restabat.Ad solamen autem mentis id plurimum pertinet:quod piæ Matri nil non a bono filio:& uiuenti est & mortuæ prestitum. Ipsaq; in domino moriens in Abrę nunc sinu quiescit.Tibi gratias habeo pater Lolli: quod amantissimis litteris consolatus es me & uicem illius in doluisti.Suburba na nostra si minus lęticiam ex suo accessu post hac sentiēt: lenire saltem ex nostra consuetudine suum desiderium poterunt:faciundum nunc curo eius

sepulchrum breueq; epitaphium iam cogitaui: Quod mitto ad te ut illo in specto Aristarchus sis mihi. Matrem alloquor filius nō tam cōsuetudinem q̄ affectum secutus. Tu id tace: & corrige: & Vale: & rescribe.

Viua Deo defuncta mihi Constantia mater.

Petro Acciaiolo.

Vanto dolore me affecerit dulcissime petre: immatura mors ca rissime atq; optime sororis tuę testis mihi est Deus sensuum meo rum iustus interpres: testes etiam oculi qui ad primum nūcium huius calamitatis tam multas lachrymas effuderunt: ut haud sciam an fu neri materno totidem sint præbituri. Tetigit primo mentem bonitas inte gerrimæ adolescentis meusq; in eam amor singularis quem merito uirtutum suarum non secus ei semper impendi: ac si eadem patria iisdemq; parenti bus esset creata. Tum tuus: & fratris optimi meror quo sciebā necesse esse: uos opprimi ob summam pietatem quam ei uiuenti continuo præstitistis. Huc etiam accessit cōmunis omniū mortaliū: ac misera cōditio apud quos in tanta sæculorum labe siquid pium est si castum: & a cōmuni scelerū con tagione intactum id nobis fortuna obstinata quadam sententia antea om nino adimit: q̄ dederit & quos imprimo lucis uestigio sublatos oportuit eo rum uitæ precipue fauet. Sed quid amplius miseri homunculi possumus? Num me si Deus consortio bonorum indignos nos iudicat ob eam tamen rem afflictari tantopere conuenit? & lamentis continuo quęrere quod esse iam aliter & immutari non potest? Lugendam non diffiteor uicem tā egre gie sororis: & iustas lacrimas naturę reddendas: nam & ego qui te ipsum cu pio consolari parcere oculis non potui & in huiusmodi iacturis inmotum se omnino prestare uix hominis esse existimo qui & bonitatis: & rationis sit particeps. At tam diu in squalore iacere noctesq; ac dies misere angi reuo cādo sedulo mentem ad desiderium mortuę: quid hoc mediusfidius ē aliud: q̄ & tibi qui gemis & illi quam gemis iniuriam facere? Tum cogere amicis simos tuos quibus tua salus est curę non minus tuo q̄ sororis luctu sollici tos esse? Neq; enim cuiusq̄ lachrymas flagita bartholomea quippe quas usui nullo sibi esse intelligit: quin siquis defunctis est sensus qui certe est ma ximus dolet potius pii fratris mestitia cuius non dum satis firmatę ualitudi ni nulla re magis uidetur posse noceri q̄ assiduis angoribus. Volo igitur mi petre: si per dolorem tuū liceat: tantisper mihi aures patienter accomodes: dum quæ mente agitaui non multis expono, quę ipsa si ita ieiuna fuerint & inualida ut ad leuandas lacrimas tuas non multum attulisse uideantur at spero motum te uoluntate & fide optima Iacobi tui cōcessurum id ē amo ri: quod epistolę dare nequiueris. Et enim cum mente mecum requiro que

nam sint illę causæ cur exitu eorum qui nobis cari fuerunt tam diu lugea mus. Has demum reperio uel potissimas esse ꝙ aut eos commodis suis aut nos nostris aut utrisq; insimul & nos & illos uidemus orbatos. Quod tibi cum amissione sororis forte eueniat: ac non tam tua causa q̄ etiam sua affli ćter nitar in hac exiguitate Igenii ostendere:nec tua causa nec sua admodo lugendum:ut scias hoc loco ut inceteris multis opinione magisq̄ re nos la borare. Quid enim dicemus incommodi hanc nostram morté perpessam quę tam sancte atq; integre cum domestica disciplina tum bonitate naturę cõtinuo uixerit. Vt singulis non dicam diebus sed horis: & odio labefactæ senilis & spe futurę beatitudinis suppremum ei tempus appetendum uide retur? Quid enim uita hęc nostra quam mortem uerius diceremus in se ha bet boni? quid commodi? quæ molestiarum continuatione nos semper habet sollicitos semper terrore aliquo uersat:ac nunq̄ uacuos esse sinit insur gentibus calamitatibus. Hinc morbi & obitus filiorum assiduo urgent hic exilia & nostra & amicorum patrięq; etiam calamitates sedulo premunt: finisq; mali unius gradus est semper alterius: ut qui mortem rerum omniũ optimam iudicarint ii soli uere statuisse appareant non eo solum ꝙ sit erũ narum omnium quies: sed ꝙ totiens ĩ doloribus nos emori non sinit. Sed ego hec pretermitto quę grandiorem paginam quęrunt: Redeo ad Bartho lomeam. Hec igitur quod ad uita superfuit omnibus iis rebus ē functa que a pudicis mulieribus expeti possunt aut non expetita: cara si acciderint: esse consueuerunt. Parentibus orta est & genere & extimatione suæ ciuiutatis primariis. Educata ea cum pudicitia: ut bene agendi consuetudine nil ęque iam sibi esset cognatum ac religio & sanctimonia morum. Venustate insu per & forma egregia quam magis pudore atq; modestia q̄ ulla impensa cu ra excoluit. Maritum porro maturis iam annis experta est quo cum sic uni ce uixit: ut ne minima unq̄ iter eos querela dissidii ullius causam prębuerit. Ex eo liberos tulit: & plures: & omnes indolis spectatę quos si adultos non uidit: ne utiq; uidit ea quibus interdum dolore adducti parentes natorum funera cogũtur optare. Habuit postremo teq; & Donatum Germanos ea uirtute ac gratia (ne sit inueritate crimen assentationis) eo in se amore atq; pietate: ut etiam si cetera defuissent his tamen solis beatam se merito posset appellare. Tum aspexit quod unum semper optauit ex grauissima & diutur na corporis uexatione ita te liberatum: ut pristina incolumitas esset potius speranda q̄ aliud grauius pertimescendum. Postremo incidens in supremũ diem ita ex hac hominum colluuione decessit. Vt mors eius anteactę uitæ testimonium faceret nihil eorum omittens: quæ ad futuram beatitudinem spectare uidentur: quin ut percepi ex iis qui affuerunt delato ad se domini

corpore cum & membra iam pene essent consumpta: & anima ægre retinetur orauit sanctissima puella e cubili ad terram nudis genibus: statui indignum omnino rata tantum a se sacramentum aliter suscipi: quo loco lachrymis multis deflens sua errata: si qua in uita cōmiserat: haud multo post in conspectu dilectissimi coniugis: in cōplexu amantissimi fratris: Deo a quo acceperat animam reddidit. Hic tu mi charissime Petre quid pertulisse mali hanc tuam contendes: cuius uitam tot iam dierum luctu requiris? quid nō potius boni adeptam? quę perpetuam requiem cum assiduis molestiis morte mutauit: atq; ita uixit dum uixit: ut accessio paucorum annorum nō tam aliquid addere superiori fortunę suę iā posset: q̄ demere. Num quęso si (qd Deus auertat) continuos filiorū obitus coacta esset sentire: chari item coniugis perferre ruinas: quæ mulcæ semp imminent: non facultatibus solū: sed etiam uitæ: Vestrum utiq; mortē aspicere: quos habuit uita chariores: num unq̄ miserandum magis afflictę fuisset: q̄ nunc cum rebus his omnibus integris contenta excessit? Quā misere bone Deus mentem pię adolescentis dolor uersasset? quo tumultu animum distulisset? si quid aut ī aliquo uestrum: aut in utroq; grauius accidisset. Tumet nosti sensus germanę: atq; adeo expertus es in tuo hoc diuturno langore: quem illa sic tulit dolenter & anxie: ut donec inter spem metumq; pependisti diligenter sit asseruatū: ne quid quod te periculosius urgeret ad eā nunciaretur. Num deniq;: quod iam fieri non poterat: sed tamen quia mortales sumus si factum fuisset: ut ea mores mutasset num oro longe tūc magis non suam modo sed tuam in simul sortem deflendam censeres? ac iam uita eius odio esse inciperet: cuius nunc mors tanti doloris est causa? Nescimus mi amantissime frater: qd uotis precemur: ducimurq; ut plurimum cōmuni omnium errore: atq; ut ille inquit: ea sępe miseri expetimus: quæ omnino non impetrasse melius foret. Has ergo calamitates & dolorum causas cum illa decessu suo uitarit: quis uel paululum modo sanæ mentis nō secum melius actum fatebitur: q̄ nobiscum qui in hoc procelloso mari singulis momentis expositi sumus fortunę ludibrio? At inquies fortasse: si non sua uestra tamen interfuisse illam diutius uiuere. Amantis seipsum id est non ueri fratris officium præstantis. Sed esse per me liceat: Id ipsum quale sit oro consideremus. Magno solatio & consolatione non parua priuatum te eius interitu fateor: qua cum & partiri curas tuas: & cogitationes tuto poteras credere: quā sæpe uidere: sæpe affari: cuiusq; in beniuolentia iucunditatis plurimū accipere. Hocq; solū est illud cur ego dolēdū tibi aliquātisper assentia: & primis lachrymis ignoscendū. Qd ipsum tamē cū angustiis cōpensatū q̄s deinceps ea uiuens poterat subire: magna ex parte leuatur. At cōmoda rerum uestrarum si requi

rantur: & perdita morte sua lugentur. quæ oro poterant hæc ipsa cōmoda esse? Cesserat primum domo paterna: cesserat cognatorum familia: marito q̄ sic iure coniugii erat addicta: ut præter ortum eorundem parentum iam nihil amplius cum ea uobis esset cōmune: totaq̄ cū sarcinulis suis i aliam gentem cōmigrasse uideretur: ac iam cura filiorum quos in dies gignebat auerti eam oporteret a custodia fratrum. Huc adde: q̄ ei uiro fuerat nupta: qui etsi genere sat clarus bonitate autem melior esse non posset: uitio tamē communium temporum non iis erat in sua republica opibus: ut uos & pręstare ab offensionibus tutos: & subleuare ad honores dignitatesq̄ posset: Cuius tamen in utrunq̄ uestrum summam beniuolentiam æstimandum non est uxoris amissione esse deletam. Nam & defunctæ memoria: qua sæpe: ob eximiam eius in se fidem tangi animum suum conueniet: & charitas filiorum: qui superstites matri restarunt uinculo erunt uel maximo ad continuandam affinitatis coniunctionem: ut iis uiuentibus dubium non sit talem in uos: & opera qua potest: & animo simul futurum qualis antea omnino extiterat. quod si ita est mi charissime Petre: quid tibi restare itelligis quo te angi ulterius cēseas oportere? Vides ut reor: nec in tuis: nec in suis rebus: & iacturam ullam sic grauem eius exitu factam: ut tantis sit lachrymis prosequi digna: hoc solo minus commode tecum fortunam egisse: q̄ absentis desiderium est tibi relictum: Illam uero q̄ diu nobiscum fuit persancte uixisse: omnibus prope bonis esse perfunctā: uita autem ita cessisse: ut ei nec tardior mors: nec alia mors q̄ quæ obtigit fuerit optanda. Sed illuc uideo te sępe humanitas reuocat luctuosum sororem amittere: luctuosum tanta suauitate priuari. Non omnino repugno: sed num luctuosius multo est parentes: fratres: filios adimi? quorum uita charior esse solet. Cogita paulum si hæc dura sors in fratrem potius q̄ sororem cecidisset: quonam modo tuis rebus esset consultum: & quid tibi in tanta orbitate agendum putares: atq̄ ita maioris æstimatione leuius detrimentum pati condisce. Tum ante oculos pone innumera aliorum exempla: quos fortuna non in hac re modo: sed in omni genere calamitatis asperius uersauit: quæ si minus dolori tuo succurrunt uerte cogitationem ad patruelem tuum equitem ornatissimum: cuius ut omittam parentum obitus: sed adhuc pene infanti iacturas mox facultatum: in publicis uectigalibus ciuiles fluctus in quibus sæpe est uolutatus: sororis interitum: quæ uiro suę ciuitatis primario erat coniuncta: quod nam id & uulnus fuisse putandum est? cum uno tempore eiectus patria: in terra aliena exul paucis horis tres iam adultos filios tulit ad rogum? Quid huic infligi grauius poterat? quid magis acerbum? Attamen ea cuncta sic tulit grauissimus uir: ut & sua maiorūq̄ uirtute se dignū p̄sta-

ret. Huius tu mi frater in tuo hoc luctu animũ imitare: eo ẽt magis q̃, & dã num tuũ ẽ leuius: & minus urgeris aliis calamitatibus. Hæc cũ cætera par sis fratri charissimo: hac sola re uidearis isferior: qui ut audio sic ad fuit infra cto aio langori sororis: sic exitũ eius ingenue est passus: ut & gloriosæ men tis: & summæ constantię documẽta nobis pmaxima dederit. deniq; hoc te cũ fac sæpe memineris: transgressores mandatorũ Dei nos esse: puniriq; a se errata hoĩum flagellis eiusmodi: quæ cum eueniant corrigendos esse potius errores nostros: q̃ supplicia lugenda: cũ pręsertim ea sint clarissima indicia diuinæ ergą nos misericordie. neq; enim ut nosti: castigat Deus nisi quos di ligit: & i suos elegit: unde per Ezechielẽ prophetã ad Hyerusalẽ loquitur. Iam tibi nõ amplius irascar Hyerusalẽ: zelus enĩ meus recessit a te: & Hie ronymus noster. Magna inquit est ira quando peccantibus nõ irascitur De us. Postremo id quoq; nonnunq̃ succurrat: te graui morbo cœpisse te respi rare: non omnino uires esse receptas: facileq; assiduis curis in candẽ calami tatem recidi posse. Tum tues oẽs: Auiã: cognatos: fratrẽ: amicos: meq; im primis anxios pendere periculo tuo: nec ante quieturos: q̃ abiecisse te ex aĩo mœrorẽ oẽm audiuerint. Da ergo amori in te nostro: dã precibus quod tan topere cupimus: ac per te liceat aliquando hac nos leuari sollicitudine. nam si mœrore: & luctu hæc nostra in uitam posset restitui nõmodo lugendum plęnis oculis nobis censerem: sed alios item precio conducẽdos: qui suas la chrymas nostris adiicerent. At cum hoc totum munus inane sit ac uacuũ: nec mortuis q̃cq̃ prosit: uiuis uero plurimũ obsit: ignoscamus nobis metip sis: & discamus modice ferre: q̃d iam aliter nequit. Restat tibi altera soror: nec uirtute: nec sobole filiorum: nec coniugis fortuna inferior. Restat aman tissimus frater qui uel solus dum tibi superẽrit: nõmodo unius sororis: sed ne multarum quidem mortem cẽseas a te magnopere lugendã. Quãq̃ mors ea non est appellãda: quæ sempiternæ uitæ est causa. Nec enim si ex hac ui ta migrauit: & Deo tñ æstimandum non est illã non uiuere. Viuit mi dulcis sime Petre Bartholomea nostra: & quidẽ ita uiuit: ut uita hęc eius usui maio ri nobis q̃ pristina esse possit. Neq; enim dubito cum a primis annis in ca stissima domo pudice sit asseruata: cum maritali iuri religiose inseruierit: cũ natos ex se susceptos tanta pietate aluerit: cum deniq; suprema hora euoc cationem Domini patientissime tulerit: quin sanctissima anima ex hoc cali ginoso carcere ad patrem ęternum beatorumq; sedes protinus euolarit: ibi q; fruatur sempiterno sanctorum consortio. Ea igitur e cœlesti sede ad nos sæpe despiciẽs: quos amauit tãtopeta q̃busq; tam pie dilecta est: miserebiẽ laborũ nostrorũ: deoq; assistẽs cõtinuis precibus amãtissimos frẽs nõ finit periclitari. q̃d ergo ad nos attinet: colamus ppetuo tã sanctæ fœminæ mẽo

riam nō lachrymis si fieri pōt:sed gaudio: & exultatiōe. Tum optemus ne q̧ in uita:neq̧ ī morte nobiscū deterius agi. Habes epistolā mi Petre maio rem multo:q̄ ab initio statuerā:quę si tuo dolori aliqua ex parte ꝓfuerit nō est cur operā frustra desumpserim. Si minus:credo nō rem sed animū scribē tis expēdes:ac tibi hoc tpe ab amicissimo tuo: quoad pōtuit satisfactū puta bis. cū uero mēte paululū quieueris rńdebo amātissimis lr̄is quas a te ꝓxie accepi: simul tecū una cōmentabor quo pacto studia tua absq̧ offensiōe corporis sint ꝓsequēda. Nā a pria epistola ad ultimā sic stilus tuus usq̧ suc cessit ut omnia sint de te non multo labore expectanda. Vale. Florentię quarto Idus Augusti. M.cccclviii.

125 Iacobus Cardinalis Papiensis Iacobo Volaterrano Secretario suo.

On erit forte labor iutilis Iacobe rescribere orōnē hāc meā quā meo chirographo scriptā ad te mitto: habitā initio lectōis meę in Gymnasio florētino ī adolescētia mea. Memor sum cōmēda tam eā tūc fuisse a pstantibus uiris illis qdē ueteranis: & eruditis: q honoris eā dignati sunt me tyronē audire tūc primū ī aciē descēdentē. Tu uel rescri be si placet: uel serua. In euoluēdis scrinolis nr̄is ueteribus: & pene uetusta te cōsumptis multa eiusmodi reuenerūt ad manus meas. Romæ cū erimus credo īueniemus ēt legationē Cardinalis firmani ad Genuēses ꝓ pace iter eos firmāda: quā memini tūc scripsisse instar itinerarii cuiusdā: ꝓ ut pluries monui te ut faceres: & cœpisti anno p̄terito cū ab urbe huc uenimus: ubi & nōnulla nr̄a māu mutauimus: & addidimus: nō tā ut emēdaremus q̄ ut tibi animū ad ꝓsequēdū adderemus. Vale. Molzę dicito mādati nr̄i sit memor: & tu Frosinū urge ad opus iniunctū. Vale. Ex Sindolano nostro.

Leonardus & Carolus Aretini.

F. de la Molza Mutinensis Cardinalis Cubicularius.

Oratio uero de qua supra: hæc est quę sequitur uidelicet.

Inor natu cū sim ex his oībus: quos mea tēpestate hunc locum docendi cā ascendisse meminerim: uereor ne qs uestrū existimet hoc me onus quod sustuli: magis adeo temeritate quadā: & iuue nili errore deceptū: q̄ ulla satis certa aut excogitata ratione sumpsisse: quod ego cū sæpe mecū tacite uolutarem: & q̄ longe poteram memoria mea re peterem qui dudū uiri: qua ætate: quo usu: qbus ingenii: & naturę muneri bus instructi: in eodē hoc ipso curriculo summa laude: & cōmendatione fue rint uersati: cū insup meæ iuuētutis cōscius forē: imperitiæ haud essem igna rus: susceptūq̧ munus cū uiribus nostris sępe cōferrem: in eā potius solam animus inclinabat: ut longe tutius esse arbitraretur eam prouinciā oīno re linquere: ī qua retinēda maior ignominiæ metus: q̄ laudis spes ulla uidere tur inesse. Videbam primū q̄ durę meę partes essent futurę: qui iis uiris hoc loco succederē: quibus cū scirem me nulla ī parte posse accedere haud tamē

nesciꝰ eram:ꝗ turpe esset uideri oīno dissimilem . Illud ēt succurrebat mul to mihi honestius licere his potissimum annis in quibus discere : ꝗ docere cōmodius possem aliorum dedere me disciplinis: ꝗ me eę deditos retinere:ac ueluti militię expers tirunculus:de bellicis rebus sentētiam ferre ītelligebā. Deniq; ꝗ graue eēt hoc onus:ꝗ dispar ceruicibus nostris:quę mihi ad id su stinendum deficerent:ꝗ magno esset impedimēto desuetudo facundiæ : no uitas fidei: auctoritati ætas :cōmoditati ingenium.Rursus cum animaduer terem ꝗ pauci reperirentur:qui sibi hunc laborem deposcerent:aut ultro de latum reciperent: uirosq; doctissimos qui id facere ægregie possent:aut ma ioribus rebus intendere:aut eiusmodi defunctos officio:& quasi decurso iam spacio quieti se:& ocio tradere : futurū nemīnē arbitrabar:cui si nō oīno ui res:at nostrū hoc saltē officiū non probaret:q quod alii nullo negocio sum ma cū laude agere possēt:id ego ipso magno labore:minimę spe glorię: ma ximo dedecoris metu susceperim.Fructū insuper studiorū cū mihi persuasis sem uiridē adhuc:& dulcē oportere non semp in umbrā:& tecto de litescēdum :prodeundū aliqñ in lucē : temptandāq; uiā:ut inquit summus poeta:qua nos humo attollere:& uictores p ora uirū uolitare possemus.spe rabam hoc quoq; iuuenile inceptum posse non uenia modo:sed cōmenda tione etiam dignum uideri.Cum porro legissem hac ipsa ætate:aut ēt infe riori multa ab adolescentibus ausa esse summa cū laude:annosq; nonmodo dignitati eorū nō obstitisse ac gloriæ: uerum ēt magno imprimis adiumen to fuisse:Demosthenem admodū puerum actiones populares sæpe habuis se :Caluum:Cæsarē: Pollionem.L.Crassum : cōpluresq; alios iuuenilibus annis grauissima iudicia suscepisse:Augustū deniq; Cæsarem annos.xii.na tum Auiam suam pro rostris laudasse:nullo modo uerebar ne quod illis id ętatis adolescentulis summis in rebus in cōspectu populi:in ciuiū:& patrię discrimine laudi dabatur:id mihi in hac tantula re incœtu paucorū: in hoc breui:& angusto Gymnasio uitio uerteretur.quibus ego rōnibus exēplisq; adductus hoc pondus:& si aliis leue mihi uero grauissimū subii:quæ si a uo bis improbant:sit in culpa nostra temeritas:cōisq; hic error cū clarissimis adolescentibus esse putet:sin uero quod potius reor:& ratio suscepti mune ris iudicio uestro pbat:& officiū placet : magna equidē spe reliquū nostri laboris aggredior:ac primū quoniā ita mos tulit:ut ab his:q hanc puinciā sustinerēt oratorię lectiōi coiūgeret poema: idq; a meis pręceptoribus me mini factitatū : nos quoq; eandē uiā īgressi:qtū īfirmitas nři īgenii patietur haud sane īmerito extollemus.Res eni pclara est:& olim prius cōmēdatōe dignissima:atq; ut poetarū conatus oīs huc ferē:ut aut psint:aut oblectēt: aut ēt utrūq; simul efficiāt:nos itidē utrūq; secuti utilitatē prio :iucūditatē

postremo laudabimus. Quae duo dum assequi conor quaeso me ut coepistis attente audiatis. Vestra etenim benignitas & orationi demet timorem: & iuuentuti meae fiduciam faciet. Vt igitur ab incunabulis nostrę eruditionis exordiar: qui melius: q̄ poetę aditum ad doctrinam patefacere possunt? qui facilius animos pueriles ad studia allicere? qui iucundius retinere? qui commodius eorum mores: & instituta uitę formare? qui deniq; copia & ornatu uberius: ac lautius rude ingeniū alere? Hii enim qui modus: quae structura orationis existat: uel caeteris elegātius edocent. horū cura: & studio quae uerborum sit uis: quanta interpretationis uarietas plane elucescit: ab his sermo incorruptus: pura oratio: & ꝓnunciandi rectissimus sonus percipere. Vt enī de cęteris sileam: qd Virgilio? quid item Terentio primis studiorū elemētis accōmodatius: quid ęque aptū uel ad normā uerborū: uel ad usum eloquii pōt inueniri. Quāplurima si quidē aliarū facultatū uolumina: etsi accurate cōposita splendore. & copia orationis sint illustrata: habeātq; in suo quęq; genere dignitatē: non tñ id habent: ut teneras mētes tam possint latēter: & iucūde arripere quā scripta poetarū: ad sermonis quippe elegātiā: quae summa in ipsis est: tum addunt earū rerū quas fingūt suauitatē: qua decepti animi pueriles amore quodā incredibili litterarū capiunt: atq; ea figmenta cū cupide sectantur eruditionis: & disciplinę iaciunt fundamēta. Multi etenim nostra: nōnulli et priscorū memoria sunt inuenti: quorū ingenia cū a studiis essent auersa mētes nulla rōne flecti ad litteras possent: oīa ppeti: q̄ discere mallent: oblatis demū fabellis: earū dulcedine gustata: tam maxie studia adamarunt: q̄ uehemēter antea oderant. Quid q; ad mores colēdos: ad excitandam animi magnitudinē: ad cōprimendā formidinē: ad propulsandū dedecus adeo in teneris annis eiusmodi ualent poetarū cōmenta: ut nulla ualere plus possint. Ea etenim aetas: quae tum primū uirtutē suscipere: & fortia facta incipit admirari: cū in re ficta tam esse in precio probitatē tuetur: cum labori: & erūnis quae ꝓpriā pro suis plurima subeunt: tanta laudū praemia exposita uidet: ducit: & ipsa laudis cupiditate optat re uera imitari quę scit longe a ueritate abesse: alienis exēplis quid sit turpe: quid gloriosum: quid fugiendum: quid rursus obeundum agnoscit. Crescunt in animo his adminiculis ea uirtutum sęmina: quae in mentibus nostris natura dispersit. Innascitur una cū annis odium ignominiae: & scelerum: amor bonitatis: & gloriae exoritur. Insurgit praeterea spiritus magnitudo quaedam: quę nil sordidum: nil humile non sinit appetere. Mitto Comicos a qbus in omni uita: & ętate pręcepta uiuendi possunt abunde peti: quosq; noster Cicero idcirco ea excogitasse arbitrat: ut effictos nr̄os mores i alienis psonis: expressamq; imaginē nostrā uitę quottidiānę uideremus. Preterco itē quos Satyros appellāt

q̄bus nulli sūt acriores flagitiorū:& nequitię hostes:nulli magis sceleratos oppugnant: nulli deniq; ab improbitate nos terrent uehemētius. De tragicis sileo:quos certe non minus q̄ eruditioni prodesse moribus cōstat. Ad heroicos uenio:quid poesis Homeri? quid item aliorū in eo genere afferūt scripta? Nempe laudē uirtutis:prædicationē fortitudinis:timiditatis dedecus: improbitatis obprobriū. Quid ad summā uirtutē defuit uirgiliano Aeneę? quid diuinū illud Maronis ingeniū prętermisit quod in eo ornando desiderari ulterius possit? q̄ multę ī uno hoīe accumulatæ uirtutes? q̄ pulcherrimū uitę exēplar excogitatū:ad cuius imaginē se quisq; effingere cupiat? Vnde facilius pt q̄ ab hoc ipso exēplū fortitudinis summi? q̄ nil unq̄ mediocre appetierit:qui magna semper: & excelsa affectarit:cuius animus nō laborum magnitudine:quos plurimos pertulit: non periculorū formidine:quæ innumera sæpissime adiit:aut ab instituto cursu deflexit:aut a spe:& a mente cōcepta animum reuocauit: cui id sedulo consilium fuit:ut mortē dedecori:& ignominiæ preferēdā putaret:gloriose mori:q̄ turpiter uincere satius duceret:pro patria:& parēte:nato:& sociis nullū uirę discrimen recusaret. Quid enim poterat gloriosius appetere:q̄ id regnum quod orbi uniuerso præfuturum acceperat? quid minus sordidum cupere:q̄ id imperium statuere cuius uires omnibus gentibus terrori futuras sperabat? quas porro grauiores ærūnas substinere:q̄ imeritū exilium:errores terrę ac maris:pestē in Tracia:uexationem apud Strophadū insulas:tempestates uētorum: submersas ante oculos naues:iter per urbes hostiles cyclopum:metum:amissionē parentis: disiecta classe:dispsis sociis:īmanitati barbarorū se credere:ab eisdē rerū afflictarū implorare auxiliū: In terra ignota: ī regno alieno grauissimū bellū pferre:cōtra se unū cunctā pene Italiā uidere excitā:totiēs uitā suā morti offerre:dum diis penatibus:dū sibi:& sociis sedes exposcit. Humana hec sūt & sæpe in uita hoīum uisa. Quid irā deorū tollerare? quid conatū furibūdæ Iunonis patiētia sua sedare:& quā caput laborū:hostē quietis:& ocii:īfestā oī troiāo agnouerat:eā potissimū uenerari:eius sacra & numē pcipue colere:hęc oro & si magna ex pte cōficta eē sciamus:quē tñ ñ mouēt? quē casus aduersos tolerare ñ docēt? cui ñ itē ostēdūt sine labore nil ægregiū fieri? nemīnē posse & uoluptati:& laudi simul īseruire? uiā q̄ ad gloriā ducit confragosā eē? & sudoris cōtinui plēnā? Age uero ne ī hac sola uirtute īmoremur: qui melius iusticię animus a philosophis explicari:q̄ in hoc uno ab eminentissimo poeta exprimi potuerit? quibus alii scribendo præceptis:q̄ hic agendo exemplis ad recte facta nos possūt facilius hortari? Quis ad patriæ charitatem suo ardentius impellere:q̄ qui in eius obsidione nullū uite discrimē

SINE FINE EST.

q̄ possemus. Occurrebat in hoc ancipiti consilium medium: non tam malū imminens sanans: q̄ forte dilationem aliquam præbens ad parandam aliū de nostram salutem: ut uidelicet Oratore audito dolere se diceret Sanctitas uestra: potuisse tantum apud sapientem: & fidelem Regem falsa crimina impiorum: ut tam longinquam Legationem susceperit: tanta sine causa doluerit: contra consuetudinem etiam maiorum suorum: Deo ingrata: & detrimentosa Apostolicæ sedi petierit: non quidem similia cæteris operibus suis nec digna meritis: quæ in eum Sanctitas. V. assidua & magna hactenus contulit. Descendendum inde paulatim esset in iustificationem uulgatæ sententiæ: monstrandumq; quāta fuisset Florentinorum i sacerdotes Dei crudelitas: quanta sine causa: & sine discrimine cædes: quantus in retinendo Cardinali contemptus facinoris illius experte atq; ignaro: quanta deniq; Apostolicæ Sedis ad hæc ulciscenda necessitas: paratam nihilominus futuram fuisse Beatitudinē. V. ad paternam remissionem si uel medio cre signum pœnitētiæ in peccatoribus cognouisset: sed descendisse illos in profundum malorum: & in sensum reprobum datos: Vt uidentes non uideant: & audientes non intelligant: Scire Beatitudinem. V. Venetos: Mediolanenses: compluresq; alios reip. illius amicos ad petendam ueniam cē illos hortatos: recognoscendumq; Vicarium Christi: sed non modo non assensisse: uerum quod ita suaderent moleste tulisse: ut iam in apertæ heresis crimē incidere appareant: Cum talibus autem: & si Regii officii esset cōmunicationem nullam accipere: nec ad patrocinium tam grādis peccati accedere: tam̄ non negligere Beatitudinem uestram suæ celsitudinis postulata: sicut & in hunc diem nunq̄ neglexit: uidere tamen grauia illa esse: magnum in utranq; partem momentum afferre: aliudq; pendendum magis: & diligentius consulendum toto pontificatu uestro non accidisse: Necessarium propterea esse ad deliberationem summendam frequens collegium: sine quo mediocria: nedum maxima decerni non solent: Conuocari autem impræsentiarum Cardinales non posse: partim quod longe absunt: partim quod anno pestilenti sine discrimine uitę conuocari nō possunt: partim quoq; quod locus in quem secessit Sanctitas uestra uix priuatæ familiæ est capax: Proinde ęquo animo ferat nō longi temporis expectationem: Legatos uestros ad Regem suum non solitos esse admitti statim: & responsum accipere nō nunq̄ fuisse repulsos: quandoq; etiam post annum auditos: In uicinum ac salubre aliquod oppidum cōferant se: præbiturum iussu uestro quę illis sint necessaria: Futurum autem Deo adiutore ut citius opinione rediri in urbem possit: quo tempore & Cardinales aderūt: & si ita opportunū uidebitur: conuocari ad synodum excuria, & circumstanti prouincia prælati idonei in

idem consilium poterunt. Si huic responso quod probabile tempora indicāt acquiescet Gallus: habet interim spacium Sanctitas uestra ad multa cogitāda: & prouidenda: quæ ad declinanda uel reiicienda tela inimici pertineant. Deus quoq; ab excelso multa sæpe inexpectata demittit: tum misericordiā faciens cum esse procul a misericordia apparet. Sin moræ impatiens non acquiescet: nil ei iam negatum esse uidebitur. Sui criminis fiet quicquid per impatientiam fiet. Hoc autem lucro Sanctitati uestræ accedet: quod iuste lamentari iniurias Regias poterit: nonmodo quod arroganter petierit: sed quod breuem iustamq; moram uestram arrogantius sprecuerit: arrogantissime autem Sedem Romanā de se benemeritam alieno fructu magis q̄ suo offenderit. Inde Deo totam se credat Sanctitas uestra: & fortem animum præstet. Maior est enim qui in celis regnat q̄ qui in terra: & qui in grauioribus contentionibus suis sacerdotibus affuit: in leuiore non deerit. Pugnant pro peccato illi: nos contra peccatum. Atq; illi perdi nos uolunt: nos illos saluos fieri: & uiuere. in tam dissimili causa de iusta: & Deo placēte nimirū habenda est spes. Hæc cogitatio serui inutilis si fructum aliquem habet placet: & lætor. Sin ex imbecillitate mentis uel ignoratione rerum ē ridenda: & uana opera quidem rideatur: fides uero boni Cardinalis ī precio sit. Cōmendo me humiliter pedibus Sāctitatis uestræ: quam Deus icolumem præstare dignetur. Ex Sancto Laurentio ad Griptas. xvi. Iulii. M. cccclxxviii.

F. Cardinali Mantuano.

PReeor Māntuane charissime: ut si de his: quæ ad præsens bellum pertinent non scribo ad te mihi sis æquus. Facile est perturbatis temporibus non bene litteras reddi: & quæ fideli studio significantur his aut illis esse ingrata. Obseruor immeritus: neq; is sum: quem me dimisisti. accipe ergo: quæ in contione recitari sine periculo possunt. Exordiar a meis. Redii ex Vulsiniēsibus incolumis: & sum Romæ incolumis: litteris tantum: & domesticis uacās: publicis autem quātum per dignitatem imponitur. Emi intra urbem uineolam: quę & ducendo tempori: & curādę ualitudini est opportuna. Ad eam serena quaq; die me cōfero: una opera interpellatores uitans: & curas. In beniuolētia Vicecancellarii nostri perseuero constanter. Ille pari studio in mea. De tua. Dig. sunt inter nos crebri sermones: desiderium uero pręsentiæ pene cōtinuum. tempori ambo succumbentes: cuius causa es nobis subtractus. Sed illud abibit aliquando: & tu nobis redderis. In alienis hæc etiam habe: Mortuus est Barchinonensis noster præcipua suorum: & totius curiæ mœsticia. Eius sacerdotia: ecclesiā: & quę exercebat apud auunculum munia ipsi auunculo permisit Pontifex: ut ad quos uelit singula deferantur. Affuimus omnes solamini suo. Censeo idem

tu per litteras agas. De cœnobio Laurẽtiano pſeuerat contentio: & ſuo loco
quiſq; ſe continet. Quantum intelligo in Neapolitanum Palatinus iclinat.
Nouariẽſis: ut mihi affirmauit æquius de Cardinalatu q̃ de ſemel adita poſ
ſeſſ.one patietur depelli. Doleo inter nos iſta incidere opinionemq; ſacerdo
talis modeſtiæ apud ſeculares perire. Numera tu quot talia breui tẽpore: &
cuius culpa accidere. Exequias Reatini: & Tyraſonẽſis hodie abſoluimus:
ut religioſas quidem ſic & frugales. Mellinas uero peſtilenti æſtate nõ plæ
ne impletas inſtaurari Pontifex iubet: nec id ſine fratris nepotumq; mœro
re. de Cardinalibus creandis rumuſculi quidam in plebe: apud nos ne ue
ſtigium quidem. Peſtilentia per hanc hyemem tectum magis ſẹmen habet:
q̃ proferat. Sed profert nonnunq̃ ſparſim: tamen & raro. Vereor ne appe
tente uere exire rurſum: & peregrinari nos cogat. Querenti quid nunciare
amplius poſſim nil ſane ſe offert. Vt ieiuna ẽ curia ſic ſua ſunt omnia. Ego
ſi forſan eſſes oblitus ille tuus ſum Papienſis tibi tota mente addictus ut iã
in noſtra ſorte ſit nemo: quem ardentius amem: cui plus debeã pluſq; optẽ
pſoluere. Beneuale pr̃ ampliſſime. Romæ. xxviiii. Nouẽbris. M.cccclxviii.
Poſt ſcriptas has litteras Gundiſaluus Regis Aragonum orator poſtulãte
ita Viceeancellario: ad Barchinonenſem eccleſiam aſſumptus eſt.

F. Cardinali Mantuano.

Poſt ultimas meas: quas Iacobo Aretio mittẽdas dedi ad te hęc
habeo: quæ. D. tuæ ſignificem. Venit ad nos Ducis Burgundo
rum orator patria Veronenſis duo a: Pontifice petens: Alterum
ut Tornacenſem epiſcopum uel pronunciet Cardinalem ex beneficio Pau
li uel ſuo nouum inſtituat. Alterum quoq; ut ad pacem in Italia reducen
dam mentẽ cõuertat: aſſerens uereri ſe ne cõtinuante bello dãnis nr̃is mul
ta immineant. hanc autem partẽ ita tractauit ut conſilii eſſe magis q̃ poſtu
lati oſtenderet. De Tornacẽſi præbita eſt ſpes: tempora autẽ pluribus excu
ſata tanq̃ nouæ ordinationi minus idonea. De pace reſponſum nõ eſſe ſe ab
ea alienum modo iis conditionibus fiat: quæ Deo ingrata non ſit: & Sedi
Apoſtolicæ turpis. Audi & aliud proximo Senatu decretum ſpecie q̃ re ma
gis inſigne: Introducti ſunt duo ex familia Reginæ Boſnenſium defunctæ
nuper ut ſcis: quibus ab illa uiuente hoc negocii erat iniunctum. Obtule
runt Pontifici teſtamentum: quo illa regnum ſuum eccleſiæ. Ro. legabat:
addita cõditione ſi filius ex Turcis rediret: defectionis anteactæ peniteret:
& Chriſtianam fidem reſumeret in auita reſtitueretur a nobis. In ſignum
autem legati Regni enſem dederunt: & calcaria: quæ Pontifex benigne ac
cepta prætendi ſigillatim a quoq; Cardinalium uoluit: ipſumq; teſtamen
tum: & noſtrum recepti regni decretum: in Archiuis Apoſtolicis condi im

perauit. Missionem oratorum nostrorum ad Caesarem audisse te uel uidisse potius puto: quando iam iter ingressi ueturi Bononiam sunt. quae autem mandata in Germaniam ferant: ex ipsis melius q̄ ex Papiensi cognosces. Cardinalis Aragonensis ante natalem Domini futurus Romae est. Ita affirmãt sui: & parata iã domus suppellexq; aduecta significat. Quid ad hęc addã non habeo. Me ama & Vale. Romae ad Decembris. M.cccclxxviii.

Cardinali Papiensi Iacobus Antiquarius. S. D.

Vousq; dormis Papiensis: quousq; tandem dormis. Potes ne in tanto rerum strepitu non expergisci? Ex Acheronte Buccinator cecinit. Miscentur: confunduntur: ruunt omnia. Coepit dirũ classicum ab immortalium altaribus. Pacciana coniuratione actum poene fuerat de humani generis deliciis confosso Iuliano Medice: nisi Laurentius frater accepto tamen circa iugulum uulnere superfuisset. Inter sacrificiandum de peragenda caede cõuenerat: Erat dies solemnis. Celebriorem fecerat ex pristina beniuolentia paratum sceleratis percussoribus conuiuiũ. Nõ ędes sacra: non fides hospicii apud illos ualuit: uerum libertatis suae uindex populus tumultuatim correptis armis aliquanto grauius desaeuit i aliquot ministrorum capita peregrinorum. Gratiani tres fratres perusini nobili genere: ad quos ea res nihil pertinebat simul caesi sunt: statim tractus magnis clamoribus Saluiatus iuxta Iacobum Paccium equestris ordinis cordatum uirum laqueo pependit. Hinc Xystus ulciscendae maiestatis prętextu bellũ Florentinis intulit ascito in societatem Ferdinãdo Rege: In suppetias uero amicissimae reip. q̄ ita foedere tenebantur: a principibus Mediolanensibus itum est. Flagrat itaq; tua Ethruria indigna tantis malis. Incenduntur passim diripiunturq; oppida: nihil ferro aut flammis intactum relinquitur. Genuenses quoq; abiecto Mediolanensi iugo in libertatis speciem iisdem armis adiuti sese erexerunt. Videbantur quippe maiores illinc uires nostrae q̄ quae Ferdinando placerent. Ad haec tamen oculos auresq; clausisse uideris. Quo abiit illa animi tui semp laudata libertas? Certe senator pedaneus factus es: nisi quod rectius ominamur opportunitatem aliquam ut boni cõsulas aucuparis: tamẽ si plusculum adhuc taceas periculose peccatur. Sollicitati per nuncios Pontificis Eluetii cum in nostros fines irrupissent ĩtra pecuaria sua alpina refugere coacti sunt. Interim legationes de pace Romã ex toto orbe missae infecto negocio domum redierunt. Occlusit aures Sanctissimus dominus ad uindictam q̄ ad quietem procliuior. In postulatis illa est praecipua contentio ut Laurentius Medices dedatur. Sed pudet repetẽtem sanguinaria huius belli principia. Perditissimum Saluiati caput uindicatur. Erat ille quidem Archiepiscopus Pisanorum: sed quid sibi tutum ẽ'

uoluit qui aras summo scelere cruentare est ausus? Noscis ergo quæ tuæ sint partes. Optima & æquissima uelle consuesti. Da operã circa summi Põtificis aures qualem boni omnes cupiunt. Sat pugnatum est: nec fortasse nisi temere utrobiq;. Sed ea sit sanctissimi domini gloria nolle etiam si possit dolorem ultra ulcisci. Quietem honestis conditionibus constituere potest: quæ Apostolicæ Sedi accepta referatur. Sit unus pastor: & unum fiat ouile ne inuadant illud lupi rapaces. Cernis quo in periculo uersemur. Immanissimi hostes Turci pro foribus sunt: quibus respu. Christiana itestinis discordiis proditur. O q̃tũ uereor ne sera sint post tergum consilia: si appetẽte uere fortuna ad extremum collatis undiq; uiribus tentabitur. Vale. Calẽdis Ianuariis. M.cccclxxviiii.

F. Cardinali Mantuano.

HOdie cum nil tale expectarem: tale nil crederẽ: rem a tuis rationibus alienam putarem: legatus ĩ Germaniam es designatus in pluuiali & mitra. Si hunc laborem quæsisti benedicente domino sit factum quod placuit: Si assensisti obedientiæ tuæ diuina bonitas assit: Si te inscio demandata legatio est dolent amici: sed secundos tibi exitus optant. I ergo si eundum uidebitur: ac Papiensi auscultans matura quæ demandantur: & cito in Italiam redi. Magno Cardinali longa in externis peregrinatio afferre facile poenitẽtiã potest. Oratoribus Italici foederis pacẽ petentibus data sunt Pontificis postulata. Ea illi ad suos statim misere: Ex ea die silentium continuum fuit. Expectamus post non multos dies cognoscere quo animo accepta sint: & quem finem suspẽsioni nostræ daturus sit Deus. Labor multus: uoluntas multa: diuersum imprimis iudicium. Debери cuncta nobis ab illis putamus. Illi nos suos acceptorum damnorum debitores existimant. Tam dissentiens de summa rerum opinio quid afferre ad conueniendum possit tu ipse expende. Si qua cõueniendi est spes: ut plane fatear: in Deo est tota. Vale Reuerẽdissime atq; amplissime pater: & tui Papiensis oblitus ne sis. Romæ. x. Martii. M.cccclxxviiii.

Philiberto Cardinali Matisconensi.

QVa die nuncius uestræ Reuerendissimæ Dominationi ad me uenit recreandæ ualitudinis causa ad insulam Bisuntinam eram ꝑfectus: quam ob causam respondere litteris suis non potui. Respondeo nunc: & tantis officiis quas possum: non quas debeo gratias ago. Conduntur hæc intimis sensibus meis: magisq; ad illam uenerandam: obseruandam: perpetuoq; colẽdam inducunt: sic quæso: & precor: cum sine incõmodo potest: seruum fidelem huiusmodi significatibus cõsoletur. Quæ D. Laurentius detulit si uera sunt: magnopere mihi ad pacem prẽuia esse ui

Vltima fuit hæc epistola nam inde ad mensẽ obiit.

dentur. Sed quid credam in dubio apud me est. Hinc uiri referentis auctori tas mouet: illinc ratio rerum: & temporis: & secretorum quorundam affe ctuũ plurimum dissuadet. Si uana sunt nunciata: puto ego intra quintum decimum diem uere dicturum esse Reuerendissimę Dominationi uestræ pacem ne habituri sumus an arma. In eum articulum deducta res est: ut uni co responso in alterutram partem sit statuendum. Pro aqua rosacea ex rus sis albisq; rosis: tã officiose ad me missa digne Deus retribuat. Vtor ea fre quenter ad leuamen ualitudinis non bene resumptæ. Viuat Matisconensis meus: atq; illum Deus diu mihi conseruet. Ex Criptis Vulsiniensibus. viii. Augusti. M.cccclxxviiii.

Testamentum. Ia. Cardinalis Papiensis.

FRagilis est uita nostra: eamq; casus circumstant innumeri. Quod uitemus prȩuidere satis non possumus. Illum diuturna ægritudo: hunc breuis languor: alium improuisa mors rapit. Omnibus autem incerta uocationis est hora. Quo in loco: quo in tempore ea nos expectet nescimus. Expectare illam nos omni tempore omni: loco debemus: memores uerbi Apostoli quia illa non tardat: Et quod quę de ter ra sunt in terram uertuntur. Inscitia est securitate uitę de exitu non cogita re: dispensatõnem quoq; domesticã in id tempus differre: in quo mens gra uata plurimis: ad unum aliquid non est sępe idonea. Angit timor mortis: torquet infirmitas: Circunstantiũ est molesta cupiditas: qui sua nõ nostra quærentes: ab animæ cura ad terrena nos reuocant: cogentes sæpe pertur bationibus suis eum mori qui uel moriturus non erat: uel certe tam cito nõ moriturus. Vt ergo cõcedente Deo ista deuitem: & ad meum: non alienum arbitrium quæ meditor fiant: putans quæ ab Isaia Propheta Ezechię Regi sunt dicta: mihi ecclesiæ. Ro. Cardinali imperata: Dispone domui tuæ quia morieris tu: & non uiues. illud etiam Saluatoris formidans: Vigilate quia nescitis diem neq; horam: qua Dominus uester uenturus sit. sero an mane: an galli cantu: statui testamentum hoc condere meo chirographo scriptũ: cui ita esse uim uolo si id ipsum uel eius partem ante mortem nõ reuocem. est uero huiusmodi. Imprimis conuersus in Deum auctorem: & redempto rem meum: cum anxius sim futuri de me iudicii: & nescius utrum odio an acceptione sim dignus: Sciens autem in manu eius uitam esse atq; interi tum: per uiscera misericordiæ suę: in quibus exalto nos uisitauit: humi stratus oro ut fiant aures suę intendentes in uocem deprecationis meæ: non intret in iudicio cum seruo suo: aduersus folium quod uento rapitur non exerceat potentiam suam: nec siccam stipulam ꝓsequatur: pœnitẽtis Sacerdotis ani mam non dedignetur: Ignoscat illi delicta præterita: & ignorãtias suas: Su

scipiat creaturam creator: & factor figmentum suum. meminerit quod homo immundus de immundo conceptus sum semine: & q̃d in peccatis concepit me mater mea. Veniat ante oculos pietatis suæ uitæ humanæ infirmitas: in qua per omnem successum nouis semper desideriorum facibus incitati extinguere sine illius ope ignea inimici tela nõ possumus. Stulta est pueritia: inanis adolescẽtia iuuentus lubrica. Virile studium ad ambitionem inclinat. Friget senectus: & deficit. Si nõ sustinet Dñs: cui est sperãdi fiducia? aut quẽ sarcina tãta sine alleuamẽto eius nõ premat? Recordetur Pauli serui sui ad Romanos hęc lamẽtantis. Nõ inqt: q̃d uolo bonũ hoc ago sed q̃d odio malum id facio. Est miserator: & misericors Dñs: longanimis & multum misericors. Suntq; miserationes eius super omnia opera eius. Secundũ ergo peccata mea non faciat mihi: neq; secundum inquitates meas retribuat mihi: quia non iustificabitur in conspectu suo omnis uiuens: sed per sanctam natiuitatem suam: passionem: & mortem: & resurrectionẽ: & ascensionem in coelum: & aduentum spiritus sancti paracliti saluet humiliatam animam: cum beatis spiritibus in uitam æternam. proxime autem si quid contra pastorem principem meum. Ro. Põtificem uiuens peccaui (Peccasse autem multa me puto) si quid dicto: aut facto contumacius ægi: si nõ sum digne reueritus. si non parui: si contristaui: si carpsi pro suis in me meritis: si nõ digne retribui: supremam eius pietatem gemens imploro: ut mihi ignoscat: & oblitus omnium defuncti animæ benedicat. Hæc clemens: & ab animo profecta charitas petenti erit leuamini: & danti merces a Domino. Cũ patribus quoq;: & collegis meis: quoniam frequentior usus fuit: frequentiorem utiq; esse oportuit offendendi occasionem. In multis enim peccamus omnes: zelotopia: contentio: obtrectatio: ira: inuidia sollicitare nostros animos solet. quicquid in hos admisi: quicquid amari a me acceptũ referunt: oro obtestorq; per commune consortium: & spem misericordiæ: quam a domino Iudicandi expectant: ut id omne deponant: iniurias cõdonent: & placentur defuncto: eam requiem fratri optantes: quam de se impetrari a domino cupiunt. Executori: quem in calce testamenti designo hoc officium pietatis relinquo: ut si ita indulgeat Pontifex: primo post obitum consistorio hanc ueniam & remissionem non inanis gloriæ: sed salutis causa meo nomine suppliciter petat: identidẽ postulans: ut quæ dispono: quę testor: pius pastor paterna indulgentia probet & non mutet: familiamq; meam de me fideliter meritam pie consoletur: & iuuet. Vt uero ad gloriam Dei: & integritatem cõmunionis fidelius perseuerantis licet peccatoris serui pateat fides: alta uoce profiteor tenuisse me a lauacro sancti Baptismatis usq; in diem præsentem sanctam ortodoxam Fidẽ catholicam: symbolum ab Apo

stolis conditum: expositionē fidei magni Niceni concilii: Anatematizasse etiam me: & anatematizare omnem heresim extollentem se aduersum sanctam: & immaculatā fidē: in qua ut dictū est: uiuere & mori intendo: hoc sequens confessionis meæ chirographū omnipotenti Deo in extremo iudicio repręsentans. Credo &c. Corpus meum cōtaminatū flagitiis licet indignū sit: cui habeatur honor; sepulchriq; facilis sit semp iactura: rationem tamē habens dignitatis: quam dedit ecclesia: pontificalis quoq; officii: per quod plebi honoratissimæ præfui: sacræ etiam unctionis: qua per inuisibilem speciem inuisibilis est impressus character: tradi oro ecclesiasticæ sepulturæ: atq; iis insignibus adornatum: quæ consuetudo nostri ordinis tulit. Sapiant tamen omnia modestiam funeralem non sæculi pompam. Si Romæ ut opto morior condi cupio in basylica Apostolorum Principis Petri: post altare beati Gregorii: ad dextram sepulchri Pōtificis Pii: ut qui me extulit uiuens: mortuus iuxta se habeat. Condi illud ipsum humi uolo marmore tantum non charo contectum: quod parieti ecclesiæ coniunctum habeat caput. In ipso autem pariete honore defuncti Pontificis ad memoriam meam nil fabricetur. Marmorea tabula ulnis tribus a terra extans parieti inseratur: quę supra sepulchrū parieti insita epitaphiū sequens incisum bonis lr̄is habeat.

Luca ortu: Sena lege fuit mihi patria: nomen
Dum uixi Iacobus: mens bona pro genere.
Papa Pius sedem Papiensem detulit: idem
Cardineo ornauit munere: gente: domo.
Quem colui uiuens: non linquo mortuus: hic sum.
Et prope sancta patris filius ossa cubo.
Viuite qui legitis: cælestia quęrite: nostra hæc
In cineres tandem gloria tota redit.

Sin alibi in Italia obitum meum esse contingat Romam nihilominus ad hunc ipsum locum uolo corpus meum referri dicta iam ratione humādum. Trans alpes uero aut mare in cathedrali ecclesia: i cuius uel ciuitate: uel diocesi mea uocatio fuerit. Tunc uero executoris curæ sepulchrum relinquens: quintum tantum: & sextum uersum demi ex epitaphio uolo. Vbicunq; autem excessero: testamenti institutionem quæ sequitur uolo.

Impendia funeris: quæ adhiberi ad solamen superstitum magis q̄ defunctorum leuamen solent summam mille ducatorum aureorum uero excedere: in qua includatur etiam uestitus familiæ. Quanto hæc exhibebuntur parcius: tanto erit plenius unde & illi benefiat: & meæ animę consulatur. super uacua nec placent Deo: nec laudes inter homines habent. Transit breui memoria funeris: diu permanēt damna. Tempora in hoc patrum nostroꝝ

magis sunt attendenda: q̄ nostra: qui gloria benefactorum non luminū multitudine illustrari uolebāt sepulchra. Quicquid amplius sumetur: quicquid plus erogabitur piaculum executoris sit: non peccatum sobria statuentis. Castrum doloris cubito angustius in circuitu sit: q̄ nostratia soleant. Ipse etiam lectus ad proportionem angustior. Stratum uero lecti: quod palliū dicitur ad uetus exemplum: ex simplici damasceno uiolaceo fit: sine ullo omnino auro: aut argento: fimbrias laterum habens ex simplici item damasceno coelestini coloris: in quibus latera singula: singula tantum insignia familiae habeant. Veto in circuitu ecclesiae appendi tot insignium depicta lintea: ludis meo iudicio aptiora: q̄ funeri. Pendeant tantum super altari: in quo missa maior cantabitur: & in circuitu castri: & in edito laterum ecclesiae quantum castrum ipsum porrigitur. Eandem uolo esse collocationem funalium: quam & insignium. Ardere ea tot in locis sine sacrorum necessitate quem habeant usum non uideo. Legem in his libenter executori do: ne honoris sui causa: ad aliena exempla magis q̄ ad se ipsum cogatur respicere. Sermonem enim de his omnem testantis futurum: non exequatur fidentius. Cereorum quottidiana: & promiscua dispersio magis q̄ dispensatio multum auget impensam: nec fructum: qui proponitur habet. Auariciae in his studeri uidetur non orationi. Ad eos rapiendos cōcurritur undiq; ex tota ecclesia: pugnatur: clamatur: sacra omnia perturbantur: quodq; indignius ecclesia est: ad hos compescendos tumultus publici plaerunq; uindices adhibentur hastis: gladiisq; in domo Domini perstrepentes. Ea ne accidāt: precesq; non rixę meum celebrent funus nolo nisi confidentibus ad orationem: & diuina canētibus illos distribui. Per pietatem: quae debetur mortuis id non negligat executor: funeris. Quaq; die in salutem animae meae legantur per deuotos Christi sacerdotes. xxx. missae tantum. Cum iis una cantetur. qui cantauerit: & prelatus futurus est ferat in elemosina carlinos quattuor in singulis missis: unum qui legerit: & his soluendis fidelis adhibeatur minister: qui seipsum: & pauperes: & animā meā non fraudet. Solent mortuis Cardinalibus familiares nō ueri ad accipiēdas familiariū uerorū uestes accurrere: instare ut dent: si non dant indignari: ac lamentari. ut error non sit: eos uestiri uolo: qui i notula manu mea subscripta: uel anulo meo signata: p̄ntiq; testamēto inclusa inuenient appositi: & Capellanis quattuor cannae: Scutiferis: iter quos Parafrenarios: & primū Cocū: & Cellariū: & dispēsatorē nomino. primę sortis tres: reliquis dimidiā cannā minus: sed secundae sortis iubeo dari. Ita tñ: ut diebus funeris ad orationē omnes cōueniant: & pro me deprecentur. Haec ad rationem funeris.

Iacobi Cardinalis Papiensis Cõmentariorum. Liber Primus.

Ius secũda cruce iã in Turchos ꝓposita: ad. xiiii. calendas Iulii ĩ basylicã Petri mane descẽdit: sicuti suus erat mos semp cũ iter agebat. Ibi ueneratis aris: & successu rerũ pie deprecato Roma ęgressus est: patribus: & populo lecticã eius sequẽtibus. ad pontẽ Miluiũ dimisit a se omnes: his tantũ retentis: qui secũ erãt ituri. Lembũ inde ascẽdens ad fatigationẽ leuandã terrestris itineris: p aduersum Tyberim ad castellũ Iubileũ puenit. x. ab urbe miliario. Delegerat sibi huiusce subuectiõis comites Dominicũ Torcellanę: Agabitũ Camerinæ: & Ioannẽ tiphernatis ecclesię præsules: quorũ Dominicus: & Agapitus: de supplicatõibus referre soliti erant: Ioannes sacrarii Apostolici curã gerebat. Me quoq;: & Gregoriũ Lollium adiungi his uoluit. Pransus eo die in lembo est: & cœnauit: & quieuit nocte illa. Postridie ante ortũ solis inde abeuntes: Phianũ accessimus primis iam intẽdentibus tenebris: longã subuectionẽ emẽsi passuũ amplius miliũ sexaginta. Cœnatũ quoq; est: & pernoctatũ in flumine. Neq; enim sine multa offensione membrorũ tractari iã: & circũferri a lecticariis poterat. Eodẽ die uenit ad eũ Nicolaus sanctæ Ceciliæ Cardinalis: quẽ Pius adhuc Senæ agẽs ad Pisanũ portum præmiserat: ut partẽ Classis quæ ibi parata erat: & quæ ex Genua expectabatur p Siciliæ fretũ ad se Anchonã pduceret. Is ergo ad hostiũ Tyberinũ appellens: ubi abiisse Piũ: sed nõ lõge abesse cognouit: terrestri itinere meridiem circiter nos est assecutus. Cupiebat de legatione: & triremibus anteq̃ progrederet̃ referre. Ad molestiã incõmodæ nauigatiõis hæc quoq; sancto Seni eo die tristicia accessit: Iuuenis uix annos natus. xx. ad nauigii ministerium positus: dum per ripam fluminis subducendo lembo incautius nititur: lapsus in eam partem qua profundior aqua erat: nauiculatoribus tarde opem ferentibus: ante oculos nostros summersus est. Hũc casum ingemuit uehementer Pius: tacitusq;: & lachrymantibus oculis orationem sæpe defuncto soluit. Die quæ secuta est iter fuit nõ amplius. xxv. milium passuum. Peruenimus autem ad cœnobium Diui Benedicti inclinato iam sole: quod positum ad radices est montis Soractis: qua in orientem porrigitur. Ante meridiem Cardinalis quẽ dixi: renunciatis Pontifici quæ opus habebat: benedictiõe accepta ad classem reuersus est. Pio uix ad ripã appulso p̃sto fuit Ioãnes Caruagial gñe hispanus Portueñ. Cardinalis: & p̃sul sci Angeli uulgo dictus: q eodẽ die maturato itinere ex urbe aduenerat. Nã cũ biduo ãte allatę lrę ab Hieronymo Antistite Creteñ. eẽnt: q̄bus significabat̃ magnã crucesignatoꝶ multitudinẽ Anconã cõfluere idẽtidẽq; lamẽtari q̄ Põtificẽ

qui se traiceret non inuenissent: ueritus ne turba diuersarum nationum: id quod accidere i talibus solet: tumultū aliquē potiū excitaret: aut in diuersa dilaberet̃: pręmittere hūc intēdebat: qui deductis cōfestim nauigiis in Peloponessum eos traduceret. Hoīe āt ad eā rem opus putabat: cuius auctoritatē secuti illi: desiderio nō tenerēt̃ secū eūdi: quē tardare diutius oportebat. Hanc ob cām Cardinali ad se maturius euocato rōnem uocationis prima in collocutione ꝓponit: atq; ut ꝑfectionē capiat nō tam imperat: q̄ deprecatur. Verecūde admodū annoso seni: & attrito pro ecclesia: onus tā grāde iniungebat: sed magnitudinē rei cōsiderās: cognoscēsq; q̄ pauci essent: qui suscepturi id imperiū uiderent̃: annis eius parcendū nō duxit. Affui ego solus sermonibus his cū haberēt̃. Vna semp atq; eadē Ioānis uox fuit: plęna humilitatis ac animi. Si is sum Pi. Pont. quē tātis rebus idoneum iudices sequor sine mora imperiū tuū: & certe ēt exemplū: qui i fragili ualitudine animam pro me ponis: & pro cæteris ouibus tuis. Scriptū mihi est ueni. Ecce ad sum. Imperat̃ ut uadā: iam iter igredior. pars hęc uitæ ultima neganda Christo nō est. Cōmouere hęc dicta pontificē: q̄toq; maius animi robur in sene agnouit: hoc eū miseratus est magis. Amabat unice Piū Ioānes: uehemensq; huius sancti ꝓpositi fuerat ꝑsuasor: eos sedulo increpās: qui ifirmioribus animis dissuadere illi nauigationē hāc cōtendebant: id agēs uidelicet ut extremus uitę actus reliquis operibus nō esset absimilis. Obierat aūt ante Cardinalatū legatiōes cōplures: difficiles semp: & plenas periculo. Cardinalis quoq; creatus sedēte Nicolao v. in Germaniā missus est: & succedēte Calisto. iii. ab initio statim Pōtificatus in Pannoniā: atq; oēm orā Illirii ad bellū in Turchos iussus est ire. Sexennalē his in locis legationē inter asperam gentē coelūq; insalubre gessit. Versatus sæpe in castris est. Sępe etiā nūciatis irruptōibus hostiū cōtendit obuiā cū militibus his q sua opa Crucem assumpserāt. Desertus nōnunq̄ a suis: quos ex Hispania: & Italia in domesticum famulatū addixerat: seipsum tamē nunq̄ deseruit. Patienter pro Christo tulit omnia. Languit inter hos labores annum fere cōtinuum usq; ad desperatam salutē. Propter uim ēt frigorū quibus isesta regio illa ē: dentes sic ei oēs emoti sunt: ut quottidianis pelliculis abuolutis ægre illos sicut uidemus retineat. inumeris porro difficultatibus uno aliqn̄ tpe circūuentus nunq̄ tn̄ est reditū deprecatus. Expectauit qd Romana sedes de se ipso statueret. Erat ergo pri ꝓpe iā septuagenario i tot añactis ærūnis legitima excusatio ꝓuinciā deprecādi: iuuenibus ēt oposam: sed nil tale uenit in mentē carnis cōtemptricem. Pro Deo: & pro Imperio Romani Pontificis patientissime subeunda omnia iudicauit. Dignatus eo die est Pius honore mensæ suæ illū & me: nil inter epulas præter desideriū soluendæ classis suspirans.

Ipse postmodũ ex cõsuetudine superiorũ dierũ pernoctauit in lembo. Nos ad cœnobiũ diuertimus. Ea nocte missio Legati significata Anconã est nũcio ueloci: ad animos illorũ qui conuenerant retinẽdos. A cœnobio ad portum Ocriculi. iiii. statione puentũ est: ascensu nõ breuiore. xx. miliũ passuũ. Inter eundum tractatũ sedulo est de rõne tota traducendorũ crucesignatorum: & de eroganda pecunia: & de lr̃is ad iniunctũ opus scribendis. Mallianenses quoq;: quod oppidũ in sabinis est: noĩe tantæ profectionis exciti ad subiectã ripã Tyberis: qua trãseundũ Pio erat: populariter descẽderant oẽs abeuntẽ illũ uisuri. Trahebatur lembus p sinistrum amnis latus funibus ad malũ deligatis: ut nauiculatorũ nostrorũ est mos: sed Pius conspicata oppidanorũ multitudine motus acclamãtiũ uocibus: ne incõsolati dimitterent̃ cõuerti subito in dexterã nauigium iussit: atq; ibi aliquãdiu uisendũ se adorandũq; præbuit. Grata mallianensibus ea humanitas fuit: euntẽq; misera ti reditũ celerem orauerunt: & fœlicẽ rerũ successum. Cardinalis mandatis iam oĩbus a Pio acceptis uesperi dimissus est: cum benedictione: & osculo pacis. altera die Ocriculũ ultra pgressi nõ sumus: contenti ob prementẽ ualitudinem duobus tñ milibus passuũ. Hic de rebus nõnullis prospere ĩ Peloponesso gestis est nũciatũ. Legati Venetorũ qui nos sequebant̃ ex Senatus sui litteris cũ successum ordine indicarunt. Gratias habuit Deo Pius: & continuationẽ diuinæ opis est deprecatus. Ab Ocriculo ante lucẽ mouentes nondũ ĩtendẽte ęstu Narniã uenimus patriã natalẽ Berardi Cardinalis sanctæ Sabinæ: quẽ Pius pp̃ter excellentẽ uirtutẽ quadriẽnio ante ab ordine referendariorũ ad Cardinalatũ assumpserat. Ibi totã eã diẽ quieuimus. Postridie Interãnã cõtendimus uia breuiore: & pridiana minus difficili. Ea ad dexterã Naris fluminis cõtinuo fuit. Paulo post ortũ solis ciuitatẽ ingressi sumus: & natalẽ Ioãnis Baptistæ eodẽ loci peregimus. statuerat enĩ Pius minutis itineribus periculũ offendendæ grauius ualitudinis euitare. Aditum etĩ ea die nobis sunt Guliermus Cardinalis Rothomagensis: & Berardus quẽ dixi: & Rodericus ecclesiæ Romanæ Vicecancellarius: ex urbe nos assecuti. Hic ego horis cõpluribus nõnulla scribẽdo operatus: quę iniuncta a Pontifice erãt: dum adhuc studiũ in noctẽ pduco: & pp ęstũ negligẽtius tegor: subita ui frigoris ita obsessus sum: ut q̃uis ad laxitudinẽ fotus: uix tecalescere ultra noctẽ mediam possem. Manc diei sequentis: & si motum hunc initium febris esse intelligebam: tamen diuelli a Pio non ualens: quem & febrientem: & doloribus anxium ferri ad bellum pro nobis uidebam: remanendum non censui. Itaq; admixtus cæteris secutus sum eum ut potui. Iter ab Interamna Spoletum: etsi non amplius milibus passuum. xii. esset: tamen quia inter perpetuas saxosasq; ualles: operosum nimium uidebatur

partiendum Pius putauit. Igitur ad tabernas tres Vallis ſtricturę prope ſa cellum: quod eo in loco unicum erat reſtitit: uiæ pene medio: Cardinalibus pręcedere Spoletū iuſſis ut cōmodius apud ciues diuerterēt. Me aūt ſecū eē imperauit neſcius quid nocte ꝓxima accidiſſet. Diē ibi reliquū: & ſequētē noctē ſub tentorio fuimus non ſine incōmodo. inde cū abiremus febre ſu pra modū inualeſcente ægre Spoletū perueni: ubi cōtinuo magis adaucto langore dies. xx. non ſine uitę periculo iacui. Dolens eo caſu Pius: a quo ſu pra meritū diligebar: Medicos ꝓpere ad me miſit: qui ægritudine inſpecta adminiſtrarent neceſſaria: & ante reſumptas uires: ne abirem loco ſuo noīe imperarent. Ipſe continuato itinere ad mediū fere Iuliū non ſine labore An conam peruenit. Valitudini prope iā redditus cū ſextū iā diē febris me non attigiſſet: iter: q̄q̄ diſſuadētibus medicis ingredior: patris ſequens ueſtigia. Via omnis benignitate Dei ſine incōmodo accidit. Nocte aūt eius diei quo Anconę ꝓpinquās Auximū ueni: ecce prę ſagiū calamitoſum futuræ mor tis accipio: cū non ad patrē: ſed ad paternū funus iturū me putē. Cōſueuerā ſuperioribus diebus: ne mēbra langore attrita æſtu amplius offenderentur: tantū itineris ante lucē conficere: ut ſole nō dum intendente peruenirē quo diebus ſingulis intendebā. Igit̄ quia uia Anconā uſq; octo tm̄ miliariū re liqua erat: remittēdū æquo aīo cenſui de matutina ſolertia. euigilans tm̄ qua hora ſolitus erā: & mox de induſtria conſopitus repetere urbē uideor: & pō tificiā Vaticani intrare: ubi eſſe ſecū cōſueueramus dies ac noctes: tum eius cubiculū petere. Hic uero patefacta cuncta inuenio ſine cuſtodibus hoſtia: & lectos ſine ſtratis: & ſine auleis parietes. Nulli obuiā cubicularii erāt: nul li condomeſtici. Admiratio & conturbatio cordis plurima inſurgebat. Cu biculū uero ipſum ingreſſus ut uiderē ſi ſaltē eſſet Pius: ēt nihil inuenio. Cer no pallia lectuli conuoluta in globū: Creſcit impēſius ſpectaculo illo anxie tas. Recurro in anteriores aulas aliquē perquiſiturus: qui de patre aliqd do ceat. Obuiā fit ſudans: & feſſus Gaſpar Piccolomineus ſororis Lollii filius. Gaſpar inq̄ qd ſibi hæc ſolitudo pōtificię uult: aut quo nā portatus ē Pius? Ille ut uiſum mihi eſt: triſtiore uoce ſacellū maius oſtēdēs: huc inquit intra & inſpice ſolitudinis huius cām: & ubi agat Pius itelliges. ſimulq; his dictis a conſpectu ſe meo proripuit. In ſacellū aſcendens uideo Cardinaliū lectu los ordine diſpoſitos: uelaq; in circuitu obtenta: ſicut in Pontificū electioni bus adornari locus eſt ſolitus. agnoſco collegarū facies: & hūc modo: nūc illū intueor. Seneſem uero & Spoletanū nō uidebar uidere. Erat aūt ita do lore obſtructum pectus coniicienti ex his quæ uidebam interitū Pii: ut cu piens loq hiſcere uel pauſillū nō poſſem. Vnus ex his ad me ueniens: & tri ſticiam ridens: quam deprehendebat ex uultu: quid tu inquit mœſtus es

& affligeris? An non uides morte Pii contritum laqueum: & nos liberatos? Inter hæc flens & merens: propter uim summã doloris euigilo: sentiẽs cor pus totũ sudore: & lachrymis uultũ aspersum. Ago gratias Deo: q̄ hæc fa cta ad uerũ non sunt: sed per somnium uisa. Fatigatus uero his imaginibus multũ: & recreari quietius cupiens iterũ addormire incipio. Ecce idẽ locus: eadẽq; facies rerũ rursum obiicitur. Iri in consessum uideo: & singula ad ele ctionẽ parari: quæ inter nos solita sunt. Ego duos quos dixi Cardinales nõ uidens: tũ aũt nesciẽs an plane Pius esset defunctus: resumpta iã p indigna tionem uoce clamo iniquũ facinus esse: alienũq; a patrum decretis: incerta Pontificis morte de successore iam agi: aut si certa eẽt: absentes Cardinales legitimis diebus nõ expectari. Videbar hæc loquens contẽni: & neq; atten di quod dicerẽ. Iterũ hęc mentis anxietas excitat me conturbatũ iam aio: & male de Pio ominantẽ: quod bis ex interuallo sopitus: bis idẽ uisum uidis sem. Surgo tristis: & parari oĩa ad discessum p̃cipio. lux aperta iã erat. iter uero ingressus reuoluere aio somniũ noctis incipio. Hinc me cõfirmabat ua nitas somniorũ quibus sapientes fidẽ habendã negãt: hinc summus amor in Pium cor affligebat: cogebatq; gẽtilibus libris q̃ nostris me assentiri. Re cordabar Augusti: qui nec suũ: nec amici de se somniũ unq̃ neglexit. Repe tebam hystorias in q̄bus memineram: quæ uisa p noctẽ aliq̃n essent uigilanti bus euenisse ad uerũ. Tẽpus somnii pariter attendebã: i quo uisa haud quã q̃ solere falli dicunt: & uersiculus Flacci ẽt occurrebat: Post mediã noctẽ ui sus cũ somnia uera. Adiũxerat se mihi comitem Angelus Suessanus Pręsul fungtim ad equitans. Is sedulo loquebat: & hystorias nescio: nescio quas sui præsidatus quẽ Paulo ante in Flãminia gesserat recitabat. Ego hac una in cogitatione fixus: & silentiũ agens: nil auidius expectabã: q̃ domesticũ Pii quempiã p̃cedere obuiã: ex quo sciscitari uerã eius ualitudinẽ possem. Co ortus erat tunc imber uehemens: & ego alia q̃ credebat porta Anchonam intrabã. Igitur se nemo obuiã dedit: sed mox descẽdenti ad ædes: quæ mihi sub Episcopio paratæ erãt: pręsto est Senẽsis Ambrosius Aulicus Pii: unus oĩum attentissimus semp ad odorãda quæ fiant. Cõplexus est me facie præ ter solitũ tristi. Peto ab eo: ecquid de Pio nr̃o Ambrosi? Ille statim: Papiẽsis mi ingrauatus in diẽ magis eius est lãgor. Paulatim ab sumit: nec itegrũ mẽsem supfuturũ nobis existimo. Mora nõ iterposita ascẽdo ad Epĩum ĩspe cturus ipse: q̄d uerbo ille cõcẽderat. Intrãti cubiculũ subito iacẽtis Senis cõ cidisse facies tota est uisa: quã dies iã .xxx. nõ uiderã. Nescio cui quo pacto ex interuallo eandẽ rem intuentes rectius: quid auctum: quid immutatũ ue sit internoscimus. Ne illũ cõtristarẽ tristicia mea subito serenã faciẽ induos & ante lectulũ pedem osculaturus procumbo. Signandis supplicationibus

tunc operam dabat. Quiescere Referendarios: & tolli e medio omnia imperat. Rorantibus oculis complectitur me: atq; osculatur: moxq; supra uires spiritum gerens ita de nauigatione sua: & rerum gerendarum spe sermonem habet: ut qui prę desiderio ad horam discessus se uenturum non crederet. Diebus sequētibus Ducem Venetorum expectans: quem dolebat Anconæ non reperisse: supraq; .xx. diem post accessum suum tardare: comparari omnia ad nauigationē curabat: studium ĩ hoc uno præcipuum habēs. Confluxerat eo loci turba multa ex uariis gentibus: nō satis cōsiderate domo egressa. Etenim cum eos solos euocasset Pius peccatorum proposita uenia: qui uel annum: uel anni dimidium suo stipendio in exercitu militarent: decretumq; per orbem circūmissum ita haberet: Illi, tamen nescio quo incōsulto zelo compulsi ueniendum statuerant: credentes stipēdium ac uictum ministrante Pontifice non defuturum. Cum aūt nō inuenirent: quę sibi animis finxerant (neq; enim Pius unus alere tantum cōcursum equitum: ac peditum poterat) uenditis armis regrediebantur in patriā. Quorum nihil eminus misertus ille: ne oīno frustra uenisse se angerēt: decreti sui eos participes fecit. Erant uero inter hos: qui consideratius uenientes tolerare ad diē præfinitam militiā possent. Horum ergo traducendorū causa naues Venetorū duas dies iam multos ĩ horas singulas expectabat: sic enim illi facturos se ante receperāt: sed cū hæ diutius tardarent q̄ oporteret: qui supfuerant cruce signati more impatientes cateruatim abibant: ita ut non multo post appulsis iam nauibus miles non supesset: qui illis posset imponi. Ea res causę quoq; plurimū accelerandæ mortis Pio dedit: dolente eo ac supra modū tristante: q; retineri in eam horā non potuissent. Interim nunciis: ac lrīs Ragusianorum certior factus est Turchum magno exercitu nō longius .xxx. milibus passuum a Ragusia cōsedisse: misisseq; ad magistratū legatos: qui dicerent: nisi triremes instructas quas ea ciuitas collatura ad bellū erat: actutum subducerent: imperatosq; obsides traderent: ac tributū in annos singulos penderent: ad eorū se mox oppugnationē uenturū. Nunciabatur quoq; quosdā leuis armaturę milites in eorū agrum prædandi cā excurrisse: in ciuitate uero non satis frumenti ad perferendā obsidionē haberi: & militibus esse opus: qui in defendendis mœnibus usum haberent. His nunciis pmotus Pōtifex sagittarios pene oēs ad custodiā corporis aň ascriptos Ducibus ac tribunis nauigare subito Ragusiam iubet: frumentūq; imponit: quantū ad primam necessitatē satis esse putaret. Litteras quoq; addit: quibus illos cōsolabatur: & spem subsequentis præsidii dabat. Ipse accersiri ad se statim Ioannem Cardinalem sancti Angeli iubet: quem (ut diximus) propositi sui studiosum habebat. Hunc præsente me consulit quid nam agendum

censeat si obsideatur Ragusia. Ille ut erat semper ad opus Dei accinctus: nihil deliberando cunctatus ibo inquit ego hac nocte cum triremibus quę in portu instructę sunt: & uel obsidionem adiuuante Deo dissoluam: uel territis oppidanis spem atq; animum addam. Et quid inquit Pont. connauigare tecum me prohibet. Frater consilium est si obsessum illuc ueniat Turchus: cum quibus potero triremibus eodem sine mora cōtendere. Ciuitas ad primum littus maris est posita natura: & manu ęgregie communita. Eadem quoq; portu abluitur. Multa ad bene agendum facultas ostenditur. Inuehi in urbem sine periculo possumus. Sola praesentis Pontificis opinio Turchū poterit ab obsidione repellere: cōmeatuum alioquin inopia in locis asperis laborantem. si consilium comprobauerit Deus fama haec in omnem partem uulgata christianorum mentes ad nos sequendos inducet: concipientes ex foelici principio uictoriae reliquū. His cū assensisset Ioānes: ego miser carnē magis q̄ spiritū sapiens piū hoc propositū summopere dissuadebam. Non quia euentura nō crederē quae illi proponerent: sed quia in fragili corpusculo febre: ac doloribus fatigato nauigationem illam finem uitae futuram uerebar. Contendebā igitur argumentis multis: sed euincere mentes non poteram in Deum sine metu mortis spectantes. Confirmata inter se ꝓfectione: imperat Pius magno studio militem cogi ad triremes imponiq; necessaria omnia: quibus ad primum obsidionis nuncium soluere possent: Verum quatriduo post nunciato recessu hostium diuina benignitate parcendū consilio fuit. Interea dum Venetorum Dux a Pontifice expectatur: perurgens langor usq; adeo inualuit: ut parum uitae superfuturum Medici dicerent. Premebatur dies & noctes non doloribus modo: sed duabus etiam febribus: quarum altera concepta in uenis cessabat nunq̄: altera ex interuallis recurrēs magno ardore: uelut flamma membra absumebat. Haec mala ingrauabant aestus continui: qui Iulio & Augusto tam uehementer intenderant: ut nocturnis & diurnis horis ciuitas uideretur. Re igitur ad extremam prope desperationem adducta: tandem Venetorum classis: quae Ducem eorum uehebat: pridie idus Augusti non multo post ortum solis a longe conspecta est equatis uelis procedens. Duodecim numero triremes erāt rebus ad bellū omnibus aegregie praeparatę. Hoc cognito Pius subito suas & ipse triremes: atq; omne genus nauigii: quod esset idoneum adornari magno studio iubet: atq; obuiam Duci exire: Cardinalibus. v. Pōtificali quadriremi impositis: qui eum aduenientem exciperent. Processum cum omni apparatu ac pompa est: tam a Patribus: Praelatisq;: qui Pium sequuti erāt: q̄ a magistratibus anconitanis. Cū ad trium fere miliariū classem Venetam in conspectu haberemus subito illi uela demittentes (quod esse signū nauigā

Dux Venetorum Anconam.

tium ſolet cum reuereri digniorem claſſem uolunt) remis conſurgunt: ac ut q̄ bene inſtructas adducerent: qui pugnę ſpē oſtentarēt: iubent tanquā ſi inituri prœlium eſſent: armatos a prora & puppi: & lateribus collocari: atq; omnifariā tela & tormēta cōcedi. Mox uero ut illo uentū eſt ut cōtingere triremes ſe mutuo poſſent: ſublato clamore: & armis ad certaminis oſtentationē concuſſis: tormentiſq; per inane emiſſis: ſpectaculū iucundiſſimum prębuere. Pius ea die q̄q̄ ita affectus ut diximus: cernere & ipſe pompam aduenientium cupiens ad feneſtellam cubiculi: quæ in mare: atq; in portum deſpiciebat: nō ſine labore deferri ſe imperauit: ibiq; obuias claſſes aliquandiu inſpexit. afflictari rurſum incipiens: quod ea iam ualitudine nō eſſe ſe intelligeret: ut pro deſiderio connauigare illico poſſet: ſalutato Duce: a quinq; quos diximus: Cardinalibus diſceſſum utrinq; eſt. Neq; enim propter peſtilentiam: quæ magnis detrimentis ciuitatem premebat: aut deſcēdere ipſe ex quadriremi uoluit: aut quenq̄ ex ſuis ueneti are Anchonam: Neceſſariis antea communiti in portu ſe continebant: triremibus ad ancoram deligatis. Nocte quæ ſecuta eſt attenuatus multum eſt ſpiritus Pii: & uox pene conſumpta: Propterea Ducem: qui uenturus ad colloquium erat audire altera die non potuit: ſed diſtulit in ſequentem: expectans num ſuſcitationem aliquam uirium Deus concederet. Verum in horas ſingulas deterius ſemper ſibi eſt factum. Profeſtus Dies ille erat aſſumptionis Matris Domini in cœlum: quo die conuenire in eccleſiam ad ſacrum ueſpertinum Romanus Pontifex cum patribus ſolet. Hoc cum impleri per illum non poſſet: nihilominus per Patres eſt factum. Perfectis ſolemnibus ueniſſe iam horam ſuā Pius intelligens: qua reddendus Domino ſpiritus eſſet: conuocari fratres in cubiculum iubet: atq; his ingreſſis: & ſi ad loquendū iam erat inualidus: tamē morientibus ut poterat: atq; interruptis uocibus nos appellās. Fratres iqt dilectiſſimi: uidetis quo adductus ſum. Hora mea iam uenit. Deus hinc nos euocat. Morimur in fide Catholica: i qua & uiximus: nihil habētes a Romana ſede diuerſum. pro quibus creditis ægimus i hanc diem quod potuimus. Nō pepercimus laboribus ullis atq; periculis. Bis caput noſtrum obtulimus ad cōmunē ſalutē. Perficere quod ultimum cœpi: poteſtas ultro nō eſt. Reliqua ueſtra ſunt. Curate uos opus hoc Dei: nec ſinite per negligentiam labi Chriſtianæ fidei cauſam. Ideo uocati in eccleſiam eſtis: ut ſuis temporibus illi opem feratis. Memētote officii ueſtri & Deū attendite: qui contēplator eſt omnium: retribuitq; ſecundum opera noſtra. Fideli miniſterio & creuit: & progreſſa eſt dignitas ueſtra. Vtiq; per fidele miniſterium eſt retinenda. Quærentes quæ ueſtra ſunt nō quæ Ieſu Chriſti: illam retinere diu haudquaquā poteſtis. Summite queq; ex hac ho

ra communis patrimonii curam uideteq; ne detrimentum accipiat. Studiū hoc omne patre decedente Filiorum esse oportet: nostrum dum licuit fuit. Porro autem Fratres in Cardinalatu nostro ante: post in præsulatu: ad quē nos elegistis conuersati uobiscum annos plures sumus. Conuersatio nostra sine peccato esse non potuit: ex carne enim sumus. Offensus nimirum ali / quando Deus est: offensa & charitas uestra. Pro iis: que in Deum peccaui mus: ipse qui pius: qui omnipotens est: nostri misericordiam habeat. Pro iis uero quæ in uos: rogamus dilectissimi nostri ut placatis animis morienti sit uenia. Eos autem: qui uel famulati sunt nobis uel nostri sunt generis: si se dignos præstiterint: commēdatos habete. Valete iam. Pax Dei: & cœlestis gratia uobiscum sit. His ęgre & cum lachrymis enunciatis: tātus subito pa trum: qui lectulum circumstabant: coortus est fletus: ut diu præ gemitu lo qui uerbum nemo posset: atq; hora singulorum lachrymantia cernerentur. Tandem Bessarion. Cardinalium primus pro omnibus uerba fecit. Indo luit casum in quem erat adductus: nō sui tātum causa: quem lachrymabile erat deficere: sed magis Christiani populi: qui tātum salutis auctorem amit teret. Laudauit pontificem: & preclara eius in præsulatu opera: agens iden tidem gratias q; etiam suprema hora salutaribus monitis communem rem adiuuaret. Orare se Deum dixit patrem misericordiarum: ut sic affecto & iacenti salutem tribueret: Verum si propter peccata superstitis populi esset migrandum: mansura ī animis nostris sancta eius precepta: daturosq; operam filios: ut nec publicę Christianorum res: neue priuatę Ro. ecclesię detrimentum acciperent: quam autem ueniam poposcisset. humilitatis suæ non erratorum esse confessionem: Benigne omnes atq; indulgenter habitos semper: nec querelam aduersus eum extare: suorum quoq; quos commen dasset: gratam apud omnes futuram memoriam dixit: docēs q̄ charus esse deberet uel sanguis: uel contuberniū eius qui tantum de Christianis: & de Ro. sede meritus esset: Postulare autem singulos fratrum: ut postremum piumq; benedictionis suæ munus mansuris relinqueret. Post hoc responsū iterum consurrexit fletus: & contristatio cordium multa. Pont. manu e pal liis paululum eleuata osculandam eam omnibus prębuit: flens ipse & flen tes alios intuens. Nos manu appręhensa atq; ante lectulum procumbētes: sigillatim ueniam precabamur erratorum nostrorum: supremumq; oscu lum patris capiebamus. Quibus ille misericors ignoscat Deus & spiritum rectum confirmet. Ac simul benedicens fratribus dimisit eos a se. Biduo an te admonitus a Medicis in omnem casum uitæ uel obitus habendā supre mam rationem animæ esse: Domini sacramentum: quod celebribus semper diebus ualens summebat: etiam tunc magna mentis religione accepit: tun

Cardinalis Nicenus ad Piū p oibus

dens pectus ad singula:& flens:& peccatorem se confitens indignum communicatione tanti mysterii. Repetere illud mane sequentis diei optabat in ampliorem salutem:in honoremq; beatissimæ Virginis cuius assumptionẽ sciebat instare. Hanc enim ab adolescẽtia peculiari quadã pietate coluerat: hancq; uitæ Ducem:& actionum habuerat. Nobiscum aliquando familiarius loquens:recẽsensq; anteactę ętatis cursum:credere dicebat:quia tantũ huic matri se deuouisset:ab Epidimia semel:a lœtalibus lãgoribus sæpe:nõ nunq̃ ex manifestis uitę periculis ereptum fuisse. Omnem deniq; successum dignitatis:& rerum huc referebat: Propterea templum illud pientinum mirifici operis a fundamentis extructum: suisq; manibus consecratũ fuisse. Solamen ergo hoc animi pręcipuum expectabat:ut intra cubiculum (quãdo in ecclesia iam non licebat) solemne sacrum cantari audiret: ac tanq̃ supremum uale in religionis ministerio cum fratribus ageret. Optabat autem sicuti mos erat per Cardinalem id fieri:meq; unum delegerat:qui diuinis his operatus confectum Domini sacramentu m rursus porrigerem. Instituerat etiam ut patres adessent reliqui:ueteriq; instituto cætera seruarentur. Comparatis igitur ad peragenda hæc omnibus ecce inclinante iam sole inclinare & ipse admodum cœpit:ut non procul a morte iudicaretur abesse. Confestim itaq; sacramenta reliqua persoluuntur morientibus debita:sensu adhuc integriore:q̃ lingua. Nox ad primam usq; horam processerat:Cardinalesq;:qui eo conuenerant domos quisq; suas discesserant. Restiteram ego solus ex omni collegio: uolens quam patri pietatẽ debebam: etiam suprema hora persoluere. Mecum erãt præsules tres ex Pontificis familia: & ex sorore filius Andreas:& Lollius consobrinus fr:cæteriq; q adinterius ministeriũ cubiculi seruiebant. Circumstabamus omnes deficientem Senẽ lachrymãtes & mœsti: famulabamurq; morienti in eo quod ultimũ poteramus. Intuens uero ille i me oculo innuit ut accederem propius. Accessi statim. Voce itaq; iam consumpta:quæ auribus admotis audiri uix poterat:ora inquit pro me fili: peccator & enim sum. Simulq; ad crucem conuersus: quæ collocata ante oculos erat: non sine suspiriis iterabat: Miserere mei Deus:miserere mei. Et tu Virgo mater seruum deficientem nõ desere. Per misericordiam filii suscipe animam excedentem. Paulula deinde intermissa mora rursus in me dirigens oculos continuationem inquit sancti propositi memora fratribus:& adiuua tu quoad potes. Propiquant supplicia si Dei opus deseritis. Cum respondere temptarem multa:nec possem præ gemitu: dexteram manum: quæ eleuata in cubitum erat demittens supra collum:benefac inquit fili:orationemq; offer Deo pro me. Hoc illi ultimũ uerbum fuit. Loqui ultra non ualuit ob flemma profluentem: qua pectus iam & fauces erant cõ

pletæ. Legebantur ſine intermiſſione precationes eccleſiæ : quibus expiari
decedentium animæ ſolent. Ipſe ad audiendum attentiſſimus erat. Ecce ho
ram circiter tertiam inter legendum:tanta quiete ſpiritum domino dedit ut
conniuere non mori eum putares:protinuſq; ſine ullo ſenſu mortis excede
re. Hic tãto prȩſuli exitus fuit: atq; hic labores omẽs atleta fortis abſoluit.
Incertum morte ne: an uita fœlicior : qui ad ſummum pontificatum ſuffra
gio uirtutis perueniens : religioniſq;:& ingenii æternam gloriam conſequu
tus:mortem ſic nactus:qua ſi humana attendimus nulla ſublimior: ſi cœle
ſtia aſpicimus:nulla amplioris meriti contingere poterat. Mortuus pro ue
ritate eſt:& pro redemptione plebis opreſſȩ:offerẽs ſeipſum hoſtiam Deo:
relinquenſq; ſacerdotibus exemplum:quales eſſe pro ſuis plebibus debeãt.
Martyrium autem pene quottidianum paſſus eſt a die quo Burgundorũ
Dux Philippus miſſis oratoribus uenturum ſe ad Bellum : ſociumq; ſancti
operis futurum promiſit. Subito enim in omnem partem curam impertiẽs
fatigari amplius ſolito:ac uehementius cœpit:non remittens ad contrahen
da neceſſaria ne tempus quidem nocturnum quietis. Diuidebat per horas
ſingulas cuiq; opus ſuum rerum prouidendarum:perire huic cauſæ exiſti
mans quicquid eſſet momenti aliis impartitum. Cognoſcebat quoq; opero
ſam molem ſublatam humeris ſuis : ſub qua eſſet cadendum : ſi omnifariã
ſtudio difficultates undiq; ingruentes non ſuperarentur. Hæc animi anxie
tas labefactauit ȩgram alioquin ualitudinem ſenis : dum nec de alio cogitã
re:nec quietem capere:nec cibum ſine aſtãte cura ſummere poſſet. Compa
ratis deniq; omnibus iucunda ſpes aduenientis Ducis:quæ ſola ſpiritum ſu
ſtentabat : ubi in medio rerũ feruore defecit:mirum dictu eſt quantum non
animo ſolum ſed totis uiribus eſt conſternatus. Iudicabat:quod re uera ſa
pientes uidebant : illo non ueniente : maximam incœpti partem abrum
pi:laboremq; accreſcere:tum autem promiſſos orbi fructus detrimẽtis ma
ximis retardari. Acceſſerant præterea duæ dolorum faces: quæ animam in
cendebãt ad complenda incœpta ſedulo properantem. Altera q; ab eis len
te ac frigide adminiſtrari omnia ſentiebat:qui uel pecuniam pẽdere : uel ar
matum militem mittere : uel triremes ad bellum inſtruere ſtipendiis ſuis p
miſerant. Altera q; Anconam proficiſcens:cateruas regredientium cruceſi
gnatorũ quottidie habebat obuias: inermes: ac uacuas pecunia :qui:ut an
te dictum eſt:lege decreti ſui non obſeruata:temere iter erant ingreſſi. Ii ue
ro ad ſuos redeuntes culpaturi nimirum Pontificem uidebantur:ut tegerẽt
inconſulti motus ſui culpam. Tot ſingulis pene horis infigebantur cordi
uulnera:quot cateruȩ huiuſmodi obuiȩ dedebantur. Vidi ego aliquando eis
tranſeuntibus:faciem mœſti Senis ſic conturbatam:ut habendum in nego

cio:Medicis diceret lecticę uela demittere:ubi ex conspectę a longe eent. Complectar uerbo uno:Publicę Christianorum causæ uir Sanctus nō dee fuit.Sperans in domino supra uires animum gessit. Defuerant ei:qui deesse nullo modo debebant.Ipse cum omni constantia ad mortem contendit:& patienter passus est pro Christo Deo suo.

Igitur die : quæ sequuta obitum est : producto in templum cadauere : feretroq; solenni imposito:iusta a patribus uetusto more sunt persoluta. Inde Venetorum Duci (Christophorus Mauro is fuit) Senatus noster est datus. Appellandos enim de re publica patres ante abitum iudicabat.In eum cum uenisset:receptus in consessum inter duos postremos Dyacones Cardinales . amplissima oratione Pium laudauit :sic ut uerū pastorem eum fuisse diceret dignumq; successione Petri Apostoli.Obitū quoq; intempestiuum defleuit : quo non obscure intelligeretur conatus tantos interruptos esse:spemq; expectati boni magnopere diminutam. Commendauit Venetam rem consilii suscepti participem.Hortatusq; est eum legeremus Plebi dei Pontificem:qui uel ꝓsequeretur iceptum : uel se iam ecclesię incitationibus bellum ingressos collatis opibus adiuuaret. Cui orationi cum opportune responsum a Senatu esset : postulatiq; subsidii non incerta spes prębita:rogatus est insequentem adhuc diem esset Anconæ.Illo igitur ad classem reducto conuenere mox ad consilium patres: utq; animi in eos nostri prima documenta cognoscerent decretę illis sunt triremes instructę quę tunc in portu erant:recepta reddendarum fide si aut decretum non probaret suffectus Pontifex:aut Pii exemplo proficiscendum statueret.Hūgarorum quoq; Mathię Regis:cuius opera in præsenti bello maxime fidebant Veneti: quemq; adiutum pecunia cupiebant:ipsiq; aliquando adiuuerāt:duo de quinquaginta nummum auri:quæ apud Pium inuenta tūc sunt: concordibus sententiis data. Quibus illi decretis læti cum gratias amplissimas ęgissent:inde solu̇ētes Venetias reuecti sunt.Patres ad legendi curam Pastoris conuersi Romæ legendum esse constituebant:nonmodo quia collegę nonnulli propter senium uenire Anconam ipsi non poterant :sed magis quia sacris legibus ad id cogebantur: electionem fieri oportere dictantibus ubi Romana est curia.Curiam porro Romanā causarum tribunal appellāt:quod Pius ad leniendos de abitu suo Romanorum animos:apđ eos reliquerat.Maturandum autem multis ex causis:atq; iisdem grauibus iudicabat : quarum ille non in ultimis erāt: ꝙ noui quottidie motus diuersis ī locis nostræ ditionis nunciabantur: passimq; erat licentia quasi decusso iugo:quælibet in quemq; audendi.Nec antea habitura finem uidebantur : ꝙ uindex esset electus.Quędam ego ex his ad posterorum documentum non

inutiliter adiungenda huic libro putaui. Contenderat annorũ iam nonnullorum lite Firmanorũ ciuitas longe inter Picentes potentissima: uicinum ei oppidum: quod in alleis dicitur sui agri iurisditionisq; esse. Eam oppidani seruitutem constãter negauerãt: iudicioq; peruicerãt nil sibi rei cum Firmanis esse. In p̃sidem tantum prouincię Allensium cõmune respicere. Quã illi rem cum indignari magis: q̃ ulcisci: propter uiuum Pontificem possent: uendicare pecunia ius oppidi tentauere. Summam pergradem: missis Anconam ad Pium oratoribus: obtulerũt: sed ille amborum recogitans odia: timẽsq; ne Firmani potestatem nacti (ut est gens ad ultionem ferocior) cõtentionis recordatione imperium durius exercerẽt: auro pietatem antetulit. Cuius tamen ad tantum bellum præfecturæ: pro rei magnitudine summa erat inopia. Ab hac repulsi spe: quod ultimum ad conatus explendos reliquum erat: aggredi armis rem mox ut nauigasset Pius: clandestinis cõsiliis agitabãt. sed occasionem conceptam cum maturius mors: q̃ nauigatio obtulisset: nihil cunctati: altero ab obitu die: collecta raptim ex agris: ac ciuitate armatorũ multitudine que. x. miliũ fuit: infestis animis ad oppidũ cõtenderunt: magnaq; Alliensium parte in agris oppressa: protinus eodem cursu ad portas delati sunt: quas cum qui intus erant tumultu iam cognito illico præclusissent: in murisq; consisterent: facile a primo impetu fortunas oppidi defenderũt. Neq; enim in tam tumultuario accessu opportunum aliquid ad oppugnãdum potuerat comparari. In triduum iam extracta obsidione: Allienses ueriti grauiora: q̃ defunctis Pontificibus leuia esse soleant ad cogendum subsidium senatus imperia: tum autem maioribus in diem copiis: atq; operibus sese circumueniri uidentes de conditionibus cognoscendum duxerunt: quas sæpe oblatas: ne audiendas quidem in eam horã putauerant. Igitur earum constituendarum causa duo firmanorum: qui eo tempore præfecturam ciuitatis gerebant cum plerisq; armatis: qui non tam ad custodiã corporum: q̃ ad dignitatem magistratus essent: data ab oppidanis fide in oppidum recepti sunt. Illi uero arrogantius usi fide: dominatumq; iam afferentes: in uicina turri uexillum quod secum intulerãt parte admodum cõspicua erexerunt. Id spectaculum: cũ nostris moribus imperantium insigne sit: perq̃indigne tota alliensium multitudo accepit: fidens adhuc conditionum beneficio partem se aliquam iuris pristini retenturam. In cõmuni omnium dolore quidam (ut sæpe accidit) animo accẽsior ad deiiciẽdum uexillum armatus cõscẽdit. Custodes a quibus illud erat propositum: auelli nõ sinunt. Clamor utrinq; & concursatio fit maiore adhuc uocum q̃ telorum tumultu. Clauserant oppidani reliquę multitudini portas: casum direptiõis in differendis conditionibus ueriti. Etenim milites nostri quidam: quorum

in Firmano erãt statiua auidi prædæ ad delectum cõuenerant. Tum Dalmatę permulti qui in continentem nostrum traiicere soliti sunt:ac manuũ mercede inopiam tolerare:eodem congressi nil minus q̃ cõditionibus finiri motum optabant. Ii ergo circumfusi muris ut primum tumultuari interius senserunt suspicati cædem Firmanorum eam esse:sublatis & ipsi clamoribus irrumpere ad præsidium conabantur. Idem a ciuibus: qui extra manserant acrius (ut par erat) fiebat. Ardorem hunc adolescentis unius cędes in extremam pene rabiẽ uertit. Is enim dum audacius istat:atq; in ipsis portæ claustris aditum quærit ueruto traiectus:relatusq; ad suos miserandum spectaculum prębuit:eo quidem infestius: q; nõ obscuro loco natus propter ęgregiam etiam indolem multitudini erat charissimus. Tum uero uno annitentium impetu quasi ariete propulsa porta:ad prædam cædemq; oppido toto discurrunt. Miserorum Alliensium fortunæ (re aliter non cognita) diripiuntur. Incenduntur ędificia. Spoliantur ecclesiæ. Muri deiiciuntur. In totũ deniq; loci corpus ita sęuitur:ut nulla olim stãtis oppidi species reliqua fieret. Eorum uero:qui superfuerant cędi:pars nuda & lacera diffugit in proximas: pars ob pudorem facti Firmum compulsa est :ac publice sustentata. Ita oppidum florens:Romanę sedi semper fidele nullo adiuuante i oculis nostris ad internitionem excisum est. Hanc calamitatem altera apud fulginium excœpit magnitudine quidẽ non par: uerum improbitate longe superior: in qua non casus aut error:sed sola uoluntas ad crimen est referẽda. Præses erat eo tempore ciuitatis Frãciscus Patricius Caietanæ ecclesiæ præsul: Vir doctrina singulari ac uita: hunc iuste administrantem maior atq; eadem ægra fulginatium pars rebus suis parum opportunũ ducebat. Prohibebat enim rapinas:obstabatq; consiliis quę illi plurima aduersus Pium bello implicitum inibant quottidie. Dux seditionis erat Nicolaus quidam cognomento Taccha bracchianę in Italia factionis:nouarum sęmper rerum cupidus:in nullumq; minus q̃ in principem suum respiciens. Hunc olim Nicolaus quintus:inde Calistus .iii. huiusmodi quibusdã offensi:iusserant compręhendi: conuictumq; supplicio affici: uerum magnis deprecatoribus usus:ut nulli unq̃ malo patrocinium deest: repromissa animi sanitate seruatus est. Sed mox liber factus oblitus discriminis ad ingenium rediit. Amouere tũc præsidatu patricium contendebat uigilem actionibus suis custodem:eamq; ad rem studium omne contulerat. Simulatione igitur amplificandæ ciuitatis.xxx.ciues ex assensoribus suis ope satellitũ creari curat: atq; iis potestatem permitti quę a pręside proxima esset:ipse in numerũ hunc allectus oratorem se atq; alterum conspiratorẽ decerni ad Pium curat: quorum legationis summa esset:petere magnis precibus ciuitatem patricio prę

sidi successorem admodo mitti: q̄ & male iam administraret: & ferri a ciuibus non possent superba imperia. Seditionis huius certior factus Pius: simul iam Nicolao ob proditiones infensior: conniuendum in tanta improbitate non duxit. Itaq̄ mox ut peruenere ad se: Collega quidem cuius sperari adhuc sanitas poterat Fulginium remisso Nicolaum retentum intra molem Adriani asseruari grauius iussit: putans auctore mali abiuncto conspirationis reliquum negocio non magno ad officium rediturum. sed facile patuit quanta in conceptis malis aliquando sit pertinacia: nuncio de uinculis Nicolai accepto: aperta iam contumacia a praeside: paucis exceptis discedunt omnes: eiusq̄ detrectāt imperia: ulturi nimirum armis si quid contra grauius tentaretur. Interminationibus agebat ex longinquo Pius: conabaturq̄ ad obsequium male sanos reducere. Sed cum nihil assidua cura succederet: anconitano mox itinere Fulginium uenieñs: ne impacata ciuitas linqueretur: duo de triginta ciues seq̄ sese uicinum Assisiū iubet: quorū quidē ptē contentionis auctricē esse cognouerat. His cōparentibus atq̄ in arcem perductis: Filii inquit q̄ iustum praesidem quem sana pars ciuitatis colit: ad libidinem uestram non sustuli: deficere coniurationibus a me uoluistis. Imperaui saepius dicto essetis audientes: quietemq̄ ageretis: superbia maiore an perfidia imperia contempseritis incertum est mihi. uocati hanc ob causam huc estis: pertinaciae nimirum luenda est poena. quam tamen meorū morum q̄ uestri facti malo similem esse. sanguini & fortunis ciuium parco. Mulcto ex uobis tredecim meo delectu: relegatione locorū quę cuiq̄ monstrauero. ac simul loca ipsa: & damnatos pronunciat. Hi uero in fletum conuersi protensis ad Pium manibus poenam suppliciter deprecabantur: orantes identidem: ut quos nuper appellasset filios: eorūdem poenitentium peccatum ignosceret. Preces ex adiutae lachrymis cum silente illo nō intermitterent: mollito iam ad pietatem afo: cui natura erat obnoxius: ergo inquit arbitrii mei per lachrymas uestras esse nō licet: hic quoq̄ si resanescēdi uoluntas est de indicta poena multum remitto. Relegationis locum deligite uobis quo cuiq̄ commodum ē. Seueritati longinqui soli iam parco. Hāc facilitatem: cum magno illi beneficio ducerent: gratiasq̄ aduoluti pedibus agerēt: uillam quisq̄ suam ciuitati proximam ad mulctam delegit. Quieuere inde fulginatium res dies complures: sed post paulo obitu nunciato prioris peccati simul & recentis ueniae obliti: ad sequiēdum in publicam potestatem se comparant. Praeses eo tempore per aestum anni qui maximus erat: Nuceriam sui pręsidatus montanam urbem secesserat. Pro pręsidem reliquerat Nicolaum Bectonium Pisanum doctrina iuris isignem: qui necessaria muneris, cum opus esset obiret. Igitur relegatorum propinqui: implora

tis iis qui ex triginta delecti antea fuerant: priuato consilio simul conueniunt: contemptoq; imprimis decreto Pii reuocant in ciuitatem emissos. Quibus reductis: ad perniscēda facinoribus omnia furorem conuertunt. Ministrum Banfelli (id publici custodis est nomen) documenta quædam ad ærarium perferentem: inuentum in foro gladiis confoderunt; spoliatumq; & exanimē abiecerunt. Rixa inde cum magistratu cōmissa: qui ex curia ad tumultum egressus deponi arma iubebat. quendam his comitem graui uulnere affece runt: ipsumq; magistratum in fugam uersum ad curiam usq; telis sunt insecuti. In eius uero limine Siluium iureconsultum collegii tunc Principē non ueriti sunt pilo appetere. Eadem concitatione ad prætorium uersi: in quo clausis ianuis: communitisq; fenestris Propræses se cōtinebat: cum non faci le expugnare id possent: uererentur autem ne a Præside audita re ex uici nis locis immitterentur præsidia: data salutis fide in potestatem illum accipiunt: qui ut ad primum in Curiam ascensum peruenit bipenne a tergo ictus subito concidit: stratusq; undiq; laceratur. Paululum adhuc spirans a sacerdotibus uicinæ Ecclesiæ: quæ prominet foro in eam defertur. Confluente ad spectaculum multitudine: ambigentibusq; plerisq; lœtalia ne ea essent uulnera: Tubicen magistratus noxæ olim ab il lo conuictus: leuiusq; q̄ facinus postularet damnatus: gladio districto per circunstantem turbam ad semianimem penetrans: ego inquit uos ambiguitate hac eximā: simulq; refectis ceruicibus: quod reliquum uitę erat inter altaria effigiesq; sanctorum confecit. ad prętorium inde regressi ut pa ribus exemplis Banfellum acciperent: cum non inuenissent: fortunas prę sidis: ac suorum omnes: quę ad reditum conditę seruabantur: ingēti auaricia diripuerunt: nil reliqui uslibi permittentes. Ex eo prætorio Banfellus accœpto tumultu: in cōiunctam mulieris fulginatis domum postico quodam effugerat: arcaq; inclusus exitum fortunę trepidus expectabat. Eas latebras Satellitum unus argumento quodam coniiciens: circūuēta blandiriis mu liere: & repromissa latentis salute (ut est credulum semper mulierum ingeni um) ad arcam deducitur: ea aperta prodire miser iubetur. Deprecāte illo & lachrymis uitam petente animum ꝓditor facit: affirmans salutem mulieri indici repromissam se protinus præstaturum. hortatur tamē in prætorium: quod ea hora uacuum scirent: se comite redeat. De mulieris enim domo sus pitionem conceptam dicit: qua & ipse adductus illuc primus accesserit: re liquosq; affuturos nō multo post pertimescat. Rediit in prætorium his sua sionibus Banfellus: uilibusq; stramētis ex cubili quodam a fulginate occu litur: Cuius fidem ut gratitudine aliqua constantius retineret: quicquid pecuniarum anni illius emolumento collectum inopi erat: proditori est elargi

tus: abiit ad consatellites ille præsenti præda lætus: & futura mox cæde: locumq; latebræ indicat. Cursu ad infœlicem contendunt: stramentisq; depulsis tendētem frustra manus obtruncant. Inde spirantem adhuc ex proxima cubiculi fenestra in forum deuoluunt. Die toto cadauere ad spectaculum relicto: postridie nullo religionis penso in eundem quo bestiæ abiici solent locum extra portas traxere. Ad priuatas quoq; inter se molestias eadem progressa licentia est. Fuerat menses nonnullos inter senem fulginatem contentio perspectæ modestiæ ciuem: quendamq; ex crassatorum cohorte perditæ famæ hominem: pro sene apud Prætorem iudicatum bis erat. Tertia pronunciatione expectabatur finis iudicio ille igitur præuenire gladio damnationem iudiciariam cupiens: adducto secum speculatorum cuneo senem inopinantem aggressus manu sua confecit: uitæ & liti una impietate finem imponens. Huiusmodi passim erant satellitum opera. At triginta uiri similia quædam in curia molientes: tres imprimis ciues quos sensisse cum Pontifice cognitum erat: rogatione tumultuaria relegarunt: tanta proficiscendi imposita necessitate: ut direptionem minitarentur priuatarum rerum nisi e uestigio illo abiissent. Quam ad rem uexillum quoq; ciuitatis proferri & in foro statui edixerunt. Illis itaq; cedentibus mulctam insuper aureorum octingentorum adiiciunt. Exigendam domesticarum rerum iactura: nisi horarum trium spacio ad se essent relata. eam necessarii illorum ad seruandas fortunas ex priuata pecunia illico contulerunt. Vulgo hæc pœna non ciuibus modo: sed agricolis quoq; ut quiq; fideles præsidi fuerant: pari seueritate publice indicebatur: & priuatim quoq; sine ullo triginta uirorum imperio plæriq; per hunc modum suo compendio seruiebant. Post hæc de mutanda administrationis forma: atq; ad libidinem conuertenda decernunt. Arculam curiæ in qua asseruari magna religione sortes magistratuum solitæ erant: quæq; ex delectu bonorum ciuium fuerat instituta: proferunt in medium fori: ac quanq̄ matris Domini ipsiusq; lactentis Domini pictam imaginem contineret: insigneq; præferret Romanæ Sedis: materia circumposita acclamante seditiosorum turba incendunt: Ipsiq; ex suorum numero nouam conficiunt: In qua quidem: ut quisq; crudelitate insignis erat: ita maioribus est renunciatus suffragiis. Prætorem deniq; iuridicundo: q̄ a Pio datum cognouerant: nondum muneris expletis mensibus: negata etiam mercede abscedere q̄primū Fulginio compulerunt. Per idem tempus sub Ocriculo quoq; non leui detrimento tumultuatum est. Oppidum erat Xenodochii Romani sancti Spiritus in Saxia haud sane magnum: cæterum opportuno loco inter

Tybrim & Ocriculum situm: quod ad circunstãtis agri custodiam magis q̃ ad habitandi commodum paucis incolis tenebatur. Campouaro illi erat nomen. Vicini Mallianẽses de quibus ante retulimus: eum agrum sui esse territorii asserebant: eo contentiosius liti insistentes: q̄ in collibus positi: angustioribus per plana pascuis alendo pecori utebantur. Carr pouarenses custodes nunc in sua transgressos pastores armis arcebant: nunc ad satisfa tionem illati damni pecus intra muros oppidi auertebãt. Quibus ex rebus accreuerat in diẽ magis utrorumq; contentio. bona autem pastionis illius pars ocriculanis pecuariis erat locata: ueteribus Xenodochii amicis. Itaq; morte Pii libertatem Malleanenses ad facinus nacti: in planiciem populari ter noctu descendunt: Pastoresq; ocriculanorum silentio comprehensos cum gregibus Mallianum compellunt: Veriti ne si ad suos illi mali nunci um pertulissent: demisso ocius subsidio: cum detrimento cogerentur absce dere. Porro autem eadem taciturnitate ad oppidum delati schalis in mu rum euadunt: oppressisq; uigilibus in potestatem omnia redigunt. Emine bat in eius medio præalta turris ad arcis speculæq; officium: cuius per eos dies uni tantum credita erat custodia. Illam ergo Mallianẽses summa ui ex pugnare adorti: cum obfirmatis aditibus non facile possent: fumo ingenti excitato custodem ad deditionem liberam compulerunt. Direptis itaq; om nibus Mallianumq; missa præda: ne is locus in posterum ad peruaganda passim omnia impedimento esset: funditus euerterunt. Descendentibus ab Ocriculo ad Tyberim ad dexteram uiæ id oppidum est. Nos in urbem re deuntes eam calamitatem ante oculos habuimus. Itinere ab hoc loco dieí unius similia quedam inter uicinos sunt intellecta. Ioannes Baptista Toparcha Stabiæ: militaris homo: & audax: cui rapto: quam parto ui uere consuetius erat: inimicicias cum Pandolpho Sabello ueteres exerc cebat. Ariano is tunc imperabat non ignobili oppido. confinem To parchiam inter se ambo habebant: sed Pandolphus ingenio mitti: at q; ad iniurias opportuno perferre quidem eas malebat: q̃ tedia con tentionum subire. Igitur Ioannes Baptista licentia dierum interponti ficatus ad uexandum hunc usus: latrocinali equitum turma: quorum nonnulli ab Euerso Anguillaria ex suis copiis additi erant: in agrum A rianensem impetum facit: diesq; continuos decem omnifariam conue cta præda: quicquid etiam in uinetis uuarum fuit immatura uindemia abripuit. Quattuor inde Arianenses capita ex uulneribus cruentatos per ludibrium ad Pandolphum remittens: renunciate inquit quattuor me illi nunc Cardinales creasse: Alludens uidelicet ad rubra pilea nostra: sed mox octo alios his additurum, unumq; etiam acceptum insignius

ut ad Apostolorum Saluatorisq; numerum:sit etiam Ariani cum suis cardinalibus Pontifex. Deniq; obsessis undiq; uiis: curialium plurimos ex Ancona regredientes pulsauit: atq; diripuit. Cardinalibus uero sese e siluis ostentans irrogatas a Pandolpho contumelias: & si Deo placet: uim quoq; illatam uociferationibus lamentabatur: Iis alludens uidelicet quorum æstimationem ob ueterem horum temporum impunitatem nihil timendam sciebat. Inter hos casus ne in Sabinis quidem satis habita quies. Ademerat triennio ante Pius Iacobo Sabello in ea familia Principi: oppida septem Toparchiæ suæ non ultima: q; is ad Andegauenses deficiens: illorum ad se accersito præsidio: quicquid a Palumbaria ad portas urbis intererat agri assiduis excursionibus infestum habuerat. eorum oppidorum quod potissimum fuit: Donadeum nomine: collegio sacerdotum basylicæ Petri immune: ac liberum dedit. Reliqua ne ad circunstantes Toparchas nouo iterum urbis damno redirent tribus honesti ordinis ciuibus uedidit: Georgio Cæsarino sedis Notario: Marcello Rustico ab epistolis secretario: & Lelio ualleusi consistorii Apostolici aduocato. Adiere ii uenditorum sine lite possessionem: possederuntq; ad obitum Pii summa Romani populi: & subditorum etiam gratia. Verum eo defuncto Gentiles Sabelli: quibus alioquin deb'ta fuisset hereditas (fratres ii duo erant Marianus: & Franciscus) præuisa in eum euentum consilia sine mora exequuntur. Georgium ad confirmandos popularium animos circueuntem oppida in itinere adorti paulominus comprehendere. Refugientem in uicinum castellum oppidum: cui deodato est nomen maioribus contractis copiis obsederunt: resistentem timidius in deditionem cum oppido accœpere. Equi porro turmalis impositum clunibus: q̄q̄ Sacerdotem: & senem: ac cicladis honore insignem: cum contumelia non incommodo tantum: Palumbariam perduxerunt. Vbi ad electionem Pauli carcere maceratus: non ante dimissus est: q̄ ad uictoris arbitrium chyrographum dedit: quo mentiens cogebatur obuenientem oppidorum partem uenditam a se Sabellis fratribus esse: miliaq; auri nummum duo: precii noīe ab his persoluta. Marcellū autem: & Lelium conati sæpius hiisdē artibus circūuenirī irrito sp̄ iccepto uix quieuere. Talia quedā plerisq; in locis nostri dn̄atus eodē tpe acciderūt: quę licet non leuia fuerint: aut mediocris audaciæ tamen ne in eis commemorandis cum uolumine tedium crescat libenter obmitto: satis compertum habens ab sola impunitatis spe: solere hæc prouenire. Patres quidem paucis illis interpontificatus diebus creando successori intenti: non sat apud subditos auctoritatis habent: atq; imperii. Ideoq; uindicant nihil. Creati uero Pontifices prima statim studia ad gratiam conferunt: famamq; clementiæ. Recentes uo

xas depræcantibus facile condonant. Multa magnis intercessoribus permittuntur. Ipsi etiam nescio quo fortunæ incommodo: alienis ut plurimum in defunctum animis ad Pontificatum perueniunt. Actionibus ante actis obtrectant: iniustaq; administratione accidisse ea contendentes. Se ipsos propemodum excusatores facinorum: non indultores tantum ostendunt. Quod uero indignitatis ultimum est: damna etiam passis: iniuriasq; suas deflentibus benignitate uerborum magis q̄ satisdatione subueniunt. Ita fit ut ad omnes semper Romanorum præsulum casus impunitate proposita: calamitatibus uariis intra ditionem ecclesiæ confligatur.

Iacobi Cardinalis Papiensis Cōmentariorum Liber Secundus.

Eptimo igitur die postquam Ancona discessum est: reuersi in urbem patres sunt: & cadauer Pii templo diui Petri illatum: sepultumq; in Andreæ Apostoli cella: quam ille uiuens pulcherrime adornatam: ossium suorum: & sancti capitis tabernaculum esse uoluerat. Conuocati postmodum in ædes Ludouici Cardinalis Aquilegiensis sunt: qui Camerariatum Romanæ Sedis tunc obtinebant: quo in loco dissidere inter se non mediocriter inceperunt de loco ad conclaue eligendo: contendentibus nonnullis ut intra urbem ad ædem Mineruæ: plærisq; ut in Vaticano iuxta antiquam consuetudinem statueretur. Dissensionis uero præbuit causam Adriani moles nondum collegio tradita. Antonius ex sorore Pii filius Vicariis custodibus illam tenebat: aberatq; ipse tunc Celani: quæ Marsorum est ciuitas. sentire uero cum Vrsinis proceribus putabatur: quorum factio plærisq; patrum erat suspecta. Illud quoq; proponebatur ad metum: ne si Pontifex Ferdinando Aragonensi non gratus eligeretur: prohibiturus esset Molem restitui. Gener quippe eius erat Antonius: fortunæq; omnes suę defuncto auunculo in illum respiciebant. Qui ergo metuenda hæc affirmabant inter medios Romanos eligendum esse aiebant: apud quos tuti ab omni contumelia præstarentur: augentes formidinem de Mole: negantesq; uel ad nouendiale sacrum: uel ad conclaue se āte ituros: q̄ redditā Molis custodiam intelligerent. Transeundū uociferabant per angustias pontis: & sub turribus cōmunitis: ubi facile eēt quēq; nostrū sublatis chatenis cōprehendi: admoneri nos pontificiis legibus liberā electionē oportere esse: nec

ulli obnoxiã metui: eã aũt totã tolli, arce supiminenti nõ reddita. Qui uero
aliter sentiebant putantes formidinem confictam esse: magisq; ad ambitio
nem: q̃ ad cõmodum pertinere: Vaticanum respondebant antiquã Pontifi
cum sedem esse: in eo decentius q̃ alibi de cõstituendis successoribus agi:
Antonium cum arcis custodiam accepisset: Pio iurasse fidẽ q̃diu uiueret:
eo defuncto Cardinalium collegio illam seruaturum cum requiretur: non
dum repetitam esse: nec oportere mentem iuuenis ante damnari: q̃ nosci: In
credibile uideri eum qui tanta beneficia a Romana Sede tulisset: propter
Vrsinos: aut Regem uelle facinus tam ingratum admittere: Esse hic fratres
eius duos germanos: alterum Cardinalem: alterum priuatum: ambos ue-
ro in Collegii potestate: non usq; adeo amentem illum futurum: ut chario-
rem sibi Adriani molem putet: ad quam nõ possit accedere: q̃ fratrum duo
rum salutem: qui Romæ tanquam certa pignora tenerentur: Ad hæc au-
diri quottidie custodum uoces pleno studio ecclesiam inuocantium: quam
non inuocarent si aduersam Antonii mentem cognoscerent: Futurum bre-
ui: ut ille nostris acceptis litteris missurus sit: qui molem uel patribus: uel
nouo Pontifici reddat. His itaq; atq; aliis Cardinalium pars maior ad Va
ticanum inclinans dissentientes traxit ad se. Igitur celebratis exequiis: &
conclaui iam constituto: sexto calendas Septembris: qui fuit annus a Chri
stiana incarnatione millesimus quadringentesimus sexagesimus quartus:
recluserunt se omnes ad nouam electionem in anteriores Pontificiæ Vati
canę aulas. Custodiæ primæ: & quæ proxima patribus fuit: præfuerunt epi
scopi decem: qui scrutarentur singula: quæ uel cibi: uel alterius rei causa in-
ferrentur ad eos: differentesq; eligere: decretis patrum: ad maturandum ar-
ctarent. Secundæ Oratores regum principumq;: qui Romæ inuenti tunc
sunt. Tertiam autem: quæ ultima erat prętoriani milites asseruabant. Diem
quæ secuta ingressum est totam formandis legibus impendere ad sanam
Pontificum administrationem maxime necessariis: quibus patrum quisq;
subscribens iureiurando uotoq; promitteret obtemperaturum se illis: si ad
Pontificatum assumi ipsum contingeret. His constitutis ad electionem pro
cedi est coeptum: cuius solennitatem seruari hanc uidi: Mane patres om-
nes induti palliis a summo deorsum apertis: quas croccias uocãt: in cellam
beati Nicolai: quæ ad dexteram primæ aulæ est silentio conuenere. Ibi diui
na spiritus sancti p Custodẽ sacrarii Apostolici rite sunt celebrata, quibus
absolutis suo loco disposuerũt se p subselia. Quisq; quos decreuerat eligere ĩ
codicillo añ descripserat: hũcq; suo annulo obsignarat. Inde tres tm̃ ex pri
bus ad altare ascẽdẽtes: primi uidelicet iter Episcopos: p̃sbyteros: atq; Dya
cones: calicem sacrificii in quo ea die fuerat consecratum: ad medium alta

re constituentes custodes ipsi omnium astitere: atq; inspectores. Posthęc eo dem ordine processerunt reliqui: atq; ante altare in genua procidentes codi cellum sigillatim in calicem demisere. Id uero postq̄ ab omnibus factum est: Tres illi quos diximus: calicem ipsum ad cæteros inferius consedentes sublatum altius retulere. Consistentesq; in subselliorum medio: unde & spe ctari: & audiri a circūstantibus possent: numerarunt mox codicellos: quo rum ut cōuenisse numerus inuentus est. singuli ab Episcopo aperti: & lecti: proximo Dyacono pronunciãdi traditi sunt. Patrum quisq; papirū tenens: ac pugillare: quem quiq; elegerant suo chirographo annotabat. Solent car dinalium partes duę ueteri decreto pontificem facere. Qui numerus si ex co dicillis non adimpletur: liberum est cuiq; quem uoluerit patrum non ele/ ctum a se scripto: uoce: eligere. quæ electionis ratio uerbo nostræ cōsuetudi nis accessus dicitur. Inauditum uero est præsenti: & maiorum memoria quē piam ex solis codicellis electum esse. Vocum accessio conficere totum opus est solita. Igitur omnibus legitime obseruatis duodecim Cardinales inuenti sunt: q Petrū tituli sancti Marci: ex codicello eligerēt: ãnos quadraginta & octo natum: Venetum natiõe: & in Barborum nobili familia ortum. Duæ tantum uoces ad complendam electionem uidebantur deesse: cum subito patres alii quattuor uno ferme momento ad reliquos accessere: tanta qui/ dem celeritate: ut dubium apud nos fuerit: cuius esset uox prius audita. Car dinales etsi superare ad perfectam electionem suffragia intelligebant: iamq; pro Pontifice habebatur Petrus: tamen ut unus omnium esset consensus: exquiri sigillatim eligentium sententias uoluerunt. Bissarion itaq; Tuscula nus Episcopus: primum in collegio locum habēs: unumquemq; ordine ap pellans: rogauit num ea placeret electio. Cum uero ab omnibus prona as\ sensione placere respōsum esset: conuersus ad Petrum: Patres inquit hi te in Pontificem elegerunt: & ego omnium nominibus rursum te eligo: id agens uidelicet: ut quæ sunt ad electionem legitima uiderentur in hanc conuenis\ se. His dictis salutatus est Pontifex: & gratulabundi omnes ad eius genua procidere. Ante uero q̄ quid actum esset pronunciaretur ad populum: obla te ei iuxta condictum leges sunt de quibus ante meminimus: quibus ille ac cepto statim calamo sine cunctatione subscripsit: seruaturumq; se eas iu/ rauit: ac uouit. Indiderat autem sibi formosi Pontificis nomen (sicuti mos est quemq; electum nouam appellationem assumere) secutus credo religio nem animi quandam: qua hystoriam eius legens innocentiam adamarat: miraculo etiam post obitum comprobatam. Verum cum ea res alludere ad eius speciem uideretur quæ formosissima erat: suasus a patribus in Mar cum mutauit. Sed cum id quoq; me admonente minus idoneū putaret: qđ

Veneti hac inuocatione utuntur in prœliis:ipseq; Venetus studuisse patriç affectibus nimirum uideri poterat:rursum in Paulum côuertit:in quo nunc perseuerat.Incredibili lçticia a patribus:& populo hçc excepta assumptio est.Populus quidem ad Vaticanum conueniens gaudio exultabat: datum Pontificem credens:qui Romanis amica semper sensisset.Patres uero illum circũsistentes benedicebant Domino:ꝙ sine ulla contentione rem transigi contigisset:Idq; accidisset suo munere:quod pauci nostris sæculis sunt asse cuti.Non enim electis Pôtificibus statim re ipsa sunt gratulati. Multos in uidia:nônullos metus plærosq; sui ipsius ambitio coegit tristiciam sumere. Nubili uultus:& pallentia ora mœstos animos indicarunt.Hic uero & ri dere uisi sunt omnes:& fraterne inuicê gratulari.Vnus modo ex nobis: qui raro in uita ei consenserat parum cæteris conuenisse est uisus , Is erat Lu douicus :in cuius ædes côuocatos nos diximus:Patauio ortus: & professio ne medicus:qui apud Eugenium.iiii.a quo Cardinalatũ acceperat auctori tate ante alios ualês:atq; huic ipsi Petro sororis filio semper infestus : etiam ad hâc electionem ueterem mentis acerbitatem attulerat. Ad hunc tamen ꝙ æger pedibus e sella se mouere non poterat accessit Paulus: complexusq; hominem consolatus est:& bono animo esse imperauit . Hic fuit exitus cô clauis nostri ob eam causam mirabilis iudicatus : ꝙ prima conuentione patrum est absolutus.Non enim nostra memoria hoc cuiquam accidit.Di sceptari dies complures solitum est:& dissentiri: & nec sine labore duas uo cum partes in unum aliquem colligi.Cardinalium uero qui electioni affue runt libet referre nomina:ut etiam ex dignitate eorum rei gestæ celebritas pateat.Côuenere Episcopi quattuor:Prçsbyteri duodeci:Dyaconi tres. Bis sarion natione græcus:summi ingenii:sũmeq; eloquentiæ uir:clarus legatio nibus tribus.Hic sedente Eugenio cum de processione spiritus sancti in sy nodo florentina inter latinos & græcos magnis contentionibus ageretur: ad quam Imperator Constantinopolitanus cum Patriarcha : & Episcopis græcis conuenerat :primus ueritatem agnoscens suorum pertinaciâ condê nauit:atq; ad nostros concessit:quam ob causam donatus Cardinalatu ab Eugenio est.Guillelmus Episcopus hostiensis consanguinitate Reges Frâ corum attingens:doctrina pontificii iuris:& principum clientelis: una quo q; ad Gallos suos legatione insignis.Ioannes Caruagial episcopus Portuê sis Hispania oriundus:prçstans & ipse pôtificii ciuilisq; iuris interpres.Hic uero ante Cardinalatum:& post complures easdemq; operosas legationes pro Romana ecclesia:& Christi fide sub tribus pontificibus gestas:nouissi mam ad Hungaros tulit:quibus pugnantibus Turci apud Belgradum in genti prœlio sunt superati.Habuit per omnem uitam integritatis:& conti

nentiæ notissimam laudem. Ab eadem natione Ioannes Turrecremata Sabinorum Episcopus. Huius umbratilis gloria præcedentium non cessit laboribus: primas iter Theologos sui temporis tenens propter auctoritatem sedis apud Gallos defensam: q̄q̄ ex prædicatorū cęt ordine: nullaq; adhuc dignitate insignis: ad Cardinalatum Eugenio sedente uocatus est. Scripsit cōmentarios diuinarum rerum complures: utiles illos: & magni in Ecclesia æstimatos. Ludouicus quoq; a patriarchatu aquilegiensi nuncupatus. Huius fuit foris: q̄ domi maior cōmendatio. Ministrum impigrum: atq; in multis utilem se Eugenio præbuit. Sforciani sua opera Picenum agrum: quem occuparant: sunt coacti dimittere. Prius quoq; eo legationem gerente Brachiani: qui Duce Nicolao Picinino uexabant Pontificem: apud Angliariū oppidum fusi: fugatiq; sunt. Missus quoq; a Calisto. iii. in Turchos Cōstātinopolim nauigauit: nonnullisq; per Aegeū receptis isulis: dissoluta post modum classe Romam reuersus est. Solus apud Eugenium in cuius fuerat famulatu uoluit posse. Vtinam tam religiosi animi: q̄ ad sæcularia uigilis. Latinus tituli sanctorum Ioannis: & Pauli ex nobili uetustaq; Vrsinorum familia: præstans ingenio moribusq;: & facilitate uitæ laudabilis. Referendariatum sub Nicolao Pontifice gessit: & a Pio Neapolim missus coronam regni Ferdinando Aragonensi imposuit. Alanus tituli sanctæ Praxedis genere Brito: sua & fratrum cognatorumq; nobilitate pręclarus. Hic quoq; legationem ad Gallos pro fide gerens triremes utiliaq; multa in Turchos parauerat: si sancta Calisti consilia nō intercoepissent uarii casus. Philippus tituli sancti Laurētii i lucina: Sarezana oppido Thuscię ortus. hic a Nicolao quinto fratre eius in Cardinalem assumptus legationem in Picenis secūda fama administrauit: & a Pio quem diximus maior pœnitentiarius factus est: homo in omni uita uerax & integer. Ioannes tituli Sanctæ Priscæ: Zamorēn. ciuis: & Pręsul. Huius prima iuuentus ingressa urbē in extremū nunc senium perseuerat: uir laboriosus: & iusticiæ minister intrepidus. Diuersis quoq; temporibus cunctos pene nostræ curię magistratus solus administrauit. Iacobus tituli Sanctę Anastasiæ natōe Romanus: benignitate insignis: & bonorum semper consiliorum sectator. Hūc pauloante Cardinalatum Spoletano præsidatui: dehinc Perusino Calistus pręficiēs: inox in collegium adoptauit. Ricardus tituli Sancti Eusebii: Normandia ortus: iter suosq; admodū celebris. Huic olim Carolus Francorum iusticię administrandæ: & regendi consilii primum apud se locum concessit. Sacerdos in dicenda sententia liber: & in proposito constans. Angelus natione item Romanus: tituli sanctę Crucis in Hyerusalē: cuius integerrime acta uita ad cardinalatū est suffragata. Annis uero iam octo cum summa innov

centiæ æstimatione difficilem legationem Bononiæ administrat. Berardus ex ꝓxima Narnię ciuitate tituli Sanctæ Sabinę. Hic Rotę primo iudex factus: idē Spoletinæ præfectus ecclesiæ. Post laboriosam administrationem omnium magistratuum curię ad cardinalatum assumptus Perusinam legationem accoepit. Vir propositi tenax: & seuerus cultor iusticię. Bartholomeus Rouerella tituli Sancti Clemētis: qui a secretariatu Eugenii ad ecclesiā Rauennatem uocatus: ac post sedente Nicolao in Angliam legatus missus: Pręfecꝗ omnium pene prouinciarum ecclesiæ diuersis temporibus factus: Prudentiæ: & integritatis specimen clarissimum dedit. Nouissime quoꝗ in regnum Neapolitanum legatus a Pio missus: nō minus diligētia suā Ferdinandum Aragonensem cōtra Andegauenses iuuit: ꝗ exercitibus alii. Ludouicus Libretto tituli sanctorū Petri & Marcellini: amor & deliciæ collegii nostri: qui anno proximo uita functus est. Hic nobilitate generis ītet Gallos excellēs: maternum: & paternum stemma a Regibus Francorū ducebat. puri admodū cordis: ad charitatemꝗ hoīum nati. Ita uero oībus semp charus: ut non fuerit nobis uita eius iucundior: ꝗ tristior acciderit mors. Rodericus ex ciuitate Valentia tituli sancti Nicolai ad Carcerē Tullianū. Is admodum iuuenis a Calisto. iii. eius auūculo cardinalis factus Picenam legationem constantissime gessit: moxꝗ Vicecancellarius Romanæ ecclesiæ est dictus. Franciscus Sancti Eustachii sororis Pii filius. Is quadriēnio toto eandem legationem summa Prouincialium beniuolentia rexit. Saxoferratumꝗ oppidum: quod in potestate tyrannorum erat recoepit. Franciscus sanctæ Mariæ Nouæ loco: non intelligentia ultimus. Hic Ludouici Marchionis mantuani secundo genitus filius materno genere Brandeburgēsem domum Dacarumꝗ reges: atꝗ adeo Federicum tertium: qui nunc Romanorum habet Imperium: consanguinitate attingit: Prudentis consilii: atꝗ ante annos uirilem curam: grauitatemꝗ gerens. Horum uero quos nominaui: nemo non uel theologia: uel ciuile: uel pontificium: uel utrunꝗ simul professus est ius: & nemo non dignus ecclesia. Reliquus ego sum: qui scribendis his operor: Iacobus tituli sancti Chrisogoni: Lucensi patria natus: qui sextumdecimum ab hinc annum urbem ingressus: post longam inopiam: miserante Domino: secretariatum Calisti primo: inde Pii sum assecutus. Moxꝗ ecclesiæ Papiensi propositus ad cardinalatū uigesimo post mense assumptus sum: nulla Principum: uel maiorum commendatione adiutus. Quanꝗ uero demandatas legationes iuriumꝗ codices referre in meritis meis non possim: referre tamen possum salutares uigilias: documentaꝗ permulta ingenii: quibus aliquando uel repressa: uel oppressa sunt impiorum consilia. imprimis autem manuum puritatem: quas in maxima cor

nuptelarũ opportunitate: Deo adiutore:innocentes seruaui. Igitur non mul tos post electionem dies peractis solennibus suis Paulus: in quibus sacra tus est Pontifex:& coronam potestatis accoepit:ad administrandum con uersus uariis hominum sermonibus operum initia duxit: cum & nonnul la benigni animi argumẽta sint iudicata: & pleraq; moribus pristinis mul tum contraria. Cardinalibus:qui sacris induti uestibus a prælatis inferiorũ ordinum præterq̃ loco nõ noscebantur: usum mitræ sericeæ damasceni ope ris rubraq; capitia indulsit:quibus soli Antistites Romani antea utebãtur. Subselia quoq; tam ad senatus q̃ ad sacrificiorum cõsessum altius eleuauit. Aureos mẽsurnos centum singulis patrum istituit:quibus annua quattuor milia ex sacerdotiis non prouenirent. Episcopis quoq; multis uel eiectis se dibus: uel inopes ecclesias possidentibus pro conditione liberaliter eroga uit. Humanum autem perhorrens sanguinem in reos etiam grauissimorũ criminum solis carceribus uindicare sat habuit. Idem uero cõgregandæ pe cuniæ auiditate incensus breui tpe magnum eius numerum comparauit. Tanta in ea re adhibita cura:ut etiam illius accipiendæ persoluendæq; offi cia q lucellum habere intelligerentur: a mercatoribus apud quos erant ad se aduocata:ministris domesticis attribueret:Ipse uero nonnunquã in seli gendis colligendisq; nũmorum sortibus longa spatia occuparet. Porro autẽ gẽmis lapillisq; admodum delectatus:in quibus sola erat eius uoluptas:cõ quisitis undiq; preciosissimis: mitram quæ tribus educta coronis Regniũ appellatur:atq; a Põtificibus multis ante sęculis desita erat gestari: nouam confecit atq; adhibuit:cuius hodie licitantium opinionibus amplius centũ & uiginti milium est æstimatio. Ad hęc(quod in Cardinalatu etiam fami liare erat)uigilare noctes totas usq; in primam lucem istituit: Ita ut diebus tantum senatus exceptis:in quibus tanti officii causa remittebat somnum: pranderet ad uesperum:pauloq; ante albescentem diem cœnaret: audiri au tem nemo ante noctem facile posset:& perpetem uigilare:quibus negociũ esset necessario cogerentur. Admirationem hęc:& sermonem in plebe mul tum induxerãt; sed quod de abolendis legibus tanto conatu mox ęgit bis iuratis ac uotis:animos patrum maxime consternauit:ut iam non esse eam in homine facilitatem prænoscerẽt: quam in priuato erãt intuiti. Fiebatq; eo iniustior omnis eius contentio:q inter subscribendum circũstantibus pa lam edixerat etiam si constitutę non essent: nihilominus sua se sponte ser uaturum eas fuisse. Quin & aliarum: quę prioribus Pontificibus positæ di cebantur: inuentor ipse exactorq; ante alios fuerat. Earum uero capita si quis agnoscere uellit hanc fermę sententiam continuerunt. Iurabat uoue batq; Deo:sanctisq; Apostolis Petro & Paulo: Quisquis patrum ad Ponti

ficatum esset assumptus inchoatam expeditionem in Turchos quantũ Romanæ ecclesiæ paterentur opes continuare: prouentumq; aluminis ad eam rem integrum adhibere: Lapsos etiam curialium nostrorum mores ad patrum disciplinam restringere: Curiam porro ipsam de prouincia in prouinciam sine plurium ex patribus intra Italiam: extra Italiam: sine omnium assensu: qui subscriptionibus pateret non transferre: Concilium generale christianorum intra triennium cogere: in quo & Principes sæculi ad tuendam religionis causam accenderentur: ægreq; partes Ecclesiæ cõmuni medicamento sanitatem reciperent: Cardinales non ante creare q̃ ii qui creati iam haberentur intra uigintiquattuor essent reducti: maioreq; hoc numero non pati in ecclesia esse: Neminem quoq; assumere qui non trigesimum annũ excederet: quiq; non professus esset uel Põtificium ius: uel ciuile: uel litteras sacras: Nec nisi unum eumq; huius generis hominem de cognatiõe sua eligere: In omnibus autem eligendis sententias patrum non tacitas in aurẽ: ut ante: sed ex subselliis ad declinandos errores palam accipere: De maioribus insuper cõmittendis sacerdotiis non nisi in consistorio sententiis auditis decernere: Ius ad ea nominãdorum nulli omnino permittere: Diplomata etiam non dare: quibus ad alienum arbitrium eadem se collaturum promitteret: Si qua essent antea data uno edicto adimere: Non destituere sede sua episcopum quemquã: abbatemue: postulatione ulla prinicipum. nisi & talionem ex iuris forma in se ante reciperent auditiq; rei solenni iudicio essent: Non Cardinalem: rem ue suam apprẽhẽdere: nisi ex Patrum sentẽtiis: Non damnare etiam nisi ex sinodali constitutione: cuius est initium. ss. pręsul. ss. Nil porro ex omni ecclesiæ patrimonio: quod paulo insignius eẽt in quemquã distrahere: aut eius censum minuere: nisi & assenserint patres: & concessioni subscripserint: Iisdem quoq; non cõsulentibus: nulli non subdito bellum inferre: aut ad inferendum fœdus quodq̃ inire: Testamenta defunctorum curialium libera sinere: Portoria noua nulla inducere: nec uetera augere: Principi potentatuiue tributum de clericis sine ratione nullum concedere: Arcium custodes iureiurando: uadimoniisq; adigere de iis uacante sede collegio reposcenti tradendis: Eas quæ essent momẽti maioris solis clericis: qui tamen suæ cognationis non essent cõmittere: Eundem uero & arcis custodem & præsidem ciuitatis non facere: Præsidibus prouincia decedentibus administratorum omnium iudices dare: Ducem ecclesiastici exercitus ex suo genere non constituere: Nil ĩ diplomatibus factum dicere ex fratrum consilio: quod ad uerum consulentibus eis decretum non esset: Demũ primo quoq; mensium omnium consistorio imperare has leges ad in nouãdam memoriam ex scripto præsente se recitari. Additum & his est: ut bis

quotannis per Calendas Decembres:maiasq; Patres seorsum a Pontifice cō uenientes cognoscerent inter se:an seruatæ illæ iudicarentur. Id si minus factum intelligerent:charitate quæ filiis in parentes est debita: usq; ad tertia rememorationis officia transgressionis:& periurii illum monerent:ad seruā dumq; precarentur. Has leges cum ante Cardinalis:ut dictum est: moxq; Pontifex factus subscriptionibus duabus iureiurando uotoq; firmasset:delere nihilominus post paulo aggressus est:aliena magis instigatione: q̄ suo proposito. Erant inter ministros eius domesticos Præsules duo cardinalatū magnopere ambiētes:Stephanus ecclesiæ Mediolanēsis Antistes:& Theodorus Tharuisinę Episcopus:qui uidentes desideria sua his legibus impedi riq; numerus Cardinalium iusto maior non nisi longa expectatione redi tus ad legitimum uideretur: simulato in Pontificem affectu agere cum eo de his abrogandis cœperunt:Indignum aientes uicariam Christi potestatem humanis conditionibus subdi:Ipsumq; nō tam sui arbitrii:q̄ alienę moderationis ministrum uideri:quęrendam libertatem esse:idq; agendum: ut auctoritatem ecclesiæ apud se non Cardinales esse omnes agnoscerēt. Teruisinus summi ingenii uir: summęq; doctrinæ:qui multos iam annos ad tribunal Rotæ exercuisset iudicia:fidemq; ueritatis haberet facile isinuationibus hisce rem Paulo persuadet:cum litteris non multum imbuto:tū sui iuris ad modum retinenti. Itaq; ex amborum sententia nouæ quędam leges quasi ex persona patrum scribuntur:quarum erat obtentus: q̄ priores illæ cognoscebantur inutiles:Induxisse eos has nouas:quibus tantum obnoxiū esse Pontificem uellent. Libellum quoq; in quo erant digestæ:sigillatim cui q; ad secundam subscriptionem offerre cœperūt: imperiosius totam rem iā contendētes. Inuenti inter eos nonnulli sunt qui gratiæ magis q̄ animæ ob secuti:manus statim requirentibus dederint. Qui uero & iusiurandi magnitudinem:& uoti:sanius expendebāt:sanctumq; ecclesiæ ministerium cupiebant: eam inconstantiam a Pontificę deprecabantur:nec dicto erant audientes. Pudendam rem aientes earum legum damnatores eos mutatoresq; uideri:quarum nuper summo consensu constitutarum uixdum essent atramenta siccata. Quo loco commotiore iā animo illę factus: atq; ad peruincendum firmato: agere in diem seuerius cum Patribus cœpit:nūc pollicēs multa:nunc uexans:nunc lacerans maledictis:nūc etiam liberius minitās. nec ulllum erat temptandæ mentis tormentum quod ad oppugnandum horis omnibus non adhiberet. Nicenum cardinalem primæ sententiæ patrē: fatigatum diu intra cubiculum: moxq; insuperatum egredientem manu intus retraxit:foribusq; occlusis eo angustiarum adduxit: ut anathema illū pronunciaret si nō statim subscriberet. quin & poscentibus quibusdam ut p

legendi semel libelli ante acciperent potestatem grauate admodum indulgebat. manu nonnunq̃ inter subscribendum scripturam contegens totam ne scriptorum uanitas appareret: quae calidi artificis formata igenio plaena erant uerborum effugiis. His atq; huiusmodi molestiarum assiduis machinis debilitati Patres tandem cesserunt: atq; ad unum omnes non sine gemitu subscripsere: Ioanne Caruagial tãtum excepto: qui portuensi ecclesiae antistes annosq; iam septuaginta natus: quod iuuenem se non fecisse meminerat: ut nulla de causa mutaret sententiam: id iam ętatis non cõmissurum respondit. Libellum quoq; cui nil Pontifex ad conuentorum fidem subscripsit: in suas arculas condens nec protulit postmodũ: nec cuiq̃ esse eius exemplum est passus: ut palam omnibus fieret irrisui habitũ Collegium esse: & nec tam moderandarum: q̃ tollendarum omnino legum occasionem quaesitam. Si quod in eis rogandis Cardinalium peccatum fuit ueniam errori det conscius infirmitatis nostrae Deus: sanctam tamen administrationem quisq; in proposito habuit. Sin in eisdem abrogandis diuina est pietas offensa: etiam memor miserationum suarum: quae sunt super omnia opera eius: non ad pastoris factum: sed ad fidẽ ecclesiae benigne aspiciat: gressusq; suos in semitam statuat: quae sequentem gregem non fallat. Vltionis tamen in auctores mali argumenta statim manifesta pęruidimus. Mediolanensis spe Cardinalatus saepe frustatus abstinere etiam curia necessario coactus est: & Theodorus Taruisinus Cardinalis secreto factus in langorẽ miserrimũ incidẽs: hora suprema uitae: ad leuandam uim morbi indicante Pontifice: quod factum erat agnouit: eoq; excessit acerbius: quod dignitatem tanto peccato: tantaq; anxietate quęsitam auditam tantum & nec uisam se intellexit dimittere.

Eodem ãno: Toparchatus Anguillariae gẽtis ad ius Romanae sedis summa foelicitate reductus est: de quo ideo paulo pluribus repetẽdum putaui: q̃ toti pene orbi isamis diuturnam nostrae ignominiae notam abstersit: uiisq; apertis securum ad nos patefecit accessum. Euersus eius gentis aetate nostra primarius hunc Toparchatum tenebat: non hominum solum: sed Dei quoq;: & sanctorum eius contemptor. Is quantum itineris a Viterbio in urbem patet: assiduis latrociniis isestum habebat: nulli hominum generi, nulli aetati aut sexui parcens. Vni modo praedae intentus sine discrimine in uiatores miseros crassabatur. Sanctuaria haec nostra ex omni natiõe petentes post longa terrarum cõfecta spatia: ante faciem nostram quasi in portu facere naufragium cogebantur. Spoliabantur: cędebantur: & in ignoratã seruitutem miserrime trahebantur. Raro nostri oculi foedis carebant spectaculis. Raro Pontifex in publicum prodiens a lamentis oppressorum cessauit.

nuditatem ille suam :confusionem alter:& liuorem uerberum ostendebat. Erant q uulnera & mortes cōperegrinantium suorum deflerent. O periebā tur confusione facies nostræ q tantum obprobrii ferremus tot annos. Cre debamur ab iis qui ea uidebant:uel nolle : uel non posse latrunculum angu sti dominatus corrigere. Nolle impietatis erat:non posse dedecoris. Mise ra ab hoc portento proueniebant oia. Voluntas delendi illius Pōtificibus sæpe fuit:defuerunt tempora : quæ suis conditionibus dura non sunt passa desiderium perfici. Admonitus tamen sæpe est nunciis & litteris : liberius quoq increpitus : atq aliquando bellum ei denunciatum si ab iniuriis non temperaret. Tanq̄ ad se illa non pertinerent: ita monentium officia derisui habuit. Conclusi nonnunquam apud eum inuenti sunt peregrini homines Trāsalpini:& :Itali mares:& fœminæ:pueri quoq & puellæ ad opus dam nati. Paulus Pontifex in Cardinalatu agens a Calisto.iii.ad cū missus:im manitatē illā aspexit : miseransq nō ualuit tollere. Erāt illi oppida pene om nia inter Vrbē Viterbiumq media: munita ægregie natura & manu. Ab iis obsessis uiis operabatur has impietates. Roncilio autem itineris medio positus:per quem obstructis itineribus trāsiri erat necesse : summam ad ea conficienda opportunitatem præstabat. Notior īfamiorq propter hæc scce lera quisquam ætate nostra nō fuit. Nuncupatus Euersus non hominis iā : sed portenti nomen habebat. Nulla in eo erat religio: nulla humanitas:nul la Dei uel nostri cognitio. Dies festos profestosq uno contemptu æque ha bebat. Dominicis autem cogēs ad priuatum opus miseros subditos:Domi ni dies esse illos dicebat:ac propterea Dño sibi merito debitos. A libidini bus quoq intactum esse nil permittebat. Ferebatur impetu ferali ad eas ex plendas : parāte semper metu quod impudica mens affectabat. Sępe cum Virgo sponsa ducebatur ad uirū ad se est interuersa:& prima spuriciciæ suę tulit connubia. Nec in uicinos populos nostræ ditionis est inuentus mode stior. Nullius optauit agrum :bouem: aut equum:quem non extorserit sta tim iniuria. Nullius inspexit animum a se Paulo alieniorem:quem non con festim afflixerit. Factionem ubiq suā esse uolebat:atq alienę semp pręsta re. Si qui ecclesiæ studio constantius aduersus eum retinebantur submissis interfectoribus tollebat e medio tam diu eorum obseruans itinera aditus: atq egressus:donec cogitatum impleret. Nulli sine uitę periculo fides sua in Pontificem stetit. Redierant iam eo loci ecclesiæ res:ut hominis imperia potiora nostris apud nostros subditos essent. Accedebat aliud grauius:q si qui uel odio habebāt Pontifices:uel cum iis bellum gerebant conatus eo rum omnes assiduis sollicitatōnibus inflamabat. Id agens ut fatigata semp ecclesia malisq externis implicita auerteretur a se maioremq occasionem

exercendis prędis pręstaret. Eugenius quartus ab initio sui Pontificatus trahere ad se beneficio hominem cogitauit: medicinamq; leuitatis apponere: ubi sine periculo adhiberi scalpellum non poterat. Humaniter appellare cũ prosequiq; honoribus cœpit. Oppida etiam nonnulla: quæ adempta erant Vicanis tyrannis dono concessit: admonẽs identidem: ut beneficii memor coleret ecclesiam: quietem ageret: a peregrinantium temperaret iniuriis: futurum ea ratione ostendens: ut nõ modo cessaturus esset a metibus: sed rem atq; ęstimationem gratia Pontificũ aucturus. Sed nimirum impiorum mentes excecatę malis lumen salutis non uident: & ad consuetas semper se referunt tenebras. Mansuetudo hęc paululum ab initio Euersum continens: cõtinere diu nõ potuit. Ad ingenium rediens maioribus q̃ ante incõmodis infestum illi se prębuit. Franciscũ Sforciam minus tunc amicũ Eugenio: magnis pollicitationibus ad prædam Romani agri induxit: sperans adiutum se iri oppidis & commeatu Euersi: posteq; ex propinquo Romã lacessere. Vrbem ueterem totis copiis aduolauit: perturbaturus omnia: si fidem quã fregerat Eugenio illi seruasset. In Nicolaum quintum qui Eugenio: & i Calistum tertium qui Nicolao successit idem inuentus est. Conatus Nicolaus non bello aperto: sed inopinato impetu bis illum opprimere: nõ succedente fortuna necessario destitit. Calistus & si difficultatibus rerum prohiberetur multis: delere hanc maculam sæpe temptauit: Verum consilio eorum absterritus: qui publicæ quieti: Euersiq; beniuolentiæ studere putati sunt: a cogitatis abstinuit. Iniquior in nullum fuit: q̃ in beatæ memoriæ Pium. Occupauerat post Calisti obitum uacante adhuc sede: Iacobus Piccininus Ciuitates nonnullas intra uiscera Ecclesiæ: quarum iactura eo grandior apparebat quo opportunitas inde maior ad uexanda reliqua præbebatur. Ferdinandus Aragonensis per id tempus defuncto Alfonso patre in Regnum Neapolitanum successerat. Beneficio illi Pontificis opus erat ad coronam regni accipiẽdam: quã missis oratoribus: a Pio uelut paterno amico impense petebat: ille concessurum se eam ante negabat: q̃ Piccininus: qui stipendia eius merebat: sua opera quæ ademerat redderet. Id cũ summo studio conaretur Ferdinãdus: Euersus qui pacem nostram bellum suum putabat: quottidianis litteris Iacobum admonebat: nullorum minis aut precibus cederet: pulcherrimam occasionem præstitam docens parandi dominatus: quam neglectam nunc: posthac habiturus non eẽt: Regem suis rebus nõ amici fortunis consulere: Decere unumquemq; circumspicere rõnes priuatas: neq; timenda sibi arma Ecclesiæ: quę bellum nesciat gerere: Ipsum esse Ducẽ inuictum: satisq; habere ad perficiẽda quę diceret copiarum maiores quottidie ex tota Italia ob spẽ pręda ad se conuecturas. Offert quoq;

sua:& sententium secum præsidia: quæ maiora opinionibus ostendebat. Deniq; his stimulis iuuenem per se satis accensum sic incitauit:ut aliquádo & Pontifici:& Regi sanitas eius in desperationem ueniret:grauiaq; iterum susciperentur incómoda. Rursum uero agente Pio Mantuæ fidei causa:per occasionem absentis Prícipis maiora molitus est. Iuuentutem Romanam præsidum negligentia proteruius lasciuientem:non destitit ad permiscenda omnia cómouere:refugia etiam dare:si quando ad pœnã a Rectoribus uocarentur: Rursumq; ad alendã seditioné clam in urbem remittere. Adeo autem ualuit eius peruersitas:ut cateruis coniuratorum iuuenum rem in discrimen adducentibus:nil ab hostili bello esset dissimile. Inter hęc quoq; Senam reuerso Pio:& ualitudinis causa ad Aquas petriolanas agéte:ope quorundam exulum ígressus Viterbium est:atq; eam ciuitatem subito impetu conatus opprimere:sed uicinis inmissis præsidiis repulsus ad portas:ubi p positum tenere non potuit multis interfectis: domibus circiter trecentis direptis: quibusdam incésis: Vetrallam præda onustus reuersus est. Ex postulante deinde tam grauem iniuriam Pio per irrisum excusabat:nec se imperante:nec conscio factum id esse:milites tantum suis ducibus usos: ab exulibusq; per occasionem prædę illectos ea temptasse. Tribus præterea non totis intermissis mensibus susceptа per Ecclesiam Ferdinandi Regis aduersus Andegauéses defensione:ne qua in re non esset incómodus: cum iis:& nonnullis per Latium Toparchis scceleratis pactionibus coniurauit: Quibus urbana Mercatorú & curialiú pręda:circunstantiaq; oppida in mercedem coniurationis dabantur. Porro filium Deiphebum contra edictum Pii in regnum ad bellum misit. Ipse domi manens omnia moliebatur: quibus labefactari causa Ecclesiæ posset. Ferentes arma:pecuniam:litteras:& quicquid adiumento Andegauensibus esset: ex locis suis tutum iter habebant. Quicquid a quoq; ubiq; coniurabatur firmabatur apud se. Ipse pactionum formator erat:atq; expromissor. Venere ad manus nostras non nulla intercœpta per uias:quibus perniciosę cogitatiões apertissime patuerunt. Consiliis uero non succedentibus:reputans sola Pontificis morte procedere res Andegauensium posse:ad uenena confugit. Artificem & aditum ad caput eius premiis magnis parauerat: sed protector noster Deus:qui respicit in faciem Christi sui:intercœpit funestum consilium. Taceo quæ ante eam diem per contemptum nostrum in uicinos effecit. Administratoré Xenodochii in Saxia:quod sub tutela Pótificum est: compræhensum per fraudé nó ante dimisit:q̃ uicina oppida diu a se expetita accœpit. Admonitus: iussus a Pótifice administratoré oppidaq; statim dimittere:pari cótumacia auctoritaté cótempsit:& prius Vpupę arcé:quę ditionis itidé Xenodochii

erat:moxq; oppidum Tolphenouæ pacatis Vrsinis ademerat. Vt autem nulla deesset iam indignatio post hæc facinora territabat Ecclesiam:modo urbis: modo fodinarum alumnis direptionem: quæ illi propinquæ erant: nobis denuncians. Erat summum Pio desiderium iniurias has ulciscendi: sed bellis distinebatur: quæ diuersis in locis necessario gerens: non poterat sine magnis detrimentis uel exercitus aliunde abducere: uel ad cætera bella hoc nouum adiungere. Non multo uero post domito iam Sigismundo Malatesta: rebusq; in Flaminia pace compositis: magis: ac magis ad tollendam hanc pestem animabatur. Sed appetebat hiems: in æstatemq; proximam nauigandum erat in Turchos. Cupiebat ante discessum hominem perdi: quem absente se furiturum nimirum putabat. Sin per hiemem confici non posset negocium: dignitatis suæ aut rerum Ecclesiæ non statuebat impacata relinqui uicina urbi loca: ex quibus protendi latius incendium posset. Itaq; confestim Neapoleonem Vrsinum: Præsulemq; Ferrariensem: qui copiis suis ea æstate præfuerant: ad se conuocauit: quæsiuitq; num hiemem instantem satis ad perdendum hominem iudicarent. Cum responsum esset loca Euersi annis iam plurimis in hunc casum munita: consistere in locis asperis in quibus nulla pabuli copia hiberno tempore haberetur: ac propterea rem in æstatem necessario trahendam: consilio abstinuit: confidens quam occasionem tollendi portenti id tempus non dabat: daturum opportuniore alio Deum. Seruatus itaq; tunc est necessitate magis q̄ uoluntate. Verum Pio ad Dominum non multo post euocato: Paulo autem ad Apostolatum assumpto: contigit Euersum per eosdem dies decedere: relicto dominatu filiis duobus Francisco: ac Deiphebo. Non fuerant ii uiuente patre ab illo dissimiles. Educatoris totam apprehenderant disciplinam. Si uero minus operati perniciem uidebantur: id ea factum erat gratia: q; minus etiam poterant. uolens nequitiam omnem sibi ascribi pater contínuerat in metu filios: non plus licere illis permittens: q̄ sibi placitum esset. Facti ergo per patris obitum liberi: haudquaq̄ degeneres se ostenderunt. Fuerat Paulus dum in Cardinalatu ageret Euerso amicus: mediatorq; nonnunquam constituendæ pacis inter se: atq; Vrsinos uicinos. Sperabat eam ob causam paternæ coniunctionis futuros memores filios: atq; ad obseruantiam: quę debetur Pontifici additum iri priuatum affectum: sed longe aliter cessit res. primū enim Toparchis omnibus: qui in circuitu sunt: diem coronationis suæ: ut mos est: honorantibus: soli officium contempserunt. Continuerunt se in oppidis: uel diffisi conscientiæ: uel ex consuetudine domus auctoritatem sedis ludibrio habentes. Deiphebus autem priuate

Frā. Patauinus hic fuit Neapoleo.

mox rei causa uenire in urbem cupiens non prius ueniendum putauit: q̃ ex quorundam Cardinalium litteris fidem Pauli accoepisset. Venientem be nigne accoepit: blandeq; est allocutus: docens paternum amicum se esse: speranda sibi: ac fratri ex suo Pōtificatu omnia: si in fide persisterent. Horta tur ne imitatores sint paterni instituti: colant apostolicam Sedem: reuere antur Pontificem: nec uexent latrociniis itinera publica. atq; hic rememo rans uarias Euersi iniurias: quas diuersis intulisset: significat postq̃ ad Ponti ficatum assumptus sit earum ad se delatas querelas: iudiciumq; pro iis po stulatum: non esse suae dignitatis subditorum damna per negligentiam prę terire: proinde Vpupam arcē: & Tolpham: quae possessionibus abstulissent deponerent apud se: donec palam iudicio fieret ad utros ea spectarent: Iudi ces daturum se eos: qui cum suspecti non essent: tum uero inclinaturi ad su am potius: q̃ ad aduersariorum rem uiderentur. Responsum nō male a Dei phebo est. Modestiam humilitatemq; oratio habuit: exitus fuit ut se: & Frā ciscum diceret ab eius imperio non abituros: Arcesq; mox ut reuersus esset sine mora daturos. Habita est fides dictis. Credidit Pontifex Deiphebum partim admonitum paternis periculis: partim illectum antiquae beniuolen tiae spe serio locutum esse: sed nimirum mens innutrita malis domesticisq; exemplis corrupta: ab ingenio non potest discedere: sensum boni sic her rens: ut nulli sanitati locū relinquat. Aliud agitabat animo Deiphebus: ali ud ementita est lingua. Reuersus domum pedites Ecclesiae: qui ad accipien das arces missi a Paulo erant contumeliose accoepit: comminationibusq; multis remisit: parans paulatim laqueum: in quem ipse: & frater essent ca suri. Turpe ducens sibi Paulus iocos a Deiphebo de se habitos esse deseren dam nulla ratione incohatam rem est arbitratus: litteris confestim ab utro q; contendit mature promissum adimpleant: nec se ueterem amicum ad ul ciscendum instigent: etiam nunc si imperio pareant contumeliae accoeptae nullam apud se rationem futuram. Sed cum sic quoq; nil perfici posset: de nunciat bellum. ea comminatione tandem permoti illi faciunt imperata. Verum ut nullum esset officium: quod non admisceretur peccato: ante ar cium traditionem Vpupae quidē summa propugnacula deiecerunt: emen titi fulminum casus. Tolphae uero murum duobus in locis ab imo suffos sum leui materia ad superficiem retexerunt: Vt si quando occupare illam iterum uellent e locis notissimis possent. Paulus etsi intelligebat utraq; cum perfidia gesta: satis tamen habens satisfactum imperio hactenus in eos commotus est: ut & reprehenderet factum: & ne in reliquis essent similes admoneret. Dies non multos post: impleta Pauli uoluntate se curus ad eum accessit Franciscus: benigne & ipse accoeptus. Precatur

suæ: & fratris saluti impensius consulat. Subditos eorum dicit ob dedi-
tionem arcium in suspitionē uenisse: ne ipse & frater minus iam grati Ponti
fici essent: proindeq; detrectare imperia. Contendit ut litteras ad oppida
mittens de sua uolūtate omnes admoneat: nuncietq; in fidem sedis ambos
susceptos. Id ille cū rebus eorum libenter dedisset: multis rursum precibus
postulat: ut inter se & Securantiam quendam iudicium de Caprarola op-
pido faciant: quod magnis contentionibus pertinere ad se affirmabant. Pos
sidebatur eo tepore a Securantia: qui unus ex Vicana familia reliquus sum
mo Euersanis odio erat. Hoc quoq; negatum a Paulo non est. Causa ut pe
titum erat in Rotam coniecta. Veritus tamen ne tracto ad iudicium Secu
rantia ipsi uacuam Caprarolam per opportunitatem absentis custodis in-
uaderent: frequenter edixit Francisco: uiderent etiam atq; etiam ipse ac fra-
ter ne beneficio suo ad perniciem uterentur: armisq; non expectato iudicio
Oppidum uēdicarent: futurum si ita accideret: ut cuius experti essent beni
gnitatem cogerentur acerbitatem mox experiri. Ad ea Franciscus: etsi dice
ret nil tale in suam aut fratris mentem unq̄ casurum: sponderetq; omnia
de ambobus pacata: suam tamen suspitionem magis q̄ eius orationem at
tendens etiam abeunti ingessit eadem in terminatusq; est. Illuserant ante
Deiphebus & Franciscus Romano Pontifici parant nunc quoq; impuden
ti contumacia declinare imperia. ut primum enim Securantia in urbem ue
nit uocatus ad iudicem: nullo illi spacio ad facinus intermisso nocturno im
petu occupant Caprarolam: præsidiisq; munientes se ad resistendum obfir
mant. Paulus ea re cognita offensam supra modum auctoritatem suam exi
stimans alterum sibi contendendum est ratus: ut uel statim ad tradendum
oppidum; suo illos imperio cogeret: uel bello præsentem præteritasq; ulcis-
ceretur iniurias. Itaq; ad eos subito mittit qui perfidiam arguant: & Capra
rolam iubeant tradi. si minus id agant: taciti ad se reuertantur. Illi non con
tenti imperium principis contumaciter detrectare: contumeliam insuper
uerborum adiiciunt. Iniuste aiunt Pontificem agere: qui sibi alienam rem
petat: Meminisse eum debere Euersi se filios esse: cuius fuisset semper infer
re: non pati iniurias: Retenturos Caprarolam bello aperto: si ita expediat:
Paulum si se armis lacessat: intellecturum quid ad defensionem animi habe
ant. His acceptis Pontifex: Vicarium eius se recognoscens 'ad quem di-
ctum est: Exaltare qui iudicas terram: redde retributionem superbis. simul
aperire itinera cupiens: quæ non peregrinis modo: sed Pontificibus quoq;
necessarium erat turpiter declinare: duo imprimis singulari studio curanda
putauit: alterum ut ignaros consilii repentino adortu hostes opprimeret:
alterum ut ante demessas segetes copię ad oppida essent: futurū ea diligen-

tia credens:ut illi colligendi sui spaciū non habentes perturbatiores ad oīa redderētur:& Oppidani messe:omniq; pecore a misso deditionē maturius facerent:aut si ad resistendū se compararent: acceptis his detrimentis minus diu subsisterent:ad hęc cōponenda opportunū oblatum est fortunæ auxilium. Ferdinandus Rex turmas equitum nonnullas ad fines regni circūforana loca iusserat mitti:quę olim suæ:nuper nostrę ditionis sunt facta. Ea res suspitiosa oībus uidebatur:putantibus ad repetenda quæ dixi:illas uenisse. Venerant aūt ut constabat:diuersam ob causam. Hanc igitur occasionē secutus: Ducibus copiarū suarū:quę ubiq; erant arctissime imperat:ut q̄ celerrime cū suis ad urbem festinent:ut si Regi sit obsistendū:cōsilio prius secum habito sciant quid inde agendū. Præsulem quoq; Mediolanensem: de quo ante meminimus eadē celeritate mittit ad Regē specie ad cohibendas turmas ne in ditionem Ecclesiæ transeant: re aūt uera ad earum præsidium contra hos impetrandū. Etenim cum feudū regni a Pio:& coronā accepit conditionibus erat cōuentum:ut in oēm casum Ecclesiæ equitum peditūq; certum numerū Pontifice requirente concederet. quod ille cum fidei præstitę non inuitus dedisset:eo diligentius administranda oīa iudicauit:q; Deiphebus:& Franciscus perpetuo bello cum Andegauensibus senserant. Deiphebus ēt Regem ad colloquium per causam constituendę pacis extractū gladio uenenis illito temptarat occidere. Itaq; sub unū fere tempus Præsule quē dixi ad Pontificē reuerso:nostrisq;: & Regiis copiis ad irrumpendū paratis toti exercitui Federicū Feretranum:& Neapoleonē Vrsinum pręfecit. Qui dies permultos ante admoniti qd facto opus esset: bifariā Euersanos adorti:intra duodecimū diē in potestatē oīa redegere: Tanto rerū successu: ut pene finitū bellū ante audiretur: q̄ inchoatū. Nullū Oppidū oppugnatū est: nulla dimicatio facta. Deiphebo tantū:& Frācisco intra munitas arces se cōtinētibus:mox ut admouebanᵗ exercitus fiebat Oppidanorū deditio. Quidā ēt non obsidionē expectantes:p oratores idē agebāt. Vbiq; inuocabatur ecclesia:& ubiq; studiū erat deiiciendæ seruitutis quā misere tot ānos ptulerant. Erant illis oppida tredecim natura loci: frumēto:armis:cæterisq; ad defensionē necessariis ægregie cōmunita: Iouiū: Carbonianū: Caprarola: Roncilio: Capranica: Vetralla: Bleda: Vianū: Monteranū: Cerete: Charcarū: Seuera: Monticellū:partim accepta a patribus:partim p iniuriā uicinis adempta. nec putabaᵗ sine magnis incōmodis hanc uictoriā futurā Ecclesię. Motus maiores secuturi inde iudicabanᵗ. Suspitiosa erat multorū uicinitas:qbus dolitura credebaᵗ Euersanorū deiectio. Quidā quoq; potētatus Italię odio pñtiū rerū fauturi his dicebanᵗ. Viuēs porro Euersus:atq; ex conscia obsidionē timens:ad eā pferendā quę potuerat ante cōtraxerat. Iun

Stephanus Nardinus.

xerat fœderibus se cum affinibus sceleris sui: qui nec pauci per agrum Romanum erant: nec contemnendi. Instaurauerat labore continuo muros: fossas: & turres. in arcesq; omnifariam munimenta contulerat. Congesserat quoq; pecuniam non contemnendam in temporis longi stipendium. Ad hęc patris studia accedebat Deiphebi auctoritas: qui strenue in bellis uersatus: Ducisq; periti nomen habens: iudicabatur grande momentum ad distinendos nostros futurus. Qui breuius finiendo bello spacium statuebant mensium sex opus arbitrabantur. erant qui anni: & qui biennii dicerent: sed patuit manifeste omnipotentis Dei ultio obscurantis oculos impiorũ. Contra Romanę Sedis uexilla tãta hęc munitionum uis nihil eualuit. Sicut deficit fumus: sicut fluit cera a facie ignis: sic defecerũt apparatus horum a facie Dei. Ipsi uero Deiphebo non mens: non ratio: non consilium: non diligẽtia fuit. Iacuit totus tremefactus: ac pauidus: ignorans non solum aduersariorum copias: sed etiam suas. Noctu tandem peditibus paucis comitatus: exportans nescio quid ad fugæ subsidiũ: ex arce Bledę: ad quam a Vettalla refugerat: ingẽti trepidatione abscessit: ac pene est interceptus. Ecce uetustę: sed nocentis familię exitum: uidi (inquit Propheta) imperium exaltatũ eleuatumq; sicut cedros libani. Transiui & non erat: quęsiui & non est inuẽtus locus eius. Factę sunt uiæ eorum tenebræ: & lubricum: & Angelus Domini persequens eos. Venere in potestatem Pontificis Frãciscus: & filii eius omnes. Itidem & primogenitus Deiphebi: qui mole Adriani inclusi uitam nunc miseram infœlicemq; agunt. Post uictoriam autem recensentibus nostris secreta arciũ: ut fit: repertę sũt formæ cõplures adulterãdæ monetæ: In qbus Nicolai: Calisti: & Pii nostri supscriptio: & character erat impressus. Adulterini quoq; ex his numi permulti. Inuentæ & singraphæ scelleratarum pactionum: in quibus qualis esset patris: & filiorum in Ecclesiã mens perspicue patuit. Ex tetris quoq; cauatisq; sub terram carceribus extracti multi sunt: quos Tyrannorum crudelitas annos iam multos suppliciis miserandis affecerat. Nõ tam igitur lætata antiqua sæcula sunt ob Cachi latronis interitum: cuius cede & rapinis omnis hic tractus reddebatur infestus: q̃ gauisa sunt nostra Euersanorum ruina. Sed alter non multo post successus rerum in Flaminia contigit ꝑecenti Euersano non minor: cuius euentus ex initio huiusmodi suũ exitũ duxit. Fuerat Sigismundo Malatestæ germanus frater Malatesta Nouellus. Is in partitiõe dominatus paterni Cesenã: Bretenorũq; ciuitates: & latissimũ multorũ oppidorũ agrũ Pontificũ beneficio erat sortitus: sed postmodum acceptorum omnium immemor: ut Vicariorum nostrorum est mos: bello Andegauensium multa Ecclesiæ Romanæ occultis consiliis intulerat detrimenta. Quam ob causam iusto est odio

habitus: mox etiam oppugnãte Pio Sigiſmundum: qui hereſis iudicio fuerat condemnatus: in auxilium ueniens: apertum ſe hoſtem oſtendit. frater namq; rem magnis conatibus adiuuabat. Verum illato in agrum Ceſenatem bello ad tutanda ſua retractus: præter duas quas dixi ciuitates: reliqua fere ditionis loca intra pauciſſimos dies amiſit. quam fortunam Sigiſmundus etiam ferens: mœnibus tãtum Arimini ſe tutabatur. Ad miſericordiã ergo Pii utroq; confugiente: Sigiſmundo etiam abiurante hereſim: indulta ambobus eſt uenia: ea tamen addita cõditione: ut Ceſenatium ciuitas Bretenorenſiumq; publico cauerent iureiurando mortuo Malateſta: cui liberi nulli erant: ad ditionẽ Eccleſiæ repulſis cæteris: ſe reuerſuras. Quod cum ſolenni decreto uterq; Populus libenter ægiſſet: accidit mox in Pontificatu Pauli: ut uita functo Malateſta: legati noſtri ad repetẽdam fidem illico mitterentur: Qui ob cauſam perficere primo aduentu rem non potuerunt: q; Robertus Sigiſmundi ex cõcubina filius: per neceſſitudinis cauſam ad morientem patruum ueniens poſt funus eius in arce ſe continebat: & de retinẽdo per uim dominatu agitabat: ſed dies nõnullos poſt: cognita ciuium uoluntate: quos ad ſeruandum iuſiurandum conſtabat ſpectare: impetratis a Pontifice nonnullis per ꝓuinciam Oppidis: ciuitatem illi liberam tradidit. Bretenorenſes quoq; exemplum hoc conſecuti ſponte ſua deditionem fecerunt. Ita uno ferme tempore duarum prouinciarum ſumme opportuna loca ingratis familiis duabus ãdempta: breui negocio ad gremium Matris ſunt reuocata.

Iacobi Volaterani Cardi. Papienſis Cõmentariorum liber tertius.

Vieuerat Italia annum fere iam tertium: nec ullibi tumultus grauior fuerat ĩtellectus. Tantum Euerſani fratres quos dixi: dierum paucorum oppugnatõne dominatum omnem amiſerant: non tam ut hoſtes: q̃ ut uiolatę maieſtatis damnati: ſed innouandarum mox rerũ ciuilis quędam Florentinorum diſſenſio prębuit occaſionem. ideo a me Paulo altius repetenda: q; cognoſcẽdis perturbationum initiis eſt neceſſaria. Obtinuerat in ciuitate florentina prĩcipatum annos prope triginta Coſmus ex Medicorum familia: uir ſapiẽtia: & opibus clarus: ita quidem ĩter ciues ſuos uerſatus: ut cum ſumma omnium ad eum ueluti ad iuſtum dominum deferretur omnibus tamẽ charus eſſet: atq; acceptus: paucis exceptis: quos uel publica res: uel priuata dolere eam ob cauſam cogebat. Creuerat aũt inter amicos eius pręcipue Lucas quidam Pittus: homo facultatis non multæ: ſed illi obſequens ſemper: & quottidianis in ciues officiis ad quæ facilis erat: magnopere in republica

gratiosus . Erat quoq; Cosmo ex duobus quos genuerat filiis alter sup(er)stes Petrus nomine : uir acris i(n)genii: sed patri in colligeda popularitate sane no(n) similis .morbo autem articulari ita oppressus:ut inualidus ad cætera semp iaceret. Is igitur defuncto in honoribus patre auctoritatem eius contende/bat in ciuitate retinere:putans quia familiæ suæ beneficio tantum creuisset Lucas:cedi succedenti sibi debere. Ille uero ætatem suam co(n)siderans:& gratiam ciuium :quoru(m) altera maior in eo erat:altera pene par : indignum cen sebat:si maxime obsequens patri fuit tantę sapientię uiro:etiam parere filio longe infra illius merita posito. Itaq; concertationes quædam inter eos sus/scitari sunt coeptæ :de priuatis amicoru(m) studiis primo:mox de tota republi ca: Vtroq; in eum locum se uendicante in quem uiderant Cosmum. Erant his duobus potestate proximi duo ite(m) alii equestris ordinis ciues:nec Petro pacati satis:nec Lucæ ante id tempus amici: Angelus Acciaiolus nobili fa milia ortus:& Detisaluius Nero : sua magis industria:q(uam) maiorum co(m)meda tione honores adeptus.& Angelum quidem a Medicorum factione :cuius olim asseredæ causa fuerat relegatus : indignatio quędam auerterat:q(uod) filia(m) nuptui daturus Petrus iuuenem inferioris nobilitatis Filio suo generum prę tulisset. Detisaluium uero huius etiam ipsius pro quo certabatur Principa/tus cupiditas:sed horum nullius grauius in Petrum odium putabatur q(uam) De tisaluii:nec ullius erat ad conficienda negocia astus maior:atq; attentio. Igi tur gliscentibus in diem magis dissensionibus His nactum se Detisaluius oc casionem credens:qua & Petrum opprimere:& concupitam potestate(m) una diligentia assequi posset:ad Lucæ studia sese primo adiungit:illiusq; fit asse ctator:inde Angelo persuadet:cuius esse in populo gratiam precipuam co gnoscebat : idem ut faciat:docens co(n)tendentibus ex æquo utrisq; futurum facile:ut & liberiorem ipsi rempublica(m) habituri essent: & ulturi co(n)tumelias uiderentur:quas a patre:& filio accoepissent. Ea res ab Angelo credita Pit tex factionis opes admodum auxit:& omnium quæ secuta sunt malorum: seminarium præparauit. Pugnari enim ex illo tempore fortius in Republi ca coepit:Petro quidem paternis amiciciis se adiuuante: Luca aute(m) duobus his ad rem suam adiunctis:sed horum q(uam) illius eo uidebatur iustior causa:q(uod) ille de retinenda tantum patris potestate:hii uero de tollendo ex ciuitate do minatu putabantur contendere. Eratq; illa eorum freque(n)s conquestio:satis iam diu uni ciui seruiuisse Rempublica(m):no(n) oportere miseram tot annorum ciuitatis co(n)ditionem ulterius propagari: quæ eo indignitatis esset adducta: ut derelicta iam curia:ex priuata domo publica co(n)silia sumerentur:nec iam bella modo & paces ad eius arbitrium fierent : sed nec magistratu(m) assequi quisquam:nec filiam despondere:aut de re ulla priuata: nisi ex p(rae)scripto il

lius posset statuere: Recipiendos animos aliquando: & resumendam libertatem: quae a maioribus tradita per secordiam proiicienda non esset: non id agi his eorum studiis ut ciuitate pellatur Petrus: quem saluum uelint; sed ut posito dominatu ciuilem aequitatem accipiat: Satis illi esse debere: si retentis opibus: quas beneficio seruientis populi maximas comparasset: administratorum impunitatem ferat: & honoribus quos habeat ciuitas: decreto ciuium non sua uolūtate fungatur. His uociferationibus cum & quottidianae essent: & a cupido libertatis populo audirentur: factum est breui: ut abrogato decemuiratu: cui dandorum adimendorumq; magistratuum erat potestas: ea Reipublicae forma reddita iā uideretur: quae dignitatē ciuitatis quaerenti: non suam: esse tolerabilis posset. Sed neutris id erat propositum. quisq; uel ambitioni suae: uel iracundiae per causam boni publici seruiebat. eoq; iam erat progressa cōtentio: ut superioribus Lucae rebus immoderatius ab his tribus agerentur omnia: & plaena cupiditatum singula uiderentur. Quo factum est breui ut detectis affectibus: quibus nō tam libertas: q̄ principatus in ꝓposito erat: plurimi quos studium publicum a Petro auerterat: minus iam indigne habētes antiquo domino seruire q̄ nouo: i eius partes redirent: & propugnatores pro impugnatoribus fierent. Quibus ille mox recreatus: uicissimq; aduersantium iniquitatem accusans: ad resistendum est factus ualidior. Nullis omnino de rebus publice referebatur: in quibus hae duae factiones sibi non dissentirent. Eratq; una ambobus per dies singulos cura q̄plurimos assertores conquirere: quorum suffragiis alteri alteris praeualerent. Nocturni utrinque habebantur conuentus: quibus iureiurando: & chyrographis alterutrius pestis fiebat professio. Interdiu autē paucis quibusdam in curiam ad magistratum conuenientibus: reliqua ciuium multitudo ad duorum horum aedes tumultuosius aderat: quorum alterum morbus corporis domi incluserat: alterum salutationum ambitio. Rebus in hāc perturbationem adductis de euentu sollicitus Petrus: uolensq; ad quamuis aduersariorum uiolentiam se praemunire: Nicodemum quendam ab oppido Tuscorum Pontremulo: qui per id tempus pro Duce Mediolanensi agebat Florentiae: per alterius rei speciē ad illum mittit: familiae suae magnis de causis obnoxium: qui statum ciuitatis omnem ostendat: doceatq; una inimicorum contentione & pelli se facile posse: & amicae illum reipublicae coniunctione priuari: Oret proinde uicinum aliquod subsidium sine mora comparet: quod in omnem necessitatem sit praeparatum. His cognitis Dux cōcedenda illico quae peterentur putauit: ea maxime ratōe adductus q. securitatis suae non statuebat: potentissimam ciuitatem: quae in eam diem secum senserat: ad amicitiam Venetorum transire: quibus non dubie alteram fa

ctionem adhęrere compertum erat. Itaq; Ducibus copiarum: quæ fortuna conciliante a bello Neapolitano ad se reuertebantur negocium dat: ut in agro Bononiensi per occasionem quietis confidentes Petro si ita ferat necessitas: subito assint: atq; omni ratione dignitatem amici hominis tueantur. Sed Lucas hanc Nicodemi profectionem quærendorum auxiliorum causa comparatam ab initio timens: tum autem ea iam collocata i proximo uidens: ne imparata res sua ad se pellendum Petro animũ faceret: agit & ipse cum Duce Mutinẽsium Borsio quem pro sua factiõe stare certissimũ erat: uti in omnem eius casum q̃ maiorem possit: æquitum ac peditum numerũ ad fines suos instructum contineat: qui si a Sforcianis uis aliqua inferatur: momento esse in auxilium possit. Dum externa hęc pręsidia a partibus conquiruntur: in ciuitate interim fatigatis iam assidua contentione animis: nec re in alterutrius perniciem adhuc inclinata: quędã pacificationis ratio sponte suscepta est: que erat huiusmodi: ut consilia posthac in priuatorum ædibus nulla haberentur: sed ad Curiam conuenirent omnes: utq; in exiliũ agi nemo contendentium sineretur: oẽs autem ad salutem ciuitatis idem sentirent. Quã rem iureiurando & documentis publicis confirmarunt ad iudicium Roman Præsulis: si uiolaretur fides: omnia referẽtes. Hac fiducia conuentorum Petrus in uicinum Rus deportari se iusserat: putans nil iam periculi esse: & p absentiã suam renouandæ dissensionis occasionem nullam futuram. Scripserat etiam Ducibus Sforcianis: ut quando pacata iam ciuitate sua omnia in tuto posita essent: redirent ad Ducem cum uellent. Igitur per has pactiones quieturi aliquando diu animi uidebantur: & formam ad ministrãdæ reip. interim accepturi: sed fortuna quædã errori admixta neutrum permisit. Etenim cũ Duci Borsio cõuenta hæc inter ciues essent ignota: propter Sforcianos autem uicinos properantius ad fines monstratos postulata pręsidia cogeret: creditum a nonnullis est continuato itinere Florentiam illa contendere. Qua propter re primum Bononiæ cognita: atq; inde Petro per fautores quosdam tumultuosius nunciata: in antiquam cõtentionem omnia rediere. Subito enim eo nuncio perturbatus: ac plane se proditum credens: collecta ut potuit uicinorum agrestium manu: in urbem cum iam eo die uesper esset referri se imperat: cõuocatisq; amicis: iisq; ad resistendum confirmatis: litteras i omnem partem quãta maxima celeritate potest dimittit: quibus clientelæ suæ in hunc casum antea excitatæ ad se uocarentur. Sforcianos quoq; ubicũq; eẽnt accelerare Florentiã iubet: nec secius interim pro dici tempore ædes præsidiis firmat nocti instanti timens: per cuius occasionem ad se impetum facturos aduersarios iudicabat. Lucas autẽ nil sibi suisuę conscius: trepidationem hanc Petri: & studium magnopere mira

batur : reputans nihilominus animo ex composito forsan simulari hunc metum: ut meditata deceptio sine perfidia uideretur impleri: domum & ipse suam cōmunit: studiososq; litteris uelocibus aduocat. Noctem eam totam utrobiq; metus fuit: & insidiarum suspitio. Mane diei sequētis ex bononiēsibus litteris: quas Petrus excusandi tumultus gratia miserat ad Senatū: causa intellecta: cum hii falsam formidinem magnis obtestationibus affirmarent: ii uero ad perniciem suam properare Borsianos cōtenderent: summus magistratus Petrum & Lucam ad se illico uocat: cumq; affuisset sine mora Lucas: pro Petro autem langoris excusatōe filii aduenissent: docet sine causa sumpta esse a partibus arma: neq; a Luca Petro: nec Lucę ab illo quicq̄ esse timendum. Proinde ea deponātin fide quæ Paulo ante accepta: & data permaneant. Ante omnia uero clientelas remittant: quę sine maleficio eē in ciuitate non poterant. His senatus exhortationibus cum ab utrisq; benigne assensum eēt: oblata rursum securitate complexi se inuicē sunt: ac osculati. placuit quoq; quo tutior Petro fides esset: Loysiū Lucæ fratrem ad Borsianos celeriter mitti: qui dissolui copias & reuerti domū sine mora curaret. Per hunc modum paululum interquieuit suspicio imminuta magis q̄ sublata: & simul utrinq; dimissa prędidia sequenti die nouis iterum rumoribus de Borsianis allatis: quibus metus magis q̄ res haberi fidem cogebat: reuocātur. Clientelæ a Petro: quęq; ex lōginquioribus locis adesse iam cœperant intra ciuitatem recipiuntur. Idē a Luca fit: eo tamen remissius: q̄ Petrū cōfidebat intellecta tādem rumorum temeritate desiturum tumultuari. Circiter primam autem noctis uigiliam Nicolaus quidam ex Soderinorū familia: quo nuper magistratum summum gerēte decemuiratus quem dixi fuerat abrogatus: & graues in Petrum habitę contiones: ueritus ne inter has moras aduersa factione adaucta: id quod p horas singulas nūciabatur: sue imparatæ migrandū esset: homo lingua & manu promptus: armata ex uicinis textrinis ad trecētorum Germanorū manu: tumultuosius ad Lucam uenit: irrupturus eodem uestigio ad Petrum si fuisset permissus: sed Lucas cui ambitiosior adhuc natura erat q̄ ferocior recogitās merita in se Cosmi: quibus in tantum magnitudinis creuerat: uolensq; his suis conatibus deprimi Petrum non pelli ciuitate: Nicolaū apud se retinuit: ægitq; ut dimissis Germanis nocte illa quiesceret. Audito hoc motu Petrus: uehemēter rebus suis pertimuit: uidens nōdum satis prędidii sibi esse aduersus popularē multitudinem ciuitatis quæ libertatis studio excita haud dubie p Luca erat futura. Igitur postridie ex assertoribus Petri quidam: quibus apud Lucā fides adhuc aliqua manserat: agnoscentes hoc noctis inditio nil crudele mentem illius agitasse bona spe molliendi etiam magis animi ad eum accedunt. lau

dant diligentiam hominis: qua & retentus Nicolaus sit: & ciuili sanguini parsum. Predicari aiunt tota urbe eã patriæ charitatem: nec multos iam an nos factũ ciuile illustrius accidisse: Petrum quidem quod ad se attinet: gra tias omnium maximas agere: parentemq; illum alterum defuncto Cosmo sibi statuere: rogare autem ut malis suasoribus posthac fidem non habeat: quorum artificiis factum uideat: ut due coniunctissimæ domus unum autẽ sentientes: magnis Reip. detrimentis in hanc contentionem adductę sint: Angelum quidem & Detisaluium nõ id agere ut pulso Petro principem cũ sequantur: sed ut ambobus in contentione occupatis: ipsi cum populo sen tientes operentur exilium: Eius rei argumento esse: q̃ neuter eorum his tu multibus proximis ad eum armatus cõuenerit: cum a Nicolao & cæteris studiose id sit adimpletũ. Talibus per horas ferme singulas Lucæ inculca tis(summittebantur enim a Petro noui sedulo suasores)tepefacta multum eius est mens: atq; eo adducta: ut deposita iam contentione amica in Petrũ omnia cogitaret. Erat magistratus ciuitatis qui ex nouem ciuibus constat: Lucæ tunc q̃ Petro fauentior: amicorum tamẽ Petri sic munitus numero: ut satis ad ea impedienda esset: que contra eum cogitarentur decerni. Sed is cum in fine iam esset: & noui cõstituendi dies appeterent: quem propter ab rogatum decemuiratum ex tota urbana multitudine sorte duci oportebat: id propositum Petro fuit: ut si ex aliena factione dari eũ contingeret: conti nenda sibi arma putaret quę alioqn aduersus Remp. prçualitura nõ essent. Sin uero ex sua: uim eo duce apertã temptaret: atq; eo quidẽ fidetius: q̃ re misso iã Lucę studio: Angelo & Detisaluio quos ante alios formidabat: cõ tentionis exitum expectantibus: Borsianis quoq; redire domum iussis: ma iores quottidie ad eum copiæ confluebant: & Sforcianos qui ad duo milia delectorum æquitum erãt: iter ad se ingressos constabat. Itaq; mox die ipso Comitiorum cum fortuna ex eo ciuium genere magistratum dedisset: quos Petrus nec studiosiores sui: nec aptiores ad nouandas res deligere ipse pote rat: conciderunt illico aduersariorũ animi: & Lucas quod cõsilio cœperat: necessitate iam in Petri partes concessit. Itaq; collatis ambo consiliis con uocandum in concionẽ populum: & rogationem ferendam constituerunt: quę parlamentum uulgo dicta non nisi summis Reip. casibus ferri est soli ta. Eius illud erat caput præcipuum: decemuiratum quẽ dixi: ante omnia ĩ ciuitate restituendum. quam quidem rogationem: & cætera q̃ uictorum tu lit uoluntas: trepida plebs obsesso armis foro: cõsuetis acclamationibus sci uit. Octo uiri etiam custodię ciuitatis creati sunt: addita potestate quę eiciẽ dorum & necãdo; ciuiũ maxima pmitteret. Quæ oĩa cũ in caput suũ An gelus: Detisaluius: & Nicolaus fabricata itelligerent: iusq; omnium ad unũ

reductum quem oderant ipsi:& acerbo in se odio esse cognouerãt : urbe ex
cedentes fuga elapsi sunt:ac mox relegati. Angelus Neapolim cõcessit: Ni
colaus Ferrariam: Detisaluius uero ad Bartholomeũ Bergomensem cogno
mẽto Colium profectus est:celebrem rei militaris Ducem:multisq; officiis
sibi amicum. Lucæ autem qui in ciuitate mãserat : honor:ut graui quondã
aduersario habitus est:sed non ut beniuolo fides. Apud Bartholomeum igi
tur ueniens Detisaluius:de sua:& cæterorum exulum reductione quottidia
nis sollicitationibus agere cœpit:afferens plurima quibus induci ad capes
sendam rem ambitiosi senis animum crederet. Ostendebat enim gloriã præ
stantis facti:q, tot Familię nobiles summis antehac functæ honoribus:suo
beneficio restitutæ in patriam dicerentur:quibus non peccatum:sed sola re
ducendæ libertatis uoluntas eiectionis causam dedisset : Ducum excellenti
um esse seruitutibus homines liberare: & oppressis leuamẽ afferre: Eam ty
rannidem Petri esse : ut qui eam tollat :perpetuum laudis monumẽtum in
tam celebri ciuitate sit adepturus: Neq; uero tantum odii concœpisse Flo-
rentinum populum in Mediolanensium Ducem: q, pene excussum seruitu
tis iugum armis suis reduxerit : quantum ei gratiarum habiturus sit:cuius
uirtute deiectum id uideat: Nulla de re alia totam nũc Italiam loqui : lamẽ
tari omnes:& indigne ferre propagationem hanc Florẽtini dominatus:for
tunam quoq; exulum miserari:quos & floruisse in sua Rep. recordentur:&
liberandę ciuitatis causa indigne habitos uideãt :Proinde acerbitatis huius
ultorem magnis affectibus exoptare:qui si uolẽte Deo futurus sit : ipse om
nium procul dubio uotis ac laudibus in hanc causam sit processurus . Ad-
dit & transigendi operis facilitatem :perturbatã adhuc ciuitatem : ĩtus po
tentes q̃ plurimos qui sentiant secum: Plebem autem odio præsentium rerũ
grauiorem motum aliquem expectare : Copiarum porro nil publice esse :
ut quibus in longa pace opus non fuerit:priuatim collectitiam tantum tur
bam haberi prędæ aptiorem q̃ pugnæ: ęrarium quoq; direptionibus intesti
nis exhaustum comparandis subito exercitibus importunum esse: Tributi
autem ex priuatorum facultatibus conferendi nõmodo nomen asperũ cẽ:
sed rem quoq; in tanta alienatione ciuium seditiosam:quippe q, unius tan-
tum oppressoris sui seruandi causa comparar. existiment. Memorabat in-
super ciuitates nonnullas & opida Florentiam circumsistentia: quæ in cliẽ
telis eorum semper fuissent:& magnis a se affecta beneficiis tenerentur:nõ
dubie illato bello cõcessura ad antiquos patronos : sperare Bartholomeum
debere:ingresso tantum Florentinorũ fines paritura undiq; omnia :Petrũ
q; popularis seditionis atq; aduentus sui metu sponte ciuitate cessurum: Ne
que uero aut Ferdinandi regis:aut Mediolanensis Ducis timenda esse subsi

dia quorum uterq; auarissimus eẽt:& unius tantum Petri causa grandi bel lo nollet inuolui. Homo perspicacis ingenii: qui īfirma quæque suæ ciuita tis cognosceret:atq; ex recenti adhuc auctoritate fidem teneret: his rationi bus communem exulum causam facile persuadet:eo autem facilius:q̃ iam senex Bartholomeus nullius adhuc memorabilis facti in tam longa militia nomen habebat:appetentissimusq; erat gloriæ:& grandem congestam pe cuniam possidebat: quam filios non habenti procliue erat ad res gerendas conferre. Quia uero stipendiis Venetorum erat obnoxius:quorũ totis præ erat copiis: fidei suæ nõ statuebat militiam promissam dimittere: nec rursũ sani consilii iudicabat illis non adiutoribus tanti motus fortunam tentare. Cuncta igitur:ut inter se & Deti saluium tractata erant ad eorum senatũ or dine refert: docens si rem probant:atq; adesse uelint:nil in eo moræ ad infe rendum bellum futurum. Venetis non ingrata hæc nouandarum rerum oc casio accidit:uidentibus aduenisse tempus quod diu expectatũ:ultro nunc fortuna offerret. Itaq; re in consilium adducta facile ad dimittendum Bar tholomeum:& incœpta eius iuuãda animos firmant:Cuius quidem rei illę ꝓponebantur rationes:quod Ferdinãdus Rex: Florentini:& Mediolanen ses odio sui sentire inuicem credebantur:pertinereq; ad suam securitatem pu tabant hanc trium potentatuum societatem dissolui: quam casuram non ambigebant si reducti exules essent: nonmodo q̃ suo beneficio id fieret: sed q̃ aduersariorum maleficio nuper pulsi in gratiam redituri nõ uiderentur. Ad hæc accedebat q̃ Paulo Pontifice:Veneto licet:cõmunem se contendẽ tibus ostendente:solos in Italia sine cuiusquã auxilio se relinqui uidebant: idque nonmodo ad rem sed ad hominum quoq; ęstimationem incommo dum iudicabant. angebantur porro suam remp. Turchorum bello implici tam magnis quottidie stipendiis exhauriri:Illos uero pulsis Italia Andega uensibus uacuos negocio:gloria atq; opibus crescere. Quamobrem misso ad Bartholomeũ exulesq; qui ad eum conuenerant:per alterius rei speciem oratore: senatus decretum clam renũciant:atq; ut belli suscitandi auctores ipsi non uideantur a periculisq; absint: cum Colio agunt ut per exauctora tæ milicię occasionem suo atq; exulum nomine primo egressu bellum gerẽ dum pronunciet: Nec minus pollicentur in omnem eius casum reliquis se copiis affuturos. Igitur rebus in hunc modum condictis:q̃ maximum po test equitum ac peditum numerũ scribit Bartholomeus:omnibusq; ad bel lum necessariis sine intermissione se instruit:nunc in Neapolitanũ: nunc in Mediolanensem ad dissimulanda consilia ductorum significans. Ii uero de se minimum:de Florentinis autem tota cura sollicitiːne uidelicet pulso Pe tro ad amiciciam Venetorum adiungerentur:ac ueluti repagulo interposi

to quemuis eorum illis opprimendum obiicerent:conseruãdam sibi eam ciuitatem quacunq; possint ratione constituunt. Mittunt ad Pontificem legatos qui iniustam Bartholomei causam proponant: alterumq; ab eo contendãt:ut uel auctoritate sua:qua apud Venetos plurimum possit: mali huius initia tollat:uel si id parum possit:in turbatorem pacis arma coniũgat. Quibus cum respondisset ille deprecationibus & monitis se omnia tempta turum bellí autem societatem quam peterent Romano patri non conuenire: cuius monere dissidentes filios esset nõ propugnare: priuata ipsi inter se foedera inierunt:quibus ad priuatos cuiusq; casus iidem omnibus essent hostes:atq; amici. ut autem ad propulsandum nõ inferendum bellum iducta ea ostenderent: potestatem Pontifici ac Venetis fecere eorundem accipiendorum cum uellent:nec secius conducendis & ipsi militibus intendentes. Federicum Feretranum summæ prouidẽtiæ Ducem: cuius uirtus multis iã bellis cognita erat: communibus stipendiis summę rerum præficiunt. Omnium deinde animi confirmantur:qui uenienti i Tusciam Bartholomeo impedimento esse ac moræ possint:ratio deniq; militaris nulla omittitur: qua & dignitatem tueri:& uiolatorẽ quietis possint ulcisci. Imprimis autẽ quia ex ualle Lemonia breuissimus in agrum Florẽtinum transitus erat: placuit Feretranum in Flaminiã pęmitti:qui eis in locis motum Bartholomei operiens:uel facturo iter per uallem occurreret: uel Pistoriensi uia descendentem Florentiã præueniret. Iamq; Aragonenses copiæ nonnullę in agrũ Ariminensem ad eum peruenerant:& maiores in diem subsequi dicebantur. Itaq; Federicus nõ totis triginta turmis ac peditibus mille ex hibernis ducẽs: secundis castris in agrum Fauentinum peruenit:unde in uallem patebat descensus. Prefecturã illius ciuitatis pro Romana ecclesia tũc gerebat Astorgius quidam ex Manfredorum familia:uir dubia fide: qui tamen in re militari nomen aliquod esset adeptus. faciebat autem eo tempore sub Florentinis stipendia:quę cum ad finem pacti temporis iam peruenissent eorum innouandorum sic exploratam rem dederat: ut inter Duces suos iam haberetur:uerum cum mox Veneti opportunitatem loci magis q̃ hominis uirtutem secuti quottidianis sollicitationibus animum eius temptarent:& stipendia maiora promitterent:usus ingenio ad eos defecit: cum tamen perfidia hæc clam adhuc haberetur. Quamobrem Florẽtini defectionis huius ignari:Oratorem cum stipendio uenientis anni ad eum mittunt:nouum militię sacramentum reip. nomine accepturum. Sed ille comprahenso Oratore & omni ad se per uim adducta pecunia:quod ex anteacta militia reliquum debebatur arbitrio suo sibi persoluens:inanem illum uexatumq; dimisit. atq; apertum se iam hostem ostenderet:Federicum quem antea patris com-

meatibus iuuerat locis nunc suis iubet excedere Venetorum iam stipendia profitens. Quę res socialium mentes plurimū perturbauit: Bartholomeoq; ad perficienda conata animum addidit. Ea enim erat loci: atque hominis opportunitas: ut eo manente in fide aut de alio itinere cogitādum Colio esset: aut in Lemoniam nō sine magnis periculis descendendum. Vastare igitur eius agrum coepit Federicus: eo grauiora inferens detrimenta: q̄ matur æ iam fruges in aruis erāt: passimq; pro commeatibus metebātur: Quod quidem Bartholomeo maturandi transitus causam dedit: timenti ob crebras q̄ ad eum afferebantur querelas: ne homo alioquin uarius etiam impatientia incommodorū: noua interim cōsilia caperet. Igitur aduentu hostis cognito: Feretranus: cum adhuc par uiribus illi nō esset: locum autem in quo erat non satis tutum arbitraretur: ulterius progressus loco munitissimo castra posuit: eo quidem cōsilio ut copias sociales quæ iter dicebantur ingressæ minoribus periculis expectaret: nec tamē: propositum tenuit cum & eę diutius tardarent q̄ crederetur: & munitionibus Castrorum aduersus potentem hostem fidendum non iudicaret. Itaque hunc quoque locum dimittēs inter oppidum cui Bononiense cognomen est: & Imolam ciuitatem consedit: quorum alterū Bononiensiū ditionis erat: altera Tadei Manfredi: quos utrosq; pro socialibus sentire tunc erat opinio.

Inter hæc Colius transmisso iam Pado in agrū Imodensem peruenerat: atq; eis in locis castrametari parabat unde intercludere Feretranum commeatibus posset. Sed ille consilium pręuidens præterita Imola ad Pontem Legium progressus est: Bononię ad quartum miliare propinquum: quę ciuitas multos iam annos Sforciadorum fidem secuta: etiam tunc ueterem clientelam seruabat. dederat autē spem Colio Taddeus: cū adhuc in Trāspadinis ageret: deficiendi ad eum cum primū Imolam propius accessisset: putans tardatura nimium præsidia fœderatorum esse: & nullo interim defendente omnem sibi quęrendę salutis rationem honestam futuram. Nam antea sine uiolatæ fidei suspitione cum illorum faceret stipendia: non posse id fieri uidebat: nec statuebat ob leue militiæ cōmodum de summa rerum suarum periclitari. Verum post paulo nunciis cōfirmatus: quibus significabatur Sforcianos ad fines Agri Bononiensis iam peruenisse: magnumq; equitum ac peditum numerum ducere: Galeaz autem Sforciam copiis totis præesse: Aragonensesq; ducente Alfonso Chiuara per Tusciam properare: remissiora omnia cœperat Bartholomeus respōdere: nec erat illi obscurum propinquitate auxiliorum id prouenire. Quam ob causam grauiter indignatus; occupatis uno impetu Bubano: Mordano: & Bagnaria: quę sunt agri Imolensis Castella; ad ipsam ciuitatē castra posuerat: totisq; eam uiri

bus cœperat obsidere:nec segnius per Taddei coniugis fratrem: qui apud se militabat:animum eius ad promissam defectionem sollicitabat. Quod intelligens Federicus:timensq; ciuitati:quam nō minus uxoris:q̃ mariti imperio regi sciebat:ad oppidum celeriter regressus:quod Beati Petri dicitur: septimoq; ab hoste miliario aberat: septingentos notæ audaciæ prætorianos:cum iis equites centum Imolam iubet contendere: qui urbem ingressi præsidio contra obsessorem sint:& in officio Taddeum contineant. Illi uero: & si undique circumfuso exercitu operosam rem cognoscebant:tamen uirtute usi:obnitentibus frustra obuiis imperata fecerunt. Quæ res omnem defectionis: atque obsidionis rationem Bartholomeo reddidit duriorem. Inter hæc nunciatur Sforcianos:& Aragonenses quos dixi: Bononiam propinquare:numerumque omnem credi ad turmas delectorum equitum sexaginta: peditumque milia circiter duo:quæ quidem biduo illo debeant Federico coniungi: & ad liberandam obsidione Imolam properare. Non putauit eum impetum expectandum Bartholomeus:sciens equitatu: qui nondum totus ad eum conuenerat:inferiorem multo se esse: nec nisi aduersis conditionibus in conspectu inimicæ ciuitatis geri rem posse. Itaque relicta Imola:in ea castra recœpit exercitum:quæ ab initio Federicum metatum prædiximus cum ad se ire Colium intellexit:putans propter propinquam Fauentiam subuectiones omnes rerum necessariarum sibi q̃ hostibus expeditiores futuras. Sed cum illi dimicandi cupidi mox affuissent: lo castentque ita castra coniuncta castris:ut uallo tantum:ac fossa diuiderentur:ueritus ne in tanta uicinitate uel necessario decernere cogeretur:uel turpiter continere exercitum:per speciem oppugnandorum locorum hostilium Castrocarum Florentinorum oppidum contendit:eo fidentius obsidionem aggressus:q; inter Fauentiam:Forliuium:Rauennamq; medium: inimica fœderatis loca: superiora omnia sibi efficere uidebatur. Sed hoc eius consilium intuitus Federicus:recœpto primum Bubano:quod aduentu hostium fuerat occupatum: & firmo illic præsidio constituto: ad premendam obsidione Fauentiam cōuersus est:castraq; eo in loco constituit:unde quottidie & pugnare in portis:& uastare late omnia: reliquumq; quod in agris segetum erat posset assumere. quibus incōmodis iterū adductus Bartholomeus:maxime q; ab Astorgio diutius ferri nō poterant: timendūq; erat:ne dolore tantarū iacturarū impulsi ciues:ciuitatē hostibus dederēt Venetis quo in loco res essent statim perscribit: aduersariorū uires: ac suas proponit: docetq; in tanta tenuitate copiarū nonmodo illos distineri nō posse: sed ne ipsum quidē sine detrimento in propinquo consistere. Proinde orat quas cō trahere undiq; possint copias sine mora ad se mittant; futurum breui ni ita

agant:ut magnis suæ Reipublicæ incommodis exercitum reduci trans Padum oporteat. His nunciis permoti Veneti: quorum magis q̄ Bartholomei:uel exulum agi causa iam uidebatur: tempore non interposito mittunt ad Alexandrum Sforciam: & Herculem Estensem: nonnullosque militares eorum Præfectos: qui magnis obtestationibus agant: ut quanta celeritate possint ad Bartholomeum conueniant. Ipsi quoq; priuati stipendii omnes: qui in hibernis adhuc reliqui erant: eodem iubent contendere: legatumq; ex sua nobilitate adiiciunt: qui ad exercitum ueniens spectator omnium quę fiant: & cognitor sit. Hac auxiliorum spe recreatus Bartholomeus Fauentiam præmittit: qui aduentum eius significent: moxq; ipse cum toto exercitu subsecutus: ad muros ciuitatis cōsedit: loco sic opportuno: ut cum liberi sibi ad hostem impetus essent: ipse tantum nec offendi ulla ui posset: nec inuitus ad dimicandum compelli. Expectabantur his in castris imperata auxilia: nec interim militum cuiquam excundi ad pugnam fiebat potestas: cum tamen ad munitōnes usq; instructi hostes sæpe accederent: & decertandi copiam facerent: quod profecto molestissime ferebant Coliani: dolentes timiditatem: & ignauiam assiduis uociferatōnibus immerentibus exprobrari. Post uigesimum tandem diem Alexander Sforcia cum omni suo eatorum numero peruenit ĩ castra: qua accessione cum numerus equitum iam pene par esset: peditum autem superior fuisset: uisum Bartholomeo est fidentius se hosti ostendere. Erant cuiq; eorum turmæ equestres circiter nonaginta: Bartholomeo autē peditū milia sex: Socialibus tria: fereq; ex omni Italia militares copiæ: quæ ubiq; erant paucis exceptis in bina hæc castra conuenerant. Fiebatq; operęprecium intueri præstantes utrinq; Duces: atq; omnium rerum instructissimos exercitus: in quorum dextris quattuor maximarum ciuitatum fortunę non dubie gerebantur. De socialibus tamē maior erat uirtutis opinio: q; ex uetusta Sforcianorum: Brachianorumq; militia uidebantur electi. Apud Bartholomeum uero quod potissimum erat: id ex ueteranis quibusdam fiebat: qui longa sub eo stipēdia fecerant. iis addebatur Alexander quem dixi: multis in Italia bellis nobilitatus: quo etiam Duce quadriennio ante: Iacobus Picininus Andegauensiū Dux apud Troyam Apuliæ fuerat profligatus: tunc autem ex indignatione aduersus Ferdinandum cōcepta Venetos adiuuabat. Igitur socialium copię: quę trigesimum iam diem iisdem in castris desederant: siue q; auctis hostibus alienum locum timerent: siue q; proximis quibusq; consumptis longius cum periculo pabulari esset necesse: mouere inde instituunt: atq; ad obsidēdum Mordanum oppidum proficisci: eo consilio: ut si insecutus Bartholomeus decernere æquo loco uellet: pugnæ temptaretur fortuna. Prius tamen le

uia quędam prœlia commiſſa ab equitatibus ſunt: in quibus Forliuii præ-
fectus Pinus: graui accœpto uulnere pene eſt intercœptus. Bartholomei
quoqꝫ exercitus dolis temptatus. Triduo etenim ante diſceſſum pronuncia
to more militari in diem ſequentem abitu: mane ad egreſſus oſtētationem
tabernaculis detenſis: ſarcinas collegerunt: & frequentes fumos ad ſtatio-
nes militum excitauere. ipſi interim ad pugnam inſtructi intra uallum ſe
continebant: ut ſi Coliani oppugnaturi extremum agmen effuſo: ut fit: exer
citu ſequerentur: in eos incidentes facile perturbatos opprimerent. Sed
cum Bartholomeus inſidias ueritus: ippotoxotas tantum quoſdam ſpecu-
latum quæ fiebant miſiſſet: iiqꝫ propius caſtra accedentes conſilium agno
uiſſent: fruſtrata illorum ſpe: ſine detrimento ad ſuos reuerſi ſunt. Poſtridie
ad uerum moturi caſtra edixerunt Duces ne qua in diſceſſu tabernacula in
cenderentur: Tubarum ue fieret ſignificatio: ſed contempto edicto: ut in
multitudine accidit: aut minus itellecto: accidit mox: ut paucis quibuſdam
incenſis flamma illico uento de lata: quicquid tabernaculorum ubique fuit
appræhenderet: quo factum eſt: ut denſitate fumi: atque ignium proſpectu
adempto: paſſim cuncta tumultibus replerentur. Obtulerat ea perturba-
tio bene gerendæ rei occaſionem Colio: ſi fortunæ beneficio uti potuiſſet:
Sed dum uel ætate: uel conſilio remiſſius adminiſtrat cuncta: magiſque ad
ſe tuendum: q̃ propugnandos hoſtes intentus eſt: impune illis hunc ca-
ſum permiſit. Igitur Federicus non ultra uicum progreſſus: qui Beati Pro-
ſperi nuncupatur: ſequenti die meridiano tempore Mordanum acceſſit:
bombardiſque Bononia accitis: munitionumque dimenſo opere: obſidio-
nem acerrimam præparabat: id uolens ut ad ignominiam retenti tot di-
es: ſine pugna exercitus etiam Mordana expugnatio: quæ ante oculos
fieret: Bartholomeo ad dedecus addere tur. Sed conſiderans ille quanti
ad opinionem hominum ea res pertineret: motis & ipſe caſtris ad op-
pidum Salarolum Fauentinæ ditionis proceſſit: miliaribus quinque Mor
dano propinquum: Credens in tanta caſtrorum uicinitate Federicum te-
pidiorem ad oppugnandum futurum: ſed huic conſilio opportunius ali-
ud fortuna adiunxit: etenim præſidium militare: quod Bubani a ſocia-
libus impoſitum diximus: nullo interim cohercitum imperio: aſſiduis de
trimentis oppidanos affecerat: Fueratque per ſingulos dies ea rerum in-
iuria: ut non alio iam q̃ hoſtes loco habiti uiderentur. Quod illi cum
ferre ultra non poſſent: de ſecunda ad Bartholomeum defectione miſ-
ſis nunciis agunt: moxque compoſitis inter ſe omnibus: Nicolaum quen
dam ab oppido Medicina Colianæ turmæ præfectum: intra oppidum
noctu recipiunt: & Bartholomeo ſe dedunt. Quo ex tempore non me-

diocris fieri cœpit rerum conuersio: Ita ut qui antea tam audacter fue-
rant insecuti: iniecto metu nunc cederent. Etenim uno eodemq; nuncio
certiores facti Bubanum in potestate hostium esse: quod breui interiecta
planicie duobus tantum miliaribus aberat: & Bartholomeum motis ante
lucem copiis instructo agmine propinquare: nullo ad cognoscendum sum
pto spacio sublatis tentoriis ad uicum quem dixi: Beati Prosperii trepida fu
ga reuersi sunt: Atq; ita sub Imola consedere: ut primorum tabernacula pe
ne muros contingerent. Bartholomeus Bubanum prætergressus non est.
Eam q̃ secuta est: noctem totam sociales sub armis ęgere: rebus suis ita ti-
mentes: ut cum pauci quidam: ut fit: in nonnullos impetum fecissent: qui
nouissimo loco temptoria fixerant: toto exercitu sit trepidatum. Postridie
Mediolanensium Dux annos uiginti & sex natus: qui per eos dies ad Bar-
tholomei castra se ostentans: iactantia iuuenili sæpe illum ad pugnam
uocauerat: cum pridianæ fugæ repugnantibus cæteris auctor fuisset: tunc
autem propter uicinam Imolam auxisset metum: quam ad Bartholome-
um in noua fortuna concessuram putabat: a Tadeo contendit: ut obsidem
ad se filium mitteret: negans alia conditione eo in loco diutius permansu-
rum. quod ille cum præter eius expectationem sine mora ægisset: formidi-
ne non tamen deposita: relicta indiscrimine amicissima ciuitate: nullo indi
cto militibus ordine: profligato assimilis: ad Casalecium uenit miliario de
cimo a Bononia positum: quo in loco licet undiq; ab hoste tutus esset: quos
dam tamen ex suis rogasse fertur: an & ibi extra periculum esset. Hoc ab iis
ego dictum cognoui: qui requirenti: & trepido affuerunt. Molestissima ea
res Federico: totiq; exercitui fuit: satis intelligenti his iam duabus pertur-
batis fugis partam ante eam diem æstimationem pene ammissam: bisq;
uniuersum exercitum uano metu in discrimen adductum: aliena cunctatio
ne magis q̃ sua prouidentia conseruatum. Sed non minus de uenturis anxi
us erat: q̃ de præteritis angeretur. Videbat enim illo præsente: nil a se uel
quoquam administrari utiliter posse: q; dignitate & numero militum cæte-
ros antecedens obtemperari sibi in omnibus postularet: animoq; in pericu
lis trepido retineri ad persistendum non posset. Accedebat impatiēs mili-
tię ualitudo: sua magis: q̃ eorum pro quibus pugnaret captans commoda:
mens quoq; ad explendos affectus omni licentia preceps. Quibus incōmo
dis adductus Federicus: simul q; spem salutis in se uno positam sentiebat: si
ne mora Florētiam mittit: qui paucos pricipes ciuitatis secreto alloquant̃:
doceantq; quanto periculo bellum geri necesse sit si Dux agat in castris: &
enim uel turpiter cedendum esse semper: uel incommodum graue aliquod
capiendum. Proinde dum tempus est communibus rebus prospiciant. Flo

rentini qui aliunde eandem difficultatem cognouerant differendum non ra ti :per speciem captandi secū consilii:cum Duce agunt uti relicto in castris exercitu mature Florentiam ueniat:futurum aientes sua pręsentia ut de tota ratione prosequendi belli:soluendorumq; stipendiorū: quæ alioquin grauia uiderentur :deditissima illi ciuitas constantius statueret. quod quidem igna rus rei iuuenis eum libenter ęgisset:administratio tota ad Federicum con cessit.Interea Bartholomeus Sforcianos insecutus ad Castellum Guelfum accesserat:non totis quattuor milibus passuum a castris hostilibus distans. Erat per eos dies frequens opinio parare illum in agrum Parmēsem irrum pere:q; summo in Ducem odio esset: a quo impedita sua cōsilia cerneret:& ab altera factionum quibus eā ciuitas sæpe diuisa est : uocari iudicare tur.Eam ob causam Federicus ad Ricardinam fluuium subito illum præue niens:in ulteriore ripa quę occidentem respicit castrametatus est : transitu quoad posset uenientem hostem prohibiturus.At Colius biduo tantum iis dem in castris moratus:tertio die copiis eductis ad eandem Ricardinam tendebat:positurus & ipse ad citeriorem ripam castra.Hoc aduentu cogni to:Federicus æstimationis suæ non statuens ad eundem fluuium hostē con sistere : subito exercitum omnem producit : turmisq; in aciem compositis aduersus Bartholomeum:cum esset paulo post solis ortum :cōtendit :eq tatui fidens:qui in patentissima ac nullibi impedita planicie superior uide batur futurus . Leua orientem uersus ibat Federicus:dextra in occidentem ueniebat Bartholomeus:quod latus & paludibus:quæ ad Padum uicinum pertinent:& locis editioribus pediti q̄ equiti aptius putabatur.ea uiæ diuer sitate factum est:ut cum uterq; se suo loco contineret : neuter in alterum an temeridiano tempore inciderit.Progressus ad milia passuum sex:Feretranus exercitum reduxit in castra :putans ea die Bartholomeum mutato consilio ad castellum Guelfum mansisse.Exarmati itaq; erant iam milites:& curan dis corporibus dabatur opera:cum subito ab exploratoribus : qui in eam partem præmissi erāt : affertur primas hostium copias Alexandro Duce ad fluuium peruenisse:& Bartholomeum cum omni peditatu confertaq; equi tum acie subsequi:locum autem statuendis castris ad duo milia passuum inferius delegisse:quo intellecto : Federicus nō expectandū ratus donec sta tionibus iam collocatis difficilior oppugnandi ratio fieret:armari subito ex ercitum iubet :turmasq; in aciem structas antecedentē se sequi. ipse ripam suam obseruans in hostem ducebat :omnibus ad pugnam ordine præpa ratis. Alexander primo aduentu suo de hostiū consilio ueritus id quod mox accidit:agere adhuc omnes sub armis iusserat:donec cum reliquis ueniens Colius tutam figendorum tabernaculorum facultatem præberet:sed illi ut

in nostrate hac militia sæpe contingit:imperio non obscruato:ad curam pro
curandę quietis depositis armis se uerterant paucis omnino exceptis:quos
non tam ducis non sui metus:q̄ facti dedecus in officio continebat.Iter diei
illius ad milia passuum uiginti Colianis militibus fuerat:mense quidem Iu
lio:cum immensissimi ęstus essent.Huc addebatur: quod hora diei iam no
na nemo uel sui:uel equorum curandorum habuerat facultatem.Igitur Fe-
dericus ut hostes ad alteram ripam in conspectu habuit:Alexandrumq; pro
spexit magno studio i aciem turmas reducere:exq; numero equitum ac pe
ditum qui secum uenerant:opportunis locis pręsidia collocare:uocatis ad se
celeriter militaribus præfectis :digitumq; in Colianos intendens :hi inquit
cōmilitones quos uidetis hostes nostri sunt:Ad pugnam inuitus uenio: no
scens quanta unum in discrimen adducam:sed quādo huc loci processimus:
necessitate meo iudicio est dimicandum.etenim si conuertimus aciem aut
insequentur illi nos:si uiri erunt:cedentesq; oppriment:aut si abire permit-
tent : hoc erit factum nostrum apud omnes infamius:q; in eos pugnare nō
fuerimus ausi:qui terga nostra timuerunt.bono estote animo: ac fortiter di
micate . melior nostra in hoc prœlio conditio:q̄ hostium est . defatigati illi
& ieiuni arma non sustinent:nos curatis corporibus ad pugnam integri ue
nimus.sine lege illi:ut uideo: huc & illuc errant:nostri omnes ad signa se cō
tinent.Estote memores antiquæ uirtutis fideiq; his datæ:pro quorum liber
tate arma sumpsistis.Id præsenti bello a Venetis queritur : ut ereptis quæ
possident cæteri:in eorū seruitutem cuncta perueniant.Nos ut dignitatem
& fortunas iis cōseruemus : qui in pace agentes aliena ambitione in has dif
ficultates adducti sunt.Sperate Deum tantę iniquitatis in hoc prœlio ulto
rem futurum.Dum hæc a Ducibus a gerentur Prætoriana Aragonensium
cohors:quæ ad alteram Ricardinę ripam stationem habebat : pariter cum
equitatu progressa : i hostes iam impetum fecerat:& ad munitiones eorum
uehementer pugnabat :loco tantum se continens qui inter ripam : & perr
petuas agrorū scrobes medius linquebatur. Nec secius a Colianis magno
animo resistebatur : quos Alexander tuendæ ripæ causa in eam partem di
miserat.Roberto Seuerinati Florentinarum copiarum Duci prima custo-
dia exercitus ea die more militari obuenerat:pugnandumq; illi propterea
ante alios erat.Igitur transmisso fluuio cohortemq; celeriter cōsecutus : ubi
uidit locum in quo certabatur expletum pugnatoribus esse:& nec spacium
dimicandi suis relinqui :scrobes transgressus in agro uicino : quod grandi
iam canabe satum erat :aliasq; item scrobes orientem uersus habebat;alte
rum cum Colianis prœlium inchoauit . Eodem etiam tempore Robertus
Vrsinus bellator insignis ad turmas nonnullas delatus:quæ ad occidenta

lem ripam præsidii causa paulo inferius considebant: magnis eas uiribus propellere nitebatur. Ita tribus in locis uno ferme tempore congressi hostes summa contentione pugnabant: nec alteri alteros loco poterant dimouere. Videns Federicus iusto prope iam prœlio decertari: & rem negligendam non esse: ad Canabem se illico contulit: ubi & hostium plus: & periculi esse uidebat. Turmas autem omnes: quæ secum ad quinquaginta reliquæ erant: Corrado ex Ducibus Sforcianis uni regendas permittit: iubens ut: nisi a se uocaretur: nullam omnino sineret Ricardinam transire. Alfonsum quoque qui ut dictum est summę Aragonensium præerat: cum delectis equitibus subsidio prætorianis iubet succedere: quos premi iam ab hostibus apparebat. Horum ducum aduentu resumpta ualidius a socialibus pugna est: & maiori impetu cœpta res geri. At uero Alexander: qui ab initio frequentes nuncios ad Bartholomeum miserat quarto adhuc miliario subsequentem: celeraretque illum monuerat: prospectis: ut in tumultu licuerat: necessariis rebus: circuibat acies nomine appellans quemque: & ad pugnam accendens. Turmas quoque ex itinere uenientes in eas partes ducebat: quæ maioribus præsidiis uidebantur egere, eos etiam qui tabernaculis antea procurandis exarmati erant: armari subito: atque ad signa conuenire edictis continuis imperabat. Opposuerat autem Roberto Vrsino Deiphebum ex Anguillaria ueterem familię suæ hostem: & Alfonso Ghuiaræ Siluestrum placentinum ex Brachiana militia. Contra Federicum autem: & Robertū ipse ut plurimum supra ętatis uim: & ualitudinis procurabat. Dum in hūc modum acriter pugnatur: Bartholomeus iam cū reliquo equitatu: ac quattuor fere milibus peditum: quos ad impedimēta secum habebat: maturato itinere in castra peruenerat: protinusque inspectis omnibus quæ gerebantur: acies ex suorum numero confirmauit: atque animum totis copiis addidit. Erat autem magna utrinque: ut i hac nostra militia hominum cædes: sed maior equorum: peditibus Colianis undique circumfusis: ex scrobibusque feretranos longuriis balistisque incessentibus. His uero minoribus Bombardis: quas germanico uerbo spingardas uocant ex ulteriori ripa in eos crassantibus: hoc modo usque ad duodecimam diei horam continenter pugnatum est: cum ab ambobus de summa rerum sæpe sit dubitatum: & neutri mouere alteros loco potuerint. Fessi autem erant omnes pugna simul & ęstu: sed Coliani imprimis: quos pręter incommoda certaminis fames etiam: longiusque iusto iter: languidiores reddiderat. Itaque primis iam intendentibus tenebris communi uoluntate signum receptui datum est: & prœlium diremptum. Coliani figendis tentoriis: curandisque corporibus indulserunt: sociales in castra reuersi sunt. Mane diei sequentis ambobus exercitum recen

fentibus repertum est a Federico quidem milites ducentos: equos uero su pra septingentos in praelio cecidisse: a Bartholomeo dimidio fere plus ho minum: equorum autem ad eundem numerum: minus uulneratorum ma gna utrinq; inuenta est multitudo: plaustris postmodum in proximas ciui tates euecta: nam fere strenuus quisq; qui pugnę affuerat: aut ceciderat in acie: aut grande aliquod detrimentum acceperat. In his Hercules estensis post multa fortitudinis edita opera desinēte iam praelio spingarda ictus ad Borsiū fratrē pene semianimis relatus est. pauci captiui pari utrinq; iactură abducti sūt. Intellectū ē postea ab his q rei militaris usu iudicare hęc solēt: haud dubie futură fuisse apud sociales eo die uictoriă: si ab initio cū īparati ac perturbati Coliani erāt: Bartholomeusq; aberat: totis illos copiis essent adorti. Verum dū Federicus siue timore: q de libertate Italiæ uno illo prae lio decerni uideret: siue consilio: q totum simul exercitum fortunę obiicien dum non iudicaret: ferri in hostē differt: & quadraginta solas turmas ad pu gnam adhibet: factum est: ut & cunctatio componendis præsidiis spa cium Alexandro daret: & oppugnantium paucitas sustineri facile a defessis pluribus posset. Eodem die Bartholomeus copias omnes in armis habuit: ueritus ne Federicus turmarum quinquaginta fiducia quæ adhuc illi inte gre erāt: ad se impetum faceret: cuius omnem exercitum pridiano praelio fatigatum sciebat. Sed cum illum quoq; non inuitum quiescere intellige ret: inane sequenti longius ab hoste abiēs ad Molinellam concessit: oppor tuno ad quietem loco: & qui perpetuis a tergo paludibus: dextera autem & leua duobus fluminibus circumclusus: unum eūq; perangustum ad se adi tum aperiret: Quem ille firmo præsidio muniēs ab omni incursu hostium: in tuto suos continuit. In his paludibus post dies aliquot magno apparatu pontem super extruxit per quem uia breuiori trāsmittere exercitum posset: siue q in Parmensem: ut ante dictum est: ducere cogitaret: siue q ea signifi catione reuocari domum Sforcianos uellet: quorum esse inter sociales sum mam uirtutem cognouerat. iamq; impedimentorum pleraq; ad præpara tas scaphas erant conuecta. Quo metu illi adducti relicta sine mora Ricar dina: ad pontem Poledranum paulo supra Bartholomeum se contulerant: uel prohibituri illum transitu si conaretur: uel si diuersum coepisset iter: Par mam ante uenturi: quam ad nouandas res excitatam constabat. Erant au tem hęc ad pontem castra sic Colianis incommoda: ut cum pabulari an gustissime cogerētur: tum necessariorum causa progredi longius sine detri mentis non possent. Interea Mediolanensium Dux crebris matris suæ litte ris: quæ administrationi ducatus absente illo præerat: Mediolanum reuoca batur: acceperat enim de Bartholomei consiliis: proximosq; Sabaudienses

Venetorum impulsu sumpsisse arma: atq; ab Alpibus iminere nunciabantur. Quamobrem Florentia cōfestim discedens: atq; ad suos reuersus: Federicum cæterosq; trepidationibus quottidianis coegit: uti ad fines agri Bononiensis occidentem uersus procederent: supraq; Semogiam amnem considerent: unde sibi q̄ hosti breuior in Parmensem reditus fieret. Quo discessu factum est ut Coliani: qui propter uicina prius castra magnis difficultatibus premebantur: eis iam longe positis expediēdorum omnium acciperēt facultatem. Eo quoq; in loco dies paucos moratus: ualidissima Sforcianorum parte abducta Parmam contendit summa Florentinorum indignatione: ac Regis: qui supra modum dolebant breuissimi temporis impatientia: quo apud Poledranum nullis precibus retineri potuerat: partam pene uictoriam de manibus cecidisse: cum Bartholomeo necessariorum iam inopia: quam ultra decimum diem apud Molinellam ferre non poterat: aut domum transmisso Pado redeundum esset: aut Rauennam iactura exercitus concedendum. Hęc cum apud utrosq; rerum esset conditio: interuentu interim Borsii ducis inducię certorum dierum inter eos sunt pactæ: addita lege qua: tamdiu illæ putarentur ualere: quoad militari more alterutris remissę ab alteris essent. Quibus indutiis quietura omnia in hiemem usq; facile uidebātur: nisi a Ferdinando Rege missa iterum pręsidia earum tollendarum occasionem dedissent. Etenim ille qui ab initio uariam Mediolanensis mentem ītuitus: timuerat semp ne iuuenili impetu aliquo: cum maxime præsentia sua opus esset: copias intra fines reduceret: atq; ita exinanitū exercitum hostibus proderet: florem equitum qui apud se reliquus erat: redactū in turmas quattuordecim maiori natu Alfonso filio ducendum ad Federicum tribuerat. Hanc itaq; manum cum properare ad se per Tusciam Colius accepisset: motis subito a Moinella castris: eodem quo uenerat itinere Bubanum regressus est: Quem non multo post: sociales cōiunctis iam copiis ad Selustam fluuium ternis stationibus sunt cōsecuti. Cumq; in proximo locassent castra misso ex consuetudine caduceatore inducias hostibus remiserunt. Bartholomeus Bubano dimisso bagnariam primo: mox ī agrū Rauennatem reduxit exercitum: transfugiis ad hostem continuis maxime diminutum. Sociales Venetorum fines non ausi contingere: ne apertum intulisse bellum iudicarentur Fauentiā iterum conuersi: ex ualle opulenta quę a decurrente flumine Senia nuncupatur: intactaq; in eam diem erat: quottidianis excursionibus prædas innumeras adducēbant: cuius custodiæ cum Astorgius aduersus tantum exercitum satis non esset: missi a Bartholomeo equites nonnulli sunt ac pedites: qui post Paulo in turmas sociałiū incidentes turpi fuga sunt dissipati. Ex in Federicus oppidulis quibusdam hostium

oppugnatis:quibusdam ad deditionem temptatis:cum nullibi conatus suc cederent:imbribus autem assiduis ac pestilentia fatigati milites deduci i hiberna tumultibus flagitarent:parte copiarum in agro Bononiensi dimissa: Sforcianis ad Ducem redire iussis:reliquos ipse in Tusciam hiemandi causa deduxit:quorum mox discessu Bartholomeus liberam occasionem nactus: Douadulam Florētinorum oppidum dies aliquot oppugnauit:ac tandem ea potitus est:ubi præsidio imposito in Rauennatem & ipse ad hiberna cōcessit:socialibus sero iam auxilium missis. In ea oppugnatiōe, Siluester quē dixi:saxo de muris ictus:curato negligētius uulnerē paucos post dies ierit: maiore damno obitu tanti uiri accepto:q̄ Douadula occupata illato.

Iacobi Volaterani Cardi. Papiensis Cōmentariorum liber quartus.

TOTAM eam æstatem Pontifex Paulus copias suas quæ ad duo milia equitum erāt: ad Cesenam Flaminiæ ciuitatem continuit:monens Ducem earum Neapoleonē Vrsinum ut tantum fines a maleficiis petentium:late cōmeatus custodiēs: quid agēdum amplius esset paratis omnibus expectaret. Cogitabat autem ciuitates nō nullas eius prouinciæ:quæ partim peccato possidētium ad ius nostrum redierant: partim neglectis Pōtificibus alienam fidem erāt secutæ: in possessionem ueterem reuocare. Idq; in tanta rerum perturbatiōe oblaturū sibi casum aliquē iudicabat. Maxīe aūt ad Forliuiensem itēderat aīum:q; præfectus eius Pinus quē dixi:necato per scœlus fratre dominatū paulo ante inuaserat:& plærīq; intus ciues quottidianis incommodis fatigati:redire ad ecclesiam cupiebāt:nunciisq; occultis de se dedēdis agebāt: Ad eam uero rem q; ī proximo Venetorum esset exercitus: solæ suæ copiæ satis nō uidebātur. itaq; occasiones captabat sedulo: quibus necessitate aliqua sociales ad coniungendos exercitus:recipiendumq; Forliuium possent induci. Spondebat autem eo facto ad finem usq; belli totis se eos uiribus adiuturum:per cuius accessionem certam habituri uictoriam uiderētur: sed ea cōditio cum ab initio socialibus placuisset:mox dissuadente Federico ac cœpta non est. & enim habens ille uicarium ab ecclesia dominatum:cūq; propinquum Forliuio nostram oēm eis in locis uicinitatem detrimētosam sibi putabat: huicq; rei ob eā causam magnopere erat aduersus. Videns ita q; Pontifex exercitus iam in hiberna reductos: recuperādarum autem ciuitatum spem nō superesse: q; fere omnes in clientela Venetorum positæ etiā a socialibus per hæc consilia iuuarentur:ad componendam pacem curam conuertit:ueritus ne si aliis procurantibus per instantem hiemem ea consti tueretur:hoc esset deterior sua omnis cōditio:q; tollendis ab initio dissensio

nibus cum ortę sunt non multum intendisse putatus est : & ab alienis non utiq; ut a se ipso rem ecclesiæ procuratum iri uidebat. Igitur Legatos potē tatuum: qui in eam diem apud eum ociosi desederant: & cum iis patres non nullos ad id dudum electos conuocare ad se studiosius cœpit : totosq; huic uni rei dies impēdere: Verum quarto iam in his mense absumpto: siue q; cō ueniri aliter inter legatos non posset: siue q; Venetorum superiore æstima tione deponi bellum optaret: indicere ipse suis conditionibus pacem consti tuit putans quascunq; tulisset: eas sociales continuandi belli metu in benefi cio habituros. itaq; relicto iam electorum patrum cōsilio ministris ipse oc cultis diplomata cōficit: tanto omnia tegens silentio: ut quid edicturus tan dem esset nemo ne signo quidem: ante recitatæ rei horam posset accipere. Ad recitāda quoq; diplomata diem celebrē purificatæ Matris Domini ele git: atq; ad ædem capitolinam ascendit: quæ Ara Cœli uulgo dicta a mino ribus cœnobitis incolitur. Recitandi insuper negocium: quo maior adiice retur auctoritas: Dyacono Cardinali in sacra ueste: & mitra ex edito loco at tribuit. Legatos deniq; omnes adesse iussit: quasi quæ mandarentur sua prę sentia accepturos. Qui triste aliqd occultis rebus subesse timentes: etsi con uenire ab initio recusassent: tamen ne perturbarent Pontificem dicto audien tes fuere. Erat magna hominum expectatio in quam sentētiam tantus hic apparatus euaderet: diuersa a diuersis commemorabantur: omnium tamen eo tendebat suspitio: ut Venetorum rem magis q̄ socialium crederent pro curari: q; Venetus ipse suorum studio teneretur: & propter impedita Forliui ensis rei consilia: minus iam in cōsilia esset propensus: quos antea spe suffra gii multis rebus contra Bartholomeum iuuissent. Sed horum mox omniū ut recitando patuit: hæc summa inuenta est. Pręferebantur damna innume ra quibus pręsenti bello labefactabatur Italia: impedimenta quoq; numera bantur: quibus per eā cōtentionem causæ religionis maxime nocebatˀ. Eius tuendæ necessitas lamentis multis ueniebat in medium. Narrabatur porro inter quos esset contentio. Veneti hi dicebantˀ esse: ac sociales. Imperabatˀ proinde utrisq; pax intra diem tricesimum documentis publicis accipiēda: quam ipse suo: & successorum nomine primus accipiebat. cęteris quoq; Ita liæ principatibus fiebat potestas cui horum uellent intra diem quinquage simum adhęrendi. Porro autem Italorum omnium Dux ad gerendū i Tur chos bellum creabatur Bartholomeus: stipēdiumq; addebatur centum mi lium aureorum: quod in annos singulos his partitionibus eēt pendendum: milia uidelicet undeuiginti a Romano Pontifice: totidem a Rege & Ve netis & Duce: a Florentinis autē quindecim tantum: a Senensibus uero & Borsio Mutinensi q; eorum esset dominatus angustior: quatuor: & a Lu

censibus mille. ad hæc uidebatur intra eũdem dierum numerum quæ absti
tisset omnia antiquis possessoribus reddere: Douadulam Florentinis: Tad
deo Imolensi Bubanum atq; Mordanum: intra quem etiam numerum trai
icere exercitum in Epyrum debebat. Interim uero statiua ei in Italia permit
tebãtur: tertiæ quidem exercitus parti trãs Padum in Venetorum ditione:
reliquis duabus apud Borsium Ducem: & ciuitates Flaminiæ Rauennam:
Forliuium: atq; Fauentiam. Pronunciabantur ultimo loco pœnę non obser
uantibus formidandæ. Eæ erant anathema: imprecatio: & sacris omnibus
interdictum. Quarum expiationem cum nõ habeat maiores ecclesia: sibi
tantum & successoribus reseruabat. Atq; huius totius imperandæ pacis au
ctoritatem ex canone Agatensis concilii uidebatur elicere: cuius hæc uer
ba in commentario decretorum habentur. ss. Placuit ut quicunq; odio aut
longa inter se lite dissenserint: & ad pacem reuocari diuturna obstinatione
nequiuerint: a sacerdotibus ciuitatis ante omnia arguantur: quod si inimici
cias deponere perniciosa intẽtione noluerint: de ecclesiæ cœtu iustissima ex
communicatione pellantur. ss. omnibus itaq; in magna hominum frequen
tia recitatis: cum mox ad Venetos: & sociales per eorum legatos essent or
dine nũciata: Veneti quidem intra dies legitimos sine difficultate singulis
assensere: Sociales uero accepta tantum pace conditiones eius omnes uno
consilio repulere: factum Pontificis non mediocriter admirati: meminerãt
enim damnata sępius ab eo fuisse in senatu & apud alios Bartholomei icce
pta: Prædonem illum appellatum: turbatoremq; quietis: Venetos autẽ in
iustos: quorum uel permissu: uel uoluntate ea esset molitus. Sciebãt quoq;
se coactos cũ tranquilla fruerentur pace sumpsisse arma non uexandi cuius
q̃ causa: sed sua tantum tuendi: quorum etiam sumendorum incitamentum
ipse dedisset: q; & multo ante Bartholomei motum prænunciasset: & ad cõ
munem salutem inter se fœdera suasisset: grandem porro in hoc bello con
sumptam pecuniam: quamplurima detrimenta suscepta: uoluntate Dei re
pulsum tandem hostem esse: eoq; exercitum eius adductum: ut uicto simi
lis in agrum Rauennatem refugerit: Pro pœnis autẽ quæ tantis iniuriis de
bebantur pręmium nũc ex tota Italia peti: uictoribusq; imperari tributa q̃
uictis pendantur. Huc accedebat q; tutam rem non iudicabant tanto sti
pẽdio manifestum hostem augeri: qui ut municeps Venetorum eẽt: & suæ
magis q̃ alienę reipublicæ auditurus imperia uideretur. Attendebant quo
q; ætatem eius extremam: quæ cum molliorem nuper Italiæ militiam ferre
non ualuisset: nimirum ad externæ asperitatem incõmodam iudicabãt: Du
cem quidem tantam rem poscere nõ animo solum: sed corporis quoq; uiri
bus fortem: Agatẽsis autem concilii canonem quem uelut clypeũ facti prę

tenderet non opportune in eam rem deriuari: De priuatorum odiis non pu blicis contentionibus sensum illius eē: nec imperari ab eo cōditiones pacis: sed quam ipsi nō respuant: Nullas sibi cum Bartholomeo inimicicias: nullū odium: nullam obstinationē futuram: quę sint canonis argumenta: si posi tis armis uexare se desinat: Hæc uero omnia si econtra illi secum sint: & gra tis suscepta esse: & suo damno non alieno poni debere: sibi quidem q̄ pro Italorum libertate certassent laudem & pręmia: q̄ tanta stipēdia facereq̄: & tot icommodis agi aliena improbitate eēnt coacti: satisfactionem etiam le ge deberi: Venetis Bartholomeoq̄ satis superq̄ esse debere q̄ bello inferio res pacem beneficio suo accipiant: Ad iniustas conditiones nec potestatē in se Romano Pontifici esse: nec ullam suæ reipublicę uoluntatem. His at q̄ huiusmodi rationibus imperata Pauli declinabant Sociales: sed contra ille quantum poterat contendebat: ut placatis aīs ad Venetorum perduce rentur exemplum: totūq̄ huic uni rei sine ītermissione se impendebat: nunc precans: nunc pollicens: nunc si dissentirent: adhęsurum se Venetis mini tans. Fiebatq̄ eo laboriosior sua omnis anxietas: q̄ priuati consilii: nō sena tus decreti conditiones esse illas sciebat: earumq̄ reiectarum culpam in se unum referri dolebat. Nec ignorabat quantum ad æstimationem Romani sacerdotii additura uidebantur si essent recepta tantum: demptura cogno scerentur si non pateretur. Mutare quoq̄ ex his quicq̄ uel tollere minus ob eam causam licebat: q̄ frequenter iam quasi minabundus. Legatis edixe rat epoturum se ante præsentis ueneni poculum: q̄ uariaturum quod tot au dientibus in omnem partem esset uulgatum. In his ergo altercatiōibus die bus pene septuaginta consumptis: sociales: quorum propositum erat ut an te extrema paterētur omnia: q̄ id honoris in Bartholomeum Venetosq̄ cō ferrent: a Pontifice petunt ut (quando conueniri nil pōt) liceat bona uenia reuerti ad suos: petituros eos ab armis pacem quam æquitate non inueni rent. Fecit illis ad uesperum Pontifex abeundi potestatem: sed per noctem quę secuta est: recogitās dilīgētius quantæ ignominiæ futura res uideret: post anni disceptationem omnibus infectis discedi: tum autem timens ne apud alios qui parati iam dicebantur fœlicius pax diceretur: mane illos re uocatos ad se multis uerbis hortatur ut de his iam conditioinbus agāt: quæ æquis utrinq̄ animis accipi possint: Non usq̄adeo iuris sui sint retinentes: ut non aliquid gratiæ suæ & saluti Italiæ largiantur: Daturum se operam ut idem a Bartholomeo ac Venetis fiat. Quamobrem ad diu habitos tracta tus reuentum est iterum: atq̄ animis iam melioribus conditiones dici sunt cœptæ. Vix dum trigesimus in his itercesserat dies: cum & diplomata im perata seponi est passus: paribusq̄ utrinq̄ postulationibus pacem solam

Veneti accepere: cuius quidem hæc fuerunt potissima capita: ut alteri alteris irrogatas iniurias condonarent: ut ablata omnia intra diem uigesimum redderētur: utq; habenti in Italia dominatum liberum esset hanc pacem suscipere: quam ipse suo & Ecclesiæ Romanæ nomine pari beneficio acciperet. Dixerant autem eā quoq; conditionem: ut scribere ad militiam suam liceret neminem qui fuisset alterius. Quia uero designata tantum uerbo hęc erant: & nec dum documētis firmata: dies autem celebris Marci Euangelistæ instabat: quem honorari publicatione huius operis affectabat: in coniunctam Marci ædem mane ad solennitatem descendit: atq; in magna patrum & populi frequentia quę facta erant ex solio nunciauit: Legatosq; omnes ad sua primum: tunc singulos inter se ad mutua oscula complexusq; accepit. Nec multo post: scriptis iam omnibus: supplicationē dici unius ad ædem Laurentii in Damaso habuit: In qua magno omnium apparatu cum patribus & religionum collegiis in uestē sacra processit. His actis supererat ex conuentorum sententia: ut quisq; quos ad beneficium receptę pacis uellet adiungi: alterutrum profiteretur. Qua in re cum Ferdinandus Rex non nullos professus esset qui ecclesię Romanæ subditi erant: plurimum eo facto doluit Paulus: putans auertendę a se suorū fidei causa inuentum id esse. Quamobrem uicissim ipse ciuitates nonnullas: Toparchasq; regiæ ditionis profitēs: illudq; adiecit. denunciare se omnibus Soranum Ducem toparchatumq; eius omnem: item & Cassinense cœnobium ad se pertinere. Quæ denunciatio cum nouorum motuū mox causam præbuerit: de Sorana re paulo altius noscendorum omnium gratia est repetendum. Bello Andegauēsi quod annis fere sex continenter est gestum: Pius secundus tuendas Ferdinādi Regis partes assumpserat: qui magnis tūc subditorum factionibus laborabat: atq; aditu primo sui Pontificatus Regnum illi: Regniq; coronam senatus decreto concesserat. Contigerat autem ut Soranus Dux quem dixi: susceptam aduersus eundem perfidiam pertinacius tueretur: nec ullis cōditionibus reduci ad officium posset: quę res ad successum belli magna impedimenta pręstabat: q; uno ex loco uicinus Dux Suessanus animos in Regē maiores assumeret: proximæ autem ꝓuinciæ nostræ quottidianum periculum imineret. Ad hunc igitur oppugnādū Pius Neapoleonem ursinum cū parte copiarum quæ domitis Malatestis redierāt: misit. Is uero solita uirtute usus breui temporis spacio Soram: Arpinumq; ciuitates: nōnullaq; eius toparchatus oppida per deditionem accepit. Illa petentibus populis concessa: sideut nominis ecclesiæ facti: nullo Regi tempore redderentur. Quā conditionem cum Dux ipse se quoq; accepturum sponderet: si par apud illum sibi gratia esset: Pius ne quid nō uolente Rege transigeret: ad cū scri

bit docetq; q̄ sit operosum ex munitissimis arcibus ad quas refugisset:illum deiicere. Hortatur proinde malit quantulam hanc tam lati Regni partem amico sibi q̄ hostibus Andegauensibus esse:quam uideat grauia utrisq; af/ ferre incōmoda: Victoriæ quidem spem omnem in celeritate tollendorum quacunq; ratione hostium ponendam esse. Nec tam attendendum quid ad deretur Ecclesiæ:q̄ quid illis nunc auferretur: Futurum proculdubio hac de fectionis nunciata fama:ut communibus rebus multum fortunę accederet. Rex siue studio maturandę uictoriæ: id quod illi facile erat agnoscere: siue gratitudine:q; aduersę res mansuetiores homines faciāt:celeriter persuasus: missis ad Pontificem legatis:de Duce: atq; eius dominatu arbitrio suo cun cta permittit: fidemq; se præstaturum dicit quācūq; ea in re expediat inter poni. Cuius responsi fiducia Pius Ducem illico soranamq; omnem ditionē ad potestatē ecclesię reuocauit:continuoq; in Suessanum produci exercitū iussit:qui obstrusis undiq; a se uiis triginta equitum turmis ꝓximis quibus q; infestissimus erat:occasionemq; uel certissimam Regi præstitit:ut claus tris refractis:cū a tergo & fronte uno tempore præmeretur:itra Suessam ciuitatem a misso equitatu illum compelleret. Quo uno facto quicquid ubi q; uictoriarum inde habitumest haud dubie initium tulit. Sed rex omni nō multo post recuperato regno:atq; Andegauensibus pulsis:pecunia & exer citibus pollens(ut est natura hominum:qui in timore magis benigni sunt q̄ in uictoria grati)repetere a Pio toparchatum hunc dedititium cœpit:ha ctenus tamen ut nō nisi persuasionibus contendendū putaret:cum uero cū propter obligatam iam fidem nō recœpisset:defuncto illo a successore Pau lo primis Pontificatus diebus repetiit: & quidē ab initio: iisdem etiam pre cibus:uerum cum nuper in proficēdis ut dictum est pacis affinibus affecta to soranum dominatum pro suo denūciatum uideret: nolēs solennibus do cumentis quæ diuturnam hominum memoriā habitura putabat:quasi pre rogatiuam quādā iuris rebus nostris adiungi:quod hactenus uerbis:nunc etiam armis contendere statuit:multis alioquin ex causis Pontifici nō satis pacatus. Huic uero eius consilio opportunas occasiones duas eodem tem pore administrauit fortuna: alteram q; exercitus sui quos in Tusciam ad hiberna deductos prædiximus redituri ad se propediem erant:alteram q; nō longe ab urbe temptatum armis erat a Paulo:id quod potentem eis in lo cis Vrsinorum factionem uehementer accenderat. Id uero erat huiusmodi. Fodinis aluminis nostri quæ uiuēte Pio prope Minionem fluuium inuentę erant:prominebat ab edito colle arx quædam Ludouici Romani proceris natura & manu ægregie communita:Cuius erat ea conditio:ut paucorum hominum maleficio impedire totum fodiendi ministerium facile posset:ex

quo annua centena milia in Erariũ ueniebant. Tolfenouæ erat arci nomẽ. In hunc autem Ludouicum Pius q̃ in agris suis alumen id esset repertum: beneficentissimus fuerat, dederat eius quod conficeretur annuam partem: egentemq́ & nubiles habentem complures filias pecunia & ueste sæpe adiuuerat. arce aũt sic libere uti cum permiserat: ut iam non paternam rem: sed creditam fidei uideretur tenere. Summa illi erat tranquilitas: alendæq́ familiæ certa fiducia. Duxerat autem uxorem nobilẽ fœminam Vrsi cuiusdam sororem: qui Vrsina familia natus: Asculanę ciuitatis in Apulia Ducatum gerebat: & primos eo tempore in exercitu Aragonensi sub Alfonso primogenito ducebat ordĩes. Additus Iuueni militaribus ĩ rebus quasi monitor quidam: ac custos. Tulerat autem ex ea uxore Ludouicus filias septẽ: quarũ maior adhuc pars apud eũ rȩliqua erat. Huius ergo potiundæ arcis spes cum Pontifici a quibusdam esset oblata qui ad fodinas opus habebãt: dicerenturq́ aratores nonnulli qui coniunctum arci uicum incolebãt: uinctum illum nullo negocio dedituri: credita re ut in iis solet quæ cupiunt homines: mittuntur ex urbe pedites complures: qui Procamerario duce adiuturi negocium sint: & arce occupata in præsidiũ successuri: sed casu detectis insidiis peditibusq́ repulsis: quod dolo parum successerat aperta iam oppugnatione temptatur. Obsidetur ex propiquo arx: & copiæ maiores undiq́ aduocantur. Tum bombardæ aduehuntur ex urbe: protinusq́ oppugnãdi omnis ratio summo studio comparatur. Sed natura loci primos hos impetus facile sustinebat: nec iam paucorum dierum opus id uidebatur. Interim ergo nũciata obsidione Vrso: qui Regis imperio ex hibernis Florẽtinis ad illum copias reducebat: dolens supramodum germanæ Sororis filias paternis ademptis ad mendicitatem ultimam cogi: uelocibus nũciis a Rege contendit ut ad soluẽdam obsidionem muniendamq́ arcem dirigi ad eam iter assentiat: futurum ostendens ut breui conata perficere: & incolumes reuerti sine periculo possent. Eam potestatem Ferdinandus summa uoluntate indulsit: putans munito ex suis præsidiis loco per noui negocii metum faciliorem Paulum ad reddendam rem foranam futurum. Iter ergo haberi ad sinistram per Perusinum & Picenũ agrum debebat: quibus ex locis ante aduenerant: missiq́ ob eam causam certi quidam a Põtifice erant: qui per eas prouincias sinȩ maleficio ducerent: & necessaria omnia facerẽt expediri. sed cum ad Policianum Florentinorum oppidum copiæ peruenissent: cõuersis subito ad dexteram signis in uallem Vrciã descenderũt: quæ Senensis est ditionis: ac loco castrametati sunt qui a Pientia ciuitate: quo ego tũc per ęstatem secesseram: milibus sex passuum aberat. ibi totum biduũ commorati: tertia die ad Cẽtenũ pontem progressi sunt: & nec ab Aquapedentanis im

pettata uia: qui transitus omnes aggeribus eductis obstruxerant: Petilia-
num Vrsinorum oppidum petunt: atq; inde tertiis castris in planiciem de-
scendentes quæ Tolphæ subiecta erat a miliario sexto considunt: quo ad-
uentu dies nonnullos ante præcognito: Pōtifex iusserat obsidionem statim
dissolui tanto sustinendo exercitui parum idoneam: & Medicum cubicula
rem: qui familiæ ursinæ amicissimus putabatur: ad Ducem Vrsum præmise
rat: qui animum eius leniret: & de cōponendis rebus bonam spem faceret.
Ille uero qui per hunc motum id tantum quærebat: ut fortunæ suorum col
locarentur in tuto: per ocium autem transigerentur reliqua: benigne ad sin
gula respondens mane diei sequentis cum expedito equitatu ad Lodouicū
accessit: abductaq; inde omni familia: firmissimum ex prætorianis præsidiū
collocauit: frumentumq; ac tela quantum satis esset inuexit. Quibus actis:
uidens Alfonsus & monitis paternis: & Vrsi obsequio iam satisfactū: trans
misso Tyberi: nec ullo alio illato detrimento: in Marsos qui intra Regnum
Neapolitanum sunt reduxit exercitum: non minorem hoc facto generi suo
ingratitudinis: q̄ Ecclesię imparatę timiditatis notā inurens. Parum enim
ut uisum est: ad memoriam beneficii retulit noningenta: atq; eo amplius au
reorum milia: quę paulo ante seruandi regni sibi ac patri causa Romana se
des insumpserat: Tantaq; insuper discrimina: quæ in cōtinuatione belli ma
gnis detrimentis coacta erat subire. sed nec sine diuino numine talia euenis
se credita sunt: quando sola opportuni loci cupiditate innocentis hominis
quesitæ fortunę sunt: & miserādę familię auitarum rerum omnium intenta
ta calamitas. Erat in Marsis Rogerion quidam assertor olim cōtra uiduæ
matris studia rerum Andegauensium. Is ob eam causam amissis reliquis so
lum Balzeranum oppidum quinto adhuc post finitum bellum āno sine im
pedimento possederat: Cum tamen non satis pacato in Aragonēses etiam
tunc animo putaretur. Itaq; cupiens Ferdinandus has quoq; reliquias tol-
lere: quo liberius foranis rebus posset intendere: locum improuiso adortus
intra paucos oppugnatiōis dies in deditionē accoepit: quāq̄ ex iis unus Ro
gerion esset: quem Pontifex ad beneficium pacis suæ nuper elegerat. Porro
autem a Balzerano in foranum Ducem conuerso exercitu: arces nonnullas
quæ illi munitissimæ erant pari deditione accoepit: Imminens iam ciuitati-
bus quas uolente illo possessionis nostrę factas iam diximus. Hanc uero
concitationem Regis iam pridem etiam intuitus Pontifex: putansq; rebus
a se tam imparatis unicam in extrahendo tempore spem positam esse: iusse
rat Præsulem Tyrasonensem domestico sibi ministerio charum: & auctori
tate inter Palatinos præcipuum ad illum proficisci: & persuasionibus im-
petum retardare. Interim tamen q̄ maiori poterat equitum: ac peditum

præsidio ciuitates & castella firmabat. Sed illo infecta re non multis post dies reuerso: fiducia amplioris dignitatis iubetur succedere. Cardinalis sci Clementis: qui toto Andegauensium bello legationem gerens uehementer illum adiuuerat: idq; unum monetur: ut quacunq; ratione possit rem in instantem hiemem deducat: Cuius beneficio spacium sui colligendi habitura esset Ecclesia. Is igitur gratia apud Regem de quo erat summe meritus ualens: monitis multis effecit: ut ab aperta ui abstinens iudicio cognosci inter se & Pontificem consentiret. Quod cum mox in eius ad urbem reditu constitutis iudicibus fieri cœptum esset: Aragonenses ad hiberna proxima deducti sunt: & forana res impendenti periculo est liberata. mansit tamen utrinq; ab opinione illatæ acceptæq; iniuriæ acerbitas animorum multa: atq; indignatio.

Dum in hoc statu res Italæ agerent: lachrymabile interim nũcium Romam affertur: quo animi omnium non mediocriter sunt contristati. Significatum est enim ciuitatem Leodiensem magnitudine: atq; opibus claram: quæ in omni casu Ecclesiæ fidem Romanę Sedis erat secuta: ferro: atq; igni ad internitionem deletam: nulla ætatis: sexus: uel sacrorum habita ratione: eam uero cladem unico Caroli Burgundorum Ducis: & Ludouici gallorum Regis impetu irrogatam: qui ad tantum facinus animos & arma iunxissent. Eam ego non abre censui quarto huic libro mandandam: quo nostris Pontificibus esse documento possit: quantum sæculi principibus oporteat credi: quantumq; adhiberi curæ conueniat ne ii pastores plebibus dentur: quorum uel ætate: uel ambitione pro pane lapis: & pro ouo scorpius iuxta uerbum Domini offeratur. Igitur sedente nuper Calisto tertio petebat Philippus Caroli pater ut Lodouicus: qui in Borboniorum familia genitus erat ex filia: Leodiensi præficeretur Ecclesiæ: quam Ioannes annorum iam multorum præsul: missis ad Pontificem documentis parabat dimittere. Sed ea res cum propter iuuenilem ætatem: quæ uigesimum nondum annum attigerat: pontificiis legibus eẽt contraria: Calisto parum: & patribus probabatur: uidebanturq; uno consilio omnes nõ assensuri: nisi maiores causæ ad impetrandam rem non afferrentur. Erat eodem tempore præcipuum Pontifici studium parandæ classis in Turchos: quæ ad redimendam Constantinopolim duceretur: Miseratq; propterea in omnem Italiæ partem sacerdotes quęstores: qui futuri operis prædicatione condonationibusq; peccatorum: cuiusquemodi subsidia compararent. Ad ripam quoq; Tyberis Vaticano proximam comportari materiam: & triremes fabricari sine intermissione curabat: nulla de re alia uel loquens gratius: uel audiens. Id uero studium cum ad Philippum significationibus multis es-

set perlatum senili & ipse obsequens animo : quod iure de Ludouico nega tum erat promissis artificiosis aggreditur. Spondet si impleatur quod cupit : missurum se terra : & mari grandia ad conceptum opus subsidia: quæ & facilia sibi futura essent:& magnopere conatum Ecclesiæ adiutura. Totam hanc sponsionem ea dictorum scriptorumq; constantia firmat : ut nil minus iam putaretur:q non facturum illum quod tam asseueranter aie bat. Credidit senex Calistus primus explendo desiderio intentus:mox etiã in eandem sentẽtiam traductis patribus Philippo est obsecutus :ciuitatisq; tam populosæ administrationem iuueni credidit munerum Ecclesiæ omni no experti:æstimans annorum paucorum iacturam emolumento tanti bo ni compensari æquo animo posse. Sed accidit diuino iudicio : ut malo in/ choata initio calamitosum mox exitum caperent:Nam neq; tantarum pro missionum fructus perceptus est : & fundamenta sunt posita totius quæ superinducta est cladis. Hunc ergo pastorem plebs illa: etsi longe inferio/ rem priore suo annis meritisq; uidebat:gratiam tamen magni Ducis secu/ ta acquieuerat facto:sperans mox ut per ætatem licuisset : sumpturum sacra Ludouicum : atq; eorum Antistitem pleno ciuitatis imperio præfuturum. Aliquãdiu igitur in hunc modum sine dissensione processit res:cum tamen Ludouicus fortuna suorum elatior: Leodiensium legibus : quas ante cum seruarant cæteri : aduersaretur sæpe : & ab Ecclesia errans : lasciuiorem ui/ tam tanto indignam sacerdotio ageret. Procedentibus annis idoneus iam ad consecrationem factus :ad eã peragendam: celebrandam: unanimi om nium uoluntate est postulatus. Quod ille:siue q a religione adhuc esset auersus:siue q a suis eam necessitatem imponi grauate acciperet : cum con tumacius pernegasset : oriri inter eos apertæ contentiones sunt coeptæ: atq; ita in dies adauctæ:ut minus iam natura elatus populus reuereri eius digni tatem timereq; iurisditionem inciperet. Verebantur ne sacrorum delatio eo traheretur consilio:ut sæcularis administrationis inducta consuetudine Epi scopum suum dedisceret ciuitas : uiciniq; Ducis paulatim subiret imperia: quam illi rem morte quauis grauiorem putabãt. Conflictantibus in hunc modum Episcopo & plebe:crescebat in dies aduersus Ecclesiam rebellio: iamq; ministris eius potestates quædam ademptæ erant:quæ nullis denun ciationibus reduci in locum pristinum poterant. Itaq; Philippus qui na/ tura uehemens erat: superariq; genus suum ciuili contentione dolebat:ma gnis precibus a Pontifice petit : ut dignitatem impugnatæ Ecclesiæ adi/ mi per subditorum uiolentiam non sinat:sed temeritatem populi superbien tis censurarum irrogatione contineat. Quod ille cum Leodiensi sedi : & communi aliorum dedisset exemplo : non multo post contempta etiam

Romani patris potestate ciuitati & agro : sacris est interdictum : inuocatusq; ad præsidium per iudices Dux : bellum Leodiensibus intulit. Pugna autem non longe a muris commissa : occisis q̄plurimis reliqui in fugam conuersi sunt: ac ciuitas eodem impetu capta. Quæ ut ad nouam posthac contumaciam calamitatum continuatione languidior fieret: dirui in circuitu muros iussit: tributumq; imperauit quantum redimendis comparati exercitus stipendiis satis suo iudicio uideretur : quodq; omnibus acerbius habitum est: eos qui per ætatem ferre arma iam poterant: uno edicto in exilium expulit : paucis quibusdam ad rei familiaris custodiam cum muliebri sexu intus relictis : Hac tanta clade Romam perlata: miseratus Pontifex Ecclesiæ plebisq; fortunam: Legatum ex referendariorum ordine proficisci illuc iussit: qui & obtemperari Ludouico Episcopo: & dissidentes animos suo interuentu conciliari curaret: reducendis quoq; exulibus: leuandisq; tributis quam posset operam penderet. Erat is Honofrius Tricaricensis præsul: homo Romanus : ī familia locupleti: quæ sanctę Crucis dicitur: natus. Ad hunc igitur cum Agrippinam coloniam maturato itinere peruenisset: Leodiensis legatio aduentus huius præscia accessit: summis obsecrationibus petens : ut quanto posset celerius Leodium properaret : reliquiasq; dispulsæ plebis redditis sacris: consolaretur. Quorum ille desideriis obsecutus : ad oppidum Aquisgranense processit milia passuum uiginti a Leodio positum. Ibi dierum nonnullorum mora cognoscendum putauit quo animo præsul : & populus ad suscipienda monita Romani Pontificis esset. Eos ut sentire idem: & in omnia paratos cognouit: itinere continuato a quarto miliario Præsulem Clerumq;: & magistratus urbanos obuios habuit: singulosq; iureiurando adigens parituros decretis quæcunq; ipse tulisset: poenas Apostolicas substulit: benedicensq; populo summa omnium exultatione ciuitatem ingressus est. Cumq; is dies uigiliarum esset Apostolorum Petri & Pauli: ad ædem cathedralem procedens : solemne sacrum uespertinum cantauit assistente plebe: quæ ut in paucitate : frequens ad uisendum conuenerat. Postridie quoq; Ludouicus ipse: qui monitu Legati consecrationem Episcopalem iam accœperat primis suis missarum solemnibus est operatus: dominicumq; sacramentum tota urbe Legato: & Populo prosequente: manibus suis circumtulit. Erant gaudiorum plæna omnia: respirareq; tum primum ex longa fatigatione miseri uidebantur : dissensionem omnem initio hoc sublatam putantes. Id modo supererat: ut exulum quoq; & tributorum sua ratio haberetur: amodoq; ciuitatis mœnibus parceretur: quæ Ducis imperio sine intermissione deiiciebantur: Postremo ut leges patrię redderentur: sine q̄bus nil quietis habitura reliqua putabant. Igit̄ horū

causa ad Carolum filium defuncto interim patre profectus Legatus est:sed in tempora incidit:quæ rebus agendis multum erant contraria. Ducebat il le per eos dies uxorem Britannorum Regis filiam:minusq; diligenter propter nuptiarũ solẽnia alienũ quicquã intelligere poterat. Iis uero absolutis: cum etiam tantum audisset Legatum:nil ob eam causam certum decreuit: q, bellum aduersus Regem Gallorum gerens sociis Britonibus in auxiliũ properabat:quos magnis copiis premi nunciabatur. Id tantum de postulatis Legato concessit:ut cũ Præsule & populo quæ uiderentur componeret: conuentaq; referret ad se confirmanda decreto suo:uel respuenda. Hac pro missione Tricaricensis reuersus :tractare de omnibus cum Præsule & exulibus cœpit :sperans conditionem se aliquam inuenturum:qua semianimem populum suscitare:quietemq; statuere suspensis animis posset. Sed dum in his sine intermissione laborat : Episcopus moræ impatiẽs suas iuueniles cupiditates secutus:ad ꝓpinquum oppidum suæ ditionis Traiectum secessit: cuius rei occasiõe simul q, diuturnius inter Regem & Ducem futurum bellum iudicabatur:plurimi exulum:qui in proximas siluas ex prœlio aufugerant:ad numerum quinq; milia resistente nemine Leodium rediere : quos statim & reliqui sunt consecuti inermes:ac nudi :siluestribus tantũ truncis: & fundis:lapidibusq; armati. Reditus huius populari quidem multitudini id cõsilium fuit:ut Clerum omnẽ:cuius nomine tanta mala acciderant uno impetu spoliarent:grauioribus autem paucis:ut pœnitentiæ significatione reditum sibi in patriam pacemq; deposcerẽt. Itaq; horum suasu ad Legatũ una uoluntate omnes accedunt multa per nouitatẽ facti timentem:orantq; ut se deprecatore iam tandem uitæ eorum misereatur Episcopus plebemq; dispersam ac bestiarum more in latibulis agentem perire in siluis fame non sinat: creditasq; animas una cum corporibus interire:sibi quidem id animi esse:ut illius subsint imperio : ac tanq̃ ministrum Dei dominumq; ciuitatis accipiant:Porro ut opificiis intenti insudore uultus panem quærant:& quotidianis obsequiis famulentur. Hortãtur quoq; ut supremas has preces miseræ plebis non negligat : quam eo calamitatis adductam intelligant:ut si se contemptam nunc uideat : timendum sit ne ciuitatẽ & Clerum sacraq; & se insuper ipsam una impietate inuoluat. His auditis:Legatus miserans multitudinis faciem : quæ uestitu in siluis discisso :capillorumq; & barbarum promissione siluestrium hominum istar habebat: omnes in :forum ad concionem uocatos benignis uerbis alloquitur . Docet quanto in honore haberi Episcopos uelit Ecclesia : quid in contemnentes sacræ leges decernant:Illos quidem in patrem hunc suum paulo contumaciores fuisse : diutiusq; q̃ par uideretur in contentionibus perstitisse; Quam ob causam

coactus ille sit auunculi Ducis præsidium implorare : magno eos uictos prœlio tulisse conditiones : quæ imperari uictis a uictoribus soleant: missum se a Pontifice ad consolandũ populum:& subleuanda onera esse:fe cisseq; in eam diem:quæ tulerint uires:Reddita iam ciuitati sacra :ad conse crationem Ludouicũ inductum:Cuius dilatę causa tanta mala accidissent: ad tollenda reliqua se etiam ad Ducem profectum esse: facultatemq; tractã dorum omnium accoepisse:O pus hoc totum bona spe inchoatum:sed uere ri ne hic eorum repentinus ad urbem accessus successum suis laboribus adi mat:Proinde deponant q̃primum arma : quietiq; rerum exitum pręstolen tur:Cogitent uero si tumultuari pergãt:quid Episcopo in eos : & quid sibi: & quid Duci futurum indignationis merito sit : qui prœlio pulsos:murisq; nudatos tanta in se audere nunc uideat:Ipsum quidem nisi monitis parcãt: abiturum illico ciuitate : nunciaturumq; Pontifici quantum obstinationis apud eos inuenerit:ad quorum salutem procurandã sit missus.A d has eius exhortationes cum respõdisset quidam necessitate impulsam multitudinẽ: q; uiuere in siluis nõ posset:domum reuersam:Duciq; & Episcopo quęcũq; in se essent paratam præstare:pati autem non posse alienis q̃ Ecclesię domi nis ciuitatem subesse:mortemq; si ita opus sit:huius unius rei causa intrepi de adituram:Legatus eos iterum consolatus : ut disceptationibus in tanto periculo finem faceret:magna uoce:quæ a tota cõcione exaudiri posset: po stulauit an parati essent positis armis:suis & Episcopi imperiis:ut ante pro miserant:auscultare.A d quam uocem multitudo omnis diuturno miseriarum tœdio in questus & lachrymas cõmota : protẽsis ad eum manibus pa cem & misericordiam acclamabat.Precans identidem ut cõciliarentur tan dem Episcopo:& in patria esse cum parentibus:& liberis liceret : ne lania ri a feris passim per siluas impio mortis genere necarentur:Arma quę retinendæ uitæ causa sumpsissent:q̃primum iusserit posituros . Id uero cum ad eius imperium statim fecissent:Legatusq; propterea salutem eorum curæ si bi futuram dixisset:quieuere paulum omnia :Ciuitasq; ab impetu furentis populi est conseruata : externis post paulo cladibus occasura.Igitur Legatus assumptis secum Principibus multitudinis huius Traiectum se ad Epi scopum cõfert:& causam miserorum q̃ maximis potest precibus agit.Iam q; dierum nonnullorum diligentia rem eo redegerat:ut reconciliatus Ludo uicus ad oppidum Tungram:quod inter Leodium Traiectumq; medium est:secum accederet:indeq; repetendam ciuitatẽ statueret.Conuenerat aũt ut turba omnis pœnitentiæ significandę causa:effusa obuiã inermis:& sup plex a transeunte misericordiam precaretur:Illi uero liceret quanto appara tu bellico uellet ciuitatẽ intrare:dñatũq; in se oẽs suscipere:& sua uoluntate

omnibus moderari.Ea dum ad certam designatam diē perfici debent:Dux interim qui accepto tam audacis motus nuncio uehementer erat commotus : ad Episcopum scribit:ut tractatum omnem quicūq; cum Leodiēsibus haberetur abrumperet:seq; ultorem propediem expectaret:atq;(ut sine periculo fieri id posset) quattuor milia delectorū militū i eius prēsidio mittit. Erat Duci iam pene explorata spes constituendæ cū Rege pacis: quę cum sociis Britonibus iam constituta:quorū causa bellum susceptū erat:facilio rem suam uidebatur efficere.His ergo itellectis:Ludouicus q; in potestate Caroli esset :dicto obsequit̄ :cunctaq; dissoluens:præsidio qđ erat missum: eodem loco se cōtinet : maiorū copiarum aduentū operiens.Id ergo conspicati Leodienses:quorū in utrāq; partem & ad humilitatē:& ad contumaciā uehemens erat natura:aliā(ut in desperatione rerū fit)salutis rōnē adorti: proxima nocte armata duorū milium manu Tungram maximo silentio accedunt: oppidumq; igressi:quod in recenti ducis uictoria deiectis muris aditus per ruinas habebat:eodem silentio ad Episcopū penetrant:suāq; primum:tum aliorū qui secū erant domos circūsistentes impetum in præsidiarios faciunt:nudosq;:& re subita perturbatos facile opprimuunt.Si qui effugere in tumultu casu aliquo poterant:ii contendebant Traiectum:Erantq; clamoribus:& gemitu moriētium omnia perturbata.Episcopus uero suorū q; nonnulli:qui ad intimam custodiā excubabant:perfosso statim cōiunctę domus pariete in qua diuertebat Legatus : intra cubiculū eius refugerant: fortunāq; aliorum pauidi expectabant. At Legatus qui ab initio tumultus inermis in uicum erat ꝑgressus : cognitis statim Leodiēsibus:Duces eorū qui cæde fugientiū bacchabātur : uocari ad se multis suasionibus contendebat:casuq; peranxius erat.eos tandē uenientes cū lachrymis rogat:quā nam ob causam eo miseri accessissent:atq; inter deprecatæ pacis tractatus tantū nunc scœlus admitterent:illi ut erāt madentes sanguine: & exitu adhuc rerum suspēsi : perturbata uoce respondent:quod ad Episcopū tanta uiderint missa præsidia:ultionēq; suam sint ueriti : illuc eos uenisse mala cōsilia præuenturos:ne interim obtentu impendendæ ueniæ ciuitati exitium pararet: Petere id quod ad salutē reliquum arbitrētur:ut ipse cū Episcopo eo ex loco Leodium properent:quoniā & reuereri utrūq;:dominūq; ciuitatis Ludouicum statuere certū sit omnibus:Id ni fiat ꝓpositū multitudini: esse eos:atq; oppidū uno eius noctis incendio absumere.Legatus instantem necessitatē cognoscens:q; animos ad ea quæ minitarentur incēsos uideret : accepta fide ne quē ultra occiderēt : de accessu ad ciuitatē agere cū Epō cœpit.Quo statim:ut in tāto ꝑiculo necessariū erat:i sententiā traducto:nullo tumultu ambo Leodiū rediere : comitante multitudine:nō quę uicisset : sed q̄si quæ

dños suos ex aliorũ captiuitate p uim receptos domũ reduceret. Laetaban tur omnes: & tota Leodiẽsis ecclesia restituto praesule erat in gaudio. Ii quo q; qui in Tungra superfuerant caedi libertati pristinae reddebantur: cum ho noribusq; remittebantur ad suos. in iis erat Dux pręsidii paulo ante ad Epi scopum missi: quem in latebris adinuentum: ut ad Carolum proficisceretur ueniamq; & pacem multitudini oraret magnis obtestationibus induxerũt. Dux uero qui nondum his acceptis ad ultionem nihilominus tumultuosi reditus properabat: audita etiam Tungrensi audacia nullo furori concesso spacio: pacem illico cum Rege constituit: Impetrata conditione: ut praesen tia sua: atq; exercitu conatum hunc adiuuaret. Itaq; ambo in Leodiensem ciuitatem mouentes a miliario uigesimo constitere: praemissis tribus mili bus Burgundorum: qui urbi appropinquantes Duces cum reliquis copiis expectarent. Leodienses tanto hominum numero ad se iri uidentes: quan tum uix Galliae reliquũ per id tempus in armis habebat: necessario uel mo riendum etiam: uel relinquendam excidio patriam cognoscebant. Itaq; ut eorum erat in magnis rebus ferocia: ratione aliquando parum expensa: ad extrema perferenda se firmant: Tungrensemq; fortunam sperantes: adoriri noctu propinquos Burgundos instituunt: quos non totis octo milibus pas suum abesse constabat. Itaq; de secunda uigilia populariter egressi magnis animis in eos tendebant. Illi uero proximo ad Tungram casu admoniti uigiles in armis agebant: protinusq; cognito per exploratores consilio pro gressi obuiam proelium acerrimum cõmisere: quod ad lucẽ usq; magna ho minum cęde productũ est. Tandẽ Leodienses coacti sunt cedere. In eo cer tamine ceciderunt Burgundorum permulti: in iis fortissimus quisq;: ac nobi lissimus. Sed ex Leodiensibus longe plures: q noctis itinere fatigati: minus q armati iniqua pugna erãt cõgressi. Quae res ciuitatẽ oẽm alioquin malis fessam maxime consternauit: Cum & luctibus passim replerentur omnia: & orta luce miserãdo spectaculo referri humeris patres: fratres: & filii exani mes manante adhuc sanguine uiderentur. His tantis malis confusus Lega tus: ac plane iam inops cõsilii: quod unum ad deprecandam uitam reliquũ erat: cõuocato iterum ad concionem populo in conspectu omnium lachry mans: uidetis inquit ciues fortunam uestram ferocibus consiliis: non mea culpa ad supremum adductam. Iminet propinquum exitium. Iratus est Dux. & Duci adiũctus Rex potẽtissimus ad uos ambo instructo exercitu properant. urgens necessitas longam orationem non poscit. Audite filii: ut extremam uobis quam possum pietatem impẽdam: paratus sum: si ita op portunum putatis: ad Ducem nunc proficisci: mecumq; Episcopum duce re. Obuii ambo exercitui: atq; humi strati misericordiam lachrymis nostris

precabimur: Cum personam ego feram Pontificis ille Regi Ducique iunctus sit sanguine inueniemus forsan: quod respirandi spacium prabeat: nam imperandi nunc interminandique tempus non est. precum esse redemptionem oportet. legitima de uobis meo: & uestro nomie repromittam omnia. si placet hæc ratio actutum ibimus. Sin præsentior apud uos alia est: illam monstrate. Vobiscum & sine uobis eundem casum parati sumus subire. Cū hæc profectio fletibus omnium: & uociferatōnibus probaretur: ad declarandam insuper pœnitentiam ciuitatis adiiciuntur primarii ciues summum eo tempore magistratum gerentes: qui una euntes imperata Ducis susciperēt: deque reliquorum fide testimonium ferant. Itaque hora diei iam decima ꝓfecti omnes ad tertiam noctis: nō sine crebris uitæ periculis ad primas stationes hostium peruenere. Quibus statim pręfecti duo obuiā facti: quorū alter erat Pręses Burgundiæ: alter sororis Episcopi uir: intellecta uiæ causa uetuerunt eos ulterius progredi: ac statim in custodiam Præsidis Legatus: Episcopus in affinis sui tabernaculum adductus est: magistratus uero omnis in uincla coniectus. Inter hęc congregato Ducis cōsilio: cum hora lapsa iam eēt ad eum omnes deducuntur: quamque ob causam id noctis uenissent requirunt. Dicere pro omnibus orsus Legatus: quanta uerborum: & uocis demissione misericordia potuit placare conatus est iracundiam Ducis: & ueniam miseris impetrare: Identidem monstrans præsentem Episcopū cuius causa sumpta eēnt arma: omnibus suis salutē precari: ciuitatē paratā esse si uelit: exercitum omnem intus accipere: & Præsuli parere: & quæ imperata post primā uictoriam erāt q̄ꝗ maiora uiribus: actutum implere: Pro iis autem quę ad Tungram: & nunc apud antecursores sunt gesta: ex Ludouici & suo etiā iudicio satisfactionem pręstare. Manus quoque in illum supplices tēdens: atque adhunc affectum lachrymas super iupēdens: petiit si minus præstandam eam pietatem humiliato iam populo duceret: præstaret saltem Deo creatori: qui pro crucifixoribus patrē orasset: præstaret & Romano Pontifici: cuius beneficio ea sedes Leodiensis generi suo esset concessa. Nihilo his dictis obstinata ad ultionem mens potuit flecti. Respondit tantum liberam sibi in res atque animas ciuium uelle potestatem permitti: nec omnino conditionem aliquam dici. quæ res Leodium significata ad sustinēda extrema: quęrendamque armis salutem corda omnium incitauit: putantium occasum suum quē declinare in prœlio forsitan possent: in deditione certissimum eē. Igitur Dux misso Traiectum legato: atque eodē loci magistratu Leodiensiū in cathenis traducto: iniungit Episcopo ut sumptis armis secum ad ulciscendas iniurias eat: patris ꝓpositum ac suum animo agitans. Etenim: quod ea ciuitas potentissima esset: uicinaque Brabantiæ prouincię: frequentes cum illa

contentionum occasiones haberet: seruata autem contra maiores suos Regum patrocinio diceretur: delere nunc in tanta opportunitate conspirantis Ludouici Regis ad internitionem uolebat. Igitur admoto ad urbem exercitu bipartito copias diuidit: ac colle occupato qui Valburgensi portae proximus erat: suam & Regis stationem eodem in loco cōstituit. Ad alteram autem ac longe diuersam ciuitatis partem Philippum sabaudiensem cum reliquis mittit: ut uno tempore temptata utrinque irruptione populus ad duo cōuersus: ad repugnandum inualidior fieret. Leodienses his tantis angustiis circumuenti summam rerum suarum ad fratres duos praecipue fortitudinis uiros detulerāt: Burenū & Gozonum: quos reliqua multitudo in quamcunque duxissent partem illico sequeretur. Ii uero animis usi: cōuocatis ad se primis nonnullis docent: nisi aliquo grādi ausu salutem ciuitatis stare non posse: Proinde si accingere se una uelint: paratos esse omnium primos suas animas dare. Cum statim uelle se omnes dixissent: idque unum consentirent ad redemptionem patriae superesse: partita inter Burenum & Gozonū multitudine rationem irruptionis hanc ineunt: ut uidelicet nocte quae instabat: Gozonus ad castra Regia nil tale in tantis copiis expectantia: impetū faciat: Burenus uero eodem conatu ad Philippum erumpat: Futurum sperantes ut alter exercitus alterius perceptis clamoribus: desperatiōe alterni subsidii cōuerteretur in fugam. Vt uero etiam perturbatius confunderent omnia: iubent cupas innumeras secum portari nitro & pice completas: quae primo adortu accensae in illorum tabernacula locis omnibus iacerentur: atque inde flamma excita malo ancipiti trepidātes inuaderet. Condictis omnibus ad designatum opus disceditur: animis quam successu maioribus. Peruenerat iam ad Regias stationes Gozonus nondum intellectus: expectabatque ut a Bureno signum acciperet: quo significaretur ad Philippi castra a se quoque accessum: & pugnam commissam esse. Sed is dum tardius condictum exequitur: Gozoniani quidam morae impatientes ad tentoria Ducis Regisque furtim prolapsi incendere ea coeperunt: & ferocius hostibus insultare. Quo factū est: ut clamore statim sublato: & a Philippēsibus inde excepto: utrobique armatus exercitus Leodiēses ab incepto terruerit. Orta luce: idignati ambo quod tot iam cladibus attritus populus nocturno etiam incursu uitā suam petisset: ocius Philippo imperant: ut qua parte muri essent disiecti cōferto agmine irruptionem temptaret: Ipsique ex eo ubi tendebant loco producto exercitu idem conantur. Pugna incepta: magna cōtentione utrinque res gerebatur: his annitentibus ut conceptae iracundiae facerent satis: Illis ut cōiuges: liberos: parentesque supremo illo certamine ab interitu uendicarent. Sed longe impar Leodiensiū fiebat congressus: quod hostes nume

ro pugnatorum:& apparatu omniũ rerum instructissimi erant:turbana aũt turba nec assueta bellis:nec armata satis multis acceptis cladibus ad paucitatem redierat. Quamobrem paulatim summota loco:& cadentium numero debilior facta cedere propugnaculis: liberumq; ingressum irrumpentibus dare coacta est. Ita uno tempore duobus ex locis Burgundi calamitatem miserrimam intulere. Eorum uero qui adhuc integri erant ad hominum circiter uiginti:cum imbelli multitudine in torum subito cõfugerunt: obstructisq; aditibus ut in articulo illo licuit: noctem expectabãt: per quã reductis i castra exercitibus educere suos ad fugę societatem possent:sed ea re intellecta:e uestigio Dux ciuitatem omnem locaq; imprimis foro proxia iubet icendi. Cuius mali necessitate compulsi illi relictis omnibus ad siluas proximas se contulerunt. Clerus inspecta iam ante ciuitatis fortuna:in sua quisq; ecclesia clausis ianuis se continebat uestibus sacris indutus: sanctorumq; reliquias atq; adeo ipsum domini sacramẽtum ad deprecandam misericordiam manibus praeferens: idem Religionum uirginumq; coenobia pro sua queq; conditione ęgere. Sed nihil iter arma scoeleratae militum manus incontaminatum liquere. Refractis portis sacra omnia in lachrymabilem direptionem sunt data:sanctuaria Dei tota urbe incẽsa:spoliati sacerdotes:atq; occisi. Tum nec parietibus templorum etiam parsum:in ipsam autem imbellem turbam tanta impietate sęuitum ẽ:ut nulli sexui:ętati:aut ordini ignotum uoluerint. Infantes allisi parietibus sunt:puerperę confossę: Plęręq; uirgines stupratae primo:mox strangulatae: senes queq; & pueri eodem quo pugnantes habiti loco. quin & illud ad malorum cumulum accidit:ut parentes cum matribus:filiis:& omni prole inualida fune uno cõstricti ad acerbitatem interitus in profluẽtem Mosam deiicerentur:in mediisq; diuinis dũ astat sacerdos altaribus:& domini corpus sanguisq; inter manus uersantur:sacrę patinae & calices impie raperẽtur:ut merito de tam sęuis hostibus emitti ad ultorem dominum uox illa Prophetae lamentabilis possit: domine Deus uenerunt gẽtes in hereditatem tuam:polluerũt templum sanctum tuum:posuerunt Hyerusalem I pomorum custodiam:posuerunt morticinia seruorũ tuorum escas uolatilibus coeli:carnes sanctorum tuorum bestiis terrae. effuderunt sanguinẽ ipsorum tanq̃ aquam incircuitu Hyerusalẽ & non erat qui sepeliret. Inter haec autem tam foeda crudelitatis ministeria Ludouicus Rex amicae semper ciuitatis calamitate confusus:quae in illum pugnans nomen eius clamoribus inuocabat:plane iam facti poenitẽs:in proximas regni sui regiones exercitu abducto concessit: Dux uero dimissa urbe prędonibus:ipse cum expeditis equitibus ad insequendos qui fugerant continuo profectus est. Sed ubi asperitate siluarum ne inueniri quidem illos ne

dum capi posse ītellexit:regressus Leodium tota passim ędificia deiici impe rauit:ne profugis spes ulla reditus superesset.mox quoq; Traiectum conté dens Magistratum qui salutis fidé ab Episcopo ante acceperat: uinctusq; nihilominus illuc fuerat deportatus:strangulari:& in profluētem abiici iussit.Eandē fortunā uicina: quoq; nōnulla oppida:quę Leodienses adiuuerāt mox subiere.Hic finis contentionum fuit: atq; hunc occasum celeberrima quondam ciuitas tulit:uictoriis nobilitata inumeris:& a Romanis Imperatoribus condita:Clero autem ante alias Germanicas ecclesias clara:diuini uero cultus ornamētorumq; sacrorum cum sanctissimum : tum locupletissimum domicilium.Cuius quidem ante has calamitates is animarum numerus fuit:ut censu habito centum & uiginti milium intra muros tantum continere inuenta sit.

Iacobi Volaterani Cardi.Papiensis Cōmentariorum liber quintus.

Les non multos ab instituto ut antea dictum est:de rebus foranis iudicio:Ferdinādus Rex :siue q; causę suę parum confideret:siue q; ad tumultū animus inclinaret:siue etiam q; in tam cōtrariis iudicibus nullum liti finem cognosceret (&enim pars utraq; suum sibi delegerat)Pontifici nunciat iudicium se recusare : Nolle altercationibus uerborum cum eo cōtendere : quem sibi patrem sors Regni dedisset:Exploratum habere doctorum hominū confirmatione loca de quibus certamen sit:neapolitanæ ditionis partem eē:ac legibus sibi Regi debere: Rogare maioreminmodum ut eorum deditione & Romanę sedi se filium retineret:& maiorum contentionum tolleret occasionem;Ferri non facile posse priorum Regum possessionem se administrāte perire.Paulus hac uoluntatis mutatione inspecta:&si doleret ęquabilem finiendæ cōtrouersiæ uiam ademptam;attamen q; irritare armatum Regē tutum non iudicabat quiescēdum putauit : nouisq; interim præsidiis ecclesiam muniendam: non tñ acceptā iniuriā innouatione ulla rerū ulcisci:uel pacato cuiq̄ arma inferre.Hanc eius mentem Roberti ariminensis perfidia de quo ante retulimus haud quāq̄ teneri permisit.Qui eo pcessit amentiæ: ut merito pœnitendum consilii fuerit.Eius hoc initium fuit:Post dimissam Cesenam ciuitatē quam mortuo Malatesta inuaserat:nē sine cōmodo(qd nostris moribus accidit)temptatum facinus esset : ad oppida quædam dono illi a Pontifice data additum & stipendium militare est supra sortem ętatis:ut cum honore agere inter duces ecclesiæ posset.Veniens quoq; nō multo post Romā benigne susceptus est.Quia uero cōtra Aragonēses neapolitano bello pro Andegauēsibus senserat:proptereaq; dominatū pene oēm

pater amiserat: putabatur ex uetere damni accepti memoria graues cum Ferdinando inimicicias exercere: tutoq; administrationem omnem custodiæ aduersus illum posse committi. Itaq; Pontecuruum oppidum quod ad fines nostri agri positum ex iis unum erat quæ repetebantur a Rege: cum equitibus circiter ducentis totidemq; peditibus in præsidiũ missus est: men sesq; iam nonnullos in credito munere perseuerans ab omni icommodo locum seruauerat. sed accidit per eos dies Sigismũdum: qui a Peloponessiaco Venetorum bello in Italiam redierat: ualitudine assidua fatigatum Arimini uita excedere: relicta arcis ciuitatisq; custodia Isottæ uxori: quam Pellicem prius: inde matrimonio adiunctã perdite amauerat. Ea uero non ignara obitu uiri uicarium ius loci ad Ecclesiam rediisse: parum fidebat sola sine liberis in aduersa ciuium uoluntate aliquam rem retinere. Quamobrem & si nouercali odio in Robertum esset: tamẽ q; in re militari exercitatus: cum & ad defensionem idoneus crederetur: benigne ad eum scribit. Monens ut quando sine præsidio ciuitas sit: ad eam conseruandam maturet: Futurũ ut cõmuni amborum cõsilio: suo uero imprimis: omnia regerentur. His acceptis litteris: Robertus non tam casu patris tristatus q̃ nuncio Isottæ lætus: concipere ex illa uocatione dominatum Ariminensem incepit: Fidens si modo administrationis partem adisset: nouercam opprimi posse: Adolescentemq; Salustium ex altera cõcubina fratrẽ aliquo ablegari. Huic spei ea modo res erat aduersa: q; nõ facilem ad dimissionẽ suam futurum Põtificem iudicabat: partim q; præsidium necessarium Põtecurui relinqui nollet: partim q; reditu suo confirmari ciuitatem timeret: cuius ipse potiundæ desiderio teneretur. Itaq; uno astu fallere Isottam & Paulum cogitãs. Romam subito uenit: nunciansq; magnis de rebus uenisse sicut primũ admissus est: hem tibi Pontifex inquit sine contentione Ariminum. Pater defunctus est. Ciuitas auctoritate uacua: & præsidio: nutat. In mulierẽ summa omnium respicit. Ea opis egens atq; consilii: adiutorem nunc quęrit: substentatoremq; oneris insueti. si per te liceat: sexto illic die constitutus paucos æque post dies omni ad me deriuata custodia: Arcem ciuitatemq; liberam tradam: eã laturus mercedem facti quam tu iustam censueris. Admiratus orationem hanc Paulus: quę multo adhuc erat q̃ uerbis præsentior: Et qua iquit fiducia Iuuenis tantam rem polliceris? An nescis Isottam tibi inimicissimam esse? nec passuram defuncto Sigismundo Arimini agere: quem uiuo pati nõ potuit? Ad ea ille inquit coniũgunt sæpe tempora quos non conciliat sanguis. Necessitate iam mutauit nouerca animum. Hem tibi ad mẽ litteras chyrographi sui: quibus in partem dominatus Ariminum uocor. Et simul epistolam inspiciendam porrexit. Paulus ut manum mulieris agnouit: quę sibi

ex nonnullis ante acceptis litteris non erat incognita:uocationemq; ueram inspexit:credere coepit si modo uoluptas Roberto esset ad perficienda quę diceret:potestatem quidem per eam occasionem non defuturam. Id modo ueniebat unum in metum ne: ut desertum praesidium excusaret: missionemq; acciperet: spectante aliud animo uerbis haec mētiretur. Itaq; ad alliciēda ueri indicia sermone diutius tracto: cum inter loquendum frequētius ostenderet placere sibi consilium: sed mutationem propositi formidare: contendebat Robertus quanto artificio poterat ad spem oblatam animum illius cōfirmare: crebro inter argumenta perfidię repetens nescire se quo alio posset consilio domum reuerti: aut successum rerum sibi proponere: quando & sociales paternis iniuriis haberet infensos: Venetis longo experimento fidem dum non iudicaret: Contubernium autem nouercae confirmatis iam rebus suspiciosum cognosceretur. In hoc ancipiti positus Paulus: cupiditate tādem in assensum trahente dimittere illum constituit: & fortunam promissorum temptare. Sed ut praemiorum expectatione minus loci ad animum mutandum permitteret: mercedem facti eodem in colloquio dicit. Ea fuit Senogalliensis ciuitas: & cum circunstanti agro Mondauium oppidum: Militaris quoq; conditio iuuene grandior. super haec autem alterius neptium cum dote locupleti coniugium: ut uidelicet per hanc quoq; affinitatem maiorū cōcoepta spe cupidius inceptum perageret. Ea omnia Robertus summa uoluptate se accipere simulans: maioraq; meritis dicēs: ut certiorem de se opinionem praestaret chyrographū insuper scribit: obsignatumq; annulo Pontifici tradit: quo & Ariminum patris obitu factum ecclesiae confitetur: & p̄tinere ad suum ius negat: Dediturumq; illud confirmat mox ut potestatem aliquam accepisset. Diris identidem detestationibus suo capiti diuina iudicia imprecatur si fidem deditam uiolaret. Hoc chyrographo Paulus ad spē suam amplius confirmatus: ut nullam adiiceret deuinciendę mentis illecebram mille aureis abeuntem est muneratus: Ducibusq; ecclesiae qui uicina Arimino hiberna habebant per litteras imperauit: uti in omnem stabiliendae ciuitatis conatum uocanti illi adessent & iussa implerent. Bona spe Pauli dimissus Robertus est: sed nō eodem ille animo abscessit: patri nimirum & generi correspondens: quorum a sceleribus maior q̄ a uirtute fuit nobilitas. Etenim illa ipsa nocte qua haec sunt constituta uix dum domum reuersus nuncium cum litteris (Bentius is fuit quidam) ad Ferdinādum mittit: qui de sua ad sociales defectione propositis conditionibus agat: & militare stipendium paciscatur: paratus ut mox est itellectum: Ciuitate ad suam potestatem traducta reliquum patris ac patrui dominatum illorum ope rediměre. Ariminum igitur ueniens lętis ciuium susceptus est animis: non tam

ab Ecclesia auersis: in quam tacite inclinabant: q̄ recordatione uetustæ fa milia: ex cuius tanto numero hunc modo & Salustium quē dixi superesse uidebās. Eam ille occasionem arripiens nullam popularitatis operam omit tebat qua & studia ciuium conuertere ad se posset: & tyrannidem concupi tam inuadere. Factum autem est breui: ut nouerca meti cedente mox & se posita ad eius imperium omnia traherentur. Memor uero inter hæc chyro graphi dati id unum maxime laborabat: ut ab omni conceptæ perfidię su spitione animum Pauli abduceret: ne illa rescita ante turbari posset q̄ perfi ci. Ita ad eum frequenter scribens nunc condicta exequi se confirmabat: nunc res Ariminensium ad negocium inclinari: nunc Isottam quæ plu rimum incepto obstaret sepositam esse: nunc paululum quid reliqui ad complendam rem superesse. Perpetuis autem litteris certam propinquam deditionem spondebat. Quibus in diem magis illectus Paulus ire Cesenā iusserat Laurentium Antistitem spalatensem quęstorē ærarii: a quo & præ sidia sub transigendi tempus mitterentur ad illum: & ciuitatē si dederetur: conditionibus quas uellent ciues in fidem acciperet. Ille dum in hunc euen tum paratis omnibus Cesennę agit: Neapoli iterim Bentius syngraphis da tis acceptisq; defectionem trāsegerat: quibus & defensio ciuitatis in trien niū pacta erat si qui itulissent arma: & annua decem milia nomine militiæ pendebantur. Ea uero ut indicata Roberto sunt: maioribus iam fidens præ sidiis nouum opus aggreditur: quod perfidiam cū fructu detegeret. In om ni ditione: quam Sigismundus & Malatesta frater olim tenuerant: popula rium quidem cæterorum animi satis iam cōciliati Ecclesiæ uidebantur: per missis ubique magistratibus qui nulli antea erant: libertatisq; forma quadā per publicam administrationem concessa. Solos autem aratores licentiæ ue teris adhuc cura tangebat: qua æquo animo carere non poterant: etenim q; Malatestarum domus maleficiis continuis obnoxia honestiores quosq; lo corum semper offenderat: minusq; propterea id genus hominum pacatum sibi putabat: rusticanā turbam quę ubiq; pars magna: & pugnacior erat: artificiis diuersis in illos armauerat: nunc criminationibus utrosq; commit tens: nunc in mediis contentionibus superiore rusticorum conditione litem diffiniens: nunc etiam damnatorum bona ad alenda odia agresti mult'tudi ni largiendo. Quam illi indulgentiam sub præsidibus nostris ęquato omni um iure angebantur ammissam. Eam mentium ægritudinem non ignorās Robertus ab illa potissimum ad recipiendum Cesennam aditum præpara bat: sperans opportunitate ualidę ciuitatis si consilium perfecisset: nonmo do ulteriorem fluminie: sed citeriorem quoq; Piceni agri dominatum a pa tre patruoq; possessum recipere. Itaq; temptatis ad proditionem aratorum

quorundam animis quos non facultatibus modo & cognationibus: sed audacia quoq; præstare cognitum erat: nullo illis negocio reditum persuaderi: sua sponte ut diximus a romana re satis auersis. Constitutis iam omnibus: dieq; ad perficiẽdum decreta: accidit casu ut uno ferme tempore & Roberti defectio: & horum oculta rebellio patefieret. Suspecta iam cœperat Quæstori fieri tam longa tradendi Arimini mora: eamq; suspitionem duę res maxime auxerant: altera q uariantibus litteris (ut est mẽdacium mos) plerũq; sibi non constabat Robertus: altera q omnia intus fieri ad arbitriũ eius cognouerat: nec aliud q̃ mutatam mentem per crastinationem hanc arguebat. Itaq; ad phanũ fortunæ nauigãdum illico censuit: ciuitati illi eo imperii sius timens: q & aratorum plus habebat: & minus q̃ cæteræ putabatur pacata. Inde explorare Roberti consilia cœpit: & nunquid clandestini mali ĩ agris aleretur cognoscere. Diebus paucis in ea diligẽtia absumptis: Bentiũ qui Neapoli rediens per auia mutata ueste iter habebat: ad extremos Anconitanorum fines compræhendit: afferebatq; is secum conuentorum cum socialibus singrapham: partemq; pecuniæ in stipendium datam: Ferdinandi nomine & signo recẽter percussam. Ad Questorem perductus sine quæstione defectionem confessus est: insidemq; defectionis conuenta cũ pecuniis protulit. Indicauit quoq; qua die Robertus patris obitũ accepisset: alieno semper in Pontificem animo fuisse: ad extrahendaq; in hunc exitum tẽpora uana spe illum duxisse. Inter hæc etiam certis indicibus de coniuratione Cesenatium nunciatur quæ augebatur in dies: & duces multitudinis designantur. Quibus periculis adductus Questor cunctandũ nõ ratus: Cesennam subito reuectus est: compræhensisq; auctoribus mali: cum eorum confessionibus uera omnia didicisset: paucorum supplicio motum compressit: nil iam sibi a Roberto in tanta propinquitate tutum existimans. Cunctis autem ut gesta erant Romæ nunciatis: admiratio ingens Pontificem cœpit indignationi & pudori admixta. Admirabatur centesimo uix a constituta pace die eam potissimum fœderum conditionem uiolatam a socialibus esse: cuius ipsi petendę paciscẽdæq; auctores extiterant. ea erat ne cui militem alterius stipendii qui dimissus non esset: ad suum licere traducere. Videbat quoq; rem publici risus esse: sibi id ætatis Pontifici a iuuene impositum dici: adiuramq; putari nimia credulitate tyrannidẽ eius. sed illud imprimis erat molestũ: q tanto suo in fœderatos datæ pacis beneficio: tãtisq; in Sigismundum patrem & Robertum filium collatis honoribus: hęc tam ingrata redderetur detrimẽti: & dedecoris merces. ac sane (quod bonorum sermonibus constare tunc uidi) inique a socialibus factum est: quos nec pactę fidei: nec suscepti iusiurandi ad uiolanda fœdera memoria tenuit. Hoc

amplius autē peccasse Ferdinandus est iudicatus: q in amissum bis regnū bis Romana sedes illū reduxerat semel decreto suo: iterū annos quinq; bello grauissimo. his addebatur: q cū a legato Cardinali appellatus Rex est: Regniq; coronā solēni more accepit: inter sacra altaria fidē patrociniūq; i pēm nostrū casum iurauerat: eiusq; rei documēta chirographi signiq; sui ad dideratq; que i Archiuiis apostolicis in hūc diē seruant. Sed nos quoq; errati nostri ea in re forsan poenas expēdimus: pollutiq; honoris diuini dignā a Deo uindice retributionē accoepimus: etenim memores essemus licet Sigismundū patrē quinquēnio ante summo sedis iudicio conuictū heresis dānatūq; esse: heresimq; ipsam armis urgētibus nō uolūtate publice obiuratā penitentiā inde nullā suscoeptā: nulla documēta sanitatis mōstrata: O ia uero eundē uitæ tenorē seruasse: tā ad retinēdā his delinimētis: uariā mentē inuiolatū ante illa anniuersariū aureę Rosę donū magnis misteriis religioso anni tpe cōsecratū pāri illi decreuimus: protinusq; ab æde diui Marci Pōtificis ad diuersoriū eius mediū iter seniores Cardiales traduximus omni collegio & turba patrū sequēte. Quā rem & admirata ois multitudo est: & indignā nostro ministerio iudicauit ludibriū arbitrata: a cōtemptore sacrorū sacratissimā rem circūferri: eosdēq; q paulo āte atrocibus decretis pditū illū uoluerant celso nūc religiōis testimonio: uelut agnū imaculatū populo ostētare. sed huius nri parū pensati opis: ueniā indulserit Deus. De nobis tñ hi uulgo sermones habiti sunt: atq; hęc retributa p filiū merces. A uertēdi āt ab ecclesia Roberti illa fuit imprimis socialibus cā: qd circūuenire undiq; Pontificē cogitabāt: ne in ultionē suā: sine magnis piculis posset assurgere. Timebāt eni Tolphitanā iniuriā quā recentē nouerant: & ab ignominia: nō minus q̄ dāno insignē: ppterea q;: & Alexandrū Sforciā q̄q̄ Regi infensum: & Neapoleonē Vrsinū: a scire sibi stipēdio nitebant: ut uidelicet Pōtifex amissa spe Ducū: q nulli iā liberi i Italia linquebant iniecto ēt pluribus ex locis metu: quasi itra munitōes obsessus cōtineret: flaminię aūt imprimis timeret: quā recens ad dñatū nostrū reductū Malatestei adhuc nois memoria teneri nō ignoraret. Paulus his oibus circūspectis duo iprimis pcurāda sibi putauit: Alterū ut si q̄ rōne posset: Roberti pfidiā ulcisceretur: q̄ in re restitutū iri suā existimatione uidebat: Alterū ut maioribus copiis dū facultas eēt cōmuniret ecclesiā: itaq; & Alexandrū: & Neapoleonē: quos antea se offerētes pacis fiducia recusarat: nouis stipēdiis obligat: equitūq; ac peditū q̄ maximū pōt numerū scribit excusans ad tuēda sua: nō pmiscēda aliena id studiū ptinere. Cū Neapoleone imprimis: cęterisq; Romani agri Vrsinis in grām redit: quorū mentes ab oppugnatōe Tolphe sciebat offensas. Porro aūt (qd añ eā diē defugerat) foederibus se cū Venetis iūgit: a qbus eqtū milia quat

tuor:& peditũ duo si iferret bellũ ex suis copiis offerebant: iter hunc appa
ratũ Ferdinandus:siue ut belli metũ Pontifici demeret:cuius trepidationẽ
ex cõparãdis copiis arguebat:siue q̄ Tolphã circũuẽtã undiq; dñatu nr̃o:
cessuram tandem putaret: idq; dedecoris sui futurum prospiceret maxime
q̄ dispositis undiq; custodibus mari:quæ uia una erat reliqua egre submi
nistrari præsidia poterant:ad illum mittit q̄ uenditionem loci Ludouici no
mine offerant preciumq; dicant: quantum equis æstimatoribus uideatur.
Eam rem ab initio Paulus:nec repudiabat plane: nec admittebat: ignomi
niosum existimãs de subdito suo legem dici sibi:& quod armis euincere mi
nus potuerat:pro eo nunc cogi pecuniam pendere. Sed mox tempora consi
derans:quæ utilitatem indignationi præferendam monstrabant:ad liberan
dum intestina molestia Romanum agrum sententiam inclinauit. Missis igi
tur lectione concordi:qui Toparchia inspecta arbitrarentur precium sede
cim milibus nummum auri est empta per eosdem dies intentus Quæstor
ad uindicandam Roberti rebellionem grauissimis primum edictis uetuerat
necui ex nostris quod ad uictum pertineret inuehere Ariminum præter ui
num liceret putans obsidionis partem in laboranti fame populo eam esse.
Tum & de capienda ciuitate consilium cœperat:quam ad rem magno im
primis silentio opus arbitrabatur:nec ex tam propinquo loco: uel signo ali
quo detegeretur inceptum: porro autẽ solertia & astu:q̄ acerrimus ad cu
stodiam Robertus esset. Neq; in ea tempus ullum diurnum nocturnumue
remitteret. Necessarium quoq; uidebat uigilum aliquo cõspirante irruptio
nem iuuari. Quæ omnia his rationibus sunt ab eo comparata primum dili
gentiam simulans muniendæ acrius ciuitatis ob proximum coniurationis
periculum pedites circiter quadringentos ex ueteranis collectos:intra arcẽ ũ
munitiones concluserat plenius q̃ uulgus peditum soleat armis instructos:
eodem per noctes plurimas:contulerat scalas cæteraq; id genus ad irrum
pendum idonea. Scripserat etiam turmam equitum unam quam paratam
intus:uelut ad præsidium continebat & uigiles nonnullos secundæ Arimi
nensis portæ promissis illexerat:ut in ipso irrumpendi conatu: quasi pericu
lo territi:uel relinquerent super iminentis turris præsidium:uel remissius ob
sistendo facultatem occupandi aditus darent. ad hæc perficienda diem sta
tuerat Sextum idus Iunii. Itaq; pridie eius diei comparatis iam omnibus fi
dissimos custodes ad portas Cesene disponit:qui ingrediendi passim: egre
diendi nulli oĩno potestatẽ permittant: cauẽs ne ad extremũ ꝑducto appa
ratu nuncius horũ Ariminũ ꝑueniret. Antonellũ quoq; forliuiẽsem uirũ for
tem duarum turmarũ præfectum:qui in ꝓximo Talamello oppido æstiua
suorum habebat:sub uesperum monet: ut mane ante lucem Cesenne assit:

quod ille cum mature implesset meridiem uersus uocatis ad se primis ordinibus: consilium aperit in eam horam clam habitum: docet quanta improbitas Roberti sit: quantaq; in Pontificem ingratitudo: quantę porro laudis futurum intelligat: si eorum uirtute ciuitas opportuna Ecclesiæ perditi hominis tyrannide uendicetur. addit præmia: quæ hoc cōfecto negocio expectare a se Pauli nomine debeant: Direptionem prius locupletis urbis: si dimicare malit: q̃ dextram irrumpētibus dare: duplex inde in singula capita stipendium: & militares cuiq; pro conditione ordines: gratiam deniq; perennem Romanæ Sedis: quæ memor facti sit semper futura. Ab his exhortationibus dimissi illi curare equos & corpora iussi sunt: moxq; expeditis omnibus ad decimam diei horam totis copiis conuenire: qua hora ipse incenso equo ad portam quæ Ariminum ducit ꝓgreditur: ibiq; cum primis copiarum consistens: singulos tantum qui noti suis ductoribus essent emittit: qui noti non essent intra muros male mulctatos repellit. Portis subinde clausis præsidioq; firmatis iter ingreditur. Præfecti a lateribus dispositi erant: qui attentissime obseruarēt ne quis uia excederet: omnes autem q̃ arctissimo agmine continerentur. præmiserat etiam aliquāto ante fidos nonnullos qui ad uiarum exitus eos exciperent: quibus Ariminum iter esset uel priuati negocii: uel nunciandi motus causa. Duo ad designatum opus patebant itinera: Alterum pone littus maris qua incultior ager est: alterum per continentem interius. Hoc quia celebrius erat: & uicos undiq; frequentes habebat: minus ad celandum idoneum habebatur. Itaq; maritimam uiam tenentes: cum ab sexto tantum miliario abessent: consistere agmen iubent: & sub armis paulolum quietis accipere. Inde rursum progressi: ex uicino sacello in pernocti luna conspecti sunt: cuius sacerdos conclamare iam arma companisq; personare bellicum cœperat: cum statim expediti quidam illuc cursu delati sacerdote capto funibusq; abscissis indicium sustulere. Ciuitas Ariminensis ad littus Adriatici maris tota est posita: ab oriente uero & occidente duo eam claudunt suburbia frequentia ædificiorum & incolentium numero: dimidiam partem interioris ambitus adæquantia. alteri beati Genesii: alteri quod est ad occidentē Iuliani est nomen: utrunq; ipsi ciuitati pons suus coniungit: ille ex sublica tantum: hic ex pulcherrimo uetusti operis marmore factus: quem ex quatuor fuisse perhibent: quos Augustus Cæsar strata Arimino tenus Flaminia uia ad transitus fluminum maiores extruxerit. Sub his quoq; amnes decurrunt duo: ab occidēte Ariminus: unde & ciuitati est nomen: Marecculam incolæ uocant: & ab oriente Auesa minor aliquāto: atq; angustior. cōmunitionem utraq; in circuitu habēt: partim ex uallo tm̄ ac prealta fossa: quā utrobiq; nō tā manus: q̃

hibernis torrētibus aucti amnes effluente aqua efficiunt:partim ex muris ambobus ad primum aditum singulę portę cum modicis turribus sūt: atq; ante has reductiles pontes. Pręmiserat Quæstor mane quod noctem hanc antecesserat:iuuenes fortissimos sex uiatorum habitu adornatos:qui ad Sacellum Marię Virginis in Laureto miraculis tempestate hac celebre:uoti soluendi gratia ire se simulantes:quasi iusto confecto itinere ad Iuliani portam qua proximum esset diuersorium ea die subsisterent: sequēti uero mox ut exire in agro coepissent opidani:primiq; ex nostris aduentare cōspecti essent:portam districtis gladiis occuparent: quos ad eam rem ueste tectos attulerant. Igitur cum iam propinquatum ciuitati esse intelligeret Quæstor: atq; horam trāsigendi appetere: timeret uero matutinos Roberti exploratores:qui prima luce ante aliorum egressum mitti quoquouersum ad uestiganda loca soliti erant:iubet partem copiarum in uicinas muris segetes q̄ occultissimam agere:atq; inde illos excipere:exceptis autem mox ut patefacta esset aratoribus porta:recta in suburbium:atq; inde in pōtem urbemq; contendere. Ipse reliquis copiis sensim ita succedit: ut perceptis clamoribus adesse illico in auxilium posset. Albescente ergo iam die ex Iuliano suburbio equites tres speculatum egrediuntur. Ii circum portam explorant prius omnia:mox ad ꝓximas uersi segetes:ut eas insessas uiderūt: sublato clamore in fugam auertuntur: nostri nullum amplius insidiarum usum uidentes undiq; in eos impetum faciunt:unoq; interfecto:aliis per deuia elapsis: ad portam sine mora accelerant:fossamq; ac reductum pontem eadem celeritate ascendunt: chatenisq; diffractis ad caeterorum ingressum deiiciunt. qui uero intus occasionem occupandi aditus ut diximus expectabant: tumultu accepto ad aperiendam ipsi portam nudatis ensibus aduolant:nulloq; repugnante conata perficiunt. ita breui spacio summo militum ardore tam pediti q̄ equiti aditus est patefactus. Protinus ex eo loco ad alteram interioris urbis partem paribus animis:sed non eadem foelicitate cōtenditur: senserant enim iam & suburbiani omnes:& qui ad custodiam excubabant exploratorum clamorem: mox & irrumpentium strepitum:conclamatisq; armis plurimos ad superstātem turrim exciuerant. Itaq; nostri cum diu ad eam perrumpendam obnixi uiribus molirentur multitudine telorum: quibus densi artatiq; inter spondas pontis de loco supiore necessario uulnerabantur:ad alterā eius partē sese receperunt:atq; ibi statim fossa ingenti in obliquū pducta aggereq; altius eleuato: ꝓpugnaculis cū communiunt:ut & populi iam armati sustinerentur impetus si qui in eos fierent: & tormentis minor esset ad nocendum facultas. Opere absoluto redit in suburbium Quæstor ad direptionem prohibendam:in quam se iam uerterant pedites:

optabat enim si fieri posset: ad retinendos fidelius animos: fortunas cuiq; suas:& ciuitatem Ariminensibus conseruare:idq; prima diligentia facile est consecutus: sublato tumultu restitutis si qua distracta iam erant. Sed cum post paulo Alexander Sforcia ex Pisauro uicina ciuitate affuisset mille equites ducens: nonnulli item turmarum Praefecti in hunc casum uocati: feda tum incommodum tanto impetu innouarunt: ut nulla imperia aut coertiones Ducum contra armatam cupiditatem ualerent. ita direptis omnibus mulieres tantum: & pueri in uicinum Sacellum coacti. a caeteris quae fert militaris scientia sunt conseruati: quin & sequentem diem expediendis ad oppugnationem necessariis indulserunt: temptaturi fortunam pugnae qua infirmissima murorum pars uideretur. Patebat ad mare septentrionem uersus tertium suburbium: ultra Mareculam muros inter: & littus meritoriis tantum tabernis: & mercium repostoriis non admodum frequens. Amnis ab ea parte altitudine sua magnus non erat: caeterum sustinente: ut fit decursum mari: ad exitum augebatur portumq; minoribus nauigiis faciebat: tunc quidem profundior: cum ex alto incitauissent se aestus: quod bis semper horarũ uigintiquattuor spacio cõtingebat. Ad eius portus praesidium supereminebat turris munita: secundumq; eam quãtum in longitudine porrigitur ciuitas: uacua erant aedificiis omnia. Ex eo igitur loco tertio iam obsidionis die statuit Quaestor in urbem transcendere: q; humiliora q̃ caeteris in locis moenia uidebantur: & propter flumen iteriacens minor ad muniendum fuerat Ariminensibus cura. Itaq; prima luce decessum maris obseruans cum parte copiarũ amnem celeriter trãsit: equite ab armo equorum: pedite a capite tantum ex aqua ex tante. In ripam ulteriorem statutus nullo negocio suburbium occupat: inde turrim ipsam expugnat: superq; eã ad terrendos oppidanos uexillum Ecclesiae collocat. His actis in Iulianum recurrit: productoq; omni ad inscendendos diruẽdosq; muros necessario instrumento: cum reliquis ad inchoatum opus regreditur. Magno animo ad oppugnatõnem processum est. Iamq; in summum murum pedites quidam euaserant: ad imumq; alii uectibus perforabant: cum personato interim in ciuitate bellico populus undiq; frequens direptionis metu: ad distinendum ascensu hostem decurrit: celeriterq; qui ascenderant opprimit: in muroq; cõsistens sua multitudine locum defendit. Irritum inceptum nostri Duces uidentes ne detrimenta sine inferendi spe ulterius caperentur: cani receptui iubent: & militem q; meridies iam erat: curare paululum corpora: consilium mox inituri tenere locum an cedere utilius ducerent. Vix primum cibum sumentibus: Robertus patefacta porta quae in id suburbium ducit tribus equitum turmis quas praesidii sui causa ab initio intus habuerat pediti

buſq; circiter ducentis in eos defertur:ratus quod ueriſimile erat:pugna:&
ęſtu languidiores factos noſtros recentibus ſuis facile terga daturos. Sed
Quęſtoriani celeriter reſumptis armis directaq; acie: erumpentium impe
tum fortiter ſuſtinuerunt: ludibrium ęſtimantes:quos modo per muros pe
tiſſent:ab iis æquo campo nunc uinci. Acerrime diu pugnatum eſt: & mar
te ancipiti:tandem ſentiente Roberto ſuorum uulneratos multos:duos eti
am turmarum pręfectos captos: reliquos iam durius premi:ſenſim referre
pedem cœpit:& intra ciuitatem agmen reducere. Quod ſi uel paululum ul
tra dilatum:aut minus accurate factum eſſet: ſuccedētibus maiori impetu
noſtris:permixtis agminibus penetratum in urbē: debellatumq; ea die fuiſ
ſet:ita obiectus murus clauſæq; illico portæ periculum imminens auertere.
Erant multa quæ retineri hunc portum diſſuaderent: ſed imprimis pauci-
tas copiarum: quæ diſpartita ad tuenda duo diuerſa ſuburbia fiebat infir-
mior: contraq; ſolertem hoſtem eruptionum opponebatur periculis. Ad
hæc interfluens amnis recurrente æſtu adauctus certis horis tranſiri uado
non poterat:mutuamq; opem laborāte ſtatione altera prohibebat:accede
bat quoq;:ꝗ cum a muris ad exitum fluminis: per quem minori periculo
erat tranſmiſſus:trecenti minus intercederent paſſus:nec pabula equis:nec
commeatus militi ſine detrimentis poterant tranſportari:contingentibus
illucuſq; ſpingardis:quæ in muros diſpoſitæ ſine intermiſſione ad tranſi-
tum operabantur. Itaq; uidentes noſtri eam eſſe naturam loci:ut etiam de
relictus nunc occupari nihilominus iterum poſſet ſi uſus accideret:clan-
gentibus tubis (quod eſt ſignum noſtris moribus cum abitur: non fugi-
tur) relicta Marecula per diuerſam regionem circuunt ciuitatem:& ad Iu
lianum toto agmine reuertuntur. non ſuccedentibus primis his tridui cona
tibus reliqua ſpes in deiiciendis mœnibus erat propoſita. quamobrem ad
ripam Mareculæ ingentes bombardas quattuor opportunis locis conſtitu
unt:quæ aduerſum alterius ripæ murum aperiant. Earum quæ maior erat:
ducentarum & quinquaginta: altera centum uiginti: duæ reliquæ octua-
ginta librarum lapidem emittebant. Inter has quoq; ſpingardæ circiter
triginta frequenter incenſæ requiem cedenti muro non dabant. Para-
tæ inſuper erant biremes nonnullæ: quæ oramq; littoris allegentes: nihil
cōmeatus aut præſidii paterentur inferri: parq; a Continenti ac in circuitu
cuſtodia. Ad auertendos quoq; tam præſidiariorum militum:ꝗ ciuium ani
mos diuerſa edicta ad ipſa ciuitatis mœnia pronunciari ſunt imperata:qui
bus & Roberti adiutoribus pœnę:& qui fauiſſēt nobis præmia permagna
nunciabantur. Ea cum propter armorum ſtrepitum minus ab interioribus
poſſent itelligi:ſcripta:& ad ſagittas deligata ad eos ſunt iacta. Robertus

non segnius ducendis interius fossis aggeribusq; pro muro attollendis operam dabat. ad turrim quoq; quæ portę marmorei Pōtis superstabat: in opera nostrorum: atq; adeo in reliquum Iuliani suburbii tormenta sua contulerat: quibus omnibus grauia utrinq; & accipiebantur: & inferebantur incōmoda. Ab ipsa turri in aggerem nostrum quem diximus ad primum pontis aditum excitatum: bombarda ui ingenti delata propugnatores quinq; eodem turbine miserandum in modum arripuit: Quorum unius uiri fortissimi: qui turmæ præfectus erat: caput & brachium ad locum usq; in quo Alexander tendebat: ducentorum circiter passuum spacio detulit: coxas & crura sub ipso aggere allisit: reliquum uero corpus ad longinquam diuersamq; portus partem adegit. Alterius armaturam totam induti nihil (quod miraculo passim fuit) præter unicum brachiale inuentum est: cum tamen ad sepulturam diligēter esset quæsitus. Defleuit hunc casum omnis exercitus: ipseq; Alexander imprimis: apud quē Præfectus a puero educatus: annis supra triginta præcipua uirtute meruerat.

Huius tam subitę tamq; inexpectatę obsidionis uulgata per Italiam fama sinistris pene cunctorum animis accepta est: atq; in expectatōnem maiorum motuum omnes arrexerat. Venetos id male habebat: q; se insciis cum socii essent: inchoata tanta res esset: quodq; ad eam diem seruandi Arimini causam ipsi præstiterant; nō tam Malatestarum gratia q̄ sua: quos certum erat captasse opportunitatem semper eius ciuitatis ad sua imperia traducendæ: quam ad Ecclesiam reductam: ad se peruenturam non cernerent. Regem uero: Florentinos: & Mediolanensem publica expectatio angebat: q; Robertum a Pontifice ad se auersum perire: neq; æstimationis suæ ducerent esse: neq; ad retinenda aliorum in se studia pertinere: Deniq; q; opportunissimi loci accessione attolli animos Pōtifici nollent: quē a proximis iniuriis alienatum hoc facto non crederent. Neminem ea res magis: q̄ Federicum premebat Socialium Ducem: quippe decimo ab Arimino miliari ditionis sue ultima habens: plane itelligebat: tam uicina Ecclesia: atq; omni pene potita Flaminia cedēdum sibi dominatu futurum: cū Romani Pontifices uel sola epistola imperarent. Itaq; collatis inter se dies aliquot cōsiliis: tādem uno decreto litteras primo: inde Oratores ad Paulum mittūt: aperte denunciantes: si non decedatur Arimino obsidionem mox armis ulturos. Ea uero cum ferocius diceretur: minisq; assiduis fatigaretur Pōtifex: reddiq; responsum illi deposcerent: uocat in consilium patres: rogatq; sententias: Deserenda ne incœpta putent an prosequenda. Erant qui Venetorum fœderis ignari: quod in eum etiam diem clam habebāt: nostras: & aduersariorum expenderent uires: Videretur in unum Pontificem potētatus

tres pugnaturos: Veteranum apud eos militem esse apud nos collectitiū: Duces illis & summos: & causæ affectos: Nobis ut claros non tamen incœpta nostra satis probantes: q̧ a subditis in subditum esset pugnādum: quiescendum propterea dicerent: & in opportuniora tempora Roberti ultionem seruandam. Cuius sententię cum Cardinalis Hostiensis: homo igeniosus: auctor fuisset: interfatus illico Pontifex: abunde inquit mihi est omnium: quę sunt necessaria. Putari non debet tantam a me rem incerta spe inchoatam. Post quam uocem cum intellectum esset non placere consilium: Reliqui paucis exceptis: continuandam obsidionem dixerunt. Ita ex Senatus sententia responsum legatis est. Illi contendendum armis uidentes negociū illico Federico dant: uti donec maiores copiæ mitterentur Ariminum: quacunq̧ ratione posset incolumem ciuitatem seruaret. Is uero nunc arma: nūc eos milites quorum esset ad propugnādum cognitus usus: clam noctu per aduersam arcis portam ad Robertum mittēs: rem eius paulatim firmabat: identidemq̧ hortabatur ut obsidionem paucos adhuc dies magno animo sustineret: Affuturos enim breui exercitus: qui repulsuri hostem eēnt: & sua omnia redempturi: ea indiligentia cum nonnunq̄ missi ab eo interciperentur a nostris custodibus: nouissime ex sclopulatoribus quinquaginta paucisq̧ ippotoxotis: qui in præsidium una ibant: ad quadraginta comprahēsi sunt. Reliqui fuga ad proxima se oppida recepere. Confirmatior iā aliquanto ex iis factus erat Robertus: uerum ut paucioribus intentus ualidior etiā ad opposita nostrorum opera fieret: Suburbium oriētale quod diximus munimentis leuibus circumuentum immisso igne incendit; habitatoresq̧ nō sine omnium gemitu intra ciuitatem reduxit. Ad ripam autē portus qua nostris transitus ante fuerat: ne equiti sine casus periculo accessus esset: obligū lintrem immersit. Ciues insuper ne cōferre inuicem consilia: & tedio malorum de deditōe agitare aliquid possint: acribus obseruat custodiis: oībus uero sine intermissione aduigilat: qbus rem itegrā ad futurū subsidiū proferat. Partē iam magnā murorū tormēta diruerāt: uidebaturq̧ ad introitū locus aptus: ad supducendū ēt flumini pontē erant necessaria omnia cōportata: sed acri pugna apparebat opus: multorumq̧ periculo: q̧ pręter oppidanos qui direptionem timebant octingenti iam pedites equitesq̧ circiter centū intromissi ad præsidium fuerant cum quibus in nō magno aditu perfossas inędificataq̧ operibus loca pugnam cōferri oportebat. Nostrorum uero cōuenientibus paulatim copiis: numerus omnis ex delectis tribus milibus equorum: & peditum duobus constabat: quorum tamen ea uis erat atq̧ is apparatus: ut ad quamuis sustinendam uel inferendam dimicationem idonei uiderētur. Suadebat Quęstor cum his totius obsidionis discrimen certamine

tuo temptari antequam adessent hostes:quos certis nunciis exploratū ha-
bebat summo studio apparari:sed Alexander siue irritos conatus metuens:
siue Pisauro proximo cauens ꝙ eius erat imperii : nō tam improbabat con
silium:q̄ nondum illius esse tempus dicebat :Monstrans militaribus docu
mentis minores multo esse eis copias:q̄ quæ tantæ oppugnatiōi satis eēnt :
Expectandas maiores iter iam ut ferebatur ingressas ;nec committendum
uel cupiditate nimia uel fiducia ;ut frustrato irrumpentiū impetu:detrimen
to etiam(quod necesse uidebatur)accoepto frangerentur militum animi:
conditioq; omnis rerum ipsa opinione deterior fieret.Assentiri his cogebatᷓ
Quęstor: partim ꝙ Duci exercitato pudor erat a se tum primū militāti nō
cedi:partim ꝙ inuitum eum nil administraturum utiliter ī pugna uidebat:
partim etiam ꝙ rebus corruptis facti aduersi inuidiam apud Pontificē for
midabat.Itaq; superiore Alexandri sententia oppugnatio in aduentum ma
iorum copiarum differtur . quam rem nouus Roberti astus uehemēter ad
iuuit :is enim salutē suam in extrahēdo oppugnationis tempore collocās:
quam re uera plurimum formidabat : cum antea coenobitas nonnullos de
sua deditione misisset in castra : iisq; uelut fallaciam afferētibus parum prę
bitæ aures essent:nouissime ex contubernio familiari intimum quendam q̄
ocultissime ad Quęstorem ire iubet: rogareq; fidum aliquē mittat ad se cū
quo aperire interiora quædam consilia possit : quorum imprimis celatos so
ciales expediat.Huic quoq; cū ab initio fides non haberetur :repetitis iden
tidem precibus :conditionumq; præbita constantius spe:ne duritas sua pu
blicis bonis diceretur obstare tandem postulatum cōcedit . Ioannem sacer
dotem Quæstori ab epistolis famulantem:intelligentia & fide laudatū clā
noctu in arcem ad illum mittit.Robertus id unum attendens ut pauci ad-
huc sine pugna ducerentur dies :desertum se a socialibus magnis lamētatio
nibus queritur : expectata tam diu præsidia nec dum expedita indignatur:
dolet ciuitatē interim oppugnando semirutam eē : & subditorum fortunas
cōsumptas.nescire se addit quo alio perfugium q̄ ad Pauli clementiā hēat:
proinde Quæstorem precari ut pactis Romæ conditionibus nunc etiā acq
scat:Ciuitatem accipiat:eiusq; reliquias integras malit q̄ ciuiū dolore ad in
ternitionem collapsas.Hæc atq; huiusmodi:sæpe ad Quęstorem delata cū
ueri haberent similitudinem:tandem credi sunt coepta putatumq; periculis
suis admonitum Robertum ad sanitatem reuerti coepisse. Itaq; his internū
tiis eo fiducię processum est:ut & scriberētur singraphę nouæ:& pręter sub
scriptionem signumq; nil esse reliqui appareret.Sed dolos ille ex dolis ne-
ctens: sciebat enim Regios exercitus iam ad iter accingi : a Quęstore petit
qua ratione cedenti sibi Arimino de assequendis quæ ex syngraphis spōde

tentur caueri uelit. Equam poſtulationē cenſens Quæſtor diuerſa illi ad ſecuritatem proponit: quorum erat prompta præſtatio. celeritatem declinans Robertus aliud profert: in quo magis ad animum ſatiſfieri ſibi cōtendit: rogat ut Iulius Camerinēſis ex Ducibus eccleſiæ unus: ad tranſigenda quæ reſtent Ariminum aduocetur. Huius fidei (ꝙ ſororem duxiſſet uxorem) Ciuitatem arceinq; crediturum ſe ait donec præſtētur condicta. Aberat ille tūc cum duabus equitum turmis ad Aufidā Piceni agri pene ultimū oppidum: ubi illum eſſe iuſſerat Pontifex ad arcēdos tranſitu Aragonenſes: ſi ut erat fama: id conarētur. Perincommoda erat uocatio propter præſidium loci: & dierum plurium moram. Tamen ꝙ occaſio uendicandæ ciuitatis præferēda omnibus uideretur: uelocibus nūciis Ariminum Iulius accerſitur. Eo cum perueniſſet: indicata uocatiōis cauſa noctu ad Robertum mittitur cū Ioanne. Confirmantur in colloquio quæ agitata diebus ſuperioribus erāt. condicitur proxima nox qua adeſſe iterum Iulius & Alexander auctoritatis cauſa debeāt: ſigniſq; & ſubſcriptionibus ſyngraphæ ſtabiliri: quam rē a Roberto primum: inde a Quæſtore fieri cōuenerat. Interim Roberto nūciatur Feretranum cum turmis equitum quindecim & duobus milibus peditum die calendarum Auguſti ad Iſaurum fluuium in expeditionem exiſſe: poſtridie ad Cruſtumium caſtra mouiſſe interuallo ab hoſtibus nō plus quindecim milium paſſuum: expectare autem iiſdem in caſtris Aragonenſium copias: quæ magnæ eſſe: & uenturæ illico dicerētur: Sforcianos quoq; & Florentinos dies æque poſt paucos conuenturos eodem. Quo nuncio illo exultans: extractumq; iam ſatis temporis ad rem ſuam existimās: negat condictam noctem ſibi opportunam eſſe: mendaci excuſatione illata. In ſequentem deſignat. Qui cum aduenisſet ſingulari impudentia deſiſtere illos per internuncium admonet: in rem ſuam non eſſe affirmans paternis auitiſq; ſedibus cedere. Inde ad bellum animos tollit: non ſpe modo ſoluendæ actutum obſidionis: ſed dominatus quoq; augendi. Quæſtorem uno tempore multa circumſtabant incōmoda. Videbat in deditione ſpem nullam amodo eſſe: ab expugnatione Alexandrum auerſum: quæ ipſa iam in tanta propinquitate hoſtium ſine periculo temptari non poterat: Socialium porro exercitus mox affuturos: ſuos nō tantos: ut ad prohibendum ſimul & obſidendum uno eēnt tempore ſatis. perſiſtere incōmodum uidebatur: turpe abſcedere. Itaq; conuocato Ducum cōſilio: quod unum in anguſtis rebus ſupererat: ante omnia ex cōmuni ſententia ad creditum præſidium remittitur Iulius: Inde tormenta ad uicinum munitumq; Archangeli oppidū deuehuntur: partim: ꝙ iam dirutis mœnibus neceſſaria nō uidebantur: partim ꝙ ad inuidendum Federicum intenti ſi in plana deſcendiſſet: occupari

ad eorum contra obsessos præsidium nollent. Inter hæc Alfonsus Calabrũ Dux: cum monitu patris a die nũciatæ obsidionis copias ex omni regno ad se conuocasset: transmisso Truento flumine Picenum ingressus est: atq; ad Tignum amnem Firmani agri positis ea die statiuis: sequẽti ad Musionem iter Recanetum atq; Auximũ cõstitit: Tertia ad Exim: quarta ad ripã Cesani sub oppido Mortarolo: Vltima ad Methaurum in finibus prope agri phanensis. Ibi q; inditionẽ Federici esset per uentum: quatriduo ad requiẽ dato: ex omni numero qui fuit turmarum quattuor supra quadraginta: & delectorum peditum mille: uiginti tamen resumptis turmis: reliquis Federico dimissis: ad loca unde exierat eadẽ ferme qua uenerat celeritate: & uia reuersus est. Fuit is eius aduẽtus & reditus: ut sine puincialium maleficio: ita & sine suo ullo incommodo nusq̃ deflexum uia est. Nullibi præterquam noctu immoratum: commeatus rogabãtur ubiq;: si dabantur precia reddebantur: si negabantur per uim nihil fiebat. Neapoleo tantum Vrsinus: & Iulius quem dixi: præsidio turmarum quindecim ad extremum Picenum ob uiam dati: cum retinere tantum exercitum soli non possent: paucis quibusdam fessis ad agmen ultimum interceptis: conuerso itinere: Ariminum ad Quæstorem uenerunt. Eodem tempore Veneti motu Socialium cognito: quanquã saluum Robertum uellent: non tamen rei suæ arbitrabantur auctis aduersariorum copiis: uel opprimi Pontificem: uel non ab se adiutum uideri. præsertim q; non usq; adeo initum cum eo foedus potuerat tegi: ut nõ ad omnium pene cognitionem iam peruenisset. Igitur legatum ex sua nobilitate propere ad exercitum mittunt: qui duo milia equitum Rauennæ: & in circumstantibus locis statiua habentia offerant: maiores autem in armis futuras mox dicat: eodem si usus accidat celeriter conuenturas. His auditis habitę Legato gratię sunt: idq; adiectum: ut quãto maturius possẽt monstrata præsidia mitterent: quæ haud dubie adiutura uictoriam Pontificis essent. Primo Aragonensium aduentu Federicus: ut mutatam conditionem rerum ostenderet: pedites circiter septingentos ex suorum numero ad occupandum ex insidiis Talamellum oppidum misit: quod suis castellis confine: ab Antonello Forliuiensi possidetur. Hi fortuna ab initio usi: oppressis iam cæteris: cum in oppugnanda arce diutius molirentur: missis illico a Quæstore suppetiis: cumq; iis Antonello: non sine detrimento repulsi sunt: oppidumq; receptum. Nostri qui ad minuendas curas tormenta iam in tutum reduxerant: etiam de reducendo exercitu necessario cogitabãt: ne uno tempore & ciuitate: & castris hostium circumuenti omnium inopia laborarẽt: obsessiq; pro obsidẽtibus fierent. Itaq; diebus septuaginta frustra consumptis: deiecto ad reditum si necessarius uide

retur: quod murorum superfuit Iuliani suburbii in proximum ad duo milia passuum collem cui Virgiliano est nomen: copias omnes subducunt: ca strisq; metatis ambitum uallo & fossa communiunt putantes in ea loci pro pinquitate non omnino uisum iri decessum Arimino ipsi etiam Roberto si non eadem pericula: at eadem propie incommoda quottide ab ipsis futura. Eminebat aduersus huic & cõtrarius passuum milibus circiter tribus: alter ad Orientem collis: ad cuius radices Auesa quam dixi ex superioribus con uallibus defluebat. In summo Ceresolum oppidum erat: quod nostri ab ob sidionis initio Roberto ademptum præsidio peditum nonnullorum munie rant. altitudo collis eius non plusquã quingentorum passuum uidebat͛. ad hunc Federicus q; ad continendos hostes: conuehendosq; in ciuitatem com meatus percommodum iudicabat: motis ab Isauro castris: subito accessit: Protinusq; Ceresolo per deditionem recepto locum & ipse munitionibus firmat. Ripas Auese iteriores Ariminum usq; aggeribus eductis præsepit: ut commeari ultro citroq; sine periculo possit. Robertum quoq; cum par te copiarum exire ad se iubet. Propositum erat socialibus ad minuendam I iustæ causæ calumniam: quam maiorẽ possent modestiæ speciem ostẽtare: ut non tam oppugnare Pontificem q̃ tueri Robertum: ac non tam bellum gerere q̃ æstimationẽ date fidei uiderentur seruare. Cui rei Federicum stude dere ante alios apparebat: q; uicarium dominatum ab Ecclesia gerens plus in aduersa fortuna si qua accidisset pertimescẽdum sibi censebat. Ideoq; ut iuratum ducem non ut uicarium: externoq; non suæ ditionis milite exisse se in expeditionem multis Italiæ ciuitatibus perscribebat. Quod ergo ipse factum cupiens a se factum uideri nolebat per Robertum male assimulata opera fieri curabat: Excusans agere illum rem suam cum quo bellum esset: nec prohiberi licito posse. Hunc ergo additis ei copiis in obsidionem uici ni oppidi cui Molazano erat nomen: submittit: Tormentaq; afferri Arimi no iubet. Oppugnabatur ergo is locus ex tuto: q; præsidio non magno erat munitus: & a tergo hostilium castrorum relictus accessum nostris nõ dabat. Cernebantur ab Virgiliano usq; quæ illic gerebantur omnia; bom bardarumq; tonitrua quasi in conspectu essent audiebantur. Eam rem pu dendam nimis nostri Duces putabant: nonmodo q; par eis erat exercitus: peditum etiam numerus maior: sed q; ab obsidione nuper repulsi obsidere nunc hostem ante oculos paterentur. Itaq; de summouendo longius Fede rico diluendoq; dedecore: diuersa inire cõsilia inceeperunt. Quorum illa sta tuebatur summa: ut collatis propius castris aquationem quæ aduersariis unica erat subuectiones etiam commeatuum: qui ex urbinati tantum affe rebantur: quottidianis dimicationibus impedirent. Necessario ea ratione re

uocatum iri Robertum:exercitumq; excessurum finibus iudicabant. Ipsi ēt regione undiq; explorata idoneum destinatis castris locum iam ante con- ceperant:facilemq; accessum putabant. Accedebat ad rem q; Tristanum Sforziam a Mediolanensi cum equitibus sexcentis: Robertum Seuerinatē a Florentinis cum mille aduentare cognouerāt:quibus coniunctis difficili- or haud dubie conatus omnis fiebat. Ad Alexandrum & Neapoleonē sum ma redibat imperii nostri:parq; erat amborum potestas: sed Alexandro ti tulus administrationis insignior:q; affectę iam ætati is honos habendus iu dicaretur:apud Neapoleonem uero uexilla erant Romanæ Ecclesiæ:quæ Pontifex in æde diui Marci solennibus cerimoniis consecrata abeūti illi de manu sua tribuerat. Quęstori autem licet prior sententia eēt & locus:tamē cum uentum ad gerendum rem erat libenter iis permittebat imperia. Co- gnoscenda tamen atq; expendenda prius omnia iudicabat. Igitur cum ab initio consilia hæc ad eum essent relata dies nonnullos cunctari est uisus:& nec satis iudicio assentiri:siue q; dimicationis fortunam timeret:siue q; expe ctanda repromissa Venetorum subsidia duceret:siue etiam q; rationes suas anteponendas illorum cōceptibus crederet. censebat enim per absentis Ro berti:atq; ad Malatzanum occupati opportunitatem :repentino impetu tē ptandam in ciuitatem irruptionem qua muri essent deiecti: eaq; ratione si maxime non successissent res illato tamen in posterum metu: illum Ari- mino non habiturum. Sed Duces nostri cum magni animi propositum fa terentur: maioris tamē periculi esse monstrabatur:quod celari apparatus expugnandorum urbium difficile possint:quodq; hostis instructus ab mi- liario non amplius tertio motus omnes nostros attentissime obseruaret: eq tes deniq; cum ad murum pedibus eēnt progressi: in conatuq; transcendē di ad diuersa occupati:nec reuocari tam cito possent ad subitos casus: nec equos inscendere:nec turmas reduci: nec arma equestria expedire:facilem prestari semper de imparatis perturbatisq; rebus uictoriam. His intellectis: Quæstor ne sua pertinacia magis q̄ alienus error referretur in culpam:tan dem dat manus & in eorum sententiam transit: diemq; ad conferenda ho stibus castra tertium ex illo constituunt: qui dies anniuersarius erat assum ptionis Pauli ad Pontificatum. Non latuere consultationes hæ Federicum (ut proditorum plæna sunt omnia) cuncta certis indicibus perferuntur ad eum. Vocat igitur ad se illico Alfonsum Ghiuaram turmis Aragonensibus Ducem relictum: cumq; eo primos copiarum omnium ordines. Docet qd hostes animi habeant: quantaq; sua ignominia aquari ad cādem Ausam parent: Confessionem eam proculdubio dicit esse uictoriæ si permittant: Et enim necessario uel pereundum fame cōmeatibus impeditis: uel ad statiua

unde exierant turpiter redeundum. Q d si sentire uelint secum omnes in pugnamq; deduci repromittere certam uictoriam: quam ipsis propemodum oculis uideat. Confert Duces cum ducibus: genus copiarum cum copiis: locum deniq; ipsum in quo sit dimicaudum: quemut suis superiorem ostendit: ita aduersariis alienissimum docet. Multa oratione castrensis eloquentiæ peritus Dux nunc sua attollendo nunc hostium minuendo: ita ad spem bene gerendæ rei omnium mentes erexit: ut & pugnandum censerent: & uictoriam in manibus tenere iam crederēt. posthæc suum cuiq; opus attribuens quod curari mox uellet in prœlio: ad procuranda reliqua studium ipse conuertit. A primis munitionibus socialium in Aucsam usq; descensus erat passuum circiter trecentorum: & ab Aucsa in excipientem aduersumq; tumulum tantundem ascensus: In cuius summo semirutum eminebat uetustate sacellum: atq; ad eius angulum magna ex parte turris collapsa. Eas ruinas cum Federicus dies aliquot āte quo tutior suis fieret aquatio: operibus nonnullis muniisset: nunc q; itelligeret locum esse castris hostilibus designatum: ad priora opa noua quædā adiungit: præsidiūq; ducentorū peditum auget. Transuersam porro ac latam fossam hyemalibus lacunis magis quā manibus cauatam: quæ ad infima tumuli erat: altius qua parte dabatur attollit: tantumq; eius fossę terra & cratibus ad transitum explet: quātum educendis in pugnam turmis satis esse intelligit. introrsus uero ad eius aggerē crebra tormenta disponit: putans his duobus impedimentis oblatis nō ausuros nostros tumuli ascensum temptare. Quibus celeriter procuratis: nocte quæ secuta est circiter tertiam uigiliam ab exploratoribus noscit profectionem hostium indictam a ducibus sub primam lucem esse: iamq; impedimenta militum colligi. Itaq; ad eam ipsam horam suos quoq; in armis conuenire & imperata exequi circummissis præconibus iubet. Totius uero instruendę aciei die illa fuit hæc ratio. Peditatum omnem ante alios eduxit ad tumulum: eumq; in cohortes quinq; partitus est singulis atributis rectoribus. Earum altera succedens alteri tricenum pedum interuallo distabat. Singulæ ex quadringentis ferme cōstabant militibus. Primam quæ fuit prętoriana sua: ad fossam iussit consistere: atq; inde suscedentes hostes detrudere. Eodem deiude ordine & spacio ad leuam turmas equitum ita producit: ut ab ultimo castrorum uallo ad eandem fossam quod intercederet uacui agminibus compleretur: ea uero interuallis suis sic erant directa: ut nec pediti eques: nec rursum equiti pedes impedimento esset ad pugnam. Turmā primo prœlium inituram duabus a dextra & leua mediocri spacio statariis firmat He statarię disciplina nostræ ętatis sunt: cum binæ ternæ ue aut plures inter se cocunt turmę: aut ex singulis omnium singuli notę uirtutis equi

tes in unam aciem conferuntur. Quod genus præsidii adhiberi tum solet cum aut fortius aliquid est perrumpendum:aut maiore ui impetus sustinen di. A firmitate sua nomen sumpsere. Duabus igitur his statariis imperat:dõ nec a se signum accipiant abstineant pugna:tantum propellẽtibus suis:sen sim & ipsi procedũt. Stantibus una consistant.id ea ratione prouisum erat: ut mediç turmç in pugna occupatç:a lateribus prçsidium itientes: alacrio ribus animis in prœlium uaderent:hostes uero:metu ne a tergo clauderenẽ procurrere longius aut insequi non auderent. Erat in patenti planitie nõ lon ge Arimino editus collis Sculca nomine natura satis munitus: qui tantum demi uix ab utrisq; castris distabat. Hũc ueritus Federicus ne nostri uel mu tato:uel dissimulato consilio occuparent impedimentoq; inde essent:ne im portari necessaria Ariminum possent:reuocatum a Molazano Robertum subito ad medium spacii quod est inter castra: & ciuitatem dimittit negociio imperato:ut si cerneret eum collem ab hostibus peti:ad ciuitatem custo diç causa reciperet sese:Sin procedi uideret ad tumulum reuerteretur actutũ suosq; ad signa istituta reduceret. Structa his ordinibus acies ẽ & horã am plius continuam in armis habitus miles. A nostris non eadẽ diligentia iter susceptum:nec quicquam ꝙ ad prœlium usui esset antea comparatũ. Pri mum enim tanꝗ prohibente nemine posituri castra essent: perpetuo agmi ne incessere in quattuor quas collunnellas appellãt modicis interuallis par tito. Prima attributa erat Iulio camerinẽsi. Proxima Pino Forliuii toparchç qui pridie eius diei: agmine turmarum octo iussu Venetorum in castra per uenerat:tertiam in qua uexilla uehebantur Ecclesiæ: Alexander sibi desum pserat:ultimam Neapoleo Vrsinus cogebat: atq; earũ singulas singulç pe ditum cohortes prçibant. Omnem uero exercitum turma una equitum an tecedebat cum prætorianis trecentis:quos Laurentius ob insignem uirtutẽ ad custodiam suam:& duriores quosq; casus:antea scripserat:nullç ne a ter go quidem statariç sequebantur:nullis in locis uel obiectæ munitiones erãt uel certa præsidia collocata. Magna uidebatur ab omni contentione securi tas. Ad impedimenta quoq; inter quæ amplius octingenta iumenta onera ta straminibus erant:duo ferme pugnatorum milia tuendarum quisq; rerũ suarum causa restiterant: species ampla erat exercitus:cæterum ad pugnã usus exiguus. Secũdum fossam quam diximus planicies non multa a radi cibus tumuli nascebatur sexcentorum passuum spacio in longum porrecta atq; interualli tantundem lata:ab eius fine tertius quem dixi collis kui ac ciuitate surgebat: editior aliquanto ꝙ tumulus. in hunc collẽ Federicus ꝙ ea potissimum parte ire ad se hostem optabat: equites circiter uiginti leuis armaturæ præmisit ut iter aduenientium obseruarent:& nunc lacessendo &

nunc paulatim cedendo: ad munitiones usq; producerent. hos conspicati duces nostri qui paucorum manu ante ibant agmen subito accederare turmam antesignanam cum prætorianis & deturbare hostem iusserunt. Illi ut erat imperatum primo adortu collem relinquunt: atq; in planiciem subiectam recurrunt; inde cõuertunt sese: atq; in pugnam expediunt. eo quoq; ex loco cum summoueri illos præciperent Duces: Federicus optati iam compos turma una in auxilium missa incurrentes nostros ad primum usq; ascensum repellit: peruenerat interim ad locum omnis exercitus: & de pugna uel castris: uel reditu capiendum consilium uidebatur: ne castra metari in tumulo possent prohibebant munitiones paratusq; ad dimicãdũ hostis: ne pugnarent suadebat incondita acies. Ne iter cõuerterent pudor facti obstabat: q; uel noctu ante profectionem exploranda fuerant opera Federici: uel ita comparandæ acies: ut ad peruincendum instructæ accederent. Restiterat ad secundum collem antistes: exercitum transeuntem recensens ignarus q; erat prœlii præter condictum iam inchoati. Itaq; continere ab eo duces non ualuit illi uero q; turpem sine dimicatione reditum crederent: siue q; instandum territis iudicarent: id quod ex detensis passim tabernaculis collectisq; sarcinis uidebatur siue q; animo aliud agitaretur ppositi certe (quod constat) immemores: frequẽtes turmas: & cum iis omnem fere peditatum in prœlium adhibent. A Feretrano quoq; signum pugnæ plures accipiũt. Atrox media in planitię dimicatio oritur. Variaq; per horas singulas discrimina uidebantur & damna. Nostri cum ad munitiones successerant de superioribus impetiti necessario dabant terga. Cum in cliuum collis sui recepérant sese pari rursum deuecti impetu idem hosti præstabant icommodũ. Fiebatq; eam ob rem ut nunc cedentes: nunc instantes detrimenta per uices inferrent: atq; acciperent: tormẽtorum autem omnis generis multitudo utrinq; disposita maiorem inferebant q̃ milites cladem. In hunc modum cũ ad nonam usq; diei horam uehementer esset certatum: deposito tandẽ Duces nostri castrorum cõsilio ueriti etiam ne procul a Virgiliano nox pugnãtes opprimeret: cõuocato ad se Laurentio: operæpretium monstrant inclinante iam die certamen dirimere: & in priores stationes reuerti: nam noctas ne in propinquis quidem locis id horæ statuere tutum ostendunt: addunt quoq;: ne in reducendis turmis: conturbatio ordinum fiat: conuertendum cuiq; ex loco suo uestigium: ut qui uidelicet postremi essent primum agmẽ obtineant qui uero primi postremum. Ille qui ut non probauerat pugnam ita ea commissa ad frequentes rei benegerendæ occasiones segnius instatũ doluerat: nunc etiam assentiẽdum Ducibus uel inuito uidebat: iudiciũ illis permittit: eam tantum rem periculi non mediocris esse ostendit: si turmæ

in pugna defessę:ad custodiā extremi agminis relinquātur:quomodo enim si instet a tergo hostis subsistere consumptis iam uiribus possint. Cū ad hęc Duces suis quoq; incōmodis affectum Federicum libenter quieturum dicerent nec inde metum ullum ostendi:cani receptui iubent.& toto agmine reditum pronunciari. Spingardę quoq;:quarū formidine hostes in eā horam ascendere collem nostrū ausi non erant reuelli locis suis:& imponi curribus imperātur. Subductis in collem oibus:Ducumq; edicto passim uulgato in negligentiam resolui cepta sunt cuncta. Detrahebantur passim galeæ pueris q; armigeris inerti nostro more dabantur. Vino etiam:quod ex propinqs rhedis erat aduectum largius indulgebatur q̄ reficiendo militi necessarium esset. Plurimi quoq; tanq̄ certari ultra non oporteret:nulloq; interim coher cerentur imperio:licentius extra ordines uagabantur. Turmę sine pręfectis erant:q; ab initio pugnę in aciem primam processerant:& quo quemque ferebat libido:aut uia breuior ad instauranda tabernacula:requirendasq; sarcinas properabant. Impedimenta locis oibus admiscebātur agminibus. Pedites deniq; omnes quorū parti oportuerāt in prœlio parsum:quiq; exinaniti uiribus ante equitatū præmitti debebant:ultimi ad reditum collocantur. Hunc neglectū Federicus:partim ipse a longe prospiciens:partim a speculatoribus quibusdā suis accipiens mittēdam e manibus perspicuuam occasionem non duxit:maxime q; spingardas quibus plurimū nocebatur sublatas ex cliuo:quinasq; uicenas aduersariorū turmas cū omni peditatu adhibitas in prœliū nouerat:suas constabat:non nisi denas:cum duabus cantū cohortibus diei pugnam sustinuisse:itaq; producto raptim exercitu dextrā quam dixi statariam Alfonso Ghiuaræ permittit:sinistram Roberto Malatestæ:qui nil iam Arimino timēs in aciem cum suis ad imperatum redierat ipse reliquas copias sequi se medium iubet cohortibus tribus in fronte locatis:quæ diei reliquum fuerant ab omni defatigatione immunes. Hoc ordine cum ad medium collem iam ꝓcessisset:Duces nostri apud quos nil iam integri erat admoniti erroris: quod peditum equitumq; promptum fuit:in hostem ad pugnam reducunt. Sed ii partim exarmati iam:partim fessi:egre consistunt. Itaq; in collem non magno labore euaditur:ut uero in summo consistere signa hostium a nostro qui recedebat exercitu respectum est:ultimosq; depulsos:partim iam cedi:partim intercipi recessum perturbatum in perturbatiorem fugam conuertunt:nullis iam reuocationibus præfectorum:aut Ducum ad retinendum utilibus. Quin & præsidia quæ circum uexilla miliario amplius inde aberant summo dedecore stati im dilapsa sunt. Idq; unum exercitus specimen:propter quod extremis dimicationibus solet contendi cum solis signiferis reliquere:in proximum ab occupa

to collem cui diui Martini est nomen: nostri Duces statim sese receperunt eodem in loco turmę circiter quattuor: una constitere: ob pręfectorum tantum uirtutem: quos propria æstimatio magis q̄ salutis spes retraxit a fuga. Peditatus omnis proelio ut ante diximus fatigatus. Cum adęquare cursum equorum non posset: est interceptus. Turmis his quattuor constantius collem tenentibus retardatus aliquantulum est hostium ipetus: nostriq; complures: qui illis admixti cedendo pugnabant fiducia earum conuersi: ad collem usq; unde deiecti erant: fugere aduersarios compulerunt. Verum mox superuenientibus statariis: tam graue agmen ferre non potuit. Pulsi ad unū sunt captisq; quamplurimis reliqui dissipati. Eodem porro impetu: cum ad uexilla procursum esset: quæ paululum de uia loco edito uisebantur repugnante nullo in eorū potestatē uenerunt. Superāt iā Virgiliani castra: quæ uēdicare nr̄os ab extrema ignominia possēt. Sed cū magna exercitus pars capta iā eēt plurimi loco diffisi: ab decumana porta Archangelū oppidū: atq; inde Cesenā trepidi peterēt: nō fuere saluti. receperat se i eo Antistes & Duces: cūq; iis eqtes circiter centū: q clausis illico portis quosdā audacius succedētes: spingardarū iprouiso malo deiecerāt. Sed & iisdē mox dilabentibus relicti cū paucis reliquos Cesenā sunt cōsecuti. Profligatio hęc a pręda & captiuis magis q̄ hoīum cede dānosior fuit. Duces ambo uulnerati sūt. Interfecti circiter cētū. Ad tria milia capti: iter quos fuere p̄fecti militares duodecim primi i exercitu noīs: cūq; is Virginius adolescēs Neapoliōis filius. Impedimēta insup oīa ammissa: direpta ēt castra: in qs oīs generis tormēta ac tela collata ante ab Antistite fuerāt: ab hostibus uero quatraginta tm̄ in pugna cecidere. Viginti circiter capti sunt. Hoc tm̄ incōmodū ad Ducū insitiā pauci: plæriq; ad pfidiā retulerūt: cuius argumēta cōplurima multifariā collegere: quæ ego cōnumerare supuacaneū duxi. Noluerūt uidelicet Pōtificē uincere: q; i eius uictoria uinci se: atq; opprimi timuerūt. Erat uicariis suis metui maximo Paulus. Putabāt nil æque cupere cū: q̄ cōem eorū iternitionē. eam opinionē ab initio pontificatus collectā: nulla fiducia deponere poterant. Exuit dominatu Euersanos fratres paucorum dierum conatu: id certe quod propter eorum insignem nequitiam ferri æquo animo ab omnibus poterat si non esset ultra pgressum. Culpa non magna Franciscū mox Aluianū paternis oppidis eiecit primū: inde carceri inclusit: cum tamē fortiter eius opera ad illos oppugnandos fuisset antea usus. Pauli Vrsini nō multo post fortuna consimilis fuit. Quem proditione suorum Gallesio locupleti oppido depulit. Secuta est Tolphę obsidio: quā sæpe iam diximus ingrata multis & dura. De Forliuiēsi Pino uoluntas par patuit: quem ob fraticidium recens cogitauit opprimere: ciuibus ad defectionem sollicitatis oblato etiā

socialibus fœdere: si iungere ad eam ciuitatem copias copiis totum tridu um uellent: iam nulle urbes de oppidis incerti agri contenderant inter se: ut non ipse interueniens sequestrem primo: mox illorum se dominum faceret. Vectigalia pro locis qui fuissent olim Ecclesiæ: nulla ad ærarium accipi per mittebat significans loca non pecuniam deberi sibi. Vetusta atq; ante eam diem incognita proferebat diplomata quibus hanc uel illam ciuitatem iu ris Romani esse: iniusteq; ab dominis possideri aiebat: quibus studiis ser monibusq; (q̄q̄ de re non iniusta sæpe haberentur) terruerat multos effece ratq;: ut cupidum eum ampliandæ ditionis intentumq; ad alienam calami tatem putarent. Proptereaq; his eius aduersarentur inceptis. Quam rem ingrauabat maxime ingens congregata pecunia quotidianumq; amplio ris congregandæ studium. Pertinere ad suam ruinam tantos aceruos duce bant. Cum Neapoleone bis iam intercesserant non leues: nec dierum pau corum offensiones gratia inde conciliata: magis stipendii fuerat quam uo luntatis: sciebat Alexander suum Pisaurum illo conscio deditionis tempta tum: uicina omnia Pontificis suspecta habebat. Non dimiserat Pinus me moriam discriminis proximi. Redibat in mentem Iulius suę cum Roberto necessitudinis. Iam minores uicarii: ex quibus totus pene conflatus erat exercitus: propriam sortem in sorte eius quem oppugnabant contempla bantur Veneti porro a quibus statim Pontifex factus Rauennam repetie rat: Ceruiamq; uicinam: nonmodo crescere illum in flaminia moleste fere bant: sed præoccupatum animo iamdudum Ariminum eripi nostris armis supra modum dolebant. His igitur tam iniquis conditionibus inchoatum bellum hunc anni exitum tulit: didicimusq; incommodis nostris: id quod ab initio ratione parum expendimus. Ex ea fuga qui superfuerāt: Cesenam se receperunt reducibus ex omni numero: nō totis duodecim turmis. Fede ricus uictorem cum præda exercitum noctu reduxit in castra: ac mane diei sequentis conquisitos diligenter captiuos deduci imperauit ad se. Quibus iactandę uirtutis: simul & in Pontificem obseruātiæ causa negari inquit nō potest. Externa pugna protinus debellatum esse. Amissa signa. Impedimē ta & castra direpta. satis id ꝓbatur: Vosq; apud me captiui plane id ipsum docetis. Arma uestra equosq;: & sarcinas nostri milites habent. Ea q̄ iure belli Vincentium sint adimere illis: ut uobis reddam non possum. Quod possum hoc præsto do libertatem. Et sine fide in me non militandi liberum reditū. Hunc honorē haberi sociales Pōtifici uolunt: hūc ego alūnis ecclesię īpēdo. Redite ad uestros cū uultis. Sine fraude id licet. Ita attributo pſidio in tutū oēs reduxit. Cū uero non tā disciplina: q̄ ludo nostrę militiæ soli qui stipendia faciūt armorū tm̄: atq; equi dāno redimant se: pecunia aūt cęteris

imperetur:et plerosq; tales:q; subditi nostri essent immunes abire permisit. Hæc aduersa pugna Paulo nunciata animũ eius ut par fuit tristicia affecit uidentem uno belli casu tantum stipẽdii frustra insumptũ liberumq; Arimi num factum. Se aũt tot iam socialium contentionibus amissa æstimatione confusum confirmatus tñ post paulo litteris Venetorum:qui magna oĩa de sua republica promittebant:colligere se ipsum afflictumq; exercitum repa rare instituit:ac primum licet pecunia affflueret parcere tñ conditæ uolens: a clericis & mensariis:ciuibusq; Romanis descripta cuiq; sũma mutui cau sa accœpit. Porro aũt familiaribus Cardinalium equilibus certum equorũ numerum imperauit:quos in amissorum supplementum mitteret ad Quæ storem:quæ res & in sermonem omnium uenit:& nec tam instaurandis co piis profuisse:q̃ nocuisse ad opinionem est uisa. Si quidem non esse:unde ea fierent:nostram inopiam arguebant: Habundare eum alienamq; Archam exaustam mallecq̃ suam angustum animum indicabat:non ualentem. cum tempus est:ad tuẽdam dignitatem parta proferre. Dum hæc Romæ agun tur Robertus interim præsenti fortuna usus:recœpto per deditionem Mon lazano:ad cætera recipienda curam intenderat: ac primum maioribus a se retrano accœptis copiis: castella nonnulla Ariminensis agri inclinatis ad defectionem animis in suam fidem traducit: ad Scutulum uero ut uentum est:habito iam oppido: oppugnare arcem adortus est: quæ peditũ nostro rum præsidio tenebatur. Sed ea cum defendi cõmunitione operum:& loci diutius posset:præfecti ignauia septimo oppugnationis die est dedita. Mon dainum inde pergebat agri pene totius caput ĩ colle edito positum. Sed no strorum plures illuc statim post pugnam missi ad custodiam:uix horis tri bus ante per amicam arcem recœpti:q; ab oppidanis fuerant recusati illud hostiliter diripuerunt:inito hoc incœpto Robertus conuerso in fauensem iti nere:uno excursu certantibus ad rebellionem aratoribus totum agrum in ditionem redegit. Inter hæc Hercules Estensis manu turmarum .xv. pedi tumq; ad mille quingentorum a Venetis missus Cesenam peruenerat. No stri etiam multi partim collecti ex fuga:partim ex detrimento recreati me diocrem iam exercitum fecerãt. itaq; tam procliuem Roberti successum su stinendum Quæstor ratus:suadebat Venetorum legato qui erat in castris summumq; habebat suorũ imperium:ut ad Archangelũ castra proferrent. Pertinere eam propinquitatem aiebat:ad muniẽdam de accœpta clade opi nionem:quæ ubiquæ maxima habebatur: & ad retrahendũ a sollicitandis populis indefessum illius studium. Sed cum in longũ duci consultationẽ ui deret:orat Ioãnem Baptistam Toparchã Romanũ insignis animi iuuenẽ: ut cum turmis equitum quattuor: fanum si possit irrumpat: consistere in eo

articulo fortunam rerum omnium monstrat transcundum illi inter Arimi num & castra hostium erat. Nam in mari id fieret nauigandi mora: & imi nens periculum non permittebat:igitur audacia usus intempesta nocte ci tato cursu:iter sub ipsis moenibus egit:atq; ad fallendas custodias inuoca tionem feretranorum conclamans:sine detrimento fanum peruenit. Quam rem & ignominie sibi Federicus: & damno immenso ascripsit Robertus: rursus autem cum Venetorum copie:ad procedendum uehementius urge rentur futurumq; illarum culpe uociferaret Antistes:quicquid incommodi morando esset acceptum detexit tandem legatus coactum in utrunq; sub sidium non moturum se inde prius dixit:q̄ turmae sex reliquae quae aduenta re dicerentur adiunctae caeteris essent. Quo ille itellecto simul q; de Rober ti successibus nuncii quotidiani urgebant: pedites quingentos inter quos praetoriani sui erāt nauigiis raptim imponit:ipseq; cum iis e portu Cesena tium soluit. Cum uero intendente iam nocte in conspectu esset Arimini :or ta subito tempestate propulsus in altum est:& ad diuersa reliqui dissipati bi remis in qua uehebatur:in portum unde exierat uehemēti euro reiecta est: caetere ulteriorem oram Dalmacie tenuerunt. Sequenti igitur nocte tran quillo iam mari eodem cursu reuectus incolumis fanum peruenit. De caete ris quos eo in loco non reperit:cura erat non mediocris ac timor:ne uideli cet uis procelle aliqua hiberno iam ad nauigādum mari miseros absorpsis set. Sed biduo post in eūdem portum appulsi fatigati fame:& fluctibus soli citudinem hanc ademere. Robertus ut illatum fano equitum primo inde peditum praesidium sensit:cumq; eo Antistem esse: Mondauium non igno bile oppidum:q; spe defectionis magis q̄ oppugnationis circumuenire iam coeperat deserit. Protinusq; ad mondainum obsidendum regreditur fiducia Federici propinqui: qui apud Cerelolum ad eam diem moratus ad proxi mum Crustumium retulerat castra. Laurentius uero communito iam uali dius fano Cesenam redierat caeterorum sollicitus. Iterum nouis fatigationi bus a Veneto contendebat:ut ad Archangelum procederēt copiae. Quam ad rem:& tutissima castra ostendebat:& copiam omnium rerum quae illuc importari sine periculo possent. Addebat magnum operis fructum grati amq; ingentem Pontificis:qui doleret id ante non factum: Sex quas nuper causati essent absentes turmas iam aduenisse. Causarum amplius nil super esse. Si manere in fide foederum uellent: hanc necessario tempore operam impendendam. Quo enim pacto expectari ab eis possit discrimen pugne: quos iter non longum: & tuta castrorum mutatio tantopere grauet:prae stent laborem hunc leuem Romanae Ecclesiae: tarditatemq; praesidii: quae plurimum nocuit: uno hoc non magni incommodi obsequio pensent: his

atq; huiuſmodi cum iterarentur quottidie: tandem ille uictus Quæſtori q̄q̄ grauate aſſentit. Poſtridieq; in caſtra iam communita omnes commigrāt. Eius facti fama cū ad Federicum eſſet perlata: ad cętera opportuna hoc ēt primis nunciis attulit. Vt multa ille ſuſpiciēs ab Mondaini obſidiōe ſtatim Robertū ad ſe aduocarit. In quem abeuntē noſtri qui intus ad pręſidiū erāt ſub horam colligendorū īpedimentorū delati plęriſq; direptis īfugam pene conuerterant: uertiſſent protinus niſi medio in itinere poſita caſtella Lao/decium atq; Gridolfum illi ſic laboranti ſe dediſſent. Ad Federicū reuerſus cū dies aliquot in caſtris fuiſſet receptis iam circiter quadraginta oppidis perfidia expleta Ariminū lętus contendit. Ipſe etiam Federicus ſatis ea eſtate ad laudem ſecuritatemq; actum exiſtimans: q; hiems matura iam eſſet: nullaq; his in locis haberetur pabuli copia hoſtes etiam moliri nil uiderent militem in hiberna deduxit. Parte copiarum ad cuſtodiam receptorum iuſſa conſidere. Hibernātibus iam ſocialibus cū noſtri expeditionem nōdum dimiſiſſēt fama quedā metu auctore iter rebelles ē ſuſcitata: Duces noſtros per eā occaſionē ducturos eē ad eos iamq; & tormenta & ſcalas cęteraq; id generis ad oppugnationē parata. Pertinere ad ulciſcendā rebellionem cum conatū putabant. Quāobrem pręfecturæ pene omnes illorū locorū clam miſerant ad Alexandrum: qui tum Piſaurum reuerſus erat facti penitētiam nunciantes: culpamq; perfidię reiicientes in paucos: quos p̄ñte Roberto ac uictore ſequi neceſſarium fuerat. Paratos nunc eſſe ſi receptum ad ueniam habeant mox: ut ammouiſſent exercitū præſidia cum oppidis dedere. Eam ille rem diluendi aliquo facto dedecoris cupidus (ſuam enim ęſtimationem non tantum alienam fortunam offenſam uidebat) illico Antiſtiti indicat: credibilemq; & factu facilem docet. Is Neapoleone & Venetorum legato pręfectiſq; in conſilium aduocatis indicium Alexandri proponit primuſq; omnium ſuo iudicio urgendam occaſionem pronunciat. Quando Alexandrum ſubiectam rem oculis habentem ita ſuadere intelligat: & diſpartitis per longinquiora hoſtibus nullius periculi opus ſummi autem momenti eē appareat: in eandem ſententiam Neapoleo præfectiq; omnes concedunt. Venetus tantum mentis ſue Reip. conſcius: q̄q̄ incepti utilitatem cogno/ſceret addubitare tamen primo ſe dixit: deinde cum rationibus premeret negauit ſine uoluntate ſenatus auſurum ſe eſſe aliquid quod tam periculo q̄ ſpe plænum uideret in hanc contradictionem adductare Troylus ex præfectis eorū unus de cōſilii ſnīa Venetias ad explorādā optimatū uolūtatē ire eſt iuſſus: ab iis p eundē integra deliberatio ad legatū reiicit. is tandē uel q; ita tūc iudicaret uel q; ī finē ꝓpoſitū publicū reſeruaret: Quęſtori cōſentit. Oīum decreto mittitur ad Alexandrū. Monetur ut ad certā diē pręſtoletur

exercitum cõmeatus interim cęteraq; ad oppugnationem necessaria pręparet: appetente condicta die: cum iam ex Piceno magnus frumenti numerus esset conuectus: molita cibaria prompta haberentur: machine uero plures collatę essent unum in locum: Parem in exercitu diligentiam ad expediẽda cętera Laurentius adhibuisset. iterum Legatus profectionem recusat. In ꝓximo esse Federicum dicit cui facile sit illico colligere copias: & uel se iterũ profligare: uel obsessis uiis reditum ad castra intercludere loca ad quæ ducẽ dum sit uacua pabulis nunciari mentem non eam rebellibus esse quam ad nos eludendos nunc pręferant. Non adducturum sine causa se in summum periculum fortunas Reipublicę suę. Porro autem præfectos eius minores q̃bus cõmunicasset iam omnia profectionem palam damnare uelle: se eos adduci in consilium: atq; audiri quodq; maior consulentium decreuisset numerus: pro deliberato id accipi. Quæstor summo dolore hæc audiens placabilitate tamen traducere illum in sententiam laborabat monstrans nil horum timendum esse quod diceret: nec rursum in tot hominum consilium adducendum: quod & arcanum: & paucis notum esse expediret. profert litteras Alexandri: alias itemq; alias etiam illa hora acceptas quibus certam deditionem cõfirmat dierumq; ad summum octo futuram occupationem testatur. Perseuerante Legato ut minores quiq; ordines audirentur turbatior iã factus Antistes: quid inquit sic agimus o legate? An non præstat palam id dicere? Vestrum uos negocium agite adiumento Ecclesiæ esse non uoluimus. Exploratum habeo singulos ordinum tuorum a te seorsum instructos quid consilii proponere habeant. Non suam illi sententiam: sed tuam uolũtatem aperient: atq; ut scias nil horum ignorari a me: ex iis unus indigne ferens mentiendi necessitatem a te sibi impositam: artificium homo tuum mihi detexit. Sub hæc uerba: cum ille uultu conscientiam arguente taceret admirarentur autem qui aderant: ad Neapoleonem conuersus eundum tu inquit Neapoleo censes: cum eundum ille assereret: & tu ait Hercules idem ne sentis? eo quoq; affirmante. Eadem interrogatus Pinus tacere q̃ non idẽ cum Legato dicere maluit gratiam uidelicet secutus non conscientiam. Dicere posthæc iussus Troylus maioribus argumentis in Quæstoris sententiam cessit. Quorum orationem ille excipiens: & uobiscum ego eundum pronuncio. Deumq; & uos Duces contestor præstitisse me Romanæ Sedi quod debeo immunemq; esse damni huius quodcũq; differẽdo accipitur. Ita dimissum consilium est. Legatus tertio ab his contentionibus die in Rauennatem Foriuiensemq; ad hiberna reduxit exercitum turmis tantum quinq; cum mille peditibus in castris reductis: ea castra Archangelo oppido pene coniuncta iis munitionibus erant iam constituta: ut tutissimũ

cõmodiſſimumq; hibernorum opus præſtarent: Ariminumq; a miliario pe ne quinto obſiderent. Duxerant in circuitu latam duodecim pedum foſſam depreſſam octo. Ad cuius labrum interius tantę altitudinis aggerem ual- lumq; adiecerant: ut longurio militari pertingi ad ſummum nõ poſſet. Fre quentes etiam turres: & propugnacula totis munitionibus ſup induxerant. Quorum omnium materia fuit uimen recens ſtramenq; contritum: tigna quoq; ac uiciſſim his aggeſtitium ſolũ & feſtucatum; ut terra materiã con tineret: materiã terra ab incendio tutaretur.

Iacobi Volaterani Cardi. Papienſis cõmẽtariorum liber ſextus.

Oſt hęc ad continuandum de Georgio Boemorum Rege iudicium cura intendi eſt coepta: cuius initium ut grate propter regium nomen eſt habitum: ita exi tum eius magnę bellorum contentiones ſunt conſecu te. A Viclephitanis autem hereſibus tota cognoſcẽdi eſt ratio inſtituta: quibus ille immerſus cum monita Romani patris ſpernebat: tum cõſenſoribus perfidię aderat: tum uero fidelium: qui in regno ſupererant nunc hunc: nunc illum ui aut fraudibus opprimebat. Errorum initia ad tenenda planius reliqua ex commentariis nonnullorum: quæ in manus uenere ſunt repetenda. Qui in conciliis: & apud Boemos uerſati magnam ipſi partem earum: quę ſcripſe runt uidere nobilis Boemus ſtudiorum cauſa ut ſit Exoniam brytanniæ ci uitatem profectus cum noſcendi cura doctorum noſtratium multa in ma- nus aſſumeret etiam incidit in Ioannis uidelphi libros: quibus de uniuerſis titulus erat eos more humani ingenii ad deteriora plerumq; labentis cum illico adamaſſet: mox deſcriptos expletis ſtudiorum temporibus in Boemi am intulit. Inter eos complura erant uolumina quibus in ciuilem Eccleſiæ poſſeſſionem: atq; adeo in totum hodierni ſacerdotii genus maligne diſſe- rebatur. Ipſe uero aſſidua lectione omnium plane inſtructus ad quærẽdos diſciplinæ aſſertores cogitationem conuerterat. Regebãt per id tempus ſtu diorum ſcholam in ciuitate Praga regni metropoli theutonici nominis do ctores: uiri graues: & commendatione ueritatis inſignes: hos non æquo ani mo ferebant Boemi: dedecori aſcribentes apud externos homines domeſti cum magiſterium eſſe. Itaq; nobilis: quem dico facultatem hãc ferendi ma li primam nactus: cõmunicare importata dogmata coepit iis potiſſimum quos theutonum odio teneri acrius cognoſcebat. Inter eos erat alter Ioãnes ex luco Hus: unde & huſitis nomen fuit humili quidẽ loco ſed non ſpiritu natus: qui dialecticis eximie inſtitutus lingua etiam exercitata & celeri: cũ peregrinas opiniones ad diſputandi iactantiam adamaret facile conſenta-

nec ingenio uanitati adhęsit. Igitur quottidianis contentionibus uexare ab
his libris magistros: sperans acuminibus nouis dogmatis illos confusos ma
gisterio sponte cessuros. Sed ea res cum parum conatui respondisset (ma
gna enim ueritatis est uis) aliud oppugnationis genus est cogitatum.
Regnum tenebat eo tempore Vincilaus Caroli Cæsaris filius publico
rum omnium negligens: atq; ita uoluptatibus deditus: ut de paran
da tantum mensa illi essent consilia. Hūc adeuntes nouæ heresis assertores
dolere se aiunt administrationem scholæ Boemicæ apud externos esse. Ar
gumento eam rem fieri: uel non sane sentire Boemos: uel regendi esse igna
ros. Horum utrumlibet ad ignominiam gentis suamq; qui illis præsit haud
dubie pertinere. Proinde æquum censere: ut ad exemplum scholæ Parisiorū
ipsi quoq; regendi curam assumant. Ea res ab ignauo Rege facile impetra
ta principatum magisterii theutonibus abstulit: quam illi iniuriam non fe
rentes profectionem inter sese iureiurando confirmant: atq; uno die duo mi
lia sui generis Praga abiere: quos & tria alia mox cōsecuta apud Liziscam
Misiæ Prouincie ciuitatem trium inde dierum itinere scholam nouam insti
tuere. Ita Boemis horum discessu sua libera mansit. Administrationem aūt
eius Ioannes Hus non difficile est assecutus: cuius ad doctrinę opinionem
uitæ quoq; continētioris accederet cōmēdatio. Edificauerat per id tempus
pragēn homo prædiues Mattheo Matthieq; Apostolis non ignobilē ædē
cēsumq; addiderat: ex quo duo ecclesiastici ordinis alerentur: qui quaq; die
uerbum diuinum lingua Boemica prædicarent. Horum alter cum electus
Ioannes Hus eēt adiensq; officium plenis subsellis audiri se cerneret: & di
ctis fidem haberi opportunitatem ratus ad spargendum in plebe uirus: quo
ante scholam infecerat paulatim proferre ex uiclephitanis libris: quę popu
lariora uiderentur dogmata incoepit: atq; illa disputationibus confirmare:
nonnunq̄ inter contionandum dictitans contineri eis in libris omnium ue
ritatem & optare se postq̄ uita excessisset eum in locum migrare ad quē Vi
clephi anima peruenisset: quam & sancte uixisse sciret: & in celestibus age
re non dubitaret. Ducem hunc ac quasi signiferum clerici statim sunt con
secuti: partim qui alieno ære grauati erāt: partim quibus ab impuritate uitę
correptio esset timenda: putabant frequenti conspiratione acceptæ in po
pulo heresis discriminibus suis liberatum se iri. adiuncti hiis non pauci erāt
doctrina clari: qui per nimium angebantur dignitatem se non posse in eccle
sia assequi. Potissima autem sacerdotiorum ad eos solos deferri: qui & si no
bilitate præirent: uirtute tamen posteriores longe uiderentur. Oblatrare er
go ii omnes in sacerdotale ministerium orsi sunt: corrupta omnia prædican
tes: nec quicq̄ ad ueri salutarisq; instituti normā seruari. Plane uero ab eccle

sia se adiungentes uidelphitanę perfidię adhęserentcuius si quis eam nosse cu pit hæc ferme uulgata sunt capita. Romanum præsulem reliquis Episcopis parem esse: sacerdotum nullum haberi in gradu discrimen: uitæ meritis non dignitate illos excellere. Animas cum e corporibus excesserint aut in æter nas pœnas incidere: aut ad perpetua gaudia euolare: purgatorium ignem nullibi inueniri: orare pro mortuis uanam rem esse: atq; auariciæ sacerdota lis inuentum. Dei sanctorumq; imagines ubiq; delendas: palmarum aqua rum ꝗ religionem ridendam: mendicátium ordines a Diabolo inuentos: sa cerdotes omnes pauperes esse debere oblata tantum stipe contentos: libe ram patere uiam cuiq; ad uerbi Dei prędicationem: peccata mortalis culpe etiam uitandi maioris incommodi causa ferenda non esse: eum qui illius re us sit nullam ecclesiasticam sęcularem ue dignitatem licito possidere paren dumq; illi non esse. Confirmationem quoq; & unctionem extremam inter sacramenta non cōtineri: alternæ nostrę cōfessionis fructū nullū censendū: sufficere Deo tantum quę peccata sint cōfiteri: baptismum ex fluuiali aqua sumendum: nulla sacri olei confusione ammixtū: cymiterorum inanē usum esse & quęstus causa repertum: non referre quacunq; humo defuncta cor pora condantur: templum Dei late patens ipsum mundum esse: coartare maiestatem eius qui cœnobia: qui templa: & sacella istituunt tanq̄ in iis ad sit propitior Deus Vestē sacram & uasa sacrificii momenti nihil ad cultū af ferre: quocunq; in loco: quocunq; in tempore sacerdotes dominicū corpus posse conficere: petentibusq; offerre: ad quam rem uerba tantum sacramen ti sufficiant: auxilia insuper sanctorum cum adiuuare nos nequeant inaniter implorari. Eorum celebritates uelut uanas occupationes protinus abiicien das: nullis diebus nisi tantum dominicis cessandum ab opere: deniq; in ca nonicas septennarum horarum laudes sacerdotibus debitas: siue hęc cantu siue uoce æduntur inutile opus reddi: in ieiuniis quoq; ab ecclesia institutis nihil meriti nobis repositum eē. Tempore nascentis isanie huius præerat pragēsi ecclesię Sbinico quidam claris apud Boemos parētibus ortus: sed non minus religione q̄ nobilitate insignis. Is acceptis quę fiebant occurre re antecupiens: q̄ late incendium uagaretur libros huiusce doctrinæ accura te conquisitos deferri ad se imperauit: quos in unum collatos adhibito prius doctorum consilio publice concremauit supra ducenta uolumina ea fuere pulcherrime ex scripta tegmentis sericeis bullisq; aureis locupletissime ador nata: adeo iam noui dogmatis amor preciumq; increuerat. Ioanni autem concitatori pestis prędicatione est interdictum minis adiectis nisi a uulgan dis erroribus post ille abstineret (medicina saue ad magnitudinem morbi lenior q̄ oporteret) etenim Praga excedens ad natalē uicum Hus se illico

contulit: ubi permittente Thoparcha his erroribus iam cõtacto conuocare ad se multitudines cœpit: & uim præsidis lamentari ex consuetudineq; sua docere: multa in Romanum Pontificem: multas in reliquos ecclesiæ præsules maledicta coniiciens: quin ut popularium animos consentaneis disputationibus arctius illigaret: aiebat nõ alio iure deberi sacerdotibus decimas q̃ elemosinas. Liberum cuiq; esse dare ea si uelint ac retinere. Nondum autẽ de sacramento altaris error irrepserat: sed attulit nouam pestem Petrus ab Drasensi oppido Misnę: ex hiis unus qui paulo ante cum theutonibus Praga excesserant. Is enim pro Viclephitano iter suos cognitus proindeq; a ciuibus pulsus Pragam repetiit commune ac tutum hereticorum asylũ: mox etiam ad tollendam inopiam litterarium puerorum ludum istituit. habebat eodem tempore prædicandi opus in æde Michaelis Archangeli Iacobellus quidam doctrina & religione inter fideles celebris eoq; in opere assiduus: hunc aliquando Petrus solus adortus mirari se aiebat doctum & sanctum uirum: cui sacri codices quottidie essent in manu quiq; plebem istruendam cœpisset: non aduertisse inueteratum in cõmunicando errorem: quo tamdiu laborasset ecclesia. In ea enim sub panis tantum specie ministrari populos sacramentum: Cum apud Ioannem Euangelistam misteriorum Dei reuelatorem sub uini quoq; assumendum monstretur dicente illo nisi manducaueritis carnem filii hominis & biberitis sanguinem eius: non habebitis uitam in uobis. his atq; aliis sæpe peruasus Iacobellus: perquisitis sanctorum codicibus Dyonisii præsertim ac Cypriani cum laudatam apud eos communionem calicis inuenisset: nonmodo ipse monitori Petro assensit: sed ut idẽ sentirent cæteri publice suadebat. Quam ab causam ob rectoribus prohibitus est illic prędicare: sed ille ad maiorem ecclesiam conuolans: ibiq; pestilentię liberam orationi cathedram nactus populum monebat: ne deinceps communionem calicis: sine qua salus esse non posset negligerent accipere illum ipsi inducerent animum & ministrari a sacerdotibus postularẽt. Huic heretici illico omnes assensere leticia affecti q; auctoritas tandem una suorum dogmatum esset inuenta: & fundamentum euangelicæ legis habẽs: & inscitiam Romanæ Sedis conuincens. Hanc pestem haud sane læto animo intuebatur Rex: uerum familiari uictus desidia: qua æque omnia labebãtur debacchari ĩpune sinebat hereticos. Solius Sbinconis erat oĩs cõtentio: qui ubi nullum in Vincislao præsidium sensit: se autem aduersus tantum impetum parem non uidit: ad Sigismundum Hungarorum Regem cõfugit obsecrans ut negligentia fratris nõ sineret in Boemia labefactari ortodoxę fidei sacramẽta: se quod in eam diẽ potuisset muneri credito impendisse: non esse iam anguste potestatis tam corroborati mali censuram: maiori uindice

ad reducendam sanitatem opus uideri: nisi ab eo subuentum sit: Boemicam ecclesiam haud dubie mox ruituram. Dat fidem Sigismundus uenturum se breui ad fratrem: chatolicamq; omnem rem in pristina reducturum. Verū dum aliis itentus curis diem ducit ex die nec promissum implet: Sbinco interim tædio expectatõis apud Posonium Hungarie ciuitatem uita est functus. Sigismundus in sufficiendo præsule eadem qua in eundo negligentia fuit: Albicum quēdam Boemum pręfici impetrauit medendi arte quā erat professus sibi acceptum. Is cum extreme auaricię esset: de que domesticis tantum curam susciperet contemptui habitus augende potius q̄ tollēde heresis materiam præbuit. Lacerabat ea tempestate Romanam ecclesiā Ladislaus Neapolitanus Rex armisq; omnia peruadebat. aduersus hūc uelut exitialem summis rebus hostem Ioannes Pontifex uigesimus secundus huius nominis publice bellum decreuit uulgata etiam peccatorum remissiõe his qui ad tutandum ecclesiam arma sumpsissent. Id decretum ad omnes ecclesias circummissum cum in Pragensi etiam solemni more recitaretur tres sordidę artis homines heresum sectatores illo audito magnis uocibus illico acclamauerunt Ioannem Papam haud dubie Antichristum esse qui in christianos crucem decerneret. Hos senatus qui ex sanis forte constabat rapi a contione in carcerem iussit: tanq̄ mox uiolatæ Romanæ maiestatis supplicium luituros. Sed populus sumptis armis haud dubie uim illaturus si non redderentur: compopulares suos repetebat. placatus tamen grauiorū oratione: qui comprehensorum uitam in tuto esse aiebant tumultu sedato domum discessit. De illis tunc clandestinum est sumptum supplicium. Sed eorum sanguis cum extra prętorium per ima clausæ portę deflueret: facto ide supplicii indicio: iterum magno impetu reuolat & interemptorum corpora non sine lamentationibus tollens tegumentis aureis inuoluta per omnes ecclesias ciuitatis circumtulit identidem clamans. Isti sunt uiri sancti q pro testamento Dei sua corpora tradiderunt. deniq; etiam in sacello quodam ad id opportuno uelut martyrū reliquias aromatibus cōdidit. Dum hęc Pragę aguntur concilium interim ecclesię apud Constantiam Germaniæ totis ex nationibus congregatur in eo cum Boemica res introducta esset referreturq; quanto contagio uicine gentes laboraturæ mox uiderentur nisi iterum sanitatis aliqua ratio haberetur: cura ingenti patrū mentes affecte sunt agitantium inter se quo nam maxime modo tolli hæc malorum initia possent. Affuit his necessitatibus Sigismundus Imperator suasitq; Ioānem & Hieronymum ad synodum euocandos: qui cum doctitissimi Boemorum omnium atq; heresum Principes haberentur: tum uero decepti populi Duces uenerunt uocati ambo nec tam ut in noua doctrina quid sani esset insani

ue agnoscerent quam ut sua concilio ostentarent. Auditi diu frequenti con sessu sunt. Ioannes ætate ac nomine maior erat doctrina & facundia Hieronymus superabat. Posthæc delegere ex quacunq; natione diuinæ legis īter pretes: qui illos ad sanitatem reducere conarentur. Ii cum multis disceptationibus plane iam docuissent eorum dogmata sanctis traditionibus non consentire: castis quoq; moribus etiam contrarias esse: tum uero per uinculum christiane charitatis rogabant: ne supra ecclesiam contenderent sapere: peregrinas opiniones magni discriminis esse: in quibus tenebre mētis obtentu lucis reconditæ tenerentur. præclara illis esse ad obsequium Dei summe opportuna ingenia: non sinerent Viclephitanis ea erroribus obscurari: corroboranda ecclesiæ instituta: non sine fructu nouā querenda: gloriam disciplinæ in docendis non concitandis populis repositam uideri: posse eos si uelint & meritum consequi: & ab ecclesia digna tantarum premia uirtutum accipere: ponerent modo ut christianæ humilitatis est inuentorum supstitionem: & sanctæ congregationis iudicio cuncta permitterent. Mansere in pertinacia ambo uictiq; rationibus uinci proposito noluerunt. Responderunt uerę cultores se legis esse & discipulos Christi: Romanam ecclesiā cæterasq; quę ubilibet per orbem essent a Sanctis Apostolorum institutis præcipites abiisse: opes enim ac delicias cōsectari: dominatumq; ī populis & primas sedes deposcere: alere etiam canes: atq; equos: & sacerdotii prouētum omnem Christi pauperibus debitum per lasciuiam luxumq; consumere: aut igitur nescire eos diuina mandata qui hæc tueantur: aut scientes indigne contemnere. His atq; huiusmodi cum proterue insisterent Primores synodi desperata hominum sanitate amputanda membra iudicauerunt: ne reliquum corporis contagione appræhenderet. Tulerunt frequenti concilio in contumaces sententiam: concremandos igni eos esse cum non modo reciperent doctrinam Ecclesiæ: sed damnarent etiam atq; etiam contemnerent. De Ioanne prius sumptum supplicium est post de Hieronymo. Sed hic cum illustri admodum ingenio esset eloquentiaq; sup̄ra Boemicam conditionem prope mirabili fecerat salutis suæ omnibus desiderium: ut & temptari amplius disputationibus animum eius: & suasionibus induci ad uitam placeret. Diu ergo admonitus diu rogatus cū ab omni nostrorum pietate semper contumacia augeretur septuagesimo in de die sortem consimilem subiit. non minor utriq; in perferendo incendio q̄ in tuendis erroribus pertinacia fuit. tanq̄ ad epulas sic ad supplicium lætis animis perrexere: nullibi edita uoce: quæ aut dolorem: aut sensum mœsticie indicaret. Ad Palum deligati ubi materie circumpositæ immissus est ignis: canere hymnum cœpere tanta quidem cōtentione uocis ac firmitate ut flā

mà & fragor incendii uix interceperit. cineres exustorum ne ab discipulis i ydolatriam legerentur in uicinum lacum proiecti sunt: qui tamen terrã om nem supplicii summatim corrasam ueluti rem sacram in Boemiam pertule re: ubi ex illo tempore Ioannes & Hieronymus pro martyribus habiti sunt & diuinis honoribus consecrati. Post hoc iudicium maiorem in modum ir ritata hereticorum rabies magnis calamitatibus regnum afflixit: templa ce leberrima catholicorum cœnobiaq; operis cum uetusti tum admirandi: q bus nil esse locupletius poterat direpta primo post incensa ac diruta sunt. Ciuiles tumultus plurimi excitati: cædes innumerę nunc horum nunc illoꝝ editæ. Sigismundus etiam Vincislai defuncti frater atq; heres adito regno Hungaros Germanosq; exercitus pestis depellēde causa sepius cōciuit de trimentis innumeris semper reiectus est. Eadem cū legatus Martini quinti cruce indicta bis esset conatus: bis turpiter cessit. Ex Vielephitana etiam he resi aliæ ut fit mox sūt deriuatæ. Taboritarum: Orphanorū: Adamitarum: Orebitarumq; quorum nō stulte modo: sed pudendę etiam fuere insanię. Si gismundus tandem anno duodecimo post: cum procurante se congregata iam altera Synodus Basyleæ esset: quos armis haud quaq̄ poterat conditio nibus reducere Boemorum animos statuit. Erat iam iter ingressus ad postu landum Imperii coronam. Igitur primis Boemorum benigne admodum scribit rememorans natione Boemum se esse: & nulli genti plusq̄ suæ affe ctum: cupere illam q̄ amplissimam: & honoratissimam dici: cuius ēt rei cau sa ad accipiendam coronam Romam nūc eat: ut uidelicet Boemus homo plænum perfectumq; ornamentū imperii insigne adiiciat: Basileæ iam ope ra sua inchoatum concilium scire: hortari eos: qui iamdudum audiri se de re ligione optassent eo conuenire: ut cum matre sua Romana ecclesia idem sa piant: atq; intelligant. Audituram benigne synodum quæcunq; afferre pro suis dogmatibus uellent. Id curarent modo: ut consentaneis cederent: & ra tioni non pertinacibus assentirent. agi non de terrenis sed celestibus rebus in quibus & uincere: & uinci utrobiq; uictoria æstimetur. Postremo etiam admonet: ut redeunti sibi pacatum regnum conseruent: adiiciens non puta re se Boemos eius imperium declinare: cuius auus pater: & frater apud eos clementer regnauerint: quiq; non regnaturus alia lege sit q̄ & illi: & cæteri christiani reges sint soliti. Eodem tempore Basiliensis quoq; Synodus eos dem hortata per litteras est: ut mitterent ad concilium qui fidei suæ rationē afferrent docerentq; aut discerent quid in commune esset tenendum. Præ stare eos & conueniendi & disserendi liberam potestatem. Exceptæ a Boe mis haud quaq̄ cōsentientibus animis exhortatōnes he sunt. Orphani & ta borite quos diximus eundum negabant: Ioannis & Hieronymi prepone

bant exemplum:qui fide Sigismundi accepta & Cōstantiam profecti nihi
lominus supplicium pertulissent.non esse iterum animas suorum multitudi
ni obiiciendas:qui potestate uincerent nō ratione.Si quid de se cuperent alii
in Boemiam uenirent ubi tuti ab incommodo essent. Nobilitas econtra eū
dum prorsus aiebat:& nunc potissimum timendum negabat cum synodus
hanc fiduciam præstet: Ioanni & Hieronymo nullam antea præstitam im
pulsore tantum Sigismundo illos profectos. Tolerandos uero haud quaq̄
uideri:qui peregrinas de fide sententias nouosq; religionum ritus adinuenis
sent: iidem uero inuentorum suorum rationem ecclesiæ chatolicę probare
uel non possent uel nollent. Hæc sentētia cum a Maynardo nobilitatis pri
cipe iuuaretur:qui excellere consilio putabatur tandem peruicit.Missi igi-
tur magno apparatu oratores quattuor sunt:hereticorū omnium primi:qui
Constantiam uenientes & benigne accepti cum rogarentur quæ nam eēnt
in quibus a Romana ecclesia dissentirent capita errorum quattuor Regni
nomine protulere:totidemq; qui illa tutarentur ex suorum numero delege-
re.Communicādum uidelicet necessario iis esse sub panis & uini specie qui
saluos fieri se cuperent.Item lege diuina interdictum clericis omni ciuili do
minio:prædicatōnem uerbi Dei quibusuis passim permissam. publica de
licta maioris etiam uitandi peccati gratia tolleranda non esse. Reliqua aūt
in quibus dissentiebant (innumera autē erant) silentio præterire:ueriti (ut
post est intellectum) ne in tanto consensu doctorum hominum probari nō
possent.Contra hos oppositi ex synodo doctores totidem sunt īgenio ac uir
tute præclari:qui falsis argumentationibus responderent. Disputatum est
sine intermissione quinquaginta diebus multaq; utrinq; adducta. Tandem
cum uicta Husitarum præsidia malarum mentium more uinci nollet ꝓpo
situmq; teneret temptari est uisum num priuatis alloquiis traduci in ueritа
tis semitam possent. Plerumq; enim quod disputandi non finit ambitio hu
manitate facilius impetratur.Adhibita igitur omnia sunt lenitatis & beni-
gnitatis officia:sanitatemq; infirmorum quibus potuit modis reducere cha
ritas studuit.Qua lenitate cum spes nonnulla boni prębita esset: maxime
q; uie quedam ostendebantur: quibus in unitatem rediri: ambulariq; cum
consensu in domo domini posset missi ab concilio in Boemiam legati sunt:
cum magistratibus regni de his rebus acturi. Inter ipsa autem conuentorū
tēpora dum adhuc penderent omnia Procopius Rasus ex iis unus qui pau
lo ante legati ad concilium uenerant perditę audacię homo: uictoriisq; non
nullis ad uersus chatolicos celebris collecto hereticorum exercitu Pilznam
oppidum obsidere grauiter cœpit a solis fidelibus habitatum. Cumq; ope
ribus undiq; circumuenti eo angustiarum adducti essent oppidani ut cedē

dum obsessoribus breui tempore uiderentur opem a synodo impendenti periculo postulauere. A patribus uero & si aerarium nullum eis esset: raptim tamen pecuniam in capita collatam ad Maynardum misere praecipuum & mittendę prius legationis: & accipiendorum post conuentorum auctorem: qui iam ad id ipsum delectu militum habito ducere in Procopium propera bat. Ille autem apparatu hoc cognito praeueniendum ratus quinq; milibus passuum longe a Praga Maynardo occurrit. Erat eo loci per ampla: atque undiq; late patens planities. Obuię igitur munitiones primae curruum: qui bus Boemico more contineri copie uelut castrorum uallo consueuere mu/tuis obprobriis se inuicem excoeperunt. Statuerat autem R asus nisi occasio nem fors faceret proelio non decertare. In animo erat Pragam recta petere: cuius partem potissimam: & sensuram secum: & aperituram uenienti non dubitaret. Sed Maynardi equites munitiones illius praeteruecti dum aper/tam postremam munitionum partem respiciunt inter se cohortati magno impetu intra peditatum irrumpunt ad cedemq; discurrunt. hostes inopina to malo perculsi quod intra currus obuersatos ante eum diem equites non uiderint: quid agant nesciũt: quod erat tum ad salutem reliquum diffusis in omnem partem agminibus fugiunt: quos insecuti nobiles apertis campis deprachendunt caeduntq;. Procopius ubi iam retineri suos non posse terro remq; supra omnem exhortationem esse intellexit: in confertissimã May/nardi aciem cum delecta praetorianorum cohorte inuectus aliquandiu ho/stis impetum tenuit: multisq; interfectis propemodum restituerat proeliũ: nisi multitudine illuc confluente undiq; circumuectus non tam cedendo q̃ uincendo fessus cum suis occubuisset. Per hunc modum Taboritarum Or phanorumq; ex plebe collecti exercitus inuicti ad illud tempus cum scelera to Duce deleti sunt. Secundum hanc uictoriam Prage chatolicorum res fa cta superior est: & hereticorum audacia cecidit. Igitur legati post longas di sceptationes multo tandem labore Maynardo plurimum adiuuante perui/cerũt: ut de tribus reliquis errorum capitibus Basyleae propositis iudicio Sy nodi cõsentirent. Sic tamen ut ad solamen pertinacie dicerent etiam sine he resis crimine posse illa probationibus suis defendi. De calice autem cum ob stinatis multorum animis ne malorum fieret continuatio hanc rationẽ con cordie iniere: qua nihilominus inueterata perfidia tolli paulatim tempore ui deretur. Ea huiusmodi erat Boemis ac morauis: q ecclesiasticam unitatem pacemq; seruarent: cumq; Romana sede caetera conuenirent liciturum post illa sub duplici specie panis ac uini. his uidelicet tantum qui cum usum ha/berent auctoritate sancte synodi communicare. An uero ex praecepto Dei sic fieri opporteret diffiniturum inde concilium constituturumq; aeterna lex

ge: quod saluti fidelium necessarium æstimetur. Post quæ decretum si nihilo minus desiderio calicis tenebuntur Boemi morauiq; eum q; per legatos petierint: permissuram utiq; Synodum sacerdotibus eorum ut de illo iis tantum ministrent: qui & per ætatem sanitatemq; animi idonei sint: & sponte non coactione humiliati efflagitent. Lege adiuncta ut inter ministrandum palam plebi annuncient: non sub specie panis carnem tantum sub uini sanguinem solum: Sed sub utraq; Christum totum: & integrum contineri. Hanc reducendæ sanitatis formam conuenta illi postmodum uocauere huiusq; obtentum nominis: & tutati aliquando se sunt & nos oppugnare temptarunt. In concilio post modum sententiis omnium pronunciatum est calicem quantum ad laycos pertinet ex præcepto Dei non esse: moremq; sub specie tantum panis ministrandi populo: a sanctis patribus institutum: & sane institutum uideri: & seruandum ab omnibus fidelibus esse: nec licere cuiquam suo iudicio hunc declinare. Non petiere ex illo tempore calicem Boemis non indulsit Synodus ultro: a Romano etiam præsule tale quicquam nec postulatum est: nec comprobatum. Ipsi etiam qui ad omnem contentionem nostram conuenta uelut clypeum defensionis obiiciunt: illa eadem contempsere uerius q̄ non seruauere. Etenim pueris passim & dementibus non de pane tantum: sed de calice ministrarunt. Inuitos quoq; & non postulantes ad calicem adegere. Sacramenta Ecclesię & sepulchra publicos honores iis: qui illum uellent per iniuriam adimentes: de mysterio etiam tam panis q̄ uini nil plebibus iuxta condictum annunciauere. Postremo nec Romanæ Sedis institutis: a qua longe errabant in cæteris assensere: quorum omnium si præstita ab illis fuisset fides uix nunc post annum quadragesimum exorti mali ostenderentur uestigia. Iis uidelicet in renouata ætate defunctis: quibus tantummodo q; usum iam haberent: calix esset indultus. Reuersus posthæc cum corona Imperii Sigismundus: quod hostes sui Orphani: & Taboritę ceciderāt in regnum receptus est. Quęq; cum Synodo conuenta erant benigne approbauit: totus ut uidebatur ad reducendam stabiliēdamq; ueram religionem animo spectans. Erat p id tp̄s Heresiarcha gentis: qui & nunc ad pestem populi uiuit Ioannes quidā: cui ab natali Boemie oppido Rochezane cognomen est inditum: obscuris parentibus in summa inopia natus: qui ubi adoleuit ad studia litterarū se conferens tantū ingenio & labore breui est assecutus: ut presbyterio assumpto magnis inde contionibus uerbum Dei Pragensibus prędicaret: & humilitatis ac continentie laudem popularem in populo assequeret. hic cū legatiōe Basiliensi ex quattuor disputatoribus unus tuendā suscepisset cōicandi calicis ptēm: nec dimoueri snīa ullis ꝓbatiōibus fuerat passus: & hāc uelut ꝓpriā

æstimationis suę arcem perpetuo tuebatur. Conditionibus magnopere ad
uersus:quæ paulo ante consentiente regno fuerant approbatæ. hunc igitur
obtrectantem in dies ecclesiæ:& pacatam iam plebem ad tumultum solli/
citantem:nõ ualens Sigismundus uerborum promissorumue ulla benigni
tate auertere:perdere supplicio cogitauit. Sed ille mentis huius a quibusdã
admonitus quibus contagii præteriti etiam erant uestigia clandestina fuga
salutẽ quęsiuit:non multo ille post moritur relicto successore Alberto Hau
strialium Duce genero eius:notissimæ cum uirtutis:tum religionis ac mo/
destię Principe:qui regni parte maxima adita: Boemicam rem omnem nõ
satis adhuc quiescentem breui ad tranquillitatem perducturus uidebatur:
nisi immatura mors cõcœpta cõsilia interrupisset:natus illi est Posthumus
Ladislaus:cui nimirum paterno atq; auito iure regnum debitum erat: tute
lam eius uelut cõsanguinitate proximus Fridericus Cæsar Imperator susce
pit:non tamen administrandum quicq̃ in Boemis putauit:tantum permisit
ut ex suorum numero præsidem illic deligerent:qua ex re factum est ut nũc
catholici:nunc heretici summe rerum præfuerint: aliquãdiu etiam Maynar
dus:quem diximus regni gubernacula rexerit:Ad Georgium Pogebratiũ 160
tandem est uentum:qui Praga per insidias occupata Maynardoq; in carce
re(ut perhibetur)enecato:administrationem primo inde regnum per uim
fallaciamq; iuasit.Primis huius temporibus:& reddita hereticis ciuitas est:
& Rochezana ab exilio reuocatus: magnisq; apud eum in honoribus fuit:
qui cõfestim tanto adiutore fretus Pragensi Præsulatui se ipsum præposuit:
consortibus suis ad arbitrium ministrans. His uel illis pro ut erat libido sa
cerdotia dans:atq; adimens.Infectos etiam uenenis regẽdis curandisq; ple
bibus apponebat:sanos autem artibus opprimebat: nec erat apud eum an
tiquior cura:q̃ ut defensus error ciuitatem totam regnumq; comprehende
ret:quam ad rem prompta ubiq; aderant Georgii adiumenta:alterq; alteri
uicem præstabat:ut hic uidelicet quod dominatus ille quod sacerdotii esset
plene ubiq; in populis possideret. Adulto interim Ladislao:quem Alberti
Regis Posthumum diximus:de coniuganda illi adolescente coniuge inter
Primates qui secum erant habebantur consilia. Virgines cum offerrentur
complures:tantumq; coniugiũ passim erat in uoto:sed nulla consensu oĩum
uisa dignior est:q̃ Gallorum Regis filia Margarita:cuius ætas forma:& in
doles gloria etiam primi inter christianos sanguinis conuenire admodum
pernimiũ uidebatur. Igitur ad eã despondendã mittunt legati primo:cõiu
gioq; impetrato oritur de loco ad nuptias eligẽdo iter eosdẽ cõtentio.Hun
gari Budam ciuitatẽ:Australes Viennã:Boemi Pragã tãtæ celebritati præ
ferendam dicebãt:nutante eam ob causam Rege:& in quam partem incli

naret perplexo Georgius ad Danubiũ:qua propinquior Vienne eſt:ſubito
adeſt manu octingentorũ expeditorum equitum comitatus nũciatq; Regi
magnis de rebus ueniſſe:quas illi tantũ notas eſſe expediat:monitus ut trãſ
miſſo Danubio Viennam accederet.tutã ſibi eam ciuitatẽ ob publicas ini
micicias eſſe negat:rogatus ut p nuncios quæ uelit aperiat:non alteri q̃ Re
gi archana ſua reuelaturũ reſpondet:adiicit operæprecium eſſe tranſire illũ
eo tempore ad ſe:re ad conſiliũ dilata permultis non probatur tantũ ſubdi
tis permitti licentiæ:ut ſuũ Pricipem ad ſe ire depoſcerent. Vileſcere eo mo
do regiam dignitatẽ:& illos fieri ſuperiores aiebant:Ladiſlaũ Georgii mo
uebat auctoritas putabatq; arduũ aliquid:& nec differendum afferri.Itaq;
quanq̃ indignitatem cognoſceret:temporis tñ cauſa pręferendum utile iudi
cauit.Inermis ad armatum profectus eſt:quẽ tria milia equitũ ſtatim ſunt
conſecuta:ciuiũ uerius q̃ militum caſtris trans Danubiũ poſitis medio iter
utrãq; ſpacio tentorium eſt collocatum:in quo ambo ad colloquiũ conue/
nirent:conuentũ eſt diebus continentibus quattuor.Prima conuentione ſa
lutatus publice Rex eſt dignuſq; illi habitus honos.Duabus ſequẽtibus ſin
guli tantum a ſingulis adhibiti ſermonũ teſtes:quarto die ingreſſi ambo ſi
ne arbitris tabernaculũ:diu ſoli ſunt collocuti:quæ inter eos ſecreto illo ſint
agitata in lucẽ tunc nõ prodiere.Verum poſt paulo ex iis quæ accidiſſe co
gnitum eſt:patuit ſatis de profectione Regis in Boemiã actum fuiſſe: nec
ſatis Georgio aſſenſum.Etenim ut digreſſi a Danubio ſunt:non tegens ſuã
indignationem Boemus minitatus eſt multa:& in Morauiam iratum plæ
nus iter conuertit.Ladiſlaus periculi rem eſſe uidebat impacatum illum di
mitti:q; ſumma apud eum regni poteſtas eẽt:& inquietum animum noſce
ret.Itaq; primos ex aula qui hominem conſequantur:ire illico iubet atq; ad
ſe reuocare ſi poſſint.Si minus id ualeant facturum eſſe Regem:quę ille po
ſtulaſſet permitterent.In itinere inuentus:cum ad reditum induci nullis ſua
ſionibus poſſet:quod proximum fuit de trãſitu in regnum nuptiiſq; Prage
celebrandis promiſſum accepit.Quibus in Boemia nunciatis multorum
animi ingenti leticia affecti ſunt:quod & regnum ſuum Regem lõgo poſt
tempore uiderentur:nonnullis autem:qui interius hæc cogitabant uocatio
hæc erat ſuſpecta uitæq; creduli iuuenis ab ambitioſo præſide metuebant:
inter quos Ioannes Meneſteus ex ſanis nobilibus unus:Ladiſlao etiam ſcri
pſit:ſi quidem illi duæ ceruices eſſent ueniens ad Georgium: alteram Vien
ne relinqueret:qñ de altera periclitandũ ſuo iudicio æſtimaret. hunc poſtea
re intellecta Georgius p ſpeciẽ captãdi cõſilii ad ſe euocatũ capitali ſupplicio
affecit. Nuptiarũ igitur appetẽte tpe cõpoſitiſq; iam ĩ Auſtria rebus:cuius
curæ gratia diutius ibidẽ fuerat:magno apparatu in Boemiã profectus eſt.

Ad cuius fines Pogiebratius cū omni nobilitate obuiam factus: Pragam il lum perduxit. Intranti ciuitatē primus Rochezana cum sacrilego sacerdo tum grege factus est obuiam: & cōposita oratione de aduentu in regnū est gratulatus. Quo loco prima religionis sue adolescens rerū prębuit argumē ta: qualisq; regnaturus esset aio indicauit. Vix enim illo dicente resistēdo lo co identidemq; turbatis oculis pompā hereticā egre intuens: nec nisi admo nente sæpius prę side: adduci potuit ut grās ageret. hos inde præteriens ubi ad collegia catholicorū peruenit ferentiū sacra manibus: qui pro testamento Dei antea eiecti admisso Sigismundo nup redierant. Agnosco inqt hos Dei ministros simulq; ab equo desiliens; crucē quę offerebatur est osculatus: cō salutatisq; oibus lęto uultu gratias ęgit pietatē sane ut Rege inclyto dignā sic in hereticorū mentibus: qui contemptū Rochezanā dolerēt acerbis odi is condit eam. Ad publica posthæc conuersus magnaq; aio agitans tres im primis legationes decreuit regni initio necessarias: ad Calistū.iii.Ro.Ponti ficem: quę de sanando cōiungendoq; Ro. Sedi Boemorū regno rationē ini ret. ad Federicū Imperatorem nutritorē suum ob dissidentes Hungaros de pace actura. Tertiā ad Carolū quoq; Gallorū Regem quę nuptiali pompa sponsā deduceret. Porro aūt comparandæ ingentis alicuius in Turcos expe ditionis curā susceperat: qua tandē pelli Europa inimica gens posset. His igitur constitutis Romā iam ad fidē uniendam ibatur. De cōcordie formu la prope modū cum Friderico conuenerat. Instruebant̄ etiā ingēti appara tu Regie nuptie: ad quas conuenturi undiq; honoris grā: & Reges & Prin cipes erant: eisq; pfectis de expeditione concepta acturi. Sed hos tātos cogi tatus: atq; has magnarū rerū curas: quæ de Georgio & Rochezana iactata tunc opinionibus sunt interceperunt. Illi enim qui Ladislaū dilexerāt nunq̄ suspectum ēt ob diuersam religionē habebant ueriti ne in tanto catholicorū concursu ipsi inferiores opprimi facile possent discrimen suū scelere pręuene runt: dato q̄d Georgio in potestatē illū habenti facile erat occulto Regi ue neno. Sederat pro tribunali Ladislaus ad exercendū iudiciū: quod de nobi litate īter Pogiebraciū: & potentē quendā Morauū erat: cuius rei cā: & ma gne inter utrūq; fuerāt cōtentiones: & alter alterū in duellū uocauerat. Illo die in facie adolescētis præter solitū fuit tristicia toto quę consessu uel mini mū exhilarari uisus non est: sic ut præsagiū exitii alicuius multi cōtenderint. dimisso concilio cœnauit inter Proceres aulæ sermone non ad leticiam epu larū: sed quasi ad grauitatē curiæ usus. In cubiculū inde discedēs cū ad mul tam noctē uigilasset ex solitis ante somnū ad Deū oratióibus surgēs tumul tuari: & uehementer dolere stomachum dixit. Cui Boemus ex cubiculariis: qui cœnato illi dulcissimas pro more obtulerat rapulas decumbe inquit:

& dormi.dolor omnis per somnū abibit. Acquiescente Rege ac dormiente hora uix lapsa subito & angustia euigilans: iterum appellat cubicularium: crescere anxietatem:intollerabilemq; iam esse cōqueritur. Ille nihilominus somnū dicere præsentissimam medicinam esse hortariq; ut illum resumat: ne ultra molestię cubiculariis esset plenus. mãsuetudine iuuenis uigilias suas gliscentemq; in horas dolorem in diem usq; perduxit. Prima luce accersiri medicos iubet:& tantis doloribus subuenīri. Illi uenenum subito agnoscētes quod extremis rebus poterat attulerunt. Georgius etiam aduocatus cubiculum dolenti assimilis intrans percontari ex Rege pergit quid ita doleret:quidq; illi tante pestis huius occasionem fecisset. Tum bono animo hortari eum esse:& nil desperare.omnia ad salutem quæ humanis opibus contrahi possent illico affutura. Nil ad cętera respondens Ladislaus tantū dissimulato scelere pietati studens:quam deberi a se suprema ēt hora putabat. Tuam inquit in me fidem Georgi dudum agnoui: per te Boemiam sum assecutus beneficio tuo usurum me diutius credidi. Sed Deo nūc aliter placet: moriendum mihi post paulo est:in tua manu futurum regnum non dubito. Duo a te moriens in solamen deficientis uitæ precor:alterum ut iuste præsideas uiduis pupillisq; assis:& tenues fortuna ne deseras: alterum ut qui me secuti ex Austria cæterisq; prouinciis sunt reditum ad suos sine incommodo habeāt.hoc te Ladislaus supremum munus deposcit:hoc ne abeunti neges per beniuolentiam in te suam testatur. Præmaturas curas respondente Georgio illas esse:futurumq; breui illum incolumem: & uiuum præstiturū quæ mortuo persolui uelit a se:rogante etiam ut desineret animo agitare:ac loqui quę aliis:non minus q̄ sibi tristia essent:iterum Rex appręhensa dextera eius. Age inquit Pogiebrati sponde quod cupio:& morientem assensu tuo solare. Si feceris quæ te sum obtestatus Deum uiuēti tibi adiutorem parabo cum ita uixerim: ut ad græmium eius ascensum mihi futurum confidam. Non potuit in sceleris etiam conscientia cōtinere lachrymas Georgius eidem protinus dedit quæcūq; postulasset facturum. Ab his obtestationibus discedente illo introducti statim sunt sacerdotes: & sacramenta futuri uiatici persoluta: ornatum omnem suum Ladislaus qui plurimus erat Pragēsi legauit ecclesię. Poposcit etiam comam germanico more ad humeros ꝑmissam:quę miri decoris erat:ne quid uanū uiuenti adhuc superesset abscindi.ad extremū uero deductus:ubi trahi ęgrā alam sensit sacrū cereū accēsum poposcit: & mãu pręhēdit idētidēq; imaginē Christi crucifixi intuēs orationē Dominicā inchoauit in finem perduxit. Pronunciatis uero ultimis uerbis quibus nos deposcimus a malo liberari: sine ullis angustiis illico expirauit. Veneno quesitā hāc mortē medici Theutones quibus pręcipua

ſemper fuerat Regis cura in Auſtria reuerſi non ſiluere palam teſtati ſunt
uocatos ſe mane ad Regem : perſpicua ſtatim ueneni argumenta uidiſſe:
neq; id auſos cuiq̃ prętq̃ languẽti illi aperire:ne uidelicet apud alienos eo
rum in ſe irã:ac uim ꝓuocarent:quorũ ſcelere machinatus eſſet interitus.re
gi aũt ut clam indicaſſent reſpondiſſe illũ:non ignorare ſe toxicũ datũ : &
ſcire qñ ac per quẽ datum:ſed uirũ imperaſſe ſilentiũ:ne ad ſuã illorũ quoq;
mors adderetur.Senatus certe Viennenſis ubi iis auctoribus increbreſcere
famã hanc nouit timens Boemorũ in ſe ferociã concitari multa intermina/
tus tacere medicos iuſſit.Georgius ea die quæ mortem Ladiſlai & pompã
funeris interceſſit conuocatis in Curiã regni Proceribus præſidatũ ſuũ inte
ritu Regis haud quaq̃ finitũ edixit: uſq; ad proximũ Iunium ex diplomati
bus habitis continuare præfatus eſt . Tenenti arma cum nemo aduerſatus
eſſet Pragenſes illico quorũ pars magna hereſi confirmandæ ſtudebat præ
ſidatũ hunc agnouere.Ex in ad eligendũ Regem dies eſt cõſtituta: atq; in
terim multa p Georgium:multa p cæteros:ut quiq; aĩo fortunam hanc ſibi
conceperat uariis ſtudiis ꝓcurata.Francorum Rex Carolus:ob recens filie
coniugiũ alteri ex filiis regnũ id poſtulabat:Polonorũ itidẽ Rex:qui ſororẽ
defuncti duxiſſet uxorẽ id ipſum deberi ſibi affirmabat . In eadẽ erat cauſa
Saxonie Dux:qui alterã natu maiorẽ ante deſpõderat.Fridericus quoq; Im
perator ius appellãdi in Boemia Regis ſuũ docebat:nec ſine ſpe querẽdiq;
ſtudio erant Sigiſmundus Albertuſq; Auſtrie Duces ſcientes ueteri fœdere
deficiente ſine prole Rege deberi ſibi ſucceſſionẽ. Rochezana aũt de ſum
ma rerum ſuarũ in tanta mutatione agi exiſtimans crebris contionibus cõ
tendebat:aut Regẽ ex ſua religione quæ non falleret dandũ regno eſſe:aut
ſi nemo tanto faſtigio dignus inueniretur iudices annuos q regerent ſtatuẽ
dos:quã ad rem & hebraicos mores:& ueteris exempla legis in mediũ plu
rima proferebat.Adueniente tandẽ condicta die auditę primo in conuentu
procerũ competentiũ legationes ſunt:inde ſentẽtiis tota res diſquiſita:Vbi
aliquantulũ morę his:uel illis eſt interpoſitũ : Georgianæ inde factiones in
hunc euentũ antea cõparatæ:neceſſitatem publicam obtendentes magno
conſenſu Regem eum pronunciauere uirum quidem domi & militie iuxta
clarum cuiq; ad ſummas res ſumma eſſe opportunitas poſſet : ſi obſtinata
pfidia paratuſq; ad fallendũ animus præclara nature bona nõ obſcuraſſet.
Hac electione ꝓtinus ad agendas Deo gr̃as in publicũ egreſſus operũ pri
mordia a ſignificatione hereſis inchoauit.Præterita enĩ cathedrali eccleſia:
cui nimitũ is honos erat habẽdus ad ædẽ Marie uirginis ſuo Rochezanæ
cõmiſſam ſolẽni põpa ſe cõtulit:ibiq; ſalutationẽ publicã cõfluente populo
excepit.Boemicorũ Regũ hic primus hereticus fuit:cæteri añ cũ unionẽ cæ

tholicam seruauere: etsi enim Sigismundus & Vincislaus frater: Albertus gener in deprauata inciderint tempora: non tamen deprauari se erroribus permisere:& calice perpetuo abstinuerūt:& inania dogmata contempsere. Georgius solus ab noua illa impietate eleuatus diuina atq; humana ingentibus malis subuertit. Vulgatam iactura grauiore electionem Georgii multi catholicorum aduersis animis accepere: ii præsertim qui se neminis germanici profitentur: Slesia omnis ꝓuincia: Lusatia superior atq; inferior cunctaq; pene Morauia. Videbantur enim ab infideli homine: nil sane administrationis habituri: cuius in præsidatu gesta iusto odio fuerant. Itaq; ad detrectanda eius imperia animos firmant suaq; præmuniunt. Ille opinionem Husitanæ heresis aduersam sibi cognoscens: ad eam auertendam (ut est ingeniosus fallacie fabricator) duos fideles ab Hungaria Præsules euocat: q sibi coronam regni consuetis cerimoniis tribuant. Ii uero cum ueni ssent: nec nisi abiuratis erroribus promissa imposterum fide coronationi uellent intẽdere: & heresim abiurauit: & professurum se obedientiam Pontificibus Romanis: purgaturumq; ab cōcepta labe Boemiam religiosissimo iureiurando chyrographoq; firmauit: clanculum tamẽ paucis adhibitis: hæc sibi agẽda putauit: ne uidelicet infectas plebes: quibus fidebat noui operis indignatione auerteret. Coronationem autem ad fidelium ostentationem per fideles (ut dictum est) Præsules publice celebrauit. Quibus actis cum nec sic credi cōmentis uideret: Proceres Boemię: a quibus fuerat renunciatus subornat: ut has prouincias ad parendum hortentur doceantq; Regem ipsum: & fidelem esse: & in consensu ecclesię Romanæ mansurum. His quoq; nō succedentibus ad arma conuertitur Iglauiam Morauię oppidum ad fines Boemie positum magnis operibus obsidens: in deditionemq; accipit: Principes loci quos sibi aduersos cognouerat de medio tollit: nōnullos mulctat exilio. Idem de Bruna: & Morauie Metropoli Olomuca est armato illi successus adiuuante pręsidenti quodam Prothasio: qui Olomucensi nuper pręfectus ecclesię: nondum adita possessione Georgium sequebatur: honoribusq; allectus passim populis prædicabat auctore se crederent catholicum esse: nec sine peccato detrectari posse eius Imperia. Interea uero cum ad Calistum. iii. Ro. Pontificem probandæ mentis eliciendiq; responsi causa plenas religionis dedisset litteras: in quibus se filium Ro. Sedis docebat: & professionem obedientie pollicebatur: & grādia in Turchos moturū spondebat: si modo delatum ad se regnum pacaret senex artis illius ignarus: cui tunc de bello Turchorum ingens studium esset amplissimis uerbis respondit mentem illius probans: pro iis quę offerret gratias agens. ad expedienda quęq; mox oblata integrū quietūq; regnū esse illi desiderans: Dyploma aūt ut de

Regibus noster mos est a tergo erat adscriptum Georgio Bohemorum Re gi charissimo filio compos in hūc modū doli Pogiebratius diplomata hęc ut plumbo erant signata quoquo uersus inspicienda populis circummittit. Probari tandem posse docens Ro. Pręsulis testimonio fidem eius sanamq; de religione sententiam:nec relinqui incredulis locum sine proteruię crimi/ne defugiendę ditionis eius.mirum dictu quāta hinc animorum sit facta cō uersio. Illico Toparchę omnes & urbes & oppida potestati eius se permise re: concursumq; toto regno est ad cognoscenda noua Imperia. Praesul quo q; Vladislauensis Iodecus magnae nobilitatis uir:qui ante ad ministerium coronationis uocatus non nisi uoluntate Pontificis iturum se dixerat hac di plomatum fiducia accessit:& Regem pro more est ueneratus. Germani ēt principes exemplo eodem amiciciae illius se certatim insinuant:ineunt foe/dera nuptiisq; confirmant. Cum Caesare demum:& Polonorum Rege: & Matthia Hungarorum regnum tum primum adepto data in uxorem filia societas cohitur:quibus supra uotū fluctibus ignarus nenturi dixisse in con uentu Procerum fertur. Ex tam multis tanq; prosperis rebus sane quid pri mum eligam nescio. Videns autem quantum Calisti error attulisset consili is suis suffragii quottidie magis capere illum artibus conabatur.ad eam rē Roraum quendam pseudo sacerdotem procurandis negociis Romae habe bat. Ille impigrum ministrum se exhibens summa omnia de Georgio pro/mittebat:nunc litteras: nunc se nuncios de hisce rebus habere se mentiens adeoq; fallaciis credulam circumuenerat mentem: ut etiam Rochezanam affirmationibus eius Calistus:petendę uenię causa cognoscendiq; erroris breui affuturum Romae putaret:quod cum Gabrieli Veronensi ex minorū ordine laetabundus iactaret:qui per eos dies ex Boemia uenerat:Ille ut erat prudentissimus:& uulnera pauloante illata cognouerat:fallaciā tum Geor gii:tum Rorai detexit uenturumq; nunq̄ Heresiarcham ni uinctus trahere tur monstrauit:nunciauit quoq; quanto ad pessundandam fidē fuissent Re gi patrocinio diplomata: ad eius litteras reddita:cuius illico facti penitens senex:planeq; deceptum se noscens:post paulo uitae concessit. Ei autē cum successisset in pōtificatu Pius:ueritus eam mutationem Pogiebratius:quod ab sensato Principe:qui multos annos & in obsequio Caesaris:& in Boemis esset uersatus teneri ingenium suum atq; artes cognouerat: quae obtulisset Calisto:ne praeuenirentur consilia maioribus nunciis Pio etiam offert inter ea ad pręcidendas uexandi sui occasiones q̄ maximis potest studiis curat: ait auctoritate Caesaris Regnum aditum confirmetur:impetratq; ut huius rei causa Brunam ille accedat:quorū certior factus Pius magnis itineribus ire ad Caesarem Lucensem Praesulem iubet:qui obtestetur & moneat:nil an

te Georgio tribui q̃ fidei catholicæ secum eẽt habita ratio. Serius paulo cũ esset Brunam peruentum cõcessis iam omnibus quod proximum fuit agit cum Rege de persoluendis quæ per litteras tam plene obtulerat. Confirmato iam regno pace undiq; parta minus sibi iam timens frigide respondet ad singula. Cum Turcis ait inimicicias non intercedere cur in illos moueat arma. De pellendis quoq; regno hereticis ingratum uideri sibi iis fieri importunum: quorum ope regnum esset adeptus. Leuia æstimari ea in quibus dicerentur errare a cæteris ea curaturum se tempore. Inde ad externa conuersus contentiones aliorum suam quietẽ existimans Principes inter se omnes qui regnum circumstant commisit: sic ut dimicationibus extremis res suas affligerent: nunc iis: nunc illis ad alenda mala plerumq; simul omnibus occulta ex Boethia ministrans auxilia: cuius rei cum aliquãdo ab iis accusaretur: quibus cum sibi uel foedus erat uel necessitudo liberos esse Boemos excusabat. permittiq; lege regni ut cum necessarii intus nõ essent: quærere impune possent foris stipendia. plerumq; etiam uel cum consumpti inuicem essent: uel ad alterutros inclinare uictoriam noscebat pietatem simulans oratores mittebat de pace cogebatq; uel inuitos latis a se conditionibus assentiri metu illato adhesurum se hosti ni ita acciperent. Quibus operibus factum erat ut pene iam Germanicæ res ad eius arbitrium regerentur: inq; illum omnes respicerent nunc oppressorem: nunc fautorem cum experti semper autem fallacem: atq; ad sua commoda omnia pertrahentem: nec minus etiam domi inquieta exercebat iniquitas: arces & munita queq; loca regni assimulatis necessitatibus paulatim fidelibus adimebat tradebatq; ea hereticis: quos itidem alieniores sibi senserat falsis excitatis criminationibus: aut pellebat toparchiis aut comprehensos necabat. Id sedulo moliens ut nihil non sue sortis toto regno haberetur. Vna erat reliqua caput ꝓuincię Slesię Vradislauiensis ciuitas perosa Georgii ingenium: nec uiuente Ladislao præsidatum: nec nunc mortuo regnum eius pati potuerant: malesanam de fide mentem continuo uerita eius subigende reducẽdæq; magna erat illi cupido quod incolumi tanta re facem propositam cognoscebat: unde in se aliquando concitari maiora incendia possent. potentissima erat ciuitas: eamq; propterea appetere armis haud sane tutum rebus adhuc recentibus uidebatur. Igitur ad Pium per procurandi speciem Vallensem Fantinum mittit: fidelem hominem & Romanæ Sedi amicum: qui nunciet missurum se illico legationem ad profitendam de more obedientiam doceatq; quanto impedimento Vradislauiensium sit cõtumacia ad præstanda ĩ Turchos: quæ totiens Calisto sibiq; obtulisset. Horum enim impacatis animis impacata reddi sibi reliqua: & ad externum bellum inualida omnia cum

ta & plena opus esset: ut connumerari ab Apostolica sede iter Reges catho
licos possit. Eam si non profiteatur necessario iudicii rem futuram. Redeun
te in hunc modum Ioanne Fantino etiam liberius nunciante qui sermones
de legatōne tam leui essent: Pontifice identidem multa in dies comminante
alteram uertente pene anno decreuit: publicam quidem ac numero amplio
rem nil tamen ueneni minus habentem. Quattuor i ea re legati fuere: unus
tātum ex fidelium numero Procopius: ex iquinato Rege: tres reliqui quos
penes summa erat mandati: auditi publice in frequenti cōuentu: primo ora
tionis loco obedientiam obtulere uerbis quidem cum non satis apertis: tum
ueronimium leuibus. Inde de cōuentis cū Synodo Basiliēsi magno affectu
agere: postulantes uel confirmari illa: uel si non placeret noua saltem conce
di: qua in re communionem calicis tanto artificio extulere: ut cum eam salu
tarem christiano populo: & reuelatam diuinitus dicerent: tum uero illatiōi
bus obliquis ad necessitatem salutis pertinere contenderent. Consedimus
nos ea die ad hos audiendos fallacemq; orationē deprahendimus. Pius hęc
postulata ad consilium referens de sententia senatus in publico quoq; Boe
mis respondit: ac responsi eius haec fere fuit sententia. Obedientiam recipe
re se quanq̄ communem nimis ac diminutam crediturum Apostolicam Se
dem tum demum illos ueram absolutamq; prestare: cum pulsis erroribus:
ad ouile domini Rex Regnum reduceret: quod ut mature faciat per profes
sam ea hora obedientiam se arctius imperare. Calycem uero quem tantope
re cōmendassent illis nec necessarium esse: nec sane etiam utilem: diffinisse
Synodum constantiensem non licere ab institutis ecclesiae: quae spiritu Dei
regeretur abire. Instituisse autem ut qui extra sacerdotium essent cali
ce abstinerent: quando & communicante turba: effusionis utrobiq; pericu
lum est: & ad uiaticum egrotum sacerdote lōgius cū ferente seruari difficile
potest: tum autem ne indocta plaebs: quae sensibus ducitur: nisi sub utraq;
specie non sumi a se totum Christum & integrum crederet. Conuentorum
porro quae memorarent admodo nullam uim esse: nec licere illis quod cre
derent. Eorum omnem rationem bipartitam uideri permitti altera: ut qui
unionem Ro. Sedis seruarent: ritumq; in caeteris tenerent ecclesiae: sumendi
quoq; calicis usum haberent. altera uero permitti ut si re inde ad concilium
delata illi nihilominus desiderio calicis tenebuntur: cūq; missis legatis petie
rint indultum iri sacerdotibus suis facultatem illius iis tantum ministrandi:
quibus & per aetatem liceret: & sponte sua pie deposcerent: lege perpetuo
adiecta: ut praefari populis ante calicem debeant: non in pane carnem tan
tum: neq; in uino sanguinem tātum: sed sub singulis totum Christum atq;
integrum contineri. Illos non seruasse conuenta Synodum: quae obtulisset

non indulsisse: qui non seruarint: conuentorum nullum beneficium esse: q̄d post illa non indulserit Synodus conuenti nihil extare. non indulsisse autem uel q̄ non petierint Boemi: uel quod indigni ob neglectum habiti sunt ita causam non superesse: cur aut nos ex conuentis appellent: aut Ro: Sedem iis moueri oporteat. Sed nec commodum pastori ecclesiae nec illis uideri ex pediens noua nunc ratione id ipsum permitti: negasse hoc semper priores Pontifices ab iis in tanta re dissentire non sane esset consilii: laturas indigne caeteras gentes: non his datam prohibitam aliis participationem hanc cali cis: nationes quietas operępretium non esse nunc commouere: procliue quo q̄ hoc ad errorem uideri: quod ad necessitatem salutis pertinere eum si con cedatur rudis populus nimirum sit crediturus: quam rem potissimum dam net ecclesia. Porro autem diuidundorum animorum: & perpetuandi odii cā concessionem perpetuam causam afferre: esse in Boemis partem adhuc Sa nam nobis conformem hanc in dissimili ritu: idem nunq̄ sensuram: cōflictu ram armis & animis. Timendam proinde Domini uocē desolatum iri quod cumq̄ in se diuisum sit regnum: aequius esse ueteri sententiae nouam conce dere: q̄ ueterem nouę. Illam totius ecclesię probatam consensu: hanc quo rundam tātum Boemorum susceptam iudicio reliquorum fidelium repudia tam decreto. Circumstare insuper regnum potentissimas plaebes Theuto nes: Hungaros: Polonos infestas itidem illas usq̄ futuras: ac mille licēt pro ferantur sedis decreta putaturas uersari eos in errorem: sicut & nunc quoq̄ existimant nimie quoq̄ arrogantiae Bohemicam gentem damnaturas: quae plus contenderet: plus sibi desposceret: q̄ Christianorum reliqua multitudo. Iurgia obtrectationes: & pugnas hinc prouenturas. Inconsultum uideri in tus atq̄ extra perpetuos sibi hostes concire: nominisq̄ heretici subire infa miam. Expendisse diligenter haec Ro. Pontificem: Iutile quod ab illis posci tur credere. nescire quid petant: dispensatorem se ministeriorum Dei esse ad pastoris opus pertinere gregem Dominicum pascere illumq̄ in uiam rectā statuere: non intelligere homines aliquando quae uera sint bona: poenituis se saepe mortales peracti uoti: atq̄ impetrati. Quod oratores nunc petāt ad uitam aeternam non pertinere: fumum quendam atq̄ inanis glorię uentum queri: hortari proinde eos contenti sint sub specie tantum panis corpus Do mini sanguinemq̄ assumere ad salutem id ipsum sufficere admonente dō mino. Ego sum panis uiuus qui de coelo descendi: qui manducat hunc panē uiuet in aeternum. Discipuli Emaus euntes in fractione panis dominū agno uere. nollent pluris his esse: aut patres eorum sapientia anteire: qui sub una tantum specie sacramento accepto in Christo mortui sunt: ad notam ille ge filiorum esse uiam contrariam. Adiungant se igitur non erranti ecclesiae: in

uniendaq; religione uniant regnum potentissimum olim post labefactatũ: rediturum mox in antiquas opes:& gloriam si doctoribus errorum praete/ritis in uiam redierint primam matremq; audierint Romanam ecclesiam. Magna contionis commendatione responso dato:cum quid iterarent Boemi non superesset:hoc tamen relaturos se omnia polliciti sunt. Postulauerũt autem quo maior fides perferendis ad Georgium mandatis esset ut oratorẽ ex suis aliquem ire secum ad eadem confirmanda iuberet Fantinumq; ei rei imprimis idoneum iudicauere. Datus illis Fantinus ẽ: nec regia procuratio obstitit: quippe quã menses nonnullos ante pspecta iam Regis mente ultro dimiserat. Reuersis inde in regnum illico indictus Prage est ad eos au/diendos ex Bohemia & Morauia frequens conuentus: cui Rex Regina & filii praesederunt. Auditi prima die legati contra expectationem nostram cũcta fideliter retulere. altera ĩtroductus Fantinus praesenti animo mãdata absoluit. Imperauit Georgio ut calice abstinerent: idemq; a ceteris fieri contẽderet. Rememorauit quoq; iureiurandum solemne: quo inter sacra corona/tionis: de iis caeterisq; ad religionem pertinentibus se olim adegerat. praestãdam protinus tanti promissi fidem edixit: quam necessario Sedes Apostolica repetat. Eam si non praestiterit timendum uideri ne periurii heresisq; sub eundum sit infame iudicium: cuius rei magno Regi ad tuendam aestimationem curam non leuem esse oporteat. his cognitis Georgius inarsit uehemẽtius: ac superante iam metum perfidia: male assimulatam ante illa humilitatem abiecit. Palam in conuentu pronunciat natum se atq; altum ĩ panis ac calicis communione: scire illam diuina lege mandatam: nec uelle aut posse tantum praeceptum Dei relinquere. Ex conuentis eadem permitti: quae conuenta nec abrogata hactenus sint: nec adimi a Romano Pontifice pos/sint: neq; enim supra euangelium Concilii potestatem eius esse: meritos uirtute sua Boemos ut ante alias gẽtes illa ipsa acciperent: quae per inanes minas cum ignominia dimittenda non sint: neq; uero obstare sibi iusiurãdum quod in coronatione susceperit: iurasse se heresim regno depellere. heresim haud dubie reliquarum nationum non Boemicae esse: atq; ideo in eo maxi/me iusiurandum praestare: quod inualescere externorum instituta non sine/ret. Talia multa cum clementer dixisset contionem appellans an sibi tuẽti conuenta adiumento esse uellent poposcit. Ad quam uocem diuisa subito multitudine seorsumq; consiliis habitis hussitae primum responderunt: innumeras se agere gratias quod eorum religionem Rex esset professus: secumq; una sentiret: sanguinem propterea & fortunas ad conseruanda ipsa conuenta libere offerre. Catholici autem nil ingenii cum conuentis esse di/xerunt: usos illis nunq̃ fuisse nec usuros imposterum: uelle se uiam patrum

tenere:institutisq; Pontificum assentiri. Quod ad Regis autem:& regni per
tineat rem:in officio se permansuros:ac præstaturos reliqua :quæ fideles in
Principem deceat . Horum dicta ille excipiens : cum ad dimouendos eos
sententia multa esset conatus:nihil autem proficeret iram in Fantinum con
uertens: apprehenso capulo pugionis quo erat accinctus: Et ut inquit a cre
dita procuratione desciscens ex seruo dominum te statuisti uenistiq; ad de-
nuncianda tuo Regi aliena imperia : manibus nimirum meis admissi scele
ris poenas expendes. Fantino respondēte fide ꝓcurationis pridem liberato
legationem Pontificis licuisse suscipere . ꝑfectum esse oratorū quos misisset
consilio qui ita a Pio suaserint:nec dominatum sibi:sed salutem regno nunc
quęrere: Gloriosius autem nil posse sorti suæ contingere:q̄ in obsequio Ro
manæ sedis pro Christo occumbere: Regemq; interfectorem habere. Vehe
mentius his irritatus:haud quicq̄ illa hora a ui temperasset: ni proceres qui
dam impetum cohibentes indignam rem proclamassent abiecti homi-
ni sanguine commaculari Regias manus : quod uero ad leniendum fu-
rorem proximum fuit Sanctissimo Legationis iure uiolato rapi ī carcerem
iussus est: ubi menses cōplures miserrime habitus ęgre depræcantibus Ger
maniæ principibus Cæsareq; imprimis annuente sęmianimis extractus atq;
abire permissus , Videns Pius una improbitate & mandata sua contempta
& iusiurandum neglectum:& heresim publice declaratam: tyrannidem ét
in legatum suum exercitam cunctandum in re manifesta non ratus:de exci
denda infructuosa arbore cogitabat : necessariaq; ad iudicium instruens.
Sensit hunc animum Cæsar:sensere & Principes Germani nonnulli : ī quos
per ea tempora quædam extabant Georgii officia. Itaq; magnis depræca-
tionibus ab eo contendunt:ut iudicio instituto paululum adhuc abstineat .
Daturos interim se operam spondent reducere illum priuatis studiis in semi
tam rectam. Pius etsi intelligeret laborem hunc inaniter sumi:quod in sana
bile ingenium esset:ne tamen uideretur ad perditionem q̄ ad sanationem ī
clinatior esse:sedisq; opera impia dicerentur:tantis intercessionibus condo-
nandam dilationem constituit. Bienno in ea expectatione consumpto ami
cicias interim comparauerat sibi Georgius:fidelesq; Boemos afflixerat : re
gnumq; & factionem hussitanam firmauerat. In Pium apud gallos turbulē
ta multa missis legatis quesierat . nil minus autem q̄ sanis illorum suasioni
bus crediderat;nunc scribēs :nunc mittens:nunc offerens perpetuo autem
& ludens :& moras iudicio nectens. Vbi nil profici est intellectum damna
autem publica quottidie crescere aduocauit concilium Pius: atq; ī solio resi
dens longa oratione hussitanorum defleuit errores:astum īde Georgii : ma
leficia assidua; catholicorum ęrumnas ; manifestum periurium relapsum in

heresim:intercessores elusos:patientiam suam magnis lamentationibus p ferens uindictæ nimium tardatæ adesse iam tempus ostendens diem dicen de ante se causę centesimum octuagesimumq; ab illo constituit: nec multo post intra eundem terminum Ancone decessit. In locum eius suffectus : ut dictum est Paulus credere ab initio coepit : non tam desiderio calicis q̃ Pii odio pertinacem mansisse Georgium:eamq; mutato præsule mutatum faci le iri. Benignius igitur de re sua iam loquebat̃:idq; assiduis captabat sermo nibus:ut placabilitatem suam ille intelligens:uoluntate faceret quod conte̅ tionibus facturus non credebatur. Ipse etiam audito Pii obitu:& Pauli suc cessione lętitia exultans:non obscure aiebat:diuina ultione sublatum de me dio Bohemorum hostem: suffectu̅q; hominem Venetum :a quo ideo nihil timendum censeret : quod leuis ei nationis de anathematibus cura esse sole ret. Interius tamen dubius animi cognita Cæsaris legatione:quam ad profi tendam obedientiam Romam mittebat cum illo agit:ut dilatio mittendæ suæ excusetur. Etenim repulsam timer̃ se:ob diem nuper iudicio dictam:nec putare dignitatis suę esse eam ignominiam suscipi. Si suspendere uocatione̅ uelit Paulus:missurum se quoq; ad eum:& facturum quæ imperasset. Susce pta re Cæsar ac mox impetrata quieturum ide uidebatur iudicium:nisi pec cato ad interitum trahe̅te per noui sceleris isamiam necessitatem prorsus ul tionis inde attulisset. Erat inter proceres regni Hynco quidam no̅ ultimi lo ci toparcha ueri semper dogmatis assertor. hu̅c eo tempore Georgius:quod minus cæteris sibi consenserat per occasionem criminum bello adortus:cæ teris ademptis intra Zarasten oppidum obsidebat:atq; haud procul a spe erat potiundi loci & hominis. Hynco nullum in circumstantibus præsidiu̅ noscens: quod omnium uoluntates ille præuenerat: noctu per stationes cla ps̄us Romam opis implorandæ causa nudus accessit. Ibi ubi Georgii operi bus indicatis:reliquorumq; posito ante oculos discrimine : quos necessariu̅ esset mox eandem sortem subire facile impetrat: ut & i fidem suam Paulus illum accipiat:& ad Cæsarem ferendi auxilii gratia scribat: atq; anathema illos pronunciet:qui ab obsidione actutum non abeant. Intelligens ille uim catholico illatam cure esse Apostolicæ Sedi:conuentu statim Procerum in dicto litteras omnium nomine scitu autem paucorum scribi ad Pontificem iubet:quibus obsidionis causam in crimina Hynconis referant:doceantq; Boemiam pati hominem inquietum non potuisse : non debere Romanam Sedem:cuius decreta grauissima soleant unius falsis querelis in populu̅ uni uersum moueri. Rogare mature cuncta expendat: iustamq; ultionem dam no Regni Regisq; non turbet:mittat autem noscendorum omnium gratia oratorem ad Cæsarem:apud quem etiam de reducenda Boemia agi necessa

ria possint. sperare inter se singula conuentura. Erant his litteris appensa ca tholicorum Procerum etiam signa: partim extorta metu partim ita surre pta clam corruptis ministris: ut plerique postmodum iuramento contende rint litteras & signa se pariter ignorasse. fidem tamen haud dubie facturae tunc uidebantur: ni aliquorum monitu fraudis suspitio fuisset iniecta. Igit̃ Pontifex ad eas rescribẽs obsidionẽ ut dimittãt monet. Hynconis ultionẽ ut iudicio querant hortatur: offert quoque cogniturum se inter utrosque: & iu sta contendentibus decreturum. Oratorem nihilominus ire ad Caesarem iu bet Laurentinum Episcopum: mandato imposito: ut ne quid cum Georgio prius: aut suorum aliquo tractet: q̃ & solutam obsidionem cognouerit: & ar ma deposita. contempsit ille oratorem & monita: nec multo post Zarasten ses ad necessitatem extremam anni iam labore deducti pacti tantum ani mas oppidum dedere. Quo exitu Romae nunciato iubetur illico Laurenti nus Theutonum Principes sigillatim adire: quaeque gesta in Boemia essent: lamentari. Georgii contumaciam mentemque ad pessundandam religionem proponere. non posse salua aestimatione Ro. Pontificem in tanto fidelium discrimine ocium agere. Statuisse inchoatum a Pio iudicium innouare: ora re unum quemque eorum ut impedimento iustae causae ne sint: neue christia nos se esse dedisceant. Vna omnium in respondendo fuit oratio: scire Praesu lem quid sui esset officii: facturos se quod catholicos deceat. non posse autẽ quoad Georgium ecclesia hereticum iudicauerit a foederibus eius per fidem interpositam commertiisque discedere. Ad hanc Germanorum mentem illi co alia incitamenta iudicii eodem tempore accessere. nam & fideles Boemi proceres ad unum omnes ueriti Hynconis exemplo suum exitiũ: uidentesque quottidianis iniuriis labefactari regnum: & dignitatem eius extingui: adul terinis etiam monetis quas compẽdii sui causa clam cudi curabat commer tiorum fidem confundi. Statuta inter se die conueniunt: summoque consensu ab illo deficiunt: defectionemque ipsam: & alternum subsidium magna cum fide: tum uero iusiurandi: & imprecationum religione confirmant. Inde fa ctum uulgãtes clientelas amicosque omnes: & quos undique possunt: in Geor gium concitant. nunciant imprimis Ro. Pontifici conuenta haec sua: orãtque ut intentatum totiens iudicium tandem nunc cum ultores assint absoluat: seante omnia liberet iuramentis: quae necessarium fuerit regnanti illi praesta re. Vradislauienses quoque in quos paulo ante arma hereticus mouerat: id ipsum summis obtestationibus precabantur: inque una ea re suum praesidiũ collocabant: quod damnato Georgio adiutores non defuturos sperabant. His Romam perlatis in senatumque introductis nemo non iudicauit ineun dam tantam opportunitatem oblati praesidii. Itaque Proceribus Regni Vra

radislauiensibus in eorum sententiam respondetur: & iudicium certum pro mittitur: iuramenta tolluntur quæcunq; cum Georgio intercessissent. Animantur porro utriq; & ad præstandam fidem: & perferendam heretici uim. Dies etiam publico decreto dicitur: ad quam ille Romæ assit ad causam dicendam. Lauentino deniq; mandata noua mittuntur: fideles confirmet auxilia paret: in quemcunq; Georgius bellum mouerit anathematum irroget pœnas. Crucem deniq; qui summus in Christianis metus est: si non prosint cætera palam decernat. Ille autem ingruentia mala prænoscens: ab arte illico præsidium petit sociorum Procerum: quos minus firmos putabat nunc suasionibus: nunc muneribus: aliquando etiam minis hunc aut illum abducere conabatur: cumq; id parum succederet Theutones Principes ex fœderibus inter se habitis in illos uocabat. multa Pontificem criminans: quod nimium hostibus credidisset: nimiumq; iniuste decerneret: nec minus delectu militum habito in Vradislauiensem agrum duci subito iubet: oppidumq; sub ipsa ciuitate opportuno loco situm inuadi: unde fatigari quottidianis incommodis posset. Sed cum id quoq; primo impetu non successisset: perlato statim Vradislauiam nuncio: in contionem Lauentinus ascendit: fortiq; oratione populum animans: ac uictoriam spondens accensis proiectisq; solemni more cereis hostes anathema omnes pronunciat: & crucem proponit. Decem milia enim pugnatorum cum triduo illo signata a sacerdotibus essent: Re ab Georgianis per exploratores cognita subito obsidionem relinquunt: uertuntur in fugam: nec ante consistunt: q̄ sese in tutum receperint. Irritum inceptum hereticus cernens reuocat inde copias circummissisq; nunciis iniussu suo oppugnationem factam excusat: mox tamen impotens quietis in alterum ex proceribus Henricum Plauensem copias mouet: eumq; acerrime oppugnatum omni Toparchia uno impetu exuit. Proceres alterum conuentum ad prouidenda necessaria habent: ad eum cum non uenisset Ioannes Rosca ex primis unus minores plæriq; metu a fœderibus abiere: quiq; etiam accessuri ad ea mox credebantur suspensis animis restitere. Obfirmaunt tamen se reliqui ad persistendum: documentisq; maioribus conuenta stabiliuerunt. Georgius interim de occupando Pylzinensi oppido agitat: id Pragæ propinquum: & Romanæ Sedi semper fidele: multis in Hussitas secundis factis nomen erat adeptus: lociq; opportunitate magna heretico præbiturum negocia uidebatur: itaq; proditione illud primum temptat opprimere: inde misso exercitu oppugnat. Sed magno suorum detrimento repulsus cum esset: incæpto illico destitit. Pylzanensibus autem iniurias has Romam questum mittentibus collaudatis Pontifex q̄ magnifice pro Christo certal

sent pecuniam dedit, uexillumq; addidit: quo uterentur in pugna præteritæ uirtutis & futuræ religionis insignia habens. Egit quoq; per litteras ut a proceribus in eorum foedus reciperentur. Posthæc tertio in dicto concilio eodem quoq; Ioanne non comparente: q a periculis abesse decreuerat de cæterorum sententia approbante Legato Pontificis identidemq; benedicente uir fortis Sdenco Sterenbergensis: Dux ad bellum eligitur: nec minus maturandæ in hereticum sententiæ causa: ad Pontificem iterum mittitur. Cæsar per id tempus ad Georgii gratiam: qui ea de re Legatos ad se miserat: cum Pontifice agit: ut in tertium adhuc mensem sententia differatur: spem sanitatis oblatam ostendens. Pontifex uana omnia reputans dilationibus non esse amplius locum respondet ab omni humanitate catholicorum auxisse illum dicit improbitatem perdendum admodo esse quod tam longo spacio sanari haudquaq̃ potuerit. Hortatur etiam illum: Theutonesq; alios ad tuenda Romanæ Sedis decreta. Inter hæc iam appetebat dicta iudicio dies: instructaq; per delegatos Cardinales: ad sententiam erant omnia: nec Georgius ad dicendam causam usquam apparebat. Itaq; uocatis in Senatum patribus: commentariisq; actorum perlectis: dato etiam ad disquirendum spacio: tandem una omnium oratione periurus: sacrilegus: hereticusq; constante de iis criminibus non cognitione tantum: sed fama conuincitur. Vtq; auctoritas maior decernendis esset: ex quaq; ratione omniq; Antistitum ordine: qui Romæ tunc erant: doctores diuinæ legis & pontificiæ adesse in consilium iubentur: qui rogati sigillatim, sententiam in idem cum patribus iudicium conuenere. Augebat una modo Pontificem cura: & patrum nonnullos: quod ultor tanti decreti certus non apparebat: fiebatq; propterea ut quo magis appropinquaret exitus difficultas hæc impensius assurgeret. De Cæsare quod ad omnia esset præposterus nulla spes habebatur. Polonorum utiq; Hungarorumq; Reges: q domesticis laborarent minus eo tempore idonei uidebantur. Procerum quoq; regni non satis ad tantam contentionem robur existimabatur. Longinquiores certum erat operosam oppugnationem & diuturni temporis: non suscepturos. Iacere autem sententiam: illum regnare: urbis contendi a nobis: ab illo armis cum detrimenti: tum uero ludibrii rem iudicabant. Horum uero ita fluctuantes animos unius Ioannis Cardinalis Pertuensis incitatio confirmauit: qui magni consilii uir: heresumq; semper oppugnator acerrimus: ubi in re tam necessaria non satis explicari sententias uidit. Quid inquit metimur humanis iudiciis omnia? an nõ relinquẽda magnis in rebus Deo sunt aliqua? Si nõ aderit Cæsar: non polonus: nõ Hungarus: spondeo aderit de excelso sancto Deus: & caput impiũ cõteret nos iusta

nostri muneris impleamus reliqua ille actutū perficiet. Ad quam uocem quod magna hominis erat auctoritas erectis omniū mentibus dies natalis Christi ab illo quintus pronunciandæ damnationi edicitur. Quo die per acto sacro solemni Pontifex in magna hominum frequentia marmoreum suggestum ascendens: quod ante summum altare in Basilica Petri ad dexteram est ex diplomate sententiam recitauit: regnoq; male olim deterius inde parto Boemum priuauit.

Iacobi Cardinalis Papiensis Cōmentariorum liber septimus.

i Ncurrere in eundem annum: quo pugnatum ad Ariminum est: pleraq; diuersis ex locis: quæ operæpretium sit non præterisse. Ea si quis ad animum non satis magna existimet expendat idem nostri sęculi inopiam plusq; a scribente nō exigat q̄ minuta: ac prope concisa imperia offerant. Punica bella: & Macedonica: & Asiana: & ciuilia Romanorum cum admiratione leguntur: q̄ a summo Imperio: summisq; gesta sunt Regibus. Eandem fortunam non habent præsentia. Inter hæc tamen primordia nascentis Romæ haudquaq̄ fastidio sunt: tam illa quidem humilia: q̄ hæc magna: quæ dico. Præstant parua suam quoq; iucunditatem: si non tractentur incondite. Nostræ ætatis res gestas: quantumuis tenues: ut grati est animi ab interitu uendicare: ita non ingrati eas cognoscere. Ad documenta uitæ: ad exempla fortunæ: ad rationem omnem deliberandi afferre plurimum possunt. Id modo in nostris his scriptis molestum legentibus sit: q̄ ornatum orationis: uel nullum habent: uel tenuem: magisq; ad prodendam memoriam: q̄ ad probandam eloquentiam sunt comparata. Hunc tamen incultum uel una potest historiæ ueritas consolari: cui per singula ita intendimus: ut nihil omnino afferendum duxerimus: quod non uel uiderimus ipsi: uel ab ipsis prope auctoribus ad anxietatem sumpserimus. Id laboriosius hoc ipsum conati: quod testem ueri præsentem memoriam ueri sumus. Porro autem quod ad nos attinet: sic liberam omni affectu mentem manumq; attulimus ad scribendum: ut nullibi (quod conscii sumus) uel a libertate auerterit metus: uel ab officio abduxerit gratia. Turpem omnibus mendacem historiam: sed sacerdoti turpissimam iudicantes. Igitur cum calendis Decembribus qui fuit annus sedentis Pauli quintus nunciantum esset Federicum Imperatorē eius nominis tertium in Italiam descendisse uoti soluendi causa; quod ad ædem

bus undiq; uiis multitudine cereorum : qui certatim accensi diei cla / ritatem præstabant. A porta ad edem Marci Pontificis recta est itum. Inde ad dexteram flexum : & Pontificali uia in theatrum Pompei peruentum. Deniq; in Vaticanum ad Basilicam Petri accessum. Quacunq; autem fue rat transeundum imperatum erat ad decorem : & magnificentiam uias or nari. Idq; summo studio pro edibus suis quisq; impleuerat. Pendentibus utrinq; uersicoloribus auleis : sed nox superueniens abstulit cuncta. Dum enim metus est ne humore noctis (id quod in his ornatibus accidit) expoli ta nitorem suum amitterent detensa iam erant omnia : & domi recondita: paucis exceptis locis: in quibus maior fuerat honorandi Cæsaris: q̄ accipiē di incommodi cura. Ad edem diui Laurentii in Damaso præsul urbinas cū omni comitatu: quem dixi: Quæstor item cum palatinis Episcopis : & præ sbyteri Cardinales duo: ac Dyaconi quattuor: ad Pontificem sicut institu tum erat diuerso itinere cōtenderunt: ut essent qui in Basilicam descendenti assisterent. Ad basilicam uero: quantum a primis gradibus ad summum al tare pertinet collegia religionum: sacerdotiorumq; dextra : & leua in ueste sacra disposita erant hymnos transeunti Cæsari concinentia. Ad primos quoq; gradus Vicarius templi cum suo collegio in mitra: & sacro pluuiali religiose illum accepit : crucem quæ in manu erat porrigens osculandam. Natalis Domini nox illa erat: & hora iam quinta. Itaq; Pontifex qui expe ctare Cæsarem: atq; excipere ad portam argenteam in uestibulo constitue rat indecorum iudicans id iam horæ eam rem fieri : in chorum ascenderat: & sacrum matutinum iusserat inchoari altiori solio residens. Ad eum igitur per media hæc collegia Imperator accedens pedem manum : & faciem de osculatus est. Sed post pedis manusq; osculum alleuans eum altius Ponti fex : & de Sede assurgens pręcipuo affectu in utrunq; latus illum comple xus est: moxq; in propinqua Sede collocans inter se: patresq; ad dexterā media: ad complendum sacrum suo se loco continuit. Eo absoluto Dyaconi Cardinales duo: quibus præceptum id erat: ad altare Cæsarem deduxerūt. Ad cuius ille aditum primum in genua procidens tam diu perseuerauit orans : donec & uotum absolueret : & diuine preces super eum a Pontifice mitterentur. Earum hæc fuit prima solemnitas. Cantauerunt alta uoce duo ex choro. Elegit eum Dn̄s & excelsum fecit pre Regibus terre. Ab omni choro responsum est. Glorificauit illū in conspectu Regū & non cōfundet: Inde assurgens Pontifex ex ritu ceremonialiū librorū peregit reliqua choro pręsanti illi : in omnia respondente. Inde e solio descendens dextramq; Im peratoris appręhendens in Pontificiam illum: atq; inde in cubiculū : ad qui etem perduxit. Cum uero non putaret hoc primo ac pene tumultuario ma

tutinæ laudis officio tantæ nocti satisfactum esse solennius aliud censuit ite randum:in quo & Cæsar:& patres ensisq; sacratus pro more adessent. Itaq; ad horam duodecimam paulo quidem ante primum diluculum secundum indixit. In eo Cæsar uetusto Sedis ritu ense de manu eius:cum benedictio-ne accepto:illoq; ut erat nudus armigero astanti tradito:camiseu: stolam q; albam:& pluuiale ministrantibus Dyaconibus cardinalibus sumpsit iis demq; latus eius claudentibus euangelium lectionis septime non iniucun-de cantauit:lectionem ipsam eorum alteri prosequendam relinquens. Ad-monuerat interuestiendum ceremoniarum magister:ut trasuersam stolam: & pluuiale ad sinistram apertum acciperet. Sed ille me audiente qui proxi mus eram:non faciam inquit:& utrunq; a collo ad pectus rectum induens conuersusq; ad magistrum:sic inquit semper sum solitus. Suadente iterum illo:ut post euangelium decantatum pro aliorum consuetudine ad pedem Pontificis osculandum ascenderet:germanico uerbo: quod a circunstanti-bus est intellectum:& hoc ait etiam minime:putans uidelicet ut creditum est:a uulgari aliorum obsequio maiestatem Imperii:ea in re uendicandam. Mane uero ipso pascali solemnibus missarum operatus est Pontifex. In qui bus post communicationem suam:eucharistiæ partem in hoc ipsum serua-tam Cæsari obtulit subnixo quidem in genua:& suum honorem sacramen to reddenti. Ab altari sub umbraculo digredientes: ad uenerandum Domi ni Saluatoris Sudarium:quod imperatum erat proferri: profecti sunt: inde pulpitum supra gradus Basilicæ ascenderunt: ex quo Pontifex solemni mo re benedicens plebi:quæ innumera ad uisendum conuenerat summam pec catorum ueniam tribuit. In ea denuncianda: quod semper latine & Italice: per Dyaconos Cardinales fieri est solitum:cum in extremis uerbis admo-nerentur turbæ: ut acceptæ gratiæ memores pro Romana Ecclesia & Pontifice suo orarent additum est: & pro Federico Imperatore nostro:ut contra infideles gentemq; hereticam diuinum illi semper subsidium assit. In troitus sui: & noctis dieiq; natalis hæc fuit celebritas. Quarto post die in consistorium ueniens:quod dari sibi ob publicam causam poposcerat:cum & patres:& Germani proceres quidam:& Regis Hungarorum legati & Cypri: & Venetorum frequentes adessent in hunc modum per interpre-tem Lauentinum Præsulem locutus est. Iter hoc meum summe Pontifex ad reddendum Deo uotum libentius tamen ad salutem communem susce ptum est. Nosti clades per hos annos a Turcis acceptas: & quę nunc im minent uides. Egerunt Principes proximi quod potuerũt Curas eorum:& uigilias nouimus:nõ tam quidẽ illas fœlices:q̃ suo ministerio dignas. Meis quoq; conuentibus:quos de Germanis principibus eius rei causa plurimos

habui successus non fuit: Impedimentis assiduis utrobiq; in cassum: ere consilia. Veni propterea ad te ut quam salutis uiam nō cerno: si qua hic est: tuo inditio uideam. Christianorum summus es pater. Primam hanc esse curam oportet: proximam meam. Consule in medium: & quid agendum sit monstra. Ego quę suaseris: quæq; ad rem censueris opportuna accipiam libenśq; iuuabo. Ad hæc Pontifex nullo ante cum patribus cōmunicato cōsilio (id certe quod probatum non est) longa oratione: quæ ante se Pontifices longiori quæ ipse in eam diem egisset sigillatim recensuit. Quod uero ad postulatum attinuit nescire se dixit: quid admodo consuli posset: ita iam consiliū omne exhaustum cognosceret. Rogare autem illum uicissim: ut si quid attulisset ipse ex Germanis prior proponeret. Dicente Cæsare uenisse se: non dandi: sed accipiendi consilii causa. Pontifice eadem iterante: in proximam ille aulam deliberaturus secessit: atq; ibi horam pene continuam fuit. Reuersus cum proceribus: & legatis: qui secum in consilium ierant obtem perasse se ait: neq; in tanta consiliorum inopia melius inuenisse: q̄ ut constantiæ: quæ Germaniæ ciuitas esset: Italiæ propinqua conuentus principum indiceretur: ad quem & ambo accederent: & reliquos omni diligentia conuocarent. Venturum eo quantum crederet Hungarorum Regem Matthiam id quod præsens legatus eius sponderet. Hunc uero laborem ideo necessarium duci: q; quæ cōmune opus requirant: hæc & communi consilio administranda putentur. Non placuit Pontifici sententia. Ab exemplo præterito tam conuentuum hunc quoq; inutilem futurum contendit. Deliberaturum se nihilominus amplius dixit: atq; alio tempore responsurum. A meridie in noctem protracta iam consultatio erat. Itaq; concilium: & Cæsarem simul dimisit. Dubitatum posthęc a plerisq; est: qui pensitare hæc diligentius solent Cæsaris ne: an Venetorum petendi conuentus cōsilium fuerit. Etenim magno studio a Venetis res agebatur perstudiosis tunc rerum imperii. Qui fuisse Cæsaris arbitrabantur: cum nisi per legatos conuenerit nunquā Cæsar quesitam æstimabant: non tam proficiendi spem: q̄ ostentande religionis occasionem. Vt si quando maioribus ingruentibus malis querele populorum de Imperio & Pontificatu essent: culpam omnem deserte salutis reiicere in nos posset: amissamq; uocante Mantuam Pio suam æstimationem uocato nunc constantiam Paulo redimeret. Qui uero inuentum hoc Venetis ascribebant: procuratum per hanc speciem priuatam eorum rem aiebant non publicam: uidelicet ut perlata ad Turcos tanti conuentus fama terrore illis iniecto: uel pacem in suas leges conficerent: uel ad innouanda fœdera Italorum Pontificem quo absente tutiora essent domi omnia incitarent. Que quidem nec ipsi petere: propter elationē uellent: nec

præterire propter necessitatem possent. Igitur proximo post consistorio: uocatis iterum ad concilium patribus: cum de responso sententię dicte essent censuit Pontifex quacunq; ratione connentus is peteretur: nō uideri e republica esse: quando & præsens temporum conditio non postularet: & præteritorum exempla documento certissimo essent. Placuit quoq; ne ueniente sepius in Senatum Cæsare (id quod sine grandi expectatione esse non poterat) studio rerum publicarum uincere nos uideretur: quattuor ex patribus ad eum in cubiculum mitti: qui decretum hoc nunciarent. Ii uero collocuti diutius: cum missum iam esset concilium: ad Pontificem rediere summam hanc referentes. Placere nihilominus Cæsari conuentum monstratum: & consistorium iterum quęri: in quo de hisce rebus agi amplius posset. Id uero cum triduo post permissum eēt conatus est populari magis oratione q̄ grauí argumenta nostra diluere: quibus ratio habendi conuentus nō fuerat approbata. Ad quæ omnia: etsi diceret Pontifex ex Germanorum consuetudine ab Germano homine secum non agi: quorum ea lex sit: ut post decreta in consiliis nil postulent ultra eadem tamen ferme quæ nunciata per cardinales erant recensuit argumentisq; inuicem collatis sua propriora uero esse contendit. Orans identidem: ut quæ dicerentur: & fierent pia uoluntate acciperet: quando nec tepiditas ulla: nec metus: sed tota ipsorum ratio a iudicio suo cogeret nos dissentire. Duo tamen cōmuni animo sunt constituta: alterum ut litteræ ad Principes utriusq; nomine mitterentur: quibus illi ad calendas Nouembris anni uenientis legatos suos Romam mittere rogarentur: de ratione tuendæ fidei cum Pontifice acturos. Alterum ut Venetis diutino Turcorum bello exhaustis decimę Clericorū: Hebreorum uicesimæ & secularium trigesimę inditione sua concederentur. Quales decreto Mantuani conuentus Pius olim Italis quibusq; indixerat. Et hic quoq; postulatorum Cæsaris exitus fuit. Non multo post: cum totos septemdecim dies Romæ fuisset in Germaniam reuersus est. Multis cum interim Paulus magnisq; demeritus officiis est. Nunq̄ cum ꝓcesserunt passus est: nisi ex æquo esse: plærūq; autem dextera eius apprehensa. Bis quoq; ad cubiculum suū descendit. Die quæ Circumcisionem Domini Saluatoris prçcessit peracto Laterani sacro uespertino: ad ueneranda apostolorum Petri: & Pauli capita constituto ponte: per quem ex æquo iretur intra ferreos cancellos perduxit: & postridie ad Vaticanum rediens albo equo falerato: & aurea ueste donauit: uolens uidelicet: ut cū antea atratus Cęsar semp fuisset solēni illa trāsmissione Impatoris ornatu ꝓcederet. Ad pontē porro Adriani eodē itinere cū patrū collegio substitit: spectauitq; amplius horā cōtinuā Germanos innumeros: quos ille eo in loco equestri ordine uetusto ritu donauit gr̄as itidē

spūales easq; gratuitas innumeras cōtulit. Victū sibi: & comitatui: q sexcen torū amplius equitū fuit largissimū pbuit. Abeūtē denicq; diuersis duū mi liū aureorū muneribus ēprosecutus. Et præsules nonnullos ire secū ad usq; Cesenam iussit: qui totis ecclesiæ oppidis ad impēsam itineris & diuersionū cōmoda necessaria imperarent. Quæ omnia eo munificentius studiosiusq; collata sunt: q notissimum erat toto eius imperio propugnationem fuisse Romanorū pontificum: & nec abiisse unq̄ in impiorum consilia: qbus tran salpinæ nationes sine causa sæpe tumultuātur in nos. Noua posthęc res nū ciata ex galliis est tam illa quidem miranda omnibus q̄ eo in Regno ante hunc diem insolita. Ioannem Baluem Cardinalem Sancte Susannæ: & Verdunensem Episcopum compręhensos a Rege Ludouico esse: & in uin cla coniectos. Facti autem causam uulgari uiolatam ab iis maiestatem: & quietem Regni artibus impeditam. Quam rem ad noscenda plenius om nia repetendam paulo altius duxi. Is Ioannes obscuris parentibus ortus cæ terum ingenio clarus cum a prima iuuentute Ecclesiam auspicatus esset in contubernium Iuuenalis patrarche Antioceni se dedit: qui tum Pictauēsi prętetat ecclesię. Apud eum astu obsequii (nam litteris minimum poterat) tantum gratiæ breui est consecutus: ut partim pulsis: partim afflictis: q lon go seruitio primam fidem meruerant: solus iam infamilia posset: Et reliquo rum fortunæ ex illo uno penderent. Eius quoq; mox defuncti ad pręstandū testamentum relictus minus grate minusq; religiose eam dispensationem administrasse creditus est: si quidem multa ad iudicium immutauit: multa ad libidinem ęgit. Pleraq; etiam ecclesiis: pauperibusq; legata in se deriua uit. Inde ad nouum Episcopi Andegauensis famulatum translatus parem tulit accepti ministerii gratiam. Quo tempore orator ille a Rege Carolo ad Pium missus: hunc quottidie legationis causa mittebat ad me: qui tum mihi uisus is est: quem nō eius actiones modo: sed actionum quoq; exitus declararunt. Altiora uero iam spectans protinus ab Andegauensi ad Regē ipsum contendit cooptatus primo in collegium Quæstorū ærarii: non igna ue rem omnem muneris eius exercuit. Inde offerente Carolo Melduno: qui acceptissimus Regi tunc erat: huncq; propter industriam diligebat ad se cretariatum uocatus est. Quo in ordine haud dissimilem sui præbuit se: eo amplius excitandam uim omnem ingenii ducens: quo maiorem si adhesis set mercedem operum cognoscebat. Occupato igitur eadem facilitate ob sessoq; Regis animo pecunia illico ditatus est: ac sacerdotiis: nec ut i dubia fortuna se recognoscens: quod in desiderium ueniebat possidendū putabat. Nulla interim uel nobilitatis: uel meriti: uel amicicię ueteris habita ratione. Ad Sedem Hebro:censem: beneficio Regis assumptus: de Andegauensis

quę locupletior erat cogitare iã cœpit: post habẽs recentis nutritoris grati tudinem: paulo amplioris census cupiditate: nec prius destitit: q̃ incensum criminationibus suis in illum Regis animum ad petiendam priuationem induxit: priuatusq; est. Censura illa digna quidem fuit: Andegauensis uita: nulli rei minus q̃ ministerio prasulatus idonea: sed non quæ a contubernali olim suo beneficiis affecto per auariciam quereretur. ad priuati igitur Sedẽ translatus: ne insuffragatorem quidem Meldunũ inuentus est gratior. Hũc quoq; indignantem nimia iam fortuna illum desipere: neq; id oscure prese ferentem astibus circumuenit: uanisq; Regi iniectis terroribus: quibus mẽs eius plus iusto erat obnoxia comprehendi primum: ide supplicio plecti ob tinuit. Sæpe etiam (quod ad nequitiæ cumulum accedebat) cum a Roma no Pontifice grauius aliquid censuit postulandum prouocauit in eum prius: ementitis calumniis Regem: ad nouandasq; in libertatem nostram res ici tauit. Inde adiutorem se offerens in tollendi mali mercedem rem concupitã petebat: tanta diligentia consilium tegens: ut hũc solum pro nostra dignita te stare ex gallis omnibus crederemus. Vrgens itaq; in dies oblatam hanc crescendi occasionem cardinalatum quoq; concœpit dignitatem in eccle sia maximam uereq; tantum uirtuti ad fidele ministerium debitam. Egit cũ eodem quem captiuum iam possidebat: ut totis eã conatibus flagitaret: cui assentiens ille tanto animo petitioni incubuit: ut post deprecationes innu meras: quibus nil esse feruidius poterat etiam se ita hunc solum contendere affirmaret: ut nullum præterea petiturum consideremus. Cuius rei magnæ sponsionis chirographum ultro ad Pontificem misit. Adiuuere ad ruinam suam hominẽ: quid enim aliud hæc attulit accessio: meritorum eius in nos credita magis q̃ præstita fides. Item & præcidendarum petitionum fiducia: quibus a Ludouico quottidie ad miseriam fatigabamur. Creatus est Cardi nalis: & post cardinalatum iis sacerdotiis auctus ut iam ęquo animo pręscri bere fortunæ suæ finem posset: si inquieta mens grandiora quæ inueniri nõ poterant quærere illum non coegisset. In fastum posthæc intolerandum: cũ dignitate euectus est. Ea quidem rerum licentia: ut omnium iam accende rentur in eum odia: passimq; per Regnum indignatio libera cerneretur: do lentium oscuri hominis fortunam prælatum tot illustribus esse: ac iam pro Rege imperare. Erat eodem tempore in armis adhuc Burgundiæ Dux: Phi lippi: ut diximus filius Carolo fauens: qui biennio ante a fratre Ludouico secesserat: & in eadem etiam tum contentione perstabat. Illum uehementer timebat Rex: q; & potentissimum nouerat: & se nuper cum eo congressum prœlio periclitatum pene de fortunis Regni non ignorabat. Credebat hoc uno conciliato reliquam Galliam ad officium facile redituram. Adhibitus

ergo ad pacificationem Cardinalis:ut omniũ se auctorem uolebat:ad Du/
cem ipsum contendit:Apud quem siue gratiam secutus siue pecuniam pa/
ctus:id ante quod de.xv.milibus auri numum auctoribus non incertis uul
gatum est:in eas se conditiones adduci est passus :quæ turpissimæ capto ét
Regi poterant iudicari.Nam præter iacturam multarum rerum quę gra/
uissima erat etiam quod extremis discriminibus solet cõtendi iurata omnis
subiectio remittebatur a Rege auctoritatem tamen statuendi non habens
ad illum reuersus cõuenta facile persuasit.Moxq; sine ullo præsidio comita
tum eum paucis in oppida Ducis perduxit fiducia maiore q̃ animi sanitate.
Ibi & quæ condicta erant cum Cardinali:& nouam porro in miseros Leo/
dienses conspirationem eodem impulsore transegit.Vulgata res admiratio
nem ingentem toti Gallię prębuit:tantumq; sermonis induxit: ut in eo suã
ignominiam recognoscẽs Ludouicus magnis edictis uetuerit nequis omni
no de ullis pacis conditionibus uel requirere quicquã:uel loqui auderet Du
ci:& auctori Cardinali ex illo tempore infensior.Hanc alienationem inte
riores quidam aulici sentientes stimulis continuis accendebant. Partitisq; i
ter se horis nunc eius perfidiam:nunc corruptelas:nunc tacitum cum Duce
consensum:nunc etiam damnosi fœderis inuidiam querebantur.Quibus re
bus breui est factum:ut remissa iam gratia:& uulgato Regis animo contẽ
ptus odio adderetur:passimq; ille incesseretur conuitiis.Propter ingenium
autem efficacis hominis secretorumq; omnium conscientiam seponere illũ
non audebat Ludouicus uoluntate magis q̃ congressu reiiciens.Venerat p
id tempus ad Regem Verdunensem:quem dixi:pollicitationibus per mul
tis allectus:quem cum fama esset consiliis suis Carolum agi:ideo abducen
dum putauerat:q; nonmodo ab futurus incentor fraternæ dissensionis uide
retur:sed maiorum etiam dignitatum spe conciliaturus illum haud dubie
crederetur.Verum longe aliter cessit res.Id enim sepius conaretur licet obsi
stentibus tamen iis:qui apud Carolum manserant implere expectationem
nõ potuit.Quam ob causam mox quoq;:ut Gallorum est mos : qui ex pri
uatis tantum commodis homines metiuntur:contemptui ipse est ceptus.
Hanc societatem ad dolorem ulciscẽdum peropportunam Cardinalis exi
stimans egram Episcopi mentem agreditur:cõmunemq; utriusq; fortunam
liberius indignatur : q, nuper tanto in honore positi postremi nunc omniũ
habeantur:& sine causa pristinum locum amiserint:Regem cũ ingrati ani
mi esse:tum uero inconstantis; quam certo experimento didicerit solo me
tu ac perturbatione rerum in beniuolentia contineri. Esse rationem si cõfer
re operam uelit:qua redire i primam gratiam possint:& Regni administra
tionem resumere.Malesano & contemptum de se Regis merenti cum faci

le nouam hanc spem suasisset multis inuicem secreto agitatis hanc tandem partiuntur redimendæ fortunæ diligentiam. Agebatur apud Britones tunc quo salutis causa confugerat Carolus eius cum fratre cōciliatio. Quem ad locum Burgundi quoq; oratores studio cognoscendi conuenerant. Conditionum autem prima illa contendebatur a Rege ut pro campania puīcia: quam prioribus quibusdam tractatibus fratri promiserat: aquitaniam quæ maior esset sustentandę dignitatis causa acciperet. Ad Carolum igitur mittit Episcopus ex fidelibus unum: qui illum clam audiens ante omnia silētii fidem iureiurando accipiat. Inde aquitaniam dissuadeat recipi quam suarū omnium rerum interitum recognoscat. Esse eam puinciam circūuentā undiq; latissimis dominatibus Regis nec amicis aditum pręberc ad suam defensionem nec sibi si quid ingruat durius ad eos effugium. Nil magis autē optare Ludouicum aut querere: q̄ ut in diuersissima Burgundię parte illum constituat: in potestatemq; cum libuerit habeat. Documentū eius rei si quęrat continentis aquitaniæ regiones adiiei conditionibus petat. Nil non cessurum Regem affirmat: ut & absistat ille campania: & q̄ lōgissime se ab adiutoribus suis abiungat. Fallacie plęnam pacificationem uideri: quæ illi occasionem ultionis: sibi uero metus continuos miseramq; cum discriminibus seruitutem adducat: exploratum habere acrius illum odio esse Regem: nec tam unq̄ q̄ postremis diebus hanc acerbitatem deprehensam. Multa sermonibus indicasse. Multa consultationibus patefecisse. Nuperrime autē cum nūciata mors Germani fratris Hispanorū Regis: qui & ipse magnis dissensionibus regnum miscuerat fidem interioris uoti acceptam: Dixisse enim ingenti suspirio: hoc & mihi ad summē fœlicitatem ceterarum rerum uidelicet deerat. Proinde etiam atq; etiam circumspiciat: nec ullis cōuentionibus fidat: nisi iis tantum: quæ rationes suas tutissimas præstent. Si manere in dissidio inchoato uelit fauturos haud dubie sibi principes pene omnis Regni: quibus cū Ludouico maiores q̄ ante dissensionum stent causę. Sin pacisci uelit suadere pro sua i eum fide: ut promissam campaniam repetat: cuius has opportunitates intelligat: ut propinqua Burgundiæ firmissimum propugnatorem in subsidio habeat: terroribusq; & seruitute animum liberet. Facultatem quoq; adeundi sui & colloquendi & consultandi principibus præbeat. Quos non dubium uideatur commertiis assiduis partim iungendo federibus: partim beneficiis demerendo deniq; etiam suspectos: eiectosq; recipiendo breui omnis i sua magis q̄ Regis potestate futuros. Qua potissimum ratiōe: & tutum pręstare se possit: & illum ulcisci: & sine Regis nomine iam inde Regni habenas apprehendere. Addit extremis mādatis in duris illum rebus sapientiæ & consilii laudem tulisse: non conuenire cum

stabiliendæ secundæ nunc sint periculorumq; legendi fructus alio cum ani mo inueniri. Mandatorum Verdunensem hec fuit sententia: Ac ne suspitio ni nuncius haberetur: q unus ex domesticis eius notissimus erat: præmittit eum ad Regem: iubetq; requiri nunquid ille in Britaniam uelit: doceatq; ad dissoluendam fideiussionem illuc proficisci: cuius episcopus mercatoribus q busdam reus uel satisfacere ad diem cogitata uel summo dedecore anathe- ma proponi. Non multos post hos dies suum & ipse artificium explicat car dinalis. Eodem loci nuncios ad Burgundos oratores quos diximus instruit. Admonet quãto Ducis eorum incommodo Carolus aquitania includat: & ab ueteri coniunctione longius abstrahatur. Id enim tantum quæri a Re ge: ut paulatim adductis amicis sub tempus ultionis conceptæ infirmiorẽ illum inueniat. Andegauenses nuper socios reconciliatos iam esse: pacifica- tionem nunc britonum ingenti diligentia quæri. Oratores esse designatos: qui cum Anglis: quorum Dux fidat præsidio amiciciam pacemq; consti- tuant. Debere illum cõsilia hæc circumspicere: & ante malis occurrere: q̃ ea præsentia occurrendi facultatem adimant. Vnicam prouidendi rationem suo iudicio esse si Carolum in societate contineat: cuius uel solo nomine q Regni hæres habeatur magnam principum partem secum sit retenturus. Id fieri non difficile posse: si recusata aquitania confinem sibi campaniã ce- dere illius dominatui faciat. Ad quam suadendam sententiam utile ostẽdit nuptias: ut offerant filiæ quanta cũ dote is uelit. Et ad trãsitu ad Campani am bonum animũ præstent. Nam siue mari uicino siue mediterraneis locis proficisci illuc malit affutura illico firmissima ad iter præsidia. His argumẽ tis addit contumeliarum iniuriam. Regem quocunq; in loco: quocunq; in conuentu hominum male dictis Ducem lacessere. Esse illum sine religione: isania sepius agitari: & comitiali morbo passim appræhendi. Habere quoq; odio mulierum genus: soliq; libidini marium ita intendere: ut infamem se iã apud omnis effecerit. Huius ergo tam acerbi hostis & obseruãdos undiq; & interrumpendos conatus esse. Talia cum Carolo: & Burgundis oratori bus ab iis duobus essent proposita: Quorum alter multum diligere: alter multum intelligere credebatur: neq; a uero errare iudicia crederentur tracta tibusq; prope iam absolutis impedimenti plurimum attulere: ita ut in sum mam suspitionem adduceretur Carolus: & regii oratores desperatis pene re bus redire ad Regem statuerent. Non contenti autem his primis discordia rum seminibus trahente ad interitum peccato opus nouum adiungunt: quo ualidius declinantem iam pacem præcipitari putarent. Scribit Cardinalis cõmuni ex sententia mandata ad Ducem prioribus non leuiora: atq; ea ita componit: ut singula quæ pondus haberent cõtinerentur enigmate: cumq;

Simon:ut manu duceret quẽ impellere eques nõ poterat. Eadem sic quoq; inuenta est pertinacia. Sumpto fuste: & in illum resiliens una contentione calcaribus uerberibusq; connititur. Nonmodo non impellitur equus: sed ad quamlibet uim binos ternosue grandus reuertitur. Concurritur ex omni uico ad colluctationem hanc inruẽdam: clamoribus sessor eluditur: forte ad proximam Cauponam milites duo regii Paulo ante diuerterant recreãdi ut fit itineris causa. Hi tumultibus prouocati ad uisendum & ipsi spectaculũ prodiere. Animaduertunt territum illum casu(in religionem enim cuncta iam uerterat)non tam conanti q̃ fugienti assimilem circumstantium nullũ inspicere: sed solam effugii uiam oculis pallẽtibus prospectare. Quod uero ex eorum numero essent: quibus ea pars finium custodienda obuenerat col ligũt illico ab officio suspitionem comprahensisq; habenis consistere homi nem iubent: & qui sit: quoue iter habeat fari. Trepidus Simon ministrum se Cardinalis profitetur: & ad Ficicampi oppidum: ubi procurationem in coe nobio eius habeat proficisci. Querunt rursum unde sit illi origo: ex pontiza ro ait castello: cum tamen ex crotulo prope constantiam esset. Hæc uero cum trepidantius dicerentur ab eo magis illi suspitionem augentes flagita ri pergunt quos nam in ambobus his locis agnoscat: quæ ipsis quęrẽtibus erant admodum nota. Neminem cum pronunciare posset detrahentes cũ ab equo explorator es inquiunt: simulq; districtis ensibus manifestare co gunt quid: & in quo missus exploratum aduenerit. Ille iterato sepius iureiu rando ad nil tale se uenisse aiebat: & Cardinalis domesticum confirmabat. Tum ex iis alter diloricatis uestibus pertẽtare undiq; omnia cœpit: si quas forte Regis hostium litteras inueniret. Cumq; in intimum thoracis lanci si num demisisset manum conditam interius atq; assutam epistolam reperit: abstraxitq; illico: inclamanti militi: quæ nam illa esset epistola tam celatą intime totiesq; a se obiurata ueritus multitudinem circumstantium Simon in secretum ait locum ducite me: pandã uobis quæ porto. Incubiculum per ductus obsecro etiam ait date mihi dextram salutis: & impunitatẽ a Rege promittite. Audictis epistolæ causam simul & uitæ. Ea data: ut gentis est si des parum est incõtubernio stabilis: Verdunensis sum inquit domesticus: ceterum a Cardinali mittor ad Ducem. Epistolam sua manu scriptam tene tis iam: quæ uero illius testimonio erain dicturus mox quoq; uidebitis: ac si mul dissuta conditiori altera sinus parte mãdata profert traditq; militibus. Leti illi tanto oblato fortunæ beneficio summa celeritate ad Regem contẽ dunt noctuq; ingressi regiã nunciũ & deprahensas lr̃as offerũt. Is uero cũ legisset omnia: & referentem illum audisset obstupefactus tam ingrata rege imagine: simulq; suum periculum metuens celatis Idibus mane diei sequẽ

tis prætorianos suos disponit: dato signo insidiatores comprahendant. Ac mox Cardinalem: & Episcopum harum adhuc ignaros rerum uocat ad se: eisq; præsentibus hanc inquit refertis meis in uos meritis gratiam? Nunc tādem intelligo: quibus in reducendo fratre hostibus oppugnabar. Intercepit Deus iniqua consilia hen tuas litteras Verdunensis: hen tuum domesticum Cardinalis. Hen mandata in caput meum hostili perfidia fabricata. Tacētibus: illis ex conscientia auertit se statim inflammatus: & conuentum dimisit. Prætoriani: ut erat præceptum ambos circumsistunt: & ad duas uicinas arces captiuos perducunt fidaq; includunt custodia. Verdunensi iniectæ cathenæ sunt: Cardinali propter dignitatem carcer liberior datus. Hac uulgata fama ingens tota Gallia gratulatio orta est letantium superbū regnatorem deiectum esse: & communium malorum sublatum auctorem: Ac iā tandem quietem a bellis finemq; discordiarū futurum. His actis habere de ambobus questionem instituit. Rex ueritus grauiora alia impendere: quæ operæprecium esset quam primum agnosci. Mittit ergo ex Senatu suo qui de omnibus quanta possint diligentia quęrant. Accedentibus ad carcerem illius sine tormento Verdunensi quæ uidisset ex scripto Rex: quæq; a Simone nuncio accepisset confessus illico est. Adiecit quoq; quę ad auertendum ab Aquitania fratrē ipse: & Cardinalis apud Britones paulo ante egissent. Veniam tamen quam non esset meritus: eisdem deprecatoribus orat. impetrari Cardinalis quoq; eadem fuit eiusdem facilitatis confessio. Rogatus interpretari mandatorum enigmata consentientem Simoni interpretationē exposuit. Causam etiam postulatus machinatorum in Regem dolorem respondit dignitatis apud eum amissę potestatisq; appetitę studium: qua semper & regias dissensiones in regno nutrierit: & cum Romano Pontifice ad procuranda priuata non multum conueniri uoluerit. Impensius autem quęsisse se ait: ut Burgundorum Dux cui iurasset fidem: & secreta omnia in eum diem indicasset plurimum ex consensu principum posset: quo & in metu cōtineretur Rex: & ipse illius suffragio moderator omnium fieret. Protinus ea fuit in peccatis detegendis simplicitas: ut moriendum sibi omnino putaret: & uera confessione inuenire Dei misericordiam crederet. Regi ut renunciatæ cōfessiones hæ sunt illico litterarum exempla mandatorumq;: & omnem habitam questionem uelocibus nunciis mittit ad fratrem. Admonetq; iam tandem uideat quibus sit consultoribus ante hac usus: & quamnam ob causam in dissidium fraternū prīcipes illum adduxerant. Voluisse eos non illum ex sese: sed ipsos ex amborum incōmodis crescere. Pudendam uideri rem tanti Regni heredem pascendæ inferiorum ambitioni huc atq; illuc ad libidinem agi. Proinde redeat aliquando ad fratrem: nec se chariorē

externis: q̄ sibi eē existimet: quē n̄ cōiugia: si fœdera: sed idē sanguis iidē pa rētes cōciliēt. Siue eni cāpaniā uelit: siue Aqtaniā eligat i sua utrāq; ptāte esse. Neq; uero id agi: ut parte una accepta in reliquis dn̄atū p̄finiat: sed ut certā aliq̄ ad substētandā dignitatē accipiēs oē mox regnū se defuncto pos sideat. Aquitaniā quoq; nō ideo a se oblatā addit: qđ circūuētū cū quærat teneri: sed ut a malo℞ abductū cōsilijs sine suspitiōe: q̄tū uelit amet unāq; amborū mētem i Regno esse ostēdat. Q ue aūt a se uelit: sine conciliatore accipiat. Paratū esse si ita cupierit: atq; opportunū duxerit regnū oē secum partiri: primāq; illi optionē p̄mittere. His actis ueritus Rex ne magni ab apostolica Sede: hęc exēpli nouitas i re nōdū cognita putaret: maioris aūt fieret si de his aut eorū altero sumptū diceret supplīciū p̄ueniēdū putauit. Duos itaq; ex eodem Senatu iurecōsultos uiros isignes delegit: quos Ro mam ad Pōtificē nō excusandę modo captiuitates: sed petēdi imprimis iu dicij causa e uestigio mitteret: iterim oi supplicio abstineret. Carolus uero talib᷒ a fratre Ludouico acceptis mādatis p̄fidiā admiratus naturę ēt sua sione adiutus mētē ad cōcordiā flexit: ac ne in liberalitate offerēti se ultro Regi parū respōdere apperet: Aquitaniæ i quā ille iclinabat acqescēdū du xit. Superat ergo ut quæ agitata iter se oratorū opa fuerāt colloq̄ ēt p̄pe firmarent. Q uā rem p̄tinere ad famā uere adiūcti fratris plurimū Rex iu dicabat. Igit Andegauiam: quæ dictionis Renati Regis erat: & p̄pinquū habebat in Britannos trāsitū contulit se. Q uē ad locū cū qui erāt Carolo intimi accedere illū non finerent: q; regiæ adhuc uoluntati diffiderēt. exco gitata est ratio: qua uenire in congressum sine periculo ambo possent.
Flumen erat ad Britonum fines uadum ea in parte nullibi habens. Huius ripas collatis undiq; lintribus instar pontis coniunxerunt contabulatis sic desuper omnibus: ut plana nauigiorum concaua redderentur. Ad eius mediū excitatus est ex asseribus paries: ad latus utrūq; pontis ita p̄tingēs: ut neutri transire in partē alteram possent. Sub eius fastigio: quod staturā hoīs excedebat relicta fenestella erat: cancellis ex ligno non magnis sic in termissis: ut cōtingi ex iis dexteræ possent: & mutuus præberet aspectus. Die dicto ac tertium miliare ponti appropinquant. Q uo i loco biduo sta tuendis colloquii cōditionibus sumpto Principes interim regij sanguinis: quos dedita opera secum adduxerat Rex missu eius ad Carolum transires salutationis causa ac gratulatiōis: muneraq; ex suo nomine ad illū tulerūt aureum poculum: & magni precij armillas. Postridie ad pontem primus Rex uenit: custodibus corporis cætera præter enses inermibus: quibus ēt longius a ponte dimissis ascensum oīo p̄hibuit. Duodecim ex Senatu se cum assumpserat consilio magis q̄ annis idoneos, quibus comitatus ad pa

rietem medium cum accessisset: ad eundem procedens Carolus posito genu adorauit fratrem:& mox iussus assurgere datam per cancellos manum lachrymantibus oculis est osculatus. Quo i loco uim naturæ quanta sit licuit intueri. Iterū enim in genua procidēs creata in eū sua cepit deflere. Ea quoq; ignosci cōtinētibus lachrymis pcabat̃:admissa ut excusabat:nō tam uolūtate:q̃ iuuētutis errore:& cōsultorū fallacia. Se si mereri ueniā posset: & ad gratiā eius reditū iuenire futurū in regia potestate: & ab imperijs nō abiturū:quoꝝ suppremo uitę discrimine seruator cupet iueniri. Hāc oratione penitētiæ plenā fletu ēt excipiēs Rex: o frater inqt q̃ta peccauerūt: qui nos ante cōiunctos tā misere disiunxerūt. Maiori ipietatis gn̄re seuire in te:& me n̄ potuerūt. Exulis modo errasti tu huc:atq; illuc seruoꝝ tuoꝝ seruus. Ego appetitus bello obsessus: atq; oppugnatus horā anxietatis:& terroris uacuā nō habui. Quos frui sūma pace pr̄is nr̄i regno decuit hos iā ānos iproboꝝ affligit iniquitas. Quis me tibi: & te mihi amātior esse Carole pt̃? Inuēire ne quēquā ē qui fratrē eodē ꝓgressū uero uīcat pietate plusq; illi optet salutis? Experti iā tādē quoorsum tēderit artificia hoꝝ redeamus i cōiūctionē fraternā: & parētibus sepultis parētemus hodie ꝯplexibus nr̄is. Veniā quā depcaris dare iam dudum optaui:& nūc interprete Deo toto aīo do. Eo uero minoris ē apd̄ me: quo tu minus errasti tuo iudicio. Aliorū te credentē fefellere ingenia sicut & me nō cogitātē circūuenere nōnunq̃. Ne dubita frater. Reditū expeditū habes ad fratrē: sine liberis ego sum. Quē p̄ter te diligite plus possum:aut debeo? Tu mihi illoꝝ pietate succedis. Tuū est defūcto me regnū:& uiuo erit:q̃ diu uoles cōe. Fruamur Dei munere:& uita:atq; hos diductores honoremus:n̄ audiamus Sani nil afferūt nobis. Luci eorū adiunctæ sunt tenebræ. Querūt sua nō nostra. Quodq; in me nunc sunt machinati: in te mox regno succedentē machinari nō desinent. Demus exemplo nr̄o posteris documētū: quo amoris p̄sidio cōtenẽr has isidias possint. Hæc adhuc magna doloris significatiōe deflēte Rege cōcitū animi retineṙ n̄ ualēs Carolus media iterrupta ōrone extēdi subito tignū ab extremo pariete iperat:qua duę ꝓminētes prorę extabāt:& ad fratrē trāsiliēs genibus se eius aduoluit. Gemēsq; pietatis oē genus ꝓfundit. Hūc illico alleuatū Ludouicus nō ab simili affectu cōpletit̃. Osculat̃ faciē sinūq; astrīgit. Ploratus inde clamorq; ad tā piū expetitūq; spectaculū ab oī multitudine orit̃:ptim quę ad p̄sidiū:ptī quę ad uisendū cōuenerat. Nec erat ex tāta turba q̄squā: q n̄ eodē exēplo mutuis iter se osculis:& cōplexibus letaret̃. Hora his i lachrymis lapsa:q; primę tenebrę intēdere cepant conātē fratrē ad tēptoria usq; comitari Regē nō ꝑmisit ille: sed mox ut ponte excessit remisit ad suos:& rediri in sequentē diē eodē loci

hortatus est. Postridie conuenientibus ambobus prior Carolus transpontẽ obuiã processit Regi: & posito genu pro cõsuetudine est ueneratus: qui illũ arcte cõplexus perduxit in pontẽ. Ac semotis arbitris longiore ducto collo quio: de Aquitania caeterisq; quę in dissensionẽ uenerant summa beniuolẽtia inter se cõuenerunt: prouinciaq; recepta Carolus Dux illius a Rege est appellatus: & laeti surrexerunt ambo. Post cũ diẽ relictis Britonibus: ad Ludouicum libero iam aío transiens tanta celebritate amorisq; inditio acceptus est: ut & festi passim oĩbus ĩ locis agerentur dies: Et q̃diu apud cũ mansit eadẽ utriq; mensa idemq; cubiculũ fuerit: nec minus huius: q illius nutu omnia regerent. Oratores interim Romã ueniẽtes biduũ post ingressum morati senatũ dari sibi postulauerunt ad pficienda quę attulissent mãdata. Sed cũ per ualitudinẽ Pontificis minus id tũc licuisset: dies post paucos frequenti cõcilio introducti longissima oratione eadẽ ferme de Cardinalis epi scopiq; criminibus sunt lamẽtati quae cõmemorata a me superius sunt. Post quã orationẽ: cum addidissent eorũ Regem honore Romanae Sedis reorũ supplicio (id tñ quod Regni legibus posset) in hũc diẽ abstinuisse: magno inde conatu postulauere: ut iudicium de iis nostra delegatione haberetur in Regno. Vbi & probationũ maior uis esset: & certior Regi fieret iurisdicundi fides. Nam ne Romã aut alio quopiam traduci possent certissima obstare pericula: q̃ ita Gallorũ oĩum animos inflamatos cognoscerent: ut prohiberi nulla ui possent qn membratim malorũ auctores a se abcũtes discerperent. His peroratis: cũ a Pontifice paucis responsum esset dolere cũ pmaxime regiis incõmodis oibus sed iis potissimũ: quae illorum pueniret: quos ille tanti olim fecisset: tantisq; honoribus: cũ incogniti nobis essent cõtendisset ornari. Adducturũ se nihilominus in cõciliũ postulata dixit: & de iis suo tpe decreturum. Habiti posthaec Senatus nõnulli sunt eã dere tantum magnisq; consiliis negociũ agitatum. Proponebantur utrinq; difficultates nõ mediocres: ita temporibus cõparate: ut quãcunq; uerteremur in partẽ contineri angustiis uideremur. Legibus habendũ Romae erat iudiciũ: q̃ inter maiora imprimis hoc referretur. Libera in sup ad iudicandum constituẽda omnia: cui potissimũ rei latores legum uoluissent intendi. Non uidebantur legi ulli posse ex Gallis episcopis iudices: quorũ fides ppter Regẽ nõ ueniret in dubiũ. Nõ patroni ẽt iueniri: q aduersus opes regias remq; Regni publicam ausuri essent ingratã causam suscipe. Periclitatũ iri ppterea in tanta iniqitate rerum miserorũ salutem: & nos dignitatem proiecturos sacerdotii calamitosumq; inducturos exemplum: quo mox caeteri Principes praelatis ad libidinem afflictis idem domi suę flagitaturi essent iudicium. Agendum ante omnia esset: ut liberos illos dimittat Rex: quorum diuturna captiuita

te fortunisq; direptis anathema sit factus. Huic sententiæ contraria pertur
batæ Italiæ opponebatur conditio. Aduersam eam pene cunctam Pontifi
ci esse. Magnum Regem per summam obseruationem legum irritari non
oportere: qui hostibus nostris cõsentiens agitare ecclesiã permagnis incõ
modis possit. Non semp̄ ius suũ tenendũ. Remittendã aliquando temporũ
causa seueritatẽ. Queri nunc de Cardinali iudiciũ haud dubie suspectum fu
turum quicqd seruari ad normã nostram duxerimus: tanq̃ cõem spectaueri
mus dignitatẽ: non causam. Et p has iudiciorũ angustias eripere supplicio
consortẽ nostri loci putarimus. Primũ omniũ iustitiã a Rege peti. In ea pręs
standa neminẽ dissentire iudices modo: & locũ: & libertatẽ in disceptationẽ
adduci. Iudices legi externos posse: qbus non sit metui Rex. Locũ iudican
dis reis istitui: uel Auinioni: quæ ciuitas ad regnũ extremum posita Roma
næ sit dictionis: uel si ita necessariũ uideatur alio intra Regnũ loco: ubi do
minatũ Sacerdotes obtineãt. Defensores uero reorũ causæ acciri posse: uel
ex uicina Hispania: uel ꝑpinqua Germania: quorũ nihil itersit patrociniis
eorũ Gallos offendi. Deniq; una illa magnũ in modũ cogitatio pmouebat
ne si uel paulo angustius satisfactũ dolori suo Rex intelligeret morte occul
ta (id qđ ex Gallia nunciabat) religionem oẽm iudicii præueniret: nobisq;
non a captiuitate tñ ignominia cresceret: quã turpe fuisset: non uindicasset
sed a morte magis: cuius non fieri ultores turpissimũ ad rem exemplũq; ha
beretur. Cedendũ igitur furori huic primo animi ad acerbitatẽ offensi. Idq;
agendũ ut uiuant rei. Quibus incolumibus: & tpe: & ratione: & gratia redi
mi ad æstimationẽ nostrã illorũq; salutẽ plurima possint: apud eos pſertim:
quibus ut subita cõsilia sunt: ita diuersi sæpe: ac pene cõtrarii exitus inueniũ
tur. Alternãtibus his in curis patrum animis tandẽ cũ ad leuiora inclinare
Pontifex uideret (id qđ ab initio referens indicasset) fit decretũ consilii: cõ
stituendos delectu nostro iudices: q in Galliã euntes ante oĩa contendant a
Rege Auinionẽ pmittat dicẽdæ causę sedẽ institui: q locus & ad itegritatẽ
iudicii: & ad famam eius imprimis ptineat: quando damnatis reis lamẽtari
nemo possit ui ulla: aut metu extortũ iudiciũ. Id si minus impetrare ualeant
quod proximũ est: ciuitates i Gallia tres proponãt summo Imperio episco
pis subditas: quarũ delecta per illũ una ad eandẽ iudicandi concedant: & in
liberã prelati custodiã pmittant. Fide primũ accepta aequturũ cũ iudicio:
quãcũq; in partẽ acciderit. Ministros porro ad defensionẽ: si nõ inueniãt in
Regno idoneos ex ꝑpinqs natiõibus petãt: nec cuiusq̃ rei inopia pire inno
centiã sinãt. Oĩbus aũt ad satisfactionẽ auditis cõmẽtarios actorũ rite cõfici
ant: clausosq; & obsignatos Romã mittãt ad nos: aperiẽdos in Senatu: ac
iudicãdos. Ipsi iterim in Gallia pſtolẽt: eã tñ laturi sniam: quã præsigna

tam acceperint. Posthaec ut deliberationi huic nostrae assentirent liberius oratores: ea ad diem celata deliguntur interim ex patribus sex: ad quos illi tanq̄ disceptandae rei causa accedentes itellectis ex ui legum difficultatibus quae plurimae proferebantur: etiam interius noscerent: quantum sic quoq; il lorum gratię cederemus. Quę omnia cum mox ex sententia successissent de lecti iudices sunt Alfonsus ciuitensis ecclesię ab Hispania pręsul multos an nos Romae ad tribunalia nostra patrocinandis causis uersatus. Item & ab iudicum Rotae ordine Nicolaus Vbaldus patria Perusinus: mãsueti animi uir: & cuius summa iuris scientia haberetur. His additi in ministerium ope ris Paulus Tuscanella ad Sedis cõsistorium aduocatus: & Ludouicus Iemi nianensis in procuratione causarum industrius. Deniq; ut nulli corruptelae instruendis cõmentariis locus relinqueretur ẽt a nostro delectu duo qui scri ptum facerẽt dati. Omnibus aũt adiunctus est auriga fidissimus Falco Ro manus ex Sinibalda familia: qui difficillimis duabus in Gallia legatiõibus functus utrãq; summa uirtute impleuerat: & mirificam apud Regẽ inierat gratiam ea quidẽ ingenii dexteritate ad negocia obeunda ut quos semel lo quendo appręhenderet amore ẽt cõciliaret: nec ante dimitteret q̄ psuaderet quae cuperet. Hũcq; & mores Gallorũ nosset: & linguã teneret i summaq; gentis eius beniuolentia esset sua facilitate putatũ: & moderaturũ nostris: cũ posceret opus: & lenitụrũ impetus Regis si q̄n inclementius aliquid ex cõsuetudine agitaret. Eodẽ tpe ad ueteres calamitates: quas p hos annos a Turcis accepimus noua quedã p Illyrium est populata incredulę Italiae propinquior caeteris. Administrabat prouinciã Bosnam nuper fidei nostrae regnũ Azambeus quidã Theuto natiõe: qui pridẽ una cum patre abnega ta fide Christi insaniã Maumethiã susceperat licentioris uitae non sanioris religionis occasionẽ secutus. Vir quidẽ idustrius: & nostrae militię assuetus: cuius iam disciplinã in nos exercebat. Hunc cupientẽ penetrare interius: & proximam Coruatiam populari Luprana flumen impediebat. Quod uno tantũ in loco estate uadosum christianorũ pręsidio tenebat. Fratres duo im primis his Coruatensiũ finibus tenebãt imperiũ Martinus & Stephanus. Luprane pxima parebat Martino: excipiebat inde Stephanũ Toparchia: qui odiis inter se nõ mediocribus dissidebant. Eius rei nõ iscius Azembeus Martinum: cui & minor erat etas: & cupiditas maior adoritur. Pollicetur si transitum fluminis praebeat ulturum se fratris dissidẽtis iniurias: atq; ampli us quantũ pecuniarum uelit daturũ. Ille ultionis libidine: & auaritia addu ctus pactis singulis argẽti numis in singula equitũ capita infideli exercitui ad lachrymabilẽ stragem ingressum aperuit. Transiere cũ suo duce equitũ milia uiginti ad cursum expedita. Eius rei illata suspitione Stephano (id q̄d

ex frequenti commeatione potuerint colligi) fidelem quẽdam ex suis pgre di uiis notis ad Lupraciã iubet: & quid paretur silẽtio explorare. Prima no cte iter ille ingressus: cum sub primam lucem uigilia fatigatus somnũ cce/ pisset: ac nihilominus equo procederet in antecursores hostium incidit. A q bus excitatus iussusq; qui nam esset: aut quo tenderet confiteri errorem sen\ tiens subitum ex necessitate consilium sumit. A Stephano inquit nuncius sum. Ad ducem uestrum adducite me. Habeo non ingrata ad eum manda ta. Perductus confestim. Mittor ait ad te Azembee. Obsecrat Stephanus: Toparchie inopi parci: qua iens: & rediens uti si uoles amicissima potes: nõ tantum putat eonuehi a te prædæ ex his montanis saltibus posse: quantum munerum feres: si finibus sine maleficio excesseris. Amicum tibi eum para re hoc beneficio præstat: q̃ detrimentis frustra affligere. Hoc cum nuncius ad effugiendas illorum manus præsenti animo de Stephano mẽtiretur cre dita nihilominus ab Azambeo facile sunt: ac siue munera attendens: siue impediri his in locis nolens: quo tamen impacata relinqui tutum non erat benigne appellate nuncio: Ex re inquit sua Stephanus facit qui precibus no biscum malit: q̃ armis cõtendere. Damus quod postulat. Pacato nulli ex su is nocebitur: eritq; sine incõmodo iter nostrum. Quibus dictis pictam sagi ptam tradens: hanc ait manu elatam gesta: & ostenta agmini. Pacatum in signe erit: quod agnoscent omnes & se cõtinebunt. Quacũq; ergo illam tu lit nuncius inclinatis capitibus milites uenerabãtur: & uia nõ excedebant: Ita exploratoris negligentia astu correcta saluti eo in transitu fuit. Ad ulti/ mos Toparchiæ fines præsto fuerũt cum nuncio munera: ut Stephani nul lo iussu promissa sic summa tunc uoluntate oblata. Egresso dominatũ hunc ab Azembeo rediere nuncii quidã quos ille ad explorãda longe lateq; om nia a flumine Lupratia præmiserat. Ii nunciauerunt sine metu Coruatiam esse: & nullo alicubi tumultu eorum aduentum significari. In uico autem ce lebri eius gentis perendino die anniuersarias agi: ad quas ex opidis omnifa riam multitudo cum mercibus confluat. Posse si adhibeatur celeritas in me dio feruore conuentum prædamq; integrã opprimi. His nunciis permotus Dux: ne tanta opportunitas cunctando mitteretur e manibus: cum diei ue sper iam esset curatis ad necessitatem corporibus silentio procedere agmen iubet: & intra ordines contineri. Noctem eam: & diem sequentem nullibi quiete data locis auiis iter cõtinuant. Sub occasum solis recessu occulto sub stitit curãq; iterum corporũ equorũq; indulsit. De tertia uigilia mouẽs prio diluculo ad siluas puenit: quę a nundinatũ uico: nõ totis duobus passuũ mi libus aberãt: Rarisq; prçterq̃ lignatoribus erãt accessę. Ratus Azembeus opportunam isidiis densitatem esse perductum q̃ pót interius equitatum:

sine strepitu collocat:& transigendæ rei tempus expectat. Meridiem circi ter qua hora feruebat conuentus signo dato educit e siluis: ac tanta celeri/ tate in uicum defertur:ut ante circumuenirentur omnia a Turcis cedendiq; initium fieret q̄ quid eēt aut a quibus uis afferretur posset agnosci. Erat pas sim cadentium gemitus: mulierumq; ac puerorum tendentium ad pietatē manus ingens ploratus. Paucis permittebatur captiuitas. Raris patebat fu ga itineribus undiq; obsessis:sanguine:& cadaueribus omnia replebantur: ad uesperum usq; cū in ea crudelitate seuitum esset: tandem nox diei & ce di attulit finem. Abductis in seruitutem: quos tenebrarum beneficium reli quos fecerat. Octomilia christianorum hominum trucidata eo in loco pau cis horis feruntur. Tria ad iugum miserrimum rapta. Hoc confecto nego\ cio uidens Azembeus detectos iam conatus suos esse & celeritate anteuer tenda reliqua nocte una tantum reficiendo militi indulta:postridie albente die populabundus progreditur:confectisq; passuum milibus octuaginta al tera Medilingum peruenit:Federici Imperatoris nō in frequens oppidum. Hoc in loco prioris diei fortunam paulominus sortitus est. Erat is dies octa uus anniuersariȩ celebritatis dominici corporis:ut multis ī locis:sic & apud Medelingenses admodum sessus. processerat extra portam populus oīs:& antecedebat clerus solemni more in ueste sacra:reliquias sanctorum atq; ip sum corpus domini gerens destinata insuper erant: ad proximam uirginis edem diuina missarum:quibus turba omnis ex consuetudine interfutura cō uenerat:Sed non passa est salutoris pietas fœdari sanguine tantum mysteri um:aut religionis opus detrimento esse suis fidelibus. Stephanus quem di\ xi ueritus eo Turcos iter facturos:non statuens commodi sui eē tam oppor tunum receptum in eorum potestatem uenire: unde inflamari proxima queq; quottidianis in cursibus possent:premiserat uelocitate maxima nūci um mali. Qui accelerato diem noctemq; itinere:tam opportuno tempore Medelingum accessit:ut eadem hora post illū auditū:& refugere ī oppidū multitudo inciperet: & antecursores Turci ex uicinis collibus apparerent. Reductis ad unum omnibus clausisq; illico portis muros ascēdunt natura loci non manu tantum munitos. Raris propter religionem diei in agris in uentis protinus Medelingum ingenti conatu oppugnare contendunt. Sed resistentibus magno aīo opidanis:cum ad decimam usq; horā uehementer esset certatum tātus eorum numerus Deo uindice sub moenibus cecidit:ut post modum ad arcendum fetorem cauari frequentes puteos: atq; eo cōge ri cadauera occisorum necessarium fuerit. Azembeus spe opportuni loci de iectus cercauiciam inde contendit milibus passuum triginta distantē. Quo opīdo leui pugna temptato:q; premunitum inuenerat:ad uianum Car[illegible] ho

tium eodem cursu ꝓchitur. Id uero quia plano loco situm loci natura mul tum non iuuabatur acrius expugnari adortus est. Sed oppidanis egregie defendentibus: q hunc casum timentes oīa ad se tutandos ante cōtraxerant pari detrimēto repulsi sunt. Ita millibus passuū centū ac sexaginta progressi cū nō lōge ab Italia dici iter ab eēnt nullo occupato loco signa uerterūt. Quacūq; reditus fuit miseranda illata calamitas est. Interfecta sunt hominū milia duo de uigiti: capta amplius. xv. nullis pueris aut senibus parsum. Edificia incensa. Vastati agri. Pecus omne ferro absumptū. Protinus: ut pua sisse regionē nō hostes: sed furie uiderentur Lupratiam reuersi auctam eam ex imbribus inuenerūt: ita ut uado transiri nō posset. Nauigiorū aūt in his locis copia nō habebat. Quā ob causam dies cōtinuos octo sedere ad eius ripam coacti sunt. Id spaciū si tantus terror christianorū animos non occupasset occasionē pr̨stare populis circumstantibus poterat non redimende tantum captiue multitudinis: sed uindicādequoq; crudelitatis exercite. Verum dum quisq; sua circumspicit potius q̄ aliena ulciscitur decrescentibus i terim aquis in Bosnā se recepere: Martino: & Stephano eodem qua cæteros tempestate in regressu afflictis. At Iulius sequens letiora nobis ex Grecia attulit. Præerat tunc marittimæ Venetorum classi Nicolaus Canalius senatorii apud eos ordinis: uir animi igentis: atq; fiduciæ. Is ægeū mare pcurrēs nūc litoribus Turcorū erat īfestus: nūc nr̄is subsidium afferebat. Prætereuecto āt sępe Enū: uaturāq; omnē loci pmenso more humani īgenii uehemēs cupido illius potiūdi īcessit. Id opidū ī trhacie litoribus positū diuitiis: & barbarica uirtute erat īsigne. Armabatq; amplius milia hominū duo: menibus quoq; cōtra gētis cōsuetudinē circūcinctū ēt arcis ꝑsidio firmabat. Quā in sūmo oppido extructā terre ab imo circūmunitiōes ambibant. Ex eo loco Maumethus pp excellentē rei nauticæ usum: & uirorū idustriā sūmere triremū ꝑfectos solitus erat. Igit̄ Nicolaus: q tūc forte dies cōplures ī sinu melanico fuerat ad auertēdā cōsilii suspitionē classe āte Enū qete ꝑterlabēs ita dirigi cursū iubet: ut chalcidē Venetę ditionis: q̄ nūc Necropontus ē reducere copias uideret. Tū noctu de quarta uigilia leuā tenes in altū q̄ pt longius a cōtinenti prouehitur: Ne luce orta ex atho ꝓmontorio ænensibus uicino fumo: atq; ignibus conuersum iter significaret. Ita diebus quinq; circūducēde ab hoste classi: absumptis samotraciā īsulā meridiano tp̄e accessit. Quo ex loco comparatis ad oppugnationē necessariis prima nocte ad enū reduxit: fortunam discriminis temptaturus. Cum a quadragesimo miliario in ancoris substitisset uocatis ad se præfectis consiliū patefecit. Imperat isq; suis cuiq; operibus suis: ad famam præstantis facti animos eorum accēdit. Ex iis uero præcipuæ uirtutis ꝑfectos tres cū singulis triremibus appropiō

quare oppido iubet. Et in eã partẽ littoris: q̃ i hellespontũ uergit eqtes decẽ ante lucẽ exponere: qui iter Enũ & mare silentio insedentes matutinos ex/ploratores littorũ interciperent. Se dicit classe reliqua subsidio affuturũ. hęc mandata cũ praefecti illi summa diligentia obseruassent orta luce in tres tã tũ incidere. Quorũ oppraesso uno duos reliquos: ut est gens ad fugam pagi lis tenere nõ potuerũt. Sed ii ad suos reuersi nõ multũ inditio ꝓfecere. Si q dem de triremibus tantũ tribus: Quas facile erat contemnere non de tota classe nunciũ ptulere. Nicolaus nõ multo post cõsecutus: atq; in celeritate oĩa collocãs: ex quaq; triremi quaꝝ numerus uiginti triũ fuit triginta nauti cos milites cũq; iis centũ circiter equites sub ductoribus suis in litus emittit uiginti reliquos eodem ordine instructos agere in nauibus iubet. Vt si qd i gruat durius prosilire illico ad subsidiũ possit. Toracati omnes ad unũ erãt pars manubalistis: & arcubus: sclopulisq; instructa: Pars ex cetratis hasta/tisq; constabat. Hoc ordine ad oppidũ delati cõtinentia muris edificia pri/mo impetu capiũt. portasq; ad intercipiendũ si quod offerrerẽt subsidiũ un/diq; obsident. forte tũ praefectus loci ex proximis rediens irrumpere cũ pau cis: qui secũ erant equitibus: conabat͛. Sed lancea traiectus equo delapsus est: reliq metu territi auertuntur in fugã. Constiterant͛ uero in muris oppida ni clausis portis telorũq; multitudine non sinebant nr̃os succedere: nec mi nus ad conditõibus se uelle agere simulabant: ut extracto in iis tpe pręsidiũ orae maritimę: qd in uico Scipsala collocatũ nõ plusq̃ horarũ sex itinere abe rat inopinantes oppimeret. Erat aũt id praesidiũ mille circiter & sexcentoꝝ delectorum. Sed thracum psidiã intelligens Nicolaus conditionẽ ꝓponit: aut portas apiant statim: qua in re salutẽ certissimã spondet: aut ad pugnã se parent. Ea uoce cõuitiis excepta signo confestim a Duce dato magna ala critate ad murũ cõcurritur. Sagittarii modico interuallo abstantes cõtinua tione missiliũ murorũ ꝓpugnatores petebant nec multũ cõsistendi aut ad tela saxaq; uoluenda: se detegendi potestatem praestabant. Reliqui subeun tes partim suffodiendis muris scalisq; apponendis: partim ꝓruendis portis instabant. Animis sua sponte ad puincendũ incensis: ut conatui: qd ultimũ poterat: adderetur. pronũciari Nicolaus p praeconẽ iubet pdã se oppidi uni uersam militibus dare. Qd ubi ẽ itellectũ eo ardoris impetus oĩs creuit: ut uno tpe: & a summo trascenderent͛ muri: & portis ruinisq; inferioribus adi tus pateficret. Occupato oppido reliquũ de arce opus supererat. Cuius ex pugnatio nec horae illio nec tãtulaꝝ copiaꝝ ẽẽ uidebat͛: ppea q̃ & munitis sima: ut añ dictũ ẽ erat: & frequẽtes oppidani i eã refugerãt. Fortunã iñ dici secutus quę aspirarẽ tã ꝓspere appebat cohortato milites: ut reliquã hãc ptẽ plenę glorię cõsequerent͛: ad primas arcis munitiones: qua ptc iferri psidiũ

poterat ducit. Pari fœlicitate his quoq; sine mora occupatis secundas quoq; ac tertias capiunt. Sub qbus pfectus et arcis femur scorpione ictus exãguis cecidit: ad munitissimũ uero iteriorẽ ambitũ ut uentũ ẽ: In quo expugnando longe plus discriminis cernebatur negociũ pfectis datũ: ut pluribus in locis sublato clamore impetũ faciãt. Ratus fortunã quoq; extremi aditus aliunde conãtibus affuturã. Ei rei cũ fumos densissimos addidissent: reliquũ negocii celeriter confecerunt. Plerisq; enim q intus erant repentino incommodo suffocatis: reliqui animas tantũ pacti arcẽ seq; ipsos illico tradidere. Tanta qdẽ icœpti fœlicitate: ut solo triũ horarũ spacio: & uentũ ad primos muros sit: & occupato oppido arx longe illius regionis ualida expugnata. Cecidere ex Enensibus circiter trecenti. Capti ex oi ætate: & sexu ad milia duo. Venetis aũt unius tantũ remigis obitu: & uulneratorũ sex damno ea uictoria stetit. Præda omnis generis amplissima uictoribus cessit. Ingens uis auri: & argenti passim inuenta. Vestis quoq; luxu barbarico admodũ preciosa gemmarũq; supra conditionẽ loci magnitudo: & numerus. Tũ cõditę pecuniæ tantũ: ut magnæ urbi uideri sat posset. In his diripiendis: atq; ad naues conuehendis amplius qnq; horis est datũ. Quo interim spacio ne subito incursu aliquo milites in præda occupati opprimi possent extremas oppidi uias transuersis trabibus atq; omnis generis lignorũ struc inedificarunt fossasq; duxerunt. Omnibus iam exportatis cũ nullo suo præficio Nicolaus teneri locũ aduersus tantã Barbarorũ multitudinẽ mox affuturã cognosceret: ædificia autẽ ad nouã inducẽdã coloniã nollet relinqui exinde ẽ funditus statuit. Quare igitur pluribus ex locis igne succendit oppidũ: horisq; tantũ duabus ppositũ est assecutus. Quam ad rem boreas adiumẽto uel maximo fuit: q tum subito exortus dilata in omnem partẽ flãma breui cũcta assumpsit. Christiana classis ex alto: Turci uero q iam magno numero aduenerant ex continenti fœdũ incendiũ spectauere. Ferunt id oppidum ab Aenea ceptũ condi esseq; quo tpe incensa Troia in traciã nauigauit. Sed post ob Polydori comptũ interitũ digressũ inde ab accolis expletum esse. Aenumq; a primi auctoris noie appellatũ. Adiuuere fortunam ducis alioquin strenii duę res eodem tpe ad uictoriam conciliatæ. Altera q pars una custodũ arcis petendi stipendii causa Constantinopolim ad Maumethum discesserat: altera q delecti pene omnes: in qbus cõsiliũ ac uis oppidi fuit ea estate administrandæ hostili classi fuerãt euocati. Extremũ anni huius nõ tam memoriabile qcq q flebile habuit. Ioannes Caruagial Cardinalis Sancti Angeli: de quo nonnullis in locis supra retulimus: peracto iã septuagesimo uitæ anno mense Decembri uita est functus: tanto bonorũ omniũ luctu: ut facile sit iudicatũ quali inter hoies gratia uixerit. Natus hic in Tru

gisso ulterioris Hispanæ oppido:cuius liuianę historię meminerũt.paretũ cura præceptoribus ad lras datus est. Post prima ãt rudimenta moxq; post iuris ꝓfessam sciam Romã ueniẽs opiniõe pstãtis docteinę i collegiũ iudicũ rotæ ẽ cooptatus.Postpaulo uiredicũdo ꝑtor curiæ designatus.Quibꝰ in muneribus ĩtegritatis ẽt specimen præbens ad grauiora adhiberi est cœptus.Fluctuãte tũc sub Eugenio quarto Romana ecclesia ad Germanicas nationes. quæ intemperantia conciliorũ uehemẽtius laborãt operosas legationes sepius gessit:ac magna est cõsecutus.Quã ob cãm ex prætura ad Cardinalatũ absens licet assumptus est.Post quẽ adeptũ nõ ut plerisq; accidit ociandũ sibi domi putauit.Sedente Nicolao quĩto ad eodẽ iteꝝ missus cõficit quæ ĩgruebãt oĩa. Quo tpe pace ĩter Hũgaros australesq; summo christianorũ beneficio cõstituta in boemiã trãsit: augentẽ in dies pfidiã ueterem.Is transitus nõ sine miraculo fuit:posterorũ memorię cõmendãdo: Illic enim a Rochezana:de quo ante retulimus heresiarcha gẽtis ĩ publicã de fide disputationẽ uocatus ne diffidere ĩ tanta expectatiõe Romano dogmati uideret̃ assensit:cũq; ad diẽ dictã in magno Regni cõuẽtu uterq; affuisset prior Rochezana ab his uerbis disputationẽ orsus.Videlicet eterni pr̃is uerbũ.ss.Offundẽte stati deo malignæ mẽti tenebras ꝓgredi ultra nõ ualuit: ac statim obticuit. Resumente iterum ac tertio ex lõgis semp inter uallis idem orationis initium iterum coactus est obmutescere. Cum uero stuperet iam confessus omnis: prouocatorq; ob cõfusionẽ egre consisteret leto uultu Ioannes silentiũ eius excipiẽs ideq; initiũ repetans tanta memoria spiritusq; differendo peregit reliqua;ut plurimi diuinũ opus mirati posito errore ad sanitatẽ redierint:ꝓmissũq; diuini Saluatoris mãifeste enituerit aientis fidelibus suis.Ego dabo uobis os & sapientiam : cui nõ poterunt resistere oẽs aduersarij uestri.Hunc exitũ disputatiõis:& qui affuerũt narrauerunt sæpe: & ipse Ioannes uerecunde admodũ:nec tam ad suam q̃ Dei gloriam nobis interrogãtibus cõfirmabat.Porro autẽ a Calisto.iij.ad Pau nonas missus ea operatus est sexennali labore: ac ꝓtulit:q̃ cõmentario primo ante retulimus.Opera legationũ:quę illi ab ecclesia uigintiduo fuerũt salutaria sunt semper inuenta.Põtificũ non mãdata tantũ:sed uota quoq; impleuit.Plurimas diuersis in locis pacis cõstituẽs libertatẽ nostri ordinis in eisdem amissam restituit.Auctoritatẽ Romani legati & tenuit:& animo presenti exercuit.Beneficio ĩgenti populis fuit.Cũq; diuersas regiões obijsset magna semper tractasset:amplissimeq; de omnibus meritus esset pręter gloriam casti sacerdotij in domum priuatam nil intulit Boemum nomen iuxta uerbũ scripturæ diuitijs multis anteferẽs. Quãdiu uero apud Pontifices egit idem qui foris esse non desijt.Pependit a Ro.Ecclesia non Princi

pum nutu. Quodq; ad mirabile legētibus uideatur toto eius Cardinalatu nulli unquam non interfuit Senatui. Solemnibus sacris nullis non affuit. Munera uero cuncta publicæ celebritatis sic primus obiuit: ut nec ualitudo unquam: nec priuatæ occupationes eum abduxerunt. Sentētiæ eius plenæ religionis erant: ac maiestatis. Prudenter uidebat. Rē disserte explicabat. Habundabat exemplis. Tum fucati nihil habebat oratio. Diuina quædam animi: & uultus modestia id assequebatur dicendo quod & mirabamur omnes: & præter ipsum p̄stare nemo ex omnibus poterat. Vt cum uidelicet Pōtificibus: aut collegarum cuiquā aduersandum esset: id uerborū: atq; agendi genus depromeret: quo nō reuincere quicquam: sed solum cōsilium sine cōtentione dicere uideretur. Asperum cōtentiosum ue: aut leue aut multum actioni nūquā admiscuit. Mores eius ab omni ambitione longissime aberant. Habitabat ædibus modicis apud sacellum Marcelli martyris: nulla auleorū aut uestis stragulæ uanitate. Familiæ quoq; is erat cultus: atq; modestia: ut in ea sancti senis disciplina facile uideretur. Amiciebatur cilicio eoq; occulto: orationi: Ieiuniisq; semper intentus. Præterea subsidia inopibus præbita: sanctarum ædium instaurationes: quæ nec raræ fuerunt nec modicæ. Patrocinia labētibus tenuiorum causis fortissime præstita: quarum erat satelles assiduus. Complectar uerbo uno. Vixit summa religionis: & præstātiæ gloria imprimis Romanæ rei ingētibus bonis. Cūq; in iis sedulo tanq̄ i publica custodia uigilias ageret hilaritatem tamen uitę nunquam omisit. Quæ tanta ac tam continua fuit: ut non minus oblectare pia festiuitate homines uideret q̄ adiuuare. Vere dignus ecclesia & sancto Dei famulatu: quem nostra ætas priscis illis nascētis ecclesiæ Patribus non iniuria æquet.

In Aedibus Minutiani Imp̄ssum Mediolani.
M.D.XXI. Mensis Martii. Die. iiii.

Omnes sunt Quaterniones, præter. a. qui est
Duernio, &. ꝑ. qui est Ternio.

